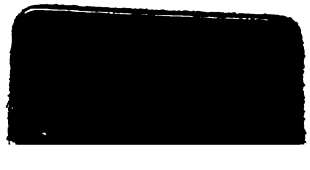
www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

ДѢННИЦА

МѢСЕЧНО ЛИТЕРАТУРНО СПИСАНИЕ.

ГОДИНА ВТОРА.

РЕДАКТОРЪ

Иванъ Вазовъ.

ИЗДАВА

КНИЖАРНИЦАТА НА ИВ. Б. КАСЪРОВЪ.

ПРѢДПЛАТА:

Въ България: за година 8 лева.
Въ странство: „ „ 10 лева.

СОФИЯ.

Печатница на „Либералний Клубъ“.

1891.

AP
58
.B8
D42
v.2
www.libtool.com.cn

СЪДЪРЖАНИЕ

на 2-то годишно течение на „Денница“

Повѣсти и раскази.

	Стр.
Два врага. И. Вазовъ	1.
Съ тебишира и съ въглен. М. Георгиевъ	12, 63, 106, 154, 214.
Евангроизъ, отъ И. Вазовъ	80 и 145.
За чича Стайка, отъ Веселина	74 и 117.
Безъ работа, отъ Емилъ Зола, прѣв. А. Митовъ	130.
Сладкодуменъ гостъ на държавната трапеза, отъ И. Вазовъ	194.
Тъменъ герой, отъ сжщий	241.
Сръща, отъ сжщий	305.
Бурната нощь, отъ сжщий	386.
Назадъ, отъ Д-ръ Страшимировъ	459.
У Виктора Хюго, прѣв. Г. Заметовъ	475.
Шдлякъ, отъ П. П. Славейковъ	503.
Добрякътъ, отъ Миската, прѣв. Б. В.	514.
Нито единъ день?! отъ Стакела, прѣв. Ив. Ноневъ	546.
Литературни фантазии, отъ Алфонса Доде, прѣв. Д. Христовъ	541.

Исторически записки.

Въспоминания отъ сръбско-бълг. война, отъ майора Т. Краева.	32.
Хасковский меджлисъ, отъ Ст. Заимовъ	124 и 176.
Изъ нашето минало, отъ сжщий	329.
Единъ кърджалийски царь, отъ сжщий	390.
Българскитѣ възстания и бунтове, отъ Д-ръ Иричека	413.

Пѫтешествия.

Извънъ България. отъ И. Вазовъ.	23, 53, 98, 168, 208 и 252.
Единъ день на Витоша, отъ сжщий	362.
Изъ Родопитѣ, отъ Н. Начева	527.

Стихотворения.

Лудиятъ, отъ Петефи, прѣв. И. Вазовъ	9.
Изъ „Novissima Verba,“ отъ Ст. Михайловски.	21, 81, 103, 165 224, 341.
Майко клета, отъ И. Вазовъ	39.
Животъ, отъ П. П. Славейковъ	40.
Живѣе само онзи, който има, отъ сжщий	46.

Стр.

Нощьта царува, отъ И. Вазовъ . . . . . 73.
Млъкни, отъ сжщий . . . . . 117.
Изъ Надсона, прѣв. Г. . . . . 123.
Бдящій, отъ Ф. Панайотовъ. . . . . 133.
Воплъ, отъ С. . . . . 140.
Пръдпролѣтни сонети, отъ П. Вазовъ . . . . . 151.
Невесель е за мене денътъ, отъ Аврамова . . . . . 175.
Плаване, Два кораба, Пѣсни мои, отъ * * . . . . . 184.
Поетъ, отъ П. Н. Даскаловъ . . . . . 185.
Клариса, прѣв. Безнадеждинъ . . . . . 213.
Пакъ чувамъ викъ, отъ И. Вазовъ . . . . . 213.
Монологътъ на Родрина, прѣв. Ст. Михайловски . . . . . 250.
И крискаме, отъ Z. . . . . 265.
Цалувката на Юда, отъ Вазовъ . . . . . 296.
Трънословкати, отъ сжщий . . . . . 326.
Пръзъ мрактъ азъ погледнахъ надала, отъ П. Даскаловъ . . 561.
История на една душа, отъ Ст. Михайловски . . . . . 401.
Впечатления въ Рила, отъ Бръчковъ . . . . . 433 и 497.
Изъ моитѣ „Султански поеми,“ отъ Ст. Михайловски . . . 455.
Пойлъ ми поете, отъ Z. . . . . 473.
Хекзаметри, отъ П. П. Славейковъ . . . . . 484.
Изъ „Подмѣтанья и загятванья,“ отъ Ст. Михайловский . . 508.
Въ самотия, отъ Z. . . . . 525.
По поводъ на единъ щурмъ, отъ * . . . . . 539.
Есень, отъ Ф. Панайотовъ . . . . . 545.
Годишнината на Сливница, отъ И. Вазовъ . . . . . 562.

Разни студии, биографии и пр.

Българското общество, отъ Д-ръ К. Иричекъ . . . . . 227.
Калината въ българската народна поезия, отъ А. Т. Илиевъ . 266.
Христо Ботевъ, студия отъ И. Вазовъ . . . . 274, 314 и 442.
Камилъ Демуленъ, отъ Сентъ-Бева, прѣв. Ц-въ . . . . . 282.
Цивилизация на крайний истокъ . . . . . 293.
Отворено писмо, отъ Бояна Благомирова . . . . . 296.
Българ. народни битови пѣсни, отъ Г. Поповъ . 347, 505 и 465.
Историята на Шуми-Марица, отъ Д-ръ И. Шишмановъ . . 353.
Микелъ Анджело, отъ А. Митовъ . . . . . 374.
Ученитѣ отъ Жулъ Леметра . . . . . 419.
По въпроса за методитѣ и начинитѣ въ воденето ученическитѣ съчинения, отъ С. В. Преображенский, прѣв. Н. Станевъ 485 и 553.
Янъ Неруда . . . . . 492.
Петдесетгодие отъ смъртьта на Лермонтова, ... 560.

Критика и библиография.

Стр.

Моето въспоминание отъ Еменъ, отъ Д-ръ И. П. Либеновъ . . 41.
Записки на единъ осъденъ, отъ Ив. Ев. Гешевъ . . . . . 43.
„Горгулята, Брѣзникъ, Трънъ, Пиротъ“, исторически разборъ отъ Х. Г. Х. . . . . 44.
Родопитѣ и Рилската планина, отъ Ст. Георгиевъ . . . . . 45.
Крѣсненската клисура, отъ В. К. . . . . „
Нови книги . . . . . 46, 85, 139, 191, 257, 301, 430, 568.
Новѣйша история, отъ Д. Агура . . . . . 83.
Наль и Дамаянти, прѣводъ отъ руски . . . . . 85.
Нервний вѣкъ отъ П. Монтегаццо . . . . . „
Столичний театръ, отъ Д-ръ К. Крьстевъ . . . . . 86.
Една литературна недобросъвѣстность, отъ сжщий . . . . 91.
Животътъ на Александръ Великий, отъ Плутарха . . . . . 134.
Възгледитѣ на англійскитѣ мислители, отъ Д. Писаревъ . . . „
Графътъ и Мечкарьтъ, отъ Хофмана . . . . . 135.
Въ тъмницата, отъ Н. Бродинъ . . . . . „
Пѣсни и сатири, отъ Хр. Карапетковъ . . . . . 135.
Сцени изъ Фауста, прѣв. Т. Трифуновъ . . . . . 137.
Едно кратко обяснение, отъ И. Ивановъ . . . . . 141.
Карта на Княжество България, отъ С. Христовъ . . . . . 186.
Сборникъ отъ бълг. народни умотворения, отъ К. Шапкаревъ. 188 и 495.
Свѣтлина, журналъ, редакторъ М. Микаиловъ . . . . . „
Българский периодически печатъ, Ю. Ивановъ . . . . . 189.
Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина. Книга V. „
Причинитѣ на французската революция, Н. Станевъ . . . . 190.
Парижската Съборна църква Св. Богородица, романъ отъ В. Хюго, прѣв. Д. Иваповъ . . . . . 234.
Хамлетъ, трагедия отъ Шекспира, прѣв. Трифуновъ . . . . 235.
Баташкото клане, трагедия отъ А. Шоповъ . . . . . 237.
Източни цвѣтя, А. Узуновъ, отъ Г. Занетовъ . . . . . 297.
Ревизоръ, комедия отъ Гоголя, прѣв. И. Ивановъ . . . . . 381.
Български народни пѣсни, отъ Бр. Миладиновци . . . . . 382.
Книжици за прочитъ . . . . . 422.
Кратки бѣлѣжки и свѣдѣния върху Земското Ческо наложение въ Прага 1891 г. отъ С. Дацовъ . . . . . 426.
Пжтеводитель за Рилския мънастирь . . . . . 495.
Евреитѣ и кръвьта, Д-ръ С. Данковичъ . . . . . „
Отговоръ на единъ филологъ, Пѣевъ-Плачковъ . . . . . 496.
Българский периодически печатъ, отъ Ю. Ивановъ Г. З. . . . 568.
Сама-китка, отъ Т. Шишковъ . . . . . 564.

Георги.

Вѣсти.

. . 16, 32, 47, 95, 142, 192, 238, 302, 383, 431, 496 и 569.

www.libtool.com.cn

ДЕННИЦА.

ДВА ВРАГА.

(Епизодъ изъ прѣвзимането на Пиротъ)

отъ

Ив. Вазовъ

Наистина, тѣ страшно си враждуваха. Когато се срѣщняха тѣ си хвърляха кървави погледи: да бѣха звѣрове щяха да се сдавятъ. Но човѣшката ярость само ври въ гърдитѣ и блѣщи въ очитѣ. За това е по-страшна.

Но днеска, при Цапарчевата кръчма, двамата противници първи пъть избухнаха и дойдоха до ножове.

— Щъ ти испия кръвчицата азъ тебе! закани се запѣненъ Ламбо, горския стражаръ, лютъ човѣкъ, скитникъ и съ неизвѣстно минало.

— Щъ ти смажъ главата, като на змия! исфуча Първанъ Лазаровъ.

Ламбо скръцна зъби, изгледа звѣрски противника си и си зема мѣглитѣ на горѣ къмъ планината. И не се завърна вече.

Много се дръпка и приказва изъ село за тая смъртна умраза. Едни рѣкоха: на тая умраза въ темеля е севда: Ламбо лудѣялъ за Найда Гечова, а Първанъ му подлѣлъ вода и я зелъ, а послѣ Ламбо я уплашилъ нѣщо. . . . Други лучкаха: не е това, друго ще е; трети само жалняха Първана:

— Юнакъ е Първанъ надъ юнацитѣ; но що му трѣбваше закачка съ Ламба? Ламбо е македонецъ: който го помирише носътъ му пада.

Но никой незнаеше на здраво.

Но скоро узнаха друго: Ламбо ходи изъ планинитѣ харамия съ дружина и издѣбва Първана! Два пъти вече бѣше теглилъ крушумъ на него по бачковския пъть. Но и Първанъ не си поплюваше на ржцѣтѣ. Събра потеря и въ единъ тѣсенъ долъ, близо до Хвойна, загащи харамитѣ: двама избѣгаха, троица паднаха въ плѣнъ, отъ конто единъ раненъ въ рамото. Раненият бѣше Ламбо. Деветь мѣсеца лежа въ пловдивската тъмница, додѣ да го искарать прѣдъ съда. Това се нарича прѣдвари-

www.libtool.com.cn

теленъ затворъ. Когато обвинителний актъ на прокурора бѣше свършенъ вече и отидохѫ да изведатъ Ламба, найдоха тъмницата пуста: Ламбо съ единъ още другарь, затворникъ, бѣхѫ ископали проходъ подъ земята, излѣзли прѣзъ нощьта при Марица и пакъ уловили кѫра.

Отъ тоя день положението на Първана стана тежко: той на сѣкѫдѣ мислеше, че ще пукне нѣкоя пушка възъ него. Мстителний ликъ на харамията му се испрѣчваше задъ сѣка шубрѫка, колчемъ излѣзне изъ село.

Година мина, друга мина, и, слава Богу, нищо се не случи, нито пъкъ Ламбо се чу. На 1885 г. само дойде тъменъ слухъ, че Ламбо се озовалъ въ Сърбия, прѣдсѣдателствувалъ нѣкой сърбски митингъ за Македония, и послѣ нищо. . . Скоро подиръ това обадихѫ, че македонецътъ падналъ въ Кресна-Планина, когато турцитѣ разсипахѫ четата на Токмачева.

Дѣдо Таско се замисли, па рѣче:

— Богъ да го прости, той и това си дирише. Но азъ на ли право ви казвахъ: кръвьта вода не става?

Но Първанъ Лазаровъ се успокои.

II.

Сѫщата година краль Миланъ ни обяви братоубийствената война.

Както знаемъ, настѫплението на врага къмъ София стана бързо; повръщането му се извърши още по-бързо. Свѣтътъ отъ едни почуди падаше въ други. Той се слисá, когато чу при Сливница желѣзната ура, на България съ което тя блъсна неприятела въ гѫрдитѣ; той се смая когато видѣ нашата неопитна, зелена войска, че се бие и побѣждава безъ хлѣбъ, безъ патрони, безъ резерва отзадъ, безъ пълководецъ отпрѣдъ.

. . . . . .

На 14 ноември българската армия, прѣднята колона, съ прѣпорци развити, и прѣдвождана отъ „Шуми Марица“, прѣкрачи сръбската граница при Суховъ-Мостъ и се озова, раздиплена въ боенъ редъ, два километра прѣдъ Пиротъ.

III

Надвечерь, кѫдѣ края на опасний бой, който послѣдва тамъ, и въ който най-напрѣдъ сръбскитѣ батереи отъ „Келъ Ташъ“ и „Черна Чука“, засипахѫ изневѣрешки съ дъждъ гранати нашата войска въ равното поле, ескадронътъ на капитана И . . рова се увлѣче нѣкѫдѣ на дѣсно отъ Пиротъ и двѣ сръбски гранати тупнахѫ прѣдъ ескадрона. Тѣ бѣхѫ отъ послѣднитѣ. Едната се пукна и облакъ димъ забули конницитѣ. Конетѣ отскокнахѫ назадъ съ настръхнали гриви и опашки и ескадронътъ бѣжишкомъ се отдалечи до една рътлина, която го заслони. Ротмистрътъ заповѣдá да се прѣгледатъ.

Прѣброихѫ се, липсваше единъ.

— Кой е?

— Пьрванъ Лазаровъ, ефрейторътъ.

Красивото лице на ротмистра се намръщи скръбно.

— Уби го гранатата, господинъ поручикъ, видѣхъ го, като се катурна отъ коня, расправи еднинъ.

Въ тоя сѫщи мигъ единъ буенъ алистъ конь, безъ ѣздачъ, прискаше уплашенъ на самъ, съ килнато сѣдло. Той се спрѣ прѣдъ ескадрона и пръхаше и тупаше съ окървавено ухо.

— „Кральтъ!“ извикахѫ.

„Кральтъ“ бѣше Пьрвановий конь. Нѣмаше вече сумнѣние, че клетиятъ ефрейторъ е загиналъ.

Топовнитѣ гърмежи съвсѣмъ прѣстанахѫ.

— Идете да го намѣрите и донесете на прѣвързний пунктъ, ако е живъ — порѫча ротмистрътъ на двама конници — повече за очищение на съвѣстьта си, понеже бѣ увѣренъ, че ефрейторътъ е станалъ на парчета.

Ескадронътъ пакъ мръдна и исчезна въ вечернята мърчина.

Слѣдъ една минута, никой вече отъ Пьрвановитѣ другари не мислеше за Пьрвана. Пьрванъ бѣше забравенъ, защото Пьрванъ бѣше умрѣлъ.

Така е на война. . . .

IV

А Пьрванъ лежеше сѣ тамъ дѣто падна. Никой не бѣ дошълъ да го дири. . . . Вѣроятно, пратенитѣ конници бѣхѫ изгубили посоката. Гранатата го не закачила, но отъ силата на пръскането ѝ, бѣше падналъ отъ коня си и ударилъ главата си въ земята и тамъ останалъ полумъртавъ.

А около, нощьта настѫпваше тиха и звѣздна. Полумѣсецътъ се подаде надъ Руй-Планина, задъ едно було мѫглива вѣдрина, и залѣ съ мѫтни, слаби свѣтлини полето. . . Тукъ тамъ по чернитѣ хълбоци на пиротскитѣ бърда и въ политѣ имъ заблѣщукахѫ огънчета — стоянкитѣ на двата непріятелски лагера. А тамъ, около тие лагери, изъ ложята, по хълмоветѣ и по равнината се валяхѫ окървавенитѣ трупове на стотини человѣшки сѫщества — до завчера еднокръвни братя и мирни человѣци, а днесь — кръвожадни врагове. . . Сдавчили се, бѣднитѣ, тука, убили се, утрѣпали се, и сега лежѫтъ тихо на хладната земя, подъ студената завивка на нощьта, безъ даже добрѣ да знаятъ защо сѫ дошле тука и кому е трѣбвало тѣхната смрьть. Забравени сѫ тѣ вече, не мисли никой за тѣхъ, непотрѣбитѣ на това кърваво бойно поле, а най малко онне, които сѫ ги довели тука. . .

Пьрванъ сѣ лежеше неподвиженъ.

Той се бѣ унесълъ отъ слабото мозъчно сътрясение, но унасянието му бѣше пълно съ тревожни и страшни блѣнове, съ грозни образи, които му притискахѫ като съ крушумъ гърдитѣ и го задушвахѫ отъ ужасъ. Между другитѣ призраци нему му се чинеше, че смьртнятъ му непріятель Лямбо стои надъ главата му, съ пастръхнала брада, съ кървави

очи, и му пасочва нокъ въ сърдцето, — това е ужъ нѣкъдѣ при бачковскій манастиръ. Първанъ иска да отмахне съ ржка ножа, но ржката му не мърда, иска да извика за помощь, но гласъ не излиза. . . . А ножътъ нá, ще се забие въ гърдитѣ му, а сé се незабива. . . И Ламбо го гледа съ кървави очи, и вече ножа допира до кожата му, той чувствува студений остръ връхъ на желѣзото, че влазя вече въ месата му . . . . . И това прикосновение му причинява такива ужасни, невъобразими болки... А Ламбо го гледа съ кървави очи и се смѣе. . .

Изведнажъ, силна свѣтлина, придружена съ гръмотевиченъ трясъкъ, блѣсна надъ Пиротъ. Голѣмъ огненъ стълпъ, приличенъ на струята на нѣкой шадраванъ отъ пъкъла, озари всички планини, полетъ и небето. Хиляди пукоти и гръмоти излизахъ съ лавата, която се расипваше надъ града и го освѣтляваше като денѣ.

Сърбитѣ хвърляхъ на въздухъ пиротската крѣпость.

Тоя заслѣпителенъ блясъкъ извади Първана отъ несвѣсть. Той отвори очи, па пакъ замижѣ — заслѣпенъ отъ блѣскавицата. Слѣдъ нѣколко секунди сичко се спотаи пакъ. Първанъ се окопити. Той въздъхна отъ удоволствие, че сичко това било сънь. . . . . Нощний студъ го посъживи. Той се опита и стана. Никаква силна болѣжка не чувствоваше — разбра че не е раненъ. Той се озърна около. Позна че е самичъкъ въ това пусто мѣсто. Околовръстъ се чернѣяхъ върховетѣ насѣяни съ червени точки — това бѣхъ огневетѣ на сърбский лагеръ. Той съобрази че българскиятъ — трѣбваше да бѫде долу и тръгна на истокъ. Той доста врѣме вървѣ по тая посока изъ нѣкакви си лозя и дръволякъ, а мракътъ се сгъстяваше около него. Но той продължаваше да върви напрѣки безъ да може да различи нѣщо въ тъмнината. По едно врѣме Първанъ съпикаса, че се намира между нѣкакви стобори и плетища. Той се спрѣ очуденъ. Разбра, че ще е влѣзълъ въ самия Пиротъ!

— Още по-добрѣ, каза си той, Пиротъ е нашъ.

И той тръгна храбро напрѣкъ.

Той се лъжеше: Пиротъ не бѣше още ни сръбски, ни български. Въ началото на боя единъ нашъ отрядъ проникна тамъ по дирята на сръбскитѣ солдати, истласка ги на западъ, и захвана въсточната часть отъ града, който вече пустѣеше; но надвѣчерь по-едрата часть отъ отряда се тегли извънъ града, отъ страхъ да не стане изненада отъ страна на врага прѣзъ нощьта. Другитѣ махали остахъ на сърбитѣ.

И за бѣда, Първанъ влѣзе изъ оня край, който държахъ непрiятелитѣ.

Пусти и тъмни бѣхъ пиротскитѣ улици, само едни кучешки лаеве прѣсичахъ грозното мълчание, което царуваше. Явно бѣше, че градътъ или е напуснатъ отъ жителитѣ си, или всичко живо се е потъмсало въ дупки и се тае. Сегисъ-тогисъ, обаче, Първанъ чуваше блъсъци, като кога къртатъ или чупатъ врати; рѣдко само, прѣзъ нѣкоя рѣзка или провърче трепваше свѣтлина отъ свѣщь и се изгубваше. Първана хвана да го издува. Да е прѣвзетъ Пиротъ щеше ли да бѫде такава глухота? Той помисли малко дали не бива да се върне по стжпкитѣ си. Изведнажъ

далеко задъ градътъ загърмѣхѫ топове и кюпенцитѣ на лавкитѣ зетрепераха отъ екотътъ.

— Какво ще е това? Нощна атака, помисли си ефрейторътъ.

www.libtool.com.cn

Въ този сѫщий мигъ той чу бързи стѫпки насамъ: купъ хора съ пушки се зададохѫ изъ улицата. Тѣ гълчахѫ по срѣбски. . . Първанъ си прѣхапи устнитѣ. Той разбра колко бѣше страшно положението му.

Какво да се стори? Да бѣга? Крушумитѣ ще го стигнатъ. Да се опре? Невъзможно — на толкова души. Да се прѣдаде? — Позорно! Той бързѣ се оттегли въ единъ жгълъ и остана неподвиженъ тамъ.

Срѣбскитѣ войници идяхѫ право къмъ него; като видѣхѫ човѣкъ въ сѣнката, спрѣхѫ се:

— Овамо кой? попита единъ.

Прѣди да му повторатъ питането Първанъ отговори високо и строго:

— Сливница!

На, като се извърна, извика:

— Юнаци, бѣгомъ, ура!

И се хвърли възъ сърбитѣ.

— Прѣдайте се! извика имъ той.

Нѣколко пушки издрънчахѫ на земята.

— Напрѣдъ! заповѣда имъ Първанъ, като имъ посочи една улица

Първанъ, вѣроятно, си припомняше и повтаряше дръзкитѣ рискове на русскитѣ казаци прѣзъ русско-турската войска.

И наистина, тая отчаяна маневра, която винаги се увѣнчава съ успѣхъ спрямо единъ деморализиранъ противникъ, го спасп.

Когато робитѣ се изгубихѫ въ улицата, той хвана оная, изъ която дойде — за да излѣзе на полето.

Вмѣсто нея, той улови друга, която водеше на вѫтрѣ въ града. . . Късно съзрѣ Първанъ грѣшката си, но той тръгна напрѣдъ, слѣпешката.

— Каквото е писано това ще е, пошушна си той.

Работата излѣзе: „отъ трънъ та на глогъ.“

Току що стигна до завоя на улицата, дѣто мяждѣеше единъ фенеръ ступуркаха задъ него двама конника.

На слабата свѣтлина тѣ го познахѫ по облѣклото, че е български войникъ.

— Бугарашъ! извика единиятъ.

— Оцу и свѣцу! псфуча другиятъ, па и двамата прѣпуснахѫ къмъ нещастния момъкъ.

Да се повтаря одѣвешната маневра нито можеше да се мисли сега.

Първанъ видѣ, че нѣма друго срѣдство, и си плю на краката. Конницитѣ го спогнахѫ съ голи саби . . . Той тичаше изъ нѣкаква тѣсна, тъмна, като рогъ, улица. На едно мѣсто Първанъ се подхлъзна и падна въ нѣкаква локва съ лѣплива течность, която му се стори, че е кръвь, и по кожата му пропълзяха мравки. . . . Но то бѣше вино отъ разлѣна бъчва. . . . Той този часъ скокна и фукна напрѣдъ. Но падането му даде врѣме на гонителитѣ да го приближатъ и той чу конското тупур-

кане вече въ петитѣ сн. Единъ отъ кавалериститѣ замахна съ сабята си и закачи съ върха рамото му. Първанъ охна и испусна пушката. Но той успѣ да отбѣгне втория ударъ. Той се уклони подъ нискитѣ широки стрѣхи на улицата и подъ тѣхъ продължаваше да бѣга почти успоредно съ конницитѣ. Мракътъ подъ стрѣхитѣ имъ прѣпятствуваше да го слѣдятъ хубаво, но скоро улицата нализаше на мегданъ, и жертвата бѣше въ ржцѣтѣ имъ, та освѣнъ това, Първанъ бѣше капналъ и не тукъ—тамъ трѣбваше да грухне изнемощялъ и полужившъ. Като бѣгаше той, на едно мѣсто той залѣтя и се блъсна о вратата на единъ дукянъ и тя се отвори.... Той машинално се мръдна вжтрѣ и тамъ се тръшна примрѣлъ.

Гонителитѣ нищо не забѣлѣжихж и отминахж напрѣдъ.

V.

Първанъ не можеше да се помръдне: истеклата отъ рамото му кръвь и умората и ужаситѣ му сътрясения пакъ го хвърлихж въ несвѣсть. Но младостьта на всичко надвива. Подиръ кратькъ отдихъ, съзнанието му се повърна. Кждѣ е сега? нищо не виделе въ тъмнината; той побара съ ржцѣ на около: напипа нѣкакви си качета и дреболии, по които позна че прибѣжището му е една бакалница. . . . Той си напипа мокритѣ ржкави и пакъ неволно истръпна при мисъльта, че това е кръвь. Врачката остаяше зинала на половина; отъ нея влизаше струя отъ нощната дрезгавина и студъ.

Минахж не минахж десетина минути, една едра, висока фигура се показа на прага.

Тя влѣзна дебелашки вжтрѣ, хлопна грубо и заключи вратата, като измърмора нѣкаква псувня по срьбски и тръшна нѣщо тежко на пода. Послѣ драсна кибритъ и запали една лямбичка, окачена на зида. При мжжделивата свѣтлина Първанъ се убѣди, че наистина, е попадналъ въ една сиромашка лавка, а стоваренитѣ отъ непознатий нѣща бѣхж отъ друга нѣкоя разбита лавка. Влѣзлиятъ, вѣроятно, бѣше ступанинътъ на бакалницата, той стоеше още гърбомъ, та Първанъ го не видѣ. Той видѣ само, че бѣ съ силяхъ. Разбра, че отъ него милость нѣма да чака. Когато обирникътъ се извърна, Първанъ съ ужасъ позна Ламба македонецътъ. Въ сжщиятъ мигъ и Ламбо позна нощния си гостъ. Свирѣпа ярость искриви лицето му. Значи, слухътъ за смьртьта му, билъ лъжливъ!

— Позна ли ме? продума той съ закървавени очи.

— Да, пошушна ефрейторътъ.

— Падна ми, проклето куче, на ржцицитѣ, каза Ламбо, като замжкна единъ револверъ.

— Убий ме, продума Първанъ

Но, очевидно разбойникътъ прѣди да свърши, искаше да истязава жертвата си.

— Ба, щж те погладж. . . Двѣ години и половина чакахъ: ти самъ ми дойде на крака, изржмжа съ глухъ гласъ македонецътъ.

Първанъ нищо не отговори, една смъртна слабость обхвана цѣлото му същество. Свѣтътъ му се въртѣше, но нито съзнанието, нито енергията го оставяхъ още.

Македонецътъ съзрѣ, че се показва изъ подъ закопчания шинелъ крайче отъ една верижка на часовникъ; и по една машинална привичка, той дръпна верижката и я измъкна съ часовника, които мушна въ джоба си. При това дѣйствие Първанъ пакъ отвори широко очитѣ си.

— Не се молишъ а?... Азъ ти казахъ, че ще ти испиж кръвьта... Азъ съмъ се заклелъ, каза Ламбо, и промѣни оржжието: той извади ножа и го стисна конвулзивно.

— Азъ падахъ въ ржцѣ на по-лоши душмани, на душманитѣ на отечеството, и не се молихъ. Убий ме! избъбра слабо Първанъ и замижа да не види що ще стане.

Той виждаше, че трѣбва да се мре. И въ тоя мигъ мисъльта му прѣскокна Руй-Планина, Витоша, долината на Марица, Родопитѣ и се спрѣ въ политѣ имъ, въ Чирвенъ, въ тѣхната кжща, и той видѣ милиятъ образъ на майка си, и на Найда, и на малкия Стоенчо.... Той всичко това стори по-бързо отъ свѣткавичната бързина и пакъ съ свѣткавична бързина се повърна тука.

И той пакъ отвори очи, и видѣ македонеца съ камата . . . Бараческата брада настръхнала, очитѣ испъкнали и сега пълни съ зловѣщъ огънь.

— Ти бѣше ли при Сливница? попита внезапно той.

— Бѣхъ.

Надъ слѣпитѣ очи на разбойника бѣше избилъ внезапно потъ. Нѣщо особенно происхождаше въ дълбочината на душата му; една странна усмивка озари чертитѣ на озвѣреното му лице.

Очитѣ му свѣтнахъ още по-силно на свѣщьта — но то не бѣ отъ ярость, а отъ сълзи . . . Кой знай, човѣкътъ ли се обади въ него, българското чувство ли оживѣ въ душата му, стидъ ли го нападна прѣдъ тоя беззащитенъ и безстрашливъ врагъ! . . .

— Дѣ си раненъ? попита той.

Първанъ показа съ дѣсната ржка лѣвото си рамо.

— Стани да идемъ горѣ, да ти видимъ раната . . . . . Тамъ ще спишъ на моето легло. Гость ми си тая нощь. . . . .

И Ламбо подигна кротко Първана, хвана го опипомъ подъ мишница и го поведе къмъ вертикалната стълбичка, която извождаше на горнята стая.

Харамията и героятъ скоро потъпахъ у потона.

А гърмежитѣ отъ въпка сѣ трещяхъ и цѣпяхъ въздуха. . . .

VI

И наистина, тая нощь ставаше страшенъ бой на лѣвото наше крило, Българитѣ нападнахъ отчаяно сръбскитѣ укрѣпления на „Черпата-Чука“,

които захрачихѫ възъ насъ огненъ дъждъ. Два пристѫпа причакахѫ и отблъснахѫ сърбитѣ: третиятъ ги сломи и гръмотевично „ура“ възвѣсти, че „Черната-Чука“ е зета. . . .

Отъ тъмни зори пакъ се поднови боятъ и трая упоритъ, кръвопролитенъ, додѣто сърбитѣ се смъкнахѫ на пишкото шосе, като оставихѫ на побѣдителя Пиротъ и нѣколко стотинъ сърбски трупове.

Криво да сѣдимъ, право да сѫдимъ: сърбскитѣ войници, както вчера, тъй и нощесъ, тъй и днесь, се борихѫ мѫжки и само подиръ отчаянно противостоѧние отстѫпихѫ всѣка педя земя около Пиротъ.

Видя се, деветодневнитѣ битки съ българитѣ, въ които виждахѫ хиляди примѣри отъ храбрость и смъртьта лице съ лице, калихѫ имъ духътъ, а може-би, тѣхното късно мѫжество бѣше плодъ на отчаянето, което често повдига до героизмъ най-оклюхналитѣ сѫщества.

Но залудо. Българската сила приличаше на единъ стремливъ порой, отпущенъ отъ краль Милана при Сливница, и който като се хвърли отъ два водопада, които се наричатъ Три-Уши и Царибродъ, бухтеше още по-силенъ изъ пишавската долина и поваляше всичко въ кървавий си пѫть.

Уви, тоя порой, заедно съ първиятъ, който устреми краль Миланъ възъ насъ, остави за слѣда дълбока, страшна бездна, която на вѣки ще дѣли два братски народа!

VII

На сутрѣшний день, по пладнѣ, влѣзна въ покорения Пиротъ и капитанъ И . . ровъ съ ескадронътъ си. Когато минуваха изъ една тѣсна улица, ротмистрътъ смаянъ видѣ исправенъ до една лавка, Първана Лазаровъ, че му държеше подъ козирогъ. До Първана и Ламбо правеше сѫщото.

— Бре, Първане, живъ ли си? Дѣто те не сѣятъ тамъ никнешъ! извика офицеринътъ засмѣнъ и зарадванъ.

— Извинете, господинъ поручикъ, дойдохъ тазъ нощь пагости на единъ старъ приятель, и Първанъ посочи Ламба.

— Точно такъ, ваше благородие, поклони се Ламбо.

Ротмистрътъ се усмихна, като се чудеше, па каза:

— Браво, браво! Земи си „крaльтъ“, че плаче за тебе, па върви.

„Крaльтъ“ не плачеше, а цвилеше отъ радость. Когато го яхна, Първанъ попита Ламба:

— Бай Ламбо, познавашъ ли дѣда Таска?

— Ручалъ съмъ на трапезата му три пѫти.

— Хубаво. Дѣдо Таско казува, че „кръвьта вода не става“. Сбогомъ.

И свали шапката си до коляно, та му се поклони и прѣпусна съ ескадронътъ. . . . .

1886.

ЛУДИЯТЪ

(Монологъ отъ Петефи*)

www.libtool.com.cn

Тст . . . мирно! . . . тихо! . . .
Махнете се!
Азъ бързамъ . . . твърдѣ съмъ занятъ:
  Отъ яркитѣ лучи слънечни
  Азъ бичъ щѫ оплетѫ —
  Да бия тоя свѣтъ . . .
  И на плачътъ му съ смѣхъ ще отговорѫ....
  И той на мене смѣйше се така . . .
Ха-ха-ха-ха!

* * *

Плачътъ, смѣхътъ — на туй стои свѣтътъ,
А дойде смрьть — и сичко стихва тозъ часъ.
  Азъ сѫщо бѣхъ умрѣлъ . . .
  Поднесохѫ ми ядъ
  Въвъ сѫщата оная чаша,
  Съ която чукахѫ се съ мене!
И що, убийци? що? рѣшихте
Да скрийте дирятѣ? . . И дѣка?
Въ земята съ мойто тѣло . . . И безъ срамъ.
Лъжци, плакахте ми надъ гроба!
  На смалко що се не дигнѣхъ
  За носоветѣ да докопчѫ васъ.
  Но се оставихъ. . .
  Хай нека имъ се радватъ, рѣкохъ,
  Въ калта да имать съсъ какво да ровать,
  Да мислатъ че азъ гния въ черната земя...
Ха-ха-ха-ха!

* * *

А дѣ е гробътъ? въ Африка далечна! . . .
  Но пакъ ималъ съмъ честь:
Хиена ме изъ ямата изрови.
О тоя звѣръ е моятъ първи благодѣтель;
Но азъ безбожно го палъгахъ:
Ржката ми той искаше да лапне,
  А азъ сърдцето си подставихъ. . .
  Горкиятъ, въ мигъ отровенъ тамъ умря.
Ха-ха-ха-ха!

* * *

*) Първиятъ маджарски поетъ.

Така се хората расплащатъ:
За всякое добро съсъ зло!
А хората какво сж? казвать,
Че ужъ биле творение чудесно
На оня, кой царува въ свѣтлото небе. . .
А ази казвамъ че сж чада
На злото въвъ кромѣшний адъ.
Туй казваше и фялософъ единъ.
Той сжщо, като мене бѣ глупецъ,
Защото нѣмаше трохица хлѣбъ.
Глупецъ, глупецъ! Не би той гладувалъ
Да знайше да краде и да убива, да!
Ха-ха-ха-ха.

* * *

Чудете ми се, че се смѣя,
А то отдавна трѣбваше да плача. . .
Умразенъ свѣтъ облѣнъ въ сълзи! . .
И Господъ самъ надъ облацитѣ плаче:
Ядосва се, че тоя свѣтъ създалъ.
Но полза има ли отъ тезъ свети сълзи?
Нечистата земя ще ги приеме,
А грѣшницитѣ ще ги тъпчатъ съ кракъ
Додѣто станатъ кал и тѣ сега! . . .
Ха-ха-ха-ха.

* * *

Ей старъ войпиче, Дàворъ — Нèбо,*)
Тебъ слънцето ти служи за медаль,
А облацитѣ — твойтѣ дрипави сж дрѣхи...
Ехъ славенъ изгледъ на геронтѣ въ оставка.
Да, послѣ ранитѣ и тежкитѣ лишенья,
Нали? Награда прѣвъсходна:
Надрипитѣ—медаль. . . Затуй пъкъ лъска тя!
Ха-ха-ха-ха!

* * *

А разумѣхте ли що значи
Кога запѣе прѣпилецътъ?**). . . Тихо! . . .
Той пѣй, заклина. . .
Женитѣ да напустнемъ,
Женитѣ — стрьвь опасна.
На тѣхний зовъ ний тичаме, кат' луди. . . .
Така едно море потоцитѣ събяра

*) Маджарскиятъ богъ на войната.
**) Пиче, la caille.

И ги изяда, и назадъ не пуща. . .
Жени, жени! лукавички създанья,
Прѣкрасни смьртоносни дяволици!
Отрова най-ужасна въ нашия животъ
Въ най-драгоцѣнний вложена съсждъ. . .
Любовь, любовь!
Какъ жадно, страстно се упивахъ съ тебе!
Въ едничка твоя капка
Рѣки отъ медъ испивахъ,
Едничка твоя капка
Бѣ океанъ отрова.
А виждали ли сте вие
Бурно море какъ бѣснѣй, лудува?
Какъ талазитѣ ревжтъ,
Какъ ужасна гибель носатъ?
А виждали ли сте буря,
Тоя ужасъ, бичъ свѣтовенъ,
Нейната игра въвъ мрака?
Гръмове, трескавици
Тътняли ли сж надъ васъ?
Вамъ познатъ ли е страха?
Ха-ха-ха-ха!

* * *

Едвамъ узрѣй плодътъ,
И гледашъ — пада. . .
А ти, и ти, земя узрѣ,
Хай падай, сгръмоли се!
Не могж да те чакамъ повечь. . .
До утрѣ давамъ срокъ. . .
Недойде ли пакъ края на свѣта,
То нищо нѣма да пожалж:
Земята азъ щж провьртж
До огнената ѝ срѣда,
Барутъ щж спиж
И щж запалж:
Тогава нека хвръкна на възбогъ!. . .
И азъ ще бждж отмъстенъ така!!.
Ха-ха-ха-ха!

Прѣв. **В.**

СЪ ТЕБЕШИРЪ И СЪ ВЖГЛЕНЪ.

Картини изъ наший съврѣмененъ животъ.

отъ

www.libtool.com.cn

М. Георгиевъ.

Прѣзъ едно лѣто, като заобикаляхъ единъ отъ западнитѣ окржзи на нашето отечество, замръкнахъ една вечерь въ селото *Сврачево*. То спада въ околията, подъ сжщото название, което носи и окржжния градъ. Талигаджиятъ ми, бае Гето *Пупка*, бѣ натъкмилъ коньетѣ си и постлалъ сѣнце въ талигата си, покрита съ коверка, — това щѣше да му бжде и нощната постилка. Той бѣ се исправилъ до тезгяха въ дѣдовата попова кръчма и прѣхвърляше една по друга чашкитѣ съ комовица, прѣхвърляше той чашкитѣ и се караше съ кръчмарина, който му наливаше ракията, за дѣто дѣдо попъ е такъвъ тамахкяринъ, та не набавя въ кръчмата си *ид-чиста стока*, т. е. люта ракия.

— Малко ли му сж други грѣхове, та и тука да ги трупа на вратътъ си? говореше бае Гето и, слѣдъ като хвърли още една чашка, понамржщи се киселo, искашла се отъ дъно и добави: Онъ се родилъ за харамия, а они взели та го запопиле, грѣхъ му на душа, това за попъ ли е? Боже опрости ме . . . Кой е видѣлъ отъ него хаиръ? Кого е кръстилъ, все лудо и неведа, като него излѣзе . . . Кого е вѣнчалъ домъ не завъртя, кого е опѣлъ — опълтва се, и се му е такава работата.

— Море, джанумъ, бре Гето, море, бре кузумъ Гето, добро човѣкъ си е попотъ, море, шо ти е сторило човѣко; какво по-добро ракия сакашъ, море, види го како цини синджиръ, . . увѣщаваше киръ Кузманъ, кръчмарипътъ моя талигаджия, като сипваше изъ високо въ чашата, за да въспроизведе изисквания *синджиръ* въ ракията.

— Синжиръ му нему на вратъ, отвърна бае Гето разсърдено и добави, слѣдъ като цвъкна прѣзъ зъби плюнката си; — на ли му сж ортацитѣ като тебе цинцари, и като оня скитачь . . . отъ кметуването му пищи цѣло село . . . баремъ ако ще хайдутувате, а опо тръгнете по гората, па си вършете поштено занаята . . . . . я, колко за мене, казвамъ ти, че по-бихъ волилъ да срѣщнемъ мечка у гората, отъ колко твоя попъ низъ пжть.

Тоя разговоръ щѣше да се продължава и повече, както заключавахъ отъ свѣтналитѣ очи на бае Гета, и, споредъ пословицата, която казва, че пияницитѣ и дѣцата говорятъ право, щѣхъ дъ узнаж много нѣща отъ драмитѣ на *Сврачево*, ако да не бѣ едно произшествие отвърнало бае Гета отъ намѣрението му. Единъ отъ коньетѣ на моя талигаджия изцвилн силно и едно трополенье се зачу отъ къмъ яжкрътъ. Когато бае Гето се спустна да види добичетата си въ яжкрътъ, то намѣрилъ, че единъ хайгжръ на дѣда попа се отвързалъ и се сриталъ съ неговия Кулчо. Той впрѣгаше Кулча отъ дѣсната страна на талигата си. Това произшествие наостри още повече бае Гета срѣщу дѣда попа, по адресътъ на когото захванахж да се сипатъ цѣла върволица епитети и хули.

Тѣ непреставаха и тогазъ когато бае Гето бѣ вече се загнѣздилъ въ своята талига, за да прѣпощува. Види се, че ракията, ако и лоша, както той казваше, бѣ уталожила гладътъ му, защото той наскоро, безъ да вечеря, захърка така юнашки въ талигата, щото, до като си похапвахъ прѣдъ кръчмата, сѣ ми се струваше, че нѣкой голѣмъ трионъ работеше успѣшно въ нѣкоя бичкийница на близо.

На утрото трѣбваше да се пжтува. Азъ се бѣхъ вече стжкмилъ и продължавахъ да си пия сутрешното черно кахве прѣдъ кржчмата, което ми подаде киръ Кузманъ. Въ това врѣме бае Гето намаза талигата съ катранъ, счука паплатитѣ, които се бѣхж раззжбили, впрегна коньетѣ и се исправи прѣдъ мене съ камшикътъ въ ржка, позави главата си на дѣсно, посочи ми съ погледъ талигата и каза повелително: — „*хайде*“. Трѣбва да ви кажж, че това бѣ пьрзата негова дума, която чухъ да изговори прѣзъ цѣлото врѣме, отъ какъ е станалъ сутреньта. Всичката работа около талигата и коньетѣ си той вършеше мълчишкомъ, сѣ начумереңъ и намусенъ, като непропущаше, прѣзъ минута, прѣзъ двѣ, да цвъкне прѣзъ зжби плюнката си. Това бѣше единъ отъ най-постянитѣ му навици. Той мълчишкомъ изгледваше, или мушкаше коньетѣ си, ако не се намѣстваха сами сгодно за впрѣганье; мълчишкомъ риташе сѣното изъ подъ краката имъ; мълчишкомъ отвързя и прѣвързя пакъ подъ срѣдата на задната ось катраницата; мълчишкомъ взема брадвата за да посчука кждѣто намѣреше за нуждно талигата си; мълчишкомъ смигна момчурлячето, дѣто слугуваше въ кръчмата, да му донесе единъ педесетникъ отъ укоряваната спощи отъ него ракия и я прѣхвърли въ гърлото си и, като бѣхъ вече сѣдналъ въ колата, пакъ мълчишкомъ се покачи, хвана дизгинитѣ на коньетѣ и ги шибна съ своятъ камшикъ, който на половинъ бѣ повързанъ съ вжзли.

Дѣдовата попова кръчма е на единия край на селото, и ние трѣбваще да прѣминемъ на длъжъ прѣзъ цѣлото село, за да хванемъ нашия пжть. Отъ всѣка страна, и отъ лѣво и отъ дѣсно, поздравлявахж бае Гета познайницитѣ му, кой съ „*урала иункъ*“, кой съ „*на добръ часъ Гето.*“ Бае Гето, вмѣсто отговоръ, завиваше ту на дѣсно, ту на лѣво вратътъ си и удряше ту дѣсния, ту лѣвия конь. Мене ми стана жалъ за добичетата на бае Гета, който бѣ си присвоилъ навикътъ по такъвъ чуденъ начинъ да отговаря на поздравленията на своитѣ познайници, и му казахъ:

— Защо биешъ добичетата си, бе бае Гето, ето тѣ си вървжтъ добрѣ, що ги не пожалишъ?

— Щж ги бијж, зеръ, що ще ги жалж, опи що търсатъ да се раждатъ хайвани? . . . да сж се родили пашове по Стамбулъ — отвърна ми бае Гето и, като цвъкна пакъ, прѣзъ зжби плюнката си, завъртѣ камшикътъ си надъ гърбоветѣ на коньетѣ. Тѣ се посѣпнахж и се впустнахж, тичешкомъ напрѣдъ. Разбира се, че азъ нищо не отговорихъ на бае Гетовата философия за замѣняването въ природата на словеснитѣ съ безсловеснитѣ твари и наопаки. . . .

Вдаденъ въ нѣкакви размишления по поводъ на бае Гетовитѣ думи, азъ се сепнахъ на веднѣжъ, като чухъ едно остро ручание, което бае Гето испустна, като че го нѣкой убоде съ нѣщо въ сърдцето. При това, той непропустна да даде чувствително внушение съ камшика си и на бѣднитѣ копье, за да излѣе по-ясно сръднята си. Като не знаяхъ отъ начало причината на това зло настроение на бае Гета, азъ го отдадохъ на влиянието на петдесетника, що прѣхвърли тъзъ сутрина, но по-послѣ видохъ, че съмъ се билъ лъгалъ.

— Да те срѣщне дяволъ у срѣдъ пъкъла, тарторе недни! тамъ съ канджи да те теглатъ; цѣлъ черкезинъ, харамия! — профуча бае Гето, като протегляше гласнитѣ букви отъ всѣка една изговорена дума. Слѣдъ това, отправи нѣколко глаголи по адреса на нѣкого си, цвъкна, презъ зъби, и пакъ шибна коньетѣ, като потегли на лѣво юздитѣ, за да отбие отъ пътя. Чакъ тогазъ ми се мѣрна едно валмо по пътя. Разгледахъ по-внимателно и забѣлѣжихъ, че това бѣше единъ конникъ, забиколенъ отъ прахъ, който лѣтеше на срѣща ни. Тъй като това обстоятелство не сматряхъ за уважителна причина да се отбиваме отъ правия пътъ, почти възчудено, попитахъ бае Гета защо не си кара право, ами отбива талигата.

— Не виднѣ ли, дяволъ иде на срѣща ни! — отвърна натъртено бае Гето и посочи съ камшика си по посока къмъ конника.

— Какъвъ дяволъ, бе бае Гето? що си такъвъ чуденъ, да ти се не е слошѣло нѣщо? запитахъ своя талигаджия; и наистина, помислихъ си, може пъкъ и отъ толкова пиянье и да му са е побъркало нѣкое колелце.

— Дяволъ зеръ, те на́, вижъ, цѣлъ цѣлниничъкъ, печестивия, . . . та, зеръ е добро нѣщо да срѣщнешъ попъ на пътъ, а максусъ пъкъ такъвъ попъ, отъ когото и дявола се бои? . . . Колко хорица е съблѣкълъ, на колко души грѣховетѣ е прибралъ, и мене, на́, вижъ ме, що е рѣкълъ опя, голъ пръстъ съмъ останалъ, па и мене не пожали, тамамъ двѣстя и тринайсеть гроша и зола ми е изялъ, изѣде ми ги като стой та гледай, четири денкове яречки кожи, тамамъ педесетъ и осемъ парчета, купи ги, божемъ — забѫши ми паритѣ; то́, ако си видѣлъ ти пара́ прѣбита отъ него, та и тия очи, да рѣчемъ, че сж видѣли . . . На врато си ще ги носи въ пъкълътъ! . . . Та само мене ли е закачилъ? . . . Кого е видѣлъ, всѣкого е обралъ. Всичкитѣ Сврачовци и отъ околнитѣ села хората, като чърве се прѣвиватъ отъ него, на́, така ги върти! — и завъртѣ бае Гето въ въздухътъ показалецътъ на дѣсната си рѫка за да украси и нагледно своя расказъ, и пакъ продължи: — на колко хора воловетѣ и покѫщнината продаде за фаисъ. . . . на колко хора нивитѣ и ливадитѣ загради, колко кѫщи съсипа, колко челеди разцвѣли, това сѐ съ оня хайдукъ, кмето, ама ако има Господъ, оно, що е рѣкълъ опя, може да забави, ама башъ нече да забрави! . . .

До като бае Гето ми расказваше тѣзи чърти изъ биографията на дѣда попа отъ Сврачево, той бѣ вече наближилъ къмъ пасъ и азъ свър-

лихъ погледъ да видѫ набожната физиономия на този толкова знаменитъ божи служитель. Коньтъ на дѣда попа бѣше единъ хубавъ, едъръ, дория конь, заюзденъ съ една яка, каишлия юзда, пронизана съ жълти пулове. Сѣдлото, покрито съ една абена, тъмнопепелява хаиз, а върху нея кожени дисаги. На телнята имаше привързано едно синьо ямболско снджаде. Дѣдо попъ ѣздѣше коня така стройно и така свободно, щото мнозина кавалеристи би му позавидѣли. Въ жълтитѣ зенгии, спустнати низъ сѣдлото, бѣ едвамъ въврѣлъ върховетѣ отъ своитѣ чизми, които обгѫваха краката му, дори до колената. Обутъ бѣ съ бѣли абени бешевреци. Хубавъ моравъ, поясъ опасваше на юнашкия му кръстъ шарената му антерия. Надъ нея бѣ облѣкълъ въздлъжка, бѣла, абена дрѣха, безъ ржкави. Яката отъ конопената му риза се държеше привързана на вратътъ, съ двѣ дебело вплетени бѣли, конопени върви. Разрошавената му черна, като смола, брада, разрунтавена отъ ушитѣ по цѣлото лице, придаваше една дива мѫжественность на цѣлата му физиономия. Носътъ му въздлъжъкъ и закривенъ, като на орелъ клюпътъ. Надъ чернитѣ му свѣтящи, като два въглена очи, се извиваха дебелитѣ му богато обрасли черни вѣжди. По своята величина, тѣ можеха свободно да послужатъ за добрѣ прилични мустаци на мнозина младежи. Тѣ бѣха завити на крайщата, къмъ слѣпитѣ очи, възъ чело. Високото му, правилно изкорубено чело, бѣ малко закрито подъ вълнестия калпакъ, ошитъ отъ черни кожи. Освѣнъ распустнатата надъ раменати му разрошавена коса и рунтестата му брада, друго нищо по-отличително не показваше свещенническия чинъ на конянникътъ. Не се забѣлѣжваше нито едно бѣло влакно по него. На снага, дѣдо попъ бѣше доста едъръ, съ широки плѣщи. Здраво, зачервѣнело и опърлено отъ слънцето лице. Въ лѣвата си ржка той държеше много спретнато капшитѣ отъ юздата на коня, и въ дѣсната въртѣше единъ черкески камшикъ. Отпрѣде на сѣдлото видѣхъ че имаше кобурлуци, по дали имаше въ тѣхъ пищове и бѣха ли пълни, това не могѫ да кажѫ. Коньтъ на дѣда попа вървеше единъ равенъ и бръзъ ходъ, нѣщо като мѣжду *джебе* и *дели-раванъ*.

Залисанъ съ разглеждането на дѣда попа, азъ невидѣхъ какво става съ моя талигаджия и съ нашето отбиване отъ царския пѫть. Една гюрултия, едно блъскане, придружено съ руганията на бае Гета, ме сепна отъ моето разглеждане и, за голѣмо свое учудване, видѣхъ, че дѣсния конь на талигата, Кулчо, риташе силно съ заднитѣ крака въ прѣднитѣ колелета. Тѣ бѣха се искривили отъ нормалното направление, вслѣдствие ржтлинитѣ що имаше по мѣстностьта, дѣто се бѣхме отбили.

Безъ да имамъ врѣме да размишлявамъ повече за нашето критическо положение, азъ се спуснахъ къмъ задния отворъ на талигата и, напстина, че се проврѣхъ малко мжчничко, но пакъ се истърсихъ въ единъ мигъ на земята. Поради това движение азъ пропустнахъ да забѣлѣжѫ: кога бае Гетовия Кулчо е навилъ и строшилъ дишлото на талигата, кога е скъсалъ едната прѣжка отъ своитѣ хомути и кога и какъ е слѣзълъ и самъ бае Гето отъ талигата.

www.libtool.com.cn

Цѣлия тоя фактъ на изброенитѣ произшествия азъ разбрахъ чакъ тогазъ, когато бае Гетовитѣ ругания, които той щедро наливаше по адресъ на дѣда попа, ме стреснахѫ отъ моето слисване и, още прѣди да се отърсѫ отъ прахътъ, въ който се бѣхъ поувалялъ, потърсихъ съ погледа си дѣда попа, но той бѣ толкова отминалъ, щото едвамъ ми се мѣрна, като скрившаше нагорѣ въ селото.

Бае Гето испустна една тежка въздишка.

Мѣстото, дѣто имахме тѫжни зла срѣща съ дѣда попа, бѣше току до край селото, тамамъ на излѣзъ изъ него.

На едно разстояние, колкото съ камъкъ да дохвърлишъ, срѣщу мѣстностьта на катастрофата ни, отвѫдъ пѫтя, бѣ единственото човѣшко обиталище въ този край на селото. Нека да не помисли никой, че това е кѫща, или кошара, или нѣщо подобно; не, това човѣшко обиталище бѣ една воденица, която ще съставлява основния предмѣтъ на моя разказъ. Изъ тѫзи воденица ни дойде единчката помощь.

Най-напрѣдъ прилетѣ едно дребно човѣче, съ такава ревность да поднесе своитѣ услуги, като че да бѣ постигнало нѣкое нещастие неговото чедо, или сѫщия му братъ.

Прѣди да продължавамъ разказътъ си за подадената помощь, азъ искамъ да прѣдставѫ това състрадателно човѣче.

Дѣдо Колю, или както го викахѫ, *Божата Крава*, — името и прѣкорътъ му узнахъ отпослѣ — сочеше да е прѣхвърлилъ петдесеттѣхъ години. Като го видѣхъ пръвъ пѫть, нѫй-напрѣжъ ми удари у очи натѣжелата му, малко климнала глава. Боятъ му — като на дванадесеть годишно момче. Крака кѫси и сухи, като мотовили. Трупътъ му дрѣбенъ и мършавъ. Рамената му по-издигнати отъ шията и повалени малко напрѣдъ, което го и прѣдставляваше малко повечко наведенъ, за да не рѣкѫ гърбавъ. Рѫцѣтѣ му, които въ този мигъ бѣхѫ засукани съ распокѫсанитѣ и почърнѣли отъ старини и потъ рѫкави, прѣдставлявахѫ двѣ клечки; и кокалитѣ му дори бѣхѫ се обърнали вече на жили, види се отъ тешката и дълготрайна работа. Кожата, отъ лактитѣ надолу, приличаше и по боята си и по грапавината си, на ожуления отъ яремътъ биволски вратъ, а отъ лактитѣ на горѣ, чакъ до раздрипанитѣ рѫкаве, бѣше тъмно-турунджияна, нѣщо като гьонъ. Рѫцѣтѣ се лъщѣхѫ, но не отъ потъ, а отъ мършавина. Дѣдо Колю бѣ босъ, та видохъ, че краката му имахѫ еднаква боя съ онѫзи на рѫцѣтѣ: черни, закоравѣли, напукани и заголени до пищялитѣ. Той си работеше нѣщо въ язътъ на воденицата, когато ни се притече на помощь. Обутъ бѣ въ едни одрипани беневрецы, които едвамъ достигахѫ бедреннитѣ кости, нѣщо на една длань по-ниско отъ кръстътъ. Тѣзи беневреци сѫ биле, нѣкога бѣли, но кое отъ врѣмето, кое отъ безбройнитѣ накърпки, бѣхѫ се лишили отъ опрѣдѣленъ цвѣтъ. Ремъкъ не видохъ, но видохъ едно желѣзно преждило отъ ремъкъ, което притѣгаше една кълчищена връвь. И до сега ми се сѣ сторва, като че това желѣзно преждило бѣше или отъ юларъ, или отъ коланъ на нѣкое добиче. Казахъ ви за беневрецитѣ,

www.libtool.com.cn

та за това не ме питайте за ризата на дѣда Коля — вие и сами може да се сѣтите за нея. Ще ви кажа за ризата му само това, че отъ яката ѝ бѣ останало само на вратътъ едно парченце, та изглеждаше, като че бѣ прилѣпена *якия* на шията му. Отъ петлицитѣ му бѣ останала само на лѣвата му пазва едно парченце, та затова и взглъбнатитѣ му и сухи гърди бѣха полуголи и приличаха на изжвена гайда. Кокалчето на гърлияна бѣ много испъкнало. Отъ него се спущаха на лѣво и на дѣсно, двѣ сухи жили, които образуваха една дупка, въ която можеше да закрѣпишъ цѣлое яйце.

Лицето на дѣда Коля бѣ дългнесто и повече черно, отъ колкото жълто. Както вѣждитѣ, тъй и мустацитѣ му, бѣли и виснали, така щото закриваха горнята джуна и опираха дори до долнята. Носътъ малъкъ и сплѣснатъ на върхътъ. Дѣдо Колю имаше тъмносиви очи, силно испъкнали и влажни. Тѣ се покриваха съ голи, зачервени клепачи, по които не видохъ ни влакно отъ мигли. Не знамъ отъ що ги бѣше загубилъ, дали отъ старость, или отъ патила. Дѣдовото Кольово чело бѣше срѣдне на величина, но сочеше дребно отъ многото бръчки, по които физиогномистътъ може да прочете цѣлата биография на този бѣденъ старецъ. Ако да имаше дѣдо Колю коса, мога навѣрно да кажа, че и тя щѣше да бѫде бѣла, но той ходеше съ бръснатa глава, на която само върхътъ се покриваше отъ една малка, покрита съ киръ червена капица, каквито носатъ всичкитѣ селяне по *казата*. Че дѣдо Колю нѣмаше нито единъ отъ прѣднитѣ си зѫби, това мога да ви увѣря защото видѣхъ съ очитѣ си, вѣроятно, той дъвчеше съ нѣкой оцѣлѣлъ кътникъ. Нѣкои отъ прѣднитѣ му зѫби бѣше избилъ чичата на послѣдния селски спахия, Дели-Омеръ-бей, за дѣто бѣ настѫпилъ веднажъ неволно кракътъ на ловджийското му куче. Дѣдо Колю е принадлѣжалъ къмъ спахилъка по наслѣдство, т. е., по рождение, и билъ е привързанъ при него дори до освобождението, рѣчи го, като *момъкъ*, рѣчи го, като работникъ, рѣчи го като — робъ. Освѣнъ този тѣлесенъ недостатъкъ, дѣдо Колю бѣ наслѣдилъ и другъ единъ отъ своитѣ господари, спахиитѣ. Лѣвото му колѣно бѣше повредено въ ставата, та за това той не само че накривваше, когато вървѣше, но при всѣка стѫпка мѣташе така лѣвия си кракъ, щото описваше постоянно по една парабола съ него: колѣното си билъ счупилъ веднажъ, когато носилъ на гърбъ по-стария братъ на послѣдния спахия, Кадри-Муза-бей. Беятъ билъ около дванадесеть-годишно момче и билъ обикналъ да обяхва често дѣда Коля и да го бие съ камшика, като конь. Като слизалъ веднажъ съ беятъ на гърбътъ си низъ една урва, този го опасалъ доста якичко съ камшикътъ по главата, така щото на бѣдния дѣда Колю му се завъртѣло свѣтъ и той падналъ въ несвѣстъ. При падането си счупилъ си колѣното, но беятъ останалъ здравъ... Наистина, че дѣдо Моно видарътъ, отъ Новоселци, му правилъ кракътъ, стѣгалъ го съ дъсчици, но незнамъ какъ, божемъ заздравѣлъ, но пакъ останалъ сакатъ, та сега крива. Избититѣ зѫби и счупеното колѣно на дѣда Коля бѣха едни отъ по-виднитѣ му тѣлесни недостатъци, наистина,

искуственно спечелени, но сѣ се броятъ за *кусури*. Той имаше, обаче, освѣнъ тѣхъ, и нѣколко други отъ второстепенна важность. И тѣхъ той доби, като незабравими въспоминания отъ своитѣ господари. Той бѣ облагодѣтелствуванъ съ тѣхъ въ замѣна на новогодишнитѣ, или празднични подаръци. Така, напримѣръ: на единъ Никулденъ, черния хатъ на бенятъ бѣ отхапалъ едно парче отъ дѣсното му ухо и дѣдо Колю трѣбваше да се задоволи само съ едно и половина ухо. Дѣсната му вѣжда бѣ разбита отъ единъ камъкъ, който младия бей хвърлилъ съ прашка. Това било на върхъ день на Великдень. Раната заздравѣла още на врѣме, но бѣлегътъ останалъ и сочеше колко едно бакърно двaесетаче, а кожата бѣше забърчкана, като отъ сипаница. Плѣшката, до лѣвото му рамо, има единъ бѣлегъ отъ посѣчено, на величина колко единъ гущеръ. Тоя бѣлегъ му е направилъ беговия *баш-ахчибашия, Бекри-Мустафа*, и то само за това, защото дѣдо Колю, безъ да е искалъ, счупилъ единъ *чанахъ* съ *ягуртъ*. Ахчибашиятъ захвърлилъ съ сатжрътъ, както калцалъ мѣсо, и той се забилъ въ плѣшката на дѣда Коля. Това се случило на една нова година, а прѣзъ това врѣме е било рамазанъ. За другитѣ сувенири на дѣда Коля, отъ третестепенна и четвертостепенна важность, азъ щжъ замълчжъ. . . .

Не се чудете, че дѣдо Кольо е много патилъ: — много е живѣлъ за това и много е патилъ. Отъ петата си година той бѣ захваналлъ да опитва горчивината на господарския камшикъ, — да опитва мжкитѣ на робството. Кой го е питалъ за неговата свободна воля, която той оставилъ още въ майчината си утроба, щомъ се е истърсилъ на бѣлъ свѣтъ? Отъ дѣ е чулъ, че хората се раждатъ и умиратъ съ равни права? Отъ какъ се е запомнилъ че сжществува на свѣтътъ, отъ тогава помни едно и сжщо: че правото е въ ржцѣтѣ на силнитѣ и богатитѣ, и че кахжритѣ мжкитѣ и патилата сж дадни само за слабитѣ и бѣднитѣ — само за робитѣ! И дѣдо Колю бѣше се свикналъ съ участьта, съ която го бѣ урисала неговата урисница. Той бѣ навикналъ да търпи. Навикналъ бѣ да търпи и пати всичко това, кето той видѣ, че търпжтъ и патжтъ всички като него: и майка му, и баща му, и братята му, и чича му, и стрина му, и крьстника му и — всичкитѣ робя. Той виждаше съ очитѣ си, че по бунищата растжтъ само плѣвелъ, коприва и буника, и той знаеше, че едното трѣбжтъ като непотрѣбно, другото пари, а третето — горчи и трови. Зеръ е той кривъ, че е израсълъ на бунището? . . .

Още нѣколко думи, за да довърша начепатия портретъ. Гласътъ на дѣда Коля бѣ, тънькъ писклявъ и растѣгнатъ. Като говори, сѣ ти се сторва, че тукъ сълзи ще му бликнатъ изъ очитѣ; сжщо като че оплаква и нарежда своитѣ скърбни въспоминания. Така оплакватъ и нареждатъ по нашенско женитѣ на гробищата. Дѣдо Колю имаше единъ чуденъ навикъ. Кога тръгне нѣкждѣ, или остане самъ, или стои въ черкова, устата му постоянно шавахж. Все като че шепне, или мжрмори нѣщо, но викаква дума неможешъ чу и разбра. Той говореше самъ на себе си и на себе си. Често пжти тѣзи свои разговори той придружаваше и съ по

нѣкоя мимика: или подигнеше расперени пръститѣ отъ дѣсната си ржка, близо къмъ челото, и шаваше съ малкия и другия до него пръстъ; или свиеше джунитѣ си и изблѣщеше очи, като да се чуди на нѣщо; или свиеше дѣсното си око и шавнеше съ лѣвия си мустакъ, или, пъкъ само подигне длань на рамото си и пъкъ си спустне ржката. Азъ му прощавамъ тоя навикъ, стига само да можеше съ това да отупи своитѣ тжги!

Дѣдо Колю бѣше се женилъ още прѣди тридесеть години. Баба Пьрва, стопанката му, бѣше тоже отъ хората на спахията. Тѣ се водихж петнадесеть години, безъ да имать челядь. На веднажъ баба Пьрва породи: у седемь години седемь дѣца. Господъ кога дава не те пита нито чий си синъ, нито у коя махла сѣдишъ! . . . Отъ седемь дѣца — само три завьртѣхж живи. Другитѣ загубихж. „По-добрѣ“ — думаше баба Пьрва, — „що ще чернѣять тука, тамъ нека си иджтъ: може и на Бога да потрѣбатъ хора за неговитѣ спахии“ — Незнамъ, може и да е имала право! —

Просж извинение, че се много замаяхъ да ви залисвамъ съ дѣда Коля. Може би това да е единчкия споменъ за него. Азъ баремъ не вѣрвамъ да се е спомѣнало неговото име въ черква. *Бадихава* споменъ не става, а поповетѣ пѣматъ *тевтерь* да пишатъ *вересии*.

Нека продължж разказътъ за монтѣ приключения съ бае Гета.

Когато дѣдо Колю наближи да прѣдложи своитѣ человѣколюбиви услуги, бае Гетовия Кулчо трепереше като листъ.

— Бре какво сторихте, бре бракя, море, що би това чудо, бре е е, бре е е, гледай, гледай . . . у лошъ часъ . . . — протегна на своя тънъкъ гласъ дѣдо Колю, пристжпи къмъ добичето, погледна го зачудено, сви джунитѣ си, испустна изведка едно подсвирване и завьртѣ ту на дѣсно, ту на лѣво своята обрьсната глава.

— Угранма . . . зли очи! . . . прошъпна дѣдо Колю.

— Да испръснатъ! добави ядосано бае Гето, като мислеше за дѣдо-Поповитѣ очи.

Дѣдо Колю не бѣ забѣлѣжиль нашата срѣща съ дѣда попа, за това хвърли единъ въпросителенъ погледъ на бае Гета, като чу неговитѣ клетви за злитѣ очи.

За да посвети и дѣда Коля въ нашата зла срѣща, той добави:

— Срѣщни дяволъ, та прокопсай, и тутакси цвъкна плюнката си прѣзъ зжби.

Дѣдо Колю, слисанъ още повече отъ лаконическия отговоръ на бае Гета, изблѣщи очи и запита: — ама какъвъ дяволъ? —

— Такъвъ на́, дяволъ нечестивецъ, цѣлъ цѣленичъкъ, хемъ на конь — обясни бае Гето. и хвана въ ржцѣ двата краища на скжсаната прѣжка.

Дѣдо Колю тамамъ бѣ вдигналъ дѣсната си ржка да се прѣкръсти, но застана съ нея на челото, защото Гето поясни съ двѣ думи личностьта на нечестивия, та добави: — Сврачевския попъ!

Чакъ тогазъ дѣдо Колю разбра и, малко утѣшително, подзе пакъ, съ своя писклявъ гласъ:

— Е, па, бре, братенце, срѣщна попъ — срѣщна, па защо не прѣвиешъ колено?

— Прѣвихо го него у сърдце, па го не пущило!... кога да прѣвиемъ, като оно лѣти, като хала.... додѣ да прѣвиемъ колено, а, оно, Кулчо прѣви диплото, па това ти е, отвърна бае Гето.

На веднажъ дѣдо Колю се сѣти, че трѣбва да се прави нѣщо: съ чуденье и прикска се неспомага. Той впери пакъ очи въ Кулча, но Кулчо сѣ си продължаваше да трепери. Тогава дѣдо Колю се обърна съ лице къмъ воденицата, тури рѫцѣтѣ си на устата, като тржби, и извика:

— Първо-о-о, Първо-о-о, ела тука!

Не се мина много и отъ къмъ воденицата се зададе една стара, одърпана женица. Дѣдо Колю видѣ, че тя иде съ праздни рѫцѣ, за това ѝ извика: — Конь уградисалъ отъ уруки, донеси що трѣбва. Баба Първа се повърна и слѣдъ малко се зададе втори пѫть, съ едно котле вода у дѣсната рѫка и зелена паница и едно яйце въ лѣвата. Когато тя наближи при насъ, отъ къмъ воденицата се подаде още една баба. Тя ходеше съвсѣмъ прѣвита и едвамъ се подпираше съ тоешката си. По едно врѣме тя застана и тури дланьта отъ лѣвата си рѫка надъ очитѣ, за да види по-добрѣ. Щомъ дѣдо Колю ѫ зърна, той извика и на нея:

— Ела, стрино Митро, ела, ти разбирашъ по-добрѣ отъ уруки; твоята рѫка е по-лѣковита. Тѫзи бабичка бѣше стрина на баба Първа. Тя бѣ прочута по цѣло Сврачево. Кому какво да се случи: или дѣте се поболѣло, или настѫпи нѣкой нѣщо, или лошъ вѣтъръ го удари, или добиче му се поболи — сѣ баба Митра търсатъ. Тя разбирашо отъ всѣка болка и знаеше всѣка билкя коя за какво е. И магия знае да развали, и уруки да отвърне, и пѫпъть да завърти, и отъ настинка да растрие, и отъ сърдце да запои, и ялови крави да захрани за да станатъ телни, и всичко и всичко. — „Да не е наша баба Митра, половинъ селото би запустѣло“ — думахѫ Сврачовци, и имахѫ право, защото сѫ видѣли хората *хаирѫ* отъ нея.

Когато баба Митра наближи, двамата стопани се поотстранихѫ почтително прѣдъ нея, т. е. прѣдъ нейнитѣ знания и способности. Тя мѣтна единъ погледъ на цѣлата катастрофа и спрѣ очитѣ си на трепе-рящия Кулчо. Мълчешкомъ грабна яйцето и паницата отъ рѫцѣтѣ на баба Първа, исправи се прѣдъ главата на Кулча, попрѣ яйцето до чело-то му, между двѣтѣ очи, впи погледътъ си въ очитѣ на коня и про-мѫмра прѣзъ зѫби:

— „Зли очи у камъкъ гледали, камъкъ да пръсне, зли очи да распръсне“

Като прошѫпна трети пѫть своята байка баба Митра удари съ яйцето коня въ челото; яйцето се счупи и истече въ подложената па-ница. Тя потопи пръститѣ си въ паницата и намаза челото и слѣпитѣ

очи на Кулча. Слѣдъ това, дръпна котлето съ водата и я лисна всичката въ очитѣ на коня. Бае Гетовия Кулчо се посепна, испръха и отърси мократа си глава. Слѣдъ тази операция, коньтъ, като че се поудрами — поукроти. Баба Митра пристѫпи къмъ втора една операция. Тя пружи дѣсната си рѫка, подви на длань двата срѣдни пръста, сближи показалеца съ малкия и погледна у баба Първа. Тази се изведнѫжъ догади и се наведе та взе отъ земята една сламка, която и подаде на баба Митра. Слѣдъ като намѣсти сламката между сближенитѣ пръсти, та пристѫпи, подпирайки се съ тоежката си, къмъ срѣдата на коня и прѣхвърли прѣзъ гърбътъ му сламката. Тя се наведе, пакъ я улови мѣжду сближенитѣ пръсти и пакъ я прѣхвърли прѣзъ гърбътъ на коньтъ; това тя направи три пѫти, като сѣ продължаваше да шъпне нѣщо си, но какво шъпнеше — азъ не можихъ да я дочуя.

Баба Митра, слѣдъ като свърши това, що знаеше, обърна се мълчешкомъ и съ помощьта на своята тояжка опѫти се пакъ къмъ воденицата. Баба Първа си взе котлето и паницата и тръгна слѣдъ нея. Бае Гето извади малко отъ сѣното, що бѣ пастлано въ талигата, върза коньтѣ за едно отъ заднитѣ точила на талигата и го сложи отъ прѣдѣ имъ. Дѣдо Колю разгледваше счупеното дишло и отъ движенията на дѣсната рѫка и шаването на лѣвия мустакъ, можихъ да заключа, че той кроеше въ умъмъ си, като какъ може да се поправи счупеното.

Азъ щѫ оставя на грижата на дѣда Коля и бае Гета да поправятъ както знаѫтъ счупеното дишло и скъсаната прѣжка, и ще се отбия къмъ дѣдовата Колюва воденица.

(Слѣдва)

ИЗЪ IV-ТА ЧАСТЬ НА „NOVISSIMA VERBA“.

Басня.

Единъ шопаръ стоялъ затворенъ цѣло лѣто
Въвъ тѣсна и вонеща кочина . . . И само ялъ,
Събиралъ лой, лежалъ и спалъ . . .
И най-подиръ, когато
Билъ вече хубавинко затлъстѣлъ,
Ступанинътъ му го продалъ . . .
А новия му притежатель,
(Своеобразенъ нѣкой си мечтатель,
Монахъ старопланински, на животнитѣ приятель,)
Кошара, кочина, кафѣсъ — не можалъ да търпи,
И скотъ затворенъ считалъ за пагубенъ скотъ.
За туй и на шопара си свобода далъ . . . Животъ

Настаналъ новъ за огоеното прасѐ . . .
Подпаднло се то въ гората да пасе,
Да хруска жълъди и въ локвитѣ да се топи,
Да прави щото ще, самостоятелно,
Безотлагателно . . .
Но нѣма вечь просо при новий господарь;
Но нѣма сѣкий день мисиръ
Въ свободний божи миръ . . .
Лѣсътъ, свещенний товъ олтарь
На правднитѣ свински,
Не е нито хамбаръ
Нито пазаръ . . .
Самбя жълъдъ, тозъ рахатъ-локумъ планински,
И той се винаги не срѣща!
И нашата свиня злочеста
Захванала вечь да си не дояда,
И ввела да отпада,
Изгубила корема си и всичката си лой,
Изсъхнала, изнемощѣла
И погрознѣла,
Кат' нѣкой старъ копой.

На тъзи басня искашъ ли, читателю, превода? . . .
Шопаритѣ не сж родени за Свобода! . . .

Афоризми.

Не се сдружавай съ хора зли, макаръ
Да искатъ да те заведатъ и въ божия олтарь.

Не се страхувайте отъ злостни критикари,
Но бѣгайте отъ снисходителни другари.

Куче и Цървули.

Басничка.

Еднъжки Кучето обули
Въ цървули.
И то си извло краката . . .
Тъзъ басничка
Е кратичка — но ясничка
И съ поучения богата.

Ст. Михайловски.

ИЗВѢНЪ БЪЛГАРИЯ.

Пътни записки*)

www.libtool.com.cn

I

Плуване по Черно-Море. Пристигане въ Одесса. Русскитѣ журнали. Праздникътъ на Пушкина. Надсонъ. Одесса.

„Нахимовъ“ единъ отъ голѣмитѣ параходи на русското параходно дружество, бързо плува къмъ Одесса. Макарь, че сме още въ зима, — 20 януарий, Черно-Море е гладко, като огледало. Морската болесть, прочее, бѣше отстранена, и азъ свободно можахъ да се наслаждавамъ на безкрайний видъ на морето. Намирахме се тъкмо срѣдъ него. Отъ всѣдѣ — едно небе. Погледътъ не можеше да се спре на никаква точка, и да си почине. Само на истокъ, на самий хоризонтъ, като миражъ въ безкрайната водна пустиня, се мѣркаше другъ параходъ, той вѣроятно, бѣше излѣзълъ отъ нѣкой азиатски портъ, и вървеше успоредно съ наший, като че бѣше сѣнката му. Еднообразието на гледката докарваше мжкотия. Мраморно-Море и Архипелагъ съ своитѣ картинни брѣгове и разноформенни острови, населени съ класически въспоминания, услаждатъ зрѣнието и душата на пътника и занимаватъ постоянно любопитството му съ нови видове. Черно-Море единското въ свѣта, съ исключение на пѣсъчния насипъ прѣдъ устието на Дунава, който носи название „Змийни Острови“, е безъ острови; то има шеметната безбрѣжность на океана или на вѣчностьта. Цѣли часове плуваме още така изъ тоя тайнственъ воденъ крайгъ, на който наший параходъ бѣше пѫпа. Слънцето отиваше на заходъ. Азъ инстиктивно впивахъ очи на сѣверъ давно въпа брѣгътъ на Русия, която приближавахме. Но сушата бѣше невидима. Само, кога се смърчи, далеко на западъ въ оризонта, появи се чървеникаво пламъче, което ту блѣснеше, ту гаснеше. То бѣше фара на Змийни Острови. Нощьта скоро наста и растящата хладовина ме прогони въ кабинтата ми...

Заранья, кога погледнахъ изъ прозорчето, нищо не видѣхъ. Гжста мжгла, паднала още прѣзъ нощьта, стоеше, като непроницаема завѣса. Параходътъ бѣше замедлилъ ходътъ си отъ страхъ да се не чукне съ нѣкой другъ параходъ. Това ми причини силна досада. Азъ не щяхъ да могъ да въспримемъ върлото впечатление отъ първото виждане на Одесса. Излѣзохъ на пахубота. Мжглата тѣсно охващаше парахода. По-далечъ отъ двайсеть аршина не се видеше. Бѣхме потопени въ безисходенъ хаосъ. Трѫбата на всяка минута ревеше за да прѣдупрѣждава параходитѣ, защото при наближаването на одесското пристанище, опасностьта за сблъскване се увеличаваше. Но звукътъ на трѫбата се губеше

*) Настоящитѣ пътни записки които ще се продължатъ и въ нѣкои отъ слѣдующитѣ книжки на „Денница“ сж плодъ на едно пътешествие по нѣкои страни на източна Европа (Русия, Австрия и Сърбия), извършено не твърдѣ отдавна отъ единъ нашъ съотечественникъ. Като ги намираме написани обективно и не лишени отъ културенъ интересъ за българскитѣ читатели, ние имъ даваме мѣсто въ „Денница“. Р.

въ буйната мъгла; капитанътъ хвана сериозно да се страхува отъ нещастие. Прѣди нѣколко врѣме единъ англійски параходъ, въ такъвъ единъ случай, бѣше искърмушилъ съ носътъ си едно по друго два русски, и като нарочно, както подозирахъ. Види се, това прѣдположение да бѣше основателно, защото капитанътъ на „Нахимовъ", именно отъ срѣща съ англійски параходъ се боеше. Джонъ-Булъ даже въ мирно врѣме воюваше съ руситѣ, и то даже въ тѣхнитѣ собственни води. . . Наконецъ, подиръ цѣли часове прѣдпазливо лутане изъ непроницаемата влажность параходътъ влѣзе благополучно въ одесското пристанище.

Слѣдъ като се освободихъ отъ мытарството на мрачний паспортенъ чиновникъ и на митницата, азъ се качихъ на леката дрожка, и тя ме понесе къмъ гостилницата. Улицитѣ застилаше гъста мъгла и азъ, макарь въ Одесса, не я виждахъ още. Слѣзохъ въ „Славянская гостинница". Пьрвитѣ лица, които ме намѣрихъ въ тоя чуждъ за мене градъ, бѣхъ българитѣ студенти отъ университета. Твьрдѣ приятно ми бѣше запознаването съ тие младежи; отъ тѣхъ можахъ да науча купъ интересни свѣдѣния за Одесса и Русия, въ която пьрвъ пътъ стжпяхъ. Половината отъ тѣхъ се поддьржатъ отъ българското съкровище. Всичкитѣ сж около трийсеть души. Въпрѣки ожиданието ми, узнахъ, че юриститѣ не съставляватъ болшинството, и положителнитѣ науки, специално, математиката, сж привлѣкли най-много охотници. Филологията имаше единъ само, колкото за цѣръ.

Една скоро спечелена настинка ме принуди да стоя около петнайсеть дена затворенъ въ стаята си. Благодарение, обаче, на любезностьта на нѣкои отъ студентитѣ, които ми донасяхъ книги и журнали изъ университетската библиотека, азъ можахъ лесно и даже съ полза да прѣнасямъ мжкотията на затвора си. Тукъ имахъ случай да се запозная харно съ драмитѣ на покойния Островски. Прѣдмѣтъ на драмитѣ му служи животътъ на русскитѣ помѣщици. Неговитѣ типове сж начьртани ярко и живо; малко хуморъ, по много художественность, съединени съ необикновенно наблюдателенъ талантъ. Повечето му произведения сж печатани въ „Отечественни записки". Руситѣ считатъ голѣма загуба за литературата си насилственното прекратяване на това списание, дѣто работяхъ найдаровити умове, като захванешъ отъ Бѣлински. Днесь излазятъ въ Русия нѣколко журнали още внушителня по обемъ и съдьржание, като „Вѣстникъ Европи", „Сѣверний вѣстникъ", „Русскій вѣстникъ", „Дѣло" и пр. Русскитѣ периодически издания надминуватъ по достойнство подобнитѣ у западнитѣ народи и даже съ успѣхъ се надварятъ съ знаменититѣ англійски review. Това се обяснява чрезъ осветений литературенъ обичай въ Русия, по който твореният на пьрвокласнитѣ писатели, прѣди да излѣзатъ на отдѣлна книга, появяватъ се на страницитѣ на журналитѣ и така имъ увеличаватъ интереса и читателитѣ. Нѣкои редакции даже правятъ мъничка експлоатация съ общественното любопитство, като обнародватъ постовно купеното съчинение, за да хване на повечѣ броеве, и даже го оставятъ недовьршено на край на годината, за да си обезпечатъ спомо-

ществователитѣ и за другата. На редъ съ рускитѣ произведения тамъ се печататъ и много прѣводи на чуждестранни романи — прѣимущественно англійски, френски, даже — полски. Въ тоя случай редакцитѣ не се отнасятъ всегда критически къмъ избора си. Така, нѣкои журнали часто подпасятъ на читателитѣ си прѣводъ на порнографически приказници, каквито се появяватъ само въ стълповетѣ на „Figaro“ и „Gil Blas“. Това явление е дань на неразвития или на прѣсите ия вкусъ на голѣма часть отъ русската читающа публика. Литературний отдѣлъ се допълня отъ критиката и поезията. И едната и другата имать реалистическа подкладка. Единъ купъ могущественни таланти, подиръ Пушкина, създадохъ трѣзво възрѣние върху литературата и тя тръгна изъ свой, самобитни пѫть, и това рѣзко я отличава отъ западнитѣ литератури.

Одесса не е умственъ центръ на Русия. Съ исключение на университета, руската мисьль не намира друго прибѣжище въ кипящето движение на тоя чисто търговски градъ. Часть отъ публичний печатъ е даже въ ржцѣ на евреитѣ, които имать и економического, а чини ми се, и числениото прѣобладание въ Одесса. Ни единъ знаменитъ литературенъ талантъ не е билъ отраснатъ въ нейната прозаическа срѣда, ако не хващаме кратковрѣменното неволно прѣбиване на Пушкина, което не е било много весело за него:

Такъ я въ Одессѣ жилъ поэтомъ,
Безъ дровъ зимой, безъ дрожекъ лѣтомъ...

Одесса обаче се голѣми съ великий поетъ русски, счита го за свой галенъ синъ и съ гордость още пази, като светиня, вѣтата кжща на Пушкинска улица, дѣто поетътъ е написалъ нѣкои глави отъ *Евгения Онѣгина*. Скоро тя има сгода да прослави своя нѣкогашенъ случаенъ гостъ. На 22 Януарий бѣше петдесетгодишний юбилей отъ смьртьта на Пушкина. Него день амвонътъ, катедрата, сцената се надваряхъ съ печата въ рвенцето да почетатъ, както подобава, паметьта на славний синъ на Русия и да изобразятъ заслугитѣ му къмъ отечеството. Дъждъ книжки съ образа и биографията му се пръскахъ и попадпахъ въ ржката на послѣдний грамотенъ занаятчия. По причина на болѣдуването си, азъ, за голѣма моя скърбь, не можахъ да земъ участие въ тържеството и непосрѣдственно да преживѣя сичкитѣ радостни вълнения, за които бѣше способна само една славянска душа. Това ликование, тоя култъ къмъ човѣшката мисьль, обхвана цѣла Россия. Русското народно чувство прьвъ пѫть, може-би, испитваше силното ощущение отъ една истинска народна слава, слава, която не е костувала ни една капка кръвь, ни една вдовишка сълза. Отекътъ на това тържествуване цѣлъ мѣсецъ още трая въ сичкий русски печатъ. Безчетни статии, стихотворения, въспоминания, полемики, биографически изслѣдвания, посветени на Пушкина — цѣла литература — осветлихъ още по-добрѣ нравственій му обликъ, гений и трагическа смьрть. Книжарницитѣ пуснахъ евтини до баснословность издания на пушкиновитѣ творения, които се разграбвахъ съ десетки хиляди. Русия, официална и народна, сичкитѣ партии и литературни лагери въ

единъ хоръ, припознахѫ Пушкина за най-великъ русски поетъ и положихѫ възъ блѣдното му чело вѣнецътъ на безсмъртието.

Въ сѫщото врѣме, когато Одесса гърмеше отъ Пушкиновий юбилей, въ улицитѣ ѝ минуваше едно печално шествие — прѣкарвахѫ тѣлото на единъ другъ, рано покосенъ поетъ, Надсона. Той бѣше умрѣлъ нáскоро въ Ялта, въ Крим, дѣто се лѣкуваше отъ охтика, която го и хвърли въ гроба на 22-та му година. Тая нова загуба за русската поезия нѣмá на часътъ голѣмъ отекъ: пушкиновий юбилей го заглушаваше. Но Надсонъ е новъ поетъ и въ малкото, което е написалъ, личи живий му поетически талантъ. Неговата поезия е меланхолическа и тѫжна. Въ нея диша дълбоката тѫга на една разочарована душа, рано сломена отъ живота. Тоя мраченъ песимизмъ е господствующа чърта въ съврѣменната русска поезия. Недоволството отъ настоящето, разочарование въ непостигнати идеали, недовѣрие въ бѫдѫщето, сумнѣние въ себе си: ето главни мотивъ на русската поезия. Явно е, че това е отражение на самата дѣйствителность, не весела, безцвѣтна и противорѣчуща на надеждитѣ и мечтитѣ на новото поколение. Подъ гнета на това горчиво съзнание, русската Муза нѣма високи полети, и прилича на човѣкъ съ прѣчупенъ крьстъ... Цѣла плеяда млади поети запѣхѫ пѣсеньта на разочарованието и отрицанието, която, отъ съврѣменна, стана тенденциозна. Тендециозността се вмъкна въ русската поезия. Некрасовъ, пръвъ внесе въ нея, като главенъ елементъ, гражданската скърбь. Това явление си имá причината. Политический и социалний строй въ Русия породихѫ въпроси, на които литературата стана силенъ проводникъ въ обществото. Единъ редъ талантливи писатели станахѫ краснорѣчиви защитници на свободата и свободолюбивитѣ начала, които създадохѫ новата въ русската литература либерална школа. Нейното влияние не бѣше безплодно. Тя постави задача на русската мисьль, расшири умственний кржгозоръ на русското общество и внесе въ съзнанието му идеитѣ за свободата, правдата и прогреса. Но, както всѣка школа, която е изражение на нѣкакъвъ протестъ, и тая се увлече и падна въ крайность. Великодушнитѣ начала, които ѝ дадохѫ животъ, се смѣсихѫ съ политически доктрини и стѣснихѫ искуството. Некрасовий гърмовитъ успѣхъ поради подражатели; тѣ оставихѫ субективната почва, единствената на която е възможенъ искренен, високъ лиризмъ. Фалшътъ погуби много млади дарования. За щастие, Надсоновото бѣше твърдѣ силно и то можá да се прояви независимо и въ самобитна форма. Но Надсонъ бѣше роденъ за поетъ-мечтатель, а поиска да стане и общественъ борецъ — и сбърка. Геният безнаказанно се не пресиля.

Да свърша думата си за честванието Пушкина въ Одесса, и за самата нея. За да не остане назадъ отъ Москва и Петербургъ и тя рѣши да въздигне паметникъ Пушкину. Самъ Пушкинъ, обаче, не е билъ твърдѣ нѣженъ къмъ Одесса и тя помни отъ него не една бодлива епиграмма. Така, нѣкждѣ въ „Евгений Онѣгинъ," той дума:

. . . . . Въ Одессѣ пыльной я сказалъ;
Я бъ могъ сказать въ Одессѣ грязной,
И тутъ бы, право, не солгалъ. . . . .

Види се, че тогава Одесса е имала много пудра, защото и руската поговорка казва: „Кто въ Одессѣ не бывалъ, тотъ пыли не видалъ.“ Но-минахх не минахх и трисетъ години, а Одесса се сдоби съ чисти, широки, послани улици, обсадени съ акации, хубави здания, градини, расходки, булвари, лѣтни кѫщи на края, които я правятъ твърдѣ приятна за живѣне. Кацнала на морский брѣгъ тя се радва на чудесната панорама на Черно-Море. Самото пристанище, което зидове въ морето дѣлятъ на нѣколко прѣгради, по сгодността си е отъ първитѣ въ Европа. Параходитѣ се-долѣпятъ до самий брѣгъ — искуственъ насипъ въ водата, — а добри-ната на това могатъ да оцѣнятъ само оние, които знаятъ пристанищата на Варна, Бургасъ и Цариградъ, дѣто само съ ладии се съобщава парахода съ брѣга. Цѣлъ лѣсъ кораби, вранищи, баркаси, натрупани гѫсто, и параходи, които редовно посѣщаватъ Александрия, Бомбей, Хонгъ-Конгъ, Ню-Йоркъ, Сан-Франциско, отбѣлѣжватъ голѣмото търговско движение на тоя черноморски портъ.

Одесса е новъ градъ. Въ края на миналий вѣкъ на това мѣсто е-стояло татарско село Ходжа-Бей. Въ не дългъ относително, срокъ, тя напрѣдна и цъфна и днесь, по многолюдность е отъ първитѣ градове на Русия, а по търговското си значение се ударя съ самий Петербургъ: тя е главенъ пазаръ на външната русска търговия. Населението ѝ е твърдѣ пъстро и, справедливо, наричатъ Одесса космополитически градъ. Сѫщо и по външний видъ тя нѣма физиономия на източенъ, още по-малко на русски. — Най-хубавата ѝ улица е Дерибасовската. На набрѣжието-стои бронзовий паметникъ на графа Ришелье, първий градоначалникъ на Одесса, комуто много дължи за благоустройството си. На близо се въз-вишава величественното здание на новий театръ, германски стилъ. За туриста, обаче, тукъ нѣма много голѣмъ интересъ: като новъ градъ, Одесса не притежава никакви исторически паметници или други забѣлѣжителности. Но за това, нейното благосъстояние напрѣдва, а то е най-главното. Като новитѣ градове въ Сѣверна-Америка, които въ нѣколко десетки години изникватъ, порастватъ и процъвтяватъ, тя има само една история: историята на своето обогатяване.

II

На сѣверъ. Украйна. Киевъ. Днѣпръ. Русскитѣ желѣзници. Русскитѣ селяне. Зименъ видъ на Русия. Заточеници.

. . . . Азъ казахъ сбогомъ на гостолюбивата Одесса и куриерский влакъ ме понесе на сѣверъ, прѣзъ безкрайнитѣ полета къмъ благодатната Украйна. Който не е пътувалъ изъ Русия, безъ друго си я прѣдставлява плоска и хоризонтална, като тихо море. Измама, която-лично опитахъ. Въобще, повърхността на Русия е вълнообразна; безко-нечень редъ полегати възвишения захващатъ по-голѣмата ѝ часть — срѣднята. Само краечерно-морскитѣ и прикаспийскитѣ страни съ-

съвсѣмъ равни и голи. Въобще, думитѣ безкрайно и грамадно сж епитети повелителни, когато думата става за Русия. И наистина, главното, което поразява прѣснятъ чуждепецъ въ Россия е, безкрайностьта, грамадностьта на всичко, що я съставлява: степи безконечни, пространства необятни, кржгозори безпрѣдѣлни, планини гигантски (Кавказъ) лѣсове безиеходни, езера — моря, губерния — царства, рѣки велики и плавателни, срѣдства неистощими и сили богатирски. Колко вѣрно е прѣдставена великата и всесъкрушающа сила на Русия въ простонародната картина, която стои залѣпена на много стѣни у насъ! Тамъ единъ русинъ съ кралимарковски расть, съ една ржка мачка цѣла войска солдати, съ друга пъха въ джоба си единъ укрѣпенъ градъ, съ лѣвий си чизъмъ стжпа възъ нѣкоя голѣма рѣка, която запищя, съ дѣсний — закрива и смазва една планина, като мишка! Человѣкъ неволно стои запѣснатъ прѣдъ тая алегорическа картина, създание на наивната русска народна фантазия . . .

Сутрѣньта се озовахме вече въ широкитѣ степи на Украйна. Тя сега спеше полумрътва, и съ нищо не паумяваше излюбената страна на русскитѣ поети. Но пролѣтесь, съ своитѣ раскошни зелени степи и богати паши, лазурно небе и упоителни аромати, които я правятъ плѣнително хубава, тя е вдъхнала оние чудни пѣсни на Шевченка, Гоголя и Пушкина.... Бурно минало е имала тая страна: цѣли вѣкове борби за да запази своята буйна воля; не веднажъ мечъ и огънь е минувалъ надъ нея, като ангелътъ на смъртьта, и оставялъ слѣда отъ кървави поли и пожарища. Въ края на XV вѣкъ тя подпадна подъ поляцитѣ. Богданъ Хмѣлницки, дивъ юнакъ на степитѣ, сломи ярема на Украйна и покърти за всегда полското могжщество. . . Украйна видѣ какъ се стопи въ нейнитѣ равнини непобѣдимата армия на Карла XII. При Петра Великий тя се присъедини къмъ Русия. Отдавна вече малоруситѣ, отъ диви и юнашки дружини, се прѣвърнахж въ мирни земледѣлци. Отъ рицарскитѣ чърти съхранила се е у тѣхъ само отвращението къмъ търговията, сега въ ржцѣтѣ на еврентѣ, въдворени тука при нѣкогашното полско владичество. Малоруситѣ сж добри домакини, силно привързани на родното си мѣсто. Поезията имъ е задушевна и меланхолическа, като българската, а нарѣчието имъ стои много по-близо до нашето отъ колкото русското. Украинцитѣ казватъ: *добрѣ, харно, нѣма, Великдень*. На една станция чухъ слѣдующата фраза въ разговора на малоруситѣ: *его нѣма дома; пишолъ да работать!* Това показва, че и граматическитѣ форми сж по-близко до нашитѣ. Своеобразно въ това нарѣчие е твърдѣ частото прѣхождане на буквитѣ **о** и **е** въ і: світь (свѣтъ), вілъ (волъ), дівка (дѣвица) и пр. Шевченко и Основяненко сж написали прѣкрасни пѣсни на малорусски языкъ, съ които оплакватъ минало на родината си. . . .

По обѣдъ зърнахме Киевъ, старата столица на великитѣ русски князове. Той е кацналъ амфитеатрално на високия днѣпровски брѣгъ, обиколенъ съ богата растителность. Високитѣ му звънарници и гигантски сини куполи на черковитѣ се издигатъ гордо въ небето, а позлатата имъ

блѣска заслѣпително на слънцето. Повечето отъ тие храмове, казватъ, сж забѣлѣжителни паметници на старото величие и благочестие на Киевъ. Най-знаменитата по богатствата и светинитѣ си е Киево-Печерската лавра. Тя привлича богомолци отъ всичкитѣ краища на Русия. Между многото мощи тамъ се пазатъ и останкитѣ на лѣтописеца Нестора. . . Прѣстояхъ само нѣколко часа въ Киевъ и не можахъ почти нищо да видя. Азъ съ скърбь го оставихъ, като си обѣщахъ другъ пжть да погостувамъ нѣколко дни у него, и то прѣзъ пролѣтьта, когато раскошнатата му природа е въ пълний си разцвѣтъ и синия Днѣпръ раскъса леднитѣ си окови.

Двѣ версти извънъ града минахме по гигантский мостъ на Днѣпъра. Той е още замрьзналъ. Тая плавателна рѣка, една отъ най-голѣмитѣ воднн артерии на русската земя, е играла важна роль въ исторический и економический животъ на южна Русия. По нея сж тръгвали смѣлитѣ дружини на Игоря и Светослава за далечнитѣ походи на югъ. Единъ островъ въ нея, Хортицъ, бѣше люлка на знаменитата Запорожска Сѣчь. Гоголевата повѣсть, „Тарасъ Булба,“ изображава безпокойнитѣ нрави на тие дръзки нехранимайковци. Но Днѣпръ има единъ недостатъкъ, който врѣди силно на неговото търговско значение: по-долу отъ Екатеринославъ се захващатъ прочутитѣ му прагове — ниски надводни канари, протегнати шейсеть верста на дължъ изъ рѣката. Тѣ прѣкъсватъ на срѣдъ пжть плаването на корабитѣ, които носатъ произведенията отъ вжтрѣшностьта къмъ Черно-Море. На послѣдне врѣме правителството исхарчило милиони за да просѣче пжть изъ тие камънаци, но, както се види, малко е успѣло.

Азъ пакъ жалихъ, че не бѣше лѣтось, за да видя Днѣпръ тъй величественъ и поетически хубавъ, както го изображава Гоголь. Той сега се сливаше съ полето, подъ бѣлата снѣжна завивка хвърлена възъ тѣхъ. Но бѣднитѣ му русалки трѣбваше жестоко да зъзнатъ подъ това одѣяло. Азъ изглеждахъ прѣзъ прозорчето пензгледнитѣ бѣли равнини какъ се смѣняваха една друга съ шеметна бързина. Пжтувахъ съ московский куриерски поѣздъ, който зимаше 50 верста въ часъ. Вагонитѣ на русскитѣ желѣзници сж извънредно сгодни и покойни. Комфортътъ намалява мжкотията на тридневното и тринощно пжтуване прѣзъ тие еднообразни полета. Макарь, че на въпъ бѣше силенъ мразъ, вжтрѣ въ вагона имахме постоянна температура 18 градуса. Русскитѣ вагони се топлатъ съ пара, прокарвана въ трѫби изъ стѣнитѣ и подъ пода. Строгостьта на климата е научила русситѣ най-масторски да се прѣдпазватъ отъ него. Който си има брада има си и гребенъ. Всички домове иматъ двойни стъкла на прозорцитѣ, които сж единъ или два най-много на стая, дебели стѣни, дебели врата, херметически затворени, огромни кирпични пещи, които даватъ продължителна и равна топлина съ малко дръва. Съ такива удобства русската зима е почти най-приятното врѣме на годината, тѣ сж общи и въ градоветѣ и въ селата. „Русская кость тепло любитъ“ има една руска дума. Само ние мръзнемъ зимно врѣме въ нашитѣ кжщи. Русинътъ такова нѣщо незнае. Грижливата природа, която е дала на

www.libtool.com.cn

русската земя сѣвернитѣ мразовити вихри и дълготрайни зими, надарила я съ такова богатство отъ гори, каквото никоя страна нѣма. Тие великолѣпни брѣзови и хвойни лѣсове покриватъ съвсѣмъ сѣверната половина на Русия, закачи отъ Москва та до Ледовитий океанъ. Заедно съ топливото тѣ даватъ въ грамадно количество скѫпоцѣнни звѣрски кожи, главенъ членъ въ извозната русска търговия.

Отъ Нѣжинъ пататъкъ азъ минахъ въ третий класъ, за да другарувамъ съ единъ приятель студентъ, който сѫщо пѫтуваше за Москва. Обществото ни състоеше повече отъ русски селяне мужици, съ които буквално бѣше натъпканъ вагона. Тукъ се сѣщамъ, че до сега говорихъ за Русия, за нейната природа, и гражданска културность, но за русскитѣ селяне, сирѣчь, за русския народъ почти не обѣлихъ уста. Въ тоя случай праведно могатъ да ме сравнятъ съ „любопитния“ въ Крыловата басна, който видѣлъ на пазаря сѣкакви дреболии, а слона не видѣлъ. Но моятъ случай се обяснява чрезъ бързотата и срѣдствата на пѫтуването ми — За да видишъ русския народъ нуждно е, вмѣсто релсовитѣ, да уловишъ междуселскитѣ пѫтища, като се подрускашъ на русскитѣ „кибитки“, а да го упознаешъ — трѣба да погостувашъ повечко въ глухата му „деревня“. Такава не до тамъ лека и малко разнообразна расходка изисква, при другото, и голѣмъ запасъ отъ воля и търпѣливость. Макензи Уолесъ, англичанинътъ, ги има: той прѣживѣ шесть години изъ губернитѣ мѣжду простий народъ за да го изучи. Плодъ на тая английска упоритость е книгата му „Русия“ вѣрна, до строгость, картина на русский бытъ въ всичкитѣ му проявления.

Ние, впрочемъ, скоро се сприятелихме съ нѣколцина по-приказливи мужици. Отиваха въ ярославска и московска губерния за да търсятъ работа, занаятътъ имъ бѣ горосѣчение и зидарство, тѣ съставляваха дружества — артели — съ обща касса. Между тѣхъ нѣкои се улучиха отставни солдати, воювали въ България, за която захванахме да ги распитваме, като имъ обадихме, че сме българи. Разговоръ ни скоро събра цѣлъ купъ любопитни; отъ краткитѣ пояснения, които солдатитѣ имъ даваха, разбрахме, че България за тѣхъ е сѫщата Русия, и народътъ тамъ е сѣ „крещенный,“ и за доказателство посочиха насъ. По-далеко не се простираха тѣхнитѣ понятия за страната, въ която проливаха кръвьта си. Единъ ни попита божъ ли се турцитѣ отъ „Хенерала“ Дондукова. Той го мислеше, че и днесъ управлява България! За политическитѣ промѣни, които послѣдваха русската окупация, нищо не бѣ стигнало до ушитѣ на бѣдния работникъ, който и нищо не губеше отъ това, та и нѣмаше защо. Нѣмаше нищо чудно въ това: селский народъ помни само войнитѣ, които ставатъ на неговъ гръбъ — политическитѣ имъ резултати слабо му сж извѣстни, още по-малко — облагитѣ имъ; даже мирови събития често остаятъ за него непознати, щомъ не внасятъ никаква промѣна въ многотрудний му животъ. Когато Наполеонъ I се върналъ отъ Елба въ Франция, той попиталъ единъ селянинъ въ Гренобълската планина: обича ли френския царь Наполеона. Селякътъ го погледналъ въ недоумѣние, па отговорилъ, че не е чувалъ за такъвъ царь, и че въ Франция си царува сѣ царь

Лудовикъ. Изглѣдало, че до полудневния горецъ не билъ стигналъ шумътъ ни на революцията, ни на наполеоновскитѣ войни, ни на реставрацията! . . . Тежка плѣсница за Наполеоновото тщеславие.

www.intool.com.cn

Колкото отивахме на сѣверъ природата зимаше по-намръщенъ видъ. Зимата владѣеше въ силата си. Поленитѣ стояхъ мълчаливи и мрътви. Голѣмитѣ пространства завити съ снѣжна покривка, еднообразно се простираха до сивий кржгозоръ. Додѣто погледътъ се простираше, снѣгътъ застилаше земята съ студеното си халище, и оставяше да угаждашъ подъ бѣлитѣ му подпухнувания неопрѣдѣлената форма на прѣдмѣтитѣ, сжщо както плащаницата покрива единъ мрътвецъ. Не сжществуваха вече ни пжтища, ни рѣки, ни никакви разграничения. Само едни леки релиефи и вълнения на почвата въ всеобщата бѣлота. Не можешъ да си прѣдставишъ странното и тжжно величие на тая безкрайно бѣла равнина, която прѣдставлява видътъ на пъленъ мѣсецъ, гледанъ прѣзъ телескопа. Чини ти се, че се намирашъ на една мрътва планета, вѣчно замрьзнала. Въображението не иска да повѣрва че това огромно натрупване отъ снѣгъ ще се растопи, ще се испари, и ще иде въ морето съ нараслитѣ вълни на рѣкитѣ, и че единъ денъ пролѣтьта ще раззелени и разцъфти тие монотонни пространства. Намусеното пепеляво небе прѣхлупваше ниско земята и придаваше още повече меланхолия на пейзажа. Замѣркахъ се по-често гжсти „дрѣмучи“ лѣсове отъ брѣзи и бѣлокожи липи, и мѣжду тѣхъ кичести голѣми села, обрасли въ дърветата, сега голи и безлистни. Природата спеше, рѣкитѣ глъхняхъ подъ леда; дебелитѣ лѣсове, гжститѣ високи гори гробно мълчахъ. Освѣнъ влакътъ съ своитѣ черни облаци думанъ и гръмовито тръкаляне, никакъвъ другъ признакъ на животъ не показваше, че минувахме прѣзъ най-промишлѣнната и населена часть на Русия. Ни най-малъкъ дъхъ отъ приближающата пролѣть не бѣше пробудилъ още тие сѣверни прадѣли, но тоя пустиненъ и мраченъ видъ на просторитѣ имаше нѣщо страшно и величественно въ себе си. Азъ съ непаситно любопитство впивахъ погледъ въ снѣжнитѣ равнини, по които тукъ тамъ се чернѣяхъ лѣсове, прилични на армии, които пъплятъ мълчаливо. За жалость, желѣзницитѣ, като даватъ толкова улеснения на пжтника, имать една голѣма несогода за туриста: лишаватъ го отъ възможность да види мѣстата, които прѣминува нощемъ. По тая причина азъ неможахъ да видя харно голѣмитѣ русски градове на пжтя за Москва. Още по видело влакътъ спрѣ прѣдъ Курската гара. Тамъ ме порази една непріятно зрѣлище. Видѣхъ дванайсеть вагони съ осждени на каторга, които откарвахъ въ Сибирь. Прѣзъ желѣзнитѣ пръчки, които прѣпрѣчваха прозорцитѣ на тие вагони — тъмници, се показваха блѣднитѣ и жестоки лица на нещастницитѣ, съ половина обръснати глави — позорний бѣлегъ, който замѣня жигътъ съ пажежено желѣзо. Азъ съ любопитство, смѣсено съ мжчително свиване на сърдцето, изглеждахъ образитѣ на заточеницитѣ. Не забѣлѣжихъ, обаче, отчаяние, или скрьбь въ изражението имъ. Напротивъ, нѣкои хвърляхъ иронически и дръзки погледи на публиката,

които ги поглеждаше боязливо отъ далече, или глумяхъ. Верига солдати пазяхъ прѣдъ вагонитѣ, но една бабичка успѣ да подаде на единъ затворникъ нѣщо, китка ли бѣше или друга вещь — не съзрѣхъ. Види се, бѣше му майка. . . Не можахъ да узная политически ли бѣхъ тие прѣстжници, но заключавамъ, по грубитѣ имъ, лишени отъ интелигентность физиономия, че сж обикновени злодѣйци. А може и да се лжа... Както и да е азъ побързахъ да се отдалечя отъ това срѣлище на човѣшки окаяности, тегленъ и отъ студента, който ми шепнеше, че не е благоразумно тука голѣмото любопитство. . . Азъ съ благодарение споменихъ, че България нѣма каторга въ земята си, нито понятието ѝ въ языка си, и желаж винаги да прѣбжде въ тая завидна обидность.

За самий Курскъ нищо незнаж да кажа, освѣнъ, че той се слави съ огледване сладкопойни славеи — „курскіе соловьи“, — както и Орелъ, край който минахъ по-нататъкъ — съ олагородитѣ си коне „рисаки“ които возятъ на прѣпускающа петербургската аристократия по невский проспектъ и англійската набережня. Тула, послѣдний губерски градъ до Москва, е знаменитъ съ оржжейнитѣ си фабрики и самоварници. Азъ си купихъ въ станцията му една чекийка, за да имамъ память поне отъ него, тъй като отъ Орелъ никога боговетѣ нямаше да ме снабдятъ съ двойка огнени „рисаки“.

Надвечеръ видѣхме Москва, на която златнитѣ куполи отражаваха послѣднитѣ блѣди лучи на слънцето.

(Слѣдва)

ВЪСПОМИНАНИЯ

отъ сръбско-българската война.

ОТЪ МАЙОРА С. КРАЕВА.

Всѣка година до 1885-та, мѣсецъ августъ за софийския гарнизонъ бѣше единъ отъ най-шумнитѣ, веселитѣ и приятни мѣсеци прѣзъ годината. Въ тоя мѣсецъ ставахъ най-усиленитѣ полеви занятия и най-голѣмитѣ маневри на войскитѣ отъ гарнизона, а по нѣкога, и на войскитѣ, расположени на около София. Маневритѣ се завършваха съ веселия и празднувания, особно 30-й Августъ, тезоименнията день на Князя и праздникътъ на Софийския полкъ. Прѣзъ мѣсецъ Септемврий лагеръть пустѣеше и се уволняваха запаснитѣ войници. Въ първитѣ дни на тоя мѣсецъ войницитѣ си почиваха и се готвехъ да си ходятъ по домоветѣ.

Августъ и Септемврий мѣсеци 1885 год. за Софийския гарнизонъ прѣминахъ съвсѣмъ незабѣлѣжно и не тъй весело, както другитѣ години.

Наистина, Софийскиятъ полкъ имаше лагеренъ сборъ, но самъ, безъ Струмския полкъ. Той имаше стрѣлба и маневри, но не въ присѫтствието на шефа си, а въ присѫтствието на военния министръ и бригадния командиръ. Занятията бѣхѫ вяли, безъ интересъ и нѣкакъ си лѣниво и несполучно. 30-й Августъ дойде, но и той се прѣкара скучно и почти незабѣлѣжно. Причината на всичко това бѣше отсѫтствието на княза Александра, който тогава се намираше въ лагера въ г. Шуменъ.

Въ това врѣме Софийскиятъ полкъ се командуваше отъ полковникъ Всеволожски; 1-ва дружина — отъ капитанъ Рикуновъ, 2-ра — отъ капитанъ Погорицки и 3-та — отъ капитанъ Степановъ; заведующиятъ домакинството бѣше капитанъ Фреймапъ. Ротитѣ се командувахѫ почти отъ русски офицери, съ изятие на 2-та, 4-та, 6-та, 7 та, 11-та и 12-та, които се командувахѫ отъ български офицери, а именно: отъ капит. Н. Никифорова, Г. Н. Петкова, Ц. Атанасова, Н. Бопева, А. Бахчеванова, Х. Попова и Н. Желявски. Прѣди нѣколко дни капитанъ Поповъ замина за академията и неговата II рота прие поручикъ Митовъ. Въ полка имаше около 6—7 фелдфебели руси, останалитѣ бѣхѫ българи.

Въ началото на мѣсецъ септемврий, врѣме за уволнение на запаснитѣ войници, намѣсто да се уволнятъ, правяхѫ се усилени занятия и разсипной строй, нѣщо необикновенно за полка по онова врѣме. Причината на това бѣше конфиденциалното разпореждане на военното министерство: запаснитѣ да се не уволняватъ и занятията да се усплятъ, понеже ромънскитѣ войски заели силистренската табия, а нашето правителство искало тя да се очисти. Тъй усилени занятията, слѣдвахѫ всѣкидневно до петъкъ, знаменитиятъ въ нашата история 6-й Септемврий 1885 год. Този день съ нищо особно не се отличаваше отъ другитѣ дни; занятията сѫщо така си продължавахѫ до обѣдъ. Само слънцето по-весело и силно печеше врѣхъ лагернитѣ палатки, като принуждаваше войницитѣ да ги запрятатъ, за да се расхлаждатъ отъ свѣжия и ароматиченъ въздухъ, който така благодѣтелно услаждава и възстановлява силитѣ на изнурените войници, които, подъ неговото духанье, забравятъ всички войнишки тегила и въ съня намиратъ успокоение. Часътъ бѣше 11 въ този день, когато ротитѣ бѣхѫ се върнали отъ учение и бѣхѫ се наобѣдвали. Едни отъ войницитѣ почивахѫ, други чистяхѫ пушкитѣ и принадлежноститѣ си за послѣ-обѣдното учение. Мнозина отъ войницитѣ лежишкомъ приказвахѫ и се смѣяхѫ, като критикувахѫ грѣшкитѣ стапали на ученицето, както и несполукитѣ на противника при побѣдитѣ на двѣстранното учение.

Около това врѣме въ щаба на полка бѣхѫ се събрали повечето офицери, заедно съ полковия командиръ, подполковникъ Всеволожски, чистокръвенъ русинъ. Разговорътъ на всички се въртѣше върхъ дневнитѣ работи, особито върху необходимостьта на ученията, понеже и офицеритѣ се обременяваха съ тѣхъ. (Въ тоя день трѣбаше азъ да замина за Русия, за което бѣхъ получилъ и прѣдписание, но поради другаря си, поручикъ К., останахъ да го чакамъ и да се снабдѫ още съ нѣкои книжа).

Часътъ около 12 повечето офицери потеглихме за града, да се храним, тъй като столовата въ лагера бѣше се разстроила. Като пристигнахте въ клуба, първата новина, която научихме, бѣше свалянето на румелийския генералъ-губернаторъ и провъзглашението съединението подъ скиптра на българския князъ Александръ I-й! Тая новина, колкото нечакана и приятна, толкова чудна и невѣроятна ни се виждаше на всички ни отъ първомъ. Всѣки се питаше какъ стана това и какво ще бѫде? Русскитѣ ни колеги инструкторитѣ, само подигахѫ рамена, като незнаяхѫ да одобрѫтъ ли постѫпката на румелийцитѣ или да я укорѫтъ, понеже още нѣмахѫ инструкции какъ Русия ще погледне на него. Но по-прямодушнитѣ отъ тѣхъ открито се изказвахѫ, че постѫпката е за похвала, но се бояхѫ Русия да се не съпротиви, понеже било станало безъ нейното съдѣйствие. Обаче нашитѣ братя „молодые офицера," открито се изказвахѫ, безъ да мислятъ кой какво ще каже: че това било желанието на народа и ние сме длъжни да идемъ на помощь. Обѣдътъ бѣше много шуменъ и буенъ, но не като други пѫть. Сега се чуваха само гвсоветѣ на българскитѣ младежи.

Слѣдъ обѣдъ, всичкитѣ почти офицери отидохме въ градината да се учимъ новина. Тукъ узнахме, че румелийскитѣ войски се мобилизирали и замипували за границата подъ главното началство на майора Николаева. До вечерьта късно стояхме въ градината, като не испускахме никого отъ офицеритѣ на военното министерство, да не го питаме за новинитѣ, които тѣ имать отъ Пловдивъ, но почти никой отъ тѣхъ неможа да удовлетвори жадното ни любопитство. Нощьта ни се видѣ много дълга и на слѣдующия день, на мѣсто да идеме на запятие, повечето офицери отъ рано се намѣрихѫ въ градината и съ напрегнато внимание слушахѫ всѣка новина, която се разказваше. Новинитѣ въ тоя день бѣхѫ по-опрѣдѣлени и повече, но любопитството не се удовлетворяваше, новитѣ телеграмми се грабѣхѫ и четехѫ отъ жадпитѣ читатели. Въ тоя день военното министерство показваше необикновенна дѣятелность, чиновницитѣ работѣхѫ твърдѣ усилно и кждѣ нладнѣ се научихме за мобилизация на войскитѣ и че князътъ приелъ съединението. Тая новина се прие съ радость, понеже, както народътъ и войската, така и пресата, искахѫ да се помогне на нашитѣ братия румелийци. Военнпятъ министръ генералъ-майоръ князь Кантакузенъ, комуто трѣба отдадемъ справедливость и да му благодаримъ, бѣше неуморимъ въ пьрвитѣ 3—4 дни. Отъ рано до срѣдъ нощь той тичаше на телеграфната станция да говори съ княза и подиръ правеше съотвѣтственното разпореждане. Благодарение на неговата двѣ годишна дѣятелность ний можахме да имаме по-необходнмитѣ нѣща за мобилизиране на войската. Българското войнство ще му бѫде вѣчно признателно, понеже той единъкъ бѣше отъ министритѣ, който залягаше за доброто уреждане на войската. На сѫщия день вечерьта се распръсна страшната новина, че Русия не удобрявала съединението и, че русскитѣ офицери не можали да слѣдватъ слѣдъ частитѣ си! Тая новина бѣше страшна, не за това, че

рускитѣ офицери ще ни оставатъ и че безъ тѣхъ не можемъ, но главното, че, това служеше за противодѣйствие на нашето съединение и обезкуражаваше, както народа, така и войската, които не бѣхъ навикнали на българскитѣ офицери. Тая новина не бѣше положителна и ний се надѣвахме, че е пусната съ нѣкоя лоша цѣль, затова не се очайвахме. (Въ сѫщия день азъ ходихъ при военния министръ да искамъ разрѣшение да останѫ, но той не ми даде положителенъ отговоръ, като каза да почакамъ още 2—3 дни, додѣто се разяснѫтъ работитѣ, тъй като до тогава нѣма да се викатъ и нашитѣ офицери отъ Русия). На слѣдующия день, 8-и Септемврий, обявѝ се мобилизацията на полка и азъ се назначихъ за командиръ на 15-та рота, а за командиръ на 4-та дружина се назначи капитанъ Зинкевичъ, полякъ, твърдѣ почтенъ и любимъ офицеръ, както по скромностьта, така и по добротата си; до тогава той бѣше прѣдсѣдатель на приемната комисия. Послѣдва слѣдъ това распрѣдѣление на офицеритѣ и на долнитѣ чинове. Тоя приказъ зарадва мнозина отъ насъ, защото той до нѣйдѣ опровергаваше вчерашния слухъ, понеже руситѣ се назначаваха на нови длъжности. Още въ сѫщий день се отдѣлихѫ кадри за 4-та дружина по 1 взводъ отъ всѣка стара рота.

Новата дружина заедно съ 3-та дружина минахѫ въ казармитѣ за мобилизация. Въ тоя день се получихѫ телеграмми, че князьтъ е телеграфиралъ на Императора да иска съдѣйствие и самъ тръгналъ за Търново.

На 9-ий начепахѫ да дохаждатъ запаснитѣ войници и да се распрѣдѣлятъ по ротитѣ, за което бѣше съставена приемна комисия. Макаръ, че този день всичкитѣ руси ходихѫ при своя консулъ и получихѫ приказъ „Государь Императоръ не удобряетъ дѣйствія князя и офицерамъ воспрещается принимать какое либо въ томъ участіе и выступать за границу“, но още положително не се знаеше за испращанието на нашитѣ войски въ Румелия. Споредъ това, по привичка, руситѣ въ приемната комисия избирахѫ за себѣ по добритѣ войници, а на 4-та дружина напѫхахѫ нѣ-слабитѣ и еврепѣ, защото кап. Зинкевичъ, по своята честность и добрина не искаше да се кара съ капитанъ Рикуновъ, прѣдсѣдательтъ на комисията и командиръ на 1-ва дружина. Капитанъ Рикуновъ, макаръ че избираше за своята дружина нѣ-красивитѣ и едри войници, но на всѣкиго пакъ се жалваше „че какъ можно идти воевать съ подобную шволь“ (войници), които щѣли да го остават прѣди да видатъ непріятеля, че неструвало за тѣхъ човѣкъ да умира и др. т. Тѣзи негови възгледове се раздѣлихѫ и отъ други руси, като капитанъ Подгорецки, Левицки и пр., но имаше руси, които инакъ гледахѫ на работата, и трѣба да имъ отдадемъ справедливостьта, доста усърдно и добросъвѣстно работихѫ за мобилизацията. Въ числото на послѣднитѣ бѣше отъ началo командирътъ на полка, подполковникъ Всеволожски. Енергията на българскитѣ офицери се удвояваше отъ съзнание дълга си и свѣтостьта на дѣлото. Драго и весело се работеше, когато човѣкъ чувствуваше, че настана врѣме, когато трѣба да се отплащаме на отечес-

твото. Приятно бѣше да гледа человѣкъ какъ нашитѣ българи бѣгахѫ, нареждахѫ и устрояваха своитѣ нови роти. Тая веселость и суетливость се забѣлѣзваше и по лицата на войницитѣ. Съ кого отъ войницитѣ и да заприказвашъ, не со стѣсняваха да те запитатъ „какъ е, г-нъ поручикъ, скоро ли ще заминемъ за Пловдивъ? ние сме вече готови, защо чакаме? ами ако турцитѣ настѫпатъ какво ще правятъ румелийцитѣ“? Наистина, първи пѫть ми се срѣщна въ живота да испитвамъ подобни осѣщания, но дълго още ще ги помнѫ. При всичката дѣятелность, която се развиваше, намъ се чинеше, че *мобилизацията става много медленно*, особито за новитѣ роти отъ 4-та дружина, която отъ начало нищо нѣмаше: за най-малкото нѣщо искаше да се тича въ цейхауза до командира на полка, до завѣдующия хозайството, или до пазаря да го купимъ. Отъ друга страна и търпението не хваща, искашъ по скоро, а прѣпятствия на всѣка стѫпка. Распръсна се слухъ, че руситѣ прѣпятствуватъ на мобилизацията, но той не бѣ основенъ и бѣ пустнатъ отъ нетърпеливитѣ наши офицери, които искахѫ за два дни да мобилизиратъ полка и да тръгнатъ.

На 10 число мобилизацията се усили, отъ запаснитѣ голѣми партии идяхѫ, и сѣ съ китки и пѣсни, консулитѣ се чудяхѫ и не можехѫ да имъ се нагледатъ какъ тѣ съ гайди и пѣсни, накичени, дохождатъ. Тѣ не очакваха подобно нѣщо, а и мнозина зловрѣдници бѣхѫ пуснали даже, че запаснитѣ се отказвали да дойдатъ. Съединението бѣше народно дѣло, всички до най-простия селенинъ бѣхѫ проникнати отъ светостьта на дѣлото, нѣмаше слѣдоват. сумнѣние, че не ще се отрече нѣкой да му притече на помощь. Въ тоя день стана положението знайно, — че рускиятъ императоръ неудобрявалъ съединението, и, че военнятъ министръ князъ Кантакузенъ телеграфически си подалъ оставката по заповѣдь на своето правителство, която била приета отъ княза. Тая новина много опечали офицерството, понеже Кантакузенъ бѣше любимъ отъ българитѣ и въ тия важни минути, той бѣше много необходимъ за насъ. Чуваше се, че неофициално той щѣлъ да помага, косто и направи. Не смотря на оставката на военния министръ, рускитѣ офицери останахѫ на служба до нова заповѣдь. По прѣдставлението на Кантакузена за управляющий военното министерство, до нова заповѣдь, се назначи капитанъ Никифоровъ, младъ българинъ, артилеристъ, който прѣди година бѣше свършилъ артилер. академия. Человѣкъ способенъ и развитъ. Изборътъ бѣше сполучливъ. Руситѣ останахѫ недоволни отъ това назначение, защото щѣли да ги управляватъ капитани, и още българе, но сѣ пакъ продължаваха да помагатъ. Капитанъ Рачо Петровъ се назначи въ сѫщия день за началникъ на щаба при главната квартира и още него день замина за Пловдивъ. И този изборъ бѣше много сполучливъ понеже той е твърдѣ способенъ, развитъ и енергиченъ человѣкъ. Той е свършилъ академията на Генералния Щабъ съ успѣхъ и е единъ отъ най-старшитѣ между нашитѣ офицери отъ генералния щабъ.

Въ сѫщия день министерскиятъ съвѣтъ постанови да се обяви страната въ военно положение.

На 11 септемврий руситѣ вторично ходихѫ при Коэндера, руския генералепъ консулъ, и се върнахѫ крайно раздражени противъ княза и съединението; тѣ открито осѫждахѫ поведението на княза и много ни нападахѫ, че това било необмислено, противъ желанието на Русия и т. н. Тѣ не скривахѫ, че ще ни оставатъ, но щѣли да прѣдадатъ частитѣ при заминуването ни за Пловдивъ, на 13 септемврий.

Въ 11 часа подполковникъ Всеволожски събра въ канцеларията всичкитѣ офицери, обяви ни за волята на Императора, чете ни по нѣкои нотации и тогава назначи за командиръ на полка капитана Бонева за 1-ва дружина капитанъ Бахчезановъ, за 2-ра капитанъ Атанасовъ, за 3-та капитанъ Петковъ и за 4-та капитанъ Желявски, а завѣдующи домакинството капитанъ Македонски и адютантъ поручикъ Узуновъ. Ротитѣ прѣдостави всѣки да си избере която ще, (при всичко, че азъ бѣхъ служилъ цѣла година въ 2-ра рота и 4 мѣсеци я командувахъ, но жално ми бѣше да оставя 15-та рота, която 4 дни устроявахъ денонощно и дѣто заради мене бѣхѫ се привели 4—5 добри войника, като Вазовъ, Николаевъ и др.) Отъ полка остана една 5-та дружина, която щѣше да командува капитанъ Модевъ, бивши ротенъ командиръ въ военното училище, понеже се училището расформирува, но това послѣ се отмѣни и намѣсто него се назначи подполковникъ Всеволожски, а за ротни командири — бившитѣ дружинни, а бившитѣ ротни — за субалтерн-офицери... Цѣлъ день войницитѣ бѣхѫ на работа, като готвихѫ нуждитѣ пѣща за походъ. Едни отъ тѣхъ точахѫ щиковетѣ, други устроявахѫ амуницията, четвърти обмундируването и пр. Мобилизацията въ тоя день се завърши и всѣка рота имаше по 229 души и 214 щика. Ротитѣ бѣхѫ се снабдили съ всички принадлежности. Това което не достигаше въ цейхауза, купувахме отъ пазаря, за която цѣль бѣхѫ отпуснати пари въ авансъ. За всичката 4-та дружина се заржчаха портупеи и режешки; на по-бѣднитѣ войници купиха се казенни опинци, а по-богатитѣ сами си купихѫ.

На 12 септемврий полкътъ бѣше съвсѣмъ готовъ да тръгне; споредъ приказа по полка българскитѣ офицери се назначихѫ да приемать частитѣ отъ рускитѣ офицери прѣдъ тръгването на полка. Сутрeньта имахме съ ротата учение и словесни занятия, като имъ се расправихѫ обязанноститѣ въ това извънредно положение. Войницитѣ бѣхѫ много внимателни, слушахѫ охотно и имахѫ много веселъ видъ, драго бѣше всѣкиму да гледа какъ войницитѣ добро и весело слушахѫ. Тъкмо въ 4 часа полкътъ въ пълна походна амуниция се построи *поколѣ* прѣдъ фронта на лагера. Чакахме да додатъ рускитѣ офицери, но тѣ не додохѫ и тогава безъ тѣхъ отецъ Генадий отслужи молебенъ и сетнѣ, полкътъ се сне на портретъ безъ тѣхъ. Слѣдъ молебена чакъ дойдохѫ капитанъ Зенкевичъ, Ершовъ и Погорецки да се прощаватъ съ войницитѣ отъ 2-ра дружина, която подъ командата на капитанъ Атанасова щѣше да тръгне веднага за Пловдивъ, като авангвардъ на отряда и въ прикритие на двѣ батареи,

конто сѫщия денъ заминахѫ за Пловдивъ. Капитанъ Погорецки, слѣдъ като поздрави войницитѣ, напомни имъ, че тѣ биле възпитани отъ руситѣ и че не трѣбало да ги забравятъ, но да си спомнятъ за тѣхъ. Неговитѣ думи произведохѫ неприятно впечатление на офицеритѣ, а войницитѣ отговорихѫ на това съ мълчание. Отъ лагера 2-ра дружина замина за Пловдивъ, а останалитѣ се върнахѫ въ казармитѣ да се стѣгатъ за слѣдующия день.

Още сѫщиятъ день подполковникъ Всеволожски заедно съ нѣкои офицери руси си подадохѫ оставкитѣ и до вечерьта облѣкохѫ своитѣ руски мундири или цивилни дрѣхи. Тъй като тѣ нѣмаше да останатъ то капитанъ Боневъ остана да командува запасната дружина и да бѫде комендантъ на града; а за командиръ на полка княза назначи капитанъ Попова, който получилъ заповѣдъ да се завърне отъ Шуменъ. Запасната дружина не бѣше още сформирана, и понеже всичката войска отъ гарнизона щѣше да замине, то караулитѣ се повѣрихѫ на народното опълчение още отъ 9-то число и до края на войната. Чудно бѣше сформирано това опълчение, което броеше въ себе си хора отъ всичкитѣ слоеве на софийското общество; тука бѣхѫ бивши министри, главни секретари, началници на отдѣленията, прокурори, прѣдсѣдатели на сждилищата, директори, учители, чиновници, адвокати и пр. хора не само разни по занятие, но и по убѣждения, понеже бѣхѫ отъ всичкитѣ партии най-върлитѣ партизани. Повечето отъ опълченцитѣ имахѫ свои форми, но всичкитѣ имахѫ отличителенъ знакъ на шапката, левъ. Но послѣ на опълчението се възложи, освѣнъ караула по града, но и укрѣпяването на столицата, така че то стори не малка заслуга на отечеството.

Споредъ прпказа по полка, останалитѣ 3 дружини трѣбаше да тръгнатъ отъ София въ 5 часа сутринята на 13 септемврий, а въ сѫщность тръгнахме въ 8 часа. Ротитѣ се дигнаха даже въ 4 часа, но имаше голѣмо главоболие съ обоза, за распрѣдѣлението на което командиритъ на пестроевата рота никакъ не бѣ се погрижилъ. Нѣкои роти натовариха всичкитѣ си вещи на 5—6—10 коля конски, а други на 3—4, и то волски или биволски. Между това коглитѣ трѣбаше да вървятъ напрѣдъ, за да готвятъ госба. Всѣкой войникъ взе врьзъ себе си хлѣбъ за 2 дена и мѣсо за цѣлъ день, понеже пощуването бѣше назначено въ Вакарелъ, дѣто щѣхѫ и да вечерятъ.

Въ 5 часа ротитѣ бѣхѫ построени прѣдъ фронта на лагера, подъ командата на капитанъ Бахчеванова, който прие полка до пристигането на Попова. Отецъ Генадий, полковпятъ свещенникъ, свети вода, поръси войницитѣ и на̀ двѣ на̀ три каза имъ рѣчь. Слѣдъ него капитанъ Бахчевановъ поздрави войницитѣ съ добъръ и славенъ пѫть, като имъ пожела честито свършване на високата и патриотическата задача, за която тѣ отиватъ на помощь на своитѣ братя. Войницитѣ весело и смѣло отговаряхѫ, че ще се постарѣятъ. При водосвета, освѣнъ българскитѣ офицери отъ полка, бѣхѫ подполковникъ Всеволожски, кап. Фрейманъ и още нѣкои. Слѣдъ словото на капит. Бахчеванова, съ негово разрѣ-

мешне Всеволожски се прости съ всичкитѣ дружини, като имъ пожела да служатъ така вѣрно и честно, както сж служили подъ негово началство; той така умилно изрѣче послѣднитѣ думи, щото самъ се расплака и разсълзи войницитѣ. Капитанъ Фрейманъ се прости съ своята любима 4-та рота и съ своитѣ унтеръ-офицери. Подиръ това, тѣ се простиха съ всичкитѣ офицери, като ни пожелаха благополучно свършване на дѣлото. Пожеланията бѣха много топли и искрени и до толкова ни расчувствоваха, щото въ тая минута ний забравихме всичкитѣ минжли недоразумѣния съ тѣхъ и това, че тѣ ни оставяха въ такава критическа минута.

(Слѣдва)

МАЙКО КЛЕТА...

* * *

Майко клета, мжченице жална!
Отъ кждѣ се зе у тебе сила
Да издържишъ тазъ борба фатална,
Да прѣнесешъ толкова тегли́ла?

Какви горки ти пе ни отрови,
Каква скрѣбь те, майко, не пагави!
Около тебъ изникнаха гробове,
И всякъ — късъ отъ твойто сърдце пази!

Не чухъ клетва грѣшна да изпжшка
Твойта душа чиста, кат' светиня...
Не чухъ злоба... Сѣ тъй кротка, мжжка,
Сѣ тазъ славна майка героиня!

* * *

Не можахъ щастлива да те сторя,
Не можа крило ми да те спази.
Самъ азъ падахъ, ти знайшъ, и подпора
Въ твойта пакъ любовь намирахъази.

И какъ чудно твойта дума нѣжна
Дигаше ми силитѣ сломени!
Ти сама́, разбита, безнадежна —
Духъ и бодрость даваше на мене.

Не веднажъ длъжъ ти азъ живота —
Колко пѫти въ менъ ти възроди го!
Ахъ, но твоятъ. . . Твоятъ бѣ Голгота:
Вѣчепъ трауръ пего затъмни го.

* * *

И сега изъ мрака безпсходепъ,
Пакъ простирамъ къмъ-то тебъ рѫцѣтѣ;
Твоятъ образъ тѫжепъ, благороденъ,
И тукъ въвъ чужбината ми свѣти.

Той единъ, о майко, днесь крѣпи ме,
Той единъ въвъ мойта нощь не гасне,
И вѣнецътъ му трънливъ мири ме
Съ буритѣ на този животъ ужасни.

Z.

ЖИВОТЪ.

Библейското сказание расправя
За чуденъ ссѫдъ прѣпълненъ съсъ елей:
Елеятъ се безъ спиръ изъ него лѣй,
А той сѣ пакъ пепсчерпимъ остава.

Това не е сказапие несвѣстно,
На болната фантазья само плодъ, —
Човѣшкиятъ животъ
Въвъ него е изобразенъ чудесно!

Тукъ той се лѣй безспирно, на свобода,
Изъ лоното на чудотворний ссѫдъ —
Изъ лоното на майката природа.

И Господь знай ще спре ли нѣкой пѫть..
Блаженъ е който пий отъ този елей —
Страдае, мисли, люби и куипѣй!

П. П. Славейковъ.

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ.

www.libtool.com.cn

Моето въспоминание отъ Еменъ, отъ Д-ръ И. П. Любеновъ. София 1890, цѣна 50 ст.

Его една свѣстна, непретенциозно написана, и отъ живъ интересъ книга. Д-ръ Любеновъ [redacted], който се е възпитавалъ, както мнозина още наши сънародници, въ императорското медицинско училище въ Цариградъ, ни дава описанието на своето пътешествие къмъ Еменъ (Честита Арабия) и на самата тая страна, дѣто е билъ назначенъ отъ турското правителство за докторъ при една военна експедиция, изпратена да потуши нѣкакъвъ арабски бунтъ. — Подобно едно назначение, както за него, така и за другарите му българи, винаги се е считало за голѣмо злощастие, и всякой, който е свършвалъ науките си и е добивалъ диплома, съ тревожно тупане на сърцето си е задавалъ въпроса: „да ли ще ни изпратятъ въ Еменъ? Тамъ ли или въ Багдадъ ще оставимъ костите си!“ И тая тревога е била основателна. Защото турското правителство, по политически съображения, е изпращало свършившите науките си българи, за да изслужатъ обязателний срокъ на лѣкарска служба, при нѣкой табуръ находящъ се съвсѣмъ на противоположна посока отъ България: или въ Херцеговина, или въ Багдатъ, или пъкъ въ Еменъ. Самите турски чиновници сж сматряли изпращането имъ въ тия азиятски далечини, като едно заточение въ наказание за нѣкои тѣхни прѣстжпления или прѣгрѣшения противъ началството си.

Но д-ръ Любеновъ трѣбвало да се покори на сждбата си и да тръгне за фаталнията тропически край; това е било толкозъ по-тежко и мжчително за него, че въ това сжщо врѣме, когато той се отдалечавалъ отъ България, тя ехтяла отъ радостний гърмежъ на освободителната война, и вече разгръщала топли обятия за всичките си чеда, пръснати и прокудени по чужбини. Той тръгналъ съ парахода на 17 септемврий 1877 г. Участта на д-ръ Любенова споделлятъ и единъ другъ българинъ, търновчанинъ, д-ръ Полъ-Марк, сжщо възпитаникъ на медицинското училище при Сарай-Бурну. Той, макаръ че билъ изслужилъ срока си, а още старъ и боленъ, билъ изпращанъ сжщо да служи въ Еменъ, за наказание, че ималъ познанство съ генерала Игнатиева, у когото по нѣкога ходилъ.

Прѣди да ни заведе въ Еменъ, авторътъ ни расправя бѣгло, но твърдѣ живо, пътешествието си за тамъ. Първото спиране на парахода, слѣдъ минуването Дарданелитѣ, станало на островъ Лимносъ, дѣто трѣбвало да налѣзатъ семействата на наскоро заточенитѣ тамъ паши и други турски голѣмци, направени отвѣтственни за несполукитѣ на Турция въ още трающата война. Между тѣхъ се намиралъ и Абдулъ-Керимъ паша, главнокомандующият на турскитѣ войски въ началото на войната. Заедно съ други велможи и той самъ дошълъ на парахода. Отъ разговора имъ съ единъ паша, д-ръ Любеновъ узналъ, че тѣ биле пратени тука, за да се чуе, че ако не бѣхж станали прѣдатели, Русия не можеше да надвие. Самъ Абдулъ Керимъ паша доста раздражено казалъ: „Азъ прѣзъ 37 годишното си слугуване не станахъ прѣдатель, та сега ли? Най-послѣ, ако азъ пропустнахъ русите прѣзъ Дунава, то защо тѣ не ги спрѣхъ на Балкана?“ Падналиятъ фелдмаршалъ умрѣлъ не слѣдъ много на тоя сжщи островъ. Авторътъ подиръ това ни расправя за Портъ Саидъ, пристанище на сѣверний край на Суецкий каналъ, за неговите великолепни и богати магазини съ индийски и китайски произведения, силно търговско оживление, многолюдни улици и пр. При пжтуването прѣзъ самий каналъ той билъ свидѣтель на слѣдующата характерна случка: „Въ парахода имаше, казва той, турска войска — новобранци, които се испроваждаше въ Еменъ. Въ това врѣме нѣкои отъ войницитѣ захванахж да се хвърлятъ отъ парахода въ водата и прѣплуваххж на отсрещния брѣгъ. Тѣхния офицеринъ (колъ-агасж) като видѣ,

че по тоя начинъ отъ парахода ще избѣга повечето войска, посочи револвера си на избѣгалитѣ, но въ това врѣме другъ единъ войникъ бутна офицерина въ водата, а слѣдъ него и той се хвърли та избѣга!" А при отиването отъ Суезъ, южното червеноморско пристанище на канала, той разказва другъ единъ комиченъ епизодъ — тоя пѫть за Полъ-Марка. „Моятъ другарь, Полъ-Маркъ, за малко щеше да остане въ Суезъ: той обичаше всѣкога и всѣкждѣ да закъснява, по привичка и по принципъ. . . Но благодарение на неговата никозна вѣнкашность, като бѣше съ форма, съ появяването си на брѣга, почна да вика, та принуди капитанина да спре парахода, (който билъ тръгналъ вече) и да го прибере. Ако да не бѣхъ вещитѣ му въ парахода, за него бѣше добъръ случай да избѣга". Отъ Суезъ нататъкъ, прѣзъ Червеното Море, кормчий на парахода билъ единъ голъ арабинъ, който ималъ една прѣстилка на корема и една бѣла чалма на главата. Когато се побърквалъ пѫтя, той слизалъ въ морето да разгледа дъното му и да управи пѫтя пакъ... Интересътъ на книгата расте съ всяка страница. Читательтъ съ удивление гледа прѣдъ себе си единъ новъ и любопитенъ миръ. Занимателенъ е и разказа за турскитѣ хаджии въ парахода, които отивали за Мекка.

Самиятъ Еменъ, крайната цѣль на пѫтешествието си, д-ръ Любеновъ описва още по-подробно и приковава вниманието на читателя чрезъ яркитѣ, любопитни и нови очерки на тоя отдаленъ и почти фантастически за насъ край, който той е ималъ случай да обиколи и кръстоса по всичкитѣ посоки. Очевидно, че авторътъ не е останалъ пасивенъ къмъ тая чужда и умразна за него страна, дѣто е отивалъ противъ волята си, и е виквалъ въ всичко, което рѣзко я отличава отъ Европа, распитвалъ е, интересувалъ се е, почти изучавалъ земята, за която е билъ рѣшилъ да ни напише въспоминанията си. Така, той ни изображава Еменъ и главнитѣ негови градове и мѣстности; природата му, климатическитѣ условия, правитѣ на жителитѣ, животътъ имъ, културата, економическото състояние, администрацията и пр. Честита Арабия низая прѣдъ очитѣ на читателя съ сичката си релиефность; единъ новъ миръ, радикално противоположенъ на европейский. Въ своята добросъвѣстность и досѣтлива точность д-ръ Любеновъ не е забравилъ да ни даде и имената на другитѣ българи, които сж живѣли като военни доктори въ сѫщата страна, именно: д-ръ Хр. Стамболски, който сега е градски лѣкарь въ Казанлѫкъ, д-ръ Желѣзъ Драгановъ, градски лѣкарь въ Силистра, д-ръ Василъ Марковъ, градски лѣкарь въ Копривщица, (този послѣдниятъ е прѣживѣлъ 7—8 години въ Еменъ съ жена си — единичката българка, която е била въ Арабия) *) Но въ тоя далеченъ прѣдѣлъ сж оставили кости и нѣколко наши българи, възпитаници на цариградското медицинско училище: д-ръ Петръ Димитровъ, самоковецъ, когото наричали обикновенно Пиеръ. Той билъ послѣдния българинъ, който останалъ и слѣдъ освобождението на България въ Еменъ. Но прѣзъ 1881 год. заболѣлъ и, вѣроятно, като прѣдчувствовалъ смъртьта, пожѣлалъ — и тѣ му позволили — да си дойде въ отечеството, та да умре на родната земя. Нещастниятъ нѣмалъ това утѣшение. Още на първия день въ парахода надъхналъ и тѣлото му било хвърлено въ морето на рибитѣ! Още по-трогателна е кончината на д-ръ Никола Карагьозовъ търновецъ. Споредъ мнѣнието на д-ръ Любенова, съ когото били другари, него го убили прѣждеврѣменно двѣ нѣща: грубото отнасяне и постоянни прилѣдвания на командирътъ на табура и отчаянието отъ невъзможностьта да се възвърне въ свободното си отечество; той билъ умрѣлъ отъ скоропостижна смъртъ." Азъ бѣхъ се виждалъ съ него прѣди 5—6 деня; той бѣше съвършенно здравъ и ми казваше: ехъ да можахъ да чуя отъ нѣкого българския маршъ! (за който челъ въ нѣкой френски вѣстникъ, че се захващалъ съ думитѣ: Gronde Maritza teinte de sang.. (Шуми Марица окървавена), и да умрѫ не ще ми бѫде жалко! И той, горкиятъ, умрѣ безъ да чуе българскиятъ маршъ, безъ всѣкакъвъ обрядъ, безъ попъ, безъ

*) Трѣбва да прибавимъ тука и д-ръ Черневъ, умрѣлъ по-лани въ Пловдивъ. Р.

отѣло, безъ да има кой да му види гроба и да му запали една свѣщь," така завършва д-ръ Любеновъ.

Но ние рискуваме да перефразираме, или прѣпишемъ цѣлата книжка, пълна съ такъвъ постоянъ интересъ и поучителность, затова оставяме на читателитѣ си удоволството сами да я прочетѫтъ. Тая книга е едно доказателство какъ може да бѫде човѣкъ полезенъ въ всичко и на всякѫдѣ, стига да е вникналъ добрѣ въ работата, съ която се е натоварилъ, и да знае честно и добросъвѣстно да я извърши. Д-ръ Любеновъ завръшва въспоминанието си за Еленъ по слѣдующийначинъ:

„Съ една дума, въ Еленъ не вижда человѣкъ друго, освѣнъ голо население и пусти мѣста, голи скали съ безводни пустини, съ нажеженъ отъ слънцето пѣсъкъ и цѣли страни, въ които нѣма ни рѣкичка, нито трѣвица. Пѫтникътъ тамъ, освѣнъ тегота и утомления, друго нищо не усѣща. Отъ такива пѣсъчлива, безплодна и безжизненна земя, каква ли облага може да очаква Турция? Тя е просто една язва за нея, но ако би да я напустне, може да изгуби светитѣ мѣста, дѣто огромни богатства похождатъ отъ всичкия мюслюмански свѣтъ.

А кой знае, — може би и тази земя да очаква своя вѣкъ. Народитѣ сѫ като цвѣте. Всѣко цвѣте цъвти въ своето врѣме. Ще дойде, може би, врѣме, когато отъ днешна цвѣтуща Европа, отъ нейнитѣ художества и искуства да неостанатъ никакви слѣди, а въ тѣзи запънтени мѣста да се развие индустрията, художествата и, въобще, всичкитѣ науки. Може би да се испълнатъ думитѣ на великия поетъ-философъ В. Хюго: „Цивилизацията, която днесъ цъвти въ Парижъ, Берлинъ, Лондонъ ще дойде врѣме, когато ще цъвти по пространнитѣ пустини на Африка и Азия."

Записки на единъ осѫденъ, отъ Ив. Ев. Гешовъ. Часть I. (Пер. Спис. на бълг. кн. дружество, книжка XXXIV).

„Къмъ васъ, забравени герои, съ които съмъ охкалъ подъ истий покривъ и пѫшкалъ подъ сѫщата стрѣха, къмъ васъ лѣти първата ми мисъль, като почвамъ да пиша тия страници изъ историята на общитѣ ни страдания. Очевидецъ на страхотнитѣ, които вие видѣхте, съпричастникъ въ нѣкои отъ теглата, които вие теглихте, азъ никога не щѫ заборавѫ нито голѣмината на вашитѣ страдания, нито величието на ваший геройзмъ. Помнѫ ви, скромни труженисти, какъ вие тръгвахте за бѣсилото, като древни доблестни стоици въ тоя новъ разваленъ свѣтъ, безъ да пустите въздишка, безъ да пороните сълза. И вамъ, страдалци за невкусена свобода, мѫченици за неопитани народни правдини, светци на нова България, вамъ поднасямъ тоя споменъ, вамъ посветявамъ тия страници!"

Съ това прочувствовано и патетическо обращение захваща г. Ив. Ев. Гешовъ своитѣ интересни записки, които обзиматъ периода на неговътъ затворъ въ Пловдивъ, прѣзъ 1877 година, и трагическитѣ сцени, на които е билъ свидѣтель въ сѫщото врѣме. Запискитѣ на г. Гешова ние бѣхме вече слушали единъ пѫть, още отъ ръкопись *), но и по напечатването имъ, ние съ още по-голѣмо наслаждение ги прочетохме. Ние му благодаримъ, дѣто се е потрудилъ да подѣли съ насъ впечатленията си отъ тая трагическа епоха, съ която се захваща новѣйшата ни политическа история; да ни ги прѣдаде вѣрно, просто и пѫлно, а главното — и то е такава рѣдкость въ нашата литература отъ подобенъ родъ — непретенциозно, безъ желание да блъсне другитѣ въ очитѣ съ своитѣ патила или заслуги — и да запази за скрижалитѣ на историята паметьта на тие непознати герои, на тие мрачни резигнации, на тие дълбоки и мълчаливи страдания, пълни за насъ съ такъвъ трагически смисълъ и назидателность. Като четешъ въспоминанията на г. Гешова, чини ти се че, прѣживявашъ самъ оние страхове, вълнения и мѫки, които той е испитвалъ въ затвора си, ожидающь на всѣки часъ да послѣдва участьта.

*) Въ литературната вечеринка дадена тамъ въ столицата.

на другарите си, осѫдени на смъртъ, като него, които единъ по единъ се извикватъ и прикачватъ на бѣсилото . . .

Г. Гешовъ е билъ арестованъ въ врѣмето на русско-турската война, за дѣто е съобщавалъ на европейскій печатъ и на европейци пѫтешественици за баташкото клане и за нечутитѣ страданія на българитѣ. Мрачна е картината която ни дава на затвора си, но мрачна е и опая, която е изъ въпъ него, тя е мрачна до подлость. Виждашъ паниката, която е попълнила всяка българска душа и малодушието, което диктува най-нискитѣ и унизителни дѣйствія. Тогава се подписватъ адреси до „честитятъ и благословенятъ Султанъ, царь на царетѣ“ и пр., съ заявление на гореща преданность и безконечна благодарность за блаженния животъ, който раята вкушава подъ сѣнката на „всемилостивия царь,“ и съ благопожелания за съкрушението на „врага“ (русситѣ). Тогава се изпълняватъ отъ св. Синодъ и пѣятъ въ черковитѣ молитви, въ които се призовава божията милость и дѣсница да дадѫтъ побѣда „самодержавнѣйшему господарю нашему, Султанъ Хамиду и да покорѫтъ подъ позетѣ му всѣки врагъ и супостатъ“! . . Такива чудовищни работи щехѫ да бѫдѫтъ необяснимы, а още по-малко простими, ако да не бѣхѫ предизвикани отъ ужасътъ на единъ чудовищенъ терроръ, който е рѣдкость въ историята на народитѣ. . . .

Но изображението на тие грозотии, както и на картинитѣ на турскитѣ тъмници, на тѣхнитѣ свирѣпи аргуси — заптиетата, и на варварщината на началницитѣ имъ, освѣтлява се отъ блѣдитѣ героически образи на нашитѣ братя, които съ мълчаливо сбогомъ къмъ България и къмъ свѣта, безъ ридания, безъ вопли, отиватъ кротко, за своята нескриваема прѣданность къмъ отечеството, да мрѣтъ, и да се принесѫтъ жертва искупителна за свободата му. . .

Като чете человѣкъ тие трепещущи страници неможе, като българинъ, да не каже съ дълбока въздишка: „да, само тогава е имало истински патриотизмъ, само тогава човѣкъ е можелъ да бѫде истински патриотъ — защото е можелъ безкористно да се жертвува за отечеството! . .“ И самиятъ авторъ въ заключение свършва съ слѣдующитѣ размишления:

„...Тѣ ни дадоха единъ великъ примѣръ. И днесь още тия покойници отъ своитѣ студени грабове ни учатъ единъ урокъ, който никой живъ съ пламенна душа не може ни прѣподава — какъ трѣбва да се прѣзира животътъ, какъ трѣбва да се умира за отечеството.“

Г. Гешовъ ни явява, че това е първата часть само отъ запискитѣ. Не ще ли видимъ скоро обнародвана и осталата часть отъ тѣхъ?

„Горгулята, Брѣзникъ, Трънъ, Пиротъ, или Брѣзничко-трънский отрядъ въ сръбско-българската война“ Исторически разборъ отъ Х. Г. Х. София 1890.

Това е една обширна и твърдѣ подробна критика на книгата: *„Горгулята, Брѣзникъ, Трънъ и Пиротъ или Брѣзничко-трънский отрядъ въ сръбско-българската война презъ 1885 година“* (материали за описване историята на сръбско-българската война) отъ П. Г. Х. Тоя критически трудъ принадлежи на перото на единъ отъ нашитѣ офицери, както и горѣпоменатата книга, разборътъ на която е прѣдмѣта му. Като притурямъ и *Военно-историческій очеркъ на българо-сръбската война презъ 1885 година* отъ К. П.— това сѫ единственитѣ сериозни съчинения, които съставляватъ склада на нашата военна литература по сръбската война, или по-добрѣ да кажемъ: на нашата военна литература, защото ние не включаваме въ нея „Военния Журналъ“, както и купътъ учебници и брошури по разнитѣ клонове на военното дѣло, служащи за ржководства на офицери и солдати.

При такава оскудность на книги, писани отъ военни лица, която още повече поразява при огромната ни масса отъ офицери, почтенна часть отъ които сѫ добили висше образование, ние съ удоволствие посачаме труда на г. Г. Х. Г.

Ние нѣмаме нито нужнитѣ специални знания, нито цѣлта, да оцѣняваме основателностьта на твърдѣнията, ни правотата на оцѣнкитѣ и прѣсѫждата, които г. критикъть прави по разглеждането книгата на колега си П. Г. Х. Ние толкозъ повече можемъ да направимъ това въ случая, като се третирать дѣйствия и случки станали въ театрътъ на самата война, дѣто лично не сме присѫтствували. Но ние можемъ да констатираме, че имаме прѣдъ себе си едно смѣло, вѣщо и литературно написано критическо съчинение, съ пълно владѣние на прѣдмѣта и съ богатъ багажъ отъ познания по военната наука. Между многото факти, вѣрностьта на които авторъть успорява, или отрича, той съ особена строгость посяга на пристрастното расхваляне способностьта и заслугитѣ на началника на *Брѣзничко-трънский отрядъ* (капитанъ Попова), отъ автора на критикуемата книга, който, критикътъ дава да се разбере, че е пакъ самъ началникътъ на Брѣзничко-трънский отрядъ. Той го обвинява даже, че *съчинява,* като туря въ устата на сѫщий отрядовъ началникъ рѣчи, „въ които вече миришe на Наполеоновъ духъ;" така, въ устата на К. П. съ турени подобни думи къмъ солдатитѣ му: „Надъ васъ днесь гледатъ нашитѣ другари отъ върховетѣ на Сливница!" които напомнятъ Наполеоновитѣ думи прѣдъ пирамидитѣ. . . . Но не това е най важното въ критическия разборъ на Х. Г. Х., а принципиалнитѣ разсѫждения по военната тактика, стратегията и всичко що влазя въ широката область на военната наука, свързано съ специалното разглеждане дѣйствията на нѣкои части отъ нашата армия въ сръбско-българската война. Г-нъ Х. Г. Х. често, за да подкрѣпи аргументитѣ си, прави силки изъ военната история и цитира примѣри отъ прочутитѣ пълководци. Заедно съ освѣтлението на много факти отъ войната, той дава единъ сериозенъ материалъ за историята ѝ и въ сѫщото врѣме единъ прочитъ отъ голѣма поучителность за военни человѣци, за това и ние не можемъ да не пожелаемъ размножаването на книги по военното дѣло, като тая вѣщо и свѣстно написани.

Родопитѣ и рилската планина, отъ Ст. Георгиевъ. (Сборникъ на Мин. на Нар. Просвѣщение книга III).

Кресненската клисура, отъ В. К. (Библиотека Св. Климентъ, книжка XIII—XIV).

Нашата дескриптивна литература е бѣдна до крайность. Познанството съ природата на отечеството ни е най-малко било прѣдмѣтъ за писане у пишущитѣ у насъ. Чудеснитѣ и разнообразни картини, съ които България поразява почти на всяка стѫпка, твърдѣ малко сѫ привличали и привличатъ вниманието на нейнитѣ обитатели. По тая причина ние нѣмаме още не само свѣдѣния подробни и точни за характера и особеноститѣ, ако не на всичкитѣ прѣдѣли на отечеството си, то поне на най-важнитѣ и най-интереснитѣ, по дароветѣ на своята природа. Но не е това само—ние до скоро нѣмахме даже свѣстна и по-вѣрна география на България, и нещехме още за дълго врѣме да я имаме, ако да не бѣше се потрудилъ единъ чехъ, г. Шкорпилъ, да ни състави географията на България, както единъ другъ чужденецъ, отъ сѫщата народность, г. Причекъ, ни подари една добра българска история.

Горѣозначенитѣ два труда сѫ едно приятно явление въ тая пустиня, и ние ги привѣтствуваме отъ сѣ сърдце.

Г. Георгевъ, който е ботанизиралъ по двѣтѣ грамадни планини на България, Родопитѣ и Рила, въспользувалъ се е отъ случая и заедно съ колекцията отъ тѣхната флора, подпася ни и описанието имъ въ оро и идрографическо отношение, заедно съ климатическитѣ имъ условия. Ние прѣвъ пѫть срѣщаме тамъ имената на купове бърда, върхове, рѣки и мѣстности, за които никакво понятие не е имало у повечето у насъ. Колкото това и да е написано бѣгло и сухо, интересующийтъ се читатель ще го прочете съ благодарение.

А статията на г-нъ В. К., ни описва една живописна клисура, при Кресна планина, която е непозната дори и съ името си на голѣма часть отъ българитѣ, защото е въ Македония, за която много викаме и много малко знаемъ. Статийката е много малка, а авторътъ ѝ, който се види да живѣе въ Македония, би могълъ да ни даде още много нови и приятни картини отъ тая страна, понеже за природата ѝ, много отлична отъ природата на собствена България, ние знаемъ само толкова, колкото ни съ прѣдали европейски пѫтешественици.

Х.

Приехѫ се въ редакцията слѣдующитѣ нови книги и издания:

Библиотека св. Климентъ, книжки XIII—XIV, София, 1890.

Вѣнецъ, брой 2 и 3. издатель-редакторъ Д. Ц. Коцовъ, Руссе, 1890

Домашенъ приятель, мѣсечно списание, брой 12, издава бълг. евангелско дружество, София 1890.

Сждебна библиотека, книга II, година третя. Редакторъ-издатель И. Н. Минтовъ. Пловдивъ 1890 год.

Великитѣ сили: умътъ, геният и енергията, редактиралъ Ю. К. Бострема, прѣвелъ отъ русски А. И. Гуджевъ. Свищовъ, 1890, цѣна 4 лева.

„Гургулята, Брѣзникъ, Трънъ и Пиротъ, или Брѣзничко-Трънский отрядъ въ сръбско-българската война." Критически разборъ отъ Х. Х. Г. София, 1890 цѣна 1 левъ 20 ст.

Убийството на Регина Шишманова и на внучката ѝ Даринка Павловичъ. (Изъ голѣмитѣ и знаменити български процесси) отъ *** София, 1890, цѣна 50 ст.

Новѣйша история, отъ френската революция до днешното врѣме. Съставиль по записките на професора Григоровича, Димитръ Д. Агура. София, 1890. Цѣна 2 лева 50 ст.

Наль и Дамаянти, индийска повѣсть, прѣводъ отъ русски. София 1890. Цѣна 1 левъ.

Живѣе само онзи, който има
Въ душата си незаблемъ идеалъ,
И съ вѣра чиста, непоколебима
Всецѣло нему той се е прѣдалъ. . .
Прѣдалъ се е не само на слова,
А труди се настойчиво и смѣло
Товъ идеалъ да въплоти въвъ дѣло;
Кой прѣдъ сждътъ на хорската мълва
Свойто чело
Въ смущение не свожда недостойно,
А слѣдува изъ пѫтьтъ си спокойно.

С.

---

www.libtool.com.cn

ВѢСТИ.

Новий романъ на Емиль Зола. Емилъ Зола обнародва въ „Gil Blas“ новий си романъ: L'Argent (Парн). Въ това ново съчинение знаменитий глава на натурализмъта, е искалъ да прѣдстави въ образитѣ на героитѣ и героинитѣ си неодолимия бѣсъ и жажда за бързо обогатяване, чрезъ помощьта на спекуляциитѣ и игритѣ въ бурсата, на обществото отъ XIX вѣкъ, бѣсъ, който е и главния двигатель на всичкитѣ грандиозни прѣдприятия, изобрѣтения, соцпални трусове, и прогресъ. . .

——

Императоръ Вилхелмъ за класическитѣ язици. Въ Берлинъ сж се открили засѣданията на комисията, натоварена да се занимае съ въпроса на школската реформа. Германский императорь самъ се е намѣрилъ по тоя случай тамъ и лично е открилъ засѣданията съ една рѣчь, която е произвела силна сансация въ цѣла Германия. Налаяя, че господарьтъ на Германия, неключителната страна на класическото образование, има твърдѣ реаленъ и дори отрицателенъ възгледъ на въпроса за изучението класическитѣ язици въ нѣмскитѣ училища. Той положително е отрѣкълъ нуждата отъ непрѣмѣнното знаяне латинский язикъ и даже грѣцкий и напира, че нѣмскитѣ училища не се грижатъ достаточно да приготвятъ хора „за борба съ живота“. „Искамъ, казалъ между другото, да видя националний елементъ укрѣпенъ чрезъ изучението на историята, на географията и легендаритѣ прѣдания, а най-паче историята на нѣмский народъ.“ Това авторитетно и неожиданно заявление, надмало отъ такова високо мѣсто, твърдѣ смутило умоветѣ на германскитѣ професори и учени, които както е извѣстно, сж твърдѣ привързани на традициитѣ на класицизма.

——

Юбилей на „Вѣстникъ Европы.“ Въ края на миналата година редакторъ-издательтъ на русский журналъ „Вѣстникъ Европы“ г. М. М. Стасюлевичъ, е отпраздувалъ двайсеть и петь годишното сѫществуване на тоя журналъ, който той е основалъ. Маститий дѣятель е посветилъ сичкий си животъ на успѣха на това списание. Вопрѣки многото прѣпятствия, той успѣ да създаде истинско литературенъ и политически органъ, воденъ сѣ въ едно опрѣдѣлено направление и въ духа на свободата и европеизмътъ. Въ „Вѣстникъ Европы“ сж зимали участие цѣлъ редъ блестящи имена, като: Погодинъ, Костомаровъ, Спасовичъ, Соловьевъ, Кавелинъ, Пипинъ, Гилфердингъ, Тургеневъ, Гончаровъ, Полонский, Салтиковъ (Щедринъ) и пр. „Вѣстникъ Европы“ минува днесь за органъ на либералната, „западническата“ партия въ Русия и въ въпроси отъ външната политика той изказва възрѣния твърдѣ смѣли и даже често противоположни на онѣ, които сж усвоени отъ висшитѣ ржководящи сферы, търпимость необяснима, ако се вѣрва на онова, което е прието да се проповѣдва за строгостьта на русската цензура.

——

Цезарь Каскабель. Знаменитий френски романистъ Жуль Вернъ, съ нѣкои отъ фантастическитѣ пжтешественни романи на когото е запозната българската читающа публика, е напечаталъ като подаръкъ за нова година, новъ романъ: „Цезаръ Каскабель“. И тоя романъ, по разнообразие и драматически епизоди, не пада нѳ-долу отъ най-добритѣ му. Жуль Вернъ прави героятъ си да извърши пжтешествието си отъ Америка до Европа по съвсѣмъ новъ пжть и нова посока, безъ да прѣплува Атлантический океанъ: той минува отъ единий материкъ на другий прѣзъ сѣверний полюсъ, по ледоветѣ на полярното море. Романътъ е раскошно плюстриранъ съ прѣкрасни картини и пейзажи, които освѣтлявать текста.

——

Награда на г. Верковича. Народното Събрание е отпуснало на г. Верковича пенсия отъ 300 лева на мѣсецъ. Както е извѣстно, г. Верковичъ, ако и сърбинъ отъ Босна, е заслужилъ много на българското дѣло чрѣзъ своята дѣятелность. Той е събирательтъ на извѣстнитѣ „Песме македонскихъ бугара“, както и на пѣснитѣ подъ название „Веда Словена“. При всичката оспоримость на пълната автентичность на тие български пѣсни, тѣ пакъ прѣдставляватъ голѣмъ интересъ за фолклориста и филолога. Послѣднето дѣло на г. Верковича е „Етнографията и статистиката на Македония“.

——

Сказки въ Пловдивъ. Въ Пловдивъ сж се захванали, както всяка година това врѣме, вечернитѣ зимни сказки. Първата е била дадена отъ г. д-ръ Яниколова върху д-ръ Кохового изобрѣтение, а втората отъ г. Балмезова, върху „Народническата литература въ Русия и нейний прѣдставитель Глѣбъ Успѣнский“.

——

Подписка за памятникъ. Въ Германия се събира подписка за издигане въ Линиска памятникъ на тримата велики изобрѣтатели на печатното дѣло: Гутенбергъ — изнамѣрвачъ на печатането, Зенефелдеръ — на литографията, и Фридрихъ Кенигъ — на скоро-печатната машина.

——

Изложение на г. Мрквичка. Миналий ноември бѣше открито въ столицата, въ растояние на двѣ недѣли, изложение отъ оригинални картини, отъ г. Мрквичка, прѣподавателъ по рисованието въ тукашната мжжка гимназия. Картинитѣ на брой до 50 прѣдставляваxж сцени изъ българский животъ, разни български типове, и видове отъ българската природа. Имаше нѣкои отъ тие произведения твърдѣ сполучени и тѣ привличахж особено вниманието. Ако се не лъжемъ, това е второто картинно изложение, слѣдъ г. Димитровото (на 1884 г.) въ София.

——

„Въ ожиданіи“. Подъ това название е обнародванъ на руски въ *Кіевское Слово* малкий расказъ на И. Вазова „Стоянчо отъ Вѣгренъ“,*) на който сюжета е изъ сръбската война. Сжщий прѣводъ е билъ прѣпечатанъ и въ други русски издания.

——

Награда. Г. А. Безеншекъ, прѣподаватель на стенографията въ пловдив. реална гимназия, билъ удостоенъ отъ френский министръ на просвѣщението съ награда Les palmes d'officier d'Academie, за своето дѣятелно участие въ международний стенографически конгресъ въ Парижъ, както и за една книга, обнародвана на словенски языкъ, по парижкото всемирно изложение, и прѣведена вече и на други языци.

——

Григорий Данилевский. Починалъ се е въ Петербургъ извѣстний русский романистъ Григорий Данилевский. Той се е отличилъ съ своитѣ исторически романи, зети изъ русското минало. Отъ тѣхъ най-забѣлѣжителни сж: „Девятый Валъ“, „Черный Годъ“ и пр.

——

Починалъ се е извѣстний французски романистъ Октавъ Фейѣ (Feuillet). Най-добрятъ му романъ е: La roman d'un jeune homme pauvre. Той е прѣведенъ на български отъ г. П. Р. Славейковъ подъ название: „Историята на бѣдний момъкъ.“

Ц—въ.

*) Напечатанъ въ 2-й томъ отъ Христоматията на Ст. Костовъ и Д. Мишевъ.

www.libtool.com.cn

ДЕННИЦА.

ЕПИТРОПЪТЪ.

(Въспоминание)

отъ

Ивана Вазова.

Помнѫ го още харно: ѣдъръ, пълненъ, високъ, широкогѫрдястъ бѣше дѣдо хаджи Енчо. Планина човѣкъ. Но кротъкъ и безврѣденъ. И сега ясно виждамъ неговото черно, голѣмо, дълго лице, съ благодушно, добро, тѫжно изражение, нашарено съ широки грапели отъ двѣтѣ страни на носа, съ малки подстригани мустаци, разрѣзано съ голѣми дебелобрънести уста, изъ които излазяше на талази гръмовитъ гласъ, отъ който екнеше цѣлата класна стая, дѣто се учахме. Виждамъ го хубаво и сега съ сукнената му тъмнокафява салтамарка съ ожуленитѣ отъ прѣдъ рисови кожи, съ широкий пъстъръ тараболузъ, който му припасваше атлетический и могущественъ кръстъ, и държеше многодипляститѣ му съ голѣмо дъно черни шалвари. Хаджи Енчо бѣше епитропъ училищни. Простъ, малограмотенъ, но твърдѣ усърденъ. Той само, единъ отъ всичкитѣ епитропи, навѣщаваше училището обикновенно по единъ и два пѫти въ недѣлята. Азъ го помнѫ вѣчно епитропъ. Общината всяка година го прѣизбираше: знаяхѫ, че какъвто и да бѫде съставътъ на настоятелството, хаджи Енчо като бѣше вѫтрѣ — всичко отиваше на редътъ си. Той прѣдвиждаше сичкитѣ нужди, доставяше сичкитѣ потрѣби, поправяше всичкитѣ недостатки на училището. Чешмата ли училищна прѣстане, стъкло ли се счупи на прозореца, мазилото отъ стѣната ли се откърти и падне, дърва ли за зимасъ дотрѣбватъ за да се палатъ собитѣ на училищата — на всичко това на срѣща стоеше неуморимиятъ хаджи Енчо... Хаджиятъ се бѣше свикналъ съ тие грижи, редовното забикаляне училището бѣше станало за него една потрѣбность, въ която не липсваше прп желанието да бѫде полезенъ, и извѣстно тщеславийце: той чувствоваше, че е станалъ необходимъ въ общината, и това гордо съзнание утрояваше рвѣнието му

да запази за всегда това завидно положение. . . Зли езици пошушвахѫ, че рѣвностьта на хаджиятъ не бѣ съвсѣмъ безкористна, че той поикономисвалъ за себе нѣщо при харчоветѣ, които правялъ за училището, но това бѣше чиста клевета, свойстиенна на малкитѣ души, които подъ всяко добро дѣло виждатъ лоши побуждения. . . Но тоя добросъвѣстенъ човѣкъ не се ограничаваше само съ това; часто той понадничаше и въ классното отдѣление за да контролира вървежа на образователното дѣло въ градеца.

— Добъръ ви день, даскале! Слушатъ ли, слушатъ ли младенцитѣ? изгърмява съ гороломния си гласъ хаджи Енчо, като влазя ненадѣйно въ класътъ и прѣсича на най-интересното мѣсто учителя ни, който ни расправя за Реформацията, по Шулгиновата всеобща история.

Избухването на хаджи Енча посрѣдъ урока, причини внезапно мрътва тишина, па послѣ хванатъ да се чуватъ глухи кискания по чиноветѣ.

Учнтелътъ става отъ столътъ си, и съ една приятелска, почтителна усмивка на устнитѣ, кимнува мълчишката на епитропа и му помѣстя стола си да сѣдне.

Хаджи Енчо сѣда, като силно въздиша отъ умора и си прави вѣтъръ съ чьрвената кърпа.

Учителътъ продължава стоешкомъ урока си за Лютера.

Хаджи Енчо слуша съ голѣмо внимание. Очевидно, тоя достоенъ человѣкъ твърдѣ го интересува епохата на реформацията. . . Но той не стои много тукъ; слѣдъ като хвърли бѣжливъ погледъ въ сичкитѣ чинове да види заняти ли сѫ, и на ниския потонъ, и на пола, който тукъ тамъ се е продънилъ и има нужда отъ поправка, хаджиятъ стане, поздрави съ малъкъ темена учителя и си излѣзе.

Класний учитель тогава пакъ се приятно усмихна, земе си стола, и продължава урока си, срѣдъ едно ново весело шушукане на чиноветѣ, съ което се испраща епитропа.

Подирь малко отъ вънъ се чуватъ виковетѣ на хаджи Енча, който още отъ двора се кара на шумящитѣ дѣца въ началното училище, което отива сѫщо да инспектира.

Истина, тие невинни инспекции развеселяваха учителитѣ, но ги държаха и въ респектъ! Голѣмото грапаво и благо лице на епитропа, което на всяка минута можеше да имъ се испрѣчи, заставляваше ги да бѫдатъ точни на часоветѣ си. По тоя начинъ хаджиятъ даваше и нравственъ потикъ на успѣха на просвѣщението въ градеца.

И ние сѫщо бѣхме привикнали на честитѣ посѣщения на епитропа. Тѣ винаги се почти случаваха когато бѣхме на урокъ, тѣ ни доставяхѫ сѫщо развлѣчение всрѣдъ скуката на класното занятие, състоящe отъ прѣдаване на наученитѣ уроци и слушане утрѣшнитѣ. Всички съ нетърпѣние се извръщахме къмъ вратата, колчимъ тя се бутне отъ нѣкого, съ надежда да видимъ обичната фигура на хаджи Енча, която да

внесе освѣжително разнообразие въ положението. Нѣколко задушени и прѣкъснати кискания бѣхж тъй приятни, тъй сладки тогава! Защото епитропътъ, при всичко че се вардеше да говори повече отъ обикновеннитѣ си поздравителни слова: „Добъръ ви день даскалъ! Слушатъ ли, слушатъ ли младенцитѣ?“ но въ неговото голѣмо лице, въ изражението на спокойнията му и честенъ погледъ, въ отпуснатото му, тежко и достолѣпно сѣдене на учителския столъ, криеше се такъвъ необяснимъ комизмъ за насъ, щото пне този часъ си запушахме устата и навождахме главитѣ на чиноветѣ. Младитѣ души сж присмѣхулни — не отъ злость, а отъ неодолима потрѣбность за живи вълнения. Когато го срѣщняхме на пжтя, тоя человѣкъ не ни докарваше никакъвъ смѣхъ, нѣмаше въ себе си нищо смѣшно — и той като всичкитѣ други хора — но въ класа когато дойдеше, единъ потокъ отъ веселость напояваше атмосферата. Може-би и приятната усмивка на учителя тогава да ни заразяваше и да окуражаваше къмъ подобна невъздържима веселость, макаръ, че тая усмивка имаше съвсѣмъ друго побуждение, защото тя стереотипически сжщата лъсваше на устнитѣ му и при срѣщата му съ всѣки другъ епитропъ или прѣденъ гражданинъ въ общината. Имаше въ тая приятна усмивка нѣкаква смѣсь отъ привична вѣжливость на просвѣтенъ человѣкъ и раболѣпность на български учитель, който знае че срѣщнатиятъ господинъ може да повлияе на сждбитѣ му — ако му скимне. Едно невнимание къмъ влиятелния гражданинъ, едно упущение да го поздрави, или какво годѣ друго небрѣжно отношение къмъ особата му, можеше да хвърли въ душата му сѣмето на едно недоволство, отъ което се изхлупваше една умраза, една интрига, едно гонение. . . . Нашиятъ учитель, който бѣше вънкашенъ, но вече заселенъ въ града, жененъ и съ челядь, знаеше, че едно остаяне безъ работа бѣше голѣмо нещастие за него. . . Прочее, тая краснорѣчива усмивка бѣше единъ щитъ за учителя, единъ гръмоотводъ противъ възможнитѣ молнии на едно неволно разсърдено чорбаджийско честолюбие. И тя му бѣше станала обикновенна, и почти не му костуваше нищо, както това бѣ въ началото на неговото настаняване тука; тя се появяваше вопрѣки волята му, като единъ инстинктъ вече. Усмивка пълна съ дълбокъ трагизмъ. Въ тая усмивка е цѣлата история на Голготата на онния сюблимни герои въ турско врѣме, които се наричахж общински учители.

При всичката простотия, доброта и наивность на хаджи Енча, учительтъ ни, изведнажъ, слѣдъ обязателната усмивка, добиваше принужденъ видъ, фразата му ставаше твърда, гласътъ строгъ, почти треперливъ; очевидно, той се стѣсняваше и даже вълнуваше. Хаджи Енчо нищо не отбираше отъ онова, което се расказваше тамъ, но той знаеше че едно най-нищожно обстоятелство можеше да подѣйствува на епитропа и да го направи да излѣзе недоволенъ тоя пжтъ отъ класната зала, а хаджи Енчо бѣше единъ факторъ въ сждбата му. . . Види се за това

и учительтъ имаше грижа винаги, въ присѫтствието на епитропа, да извиква най-добритѣ отъ насъ да ги испитва по урока имъ. Ако случайно нѣкой не даде правиятъ отговоръ учительтъ не даваше съ никакъвъ неудобителенъ знакъ това да се разбере отъ епитропа, но въ своята добросъвѣстность поправяше ученика по единъ ловъкъ начинъ. По урока, напримѣръ, за физиката.

— Какви биватъ тѣлата, които сѫ въ природата? пита учительтъ.

Ученикътъ се затруднява да отговори; но казва смѣло:

— Тѣлата състоятъ отъ мънички частички, нарѣчени атоми, които. . .

— Да, да, поима учительтъ отечески, тѣлата, тоесть, биватъ твърди, водни и въздухообразни . . . да! Сѣдни!

— Аферимъ, Колчо, забѣлѣжва хаджи Енчо.

Учительтъ употрѣбляваше тие мънички хитрости, ненужни впрочемъ, прѣдъ хаджиятъ. Това бѣше още една причина дѣто тъй ни благодареше, а особенно, лѣнивитѣ отъ насъ, дохождането на епитропа.

Но не сѣ така безбурно се свършваха тие инспекции.

Веднажъ, единъ урокъ отъ риториката разсърди твърдѣ много хаджи Енча, и тури въ трудно положение учителя.

Испитваше ни по периодитѣ.

Между другитѣ той попроси единъ ученикъ да му даде примѣръ отъ раздѣлителенъ периодъ.

— Раздѣлителний периодъ се свръзва съ съюзитѣ: *или, или.*

— Добро, дай примѣръ.

Испитуемиятъ помисли малко, за да комбинира периода, но понеже примѣрътъ не идеше лесно, той се заозърта наоколо изъ училището, като че го диреше да го улови. Най-послѣ отговори високо и самоувѣренно:

— *Нашето училище* или *ще се поправи,* или *съвсѣмъ ще пропадне!*

— Добро! отговори учительтъ бръзо, но изведнажъ го изби потъ по челото, като схвана пелѣпостьта на тоя примѣръ. Хаджи Енчо скокна: той пръвъ пѫть разбра смисъльта на тая непостижима за неговия умъ наука — риториката.

— Хубаво, даскале! Та такова ли учение учишъ копелацитѣ тука? извика той. Нашето училище щяло да пропадне дибидюсъ ако се не поправи!! Че какво има непоправено, бе муле недно? обърна се епитропътъ къмъ захласнатия ученикъ; — дядо ти хаджия какво прави тука; мухи ли лапа? . . . Я си отвори бе, магарски сине, зъркалитѣ та погледни и ми кажи дѣ ще пропадне училището! . . . Толкова пара харчимъ, училище като Севастополъ-калеси. . . Ама ние за това ви тука учимъ и плащаме за даскали, и за дърва, и за джамове и за карти, та да ни лайте, като кучета . . . На свиня кладенчева вода, и вамъ хаджи Енчо епитропъ!

Епитропътъ сѣ повече и повече дохождаше въ негодование; широкитѣ му гѫрди се вълнуваха и издигаха високо отъ запъхтяване, очитѣ му пущаха искри и просъвиха. Никой не бѣше виждалъ хаджията тъй сърдитъ. Самолюбието му се нарани до кръвь отъ думитѣ на ученика; но той не рѣче ни една горчива дума на учителя, само по играющитѣ му бузи се чувствоваше че има много още скърбь и гнѣвъ задържани, които кипѣха въ душата му... Бѣдниятъ хаджия, какъ злѣ се цѣнили неговитѣ трудове!

Учительтъ измънка нѣщо за обяснениея, но гръмотевичиниятъ викъ на хаджи Енча бѣ го накаралъ да млъкне.

Когато хаджи Енчо си излѣзе, учительтъ се обърна къмъ вкаменения ученикъ, виновникъ на тая буря, и му каза срѣдъ пълната тишина:

— Дуракъ!

Урокътъ по риториката се прѣкъсна. Учительтъ влѣзна въ стаята си, мраченъ.

ИЗВѢНЪ БЪЛГАРИЯ

Пѫтни записки. *)

IV

Москва. Красная илощадь. Василий Блаженний Кремль и сѫкровищата му. Храмъ Спасителя. Руското благочестие. Физиономия на Москва. Графъ Левъ Толстой.

Москва! какъ много въ этомъ звукѣ
Для сердца русскаго слилось!
Пушкинъ.

Нá дали има чужденецъ, (отъ каквито чувствата и да се въодушевлява спрѣмо Руссия), който да е видѣлъ прьвъ пѫтъ Москва безъ да му не е забило срьдцето отъ странно вълнение. Името на Москва е свьрзано съ такива велики исторически въспоминания, повдигало е толкова пламени ентузиазми и страшни ненависти, щото то е минало на цѣлъ русски народъ и се е запечатало дълбоко въ историята. Едно непонятно чувство отъ трепетно удивление, както кога влазяшъ въ Римъ, или виждашъ Ерусалимъ, обхваща душата. Чувствовашъ че се намирашъ прѣдъ градътъ на велики исторически сѫдбини. Москва е люлката на оная вълшебна мощь, която съ нѣколко размаха порасте, укрѣпна, възмужа, уголѣми се до богатирски размѣри и подчини си половината отъ старий свѣтъ. Поставена между Азия и Европа, тя, като единъ възвишенъ боръ въ пустинята, привлѣче вихрушкитѣ на въстокъ и дочака ударитѣ на западъ. И побѣди. Мамай се разби въ нейнитѣ бронени гѫрди, Наполеонъ се стопи въ нейний пожаръ. Но ранитѣ отъ тие епически блъсъци бѣха много дълбоки и много славни... Великий Петъръ грубо я развѣнча. Той

*) Продължение отъ 1 книжка.

направи Петербургъ глава на Русия. Тя остана сърдцето ѝ. Москва е стражътъ на свещнитѣ и прѣданията на русский народъ. Тя държи ключътъ на скрижалитѣ отъ русската история, и когато е потрѣбвало да се запише тамъ нѣкое голѣмо слово, то Москва го е произнасяла найнапрѣдъ. Москва е пулсътъ, по който се познава радва ли се или плаче русската земя. Русската поговорка казва: „Новгородъ — отецъ, Кіевъ — мать, Петербургъ — голова, матушка Москва — сердце!“ Отнемете на Русия Новгородъ, отнемете ѝ Кіевъ, Черно Море, даже Петербургъ, Русия ще остане само изуродована: тя е и безъ тѣхъ е живѣла. Отнемете ѝ Москва, тя умира.

Заедно съ великото си историческо значение Москва е славна и по чудесний си и оригиналенъ видъ. Качете се на Воробиеви Гори и погледнете на сѣверъ: прѣдъ васъ се растила едно развълнувано море отъ живописни кжщи съ разноцвѣтни покриви, а надъ тѣхъ цѣлъ лѣсъ отъ звънарници, позлатени куполи съ блѣстящи кръстове, кули едни въ готически стилъ, други въ източенъ, други съвсѣмъ фантастическа форма. Особенно, възхитителната группа на кремлевскитѣ събори и кули. . . Всички блѣщатъ ярко на слънцето, като шлемоветѣ на една войска отъ гиганти, омайватъ погледа съ армонический си безпорядъкъ, добиватъ видъ на феерия, и те прѣнасятъ въ нѣкоя прикаска на Шехерезаде.

Казватъ, че само индийски градъ Дели произвождалъ подобно впечатление.

Всѣки гость на Москва счита за първа своя длъжность да се поклони на Кремль. Това направихъ и азъ. Бѣхъ слѣзълъ въ гостинница „Болшая Московская“ тъкмо срѣщу Иверскитѣ врата. Прѣзъ тѣхъ влѣзохъ въ „Красная Площадъ“ която дѣли Китай-Городъ отъ Кремлъ. Тоя мегданъ е служилъ нѣкога за сборно мѣсто на московский народъ и бояри, при важни случаи. Три забѣлѣжителни паметника украшаватъ това мѣсто. Първиятъ е бронзовитѣ статуи на Мишина и Пожарски, закрѣпени на гранитно подножие; вторията е Лобното мѣсто — убивалището, на срѣщу Спасскитѣ Врата. То е околчеста платформа, издигната надъ земята, дѣто сж падали подъ сѣкирата главитѣ на държавнитѣ прѣстжпници. Показахж ми до зидътъ на Кремль параклисътъ, нѣкога кйошче, отъ което Иванъ Грозний се е наслаждавалъ на кървавитѣ зрѣлища — веселби на старитѣ му години. Азъ отвърнахъ очи отъ скръбний ешафотъ, за да изгледамъ третий монументъ: чудний храмъ на Василия Блаженний, рѣдко създание на зодческото въображение. Петьтѣ му великолѣпни съ кромидообразни върхове куполи, издигнати стройно и величественно въ небето, възхищаватъ погледа съ фантастичностьта на формитѣ си и причудливата пъстрота на украшенията. Тая грациозна група стои вънъ отъ всякий стилъ. Трѣбва да я видишъ лично за да испиташъ обаянието ѝ. Тя прилича на изящна мозаична игричка въ гигантски размѣръ. Цѣлъ часъ гледашъ заплѣснатъ и не знаешъ: византийски храмъ ли е прѣдъ тебе, готически кастелъ ли е, минарета ли сж, будийска пагода ли е, феерия ли е? Единъ поетически сънъ вкамъненъ!

Самата черкова е сѫщо образецъ на ексцентричность. Отъ външ тя е прилична на турска мечеть и цѣла е исписана съ разноцвѣтни арабески. Вѫтрѣшността ѝ е единъ лабиринтъ отъ прѣградки и тъмни олтарчета въ които можешъ да се изгубишъ. И тукъ стѣнитѣ сѫ нашарени съвършено въ източенъ вкусъ...

Тоя храмъ е билъ съграденъ на 1558 г. отъ Иванъ Грозний, въ паметь на покорението казанското царство. Споредъ легендата, своенравний тиранъ повелилъ на нѣкой си италиански архитектъ да направи черква, която по великолѣпие да нѣма подобна. Зодчиятъ му построилъ Василия Блаженний. Като се надивилъ и начудилъ на зданието, царьтъ го попиталъ може ли той да направи още по-хубава? На утвърдителния отговоръ на майстора Грозний веднага заповѣдалъ да го убиятъ, за да не би другадѣ на земята да въздигне по-хубава черква отъ тая.

На 1812 год. когато Наполеоновата армия влѣзнала въ Москва, френскитѣ солдати зели тоя храмъ за мечетъ и се спуснали да го разрушаватъ. Наполеонъ запрѣтилъ това, като забѣлѣжилъ на свитата си: „Да не кѫтнатъ това чудо! Нека то свидѣтелствува че сѫмъ водилъ война съ Азия!“

При всичката си умраза противъ азиатщината, поиска обаче да я направи. Когато слѣдъ малко испраздняше Москва той заржча на генерала Мортие да хвърли на въздухъ Кремль — друго едно чудо. За щастие, избухътъ на лахѫма поврѣди само часть отъ него.

Кремль — московскиятъ Акрополъ, — сега е цѣлъ градъ състоящъ отъ черкови, монастири, дворци, арсенали, оржжейна палата и музей, казарми, крѣпости и други здания. Кремлъ е обиколенъ съ високи зѫбати стѣни, снабдени съ много готически кули, колосални врати, бойници. Всички храмове въ него сѫ паметници на исторически събития и хранилища на национални светини. Въ тѣхъ сѫ мощитѣ на патриарситѣ и на московскитѣ царе. Ако отъ външ тие черкови удивляватъ повече съ голѣмина, отъ колкото съ архитектурно изящество, то вѫтрѣ сѫ кипнали въ злато, срѣбро и драгоцѣнности. Тукъ лежѫтъ отъ вѣкове трупани съкровища, които просто зашеметяватъ ума. Въ Оржжейната палата, находяща се въ Новия Дворецъ, стоѫтъ подъ стъкло царскитѣ шепки на русскитѣ господари — отъ Мономаховий каукъ до короната на Александра II — всичкитѣ буквално обсипани съ ялмази, дияманти, туркоази, смарагди, сапфири и рубини, отъ разни величини и издѣлие. Тамъ сѫ още прѣстолитѣ, оржжията, сѫдоветѣ и покѫщнинитѣ на царетѣ — сичко злато, срѣбро, бронза и слонова кость. По стълповетѣ висѫтъ снопове знамена — трофеи отъ двайсетина народи, съ които е воювала Русия. Между многото забѣлѣжителности вижда се и подвижното легло на Наполеона I-й; мраморната му статуя, която го прѣдставлява цѣлъ, въ тогата на римски цезаръ; каляската и лодката на Петра Велики, и чизмитѣ, които сѫмъ си е ошилъ; богатитѣ оржжия на полскитѣ крале, изнесени изъ Варшава, подиръ покорението ѝ. Съ една рѣчь, цѣлата история русска, документъ на цѣли вѣкове отъ борба, успѣхи и растящемогѫщество на русский държавенъ гений.

Грановитата палата, старъ дворецъ, съ чървеникави стѣни, дава гостоприемство на русский императоръ кога дохожда да се коронясва въ Кремль — въ Успѣнний Соборъ. Видѣхъ и прочутото „Красное крилцо“ отъ което, по прѣдание, новопомазаний царь се показва на народа. То е широка каменна стълба, прѣдъ входа на грановитата палата. Срѣщу нея стърчатъ два дълги реда топове зети отъ побѣденитѣ народи. Повече отъ тие топове носатъ французски надписи. Тѣ сж плячка отъ Наполеоновата армия. На чело стои колосалний Царь Пушка, който по голѣмина и тяжесть, навѣрно не е билъ назначаванъ да служи въ бой. Блиско стои друго едно чудовище — Царь Колоколъ. Тая исполинска камбана се била скъсала, като я вдигали, и паднала на земята. Единъ късъ се откъртилъ отъ нея и прѣзъ отвора се влазя, като въ една пещера До Царь Колоколъ се издига камбанарията на Ивана Великий, най-високата кула въ Москва: тя била съградена отъ Бориса Гадуновъ за да даде работа на народа въ една гладна година. Азъ се качихъ на върха ѝ и отъ тамъ видѣхъ Москва, като на блюдо, въ всичката ѝ живописность, окржжена отъ тъмни гори и бѣли поля на оризонта. Въ това врѣме зазвънтяхж камбанитѣ на Ивана Велики и на околнитѣ звънарници. Понеже бѣхъ надъ тѣхъ звукътъ имъ дойде до менъ гърмотевиченъ и заглушителенъ, като че се хвърляхж топове, и трьсеше кулата. Въобразявамъ си какво ще да е когато, въ голѣмъ праздникъ ударатъ хилядото камбани. Каква хаотическа армония ще цѣпи въздушното пространство! Казахъ хилядо, трѣбва да сж повече камбанитѣ въ Москва, дѣто само черкови има до 500 и всяка отъ тѣхъ има по нѣколко камбани. Никой градъ на свѣтътъ ги нѣма толкова много. И русската поговорка е забѣлѣжила това: „Славится Москва невѣстами, колачами и колоколами“ (Москва се слави съ своитѣ годеници, кравai и камбани).

Но най-първокласенъ, както по архитектурно съвършенство, тъй и по величие на исторически въспоминания паметникъ, е храмътъ на Христа Спасителя, изъ вънъ Кремль. Това монументално здание е довършено не отколѣ въ паметъ на избавлението на Русия отъ Наполеона въ 1812 год. Тая сграда е послѣднето изражение, въ най-съвършенитѣ ѝ форми, на руската въсточна архитектура. Голѣмитѣ бѣлокамени стѣни на храма сж украсени съ мраморни барелиефи (испъкнали фигури), които представлявать сцени изъ черковната русска история и изъ библията. Лъскавъ финляндски гранитъ, моравъ цвѣтъ, служи за подножие на храма. Куполътъ, единъ и колосално голѣмъ, е облѣченъ въ златна броня. Той е херкулесътъ на московскитѣ архитектурни гиганти. Главата му пламти на слънцето и заслѣпява зрѣнието. Вжтрѣ сичко: полъ, стѣни, олтаръ, колони — е мраморъ. Сводътъ е чудесна работа на живописътъ, както и иконитѣ. По бѣло-мраморнитѣ стѣни на двѣтѣ крила на храма съ златни букви е написана цѣлата история на войната отъ 1812 год., съ царскитѣ укази, имената на полководцитѣ и героитѣ. Тая черкова съ своята грациозность, великолѣпие и красота произвежда шеметно впечатление, както Василий Блаженний, — съ своята фантастичность. Московското благочестие буквално е насѣяло

Москва съ богомолни домове, винаги пълни съ православенъ народъ. И всичкитѣ сѫ прѣмѣнени изъ вѫтрѣ съ златни, сребърни, мраморни и бисерни украшения. Русскитѣ царе сѫ давали съкровищата си и русский мужикъ копейката си да въздигнатъ тие светини. Освѣнъ черквитѣ, на улицитѣ ще видишъ на всѣки жгълъ, гиздави малки, островрьхи часовни (параклиси), дѣто се трупатъ богомолци да цалуваръ образитѣ. Минувачитѣ сѫщо свалятъ шепки и се кръстатъ. Това става обязателно подъ арката на Спасскитѣ врата, въ Кремль, прѣзъ която излѣзълъ Наполеонъ, кога напусналъ Москва. Ако нѣкой прѣнебрѣгне или забрави да свали шапка, сваля му я веднага поставений тамъ полицейски. Това се случва само съ чужденцитѣ, незапознати още съ мѣстнитѣ обичаи. При всѣки параклисъ стои кутийка, въ която богомолецътъ пуща гривеникътъ си, (десетъ копѣйки), който отива за поддържане други богоугодни и человѣколюби учреждения. Часовнята на прочутата Иверская Богоматерь привлича най-много поклонници. Отъ утринъ до вечерь навалица мѫже и жени се натискатъ за да цалунатъ чудотворний образъ; нощѣ, той пѫтува по разни благочестиви домове, за да имъ принесе благодатьта си, и когато сутринъ го донасѫтъ на часовнята, прѣдъ вратата ѝ чака вече цѣлъ роякъ богомолци, дошле още въ тъмно. Мнозина отъ тѣхъ нощуватъ на улицата та съ това усърдие да си обезпечатъ милостьта на покровителницата на нещастнитѣ. Св. Богородица Иверская е прославена по цѣла Русия и отъ сичкитѣ ѝ крайща, и отъ Сибиръ, идатъ поклоници да коленичатъ прѣдъ светия образъ. На вредъ въ кѫщитѣ, въ трактиритѣ, въ магазнитѣ, въ лавкитѣ, въ станитѣ на гостилицитѣ, на стълбитѣ имъ даже, виси иконка, прѣдъ която гори кандилце. Изъ улицитѣ на всяка стѫпка виждашъ лавки, а по нѣкждѣ цѣли чаршии, съ скѫпоцѣнни кръстове и икони — за продань. Въ това отношение Москва много наумява Римъ. Това дълбоко-религиозно чувство, което лежи въ основанието на цѣлото русско мировъззрѣние, е било главний охранитель на русский народъ въ многовѣковний му исторически животъ. Вѣрата, съ която е свързана прѣданностьта къмъ царя, и днесь е най-силната нравственна пружина, когато е потрѣбно да се разбуди пословичния героизмъ и самоотвержения на тоя великъ народъ. Една русска поговорка най-вѣрно изражава тая истина: „Русскимъ Богомъ и русскимъ царемъ святорусская земля держится.“

Москва не е се съвсѣмъ управила отъ гибелний пожаръ на 1812 год. Наистина, освѣнъ Кремль и черквитѣ, тя притежава нѣколко добри улици и много нови великолѣпни сгради, но по-голѣмата часть отъ нея състои още отъ криви улици, прости дървени кѫщици, направени на бърза рѫка, скоро подиръ пожара, широки запустѣли дворове, ниски и бѣдни лавки и гнили стобори. Сичката тая вѣхторня е размѣсена съ новитѣ европейски постройки. Тоя контрасъ дава на града полуевропейски, полуазиятски видъ. При това, матушка Москва има си още доста калчица и воница и други подобни антики, наслѣдие отъ старомосковската култура. Въ дъждъ, или при топението на снѣга, въ улицитѣ протичатъ потоци отъ тиня непроходима. Това силно опровергава поговорката: „Кто въ

Москвѣ не бивалъ, тотъ красоти не видалъ.“ Но даже и това я прави оригинална. Забѣлѣжителенъ е силно развитий вкусъ на московцитѣ къмъ чървений цвѣтъ: повечето кѫщи, стари и нови, сѫ ванцани въ чървено, както и покривитѣ. Бѣлитѣ здания се губатъ. Епитетътъ „бѣлокаменная“ не прилича на Москва, както другитѣ ѝ петь епитети. Кузнечний Мостъ е най-добрата улица на Москва, както Тверския булеваръ — най-добрата расходка. На него се красува Пушкиновий паметникъ. Бронзовата статуя, огроменъ размѣръ, на подножие отъ Сердоболски черъ мраморъ и финладски гранитъ, представлява поета правъ и мечтателно замисленъ. Москва му е давала дълго врѣме нѣжно гостоприемство. Но тя е родила и галила не едного Пушкина: тя е била центъръ на научна и литературна дѣятелность и цѣлъ кунъ таланти сѫ налѣзли изъ нейната пазва.

Единичкия живъ прѣдставитель отъ тая плеяда, и съ който се гордѣе Москва е — графъ Левъ Толстой. Въ Москва прочетохъ току-що*) налѣзлата му драма „Власть тмы“. Сюжета, ѝзетъ отъ селский животъ, е твърдѣ мраченъ. Младий селянинъ Никита, слуга при другъ имотенъ и старъ селянинъ, се залюбва съ вѣртоглавата му жена, отравятъ стареца и се женятъ. Никита наслѣдва имотитѣ на жертвата си, пропива се, бие жена си всѣки день, и съ нейно съгласие изнасилва едната ѝ дъщеря. Момичето става родилка. Майка му за да потули работата, кара Никита да убие дѣтето и съ това прѣстѫпление да прикрие първото. Той се опира, възмущава се. Най-послѣ и майка му го присилява и той послушва. Граба дѣтето отъ болната родилка и го вовира въ ископаний трапъ въ избата. Тогава туря дъска надъ нещастното създание, стѫпва на нея, натиска и слуша настръхналъ писъкътъ на дѣтето и хрущението на коститѣ му. Слѣдъ нѣколко дена, като не може да понесе мѫкитѣ отъ угризенията, исповѣда се прѣдъ съселянетѣ си и се прѣдава въ ржцѣтѣ на властьта.

Тая драма, написана съ свойственій на Толстоя талантъ, и съ аналитический похватъ на Достоевски, повдигна шумъ въ печата. Едни нападнахѫ и обвинихѫ писателя въ несправедливость и въ нарочно желание да окаля русский селенинъ. Други, напротивъ, възвисихѫ високо достоинство на произведението и реалната му правдивость. Тѣ виждатъ въ него още и краснорѣчивъ отпоръ на крестянскій култъ въ извѣстна часть отъ русската литература. Сега сме въ разгара на прѣнията. Прѣсѣда окончателна въвъ „Власть тмы“ критиката ще даде по-послѣ. Но тя отдавна се е произнесла вече надъ самия авторъ. Въ неговото лице Русия се покланя на единъ могущественъ генній. Славата на графа Толстой расте и въ Европа, дѣто романътъ му „Война и Миръ“ се туря твърдѣ високо. Графъ Толстой е вече старъ човѣкъ и твърдѣ богатъ. Той живѣе усамотенъ въ селото си Ясна-Поляна, блиско до Москва. Тамъ се занимава надъ разрѣшението на философско-религиозни въпроси. Цѣлта на живота той намира въ физический трудъ и съ него обусловя възможното

*) Въ началото на 1887 година.

щастие на земята. Той измисли и друго учение: *Непротивление на злото.* Христовитѣ думи: „не сѫдете да не бѫдете сѫдени“ той приема въ буквалeнъ и широкъ смисълъ. Християнското смирение и покорство прѣдъ насилието трѣбва дя се прилагатъ на дѣло въ живота: тъй само могатъ да се намалятъ лошевинитѣ му.

www.libtool.com.cn

Почитателитѣ му, които отиватъ да го навѣстятъ, заварятъ графа, въ чьрвената селашка риза, уцапанъ съ калъ и упрашенъ, че поправя килнатата колибка на бабичката, която му пази двора, или стяга плетътъ и дѣла колци съ теслата. На витринитѣ на всичкитѣ книжарници въ Одесса и Москва ще видишъ една хубава картина, която прѣдставлява единъ старъ русски мужикъ че оре съ два коня. Той е графъ Толстой. Неще сумнѣние, че тоя патриархално-философски животъ на мнозина се вижда, като чудатость на геният, а философскитѣ му умствования — плодъ на мистическо настроение, свойственно на старостьта.

V.

Търговското значение на Москва. Характеристика и нрави на москвичитъ. Трактири. Прѣдставители на старото врѣме. Славянофилска партия. Аксаковъ. Катковъ.

Ако Петербургъ зема пьрвенството и главнитѣ умствени сили прѣлехъ въ него, то Москва въ економическо отношение малко има да завижда на столицата. Голѣмитѣ търговски обрати и русскитѣ Ротчилдовци сѫ въ Москва — не въ Петербургъ. Нейний City — Китай-Городъ, е срѣдоточие на грамадната московска търговия. Като се намира посрѣдъ най-населената и промишленна часть на Русия, Москва е влагалище на чуждестраннитѣ стоки, които распраща по всички русски панаири и въ Азия. Въсточната търговия цѣла е въ нейни ржцѣ. Благодарение на охранителната тарифна система, развитието на манифактурната промишленность въ Москва и губернията ѝ така се засили, щото сега има въ тѣхъ нѣколко хиляди фабрики, които искарватъ издѣлия на повече отъ 100 милиона рубли въ година. Както казахъ, богатството на московскитѣ купци е пословично, и съ него се удря само щедростьта имъ, кога чуятъ позивътъ на отечеството. . . .

„Кто хочетъ знать Россію — побывай въ Москвѣ“ казалъ е Карамзинъ. Москва е въ съкратенъ видъ Русия. Москвичътъ обладава главнитѣ характерни чърти на русинътъ, и когато познавашъ него — познавашъ руситѣ. А тѣ иматъ свой особенъ, националeнъ типъ, който някакви исторически влияния не сѫ измѣнили. Ние българитѣ нѣмаме една опрѣдѣлена типичность. Земи чистокръвнитѣ руси: всички си приличатъ, като двѣ капки вода: сѣ тие открити добродушни лица, мъпички сиви подвижни очи, малъкъ носъ вирнатъ на крал, руса мека коса, издадени брадички и късъ вратъ. Тие общи очъртания, часто нашърбени у мажетѣ, още по-строго сѫ запазени въ лицата на рускинитѣ, които сѫ хубавици. Както вънкашно, така и вътрѣшно, москвичътъ е

завардилъ русската си природа. Той е радушенъ и гостоприемливъ. Старото славянско хлѣбосолство се е запазило въ най-високъ степенъ въ Москва. Всяко познанство, всяко ново приятелство, всѣка радость, москвичътъ я освещава съ единъ обѣдъ и не жали пари да го направи раскошенъ. Обѣдътъ, прѣдшествуванъ отъ лакома закуска, обязателно се полива съ кавказски или кримски вина, които распущатъ сърдцето и развръзватъ езика. А москвичитѣ и безъ това иматъ природна слабость къмъ многоглаголанието — врагъ на скуката. Москва между многото си епитети, има и прикачката „словоохотливая“. Коренний руснакъ обича да си развесели душата съ винце; въ това той остая вѣренъ на старото прѣдание. „На руси есть веселье пити, и безъ него не можетъ бити“ казалъ е още прѣди деветь вѣка дѣдо Несторъ, лѣтописецътъ. Това благорасположение къмъ ситий обѣдъ, (той въ Москва, подъ разни названия се повтаря петь пѫти на денонощието) показва че русский желѫдъкъ мели добрѣ („Въ русскомъ брюхѣ и долото сгніетъ“), а когато желѫдъкътъ е доволенъ и сърдцето е добро. Русинътъ е милостивъ, великодушенъ и не гони мьсть. Той самъ казва за себѣ си: „Русский человѣкъ — добрий человѣкъ“... Добротата и щедростьта отиватъ до крайность и се равняватъ само съ безгрижний му характеръ: той е способенъ да се разсипе въ единъ часъ, безъ да му мисли. „Широкая русская натура“, какъ вѣрно е казано това! Въ думата „ничего“ състои сичката житейска философия на руснакътъ. Мнозина знаятъ за Бисмаркова прьстенъ, съ подписътъ „ничего“. Москвичьтъ казва еднакво равнодушно „ничего“ когато си изгуби кърпата на улицата, както кога му изгорѫтъ Москва... Той е фаталистъ както и турчинътъ. Тие основни чърти въ русский характеръ — добродѣтель и недостатки въ сѫщото врѣме — се проявляватъ нагледно и въ пó високата область на русский исторически животъ.

Една отъ славитѣ на Москва сѫ трактиритѣ (ресторантитѣ), прочути по лакомитѣ си блюда. Нѣкои отъ тие заведения, като Ермитажътъ и трактиръть въ Болшая Московская, по грамадность и великолѣпие сѫ цѣли дворци! Въ всѣкой такъвъ ресторанъ колосаленъ органъ растреперва свода съ грьмотевичнитѣ си звукове. Подъ тая заглушителна музика, която му свири късове отъ „Анда“ и „Марта“ москвичътъ яде пó-сладко. Въ тие раскошни храмове на чревоугодието вмѣсто лакеи съ черни фракове шьтатъ рояци красиви момчета, цѣли облѣчени въ бѣло, като анагиости, което очудва странника. Проститѣ московски трактири сѫ тоже оригинални. Тамъ вечерь е пълно съ тумби гости отъ пó-бѣдната класса. Повечето маси сѫ зхванати отъ семейства, които пиятъ чай, послѣ водка, додѣто се распѣятъ спчкитѣ, подъ басъть на органа, който скърца, като сто ненамазани кола. Викътъ, смѣховетѣ, димътъ, пѣснитѣ, бацканията по бузитѣ, пияната оргия достигатъ до врьха си кѫдѣ полунощь... Въздухътъ е смраденъ и задушливъ. Чиста струя отъ него не влазя прѣзъ цѣлата зима въ тие вонещи вертепи. Въобще, простий руснакъ е мрьсенъ и не пази чистота. И въ това отношение и въ въздьржанието наший селянинъ

далеко стои отъ него. Голѣми грижи ще трѣбатъ още да се поправи нравственно простий русски народъ.

Висшата класса съставляватъ богатитѣ купци, които захващатъ мѣстото на исчезналото боярство, както и самото му гнѣздо — Замоскворѣчието. Като наслѣдници на дрѣвнето московско дворянство, купцитѣ пазатъ строго прѣданията и вѣхтитѣ обичаи. Старитѣ отъ тѣхъ още носатъ облѣкло, каквото сж носили дѣдитѣ имъ при Ивана Грозний и Василия Тъмний: черъ, дълъгъ, широкополъ и великъ, като Русия, кожухъ, съ вратникъ отъ соболева кожа; на главата огромна староврѣмска шапка отъ черно кадифе и бухнали боброви кожи. На тая имъ важна осанка дава още повече величественость бѣлата брада до пояса. Кога минуватъ изъ улицата тие строги и намусени старци, чини ти се, че тѣ ще идатъ не въ Китай-городъ, въ складоветѣ си, а въ Кремль — да присѫтствуватъ на нѣкоя Царска Дума.

Модата, своенравата мода, потърси новото въ старото. Тая зима всички госпожи носяхѫ кошурообразната „шапка на Мономаха“. И какъ прѣлестно стоеше килната на кржглитѣ златокоси главички на московскитѣ дѣвойки!

Друго едно съсловие на Москва не е, обаче, до тамъ безобидно. Азъ говорѫ за прочутитѣ московски касапи. Тоя кръвожаденъ народъ, консервативенъ до мозъка на коститѣ, се мржщи на всяко нововведение и гледа на криво Петербургъ, отъ дѣто, споредъ него, нѣмцитѣ пущатъ всички злини въ Русия. Московскитѣ касапи знаятъ, че „что русскому здорово, то нѣмцу смерть“. При една война съ Германия ненавистьта къмъ нѣмцитѣ може да доведе нѣкоя Вартоломейска Нощь.

Москва е люлката на славянофилската партия, която е отпоръ на „западническата“ въ Петербургъ, и по настоящемъ е единъ политически факторъ въ Русия. Тя брои въ лагера си знаменити имена въ политический и литературний свѣтъ на страната. Славянофилитѣ иматъ девиза — развитието на самостоятелна народна култура възъ основание на народнитѣ русски понятия и православието. Това учение намѣри главенъ изразитель въ лицето на покойний москвичъ — Иванъ Аксакова. Той повдигна, въ органа си „Русь“ жестока война противъ влиянието на либералнитѣ западни идеи стремящи се да прѣсадѧтъ въ русский господарственъ и народенъ животъ западната културность. Споредъ Аксакова, тоя новъ духъ покъртяше въ основата днешний държавенъ строй на Русия и православната вѣра. А въ тие двѣ сили той виждаше залогъ за обединението на великата славянска челядь. Аксаковъ бѣше силенъ поборникъ на българското освобождение, което влазя въ програмата на славянофилската партия. Въодушевений и незабравимий неговъ позивъ въ полза на България, прѣзъ 1876 г., намѣри отзивъ въ цѣлий русски свѣтъ и направи популярна войната съ турцитѣ, която ни даде политическо съществуване. Пловдивский прѣвратъ, извършенъ безъ знанието на Русия, смути Аксакова, но той подкрѣпи съединителното движение, при всичко, че то скоро, прилетено и съ други обстоятелства, постави фа-

тално България въ явно враждебни отношения съ Русия. . . На това отгорѣ дойде и нещастната сръбска война. Горещий славянофилъ умрѣ скоро подиръ това, отровенъ отъ жестоки разочарования.

Още по-силна борба откри противъ нѣмцитѣ Катковъ въ органа си „Московския Вѣдомости“ и скоро името му стана плашило за германский печатъ. Той смѣло и жестоко нападна нѣмската политика на Русия, осждн тройния съюзъ (между Германия, Австрия и Русия) като безполезенъ и пагубенъ за русскитѣ интереси и политическо обаяние. Всичкитѣ настоявания и ухищрения на княза Бисмарка да вкара изново Русия въ съюза, чийто срокъ истичаше на 1887 г. излѣзохж безуспѣшни: Катковиятъ гласъ надтегна въ съвѣтитѣ на русский царь, и той категорически заяви че желае да запази за напрѣдъ свободата на дѣйствията си. . . Не съ по-малка смѣлость издигна гласътъ си Катковъ и въ врѣмето на полското въстание на 1862 год. отъ когато и спечели славата на единъ важенъ руски дѣятель. Патриотъ горещъ русски, Катковъ напослѣдъкъ сдоби голѣма популярность и влияние. Довѣрието на което се радва при царя, го направи най-силния човѣкъ въ Русия и му спечели голѣмо значение въ Европа. Петербургъ, дѣто отъ край врѣме духа западенъ вѣтъръ, не обича Каткова. Тая умраза сподѣлятъ и русскитѣ студенти. Тѣ не могжтъ да му простжтъ оние университетски прѣобразования въ охранителенъ духъ, за които Катковъ даде съвѣтъ и сждѣйствие на правителството . . . Петербургъ не обича и Москва за нейнитѣ славянски стремления. Една глуха вражда има между двѣтѣ столици, и тя се отражава въ печата имъ, по нѣкога твърдѣ рѣдко. Така, на 1880 год. по случай убийството на Царя Освободителя въ Петербургъ, Аксаковъ въ скрьбьта си произнесе проклятие на тоя „не русски градъ“ и прѣдложи да се прѣнесе трона въ Кремль.

(Слѣдва).

www.libtool.com.cn

СЪ ТЕБЕШИРЪ И СЪ ВЪГЛЕНЪ.*)

Картини изъ наший съврѣменен животъ.

отъ

М. Георгиевъ.

Воденицата на дѣда Коля бѣше скрита задъ единъ виръ, въ самото почти корито на барата. Цѣлото крайбрѣжие бѣше подринато отъ водата и покрито съ много камънье, отъ които нѣкои бѣхж доста едри. Отъ пьрвъ погледъ, азъ разбрахъ, че тжзи бара лесно нараства отъ порoитѣ и вьрви доста стръмно, като може да влачи такива едри камънье. Даже чудихъ се: какъ не е отвлѣкла до сега цѣлата дѣдова Колюва воденица, която бѣше малка, схлупена, полуразвалена — цѣлъ *виранлжк*. Покривътъ ѝ сламенъ, стѣнитѣ отъ плетъ, омазванъ съ каль. Вратитѣ кърпени съ деветдесеть и деветь парчета, а улеятъ ѝ — почти гжбясалъ и позеленѣлъ отъ старость. Отъ едната страна, отъ кѣмъ рѣката, почти цѣлия темелъ бѣше подровенъ и хлъзналъ, така щото воденицата стьрчеше на криво — като прочутата кула въ Пиза. Наистинна, виждаше се почти на всѣка стжпка, че ожуленитѣ дѣдо-Колюви ржцѣ сж се мжчили доста, за да ѝ запазатъ отъ срутване, но всичко това, за жалость, малко е помогнало. Тукъ видишъ нѣкоя дьрвена подпорка, прикована съ всевъзможни пирони, отъ разни величини и форми; тамъ виждашъ нѣколко истрити и угладени отъ рѣката камънье, примъкнати край нѣкое провалено мѣсто, до стѣната. По-нататъкъ виждашъ нѣколко нови замазки отъ говежда каль и глина или, пъкъ по нѣкоя дъсчица приковапа така, щото не знаешъ да ли замѣства камъкъ, или плетъ, или мазилка. Двѣ слаби ржцѣ какво могжтъ да сторатъ? Да ли да граджтъ, или да работатъ за залъкътъ, що очѣкватъ толкова гладни гьрла, или да спечелатъ нѣщо за облѣкло на нѣколко оголѣли тѣла, или, пъкъ, — за даждие на царщината? Кое по-напрѣдъ? . . .

Вжтрѣ въ воденицата не влѣзнахъ. Боехъ се да не е гнило и дюшемето, както бѣше изгнила цѣлата воденица. Чухъ само, че едно колело дрънкаше вжтрѣ, но да ли имаше меливо и що мелеше — това не видѣхъ.

Азъ се поспрѣхъ до заднята стѣна на воденицата, току до скокътъ, отъ кждѣто водата се вливаше въ позеленѣлия улей. Поспрѣхъ се и хвьрлихъ погледъ къмъ блиската околность, край имотътъ на дѣда Коля. Хвьрлихъ погледъ, казвамъ, но не мислете, че това сторихъ, съ цѣль, да се наслаждавамъ отъ хубавата природа, или да пофантазирамъ край шумуленьето на рѣката; никакъ не. Азъ мжчно свикнувамъ съ контраститѣ въ природата. Отъ една страна, поразителната картина на нѣмотията и на сиротинскитѣ мжки, а отъ друга страна хладната безчувстви-

*) Продължение отъ I книжка.

телность на тази природа къмъ тѣзи човѣшки страдания! . . . . . Недѣйте чака отъ мене да ви описвамъ приятностьта на въздухътъ, блѣщукането на лѫкатушната вада, меризмата на приятнитѣ трѣви и пѣнията на славеитѣ и другитѣ птици. Азъ малко разбирамъ отъ тѣзи работи, та за това могѫ да сгрѣшѫ. Могѫ да сгрѣшѫ, казвамъ, защото ако подкачѫ да ви описвамъ всичко на редъ, то едва ли ще прѣмълчѫ: за магарешкото търнье и татулата, за позеленѣлитѣ смърдливи локви, за отвратителнитѣ жаби и гущери, що пълзѫтъ по тѣхъ, за гракането на досаднитѣ гарги, за омацанитѣ, полуголи дѣчица на дѣда Коля, които газехѫ до поясъ въ смрадливата каль и — за дѣдовото Кольово магаре, което пасеше философски по стърнището, край воденицата.

Азъ хвърлихъ погледъ да потърса на около нѣкого. Не видохъ нито баба Първа, нито баба Митра. Лѣгнахъ по коремъ въ треволяка, за да поотдѫхна. Бѣше ми много докривѣло. Мислѣхъ си: защо ли е такава зла мащеха тази сѫдба? Защо ли нѣкому нровърви и бдвише, а нѣкому — хичь? Защо ли сѫ тие мѫки, патила и борби на този лъжовенъ свѣтъ? И защо ли е тоя свѣтъ, защо сѫ хората по него, като не сѫ еднакви нито колко животнитѣ въ своето проживѣване? На ли сѫ, божемъ, словесни творения, божемъ нѣщо повече отъ добичетата, а пъкъ тѣ, — черно патило! . . . Като бѣхъ задълбенъ въ такива неразрѣшими въпроси, стори ми се че чухъ човѣшки гласъ на близо. Поослушахъ се по-добрѣ и чухъ, че гласътъ иде отъ къмъ гѫсталака на върбитѣ. Отправихъ се къмъ върбитѣ и надникнахъ прѣзъ сплетенитѣ клопове. Тамамъ на завоя на рѣката, подъ брѣгътъ, видѣхъ и двѣтѣ баби. Баба Първа стоеше, загазила въ водата, и бѣ свила между ноги прѣдникътъ отъ одърпания си сукманъ. Тя държеше въ рѫка една дървена малица, съ която се буха мокрото пранье. Прѣдъ нея, на единъ камъкъ, бѣхѫ свити на *кълче* нѣколко натопени прѣпирки, конто тя переше. Долнята часть на сукманя, колкото една педя бѣ натопенъ въ водата. Срѣщу нея, на другъ камъкъ, сѣдеше баба Митра. Тя сѣдеше съ наведена глава, почти прѣгърбавена. Тоѣжката си държеше въ рѫка, но не пошавнуваше съ нея. Баба Митра нищо не работеше; та и каква ли работа можешъ да очаквашъ отъ нейнитѣ старини? . . . Па башъ и да можеше да работи, тя пакъ нищо не би пипнала тоя день, защото бѣше единъ отъ днитѣ на горещницитѣ, а прѣзъ горещницитѣ баба Митра и игла не би удѣнала, па башъ и да виждаше съ очи. Отъ врѣме на врѣме баба Първа вземеше по едно парче отъ прѣпирката, хване го съ двѣтѣ си жилави рѫцѣ, потопи го въ водата, промахне нѣколко пѫти, па го тури на камъкътъ. Слѣдъ това, вземе за края на дръжката малицата, издигне я надъ глава и плѣсне съ нея върху прането. Прѣвие го или го прѣобърне и пакъ плѣсне.

Азъ се промѫкнахъ оппомъ къмъ тази сцена. Присѣднахъ задъ върбитѣ за да ме не видатъ и дадохъ ухо на разговора имъ.

— „Оно така е, Първо, снахо. . . Зло, дѐ, що че му правишъ, знаешъ ли що те чѣка? . . не можешъ зна. . . да би знаялъ, що е

рѣкълъ оня, кога човѣкъ че умрѣ, оно самъ би си ископалъ гроба, ама дѐ, Божа работа. . . у негови ржцѣ е всичко. . . — що сака — това прави! . . . Яла ме, на, стрина сьмь ти, що е рѣкълъ оня, родила сьмь те, па па сьмь жива.. . . Гсподъ не ма прибира, . . . Не трѣбвамъ, па живѣемъ, ете, на, за чърнило! . . . — Бре отъ турци, бре отъ болки, бре отъ сиромашия, бре отъ зли хора, па па́, на, ете, живѣемъ. . . оно зеръ е за нѣкое добро, ама види се, така ми е било писано!“

Така разсжждаваше баба Митра. Баба Пьрва тамамъ бѣ дигнала малицата да удари праньето, но я спрѣ надъ глава, впери очи въ стрина си и ѝ каза:

— Знамъ, стрино, знамъ; какво да не знамъ? . . . На ли и я помнимъ, ама пакъ, на, ете, пие ме тука нѣщо, на, на сьрдцето! . . Жаль ми е, криво ми е. Не стигна ли до сега, . . . хайде, да речемъ, у турци бѣхме, . . . друга вѣра, на, сега на ли сж, баремъ, хрискяне? Па на зло. Що ни гонжтъ? що искатъ отъ назе?. . . Да ли нѣкое богатство видохж, или на здравето ни завидохж? . . . Не знамъ. Съ една слупетина сме остале; ти баремъ знаешъ съ какви мжки сме я добили. . . па и они знажтъ, та на ли сж тука расле, та и нея сакатъ да ни отнимнатъ! . . . Заробували сме, що е рѣкълъ оня, още отъ пелени, па баремъ сега, на старини, да имаме кждѣ глава да подслонимъ... Хайде остави назе, ами на ли имаме дѣца. . . Остарѣхме отъ работа... испрѣбихме се, па баремъ тѣмъ да оставиме покривъ надъ главата. . . Звѣръ, що е звѣръ, ете, мечка било, вълкъ било, лѣсица било, па и онъ гледа да найде кждѣ да подслони глава и да свие пологъ на рожбитѣ си: било канара, било пещера, било каква и да е дупка. . . Та зеръ нашата слупетина е нѣщо повече отъ дупка? . . . Те на, вижъ, съ кракъ да я ритнешъ, и она ще падне. . . . . па сега, зеръ и отъ тука да ни испждатъ?

Като издума това, баба Пьрва поспрѣ праньето, исправи се прѣгълтна два—три пжти мжчничко, като да се мжчеше да прѣгълтне сълзитѣ си. Азъ не видохъ на очитѣ ѝ сълзи, защото бѣхъ далечко, но отъ прѣсипналия и протънченъ гласъ, съ който изговори нѣкои отъ послѣднитѣ думи, разбрахъ че и да ги неискаше, тѣ сами сж си пробили пжть. Излека слѣдъ това, баба Пьрва подигна запрѣтнатия ржкавъ на дѣсния си лакътъ и го доближи до очитѣ си. Незнаж дали се отри отъ потъ, или отъ друга нѣкоя влага па очитѣ. . . .

Баба Пьрва пакъ подзе:

—Незнамъ, стрино; види се и това да е на посока.... на зло. Снощи гамамъ свалихъ постилкитѣ отъ вьрлината, кога: що да видимъ? — Кукумявка, пуста да опустѣе, хвьркне отъ вьршината — та на върхъ на стрѣхата: бууууу — бууууу! Мене ме цѣла тьрпки побихж!... Прѣсѣкохж ми се колената, схвана ми се гласъ у гърло — па ни гжкъ! Чакъ послѣ се посвѣстихъ малко.... божемъ подойдохъ на себе си, а оно ми хвьрка, хвьрка, подъ лажичката: да речешъ че змия ме захапа за сьрдце. Погледнемъ на стрѣхата, а она — тамъ. Зехъ камикъ; тамъмъ

да хвърлимъ, а опа: ха, ха, ха, ха! изсмѣ ми се и отлѣтѣ на къмто язътъ!

www.libtool.com.cn

Баба Първа позамълча, защото се наведе да земе друго парче отъ прапьето. Промаха го и него нѣколко пъти въ вода, тури го на камъка, поприбра между краката си прокисналитѣ поли и, като замаха съ малицата, пакъ настави:

— А пъкъ сънища, стрино Митро, сънища, сънища, — да идатъ у пусти гори — страхъ да те побере!... На, като листо треперемъ! Пóноая нощь, у петъкъ срѣщу сжбота, тамамъ срѣщу първия день на горещницитѣ, сънувахъ такъвъ страшенъ сънъ, дѣка и сега ми се косата надига, като се сѣтьх.... хичь не ме грѣе.... Това не може да бжде на добро, та, кой що сака, нека ми рече...

При тия думи, баба Митра поиздигна глава и хвърли единъ живъ погледъ къмъ дѣдо Колювата стопанка. Тя разбираше отъ сънища. Знаеше да ги тълкува, та за това се заинтересува и приготви да слуша съ внимание.

— Стори ми се мене — захвана баба Първа — че сме като въ гората, ама не е гора, като гора, ами на, така, пусто, пусто, на тъмно, тъмно — нищо се не види. Издигна се една врялица, една сприя; да речешъ че цѣлата земя се търси! Нѣщо треска, ама така яко, та и у съне ми ушитѣ писнахж! Я се обърна, да видимъ що треска, а оно току се распукна планината. Гледамъ, свѣтна нѣщо, дълго, голѣмо, страшно, па хвърга искри, искри, искри.... па, така! — при това, баба Първа наведе пръститѣ си надъ водата. — Току наведнъжъ опова се прѣобърна на змѣй: съ огнени очи, съ рога, а изъ устата и изъ носътъ живъ пламъкъ — бучи, бучи.... Я затворихъ отъ страхъ очи... Кога погледнахъ пакъ, а оно станали два змѣя, па зехж да се въртжтъ, да скачатъ.... да се сдървишъ отъ страхъ! Захванахж да хвърлятъ едри искри, пó-едри отъ шаранови люспи. Кога зърнаъ а оно сѣка люспа се прѣобърща въ змѣйче! Станахж много змѣйчета.... попълниха цѣлата планина! По едно врѣме, не знамъ какъ, стори ми се, че на тия хали израстнахж човѣшки глави, съ кървави очи, съ дълги езици, исплѣзени. .... Гледамъ, гледамъ: глави на познати хора! Кого да познаемъ? — Кмето, попа, Кузманъ кърчмарина, селския даскалъ, селскитѣ чорбаджии .... сжщо они, на: като че мя сж прѣдъ очитѣ. Гледамъ по едно врѣме, спустнахж се къмъ нашата воденица. Какво стана — не знамъ, но и я се намѣрихъ тамъ. Обиколяхж воденицата, па зехж да пълзжтъ по нея, сжщо кога гжсеници налетжтъ на нѣкоя вошка. Човѣко ми грабна вилата, па зе да ги пжди, а они още повече палѣтяхж, па на, така, отгорѣ му, като гарвани на мърша!.... Онъ бй, бй, па малакса, та падна! Мене ми се завъртѣ свѣтъ, па и я паднахъ!... Стори ми се, като че мо носжтъ на гробища, божемъ мъртва, ама на, като че се знамъ. Я сакамъ да слѣзнемъ отъ носилото, а они ме натискатъ — едвамъ си поимахъ душата! Думамъ имъ: стойте да си земемъ платното, на ли съмъ го за това божемъ приготвила — за покровъ у носилото, а они вървътъ си, па не слушатъ!

Я се расплакахъ, па зехъ да имъ се молимъ за платното. У раклата е, подъ пищелкитѣ, до новата аба, що я лани валяхме.... они па нищо! Я се захълцахъ отъ плачъ; дожалѣ ми! Толкова годинъ да го вардимъ за смърть, а сега да ме копатъ у такива дрипи. Какъ ще да се явимъ така *тамо*?... Остави срамъ, ами грѣхъ!... На, ще рѣкатъ, и покривало нѣма, като свѣто! Баба Първа се исправи и испъшка. На нея се стори, види се, като че на явѣ пати това, що е сънувала, та затова въздъхна така жалнс. На, кое да си поодпочине, кое да си припомни сънътъ, поспрѣ малко расказътъ си, пообтегна съ мокритѣ си пръсти косата, която бѣ се свлѣкла надъ очитѣ ѝ, отри съ лакътъ потното си чело, посви пакъ влажния сукманъ и продължи:

— Ние лѣтехме по облацитѣ, а они гъсти, черни нависнали! Па сѣ: на вълни, на вълни. Гледамъ: — нѣма земля, нѣма небо; всичко оповито въ облаци.... По едно врѣме ми се стори, че облацитѣ не сж облаци, а сѣнки човѣшки. Ввичкитѣ блѣдни, испити, съ облѣщени очи. .... дълги, распустнати коси, па не стжпватъ, ами летжтъ, като че пливатъ въ вода! Всичкитѣ, сѣ обвити въ своитѣ мъртвешки покрови!.. Я се пакъ сѣтихъ за моето платно. Сакахъ да се пустнемъ кждѣ водата, да отворимъ раклата; знамъ го кждѣ е: съ ржката съмъ си го турила. Тамъмъ пружихъ ржка, а оно — нѣма го!... По-натамъ не помнж какво станахъ — забравихъ се! Мѣркаше ми се прѣдъ очитѣ, като че прѣзъ мжгла гледахъ нашата воденица! Гледамъ: надойде вода, надойде — до стрѣхата! А она мжтна, мжтна; па бързи, бързи, сжщо като низъ улей. На върхъ на стрѣхата се покачилъ *онъ*, — едвамъ се държи. Водата надлѣ и стрѣхата, подхвана и него до колена, до поясъ, до гърди, до гуша!... Зе да се дави. Потъне, па го нѣма, нѣма, па пакъ исплива. А водата сѣ иде, сѣ по-голѣма, сѣ по-мжтна... пакъ го завъртѣ, пакъ потжна!... Наведнъжъ, глѣдамъ у ржцетѣ си платното; моето си платното, това, дѣка за покровъ!... Пустнемъ единия му край да се улови, а оно кжсо — нестяга! Наведемъ се надъ самата вода, — дръжъ - думамъ му, а онъ изблѣщи очи, па се хвана за главата. Стори ми се, че главата му се наду, като мехуръ, а вжтрѣ: кипи, кипи — като гърне на огънь! Мехурътъ се изду повече, па се пукна!.. Взе да блика изъ него нѣщо, като че на огънь ври!... Блика, блика, па взе да тече въ рѣката. И рѣката почървенѣ, стана цѣлата кървава. *Онъ* взе пакъ да се дави, а мене ме отвлѣкохж сѣнкитѣ, па и я литнахъ съ нихъ.....

Баба Първа застана съ наполовинъ издигната малица и така остана, като вдървена. Погледътъ ѝ бѣше вперенъ въ неопрѣдѣлена точка. Двоумѣше се и сама: какво стана отпослѣ?... Неможеше да си припомни нищо повече — всичко по-нататъкъ ѝ се прѣдставляваше като у мжгла — неясно, неопрѣдѣленно..... Нито можеше да рѣче че се е свършилъ сънътъ, нито че не се е свършилъ — и сама не знаеше. Види се че малицата ѝ дотѣгна въ ржката, защото слѣдъ малко тя ж сложи на камъкътъ, върху опраното. Това движене ж свѣсти и тя, като испусна още една въздишка, добави съ прѣмаленъ гласъ: — Такъвъ сънъ

не е на добро. . . — знамъ си я и сама, та що ли трѣбва други да ми го каже.

www.ibtool.com.cn

Баба Митра изслуша и послѣднята дума отъ съньтъ съ поразително внимание; нито трѣпна съ око, нито пошавна съ пърсти. Изглеждаше като че будна е заспала. При послѣднитѣ думи на баба Първа тя се прокашля, заклати глава и каза:

— Виднишъ ли що е, Първо, синко? ако има истина, сънища, дѣка лжатъ. . . . . Ама тоя сънъ. . . . . срѣщу сѫбота. . . . . не знамъ що да ти речемъ, ама Господъ на добро да обръща. . . . . .

Баба Първа бѣ свършила пранъето. Оставаше само да го изцѣди и да го простре. Тя излѣзна на брѣгътъ, хвана въ ржцѣтѣ си прѣднята пола на мокрия сукманъ, изви го, изцѣди го и послѣ захвана да изцѣжда опраното.

Баба Митра издигна глава, погледна у слънцето и взе да се подпира на тояжката си, за да стане. Нито дума повече не продума.

Азъ станахъ отъ мѣстото си и, прѣкритъ отъ клонищата на върболяка, опѫтихъ се дѣбнешкомъ къмъ воденицата. Тамъ присѣднахъ на една полуодѣляна бука, види се, тъкмена за новъ улей. Чу ми се гласътъ на бае Гета; той приказваше съ дѣда Коля. Колкото по-наближаваха къмъ мене, толкова и разговорътъ имъ ставаше по-ясенъ. Поуслушахъ се и можахъ да дочуя само слѣдующитѣ размѣнени между тѣхъ прикаски:

— Цѣло пладнѣ, дума се, загуби по край мене. Добъръ човѣкъ си, на, що трѣбва да ти ямъ *хако*? Ама знаешъ ли, дѣдо Колю, добъръ си, братко, ама добро нѣма да видишъ! Кой годъ е правилъ добро — хаиръ не е видѣлъ. Оно си е така, отъ ка си е свѣто свѣтъ! Може тамъ горѣ. . . . нѣкога. . . . Ама тука. . . . на тая черната . . . хичь не чѣкай. . .

Така говореше бае Гето и цвъкна прѣзъ зѫби, а дѣдо Колю му отвърна: — Знаешъ ли що, Гетѐ? . . . Имашъ право, така си е, както думашъ, ама нà, на ли, що е рѣкълъ оня, думатъ: направи добро, па го хвърли на боклука. . .

Като наближихъ къмъ мене, бае Гето ме съзрѣ. Той ми смигна съ око да стана, посочи ми съ погледъ слънцето и каза своето „хайде“.

Азъ си вземахъ „сбогомъ“ отъ дѣда Коля, поблагодарихъ го, както можахъ и съ каквото можахъ, и се опѫтихъ къмъ талигата. Не можахъ да видѫ нито една отъ бабитѣ на пѫхождане. Дѣдо Колю, завьртѣ своята нещастна нога и се повърна да ни испрати чакъ до пѫтя.

Като наближихъ до талигата и видохъ увързаното съ въже счупено дишло, запитахъ бае Гета: да ли ще истрае по пѫтя. Вмѣсто отговоръ, той подсвирна излеко и дабави: хай, хай, — като у поща ще сѣднишъ — бѫди рахатъ.

И да не искахъ да вѣрвамъ на бае Гета, нѣмаше друго що да сторѫ, та за това се въскачихъ и намѣстихъ въ талигата. Въскачи се-

и бае Гето, хвана юздитѣ въ лѣвата рѫка, завьртѣ съ дѣсната своятъ камшикъ и извика натъртено: „дé е е е!“

Мѣжду селото *Сврачево* и *Вирни-Носъ*, почти на срѣдопѫть, край малъкъ единъ потокъ, се скрива мѣжду два вира кьрчмата на дѣда *Пуня Мигалото*. Дѣдо Пуньо е пришелецъ у *казата*. Тамъ се заселилъ още у Севастополското морабе и се уженилъ въ Сврачево. Господъ му помогналъ, та си завъдилъ кое челядь, кое добиченца, посчукалъ една кошарка и я прѣдназначилъ за кьрчма, която е извѣстна по цѣлата околность, тоже подъ име *Мигалото*, както и нейния стопанинъ.

Нѣма да се бавя да ви описвамъ дѣда Пуня, защото и нѣма нѣщо особно въ него. Той не е нито високъ, нито нисъкъ; нито кьрвенъ, нито сухъ; нито сьрдитъ, нито веселъ. Лицето му, като всѣко *божо лице*, такова, каквото е рѣкълъ Господъ да бѫде. Има, наистина, и у него нѣщо по-отличително, а то е че поспива повечко, че ходи тромово, като че краката му се налѣни съ крушумъ, че мѫчничко обръща вратътъ си, че малко говори и много се прозѣва. Освѣнъ тѣзи свойства, дѣдо Пуньо имаше и още единъ навикъ да мига често. Каже ли нѣкоя дума, продума ли му нѣкой нѣщо, види ли нѣщо изненадѣйно, той сѣ ще мигне по два по три пѫти бързо-бързо. Когато му се случеше по нѣкога да държи чаша съ вино или съ ракия въ рѫка, той тогава зажумяваше съ лѣвото око, а само на дѣсното око шавахѫ клѣпачкитѣ. Ако ли му се случеше да пие вино изъ бъклица, или ракия изъ бърдето, той тогазъ се по-прѣди прѣкръсти три пѫти и до като клочеше въ гърлото му, то клѣпачкитѣ и на двѣтѣ му очи играѣхѫ. Инакъ, дѣдо Пуньо бѣше *зарарзѣмъ* човѣчецъ.

Бѣше вече стапало *голѣмо нладнѫ*, когато бае Гето спрѣ талигата прѣдъ дѣдовата Пуньова кьрчма. Пьрвата срѣща ни направи едно едро, като теле, куче, което се спустна лаешкомъ къмъ насъ. Бае Гето бѣ успѣлъ вече да распрѣгне коньетѣ, когато вратнята на кьрчмата се поотвори, за да пропустне само главата на дѣда Пуня. Отъ прѣмижалия погледъ на дѣда Пуня азъ се досѣтихъ, че той си е отпочивалъ на хладнинка, безъ да мига, т. е., искамъ да рѣкѫ — поспалъ. Слѣдъ главата, промъкна се и цѣлото тѣло на дѣда Пуня и, трѣповенъ още, протри съ рѫка очитѣ си, прозина се, почеса се задъ тилътъ и чакъ тогазъ захвана да пристѫпва къмъ талигата.

Отъ разговоръ, който се откри помежду моя талигаджия и дѣда Пуня, азъ разбрахъ, че тѣ се радватъ на едно доста интимно познанство.

— Помози Богъ, Мигало!

— Далъ ти Богъ добро и кола иманье, Пуякъ, отвърна дѣдо Пуньо, като не пропустна да мигне три пѫти.

— Нѣщо като зобъ, нѣщо като сѣнце, ще ли има за коньетѣ, бѣ Мигало?

— Ехъ, може па и да се намѣри, — каза дѣдо Пуньо и пакъ мигна.

— А за насъ нѣщо, такова де, знаешъ, речи го дé, като за похапване, ще ли имашъ? запита Пуякътъ и обѣли зжби, като циганинъ, когато сънува баница.

www.hotoor.com.cn

— Ехъ, та, оно, какво ще имамъ, на ли знаешъ, хорутуваме го я, това не е, що е рѣкълъ опя, голѣмъ пжть, за да знае човѣкъ, че ще има мушерии, та па и да поуготви — отвърна дѣдо Пуньо и, заедно съ своето мигане, прозина се така юнашки, щото единъ пѣтелъ, който ровеше наоколо му въ натрупания торъ, подскокна назадъ, вѣроятно като се опасаваше да го не глътне жквъ стопанина му.

— Ама какзо, току така, хичъ, па нищо, па това си е? запита разсърдено бае Гето, и добави: — това, шо го викатъ пилци, да рѣчеме, яйца, да го рѣчеме, това-онова, баремъ хичъ, зеръ, па нѣма? — Е, оно, далъ Господъ, ама, ете, па ли нѣма огънь! отвърна мигнишкомъ дѣдо Пуньо.

— Нѣма огънь?! . . а дърва нѣма ли? . . . Ржцѣ нѣма ли? запита настоятелно Пуяка и цвъкна прѣзъ зжби плюнката си.

— Прѣкърсти се, бе, Пуякъ, ела да ти дамъ малко светена вода, — продума иронически дѣдо Пуньо, мигна, и съ една злобна усмивка додаде: — у такива пекове огънь прави ли се, бе, Пуякъ? Ти, аджеба, я виж, да нѣма нѣщо да ти шава, тукъ ná, — и тупна съ срѣдния пръстъ на ржката си своя черенъ, съ което искаше да оправдае нуждата отъ светената вода за Пуяка.

Отъ размѣненитѣ думи азъ си заключихъ, че сладкитѣ прикаски не насищатъ стомаха, за това рѣшихъ да се задоволж съ сухитѣ закуски отъ провизпята, които имахъ въ талигата, а така сжщо да дамъ по нѣщо на моя талигаджия.

Азъ се бѣхъ стъкмилъ въ едно по-затуленичко мѣсто въ кърчмата. Дѣдо Пуньо ми донесе вино и захванахъ да похапвамъ. Не се мина много, чухъ лаенето на кучето, отъ което заключихъ че нови гости ще дойдатъ на дѣда Пуня. Моето прѣдположение излѣзе вѣрно, защото ná скорѣ се отворихж вратата на кърчмата, за да пропуснатъ около десетина селяни, които испълнихж кърчмата на дѣда Пупя.

Изъ помежду всичкитѣ други, които бѣхж съ една обикновенна и скромна прѣдставителность, единия бѣше толкова оригиналенъ, щото неможенше да не привлѣче вниманието ми. Той бѣше пълненъ, едъръ човѣкъ, съ дълги ржцѣ и дълъгъ врать, върху който главата му изглеждаше да е твърдѣ слабо прикрѣпена, защото се постоянно клатеше. Косата и мустацитѣ му бѣхж червени и изтръкнали, ктао свинска четина. Лицето му силно испрѣпукано отъ сипаница, червено и подуто. Погледътъ му искривенъ и толкова подвиженъ, щото не бѣ възможно да се улови. Облѣклото му, до край еднакво съ онова на другитѣ селяни, но по-ново, по-спрѣтнато и по-шарено, отъ което всѣки можеше да си заключи, че той е нѣщо повече отъ тѣхъ. Въобще, всичко у тогозъ човѣка бѣше, като да имъ говори: „това съмъ азъ, гдеайте мс!“

Тъй като азъ бѣхъ се наобѣдвалъ вече, то излѣзохъ на вънъ, да вида що върши бае Гето и да го попитамъ да ли позната тѣзи селяни и знае ли кой е този, който изглеждаше като Менторъ между тѣхъ. Азъ намѣрихъ бае Гета въ сжщото зло настроение, както бѣше спощи съ кумовата синджирлия ракия.

На моя въпросъ, да ли познава тѣзи селяни и знае ли кой е онзи червенокосия помежду тѣхъ, той ме изгледа полусърдито, полувтренчено, като ми каза:

— Много ти трѣбва, господине, да се братимишъ съ вълкъ и да хващашъ мечка за кръстница! . . . Непознавашъ ли че е хайдукъ, . . . невиждашъ ли че влачи вѣжето на вратътъ си? . . . И вмѣсто да ми обясни по-пататъкъ, той цвъкна прѣзъ зжби и добави: — душлото се пакъ разслабило, та ще идж да гледамъ да го поправж, па и коньетѣ трѣбва да поискжпа, . . . оно, истина, добичета сж, ама па и такива пекове! . . и камъньетѣ се пукатъ отъ жега, па и тая пуста муха, нѣматъ мира хичь, хичь, хичь

Съ тѣзи думи бае Гето ме остави безъ никакви по-пататашни обяснения, и тръгна къмъ талигата съ една тесла на рамо.

Дѣдо Пуньо бѣше излѣзълъ да подложи сѣно на коньетѣ: тогава видохъ че всичкитѣ селяни бѣхж бинещи. Помислихъ си да распитамъ дѣда Пуня за новитѣ му гости, та дано отъ него узнаж това, което моя талигагжия отказа да ми съобщи. Тъй като въ това врѣме си правяхъ цигара, то подложихъ табакерата си на дѣда Пуня, като му казахъ, ако пуши да си направи цигара. Дѣдо Пуньо мигна два-три пжти, бръкна въ пояса си, извади една луличка, напълни ж и взе да вади огнивето си и прахань, за да хване огънь. Азъ го прѣварихъ, драснахъ една клечка кибритъ и, като си запалихъ цигарата, подадохъ и нему.

По тоя начинъ, азъ мислѣхъ да придобиж расположението на дѣда Пуня, та тогава да пристжпж къмъ желаемата цѣль. И, наистина, азъ сполучихъ, защото, слѣдъ като запитахъ за това, което ме интересуваше, той каза на момчето си да отиде въ кърчмата. и мене смигна да отидж подирѣ му. Ние не отидохме далечъ, а се спрѣхме на сѣнка, задъ единъ купъ плѣва; тамъ азъ сѣднахъ на единъ камъкъ, а той подви кракъ и присѣдна на землята. Слѣдъ това, понатисна съ палецъ огъньтъ въ луличката, подигна глава, погледна ме, и подзе:

—Тия, що ме питашъ за нихъ, сж Сврачовци, те отъ това село, на́ — и поклати глава за да покаже съ носъ по направление къмъ селото. —„Повечето сж селски чорбаджии. А оня съ червената коса, подутия, той е сврачовския кметъ. Името му е Божилъ, но казватъ му *Клативратъ*. Така си го знаятъ всичкитѣ у казата. Той е пришелецъ въ Сврачево, но отъ кждѣ е дошелъ и дѣкашенъ е, това никой не знае. Щомъ се свърши моравето и си избѣгахж турцитѣ, избѣгна́ и селския господарь, Мутвшъ бей, и *Клативратъ* осъмна една заранъ въ Сврачево. Когито дойде, бѣше голъ като тупанъ и опинци нѣмашъ на краката си. Лута́ се насамъ, лута́ се нататакъ, прави, струва, — замогна се. Отъ

какъ е дошелъ у селото, захванахѫ да ставатъ обири ту тукъ, ту тамъ — по цѣлата каза. Току гледашъ нѣкому щукнали воловетѣ, другиму откарали по нѣколко брави овци; нѣкому разбили коша съ храна, другиму обрали покѫщнина! . . . да се чудишъ и да се маешъ. . . По едно врѣме, гледаме го, захвана да си издига гласътъ по́-якичко, захвана като да заповѣдва, да заплашва! . . . Ако нѣкой му се поопре малко, или му рече по нѣкоя права лакардия, току видишъ слѣдъ день-два, я му сѣно подпалили, я му кошара изгорили, я му нѣкое бравче отъ дамазлѫкъ щукнало . . . . да сачува Господъ! Не се мина много, селянетѣ захванахѫ да понадушватъ. . . . Казватъ на джандармето, а они гледатъ у землята, па мѫлчѫтъ. . . . Не може, казватъ, нищо да му сторѫтъ, защото билъ трѣбвалъ на началника. . . . Достъ му билъ. Сближи се съ попа, па на́, така е́,— при това, дѣдо Пуньо показа сближени показалеца и срѣдния пърстъ на лѣвата си рѫка—. По край попа, сближи се и съ даскало, па и съ другитѣ чорбаджии, — сѐ такива хора, дѣка ги село мрази, ама не може имъ нищо, оти имъ е у рѫцѣтѣ силата, па, знаешъ, да те пази Господъ отъ злия: свѣтъ — па се бои, па несмѣе да шукне. Мина по едно врѣме началнико изъ наше село, събра селянетѣ, па имъ рѣче: „или Божила ще изберете за кметъ, или друго не; това сакамъ отъ вазе, каже, па вие му мислете!“ А селяне се затаиле, па упреле очи у земи, па мѫлчѫтъ. Обади се, истина, дѣдо Колю воденичарина, па дума на началника: „А, оно, господине, като го ти сакашъ, та, па, що ни викашъ да го избираме? тури си го самъ, като си го избралъ, па нека си ти кметува. . . . А ако питашъ назе, каза, ние го башъ и непознаваме добро: ни отъ кѫдѣ е, ни чий е! Та па, имаме си ние наши хора, казва, малко ли сѫ добри селяни, я ги вижъ, на, цѣло село е, дума се, предъ тебе! . . .“ Началнико поизгледа искриво воденичарина, а Божилъ си му каза ачикъ прѣдъ всичкитѣ: „За тая дума, каже, ще те накарамъ да се хапешъ деветь пѫти на едно мѣсто“ И, папстина, каквото е подкачилъ, май ще го накара не деветъ, ами деветдесеть пѫти да се хапе. . . . И така стана Божилъ кметъ. Отъ ка е закметувалъ, пусто му кметство останало, цѣло село е пропищяло! . . . Сѐ на зло, сѐ на патило, па не знамъ кѫдѣ ще му излѣзе края! Па не стига това, ами по́-лани уйдурдише съ попа и съ чорбаджийтѣ— съ своитѣ си — па и началнико тури гърбина, та правихѫ, вършихѫ, току по едно врѣме чухме, че искали да го изберѫтъ и за *тамъ*, да иде у София; па, ете, не стана. Нѣкои казватъ, че тамъ се сбирале хора да уреждатъ царщината, та и онъ щѣлъ билъ да урежда тамъ съ нихъ, ама това никой не вѣрва, та и кой може да повѣрва, че царщината станала ихтиячь да се урежда отъ такива хора, като *Клативрат*? Тежко и горко и на тая царщина, дѣка ще бѫде отъ него уредена. . . . Нали ти кажемъ, що злини върши тоя човѣкъ заедно съ попа, оно не е и за исказване, ама, добъръ е Господь. Па, кой знае, може и да ги убие отъ горѣ, за да не испати сиромашията, и така се е доста намѫчила!...

Дѣдо Пуньовата луличка бѣше догорѣла, той я обърна, исчука пепелта, поистри я извътрѣ съ палецъ, заболе я въ поясътъ си и, като стана, опѫти се къмъ кошарата си. Слѣдъ малко, тръгнахъ и азъ къмъ кърчмата и прѣзъ вратата надникнахъ и видохъ, че сврачовци се бѣхѫ посгрѣли отъ дѣдовото Пуньово винце, а *Клативратъ* ораторствуваше, нѣщо. Всички го слушахѫ съ голѣмо внимание. Азъ дадохъ ухо на ораторския расказъ, който ме заинтересува твърдѣ много. Сврачевския кметъ расказваше па своитѣ съселяни за единъ свой подвигъ, който той извършилъ въ врѣме на сърбско-българската война. Този му подвигъ, споредъ както чухъ отъ устата му, е помогналъ за да надвиемъ неприятелътъ; инакъ, ако не би се заловилъ *Клативратъ*, всичко би било пропаднало.

(Слѣдва)

Ношьта царува, тихо на вънъ е.
Улици мрьтви спѫтъ запустѣли;
Въ сладка почивка животътъ тъне:
Спѫтъ борби, грижи, ядове, цѣли.

Ангелъ небесепъ тихъ сънъ навява
На клепки морни, на гѫрди страдни. . .
Само тебъ, мисьль, сънь не смирява,
Само ти нѣмашъ покой отрадни!

Спи, що се ровишъ въ бездни дълбоки?
Що будишъ скърби съ плѣсень завити?
Що буташъ въ сьрдце рани жестоки?
Що отъ сънь дигашъ змий ядовити?

Виждъ, на вънъ свѣти мѣсецъ омайни,
Сладко заспалъ е сводътъ небесенъ. . . .
Спи, или хвъркай въ миръть безкрайни:
Що се ти бъхтишъ въ този затворъ тѣсенъ?!

Х-овъ.

---

www.libtool.com.cn

ЗА ЧИЧА СТАЙКА.

Пръказва

Веселинъ.

Миналото лѣто — въ края на юний — една заранъ раншко отивахъ да обиколя овеса ни на Дервишка-Могила: казваха ни, че го биле испоѣле мишкитѣ, та рекохъ да видя, ако е фтасалъ, пò-скоро баремъ да го пожънемъ щото е остало.

Вървѣхъ покрай Нековитѣ върби изъ една лѫкатушка пѫтека между избуялитѣ, кукурузе.

Врѣмето бѣше ясно и хубаво. Надъ менъ тихо шумолѣха листята на върбето, излеко полюшвани отъ утрешния вѣтрецъ. Изъ тѣхнитѣ гѫсти клонове чуруликаха веселитѣ ластовички и игриво подскачаха и църчеха немирнитѣ врабчета. Задъ върбето, надъ широкото росно ливаде, се разносеше крѣхката прѣсеклива пѣсень на леко-крилата чучулига — първия и нераздѣленъ другарь на орача, комуто е зела и името. *) Покрай менъ, успоредно съ пѫтеката, криволичеше бистра и студена вода, която се провираше изъ високо израстлитѣ: лютика, дивъ гьозумъ и жебешко цвѣте и сливаше на долѣ покрай нивето и ливадето да пои и навожда изсъхналитѣ и ожъднѣли кукурузя. Нейното промѣнливо бъбрене сѣкашъ че се сглашаше съ непрѣкъсваното еднообразно шушнене на дългитѣ кукурузени листа. Помислилъ би нѣкой, че тя изъ пѫтя си живо и бързо расправя на околния народъ за патилата и историитѣ на своя баща — Балкана, и народа — дългоухия кукурузъ, влажната червено-стебла людика, тънко-стръкото жабено цвѣте и наведенитѣ надъ нея жилави върбови клончета, — сѣкашъ, че сѫ се захласнале да я слушатъ и токо клюматъ своитѣ глави отъ очудване и си шушнатъ сѣко на своя езикъ за впечатленията, които имъ произвожда тоя чудноватъ разказъ на вадата.

И сичко туй се слива въ единъ смѣсенъ, неопрѣдѣленъ шумъ, въ една приятна дисхармония, която поражда и възвиква у човѣка сладки и приятни, но неясни и неопрѣдѣлени чувства и желания. Вървишъ, стѫпашъ равномѣрно покрай водата, дишашъ и гълташъ чистия и прѣсния утрешенъ въздухъ, гледашъ безцѣлно на около си, слушашъ този смѣсенъ шумъ и сѣкашъ, че за нищо не мислишъ и нищо не чувствувашъ, само сѣщашъ, че ти е леко и весело на душата и забѣлѣжвашъ, че краката безсъзнателно те носятъ къмъ дѣто си тръгналъ.

Още не бѣхъ излѣлъ изъ лѫкатушния редъ на Неновитѣ върбе и при края имъ възлѣзоха изъ рѣката възъ брѣга едни кола, патоварени съ торъ и тръгнаха изъ пѫтя. Възъ тора бѣха положени рало и оратенъ еремъ. Едно малко момченце водеше воловетѣ за юларитѣ имъ. Прѣдъ него припкаше едно жълтеникаво куче съ вирната опашка и токо се

*) По насъ — шардопско — на чучулигата викатъ „Орачъ.“

навождаше ту отъ самъ, ту отвъдъ пѫтя да души лалугеровитѣ дупки. Нарѣдъ съ колата вървеше единъ срѣденъ бой човѣчецъ съ остенъ прокаранъ напрѣки задъ гърба му и обхванатъ съ едната ржка надъ рамото, съ другата подъ кръста. Той вървеше полека и попакуцваше съ една крака.

Колата не бѣха далечъ отъ мене. Азъ познахъ човѣка. Той бѣше чичо Стайко.

Чичо Стайко е чифчия и овчаръ — работи си свой мюлкъ и свои овце си пасе. Той е много работенъ, кротъкъ и добродушенъ човѣчецъ. Затова го и сѣки обича и тачи. Въ послѣднйо врѣме азъ сѣкога сѫмъ гледалъ на него съ особно уважение и за туй, че чичо Стайко е зачувалъ и удържалъ между синоветѣ си тази хубава задружность и общность во всичко, която сѣки обича и се радва, но която се вече май изгубва малко по малко.

Чичо Стайко има троица синове, отъ които двамата сѫ женени, а малкия тогава бѣше годенъ. Голѣмия пасе овцетѣ, срѣднія работи съ колата, а малкия, който наскоро се бѣше прибралъ отъ солдатлжка, виждахъ пàдни съ дюлгеритѣ по работа, нàдни съ воловетѣ; чича Стайка азъ знаехъ, че само си нарежда момчетата и нагледва дома добитъка и градината.

Едно врѣме чичови Стайкови живѣеха въ нашата махала въ една стара грухнала кжща съ тѣсенъ дворъ и съ малко сждове за добитъка. Азъ ги знамъ и помня още отъ тогава. Тѣ живѣеха хубаво и честито — имаха рѣдка зговорь помежду си, но бѣха на изетъ съ добитъка въ оная тѣснотия.

Слѣдъ освобождението, чичо Стайко купи на края широко мѣсто съ хубава бахчия и градина. А слѣдъ двѣ години, за очудване на сички комшии и познайници чичови Стайкови, които го мислѣха за нищо човѣчецъ, той вдигна една висока и хубава двойна кжща съ повечко стаи и съ широки зимници, послѣ си направи и отлукана голѣмшка, струпа си около и други сждовни и сега чичови Стайкови си живѣятъ на разслабъ и слобода въ това хубаво ширине.

Азъ не бѣхъ се отскоро срѣщалъ и сприказвалъ по-отблизо съ чича Стайка и съ синоветѣ му, но мислѣхъ си сѐ, че тѣхния животъ сега е още по-честитъ и по-за завиждане, отъ колкото бѣше напрѣди, когато живѣеха въ нашата махала.

— Добра стига, чичо Стайко! го поздравихъ азъ, като го състигнахъ. Той бѣ ме съгледалъ, та се бѣше повъспрѣлъ да ме дочака.

— Далъ-бо-добро, чичовото! И добъръ ти часъ! ми отвърна той полека и провлечено, както сѣкога си приказва, и тръгна наредъ съ мене.

— Буклучецъ ли карашъ?

— Буклучецъ зеръ. Ще ида да прѣорна нивето таме на Бучумъ, та рекохъ съ една захметъ баремъ и буклучецъ да откарамъ. Е, че и нивата трѣбва да се тори, пакъ и отъ дома купището трѣбва да се трѣби: нали иде веке врѣме за вършидба! Ами ти?

Азъ му казахъ кждѣ отивамъ.

Той побутна воловетѣ съ остена, викна на кучето, което бѣше зело да се завръща и да се ръмже къмъ менъ и зафана пакъ:

— Азъ щѣхъ, каже, да та попитамъ, да ли са прибра уйчо ти Петко отъ София. Нали му пасемъ овцетѣ, та ще му искамъ да ни дадне житцето, дѣто ни са пада. Свършиле сме го, па рекохъ, ха давно са поприберне отъ тукъ отъ тамъ още, та до нѣйдѣ баремъ да ни искара. То ще са купува пакъ, безъ купило не ще се размине, ами да не е баремъ отсега.

— Нѣма го уйча Петка, отговорихъ азъ. Слѣдъ петь шесть деня му се надѣяме да си доде. Ами . . . . .

„Ами нема купувате жито?“ щѣхъ да го попитамъ, па замълчахъ и само го погледнахъ зачудено и като въпросително.

Азъ знаѣхъ чичови Стайкови за зáможни чифчие. Толкова мюлкъ иматъ и толкова душъ работятъ — мислѣхъ, че и продаватъ зaере.

Чичо Стайко като че разбра какво мислѣхъ, та самичекъ ми отговори на недоисказаното питане.

— Истина, каже, коджа нивици имаме и сѣ ги работимъ, и добрѣ ги ужъ работимъ, па нá — нестига ни сѣ, ето двѣ три години става сѣ купуваме. По-лани града го уби; лани ужъ бѣше добро испръво, на напоконъ нали легна, пáкъ нащо са не доби. Сега вече както сж добрички нивето, ако ги зачува дядо Господъ, ще са завакса, — ама é, че сега ще са прикупува. Па що е. ние и съ добитъка много харчимъ зaерето. Отъ зимаска два чувале ако умелемъ за назе си, единъ чувалъ ще умелемъ на ярма за овцетѣ и воловетѣ.

— Ехъ, гледай си работата, чичо Стайко. То дѣто сж повечко душь, па се докарало та и добиченца има повече, тамъ и храната се харчи повечко, и случи се нáдни та и не достигне. Ама то пакъ отъ друга страна се завакса. Току ти и момчетата да сте здрави, чичо Стайко, та друго е лесно.

— То е така, джанжмъ; ама чакай да видимъ, че и съ здравето не сме дипъ добрѣ. Момчетата тѣ нищо, здрави сж, ама менъ ма векe не бива, ептенъ ма не бива чичовото. Грухнахъ отъ припкане и ударяне. Не мога вече.

Чичо Стайко наистина се видеше доста грухналъ и отпадналъ. Той си е вече и доста прѣкаралъ човѣчецъ, че азъ отъ какъ сжмъ зелъ да помна сѣ такъвъ си го знамъ, макаръ, че косата му отъ скоро е зела да се посрѣбрува. Но прѣзъ есеньта и прѣзъ зимата азъ го бѣхъ видвалъ здравъ, силенъ и пръгавъ. А сега съвсѣмъ други. Па и куцането съ крака го правеше по-отпадналъ и оклюхналъ.

— Ами какзо ти е на крака, та понакуцвашь нѣщо, чичо Стайко? го попитахъ азъ. — Нѣщо да не си го я убилъ я?

— И яе питай за тоя кракъ, чичовото. Сбръкалъ сжмъ са съ него, та не знамъ вече и какво да права. Кой знай отъ що и отъ какво би тая нáпасть! Здравъ си бѣхъ, нѣмаше ми нищо, па прѣзъ месницитѣ

токо зé да ма поболва тукъ бута. Азъ испрѣво го не зехъ за нищо: я съмъ го прѣлежалъ, си помислихъ, я нѣйде съмь го натрътилъ я; той и самичекъ ще си оздраве. Минаха са нѣколко дни, мина са недѣля — крака не минува, ами си сé повече боли. Зехъ тогава да го налагамъ съ едно друго — каквото кажатъ женитѣ — пáкъ не минува. Сé повече си боли. И ужъ бѣше само бута, па токо зé да си ма боли цѣлата тая страна (чичо Стайко показа съ ржка отъ лѣвото колѣно нагоре до подъ слабинитѣ). И отъ срѣдъ месници та и до сега питашь ли ма да ли съмъ видѣлъ бѣлъ день.

— Я гледай, я гледай! Ами че какъ така отъ толкова врѣме да е тоя кракъ и да не мине. То ще да е я вѣтъръ, я пакъ — кой знае какво ще да е! Ама то ще прѣмине токо, ти са не грижи, чичо Стайко. Вие питайте сé, то ще му са намѣри лѣка и нему.

— Не знамъ вече и дѣка да питамъ, чичовото. Нали ти казвамъ: сичко що рекоха, туряхме, нищо не помага. Сé си боли. Гледатъ ма хората, че и ходя ужъ насамъ нататъкъ, и връша едно — друго, ама какъ ходя и какъ връша — самú си знамъ. Добре съмь нá — крака и и боли и нѣ — сé са трае; ама като сѣдна, или нощѣ като легна — ехъ Боже! Че то отдѣ са зематъ тие болки и какъ се истрайва. Надни като си легна вечерь и зашиба така страшно, помисля си, че не ща и да осъмня. Па се мине нощьта, осъмне са пáкъ, и стегна са прѣзъ деня и да ходя, и работа да върша и — . То какво ми са ходи и шътрѣе, душата ми знае, ама нѣмъ що да се прави. Е, че сичко на менъ гледа. Трѣбва да са припка и да са шатре, па макаръ душата и на пжтя нѣйдѣ да ми излѣзе.

— Ами че при тие момчета, чичо Стайко, какво та е намѣрила сега нужда, ти хичъ и да са не трепешъ и съсипвашъ съ работи, ами сé дома да си сѣдишь и болката само да си гледашь и вардишь. Па и безъ тая нужда ти трѣбва вече да се пораслабишь и да си отпочинешь отъ досегашнитѣ трудове и грижи.

— Е-е-ехъ, чичовото! То на други баща, дѣто нищо не сж направиле зарадъ дѣцата си, е дадено да са раслабатъ на старость и само да си почиватъ и да си добруватъ. А азъ защото съмь си съсипалъ здравето на младо врѣме да са ударямъ и да чалжщисвамъ за тѣхъ, трѣбва нема́ и на старость да не видя бѣлъ день. Знаешь ли ти, че каквото са съсипвамъ азъ сега и каквото си тегла днеска при тие момчета, въ живота си не съмь го теглилъ? Знаешь ли, че да са не блъскамъ азъ за сичко и за сичко да не съмь азъ на срѣща, нашата кжща ще се разниже?

Азъ остахъ да се чудя на това, което слушахъ отъ чича Стайка. Неговитѣ оплаквания ме туриха въ крайно недоумѣние. Азъ съвсѣмъ друго знаехъ и мислѣхъ за чичови Стайкови, а пжкъ тукъ отъ думитѣ на чича Стайка съвсѣмъ противното излиза.

Като знаехъ момчетата му, азъ не можехъ и да си помисля, че нѣкога ще види той тегло отъ тѣхъ и при тѣхъ.

Данчо — най-голѣмия му синъ — азъ го знаехъ, че е такъвъ кротакъ и простодушенъ человѣчецъ, какъвто неможе повече да бѫде. Него сѣкога сѫмъ си представлявалъ като типъ на овчарь — по неговата безгрижность, простота и наивность.

Цонко — срѣдния чичовъ Стайковъ синъ — си бѣ, истина, малко по-събуденичекъ и по-отвореничекъ още отъ край, а и отъ какъ ходи солдатинъ още повече се отвори и съживи, но сѐ си бѣше и той кротъкъ и добродушенъ момъкъ.

Малкия — Мито — азъ го знаехъ още отъ дѣте: заедно сме играле и другарувале. По своята простота и уникливость, той повече приличаше на по-голѣмия си бая, отколкото на Цонко. Той бѣше свѣнливъ и срамежливъ като момиче. Отъ есенеска, откакъ се е прибралъ отъ солдатлъка, не съмъ се дипъ сприказвалъ съ него, та го не знамъ какъвъ е сега; но колкото и да се е измѣнилъ и отворилъ, сѐ ще си има и напрѣднитѣ чърти въ характера.

Добрината и послушноста и на троицата е отпечатана и по тѣхнитѣ добродушни лица и открити погледи; по това тѣ сѫ досущъ на баща си.

И азъ съмъ си мислилъ, че само благодарение на тази тѣхна добрина и послушность, чичо Стайко удържа и крепи у дома си тази хубава но рѣдка вече задружность и общность. И сѐ сѫмъ си въображавалъ живота въ чичовата Стайкова кѫща най-добъръ, а самия чичо Стайко най-честитъ човѣкъ.

Ето защо чичовитѣ Стайкови оплаквания ме крайно зачудиха.

— Ами че какъ тъй, чичо Стайко? Запитахъ го азъ слѣдъ едно късичко замълчаване. — Защо да си сега на тегло? Азъ мисля, че твоитѣ момчета както се сговорни и каквито сѫ добри и послушни трѣбва да припкатъ на сждѣ и сичко тие да вършатъ, а пъкъ ти само да си ги нарѣждашъ и да имъ се радвашъ!

— Е-е-ехъ, така трѣбва, чичовото; знамъ го и азъ, че така трѣбва и че така е хубаво. За такова нѣщо съмъ и азъ най-милѣлъ и най-жъдувалъ на тоя свѣтъ. Нали за това съмъ са трудилъ и ударялъ до сега? И какъ съмъ са трудилъ! — Здравето чакъ съмъ си съсипалъ. Въ дѣлникъ, въ праздникъ азъ почивка не съмъ знаялъ. Това — да влеза въ механа да пия съ нѣкого половинъ ока вино — у менъ го не е имало. Азъ не знамъ биле и да седна таме предъ вратника да си лафувамъ съ нѣкои мои екране. Сѐ са е припкало — кое съ воловетѣ, кое при овцетѣ, кое дома околъ добитъка — сѐ на работа да са намирамъ. Тоя добитъкъ и тие овчици нали съ припкане и гледане сѫ са завъдиле! Ами доде съмъ събралъ да купа мѣстото иа края и да вдигна тие кѫщи, знаешъ ли, че отъ залъка, дѣто го рекле, съмъ си дѣлилъ? И защо е било сичко това пестене и съсипване? — Защото съмъ се надѣялъ, че като нагодя сичко както трѣбва, ще ми стигнатъ и момчетата, ще пойамтъ задружно сичкитѣ работи, ще подкаратъ сичко още по-добрѣ, — и азъ на старо време ща само да ги нарѣждамъ и да имъ са радвамъ на сго-

ворта и на хубавия имъ животъ. За такова нѣщо сжмъ са надѣвалъ азъ. Ама я да видимъ да ли го има сега у насъ това? — Нѣма го, нѣма го, чичовото! . . .

„Като бѣха по-малки и нѣмаше, то са вика, нищо още отъ туй, което сега сжмъ нагодилъ и натъкмилъ, много по-добрѣ са живѣеше и много по-наредъ ни вървѣше работата, по-както си азъ искахъ и жалѣехъ, отъ колкото сега. . .

„Дончо той вече отъ край си е поелъ овцетѣ и тѣхъ си знае. Цонко щомъ постигна, зе да ми помага съ воловетѣ. Малкия пакъ му на голѣмия си бая помага околъ овцету, ту околъ насъ изъ дома припка и ни връши. Сичкитѣ чалъщисватъ, сичкитѣ са ударятъ, и каквото ги наредя, на радо сърце сѣ послушватъ. А менъ ми драго като припкатъ и слушатъ тъй, та и азъ още повече припкамъ и пестя, още повече навалямъ и са блъскамъ. И мисля си тогава: — ехъ, какво ще да е да ми стигнатъ и троицата! Па да ги изженя и да ми доведатъ и три снахи! И кога ща развръта тогава съ тѣхъ една работа, та нидѣ не ще я има! — Много хубаво нѣщо и за хубавъ животъ сжмъ си мислилъ тогава! Ама камъ сега да се е сбжднало баремъ четвъртинката отъ това, което тогава съмъ си мислилъ!

„Истина, и напоконъ отка постигнаха момчетата още повече, пакъ видѣхъ добъръ животъ; видѣхъ що-годѣ отъ това, за което толкова мислѣхъ.

„Оженихме Данчо; невястата му се докара добра и послушна. Стигнаха и по-малкитѣ. Натъкмихъ азъ два чифта волове. Съ еднитѣ работи Цонко, съ другитѣ кога азъ, кога Мито. Нарѣждамъ ги азъ както си знамъ и тне слушатъ, и добро сичко. И менъ ми още по-драго.

„Додоха и Русинѣ. Стана Българско. Купихъ азъ на края мѣстото съ бахчията и зехме малко-по-малко да стѣгаме и за градежъ. И радвахъ са азъ, че скоро ще се разслабимъ въ нова кжща и въ широкъ дворъ. Кога токо зеха Цонко солдатинъ.

„Менъ ми са много сбръка работата съ него, ама отъ малко-малко пакъ я карахме наредъ. Приготвихме вече щото трѣбва керасте за граденнето, продадохме и еднитѣ волове и две уничета, та зехме и парици още и дорде да излѣзе Цонко отъ солдатлжка, ние направихме кжщата.

„Цонко се прибра отъ солдатлжка въ новата кжща. Следъ една година оженихме и него. Доведе ни и той невяста — пръгава и работна невяста. И работата ни тръгна ужъ много добрѣ. Натъкмихъ ги азъ пакъ два чифта волове, зехме да прикупваме и нивици, направихме и отлуканата и тамамъ когато мислѣхъ, че сичко вече съмъ наредилъ както трѣбва, зеха пакъ Мито солдатинъ. Ехъ, нѣма що! И това трѣбва да са прѣкара. „Да изслужи веднашъ и Мито, си мисля, па да са прибере да го привиемъ и него, тогава вече ще са оправи сичко наредъ, ще нагодя и распоредя вече сичко, както го мисла и както ми са иска; па ще имъ прѣдамъ сичкитѣ работи, а азъ ща тогава само да ги нагаждамъ

я нареждамъ и ще си гледамъ вече старостьта". Така си мисля. Ама не малѣше така.

www.ibtool.com.cn

„Още не бѣше се прибралъ Мито отъ солдатлѫка, умрѣ свата, Ценковия дѣда. Падна са Цонку миразъ. Зе́ три-четиря низе, двѣ ливаде и 50—60 овце. До тогава той залѣгаше се́ за обното, слушаше се́ каквото му кажа и прикаше дѣто го нареди. Отка зе́ мираза, токо зафана повечето неговитѣ си низе да реди и работи; па полека-лека токо зафана — падне ли му редъ — и па вънка безъ мой изинъ да поработва, било на шуря си, било и на други хора. И зафана отъ тука да са накрѫшва и растуря живота, дѣто азъ мислѫ да го нередя. Отъ тука ми трѣгна назадъ.

„Кѫнеска са прибра и Мито. И годихъ го да са не губи насамъ-нататъкъ. Мислѣхъ съ него давно нѣкакъ излѣземъ изъ кривия пѫть. Не е, не можахме; още по́-вече са забатачихме; и се́ си са забатачваме.

„Пое той ужъ еднитѣ волове; зе́ да поработва съ тѣхъ; — ама зафана сегисъ-тогисъ, подирать ли го, и съ дюлгеретѣ да походва. Дордѣ правихме пие кѫщата и отлуканата, той поработва́ съ тѣхъ, поработва́ и напоконъ, и стана́ си вече дюлгеринъ. — Отъ пролѣценъ той ми вече ептепъ зарѣза воловетѣ и си тръгна се́ съ дюлгеретѣ. Потегли си той башка на своя глава. Цонко колкото бѣше по́-напредъ, сега още повече зе́ да стърии́ отъ домашнитѣ работи и да си тегли на страна — да са мѫча. Голѣмия си глода овцетѣ, за друго са не грижи и не хае. И ето ти, че сичко са труна на мене само, за сичко азъ останахъ да си блъскамъ главата. Ама билъ съмъ грухналъ, кракъ ма болѣло — не гледатъ тие. Сѣки своето гледа и за себе си са грижи. И какво ще сторѫ да са не съсипвамъ и да не влача сами́?

„Да ги нареждамъ, викашъ. Ами кого ще нареждашъ, като нѣма кой да та слуша вече! — Едно врѣме вечерь са приберехме сички дома съ врѣме, па земемъ, прѣхоротимъ си какво трѣбва да са прави заранъ, нареди ги азъ кой какво ще врѫши,— и заранъта сѣки отъ рано си са зафата за работата. И работата така врѫви на редъ. Тъй съмъ го мислилъ, че ще да е сѣкога.

„Ами сега като съмъ потименъ за такова нѣщо?

„Вечерь до нѣкое си врѣме седѫ дома самичъкъ съ дѣцата— тѣхъ ги нѣма никакви. Голѣмия веке си е при овцитѣ, малкия са залипе по ергенлѫка, а пъкъ Цонко са заплесне на моста или прѣдъ Ненковия вратникъ, да си бъбре съ мажетѣ, а пакъ ти си ги чакай дома, — това дѣто го азъ най-необичамъ и дѣто никога не съмъ го правилъ.

„Приберѫтъ са вечерьта късно, легнатъ си, заранья рано една стая и си отива съ дюлгеритѣ, пакъ другия, ако му речешъ, че еди-какво си трѣбва да са свърши, каже ти, че на тоя и тоя билъ далъ дума да му работи и не можалъ да му растуря хатѫра; — а пакъ ти сѣди та си гледай старостьта де!

„ На, и днеска, пали́ видишъ — самичъкъ съ това дѣте отваждамъ да прѣорѫ нивото. То и врѣме му е минало — ама нѣма кой, на мень

об гледа. Натоварилъ съмъ и буклукъ — двѣ работи гледамъ да свърша отведнашь.

www.libtool.com.cn

(Край въ идущата книжка).

ИЗЪ „NOVISSIMA VERBA“.

(IV-та часть.)

I.

Въ царството на Фарфора.

Върху единъ прѣстолъ отъ чисто злато,
Обиколенъ отъ мандарини, прѣмѣненъ богато,
Сѣди Ясновелможний Властелинъ,
Благопобѣдний Вождъ, Китайский Царь, Небесний Синъ.

И мандаринитѣ приказватъ умно
За твърдѣ важни работи, приказватъ сладкодумно;
Но спорътъ е за царя суета . . .
И мисъльта му хврькна прѣзъ широкитѣ врата . . .

Царицата, Зората на Зоритѣ,
Въвъ Фарфоровий си кйошкъ, — храмъ веселъ на игритѣ,
Шегува се съсъ нѣколко моми, —
Плете копринен шалъ и пѣй, — и царчето кърми.

И най-подирѣ тя нервозна става,
Съ вѣтрилото си маха, и на грижи се предава . . .
„ . . . — Защо се бави царя тъй, уви,
Въ съвѣта си? . . Ахъ, тѣзи коронясани глави! . . .“

Туй размишленье ядовито, смѣло,
Набърчи бѣлоснѣжното и лучезарно чело
На царската другарка . . . Въ сжщий часъ,
Въ Съвѣта мандарински гръмна господарский гласъ:

„ . . . — Въ благовъздушний кйошкъ царицинъ, дѣто
„Студений разумъ робъ е нѣмъ, а властвува сърдцето,
„Когато закъснѣмъ въ този Съвѣтъ —
„Глубоки сж въздишкитѣ и грижитѣ безъ четъ . . .

„Отивамъ! . . . Съ махания на вѣтрило,
„Царкинята ми праща своето диханье мило!
„Като зефиръ изъ райскитѣ мѣста,
„Осѣщамъ благовонностьта на нейнитѣ уста! . . . —“

Високоученитѣ мандарини
Цалунахѫ свещенний прахъ подъ царскитѣ лапчини;
А влибения властелинъ, засмѣнъ,
Опѫти се къмъ хубавия кйошкъ отъ порцеланъ.

II.

История на Българския Народъ,

(Видѣние.)

Намѣрвахъ се въ една психическа полузаспалость,
Обсажданъ отъ видѣния, потѫналъ въ омъртвялость . . .
И гледахъ обиталище на диви звѣрове,
И слушахъ цѣлъ народъ, на крьсть увисналъ, да реве. . .

И гледахъ хиляди глави на пѫртове набити,
И слушахъ изъ гробо́ветѣ въздишки жаловити;
И гледахъ планини отъ мърши на дѣца, жени,
Рѣки отъ кръвь, Геенски вихръ, безименни злини . . .

И виждахъ срѣщу Разума насочени стрѣли!
И слушахъ безполезнитѣ, безотзивнитѣ думи
На Мѫдростьта, раскѫсвана отъ хиляди орли!

И сѣкашъ земний миръ бѣ пъленъ съ милиони Чуми;
И викнахъ: „Що е туй?—“ И чухъ отвѣтъ всрѣдъ плачоветѣ:
„— Туй е Историята на България, поете! —“

III.

Моя „Паспортъ“.

Години — тридесеть и петь;
Опасенъ пакостникъ (поетъ);
Око лучисто, бистрогледно;
Високо чело; лйце блѣдно;
Попъстрени брадичка и мустаци;
И никакви почти особни знаци —
Освѣнъ сърдце за правда жедно.

Ст. Михайловски.

---

www.libtool.com.cn

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Новѣйша история, отъ френската революция до днешно врѣме, съставилъ по записките на професора Григоровича, Димитръ Д. Агура.

Г. Д. Агура, който прѣподава съ успѣхъ историята въ Софийската мжжка гимназия, убѣденъ отъ личенъ опитъ, въ нуждата на единъ пространенъ учебникъ по най-новата европейска история, съставилъ е настоящия. При всичко че сжществува вече, единъ, доста добъръ, съставенъ пакъ по Григоровича, отъ г. Ст. Костова, г. Агура е намѣрилъ, че епохата на французската революция е прѣдставена по-скратено и това му е дало поводъ да състави нова история съ по-обширно изложение на френската революция. Г. Агура въ тоя случай се е ползувалъ главно отъ Е. Маршала. Макаръ и компилация, тоя трудъ, при внимателното му разглеждане, изобличава доста търпелива работа, вѣщъ похватъ и добро владѣние прѣдмѣта у г. Агура. Той е успѣлъ, при всичко че е черпалъ отъ нѣколко историка, да изложи събитията отъ най-новата епоха на живота на европейскитѣ общества въ форма, развитие, редъ съотвѣтственни на обема на труда му, както и на умственната подготовка на ученицитѣ, за които се назначва „Новѣйшата история“ Едно отличително прѣимущества нейно е и изложението историческитѣ сждби на разнитѣ американски държави дори до най-послѣдне врѣме. Това, заедно съ конкретний и ясний прѣгледъ на европейската култура въ XIX вѣкъ, дава съвършенни закржгленность и пълнота на книгата, нѣщо, което, до колкото намъ е извѣстно, липсва на другитѣ подобни ржководства по историята, съ които располага нашата бѣдна учебна литература. Изложението на историческитѣ събития не е сухо и чисто научно, а живо, анекдотично и даже увлекателено; това е едно важно качество. Съ особенно единство и пълнота е описана епохата на французската революция. Нѣкждѣ обаче, тая часть страда отъ прѣтрупаность на подробности, повече отъ колкото би се изисквало за освѣтление събитията; това бърка на хармонията между частитѣ, а на мѣста строгата свръзка се нарушава, както и хронологический редъ, чрезъ турянето по-късни събития прѣди по-ранни; така, напр. изображението Франция при първата империя (основана на 1804 г. и паднала на 1815) е вмъкнато между погубването на херцога Енгиенский (1804 г.) и третята коалиция (1805 година), когато тоя обзоръ трѣбваше да стане ретроспективно само подиръ свършването на империята. Периодътъ отъ Вѣнский конгресъ до наше врѣме е изложенъ много подробно, но и тукъ се забѣлѣзватъ нѣйдѣ излишности или повторения. Така, маджарското въстание на 1848 г. два пжти се разказва. (Виждъ стр. 161 главата: *Унгурска (?) война,* и стр. 177, главата: *Народното движение въ Унгария*). Очевидно, че г. Агуру нѣкждѣ е било твърдѣ трудно да се справи съ извънредно обилния исторически материялъ, който е ималъ прѣдъ себе си при съставянето историята. Тези недостатки обаче не сж твърдѣ важни и не могжтъ да отнематъ въобще нищо отъ достойнството на систематичното изложението. Но биятъ въ очи расиасаностьта на слога и небрѣжностьта, крайната небрѣжность на языка. При всичко че единъ учебникъ не е едно литературно произведение и художественното изложение стои на втори планъ слѣдъ систематичностьта, точностьта, конкретностьта, но въ данний случай, присжтствието на купъ стилистически и грамастически исъвършенства въ книгата, врѣди доста на достойнството ѝ и изобличава ако не едно недостаточно литературно образование у автора ѝ, то поне голѣма и неоправдаема поспѣшность въ изработванието ѝ. Очевидно е, безъ да ни казва г-нъ Агура въ прѣдисловието си, че той е черпалъ отъ русски и французски автори, защото не само въ склада на рѣчьта се вижда влиянието ту на русский языкъ, ту

на френский, но дори и въ неправилното написване собственнитѣ имена, като: *Геберъ* (името на френский терорисъ, Hèbert), Витген*щ*тейнъ (вм. Витгенщайнъ), Полско кралъство, и пр.; или: *Ринъ* (вм. Рейнъ, по френски Rhin) *Лорена*, (вм. Лотарингия). По нѣкой пѫть писането собственнитѣ имена става пъкъ свееволно, като: *Нѣйманъ*, вм. Нѣманъ, рѣка, *Каролъ*, вм. Карлъ. Тие погрѣшки, вѣроятно, се длъжѫтъ, както загатнахме и по-горѣ, на бързината на съставянето историята, която не е оставила възможность на г. Агура да бѫде по-внимателенъ и при прѣвождането отъ русски, инакъ той не би прѣвелъ: *заработная плата*: „заработена заплата“, (вм. надница, платка): *раздѣлался съ . . .*: „раздѣлилъ се съ. . . „(вм. расправилъ се, видѣлъ си сѣткитѣ съ . . .); *подъ* Плѣвенъ: (вм. при Плѣвенъ); *поручилъ*: „порѫчилъ,“ (вм. заповѣдалъ); а други оставилъ съвсѣмъ руски, като: *выгода* (вм. полза, облага), *требованіе* (вм. искане); *заносчивость* (вм. дързко високомѣрие) и пр. Трѣбва ли да припишемъ пакъ на тая бързина и безбройнитѣ правописни грѣшки, или пъкъ на незнание? Почти на всякѫдѣ сѫществителнитѣ отъ мѫжкий родъ и съ членътъ си, въ именителенъ падежъ се пишатъ като въ винителенъ, като: „Фелдмаршала тръгна, (вм. фелдмаршалътъ и пр.); или това е станало по невѣжественното и безграмотнѣйше правило на граматикитѣ на Т. Икономова и Момчилова? Незнаемъ сѫщо защо г. Агура пише *нощь* „нѫщь“! Особенно буква *ъ* твърдѣ много честь намира прѣдъ г. Агура, който добросъвѣстно пише: стрѫмяше, рѫдъ, кѫтникъ, глѫда, сѫни, полѫзенъ и пр. Не стига, ами чуждитѣ думи безполезно наводняватъ, като едно хунско нахлуване, всяка страница на историята и правятъ разбирането ѝ невъзможно за читателя, който незнае френски. Не стигатъ ли ни стотинитѣ чужди и непотрѣбни думи, които влѣзохѫ въ него чрезъ канала на канцеларитѣ и на вѣстницитѣ, които, щемъ-нещемъ, сдобихѫ у насъ право на гражданство, ами още и единъ учебникъ съ изгледъ на сериозность, какъвто е „Новѣшата Исторія“ да увеличава съ нови барбаризми филологическиятъ сѣтъ, подъ който единъ денъ българский языкъ ще изгуби всяка физиономия и оригиналность? Ние никога не сме биле тѣсногледъ въ въпроса за усвояването чужди думи, когато тѣ се являвать необходими за изражението на едно ново понятие, или на разнитѣ нюанси на една мисъль, на едно прѣдставление. Тогава тѣ сѫ богатство. Но каква полза да обогатяваме языка си съ нѣкакви *офензиви, режими, експедиции, съзеренства, хегемоний, конституира, компензации,* и пр. и пр. когато си имаме прѣкрасни български вмѣсто тѣхъ?

Още една бѣлѣжка, която имаме да направимъ г. Агуру, то е дѣто не е можалъ да се задържи на чисто историческа обективна почва, при изложението послѣднитѣ фази, прѣзъ които мина отечеството ни отъ 6 Септември насамъ. Той не пише нито вѣстникарска статия, нито тенденциозна повѣсть, а учебникъ по историята. А види се, забравилъ е това. Той остая твърдѣ прозрачно да се видатъ неговитѣ лични симпатии и антипатии, и извѣстна подобострастность.. На сѫщитѣ тие страници срѣщаме единъ пасажъ пъкъ доста безсвързенъ, и който се свърша съ баналенъ тонъ, съвсѣмъ не подходящъ на единъ учебникъ: „Отъ друга страна успѣхитѣ на българското орѫжие *подигна* българското име и честь прѣдъ европейский свѣтъ и спѣчели (за кого?) симпатиитѣ и моралната подрѫжка на всички просвѣтени и свободолюбиви народи, *неисключая* и русския, който ликуваше за сполукитѣ на *братушкитѣ*.“

Всичкитѣ тие недостатки, които би било лесно да се поправатъ при второто издание, немогѫтъ, обаче, да закриятъ другитѣ солидни достойнства на „Новѣйшата История“ на г. Агура, и ние отъ сѣ сърдце я прѣпорѫчваме и като учебникъ, и като книга отъ твърдѣ интересенъ и полезенъ прочитъ.

Наль и Дамаянти, индийска повѣсть, прѣводъ отъ русски. София, 1890.

Старата индийска епическа поезия, съ която не отдавна се е запозналь образований свѣтъ, радикално се отличава отъ европейското творчество по грандиозностьта на измислицата, по безпрѣдѣлностьта на полета на фантазията, по гигантскитѣ образи и по неѣъобразнитѣ размѣри на чудесното, което въ нея играе главната роль. Заедно съ това, една изразителна простота въ изражението, една чистота на фразата, едно пълно отсѫтствие на всякакви тъмни метефори и хиперболи въ слога, рѣзко я дѣлѫтъ отъ античната европейска поезия, както и отъ западно азиятската. Индийскитѣ поеми възпѣватъ главно подвизитѣ и славнитѣ дѣяния на юнацитѣ и царетѣ. Тие поеми, които сѫ несравненно по-грандиозни отъ Омировитѣ, сѫ биле съшити, както и неговитѣ, отъ устнитѣ прѣдания и пѣсни на народа прѣзъ цѣла верига вѣкове, додѣто най-послѣ се слѣли въ едно цѣло. Най-главнитѣ индийски епопеи сѫ: *Рамаяна* и *Махабарата*. Послѣднята състои отъ 250,000 стиха. Въ нея человѣческий елементъ повече прѣобладава и героитѣ, които се подвизаватъ въ нея, имать по-малко божественни или чудодѣйственни атрибути. Най-поетическиятъ и трогателенъ епизодъ отъ нея е на Наль и Дамаянти. Шлегелъ намира, че тя по своята поетичность и възвишенность стои на единъ редъ съ най великолѣпнитѣ поеми, които притежава европейската литература. Тя е прѣведена на много язици. На русски Наль и Дамаянти има класически прѣводъ въ стихове. На български тя днесь ни се поднася въ проза, но не се обажда нито кой ѝ е прѣводачътъ, нито отъ кой русски прѣводъ е прѣведена: печатътъ на пълна тайственность лежи на прѣднята коричка на книгата. За тая причина нѣма възможность да се провѣри точностьта на българския прѣводъ. Языкътъ му съ малки исключения, въобще, е добъръ. Прѣпорѫчваме тая книжка, въ нея българскитѣ читатели прѣвъ пѫть ще се запознаятъ съ едно екзотическо, индийско творчество, което въ нищо не отстѫпа на европейското.

Нервний вѣкъ, съчинение на П. Монтегаццо, професоръ на антропологията въ Флоренция. Прѣвелъ Ж. Д.

Тая книжка, както и названието ѝ посочва, се занимава съ оня психически недугъ, исключително принадлежащъ на нашата съврѣменность, продуктъ исторически на болезненно-напрѣжений животъ на новитѣ европейски общества, който се нарича *нервозность*. Авторътъ, П. Монтегаццо, твърдѣ вѣщо изображава симптоматитѣ и сѫщностьта на тая странна и всеобщо распространена болесть, разглежда причинитѣ ѝ и указва на срѣдствата на нейното излѣчение. Далечъ отъ да има характера на чисто научно, или специално съчинение, книгата е написана съ твърдѣ популяренъ языкъ, занимателно и анекдотично, така щото прѣдставлява достѫпенъ, приятенъ и полезенъ прочетъ за всѣки единъ читатель — толкосъ повече, че и языка на прѣвода е доста чистъ и гладъкъ.

Х.

Приехѫ се въ редакцията следующитѣ нови книги и издания:

Дума, литературно-научно-политическо списание книжки VII и VIII редакторъ Йонковъ-Владикинъ. Пловдивъ 1890.

Нова гусла, стихотворение отъ Мирча. (1885-1890 г.) Пловдивъ Дружествена печатница „Единство“ 1890 Цѣна 1 левъ.

Пѣсни и сатири, стихотворения отъ Хр. Карапетковъ, Пловдивъ 1890 г. Цѣна 50 стот.

Искра, илюстровано научно-литературно списание, година III, брой I-й, редакторъ издатель В. Юрдановъ. Шуменъ 1891.

Отелло, трагедия отъ Шекспира, прѣводъ отъ русски. 1891.

СТОЛИЧНИЙ ТЕАТЪРЪ.

III.

На 11-ий ноември, сѫбота вечерьта, се повтори Галилей и нѣкои сцени направиха по-добро впечатление. Обаче и вторий, както и първий пѫть, Стено Кондарино се игра прѣувеличено патетически; израженията на лицето и на очитѣ бѣхѫ твърдѣ силни. Тъзи способность за улицетворяванье на страстни моменти, може да бѫде твърдѣ полезна, но трѣбва да не се остава да излиза нъ-вънъ границата. — Кардиналъть се държа съ достолѣпие, нъ това достолѣпие понѣкогашъ минуваше въ такава надутость и надѣленость, която ни се виждахѫ твърдѣ силна и за единъ кардиналъ. Мьртвото, испъчено стоенье на кардинала бѣше неестествено, а опова прѣчупванье одвѣ при суфлерската колибка бѣ съвсѣмъ неумѣстно.

Надѣваме се, че Галилей нѣма трети пѫть да се яви на сцената — ако се яви, ще бѫде знакъ за голѣмо естетическо безвкусие. . ., Както казахме, Галилей е низерна трагедия. Прѣди всичко, нѣма никаква възможность за зрителя да вѣрва, че прѣзъ тия 4 часа, се памиуватъ 30 години и отъ горѣ. Нъ този недостатъкъ на „Галилея“ е най-нищожний. По-важно е, че сюжетъть е абсолютно недраматиченъ: какъвъ драматизъмъ може да има въ тихитѣ кабинетни медитации на единъ ученъ? Каква живость и каква драматичность може да има въ астрономически съображения, прѣдизвикани тъй глупаво отъ раскѫщаньето на едно кандило? Не отказваме, че въ живота всичко това е възможно — защото животъть е прѣпълненъ съ случайности; не отказваме, че е възможно единъ Нютонъ да си е послужилъ и съ падиньето на една ябълка, за да открие великия законъ за всемирното притеглюванье. Нъ въ драматическото искуство нѣма мѣсто за случайноститѣ и не може да го има до тогава, до дѣто не се унищожи неговата сѫщность и висота. И нека каже всѣки за себе си, нѣма ли да му се види ужасно смѣшно, ако му прѣдставѣхѫ Нютона, сѣднѫлъ въ градината си, до една ябълка, за да види какъ ще падне тя и да скочи изъ единъ пѫть, и да захване да разсѫждава за притеглюванъето на земята отъ слънцето? Дълготѣ и скрити въ дъното на душата психически процесси, които създаватъ науката и откриватъ невидени кръгозори, не сѫ сюжети за трагедии; а когато нѣкоя невѣжа ржка накара актьора да декламира онова, което не се подава на никакви думи и което *само* се прѣживѣва, ний тогава можемъ само да го съжалимъ за напраздно изгубения трудъ, а не и да се възхитимъ.

Още по-важенъ е другъ единъ недостатъкъ, който не истича само отъ сюжета, а и отъ незнанието на автора, или пъкъ отъ нѣкоя негова тенденциозна цѣль. То е характерътъ на нѣкогашния приятель на Галилея, а сега неговъ врагъ и отъститель — Александра. Той е духовно лице; той отъмъщава на Галилея за това, че една нѣкогашна негова (Александрова) любовница, Марина, прѣдпочита Галилея. И знаете ли какво е и въ какво състои това отъмъщение? То е по-

вече отъ звѣрско, то е „supra — звѣрско“, то състои въ систематическо прѣслѣдванье, отравянье на живота му, отдалечаванье отъ него любимата му дъщеря и мжченія безкрайни чрѣзъ инквизицията и др. Нъ по-добрѣ ще бжде да оставимъ самия Александъръ хладнокръвно да описва своитѣ злодѣйства и тѣхнитѣ мотиви, за да се увѣримъ, че той е не само най-голѣмото „драматическо“ чудовище, нъ че такова чудовище не е ходило и по земята, както казва Лессингъ за Ричарда III отъ Вайсса.

Нека тѣзи извадки даджтъ на четеца едно понятие и за прѣвода на книгата. [1])

„Ти знаешъ ли Галилее, какво нѣщо е любовьта? . . . тази велика и страшна страсть? *Прочее*, това щастие, тази безконечна радость ми *се е* отнели; испъденъ съмъ, *прикебрежень* съмъ за тебе, и отъ тогазъ съмъ се заклелъ да отмъстя“. „И моето отмъщение е почнато медленно скришно, за да нападне на тебе, като цѣлъ рѣдъ отъ безчисленни мжчения и сърдцеядающитѣ жалости! И понеже, за да бжда равенъ съ тебе, трѣбваше да бжда и великъ, за това прикарахъ много лѣтни нощи на учение, изчерпахъ умътъ си надъ книгитѣ. . . облѣкохъ расото, за да бжда достовѣренъ, за да привличамъ почести, и всичко това за да отмъстя.“ Нѣколко години бѣхъ заминали, отъ когато ти бѣше професоръ въ университета въ г. Биза, и завистьта порастнала въ по-голѣмъ размѣръ помежду претендующитѣ за мждростьта, по причина на твоитѣ открития, тѣхната противъ тебе ярость, завистьта, която се е хвърлила противъ тебе, азъ я подстрекахъ и я разровихъ.“ „Отишелъ бѣше въ г. Патавия, гдѣто бѣше назначенъ професоръ, и послѣ въ Венеция, за да прѣдставишъ въ правителството твоя телескопъ; но анонимното писмо до сждилището, те обвиняваше, че ти си открадналъ това откритие, и си *станалъ* тогава опозоренъ! Това писмо бѣше отъ мене.“ „И всичко това не стигаше. Ти бѣше честитъ съ твоята дъщеря. Хвърлихъ *прочее* безчестието между тебе и нея; *васъ* раздѣлихъ за много години, затворихъ я послѣ въ манастиръ и се смѣяхъ съ сълзитѣ ѝ!“ „Най-послѣ ти бѣше обвиненъ прѣдъ тайната инквизиция като еретикъ, *подкупилъ* на мжчения“. . . „Кой те е обвинявалъ, кой те е лишилъ отъ милванията и радостьта на твоето чадо? Азъ! който безмилостно продължавахъ моето отмъщение!“ „(Продължава звѣрски). И знаешъ ли, коя бѣше тая жена, която азъ обичахъ, за която се увлѣкохъ *на това* прѣстжпление? Бѣше Марина!“ Подиръ казва, че той я билъ удушилъ, защото при умиранъето си, молила Бога за Галилея и сетнѣ му запалва ракописитѣ, за да угасне славата му. Стено Кондарини скача прѣзъ прозореца, съ ножъ въ зжбитѣ, убива го и спасява ракописитѣ, нъ въ това врѣме Галилей умира, вѣроятно отъ жаль за съчиненията си.

Истинското искуство визвисява и облагодява духа; който е способенъ, нека възвиси духа си и когато гледа това чудовище.

На 29 ноември, въ четвъртъкъ се прѣдстави трагедията „Дъщерята на Раввина“ отъ Х. И тя е отъ родъ на Галилея, и тя е сълзообилна. Тенденцията ѝ е да се примирѝтъ ужъ християнската и юдейската религия, нъ въ сжщность нѣма никакво примирение. И християнинътъ и еврепинътъ остабатъ еднакво неспособни да проникнѝтъ въ царството на истинната религия.—Ний не сме твърдѣ религиозенъ, нито фанатически народъ, та нѣма никаква опасность отъ такива пиеси, които сѫ способни само да раздухатъ враждата между два народа отъ двѣ различни религии. Нъ независимо отъ това, за искуството не е достойно да става робиня на религията или по-право на една религиозна партия и да проповѣдва различие между тѣхъ, като ни рисува християни, които се гнусѫтъ отъ евреи и евреи, които се гнусѫтъ отъ християни. А „Дъщерята на Равина е такава.

Трѣбва да забѣлѣжимъ, че въ това, както и въ слѣдующитѣ прѣдставлениия антрактитѣ бѣхѫ твърдѣ дълги: ний гледахме внимателно на часовника си, по колко трайтъ и ако го кажемъ на читателитѣ си, тѣ нѣма да повѣрвать: цѣли 30 минути! А самата игра не траеше всѣкога и 30 минути, така щото публиката е принудена половината врѣме да загуби — на халосъ. Да оставимъ на страна, че туй е твърдѣ голѣмъ луксъ — ний българитѣ изобщо сме щедри кога се касае за врѣмето, — но то е и страшно досадително за онія, които не сѫ навикнали да стоятъ праздни.

Въ сжбота, 24 ноември се прѣдставихѫ „Воденичаритѣ“ отъ Х. Тъзи комедийка е една отъ най-сполучливо избранитѣ пиеси, които е прѣдставила тъзи

1) Прѣводътъ е посветенъ на Н. Ц. Височество Княза.

трупа отъ началото на своето сѫществуванье. Ний ѫ удобряваме не поради нѣкакви художественни достойнства — тѣ едва ли ще се намѣрѫтъ въ една комедия, въ която има толкова очевидни невѣроятности и невъзможности, толкова искуствено скроени нѣща. Не, ний сме доволни отъ неѫ, защото е остроумна и защото по хубавото изиграванье надмина всичкитѣ наши очаквания. Ний и не искаме отъ театъра и искуството въобще да казва *само* велики и възвишени мисли; ний обичаме и онова искуство, което не напрѣга умственнитѣ ни сили, което доставя истинска и пълна почивка. За насъ е неприятно да гледаме въ театъра само пиеситѣ отъ рода на златната срѣдина; пиеси, които нѣматъ ни идейно съдържанье, ни остроумие; които, съ една дума приспиватъ и тѣлото и духа ни и накарватъ отчаяната публика да се прозѣва. . .

Най-хубава бѣше играта на г. Киркова, въ ролята на воденичаря Георга. Както въ нѣкои отъ другитѣ свои досегашни „изпълнения," така и този пѫть той играеше твърдѣ отъ сърдце. Ако не сѫ ни излъгали очитѣ и заключенията ни, този актьоръ се увлича много отъ играта си, той буквално се завладява отъ оная страсть, която прѣдставлява. Този пѫть ний ясно видѣхме потъ по него. Туй идентифицираньe съ прѣдставяното лице, ще му гарантира естественостьта на играта и симпатиитѣ на публиката, само трѣбва много да внимава да не го заведе тѫ къмъ крайность и реалистическа аффектация, както и да не истощава силитѣ му.

На 2 ий декемврий, недѣля, пръвъ пѫть видѣхме въ българския театъръ българско произведение — *Пенчо Кърлежътъ*, комедия отъ Д. Е. Шишмановъ. Твърдѣ приятно ни е да констатираме това „нововведение", ако и да сме принудени да отложимъ нашиятъ рефератъ за самата комедия и за играта до тогава, когато се прѣдстави втори пѫть. Вѣрваме, че то нѣма да се забави и че нашитѣ читатели нѣма много да чакатъ

И на 9 дек. имахме щастието пакъ да гледаме българско произведение. То бѣше драмата *Руска*, отъ Ив. Вазовъ. Макаръ, че споредъ насъ тая драма не отговаря на всичкитѣ сценически и художественни искания и ние се страхувахме за успѣха ѝ на сцената, но страховетѣ ни излѣзоха безосновни.

Доста би спечелила „Руска," ако се направѣхѫ въ нея нѣкои съкращения, а особенно ако се испустеше монологътъ на Ангела въ края на третия актъ, дѣто той испраща Руска и дѣда Лулча — а той остава само за да си искаже монолога, за нищо друго. Па и хубавата игра много значи; има пиеси, сами по себе си слаби, които обаче въ рѫцѣтѣ на внимателни и добри актьори, стават твърдѣ хубави. Ний сме гледали и други пѫть „Русска"; нѣкои сцени, особенно убийството на Кърджи Османа, ни направихѫ по-силно впечатление. Само единъ моментъ въ „Руска" се изигра този пѫть тъй чудесно, щото ний не се надѣвахме втори пѫть да видимъ въ този театъръ подобно нѣщо. Този моментъ е свиждането на Руска съ Ангела въ гората. Тамъ като по едно чудо актьоритѣ — г-жа Попова и г. Кирковъ — надминахѫ себе си. Съ много мѫка се удържахме ний отъ прѣхласванье, и отъ сърдце съчувствувахме на бурното рѫкоплѣсканье на публиката, което бѣше едно отъ най-заслуженитѣ. Туй е пръвъ пѫть, дѣто ний останахме въсхитени отъ играта въ този театъръ, безъ да можемъ даже да си обяснимъ подробно дѣ се крие тайната на ефекта на тъзи сцена. Знаемъ само толкова, че ситуацията само по себе е твърдѣ ефектна, че актьоритѣ сполучливо проиѕвѣхѫ изъ единъ пѫть тона си и го направихѫ меланхоличенъ и болѣзненно-вдъхновенъ, като простирахѫ само безсилно рѫцѣ единъ къмъ други, безъ да се хвърлѫтъ моментално въ прѣгрѫдкитѣ си, и тъй усилихѫ до най-висока степень напрѣжението на зрителитѣ.

На прѣдставлението присѫтствуваше и г. прѣзидентъ-министра и това присѫтствие на г. министра Стамболова, бѣше може би, и причината на това, че актьоритѣ испустнахѫ въ четвъртия актъ една съвършенно невинна

фраза *). Казване „може би“, защото не знаемъ, то ли е същинската причина, нъ ако е то, ние намираме скрупулитѣ на онѣзи кьсогледи политици, които сж направили това съкращение за съвсѣмъ неумѣстни. Първо, защото Александръ втори отдавна почина най-грагически и за него нѣма никакво значение, да ли ний викаме „да живѣе“ или не, дали пиемъ за здравьето му, или плачемъ за негова мъченически край. . . Второ, външната политика нѣма нищо общо съ искуството.

Думитѣ въ една драма се отнасятъ за лицата на пиесата, а не за зрителитѣ — тѣ сж свободни да бждятъ на съвършенно противно мнѣние. Твърдѣ кьсогледи политици наричаме ний онія, които сж направили това съкращение още и затова, защото считаме за кьсогледство този тѣхенъ страхъ да не станѫтъ неприятни или това тѣхно помѣрение, да станѫтъ приятни. То мирише изобщо твърдѣ много на низко поклонство и угодничество, а до колкото познаваме ний душитѣ на силнитѣ „міра сего,“ — не отъ практика, а отъ Шекспира — туй е за тѣхъ най-омразно и най-противно; то е за тѣхъ много по-противно отъ всѣка дръзка и смѣла рѣчь на единъ неопитенъ драскачъ. Ако г-нъ Президентъ-министера е забѣлѣзалъ, каква честь му е направена, той трѣбва горчиво, нъ прѣзрително и съжалително да се е усмихналъ, че тъй злѣ го разбиратъ.

София, 15-й Декемврий 1890.

IV.

Седемь дена слѣдъ прѣдставленнето на „*Руска*“, — на 16-ий декемврий, се прѣдстави *Докторъ Калевъ* отъ Леронжа и слѣдъ това настѫпи една дълга пауза, единъ видъ знаменъ сънъ за българското театрално искуство. Отъ части тъзи пауза се налагаше и отъ силнитѣ студове, които посѣтихѫ столицата и цѣла България и които правѣхѫ физически невъзможно, нито да се играе, нито да се гледа.[1]) За жалость обаче, дирекцията на театъра не умѣ да се възползува и отъ врѣмето, когато студоветѣ поослабнахѫ, — втория и третия день отъ коледнитѣ праздници — и тъй лиши столичния свѣтъ отъ всѣко сериозно забавление прѣзъ праздницитѣ, а бѣдната актьорска касса отъ почтенна сума приходи.

Съ настѫпваньето на новата година, захванѫ да функционира оперното отдѣление на трупата и то въ хубавото ново зданье на Славянската Бѣседа. Ний желаехме да слѣдимъ и развитието на бждящата опера, нъ, уви, съ нашия тежькъ арсеналъ не можемъ се издигнѫ до ефирнитѣ, юблимни висоти на музикалното искуство. Нѣмаме сила само за едно: да прѣмълчимъ нашето мнѣние за операта, ако и то да не бжде, може би, приятно тамъ, дѣто трѣбва.

Насъ лично този опитъ за създаваньe на опера ни радва и не радва. Защо ни радва, нзае всѣки но себе си. та нѣма нужда да го казваме; ше стига да обаднемъ само, защо ни нерадва. — Ако се сѫди по навалицала въ първитѣ двѣ оперни прѣдставления, то страхътъ отъ това, че столичната публика нѣма да се заинтересува и да посѣщава операта, може за сега да се счита безосновенъ; особенно като вземемъ прѣдъ видъ това, че операта се посѣщава не само отъ българи, а и отъ (20—30%) чужденци. И при всичко туй, операта си остава *малко* прѣждеврѣменна. Такава ще бжде тя въ нашитѣ очи и тогава когато, би показала по-вече успѣхъ и животъ, нежели по-старата ѝ сестра, драмата[1]), защото успѣхътъ е димъ, силата никога не е право, а червенината на бузитѣ рѣдко е признакъ на здраво тѣло душа. . . Да, успѣхътъ, този всемиренъ кумиръ, е ефемеренъ димъ на олтаря на

*) Тъзи фраза е възклицанието на Ангела: „Пия за здравието на великия русски царь, нашъ избавитель!“

1) Това печално нѣщо не е невъзможно, защото за операта сж доставени външни сили и може да се доставятъ още, а за театъра до сега сме се задоволявали само съ самораслн. . .

на слѣпата фортуна, която рѣдко вижда оныя идеи и дѣла, прѣдъ които потомството стои колѣнопрѣклонно. . .

Но не е туй главното. —

Похвално е да се създават бързѣ-бързѣ ex nihilo много нови работи, но още по-похвално е да бждатъ тѣ по-малко, за да имать по-здрави и по-трайни основи. . . Да се нагърбишъ едноврѣменно съ двѣ трудни задачи, ще рѣче да рискувашъ да не испълнишъ достойно нито една. . . Бързий интеллектуаленъ градежъ стои върху такава пѣсьчна основа, върху каквато стоятъ много отъ столичнитѣ градежи. . . Не е злѣ да се върви и тукъ по старото, но мждро правило: non multa, sed multum. На мѣсто опера и театръ стигаше само опера, или по-добрѣ само театръ, защото за операта нѣма да бжде кжсно нито подиръ двѣ, нито подиръ петь години, а за театъра никога не е рано. Тъзи опера, обаче, може само да поврѣди на драмата, защото ще раздвои интереса и ще привлѣче върху си оныя грижи, които трѣбваше да бждатъ посветени на драмата. За жалость, симптоми отъ подобно галенье на операта, ний отъ сега още виждаме и можемъ само да скърбимъ, че за драмата не е направено още нищо и че е повѣрена на сили, способни да я убиятъ въ зародиша ѝ.

Но нека се върнемъ на прѣдмета си. По-горѣ казахме, че отъ 16 декември. 1890 г. настжпи зимний сънъ за нашето театрално искуство. Този сънъ трая тъкмо единъ мѣсецъ. И когато въ вторникъ, на 15 януарий 1891 г. злочестото театрално искуство пакъ се пробуди — за да убие Асѣня, то на нашия омаянъ взоръ се стори, че то съ сжщия кинжалъ прободе себе си. . . Дано поне неговата рана не бжде толкова смъртоносна. . .

Втори пжть въ живота си виждаме ний на сцената В. Друмевата драма, „Иванку, убиецътъ на Асѣня“, която най-често излазя на българската сцена. Първия пжть прѣди 8 години я гледахме, като юноша, въ първото, дървено здание на Народното Събрание, сжщата вечерь, когато слѣдъ полунощь пламна и изгорѣ — ужасенъ символъ на бждащитѣ сждбини на България. И каква огромна разлика между оная фатална и сношната вечерь, между нашитѣ тогавашни и сегашни чувства. Съ таенъ сърдеченъ трепетъ чакахме ний тогава вдигането на завесата, за да се отдадемъ на едно бескрайно *възхищение*, а сега, спокойно сѣдѣхме на мѣстото си. Тогава всѣка дума караше сърдцето ни по-силно да тупти, а сега хладно и скептически посрѣщахме охканията на героитѣ и геровнитѣ. Наистина, ний и сега сѣщахме, какъ настръхвахъ коситѣ ни, когато Иванку всрѣдъ нощь влиза въ царскитѣ палати, за да испълни пъкленната си цѣль; ний и сега чувствувахме, какъ замръзваше кръвьта въ жилитѣ ни, когато нещастната, слабата Асѣньова дъщеря Мария, полудѣла, пде при гроба на баща си съ вързани ржцѣ. Но юношеското очарование отъ фразитѣ на трагедията и нейнитѣ слабости, бѣше изчезнало безвъзвратно. И актьоритѣ бѣхъ се погрижили да ни лишжтъ и отъ послѣднитѣ хубости на пиесата и да обърнатъ наслаждата въ мжки — за насъ и, (което е по-важно), за цѣлата публика.

Играта бѣше *лоша;* всичкитѣ актьори отъ начало до край, играхъ *фалшиво;* а Асѣнь и Иванку играхъ даже несносно. Хубаво игра само г. Кировъ своя Драгни и една непозната дама, сѣдѣка въ театъра, много умѣстно исказа желанието, да се явяватъ слугитѣ, а не господаритѣ. Петъръ се игра сносно, даже хубавичко, поне въ сцената на прощаванъето, публиката ржкоплѣскà и извика актьора, г-на Славкова. Заедно съ ржкоплѣсканъето до нащитѣ уши се донесе и подсвиркванье. Обаче нито аплодираньето, нито подсвиркваньето бѣхъ напълно заслужени. Да се обяснимъ. Г. Славковата игра въ сцената съ Асѣня, не бѣше не естествена, т. е. не бѣше фалшива, нъ тя не бѣше психологически вѣрно. Неговий тонъ бѣше все еднакъвъ, когато Петъръ трѣбва да влѣзе бодъръ и веселъ, и постжпенно, подъ влиянието на братовото си настроение, да си измѣнява тона. Освѣнъ това, той не трѣбваше да си държи лицето закрито до края на сцената — каквото и да пише за туй въ книгата, а да остави поне часть отъ него не-

закрито, за да може зрительтъ да види на лицето му всичката мжка на единъ оклеветенъ братъ, всичката скрьбь на една благородна душа. Петровата роля е ефектна, (както и много други роли въ тая неестественна трагедия), нъ и тя иска голѣмо искуство, особенно тамъ, дѣто Петьръ трѣбва да докаже, че владѣе цѣлата лестница отъ скърбни и отчаянни мини. Да замѣнишь психическия животъ съ мъртво стоенье е твърдѣ лесно и не иска никакво искуство.— Колкото за подскирканьето, ако прѣдположимъ, че е прилично и позволено, че не е плодъ на лична умраза, а на благородно негодуванье, то може да бѫде умѣстно само тамъ, дѣто има прѣувеличено, невѣжественно пжченье и кривенье, а никакъ тамъ, дѣто липсува вѣрность.*) Нъ въ сцената на гробищата той игра лошо, както всичкитѣ други.

Една часть отъ вината на тъзи лошавина, мислимъ, че лѣжи въ неумѣлото распрѣдѣленіе на ролитѣ, което ни доказва, че началствата на театъра още не сж изучили повѣренитѣ тѣмъ актьорски сили. Може би и ний да не сме проникнали още въ индивидуалноститѣ на актьоритѣ, но сме твърдо увѣрени, че ако г. Казаковъ играеше от. Ивана (само безъ никаква аффектация), г. Поповъ — Исака, а г. Налбуровъ Иванка — тогава съ по-малко мжка ще можеше да се сѣди въ театъра до 2 ч. 30 м. слѣдъ полунощь! А сега? — Исакъ бѣше твърдѣ важенъ и тежъкъ, нѣщо несъвмѣстимо съ подвижния и трескавъ характеръ на Исака, както ни го прѣдставлява Друмевъ. Това противорѣчие между актьора и автора отиваше до тамъ, че г. Налбуровъ стоеше спокоенъ или пъкъ мѣрно крачеше; когато казваше, че той трѣбвало на врѣдъ да тича. Може би тъзи тяжесть да е по-съгласна съ характера на единъ нѣкогашенъ севастократоръ и архонтъ, но тя противорѣчи на характера на Друмевия Исакъ. — Отецъ Иванъ трѣбваше да се държи по-старешки — и да говори тежко и по-авторитетно.**) А Иванку! Ний не можемъ си прѣдстави нѣщо по-изопачено, по-неестественно отъ тъзи игра. Петимни бѣхме да видимъ поне единъ ако не вѣренъ, баремъ естественъ моментъ. А Тодорка, като да не вѣрваше всѣгога, че ще стане царица, та само по нѣкога съ свѣтнали очи *говореше* на баща си за туй, а когато не говореше, бѣше спокойна като статуя. . . . Мария не се игра лошо, но тъзи *актриса играе* на единъ манеръ всичкитѣ си сериозни роли. Само страстнитѣ моменти — напр. тукъ сцената съ Иванка — сж хубавички. Полудата ѝ у „Иванка“ бѣше, въ сравненіе съ полудата у *Ижения*, доста хубава, но за да бѫде хубава, трѣбва още трудъ. Ний, колкото можѣхме, казахме ѝ, какъ се лудува.

---

*) Ние никакъ не можемъ да се съгласимъ съ това мнѣние на уважаемия си сътрудникъ г-нъ д-ръ Крьстева. Невѣрното игране на единъ актьоръ е пакъ тъй *лошо*, както и прѣувеличаването и невѣжественото пжчене и кривене на сцената; и първото и послѣднитѣ сж фалшиви и еднакво би заслужвали неудобрението на една взискателна публика — което неудобрение въ никой случай обаче не трѣбва да се исказва въ такава рѣзка форма. Впрочемъ, както по тая точка, тъй и по много други възгледове и твърдения, исказани въ настоящата и въ по-прѣдишнитѣ статии за Столичния театъръ, ние не можемъ да се съгласимъ напълно съ г. Крьстева, и не сме на сѣкадѣ солидарни съ него по въпроси, които той третира и сади съвсѣмъ отъ субективна гледна точка. Ние даваме гостоприемство на тие статии, като ги считаме, че служатъ за пробуждане интересъ у насъ къмъ искуството, както и за насърчване и упазване на самото искуство. Ред.

**) Ние забѣлѣзваме, че г. д-ръ Крьстевъ, е пропусналъ да се спре повечко върху играта на от. Ивана (г. Поповъ), който, споредъ насъ, (ние се улучихме на това прѣдставленіе), игра съ доста чувство, смѣлость и увлѣчение. Тоя актьоръ притежава цѣнни качества на сцената: свободно държане, високъ гласъ и добра дикция. Той доста добрѣ прѣдстави отца Ивана, и би го прѣдставилъ прѣвъсходно, ако да не бѣше ималъ толкова живи движения и пъргавина, несъотвѣствующи на възрастьта и званието на отца Ивана. — При това, отецъ Иванъ, който е единствената силна и освѣжающа фигура въ цѣлата драма, става най-послѣ отегчителенъ — не по вината на г. Попова, а по безконечнитѣ си декламации и повторения, които би било добрѣ да се посократяватъ, умно, разбира се, отъ актьоритѣ. Ред.

Но какво да кажемъ за невидимия, но вездѣсѫщъ актьоръ у *Иванка*? Какво да кажемъ за суфльора? Не знаеше ли той, че актьоритѣ сѫ имали единъ мѣсецъ врѣме да си научатъ ролитѣ, та могѫтъ и безъ него? Или да не мисли той да задоволи публиката повече отъ самитѣ актьори? Нека знай той, че ний ще сме крайно доволни, ако чуваме само по единъ пѫть всѣка фраза, а не по два-три пѫти, както тогава. . . Публиката плаща за едно, а не за двѣ прѣдставления и не иска нищо даромъ. . .

Д-ръ К. Кръстевъ

ЕДНА ЛИТЕРАТУРНА НЕДОБРОСЪВѢСТНОСТЬ.

Въ I-та си статия за „Столичния театръ," ний правимъ бѣлѣжка на Ижния, че си закривала лицето съ рѫцѣ; наший „изобличитель" казва, че туй ставало съ цѣль да се привлече вниманието на публиката, за да не подсвирква тя на Жулио — което ний като критикъ, който управя „боговдъхновния поетъ" трѣбвало даже да одгадаемъ. — Никога не сме имали претенцията за толкова голѣма проницателность, и сто години да живѣемъ, пакъ неможемъ одгада такова нѣщо, а ако го е отгадалъ нѣкой отъ публиката — освѣнъ тъзи вѫтрѣшна публика, която го е измѫдрила — то нека се обади и ний тържественно ще се откажемъ отъ всѣко писание за театъра. Нъ страхъ ни е, че никой геній на свѣта нѣма да отгадае това нѣщо, даже и ако бѣше истина, камо ли пъкъ когато, не е истина. — Ний нѣмаме обичай да безпокоимъ публиката съ реторически въпроси, нъ този пѫть сме принудени да я попитаме: има ли поне единъ атомъ вѣроятность въ тъзи искѫлчена мисъль, че — *не въ София, а въ свѣта* — има актьоръ, който съзнателно би си развалилъ играта, само за да не се разваля играта на единъ други, чуждъ нему актьоръ? Напротивъ цѣлий свѣтъ знае, че оная змия, която носи името завистъ, живѣе най охолно въ актьорскитѣ сърдца. . . А онзи, който се е осмѣлилъ да хвърли този прахъ въ очитѣ на публиката, който тъй нагло се е подигралъ съ всѣка „вѣроятность," и претендира да вѣрваме думитѣ му, той трѣбва да не е поставилъ читателитѣ си по горѣ отъ послѣдния идиотъ, който още не е загубилъ способностьта да различи бѣлото отъ черното. И неговата послѣдователность е по вече отъ удивителна — тя е смѣшна: най напрѣдъ се иска отъ насъ да бѫдемъ свѣрхчеловѣчески проницателенъ, а сетнѣ чистосърдечно ни се поднася дѣтинска измислица, за да повѣрваме въ нея. — Закриванъето на лицето съ рѫцѣ е най нищожната отъ всичкитѣ грѣшки, които бѣхме забѣлѣзали въ тъзи актриса; ний сме я поменали само en passant, защото тя твърдѣ лесно може да бѫде отстранена както и наистина отдавна вече е отстранена. Нъ много по голѣма важность бѣхме дали ний на онія грѣшки, които рѣшаватъ сѫдбата на една актриса: нейното неумѣло прѣдставление на полудата и други. Нъ защо ли тъй скоро се е исчерпала остроумната апология на нашия „критикъ"? Защо не е обяснилъ той и тъзи грѣшка съ подобна изгнила лъжа — любовьта на Ижния къмъ Жулио? — Увы, не е завидна сѫдбата на тъзи актриса, която е имала нещастието да бѫде защитена по този глупавъ начинъ, толкова по вече, че тя не е имала нужда отъ защита. Ний сме я удостоили още въ първата статия съ такива хвалби, щото за по-голѣми тя нѣ да ли ще лами; ний сме нарѣкли нейната игра въ най-страстния моментъ *чудесна, която е заслужавала да се прѣхласне публиката*, а по-надолу играта ѝ въ II актъ — *масторска*. Наший беспристрастенъ критикъ не само че не ще може да ни посочи нито една подобна хвалба за нашия „братовчедъ," г. Костова, нъ и не е могълъ да каже ни една добра дума за актьоритѣ, на които сме „вадили очитѣ, защото не били въ роднински свръзки

съ насъ". Ако нашето пристрастие е такова, щото и единъ специаленъ клеветникъ да не може да каже нищо противъ него, то кой знае, да ли нѣма всѣки да ни завиди за него.

www.ibtool.com.cn

* * *

Питатъ ни между другото, какво ли ще бѫде даденото отъ насъ (? !) значение на думата талантъ, когато наричаме г. Костова талантливъ актьоръ и казваме, че не изигралъ хубаво ролята на Димитракия. Ний би посъвѣтвали този господинъ, който ни дава този въпросъ да се поучи малко. Ако ли не може той да разбере, какъ единъ човѣкъ може да бѫде талантъ и да не играе хубаво *всички* роли, ний му завиждаме на тъзи способность да се прѣструва — защото невѣрваме, че има човѣкъ, който да сиѣе да вземе писалка въ ржка, а да не разбира даже това нѣщо....

Казва ни се по нататъкъ, че сме писали панагирикъ г-ну Костову; който иска, може да го нарѣче ода и химнъ и пр. — туй не ни интересува. За насъ има важность само въпросътъ, вѣрно ли е онова, което казваме. Този почтенъ г-нъ, който ни е удостоилъ съ вниманието си, не е умѣлъ да каже нищо противъ нашитѣ думи за г. Костова. Онова, което се казва за негова Жулио, е съвършенно криво, нъ даже и да прѣдположимъ за една минута, че е право, то пакъ не противорѣчи нито на една наша дума. А не трѣбваше ли той, като „безпристрастенъ изобличитель" поне на една наша хвалба да противопостави едно порицание, поне на една наша бѣлѣжка за нѣкой други актьоръ — една хвалба? Инакъ може да се намѣри нѣкой, който да се усъмни въ благородството на неговата цѣль. . .

Нъ ний се приближаваме къмъ една невинна негова клѣвета, причинена чрѣзъ една невинна лъжа — че сме били братовчеди съ г-нъ Костова. Братовчедството трѣбваше да заведе клеветника въ сждилището, нъ ний прѣдпочетохме да го нарѣчемъ *лъжецъ* прѣдъ лицето на цѣла България, вмѣсто прѣдъ 10 души въ сжда. Нека се осмѣли той сега, да откаже, че е лъжецъ и то такъвъ, който си има ясна, подла цѣль. . . А колкото за съкварпиранството, той има право; то е единствата истина въ цѣлото му „съчинение". Щѣ чакаме за напрѣдъ, когато похвалимъ любезния нему атьоръ да издири други нѣкои, напр. домашни причини и да ги поднесе на публиката. То ще бѫде твърдѣ благородно занятие, при всичко че малко прилича на низко шпионство. Ами ако бихме попитали ний този г-нъ, той защо го хвали, съ какво право казва, че г-нъ Костовъ билъ „цѣлъ Подколёсинъ?" — Той поне не е неговъ „братовчедъ!" А не мисли ли слѣдъ тѣзи свои думи да каже, че Костовъ е бездаренъ актьоръ? Ако ли пъкъ е съгласенъ съ насъ по този въпросъ, то защо е писалъ съчинението си? Да не е само за упражнение? . . .

Втората клевета е още по-безсъвѣстна. Отъ голѣмо великодушие къмъ насъ той е испустналъ всичко, което не му трѣбва и е цитиралъ тъй: „Жизнена нужда има театъра отъ единъ режиссорь съ 8000 л. годишна плата." И той е въ правото си да цитира тъй, защото инакъ никой не можеше да угади, че ний искаме да бѫденъ режиссорь. Нашитѣ думи ето какви бѣхж: „Една жизненна нужда за този театъръ ни се вижда да е единъ истински режиссорь, който да стои на висотата на задачата си и да има *нужднитѣ знания и нуждната опитность*. . ." „. . .Нъ въ всѣки случай единъ добъръ режиссорь, който да бѫде и *истински актьоръ* ще бѫде голѣма благодать за театъра; той ще може да *оцѣни актьоритѣ, да посочи и отстрани бездарнитѣ, нъ лека полека да въспитае по-млади сили.* Да се жертвуватъ 5 или 8000 л. за едно такова лице, *ако трѣбва и може да се достави то отъ вънъ,* ще бѫде тъй на мѣсто, щото сумата можемъ да считаме нищожна."

Сега какъ да нарѣчемъ г-на Лѣвичарова, като се е показалъ такъвъ лѣвичарь? Даваме му право самъ да си избере името, а ний ще му кажемъ, че той или не разбира какво чете, или пъкъ е твърдѣ либераленъ въ въпроса за честностьта. Нъ какво ли го е накарало тъй искренно и правдолюбиво да се заинтере-

сува за режиссорството? Да ли не спада и това къмъ неговата задача да защити опозданата невинность? Или съвсѣмъ по други причини??...

www.nbuol.com.cn

Позволете сега на свършенье, г-нъ противниче, да побѣседувамъ сердцеоткровенно съ васъ, лице съ лице, за да не чуятъ злитѣ езици, какво ще Ви кажа. Недѣйте мисли, че Вашето писанье и желанието да се сразя съ Васъ ме е накарало да Ви отговоря. Не сте Вий противникъ, какъвто азъ бихъ си желалъ, за да испитамъ слабитѣ си сили. Да унищожа единъ лѣвичарь, нѣма да ми достави ни слава, ни удоволствие; ще ме накара само да плача надъ печалнитѣ остатки. Право да Ви кажа, Вашитѣ оржжия сж твърдѣ тжпи, и Вий сте въ дъното на душата си добъръ човѣкъ — азъ зная твърдѣ добрѣ, че Вий сте едно невинно орждие. И Вашата неспособность да оклевети чисто по български ми доказва това. Вашата лъжа, колкото и злобна цѣль да има тя, пакъ е твърдѣ невинна. Менъ ме не очудва, че сти ме оклеветили въ двѣ три нѣща — не, очудва ме, че това става едвамъ сега, когато у насъ е тъй лесно да се оклевети всѣки. . . . . Нъ на въпроса.

Този отговоръ, прѣдизвикапъ отъ Вашата клѣвета не е само за Васъ: Вий сте единъ, още твърдѣ несъвършенъ екземпляръ отъ онзи класъ благородни българи, които хладнокръвно могжтъ очерни всѣка неприятна тѣмъ личность. А кой други освѣнъ единъ критикъ има толкова право да бжде очерняванъ, унизяванъ, опозоряванъ? . . . . Единъ човѣкъ, който се е рѣшилъ да пише критики, т. е. да се занимава съ най-неблагодарната работа, той — научете това, ако не сте го знаяли до сега — той знае, че негова животъ, неговата личность и всичко негово е обрѣчено на „всемирно“ поругание и подиграванье. Азъ знаехъ още отъ ученическия столъ, че моето призвание ми готви бжджще пълно съ мракъ и съ калъ, нъ не се поколебахъ ни минута страстно да прегърна и да понеся Иисусовия кръстъ, да стана искупителна жертва за българската литература. Съ твърда вѣра въ длъжностьта си — да говоря само онова, което ми диктува съвѣстьта, азъ храбро ще чакамъ и посрѣщамъ всичкитѣ удари, и ще се гордѣя даже, ако противъ мене станатъ всичкитѣ жители на мрака. . . .

Безпогрѣшенъ азъ не се мисля — моята ограниченность не се простира до тамъ; живо съзнавамъ азъ, колко е тѣсенъ пжтьтъ на правдата, колко е лесно човѣкъ да сгрѣши и колко е възможно да бждатъ вѣрни даже двѣ на гледъ противоположни мнения. Азъ считамъ длъжностьта си за испълнена, когато искажа по съвѣсть мислитѣ си било за нѣкой актьоръ, били за нѣкоя книга: кому си приятни тѣ, кому се струватъ вѣрни и кому не вѣрни или пристрастни — това никакъ ме не интересува; който желае да приеме моитѣ мисли, който не желае нека да си състави свои. Никому не отнемамъ азъ правото, да има друго мнение, даже да оспорява моето. Готовъ съмъ всѣкога да защита възгледитѣ си, или да ги замѣня съ други по-вѣрни. Затова и не се боя никога да поставя името си подъ всичко, щото пиша. Азъ не прибѣгвамъ къмъ фалшиви имена, като Васъ; всѣки може и словомъ и дѣломъ да иска отъ мене смѣтка за думитѣ ми. Ако нѣкога си прѣмълча името, както въ реценэията на Novissima verba, (въ 35 кн. на Периодическо Списанье), то е само за една кратковрѣменна шега. . . .

Нъ ако продължавамъ тъй азъ нѣма скоро да свърша; позволете ми само да Ви увѣдомя, че не е честно да се напада личностьта на единъ писачъ—което Вий не лични да сте съзнавали, когато сте ми приписвали разни братовчедства и режиссорски стремления. Иска ми се да вѣрвамъ даже, че Вий сте си позволили да хвърлите калъ върху мене, защото не сте си прѣдставили всичката огромность на прѣстжплението, което ми приписвате и че когато я съзнаете, горко ще се раскаете. Нъ азъ въ всѣки случай Ви прощавамъ . . . . . ., ако и да ви съжелявамъ, защото Вий тъй прѣ-наивно, увѣрявате въ нѣкаква си искренность отъ Ваша страна. Хубава искренность е тя и ми наумѣва онзи палачъ, който прѣди да отсѣче главата на нещастния английски царь Карла I, му се поклонилъ най-

вѣрноподанически. Разликата между Васъ и деликатния палачъ е само тази, че Вий сте се усѣтили за комплимента слѣдъ като сте замахнали да отсѣчете — върхчето на моята писалка.

26-й Декемврий 1890. **Д-ръ К. Кръстевъ**

ВѢСТИ.

Термидоръ. Знаменитий френски драматически писатель Викториенъ Сарду, подъ горното название е издалъ на послѣдъкъ една драма, на която сюжета е взетъ отъ френската революция, именно отъ епохата на Террора. Въ тая драма Сарду изважда на показъ, съ явното намѣрение да ги отдаде на обществен позоръ, звѣрствата на терориститѣ, които окаляхъ великото значение и характеръ на революцията. Първото представяне въ театра Comedie Française, подиръ което поради скандала произлѣзълъ тамъ, правителството запрѣтило повторението ѝ, даде поводъ на шумни прѣния въ френский печатъ и Народно Събрание. Единъ депутатъ направилъ запитване на правителството за това запрѣщение, другъ го попиталъ сподѣля ли то възрѣнията на Сарду върху революцията. Министрътъ на народното просвѣщение отговорилъ, че републиканското правителство на Франция, като наслѣдникъ и хранитель на великитѣ придобрѣтения на Революцията, високо цѣни тая най-славна фаза въ французската история, но то счита смѣшенъ и недостоенъ за отговоръ въпроса: удобрява ли и крайноститѣ ѝ? Въобще, пиесата на Сарду доказа, че и подиръ сто години страститѣ подигнати отъ революцията въ Франция, още не сж се улегнали до тамъ, щото литературата да може да трерира самостоятелно и спокойно събития доста остарѣли и влѣзли вече въ архивитѣ на историята. Споредъ резюмето което даватъ френскитѣ вѣстници за *Термидоръ* тая драма притежава голѣми ефектни достойнства и фабулата ѝ е твърдѣ драматическа.

Руската литература въ Европа. Въ Германия расте постоянно любопитството за запознаването съ русската литература, и прѣвождането на нѣмски важнитѣ произведения отъ нея нараства заедно съ трѣбованието на публиката. Така, Тургеневитѣ „Записки охотника“, които имать вече нѣколко нѣмски прѣвода прѣведени сж изново на нѣмски языкъ. Сжщо и съчиненията на Достоевски се полаувать съ грамаденъ успѣхъ въ нѣмската публика. Неговитѣ романи излазятъ сѐ въ нови и нѝ-нови издания. По думитѣ на берлинский критикъ Левелфелда, ни една библиотека въ Германия не може да мине безъ съчиненията на Достоевски. Въ продължение на петь мѣсеци сж биле прѣведени на нѣмски слѣдующитѣ творения на гениално русский писатель: „Записки изъ мертвого дома“, „Игрокъ“, „Бѣдние люди“. „Бѣси“, „Неточка Незванова“, „Униженные и оскорбленние“ и „Незнакомка“. Не нѝ-малко се прѣвожда и графъ Толстой. Най-послѣднето му съчиненне, *Крейцарова Соната*, което се распространява само литографирано въ Русия, но волята на самия авторъ, има вече четвърто издание въ нѣмски прѣводъ! Въ Лондонъ сж прѣведени на послѣдъкъ “Стихотворения въ проза“ на Тургенова.

Гладстоноза книга за Омира. Знаменитий английски политикъ Гладстонъ, при многото си и тежки занятия, съпрежени съ положението му на вождъ на английската либерална партия и поборникъ на ирландската автономия, намира доста врѣме да посвети и на занятия въ чистата область на литературата. Както е извѣстно, двѣтѣ книги, които го най-много занимавать и на които е страстно при-

вързанъ, съ Библията и Омиръ. По тѣхъ е писувалъ и философски трактати. Сега той е обнародвалъ новъ трудъ за Омира: „Прѣдѣлитѣ на Омировото изучение“ (Londmdmarks Homeric Studie). Книгата състои отъ слѣдующитѣ глави: Омировъ въпросъ, Омиръ, като основатель на наука, Омиръ, като основатель на религия, Принципитѣ на политиката, Планъ на Илиада, География на поемата.

„Die Seehäfen des Weltverkehrs“, dargestellt von Josef Kiffer v. Sehnert, k. k. Liniensehiffskapitän, Dr. Carl Zehden, Professor in der Wiener Handelsakademie, Johann Holesek, k. k. Korvettenkapitan, und Theodor Cicalek, Professor an der Wiener Handelsakademie, unter Redaktion von Alexcander Dorn. Zwei Bände mit circa 400 Illustrationen und Plänen in 50 bis 60 Sieferunqen à 30 Kr. Wien, Volkswirtsehafrlicher Verlaq Alexander Dorn. Това съчинение ще съдържа главно историко-географическото описание на всичкитѣ морски пристанища въ свѣта отъ основанието на градоветѣ до днесь. Пристнищата край брѣговетѣ на Срѣдиземно море и тѣзи по островитѣ на Егейското ще бждатъ особенно пълно описани. Часпо за насъ българитѣ това съчинение е много интересантно и важно, защото въ него ще фигуриратъ и нашитѣ черноморски пристанища, за които и днесь твърдѣ малко знаемъ. Материалътъ за цѣлото съчинение е вече готовъ за печать. Той е плодъ на многогодишно изслѣдване и сериозно издирване.

Излѣзла е въ столицата книжка на французски языкъ: Guide-Mignon. Annuaire de Bulgarie 1990—91. Тя е назначена да служи за пжтеводитель на чужденцитѣ, които посѣщаватъ София. Тя съдържа много свѣдѣния, както за София, така и за България.

На 22 януарий новоустроената драматическо-оперна трупа даде въ залта на „Славянска Бесѣда“ операта *Фаустъ и Маргета* *). Трѣбва да кажемъ: откжсляци отъ операта, натуряни послѣдователно само: защото много и важни части отъ нея отсжтствуваxж, както отсжтствуваше и хорътъ. Прѣдставлението излѣзе доста сполучено. Артиститѣ, очевидно бѣxж се приготвили добрѣ. Особенно басътъ — г-нъ Хашекъ (Мефистофелъ) и г-ца Добшева (Маргарита), бѣxж прѣвъсходни въ испълненията си. Г. Славковъ (Фаустъ), който е добъръ теноръ, би спечелилъ още повече, ако при хубавото пѣние **) съединяваше и прилична умѣренность на движенията. Едно излишество бѣxж и честитѣ и продължителни милувки. Оркестрътъ, нераздѣленъ атрибутъ на операта, липсваше; него го замѣняше пияното, на което г. Букурещлиевъ свирѝ прѣкрасно; особенно увертюритѣ.

Въобще, тоя първъ опитъ е утѣшителенъ и дава надежда за още пò-приятни резултати, когато съставътъ на артиститѣ се допълни, както и декоративната часть, която сега е твърдѣ сиромашка. Ние искренно желаемъ успѣхъ на младата трупа.

Ц—въ.

---

*) Така стоеше на обявлението, вмѣсто: Фаустъ и *Маргарита;* сжщо и Мефистофелъ, неизвѣстно защо — бѣше написанъ: *Мефисто* — вопрѣки всеобщото употрѣбление.

**) Г. Славковъ пѣ на български кжсоветѣ си — останалитѣ артисти — на чесски. Мисля, че не бѣше съвсѣмъ отъ голѣма необходимость това побългаряване, особенно, като не е станало свѣстно. Между другитѣ, ние зачухме много пжти да се повтаря нелѣпата фраза: *Священна хубостъ*, вмѣсто: „божественна хубость,“ както безъ друго трѣбва да стои въ либретото, на който европейски языкъ и да бжде то.

www.libtool.com.cn

ДЕННИЦА.

ИЗВѢНЪ БЪЛГАРИЯ

Пѫтни записки.*)

VII.

Сбогомъ. Николаевската желѣзница. Императоръ Николай. Волга. Лѣсовете. Валдайски планини. Приближаване Петербургъ.

„Матушка Москва, бѣлокаменная, златоглавая, хлѣбосолная, православная, словоохотливая!“

Тъй нѣжно, тъй простодушно-благоговѣйно русский мужикъ дума, като сваля шапка и се кръсти, кога види Москва отъ врьхъ „Воробиеви Гори“.

Съ тие думи се прощавахъ и азъ съ Москва, подиръ кратковрѣменно гостуване въ завѣтнитѣ ѝ огради, когато влакътъ ме понесе на сѣверъ къмъ нейния щастливъ съперникъ — Петербургъ.

Гъсти високи гори захващатъ отъ тукъ нататъкъ. Отъ Москва до Петербургъ сж 465 версти. Това страшно растояние, прѣди постройката на желѣзний пѫтъ, се е изминувало за 12 дена съ пощенски кола, — за 24 — съ частни. Разумѣва се, само лѣтно вѣме. Зимасъ, отъ прѣспи, мразове и гадъ пѫтуването е било невъзможно. Сега тоя пѫтъ се зима за 24 часа! Ако нѣкадѣ желѣзницитѣ сж благодать божия, то именно въ пространна Русия. Николаевската линия, по която се носимъ сега, е първата направена въ Русия, по заповѣдь на императора Николая, комуто носи и името. Въ чьртежътъ, който му билъ прѣдставенъ отъ инженеритѣ за удобрение, тя правила голѣми забикалки за да избѣгне блатата, рѣкитѣ и другитѣ естественни прѣпятствия. Николай бѣше честенъ и обичаше въ всичко прѣкия пѫтъ. Той зимá линейка и тегли права чьрта отъ Москва до Петербургъ. По нея стана и линията, както се види на картата. Рицарскиятъ характеръ на тоя извънреденъ человѣкъ и непобѣдимото му упорство и енергия сж пословични въ Русия. Да бѣхж послужили тие щастливи качества у единъ господарь, съединени още съ

*) Продължение отъ 2 книжка.

широкъ умъ, на прѣобразователното дѣло, отъ което се нуждаеше Русия, тя щеше да има втори Петръ Велики. Обстоятелствата въ Европа, обаче, се сложиха тъй, щото увлѣкоха Николая въ една реакционно посока. Славата на великитѣ дѣла бѣше оставена за сина му, Александра III. Николай посвети усилията си за запазване божественното право отъ революционния духъ на епохата, политика наслѣдена отъ баща му Александра I. Подиръ потъпкването полското въстание на 1831 г. той разсипа маджарското — при Вилагоша, на 1849 г. Маджаритѣ отъ тогава не могатъ да простятъ на Русия поражението си, Австрия не може да ѝ прости спасението си. Знайно е какъ му се отплати тя прѣзъ кримската война. Николай видѣ късно грѣшката си. Когато веднажъ се исправи прѣдъ паметника на Ивана Собѣски, той каза на полския царь, който сжщо бѣше спасилъ Вѣна прѣди двѣста години: „Ти първий дуракъ, я второй!“ При страшната му енергия безцѣлната кримска война, можеше да се завърше успѣшно, ако не липсваха бързи съобщения. Но той се положи напълно на беззавѣтното самопожертвование на русский народъ — за царя и отечеството. — Ако направя просто распореждане, каза той на единъ посланникъ, малко нѣщо прѣди войната, — щя имамъ тозъ-часъ двѣста хиляди войника; ако заповѣдамъ — ще ми дойдатъ петстотинъ хиляди, а ако се помоля — Русия ще ми даде петь милиона. Николай не бѣше зималъ въ смѣтка пространството на Русия, както първий Наполеонъ — стихиитѣ ѝ. Войната се захвана и европейскитѣ флоти захвърляха молнии възъ Севастополь. Голѣми полчища отъ всички крайща на Русия потеглиха къмъ бойното поле, и половината остаха на пѫтя. Николай се видѣ безсиленъ да даде крила на войницитѣ си, както имъ даде желѣзна дисциплина. Той почувствова близостьта на разгрома и гордата му душа не можа да прѣживѣе унижението. Той умрѣ при грѣмоветѣ на епический севастополски сблъсъкъ.

Кждѣ Тверь дрезгавата зимна нощь застла земята. Глухото грѣмотене на желѣзницата ме унасяше на сънь и азъ бѣхъ позадрѣмалъ. Внезапно желѣзницата умали ходътъ си и нѣкой запѣ тъговитата пѣсень: „Внизъ по матушкѣ по Волгѣ“, и азъ се стреснахъ. На прозорецътъ се трупаха пѫтницитѣ и се взираха въ полумрака. Узнахъ, че минувахме по моста на Волга. Станахъ да я повидя и азъ.

Волга е гигантско дѣло на природата, както Москва — на историята. Тие двѣ имена сж цѣла Русия. Безъ тѣхъ тя нѣмаше да сжществува, като европейско господарство. Безъ тѣхъ обединението на тие разнородни племена, язици, вѣри, климати, широти би било немислимо. Въобще, рѣкитѣ служатъ за разграничение на народитѣ — Волга послужи за сливането имъ. Погледнете Волга на картата. Тя извира на западъ изъ прибалтийский край на Русия, напоява срѣднята ѝ часть, оплодотворява источнитѣ ѝ степи и се свърша на югъ, дѣто растятъ миндалитѣ и гроздето. Безъ тоя исполински воденъ пѫть въсточна Русия би била пустиня необитаема, както би билъ Египетъ безъ Нилъ. Тя би остала Азия. Не напраздно народитѣ сж боготворили своитѣ рѣки, не

напраздно съ тѣхъ сж свързвали главнитѣ си митологически вѣрвания. Руский народъ има единъ истински култъ къмъ великата своя „Матушка Волга“. Пѣсеньта ѝ не е проста пѣсень, а химнъ, чиято мелодия се разлива на величественни, кристални, тихи вълни, като самата Волга, изъ пространната русска земя и пълни сладко душата съ неяснитѣ образи на родното и безкрайното . . .

До тука Волга, макаръ, че е направила кжсъ пжть, е вече плавателна рѣка. Но бѣлизнявий поясъ, който видѣхъ отъ вагона не бѣше Волга, а бронята на Волга: тя е още замръзнала.

Зараньта, влакътъ вървеше вече изъ между два зида тъмни лѣсове. Тѣхната глухота, мрачность и непроницаемость има дивашка хубость. Надъ тѣхъ се чумереше сѣверното небе, лишено отъ животъ, като тѣхъ. Много часове влакътъ върве сé изъ тие пусти, гжсти, безконечни елови джбрави, примѣсени съ осенъ и бѣлокожи липи. На мѣста зидътъ се пораствря и видишъ на полянката сиво село, че се дими, и послѣ — пакъ това черно море отъ гори, които вълнообразно се простиратъ до крайгозора.

Минахме край Валдайскитѣ планини. Това гръмко име може да измами читателя. Валдайскитѣ планини не сж нищо друго, а хълмообразна поляна, твърдѣ гориста и езерна, дѣто сж главитѣ на много русски рѣки. Тамъ се намира село Валдай, прочуто по звънчетата, които правятъ за русскитѣ тройки. Влакътъ летеше. Захванахж да се учестявать селата; мѣстото ставаше по-питомно. Отъ двѣтѣ страни на пжтя замѣркахж се въ джбравитѣ приятни и красиви лѣтни кжщи, сега пусти. Още по-нататъкъ разни фабрични постройки, високитѣ комини, що димяхж и други знакове на животъ, показваха че сме близу до Петербургъ. Той, обаче, се не виждаше, по причина на лѣсоветѣ. По 2 $^1/_2$ часа слѣдъ обѣдъ, азъ слѣзохъ въ гостилница „Медвѣдъ,“ на Невский проспектъ.

VIII.

Петербургъ. Ермитажътъ. Кжщата на Петра Великий. Паметницитѣ. Императорската Публична библиотека.

На мѣстото, дѣто е сега русската столица, прѣди сто и осемдесеть и четире години, е стояла нищо и никаква шведска крѣпость, Ниеншанцъ, която пазяла устието на Нева. Околовръстъ било мрачно и безлюдно. Расхвърлянитѣ острови, обрасли съ бодлива трева, храсталаци и хвойна гора, прѣпълнени съ блата и мочури, и диви звѣрове — въ гжстацитѣ. И природата и человѣкъ биле осждили това заглжхнало мѣсто на вѣчно запустение.

Петръ Великий отдавна ламтѣлъ да пробие нѣйдѣ на балтийско море „прозорче къмъ Европа“ и да сближи Русия съ западната образованность. Той видѣлъ тоя кжтъ, и гениална мисьль блѣснала въ умътъ му. Единъ день той испжда звѣроветѣ и шведитѣ и основава прѣстолний си градъ.

Днесъ Петербургъ е една отъ пьрвитѣ столици въ свѣта.

www.libtool.com.cn

Императори и императрици, науката и искуството на цѣла Европа, златото и геният се надпрѣварваха да уголѣмятъ, украсятъ и прославятъ галеното дѣте на Петра. Съвършенно прави и безукоризнено послани улици закрьстосваха се съ многобройни канали, обточени съ бронзови парапети; невскитѣ брѣгове се стѣгнаха съ гранитна броня и скопчаха съ гигантски мостове; дворци, великолѣпни частни домове, театри, монументни, черкови, музеи, раскошни хотели, като отъ магия изникнаха на грамади, сички въ стройно величественний стилъ на най-новото зодчество. Цѣли планини чьрвенъ финландски гранитъ се прѣнесе за украшение на сѣверната Палмира; бѣлий италиански мраморъ и бронзата облагородиха съ статуи лицето на дворцитѣ, и градинитѣ, и площадитѣ. Нечуто богатство се изсипа за да се издигне единъ вълшебенъ градъ въ сѣвернитѣ пустини. „Москва создана вѣками, Петербургъ — милионами“ казва една русска пословица. Като създание на новото врѣме, Петербургъ прилича на всичкитѣ голѣми столици. Отличава се отъ тѣхъ само по отсѫтствието на дири отъ старини: той нѣма ни легедиди, ни буренясали развалини. Всичко въ него е съврѣменно, стройно, грамадно, студено. Той има официалний видъ на единъ блестящъ гвардейски офицеръ на парада.

Нещо нито дума, че тая великолѣпна вънкашность, като прави Петрбургъ най-европейски градъ, прави го най-малко русски. Да не бѣха русскитѣ надписи по богатитѣ магазини на невский проспектъ, ти би могълъ свободно да го земешъ за една първокласна улица въ Берлинъ или Ню-Йоркъ. Петербургъ е образецъ на необикновенната възприимчивость на въсточното славянство въ усвоение плодоветѣ на напрѣдъка и цивилизацията, и, както Москва очудва странника съ съхраненитѣ спомени на старата Русия, тъй Петербургъ още повече го поразява съ успѣхитѣ на новата. Петербургъ има нѣколко работи, съ които би се гордѣла всяка друга столица европейска. Университетътъ, Ермитажътъ, и Императорската Публична библиотека, сѫ такива богати складове отъ свѣтлини на науката и отъ резултата на труда на човѣшкий геній, щото го правятъ голѣмъ умственъ и културенъ центръ на безкрайната русска империя и му даватъ почетно мѣсто въ другитѣ.

Мисъльта за основанието на Ермитажа, който да бѫде хранилище на драгоцѣннитѣ произведения на искусството, принадлежи на императора Николая. Той е великолѣпно изящно здание, скачено съ Зимний Дворецъ, съ фасадъ украсенъ съ бронзови статуи и подпиранъ отъ десеть херкулеса издѣлани отъ сивъ сердоболски мраморъ. Баснословни, луди пари сѫ се похарчили за да се украсятъ раскошнитѣ галереи съ най-рѣдки картини и статуи. Послѣднитѣ се смѣщатъ въ долний катъ, заедно съ другитѣ произведения отъ античний миръ; многочисленнитѣ зали на горний катъ сѫ захванати отъ образцовитѣ създания на срѣдний вѣкъ и новото врѣме: Живописътъ държи най-лично мѣсто. Всяка школа заимава отдѣлна зала. Тукъ можешъ да се радвашъ на Рафаеловитѣ Мадони, на Тициановитѣ, Милеланджеловитѣ, Долчиевитѣ библейски образи, и на цѣла плеяда още

знаменнти художници, които дадохѫ такъвъ блясъкъ на италианската живопись. Безсмъртнитѣ картини на Мурильо пълнятъ испанската школа. Неговитѣ богородици сѫ кръглолики, чернооки и страстни испански. Фламандската школа съ картинитѣ на Рубенса, холандската, нѣмската, френската блѣщятъ съ високохудожественни произведения. Отдѣлението на русската школа сѫщо е богато съ тѣхъ. Тя брои вече знаменити художници, тема на повечето отъ тие платна служи историята и русската природа. Да посоча само на нѣкои: „Послѣдний день на Помпея“ отъ Брюлова; „Сусана въ банята“ отъ Бассини; грамадната картина на Бруно: „Мѣдний змѣй“; прѣкрасната „Буря въ Черно-Море“ на Айвазовски, който се отличава въ морски изображения, и „Потопътъ“; картината „Русалки“ отъ Маковски, чудно и прѣлестно произведение, на което се трупатъ най-много зрители. . . Отъ знаменитий Верещагина картини още не бѣхѫ турени. Ермитажътъ по расположение на галереитѣ си, е въ малъкъ видъ Ватиканъ, както и по разнообразието и рѣдкостьта на картиннитѣ сбирки; много отъ тѣхъ, за да се придобиятъ, сѫ костували страшни суми.

Много любопитно е тамъ и отдѣлението на Петра Велики, дѣто се пазатъ като светиня, всичкитѣ скѫпоцѣнни нѣща, свързани съ паметьта на прѣобразователя, както и собственнитѣ му издѣлия. Тамъ стоятъ важно и дубинитѣ (сопитѣ), съ които по нѣкога Петръ е галялъ велможитѣ си. . . Русия съ благоговѣйна грижа е спастрила и най-дребнитѣ прѣдмѣти, оцѣлѣли отъ великий человѣкъ. На Василевский островъ, отатъкъ Нева, стои кѫщицата съ мобилитѣ на Петра. Цѣлъ день тълпа отъ богомолци се трупа на молитва въ параклисчето, направено до нея, съ дълбока вѣра, че самий царь ходатайствува на небето за тѣхъ. Тоя исполински ликъ испълва на сякъдѣ въ Петербургъ. Петръ Великий и днесъ живѣе въ дѣлото си, въ мраморътъ и бронзата, които го въспроизвождатъ и увѣковѣчаватъ. Най-величавий отъ петербурскитѣ паметници е неговиятъ, поставенъ въ Александровский Садъ, прѣдъ Нева. Петръ, облѣченъ въ туника и съ лавровъ вѣнецъ на глава, е яхналъ распаленъ конь исправенъ на задни крака възъ една цѣла скала, докарана съ египетски мѫки отъ Финляндия. Коньтъ смазва съ единъ кракъ главата на огромна змия, а конникътъ показва къмъ Нева, на западъ, сирѣчь, Европа. Тая бронзова аллегория на Петровото въстържествование и стремление напрѣдъ била изработена по заповѣдь на Екатерина Велика съ надписъ на скалата: Peter Primo Catharina Secunda (Петру Първому Екатерина Втора). Всички други градини и площади сѫ украсени съ паметници на Павла I, Кутузова, Барклая де Толли, Суворова, Николая I, Екатерина II, Пушкина, Крилова и пр. Статуята на послѣдний въ Лѣтний Садъ е оригинална бронзова група. Въ подножието му сѫ изваяни барелиефни сцени изъ баснитѣ му. Дѣцата на рояци се стичатъ да играятъ около „дѣдушка Крилова“ и бронзовитѣ животни. За това и мѣстото се нарича „Дѣтская Площадь“. Великолѣпно нѣщо е Александровската Колона, прѣдъ Зимний Дворецъ, издигната въ паметь на изгонването фран-

цувитѣ на 1812 г. Тя прилича на Вандомската и е отъ зелено-чървеникавъ гранитъ съ ангелъ на врьха. На подножието има подпись: „Александру Первому благодарная Россія.“ . .

www.ibtool.com.cn

Не можемъ да се не спремъ и прѣдъ паметника на Екатерина Велика, до Аничковий дворецъ. Това е една гигантска и импозантна черна група отъ бронза, въ която въ релейефъ е събрана епохата на Екатерининото царуване. Високо въ въздуха се издига фигурата на руската царица; въ подножесто ѝ наредени фигуритѣ, пакъ отъ бронза изваяни, на съвѣтницитѣ, полководцитѣ, писателитѣ, поетитѣ, които окржжихъ съ толкъвъ ореолъ името ѝ. Тоя монументъ е поставенъ срѣдъ една градина, алеитѣ на която отъ зарань до вечерьта сѫ пълни съ расхождачи.

Като излѣзешъ изъ градината, тъкмо прѣдъ паметника на Екатерина, ще видишъ здание украсени отъ външъ съ дорически колони и статуи на грьцкитѣ мждреци. То е Императорската Публична библиотека. По количеството на книгитѣ и рѣдкостьта на ржкописитѣ, тя се счита втора подирь парижската. Основание ѝ е послужило прѣбогатата полска библиотека, донесена отъ Суворова изъ Варшава. Отъ тогава тя се допълни и убогати до безкрайность. Само единъ человѣкъ на науката или страстенъ библиофиль може да оцѣни богатствата на това умственно съкровище. Многобройнитѣ отдѣли на библиотеката се украсяватъ отъ бюстоветѣ на всички русски царе, писатели и поети. Тамъ се вижда и прочутата мраморна статуя на Волтера, отъ Гудона, въ залата на богатата библиотека на философа, купена отъ Екатерина Велика. Тая статуя се счита едно отъ най-гениалнитѣ произведения на ваятелството. По устнитѣ на Волтера играе ироническата усмивка на сумнѣнието, която утрови умоветѣ на XVIII вѣкъ. Между многочисленнитѣ рѣдки книжа ще видишъ и молитвенника на Мария Стюартъ, съ който е възлѣзала на ешафота; Мазариновата библия, печатана отъ Гутемберга; единъ Мохамедовъ коранъ донесенъ отъ Самаркандъ. Той е опръсканъ съ крьвь. Колекцията ржкописи отъ всички врѣмена и народи е удивително богата. Много сѫ любопитни афтографитѣ на историческитѣ знаменитости на Европа и Русия, между които ржкописи отъ всички русски писатели и царѣ. Правописанието на тие послѣднитѣ до Александра I, много или малко се бунтува противъ русската граматика. Но както казахъ, истинското богатство на библиотеката състои въ книжовнитѣ ѝ съкровища. За да се прѣдпази отъ огънь, тя се топли съ пневматическа машини. За още повече прѣдпазливость, по всички жгли сѫ намѣстени голѣми водохранилища съ пожарни трьби. Свѣщь никога се не пали вътрѣ, и библиотеката се затваря рано.

(Сѣдва).

www.libtool.com.cn

СТИХОТВОРЕНИЯ

Изъ IV-та часть на „Novissima Verba“.

I.

Сонетъ.

„— Охъ, колко й стара, стара, стара,
„Охъ, колко й вѣта, вѣта, вѣта,
„Земята, родната планета
„На Авраама и на Сара . . .

„Доизгорѣхх вече въ нея
„Огньоветѣ първоначални,
„И смъртоносенъ мразъ обзе я
„Въ небеснитѣ поля печални . . .—“

Така си бъбрѣхъ азъ прѣзъ януарий, —
Единъжъ като отивахъ на годежа
На едного отъ моитѣ другари . . .

А той ми рѣче: — Гледай мойта Лада!
Охъ, колко й свѣжа, свѣжа, свѣжа,
Охъ, колко й млада, млада, млада!..“

II.

Suprema verba.

(6 Мартъ 1886)

Очитѣ ми сж пълни съ нея,
Съсъ нея пълно ми й сърдцето . . .
Тя й радостьта ми на земята,
Тя й слънцето ми подъ небето . . .

Кат’ пеперудка къмъ свѣтило
Животътъ ми лѣти къмъ нея;
Въ безкрайната пустиня свѣтска
Тя й мойта благодатна Фея . . .

Азъ я обичамъ мълчаливо . . .
Защо да ѝ го кажж? . . . Нѣма

Надежда, тя да стане моя, —
Да бихъ и́ далъ и диядѐма!

www.libtool.com.cn

Да, нищо тя не знае, нищо,
За тъзи моя страсть къмъ нея . . .
О скърбь въ скърбитѣ, — да захванешъ
И да не свършишъ Епопея!

Въртя се окол' неяази,
Ту опечаленъ, кат' Хамлета,
Ту упоенъ, като Ромео! . . .
О Сждбо, Сждбо моя клета!

Азъ късно съмъ дошълъ. . . Да, нѣмамъ
Ни сѣнка отъ надежда даже:
Освѣнь на своя мжжъ, *„обичамъ“*
Тя нема никому да каже . . .

И тъй, по правий пжть житейски,
Ще ходи тя, жена примѣрна
И цѣломудренна съпруга, —
До край на длъжностьта си вѣрна!

Ще ходи тя — но безъ да чуе
Припѣвитѣ, които пѣя, —
И безъ да види какъ простирамъ
Отчаяни ржцѣ къмъ нея!

И може би тя, (всичко става!)
Ще прочете тѣзь жалки строфи . . .
Тогази тя ще промърмори: —
„. . . — Какви ужасни катастрофи!

„Кждѣ е тъзь жена, която —
„Безъ да желае, безъ да знае, —
„Повдига бури въвъ душитѣ? . . .
„Кждѣ е тъзь жена, коя е? —“

III.

Афоризми.

Наченато дѣло е — свършено вече;
Зачатъкътъ само е мжченъ, човѣче!

Тѣлесна рана скоричко оздравя . . .
Душевна рана само въ гроба ни оставя.

www.libtool.com.cn

Познава се арабский атъ, макаръ да е повитъ
Съсъ чулъ съдранъ или истритъ.

Да бѣше слушалъ Господъ гладния орелъ —
Не би останалъ живъ ни биволъ, ни оселъ.

Невиждано зло
Скоро се забравя, —
И чуждо тегло
Диря не оставя. —

Въ Человѣщината, — сита вечь на катастрофи,—
Кога ще тръгне всичко на добрѣ? . . .
— Кога царетѣ станатъ философи, —
Ил' философитѣ царе! . . .

V.

„Homo duplex! . . ."

Улибка весела
Твърдѣ често
Е маска на сърдце
Най-злочесто . . .

Тѫгата често крий
Истощенье
Отъ непрѣкъсвано
Наслажденье . . .

Тамъ дѣто братство ушъ
Тържествува, —
Ехидство, въ сѫщность, злость
Тамъ върлува . . .

Ст. Михайловски.

СЪ ТЕБЕШИРЪ И СЪ ВЖГЛЕНЪ.*)

www.libtool.com.cn

Картини изъ наший съврѣмененъ животъ.

отъ

М. Георгиевъ.

Ето какво разказваше Клативратъ за своя подвигъ:

— „Чуемъ я, море, нѣщо иде, иде, иде, па пощърклялъ свѣтъ, па дé: едно на самъ, друго на тамъ, па нá. . . . . По това врѣме, вие знаете, я, мене ме нѣмаше тука, бѣхъ отишалъ кадѣ Поломско, да продамъ нѣколко глави добитъкъ, що се бѣше затекло у ръцетѣ ми. Знаешъ, хесапимъ си, зима иде, храна *жлтъ*, що ще гладуватъ, пó-добрѣ продай, па на лѣто, ако е здраве, пакъ ще купишъ.

Единъ отъ селянитѣ поиска да подтвърди думитѣ на своя кметъ, че го е нѣмало въ Сврачево, като каза: „Помнимъ и я, помнимъ, нали тамамъ тогава ми щукнахъ воловетѣ, загубихъ се, па ги нигдѣ нѣмá, като че у дънь-земи пропаднаха. Та, нали ходихъ тогава при тебе, като при кметъ, та да ми кажешъ какво да сторя, па тебе те нѣмá, па така си останá... А какви волове бѣхъ, море, нали ти кажемъ, очи да неотдвоишъ отъ нихъ“.

На тая невина бѣлѣжка на селянина, Клативратъ позавъртѣ на бързо своя погледъ за да узнае по лицата на присѫтствующитѣ да ли нѣще да е хрумнало нѣкому нѣщо за тия загубени волове, но, като нищо незабѣлѣжи, той се поискашля, заклати вратъ и пакъ почна:

— Я бѣхъ хваналъ Кутловския пѫть, кога гледамъ, цѣлия пѫть почърнѣлъ! . . . . . Питамъ, море, кадѣ отива тоя свѣтъ, а оно що да чуемъ: у София, казватъ, — Сърбино се дигналъ, па повелъ войска у София, тамъ сакалъ, казватъ, да посѣче нашио князь, па да му земе палатецо, отъ билъ пó-хубавъ отъ неговия. Море, стойте, недумайте, хора, хичъ това може ли се? Сърбино ли сакалъ! . . . . Онъ си сака, ама да видимъ кой ще му даде! . . . . Питалъ ли е онъ бая си Божила? Знае ли онъ кой е бая му Божилъ? . . . . Сѣднемъ тиг я на коня, па му пущимъ диагинъ, па прáво у Кутловица. Одсѣднемъ коньо, разслабимъ му колани-тѣ, на дадемъ юларо у ръцетѣ на ханджията. Дигнемъ се, та у телеграфо. Тамъ ти намѣримъ едно момчурляче испусталѣло, прежълтѣло, да речешъ че три дни троха у уста не е турило. Питамъ го я: — Ти ли си, бре момче, телеграфчия? А онъ „Я.“ — Знаешъ ли, думамъ, да биешъ телеграфо? — Знамъ, каже. — Е, удри де, що стоишъ? думамъ му. Онъ ме поизгледа, па каже: какво да биемъ? — Па телеграфо бий, думамъ му. Онъ ме пá погледа, па ме пита: — кому да биемъ, какво да биемъ и отъ кого? — Па не ме ли познавашъ, бре момче, зеръ ти незнаешъ бая си Божилъ отъ Сврачево? . . . Божилъ сврачевския кметъ? . . . . Зеръ ме още непознавашъ? Онъ се посви, па каже: — Е кому да биемъ? — Па на министеро бе, кому другиму ще бие телеграфъ бае ти Божилъ? ! . . . Онъ.

*) Продължение отъ 2 книжка.

току хвана едно копче, па зе да го чука, ама едва се чуе гласъ; на ли ви казвамъ, момчето слабичко, па и чурукъ — нѣма сила! — Е, какво, бре момче, думамъ, дойде ли хаберъ? — Нѣма, каже. — Пакъ удри, бре момче, удри по-якичко! Пакъ чука, чука, чука, — пакъ нѣма! А я, да излетимъ отъ кожата си! — Па туку се свѣтихъ: стой, кажемъ, бре момче, я се потъргни отъ тамъ. Я видохъ какво чука, мене ми стига веднѣжъ да видимъ нѣщо, послѣ нѣма да ми утече изъ ржцетѣ. Завратимъ я ржкавъ, па завъртимъ плѣсница, па удри, па удри, така мажки, катво си я знамъ. Туку, по едно врѣме, гледамъ, искочи една хартишка, четемъ я: — Що е бае Божиле? пита ме министеро. — Море, думамъ му я, що правите вие тамъ, у Софията, министри ли сте, какво ми сте? Невидите ли вие, че оная хала, сърбино, ще ви исколи?... Що неударите на юришъ?..... Вие мене слущайте, бая ви Божилъ знае..... Съберете всичкта войска, па ѣ пустнете на юришъ, па ще видите: дали бай ви Божилъ не е ималъ право.... — Добрѣ, бай Божиле, каже министеро; сега ще идемъ да кажемъ на капетанитѣ. Мина се часъ — часъ и половина, ето ти министеро пакъ испъкна: — Бае Божиле, каже, хвала ти, да си живъ и здравъ че ни научи; да не бѣше ти, бѣхме отишли: и князь и нае всички. Щомъ ни подсѣти за юриша, капетанитѣ събраха войскята, па като ѣ пустнахъ, па като му викнахъ ни сърбино..... отиде, та се не видѣ!.... Е, кажемъ я, знае бая ви Божилъ кадѣ му е цаката, добрѣ че стигнахъ на врѣме; е да не бѣхъ стигналъ, какво щеше да стане?.... резилъ и маскара!

Бае Божилъ слѣдваше да клати своя вратъ и да върти погледътъ си и, въодушевленъ отъ захласването на своитѣ слушатели, щѣше, навѣрно, да продължава да ораторствува за своитѣ велики заслуги на народа, но, въ това врѣме се туку истърси въ кърчмата сврачовския попъ. Азъ се поогледахъ да видя моя талигаджия, но него го нѣмаше. Добрѣ, помислихъ си, че злата срѣща не се повтори.

— Добрѣ дошелъ, отче, благослови, отче! Викахъ селянитѣ на дѣда попа, като му ставахъ всички на ноги. Прѣди да отговори дѣдо попъ на поздравленията и прѣди да излѣе своето благословение на присѫтствующето стадо, кметътъ го запита:

— Ама кадѣ си ти, дѣдо попе, на ли се, божемъ, сговорихме заедно да тръгнемъ, я виж, кадѣ се е чакъ надвисило слънцето... кое е врѣме? —

— Ехъ, нали знаешъ, кмете, че една беля не е на човѣка! — отвърна дѣдо попъ съ единъ дебелъ и силенъ гласъ и добави: — козаря ми се разболѣлъ, па козитѣ се разщъркляли по гората, нѣма кой да ги събере. Едвамъ намѣримъ човѣкъ за козитѣ. ето ти Кузманъ, моя ортакъ, ме вика да ме пита: коя бъчва ще отвори, защото у тая, дѣка точиме до сега, виното се свършило. Тамамъ излѣзохъ изъ избата, ето ти че ме чека Коно джамбазина; донелъ да ми доплати за ония добичета, дѣка му ги продадохме орташки — при това дѣдо попъ намигна на *Клативрата*, за да му припомни за кои добичета е рѣчьта. Слѣдъ това, зема

една чаша съ вино, която бѣше отпрѣде му, испи ѫ, понамърщи се, плюна и каза: „Нѣма моето вино никждѣ, само у моята кърчма го има. Не е вино, ами каймакъ, каймакъ“. Дѣдо попъ си поотри дългитѣ мустаци и продължи: Па, какво щѣхъ да кажѫ, ха, така, сѣтихъ се, за оня хайрсѫзинъ, Коно, ... Вѣрицу ли му, нему, циганску, . . . щѣше да ме излъже; дава пари отъ деветь царства, па каже нá, тамамъ сѫ. Броимъ, броимъ, тридесять гроша и двадесеть и петь нари ексикъ. Па като му викнахъ: Море, сега ще ти истъргнемъ циганската ти душица, скоро тука още тридесеть гроша и двадесеть и петь пари! Збърка се циганинъ, като пълхъ у брашно, па да видишъ какъ брои човѣшки. Ама такава е тая поганска вѣра: доде не види страхъ, онъ не разбира. . . . Послѣ обиколихъ жътваретѣ, косачетѣ; знаешь, ако сайбията самъ не види, оно отиде! . . . Е, па сега какво, ще похаждаме ли? Хайде, моя конь не е много моренъ, я можемъ да вървимъ съ васъ и да ви надминемъ биле!“

Сврачовскиятъ кметъ прѣдложи да се се почерпятъ още по веднѫжъ и момчето на дѣда Пуня донесе напълнени нѣколко оканици. Дѣдо попъ си наля, прѣхвърли на единъ гълтукъ чашата, поотри пакъ своитѣ кждѣлчести мустаки и запита Клативрата: „Онова готово ли е, при тебе ли е“? — Кметътъ подтвърди съ климане на глава и извади изъ пазвата на своята шарена антерия единъ свъртокъ, увитъ въ кърпа, която имаше и тритѣ бои на българския триколоръ. Споредъ това, което узнахъ отпослѣ, тъзи кърпа е имала, дѣйствително, нѣкога прѣдназначението да испълнява длъжностьта на български флагъ. Както това явление, така сѫщо и любопитния раскасъ на Сврачовския кметъ, а тоже и оргиналностьта на дѣда попа ме заинтересува толкова много, щото азъ се рѣшихъ, въпрѣки предостереженията на моя талигаджия и въпрѣки отзивитѣ на дѣда Пуня Мигалото, да се запознаѫ по-близо, както съ *Клативрата*, така сѫщо и съ дѣда попа.

Като се приближихъ при тѣхъ и ги поздравихъ, азъ подзехъ така прикаската:

— Отъ Сврачево ли сте, байовци?

— Отъ тамъ сме, господине, каза Клативрать.

— Ти си кметъ отъ Сврачево, нали? —

— Ехъ, господине, село да е живо, па, като рече, не можешъ хатѫра да му строшишъ — отговори кметътъ и една самодоволна усмивка сви устнитѣ му.

— А ти, дѣдо попе, и ти нали си отъ Сврачево? —

— Е, па, тѫдѣва се навъртаме, оно, знаешъ, кому що е писано, това ще бѫде — отговори неопрѣдѣлено дѣдо попъ съ единъ натъртенъ гласъ.

— Ами тая кърпа каква е, прилича като на байракъ? Запитахъ *Клативрата* и се помѫчихъ на праздно да схвана бѣгливия му погледъ.

— Е, па то си е *асли* байракъ, та, нали видишъ? . . . Прави го лани господинъ старшио, кога князо ни дохождá у градъ, па, бо-

жемъ, рекохъ, че ще дойде и у наше село, па, ете, да видишъ, не дойде. . . А колко го чѣкахме, море, све село бѣше на кракъ. . . Отъ тъмни зори накарахъ момчетията, та заклаха едно яре, одрахъ го хубаво, опекоха го, и трушийка поизвадихме, понадията на дѣда попа (той показа съ носъ къмъ светиня му) и погачка умѣси, и зелникъ расточи и све приготвихме на. . . Стана пладне, чѣкахме, чѣкахме, па нѣма! . . . Попа очете софрата, па туку са курдисахме, да прощавашъ, па си се наядохме, за княжево здраве, и безъ него.

Азъ не можихъ да се утърпя да се не насмѣя, отъ което Клативратъ заключи, вѣроятно, че съмъ се усъмнилъ върху щедростьта му та прибърза да ме увѣри и разсѣе съмнението ми, като додаде:

— Ама ти мислишъ, че се шегувамъ? . . На, нека кажатъ и ти бракя: кажете бе, не заклахъ ли ярето?

Нѣколко души подтвърдихъ фактътъ съ кимане на глава, а дѣдо попъ добави: — Закла го та отскочи, хемъ червено бѣше, що ще се лъжеме, що е право — право . . . Па и защо да го не заколва, кметство му е, яре му е, кефъ му е . . . и я да съмъ и я го закалямъ.

Единъ отъ селянитѣ видѣ за нуждно да подържи авторитета на дѣда попа и, вѣроятно, за да му направи единъ комплиментъ, каза съ единъ натъртенъ гласъ: — И дѣдо попъ го закаля, па защо да го не заколи, като му далъ Господъ и кози, и дѣца, и свинчета, и крави, и снахи . . . Кѫщата му пълна — прѣпълна, а онъ си има иманье, па си е добъръ, па не сака никого да знае.

Азъ запитахъ кмета: у градътъ ли отиватъ и по каква работа.?

На моя въпросъ ми отговори пакъ съ въпросъ: — Желаешъ ли да прочетѫ нѣщо?

Като му отговорихъ утвърдително, той развърза триколорната кърпа, извади една прѣвита хартия, завъртѣ глава и ми я подаде съ думата: „заповѣдай“ —

Това бѣше едно прошение, намѣнено за мировия сѫдия въ окръжния градъ, което, по своята литературна скѫпоцѣнность и рѣдкость, заслужава, вѣрвамъ, да се прочете.

Ето прошението:

„Господине миролой, на сѫдийтѣ отъ миролойското сѫдилище, у градо! Христосъ въскресе, на многая лѣта. Да живѣешъ на царски дни, за слава на християнетѣ, за инатъ на поганцитѣ и на всякия скверния язици и во вѣки вѣковъ.

„Това прощене ти пращаме ние, селянитѣ, отъ нашето село, Сврачево, заедно съ кмета, съ попа, съ Рангелъ чорбаджия, и съ Тойко чорбаджия, и съ Иле чорбаджия, и съ Муньо чорбаджия, и съ Геле чорбаджия, и съ Пене чорбаджия, и съ дѣдо Сойдо башъ кнѣзъ, и съ Тонко бировина, и съ Кѫно даскало, и съ Мицо клисарино и съ всички православни християне, заедно съ все домочадие бераберъ, оти ни е голѣмъ гайретъ натиснало и честни кръстъ християнски много пати отъ поганска

вѣра. Та както виднш, да си имашъ грижата да ни я свършишъ максусъ тая работа. Оти, послѣ, асли и така, както си знаешъ, не може да пойде работата. Анджакъ за това та и молиме, санкимъ, като падне работата у твойтѣ рѫцѣ, оно било, па това си е. Оти, патихме, ще е рекълъ оня, много отъ турци поганци и вѣри нечестия, да прощавашъ, на зеръ сега да патиме и отъ наши бракя? — Ние всѝчкитѣ можеме да ти се закълнеме, че воденицата си е наша, селска си е, ама де, нали е изѣдникъ, та е подсвоилъ, па сега си патиме. Хемъ този изѣдникъ, Колю дѣка му думатъ, „божата крава“, е зелъ воденицата туку-така отъ агата. Колай било, оно, да харизва агата селска воденица на божата крава. Оти ѫ не хариза на Коста, на попа, на нѣкой чорбаджия? . . . Ама, дѐ, нали ти кажемъ, турска вѣра, поганецъ, па това си е. Море, оно и божата крава не е нѣкоя стока, оти все по турци слугуваше, та селския попъ рече, че тамамъ четиридесеть години нѣма за него прѣчесть, оти е билъ много уйдисалъ на поганската вѣра. Па, за това, да ни свършишъ работата, па и ние сме човѣци, като хората; и ние трѣбва да пасеме. Анджакъ нали сме сега българи, па и ти си българинъ, па и царството ни българско, па оти, що е рекълъ оня, да ни не свършишъ работата? Каквото ти рече попо, кмета и чорбаджийтѣ, това го и селото сака. Во име христянско, и за вѣра православна, и за честни кръсть... отъ далеко ти припадаме и отъ блиско ти се кланяме и ти се молиме, какво-какво да сторишъ кабулъ да ѫ прѣсечешъ тая работа. Бае Божинъ, нашия кметъ, казва, че онъ като сака, само една дума да рече тамъ, у Софията, на неговия достъ, на министеро, онъ ще ѫ отрѣже, като съ брѫсначъ, ама, ете, не сака да ти троши тебе хатѫро, санкимъ, демекъ не сака прѣзъ тебе да прѣскача, та чакъ у София да тропа. Па и ние си нечеме така за бадява; що е право и ние ще си направимъ човѣщината.

„Да живѣе царщина, и князь, и голѣмци и вси православни христяни и да пукнатъ душмани, аминъ.

„Сие писано биде у срѣда, прѣдъ Възнесение Христово.

Печатъ на селото Сврачево.“

Ще моля читателитѣ да ме извинѫтъ, че не можихъ да прѣдамъ въ точность и оригиналната ортография на споменатото прошение, защото, въ бързина, но можахъ да го запомнѫ.

Слѣдъ едно повторно подканване отъ страна на цѣда попа, моитѣ нови познайници испразднихѫ чашкитѣ, възсѣднахѫ коньетѣ си и се упхтихѫ, доста весели за къмъ градътъ.

Азъ пойдохъ къмъ нашата талига и съврѣхъ, че бае Гето води коньетѣ отъ кѫдѣ потокътъ. Азъ се радвахъ, че той се забави съ кѫпането на коньетѣ, защото ако бѣше затекълъ и дѣда попа съ другитѣ Сврачовци, Богъ знае какво чудо щѣше да ни сполети.

До като бае Гето впрѣгаше коньетѣ, азъ се расплатихъ съ дѣда Пуня, почерпихъ го още съ една лула тютюнъ и той, изъ благодарность, мѫчене се да ме развлича, като ми расказваше мигишкомъ: колко хри-

стянски души сѫ погубени въ тѫзи закрита и страшна мѣстность, прѣзъ турско врѣме; какъ е ударило, лани, шуга по овцетѣ; какъ жироветѣ станали *жлтъ*, та нѣмало храна за свиньетѣ; какъ горещината изсушила посѣвитѣ и др. и др. подобни. Може би, сами по себе, тѣзи свѣдения на дѣда Пуня да имахѫ нѣкое икономическо значение, но азъ бѣхъ тъй вдаденъ въ своитѣ размишления за всичко онова, което чухъ и видѣхъ, прѣзъ тоя день, щото не можехъ да забравя: нито бѣдния дѣда Коля, нито неговата воденица, нито Свраческия кметъ, нито попътъ, нито чорбаджиитѣ, нито прошението съ своитѣ поганци, и честни кръстове, и християнски вѣри! . . . Всичко ми се мѣркаше, предъ очитѣ, като нѣкоя чудновата картина. . . . .

Когато бѣхъ вече сѣдналъ въ талигата, дѣдо Пуньо питаше мигошкомъ бае Гета, кога ще пакъ да мине да се видѫлъ, на което бае Гето отговори нѣкакъ философски, че не мисли да става сарафинъ у градътъ и затова скоро ще му се случи пѫть да види, какъ мига дѣдо Пуньо. Слѣдъ това бае Гето цвъкна плюнката си прѣзъ зѫби, завъртѣ глава, въ знакъ на прощаленъ поздравъ и запука на ново нанизаниятъ съ възли камшикъ, който той махаше съ дѣсната си рѫка.

Моята работа ме задържа повечето врѣме въ окрѫжния градъ. Една заранъ, слѣдъ силенъ дъждъ, бѣше потекло цѣлъ порой по градскитѣ улици. Дъждътъ бѣше прѣстаналъ и слънцето бѣше огрѣло, но локвитѣ бѣхѫ почти спрѣли свободното ходене по улицитѣ. На едно мѣсто, гледамъ, дѣчица клекнали край локвитѣ и правятъ отъ калта ограда на струящитѣ води. Други тѣхни другари напущали кой тресчици, кой други подобни леки играла, които прѣдставляваХѫ корабчета въ тѣзи локви. Пакостни нѣкои чираци или калфи отъ нѣкоя бакалница, или берберница, намѣстѫтъ нарочно по нѣкой слабо закрѣпенъ камъкъ, или полугнила дъсчица, посрѣдъ нѣкоя локва, ужъ за улеснение на пѫтницитѣ. Приготвени за смѣхъ и скрити въ своитѣ дюкяни, тѣ чѣкатъ нѣкоя жертва, която ще стѫпи въ тѣхната клопка, за да се подхлъзне и падне въ калта, та да си намѣратъ ефтинъ *джумбуш* за развлечение. Бѣхъ вече испилъ кахвето си, въ едно кахвене, и гледахъ, така, безцѣлно прѫзъ отворения прозорецъ. Единъ селянинъ минуваше тъкмо въ това врѣме прѣзъ улицата. Голѣмата локва му прѣчеше да продължи пѫтътъ си. Подпирайки се съ тоежката си, той търсеше съ погледъ кѫдѣ да стѫпи за да прѣскочи водата. Селянинътъ съгледа единъ камъкъ въ срѣдата на локвата, побутна го прѣдварително съ тоежката си и прѣкрачи да стѫпи на него. Той вече тури дѣсния си кракъ на камъкътъ, но когато да прѣстѫпи съ лѣвия, той го нѣкакъ искриви, като че накуцна и съ това изгуби равновѣсието. Примамчиво намѣстения камъкъ се залюлѣ и бѣдния дѣдо Колю се прострѣ въ локвата. Азъ го познахъ по накривяването на лѣвата нога. Заедно съ паданието на дѣда Коля, шуменъ единъ смѣхъ се зачу отъ околнитѣ дукяни.

Човѣкътъ е чудно животно; и безъ да знае защо, и безъ да има полза, винаги е готовъ да се радва на всѣко нещастие на ближния си!..

Дѣдо Колю се помжчи да стане, но счупения му кракъ бѣше слабъ, та прѣди да се исправи, той се повали втори пжть въ локвата. Повторенъ шуменъ смѣхъ придружи и това му падане! Той погледна къмъ смѣющитѣ се и издигна очи къмъ небето. Азъ не знаж какво е мислилъ въ този моментъ дѣдо Колю, но ако сждж по погледътъ му, могж да ви увѣрж, че той имаше горѣ-долу съдържанието на слѣдующитѣ думи: „Прости имъ, о, Боже, защото не знажтъ какво правжтъ“ . . .

До като да излѣзна изъ кахвенето, дѣдо Колю вече стоеше на другата страна на вадата, а отъ него капеше калъ и вода! Той се помжчи да се поочисти, но тутакси видѣ, че трудътъ му е безуспѣшенъ. Поотри само дѣсната си ржка отъ нагжрдника на дрѣхата си и прѣкара дланьта прѣзъ челото си. Познамъ, да ли това направи за да истрие калъта отъ очитѣ си, или за да доде на свѣсть и да види какво става съ него! Когато наближихъ при дѣда Коля, той държеше въ лѣвата си ржка капата, а съ лакътътъ на дѣсната я истриваше отъ калната вода.

Азъ поканихъ дѣда Коля да свърнемъ въ дугенътъ на единъ свой познайникъ, кждѣто мислѣхъ да се поодмори, пододе на себѣ си и да си поисчисти, до колкото щѣше да бжде възможно, калнитѣ си дрѣхи. Дѣдо Колю завъртѣ отрицателно глава и додаде съ своя протънченъ и треперящъ гласъ:

— Не могж, синко, ще ме чакатъ тамъ, . . . и така закжснѣхъ... не е блиско, цѣла нощь съмъ ходилъ . . . па пакъ, да имахъ здрави ноги: иди-доди, а то . . . нали ме видишъ . . . ходихъ, ходихъ, па пакъ не спори . . . Ехъ, до като е човѣкъ живъ, все си пати. . . . . Оно, така е рѣкълъ *Оня*, отъ горѣ . . . У негови ржцѣ е всичко, що рече — това ще бжде . . . па, кой знае? Нали сме хора грѣшни за това и живѣемъ, грѣхове да испщаме!

Азъ запитахъ дѣда Коля: дѣ го чѣкатъ и на кждѣ се е опжтилъ. Той завъртѣ глава, като да искаше да посочи къмъ нѣкое направление и добави: — На тамъ, при сждията . . . Рекохж ми рано-рано тамъ да бждемъ! . . . И я сакахъ рано да стигнемъ, ама на: толкова душа издържа . . . немогж повече . . . съ Бога не можешъ да се боришъ... а? . . . нали? . . . що кажешъ? . . . Нали не можешъ? . . . Ехъ, на и сждията нали е човѣкъ; я мислимъ, че и онъ знае чакъ кждѣ е Сврачево . . . Ще му речемъ, че цѣла нощь не съмъ съ око мигналъ, все съмъ пжть билъ . . . па и нали ме видишъ че съмъ сакатъ? —

Послѣ, когато дѣдо Колю ме запита:

— А какъвъ човѣкъ е сждията, познавашъ ли го? Сърдитъ чокѣкъ ли е? . . . Има ми милостиво сърдце? Младъ ли е, старъ ли е? Ако е старъ човѣкъ, то не ме е страхъ, онъ ще знае що е свѣтъ . . . . ще разбира що е старость и патило — ще разбира: и двѣ и двѣста! . . . Колкото и да е *сертъ*, колтото и да е *канкъ*, все ще има *мерхаметъ*...

все и онъ ще е патилъ по нѣщо, като е доживѣлъ до старини! . . . Пб ще разбира и на зло и на добро! . . .

Азъ нищо не можехъ да скобнх ка дѣда Коля, защото до тогазъ не само че не познавахъ Мировнятъ сждия, но нито го бѣхъ виждалъ. Дѣдо Колю попромѣсти тоешката си, протри пакъ съ ржка очи, завъртѣ глава, като да каже „сбогомъ“ и се опнти къмъ сждилището. Не слѣдъ дълго врѣме, отидохъ и азъ въ сжщото сждилище, като любопитствувахъ да узнаж какъвъ край ще земе тази сждба.

Прѣди да изложж теченнето на сжденьето, азъ ще спомѣнж нѣщо за самия мировий сждия.

Асѣнъ Гаджовъ Виловски — така се именуваше сждията — бѣше момче на осемнадесеть — най много — деветнадесеть години. Тънко, високо, съ тѣсни гжрди, кжсо чело, разрошавена коса и длъгнесто, блѣдно и испито лице. Това момче бѣше чернооко, съ полузаспали очи, види се, или отъ безсъние, или отъ много бързо живѣние. Мене ми се баремъ така стори, но може да съмъ се билъ излъгалъ, защото той имаше на очитѣ си тъмносини очила. Дрѣхитѣ му бѣхж скроени по най-послѣднята мода и така вшити въ него, като че да бѣше срасалъ съ тѣхъ. Той бѣше доста шарено облѣченъ. Сетрето му бѣше спикаво, панталонетѣ пепеливи и вшити въ колентѣ му, а жилетката бѣла. Обущата му имахж извострени върхове и изглеждахж доста дълги. Подъ носътъ си нѣмаше нито влакно, а по странитѣ на лицето — хичь. Малкитѣ пръсти и на двѣтѣ ржцѣ — бѣхж въоружени съ дълги зашилени нокте, малко прѣкривени къмъ краятъ. Той кашлеше чѣсто и издълбоко, и храчеше подиръ всѣко накашлюване. Подъ очитѣ му се виждахж двѣ тъмносини извици, които прѣдставляваха погледътъ му още пб-поразителенъ. Виловски е родомъ отъ единъ прочутъ градъ въ България. Той е билъ испжденъ отъ третий классъ на една гимназия у насъ, но врѣме на единъ ученически бунтъ. Тъй като бѣше му запретено да постжпи въ кой да било държавна гимназия, той заминалъ слѣдъ испжждането, въ Русия, дѣто се записалъ въ четвъртия классъ на N . . . ската гимназия. Когато наближило врѣме за испитъ, той напусналъ N. . .ската гимназия и едвамъ стигналъ до Галацъ. Тамъ чѣкалъ пари за да се завърне въ своето отечество, кждѣто съ ирѣсни сили ще се залови да принася полза на своя милъ народъ. Освѣнъ руския акцентъ въ произношението си, синитѣ очила и навикътъ на развратенъ животъ, неговитѣ познайници не знаятъ да е донесълъ нѣщо повече отъ това, съ което бѣ тръгналъ за странство. Впрочемъ, може да е донесълъ още нѣщо, защото докторитѣ имахж дълго врѣме съ него работа, а отъ мѣстната аптека бѣше прѣнесълъ почти половината стъкълца въ кжщи, съ разни меркурни химически препарати. Виловски е плѣменникъ на единъ отъ най-буйнитѣ прѣдставители на една политическа партия въ България. Всичкитѣ високи *капии* въ столицата бѣхж отворени за вуйката на Виловски. Слѣдъ първата визита, която той

направи въ министерството на правосъдието, когато доде като депутатъ въ София, на веднажъ излѣзе назначението на Виловски за мировий съдия. Види се, че и министърътъ е билъ принуденъ, бѣдния, да назначи непознато лице, само да се избави отъ неприятностьта на безбройнитѣ приятни посѣщения на депутатинътъ. Виловски замѣсти единъ старъ служитель, който бѣше учителствувалъ около 18 години прѣди войната, а, слѣдъ нея, и до този часъ служеше постоянно подъ вѣдомството на правосъдието. Стариятъ мировий съдия се уволни, за да се има прѣдъ видъ за друга длъжность. Струва ми се, че както той, така сѫщо и болната му ступанка, старата му майка и седемтѣ му окъсани и изгладнѣли дѣца очѣкватъ и до днесь „да се имать прѣдъ видъ“. — Впрочемъ, това не влиза никому въ работа; главното е че младата, многообѣщающа сила, Виловски, стана мировий съдия. Трѣбва да признаемъ още фактътъ, че както самъ Виловски, така сѫщо и неговия уйка, не бѣхъ никакъ доволни отъ това назначение. „Помилуйте“, казваше Виловски на своя уйка, „развѣ не можѣхъ да бъдъ азъ прѣлестенъ прокуроръ, или прѣдсѣдатель на некой окръженъ съдъ, па даже и членъ въ нѣкоя апелация“? — И имаше право момчето, защо да не можеше, когато се знае, че нѣма нищо невъзможно на тоя свѣтъ?! . . . Както и да е, макаръ и недоволни, но, както той, тъй сѫщо и уйка му, запазихъ пълна конзенквентность въ своитѣ политически убѣждения и останахъ и за напрѣдъ послѣдователни въ своята могѫщественна подпорка на правителството. Даже, нѣщо повече, тѣ останахъ сѫщо такава подпорка и на слѣдующитѣ двѣ правителства, които наскоро замѣняваха едно друго и ставаха даже ожесточени врагове на падналитѣ тѣхни идоли, защото така го изискваше тактътъ на тѣхнитѣ политически убѣждения.

Да спомѣнъ нѣщо и за самото име на Виловски. Коренътъ на това име е наслѣдство отъ баща му, но окончателно той самъ измѣни споредъ послѣднята мода за имената. Та нали сме роби на модата? Бащата на Виловски се казваше Гаджо Лучовъ, но хората го знаяхъ прѣкора му „*вилата*“.

Този прѣкоръ той си бѣше спечелилъ отъ своитѣ познайници, по поводъ на едно произшествие мѣжду него и една млада селянка, която събирала, като аргатка, окосеното сѣно по Гаджовата ливада. Бае Гаджо билъ мераклия човѣкъ и като поискалъ нагледно да увѣри съ допиране на ржката си хубавата селянка за своитѣ благорасположения и пълна прѣданность къмъ нея, то, прѣди да угади, неблагоразумната селянка завъртява съ вилата, която държала въ ржцѣ и — бае Гаджо си спечелилъ хубавия прѣкоръ, който така сполучливо билъ примѣненъ отъ достойния му синъ, на цѣлата фамилиярна линия отъ бае Гаджовото поколение.

Само кака Бона, майката на Виловски, се мръщеше винаги отъ това облагородено отъ нейния синъ име, и винаги изгледваше на криво бае Гаджа, когато се получеше писмо отъ любезното чедо съ подпись на благородното потекло; но кака Бона бѣше проста жена и не разбираше не само отъ дамскитѣ моди, но и отъ новата мода имена.

Виловски бѣше вече нѣколко мѣсеци мировий сѫдия въ споменатия окржженъ градъ. Прѣзъ това врѣме, той бѣ успѣлъ вече да се популяризира мѣжду населението, както въ общественния животъ, така сѫщо и въ своята сѫдебна практика. Между обществото, той се прослави: първо, съ това, че стана почетенъ прѣдсѣдателъ на всичкитѣ пѣвачки отъ разнитѣ шантани, на които числото, подъ неговото прѣдсѣдателство, нарастна до твърдѣ значителенъ размѣръ; второ, че състави и укрѣпи политическа партия отъ боята, която той прѣдставляваше, и трѣто, че освѣнъ дѣто направи много борчове, той привикна да гледа твърдѣ либерално на понятието за *мое* и *твое*. Отъ популярностьта му въ сѫдебната практика, ще спомена само за единъ фактъ, който и до сега се разказва въ споменятия градъ.

Ето какъ е била работата:

Единъ турчинъ, табакъ, на име, *Баба Бекиръ*, човѣкъ на 75 години, ималъ споръ съ единъ еснафлия, комуто продалъ мешини на почекъ, а послѣдния отказалъ да заплати на срокътъ, като настоявалъ, че той му заплатилъ да мешинитѣ още когато ги купилъ. Онеправданъ и излъганъ така безочливо Баба Бекиръ намислилъ да се възползува отъ правата на сѫдилищата въ страната и, слѣдъ като распиталъ за *конака* на *кадията*, потропалъ вратата на мѣстното мирово сѫдилище. Освѣнъ г-на Виловски, когото той намѣрилъ въ сѫдебната стая, той потърсилъ съ погледъ още нѣкого. Като не видѣлъ, обаче, никого, той се отправилъ къмъ мировия сѫдия и го запиталъ, така невинно: — А бе, *чоджумъ*, кадѣ е баша ти. Виловски го поизгледалъ малко остричко прѣзъ своитѣ сини очила, и полуочуденъ попиталъ турчина за какъвъ баща го нита. — „Баща ли ти е, какъвъ си ти е, азъ питамъ за този, дѣка сѫди, за *кадията*“ — отговорилъ спокойно Баба Бекиръ. Двѣ слаби червенини се показали изведнъжъ по странитѣ на мировий сѫдия; опнатитѣ му джуни по-прѣди прѣжълтѣли, послѣ посинѣли — бѣлегъ на разсърдване — и той извикалъ съ единъ грозенъ гласъ на стрѣснатия турчинъ: — Слѣпъ ли си, бре старъ хайванино, не видишъ ли че азъ съмъ сѫдията? — Бѣдния Баба Бекиръ като не можалъ да повѣрва, че това момче може да бѫде *кадия*, той си заключилъ, че криво е разбралъ, или не е добрѣ дочулъ, та повторно запиталъ Виловски: — „Ама не са подсмивай съ мене, бе чоджумъ, нали ме виждашъ че съмъ старъ човѣкъ, азъ съмъ дошелъ отъ беля тукъ, не съмъ дошелъ отъ слободия и за завзекликъ, . . . Кажи кажи ми, моля те, кадѣ е кадията?“ — Виловски ударва звънецътъ, що стоялъ на масата, за да повика разсилния, да изрита „етотъ идиотъ“ изъ стаята. Когато разсилния се исправилъ като свѣщь прѣдъ своя заповѣдатель, изслушалъ рабски заповѣдьта и се поклонилъ, чакъ тогава Баба Бекиръ съ увѣрилъ въ възможностьта на това, което той мислилъ за невъзможно; прѣхапалъ джуна, хваналъ дългата си побѣлена брада и излѣзълъ безъ да проговори нито думица. Той повикалъ своя длъжникъ прецъ нѣколко души майстори отъ еснафа и му казалъ, че ако има милость и ако се бои отъ Бога, то да му плати каквото иска

срѣщу борчътъ, защото, тия старини, азъ не щѫ да оскърнявамъ, казалъ, но старо врѣме (при това той си попипалъ побѣлѣлата брада), . . . азъ не щѫ да ставамъ резилъ на хората, та да идѫ да ме сѫдятъ вчерашни дѣца!

. . . . . .

Баба Бекиръ дълго врѣме не могълъ да побере въ умътъ си тоя абсурдъ, щото голобради момчетия да могатъ да бѫдатъ кадии! Той ималъ отдавна единъ старъ свой достъ, дѣдо Вълко устабашията, и той намислилъ да се възползува отъ старото си приятелство и си разясни неразрѣшимия за него въпросъ. Той попиталъ така: — „Ще ли ми кажешъ право, уста Вълко, та да те питамъ нѣщо“? — „Щѫ, веръ, защо да не кажѫ“ — отговорилъ дѣдо Вълко. — „У вашия ли законъ е това писано, или московеца ви остави тоя адетъ, да могатъ и дѣцата у васъ да стават кадии“? Дѣдо Вълко подигналъ рамена, позагледалъ се въ иглата, съ която шиялъ и, чакъ слѣдъ нѣколко минути, проговорилъ така: — „Не можемъ баш добро да се сѣтимъ, Бекиръ-ага, ама, чини ми се, че по нѣщо остана и отъ московецо, а по нѣщо и сега сѫ го писали. . . . . —

(Слѣдва).

МЛЪКНИ!

Сърдце, сърдце, млъкни!
Нѣмѣй, за смѣхъ не ставай,
Разбий се и пукни,
Но писъкъ не издавай.

Сърдце, сърдце, гини!
Гини, сърдце, но нѣмо, —
И тезъ гърди едни
Това да знаятъ само.

Не пъшкай, ти въ това
Неще намѣришъ сладость,
Поводъ недѣй дава
На хората за радость.

Я вижъ ги тезъ лица
Безчувственни, студени!
Отъ чуждитѣ сърдца
Не чакай утѣшенье.

Азъ знамъ, о знамъ добрѣ,
Що въ тебе се вълнува,
Че въ тебъ едно море
Отъ мъки се бунтува.

Цѣлъ вихъръ въ тебъ ехти
Отъ скърби потаѣни,
Отъ жажди и вражди
До днесь неутолени.

Прѣдъ чужди теготи,
Сърдце, не си ти нямо:
И тѣхъ обзимашъ ти, —
Защото си голямо.

Но своитѣ — потай,
Въ *сърдце* си ги завирай,
И ти едно страдай,
Мрази, люби, прѣмирай!

1884. Х-овъ.

ЗА ЧИЧА СТАЙКА.*)

Приказва
Веселинъ.

„Па мисла днеска да прѣскокна и кошарата таме на Чакала да прѣмѣствх, че и това нѣма кой да свърши. Цонко е сѣ по кьра, ама не ще му падне редъ да са отбие да я прѣмѣсти. И ливадата тамъ при *аязла* е станала за косидба, трѣбваше и тя да са кадури. Викахъ Цонку. Нещѣ. Отиде да коси на шурея си, че му са билъ врѣкалъ още оня день. И на калкия сѣ думамъ да остави вече сега другото, като настая работно врѣме, та домашнитѣ работи да са гледатъ да не дирижъ чужденци. И той ужъ сѣ: щх, щх — да досвършимъ незнамъ чия си кашта и да си прѣгледатъ смѣтка съ майстора си — та па и до днеска остава. И снощи, и озаранъ му думахъ за косидбата: — не можло днеска; отъ понделникъ чакъ когълъ да остави. Нещѣха и двоицата. А ливадата ни нека да прѣгори! Заранъ е сжбота — не може да са коси, че въ Недѣля не бива да са бере. И трѣбва чакъ понделникъ да са чака. А до въ понделникъ тревата ще изгори и сѣното половината ще иде зянъ. Ще зематъ дняска по десетина гроша, а пакъ че съ това ще са загубатъ за дома 50—60 гроша, тие не гледатъ и не мислятъ.

„Бе нѣ, ами каквото ми е дотегнало на тие момчета, да имахъ пари, щѣхъ да викна днеска чужденци да ми косятъ, та да са приказва, че при такива синове, нѣма кой да ми коси ливадата, ами съмъ повикалъ отъ въпка хора. Щѣхъ да го направа това отъ мжка, та кога нѣмамъ пусти пари; добралъ съмъ са вече до тамъ!

---

*) Продължение отъ 2 книжка и край.

„Е че за сичко сѣ азъ трѣбва да давамъ. Това — даване да са нѣща, това — отъ пазаръ нѣщо да се зима, сѣ на мене гледа. А пакъ не може да се заваса, че съмъ капналъ вече, та не спори и работа; па б че за пари са и неработи дипъ. На, отъ пролѣтенъ ходиха воловетѣ два пѫти съ кирия до въ Карлово, на хаджи Цѣнови, ала пара не са е видѣла. Едва са поисплати щото бѣхме зимале отъ механана и отъ бакалницата хаджи Цѣнова. Па, отъ день на день и даванета тежки б че са натрупвать. И сѣ сами си блъскай главата да диришъ за сичко. . .

„— Води по-надолѣ, че ще прѣмѣтнешъ колата тука, бре“ — извика уплашено чичо Стайко на момчето и прибута отгорния волъ. Колата слѣзоха по-надолце въ по-добрия пѫть. Тѣ слизаха изъ едно малко нанадолнище къмъ рѣката и бѣха са доста понаднеле на една страна.

Откакъ прѣминаха колата безопасно прѣзъ рѣката и тръгнаха изъ нѣсъка нагорѣ по равнището, чичо Стайко пакъ поизостана малко и закуца наредъ съ мене, отстрана на колата.

По лицето и по погледа му въ това врѣме се четеше угрижване и душевна мъка.

Чичо Стайко мълчеше. Но познаваше се, че много нѣщо още му се върти въ устата дм го искаже, че много нѣщо още му се ще да поизлѣе отъ това, което е наболѣло на сърдцето му.

— Ами момчетата ти, чичо Стайко, като зимать пари отъ тѣхни си работи, нема нѣма да дадѫтъ и тие нѣщо за даването, или да купатъ нѣщо за въ кѫщи отъ пазара или?

— Нищо, нищо! нали ти казвамъ, за даването менъ си дирать и азъ сѣ отдѣвамъ. Дóде пазаренъ день, ако купа нѣщо, купено е въ кѫщи, ако нѣ — така си минуваме.

— Ами тие какво си правать паритѣ, чичо Стайко? По башка си ги белки събиратъ или!

— По башка ами, по башка си събиратъ тие дваминатa! И чичо Стайко ме погледна увѣрително и като че очакваше моето мнѣние.

— Я ги гледай ти! казахъ азъ малко съ очудване, като не знаяхъ съ какво друго да отговоря на неговия погледъ.

— Сѣки си туря на страна и не иска и да знае за общото. А въ една кѫща не е ли всичко въ една кисия — въ една да са туря и отъ една да са зима — нѣма рѣдъ и óправъ въ тая кѫща и нѣма тя да прокопса.

Чичо Стайко позъмълча. Той ме изгледа нѣкакъ самоувѣренн, като човѣкъ, който е исказалъ несъмнѣнна истина.

— Ами бае Данчо, запитахъ азъ, сбира ли си и той башка паритѣ?

— Па това е още по-лошо и по-нечинливо у насъ я! захвана чичо Стайко съ негодующъ тонъ. — Малкия си зима отъ дюлгерлъка пари и си ги сбира на страна. Цанко и той отъ овцетѣ си прибира, отъ работа зима — и той си ги връзва на стърна. А голѣмия — той една пара отъ нѣйдѣ не видва. Запасълъ ни е овцетѣ още отъ малъкъ и сѣ

слѣдъ тѣхъ, сѣ по кѫра — и до днеска. Пододе си салъ да са прѣобиече или хлѣбъ да си земе, па пакъ бръза при овцетѣ. И не само нашитѣ овце пасе, ами и чужди: и пари, и храна искарва, ама сѣ за въ кѫщи отива неговата печала. Нà, сега нали ще земемъ отъ уйчови ти 60—70 ока жито — той го е искаралъ. И пари ни е далъ човѣка за пасенето — за въ кѫщи сѫ похарчени. А той, нали ти казвамъ, петь пари ме е турналъ нѣйдѣ на стърна, или пакь да е зелъ единъ грошъ въ джеба си, та да купи нѣщо за него си или за дѣцата си.

„Сега пасе и Цанковитѣ овце, — дѣто ги е зелъ отъ мираза. Махни вече, дѣто сичко щото трѣбва за овцетѣ му, сѣ е отъ общото, ами и че ги пасе байо му и са губи слѣдъ тѣхъ — той не ще и да знае. Продаде си нѣщо отъ овцетѣ, турне си го въ киспйката и това си е. Не ще рѣ нѣкога: „нá, бае, 20 пари, та пий нѣйдѣ 25 драмъ ракия“. Той не ще и да ги земе, че въ механа не влиза и ракия не пие, ама баремъ съ дума да го направи. И това нѣма.

„А Данчо и не хае. Гледа си овцетѣ и пикаква лоша мисъль му не минува прѣзъ ума. Той е простичъкъ като овчица. Пакъ добрина — повече не може да бѫде. Па и пóслушенъ е вече, незнамъ като какво. Видишь ли тие волове? — на кѫдѣто ги бутнешь, къмъ тамъ отиватъ. Такъвъ е и той. Божá кравица е, а не човѣкъ. Ехъ, камъ да ми сѫ и оние като него, да видишь какъ ше подкарамъ работата, както си азъ знамъ, и какъвъ животъ тогава ще да са живѣе! Ама други са оние. Не сѫ нѣкои лоши проклети — защо да хуля Бога! — ата не сѫ и такива, дѣто да вървятъ, както ги азъ нарѣда и да вършатъ, каквото азъ искамъ. Тие отъ малки си бѣха пó-отворенички; а пакъ откакъ ходиха солдате, още пó-отворени сѫ станале и сега сѣки вече иска на своя глава да си е, и не слуша, та какво го парѣквашь. А Данчо!

„Ехъ, и знаешь ли какво ма боли на сърдцето и какво ми тегне на душата, като си помисля за него! Зарань, са вика, ща да умра. Тие ще се раздѣлятъ — мюлка, добитъка, и дома ще имъ остава, друго нѣма що да дѣлатъ. И сѣки ще земе по равно. Двамината ще си имать вече въ кисинтѣ, ще зематъ и оше, па и сами́ си сѫ пó-отворени и повече знаятъ — и добри щатъ да сѫ. А Данчо, и той ше земе наравно съ тѣхъ, ама съ него ще и да си остане, пишичко на стърна не ще да си има! И кой знае какъ ли ще да са поминува съсъ своята простотия и само съ овчарлѫка си! Жално ми е за него, чичовото, жално, та вече нѣма какъ! Той е най-много пскаралъ и изработилъ за въ кѫщи и най-ма е слушалъ, а за него най-малко сѫмъ направилъ, и той ще най-очуканъ и най-зебиленъ да остане. И на тоя и на опя свѣтъ ще му сѫмъ борчлия и сѣ ще ми тегне на душата, дѣто сѫмъ го оставилъ тъй!“

— Ами че ти ги пъкъ раздѣли, чичо Стайко, — го подзехъ азъ. — Раздѣли ги самичекъ, както мислишь, че е най-право.

— Да ги раздѣля, чичовото, ама не мога. Сърце ми не дава да направя това. Толкова сѫмъ милѣлъ и жъдувалъ за такова нѣщо, толкова сѫмъ обичалъ такъвъ животъ, и съ толкова мъки и трудове да го

нарѣдя, ужъ, както трѣбва, да го докрѣпа и удържа криво-лѣво до сега, та сега на край врѣме — о че, вика са, надъ гроба съмъ надникналъ — да зема да го растура! Не мога, чичовото, не ще мога да пренеса това. Мислилъ съмъ си нáдни, на врѣме още да съмъ ги раздѣлилъ, че ще да е сега пó-добрѣ и за тѣхъ и за мене. Па си пакъ реча: ами какъ бихъ могълъ да си помисля, че ще стане така! Па и какъ бихъ живѣлъ и гледалъ свѣта слѣдъ това! Не е, не мога да ги раздѣля, чичовото. Още малко ми остая да живѣя. Ще татна, ще са мъча, ще са съсипвамъ, дордѣ ми излѣзе душата, ама дордѣ съмъ живъ, ще ги крѣпа. Па откакъ умра — както ги научи Господъ, така да правятъ. — Ха, поведи, Коте, воловетѣ нататъкъ прѣзъ угарьта! се обърна чичо Стайко къмъ момчето. И то поведе воловетѣ прѣко прѣзъ угаретѣ къмъ тѣхната нива.

А азъ задисанъ отъ прикаскитѣ на чича Стайка, бѣхъ и заминалъ пътя, изъ който трѣбаше да се отбия за къмъ овеса; затова токо казахъ чичу Стайку: „Ха, добъръ часъ, па дѣдо Господъ давно обръща сичко на добро!“ и тръгнахъ на другата страна къмъ нашата нива.

Наскоро слѣдъ това, като се връщахъ единъ день, тъй привечерь, не помня отъ кадѣ, поспрѣхъ се прѣдъ механата на Цано Хаджи Стойковъ, дѣто е край мегдана. Запрѣ ме Цано, който стоеше самú прѣдъ механата си, и кога минувахъ, зе да ме запитва за едно за друго.

Цано е мой прятель и другарь отъ дѣтинство. Пó-голѣмия му братъ одавна е отдѣленъ и си живѣе на страна. Има пó-малъкъ братъ, който тогава бѣше още солдатинъ. Цано бѣше ергенинъ, живѣеше си въ къщата самичекъ съ двѣ пó-малки сестри и си гледаше механата, която е отдолѣ подъ къщата имъ. Освѣнъ механджилъка, Цано връти и отъ малко-малко и чифчилякъ, има си волове, съ които си работи мюлка; има си и добиченца дома и пѣщо отъ овчици.

Ние съ него одавна не бѣхме са виждале и сприказвале. Сега се заприказахме. Азъ го запитахъ какво си прави, какъ се поминува, има ли алишъ-веришъ въ механата. Той, като сѣки човѣкъ въ днешно врѣме, зе испръво да ми се оплаква отъ нѣмане алишъ-веришъ, отъ лоши години, отъ многото вересии.

— Ама както и да е, продължи той, откакъ свърши оплакванията, — сé са поминуваме, берекятъ версипъ! Кое съ хората тука са дрънкаме, кое съ земята са боримъ, кое съ други работици са чоплимъ, ама сé искарваме по нѣщо. Като са блъска и ударя човѣкъ повечко, сé не ще да остане. Па и повечко работяци като сж, отъ тукъ капне, отъ тамъ капне, то са набира. Е че и на едно нѣщо само да се облегне човѣкъ, пáкъ не може. Не може въ днешно врѣме да са живѣе само отъ една работа. Ако чакахъ и азъ сичко отъ механата само, кой знае какъ бихъ излазили на срѣща. Ами и другитѣ работици помагатъ, та така са нѣкакъ поминуваме. — Нáесень, като са прибере Ташо отъ солдатлика,

мисля и него да завръта, па наредъ съ механата и домашнитѣ работи, да подкачимъ и друго нѣщо още, каквото съмъ си азъ намислилъ, тогава ще ни тръгне работата по-наредъ. Ще стане тогава добро и за мене и за него. Така съмъ намислилъ: ще го привръта азъ и него, па ако ще, да познава напоконъ.

— Така и трѣбва, ами — потвърди чичо Луло Топуза, който бѣше се примѣсилъ къмъ насъ, заедно съ бае Славчо Налбантина. — Така и трѣбва — братски. Братъ за брата трѣбва да застая. Па и кой ще да ти е по-прѣденъ и по-вѣренъ отъ брата? И има ли по-хубаво нѣщо отъ това — да си живѣятъ брате зговорно и задружно?

— Джанъмъ хубаво е това нѣщо — да живѣятъ брате задружно и да са зговарятъ — подзе бае Славчо Налбантина, младъ, юначенъ и доста опитенъ и отвореничекъ мжжъ, — ама по-напрѣдъ нека си раздѣлнатъ бащинията, да си знае сѣки неговото си, па тогава нека са здружаватъ. Здружаването да си имъ е съ смѣтка, да си знае сѣки какъвъ пай има въ общото, и когато поискатъ, да могатъ да си прѣгледатъ смѣткитѣ. Тогава и работата имъ ще е по на редъ, и ще си живѣятъ зговорно, както прилича на брате. Не направятъ ли така, по-добрѣ нищо да не дръжатъ, ами да си са дѣлятъ у врѣме. Ангеловци не знаете ли? Сѣки ги сочеше напрѣдъ съ пръстъ и сѣки са чуше на тѣхната задружность и на тѣхното имотство. Ама най-послѣ нали си исповадиха очитѣ дордѣ да се раздѣлятъ! И сега вече нали не искатъ и да се видятъ единъ други, а то пѣли сговоръ и братска любовь да има мѣжду тѣхъ!...

— И азъ така мисля за тия работи, бае Славчо, каза Цано удобрително. Така тъкмя и пще съ Тошо да направимъ: ще си раздѣлимъ по-напрѣдъ каквото ни е общо, ще отдѣлимъ и на момчетата каквото имъ са пада, па ще си направимъ единъ зговоръ прѣдъ хора — ето е азъ толкова вноса, това и това е мое, каквото спечелимъ, еди-какъ ще си го дѣлимъ — и тогава ще подкачимъ работата. Слѣдъ нѣколко години, слѣдъ колкото си вече уречемъ, — ще си прѣгледаме смѣткитѣ, ще си земе сѣки каквото му са пада, па ако искаме, ще си направимъ пакъ единъ такъвъ зговоръ за още нѣколко години. Така само ще са здружимъ ние. Инакъ — сичко да е общо, да не е дѣлено — азъ го не ща, позналъ съмъ го какво е зло.

— Та и не могатъ сега вече да сѣдатъ брате не дѣлени и да работятъ нѣщо общо, каквото е било нѣкога, продължи бае Славчо. — Сегашното врѣме е друго, па и свѣта сега е други. Нѣкога повече земята сж работиле хората, и ако сж гледале и нѣщо овце, добитачецъ, — това имъ е било поминъка. Па и хората сж биле тогава по-добри, биле сж прости и прави, вѣрвале сж са единъ други и слушале сж са. Затова сж и могле тогава да живѣятъ по нѣколко души брате въ една кжща: стигнатъ имъ синове и унуци, а тие сѣ още сж наедно, не дѣлятъ са. А сега? — Сега само съсъ земята и съ овце не може да са поминува една кжща, ами трѣбва и други работи да са закачатъ, та така да са излѣзе на срѣща. Па и хората сега сж по-отворени, по-извадени

и пó са не вѣрвать вече единъ други. Не сѫ вече сега прости като нѣкога и не могатъ да останатъ такива. Не могатъ сега хората да останатъ тъй затворени сé на едно мѣсто, като нѣкога и да не знаятъ подъ носа имъ таме какво става и какъ живѣятъ другитѣ. Сега вече сѣки, ако не за друго, баремъ войникъ като го зематъ, ще отстѫпи сé и на вънка и сé ще види и другитѣ какъ живѣятъ, ще си поотвори очитѣ, и прибере ли са — той е вече други, той не склоня вратъ да са впрегне въ общия еремъ, ами иска самичекъ на своя глава да си е и както му са ще, така да си нареди живота. За това и нѣма вече сега нѣкогашния задруженъ и не раздѣленъ животъ мѣжду брате. А дѣто го има, той са е вече раскапалъ или са раскапва. Нá, кога у чичови Стайкови таме, дѣто и момчетата сѫ съ рѣдка добрина и послушность, и чичо Стайко — такъвъ харенъ, правъ и работенъ човѣкъ — сé е на возъ тѣхъ, кога тамъ не може да се задържи згоморьта и общата задружность мѣжду братето, дѣка ще на друго мѣсто?

— Ехъ, че нѣма баевитѣ Стайкови момчета са не зговарятъ? — запита недовѣрчиво чичо Луло. — Нали сѫ си сé наедно и задружно?

— Абе, за наедно — наедно сѫ още; и зговарятъ са ужъ; ама скоро ще са растури вече тѣхната зговорь и задружность. Нали ще нáесень да са ужени и Мито, а пакъ тие имъ сѫ само двѣ кѫщи. Ще трѣбва още една кѫща да са направи. Чичо Стайко самичекъ é че не може вече. Какво ще правятъ? Казватъ, че чичо Стайко давалъ на Цонко мѣсто отъ прѣди да си направи тамъ кѫща и да си палѣзе въ нея. И Цонко ужъ пристаялъ, ами Цонковица не давала. „Да си купимъ мѣсто, па си направимъ“, викала тя. . .

— Видишь ли, че Цонковица е по-хитра отъ Цонка? прѣкъсна Цано бае Славча. — Ако си направи кѫщата на бащиното си мѣсто, макаръ че самичекъ пакъ ще си я направи — баща му само малку ако му помогне — сé ще кажатъ другитѣ, като зематъ напоконъ да са дѣлятъ, че и тя е отъ общо направена. А като си я направи па негово си мѣсто, и да му помогне нѣщо баща му, сé ще си знае, че кѫщата си му е само негова, и кога зематъ да се дѣлятъ, пакъ ще си земе дѣлъ наравно съ другитѣ. Право де, пó е хитра тукъ жената отъ мѫжа.

Както и да е, ама сега зарадъ тая кѫща, колкото е разслабена задружностьта имъ, още пó вече ще са разслаби и разниже. Е че не могатъ общо направятъ кѫщата, защото Цонко и Мито си сбиратъ вече побашка. Па и друго. Чичо Стайко и безъ това насила крѣпи кѫщата и общото въ кѫщи и зговорьта мѣжду кѫщитѣ. А пакъ сега като са ожени и Мито, неговата годеница каквато е очевадница и скуби-свекръва, за единъ мѣсецъ ще ги смрази и раздѣли. Тя и Цонковата е отворена и малку сѐ са мѫчи и башкува, ама тая е ептенъ друга. Тя влѣзе ли въ чичовата Стайкова кѫща, ще разбичка и распокѫса сичкитѣ, като вълкъ кога влѣзе мѣжду овцетѣ. И това ще си е вече отъ зговорьта и задружностьта у чичови Стайкови! Па токо и нидѣ вече не ще да си я има по насъ. Е че такъвъ свѣтъ сега настана; — кой е кривъ?

Цано и бае Славчо остаха да говорятъ за лошевинитѣ на днешнитѣ хора. А азъ ги оставихъ и се прибрахъ дома си. Прибрахъ се и дълго врѣме остахъ да мисля за печалната участь на задружностьта у чичови Стайкови и изобщо на братската задружность по насъ.

Априлий 1890 год.

ИЗЪ НАДСОНА.

Азъ не на Тозъ се молѫ, кого почти не смѣе
Да назове духътъ ми, очуденъ и смутенъ,
И прѣдъ кого умътъ ми въ безсилие нѣмѣе,
Кат' иска да го стигне, отъ гордость помраченъ.

Азъ не на Тозъ се молѫ, прѣдъ чиито олтари
Народътъ, прóстнѫтъ ничкомъ, въ смирение лежи,
И лѣе се тамяна на ароматни пáри,
И палатъ се огньове, и пѣние звучи.

Азъ не на Тозъ се молѫ, когото окрѫжаватъ,
Съ свещененъ трепетъ пълни безбройни духове,
И чийто тронъ невидимъ, що звѣзди осѣняватъ,
Царува въ бездни висши, въ безчетни свѣтове.

Не! азъ съмъ нѣмъ прѣдъ Него! — Дълбокото съзнанье
На дребностьта ми туря на устнитѣ ми пръстъ, —
Сега съмъ азъ увлѣченъ отъ друго обаянье:
Не е то на власть царска, — ами на мѫки, кръстъ.

Мой Богъ е Богъ страдалецъ, Богъ цѣлъ облѣнъ въвъ кърви.
Богъ—человѣкъ и братъ мой съсъ ангелска душа.—
И прѣдъ Теглото тежко и Любовьта азъ първи
Ще прѣклонѫ глава си съсъ искренна молба.

Прѣв. F.

---

www.libtool.com.cn

ХАСКОВСКИЙ МЕДЖЛИСЪ.

Откъслякъ отъ неиздадената V часть на „Миналото“.

Отъ Ст. Заимовъ.

На 3 май, 1873 г. прѣзъ деньтъ, Узуновъ се расхождаше свободно изъ хасковскитѣ улици; прѣзъ нощьта, въ сѫщия день, той стрѣля въ Хаджи Ставря; а на 4-й май пакъ осѫмна въ хасковския зандънъ.[1]) Рано утриньта, сѫщий день, единъ отъ полицейскитѣ раснасяше билетчета по кѫщята на членоветѣ отъ управителния съвѣтъ, (меджлисътъ). Съ билетчета се извѣстяваше на членоветѣ (аазитѣ), че днесь на 4-й май по $1^1/_2$ часъ, прѣдъ обѣдъ, ще има общо распоредително засѣдание на съвѣтътъ, по дѣлото на снощното приключение съ хаджи Ставря. Билетчетата бѣхѫ отъ името на каймакамъ бей.

Кошти-чорбаджи, *) главния виновникъ на приключението, бѣ членъ, по назначение, въ управителния съвѣтъ, и като такъвъ, той получи билетче. Бѣхѫ поканени въ *съвѣта на свѣщание* и *рухане — векилитъ* (владишкитѣ намѣстници, прѣдставителитѣ на религиознитѣ общини). Другъ пѫть поканата отъ каймакамъ бея на засѣдание, се посрѣщаше съ отвръщение отъ членоветѣ на меджлисътъ, но днешната се прие не като покана, а нѣщо като особенно благоволение на властьта къмъ тѣхното „вѣрно подданническо чувство.“ Само Кошти-чорбаджи правеше исключение отъ това „вѣрно-подданническо чувство“, защото не бѣ му въ личния интересъ да дава съвѣти на каймакамъ бея, като по кой начинъ би могло най-лесно да се отгатва гатанката — человѣкътъ на убийството и да се изловятъ неговитѣ съучастници. Членоветѣ на съвѣтътъ единъ по единъ се испрѣварваха въ правителственния конакъ. Турцитѣ и гръкоманитѣ най-напрѣдъ посѣтихѫ зандънътъ, за да видятъ героятъ на покушението. Прѣзъ тѣсното прозорче и кржлестата дупка на зандънската врата, тѣ надничаха съ дѣтинско любопитство и се вглеждахѫ въ человѣкътъ съ кьрвавитѣ дрѣхи, окьрвавеното лице и боситѣ крака, който лѣжеше върху гэлѣмитѣ и студени плочи на тъмницата, заповѣдваха му да стане правъ, за да могатъ да го разгледатъ на бой и „каяфетъ“ (осанка). Затворникътъ не испълняваше заповѣдьта имъ; правеше си оглушки, като че ли имъ не отбира отъ язикътъ. Прѣзрѣнието, съ което затворникътъ отговаряше на тогавашнитѣ *силни на деньтъ*, разядосваше аазитѣ — турци. Тѣ въ ядътъ си силно дърпахѫ синджирътъ (лалето), съ който бѣ привьрзанъ затворникътъ къмъ срѣдния стълбъ на зандана; псуваха го съ най-мръсни думи, ритаха го въ гърдитѣ и главата и слѣдъ това, отиваха въ стаята на съвѣщанието (меджлисъ-одасѫ).

---

1) Чети IV кн. мин. стр. 163—174,

*) Членъ на хасковский революц. комитетъ.

Кошти-чорбаджи изнасили чувствата си; гузно закрачи къмъ конакътъ; съ вътрѣшна напрѣгнатость прѣкрачи прагътъ на *меджлисъ одасѫ* и сѣдна въ едно отъ тъмнитѣ ѝ кюшета. Руханѣ — векилитѣ съ смиренномудренни физиономии влѣзохѫ въ съвѣщателната стая и заехѫ опрѣдѣленнитѣ тѣмъ мѣста. Цѣлия свѣтъ бѣ събранъ, отсѫтствуваше само прѣдсѣдательтъ — каймакамъ-бей. Съвѣтницитѣ размѣниха обикновеннитѣ поздравления, по турския обичай, относящи се само до *кефътъ*, а не и до здравието и работитѣ, защото, съгласно турската аристократическа логика, *работата* е дадена за аргатитѣ; *здравието* се раздава отъ Аллаха, а *кефътъ* зависи отъ волята на самата личность. Съвѣтницитѣ бѣхѫ успѣли да изпушатъ по една-двѣ цигари и да изсѫрбѫтъ по едно горчиво кафе, когато „чаушъ пердеси“ подигна завѣсата, а каймакамъ-бей гордо и величественно влѣзе въ стаята на съвѣщанията. Цѣлия свѣтъ стана на крака и съ низки, до земята поклони, привѣтствува появяването на голѣмецътъ. Каймакамъ бей зае мѣстото си и начена да събира поединочно поздравленията на съвѣтницитѣ си. Въ продължение на минута-двѣ, прѣдсѣдательтъ успѣ да събере челобитнитѣ поздравления на азитѣ. Слѣдъ това, изгледа изъ-подъ-лобие чорбаджии и руханe-векилитѣ; направи си цигара и плѣсна съ рѫцѣ нѣкому си. На дадения знакъ, пердето се отвори и чаушъ-пердеси се исправи прѣдъ голѣмецътъ на деньтъ.

— Горчиво кафе — заповѣда каймакамъ бей.

Чаушъ-пердеси заднишкомъ излѣзе; кафеджията, който е въ сѫщо врѣме и разсиленъ при меджлисътъ, влѣзе въ стаята и, слѣдъ като направи два до земята поклони и четири и половина теменамета, съ мечешка деликатность сложи върху масата плоска чаша. Слѣдъ това, направи сѫщитѣ поклони, сѫщитѣ теменамета и заднишкомъ излѣзе, държащъ лѣвата си ржка върху километрическия си поясъ, навитъ около кръстътъ му. Каймакамъ-бей натѫкна цигарата въ кехлибареното си цигаре, съ надутость налапа ябълкообразния му край; а чаушъ-пердеси робски поднесе огънь къмъ крайчето на цигарата. Носътъ и устата на прѣдсѣдателя испуснахѫ първата струя димъ, а едно отъ рѫцѣтѣ му поднесе плоската чаша до административно-полицейскитѣ му уста. Въ стаята на съвѣщанието се разнесе пронзителния звукъ на онзи начинъ пиене кафе, който исключително принадлежи на азиатскитѣ народи. Първата струя димъ и първия пронзителенъ звукъ бѣхѫ придружени съ надмѣненъ погледъ, хвърленъ по адресътъ на присѫтствующитѣ засѣдатели. Каймакамъ-бей бѣ майсторъ да прави съ устата си кълбета и пръстени отъ димъ; той пустна нѣколко такива пръстени и кълбета, и съ мързеливъ погледъ слѣдеше за тѣхното изчезване въ въздушното пространство. Това бѣ знакъ, че засѣданието се открива. Съвѣтницитѣ навириха: кой цигара, кой чибукъ, и съ смиренномудренни физиономии сѣдѣхѫ на мѣстата си. Съвѣщателната стая изгледваше повече на кафене, отъ колкото на „присѫтственно мѣсто“, да се изразимъ по руски. Засѣданието бѣ открито. Каймакамъ-бей отвори пѣниво и горделиво устата си и за-

новѣда на полицейския юзъ-башия да раскажи на съвѣтницитѣ снощното приключение, извършено въ кѫщата на „многоуважаемия, почитаемия хасковски мемлекетъ-чорбаджисѫ, вѣрния слуга на султанъ Абдулъ-Ачисъ падишахѫмѫзъ; мѫдрия, справедливия и честния прѣдставитель на великата патрихана, заслуженния и наградения съ царски ордени християнинъ, вѣрния поддапникъ и служитель на великата, безпрѣдѣлната и неразрушима отоманска империя.“ [1]) Полицейския юзбаши, въ една рѫка съ кафе, а въ друга съ цигара, сѣдящецъ по *камилски* при вратата на стаята, расказа на кратко историята на снощното приключение. Съвѣтницитѣ съ приковано внимание слушахѫ докладътъ на полицейския агентинъ. Грькоманътъ ааза,Джарто-оглу, съ особенно удоволствие допълняше разказътъ на юзбашията въ тѣзи мѣста, гдѣто той отъ незнание или отъ неумѣние да раскажи, пропускаше нѣкои обстоятелства отъ нощната катастрофа. Рухане-векилитѣ съ наженени физиономии и съ удивително въпросителни гримаси, съпровождахѫ докладътъ на юзбашията. Кошти-чорбаджи се намѣрваше „нѣгдѣ си въ дѫнъ земя“, но не въ меджлисъ одасѫ; той наполовина слушаше полицейския докладъ, понеже за него нищо ново нѣмаше, а имаше нѣщо страшно и опастно лично за самого него. Нѣщо си скрито въ самого него, но не опрѣдѣленно въ какво се състои това „нѣщо си“, го силно вълнуваше.

Сгисъ-тогисъ прьститѣ и ушитѣ му ту истиваха, ту се сгрѣваха; нѣщо като трѣска, но не физическа, а душевна трѣска го люлѣеше. На нѣколко пѫти (това самъ Кошти исповѣдваше) таванътъ и стѣнитѣ на стаята се въртѣха прѣдъ очитѣ му. Другаритѣ му съвѣтници и каймакамъ-бей, много добрѣ би могли да прочетѫтъ по лицето му и въ погледътъ на очитѣ му това, що ставаше въ душата му, и на часътъ да го турятъ на подсѫдимата скамейка; но тѣ бѣхѫ простаци въ това отношение, при това, никакъ не допускахѫ, че тѣхния другарь може да има прьстъ въ това, по тѣхно му, гнусно дѣло.

Приставътъ продължаваше да расказва, а въ това врѣме пердето се подигна, *мюфтията* и подиръ него *кадията*, влѣзохѫ въ съвѣщателната стая. Цѣлия съвѣтъ стана на крака. Наченахѫ се поздравленията и привѣтствията. Прѣдставителтъ на духовната власть (мюфтията) и прѣдставителтъ на сѫдебната власть (кадията), заехѫ първитѣ мѣста въ съвѣтътъ. Единичнитѣ теменамета и поклони нѣмахѫ четъ. По желание на мюфтията, приставътъ повтори разказътъ по произшествието. — Ааглръ, бейлеръ, чорбаджиларъ! отъ разказътъ на приставътъ, чухте какво нещастие се е случило снощи на едного отъ нашитѣ другари, ааза; сѣщато се съ какви зли намѣрения е посѣтилъ кѫщата на хаджи Ставря безименния убиецъ; но благодарение на Аллаха, честь, слава и дългоденствие на падишаха, той е вече въ рѫцѣтѣ на правосѫдието! Повикани сте днесь на съвѣщание, за да дадете справедливитѣ си и мѫдри съ-

1) Обикновени фрази на турскитѣ чиновници въ случай на официалности. Тѣзи похвали бѣхѫ се обърнали въ баналность и за тѣзи, които ги произнасехѫ и за тѣзи, които ги слушахѫ. Ав.

вѣти, по разгледването на това „мрѫсно посѣгателство“ — каза каймакамъ-бей, слѣдъ като приставътъ довърши докладътъ си.

— Намѣриха ли сѫ нѣкои нѣща при убийцата? — изтежко попита кадията.

— Еветъ ефендимъ — отговори приставътъ и донесе въ меджлисъ-одасѫ: револверътъ на Ивана Х. Димитровъ, [1]), ножътъ на Георги Манчевъ, [2]), пълномощното*) съ разяренния левъ, отровата, чепи цитѣ на Звукаря [3]) и петь-тѣхъ английски лири, които Звукарьтъ бѣ далъ на Узунова единъ день прѣди покушението. Съвѣтницитѣ резграбиха сѣки по нѣщо си, за да го разгледватъ. Мюфтията разгледваше „стерлингитѣ, каймаканъ-бей револверътъ, Хасанъ ага — билиматътъ ножътъ, Джартоолу чепицитѣ, кадията — *пълномощното*, а Кошти чорбаджи нищо не пипна съ рѫка, понеже нѣщата го познаваха, както и той самъ ги познаваше много добрѣ. Голѣмцитѣ на деньтъ разгледваха нѣщата, очудваха се и стрѣляха единъ другиго съ въпросително-удивителни погледи. Нѣщата — участницитѣ въ прѣстѫплението — никому нищо не казваха за себе си, нито за человѣка, върху когото се намѣриха — нѣщата — тѣзи нѣми участници въ скандалътъ, ходѣха отъ рѫка на рѫка и обиколиха почти всичкитѣ голѣмци. Най-сѣтнѣ, по знакъ на каймакамъ-бея „нѣмитѣ свидѣтели“ се намѣриха върху масата, стояща прѣдъ него. Мюфтията подаде пълномощното на грькоманското рухане-векили, съ просба да го прочете и растълкува, но той, простакътъ, знаеше само „черковното и славянското азбуке“, а „писменното“ за него бѣ нѣщо като египетски иероглифи; ето защо пѫкленното книжче влѣзе въ рѫката на попъ Савва — българското рухане-векили. Попъ Савва прочете *пълномощното*, но малко разбра отъ съдържанието му; това което разбра, бѣ далечъ отъ онова, което съдържаше книжлето. Грькоманитѣ а ази сѫщо се опитаха да го разберѫтъ и прѣведѫтъ на турски, но безуспѣшно. И Х. Колинъ — *Туркоманътъ*, се опита да го прочете, но не можѣ, защото неотбираше отъ свързанитѣ писма, които се пишѫтъ съ разни завракулки. Отъ всичкитѣ съвѣтници — аази, най-добрѣ можеше да прочете и растълкува книжлето Кошти-чорбаджи — можеше да растълкува какво значатъ инициалитѣ А. У. и Н. Г. — сѫщо да обясни: кой го е писалъ; кому то принадлежи; дѣ се намира градъ *Атила* — можеше, но се втеляваше и умишленно избѣгваше да гледа „фаталното книжле“, което пѫтуваше отъ рѫка на рѫка изъ меджлисъ-одасѫ. Слѣдъ дългото напрѣгане надъ „книжлето“, попъ Савва и Джартоолу си въобразиха, че сѫ открили нова Америка: прочетеното истълкуваха така: „нѣкакво си *тракийско сдружение* се събрало на съборъ въ градъ Анхило и опълномощило си *А. У.* да урежда и натъкмява комитетитѣ въ Тракия, Македония и дунавска България“. Думата *Атила*, тѣ четяха *Анхило*, понеже градъ *Атила* за тѣхъ не сѫществуваше, а извѣстенъ имъ бѣ градъ Анхило при Черното море. — Около печатътъ какво е написано съ думи? — пита мюфтията.

*) Четн IV книж. минал. стр. 170—171.

1, 2, 3) членове на хасковский революционенъ комитетъ.

— *Привременното правителство въ България* — отговори попъ Савва.

www.libook.com.cn

— А какво значи онова „рошево куче“ по срѣдата на печатътъ? — попита кадията, като показа съ пръста върху разяренния левъ.

— Не знамъ — бѣ отговорътъ на българското ръхане-векили.

— Това означава гербътъ на българскитѣ „комити“ — се обади единъ отъ грькоманитѣ-аази.

Думата *Атила* и инициалитѣ *А. У.* и Г. Н., най-много бъркахъ на прѣводачитѣ, за да разберѣтъ същинското съдържание на *цълномощното* — бъркахъ имъ да открижтъ същинското име на виновникътъ, въ когото се намѣри това тайнственно парченце отъ книга.

Кривото тълкуване на документа, доведе до смѣшни распорѣждания каймаканъ-бея: той се отнесе телеграфически до началника въ Анхило, съ прѣдложение да узнае: какви и какви хора се събирали на съборъ въ Анхило прѣзъ мѣсецъ февруарий 1873 год.; и ако се намѣратъ такива, да ги арестува и прѣпроводи въ Хасково на разгледване. Отговорило му се отъ Анхило, че никакво събранае не е имало и че, навѣрно, хасковскитѣ власти съ ударили на яндъшъ-адрессъ.

— На какъвъ языкъ говори виновникътъ? попита кадията.

— На всичкитѣ езици — отговори приставътъ, за когото на този свѣтъ съществуваше само турския языкъ.

— А по български говори ли?

— Не, кадъ-баба! на всички други языци говори, но български хичъ не знае! — съ дълбока увѣренность отговори приставътъ.

— Трѣбва да е ингилизинъ — самоувѣренно произнесе мюфтията, като подхвърляше въ шепата си петтѣхъ стерлинга

— А може да е грькъ; защото въ Анхило живѣятъ само гърци; така трѣбва да се разбира отъ самото книжле — неупинпленно обясни попъ Савва.

Кошти-чорбаджи умишленно подкрѣпи обяснението на попъ Савва.

— Ба, ба! какъвъ грькъ ще бъде той, когато посяга върху живота на грьцкитѣ първенци; той е българинъ — бунтовникъ, а че е такъвъ, за това говорятъ най-ясно надписътъ по печетътъ и разяренния левъ — енергично възрази на попъ Савва единъ отъ грькоманитѣ аази.

— А може би да е селянинъ отъ едренскитѣ села — съ овча наивность обясни Х. Калинъ Туркоманътъ.

— Ха, ха, ха!... Кой селянинъ можъ да говорѣ по френски, гърцки, ингилишки? Ти си смѣшенъ хаджи!... ироническн забѣлѣжи каймакамъ-бей.

— Виновникътъ е или френецъ, или грькъ, или ингилизинъ, прѣдрѣшенъ въ селски дрѣхи, съ хаджи Калиновско наивность прибави кадията.

— Бойлеръ ойлеръ чорбаджиларъ! това е българинъ — бунтовникъ, ви казвамъ! ако да не бѣ такъвъ, нѣмаше да има при него такъвъ документъ съ такъвъ мюхюръ! — убѣдително произнесе Джартоолу.

— Безъ показанията на виновникътъ нищо нѣма да разберемъ отъ това книжле; нека се доведе той тукъ прѣдъ съвѣтътъ и се распита прѣдъ всичкитѣ членове — категорически произнесе кадията.

Каймакамъ-бей заповѣда и приставътъ отиде да доведе виновникътъ.

Членоветѣ на съвѣта се съвѣтваха, а Узуновъ, привързанъ съ желѣзна верига къмъ срѣдния стълбъ на зандана, тежко бѣ задрѣмалъ върху голитѣ и студени плочи. Прѣзъ дрѣмлющето му съзнание се извързваха редове и купове отъ прѣдставления, които безъ всякаква логическа свързька се кръстосваха и комбинираха въ чудовищно-мѫчителни сцени. Анимия *Аргириадисъ**) въ задрѣмването си сънуваше, а сънътъ му бѣ отъ най-тежкитѣ сънища. Ключалката на зандънскитѣ врата издрѫнка, буковата врата се отвори; тъмничаринътъ се приближи до полуспящия арестантинъ, ритна го по главата съ върхътъ на подпетената си емения и му заповѣда да стане, защото ще го води въ меджлисъ-одасѫ. Аргириадисъ дигна глава и прѣзрително изгледа тъмничаринътъ, който развързваше веригата отъ стѫлбътъ и нѣщо нѣкому си бѫбреше. Слѣдъ това заключи му рѫцѣтѣ въ желѣзни белезици и го поведе като вързанъ звѣръ къмъ меджлисъ-одасѫ. Отъ прѣдъ, отъ задъ и отъ странитѣ на окования затворникъ щрькнаха нѣколко сюнгии (байонети) натѫкнати върху устата на заптийското *шасио*. Виновникътъ гологлавъ, босъ, едвамъ прѣстѫпваше по пясачливата пѫтечка, а нетърпеливия тъмничарь му се сърдеше и злобно подърпваше *лалето*. Разстоянието отъ затворътъ до меджлисъ-одасѫ е една четвърть километра; съ голѣмо усилие прѣмина това пространство ранения Аргириадисъ. Най сетнѣ пристигнаха; чаушъ-пердеси подигна пердето, тъмничарътъ прѣкрачи прагътъ и введе виновникътъ въ меджлисъ-одасѫ. Въ кървави дрѣхи, съ окървавено лице, крака и рѫцѣ, оплетенъ въ желѣзо по рѫцѣ, крака и вратъ, Узуновъ се исправи прѣдъ хасковския меджлисъ; отъ загорѣлата кръвь вѣждитѣ и мустацитѣ му изглеждаха като да сѫ мазани съ мазна и загорѣла *кана*. Грозенъ, страшенъ се показва Узуновъ въ този си каяфетъ прѣдъ сидитѣ на деньтъ. Кощи-чорбаджи „*здрефи*“. Мюфтията се възмути отъ загорѣлитѣ кърви; изръмжа на тъмничарътъ, за дѣто е прѣдставилъ въ съвѣтътъ виновника въ такъвъ грозенъ видъ. По заповѣдь на каймакамъ-бея тъмничарътъ изведе изъ стаята виновникътъ, раскопча му рѫцѣтѣ и съ собственния си „геритъ-сабуну“ изми кървитѣ на Узунова. Прохладната майска вода подѣйствова освѣжително върху нервитѣ на Аргириадиса. Той бѣ отново исправенъ въ стаята на съвѣтницитѣ, загорѣлитѣ рани отново се открихѫ и прѣсна кръвь потече по красивото лице на затворника. Тъмничарътъ съ съдранъ парцалъ бѫрше прѣснитѣ кърви и се ядосваше на квартиранта си, за дѣто го туряше въ такова затрудително положение прѣдъ голѣмцитѣ и неговото

---

*) Лъжливото име, което си далъ бѣ Узуновъ.

висше началство. Увуновъ исправенъ стоеше посрѣдъ широката стая, заобиколенъ отъ 15 души аази; той видѣ и своя Костадинчо Семитчиевъ (Кощи-чорбаджи), свитъ въ едно кюше, прѣблѣднялъ и прижълтялъ, като сминъ-цвѣте.

www.libtool.com.cn

(Край въ идущата книжка).

А. Бурж.

БЕЗЪ РАБОТА

Расказъ изъ живота на фабричнитѣ работници въ Западна Европа.

отъ Емилъ Зола.

I.

Сутриньта, когато работницитѣ пристигатъ на фабриката, намиратъ я студена и пълна съ печаль, която имъ извѣстява разорение.

На дъното на голѣмата зала, машинята стои мълчелива, съ своитѣ сухи, тънки ржцѣ, съ своитѣ неподвижни колела, тя, на която диханието и шумътъ въодушевляватъ, обикновенно, цѣлото здание, съ биенето на едно сърдце на гигантъ, яростенъ въ работенето.

Господарьтъ слиза отъ станчката си и казва съ жалостенъ видъ на работницитѣ:

— Приятели мои, нѣма работа, днесь. . . Порѫчкитѣ не ни дохождатъ вече. Отъ всички страни получвамъ заповѣди да спрѫ. Всичката изработена стока трѣбва да остане върху ржцѣтѣ ми. Този мѣсецъ декемврий, на който много се надѣвахъ, този мѣсецъ, който бѣше мѣсецъ на голѣма работа другитѣ години, заплашва да разори и най-солиднитѣ фабрики. . . Трѣбва да се спре всичко.

И понеже вижда работницитѣ, че се гледатъ помежду си съ страхъ, че ще се върнатъ дома си, уплашени отъ гладътъ, който ще ги сполети на другия день, прибавя съ по-нисъкъ тонъ:

— Не съмъ егоистъ, кълнѫ ви се. . . Но моето положение е тъй ужасно, даже и по-ужасно отъ вашето! Въ осемь дена изгубихъ петдесеть хиляди франка. Спирамъ работата днесь, за да не копая повече пропастьта; и нѣмамъ нито петь сантима за срока на записитѣ ми на 15 число. . . Виждате, че ви говорѫ като приятель, не ви крия нищо. Утрѣ може би, съдебнитѣ пристави ще бждатъ тука. Не е наша вината, нали? Ний се борихме до послѣдне. Бихъ желалъ да ви помогна да прѣмините тъзи минута. . . Но свършено е. . . пропадналъ съмъ. . . нѣмамъ вече хлѣбъ за дѣлене. . .

Тогава простира имъ ржката си. Работницитѣ му я стискатъ мълчаливо. И, за нѣколко минути, оставатъ тамъ да гледатъ съ стиснати юруци тѣхнитѣ безполезни свѣщива.

Другитѣ сутрини, щомъ се съмне, трионитѣ пищѣхъ, чуковетѣ даваха ритмическата мѣрка; а сега всичко като че ли спи въ прахътъ на банкротството.

Двайсеть, трийсеть семейства нѣма да ядѫтъ идущата седмица. Нѣкои жени, които работятъ въ фабриката, имать сълзи по краищата на очитѣ си. Мжжетѣ искатъ да се покажатъ силни, прѣдставляватъ се за куражлии и казватъ, че въ Парижъ отъ гладъ се не умира.

Послѣ, когато господарьтъ ги оставя, и когато го виждатъ, че си отива, прѣгърбенъ въ осемь дена отгорѣ, сиазанъ отъ едно разорение, още по-голѣмо отъ

това, що имъ исповѣдалъ, тѣ се оттеглювать единъ по единъ, като задушавать въ залата, съ стиснато гърло, студъть въ сърдцето си, като че излизахъ отъ стаята на нѣкой покойникъ.

Покойникъть е работата, покойникъть е голѣмата, мълчелива машина, ске летътьна която стои зловѣщъ въ тъмнината.

II.

Работникъть е въпка, на улицата, на каддаржна. Той тича по тротуаритѣ осемь дена безъ да може да намѣри работа. Ходи отъ врата на врата, като прѣдлагаше мишцитѣ си, като прѣдлагаше ржцѣтѣ си, като се прѣдлагала цѣнь на каквото и да е занятие, и на най-трудното и на най-сиртоносното. Всичкитѣ врати му се затвориха отпрѣдъ.

Тогава работникъть прѣдложи да работи на полвинъ цѣна. Вратитѣ пе се отворя, даже и да би работилъ и безъ пари, пакъ не биха го взели. Нѣмането на работа, ужасното нѣмане на работа, звъни своята погребална камбана въ таванитѣ, дѣто живѣять работническитѣ семейства. Паниката спрѣ всичкитѣ индустрии; а паритѣ, подлитѣ пари, се скриха.

Слѣдъ осемь дена всичко свършено. Работникъть направи послѣдния си опитъ, и се врьща полечка, съ праздни ржцѣ, сиазанъ, уничтоженъ отъ крайната бѣдность. Вали дъждъ; тая вечерь Парижъ е врачень въ кальта. Той върви подъ дъжда, безъ да го чувствува, като не чувствува друго освѣнь своя гладъ, и като се спира за да стигне у дома си по-късно. Наведе се на едно отъ дуварчетата на Сена; дълбокитѣ, изобилни води течѧть съ проточенъ шумъ; бѣлата пѣна подскача, като се удря въ единъ отъ стълповетѣ на моста. Той се навежда още повече; колосалното течение минува подъ него, като го вика повелително. Но . . . той мисли, че ще бѫде подло, и си отива.

Дъждъть прѣстана. Газътъ пламти въ голѣмитѣ стъкленни прозорци на ювелиритѣ. Да счупеше едно стъкло, би взелъ, въ едната си шепа само, хлѣбъ за много години. Въ готварницитѣ на ресторанитѣ се захващa готвенето; и задъ тюленитѣ завѣси, виждa хората като вечерять. Захваща да върви по-бърже, качва се въ прѣдградието, като души миризмата отъ дюкенитѣ, дѣто пържатъ, отъ бакалитѣ, отъ патисеритѣ миризмата на всичкия лакомъ Парижъ, който налага своитѣ прѣлести въ часоветѣ на глада.

Понеже жена му и момиченцето му плачѣха сутрината, той имъ бѣше обѣщалъ хлѣбъ за вечерьта. Не дързва да отиде да каже на онѣзи нещастни, че ги излъгалъ, прѣди да бѣше се мръкнало. Като върви той се пита, какъ ще вилѣе, какво ще каже, за да ги накара да търпѧть. Обаче тѣ не могѧть по-надълго да траять безъ хлѣбъ. Той ще се помжчи за себѣ си да търпи, но жена му и момиченцето сѫ много слаби.

За една минута му дохожда мисъльта да проси. Но когато нѣкоя елегантна госпожа или нѣкой господинъ минувать край него, и той мисли да простре ржка, ржката му се вкостенява, гърлото му се стиска. Остава той неподвижанъ на тротуара, а честнитѣ прилични хора се обрьщать на друга страна, и го мислять за пиянъ, като виждать неговото обезобразено отъ глада лице.

III.

Жената на работника слѣзла на прага на портата, като оставила горѣ малката заспала. Жената е суха, жълта, съ скъсана дрѣха. Трепери отъ запрьзналия вѣтьръ на улицата.

Тя нѣма нищо вече въ бѣдната стая. Всичко занесла и заложила на Mont de Pietè. Осемь дена безъ работа стигать за да испразнять кѫщата. Миналата вечерь продала послѣднитѣ остатки отъ вълната на дюшека си; не остава освѣнь ке-

невирения чувалъ отъ него. Тя го окачи прѣдъ прозореца за да прѣчи на въздухътъ да влиза, защото малката много кашли.

Безъ да каже на мжжа си, и тя търсѝ работа. Но нѣмането работа, още пò-сурово се отражаваше на женитѣ, отъ колкото на мжжетѣ. До нея живѣятъ нещастни жени, които тя слуша какъ хълцатъ и плачатъ прѣзъ нощьта.

Тя, за щастие, има единъ добъръ мжжъ, единъ мжжъ който не пие. Тѣ би били постоянно снабдени съ нуждното, ако „мьртвитѣ врѣмена“ не би ги събличали отъ всичко. Тя изчерпа кредитътъ си: длъжи на фурнаджията, на бакалина, на зарзаватчийката и не сѣе даже да мине прѣдъ дюкенитѣ. Послѣ пладнѣ бѣ ходила при сестра си да иска на заемъ единъ франкъ; но, и тамъ намѣрила такава мизерия, че почнала да плаче безъ да каже нѣщо, и си отишла съ стиснато сърдце, като обѣщала че ако мжжъ ѝ се върне дома си съ нѣщо, ще ѝ прати парче хлѣбъ.

Мжжътъ не се връща.

Дъждътъ вали; бѣдната жена се скрива подъ портата; голѣми капки плискатъ при краката ѝ и единъ воденъ прахъ проникнува въ нейнитѣ тънки, истрити дрѣхи.

По едно врѣме, обладава я нетърпението, излиза, и при всичкия този потопъ, отива до дъното на улицата, за да види да ли ще съгледа тогова, когото чака, нѣйдѣ далеко на тротуара.

И когато се върна, тя е измокрена до коститѣ; отрива съ ржцѣ косата си за да я насуши; търпи още и трепери отъ къси, трескави трьпки.

Движението на минувачитѣ я тласка ту тукъ, ту тамъ съ лакътни удари. Тя се свива да стане малка колкото може повече, за да не служи за прѣпятствие никому. Мжжетѣ я гледахѫ въ лицето. По нѣкога тя чувствува топли дѫхания, които минуватъ край вратътъ ѝ. Цѣлъ подозрителенъ Парижъ, улицата съ калта си, съ своитѣ силни свѣтлини, съ шумътъ на каруцитѣ въ движение, като че иска да я вземе и да я хвърли въ водата. Тя е гладна... На срѣща има единъ фурнаджия; а тя мисли за малката, която спи, тамъ горѣ.

Сетнѣ, когато най-послѣ мжжътъ се яви, като се влачеше, подобенъ на клетникъ, около кѫщитѣ, тя се хвърля на срѣща му и го гледа съ голѣмо нетърпение.

— Е? шепне тя.

Той не отговаря, навежда главата си. Тогава тя се качва пьрва, блѣдна като мртвецъ.

IV.

Въ бѣдната стая, малката не спи. Събудила се и мисли, прѣдъ малкия остатъкъ отъ свѣщь, който догаря въ едно кюше на масата. И незнамъ какво си нѣщо, като чудовищно и отчаятелно минува по образа на онъзи лудетина на осемь години, съ покварени и сериозни чьрти на лицето си, като на дьрта жена.

Стои сѣднала на края на санджка, който ѝ служи за легло. Нейнитѣ голи крака висѧтъ и треператъ; ржцѣтѣ ѝ като на болна кукла дьржатъ стиснати на гѫрдитѣ ѝ дрипелитѣ, които я покриватъ, — чувствува въ гѫрдитѣ си едно горене, единъ огънь, който иска да я уничтожи. Тя мисли.

Никога не е имала играчки. Не може да отиде на училище, защото нѣма обуща. Кога бѣше пò-малка, помни че майка ѝ я водеше на слънцето. Но това е далечь.

Станало бѣ нужда да се прѣмѣстатъ; и отъ тогава на самъ ѝ се струва, че голѣмъ единъ студъ влѣзе въ кѫщи. И отъ тъзи минута тя вече не бѣше благодарна; постоянно е била гладна.

Това е една дълбочина, въ която тя слиза, безъ да може да я разбере. Всичкитѣ хора ли, прочее, сѫ гладни? И при всичко, тя бѣше се помжчила да

се научи на глада; но неможала. Мисли че е много малка, и че трѣба да стане голѣма, за да разбира защо. Майка ѝ, знае навѣрно, туй нѣщо, което се крие отъ дѣцата. Ако да сѫмѣше, би я попитала: кой е този, който ни турга въ свѣта, за да сме постоянно гладни?

Послѣ, всичко е така грозно въ нейната къща! Гледа прозореца, дѣто се удря кипивиря о леглото, голитѣ стѣни, лошитѣ мобили, цѣлия този срамотенъ таванъ, който нѣмането на работа наводнява съ отчаяние. Въ своето невѣжество, мисли че е сънувала топли стаи, съ хубави нѣща, които блѣскать; тя затваря очитѣ си, за да види пакъ онѣзи стаи; прѣдъ нейнитѣ изтънѣли клѣпки свѣтликата на свѣщьта става голѣмъ златенъ блѣсъкъ, въ който тя би желала да влѣзе. Но вѣтърътъ духа; отъ прозореца иде такова въздушно течение, че силна кашлица я задушва. Очитѣ ѝ се испълватъ съ сълзи.

Едно врѣме тя се боеше, когато я оставѣхъ сама. Сега не умѣе вече да плаче; но малко я грижа за това. Понеже не е яла още отъ миналия день, мисли че майка ѝ е слѣзла да купи хлѣбъ. Тогава тъзи идея я забавлява. Ще разрѣже хлѣба си на парченца. Ще ги взима полечка едно по едно. Ще играе съ хлѣба си.

Майка ѝ се върна; баща ѝ затвори вратата. Малката гледа рѫцѣтѣ и на двамата съ ужасъ. И понеже не казвать нищо, слѣдъ малко повтаря, като че пѣе:
— Гладна сьнь! гладна сьнь!

Бащата тури главата между рѫцѣтѣ си, въ едно кюше пълно съ тъмнина. Стои тамъ смазанъ, и рамената му се клатать отъ силнитѣ нъчаливи хълцания. Майката, като спираше сълзитѣ си, отиде да тури въ леглото малката. Тя я покрива съ всичкитѣ парцали, които намира въ стаята и ѝ казва да бѫде мирна, да спи. Но малката, която си чатка зѫбитѣ отъ студъ, и която чувствува, че огъня на гѫрдитѣ ѝ я гори повече, става дързка; обѣсва се на врата на майка си, и послѣ кротко:
— Кажи ни мамо, — пита, защо сме гладни?

Прѣвелъ **А. Митовъ.**

БДЯЩИЙ.

Навредъ е тихо и спокойно,
Отдавна вечъ владѣй нощьта,
Зефиръ шуми си сладкопокойно
Душа вълнува я мечта . . .

Но ти си блѣденъ и проливашъ
Горчиви сълзи въ тоя часъ —
Какво въ сърдцето си ти скривашъ?
Какво задушва твоя гласъ?

У Бога прошка ли ти просишъ
За стари грѣшки и мечти?
Ил' сѣщашъ себѣ си жестоко
Отъ хората излъганъ ти?

Ф. Панайотовъ.

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

www.libtool.com.cn

Живота (ътъ) на Александра Велики, македонский царь, отъ Плутарха, прѣвелъ Никола К. Лица. Пловдивъ 1890.

Знаменитото съчинение на старо-грѣцкий писатель Плутарха: *Животътъ на славнитѣ мжже,* още не е прѣведено, до колкото знаемъ, ни цѣло, ни отъ части, на български, когато то има своя прѣводъ на всичкитѣ други европейски языци. А мѣжду това, нѣма нищо отъ старата класическа литература, което да притежава такъвъ високъ исторически и образователенъ интересъ, както *Животътъ на славнитѣ мжже*, принадлежащи на еллинский и римский миръ. Тя би заслужвала да стои на едно отъ пьрвитѣ мѣста въ библеотеката на българската прѣводна литература, която безразборно се обогатява съ купове прѣводи на други безполезни и нелѣпи съчинения. Впрочемъ, длъжни сме да прибавимъ, че тоя пробѣлъ въ нашата прѣводна литература, както и много още други, не ни причинява съвсѣмъ голѣма и безутѣшна скръбь, защото фактоветѣ ни сж убѣдили, че съ подобни работи, въобще, у насъ се залавятъ не оние, които умѣятъ и могатъ, а оние които *дърватъ да дращатъ*, та, навѣрно, и грьцкия класикъ щехме да имаме обезобразенъ на языка си, както толкова други автори, и пò-пьрвостепенни отъ Плутарха. Ето защо и сега ние не съ особенно удоволствие посрѣщаме прѣвода на *Живота на Александра Македонски*, и не бихме много жалили, ако още нѣколко години останяхме само съ прочутата баснословна *Александрия,* додѣто се намѣреше свѣсенъ човѣкъ да ни прѣведе свѣстно Плутарховия *Александръ Велики.* И дѣйствително, прѣводътъ, който има прѣдъ видъ, е нищо и никакъвъ. Языкъ обезобразенъ, безграмотность, безсмислие на всякждѣ. Ето примѣри: „А както за сж Атиненцитѣ царь Александръ бѣше се споразумѣлъ“ (стр. 25). „Но Александръ *като* се прѣдстави отъ близо много страшенъ, *та* ония които бѣгахж, *ги обори надъ надналитѣ*, тъй щото стрѣсна многина отъ тѣхъ“ (стр. 72). „А най-добритѣ и най-юнацитѣ отъ войскитѣ на Дария като се убиваxж та падахж мьртви прѣдъ него и единъ върхъ другъ като се натрупваxж *та доносваxж сънка да* не могатъ да минатъ македонцигѣ“ (стр. 79). „*Тогасъ като* чу Александръ, каза, че пò-право разписли майка му, защото македонцитѣ никакъ нещѣхж да *прьстанжтъ за да ги владѣе жена.* За това прати пакъ Иерарха по море, като рѣши *да воюва всичкото краебрьжие;* а той *като славяше по сухо, та наказва всичкитѣ войводи, които бѣха зли*“ (стр. 137). Като гледаме такава пълнѣйша невѣжественность спрямо най-проститѣ закони на езика ни, ние дохаждаме до заключение, че само единъ чужденецъ, незнающъ българский языкъ, би могълъ да прѣвожда така. А това заключение се подкрѣпя и отъ самото име на прѣводача, Никола *Лица,* (вѣроятно грькъ), и който се е пазилъ добрѣ да не обади отъ какъвъ языкъ прѣвожда, по осветений обичай у насъ. Книгата е снабдена, неизвѣстно защо, и съ два рисунка, калпави, както и всичко друго въ нея.

Взглядовете на английските мислители върху умственнитѣ потреби на сегашното общество. Д. И. Писаревъ. Прѣводъ отъ русски. Руссе. 1890.

Разисквания и прѣния по въпроса на правописанието днесь вече на многина се струватъ като несвоеврѣменни и дори банални. При всичко, че тоя въпросъ не е още достатъчно исчерпанъ и не е добилъ окончателно рѣшение, и владѣющето, или пò-добрѣ, прѣобладающето правописание у насъ, т. е. правописанието, което държатъ писателитѣ ни и граматнитѣ редакции на периодическитѣ

www.chitalishte.bg

Графъ**т**ъ **и Мечкаря (**ьт**ъ),** повѣсть въ V части, отъ Хофмана. Прѣвелъ Г. Н. К. 1890 година.

Споредъ приетий въ нашата литература обичай, непзвѣстнпятъ прѣводачъ е оставилъ непзвѣстенъ языка, отъ който е прѣвелъ повѣстьта, и не е означилъ нито съ двѣ думи кой е този Хофманъ (авторътъ ѝ), дали е нѣмский баснописецъ, или е нѣкой другъ — русски писатель — защото въ повѣстьта повечето герои носатъ русски имена. Отъ когото обаче и да е, повѣстьта ни се вижда много посрѣдственно нѣщо и ние нѣмаме можемъ да си обясниме какво е подбудило тоя българинъ да ни подари съ своя *Графъ и Мечкаринъ*.

Въ тъмницата, расказъ отъ Н. Бродинъ. Пловдивъ 1890.

Сюжентътъ на тая малка приказка е взетъ изъ недавнитѣ тежки обстоятелства които прѣживѣ страната; расказътъ се развива просто и спокойно, приплетенъ съ сцени отъ възмутителни насилия и неправди, вършени безнаказанно. Г. Бродинъ проявлява въ тая си книжка дарбица на разказвачъ. Бѣхме го съвѣтвали само да пази слога си чистъ отъ фрази пошли, като настоящата: „Сѣки знаеше, що го вчаква ако подпадне въ клѣтката на Околийския: *ще стане гърбътъ му од-мекъ отъ мпаътъ му*“ Подобни фигури, които неволно наумѣватъ стилътъ на покойний З. Стояновъ, днесь не могатъ да иматъ поне прѣлестьта на новизна или оригиналность и трѣбва да се пази литературний ни языкъ отъ подобни сумнителни придобрѣтения.

Пѣсни и сатири, стихотворения, отъ Хр. Карапетковъ. Пловдивъ 1890 г.

Оние, които слѣдятъ отъ близо работитѣ на новитѣ наши стихотворци и поети, ще сж забѣлѣжили значителний успѣхъ, който е направилъ българский стихъ въ отношение на гладкость, мекость и извѣстна обработаность. Много начинающи

стихотворци и поети, още въ първитѣ си опити, при слабостьта на мислитѣ, при истръканостьта на темитѣ, при подражателностьта, проявяватъ, обаче, доста искуство въ техниката на стиховетѣ си, и привичка безъ голѣма мжка да ги пишатъ. Това означава, че нашиятъ языкъ, благодарение на мудни, тихи и постоянни усилия се е доста отъкавилъ и е станалъ много по-сгоденъ за версификацията, отъ колкото напримѣръ въ епохата когато за първъ пжть записахъ стихове Раковски и Славейковъ. Инструментътъ е доста истънченъ, и очаква само майстора. Това не може освѣнъ да радва рѣвнителитъ на българското литературно напрѣдване.

Г. Карапетковъ, който, твърдѣ слабо е, мислимъ, познатъ на нашата читающа публика, и е единъ новоначинающъ списатель, иде съ своята сбирка: *Пъсни и сатири,* да подтвърди онова, което по-горѣ казахме. Ние съ удоволствие прочетохме въ нея стихотворения, които съ своята техническа обработка и гладкость, могжтъ да задоволжтъ и единъ строгъ и взискателенъ критикъ. Г. Карапетковъ, обаче, обръща вниманието и чрезъ вжтрѣшната страна, и ний неможе каза, че тѣ сж безсъдържателни, безидейни, или безъ тенденция. За жалость, идеитѣ не сж оригинални, тѣ сж твърдѣ обикновенни и истръкани, моралътъ е общъ и баналенъ който се съдържа въ сатирическитѣ стихотворения. „Философуванията“ и многоглаголанието сжщо врѣджтъ много на сбирката, въ която липсва българскиятъ духъ и простотата на чувствата. Ето, напримѣръ, какъ г. Карапетковъ е накаралъ да говори единъ просякъ изъ. Македония въ най-първото си стихотворение: „*Просякъ.*“

Азъ молж людьетѣ за милостини! . . .
Азъ странникъ бѣденъ сынъ, не отъ тадѣва,
Далечъ, далечъ е мойта *родина*:
Тамъ гдѣ морето шумно се *разлъва*,
Далечъ, далечъ задъ тази планина;
Тамъ дѣто шуминй Вардяръ грозно (?) пѣй;
Тамъ гдѣто Струма бистра се лъщѣй,
Подъ свода *лазурен* и лачезаренъ,
Кат' блѣскъвъ нанизъ моминскй маргаренъ.
Тамъ знайте ли какви цвѣтя цъвтатъ?
Тамъ знайте ли какви мони растатъ?
. . . . . .

За Бога, може ли единъ просякъ, макаръ и изъ Македония, да говори на такъвъ нечеловѣчески языкъ? А между това, той декламира сѣ така фалшиво и сантиментално още осемь и половина страници, но не вѣрваме да трогне нито читателя, нито оня господинъ, отъ когото проси милостиня. . . . . Той даже нѣма да го изслуша, а ще обърне гърбътъ си на такъвъ безочливъ просякъ който му говори, че въ Македония „растатъ хубави мони,“ а „Струма лъщѣй кать блѣскъвъ нанизъ моминскй маргаренъ!“

Впрочемъ, това първо стихотворение, което въ началото си е блиско подражение на *Шилйонский затворникъ* отъ Байона, е лошо не само по съдържанието си, а и въ формата си, както забѣлѣжва читательтъ (подчъртанитѣ думи въ него отъ насъ иматъ неправилна акцентуация. а едната: *разлъва,* е развалена за ритма, вмѣсто: разлива). Като образецъ и на хубавъ и гладъкъ стихъ, който, за щастие, прѣобладава въ книгата, ние привождаме стихотворението „*Ела!*“

Охъ, не! неможе толкова сждбата
Да бжде зарадъ менъ жестока, ела!
О, има щастье тука на земята,
О, има милость горѣ въ небесата, —
Ела за щастье, ангелъ мой, ела!

Не всички дни ще бждатъ тъмни, черни;
О, има край на грознитѣ тегла!
Между душитѣ поди, лицемѣрни
Богъ даде ангелски душици вѣрни, —
Ела, о, душо искренна, ела!

Не всичкитѣ сърдца сж тъй студени,
Не всички сж маскирани чела!
О, тебъ небето даде украшенье,
Зарадъ любовь, за сладко утѣшенье, —
Ела, о, утѣшитель мой, ела!

Погнусихъ се отъ страшни злодѣянья,
Потърсихъ се отъ хорскитѣ дѣла.
О, непорочно Божие създанье,
Дай балзамъ на душевнитѣ ми рани,
Ела, свѣтни на моя пжть, ела! . . . . . .

Ние нарочно изоставихте единъ куплетъ (послѣдниия) който съ лошавината си би напакостилъ на другаритѣ си. Тая неиздържаность е обща чърта на сичкитѣ почти стихотворения. При всичко това, г. Карапетковъ не е лишенъ отъ дарование, на мѣста той проявлява силни лирически пориви. Но той не е можалъ да се освободи отъ влиянието на чуждитѣ автори, които сж писували *не за насъ;* за това и въ духа си и въ формата си стихотворенията му нѣматъ нищо оригинално, индивидуално, българско. Г. Карапетковъ би успѣлъ повече въ похвалното си стремление, ако черпеше вдъхновението си и темитѣ си изъ живота, който го окржжава, и изъ собственната си душа.

Сцена изъ „Фауста," отъ Гете. Прѣвелъ отъ русски Т. Ц. Трифоновъ („Искра" 1891 год. брой 1-й).

Има произведения отъ творчеството на человѣческия духъ, които притежаватъ неувѣдаема, вѣчна красота и младость, които държатъ на щрекъ удивлението на всичкитѣ поколения и служатъ за гордость на оня народъ, който ги брои въ склада на своитѣ литературни богатства. Такиви творения иматъ общечеловѣческо значение, защото въ тѣхъ се отражава цѣлата душа, цѣлиятъ миръ на человѣка, независимо отъ срѣдата, врѣмето и прѣдразсждкитѣ на тая или оная епоха. Тѣ принадлѣжжтъ на всичкитѣ народи. На прьсти се четжтъ подобни неумирающи творения. „Фаустъ" е отъ тѣхъ. Когато една литература ги притежава, като оригинални творения, или въ прѣводъ — достоенъ за тѣхъ, — то тая литература може да се нарѣче вече богата литература. Утѣшително явление сж у насъ поползованията да се сдобиемъ съ прѣводитѣ на гениалнитѣ и образцовитѣ творения; единъ редъ опити повече или по-малко несполучни, доказахж добрата ни воля да си заграбимъ съ пълни шъпи отъ това духовно богатство, като доказахж, увы, въ сжщото врѣме и нашето безсилие. Да, съвършенно безсилие и некадрность да сторимъ това. Всички знаемъ какъ пострада у насъ „Илиадата," знаемъ какъ пострада Шилеръ, Шекспиръ и пр. Едно ново доказателство на тая печална истина имаме сега въ прѣвода изъ „Фауста" който ни дава днесь г. Трифоновъ. Да, и Гете не избѣгна общата участь! При всичкото ни желание да бждемъ снисходителни къмъ г. Трифонова, имѣейки прѣдъ видъ други нѣкои неговъ по-сполучени прѣводи, ние не можемъ да го не осждимъ строго за настоящия прѣводъ. Тоя прѣводъ е крайно лошъ и стои по-долу отъ всѣка критика. Остави вече неточностьта му и изопачаването на Гетевитѣ мисли, (ние се убѣдихме въ това, като сравнихме прѣвода съ русскитѣ отъ Губера и Холодковски*) на сжщата тая сцена), но и самиятъ български езикъ е развалень и изнасилень, а стихътъ — (защото г. Трифоновъ въ стихове на прѣвода „Фауста" съобразно съ оригинала му), е непростително небрѣженъ. При това, не рѣдко, се притурятъ и безсмислици въ нагонъ. Ето примѣри:

---

*) Г. Трифоновъ е намѣрилъ за добрѣ да утаи отъ кой русски прѣводачъ е прѣвелъ сцената изъ „Фауста."

Фаустъ.

Надъ мене *висятъ* (висѧтъ) всичкитѣ злини:
Отколѣ съмъ в' (отъ) таинственъ страхъ обзетъ
На мен тукъ *срѣдъ* (между) влажнитѣ стѣни
Невинната окови я *гризятъ!*
Защо стоишъ, защо не сѣешъ? (?)
Боишъ ли се отъ *сладъкъ гледъ?* (?)
Но твоя страхъ е сирѣчь за нея. . . .
Не се бави, върви напрѣдъ.

Това сж първитѣ стихове на сцената, и колко недостатки! Най напрѣдъ да явимъ какъ стоятъ на русски (Губеръ) тие два куплета:

Фаустъ.

Царитъ неволный ужасъ надо мною!
Я на душѣ несу всѣ бѣдствія людей.
Вотъ здѣсь она, за хладною стѣною,
Безгрѣшная, грѣшна любовію своей.
Мнѣ ль подойти къ одру ея страданья,
Къ одру нѣмыхъ ея скорбей?
Мнѣ ль слышать вздохъ предсмертнаго терзанья?
Впередъ! твой страхъ сулитъ погыбель ей!

Читательтъ вижда, че въ българскиятъ прѣводъ нѣма нито сѣнка отъ деликатнитѣ мисли, съдържателность и поетичность на Гетевитѣ стихове, както сж прѣдадени на русски. Ние бихме разбрали още да пожертвуваше точностьта на формата, на гладкостьта на стиховетѣ, безъ, обаче, да го извиняхме; но ние и това не виждаме. Отъ подчьртанитѣ отъ насъ въ българский прѣводъ слова и другитѣ вѣтнати, всѣки вижда колко е изнасилена българската граматика и языкъ отъ г. Трифоновъ. Стихътъ: „Боишъ ли се отъ сладъкъ гледъ?“ не се разбира. Забѣлѣжете още, че г. Трифоновъ ритмува *обзетъ (обзетъ)* съ *гризятъ; смѣешъ* съ *нея!* Но нека продължимъ:

Маргирита иде отъ вѣтрь.

Мойта майчица — *змей*
Ме съвсѣмъ съкруши,
Моя татко, злодѣй,
Ме съ гласъ изсуши!

Тукъ ритната на първий стихъ: *змей* (змѣй), е турена да отговаря не на оригинала, а на ритната: *злодѣй*. Стихътъ: *Ме съ гласъ изсуши*, е невъзможенъ и безсисленъ.

Ето какъ сж на русски тие четире стиха (по Губера):

Какъ изгодница — мать
Задушила меня;
Какъ отецъ, старий плутъ,
Съѣлъ родное дытя;

(По Холодковски)

Мать, злодѣйка моя,
Погубила меня.
Мой отецъ, негодяй,
Изгодалъ всю меня,

А самиятъ оригиналъ:

www.libtool.com.cn

Meine Mutter, die Hur'
Die mich umgebracht hat!
Mein Vatter, der Schelm,
Der mich gessen hat!*)

Тукъ съвсѣмъ опрѣдѣлено и послѣдователно се искаава дѣйствието на майката (която *погубила* дъщеря си), на бащата (който я *изпълъ*): а у г. Трифоновъ съвсѣмъ други чудеса излазятъ. За да направи стиховетѣ си още повече истърпини, г. Трифоновъ ги ритмува ужасно лошо; така, пò нататъкъ у негò: *заклевамъ* ритмува съ *дивенъ; коленичи* съ *отключи; трепержъ* съ *другаря; иакъ* съ *срѣщидъ; моста* съ *носъ* и пр. и пр. Сѣкашъ, че четешъ стиховетѣ на Бача Кира! А нѣкждѣ не се е церемонилъ да си оставя русскитѣ думи, както сж:

О остани ме до *разсъята* (вмѣсто: до зори)
Да проживѣя свойтѣ дни
И слѣдъ това ме ти *казни* (вмѣсто: погуби)

Всичкитѣ тие груби погрѣшки и грозотии, ние извадихме само изъ първитѣ двайсетина стихове на прѣвода. По тѣхъ читательтъ може да сѫди и за осталитѣ. Истински топоренъ прѣводъ.

Георги.

Приехж се въ редакцията слѣдующитѣ нови книги и издания:

Русская мысль Ежемѣсячное литературно-политическое изданіе. Годъ двенадцатый, Январь. Москва, 1891 г.

Христоматия, или сборникъ отъ избрани образци по всички родове съчинения за горнитѣ класове на градскитѣ училища и гимназиитѣ — съставилъ К. Величковъ — Издание на К. Г. Самарджиевъ въ Солунъ, 1891 год. цѣна 20 гроша.

Краль Лиръ, трагедия въ 5 дѣйствия, отъ Уплямъ Шекспира. Прѣвелъ отъ русски Т. Ц. Трифоновъ. Руссе 1891. цѣна 2 лева.

Трудъ, литературно-научно списание, книга IX. Търново 1891.

Нѣщо по прочитането, отъ Васа Псевдовски — Севлиево 1890, цѣна 10 стотинки.

Чърти отъ живота на Савва С. Раковски. Наредилъ и издава Черню Поновъ. Руссе. 1891. Цѣна 2 лева.

Сѫдението на Иисуса Христа. Разгледано отъ къмъ юридическа страна. Прѣвелъ отъ русски Ив. Вазировъ. София. 1890. Цѣна 80 ст.

La Turque d'Europe et les Etats des Balkans, leur histoire, leur ethnographie, leur avenire, par Aug. Convreur. **La Makedoine,** par Nicolas Ghennadieff. Bruxelles. 1890.

---

*) „Моята майка безсрамница ме погуби; моятъ татко лудетина ме изѣде."

www.libtool.com.cn

ВОПЪЛЪ.

Дай, нек' азъ испия ядната ти чаша,
О, животъ печаленъ, пълень съ ядни глътки;
На смъртьта прѣдъ тъмний ликъ нещѫ се сплаша,
Нещѫ азъ да трьпна отъ тихитѣ ѝ стѫпки.

Нек' ме тя прѣгърне и далечъ прѣсели
Въ мрачното си царство отъ сѣнки безплѫтни;
Тамъ, дѣ царь и робъть една участь имать,
Тамъ дѣ нѣма *ирости и неирости смъртни;*

Дѣ хорскитѣ жажди, гърла ненаситни
Съ една шъпа пръсть се навѣки закриватъ,
Дѣ ядове, тѫги и зависти скритни
Заедно съ плътьта имъ безцѣлно изгниватъ.

Да, навѣрно, тозъ е истинский щастливецъ,
Кой отъ дѣтска люлка смъртьта рано грабне;
Той като нази нѣма съ мѫки да се бѫхти,
Той въ разочарованье мрачно неще падне.

Той вечъ неще вижда какъ братъ братъ гони,
Какъ на разврать учи майка челядьта си;
Какъ царуватъ, грабатъ силнитѣ и злитѣ,
Какъ робуватъ, плачатъ клетитѣ сюрмаси.

Той вечъ наще вижда неправдитѣ черни
На тозъ звѣръ, що громко Богъ *човѣкъ* нарѣче,
И съ туй си творенье, земята прѣкрасна
На плачъ, писъкъ, клетви той вѣчно обрѣче!

С.

www.libtool.com.cn

ЕДНО КРАТКО ОБЯСНЕНИЕ.

Въ 11-та книжка на „Денница“ (1890 г.) въ статията си „Столичний театръ“, г. д-ръ Кръстевъ, като говори за прѣдставлението на Гоголевата комедия „Женидба“, която съмъ азъ прѣвелъ, споменува за нѣкакви си кални думи и изражения, които *изобилували* въ прѣвода, и които карали г-на Кръстева да се черви въ театъра.

Азъ не се рѣшихъ да оттоварямъ отъ най-напрѣдъ, тъй като, помислихъ си, не съмъ всезнающъ, и твърдѣ е възможно да съмъ допусналъ волно и неволно нѣкои грѣшки, сирѣчь, *кални думи и изражения*. Освѣнъ това, и дѣлото не е Богъ знае какво, (?! р.) при всичко че авторътъ му е знаменитъ. Трѣбва да забѣлѣжа тукъ, че отдавна врѣме не бѣхъ прѣглеждалъ прѣвода си.

Щомъ, обаче, прочетохъ и въ 12-та книжка на „Денница“ по сжщия въпросъ слѣднитѣ думи на г-на Кръстева: „Женидба“ се прѣдстави този пжтъ въ сжщата форма, безъ никакво облагородяване на *калнитѣ* и двумисленни изрѣчения . . . . . “, дойдохъ до заключение, че той не е прѣгледалъ моя прѣводъ, а е писалъ на основание на туй, което е чулъ въ театра.

Г-нъ Кръстевъ не е да не знае, че актьоритѣ (не артиститѣ) изобщо, а особенно нашитѣ актьори. обичатъ, много обичатъ да прибавятъ отъ себе си, особенно тамъ, дѣто съ извѣстна думица или изражение сж произвели приятно впечатление на *нашата* публика. По този начинъ, ако въ моя прѣводъ има петь кални, споредъ г-па Кръстева, думи, то тѣхна вина ость, г-да актьоритѣ, въсхитени, виждя се работата, отъ ефтенитѣ ржкоплѣскания на *нашата* публика, сж ги направили *да изобилуватъ*, както увѣрява г-нъ Кръстевъ.

Азъ намѣрвамъ само на двѣ мѣста въ моя прѣводъ изражения, които, можеби, да дѣйствуватъ неприятно на невиннитѣ хора: на 16-та страница отгорѣ (думите на Б. Тодорка) и на 21 стр. отдолу (думитѣ на Жвакина „да ù се поще“.

При всичко че и двѣте тѣзи изражения сж много употрѣбителни въ разговорния езикъ, а първото отъ тѣхъ е дори буквално прѣведено отъ оригинала, но азъ пакъ ги не намѣрвамъ за умѣстни и, ако би „Женидба“ да дочака второ издание, непрѣмѣнно ще ги измѣня.

Други *кални* изражения не виждамъ въ прѣвода си. Ще молѣ г-на Кръстева да ми ги укаже, за да ги сравнимъ съ оригинала.

Относително двусмисленния смѣхъ на *нашата* публика отъ двусмисленнитѣ изражения, ще кажа това, което и г-нъ Кръстевъ много добрѣ знае, че всѣка една българска фраза е въ сжщото врѣме и една двусмилонность Но на това не е кривъ езика ни, а сж криви нашитѣ нрава. Ето най-невино изрѣчение ний обръщаме на каламбуръ и дигаме смѣхъ до Бога. Весела Българùя — какво да сторишъ! . . . . . .

И. Ивановъ.

www.libtool.com.cn

ВѢСТИ.

Движение на журналистиката у насъ прѣзъ 1890 година.*) И изминалата 1890 година, по примѣра на своитѣ прѣдшественици, е имала щастие да бѫде свидѣтелка на нови български вѣстници и списания. Ланската година има и това твърдѣ важно прѣимущество, че нито единъ отъ мѣсецитѣ ѝ не е билъ лишенъ отъ удоволствието да има своя рожба. Прѣзъ мѣсецъ януарий сме имали 4 нови периодически издания, прѣзъ мѣсецъ февруарий други 4, прѣзъ мѣсецъ мартъ 2, прѣзъ мѣсецъ априлий 1, прѣзъ мѣзецъ май 2, прѣзъ мѣсецъ юний 1, прѣзъ мѣсецъ юлий 1, прѣзъ мѣсецъ августъ 1, прѣзъ мѣсецъ септемврий 1, прѣзъ мѣсецъ октомврий 1, прѣзъ мѣсецъ ноемврий 1 и прѣзъ мѣсецъ декемврий 1.

Ето имената на ланскитѣ нови издания:

1. — *Денница,* мѣсечно литературно списание. — Почнало да излиза въ София прѣзъ м. януарий, редакторъ Ив. Вазовъ, продължава да излиза.

2. — *Народна Сила,* вѣстникъ за политика и литература. — Почналъ да излиза въ Плѣвенъ прѣзъ м. януарий, седмиченъ, редакторъ и отговорникъ Т. Д. Цанковъ; слѣдъ нѣколко броя прѣстаналъ да излиза.

3. — *Пловдивский Куриеръ,* вѣстникъ политико-литературенъ. — Почналъ да излиза въ Пловдивъ прѣзъ мѣсецъ януарий, седмиченъ. Слѣдъ 17 броя прѣстаналъ.

4. — *Розова Долина,* мѣстенъ политически и литературенъ вѣстникъ. — Почналъ да излиза въ Казанлѫкъ прѣзъ януарий, три пѫти въ мѣсеца, редакторъ-издатель М. Нидѣлковъ, слѣдъ 7 броя прѣстаналъ да излиза. —

5. — *Таласъмъ,* сатирически и хумористически вѣстникъ съ карикатури. — Почналъ да излиза въ Пловдивъ прѣзъ м. февруарий, седмиченъ; редакторъ Г. Данчовъ, слѣдъ нѣколко броя прѣстаналъ да излиза.

6. — *Народна Защита,* седмиченъ вѣстникъ. — Почналъ да излиза въ Казанлѫкъ прѣзъ февруарий, редакторъ-издатель Г. Цаневъ, слѣдъ 6—7 броя прѣстаналъ да излиза. —

7. — *Съвѣтникъ,* вѣстникъ на сливненский окрѫгъ. — Почналъ да излиза въ Сливенъ прѣзъ февруарий, седмиченъ, отговорний-редакторъ Хр. Викиловъ, продължава да излиза. —

8. — *Литературно-Научно Списание на Казанлѫшкото Учителско Дружество.* Почнало да се редактира въ Казанлѫкъ прѣзъ февруарий, два пѫти въ мѣсеца, редакторъ Д-ръ К. К. Кръстевъ, слѣдъ 6 книжки прѣстанало.

9. — *Заря,* научно-литературно списание. — Почнало да се редактира въ Царибродъ прѣзъ мѣсецъ мартъ, мѣсечно, редакторъ К. В. Друневъ, слѣдъ нѣколко броя прѣстанало да излиза.

10. — *Балканска Зора,* ежедневенъ вѣстникъ. — Почналъ да излиза въ Пловдивъ прѣзъ м. мартъ, редакторъ Х. Геннадиевъ, продължава да излиза и прѣзъ текущата година.

11. — *Народна Мисль,* вѣстникъ политико-литературенъ. — Почналъ е да излиза въ Свищовъ прѣзъ априлий, седмиченъ, отговорникъ К. А. Шишмановъ, слѣдъ нѣколко броя прѣстаналъ да излиза.

12. — *Мнѣние,* вѣстникъ за политика и книжевность. — Почналъ да излиза въ Руссе прѣзъ май, седмиченъ, редакторъ-отговорникъ Ив. Башевлиевъ, прѣстаналъ да излиза прѣзъ октомврий сѫщата година.

---

*) Тие любопитнитѣ свѣдения сѫ доставени отъ г. Ю. Ивановъ.

13. — *Дума,* литературно-научно-политическо списание. — Почнало да излиза въ Пловдивъ прѣзъ май, мѣсечно, редакторъ Н. Іонковъ Владикинъ, продължава да излиза. —

www.ibtook.com.cn

14. — *Нови България,* за политика и книжнина. — Почналъ да излиза въ Видинъ прѣзъ юний, седмиченъ, отговорникъ Тошевъ, излѣзли нѣколко броя само (колко именно незнаемъ).

15. — *Гражданинъ.* — Почналъ да излиза въ Орѣхово прѣзъ м. юний, седмиченъ, редакторъ П. Бобчевски, продължава да излиза.

16. — *Стара Гора,* политико литературенъ вѣстникъ. — Почналъ да излиза въ Старр-Загора прѣзъ августъ, седмиченъ, редакторъ Стефанъ Ножаровъ, издаденалъ слѣдъ два-три броя.

17. — *Новини,* вѣстникъ политически, научно-литературенъ и духовенъ. — Почналъ да излиза въ Цариградъ прѣзъ септемврий, седмиченъ, продължава да излиза.

18. — *Дневни Новини,* всѣкидневенъ листъ. — Почналъ да излиза въ София прѣзъ октомврий, отговорникъ Коста Шаховъ, излѣзли около 20 броя и подиръ прѣстаналъ.

19. — *Вечерни Съдебни.* — Това списание е почнало да излиза въ Свищовъ прѣзъ ноемврий, издава Хр. Филиповъ. Прѣстанало.

20. — *Вѣтръ,* хумористиченъ илюстрованъ вѣстникъ. — Почналъ да излиза въ София прѣзъ м. декемврий, седмиченъ.

Значи, отъ 20 нови списания 15 сж умрѣли скоропостижно!

———

Юбилей на Айвазовский. Не прѣди много знаменитий русский живописецъ И. К. Айвазовски, е отпразднувалъ петдесеть-годишний юбилей на своята творческа дѣятелность. Айвазовский е проявилъ таланта си, въ най-голѣма степенъ, въ изображението морски картини и сцѣна, особенно прѣдпочита страшнитѣ или грандиознитѣ отъ тѣхъ. По настоящемъ Айвазовски дава въ Петербургъ ново изложение на картинитѣ си, резултатъ на неговата дѣятелность прѣзъ послѣднитѣ двѣ години. Най-забѣлѣжителни отъ тѣхъ сж: великолѣпното платно „Послѣднята минута въ океана," прѣдставляюще катастрофата на едно корабокрушение, „Послѣ потопа," „разрушение на Помпея„ и пр.

———

Л. Е. Мейсоние. Помналъ се е прѣзъ миналий мѣсецъ първокласний френски живописецъ Мейсонié, на осемдесеть годишната си възрасть. Прѣзъ тоя дългъ периодъ гениалний артистъ е създалъ цѣло съкровище отъ прѣлестни произведения съ които се гордѣе френското искуство. Мейсонiе е черпалъ теми за картинитѣ си изъ всичкитѣ области на живота; но най-великолѣпни сж историческитѣ му картини относящи се къмъ епопеята на наполеоновата империя, въ които испъква грандиозний образъ на Наполеона I. Една отъ тѣхъ „Наполеонъ въ 1814 година" е била купена за баснословната сума 850,000 фр.! Погрѣбението на любимия на Франция художникъ е станало твърдѣ тържествено, въ шествието сж участвували всички знаменитости отъ артистический и литературни свѣтъ на Парижъ.

———

Военна география на Македония. Г. капитанъ Бендеревъ е обнародвалъ на русски въ Петербургъ обемиста книга: „Военная Географія и статистика Македоніи и сосѣдныхъ съ нею областей Балканскаго Полуострова", С. Петербургъ 1890. Тая интересна книга, която съдържа 805 страници, е снабдена съ нѣколко географически и стратегически карти на Македония — Авторътъ е посветилъ труда си на покойната си съпруга, Адриана Бендерева.

———

Български народни пѣсни на маджарски. Г. Адо́лфъ Щраусъ е далъ напрѣдъ етнографическото дружество въ Пеща една сказка върху народната българска поезия. Той прѣдставилъ тамъ сбирката си отъ бълг. народни пѣсни, които той прѣвелъ на маджарски, и прочелъ е нѣкои отъ тѣхъ. Сбирката му съдържа около 20,000 стиха. По-обширенъ трудъ по българската поезия не е правенъ на никой другъ европейски языкъ.

Tegoczesna literatura bulgarska. Издаваемото въ Петербургъ на полски языкъ недѣлно списание „Kraj“ въ послѣднитѣ си броеве отъ 6 и 13 февр. обнародва статия подъ горното название: („Сегашната българска литература“) писана отъ г. Ярослава Романчука. Статията се захваща съ кратъкъ прѣгледъ развитието на българската книжнина отъ начало и до днесь. Втората ѝ половина е посветена изключително на биографическия очеркъ и оцѣнката на литературната дѣятелность на Ив. Вазова. Тая статия ще се продължи и въ слѣдующитѣ броеве на „Kraj“. —

Литературна вечеринка въ София. На 12 февруария ученицитѣ отъ висшето училище дадоха въ салона на Славянската Бесѣда литертурна вечеринка въ память на десетолетието отъ смъртьта на приснопамятния отца Неофита Рилски. На сцената, въ черно подножие, стоеше гипсовий бюстъ на неуморимий труженикъ, украсенъ съ вѣнецъ отъ живи цвѣтя. Ликътъ се освѣтляваше твърдѣ ефектно отъ електричество. Салонътъ бѣше пъленъ, сичкиятъ интелектуаленъ свѣтъ на столицата присѫтствоваше. Тържеството се захвана съ прочитанието подробната биография на отца Неофита; слѣдъ това се испълниха означенитѣ въ програмата свирни на оркестра, пѣсни на ученически хоръ и на г. Славкова, свирни на пиано (г-ца Койчу, г-жа Шоурекъ и г-нъ Букурещлиевъ) прѣмѣсени съ декламации: („Жестокостьта ни се сломи“ отъ Славейкова, „Тъга за югъ,“ отъ Миладинова, „Паисий“ и „Раковски“ отъ И. Вазова). Подиръ всяка пиеса публиката горещо ржкоплѣскаше. Вечеринката сполучи. Сборътъ отъ печалбата е въ полза на ученическата библиотека.

Августъ Дозонъ. Неотдавна се е поминалъ бивший прѣди нѣколко години французски консулъ въ Солунъ, Августъ Дозонъ. Прѣзъ своето прѣбивание въ Македония той бѣше успѣлъ да се научи български и да събере голѣмо количество народни пѣсни, които издаде въ отдѣлна сбирка: „Chansons nationales bulgares“ на български и на френски. Покойнятъ бѣше голѣмъ приятель на наший народъ, а чрѣзъ поменатата книга той направи значителна заслуга на българската фолклора.

Ц-въ.

www.libtool.com.cn

ДЕННИЦА.

ЕПИТРОПЪТЪ. *)

отъ

Ивана Вазова.

Срѣднята на хаджи Енча се продължи нѣколко мѣсеца. Тя, обаче, не намали, нито охлади усърдието му; той слѣдваше сѣ да забикаля училището, да наглежда дѣцата, и да пристоява за сичко. Както казахме, тая доброволна служба той вършеше по навикъ, почти несъзнателно, и бѣ достигналъ до тамъ щото да отождествява училището съ кѫщата си.

— На кѫдѣ, дѣдо хаджия? питахѫ го по нѣкога на улицата.

— А бе отивамъ да обиколѫ дѣцата, да се не осмѫдатъ . . . отговаряше хаджията.

„Дѣцата“ бѣхѫ ученицитѣ и школото.

Само по посоката, по която отиваше, можеше да се познае до кои дѣца отиваше хаджи Енчо. Но въ класното отдѣление той вече не стѫпаше. Ние го виждахме, като заминуваше по двора и се отбиваше въ първоначалното училище, безъ да се обърне и хвърли поне единъ бѣгливъ погледъ къмъ нашето отдѣление; това бѣше истинско осиротяване!

— Хаджи Енчо, хаджи Енчо минува, зашушукваха чиноветѣ, когато голѣмата фигура на епитропа се мѣрнеше на двора.

Учительтъ неволно поглеждаше безпокоенъ дали не ще се опѫти къмъ нашата врата хаджията.

Но не!

Той винаги отминуваше, той сѣ бѣше сърдитъ.

*) Продължение отъ 2 книжка и край.

Азъ послѣ чухъ, че вече нѣколко пати учительтъ ни го срѣщалъ нарочно и искалъ да му разясни работата, да го успокои, но хаджиятъ не пожелалъ да чуе извиненията му. Учительтъ билъ просилъ други граждани да посрѣдствуватъ за примирението, но и тѣхното усилие се разбило въ упорството на оскърбеното хаджиево самолюбие. На хаджията се струваше неизлѣчима раната, която му се нанесе отъ оня ученикъ, прѣдъ сичкитѣ ученици и очевидно съ удобрението на самия учитель. „Когато прѣдъ очитѣ ми даскалътъ дава така да се пише и да ме маскарятъ, то какво ще гълчятъ задъ гърбътъ ми? Не!“ казалъ рѣшително хаджи Енчо на миротворцитѣ. Траянето на това положение бѣше много неприятно за учителя. Ние сами хванахме да го разбираме и да съчувствуваме на учителя си и горещо желаяхме единъ день да приемемъ пакъ посѣщението на хаджи Енча; такова нѣщо щеше да бѫде тържество за насъ. Какъ щеше да бѫде хубаво, весело, празднично да видимъ пакъ хаджията сѣдналъ важно прѣдъ насъ, облѣгнатъ до стѣната, че слуша внимателно прѣподаването, като си прави вѣтъръ съ чървената кърпа! И щастливата усмивка на учителя пакъ излѣзала на устнитѣ му, и сичкиятъ свѣтъ доволенъ!

И нашето участие растеше къмъ мѫчното положение, и на хаджи Енча, и на учителя.

Единъ день ние рѣшихме да помогнемъ на учителя си безъ негово знание, да укротимъ гнѣва на хаджи Енча по единъ другъ, намъ достѫпенъ способъ.

Убѣдихме съ голѣма мѫка другаря си, авторътъ на нещастния периодъ, който отвори тая дълбока пропасть между нашето отдѣление и хаджи Енча, да иска прошка отъ епитропа, като признае всичката вина своя.

Още сѫщий день се прѣдстави случая. Хаджи Енчо дойде, влѣзна въ взаимното училище и въ първоначалното, послѣ влѣзе въ стаята на училищний слуга, Лилка, да даде сърдито нѣкакви заповѣди, (той винаги гнѣвно гълчеше на Лилка) па, безъ даже да погледне къмъ нашето отдѣление, запѫти се къмъ другата вратня, при гробищата.

Ние тласнахме другаря си, и той фукна къмъ хаджията и скоро го застигна.

— Дѣдо хаджия! Я чакай, я чакай! дойде чакъ до насъ запъхтѣний гласъ на ученика.

Видѣхме че хаджията се извърна и спрѣ. Послѣдва кратъкъ разговоръ между тѣхъ, и хаджията пакъ си тръгна.

Ние съ голѣмо любопитство запитахме ученика, когато се върна при насъ.

— Азъ му рѣкохъ, почна той, — дѣдо хаджия, азъ искамъ да ме простишъ за ония думи . . . Учительтъ нѣма кабахатъ, той нищо не знайше . . . Азъ самичъкъ ги измислихъ. Той ми рѣче: — Като си ги

измислилъ, защо не си ги прѣмислилъ, па тогава да ги кажешъ? — Прости ме, дѣдо хаджия, учительтъ не е виноватъ . . . — Е, какво искашъ отъ мене? — Да ме простишъ. — Е още? — Ела пакъ въ нашето училище, дѣдо хаджия . . . Защо не дохождашъ вече? . . Като му рѣкохъ това той си помисли па ме изгледа ядосано: — Азъ съ хлапета не се расправямъ, извика па си отиде . . . довърши плачевно другарьтъ ни.

Пълна несполука.

Мина се още нѣколко врѣме. Единъ понедѣлникъ, сутринь, прѣзъ октомврия, учительтъ влѣзе въ класъ расположенъ и веселъ. Едно вътрѣшно задоволство и щастие свѣтеше по лицето му; тъничка усмивка пакъ играеше по устнитѣ му, но тоя пѫть появлението ѝ не прѣдизвикваше никое влиятелно лице. Благорасположенността на учителя още повече се прояви въ това, че той, отскокна отъ урока по паталогията който имахме него день, и се увлѣче да ни расказва анекдоти отъ своя студенчески животъ. Такова приятно отклонение той правеше и прѣди развалянето си съ хаджи Енча. Въ внезапно пробудената си жажда за излиятелность той неусѣтно ни посвещаваше въ нѣща доста интимни и лични. Напримѣръ, расказваше ни какъ е бѣдствувалъ, като студентъ, и чрезъ прѣписване чужди лекции и даване домашни уроци едвамъ се е подържалъ да не умре отъ гладъ; или описваше ни трепетътъ си, който е чувствовалъ, кога е излизалъ на екзаменъ прѣдъ тържественната група на професоритѣ си, съ какво тревожно вълнение е истеглялъ билетя съ сждбоносния и непрѣдвиденъ въпросъ, на който е трѣбало тозъ-часъ да отговори; послѣ, веселиятъ и безгрижно-лудешки животъ на студентитѣ, слѣдъ щастливия екзаменъ, прѣзъ ваканциитѣ... Въ такива минути ние всички „бѣхме уши“ както казватъ френцитѣ.

Дълбоката тишина царуваше въ училището.

Внезапно вратата се отвори.

Влѣзе хаджи Енчо!

Високъ, тържественъ, царственъ. Поне намъ тъй се стори; голѣмото му грапаво лице свѣтеше. Всички хвърлихме погледъ на учителя си. Той съ разцьфтялата усмивка по устнитѣ подаде стола си на епитропа, като му климна привѣтливо.

— Какво учителю! какъ се поминувате съ младенцитѣ? зададе той пакъ въпроса си и сѣдна тежко на стола като пъхтеше.

Сички разбрахме сега че примирението е станало. Ние въздъхнахме отъ сладко облегчение. Едно непобѣдимо шумене, изражение на радость, минутно напълни отдѣлението. Чувствовахме се напълно щастливи сега. Хаджиятъ слушá внимателно урока по паталогията. Когато стана да си излѣзе той се заозърта изъ чиноветѣ, търсеше нѣкого съ погледа си. Най-послѣ го спрѣ строго на автора на периода, па каза съ страшния си баритонъ:

— Брей, чоджумъ, язикътъ по-късъ . . . . че рѣжъ языкъ вече!

Съ тие думи се изгѣбиха послѣднитѣ капки отъ горчевината, които останяха още въ дѣдовото хаджиево сърдце. И отъ тогава пъленъ миръ стана се въцари между епитропа и нашето отдѣление.

Есеньта дойде и мина, настжпаше зимата. Настжпи и най-дѣятелната епоха за хаджията. Занадокарваха всѣки день кола съ дърва, които се сѣчаха въ училищния дворъ и натрупваха подъ една стрѣшина. Тая обязанность извършваха учиницитѣ отъ взаимното училище, по заповѣдь на хаджията. Заизваждаха се черчеветата да се турятъ стъкла, дѣто имаше счупени; собитѣ се натъкмиха въ жглитѣ на училището, трѫбитѣ имъ се чистяха, на отзвкитѣ на вратитѣ се приковаваха ивици плъсть за да не вѣе, училищата се въоржжаваха всестранно за да посрѣщнатъ зимнитѣ студове и вѣявици, всичко се стѣгаше, поправяше, запушваше подъ бдителното око на хаджията. Неговата собственна кжща не бѣше така внимателно загърната, както школото.

— Нека тие мулета да не зъзнатъ, ами да се учатъ. . . И оние, дѣто бѣгатъ при цигунитѣ тука ще бѣгатъ да се топлатъ, казваше хаджията, катоопитваше трѫбитѣ на собитѣ да ли сж добрѣ закрѣпени.

Прѣзъ цѣлата зима, и въ най-голѣмитѣ студове и фжртуни, хаджи Енчо не липсваше да посѣщава училището редовно. Влѣзеше той цѣлъ побѣлялъ отъ снѣгъ въ класа, заедно съ една вълна отъ студъ, и прѣсѣчеше прѣподаването съ грѫмогласната фраза:

— Хай да го земе дяволътъ, че то зима ли е, че то чудо ли е!

И си обръсваше снѣга отъ дрѣхитѣ.

По нѣкога прибавяше, къмъ насъ, като сѣдаше на стола:

— А вамъ топло ли ви е? Топло ви е, топло ви е зеръ... Обичате топлото, като котки . . . . . Да поменувате вие дѣда си хаджия, като умре. . . Върши си работата, даскале! —

Като казваше тие думи, хаджи Енчо разбиравме, че ще „умре“ епитропъ. Съмнението въ това никога не бѣше смѣло да приближи мислитѣ му.

Но на тоя свѣтъ божи всичко се случава.

На пролѣть дойде врѣме да се избира ново училищно настоятелство. Градътъ бѣше раздѣленъ на двѣ партии: чорбаджийска и младежка. Послѣднята надви въ изборитѣ. Настоятелството се състави само отъ младежи.

За хаджи Енча нито помисли нѣкой, за тая „ръжда“.

Така наричаха хаджията.

Това бѣше ударъ смьртоносенъ за него. Хаджи Енчо нѣмаше вече работа на школото.

Сички забѣлѣжихѫ внезапното и необикновено промѣнение въ него. Оклюхна, омърлуши се хаджията; голѣмото му кротко лице се наведе къмъ земята, той се прѣгъна, сѣкашъ, че и стапъ̀тъ му издребнѣ и се срасте подъ товара на ужасното нещастие. Изъ единъ пътъ той се виждаше отцѣпенъ отъ цѣлото си минало, отъ цѣлото си съществуване, различенъ отъ най-жежката си привързаность и така лишенъ отъ цѣль въ живота, който изъ единъ пътъ му стана несносенъ и пустъ . . . . . Училището, стѣнитѣ му, и двора му, и керамидитѣ му, и чешмата му, и дѣцата му, и крясъкътъ имъ, и грижитѣ имъ — всичко това бѣше сега чуждо за него, то нѣмаше нужда отъ него, той бѣше излишенъ тѣмъ, значи, и на цѣлиятъ свѣтъ. Той се намираше въ положението на единъ безумно влюбенъ, комуто ненадѣйно отнимать обожаемия прѣдмѣтъ; или на единъ лишенъ отъ царството си владѣтель. . . . . Срамотно му даже бѣше на хаджията да ходи и по пътищата, а случеше ли се да мине край школото, или да види отъ далеко бѣлитѣ му закърпени стѣни, сърдцето му се свиваше отъ болесть. . . Отъ собственната му каща да го бѣхѫ изпѫдили нѣмаше толкова мѫка да чувствува.

Подъ това нравственно истязание хаджията сѣки день линѣваше безнадеждно.

Ние съ състрадание му се взирахме, колчимъ го срѣщняхме нѣкадѣ. Но напраздно диряхме да срѣщнемъ погледа му: той го отклоняваше отъ насъ, като отъ много прѣсенъ споменъ за едно безвъзвратно изгубено величие; а може би, и отъ горчивото подозрѣние да не срѣщне ирония въ нашитѣ любопитни погледи. Той незнаеше колко ние му съчувствовахме.

Еднажъ го срѣщнахме на пътя и го попитахме съ участие:

— Дѣдо хаджи, защо ни не дойдешъ на гости нѣвга? Забрави училището!

Той ни погледна, видѣ въ изражението на лицата ни искренность, и каза тѫжно:

— Щѫ ви дойдѫ, щѫ ви дойдѫ, дѣдовата, скоро щѫ ви дойдѫ на гости на школото . . . и нѣма да си идѫ вече . . .

Не разбрахме какво искаше да каже съ тие думи. . . Но какъ бѣше печално и убито лицето му! Гласътъ му, като че искаше да заплаче.

* * *

Отдавна бѣше миналъ часътъ за урокъ, а учительтъ не изхаяше отъ стаята си. Насъ ни хващаше нетърпѣние. Жегата него день бѣше несносна и въздухътъ горещъ и удушливъ. Въ отдѣлението се не стоеше отъ тежина. Ние гледахме кога ще дадемъ урокъ, та да исхвръкнемъ по хира. А той сѣ не излазяше. Стана мъмъръ между насъ, това бѣше единъ протестъ.

— Боленъ е, казахѫ нѣкои по налучкване.

— Гости има, каза другъ.

Въ това врѣме прѣдъ вратата на учителската стая се образуваше жива обсерватория: единъ ученикъ бѣше стжпилъ на рамената на другъ, и прѣзъ една рѣзка на горния край на вратата, гледаше какво става въ стаята.

— Пише! извика наблюдателтъ, като скокна на земята.

Една минута подиръ това вратата се отвори и учителтъ излѣзе съ единъ свитъ ржкописъ въ ржка. Лицето му бѣше навжсено и строго.

— Урока по-късно ще бжде, каза той глухо, стойте тука да прѣговаряте додѣ се завърна.

Като каза тие думи, учителтъ слѣзна бързишката изъ дворскитѣ стълби и излѣзе изъ портата.

Приятно недоумѣние развълнува всинца ни; дигна се веселъ шумъ и глъчка.

Дойде при насъ Лилко, училищнятъ слуга.

— Кждѣ отиде учителтъ бе? запитахме Лилка, като бѣхме увѣрени, че той, като вжтрѣшенъ човѣкъ, ще ни даде ключа на загадката.

— Незнайте ли? каза Лилко, хаджи Енчо хвърлилъ петалата! Сега ще го копаятъ. . . Учителтъ ще казва слово. . . . Той слово писвá до сега. . . Да го земе дяволътъ пустиятъ хаджия. . . . пукна отъ ядъ, че го ненаправихж пакъ епитропъ, продължаваше да бъбре злостно и безсърдечно Лилко.

Въ първия мигъ сички останахме потрѣщени, гаче нѣкой ни стисна съ клещи сърдцето.... Но това бѣше само единъ мигъ.... Подиръ нѣкоя минута дворътъ екна отъ лудешки викове, гонения, борби, — трѣбваше да се оползотвори свободното врѣме .... Животътъ, кипящиятъ, неодолимиятъ животъ на юношеството, влазяше въ правата си.

Закопахж хаджи Енча въ гробищата на училищния дворъ. Сега разбрахъ азъ думитѣ му, че „ще ни дойде на гости и никога нѣма да си иде вече!“ Добриятъ дѣдо хаджия! Ковчегообразното дъсчено конастасче, съ крьстче на врьха, което се издигна надъ гроба му, се видеше прѣзъ дървенитѣ прѣчки на оградата, която раздѣля гробищата съ училищния дворъ. Ние виждахме всѣки день гроба му отъ прозорцитѣ на нашето отдѣление; гробътъ сжщо гледаше добрѣ на насъ и на цѣлия широкъ дворъ и на денонощно шуртящата чешма, и на дѣцата които вилнѣяхж изъ двора.

Бѣдниятъ дѣдо хаджия, никой не можеше вече да му отнеме любимия постъ тука!

---

www.libtool.com.cn

ПРѢДПРОЛѢТНИ СОННЕТИ.

I.

Витоша.

Сърдито Витоша се йощь бѣлѣе
Завита съ снѣжно халище, и мразъ
Отъ леднитѣ ѝ гърбове ни вѣе . . .
Тя съ тръпки ледени пронизва насъ.

А отъ небето слънчицето грѣе,
Животъ разлива сладката му власть;
Потокъ лъщи, врабче привѣтно пѣе,
Прѣдсѣща всичко пролѣтния часъ. . . .

Едната Витоша не хай: сърдита,
Фучи, кат' звѣръ наеженъ, мразовита,
Фъртуни дига, съ бѣсъ реве, пищи . . .

Напраздно, Витошо, лудѣйшъ ужасно:
На стола ми се смѣй кокиче прясно
Донесено отъ твоитѣ плѣщи.

II.

Поточето.

Поточето, размръзнало, клокочи
Изъ глухата ливада, и свѣтлѣй;
Поточето играе и бърбочи,
Кат' малко птиче будна пѣсень пѣй.

То пѣе, весели́ се и празднува,
Че леднитѣ окови разломи,
Че види слънцето и Бога чува,
Че волно диша, волно си шуми.

О Боже, дай тазъ радость и тазъ пѣсень
На робъ, на узникъ, — Лазару въ гробъ тѣсенъ, —
На всяка жива тварь въ неволя зла,

На тъмний умъ задръстенъ въ заблужденье,
На окованото сърдце, що стѣне,
И на душата — жаждуща крила.

www.libtool.com.cn

III.

Полето.

Поле мрътвѣй, — на видъ — саванъ го крие.
Гробовенъ сънъ вдървилъ го, зименъ хладъ. . .
Но взрѣте се, но вслушайте се вие
Въвъ тайний му животъ и трепетъ младъ.

Какъ дъха вечь. . . какъ пулсътъ бий му мощно
Подъ първий таенъ дъхъ на пролѣтьта;
И, въ ожиданье да цъвти раскошно,
То гълта жадно лучи, топлота.

Трепти и вѣрва то, и се надява . . .
И азъ, о вѣрвамъ жежко въ пролѣтьта,
И въ младия животъ, що наближава;

И въ Слънцето прѣкрасно, и въ Доброто,
И въ Обновленьето и въ тържеството
На истината и на свѣтлостьта.

IV.

Балкански прѣспи.

О прѣспи планински, завивки бѣли,
Отъ мразове, фъртуни леденъ даръ —,
О снѣгове, о зимни пластове дебели,
Лодозътъ *) иде — прѣзморскиятъ царь.

Ще духне той, ще рукнете въ порои
Размѫтени, съ ужасенъ ревъ и бягъ;
Слѣдъ васъ ще бликнатъ въ горскитѣ усои
Кокиче, минзофаръ и кукорякъ;

Ще се отърсатъ урви, чуки диви
Отъ зимни дрипи, плѣсень. . . . и завчась
Ще ги покриятъ паши мириливи.

*) Първий юженъ топълъ вѣтръ на пролѣтьта.

Кждѣ си, Духъ всесиленъ, и отъ насъ
Да сминишъ тжги, умрази, — нрѣспи скверни,
Навѣяни отъ много бури черни?

www.libtool.com.cn

V.

Ранна лястовичка.

Любезна гостянко, о мила птичко,
Какъ тъй се озова тукъ, и цвъртишъ?
Тъй рано, безъ дружина и самичка
За пролѣть идешъ да ни възвѣстишъ?

За пѣсни, за дни топли, лучезарни?
Прибърза, бѣдна: съ нови мразове
И хали зли ни плаши мартъ коварни...
Ще паднешъ нѣйдѣ ти отъ студове!

Ще умрешъ ахъ.... Но ти донесе радость,
Но твоя драгъ гласецъ звучи на младость...
Поклонъ, поклонъ, о гостянко добра,

На тебъ, на вси, кат' тебъ прѣдтечи — смѣли,
На Новото, на свѣтлата Зора —
Съ стихийно зло въ неравенъ бой умрѣли!

VI.

Сутриньта.

Дигнáхъ завѣсата тазъ сутринь ясна:
Картина прѣлестна ми се откри:
Небе синѣйше; слънце нѣга страстна
Разливаше въ полета и гори.

Природата усмихна ми се съ радость...
„Живѣй, мисли, люби! каза ми тя, —
Очаквай съ мене новата ми младость,
Катъ мень зачевай пѣсни и цвѣтя."

И своя нови джхъ ми тя испрати,
И тозъ часъ чувства силни, непознати
Усѣтихъ въ мень, съсъ творческия пламъ.

Природо! Твойто чудодѣйство знамъ:
Допрѣ ли се до тебъ, като Антея,
Азъ пакъ крила добивамъ и младѣк!

www.libtool.com.cn

28 февруарий 1891. **И. Вазовъ**

СЪ ТЕБЕШИРЪ И СЪ ВѢГЛЕНЪ.*)

Картини изъ наший съврѣмененъ животъ.

отъ

М. Георгиевъ.

Г. Виловски бѣше влѣзълъ въ своята сѫдебна стая. Той прѣмѣтна кордона отъ сѫдѣйския знакъ на вратътъ си, искашли се и натисна звънецътъ. На разсилния, който влѣзе, той заповѣда да повика странитѣ по дѣлото на Сврачовската община.

Разсилниятъ захвана да вика съ единъ говедарски гласъ име по име лицата, на които щѣше да се раздава правосѫдието. Когато разсилниятъ извика името на отвѣтника, бѣдния дѣдо Колю се сѣпна, като че го трѣсна нѣкой съ шиникъ по главата. Той се бѣше тамамъ навелъ да остръгва съ своята бритвица калта, що бѣ натрупана на навущата му. Стрѣснатъ като чу името си, той туку испустна изъ ржка бритвицата, която, ако не бѣше привързана съ връвь за поясътъ, навѣрно щѣше да се загуби, но тъй остана само висната да се клатушка на самъ-на татъкъ.

Дѣдо Колю позавъртѣ своята лѣва нога и притропа съ подпиращата се тояга върху дъсчения подъ. Колкото и внимателно да стѫпваше той, но неговото влизане въ сѫдебната стая не стана безъ шумъ. Когато дѣдо Колю влѣзна вѫтрѣ и мѣтна погледъ върху сѫдията, той усѣти нѣкаква влага по челото си.

Въ това сѫщото врѣме, Виловски мѣтна единъ грозенъ погледъ прѣзъ своитѣ сини очила на цѣлата фигура на подсѫдимия.

Дѣдо Колю бѣ натиснадъ една на друга ржцѣтѣ си, върху края на тояшката, а на тѣхъ опираше брадата на климналата си глава.

Бае Божилъ въртѣше очитѣ си на лѣво и на дѣсно, като шъпнеше нѣщо на дѣда попа. Негово прѣподобие сучеше дѣсния си кѫдѣлчестъ мустакъ, мѣташе къмъ дѣда Коля едни злобни погледи и попрошавнеше съ джунитѣ си, като повтараше полугласно: „вѣрицу ли му негову . . . поганску“! . . .

Единъ отъ Сврачовскитѣ чорбаджии гледаше шарката на тавания, другъ гледаше на жълтитѣ копчета и оголѣната глава на разсилний, като се двоумѣше да опрѣдѣли неговата роль, т. е. да ли разсилниятъ тоже сѫди, или той само бие, затвяря и бѣси осѫденитѣ. Третиятъ селя-

---

*) Продължение отъ 3 книжка.

нинъ гледаше полувъсчудено на червеното сукно, което покриваше сждѣйската масса.

Полусънливиятъ гласъ на сждията сепна присѫтствующитѣ и въдвори мълчанието. Той отпочна сжденьето така:

— Колю воденичарь кой е?

— Я, — продума дѣдо Колю и завъртѣ лѣвата си нога да пристжпи по-блиско.

— Какъ се казвашъ? Дѣдо Колю зяпна въ недоумѣние.

— Какво те викатъ?

— Ама мене ли?—

— Тебе, зеръ, . . . не видишъ ли че тебе те питамъ? —

— Е, па, Колю, господине, нали и самъ ти ми спомена името.—

— А фамилията ти?

— О, божемъ здраво, господине, да го рѣчеме, оно, знаешь, жена дѣца, па гладуватъ, господине, ама Богъ пека е харенъ, та — . . . . А ти, господине имашъ ли си стопанка, дѣчица далъ ли ти е Господъ, они здрави ли сѫ? — . . . .

— Баща ти, баща ти какво се казва? —

— Аа, сѣтихъ се; па, Пеньо сѫ му думали, господине. —

— Тогава: Колю Пеньовъ? —

— И тогава ми думахѫ Колю Пеневъ и сега ми пакъ така думатъ; па, ти вижь, господине, оно, ти ще знаешъ по-добрѣ, какво трѣба да уйдише. —

— На колко си години? —

— Е, па дé, господине, знамъ ли я? . . . . кой е ималъ врѣме да ги брои . . . гледай ме, па ме пиши! . . . . Стрина Митра казва, че съмъ се родилъ у чърнъ вторникъ, когато е било голѣмото поводье, та сѫ бѣгали нашитѣ по бърдата, за да ги не хване водата . . . Па, знамъ ли я колко има отъ тогава? . . . може да има петдесеть, може да има шесдесеть, а може да има и повече години! — . . . .

— Жененъ ли си? —

— Е, та, женилъ съмъ се и я, господине, що ще му чинимъ?... нали трѣба и плѣвелъ да се развѫжда . . . оно де, ако не бѣхме ние, сиромаситѣ, раята, кой щѣше да добрува на тоя свѣтъ? . . . нали ние работиме и за спахий, и за чорбаджий, и за попове, и за владици, и за царщина, и за царь и за всички? . . . Оно, истина, дума се, че „сиромашия — зла неволия,“ ама дé, нали е било така писано, оно така ще си и върви, па това си е — . . .

— Дѣца имашъ ли? —

— Е, та, па, имамъ, господине, като ги е далъ Господъ. . .

— Отъ какво си вѣроисповѣдание? —

На тоя въпросъ дѣдо Колю не можи нито гькъ да кяже; той поиздигна погледъ кадѣ сждията, та дано да може да прочете отъ лицето му и да разбере какво го пита той, но неговия погледъ се спрѣ само до синитѣ очила, по-нататъкъ не можи до пробие. Полусмутенъ, той не

знаеше какво да прави повече и затова, почти безсъзнателно, захвана да се чѣше задъ тилътъ!

— А? запита повторно сѫдията.

— Ама какво, господине, . . . за кое ме питашъ? —

— Отъ каква си вѣра? —

Дѣдо Колю се възмути отъ подобенъ въпросъ. Той не можеше да се успокои отъ оскърблението, което му нанесе сѫдията, съ таково питанье! Втори пѫть неговото чело се покри съ едъръ потъ и той поистегли ржкава отъ ризата си, та се истри. — „Зеръ на такова дередже испаднахъ, щото сѫдията да ме не познае отъ коя съмъ вѣра“? — Така мислѣше дѣдо Колю въ себѣ си и съ една гордость на душата зина да отговори на сѫдията, като тури ржка върху обръснатата ся глава:

— Е, па, господине, ти ме не гледай, че съмъ се обръсналъ като турцитѣ . . . ние си така носиме по насъ, . . . Оно, знаешъ . . . отъ гадъ . . . да се не завжди нѣщо . . . Ама инакъ, знаешъ, ние сме си българи, . . . отъ нашата сме си вѣра. —

Като за нещастие на дѣда Коля, Сврачовския попъ тъкмо въ това врѣме намѣри згоденъ моментъ да изобличи общия противникъ и да му нанесе поразителенъ ударъ, та се обърна къмъ сѫдията съ единъ натъртенъ гласъ и каза:

— Лжже, господине сѫдно, като дъртъ циганинъ; я нали съмъ попъ, я све ще разбирамъ повече отъ него коя вѣра каква е? . . . . Ти го не слушай; онъ, истина, божемъ е българинъ, ама е — иганецъ! . . . . Тѣ, на́, какво сж тѣзи два пръста схванати — при това дѣдо попъ посочи сближени показалеца и срѣдния пръсть на лѣвата си ржка — така и онъ съ поганцитѣ, па нека ми рѣче кой що сака! . . .

На тѣзи необорими аргументи, другитѣ присжтствующи, — кмета и чорбаджийтѣ — изявихж удобрението си съ климане на глава, а не пропустнахж и съ думи да удобрѫтъ показанията на дѣда попа, като добавихж:

— Така си е . . . така, ... Право казва попа, онъ си знае стоката . . . що ще се лъжемъ? . . . Тука не може лъжа да бѫде. . . що е право — право! Криво да сѣдиме, а право да хортуваме! . . . . Иганецъ е, иганецъ! . . . .

Дѣдо Колю гледаше на тѣхъ, както е гледалъ и Христосъ, когато евреитѣ викаха на Пилата: „распни его, распни его!“ Той само дигна ржка, та се прѣкърсти, но не се знае дали направи това, за да покаже нагледно, че не е иганецъ, или се прѣкърсти отъ чудо, че неговитѣ съселяни иматъ дързостьта да го обвиняватъ, че той напустналъ тая вѣра, която той, за да увардъ, мжчилъ се е и патилъ толкова години, по-грозно и отъ всѣко добиче! Това бѣше вече връхъ на оскърбленията, които можеше нѣкой да му нанесе! Дѣдо Колю зина да възрази нѣщо, но гласътъ му се схвана въ гърлото и, вмѣсто възражение, той испустна само една тежка въздишка! Нѣщо му припари на очитѣ и той издигна

дѣсната си ржка и отри съ длань влагата, която се търкаляше на капки изъ тѣзи очи, които сж толкова щастливи, че могжтъоще да плачжтъ.

Сждията прѣкжсна мълчанието, що бѣ се въдворило за минута, слѣдъ пророниитѣ отъ дѣда Коля сълзи, и се обърна къмъ отвѣтника съ слѣдующия въпросъ:

— Селянетѣ отъ селото Сврачево сж повдигнали граждански искъ противъ васъ, че владѣете неправилно и беззаконно една воденица, която по-прѣди е била притежание на селото, отъ което я е отнелъ селския ага, Мутишъ бей, който, при замиинаванието си я оставилъ на тебе; това истина ли е? —

— Ама кое, господине, за воденицата ли? . . . Оно е истина.... я, башъ, не разбрахъ що ме питашъ, ама воденицата си е моя; . . . . тия гжрди сж патиле дордѣ да ж спечеля! . . . Отъ пеленаче съмъ заробувалъ на агата. . . . и Първа е робувала отъ дѣте. . . . Цѣло село го знае, това не може да бжде лъжа. . . . Воденицата си е била на агата; оно си е право, па кога да си пойде, а онъ ме повика прѣдъ селянитѣ — те и тия хора бѣха тамъ — па ми рѣче: „Колю, слушалъ си ме и ти и стопанката ти, *берекятъ версинъ*, пари не могж да ти дамъ, защото и мене трѣбватъ, те, на ти воденицата, твоя да си е, работи, па се храни.“ Хвала му, господине, . . . истина, друга вѣра бѣше, . . . да прощавашъ, поганецъ бѣше, ама и човѣкъ бѣше. Тѣ, двѣ очи имамъ, па ако не казвамъ право и они нека да. . . . та предъ тебе лжжа не бива, нали гледа и *Оня* отъ горѣ. Воденицата си е моя, па си ж не давамъ, па това си е. . . . И я нали душа носимъ, господине, и я нали сака да се хранимъ?! . . Това имамъ да ти кажамъ, това ти и казвамъ, па. . . . Коли ме, бѣси ме . . . тоя съмъ! . . . .

Клативратъ прѣкжсна монолога на отвѣтника и се обърна съ една самосъзнателна надутость къмъ сждията:

— Господине, я слушай мене. . . . ти го остави него, онъ нека си хорутува, ти не гледай на неговитѣ прикаски. . . . онъ може да си рече какво сака, ама що е рѣкалъ нѣкой, село. . . . Воденицата си е моя, дума се, . . . оно не е башъ моя, . . . селска е, ама така се дума. Селото си сака отъ тебе воденицата! . . . ти ще ми я отсждишъ, па ти му мисли тамъ. . . . Агата оти е правилъ воденица на селско мѣсто?... пошелъ си — пошелъ, защо си не е взелъ и воденицата? . . . нали е оставилъ, она е сега селска, па това си е — . . .

Дѣдо Колю се възмути отъ безочливостьта на Клативратъ. На душата му се бѣ натрупало толкова ядъ и искаше да даде толкова възражения на своя противникъ, щото незнаеше кое по-напрѣдъ да каже! Той се обърна повторно къмъ сждията и захвана така:

— Ама, господине, чѣкай да ти кажемъ. Видишъ ли тогова, зеръ ти него ще слушашъ?! . . . Онъ е лошъ, господине, . . . онъ е много лошъ. . . . онъ е мечка. . . . онъ си изяжда човѣка, като *„стой та гледай!“*. . . Нали го знамъ, па и сво село го знае. . . онъ е хайдукъ!.. Ти го не гледай, че е кметъ; онъ е станалъ кметъ съ доландаржилжкъ!

. . . . Денемъ кметува, а нощемъ ходи та краде на хората: кому говедата, кому храна, кому сѣно, кому пари. . . . това си му е асълъ занаята отъ това са е и замогналъ, па сега цѣло село пищи отъ него! . . . И ярето, дѣка го закла, божемъ за князо, и оно бѣше крадпато. . . . открадна го отъ обора на Кънчо Мандалото, отъ Горни Виръ, . . . Тѣ и самъ Кънчо знае за това. . . . викай го па го питай, ако мене не ме вѣрвашъ! . . . открадна го, па пакъ го писа на есапо на селото! — ...

Дѣдо Колю щѣше да продължава, може би, и повече, но Сврачевския попъ намѣри за нуждно да се притече на помощь къмъ своитѣ въ това сражение, като нападпе и слише противника съ още едно обвинение. Той се поизстѫпи напрѣдъ, махна съ рѫка на сѫдията и каза:

— Знаешъ ли що, господине? — хичь да му не вѣрвашъ! Онъ не е човѣкъ за вѣрване, . . . това ти казвамъ, слушай ти мене! Я го питай ти, нека ти каже, онъ не краде ли? Питай го ти, кой опаса моята нива? . . . не бѣше ли неговото магаре, а? . . . а магарето му, а онъ все едно, . . . все отъ неговата кѫща е станала кражбата, дума се. . . , па сега нека каже: не е ли кривъ? Не е ли хайдукъ и опъ и магарето му, а? — . . . .

Слѣдъ като исказа горньото обвинение, Сврачовския попъ хвърли единъ тържествующъ погледъ къмъ присѫтствующитѣ и се падсмѣ съ една злобна усмивка на обвиняемия.

Тояшката, на която се бѣше подпрѣлъ дѣдо Колю, протрепера въ рѫцѣтѣ му, лѣвата му нога се посниши, като че нѣкой ѫ втори пѫть прѣчупи — дѣдо Колю щѣше да падне, но едвамъ се придържа за стѣната, до като да дойде на себѣ си. . . . Той би всичко прѣтърпѣлъ, но само това не, само въ кражба не можеше никой да го уличи! . . . . Та зеръ не се е запазилъ той чистъ отъ тоя грѣхъ, до сега? Та зеръ не е избѣгвалъ той винаги тѫзи съблазънь, както е избѣгвалъ да го не ухапе змия усойница? Та и самитѣ му аги, които сѫ биле отъ друга вѣра, па и тѣ сѫ вѣрвали на своя робъ — па дѣда Коля, както сѫ вѣрвали себѣ си и сѫ му повѣрявали какви ли не богатства да пази, а сега, по стари години, зеръ сега да го нарѣкѫтъ хайдукъ? Зеръ сега да му прикачѫтъ това име, отъ което той се е винаги гнусилъ?! . . . Дѣдо Колю натисна рѫка на мършавитѣ си гърди, дѣто бѣше сърдцето му; той осѣщаше, че то захвана да бие по-силничко! . . . Какво да стори? И самъ не знаеше. За да се оправдава, не осѣщаше душа въ себѣ си, а да замълчи — още по-лошо! Той поприбра и послѣднитѣ си сили, въздъхна и захвана така:

— Оти хорутувашъ така, дѣдо попе? . . . Оставъ срамъ, ами не те ли е грѣхъ? . . . Нали държишъ въ рѫцѣтѣ си комка у черквата? .... нали държишъ огънь! . . . Не те ли е страхъ, че ще ти изгори душата? а? . . . Ти нали знаешъ хубаво какъ е била работата, защо си кривишъ душата? . . . Не знаешь ли че на голѣмата икона има исписани и попове въ пѫкъла въ сърдцето на халата? . . . Ти не мислишъ ли на смърть? . . . Я да ти кажамъ тебе, господине сѫдниче; да ма слушашъ, да раз-

берешъ, па да се кърстишъ! . . . Лани лѣтѣ, тамамъ на Еньовдень, пущамъ си я магарето да попасе по коначището ми, дѣто е до воденицата. До сами коначището ми е нивата на дѣдо попа. Добичето, не знамъ що правило, отвързало се, па пръсното та у попската нива. Оно що чоинъ му, нали е добиче, веръ може нѣкой да го научи да иде да пасе чужда нива, ама дé. . . Като е добиче, оно не е човѣкъ, иде и не знае що е мое, що е твое,... пасло тукъ-тамъ, па отишло и тамъ да пасе. . . . Та и колко ми е опасло, едвамъ колко може да хвърли сѣнкя едно дърво!... По едно врѣме, гледамъ: нѣма добичето! Море, търсимъ я, тукъ магаре, тамъ магаре, — нѣма магаре! Станемъ да го търсимъ чакъ по селото. Тамамъ на завой, низъ селската урва, ето ти, гледамъ, Колю Джамбазина кара магарето ми. Прѣсрѣщнемъ го я, па си сакамъ магарето, а онъ ми каже, че го купилъ отъ дѣдо попа. Хванемъ я магарего за юлара, а циганина по магарето, па станеме та при попа. Оти си ми, кажемъ, продалъ магарето на тоя циганинъ, дѣдо попе? Попа върти мустакъ, па ме гледа кръвнишки и ми казва, че му направило зянъ на нивата, та го продалъ да си искара зарара! Море, казвамъ, какъвъ зянъ, дѣдо попе, хичь това бива ли? . . . Кой е чулъ и видѣлъ да чини цѣло магаре само толкова, колкото е могло да опасе?! . . . Хайде, кажемъ, да идемъ съ нѣколко селяни да видиме колко е зянъ сторило. Станеме, та на нивата. Гледамъ я, гледатъ селяни: нищо и никакво. Хайде, кажатъ селянитѣ, да ви спогодимъ. Па хайде, думамъ, . . . дѐ. . . . що е право, това кажете. Едни кажатъ да му дамъ половинъ кутелъ меливо, . . . други казватъ: цѣлъ кутелъ. Не щѣшъ ли, попа да засака тамамъ цѣли петъ кутела! Та втурнаха се селяни, та *вура*, та *кома*, та хá бре, та дé бре, та прѣсѣкохж на три кутла. Я кандисахъ, . . . що чешъ? . . . Хичь едно магаре за три кутла ли се купува? . . . . . .

. . . . . .

Та, на ли ти кажемъ, това било кражба, и за това дѣдо попъ ме наричи хайдукъ! . . . Ама, нали сж си уйдисали съ оня хайдукъ. . . . ете му очитѣ. пá. . . . оно — . . . . .

Дѣдо Колю не можú да доискаже мисъльта си. Г-нъ Виловски, който бѣше позадрѣмалъ при послѣднитѣ прѣния, посъбуди, се потърси въ умътъ си нишката, за да си припомни какъвъ бѣше този процесъ и до кадѣ бѣше слѣдилъ течението. Той си припомни, че отвѣтника му отговаряше, че не го е добрѣ разбралъ, но ако въпроса се е касаялъ до воденицата, то той настоява, че ти си е негова и пѐ-нататакъ . . . пѐ-нататъкъ той вече непомнеше нищо, . . . мѣркаше му се прѣдъ очитѣ, като че и кмета говори, че и попа каза нѣщо, но що бѣше? — това не можеше да си припомни. Не е и чудно, момчето си е дегнало едвамъ часъ и половина прѣди съмпуване, а цѣла нощь що е било, това и не питайте. Благодарение на синитѣ очила, спорящитѣ се страни не можѣхж да видятъ задрѣмалитѣ очи на съдията, и бѣхж увѣрени, че той ги слуша съ голѣмо внимание.

Събуденъ, при послѣднитѣ думи на дѣда Коля, сѫдията се почуди-като разбра до колку сѫ се отдалечили странитѣ отъ спорния въпросъ и за това, като не искаше да се издаде че е дрѣмалъ, той чукна звънчето и прѣкѫсна отвѣтника съ думитѣ: — Къмъ предмѣта, къмъ предмѣта! —

Дѣдо Колю се сепна, той си поугледа и отъ лѣво и отъ дѣсно, и хвърли погледъ къмъ сѫдията смутено.

Господинъ Виловски съ досада го пакъ запита:

— Съ какво мотивирашъ своитѣ притѣзания на спорния прѣдмѣтъ? —

А понеже дѣдо Колю не отговаряше и го гледаше втрѣщено, той извика сърдито: — Мотивитѣ, мотивитѣ!

На тѣзи думи, дѣдо Колю остана съвсѣмъ поразенъ. Той неможеше да разбере: да ли сѫдията е при себѣ си, или пѫкъ тѣзи запитвания се отнасятъ до другиго нѣкого! Той се пообърна пакъ и видѣ че него го питатъ и той кимна въсчудено глава и отговори на сѫдията:

— Я не съмъ виждалъ никакви негови мотики, нито съмъ пъкъ рѫка турвалъ на тѣхъ! . . . Който му е земалъ мотикитѣ, нека му ги върне . . . Мене нито сѫ ми трѣбвале неговитѣ мотики, нито пъкъ ще ми трѣбватъ! . . .

Сѫдията, отъ своя страна, тоже бѣше кипналъ отъ подобни отговори на дѣдо Колю и за това тропна досадно съ нога, прошъпна съ половинъ гласъ думата „дуракъ“ и се рѣши да си избави отъ това глупаво положение, като дадѐ пó-бързъ ходъ на дѣло. Той каза нѣкакъ повѣлително и съ единъ официяленъ тонъ:

— Приканвамъ отвѣтника да доложи: какво има да възрази противъ претенцийтѣ на истцитѣ? —

На този въпросъ, както отвѣтника, така сѫщо и истцитѣ, обърнахѫ погледъ къмъ вратата за да разберѫтъ: къмъ кого се отнасятъ тѣзи думи и какво означаватъ тѣ? Тъй като, обаче, не видѣхѫ никакво ново лице на сѫдейската врата, то всички прѣнесоха погледътъ си къмъ сѫдията, който произнесе пакъ тържествено:

— Втори пѫть, приканвамъ отвѣтника да доложи: какво има да възрази противъ претенциитѣ на истцитѣ? —

Дѣдо Колю не можеше да се почуди: защо сѫдията не гледа да свърши веднѫжъ неговата работа, защо не свърши тѫзи прѣсѫда, па тогава да си пита за другитѣ работи?! Той погледна къмъ разсилния, като мислеше че сѫдѣйскитѣ думи се отнасяха къмъ него, та дѣдо Колю се даже расърди въ себе си: защо разсилния мълчи, та не отговори на това, що го пита сѫдията, като прѣдполагаше, че само той може да му разбира отъ тоя язикъ. Г-нъ Виловски промъмра прѣзъ зѫби: „*Всякое терпеніе тутъ лопнетъ*“ и добави съ единъ пó-високъ и раздразненъ гласъ:

— Трети и послѣдень пѫть призовавамъ отвѣтника да доложи: какво има да възрази, противъ претенцийтѣ на истцитѣ? —

Дѣдо Колю не можи вече да се стърпи. Той се обърна и каза на разсилния: — Море, отговори, бре брате, на човѣка що те пита, па да може да миряше, та да види и нашата работа! —

Въ това врѣме сѫдията бѣ захваналь да чете своята резолюция, коя свършваше така:

„. . . . . Осѫжда се Колю Пеневъ, да възвърне и прѣдаде воденицата на селото Сврачево, която . . .“ —

При тѣзи думи, дѣдо Колю се сепна, като че го мушна нѣкой съ шило; той извика съ единъ отчаенъ гласъ:

— Стой, господине, ако Бога знаешъ, . . . молимъ ти се, стой!... хичь това бива ли! . . . Нали ти казахъ, че воденицата си е моя. . . убиваш ме, господине, . . . чедо да си ми . . . само това недѣй казва. . . сларъ човѣкъ съмъ . . . язъкъ е за мене . . . Ето нá, нали ме виждашь . . . сакатъ съмъ . . . не ме бива за никаква работа, по старо врѣме . . . —

Г-нъ Виловски опули расърдено очи на дѣда Коля, чукна звънчето и му каза: — Азъ те питахъ три пѫти. —

Дѣдо Колю вдигна ржка да се прѣкърсти отъ чудо, но ѫ спрѣ на челото си. Той чакъ сега се сѣти, че по-прѣдишнитѣ думи на сѫдията сѫ се биле отнасяли къмъ него, а не къмъ разсилния! Въ отчаянието си, едвамъ можеше бѣдния старецъ да отговори съ своя прѣмалѣлъ гласъ:

— Па я знамъ ли, че мене питашъ, бе, господине, . . . дѣ да ми текне това на умътъ?! . . Я си мислехъ, че питашъ тоя човѣкъ за нѣщо . . . А оно, отъ кѫдѣ да знамъ че си мене питалъ! . . . Молимъ ти се чекай да се разбереме.

Но мировия сѫдия нѣмаше подобно намѣрение да удовлетвори дѣда Коля. Той издръпка по-силно звънеца и продължи да чете съ по-високъ гласъ своята резолюция:

„. . . . . Която воденица е неправилно завладана, бѣзъ да може да мотивира, документално, своитѣ притѣзания върху нея; осѫжда се, тоже да заплати сѫдебното мито и другитѣ сѫдебни разноски, както и дневнитѣ и пѫтни пари на свидѣтелитѣ“. . .

. . . . . .

Азъ не досѣдохъ да изслушамъ цѣлата резолюция; бѣхъ се поизпотилъ малко, отъ стѣснение на душата. Излѣзохъ вънка на чистъ въздухъ и, нá-скорѣ, слѣдъ мене, излѣзе и бѣдния дѣдо Колю, посърналъ и попаренъ, като че да бѣ излялъ нѣкой върху му цѣлъ котелъ съ кипела вода. Не само че накуцваше повечко съ лѣвата си нога, но, стори ми се, като че се люлѣеше, като върви! Сѫщо, като да стѫпваше въ паници, така треповно ходеше. Азъ съмъ напълно убѣденъ, че ако да го попиташе тогазъ нѣкой: къмъ кой полъ принадлежи, или какво му е името — той нѣмаше да знае какво да отговори въ този моментъ!. . . На около му бѣхѫ го наобиколили нѣколко души адвокати, които се стремѣхѫ къмъ него, както мухитѣ къмъ нѣкоя гнила круша! Тѣ правехѫ

разни движения съ ржцѣ и му расправяхѫ нѣщо, което азъ не можихъ да дочуѫ, но за което можѣхъ лесно да се досѣтѫ . . .

www.libtool.com.cn

Бѣхѫ се изминали нѣколко години отъ произшествията, които описахъ по́-горѣ. Единъ юлски день бѣ притисналъ съ нетърпима горещина обитателитѣ на българската столица. Въздухътъ бѣше по́-горещъ и по́-задушливъ, отъ колкото въ столичната баня. Бѣше три и половина часътъ, слѣдъ пладнѣ. Както улицитѣ, така и хубавата градска градина, бѣха почти запустѣли. Рѣдко се срѣщаше жива душа. Не само хората, но и животнитѣ бѣхѫ се постарали да намѣратъ прибѣжище въ нѣкоя хладнинка запазени отъ слънчевия пекъ и задушливия нагрѣянъ въздухъ. Даже и листята по дърветата се бѣхѫ навели и подсѫнали единъ подъ други, за да се затулѫтъ, колко-годѣ отъ припекътъ. Храбри и по́-издържливи се показвахѫ само нѣкои пгиченца, които гонѣхѫ мухитѣ и скакалцитѣ по трѣвата и — одърпанитѣ момченца, които, безъ да обръщатъ внимание на несносния припекъ, тичахѫ по улицитѣ да продаватъ вѣстници, като се конкурирахѫ съ своитѣ надвиквания. Азъ ще се отбиѫ въ зданието на едно отъ висшитѣ, централни правител. учрѣждения.

Въ една полутъмна стая, която служеше за прѣдсобие на другитѣ стаи, сѣдеше на столъ единъ разсиленъ. Казахъ сѣдеше, но той вършеше и друго нѣщо въ това сѫщото врѣме — той спѣше съ климала назадъ глава; нѣколко мухи намѣрили за удобно и практично да му съставятъ компания, та да не е самъ човѣка. Не мислѣте, че и тѣ спѣхѫ съ него, не, напакъ, тѣ бѣхѫ въ пълната своя бодрость. За доказателство на това, може да послужи обстоятелството, че нѣколко отъ тѣхъ, т. е. отъ мухитѣ, бѣхѫ се наредили около полузиналитѣ му уста, както се нареждатъ перачкитѣ въ софийската пералня. Така наредени, тѣзи мухи не стоехѫ праздни, а смучехѫ старателно, съ своитѣ смукалки, отъ сокътъ, който намѣрвахѫ по зиналитѣ уста на разсилния. Отлитването и прихвъркването на мухитѣ се регулираше отъ тактътъ, който произвеждаше ненормалното хъркание на този вѣренъ служитель.

Въ една отъ послѣдующитѣ стаи сѣдеше срѣщу зелената маса единъ чиновникъ, потъналъ въ купове писма. Чиновникътъ занимаваше една твърдѣ висока и завидна длъжность. Той бѣше човѣкъ сухъ, повечко желтъ, отъ колкото черноманястъ на лице. Макаръ и младъ още, но по изразителния погледъ се виждаше да е доста таланивъ и способенъ човѣкъ.

Отекчителната жега морѣше и чиновникътъ, както и разсилния, но той не заспа, а слѣдваше грижливо да продължава своята работа. Така залисанъ и погълнатъ отъ своята работа, чиновникътъ не вдигаше око отъ масата, та затова и не съзрѣ, че вратата отъ неговата стая се приотваряше и пакъ се приклапаше. Слѣдъ всѣко отваряне се показваше по една мършава човѣшка главица, обръсната, и пакъ се дръпваше назадъ. На третия пѫть, слѣдъ провирането на главата, прѣзъ полуотворената врата се промъкна неусѣтно и цѣлото тѣло на дѣда Коля,

Божята Крава. Като миналъ покрай спящия разсилинъ, дѣдо Колю го аджедисалъ и не поискалъ да го лиши отъ приятния му сънецъ. Той се упѫтилъ къмъ първата врата, която му се мѣрнала и ограничилъ се само нея да отвори. Слѣдъ влизането си, дѣдо Колю мушна подъ лѣвата си мишца своя калпакъ, сви рѫцѣ върху тоягата си та се поклонѣ, наведе глава, издѫхна и едвамъ прошѣпна боязливо:

— Ете господине, я дойдохъ!

Чиновникътъ, изненаданъ отъ гласътъ на дѣда Коля, вдигна очи отъ своята маса и чакъ сега видѣ своя посѣтитель. Да ли за това, че дѣдо Колю му прѣсекна мисъльта, или пъкъ работата му бѣше много спѣшна, та се боеше да ѫ не закѫснѣе, но, както и да е, младия чиновникъ усѣти силна досада. Това се забѣлѣжи по помърщеното му чело и лаконически въпросъ, съ който се той обърна къмъ своя посѣтитель:

— Какво?

Дѣдо Колю не видѣ намърщеното чело, нито можеше да разбере отъ лаконическия въпросъ, та за това, като тълкуваше съвсѣмъ по своему запитването, той отговори наивно:

— Е, па, господине, . . . отъ Бога добро, ама отъ хората. . . . хичь не питай . . . станали живи дяволе, па само зло и патило! . . .

— Какво искашъ? — поднови чиновника.

— Па, онова, господине, . . . ще ли да сѣ свърши? — отвърна мирничко дѣдо Колю, като не се никакъ съмнѣваше, че чиновникътъ нѣма да знае нищо за неговото „*онова*“. Той бѣше увѣренъ, че не само всичкитѣ хора въ столицата, но даже и врабчетата, като чуруликатъ, сѣ за неговата работа расправятъ. Та и можеше ли друго яче той да прѣдполага, когато бѣше напълно увѣренъ, че всичкитѣ неоправдани хора, изъ цѣла България, само тука можѣхѫ да намѣратъ своето удовлѣтворение!

Чиновникътъ запита, нѣкакъ остричко:

— Кое?

— Па, моята работа, господине — отговори кротичко дѣдо Колю като упрѣ тъкъвъ умолителенъ погледъ къмъ чиновникътъ, като да ис каше милостиня отъ него. Този послѣдния повторно запита:

— Коя твоя работа?

Дѣдо Колю се повъсчуди, че този чиновникъ, който трѣбваше — споредъ неговото убѣждение — да знае за всичкитѣ работи на хората, могѫлъ да забрави неговата, та за това и отговори:

— Па, оная, де; нали знаешъ? . . . за моята воденица

— Нито знамъ коя е твоята работа, нито разбирамъ за коя воденица ми говоришъ — отвърна чиновникътъ съ единъ гласъ, който изразяваше силна досада.

Дѣдо Колю попристѫпи по-близичко, климна глава, за да покаже съ носътъ си върху книжята, които бѣхѫ натрупани по зелената маса, и добави:

— Па, вижь . . . оно тука трѣбва да пише. —

— Тука нѣма нищо да пише — отвърна отсѣчено чиновникътъ и извади изъ лѣвия джобъ на жилетката си златния часовникъ, за да види кое е врѣме.

www.libpool.com.cn

Дѣдо Колю настояваше да увѣрява чиновникътъ, че между толкова писма, що бѣхж натрупани на масата, трѣбва непрѣмѣнно да има и нѣкое, дѣто ще да бжде писано и за неговата работа, но чиновникътъ отговори: „Тука нѣма нищо такова писано“ —

Дѣдо Колю се намѣри принуденъ да подкрѣпи своитѣ увѣрения съ факти, за това и отвърна самоувѣренно:

— Хайде де, какво да нѣма нищо писано, като го писахж онѣзи хора?! . . . Я самъ видохъ съ очитѣ си когато го писахж!—

— Кои хора сж го писали? — запита чиновникътъ.

— Е, па знамъ ли я? . . . ваши хора трѣбва да сж биле. . . . и они бѣхж, като тебе, у чърни дрѣхи облѣчени, . . . Трѣбва и тѣ да сж биле изъ града.—

— Какъ сж писали? — запита нетърпеливо чиновникътъ.

— Ситно писахж, господине — отвърна спокойно дѣдо Колю и добави: — писахж го на Тонювата кърчма; тѣ дѣдо Тоню е живъ . . . и онъ да е тука и онъ ще ти каже! —

Чиновникътъ се неволно позасмѣ на този отговоръ и запита пакъ:

— Кадѣ е тая Тонюва кърчма?

— Е, па, у наше село си е, господине — отговори дѣдо Колю,

— Отъ кадѣ си ти? —

— Па, отъ нашенско съмъ, господине. —

— Отъ кое мѣсто? Отъ кое село си, питамъ те. —

— О, господине, па оно е просто село, оно не прилича на София . . . Оно е много далечъ отъ тукъ . . . ходилъ съмъ цѣла недѣля пѣшъ а съ конь може да се стигне за три-четири дена . . . Чакъ тамъ задъ планината . . . Ако си слушалъ Сврачево, да прощавашъ, отъ тамъ съмъ . . . Ти нали не си ходилъ у Сврачево? —

Чиновникътъ не счете за нуждно да отговори на дѣдо Колю дали е ходилъ въ неговото село. Той бѣше станалъ нетърпеливъ и кроеше въ умътъ си какъ по-скоро да се избави отъ това досадно посѣщение. Като се увѣри, че задаванитѣ отъ него въпроси сж излишни въ тоя случай и служатъ повече за усложнението на отговоритѣ, чиновникътъ намисли да прѣкрати по-скоро расправията на дѣдо Колю, та за това му каза:

— Раскажи ми каква ти е работата.

(Край въ идущата книжка)

www.libtool.com.cn

СТИХОТВОРЕНИЯ.

(Изъ IV-та часть на „Novissima Verba").

I.

Двѣтѣ бѣздни.

Прѣдъ мене зинали стоятъ двѣ пропасти ужасни. . .
Умътъ ми, като пламень слабъ на вѣтъра изложенъ,
Трепти, обсажданъ отъ боязнь. . . Видѣнья ежечасни
Оприличаватъ бдѣнието ми на сънь тревоженъ . . .

Двѣ пропасти прѣдъ менъ стоятъ, готови да погълнатъ
Изнемощѣлата ми плъть, това несносно брѣме,
Сърцето ми, обилѣно съ кръвь, — готови да обърнатъ
На мрачность туй, което бѣ ужъ Гений въ друго врѣме!

Двѣ пропасти прѣдъ менъ стоятъ, и въ тѣхъ азъ виждамъ цѣла
Една вселенна отъ мечти, надежди, пожеланья,
Дѣлата си, свещенното искуство, идеала!

Двѣ пропасти стоятъ прѣдъ менъ . . . Едната, о стенанья!
Се казва: — *„Отвращение отъ сѫка жизнь човѣшка!"*
А втората: — *„Страхуване отъ тлѣнностьта мрътвешка!"*

II.

Прѣдъ Олтаря,

(1 Януарий, 1887).

Christus nos liberavit!

Като елха, съборена отъ молний надъ скалитѣ,
Причупена и полуизгорена, —
Тъй сьмь разбитъ, — на страститѣ жестоки подъ стрѣлитѣ!
Дай ми утѣха, Боже мой, Ти който на орлитѣ
Си далъ твърдьта всевѣчно озарена!

Кат' червейче притиснато въ праха подъ колелото
На нѣкоя грамадна колесница, —
Тъй, Господи, потъпканъ сьмъ и азъ сега отъ злото!
О Боже, не оставяй ме да гинѫ въвъ теглото,
Простри надъ менъ отеческа дѣсница!

Като мравка, отнесена отъ пороя дъждовенъ,
И най-подирь исхвърлена въ морето,
Тъй съмъ повлѣченъ отъ грѣха язвителенъ, тяжовенъ!
Прѣдпазвай ме отъ примкитѣ на този свѣтъ лъжовенъ,
И укроти ми, Господи, сърдцето!

III.

Шопаръ и градина.

Басня.

Свинята влѣзнала еднъжъ въ една градина
Да поразгледа ушъ цвѣтята, —
Да види тѣзи чудеса на чудесата:
Триндафилъ, тамянуга, кремъ, гиргина; —
Разгледала, — и взела да хитрува
И да мздрува,
Да маха съ муцуната и съ краката,
Градина, градинарь да критикува . . .
„— Тѣзь листи що допиратъ до земята?. . .
„Туй цвѣте що е бѣло, туй червено,
„Туй алено, а туй зелено? . . .
„Защо си вири тъй главата
„Тъзъ роза? . . .
„Бодилитѣ по нея за какво сж?
„Прьстьта защо е черна? . . . И защо
„Е тъй окастрено това дърво?
„Какви сж тѣзи бубулечки,
„Тѣзь камъчета, тѣзи клѣчки?
„А товъ *картоиъ*
„Защо прилича тъй на снопъ?
„Трѣвата що е суха,
„Защо е пълненъ съ миризми въздуха?
„Тъй близичко до тѣзи *Мдмини Сълзи*
„Защо брашляна да пълзи? . . .

Тъй докато витийствовалъ шопарътъ,
Вѣстилъ се ненадѣйно градинарътъ
Въоржженъ съ дебела пръчка,
И далъ на своя гостъ да разумѣе
Шопарската градина, — „*Кдчината*“, — дѣ е . . .

Свѣстете, се, не дигайте вечь глъчка,
О *псевдо-критикари,* хора груби
www.libtool.com.cn И глупи! . . .

IV.

Епиграмма.

За единъ вѣстникъ. . . .

Нашарения товъ листѣцъ — е толкозъ вѣстникъ,
Подпалена пачавра колкото е свѣщникъ.

V.

Лояна свѣщь и парцалъ,

Басня.

„— Защо ли человѣцитѣ обичатъ свѣтлината
„На слънцето? . . . Кждѣ ли е хубавината
„На туй свѣтило, вече застарѣло,
„Безсилно вече, приблѣдпѣло?
„Ахъ, колко е приятна тъмнината, —
„Когато грѣй луната,
„Какъ сѣко бѣло нѣщо става дважь по-бѣло!...
„Каква услада и какво очарованье
„Прѣзъ нощнитѣ сѣдѣнки, —
„Магическо едно сиянье
„Кога испълва въздуха съсъ сѣнки
„И съ поетически видѣнья?
„Да, чудна е и прѣлестна нощьта,
„Нощьта е иввора на всички наслажденья,
„Нощьта е майката на сѣка красота! . . .“

Тъй си бърборела еднъжь свѣщьта,
Раскапалата лояната свѣщь,
Най мрьсната вонеща вещь
Подъ синий сводъ. . . Тогась, единъ парцалъ
Товъ отговоръ ѝ далъ: —

„— Разбирамъ азъ, другарко прѣлюбезна,
„Защо не можешъ да търпишъ на слънцето лучитѣ!

„Ти само нощно врѣме си полезна,
„И то въ кръчмитѣ, —
„А денемъ сѣкий се гнуси отъ тебъ и те прѣзира!..“

www.libtool.com.cn

Читательтъ разбира
Значеньето на този *Аполог*. . .
Отъ добрината
На тъмнината
Да ни опази Господъ Богъ! . . .

Ст. Михайловский.

ИЗВѢНЪ БѢЛГАРИЯ

Пѣтни записки.*)

IX.

Исакиевский съборъ. Петербургската светиня. Гробътъ на Царя Освободителя. Петропавловската крѣпость. Нева. Островитѣ. Наумъване за България.

Онова, което съставлява най-грамадното украшение на Петербургъ, което прѣхласва чужденеца, е Исакиевската черква. Тя е едно чудо на християнското зодческо искуство и подиръ римския свети апостолъ Петръ тя най-много поразява съ своитѣ величественни размѣри, изящество и строго великолѣпие. Тя е построена недалеко отъ Нева и позлатеният ѝ куполъ, надминува по величина сички сгради петербургски. Общий видъ на храма е простъ. Това е правоъгленъ ковчегъ, надъ който стои куполътъ. Отъ четирѣ страни има по една класическа портика, а въ основанието на куполътъ се върти коринтска колонада — и тя и портикитѣ отъ моравъ финландски гранитъ. Главната врата, най-великата, казватъ, въ свѣта, е отъ бронза съ грамадни барелиефи и статуи. Подобни украшения покриватъ и четиритѣ фронтона на портикитѣ и стрѣхитѣ. Въ вътрѣ храмътъ съ сводове подпирани отъ малахитови стълпове, е богато украсенъ съ златни образи, фрески, мозаики, металически и мраморни изваяния, работи на най-знаменити майстори. Тоя чуденъ храмъ е сграденъ при императора Николая и е костувалъ близо 30 милиона рубли. Гордо царува той сега надъ великата столица, и кога се отдалечаваме по морето отъ нея, тя полека-лека исчезва и съвършенно потъва; само исакиевский колосаленъ куполъ дълго врѣме още фантастически стѣщи мѣжду вълнитѣ и небесата.

---

*) Продължение отъ 3 книжка.

Ако Исакиевската черква е гордостьта на Петербургъ, то Петропавловската е светинята му. Въ раскошната ѝ вътрѣшность се съхраняватъ мощитѣ и любопитни исторически въспоминания: изященъ свѣтилникъ отъ слонова кость, изработенъ отъ Петра Великий, съ изображенията на всичкитѣ му побѣди; Суворовски вещи и ключътъ отъ Варшава, военнитѣ трофеи — отъ турскитѣ войни, и пр. Тука сж гробницитѣ на императорскитѣ семейства отъ Петра I насамъ. Тие гробници, наредени около стѣнитѣ, сж ковчегообразни, мраморни саркофаги. Надъ Екатеринината стои адмиралско знаме — зето въ боя при Чешме. Тукъ видѣхъ и гробницата, дѣто почива свещпятъ прахъ на Царя-Мжченика, отецътъ на българската свобода. Денонощно гори свѣтилникъ нздъ гроба надъ покойника, всѣка зарань вѣнецъ отъ прѣсни цвѣтя се полага надъ главата му, цѣлъ день върви народъ да коленичи прѣдъ мраморний ковчегъ, който пази старъ александровски солдатинъ, съ гжрди обрѣменени съ военни награди. На стѣната, подъ стъклена ракла, сж изложени златнитѣ и срѣбърнитѣ вѣнци, прощаленъ поклонъ отъ русскитѣ градове, отъ царетѣ и народитѣ, къмъ покойний господарь. Българския вѣнецъ не го намѣрихъ. Кждѣ бѣше той? Хрумна ми ужаспата мисъль, че България не е пратила на гроба на освободителя си вѣнецъ! Но спомнихъ този часъ, че тя испраща, ако не се лъжж, по княза Александра, и се успокоихъ. Но дѣ е вѣнеца? Азъ напраздно търсяхъ до сръбския и черногорския вѣнецъ — българския! . . .

Дълго стояхъ неподвиженъ прѣдъ гробницата —

Прѣдъ мене се исправяхж обрези и картини отъ вчерашното минало, което ми се варди като сънь... Легиони юнаци, които съ пѣсни минуватъ Дунава и съ пѣсни се хвърлятъ въ бойоветѣ; петдесеть хиляди кървави тѣла прѣдъ Плѣвенъ. . . . Полкове въ огъня, полкове въ спѣжнитѣ вихри на балкана. . . . Полкове подъ цариградскитѣ стѣни. Тѣ носатъ кърваво знаме, и на него съ слънчови лучи сж написани думитѣ: „Освобождение на България.“ И всичкий тоя исторический трусъ, който покърти вселенната, бѣше дѣло на неговата воля, луча на неговата мисъль божественна и прѣкрасна. . . Да, тукъ лежеше великиятъ, богоподобниятъ царь, милостивиятъ нашъ баща. . . И, не знаж защо, нѣкакво срамно и мжчно чувство, като угризение, като срамъ, ме нападна; азъ се боихъ да не би невидимата му сѣнка да ме отгласне грубо отъ гроба му и да почувствувамъ леденото дихание на гнѣва ѝ.

И коленичихъ, опрѣхъ чело до студений мраморъ, и се молихъ. .

. . . . . .

Черковата св. Апостолъ Петръ и Павелъ, се намира въ оградата на Петропавловската крѣпость, на дѣсний брѣгъ на Нева, изградена отъ Петра Великий. Мрачна и скрѣбна е тъзи ограда, отъ всякждѣ обиколена съ вода, въ която се потапятъ нейнитѣ стари, чървеникави грозни зидове; тѣ сж снабдени съ бойници и съ черни топове, насочени на всяка страна. Това е единъ малъкъ кремлъ на Петербургъ. Високо надъ нея се издига въ небето златната игла на черковния куполъ съ ангелъ на

върха. Забѣлѣжителна е и звънарницата на св. Петръ и Павелъ, камбанитѣ на която, когато забиятъ, запѣватъ мотивътъ на химнътъ: „Славься“. Тамъ се намира сѫщо монетний дворъ, държавната съкровищнина, казарми и тъмници. Въ една отъ тѣхъ е билъ умрѣлъ Писаревъ. . . . Тежко чувство произвожда отъ вънъ на душата тая крѣпость, която мълчаливо и зловѣщо се огледва въ шумящитѣ води на Нева.

Едно отъ най-величавитѣ украшения на русската столица и което не се дължи вече на човѣшката ржка, а на природата, е тая рѣка. Не знамъ, дали думата рѣка е на мѣстото си тука. Нева е повече единъ проливъ, единъ Босфоръ, който съединява Ладожско езеро — два пѫти по-голѣмо отъ Мраморно-море — съ Балтийско море. Тя има около 30 верста дължина, и нейнитѣ дебели, солено-горчиви вълни, които се влачѫтъ бавно изъ широката си матка, не се различаватъ отъ морскитѣ. Двата брѣга на Нева сѫ изградени отъ сивъ гранитъ и съединявани отъ нѣколко тежки колосални мостове. На длъжъ по тѣхъ по петербургската страна, се протакатъ прѣвъсходната Английская и Дворцовая набережная (кé), дѣто сѫ наредени най-аристократическитѣ дворци и фамилии, съ една строга, импозантна и горда архитектура. — Като съобщава Петербургъ съ морето, Нева въ сѫщото врѣме го дѣли на двѣ голѣми части — Петербургская сторона и Виборгская сторона. — Послѣднята е подраздѣлена отъ ржкавитѣ на рѣката на нѣколко острови. Сега е мѣсецъ май. Тие прѣлестни оазиси сѫ плувнали въ прѣспи зеленини, въ горици, въ раскошни градини, паркове изъ които се нишатъ гнздави лѣтни кѫщици (дачи) съ увеселителни павилйони съ най-игрива и фантастическа архитектура. Човѣкъ не може да се нарадва и навъсхити на тие чаровни мѣста, дѣто въ горещитѣ всичкий охоленъ Петербургъ бѣга да дири покой и прохлада.

Двѣ нѣща не се забѣлѣжватъ тука, безъ които познавашъ, че пролѣтувашъ въ съсѣдството на полярния прѣдѣлъ: нѣма цвѣтя по градинитѣ, и ароматитѣ имъ, нѣма птички изъ въздуха, и пѣснитѣ имъ. Скѫпливитѣ косвенни лучи на слънцето такава раскошь не позволяватъ. А нашитѣ тракийски долини сѫ размирисали отъ триндѳфили, и въ градинитѣ ни благоухаятъ карамфили и пѣятъ славейченца, и изъ клонитѣ цвъртѫтъ весело хиляди птиченца и играятъ фантастически кадрили изъ благиятъ въздухъ. О отечество, колко си хубаво! Искуството едва е засѣгнало твоята благодатна почва, човѣшкий геній и трудъ не сѫ направили за тебе никакви чудеса, но ти самó си чудо — божественно и нержкотворно, и сичкитѣ лъскави гранити на Финляндия, и мрамори, и бронзи, и порфира на Петербургъ не могѫтъ го сравни по хубость съ една твоя увиснала надъ потока балканска скала, изъ която стърчи киченица, благоуханна люляка, и съ полюшква. . .

X.

Театри. Балетъ. Балагани. Простонародна книжнина. Столичното общество. Тежнене къмъ западъ. Економическа война. Аристокрацията. Панъ Пшедуховски. Долнята класса. Влияние на климата.

Чугунътъ, въ образа на Авроринитѣ коне, киче сѫщо челата на голѣмитѣ петербургски театри. Прѣзъ велики пости оперитѣ сѫ затворени. Подиръ великденъ азъ присѫтствувахъ въ Мариинската на „Фауста“, а послѣ на феерический баллетъ „Жизелъ“. Тукъ се бѣше стекълъ цѣлий петербургский beau monde, за да види грацията — и пязщнитѣ прасци на новата балетна звѣзда, прилетѣла нáскоро отъ западъ. Петербургъ обязателно има всяка година по една нова царица на операта, или балета, на която се кланя. Баснословни възнаграждения се плащатъ на тие изгóри. Това обяснява охотата на най-прочутитѣ актриси да посѣщаватъ Петербургъ. Петербургъ и Америка сѫ рудницитѣ имъ — Парижъ имъ дава дипломътъ. Главната балерина въ „Жизелъ“, мадмуазелъ Бессонѐ, — играеше прѣлестно. Тя е крѫглолика, черноока хубавица, съ доста пластически форми. Това отсѫтствие на ефирность, което ú спечели въсторженни обожатели, начумери нѣкои твърдѣ истънчени вкусове, и на заранта печатътъ хвърляше укори възъ природата, защо не е дала повече въздушность на госпожица Бессонѐ. Казватъ, че балетътъ е най-новото изражение на драматическото искуство, и въ него една искусна играчка може да изобрази най-нѣжнитѣ, най-неуловимитѣ движения на човѣшката душа — съ краката си. Споредъ мене, трѣбва да си надаренъ съ много богата фантазия и добра воля, за да съзрешъ това нѣщо въ тия пантерски скачания на полуголитѣ дѣви, въ тие дервишки въртения, котешко бѣгане, ходене на прьститѣ и оризонтално вдигане на единия кракъ къмъ публиката. . Увѣренъ съмъ, че голѣма часть отъ нея разбира толкова отъ краснорѣчието на вдигането малкитѣ крачка, колкото и азъ. Да забѣлѣжѫ пѫтемъ, че по тая причина, прѣднитѣ столове всякога сѫ заловени отъ старцитѣ, като късогледи. . . Както казахъ, „Жизелъ“ е феерия. Русский человѣкъ, като въсточенъ, има и вкусъ такъвъ, и много бѣга на чудесното. За това вълшебнитѣ прѣдставления, феерии, привличатъ най-много публика. За простий народъ сѫ построени нарочно балагани — грубо-шарени бараки — на Царицинъ-Лугъ, обикновенно мѣсто на народнитѣ увеселения прѣзъ Свѣта-Недѣля. Азъ посѣтихъ балаганитѣ. Тукъ се даватъ зрѣлища за Еруслана Лазаревича, за Илия Муромецъ, за Суворова и други богатири на русскитѣ народни прѣдания и история. Съвсѣмъ патриархални сѫ театралнитѣ нрави, както въ Англия по врѣмето на Шекспира. Зрителитѣ, съ шапки, ядѫтъ мекяци и пиятъ на столоветѣ, които нѣматъ нумера, и често се случава единъ чинъ, който побира 20 души, да побере и 40. Актеритѣ сѫщо не се сѣсняватъ много. Тѣ не прѣправятъ лицата си и това ми науми нашитѣ неотколѣшни любителски прѣдставления, дѣто Райна княгиня излазяше съ пѫдарски мустаци. . . Тѣ приказватъ съ приятелитѣ си, що сѫ на столоветѣ, и се

поправятъ на сцената ругателно и високо: „Егоръ, не смотри, болвапомъ — твоя очередь. . .“ „Миколай, ти запуталъ меня, проклятый!. . .“ публиката не показва чудване: може-би, мисли, че тия думи сж въ самата пиеса. Често тие прѣдставления иматъ притезание по поучителность. Такова бѣше „Пятемествието по Русия“. То състоеше отъ редъ голѣми картини, които постоянно се мѣняваxx съ нови, посрѣдствомъ макинизмъ, както въ панорамата. Единъ акторъ, отъ прѣдъ на сцената, обажда названията на мѣстноститѣ. Понеже тоя ученъ човѣкъ стои гърбомъ къмъ картинитѣ, и не се обръща да ги погледне, той често прави грѣшки доста комически. Така, той вика: „Святая Кіевопечерская лавра!“ а на сцената излазя градъ Казанъ, съ татарски джамии; или обади: „Городъ Одесса и Черное-море“! а зрителътъ гледа Кавказскитѣ планини. Впрочемъ, нему сѐ е равно: той не е виждалъ ни еднитѣ, ни другитѣ, и нѣма защо да се сърди за тие малки географически неточности. Прѣдставлението се увѣнчава обикновепно съ апотеозата на Русия, при бѣнгалско освѣщение и съ казачокъ. На Царицинъ-Лугъ, който се прѣобръща на пъстъръ панаиръ, ще срѣщнешъ и книжни лавки съ простонародни книжки — лубочна литература, — както ги наричатъ руситѣ. Това сж блудкави приказници, съ чудати названия и съ фигурки на корицитѣ, за разни богатири чудовища и страхотии, наивни създания на русска фантазия. Тая умствепна пища свидѣтелствува за ниската степень на развитието у простий народъ. На нѣкои отъ тѣхъ съ удивление ще съгледашъ името на графа Л. Толстой. Знаменитий писатель съ единъ редъ книжки, написани популярно, залѣга напослѣдъкъ да помами народътъ къмъ по-трѣзенъ прочитъ. Сжщо и нѣкои Пушкинови произведения и други повѣсти, напечатани на ефтена хартия и съ нашарени корици, се въвиратъ лукаво мѣжду легионътъ Еруслани Лазаревичи, Бова Королевичи, Ивани Царевичи, като прѣдрѣшени въсточни князове между пъстрата пазарска сган.

Но, ако голѣмата масса отъ русский народъ се намира още, по своето умственно развитие, въ полуазиатский вѣкъ на Ивана Грозни, то столичното общество е направило голѣмъ напрѣдъкъ въ усвоение западната образованность. Петербуржецътъ постоянно има обърнатъ погледъ къмъ западна Европа, и неговитѣ понятия, убѣждения, вкусове се изработватъ подъ влиянието на европейский културенъ духъ. Нѣмската и англииската философия ржководатъ умоветѣ, както Парижъ — вкусоветѣ на Петербургското образовано общество. Това се отразява, впрочемъ, икономически врѣдно на страната. Петербуржцитѣ прѣдпочитатъ чуждитѣ сукна прѣдъ прѣвъсходнитѣ русски, които, като не плащатъ мито, сж значително по-ефтини. Търговцитѣ се ползуватъ отъ тая слабость за европейски материи, и прѣкарвасъ и рускитѣ за такива, по високи цѣни. Вкусътъ за въпкашнитѣ произведения дохожда до комичность. Даже и бабичкитѣ, конто продаватъ печени семки отъ слънчогледъ по улицитѣ, прѣпоржчватъ стоката си, като *заграничпа*.— „Подсолнечки отъ куда, бабушка?“ — „Заграничнія: изъ тамбовской губернией, поддержите комерцію, баринъ“ отговаря тя. Но много русско злато се из-

нася на външъ още отъ навикътъ на богатитѣ и аристократитѣ да харчатъ милиони по расходка по Европа, нѣщо на мода. Тамъ често се разсипватъ отъ безумно раскошенъ животъ, или въ картофорство, или пъкъ съблѣчени отъ французскитѣ очарователници. Русското разсипничество на западъ е станало за пр́иказъ: „Riche comme un boyard russe.“ Златний сънь на всѣка парижка кокотка е да си намѣри единъ „русски князь“. Русскитѣ богаташи, като разоряватъ себе си, обѣдняватъ и страната, която се намира въ тежъкъ финанциаленъ кризисъ. Постоянното изнасяне на външъ русската книжна рубла, повлѣче обезцѣняванието ѝ въ европейскитѣ бурси. Русското правителство потърси какъвъ-годѣ лѣкъ за ограниченнието на злото въ една финанциална мѣрка: обложи съ новъ данъкъ заграничнитѣ паспорти, (по 50 рубли за всяко тримѣсечно пр̀ебиване извънъ Русия). Това не угоди на заинтересуванитѣ, а часть отъ печата — либералний — осѫди мѣрката, като пречка турена на прогресса Едно отъ това, друго отъ по̀-силни влияния, види се, на тоя законъ, както и на много други добри начинания, мина лѣсица пѫть: налогътъ се намали до смѣшность. Тъй или инакъ, но това развали нервитѣ на западнитѣ съсѣди на Русия, които я обвиниха въ китайщина, а графъ Бисмаркъ я наказа по̀-осязателно съ увеличение налога възъ русскитѣ стоки, които влазятъ въ Пруссия. Тоя ударъ има̀ противоударъ: Русия пакъ увеличи митото възъ желѣзнитѣ издѣлия, които идѫтъ прѣимущественно отъ германскитѣ фабрики. Тая охранителна мѣрка се прие съ голѣмо удоволство отъ русското общество, а печатътъ завърза люта прѣпирня съ германский, който бълва гущери и змии. Както се види, русското правителство е намислило да пристѫпи къмъ цѣлъ редъ мѣроприятия за ограждение вѫтрѣшната промишленность отъ напора на нѣмската конкуренция. Законътъ за увеличение митата се послѣдва отъ новъ — отъ политическа важность. Съ указъ се запрѣщава на чужди поданици — а на евреитѣ безусловно — да купуватъ или наематъ недвижими имущества въ западнитѣ губернии на Русия, наводнени отъ евреи и нѣмци. Числото на тие послѣднитѣ нараства всяка година отъ нови пришелци, и, като по̀-прѣдприемчиви отъ коренното население, въ бързо врѣме ще зематъ въ свои рѫцѣ търговията и богатството, а въ случай на война, Русия ще намѣри въ самитѣ си прѣдѣли враждебно население. На сръднята на нѣмский печатъ, русский забѣлѣжи, че Бисмаркъ не прѣди много испѫди безчеловѣчно много хиляди русски поданици — поляци, изъ Пруссия, и че възмездието на Русия е много по̀-великодушно отъ поменатата жестокость. Нѣмското приятелство, на което Русия жертвува̀ най-жизненни интереси, никога не е имало искренъ характеръ. И сега, при сѣки случай, се озѫбватъ бѣлитѣ конци, съ които го е кърпила дипломацията.

Загатнахъ по̀-горѣ нѣщо за Петербургската аристократия; нека кажа̀ още нѣколку думи. Това съсловие, което на врѣмето си е стояло на кърмилото на дьржавний животъ и е играло пьрвенствующа роль, сега е въ упадъкъ и линѣе, като сичко що е отживѣло вѣка си. Това гордо съсловие, по прѣдание, и днесъ се дьржи на почетно растояние отъ ос-

талото общество и не дава лесенъ достжпъ въ срѣдата си, даже на заслугата и дарованието. Впрочемъ, то се е изродило въ бюрократическа и богаташка аристокрация. Старата, родовитата, наслѣдственната аристокрация, извѣтрява, повечето отъ членоветѣ ѝ сж успѣли да осиромашѣятъ а нѣкои да достигнатъ до крайно бѣдность, много сиятелства да станатъ лакеи и швейцари (вратари). Такива прѣвратности само въ Русия ще срѣщне человѣкъ съ голѣмитѣ родове и високи титли. Това е и съ полската аристокрация. Швейцаръ̀тъ на кжщата на Малая Садовая (улица), дѣто живѣяхъ, бѣше нѣкой си „ясновелможний“ панъ Пшедуховский.

Той е петдесеть годишенъ человѣкъ, пусталястъ, съ чекинясти мустаки и сурово лице, всякога прихлупено отъ фуражката. Колчимъ мина изъ вратнята азъ го виждамъ, че седи въ жгълчето си и чете Мицкевича съ вджлбоченъ и строгъ видъ. Еднажъ го попитахъ какво чете отъ любимий си поетъ. Види се, че не на врѣме парушихъ занятието му: той закри книгата, тупна я по масата, изгълча сърдито: „О Мицкевичъ!“ и влѣзе въ станчката си. Азъ останахъ слисанъ — това гордо възклицание имаше такъва смисъль: „Защо ме питашъ, господине? Азъ съмъ полякъ и четж Мицкевича! Остави ме на покой! Сичко прѣзирамъ. . .“ Поне нѣщо, близко до това значеше. Распитахъ бабичката му, полкиня сжщо, и узнахъ, че намусения старецъ билъ „ясновелможний панъ Пшедуховский“ нѣкогашенъ полски магнатъ, разорѐнъ съвършенно. Подиръ това откритие мене ми ставаше неловко, колчимъ нощѣ, като ми отваряше портата, азъ туряхъ въ ржката на панъ Пшедуховски, споредъ обичая, петнайсеть копѣйки. Той приниаше навжсено, безъ да каже нѣщо. На Литейний проспектъ показахж ми въ едно дюкянче, като которка, единъ кърпачъ на обувки. Той бѣше графъ. Той е по-разговорливъ и не роптае на сждбата, както панъ Пшедуховски. Той забѣлѣжи нашето удивленне, смѣсено съ чувство на състрадание, и прибърза да ни каже съ достоинство: — „Азъ знамъ какво ви смущава. Не безпокойте се, честниятъ трудъ никога не може да обезчести единъ русски графъ“. Другъ единъ, баронъ, или князь, изщукна ми изъ ума, чийто дѣди сж играли голѣма роль още при Петра Великий, пали печкитѣ сега въ една отъ пьрвитѣ гостилници Петербургски. Sic transit gloria mundi.

Запознаванието съ битътъ на противоположната класса, така да кажж долний слой отъ петербургското общество, е нѣщо твърдѣ лесно, защото тя населява кръмитѣ, трактиритѣ, улицитѣ и всички сборищни мѣста. Скръбно впечатление произвожда всжду тая обезнаслѣдена, безименна, сива сганъ на столицитѣ. На какви мизерии тя е жертва! Какви страшни трагедии всѣки день се разиграватъ въ срѣдата ѝ, невидѣни и нечуени отъ никого! Само вѣстницитѣ на четвъртата страница, съ ситни словца, всѣки день обявяватъ мрачни развѣзки на разбити сжществования: еди коя бѣдна дѣвица изяла фосфоръ отъ кибритъ и се отровила; еди кой легналъ подъ колелата на локомотива; други се хвърлилъ въ Нева; други си уврѣлъ ножъ въ гжрдитѣ, подиръ, като заклалъ любовницата си,—и цѣлъ редъ самоубийства, извикаии отъ гладътъ, отъ порокътъ, отъ пиянството и отъ отча-

янието. Само Лондонъ, може би, да надминува Петербургъ съ изобилие на подобни посѣгания възъ живота. Но русскій человѣкъ показва голѣмо прѣзрѣние къмъ живота. Тяжното, начумерено сѣверно небе, което лежи като крушуменъ сводъ надъ главата му, трѣбва много да спомага за развитието на мрачното му настроение. И наистина, тоя безпощаденъ, болнавъ, влаженъ климатъ е способенъ да убие всяка организация, да внесе сѣмето на отчаянието въ всѣка отпаднала душа. Тукъ нѣма, ни пролѣть, ни лѣто, ни есень, а една постоянна мокрота, съ която вѣтроветѣ, мъглитѣ и блатата напоявать въздуха. Ето сега е 19 Май, и слѣдъ кратковрѣменна усмивка на пролѣтьта, настапахж дъждове, киши и студъ, като, че смѣ прѣзъ ноември, и всичко това наситено съ една гнила влажность, която утравя дробоветѣ. Подирь ще настанатъ пъкъ, както ми казвать, непрѣстани тропически горещини и нажеженитѣ стѣни и улици ще направать града невъзможенъ за живѣние. И дѣйствително, всѣки който може, бѣга на дачитѣ, въ прохладнитѣ дъбрави извънъ столицата.

(Слѣдва).

Не веселъ е за менъ деньтъ
И нощь спокойна не дохажда,
Когато всѣка мисьль ядъ
За настоящето въ мень ражда.
И азъ не могж да сдържж
Студеното си вдъхновенье
И казвамъ: „всичко е лъжа
И всичкото е заблужденье“. .
Безуменъ, спри! Неравенъ бой
Не дѣй тъй рано си избира,
Свѣтътъ поета не разбира,
Когато инакъ мисли той.
И кой е кривъ? Защо избра
Пò-тежъкъ трудъ отъ свойтѣ сили,
Защо въ душата си събра
Ти нѣжни образи и мили,
Когато само съ тѣхъ не може
Поетътъ вѣчно да живѣй,
Кога сърдцето се тревожи
Отъ мирскій шумъ и студенѣй.
Защо ти свѣтскитѣ закони
Не искаше да разберешъ
И като много милліони
Съ чело спокойно да умрѣшъ?

Аврамовъ.

ХАСКОВСКИЙ МЕДЖЛИСЪ. *)

www.libtool.com.cn

Откъслякъ отъ неиздадената V часть на „Миналото“.

Отъ Ст. Заимовъ.

— Синко, кажи какъ те викатъ, отдѣ си и кой те проводи да убиешъ хаджи Ставри? — попита благо мюфтията.

Деликатното обращение на мюфтията произведе приятно впечатление въ душата на арестантина. Той много добрѣ разбра въпроситѣ на мюфтията, но се пристори че, ужъ не разбира отъ языка на султанъ Абдулъ Азиза и съ знакъ на ржката си даде да се разбере, че незнае турския языкъ. Каймакамъ-бей заповѣда на попъ Савва да прѣведе на български въпроситѣ. Рухане-векили испълни заповѣдьта, но безименния виновникъ съ знакъ на главата си енергично даде да се разбере, че неразбира по български. Слѣдъ това се яви за преводчикъ единъ отъ гръкоманитѣ. Узуновъ се съгласи да отговори на въпроситѣ посрѣдствомъ гръцкия прѣводчикъ; но да стои правъ, бидѣйки натоваренъ съ желѣза, бѣ не по силитѣ му. Той заяви чрѣзъ прѣводчикътъ си, че желае да сѣдне на столъ, ако ли пакъ такъвъ нѣма, то да му се позволи да сѣдне на подътъ: мюфтията уважи просбата, а каймакамъ-бей я счете за дързость, но пакъ заповѣда да му се даде столъ. Слѣдъ това зададохъ му се слѣдующитѣ въпроси: **)

— Какъ се наричате по име и фамилия?

— Забравихъ — отговори спокойно виновникътъ.

— Баща, майка, сестри, братя имате ли?

— Чини ми се, че нѣкогашъ ги имахъ, но сега ги нѣмамъ, впрочемъ и не ми трѣбватъ.

— Съ какво се занимавате?

— Запаятътъ ми е, ако не ви лъжа, нощенъ скиталецъ.

— Съ какво се прѣхранвате?

— Съ каквото намѣрж.

— Отъ кой градъ сте?

— Още не бѣхъ се родилъ, когато напустнахъ родния си градъ, затова и забравихъ името му.

— До сега кждѣ сте живели?

— На всякждѣ и никждѣ.

— Гдѣ сте се учили?

— Безграмотенъ съмъ.

— Къмъ какво вѣроисповѣдание принадлежите?

— Къмъ никакво.

— Отъ каква народность сте?

— Отъ рода на человѣцитѣ.

---

*) Продължение отъ 3 книжка и край.

**) Гледай вѣстницитѣ: „Едирне“, „Фаръ дю Босфоръ“, „Неологосъ“, „Вакитъ“, „Васаретъ“ и „Право“ отъ 1873, мѣсецитѣ: май, юний, юлий и августъ. Ав.

www.chitalishte.com.mk

— Отъ какъвъ „миллетъ“ си — повторно и сърдито попита каймакамъ-бей.

— Принадлежа на всичитѣ „миллети“ — бѣ иронически отговоръ.

— На чия държава сте поданникъ?

— На всѣкоя и на никоя.

— Какъ така?

— Много просто: принадлежа исключително на себе.

— Отговорете по-ясно: на кой царь плащате данъкъ?

— Никому, защото оснѣнъ една душа, която не се тегли съ ока и не се измѣрва съ аршинъ, и едно тѣло, което тежи 58 оки, никакви други притежания нѣмамъ тукъ долѣ на вашата планета.

Мюфтията не разбра отговорътъ; християнетѣ съвѣтници му го обясниха съ примѣри. Той се удиви и отново запита. Отговорътъ бѣ същия.

— А ти отъ коя планета си? — попита сърдито каймакамъ-бей.

— Отъ „Зорницата“.

— Лъжешъ, хаинъръ — кяфиръ, каза бея и тропна силно съ кракътъ си у подътъ.

Християнитѣ съвѣтници обясниха на мюфтията, че безименния виновникъ билъ житель на онази ясна звѣзда, която изгрѣва на истокъ прѣди разсъмване.

— Ай, ай, и това ли доживѣхме да чуемъ?! Бѣхъ слушалъ лъжи, но като тази първъ пътъ слушамъ. . . „Иллялахъ Мухамеди ресуллъ-аллахъ“. Синко, не ли е грѣхъ така да лъжешъ! . . . . . Срамота е, срамота е, синко . . . . Яжкъ за младостьта ти — съ съжаление произнесе мюфтията.

— На колко языка можете да говорите? сърдито попита кадж-баба.

— На всички, съ исключение на турски, русски и български — излъга Аргириадисъ, защото бѣ увѣренъ, че нито единъ отъ членоветѣ на съвѣта неможеше да провѣри лъжата му.

— Кой день додохте въ Хасково?

— Когато захождаше слънцето и изгрѣваше луната.

— Откждѣ додохте въ Хасково?

— Отдѣто изгрѣва слънцето.

— Накждѣ отивате?

— За тамъ, гдѣто захожда слънцето.

— Защо стрѣляхте въ хаджи Ставря?

— Причинитѣ на това най-добрѣ знае самъ той.

— Кой те накара да извършишь това убийство?

— Самъ си той.

— Кой?

— Самъ той, хаджи Ставри.

— И тази хубава!. . . жлъчно каза грькоманското рухане-векили.

— Знаешь ли, че той днесъ у-бя отъ твойтѣ крушуми? — каза

кадията съ цѣль да види какво впечатлѣние ще произведе неговата лъжа, върху виновникътъ.

— Много добрѣ е направилъ: ако не бѣ умрѣлъ щеше да дочака втори гостъ, като моя милость — съ истинско хладнокръвие отговори виновникътъ.

— Нарочно ви казахъ, че хаджията е умрѣлъ. Той е живъ и докторътъ увѣрява че ранитѣ сж съвършенно безопастни — разсѣни мюфтията.

— Дълбоко съжалявамъ, че оржжието ми така жестоко ме измами; той трѣбваше да умрѣ отъ моята ржка — натъртено каза виновникътъ.

— Както се разбра, ти се пишманишь (раскайвашь) за стореното злодѣяние?

— Съвършенно не; напротивъ, раскайвамъ се, че не дѣйствувахъ енергично и несполучихъ въ нощната си визитация.

— Какво зло ти е направилъ хаджи Ставри?

— Знаемъ само двамата — азъ и той — хаджията.

— Кой ти даде този алтжпатлакъ? (револверъ) — попита бѣятъ, като въртеше въ ржката си револверътъ на Ив. хаджи Димитровъ.

— Купихъ си го самъ.

— Откждѣ?

— Забравихъ името на града и фирмата на дюкянътъ.

— Кой ти даде този ножъ! — попита кадж-баба, като намѣрваше съ педа острилото на ножътъ, даденъ Узунову отъ Георги Минчевъ.

— Подари ми го непознатъ вамъ бучакчия.

— Кой ви подари тѣзи чипици? попита бѣятъ, като растягаше ластикътъ у чипицитѣ на Звукаря.

— Подарени ми сж отъ единъ инжинеръ — полякъ.

— Тѣзи петь английски лири твои ли сж?

— Да, моя собственность бѣхж, но сега сж ваши.

— Кой ти дале това пълномощно?

— Това *книжле* не е мое — отговори хладнокръвно виновникътъ, слѣдъ като разгледа, божемъ, съ любопитство пълномощното си.

— Това книжле е намѣрено въ дрѣхитѣ ти, завито, на, въ тази мушамица. Какъ така да не е твое?

— Навѣрно, хаджи Ставровитѣ хора сж го турили въ дрѣхитѣ ми когато се намирахъ въ несвѣсть.

Съвѣтницитѣ се изгледахж. Стаята замълча; нѣкакво недоумѣние се отпечата по лицата на съвѣтницитѣ турци. Джарто-олу, грькоманътъ, нестърпя, стана и енергично протестира противъ клевѣтата, скроена отъ виновника.

— А отровата отъ коя аптека купихте?

— Каква отрова?

— На, тази мушамичка съ бѣлия прахъ?

— Това е играчка, или по-добрѣ да кажа, това е измислица на градския докторъ.

— Синко, кажи защо стрѣля въ х. Ставри? — повторно запитѫ мюфтията.

www.libtool.com.cn

— Защото трѣбваше.

— А защо трѣбваше?

— Питайте него самаго.

Мюфти-баба полека задаваше въпроситѣ, прѣводачътъ грькоманъ съ сърдитъ тонъ ги прѣвождаше, а Узуновъ съ ирония имъ отговаряше.

— Синко, чувствувате ли се негдѣ ударени или ранени!

— Нигдѣ.

— Ржцетѣ, краката и лицето ви сѫ облѣни съ кръвь; това показва че сте повредени.

— Това показва, че въ мойтѣ жили тече артѫкъ кръвь — полуусмихнато отговори виновникътъ.

— Градскиятъ докторъ подаде ли ви медицинската си помощь?

— Нѣмамъ нужда отъ докторъ: природата сама цѣри.

— Не крийте името си, вѣрата си, народноста си, занаятътъ си, сѫщо и причинитѣ на покушението, кажете си нравичката и меджлисътъ ще ви помилва! — съвѣщателно и спокойно каза кадѫ-баба.

— Въ Хасково дойохъ не милость да диря, а хаджи Ставри да убия. Ако е умрѣлъ отъ куршумитѣ ми, то се считамъ напълно удовлетворенъ; ако ли пѫкъ не умрѣ, то ще се считамъ жестоко измаменъ....

— Отъ кого сте измамени?

— Отъ оржжието, съ което стрѣляхъ!

— На колко сте години?

— Никога не съмъ си задавалъ такъвъ въпросъ, затова и не могѫ да знамъ.

— Синко, ти си още младъ, не ли ти е мила младостьта?! Меджлисътъ ще те помилва, ако си кажешъ правичката.

— Милость отъ никого не търся; почитаемиятъ съвѣтъ ще ме ощастливи, ако рѣши още сега да ме нѣма между живитѣ! — каза момъкътъ съ дълбока увѣренность и отъ жеститѣ на ржцетѣ и гримаситѣ на лицето му ясно се разбираше, че той говори отъ дълбочината на сърдцето си; погледа и лицето му бѣхѫ чисти отъ всякакви приструвки.

Отговоръть произведе силно впечатдение на съвѣтницитѣ, и можеше дѫ бѫде другояче?.... На 1878 година се срѣщнахме въ Пловдивъ съ тогавашния хасковски мюфтия, а сега, слѣдъ освобождението, такъвъ въ Пловдивъ, и го помолихме да ни раскажи за личнитѣ си впечатления, испитани по отговоритѣ на Узунова. Той свърши разсказа си съ думитѣ: рѣшителенъ, рѣшителенъ момъкъ бѣше Атанасаки-челеби; азъ трепнахъ отъ страхъ и милость когато той каза: „милость отъ никого не диря, съвѣтътъ ще ме ощастливи, ако постанови още отъ сега да ме нѣма между живитѣ“. — Тукъ му е мѣстото да отбѣлежимъ, че Узуновъ отъ минутата на улавянето му до 20 май т. е. въ продължение на 17 дена, се намираше подъ тежкото впечатление на несполуката въ убийството и бѣ се рѣшилъ да се самоубие. Идеята за самоубийство бѣ напълно овладѣла неговото умствено

и морално съзнание, вслѣдствие на това за него бѣ безразлично той ли самъ ще се убие, или сждътъ ще поиска да му отнеме животътъ. Ето гдѣ е источникътъ на онзи видъ ирония и надмѣнность, които бликахѫ въ неговитѣ отговори прѣдъ меджлисътъ. Само человѣкъ, който е рѣшилъ да умрѣ, може така дръзко да отговаря на хора, въ рѫцетѣ на които се намѣрва неговия животъ. Подъ тѣжкото впечатление на несполуката Узуновъ се показа, че той я изгубенъ, както за себе си лично, така и за общото дѣло на *българското сѫзаклятие;* ето защо той бѫрзаше да умрѣ, ето защо се държеше прѣдъ меджлисътъ по необикновенно му. Обикновенитѣ престѫпници искатъ милость, когато се раскрие злодѣянието имъ, а безименния виновникъ вмѣсто милость искаше смъртно наказание, но не защото е извършилъ злодѣяние, а защото неуспѣлъ да испълни планътъ на по-отрано обмисленното политическо убийство.

Отговоритѣ бѣхѫ дръски, при това, бликахѫ съ ирония и сарказмъ, за това тѣ и сърдяхѫ членоветѣ на меджлисътъ. Мюфтията, както подобава на всѣко духовно лице, бѣ благосклоненъ и спокоенъ въ задаването на въпроситѣ; при това, много майсторски умѣеше да маскира онуй вѫтрешно вълнение, което прѣдизвикахѫ дърскитѣ отговори. Каймакамъ-бей се маскираше до извѣстно врѣме, но раздразнението скоро прѣскочи прага на търпението; той пристѫпи къмъ заплашването и грубиянството:

— Като ти туря нажежена гривня на врата, краката и рѫцетѣ, и като заповѣдамъ да ти ударятъ сто тояги, тогава вѣрвамъ, че ще си кажешъ правичката и кѫсичката, а като изрѣжа тъсма отъ гърба ти, ще разскажешъ всичко отъ игла до конецъ — заплашително произнесе бея, като пробарабани силно съ прьститѣ си по массата.

— Каймакамъ-бей заплашва, това му не прави честь; въ една френска книга, написана отъ единъ французинъ (напомнуване за съчинението на Ламартина) се разказва на европейцитѣ, че Султанътъ е „много милостивъ и дълготърпеливъ господарь“ и че хората му, които управлявать османската империя, притежавать сѫщитѣ качества.“ Каймакамъ бей е единъ отъ многото „дълготърпеливи“. Или учения френецъ лъжи, или Хасковския каймакамъ-бей прави исключение отъ общото правило — произнесе виновникътъ. [1])

Прѣводачътъ се уплаши отъ дързкия отговоръ, затрудни се да го прѣведе, но бѣ принуденъ отъ мюфтията да направи вѣренъ прѣводъ на казаното отъ виновникътъ. Думитѣ: „или учения френецъ лъжи, или каймакамъ-бей прави исключение“ озвѣриха бея; той кашна отъ ядъ, хрипна отъ мѣстото си и нанесе двѣ силни плѣсници по лицето на дързкия момъкъ. Съвѣтницитѣ се заразиха отъ постѫпката на бея, хрипнахѫ, всички на крака, приближихѫ се до виновникътъ и го заплюхѫ по лицето. Сърдцето на Кошти-Чорбаджи болѣзнено се сви и распустна и нѣщо тежко,

1) Този отговоръ е напечатанъ въ турския вѣстникъ „Вакытъ“ първи органъ на младо-либерална Турция. Търсихме въ другитѣ гръцки, турски, френски и български вѣстници издавани тогава въ Цари-градъ, но го не намѣрихме. Гледай вѣст. „Вакытъ“ Н-о 126 година II мѣсецъ Май.

като гюле, засѣдна надъ стомахътъ му; положението му бѣ отъ най тежкитѣ: не му даваше сърдце да заплюе другарьтъ си съзаклетникъ, нито пъкъ можеше да го защити отъ грубиянствата на другаритѣ си съвѣтници. Тъмничарътъ силно дръпна *лалето*, затворникътъ изблѣщи очи и сатанински изгледа бея и съвѣтниритѣ, които го заплюха. Силното дръпване на веригата произведе силно сътресение въ нервитѣ, мозъка и мускулитѣ на окованния въ желѣза момъкъ. Мюфтията се отказа да задава въпроси, а кадъ-баба начена да пита. Въпроситѣ му бѣха строги, придружавани съ жеститѣ на заплашването. Затворникътъ се обърна на мраморна статуя. На строгитѣ питания си правеше оглушки, пристори се че се не слуша какво се говори около му. Това още повече раздразни съвѣтницитѣ.

— Защо мълчишъ? Защо не отговаряшъ на запитванията? — каза злобно бея и стовари два юмрука по устата на затворникътъ.

— Считамъ го за оскърбление, ако отговарямъ на хора, които, бидѣйки облѣчени въ власть, си позволяватъ да нанасятъ удари и храчки по лицето на подсѫдимитѣ! Високо протестирамъ прѣдъ аллахътъ и падишахътъ на правовѣрнитѣ османлий за оскърблението, което ми нанесе хасковския меджлисъ — ядосано произнесе затворникътъ и съ това прѣстана да отговаря комуто и да било отъ меджлисътъ.

Беятъ съ звѣрско настървение се спустна върху окования, нанесе му нѣколко допълнителни плѣсници и храчки, и двѣ силни *тежмета* му удари по надутитѣ слабини. Момъкътъ падна въ несвѣстъ, изблѣщи очи и се прострѣ, като мъртавъ въ срѣдъ стаята. Синджирятъ силно издрънка, тъмничарътъ се стрѣсна и въ недоумѣнието си истърва крайщата на лалето. Общо смущение на съвѣтницитѣ; тѣ помислихъ, че пристѫпника бере душа. Мюфтията изгледа съ укоръ каймакамъ бея; той се засрами и уплаши отъ постѫпката си. Чаушъ-нердеси съ циганска бързина изля цѣла стомна вода върху лицето и гърдитѣ на примрѣлия. Водата подѣйствова съживително. Въ стаята се образова бара отъ червеникава вода. Полицейскитѣ изнесохъ на ржцѣ виновника и го отведохъ въ зандана. Бея заповѣда на тъмничара да привърже съ въжета и вериги затворникътъ къмъ стълбътъ и таванътъ, тъй щото прьститѣ на краката му едвамъ да се допиратъ до студенитѣ и голи плочи; при това внимателно да слѣди да не би пристѫпникътъ да се самоубие. Тъмничарътъ, Сайдъ-кучката, усърдствоване; майсторски извърши заповѣдьта, даже притури по нѣщичко отъ себе-си именно: къмъ висящето болно тѣло прикачи желѣзенъ тумрукъ. Тѣлото на Узунова увисна между тавана и плочитѣ, желѣзния томрукъ обтегна мускулитѣ и нервни влакна; силни болки се почувствовахъ въ нараненитѣ мѣста на тѣлото. Този видъ мъки испанската инквизиция е кръстила „богоспасаеми люлки“.

Меджлисъ-одаа бѣ освободена отъ „дързкия момъкъ“. Съвѣтницитѣ, бея, кадъ-баба и Мюфти-ефенди сѣдѣхъ съ озадачени лица въ съвѣщателната стая. Търсихъ причинитѣ на покушението и, растревожени отъ постѫпкитѣ и отговоритѣ на виновника, размѣняваха мисли, чувства, вне-

чатления. Едни и сжщи отговори на виновника произведоха не едни и и сжщи впечатления въ съвѣтницитѣ, навеждаха съвѣтницитѣ и бея на не едни мисли; всякой по своему тълкуваше отговоритѣ и считаше за нужно да прѣдаде своето тълкование на колегитѣ си за *гатанката — человѣкъ*. Единъ казваше, че виновникътъ е грькъ, другъ тълкуваше че е френецъ, третий настояваше че е ингилизинъ, защото се намѣрили въ него „Ингилишки лири“. А грькоманитѣ и туркоманитѣ (Джертоолу и Х. Калинъ) напирахж на увѣрението, че той е български бунтовникъ“ отъ страна на „комититѣ“.

www.ubtool.com.cn

Единъ отъ многото аази-турци, на име Хасанъ-аа, глупавъ като новозагорски фитъ, съ бегеотска глава, гуша и коремъ, заяви съ дълбока увѣренность, че уловения злодѣецъ въ кжщата на Х. Ставри, не е человѣкъ, а е *джинъ* (нощенъ зжлъ духъ,) защото, споредъ неговитѣ ааларски понятия, ако злодѣецътъ бѣ человѣкъ, то щеше да има име, родители, мѣстожителство, занаятъ, вѣра, народность и подданство; понеже нѣма нито едно отъ тѣзи признаци на обикновенното человѣчество, то слѣдва, че той е *джинъ*. Доводитѣ на простакътъ аа, безъ малко щяхж да заведжтъ въ заблуждение Кадж-баба, мюфти-ефенди и каймакамъ-бей, но грькоманитѣ и туркоманитѣ съвѣтници побързахж, та разясниха на съвѣтътъ че има единъ видъ „български комити“, които по дѣлата си приличатъ на *джиновети*, (думата е за терориститѣ съзаклетници).

Общото впечатление произведено отъ личното присжтствие на Узунова въ съвѣтътъ, върху кокошитѣ умове на хасковскитѣ аалари и бееве, бѣ силно, вслѣдствие на това обстоятелство, че прѣстжплението и прѣстжпникътъ бѣхж отъ необикновеннитѣ явления на хасковската сждебна хроника, и ето защо за едни Х. Ставревия Аргириадисъ бѣ *грькъ*, за други *ингилизъ*, за трети френкъ, а за грькоманитѣ „комита вампири“. На кжсо казано Узуновъ бѣ *гатанка* за хасковския меджлисъ; при това отъ този сортъ гатанки, които мжчатъ ума и вълнуватъ сърдцето до исторически припадъкъ — бѣ гатанка, която съ своята вътрѣшна маскировка интригува до най-висока степенъ человѣческото любопитство, усилва желанието и вселява въ душата онова тежко чувство, което езикътъ на житейската психология нарича *досада*.

Но тази *гатанка* трѣбваше да се разключи, ако не отъ самия виновникъ, то поне отъ веществените доказателства на прѣстжплението. Това го изискваше не само чиновническото положение на бея и общественното на съвѣтътъ, но и силното, при това, интригувано любопитство на голѣмцитѣ. Изискваше се да се употрѣбятъ нѣкои мѣрки за да се узнае кому принадлежатъ ножътъ, чипицитѣ, револверътъ и други уловени нѣща. Слѣдъ дълги съвѣщания съвѣтътъ постанови, а каймакамъ-бей се разпореди да се испълни постановлението, което бѣше: 1) да се събератъ въ управлението всичкитѣ бучакчии, кундураджии, панталонджии, въобще, всичкитѣ еснафлии и цѣлото градско население, безъ разлика на вѣра и народность, и да имъ се покажатъ както нѣщата, така и злодѣецътъ; навѣрно, ще се намѣри нѣкой да познае, или него самого,

или нѣкое отъ нѣщата. 2) Да се обяви чрезъ *теллалинъ* (протогоръ, глашатай) на градскитѣ жители, който познае „злодеецътъ“, ще получи отъ дьржавния ковчегъ 50 лири възнаграждение. 3) Да се свикатъ селскитѣ старейшини отъ цѣлото окржжие; навѣрно ще се намѣри нѣкой да познае убийцата.

Конни и пѣши полицейски се разшавахж изъ града и околията за да испълнатъ распорежданията на бея. Часътъ бѣ седемъ по турски, врѣме вечь за обѣдъ. Встревожени и заинтригувани отъ затворника, съвѣтницитѣ напустнахж меджлисъ-одасж и се попеляхж по домоветѣ си за обѣдъ.

Кошти-чорбаджи, измжченъ отъ досада и нравственно напряжение, бжржѣ напустна меджлисъ-одасж и отиде та съобщи на другаритѣ си съзаклѣтници радостната вѣсть: „онзи нищо не казва“, а въ сжщо врѣме и скърбната новина, че той е смазанъ отъ бой, че е окованъ въ тежки желѣза и че бея му се заканилъ какъ съ нажежено желѣзо ще да раствори устата му, за да си каже правичката. Съзаклѣтницитѣ съ напряжено внимание, съ развълнувани сърдца изслушахж разсказътъ на Кощи-чорбаджи. Отъ дьрзкитѣ отговори на апостолътъ тѣ се окуражихж, но куражътъ имъ не бѣ чистъ, а бѣ размѣсенъ съ онзи видъ вжтрѣшна мжка, която се нарича *раскаяние*. А, че имаше и защо да се раскаятъ: тѣ станахж причина да загине человѣкътъ, който, слѣдъ смьрта на Левски и Кънчева, бѣ надеждата верата и общата радость на *тракийското свзаклятие*. Нравственно се мжчихж тѣ и не на шега се безпокоихж тѣ, първо за себе си, сѣтнѣ за участьта на „онзи“ и послѣ за неизвѣстния изходъ на дѣлото, което тьй капризиозно се начена въ Хасково, а се свьрши съ това, че отъ неопитностьта на самия Узуновъ то (приключението) заграби въ ржцетѣ си 25 души тракийски съзаклетници и ги проводи въ Диар-бекирската крѣпость на „патриотическо успокоение и на вѣчно заточение“. Пишманихж се хасковскитѣ малки и голѣми, аристократи и демократи съзаклетници, но бѣ вече кжсно: Хасковскиятъ зандънъ бѣ нагжлталъ въ студения си стомахъ апостолътъ на свободата, който тжй майсторский избѣга изъ студения и влаженъ тжрбухъ на търновската тъмница. *)

Забележка: Свѣдѣнията относящи се до засѣданието на съвѣта събрахме отъ попъ Савва и покойний Кошти-чорбаджи, тогава членове на съвѣта, които редовно присжтствували на засѣданията. Относително въпроситѣ и отговоритѣ, горѣ съобщени, ние се ползвахме отъ два источника: отъ тогавашнитѣ вѣстници и отъ членоветѣ на съвѣта, отъ които нѣколцина и сега още живѣятъ въ Хасково. *Ав.*

*) Гледай IV кн. ими. стр. 26—41.

www.libtool.com.cn

ПЛАВАНИЕ.

Небето родно далечъ остана.
Подъ мене вече вълни и пяна. . . . . .

Лѣти корабе лѣти любезний,
Кѫдѣто искашъ надъ тие бездни!

Лиманъ иль буря — за мень едно сѫ: —
Пò-силна буря въ гѫрди си носѫ.

Бѣда ужасна ли крий се въ мрака,
Ураганъ дивъ ли те нѣйдѣ чака,

Лѣти, носи ме, не се чумерѫ
Отъ морска пропасть нито трѣперѫ.

И азъ я чакамъ почти съ усмивка
Кат' пристань дѣ би нашьлъ почивка

„Euxin."

ДВА КОРАБА.

Два кораба по морето плуватъ,
Два кораба съсъ платна надути;
Що ги чака? Дали бури люти?
Заливъ тихъ ли приближаватъ?

Ей ги чезнатъ, тънатъ въ ширинето. . . .
Небесата потъмнѣли . . . . . .
Ахъ, защо се свива въ мень сърдцето?
Дѣ ги? Дѣ платната бѣли!

„Euxin."

Пѣсни мои скръбни,
Пѣсни меланхолни,
Бихте вий хвьркнàли,
Като птички волни;

Бихте огласили
Вòздуха лазуренъ,
Ако да не бѣше
Извора ви буренъ. . .

„Euxin." * *

---

www.libtool.com.cn

ПОЕТЪ

I

Като Христовъ апостолъ изъ народа
Ти тръгнешъ ли — на братство и свобода
Да учишъ; твойта лира единъ пѫть
Въсиѣй ли нѣжно правдата въ свѣтътъ;
И ти носитель станешъ ли на нови
Идеи съсъ твоитѣ пѣсни — чуй, готови
Ще бѫдемъ да ти викнемъ ний тогазъ:
„Поетъ си ти! Пѣй, братко, между насъ!“

II

Вѫрвишъ ли съсъ свѣтилникъ въвъ ръце си;
Обикнешъ ли тълпата съсъ сърце си;
Оправишъ ли ѭ въ божественний пѫть;
Ваала сринешъ ли — ти всѣкой пѫть;
Ти твоя страждущъ братъ въспѣйшъ ли гласно;
Ти мрака пръснешъ ли — да стане ясно —
Тогазъ на тебъ ще ти рекѫтъ отвредъ:
„Ей нашия поетъ!“. . . . . .

П. Н. Даскаловъ

КЛАРИССА.

Вечь кѫсно й, дѣт' ми се усмихвашь,
И тъзь въздишка — кѫсно й тя!
Отдавна чувствата умрѣхѫ,
Що тѫй жестоко ти прѣзря.
Вечь кѫсно й тъзь любовь взаимна!
Връхъ мойто сърдце — прѣженъ робъ —
Долита твоя погледъ жежки,
Кат' слънчова заря връхъ гробъ.

*

Желалъ бихъ азъ да знамъ: кат' умремъ,
Въ кой свѣтъ душа ни ще живѣй?
Гдѣ й огъньтъ, що вечь изгасна?
Гдѣ й вѣтърътъ, що вече вѣ?

прѣв. **Безнадеждинъ**

---

www.libtool.com.cn

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Карта на княжество България, издава Янко Ковачевъ, 1890.

Съ особено любопитство очекваxъ, кога ще сполуча да се снабдѫ съ новоизлѣзналата карта „Княжество България“ съставена по „най-новитѣ источници,“ издание и печатъ на Янка Ковачевъ, за да видя нѣщо пò като за прѣдъ хората, издадено и напечатано отъ самитѣ насъ за нашето отечество; толкозъ повече, като имаме вече прѣкраснитѣ топографически карти отъ русския щабъ, три и петъ верстовка, и по които като се ржководимъ да издадемъ на матерния си языкъ поне една пò-свѣстна карта, която да може да послужи и на българския гражданинъ и на ученика въ училището. Таквазъ бѣше моята надежда, и друго не можеше и да се прѣдполага. Защото се вѣрваше, че като г. Ковачевъ се е рѣшилъ да издаде подобенъ трудъ, то той ще се е допиталъ до пò-компетентнитѣ хора, а главно, ще да е копиралъ отчасти своята карта отъ австрийската генерална карта въ сравнение съ русската петь или три верстова топографическа карта, като исправи и онѣзъ погрѣшки на чужденцитѣ, които сѫ могли да направятъ по незнание българский языкъ и мѣстноститѣ.

Сега съ прискърбие трѣбва да исповѣдамъ, че и г. Ковачевъ сѫщо тъй не е можалъ да избѣгне онѣзъ недостатки, които срѣщаме и въ другитѣ карти. Тамъ очудени ще срѣщнете прѣкопирани погрѣшки на чужденцитѣ, а даже нѣщо повече: побъркани и онѣзъ нѣща, които чужденцитѣ картографи сѫ сполучливо нанесли въ своитѣ карти. За чужденцитѣ е до нѣкждѣ и простително, ако направятъ нѣкои погрѣшки, но за насъ, самитѣ българи, които живѣемъ въ тазъ земя, това е непростителенъ грѣхъ. Подобно капитално дѣло е трѣбвало прѣдварително нѣколко пѫти да се провѣри отъ познавающитѣ нашето отечество, а пъкъ послѣ да се сравни и съ сѫществующитѣ най-точни и най-вѣрни карти на чужди языци.

За да не бждемъ голословни, ние ще прибѣгнемъ къмъ факти, съ които ще докажемъ нехайството, съ което е работена тая карта, и че точна и вѣрна българска карта остая да чакаме за напрѣдъ. Ние привождаме тукъ само нѣколко пò-важни погрѣшки, които още на пръвь погледъ съгледахме:

1) Не е отдавна, когато Министерствата съобщихѫ, че е отворено окржжно прѣко шоссе отъ с. Абланица направо за Ловечь. Картата, като най-нова, трѣбваше това да съдържа, а таквозъ нѣщо азъ не видѣхъ да има въ картата на г. Ковачева.

2) Много важна погрѣшка има г. Ковачевата карта въ обозначаването на изворитѣ и на самата р. Янтра: до Габрово се спускатъ нѣколко притоци, тамъ се губятъ и Янтра не сѫществува. Дрѣновската рѣка минува прѣзъ Търново и чакъ кждѣ устието виждаме, че това е Янтра. Послѣ, нейнитѣ притоци сѫ обѣлѣжени съ много пò-дебели черни чърти, отколкото самата Янтра.

3) Имената на притоцитѣ на р. Янтра сѫ размѣнени по между си, така: тозъ, който минува край Плаково и Капиново е напечатанъ „Еленска рѣка“ а тозъ — прѣзъ Елена, е нарѣченъ „Беровска рѣка“, а самата Беровска рѣка нѣма никакво название!

4) Прѣзъ Сливница минува Сливнишката рѣка, а на картата е извитъ единъ полукржгъ, който доста много се отдалечава отъ шосето, догдѣто въ сжщность рѣката минува доста близу до шосето, а послѣ се отдалечава.

5) Названията на притоцитѣ на рѣка Огоста, които и въ Дановитѣ карти, които сж пò-стари, фигурират; тукъ въ най-новата и пò-точната карта таквозъ нѣщо нѣма. Това е сжщето и съ много още други притоци.

6) Въ русската петь верстова карта, както и въ всички описания, които до сега съмъ срѣщналъ, всѣдy наричатъ притока на Искръ, *Малкий Искръ* и *Езера*, а въ г. Ковачевата — Малкий Искръ или Езера е нарѣченъ: *Бѣлий-Ридъ*. Кое ще е пò-вѣрното, това е въпросъ, на който могатъ да отговорятъ Етрополчани, понеже прѣдъ тѣхния градецъ минува или Езера или Бѣлий Ридъ.

7) Извѣстно е тъй сжщо, че Баташкото езеро се стѣснява и обърща въ единъ потокъ, който минува прѣзъ с. Дорково и се слива съ Бистрица изъ Старата рѣка — и заедно въ Ели-дере. Тозъ притокъ въ картата не сжществува, а даже и отъ Баташкото езеро ни споменъ нѣма. Защо ли е това? Да ли незаслужва? Ами картата на ли е ужъ нѣкакво огледало, въ което трѣбва всичко точно да се отражава?

8) Ако въ всички, даже и не толкозъ точни карти, сè поставятъ поне пò-важнитѣ върхове, то въ г. Ковачевата нѣма, ама нѣма нито единъ върхъ за лѣкъ. Търсихъ по всичкитѣ планини да съзрѣ какъвъ годѣ върхъ, но нѣма и това си е. Комуто трѣбватъ върховетѣ, нека земе нѣкои отъ учебницитѣ по Отечествен. География и да се ориентира.. Сжща таквазъ погрѣшка има и за езерата въ Рилската планина. Тамъ ужъ ги наброяватъ около 50 малки „морски очи,“ а на картата нѣма нито едно. Поне да бѣше поставилъ нѣколко изворни езера за Искръ и Марица, но и това нѣма.

9) Девненската рѣка не сжществува, а надъ с. Девно е прокарана една рѣка, която незнамъ защо ли е турната, като да е, губяща се рѣка, понеже никждѣ въ нѣкоя рѣка или блато се не втича.

10) По шоссето отъ София за Царибродъ погрѣшно е отбѣлѣженно с. Калотина отъ лѣво, а Градина отъ дѣсно. Драгоманъ иде отъ дѣсно, а на картата е показано, че шоссето минава посрѣдъ Драгоманъ, догдѣто прѣзъ Царибродъ прѣзъ срѣдъ минава, а пакъ на картата стои градеца на сѣверо-истокъ отъ шоссето.

11) Границата на Бургазския окржгъ значително е умаленна въ полза на Турция. Така, границата слиза въ залива надъ чифликъ Урдовица измежду Караачъ-су и Дука, а не надъ Дука; пъкъ самото Урумъ-кьой е въ България, а не въ Турция.

12) Не е вѣрно напечатано *р. Зепа*, а трѣбваше да стои *р. Зета* Черногорцитѣ и Сърбитѣ не казватъ *Зупа*, а *Жупа*.

13) Никакви села: *Ченгене-Скелеси* и *Османъ* нѣма, а на тѣхно мѣсто сжществуватъ чифлицитѣ на г. Герова и Щериона Бургаский жителъ. Названието Ченгене-Скелеси се дава на една часть отъ Бургазския заливъ. Още, блатото на югъ отъ Бургасъ се казва *Мандрата*, а не *Ахрани*, а пакъ самата рѣка — Кара-бунаръ.

14) Названието на сърбския градецъ *Перачинъ* е не вѣрно, казва се: *Парачинъ*.

15) Споредъ Иречка и Канитца, върха сѣвероисточно отъ Алексинецъ се казва *Озрѣнъ*, а не *Оренъ*, както е въ картата.

16) Границата тъй сжщо и надъ Силистра не е право прокарана. Тя е съвсѣмъ въврѣна до самия градъ, вслѣдствие на което и шоссето е криво изображено, като е бжкнато да минува прѣзъ ромжнска територия, а това не е вѣрно. Тамъ границата до нѣкждѣ върви покрай самото шоссе, което и цѣло остая въ Българска територия. Въ Силистренската околия селото

Алфотаръ погрѣшно е наречатано *Афталаръ*. А защо е испуснато с. *Чифутъ-кьой*, дѣто има и митница?

17) Названието на източната часть отъ Срѣдня-гора въ всички карти, пътешествия и учебници е *Караджа-дагъ*, а въ картата на г. Ковачева е нарѣчена *Кара-дагъ*. Откждѣ е това, да ли е нѣкое най-ново название, или проста типографическа погрѣшка-незнамъ, ала такива погрѣшки ставатъ причина да се въвеждатъ хората въ заблуждение.

По-нататъкъ не продължавахъ да се взирамъ и да изброявамъ и други погрѣшки, които ще има още доста много, защото мисль, че и тѣзи нѣколко посочени съ достатъчни да ни убѣдятъ, че картата не трѣбва да се смѣта за съставена по най-точни свѣдѣния и че въ неѫ се срѣщатъ доста невѣрности, които би трѣбвало г. Ковачевъ да поправи, ако иска дѣйствително да принесе извѣстна полза на народа и на себѣ си.

Бургасъ, 1891 год.

С. Христовъ.

Сборникъ отъ български народни умотворения. Книга I. Събралъ и издава К. А. Шапкаревъ. София 1891. Цѣна 2 лева и 50 стот.

Г. Шапкаревъ, извѣстенъ вече на читателитѣ по своитѣ почтенни трудове относящи се до Македония, въ която е роденъ, (Биографиитѣ на Миладиновци и Станишева, сбирка отъ македонски пѣсни, приказници, полемически статии за Македония и пр.), е издалъ въ началото на тая година горѣпоменатата книга, която е часть само отъ огромний материалъ по македонската фолклора, събиранъ отъ него въ продължение на 30 години. Настоящата книга съдържа 277 самовилски, религиозни и обрядни пѣсни, записани грижливо и съ фонетическо правописание; слѣдующитѣ части (споредъ, както виждаме въ прѣдисловието), ще обематъ осталитѣ пѣсни, сѫщо и прикаски, пословици, гатанки и пр. продукти на народното творчество и философия въ Македония, както и около двѣ хиляди македонско-български думи. Трудътъ на г. Шапкарева, прочее, е твърдѣ важенъ за насъ и той и ма право да се надѣва на подкрѣплението на българската публика, отъ която щяло да зависи обнародването и на осталитѣ части отъ *Сборника за български народни умотворения*. Прѣди всички и най-главно подкрѣпление ние бихме желали да окажеше въ тоя случай Министерството на Народното Просвѣщение, тъй като по характера и по специалний си интересъ, книги подобни на тая, не намиратъ, особенно въ нашето общество, желаемата распространенность, за да може да бѫде бързо насърдченъ и спомогнатъ издателтъ ѝ.

Свѣтлина. Журналъ за наука, искуство и индустрия. Година I книжка I. Редакторъ-издатель Йорданъ Михаиловъ. София книгопечатница на Я. Ковачевъ 1891.

Тоя новъ журналъ се печата на голѣмъ форматъ, на чиста и бѣла хартия, иллюстриранъ съ нѣколко фигури и картинки; почти всичкитѣ статии се занимаватъ съ електричеството и съ разнитѣ му приложения въ искуствата, къмъ който прѣдмѣтъ се отнасятъ и повече картинки. Желателно е да се дадеше повече разнообразие на научний отдѣлъ на списанието. При това, нека ни се позволи една скомна забѣлѣжка: прѣднята корица се украшава отъ изображението на двѣ жени (вѣроятно богини)

съвършенно голи и въ нескроини пози. Не мислимъ, че тая *либералность* е отъ естество да повдигне стойностьта на едно сериозно списание и че редакторътъ би много сбъркалъ ако чрезъ махването на това изображение, и технически доста слабо, би пощадилъ нравственното чувство на читателитѣ си, въ кржгътъ на които, прѣдполага се да има отъ двата пола и отъ разни възрасти. Желаемъ добъръ успѣхъ на журнала *Свѣтлина*.

Българский периодически печатъ отъ възраждането му до днесъ. Книга I. Нарежда Ю. Ивановъ. София-Пловдивъ. Дружественна печатница „Единство“ 1891. Цѣна 1 левъ.

Г. Ю. Ивановъ се е наелъ съ доста трудний и сложенъ библиографически трудъ да ни прѣдстави вѣрна статистика на всичкитѣ излѣзли до днесъ български списания вѣстници, въ послѣдователенъ видъ, придружени съ биографически бѣлѣжки на редакторитѣ имъ и съ означение програмитѣ имъ. Не ще съмнение, че това дѣло твърдѣ много ще улесни оние, които би пожелали да прослѣдятъ историята на нашата книжнина, или да работатъ по нея, въ която и до скоро врѣме най-важенъ елементъ бѣхж периодическитѣ издания. Особенно важно е да имаме биографиитѣ на ония почтенни труженници-редактори до освобождението, на които паметьта незаслужено остаяше до днесъ въ пълно забвение. Въ I-та часть, която стои прѣдъ насъ, сж наредени периодическитѣ издания отъ 1844 (когато Фотиновъ пръвъ издалъ „Любословіе“) до 1886 год., които възлизатъ на 27 въ продължение на 22 години. Втората часть съдържа осталитѣ до днешенъ день. Ние прѣпоржчваме като твърдѣ интересенъ труда на на г. Ивановъ и не се съмнѣваме, че ще бѫде посрѣщната съ живо участие отъ нашата читающа публика.

Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина. Издава Министерството на Народното Просвѣщение. Книга IV. София. Държавна печатница 1891 цѣна 5 лева. Съдържание: *Наученъ отдѣлъ:* Битолско, Прѣспа и Охрида (пѫтни бѣлѣжки) *** Черноморското крайбрѣжие и съсѣднитѣ подбалкански страни въ Южна България (Археологически изслѣдвания). *Братя Шкорпилови.* Студия върху нашето персонално съпружественно право. Д-ръ *Василъ Т. Балджиевъ.* Свадбарскитѣ обряди на славянскитѣ народи. *Ѳ. К. Волковъ.* Българскитѣ прѣдания за исполини, нарѣчени елини, жидове и латини. *А. Т. Илиевъ.* Славянскитѣ варияити на една евангелска легенда. *М. Драгомановъ.* Българскитѣ юнашки пѣсни. *Г. Поповъ.* Материяли по етнографията на нѣкои мѣстности въ Сѣверна Македония, които сж смежни съ България и Сърбия. *Ефремъ Карановъ.* Стари пѫтувания прѣзъ България въ посока на римския пѫть отъ Бѣлградъ за Цариградъ. *Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ.* За источно-българския вокализъмъ. *Б. Цоневъ.* Родопитѣ и Рилската планина и нихната растителность. *Ст. Георгиевъ.* Чепино. *Хр. П. Константиновъ.* Наблюденията на държавната метеорологическа станция въ София. *Сп. Вацовъ.* Извлѣчения изъ лѣтописа на попъ Йовча отъ Трѣвна. *П. Р. Славейковъ.* Нѣколко документи дадени отъ турскитѣ султани на Рилския Мънастирь. *Ст. П. Джанжаровъ.* Материяли за историята на българското възраждание. Бѣлѣжка къмъ изображенията на българскитѣ посии. Отъ *редакцията. Книжовенъ отдѣлъ.* Критика: Живая сторина. Періодическое изданіе отдѣленія этнографіи императорскаго русскаго географическаго общества, подъ редакціи прѣдсѣда-

телствующаго въ отдѣленіи этнографіи. В. И. Ламанскаго. Выпускъ I. Спбургъ 1890 год. *М. Драгомановъ.* П. Сырку. Къ исторіи исправленія книгъ въ Болгаріи въ XIV вѣкъ. Томъ I. Литургическіе труды патріарха Евѳимія Терновскаго. Выпускъ II. Тексы, собраные П. Сырку. Съ приложеніемъ двухъ снимковъ. Спбургъ 1890 г. *Л. Милетичъ.* Библиографически бѣлѣжки по въпроса за етнографията на Македония, *Д-ръ Н. Бобчевъ.* Нѣкои бѣлѣжки за български езикъ и правописанието му (отговоръ на критиката въ „Денница“ кн. 11). *Б. Цоневъ. Народни умотворения.*

И тая книга на *Сборника,* огромна по обѣмъ — тя има около 60 печатни коли, — се отличава съ богатъ и интересенъ материялъ по българското отечествовѣдение. Разнообразнитѣ произведения на народното творчество съставляватъ грамаденъ и скѫпоцѣненъ вкладъ въ науката на българската фолклора; тѣ захващатъ $^2/_3$ отъ цѣлата книга. Осталото е статии, студии, изслѣдвания, критически оцѣнки и пр. всичкитѣ, както вижда по-горѣ читателтъ, интересни по самата си сѫщность и написани почти всичкитѣ вѣщо и задоволително. Особенно приобрѣтение за сборника сѫ статиитѣ: *Битолско, Прѣспа и Охрида,* и *Стари пѫтувания прѣзъ България* (на вѣнскитѣ посолства къмъ Цариградъ). Книгата е снабдена и съ двѣ прѣкрасни художественни изображения на дебрянка и родопченка, въ българското си народно облѣкло, съ нѣколко хубави образци отъ орнаменти, найдени въ единъ старъ ржкописъ. и съ копия отъ дрѣвни надписи въ Македония. Ние тъкмимъ за напрѣдъ да поговоримъ по-надълго за това толкова важно издание.

Причинитѣ на французската революция, отъ Н. Станевъ. Търново 1891 стр. 313. Цѣна 2 лева.

За да състави тая книга г. Станевъ се е ползувалъ отъ трудоветѣ на най-главнитѣ европейски философи-историци, които сѫ разработвали новата история на Франция, като Боклъ, Тенъ, Шлоссеръ, Гервинусъ, Дреперъ, Гизо и пр. Епохата, която е прѣдшествувала и подготвила великата френска революция е изобразено твърдѣ подробно съ всичкитѣ културни и прогрессивни движения на человѣческия духъ, прѣдизвикани отъ нетърпимия и чудовищенъ абсолютизмъ на монархията, дошълъ до апогеята си при Лудовика XIV. Картината на страданията и бѣдствията на французский народъ е поразително съ своитѣ мрачни подробности. Интересътъ расте на всѣка нова страница, заедно съ негодуванието противъ дивитѣ произволи и насилия на тиранический режимъ*), подъ които вече се прѣдчувствува глухиятъ ревъ на наближающата революция. Ние прѣпоржчваме труда на г. Станева, като една отъ най-поучителнитѣ книги въ нашата прѣводна литература; той е съставенъ тщателно и добросъвѣстно, като исключимъ нѣкои негладкости и русизми въ язика, както и изобилието на турски думи, безъ нужда натуряни, *(хайлязлжци, ищахъ, хаймана, яхжръ, мекерета, калабалжкъ, бошлафлжци* и пр.). Ние бихме желали да срѣщнеше въ нашата публика всичкото подкрѣпление, което заслужва книгата.

Критика, мѣсечно списание. Година I мартъ. Книжка I, редакторъ д-ръ К. Крьстевъ. Издава Д. В. Манчовъ, Пловдивъ 1891 година цѣна 5 лева, прѣдплатени. Съдържание: I Отъ редакцията. II Философия на искуството, отъ Тена III „Денница“ година I книжка XII, *К. Крьстевъ.* IV

*) Види се, съ това се обяснявать нѣкои неволни рѣзкости въ язика на г. Станева, които се срѣщатъ доста често.

„Моцартъ и Салиери“ и „Скжперникъ рицарь“ прѣвелъ Т.Д. Трифоновъ V Карта на Княжество България. Издание Я. Ковачевъ. г. *Заира*. VI. „Буквы ъ и ь въ старомъ церковно словянскими язикѣ“ отъ Ц.Н. Геровъ. *Грудинъ*. VII. „Промишленность и нейната защита,“ отговоръ. Д-ръ *К. Крьстевъ*. VIII. Театрална хроника. IX. Изъ науката. X. Библиография.

Желаемъ на това ново списание успѣхъ и дълготрайность.

X.

Примехж се въ редакцията и слѣдующитѣ нови книги и списания:

Искра, иллюстровано научно-литературно списание. Редакторъ-издатель В. Юрдановъ. Брой 2, февруарий 1891 г. Шуменъ.

Дума литературно-научно списание. Редмкторъ-издатель Н. Ф. Чипевъ. Януарий. Книжка IX Пловдивъ, 1891.

Селско мирозрѣние, комедия въ IV дѣйствия отъ Хр. В. Димитровъ. Севлиево, цѣна 50 стот.

Дѣцата въ Панеря, или Добра и залогътъ ѝ. Издание на Българското Евангелско Дружество. София, 1891. Цѣна 40 стот.

Елементарна логика, отъ г. Струве. Учебникъ за прѣподаване, одобренъ отъ учения коммитетъ на Русското Министерство на Нар. Просвѣщение и отъ Св. Синодъ. Прѣведе Д-ръ К. Крьстевъ. Издава книжарницата на И. Б. Касжровъ, София, 1890. цѣна 2 лева и 50 стот.

Нова китка (пѣсни и стихотворения) отъ Люляковъ. Книжка първа. София 1890 цѣна 1 левъ.

Трудъ, литературно-научно списание. Октомврий 1890 г. година III, книга X Търново, 1891.

Библиотека Св. Климентъ, книжка XV. Издание на дружеството Св. Климентъ. София 1890.

Международното камбио (студия и ржководство). Отъ г. Теодоровъ. Руссе 1891, цѣна 2 лева.

Промишленность, економическо и научно списание. КнижкаVII, година 1890. Редактира дружеството „Промишленность“ въ Свищовъ.

Малка христоматия, Читанка за първий классъ на гимназиитѣ и трикласнитѣ общински училища. Съ грамматически бѣлѣжки и тълкувания. Второ издание. Стъкми Д. В. Манчовъ. Пловдивъ 1891. Цѣна 1 левъ.

Сждебна библеотека, книжка III и IV отъ 1890 г. и I отъ 1891 г. Редакторъ и издатель И. Н. Минтовъ. Ямболъ 1890 год.

Крейцеровата соната, повѣсть на графа Л. Толстой. Прѣводъ. Руссе издава книжарницата на Спиро Гулабчевъ 1890 — цѣна 1 левъ.

Русская мысль. Ежемѣсячное литературно-политическое изданіе. Февралъ, годъ двѣнадцатый. Редакторъ-издатель В. М. Лавровъ. Москве 1891.

Критика на „Епоха-кърмачка на велики хора“ (Денница кн. 9 и 10 отъ 1890 г.) отъ П. Пешевъ. София 1891. Цѣна 50 ст.

---

www.libtool.com.cn

ВѢСТИ.

Професоръ Миклошичъ. Поминалъ се е не отдавна въ Виена знаменитиятъ славянски филологъ, Миклошичъ, професоръ въ Виенския университетъ. Миклошичъ, родомъ хърватинъ, се счита първий авторитетъ на нашето врѣме въ славеновѣдението, по което е обнародвалъ голѣмо количество филологически съчинения. Главнитѣ отъ тѣхъ сж слѣдующитѣ, написани на латински: *Коренитъ на старославянский язикъ, Рѣчникъ на старославянский язикъ* и *Сръбски паметници;* сжщо сж отъ голѣма филологическа важность и други двѣ съчинения, на французски: *Сравнителна граматика на славянскитѣ язици* и *Славянска библиотека.*

Oltuv Slovnik naucny. Въ една отъ ланскитѣ книжки на *Денница* се извѣстяваше за захващането печатането на чески огроменъ енциклопедически рѣчникъ, подъ горнето название. Той е дошълъ вече до думата: „Bulharsko“ (България). Двайсеть голѣми колони съ ситенъ шрифтъ сж посветени на описание нашето отечество, въ географическо, историческо, економическо, културно и пр. отношения. Това е извършено съ голѣма вѣщина и точность, и по тая причина свѣдѣнията върху нашата страна прѣдставляватъ живъ интересъ не само за интересующиятъ се за нея чужденци, а и за самитѣ насъ българитѣ, които нѣмаме на языка си нищо подобно написано. Авторътъ на тие интересни страници е г. К. Иречекъ.

Литературна свадба въ Парижъ. Не прѣди много въ Парижъ сж се вѣнчали внучката на Виктора Хюго, Жанна, и синътъ на Алфонса Додѐ знаменитий съврѣменень френски романистъ. По тоя случай, цвѣтътъ на литературний и артистический миръ на Парижъ е присъствовалъ на бракосъчетанието на младата дѣвойка, тъй любима отъ великия поетъ. Това е било въ сжщность величава демонстрация въ честь на поета, който въ трогателни стихове бѣ въспѣлъ своята „petite Jeanne“ *) и бѣ казалъ, че нѣма да се сподоби съ щастието да види „Жаннината Жанна“ и че когато се сбжде това желанно събитие той ще бжде вече „едно дълбоко око, което гледа изъ окржжающиятъ мракъ.“ На тържеството сж се свирили химни въ честь на Хюго, а кметътъ и Жулъ Симонъ сж произнесли рѣчи, въ които главно прославяли великий френски поетъ и патриотъ. Свадбата е била извършена граждански, въ кметството, споредъ прѣдсмъртната воля на Хюго, което нѣщо възбудило ожесточена полемика между клерикалнитѣ и радикалнитѣ вѣстници.

Ц-въ.

---

*) Vous êtes donc hier un an, ma bien-aimée . . .
Jeanne, ta bouche est rose; et dans les gros volumes
Dont les images font ta joie, et que je dois,
Pour te plaire, laisser chiffonner par tes doigts,
On trouve de beaux vers, mais pas un qui te vaille...
Les plus fameux auteurs n'ont écrit de mieux
Que la pensée éclose á demi dans tes yeux,
Et que ta reverie obscure, éparse, etrange,
Regardant l'homme avec l'ignorance de l'ange. . . .

www.libtool.com.cn

ДЕННИЦА.

СЛАДКОДУМЕНЪ ГОСТЪ НА ДЪРЖАВНАТА ТРАПЕЗА.

Очеркъ И. Вазовъ.

„Името ми е легионъ, защото сме мнозина.“
Ев. отъ Марка 5; 9.

I.

Бирарията „Чьрвений Ракъ“ бѣше пълна съ народъ и тая вечерь. Около всичкитѣ маси сѣдяхѫ гости, пияхѫ бира или конякъ, гълчахѫ, смѣяхѫ се срѣдъ една гѫста атмосфера отъ цигаревъ димъ. Малцина само четяхѫ вѣстници на мѫтната свѣтлина, която даваха ламбитѣ отъ потона. На всѣка минута шумътъ, въсклицанията „гарсонъ,“, „цалъ,“ „плáти,“ удрянията съ чеши по маситѣ се увеличаваха, както и числото на гоститѣ. — Защото часътъ бѣше дошълъ вече, въ който министерствата и всички присѫтственни мѣста се затваряхѫ и канцелярскиятъ народъ, като една недисциплинирана армия, хукваше изъ улицитѣ, разливаше се на четирѳ страни и слѣдъ малко исчезваше въ кафенета, бирарии, гостилници, кръчми, кафе-шантани и прочие Данаеви делви въ столицата, които гълтатъ една осма отъ българския държавенъ бюджетъ.

Шумътъ и навалицата растяхѫ и за това още, че студътъ се усиляше на вънъ; единъ остъръ вѣтъръ гонеше немилостиво всѣкиго подъ заслонъ и обезлюдяваше улицитѣ.

Вратата, която постоянно се отваряше и затваряше, пропустна и единъ високъ, прилично облѣченъ господинъ, съ дългнесто, гойно и чьрвено лице, съ твърдѣ самодоволно изражение, съ черна брада, модно подстригана. Той се спрѣ на страна отъ вратата, и отъ тамъ внимателно хвана да се вгледва въ бирарията и да рови съ погледъ изъ публиката, която се тѣснеше около маситѣ, като си вадеше полека черната ржкавица отъ дѣсната ржка. Вѣроятно, той диреше или праздно мѣсто нѣкѫдѣ, или нѣкого — при маситѣ. И по нехайното му и непринуждено

Zvei gläser bier. . . и единъ конякъ още, съ закуски, обърна се Жоржу къмъ слугата, който се яви на зовътъ му.

www.hbook.com.cn

— Да прѣдположимъ, че е истина, но много стара истина, допотопна истина казвашъ, и ти не си Колумбътъ на тая истина, отговори живо Балтовъ; — работата е не краснорѣчие да ми продаваш . . . . . Каква полза отъ думи? а да помогнешъ на злото. . . . да изнамѣришъ лѣкътъ. . . . Азъ щѫ ти цалувамъ рѫка, ако направишъ това велико откритие. . . Само, ми се чини, че това, което става у насъ, фатално трѣбва да стане, ще подражаваме европейцитѣ, ще занимаме модитѣ и паритѣ имъ, докато стѫпимъ на собственна нога... Никой не е устоялъ на напорътъ на врѣмето — нито Китай — и ние нѣма да устоимъ. . . . . Всички знаемъ това, че е така. . . Връцкаме и тръцкаме, но пакъ вървимъ, кѫдѣто ни духа вѣтърътъ. . . Е добрѣ, лѣкътъ, лѣкътъ кажи ми?

— Дай ми власть, дай ми сила, и лѣкътъ е готовъ.

— Добрѣ, прѣдположи, че въ твои рѫцѣ е законодателната и испълнителната власть на страната. Всесиленъ си. Какъ ще попрѣчишъ на распространението на нѣмскитѣ боклуци? — Ама не забравяй капитулациитѣ!

— Капитулациитѣ не закачамъ. . . Щѫ издамъ законъ: всѣки държавенъ службашь, граждански билъ, военен билъ, отъ разсиленъ до министръ, съ една рѣчь, всички оние, които веднажъ въ мѣсеца бъркатъ въ хазната, па и семействата имъ, задължаватъ се да носатъ дрѣхи отъ български платове. Включавамъ тукъ и войската. Безъ това условие никой не може да бѫде на държавна служба. Разбирашъ ме. Прѣдположи сега, Балтовъ, че се туря строго въ дѣйствие законътъ ми. Какво излиза? Ето: сто хиляди хора, най на малка страна, като харчатъ на година едно на друго по двѣста лева всѣки — *за насърдчване на българската индустрия*, ще оставятъ въ България годишно двайсеть милиона лева, само отъ тоя артикулъ — платоветѣ! А тие милиони сега отиватъ въ чужди джобове.... Слѣдъ петь години България ще бѫде цвѣтуща и богата, многобройни градове и паланки, ще се съвзематъ и съживѫтъ; хурката, станътъ, машинитѣ, фабрикитѣ ще дадѫтъ работа и хлѣбъ на хиляди и хиляди честни семейства. . . Благодать божия ще настане. . . Да?. . А твоитѣ капитулации нека си цъвтѫтъ. . . . Даже повече, за да се не сърдатъ вѣнскитѣ и пещенскитѣ дипломати, азъ щѫ отпущамъ платоветѣ имъ безъ сѣкакво мито въ столицата. . . . Нека имъ бѫдѫтъ купувачи боянскитѣ шопи, испѫденитѣ чиновници, които гладуватъ по цѣлъ день надъ вѣстницитѣ въ кафенетата, и деветьтѣ стотинъ софийски метачи, вѣчнитѣ викачи на ура.

Жоржу млъкна; очитѣ му се устрѣмихѫ побѣдоносно въ Балтова, като че чакахѫ нѣкое възражение, което той се готвеше да направи на прахъ. Балтовъ не отговори, той продължаваше да мълчи иронически и да пуши цигарата си, стисната между зѫбитѣ му. Той сѣщаше сичката непрактичность на Жоржовото учение, но не пожела да му възразява. Може би той и другъ пѫть бѣше слушалъ, и отъ него и отъ други, сѫщитѣ фили-

пики противъ злото и сжщитѣ противодѣйственни мѣрки, невъзможни и немислими на тая минута. Аврамовъ, обаче не одържа възхищението си отъ тая чудесна идея и се обади:

— Но тогава защо у насъ не сторатъ това умно и законно нѣщо? Това ще спаси отечеството. Нѣма ли толкова патриотизмъ? Народното събрание, напримѣръ. . . .

Жоржу се намръщи и каза:

— Народното събрание, бай Аврамовъ? . . . Ако народното събрание въ послѣднята си сессия, вмѣсто суммата праздни рѣшения, би издало тоя законъ, то би спасило България. . . . България щеше да е длъжна да въздигне при-живѣ паметникъ на всѣки единъ депутатъ . . . Но работата е, че народното събрание. . . . Нейсе не — да спи куче подъ камъче . . . — Казвашъ, патриотизмъ, отечество. . . Ахъ бай Аврамовъ, познава се, че изъ провинцията идете. Тамъ още може би минува такава стока, като патриотизмъ, отечество, въ Добричъ; а въ София и вѣхтаритѣ евреи нищо не даватъ за тѣхъ. Провинциалъ, провинциалъ си ти. . . . Тука сѣки, който може, скуби, ползува се отъ положението, пълни джобътъ. . . . Сѐ за народно добро. . . . Разбирашъ?

Жоржу спрѣ внезапно, защото отъ съсѣдната маса стана и се обърна насамъ единъ господинъ съ твърдѣ важно лице, съ бакембарди, и съ дебелъ черъ бастунъ.

Тоя господинъ, очевидно, ставаше да си отива; като погледна Жоржа подаде му ржката си.

— Жоржо, чете ли нотата? попита той ухилено-лукаво.

— Да, московецътъ пакъ лай на хаба. . . Елате, заповѣдайте . . . Единъ пилзнеръ? каза Жоржу твърдѣ любезно, като притегляше единъ столъ за него.

— Благодарж, Жоржо, отивамъ си вече за вечеря. . . . A propos, прие ли и ти билетъ за утрѣ вечерь?

— Приехъ го, щж бждж. . . . Пий поне единъ конякъ. . . .

— Мерси, мерси, бързамъ

И господинътъ съ бакенбардитѣ се промжкна между маситѣ, около които публиката се разрѣдяваше вече, и си излѣзе.

Жоржовото лице внезапно бѣ добило безпокойно изражение. Той пошушна Балтову:

— Балтовъ, какъ не сме го видѣли одевѣ? Той билъ задъ насъ!—

— Даскаровъ ли? Азъ го видѣхъ, мислѣхъ, че и ти го видѣ, отговори равнодушно Балтовъ.

Като произнесе тие думи, погледна часовника си и стана.

— Кждѣ? запита го Жоржу.

— Отивамъ да вечерямъ.

— Стой, заедно ще си вървимъ.

— Да, да, да си вървимъ, продума и Аврамовъ, но познаваше се, че той прѣдпочиташе Жоржовитѣ прикаски отъ вечерята, защото едвамъ се помръдна и пакъ остана на мѣстото си.

— Та вамъ пѫтя е съвсѣмъ на друга страна, а азъ отивамъ на „Родопи“ и ние още отъ вратата ще се раздѣлимъ, каза Балтовъ, като чукна на келнера.

www.libtool.com.cn

— Какво, ще плащашъ ли? Остави, то е моя работа! и Жоржу задържа ржката му, която бъркаше въ джоба да извади портмонето.

— Не, не приемамъ. . . . По нѣмски е мойто правило: пилъ — платилъ, възрази Балтовъ.

— Дяволъ да ти земе тебе нѣмското правило и нѣмцитѣ ти! Ти знаешъ че не могѫ да ги търпѫ тие гешефтари! А азъ държѫ за славянското гостолюбие! извика Жоржу, и го отстрани грубо отъ келнера, дошълъ на викането. Балтовъ го изгледа полунедоволно, полуочудено.

— Сбогомъ. . . Сбогомъ, Аврамовъ. Оставямъ те на попеченнето на тоя „сладкодуменъ гостъ на държавната трапеза.“

И Балтовъ ухиленъ се запѫти къмъ вратата.

II.

Бирарията бѣше доста опустѣла по това врѣме. Чиновницитѣ бѣхѫ се разотишле да вечерятъ. Шумътъ бѣ поослабналъ; мѫтнитѣ облаци димъ, на гѫсти пластове свободно и мудно плаваѫ надъ маситѣ, и надъ главитѣ на петнайсетината румено-лици чехи и нѣмци, които храбро стояѫ на поста си, прѣдъ една батерия пълни и праздни чеши. Нѣблизо до ламбитѣ, нѣколко български дипломати бѣхѫ се оглѫбочили надъ вѣстницитѣ и четяѫ между редоветѣ на „*Найе Фрайе Прессе*“ за да отгатнатъ какво ще произлѣзе отъ русската нота за нихилиститѣ Остаяѫ още десетина души българи, които нито пияѫ, нито четяѫ: разговоръ имъ се вьртеше върху баловетѣ и други дневни въпроси.

Жоржу запали ново цигаро, исхвърли дълга струя димъ изъ устата си, но лицето му пазеше вече нѣкаква угриженость, която Аврамовъ забѣлѣжи.

— Кой бѣше негова милость, одевѣшнинятъ господинъ? попита той. Жоржу се намрѫщи, па му расправи ниско видния служебенъ чинъ на Даскарова и учреждението въ което служехѫ и двамата.

— Опасно животно е, продължи той, дойде ли му нѣщо до ухото този часъ при началството, а азъ загълчахъ високо. . . . Прѣдстави си, отвращение ми вдѫхва, когато му подавамъ ржката си. . . Утрѣ, прѣдстави си, напримѣръ, една интрига, единъ доносъ. . . . и ти се чудишъ и се майшъ. . . Да? Вий сте честити, бай Аврамовъ, въ благословената провинция. . . тамъ такива нѣща не сѫществуватъ.

— Ба, и по насъ ги има, само че тамъ може би по-лесно знаешъ кой ти е врагъ и кой ти е приятель, отговори Аврамовъ.

— Да, да, пое горещо Жоржу, тукъ е развратъ и лицемѣрие на всякждѣ... Не търси характеръ у тукашнитѣ чиновници, тие „солидни винтове на правителственната машина“ както ги наричатъ нѣкои, тѣ сѫ на онова убѣждение, на което имъ кажатъ да бѫдатъ, и на оня богъ.

се покланятъ, когото имъ посочатъ. За да запазатъ топличкото си мѣстце готови сж да жертвуватъ сичко онова, което имъ дава човѣшка физиономия. Чиновникъ ме виждате и менъ, но убѣжденията си не отричамъ... Опозиция съмъ.... На черното да ме убийшъ не казвамъ бѣло... такава ми е натурата. Истина, не отивамъ по мегданитѣ да се провиквамъ.... Има много пъкъ, които мислятъ, като мене, и така гледатъ на работитѣ но заравятъ мисъльта си дълбоко, като въ кладенецъ, и както щешъ ги души, не можешъ позна косъмътъ имъ. Има и стотини такива политически камелеони, на които те е срамъ да подадешъ ржка, разбирашъ? И сега сж важни птици, влиятелни чиновници, и кжщи си направили, и земното си благополучие устроили... А честнитѣ, независимитѣ натури гладуватъ по улицитѣ, или подсмърчатъ въ кюшетата, забравени и прѣзрени. Напримѣръ, Аврамовъ.... ахъ какъвъ честенъ човѣкъ, какъвъ добросъвѣстенъ службашъ, рѣдкость ви казвамъ. Вие можете да се гордѣйте съ такъвъ единъ братъ...

— Не, той ми не е братъ.

— Да, пардонъ, сѣтихъ се... едноименникъ. Сѐ едно, прѣкрасенъ чиновникъ, а ще си умре на тоя скроменъ постъ архиваръ.... Да? Майка му не е се потрудила когато го е родила да му прѣтроши гръбнакътъ за да може да се кланя — ето неговия важенъ недостатъкъ, разбирашъ? просто, ужасъ...

Жоржу заржча още двѣ чеши. Той се распаляше отъ собственнитѣ си думи; осжжданието на общественнитѣ пороци усиляваше възбуждението му, заедно съ словоизвергателството му — защото, критиката е най-благодарната почва за краснорѣчието: тя го питае и дразни. Еднажъ минадъ на тая трепещуща тема, Жоржу не искаше да я остави. Внимателното слушане пъкъ на Аврамова го насърдчаше. Той пое пакъ:

— Да такова е обществото ни, любезний Аврамовъ, нашата столична, чиновническа интелигенция — мжжката... А женската — съвсѣмъ зарѣжи я! то естъ какъ? Кукли... Само за моди мислатъ... На всѣки часъ моднитѣ магазини сж натжпкани съ госпожи нашенски.... Една рокля не знаятъ да оцинятъ, а вече знаятъ названието и качествата на сичкитѣ скжпи штофове и дрѣхи: и плюшъ, и брокаръ, и сатинъ де лионъ, и сорти-де-балъ и регенъ-мантелъ, и сатинъ мервелйо и сѣкаква парижска попара... Писарскитѣ жени ламтжтъ да бждатъ облѣчени като началническитѣ, началническитѣ, като министерскитѣ, министерскитѣ като майорскитѣ, а майорскитѣ си докарватъ рокли отъ Берлинъ, сжщо каквито носи германската императрица... Скандалъ цѣлъ! Възмущавашъ се.... Особенно, баловетѣ, тамъ вече, въображавашъ си, женитѣ въ елемента си... Тамъ можешъ най-нагледно да се увѣришъ колко е смѣшно това женско сжщество, което може да диша само подъ товарътъ на разни флйонги, флинтифлюшки, турнюрчета, шарени дрипелчета, тантелки и корделки и джунджурии и безименни глупости. Най-ограничената ,най-празднатa женска главичка у насъ, може да не знае хиляди работи, които трѣбва да знае всѣка една жена, но знае всичкитѣ танцове, що сж се играли при двороветѣ

на Лудовика XIV, XV и XVI-й: и полкитѣ, и кадрилъ-монстръ, и лансието съ смѣшното му кълчене, което наричатъ „реверансъ," и това всичкото господинъ Балтовъ сжщо ще нарѣче напрѣдъкъ и цивилизация?.. Обяснявамъ си, обаче, пустотата на женитѣ: жената е една смѣсь отъ суетность, капризи и глупость... тя не е съвършенъ человѣкъ, както е казалъ единъ ученъ. Но мжжетѣ, мжжетѣ! съ своитѣ фракове и клакове, съ които се маскиратъ на баловетѣ... бѣдни кавалери, просто срамъ! И всичко това е напрѣдъкътъ, цивилизацията, българската столица!

И Жоржу яростно тупна съ ржка по масата и отхлупи съвсѣмъ шапката си назадъ.

— Какво имашъ да кажешъ ти? попита той внезапно Аврамова, съ сърдито устременъ погледъ на него. Аврамовъ се поисчървя, изненаданъ отъ това питане, па зина да каже нѣщо, нѣщо на посока, защото той никакъ не мислеше да говори, а напротивъ, бѣше рѣшенъ да слуша още. Жоржу, обаче го избави отъ мжчно положение, защото тутакси новъ потокъ отъ мисли нахлу въ възбужденията му мозъкъ, и той пакъ почна: той прѣнесе атакитѣ си въ други сфери на българский животъ; но фразата му ставаше вече уморена, мислитѣ му излизахж на парцали, безъ яка свръзка, а ненавистьта, която гореше въ гжрдитѣ му противъ всичко лоше и пошло, се исказваше безъ въодушевление... Разговоръть, или по-право, монологътъ на Жоржа, губеше бързо живостьта си, завѣхваше... Най-послѣ съ една голѣма прозявка той тури край на краснорѣчието си, и стана да се расплаща — това дѣйствие прѣдизвика пакъ прѣпирня, сега съ Аврамова, но Жоржу и тоя пжть остана побѣдитель.

Когато двамата другари излѣзохж изъ „Чьрвений Ракъ" на улицата бѣше съвършенно тъмно. Студено бѣше, но вѣтърътъ бѣ прѣстаналъ и мекъ снѣжецъ сипеше. Нѣколко минути тѣ вървѣхж мълчишката, всѣки подъ впечатлението на чувствата и мислитѣ, които разговоръть у бирарията бѣхж събудили въ душата му. Аврамовъ бѣше още цѣлъ развълнуванъ; прѣдъ взора му се откриваше единъ новъ кржгозоръ; той гледаше сега съ други очи на онова, което днесъ още го въсхищаваше. Ето какво значи да оставишъ провинцалното си задушено гнѣздце и да се порасходишъ до столицата... Ето, човѣкъ се срѣща тука съ хора, като Жоржа, хора просвѣтени, които умѣятъ да сждатъ и критически да се отнасятъ къмъ всичко, което лъши отъ въпъ. Тоя Жоржу каза златни думи. Той още повече се издигаше прѣдъ очитѣ му. Скоро и двамата се изгубихж въ мрака на александровската площадъ, прѣдъ двореца.

III.

Сутрѣньта точно въ деветь часътъ Жоржу се намираше въ канцеларията, при писменнията столъ. Който видѣше Жоржа въ „Чьрвений-Ракъ" или на улицата, не би повѣрвалъ очитѣ си, че е сжщиятъ когато го видеше на работа, при орѣховата маса съ зелено сукно. Лицето му бѣше пакъ

така пълно, румено, доволно, но какъ беше сега съсрѣдоточено и осериозничало надъ купътъ канцелярски книжа! Една маска отъ студена замисленость бѣ мѣтната възъ него; очитѣ му имахѫ строгъ и безстрастенъ погледъ, съ отпечатокътъ на съзнанието на дълга, погледътъ на единъ человѣкъ, комуто службата е едно свещеннодѣйствие. Би казалъ человѣкъ, че тоя погледъ никога не е знаялъ що е веселость и усмивка, а човѣкътъ на когото принадлежеше — че си е израслъ на тоя писменъ столъ и че си е слѣлъ сѫществованието съ книжата на него.

Съ една рѣчь Жоржу съвсѣмъ не приличаше на Жоржа.

Внезапно лицето на Жоржа се замрачи. При дѣловата, служебната сериозность, сега се присъедини и друга грижа, вѫтрѣшна и лична. Защото току що му дойде на ума за снощната непрѣдпазливость, която можеше да има фатални сетнини за него.

И едно неодолимо желание се появи въ него да се види съ Даскарова, да разбере какъ е работата, да се успокои.

— Ахъ тоя Даскаровъ, ако ме е чулъ!

Той попита единъ разсиленъ ниско за Даскарова.

— Дойде, и влѣзе у господинъ министра.

Жоржо трепна.

— У г. министра влѣзе?

— Да.

— И щомъ дойде?

— Щомъ дойде.

— И още е тамъ!

— Още е тамъ.

Лошо прѣдчувствие го обзе. Защо така бързо е отишелъ Даскаровъ при министра? помисли си той. Навѣрно, да направи докладъ за *онова*... И други пѫть Даскаровъ тъй скоро влазяше у министра, и стоеше при него по цѣли часове, но на Жоржа се чинеше, че пръвъ пѫть днесь това става и именно за него, за Жоржовата гибель. При тие мрачни мисли, Жоржу остави перото и се облѣгна отпадналъ на стола си. Погледътъ му се устреми разсѣяно на срѣщната стѣна, но тая разсѣянность изражаваше силна грижа и безпокойство; устнитѣ му машинално и нечуто шушняхѫ: „уволненъ“ „уволненъ“, „уволненъ“! Чьрвенината съвсѣмъ изчезна по бузитѣ му, и гаче и тѣ внезапно се слѣпихѫ. „Уволненъ“, „уволненъ“, „уволненъ“ шушнеше му нѣщо на ухото.

Вратата се отвори, влѣзе единъ другъ разсиленъ.

— Господинъ министръ ви вика, каза той смирено на Жоржа и чака, солдатски исправенъ, отговоръ.

Жоржу попита, съ схванатъ гласъ:

— Мене вика? и той втренчи очи въ разсилния, като че искаше въ лицето му да открие нѣкой страшенъ секретъ.

— Да, отговори слугата.

Жоржу скокна изведнажъ, поправи си съ ржка вратовезката, хвърли погледъ на облеклото си, и излѣзе.

Жоржу влѣзе въ стаята на министра доста прѣблѣднѣлъ.

Министръть пишеше при голѣмото си писалище въ жгъла на широката послана съ цвѣтни и скжпи ковори стая. Една огромна вѣнска соба весело бумтеше.

www.libtool.com.cn

До писалището, правъ, стоеше Даскаровъ.

Жоржу се поклони ниско.

Вопрѣки всяко ожидание, началникътъ му го погледна благосклонно и му поиска нѣкакви свѣдения по едно служебно дѣло. Жоржо му ги даде, и съ улекчение душа се приготви да си иде.

— Хж, почакайте, обърна се пакъ министрътъ.

Жоржо наостри уши.

— Аврамовъ какъ ви се види? попита министърътъ.

— Архиварътъ?

— Да, той, и министрътъ пакъ се наведе.

— Добросъвѣстно се занимава, господинъ министре, добъръ чиновникъ, отговори Жоржу. Въ тоя мигъ той срѣщна недоволний погледъ на Даскарова.

И министрътъ се понажси.

— Да, *занимава се добросъвѣстно,* обаче, повече съ партизанство, забѣлѣжи натъртено и пораздраженъ Даскаровъ, като хвърли строгъ, почти злобенъ погледъ на колегътъ си. Отъ вида на лицето и отъ отзивътъ на Даскарова, Жоржу сега напълно се убѣди, че той е вънъ отъ всѣка опасность и че всичко се касаяло до кожата на бѣдния Аврамовъ. Тая увѣреность изведнажъ го охрабри, и той дойде въ себе си. Мина му прѣзъ ума даже да се застжпи за приятеля си, да протестува противъ увѣренията на Даскарова, но тая мисьль изчезна, като молния изъ главата му; чувството на самосъхранението прѣобладя надъ всички други душевни движения, и той не зина нищо да възразн.

— И да кажж нѣщо, какво щж помогнж? . . . Само щж въоржжж Даскарова противъ мене, помисли си той.

— Въ партизанство не мѣси ли се? попита министрътъ.

— Господинъ министре, нищо положително не могж да ви кажж... Въ канцеларията... гледамъ го... върши си работата... Какво прави, обаче, по вънъ. . . . Нищо положително не знаж, не гарантирамъ нищо. . .

Тоя уклончивъ отговоръ косвенно подтвърди клеветата на Даскарова. Той бѣше подписване смъртната присжда на бѣдния архиваръ.

Министрътъ поклати глава знаменателно, и погледна Даскарова, комуто лицето сдоби самодоволно изражение.

Министрътъ кимна благоволително на Жоржа и се наведе пакъ надъ работата си. Жоржо се поклони и отиде въ канцеларията си. Погледътъ му свѣтеше; лицето му веднага сдоби прѣжнята си самодоволна гладкость, закржгленность и симпатичность. Подиръ страшното стрѣскане и уплашване — идеше пълнѣйше успокоение. И пакъ заработи строго надъ книжата си.

На дванайсетъ часътъ Жоржу излѣзе изъ министерството. Той се запжти къмъ тѣхъ си, като се здрависваше усмихнато съ тогова и оно-

гова. Маската на канцеларската сериозность пакъ остави лицето му, изново благо и щастливо.

Когато се озова на Дондуковъ булеваръ, той забѣлѣжи на единъ жгълъ залѣпено траурно извѣстие. Той приближи и прочете името на умрѣлия.

www.libtool.com.cn

— Рачевъ, избъбра той поразенъ.

Послѣ прочете нѣколкото реда подъ името на покойника.

— Въ три часа ще го погрѣбватъ. . . Трѣбва да поискамъ отпускъ за слѣдъ обѣдъ, каза си той. И продължи пжтя за къмъ тѣхъ си.

Внезапно го извикахж отъ една бакалница. Той се извърна и видѣ Балтова. — Здравствуй, Балтия!

— Здравствуй, какво ново?

— Нищо. . . . Да, нашиятъ Аврамовъ го постигна нещастие: отчислиха го.

И Жоржу ниско му расправи обстоятелството. — И знайшъ ли? назначи се на мѣстото му Ханджовъ, бротовчедъ на Даскарова. . . разбирашъ интрѝгата?

— Клетиятъ Аврамовъ! издума състрадателно Балтовъ.

— И азъ ужасно скърбѫ... И сторихъ длъжностьта си... Но... Какво купувашъ? швейцарска салама ли? Я отрѣжи и на мене бе, да занесѫ закусчица за обѣдъ, поржчá Жоржо на бакалина.

IV.

Балътъ бѣше въ разгаръ си. Широката зала, прѣкрасно освѣтлена отъ множество ламби и отъ единъ кристаленъ полиелей, гърмеше отъ звуковетѣ на оркестра; единъ редъ дами, въ леки бални туалети, нѣкои отъ тѣхъ въ grand и petit деколте, грациозно се въртяхж съ своитѣ кавалери, въ черни фракове и съ свитъ клакъ въ лѣва ржка; а когато тѣ заставахж пакъ до стѣната, другъ редъ отъ танцующи двойки се завьртяваше и захлъзваше по гладкий лъскавъ паркетъ, който издаваше глухъ, приятенъ шумъ отъ лекото прикосновение на крачетата, обути въ атлазни ботинки. Послѣ танцътъ приимаше безбройни още фигури и еволюции подъ гръмогласната команда на елегантний дирижоръ.

Играяхж кадриллъ-monstre.

Аврамовъ, сгушенъ между зрителитѣ, не сваляше очи отъ това въсхитително зрѣлище; той пръвъ пжть въ живота си присжтствуваше на такъвъ праздникъ. Сичко: звуковетѣ на музиката, блѣскавата свѣтлина, скжпитѣ цвѣтни туалети, голитѣ гжрди и рамена, миризмитѣ, истънчени маниери и грациознитѣ движения на дами и кавалери, сичкий тоя столиченъ блясъкъ замеметяваше до немай-кждѣ неговата провинциллна душа. Сичко това бѣше така ново и лъскаво за него, така не българско, така поразително... Но дойдохж му на ума спошнитѣ думи на Жоржа и горчивъ песимизмъ отрови впечатленията му. Той се намржщи и обърна къмъ Балтова.

— Е? харесва ли ти се? попита го усмихнато приятелътъ му.

— Азъ ти много благодаръ, дѣто ме доведе да видж балъ въ столицата. . . Чудесни работи. . . Но твоятъ Жоржу имаше право. Тая „цивилизация“ не е за България. . .

www.lintool.com.cn

Балтовъ го погледна насмѣшливо.

— Заразихж ли тѣ неговитѣ проповѣди?

Аврамовъ го погледна сериозно, на отговора убѣждено:

— Да, заразихж ме, защото виждамъ, че сичко истина говори, че е право. . . Трѣбва сѣки патриотъ да има Жоржовитѣ идеи и да се опълчи противъ тие разорителни моди. . . . Трѣбва страшна война да обявимъ на тая зараза.

— Много се разочарова ти, Аврамовъ: Жоржу е парадоксаленъ, не слушай го. . . Послѣ, ние не можемъ да се повърнемъ къмъ старото.

— Сѐ едно ми е: не харесвамъ новото.

— Питай Жоржа тая вечерь. . . . Жално, че го нѣма.

Тоя разговоръ стана прѣзъ кратката почивка, която дѣлеше кадрилъ-монстрътъ отъ лансиѐго. Изведнажъ оркестрътъ гръмна пакъ и въ залата се образуваха десетина каррета отъ танцующи двойки. . . При всичкото му вече лошо настроение, Аврамовъ се захласна въ тая нова игра съ изящнитѣ ѝ дамски реверанси. Когато тя се свърши, разговорътъ се поднови между нашитѣ приятели.

— Маймунства, български маймунства, нищо повече. . . Право казваше Жоржу, каза Аврамовъ.

— Срѣщахте ли се и днесь? попита Балтовъ.

— Не, но сиощи, подиръ тебе, дълго продължавахме разговора за софийскитѣ чиновници и балове. . . . Това, което ми той описа, азъ го виждамъ сега съ очитѣ си. — Да, да, видѣхъ го днесь, подиръ обѣдъ, Жоржа, забравихъ — той вървеше съ едно погрѣбение.

— Да, Рачевъ е умрѣлъ. . . Тѣ бѣхж най-голѣми приятели, отъ дѣтински години приятели.

Въ тоя мигъ дирижорътъ на танцоветѣ даде знакъ на музиката. Тя засвири пакъ.

Една вихрушка отъ черни фракове и полувъздушни свилени рокли се завьртѣ по гладкия полъ.

— Това е валсъ, най-искуснитѣ играчи тука излазятъ, пошушна менторски Балтовъ на Аврамова.

— Има ли още много игри?

Балтовъ извади изъ вѣшния джобъ на редингота си една зелена хартийка.

— Подиръ валса слѣдва котилйонътъ, и съ него се исчерпва програмата.

— Какво е нѣщо котилйонътъ? полюботитствова Аврамовъ. Балтовъ му обясни.

— Орденитѣ и подаркитѣ сж донесени отъ Вѣна нарочно, завърши той.

— А ти защо не игра до сега?

— На котилйона щѫ играѫ. . . Виднш ли оная госпожица съ небесната рокля? нея съмъ ангажиралъ.

Но Аврамовъ внезапно го бутна силно и извика, като гледаше къмъ вратата:

— Виждъ, виждъ!

— Какво има?

Въ тоя мигъ влазяше една богато накичена дама, подъ ржка съ единъ кавалеринъ, който имаше на гѫрдитѣ трицвѣтенъ знакъ отъ кордели.

Този часъ подиръ тѣхъ идеше единъ високъ, елегантенъ кавалеринъ, въ фракъ, съ бѣла врѣзка и ржкавици. Той бѣше Жоржу.

Прѣди Аврамовъ да се съвземе отъ изступлението си, като виждаше и Жоржа тука и въ такъвъ видъ, Жоржу ги видѣ и се спустна къмъ тѣхъ.

— Ахъ, и вие ли тука? . . . Много хубаво!.. Добро, добро. . . Прѣдставете си, днеска закъсняхъ — и то по причина. . . Както и да е, успѣхме пакъ съ жената. . . А? балътъ, кажи му здраве. . . А кое, Балтовъ, котилйонътъ още не е игранъ?

— Сега подиръ валса ще се играе.

— Слава Богу, каза радостно и бързо Жоржу; — а то насмалко щѣхъ да излѣзѫ на лъжа: още на сѫботашната вечеринка ангажирахъ госпожа N. за котилйона днесь. . . Его я, чакай да идѫ да ѝ се поклонѫ, да види че съмъ точенъ.

И Жоржо се затече леко, спрѣ се съ нисъкъ поклонъ прѣдъ една дама въ деколте.

V.

Аврамовъ потегли Балтова за ржка и излѣзохѫ, та отидохѫ въ буфета. Аврамовъ отведе приятеля си въ единъ празенъ ѫгълъ.

— Обясни ми, за Бога, каква е тая работа? . . . Азъ нищо не могѫ да проумѣѫ, извика той, като разгърна ржцѣ въ недоумѣние.

Балтовъ разбра причината на смайването на приятеля си.

— Дѣто виждашъ Жоржа ли тука? каза той спокойно усмихнатъ.

— Та той е единъ чуденъ човѣкъ? Снощи се възмущаваше отъ тия комедии и маймунства, а сега ги прави самъ. Забравилъ каквото говорилъ: ни лукъ ялъ, ни на лукъ мирисалъ. Одевѣ закопалъ най-добрия си приятель--сега иде да си поиграй котилйонътъ. . . Съгласи се, това е грозно, безхарактерность. Азъ се чудѫ едно: какъ можешь да имашъ тѣсно приятелство съ такава личность? . . .

Лицето на Аврамова се нсчьрви отъ негодование.

— Напротивъ, Жоржу е добъръ човѣкъ.

— Ти се подиграваш? Азъ сега си спомнямъ и снощи какъ се примилкваше той прѣдъ оня Даскарова! и пакъ казваше че е опозиция!

— Аврамовъ, ти си наистина отъ главата до краката провинциалъ, чистокръвенъ провинциалъ. Съставяшъ си окончателно мнѣние по пьрвото

впечатление, и послѣ падашъ отъ облацитѣ на земята и се чудишъ, и зяпашъ. Жоржу е добъръ човѣкъ, казвамъ ти, той не е нито низъкъ, нито безсъвѣстенъ, и въ нищо не е по-лошъ отъ другитѣ добри хора... Той е само по-уменъ и по-съобразителенъ отъ много други. . . Че Жоржу е опозиция, въ душата си, това е вѣрно; но Жоржу не отива да се удари и разбие въ скалата. . . Отъ такова безумие каква полза? . . Нѣколкото любоугодливи думи къмъ Даскарова или къмъ началника си, не му костуватъ нищо, но тѣ сж единъ якъ щитъ, съ който той закриля положението си, кжщата си, жената си, покоятъ си. . . Геометрическата прямолинейность скоро извожда на срѣдъ улицата. . . . Кривуленето между морскитѣ камъне — ето въ какво състои философията. Жоржу напада на чиновницитѣ, нали? И какъ още? А Жоржу е не маловаженъ чиновникъ, и трѣбва да ти кажж, че е чиновникъ отъ какъ е пукналъ русски топъ въ България. . . и настоящи чиновникъ: той има два ордена вече и е прѣдставенъ за трети. Подъ сичкитѣ правителства е служилъ и сичкитѣ правителства сж го знаяли за свой човѣкъ. . . Той е мислилъ, че сѣвга ще бжде по-полезенъ на отечеството си, ако му служи, отколкото, ако се остави да го изгонатъ отъ служба и да бездѣйствува. И тъй, съобразява всичкитѣ си дѣйствия съ тоя практически принципъ... Каква полза да рита съ босъ кракъ ржжена, да донкихотствова, па като го смачкатъ, да си прави *рожа* на страдалецъ, да квичи и да души по телеграмитѣ на вѣстницитѣ дано се нѣкакъ *размжти водата*, та да се поправи и неговото положение. . . Това е глупаво, наистина. . . Знайшъ ли? Аврамовъ, архиваритъ. Днесь го отчислили!

— Какъ? Той го толкова хвалеше!

— Да, отчисленъ е, за да се настани на мѣстото му нѣкой си роднина на Даскарова. Той е жертва на една Даскарова интрига. . . . Жоржу се възхищаваше отъ Аврамова, но не е посмѣялъ, увѣренъ съмъ, да го защити, защото е знаялъ, че нѣма да го спаси — щомъ министрътъ е рѣшилъ да го изпжди. — А Аврамовъ, знайшъ, е малко остричъкъ, и съвършенно противоположенъ характеръ на Жоржа.... Защо да рискува и себе си. . . Па, знайшъ, „моята риза е по-близо до тѣлото ми...“ Но Жоржу страшно и искренно за Аврамова скърби . . . Днесь се видѣхме.

— Скърби? каза иронически Аврамовъ;—както скърби и за днешнятъ си приятель. . . та отъ голѣма жалость не може да забрави котилйонътъ си. . . Остави ме, Балтовъ! . . .

И Аврамовъ извърна лицето си съ отвръщение, като че искаше да не види нѣкой неприятенъ образъ.

Балтовъ почака за да се извърне и продължи:

— И това му поведение не трѣбва да те очудва; то хармонира съ принципитѣ на неговата житейска философия. . . Каква полза да се косимъ и да се убиваме за едно непоправимо зло? Аврамова другаря му, извадили, Рачева, — приятелтъ му, закопахж днесь. . . Но Жоржу е изпълнилъ човѣшкигѣ си длъжности: Аврамова съжелява въ душата

си, Рачева изпрати до вѣчното му жилище, а сега изпълнява длъжностьта си къмъ живота: яде, пие, работи, танцува, защото отъ тия противоположности състоятъ халкитѣ на веригата на человѣческия животъ... Кратъкъ е той, защо да се невъзползуваме отъ него?

Аврамовъ гледаше съ растяще изумление другаря си; той не можеше да разбере сериозно ли Балтовъ говори и иска да оправдае прѣдъ очитѣ му поведението на Жоржа, или това, всичко което говори за него, е прония? Какъ адвокатитѣ биле способни краснорѣчиво да изопачаватъ сичко! Погледътъ на Балтова продължаваше да пази своето обикновенно спокойно — насмѣшливо изражение. Това раздражи Аврамова, той каза ядовито: — А какво ще ми кажешъ: тоя Жоржу вчера бълваше змии и гущери върху Австрия и нѣмцитѣ и модитѣ, а сега влачи жена си облѣчена, като герцогиня въ нѣмски дрипи, на балъ, а самъ се ококорилъ въ фракъ и съ клакъ? Ругае чуждата експлоатация, а той самъ я подържа!... Споредъ коя логика е това?

— Пакъ най-просто нѣщо, отговори Балтовъ. Той говори онова, което е правото, и се възмущава отъ злото, като човѣкъ съ чувство; а живѣе както всичкитѣ хора. Той нѣма да прѣправи свѣтътъ... Той е такъвъ какъвто си е... Който е противъ обществото, той бѣга отъ него и отива въ планинитѣ... А Жоржу не е ексцентрикъ, нито е дивакъ. Той обича да живѣе, епикуреецъ е, и ползува се отъ развлеченията, които му дава обществото... Щемъ, нещемъ, ще му се покоряваме на законитѣ, ще му спасямъ тиранията, ще си испраздняме кесиитѣ за австрийски гнилости и боклуци, като си запазяме пълното право да псуваме до Бога и тѣхъ, и нѣмцитѣ му и модитѣ му, и обществото му... Какво искашъ? Жоржу живѣй въ столицата, и като столиченъ, живѣй столично. Това му е срѣдата, това му е въздухътъ. Какво да прави? Па ако питашъ, и твоятъ покоренъ слуга е такава птица.

— Да, но ти не държишъ проповѣдъ въ „Чьрвений Ракъ", Балтовъ, ти си поне послѣдователенъ.

Балтовъ се втренчи въ него, сложи си ржцѣтѣ на рамената му, и каза: — И той е послѣдователенъ казвамъ ти: той прави като спчкия свѣтъ и не се дѣли отъ стадото. Той стои здраво на принципътъ си: опозиционствова, когато му прилѣгне, клатишапничествова, когато му трѣбва, мижи и втелява се, когато е умно, ругае Австрия, защото всѣки българинъ я мрази, ораторствова горещо противъ модитѣ, защото това е на мода, слѣдва ги пакъ — по сжщата причина... Съ кратки думи да ти кажа, Жоржу е човѣкъ отъ деветнайстий вѣкъ, *български* опортюнистъ, съ сѣкиго добъръ, сѣкиму приятенъ, сѣкога доволенъ. Съ една рѣчь, твърдѣ уменъ и прѣлестенъ човѣкъ!...

Аврамовъ гледаше втрѣщенъ на Балтова. Той не хващаше въ чьртитѣ на лицето му нито подигравка, нито негодование, то пазеше неизмѣнно своята ехидно-спокойна маска. Възможно ли е пъкъ щото Балтовъ, наистинна, да намира така естественно, правилно, и даже почтенно повѣдението на тоя необяснимъ, безцвѣтенъ и безпринципенъ човѣкъ!

— Какъ му е името на тоя Жоржу, да го помня? попита Аврамовъ.

— На ли ви запознахъ снощи?

www.libtool.com.cn

— Да, но той те прѣсѣче, бърбрицата, и азъ не узнахъ фамилното му име. А послѣ ти сѣ Жоржу му викаше. . . Какъ е сѫщото име на тая антика чиновникъ? . . .

— Името му е *легионъ!* каза усмихнатъ Балтовъ.

И се затече въ балната зала, дѣто засвири музиката котилйона, като остави другаря си дълбоко замисленъ въ буфета.

Мартъ, 1891 г. *

ИЗВѢНЪ БЪЛГАРИЯ

Пѫтни записки.*)

XI

Курсистки. Женский вопросъ. Нравственность. Крайни явления въ русссия животъ. Нихилисти. Покушение противъ царя. Литературата. Юбилей на Полонски. Георгъ Брандесъ.

Когато вървишъ изъ Петербургскитѣ улици, често стѣщашъ блѣдноликi стригани моми, съ умно изражение въ лицето, съ отпуснатъ небрѣженъ вървежъ, небрѣжно облѣчени, съ очила и съ мѫжки шепки, по нѣкога съ мѫжки джакети: тѣ сѫ курсисткитѣ, студентскитѣ въ Петербургъ.

Много гореща полемика повдигна на врѣмето си въпроса за слушането висши курсове отъ дѣвицитѣ. Цѣла литература изникна по тоя прѣдмѣтъ, блѣскави пера се явиха защитници на висшето женско образование. Либералната школа въ прѣдишното царствование си поставя за главна своя цѣль борбата за повдигането умствения уравенъ на русскинята, съ което се обусловя по-нататъшний напрѣдъкъ на русското общество. Противнитѣ гласове не можаха дълго да възражаватъ на тие великодушни принципи, и университетътъ отвориха широко входа си на любознателнитѣ слушателки. Висшето женско образование има вече своя 25 лѣтний юбилей. Но и днесъ, още въпроса, стои като неразяснень и въ печата се явяватъ сѫждения и прѣпирни, изникнало още въ началото му. Подновяването на тие прѣния намира храна и оправдание въ слѣдующето важно обстоятелство: невъзможностьта за свършившитѣ (за повечето), да приложатъ въ дѣйствие познанията си, за които домашний кржгъ е твърдѣ тѣсенъ; съ други думи — опасностьта отъ ученъ женски пролетариатъ, при сѫществующий вече мѫжки. Врѣмето и опитътъ извадиха на явѣ и тая истина: слушателкитѣ на висшитѣ курсове не придобиха

*) Продължение отъ книжка 4.

именно онія знанія, които сж необходими въ практическій животъ, въ семейната срѣда, дѣто природата имъ е назначила мѣстото. Уголѣмений до непужность научень багажъ на дѣвойката, и безпрѣдѣлно разширочениятъ ѝ кржговоръ я правятъ сега да намира званието на супруга и майка много обикновенно, много ограничено и неотговорливо на нейнитѣ нови идеали... Тие съображения каратъ мислящитѣ умове да се питатъ дали не много рано се повдигна женскій въпросъ въ Русия и дали не му се даде неправилно рѣшение въ едно врѣме, когато се чувствова липса отъ мжже съ практически знания? Тѣ гледатъ угрижени на резултатитѣ.

Дѣйствително, ако жената въ простия народъ стои още въ първобитното, полурабско отношение къмъ мжжа, то въ просвѣтенитѣ слоеве женската емансипация направи голѣма крачка, трѣбва да кажемъ — голѣмъ скокъ — напрѣдъ. Съ това вратоломно движение русскинята отъ полумонахинскій, помухаремскій битъ на *теремитъ*, изведнажъ стигна и замина западната жена — по волномислие и романтически духъ... Това волномислие и тоя романтически духъ, като минахж на по-неразвитій женски миръ въ градоветѣ, имахж за резултатъ силно испадане на нравитѣ. Распустнатостьта на русскинята и леконравието ѝ, разслабването на семейнитѣ връзки и развратътъ, който яде, като живеница, русската фамилия и общество, плашатъ съ размѣритѣ си... За честь на науката бързамъ да кажж, че не учепитѣ и истинско образованитѣ жени, които и сега сж малко въ Русия, а полуобразованитѣ, само *цивилизованитѣ*, въспитанитѣ на френски моди и романи, съставяватъ главний елементъ въ тая обществена оргия, която носи хиляди нещастия въ кржга на домашний животъ. Съврѣменната русска градска жена — буржоазката — е сжщество распасано, лекомислено и жедно за радости, които, въобще, се намиратъ вънъ отъ семейний кржгъ. Да, русскинята направи голѣмъ скокъ, скокъ на кенгуру, каквито само Русия прави въ болезненното си стремление да приеме западната цивилизация, а по-често — неджитѣ ѝ. Тя не единъ пжть е очудвала Европа съ такива салтомортални, ненормални скокове, които я хвърлятъ отъ една крайность въ друга. Земете Петра Великій: той съ единъ юмрукъ въ гърба, тласна Русия отъ Азия въ Европа, и отъ това силно потрясение тя още не може да дойде въ равновѣсие. . . Нѣмцитѣ, нѣмската култура и нѣмското влияние проникнахж въ плътьта и кръвьта на русския животъ, и до нѣйдѣ си, като му дадохж обновителенъ импулсъ за бързо растене, прѣвърнахж се отъ друга страна въ единъ видъ микроби въ държавний русски организмъ. И наистина, земете Русия отъ Петра Велики насамъ. Какво е била тя въ продължение на вѣкъ и половина? Славянска държава, на която политиката ржководатъ нѣмци, историята праватъ нѣмци, нравитѣ, рѣчьта, живота, мировъзврѣнието формиратъ нѣмци; Русия захваща двайсетина войни да брани нѣмски интереси, троши милиони русски за да крѣпи нѣмски прѣстоли. Всичкото това нѣмско наслѣдие е плодъ отъ страшнията прѣломъ, който Петръ Велики така нечаянно и безъ транзиция внесе въ русско

държавенъ и общественъ животъ и безъ да се допита до русската многовѣковна вече история, традиции, самобитенъ духъ и характеръ на руский человѣкъ. Славянофилската партия, по тая причина се сърди на великий реформаторъ, и не съвсѣмъ безъ основание. Покойний Аксаковъ бѣше му посветилъ въ *Русь* твърдѣ горчиви строфи и укори... Що е нихилизмътъ? Единъ фанатизмъ, противопоставенъ на другъ. Ужасно, конвулзивно движение на русския духъ, подиръ вѣковенъ натискъ и застой. Тая нелогичность на умственното развитие у русский человѣкъ има начало логично. Политический и социаленъ строй на Русия, породи въпроси, на които литературата стана силенъ проводникъ въ обществото. Единъ редъ талантливи писатели, като Писаревъ, Чернишевский, Герценъ, Добролюбовъ станахъ краснорѣчиви защитници на свободолюбивитѣ начала, първествующи въ нинѣшний вѣкъ, и ги прѣпоржчнхъ да лѣгнатъ въ основата на русското държавно управление и създадохъ русската либерална школа. Нейното влияние бѣше плодотворно. Тя постави задача на русската мисьль, разшири умственний кржгозоръ на русското общество и внесе въ съзнанието му идеитѣ на свободата, правдата и прогресса. Но, както всяко ученне, което е изражение на единъ протестъ, и което срѣща силенъ отпоръ въ охранителитѣ на сжществующий редъ, и то се увлѣче, и отъ отрицание на отрицание падна въ крайность:*) то се изроди въ принципътъ си и въ формата си. Нихилиститѣ, великодушнитѣ, хуманнитѣ мечтатели на пьрвото врѣме (слѣдъ кримската война до 1865 година) се прѣобърнахъ на тайно дружество, което за цѣль си постави разрушението, за срѣдство — динамитътъ. . . Бомбата, която раскжса най идеалнията русски царь е послѣднето изражение и аргументъ на тоя отвратителенъ продуктъ на русский животъ, който наричатъ „руски нихилизмъ“. Въ Русия нѣма компромиси — има крайности.

Русската столица се намира още подъ тежкото впечатление на едно ново покушение противъ живота на императора, което се случи прѣди нѣколко дни. Споредъ увѣренията на австрийский, и даже наший печать, царьтъ стои вѣченъ затворникъ въ двореца си въ Гачино, отъ страхъ да не бжде убитъ отъ нихилисти. Истината е, че русский царь веднажъ или дважъ прѣзъ недѣлята дохожда въ Петербургъ отъ Гачино въ открита кола, придруженъ отъ наслѣдника, часто и отъ царицата, и почти безъ свита. Той минува прѣзъ най-многолюдната улица, невский проспектъ, почива си въ Аничковъ дворецъ, на сжщата улица, и до вечерьта пакъ се връща въ Гачино. Той е човѣкъ безстрашливъ и прѣзира опасноститѣ както и покойний му баща. Напослѣдъкъ, току що трьгваше за една парада, полицията улови въ тълпата на пжтя дѣто щеше да мине царската кола, двама господиновци, които ú се видѣхъ подозрителни. Тѣ държахъ по единъ албомъ подъ мишницитѣ си. Тие албоми пазяли между дебелитѣ си кори по единъ динамитъ. При разслѣдването, оказа се, че

*) Нѣкои редове отъ горнитѣ десеть реда сж влѣзнали по погрѣшка въ 26 страница на 1 книжка. Р.

тие двѣ лица, готови да направатъ покушение възъ живота на царя, бѣхж единътъ русинъ, другиятъ евреинъ, студенти отъ петербургския университетъ. Откритието потопи въ позоръ и срамъ това учреждение. Тутакси биде затворено. Негодующъ гласъ отъ цѣла Русия се издигна пакъ противъ университетитѣ, срѣщу които се зехж още по-ограничени мѣрки. Въобще, посѣгателствата и политическитѣ убийства въ Русия винаги сж имали съвсѣмъ противоположенъ резултатъ на оня, който сж очаквали творцитѣ имъ и подготовителитѣ имъ. Всѣки подобенъ актъ предизвиква по-безпощадни мѣрки и тласка въ нова реакция политиката на русското правителство. Какво спечелихж нихилиститѣ съ убиването на Александра II, който даде на Русия двайсеть и два милиона свободни граждане? Само зло за отечеството си. И ако настоящето царствование стѣснява или смѣнява полека лека всичкитѣ либерални учреждения, създадени въ по-предишното, то само терориститѣ сж криви. . . Тоя начинъ на дѣйствие, не само че врѣди на самата кауза, на която високонравственитѣ родоначалници на нихилизмътъ сж служили, а отнима поезията и обаянието на борбата имъ, на която въ програмата на първо мѣсто стои: уличното убийство. . .

Петербургъ е умственъ центръ на цѣлата Русия. Въ съврѣменната русска литература господствува реално направление. Но то не може да я повдигне, когато геннитѣ липсватъ. Тя е въ равновѣсие — сé едно ако кажж въ застой. Освѣнъ старитѣ романисти и поети, още живи, като графъ Толстой, Гончаровъ, Полонский, Майковъ, Фетъ, ни едно едро дарование отъ младитѣ не зима господствующе положение въ литературата. Не може да се каже, обаче, че тя днесь нѣма талантливи прѣдставители, но тѣ иматъ да се боратъ, едно, съ равнодушното настроение на русското общество, а друго — съ сѣнката на измрѣлитѣ гении, която егоистически имъ шепне: nec plus ultra! Ще бжде абсурдно да приемемъ че извора на творческия духъ русски се е исчерпалъ въ творенията на Пушкина, Лермонтова, Гоголя, Тургенева и графа Толстой. На русската мисьль прѣдстои още широко поприще за развитие и за творческа дѣятелностъ; гигантскитѣ сили на могущественната нация не сж се развъртѣли още. Тя има задачи благородни да гони въ областьта на духа, както и въ всемирната история. . . Брандесъ мисли че на русската литература е сждено да възроди западнитѣ — съ своята трѣзвость и високо художественъ реализмъ. Щедринъ и Глѣбъ Успенски продължаватъ блѣскаво, въ новата ѝ форма, русската сатира; купъ даровити имена се появяватъ въ беллетристиката, между които печатътъ особенно отбѣлѣзва Короленко, Чехова, Боборикина и пр. Въ лириката се подвизаватъ най-талантливо младитѣ поети Фофановъ, Мержковски и др. Критиката се прѣдставлява отъ дълбокий Михаловский, който пише въ „Сѣверний вѣстникъ“ и Буренина (фейлетонистъ на „Новое время“) и Скабически (фейлетонистъ на „Новости“). Пьрвитѣ двама сж защитници на тенденциозната литература, която се косва до съврѣменни въпроси или ги възбужда; послѣдниятъ — Буренинъ — е за чис-

тото искуство и мисли, че литературата губи щомъ се ограничи въ работата на простата публицистика; тези критици сж и изразителитѣ на двѣтѣ сжществующи литературни течения въ Русия; Буренинъ и Скабичевски, и двамата умове силни и убѣдени, водатъ страстни полемики въ фейлетонитѣ си и часто, въ увлѣчението си, излазятъ извънъ границитѣ на приличний тонъ. Подобна распалена прѣпирня се води сега именно по поводъ на Надсона, умрѣлъ неотколѣ, и пръскитѣ отъ калъта, която си хвърлятъ полемицитѣ, пада и на името на злополучниятъ поетъ. Твърдѣ талантливо се подвизава на критическото поприще и Арсениевъ (въ „Вѣстникъ Европы“). Той се отличава съ силенъ аналитически даръ и полмическа способность. Въобше, русската критика, при всичко, че има днесь даровити прѣдставители, очаква още свой втори Бѣлински.

Тие дни се празднувá въ столицата 50 годишний юбилей на единъ отъ ветеранитѣ на руската поезия, Полонски. Главната чърта на поезията му е тиха мечтателность, чужда отъ всяки нервни пориви, както и отъ всяка тенденциозность, главната чърта на реалистическата школа. Отъ всички крайща на Русия, и даже отъ Европа, заваляхж съчувственни поздравления на юбилея. Най-прѣднитѣ прѣдставители на русската мисьль прославихж радостьта на мастития пѣвецъ. Между тѣхъ присжтствоваше единъ знаменитъ гость, Георгъ Брандесъ, датский критикъ.

Брандесъ бѣше дошелъ на́-скоро въ Петербургъ изъ Финландия, дѣто бѣше челъ лекции. Съ сжщата цѣль той посѣщаваше и русската столица. Той не идеше тука, като непознатъ. Знаменити критически съчинения, особенно — „Литературната критика въ XIX вѣкъ“ на която самъ е главний прѣдставитель, бѣха му спечелили тукъ жежки поклонници. Той чéте на френски петьтѣ си сказки въ голѣмата зала на Имп. Пуб. Библиотека. Пьрвата лекция се отнасяше до русската литература, съ която се е запозналъ прѣзъ европейскитѣ прѣводи. Той припознава голѣмото ѝ значение за Русия и за Европа и прѣобразователното влияние, което ще има възъ развитието на западнитѣ литератури. Той анализира Тургенева, Достоевски и Толстой, и дохажда до заключение, че мистицизмътъ е прѣобладающи елементъ въ гения на повечето русски и полски писатели. Осталитѣ лекции бѣхж посветени на френската литература, именно: на Жоржъ Занда, Алфредъ де Мюсé, Емилъ Зола и Сентъ Бйова. Тукъ Брандесъ се почувствова па твърда почва; той разви мисьлта си съ голѣма свобода, логика и краснорѣчие. Подирь всяка сказка той приимаше най-шумни доказателства на съчувствие. Прѣди да тръгне за Москва Брандесъ биде почетенъ съ раскошенъ обѣдъ отъ столичнитѣ литератори.

(Слѣдва)

www.libtool.com.cn

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Пакъ чувамъ викъ на ненависть и злоба,
Пакъ позиви за кръвь, закани диви,
Пакъ звѣрскиятъ инстинктъ, врожденъ на роба,
Враждитѣ бѣсни — пакъ, о Боже, живи!

Пакъ ревъ за мьсть, ревъ низъкъ, малодушенъ,
Пакъ мрьсний вой на страститѣ въ кипѣнье; —
И гласъ нито единъ великодушенъ
Да влѣй въ душитѣ сладко примиренье!

Не никнатъ на земята ни злощастна
Цвѣтя на Братство, Милость, Духъ човѣшки;
Умраза е стихията ужасна,
Въ която дишаме и мремъ слѣпешки.

О стига дань на Злото прѣдъ кумира!
Ний готвимъ бъджще проклето въ мрака:
Тозъ, който злоби сѣе — бури сбира,
Тозъ, който рани дава — мщенье чака! . . .

*

Свободо скжпа! Ти изгрѣ приятно
Надъ нашитѣ гори, поля широки;
Но Любовьта ти — слънце благодатно —
Не озарй сьрдцата па жестоки!

25 Мартъ 1891.

И. Вазовъ.

www.libtool.com.cn

СЪ ТЕБЕШИРЪ И СЪ ВѢГЛЕНЪ.*)

Картини изъ наший съврѣменен животъ.

отъ

М. Георгиевъ.

Дѣдо Колю се увѣри вече, че тука не е стигнало гласъ за неговата водеица. Той разбра, че тука още не сѫ имали *хаберъ* за неговитѣ патила. Полуслисанъ и отчаянъ отъ този фактъ, той осѫждаше въ себѣ си централната власть, която, споредъ неговитѣ убѣждения, е била длъжна да знае за всичкитѣ *дертове* на хората, въ цѣлата *царщина*, па, разбира се, и за неговия дертъ, който, споредъ както той бѣше увѣренъ, е предизвиканъ чрѣзъ една въпиюща неправда. — „Ако сѫ голѣмци, тѣ нека пакъ да сѫ си голѣмци“, — разсѫждаваше въ умътъ си дѣдо Колю — „но защо не си гледатъ добрѣ работата?! На ли царщина ги за това държи, та да не пати сиротинята? . . . На ли тѣ трѣбва да поправятъ всичкитѣ кривици, които по-малкитѣ отъ тѣхъ сѫ сторили на тая сиротиня?! . . . . Зеръ само коньтъ е кривъ, ако се съпне, . . . тогава, защо яздачьтъ държи юздата въ рѫцѣтѣ си?! . . . . Зеръ водата е крива, че закарва гемията въ камънацитѣ, тогава защо е кърмача?... защо е кърмата въ рѫцетѣ му?! . . . . . .“ Такива и други тѣмъ подобни мисли прѣхвъркнахѫ на бързо, като ластовички, прѣзъ умътъ на дѣда Коля. Той се съвзе, обаче, съ врѣме. Щрекна му нему на умътъ, че той не е дошълъ на това *голѣмо мѣсто* да осѫжда — а да се моли.

Той се досѣти, че му задаваха широкъ въпросъ; въпросъ, който му даваше пълна свобода да искаже всичко, което е тежело до този моментъ на неговитѣ измѫчени гѫрди. Той вѣрваше, че колкото по-подробно, по-обстоятелствено и по-искренно раскаже своитѣ патила и своя *дертъ*, толкова по-лесно ще придума *голѣмецътъ* да му помогне въ тъзи неволя. Дѣдо Колю подмушна калпака си, който се бѣше поисхлузилъ изъ подъ мишницата, прѣмѣни рѫцѣтѣ си върху тоягата, на която се опираше, като я хвана съ лѣвата си рѫка, а върху нея натисна съ дѣснатa, попришавна малко съ лѣвата нога, която сегизъ-тогизъ позатреперваше въ колѣното, зина и подхвана така:

— „Е, па, оно, господине, на ли е дошло до расказванье — азъ ще ти раскажемъ. Та кому ли не съмъ расказвалъ, та тебе ли да не раскажемъ? . . . . Та и кой ли други би трѣбвало да ме чуе, ако нети?! . . . . . Ще ти раскажемъ всичко: отъ конецъ до конецъ, — да чуешъ, да разберешъ, па да се кърстишъ отъ чудо! . . . .

„Бѣше се минало нѣколко дни подиръ Спасовъ день. Една срѣда, привечерь, глѣдамъ, иде бировино при мене. Я си тамамъ правехъ язо-

*) Продължение отъ 4 книжка и край.

на воденицата. Оно, знаешъ, намърщило се бѣше небето, па се разбъркали ония облаци, като комина у ново вино — да речешъ ха́, сега ще рукне като изъ улей. Патилъ съмъ го и други пѫть, па знамъ, че отъ такъвъ облакъ не вали дъждъ, а порой! . . . Мислимъ си я, ако прийде рѣката отъ дъждътъ, па пробие язо, па заляе, оно — отиде! Държъ, думамъ я, да стѣгнемъ язо, па, послѣ — каквото ще *Оня*, отъ горѣ... Та, на ли ти кажемъ, тамамъ я потегамъ язо, а бировина: — „добъръ вечерь“! — Далъ Богъ добро, кажемъ, — какво харно? — „Нищо“, каже; дойдохъ да те видимъ и да ти кажемъ, че кмето пратилъ хаберъ изъ градо да идешъ тамъ; ама утрѣ рано, у зорѝ още, у градъ да си, при миролоя! . . . . Ете, каже, и тая хартишка ти пратиле отъ миролоя. „Рѣкохѫ, каже, да чинишъ — какво чинишъ, само да не закъснѣешъ, оти послѣ, за тебе ще бѫде зло! . . . Гледамъ я, деньо прѣвалилъ, туку що се не е смръкнало, дума се; а врѣме лошо, ... а облацитѣ: на́, така, туку що не сѫ плиснали. На, не стига това, ами па и градътъ не е блиско . . . . а я, на ли ме видишъ, пусти нодзе, ослабнѣли, па не даянѫтъ вече на пѫть. . . . па и тая неволя, у коленото, . . . зеръ все на моята глава да се даде да патимъ? . . . . . Ама пакъ, . . . що чешъ му? . . . като трѣбва да се иде — оно ще се иде! . . . Знамъ ли я що ме чѣка? . . . . *забитлѫкъ* е това, не е шега, . . . като те вика — ще идешъ! . . . Баремъ да ми бѣхѫ обадиле по́ съ врѣме — още вчера, или озарана . . . ама де! . . . Бировина си отиде. Я рѣкохъ на Първа да ми даде нѣщо да захапнемъ; знаешъ, по край тоя язъ, блъскахъ се цѣлъ день, па не бѣхъ нито троха турилъ у уста. . . . . Първа ми одрѣза едно парче просенишъ, сложи ми глава лукъ и малко солчица, па похапнахъ нѣколко залака, ама не ме хваща нито яденье! . . . Пѫть срокъ нѣма, думамъ си; все си мислѣхъ да не закъснѣемъ! . . . . Хапнахъ що хапнахъ, па взехъ тоягата у рѫцѣ, па пойдохъ. Кѫдѣ срѣдь нощь, приплиска дъждътъ. Хвана ме, тамъмъ у най-лошето мѣсто, на единъ *ачиклякъ*; нито дърво има кѫдѣ да се послонишъ! Станахъ виръ-вода! Да чѣкамъ да прѣстане, — нѣма кѫдѣ, па и нѣма кога; а да вървимъ пакъ лошо! . . . . . На се случило, та и пѫть лошъ . . . смолничавъ . . . па, ти стѫпишъ, а оно: една нога на самъ, друга на тамъ — като у тѣсто! . . . Що съмъ патилъ тая нощь и какъ съмъ стигналъ у градъ, оно на ли ти кажемъ: само я си знамъ и единъ Богъ! . . . . .

„Щомъ стигнахъ у градътъ, а я — право при миролоя. Тамо заваримъ попа, кмета и селскитѣ чорбаджии. Като ме видохѫ, а они се позгледахѫ между нихъ си, — едни си понамигнахѫ, други се поусмихнахѫ подъ мустакъ, а попа имъ направи *ишаретъ* съ рѫка! . . . Я видохъ, че не е чиста работата, ама де́, що чешъ му?! . . . . Кога ни викнахѫ при сѫдията — я се узвѣрихъ отъ чудо! Вмѣсто сѫдията, а оно се курдисало едно момче, съвсѣмъ голобрадо! . . . . . Я не бихъ смѣяль нито сто кози да му оставимъ да варди: боялъ бихъ се че ще расчопръшка по гората, а они зели та го турили да сѫди! И оно, спо-

редъ него — и сѫденьето ну! . . . . Таково сѫденье отъ мене далечь да е! . . . Прѣкърсти се па бегай! . . . . Подбралъ ме да ме сѫди, защо съмъ зелъ воденицата отъ агата, оти она била селска! Я останахъ като смаянъ! . . . Какво селска, думамъ, като си е моя; . . . мене си ми я остави агата, . . . остави ми я, оти съмъ му слугувалъ, . . . оти съмъ му робувалъ! . . . . Ама можешъ ли да му кашешъ всичко? — Не можешъ нито да му разберешъ като на човѣкъ! . . . Ти му хортуваш едно, а онъ ти отговаря друго; ти му казвашъ просо, а онъ ти отговаря — протакъ! . . . Послѣ ми хортува́, хортува́ . . . какво ли ми не издума? . . . И за нѣкакви мотики! . . . . Па послѣ заобърна да ме пита за нѣкакви прасци . . . па ме вртѣ насамъ, па ме вртѣ на тамъ, ... па си ме отсѫди да си дамъ воденичката, па това си е! . . . . Охъ, . . . на ли ти кажемъ: отъ турци лошо, отъ насъ — пакъ лошо! . . . . . Не те оставя да се искажешъ; ти зинешъ да продумашъ, а онъ: хване оня звънецъ, па дé, дрънкай, като че е на шията на нѣкой кюмурджиски конь. . . . Па и онія хала . . . кмета и попа . . . спустнаха се на мене, като орли на мъртва овца, па на́: очитѣ да ми издератъ! . . . . . .

„Излѣзохъ си, господине, ама съ попарено сърдцѣ! Като че нѣкой бѣше заболъ тъпокопъ у гѫрдитѣ ми! . . Ходехъ, ама се люлѣяхъ като пиянъ, макаръ че съ мѣсеци не бѣхъ си омърсилъ устата нито съ капка вино, или ракпя! . . . Като че ми подкоси нѣкой краката, па я стѫпимъ, а они треперятъ, на́, така, като листъ на топола! . . . .

Наобиколиха ме двоокати, да прощавашъ, като по бѣсно куче! . . . Единъ ѝи хорутува едно, други ми хорутува други; единъ ме тегли насамъ, други ме тегли нататъкъ: да пощурѣешъ отъ тѣхпо пъкъ чудо! Единъ се дотътра чакъ у селото, па ми каже: „дай ми четири жълтици, па я ще ти избавимъ воденицата.“ — Мислимъ, мислимъ; есапимъ, есапимъ: все воденицата повече чини отъ четири жълтици! Що да правимъ?... Вземемъ та продадемъ магарето, изрѣжемъ, до люспа, все що имаше на низецъ по дечурлигата, па съберемъ наедно, та у градо, при сарафино. Прѣброимъ ги на сарафино, купимъ четири жълтици, оплачемъ ги, па — у ржцѣтѣ на двоокатино. На́й-ми бѣше жалъ за панизецо; . . знаешъ... зърно по зърно е събирано. . . отъ баба и прѣбаба, па зеръ сега у моп ржцѣ да се дотрошятъ?! . . Като ги рѣжехъ отъ косата на момичетията, толкова ми бѣше мжчно, та не съмъ нито видѣлъ какъ съмъ прѣрѣзалъ и коситѣ имъ! . . Тужко е, господине, па ти е мжка, като се сѣтишъ, че отъ старини е останало. . . ржцѣтѣ ми трѣпераха, като че колѣхъ дѣцата си! . . . Па баремъ да бѣше и това помогнало, пакъ добро. . . а оно?! . . Отидоха си така, за тоя що духа! . . Па и за магаренцето ми бѣше жалъ; оно, знаешъ, истина, добиче е, ама нали си свикналъ съ него, па и оно съ тебе, . . . знае ти сиромашията . . . отмѣнявало те е, кой съ дървца отъ гората, кой съ това, кой съ онова! . . . Като го поведе купувача, а оно обърна глава, па ни изгледа, като че разбираше, а Пьрва и дѣцата. . . дожалѣ имъ, па имъ потекохѫ сълзи! . . .

„Мина се коджамити врѣме. Единъ день, бѣхъ се цѣлъ изгубилъ отъ замислия. Бѣше пошло шарка по селото, па, нали знаешъ, коя злиня дойде, она си не похожда, до като и назе не изрѣди. Прошарили се бѣхѫ и тритѣ дѣца, па и тритѣ легнали — болни на смърть! Майка имъ, сирота, бдвѣ се прѣвила отъ страхъ! Слисала се, па не знае, кое пó-напрѣдъ да гледа!.. Ето ти, гледамъ, туку се испрѣчихѫ прѣдъ вратата: кмета, попа и поповия зетъ, що е даскалъ у селото. Идатъ, като нѣкои сеймени, па нито „добъръ вечерь,“ нито „помози Богъ“!... Туку се обърна кмета, па, така, душмански, на мене: „прибирай си, каже, парцалитѣ, па остави воденицата, че ще си ѫ засвои селото.“ Бабичката ми, като чу тѣзи думи, а она испищѣ, като че я уболе нѣкой съ ножъ, па падна въ несвѣсть, като мъртва!.. Дѣцата, болни на смърть, и они приплакахѫ, като чухѫ, че ще останемъ безъ покривъ и като видѣхѫ майка си че падна!... Мене ми причьрня прѣдъ очитѣ, па, на веднѫжъ, както си стоехъ, дръпнемъ манарата, па ѫ завьртимъ, та — щѣхъ да го закольамъ като шопаръ, да прощавашъ, ама опъ се тръгна на бързо, па избѣгна, заедно съ другаритѣ си. Послѣ дохождахѫ отъ градътъ, та ме испитвахѫ, какъ съмъ сакалъ да го посѣчамъ съ манарата; писахѫ нѣщо, ударвахѫ *мухура* на селото, па като свършихѫ съ тая работа, а они отидохѫ въ поповата кръчма, ядохѫ и пихѫ цѣла нощь, па си пойдохѫ пакъ у градътъ. Подиръ нѣколко дни, попа и кмета подпратихѫ нѣколко селяни да ми кажѫтъ, че щели да ме сѫдѫтъ у *укуружния* сѫдъ, оти съмъ сакалъ да посѣчамъ кмето, ама ако *кандишамъ* да си дамъ воденицата съ добро, безъ сѫдъ, они щѣли да потулятъ работата. Маке, думамъ си, та зеръ они мислѫтъ, че сичкитѣ сѫдии сѫ като миролоя, та да теглятъ по нихна страна!? Я се не боимъ, кажемъ, отъ сѫдъ, нали баремъ тамъ сѫ пó-стари човѣци; ще имъ кажемъ правичко всичко, па, ако сѫдѫтъ право, мене не ме е страхъ; я си знамъ, че не съмъ кривъ... Така си есапимъ я, ама оно не било така.“ . . . . . .

. . . . . .

Дѣдо Колю се бѣше доста навелъ, като расказваше горнето. Той се поисправи, прѣгълтна засъхналата си плюнка, попрѣмѣсти тоягата въ рѫцѣтѣ, прѣстѫпи съ лѣвата нога, вдѫхна, за да поеме повече въздухъ и пакъ подкачи:

„Около св. Никола, тоя двоокатинъ прати да ме вика у градъ. Надигнемъ и, безъ да гледамъ студъ, мразъ и виелица, та — право у градъ, при укуружния сѫдъ. Подкачихѫ и тука да ни сѫдѫтъ. Хорутувá кмето, хорутувá и неговия двоокатинъ, па хоротувà и моя двоокатъ. Много хорутува човѣко, ама я нищо не можихъ да разберемъ. Тамáмъ кога сѫдиитѣ да почнатъ да ни сѫдѫтъ, а оно — па друга беля до глава. Едно момчурляче, — и оно голобрадо, като миролоя — сѣдеше отъ дѣсната страна до сѫдиитѣ, па, като го погледнешъ, а оно като гущеръ: жълто, зелено, сухо, черноманясто, па зло, зло — ете, казвамъ ти, само жлъчка!.. Стана на ноги, искокори на мене онля очи, отвори ония уста, па като захвана... море, нали ти кажемъ, я се скаменихъ отъ чудо!..

Хорутува ли, хорутува, море какво ли ми неиздума?!.. Мене ми се стори, като че пропадамъ у дънъ-земя; дойде ми вѣче до гуша, па, да видишъ, и плюнката си не можахъ да прѣглътна!.. Я слушахъ, слушахъ, търпяхъ, па като видохъ, че отъ зло по̀ на зло върви, а я му викнахъ: — бре, синко, що ти влиза тебе у работа моята беля?.. Що имашъ и ти да ми се бъркашъ у воденицата?.. Не стигна ли що патимъ до сега отъ неволя, та и ти ли сега да ме яхашъ?.. Ти у Сврачево билъ ли си? Ти знаешъ ли моята воденица? Ти виждалъ ли си у очи агата?... ортакъ ли си съ него?.. Какви мѣшания имашъ ти у моя *мулкъ*?... Я ми кажи ти мене що те сърби тебе, та се чешешъ кждѣто нетрѣба?.. а?.. Те тия хора се сждятъ съ мене и я се сждимъ съ нихъ; они нѣматъ право, а я си имамъ... Тия хора, не ли сж сждии — они ни сждятъ,.. сполай имъ... А тебе, кой те пита тука, кога се пада Гергевъ-день прѣдъ Великдень, та си отворилъ тия уста на мене?...“

Още не доизрѣкохъ всичко, туку, до като да усѣтимъ, спуснахж се та ме посбутахж, па ме истласкахж изъ вратата на дворъ!.. Дойде моя двоокатинъ, при мене, па захвана и онъ да ме хули оти не съмъ си билъ държалъ устата, че онова жълтото момче, дѣка е като гушеръ, билъ прѣкорокъ ли го рече, какво ли го рече!.. Па я отъ кждѣ да знамъ, че онъ билъ такъвъ?..... Па и ако си е прѣкорокъ, онъ що има да се мѣша у моята работа?!...

„Па, нали ти кажемъ, господине, и тука ми изедохж зако, па това си е!....

Послѣ ми думахж хора, да идемъ у другъ, по̀-голѣмъ сждъ, ка... незнамъ, *капелация* ли му думатъ, какво ли му думатъ!... И тамъ нищо, господине! ходихъ, търсихъ, лутахъ се,... кой ще те погледне, та и да те попита?!... Кждѣто влѣзнахъ, все сѣдятъ и все пишатъ, ама моята работа никой не пише!.. Я имъ хурутувамъ, молимъ имъ се, а они.... никой несака да те чуе.... е, зеръ,... иматъ право,.... оно, ситъ на гладенъ вѣра хваща ли?!... Трѣбвало, казватъ, да си вземемъ пакъ двоокатинъ,... Добро, да вземемъ, ама, питамъ: съ що?.... Добичето продадохъ, нанизецо хвъркна.... е, сега и дѣцата си ли да продамъ?!..

Намѣрихж се послѣ едни добри хора, та ми рѣхохж да додемъ и тукъ — въ касапницата;... Що ще се прѣсече, казватъ, тука щѣло да се прѣсече!... Търсихъ, търсихъ, господине, па ми казахж, че тука пишатъ, та, рѣкохъ, може па и тука да е...!. Па, сега, господине, ти баща — ти майкж.... ако ще е прѣсечешъ — ти ще ж прѣсечешъ тая работа“!—....

Дѣдо Колю бѣше отдавна свършилъ своя расказъ и чѣкаше съ отчаянно нетърпение разрѣшението на жизненния за него въпросъ, отъ който зависяше не само неговата сждба, но и сждбата на неговитѣ голѣми дѣца. Той гледаше съ трепетъ въ устата на голѣмеца. Съ трепетъ гля-

даше той и ожидаваше единицката думица, която можеше така лесно — споредъ неговитѣ понятия и убѣждения — да отклони грозната сѫдба, що бѣше впила вече своитѣ нокти, за да вдигне единственния покривъ на неговитѣ чада! За себе си той вече и не мислѣше. Той бѣше готовъ и сега да изцѣди и послѣднята капка на своята кръвь, само да можеше съ това да осигури гладнитѣ гърла на своитѣ одърпани дѣца! Дѣдо Колю чѣкаше, но чиновникътъ се бѣ загледалъ въ една неопредѣлена точка въ въздухътъ и, така замисленъ, продължаваше да мълчи. Дѣдо Колю попромѣни нѣколко пѫти тоягата си, ту въ лѣвата, ту въ дѣсната ржка и попрѣмѣсти, нѣколко пѫти своята лѣва нога, която, като нарочно тъкмо сега трѣпереше повече отъ други пѫть, но чиновникътъ сѐ продължаваше още да мълчи.

Мълчеше той и размисляваше. Тѣзи негови размишления взеmахѫ дълъгъ и широкъ размѣръ. Нáй-напрѣдъ му дойде на умътъ студентския животъ, който неотдавна бѣ напустналъ. Припомни си той, при това, че е билъ държавенъ стипендиянтъ и че въ паритѣ, които сѫ харчени за неговата наука, може да е имало и нѣкоя аспра, която дѣдо Колю е спѣчелилъ къ своитѣ мършави ржцѣ, при тѫзи воденица, за която той сега се мѫчи. Като човѣкъ съ добро сърдце, той желаеше да спомогне съ нѣщо на нещастния проситель, но съ какво? — това и самъ не знаеше. Той прѣкара прѣзъ умътъ си и на бързо, като совалкя прѣзъ основи, всичко, което е училъ и което би могло да му припомни какъ да намѣри срѣдство за тѫзи помощь, но — всичко напраздно! Припомни си той и за *гражданското* и *търговско право*, и за *административното право*. и за *углавното право*, и за *Римското право;* не пропустна и *международното право*, и *конституционното право*, и *финансовото право*, и *каноническото право*; досѣти се и за *гражданската* и *углавната процедура* и за *слѣдственната часть* и за много още подобни подраздѣления на юридическитѣ науки, но . . . при толкова права, той се чудеше какъ нито едно неможе да приспособи въ данния случай, та и бѣдния дѣдо Колю да намѣри своето *право!* Не само прѣдмѣтитѣ, които е изучавалъ, но и самитѣ му професори се испрѣчихѫ въ неговата прѣсна още паметь. Нему му се сторн, като че и сега сѣди на университетската скамейка и гледа тѣзи свои професори какъ се изреждатъ прѣдъ катедрата: единъ съ дрѣбна физиономия, бръснати мустаки, прѣгърбавенъ, съ кржгли очила и криви крака; другъ съ широки плѣщи, високъ, съ дълга брада и оголѣла глава; трети съ длъгнисто и сухо лице, съ кир ливи дърги косми до рамената, и така нататакъ. Припомни си той и гласътъ на всѣкиго едного отъ тѣхъ, и манiерътъ на прѣподаването и педантностьта на тѣхнитѣ принципи и авторитетности, и други и други подобни тѣхни свойства, но никакъ не можеше да си припомни да е спомѣналъ нѣкои отъ тѣхъ въ своитѣ лекции за приспособление на правото въ нѣкой случай, подобенъ на тоя, който му се прѣдставлява сега.

Той разбра, че дѣдо Колю е загубилъ за това, че не е знаялъ взисканията на сѫдебната процедурв, даже че не е знаялъ нито какъ

да узнае за тѣхъ; па и да би знаялъ, пакъ не би могълъ да ги разбере. Той се питашъ: кой е кривъ ако основата на сждебната процедура стои много по-високо отъ уровенътъ на който се намира обществото, което чрѣзъ тѣзи процедура дири своето правосждие? И тъкмо на този въпросъ мълчехъ и неговитѣ професcори и всичкитѣ тѣхни юридически науки. Втория въпросъ, който този добросъвѣстенъ чиновникъ задаваше на себе си, бѣше: Защо раздаването на правосждието трѣбва да става съ маши и защо тѣзи маши да сж адвокатитѣ, които изсмукватъ половината отъ това, що издоятъ изъ недрата на богинята на правото? Ами когато нѣма отъ кждѣ да се плати на адвокатина, какъвто е случая съ дѣда Кодя, зеръ тогазъ и правия трѣбва да губи? И на това питание, чиновникътъ не можѣ да намѣри подхонящъ отговоръ въ науката, за която е истривалъ нѣколко години наредъ дъсченитѣ скамейки! . . . .

Дѣдо Колю все продължаваше да очѣква сждебния отговоръ; той стоеше като на игли! Чиновникътъ се свѣсти по едно врѣме. Той разбра че бѣше дълженъ да отговори нѣщо. Той желаяше да изложи дълги и широки обяснения на своя проситель, но когато зина да говери, той погледна *кайфета* на дѣдо Коля, поглѣдътъ му се спрѣ върху лѣвата нога на старецътъ, която продължаваше да трѣпере, и той можи да каже само:

— „Тука е друго учрѣждение, тука не е Касация; иди, потърси ж, и тамъ раскажи своето дѣло“ — . . . .

Дѣдо Колю втрепчи очи въ чиновникътъ и промънкя, като че го давеше нѣщо въ гърлото:

— „На, я, мислѣхъ, като ми казахж че тука пишятъ, та може, рѣкохъ, и моята работа тука да е записана“! . . . —

Слѣдъ това, хвана тояшката си въ дѣсната ржка, испустна една тешка въздишка и — излѣзе изъ вратата!

. . . . . .

Прѣзъ есеньта мене ми се случи пжть пакъ да мина край кърчмата на дѣда Пуня Мигалото, кждѣто се и поспрѣхме да си отпочинимъ и да понахранимъ коньетѣ. Тоя денъ, заварихъ дѣда Пуня буденъ. Като старъ познайникъ, той пристжпи при мене, подаде си своята жилава ржка и ме попита, мигошкомъ, за живо здраво. Сегашния ми талигаджия бѣше единъ бей и е билъ едно врѣме богатъ, но и неговата урисница, не знаемъ какъ, му се разсърдила, та сага е испадналъ до тамъ, щото да стане талигаджия. Той, впрочемъ, не роптаеше никакъ на своята сждба и, виждаше се, като че ж снасяше съ пълно хладнокървие и спокойствие.

Когато Яшаръ бей испрѣгна коньетѣ и ги поведе къмъ яхжрътъ, дѣдо Пуньо мѣтна подирѣ му погледътъ си, сетнѣ погледна на талигата и, мигошкомъ, ми продума:

www.libtool.com.cn

— Помнишъ ли, господине, оня талигаджия, що те вози оня редъ, кога свръща тукъ? . . . Сиромахъ Гето, — Богъ да го прости — прѣзъ цѣлия си животъ не бѣше турялъ капка вода у устата си, пъкъ да видишъ чудо, . . . извърна се та умрѣ отъ *водната болъсть*! . . . Бѣше се надулъ, сиромахътъ, като *тулумъ*! Те, сега, на задушница, ще стори тамамъ година какъ го закопахме у Сврачево! . . . Богъ да му душа прости, малко темерутинъ бѣше, ама и правъ човѣкъ бѣше. Изгорихж го и него изѣдници, . . . съсипа, момчето, коджа *сермийка*, па запáдна, па се удари у пиянджкъ и това го и затрú! . . .

Тжзи скръбна вѣсть за бае Гета Пуяка, чувамъ едвамъ сега, първъ пжть, и споредъ него, припомнихъ си и другитѣ въспоминания за Сврачево, па се досѣтихъ и за бѣдния дѣда Коля, Божата Крава, та за това и запитахъ дѣда Пуня, какво стана съ него. Вмѣсто да ми отговори тутакси, дѣдо Пуньо извади своята луличка и ж напълни отъ табакерата, която му подадохъ, хвана огънь съ огнилото, притисна съ палецъ праханьта върху тутупътъ, потегли два-три пжти, мигна и каза:

— Какво ще стане, господине, не знаешъ ли? . . . . Като ти е кадия даваджия, оно Богъ да ти е сждия! . . . На ли бѣше у нихъ силата, съсипахж сиромаха човѣчецъ, па това си е!

— Ама какъ го съсипахж? — запитахъ дѣда Пуня.

— Какъ го съсипахж! . . . е, па, така, на́, като тоя голъ пърстъ! — отговори дѣдо Пуньо и посочи показалеца на дѣсната си ржка.

— А дѣдо Колю? — запитахъ повторно.

— Онъ се бѣше хваналъ тука, у едно друго село аргатинъ, па по старо врѣме, съ своята саката снага, подкачи пакъ това, щото е захваналъ и у младини — да се мжчи и да работи за другиго! . . . Бабичката му, — Богъ да ж прости — ти да си живъ, господине, отъ жаль и отъ мжка за тая воденица и днитѣ си изгуби, сирота! . . . На Кърстовденъ ж закопахме! . . . А пакъ дѣчурлигата, распръснахж се по чужди хора: кой воловарь, кой свинарь. . . Какво да се прави? . . . душа на ли е? . . . гладно не се ходи!“ . . . —

— Дѣдо Колю живъ ли е? — запитахъ на ново кърчмарина.

— Та живъ е, господине, ама защо ли е живъ, като ходи за смѣхъ по свѣта?! . . . Станалъ е *фесфесе*, па щомъ му падне нѣкоя пара въ ржката, а онъ купи вощени свѣщи, па тръгне въ сжбота по гробища, па, кого какво срѣщне, дава вощеницата и казва: *„на́, палете свѣщь, па казвайте Богъ да прости иравицата! . . . нъма вече право по свѣто“*, па подкачи да се смѣе, нѣщо като лудъ, — да иде у пусти гори.

— Ами кмета какво стана? — любопитствувахъ да узнаж отъ дѣдъ Пуня, на което той ми отговори:

— Кой? . . . . Клативрато ли? — О, и онъ, па и попа. . . и они хаиръ не видохж. . . ама пакъ имъ е малко! На ли се промѣни началнико, па дойде новъ, па имъ помириса работата. . . тайфитѣ имъ ги пакъ издадохж, па ги сардишатъ една нощь, па ги уловжтъ, растър-

сатъ имъ въ кѫщи, раскопатъ подъ огнището, па, що да видишъ?!... Котли ли рѣчешъ, нанизъ ли рѣчешъ, стока ли рѣчешъ... какво да рѣчешъ — све пълно!... Крали, крали, па не мислили! Па и джамбазетѣ уловѣтъ, па подкажѣтъ за добитъка, що сѫ крали, па излѣзна всичко на ачикъ. Самъ началника бѣще, кога ги уловихѫ, па ги затворихѫ, още прѣзъ нощьта, у единъ яхюръ. Нѣкой дошелъ, още прѣзъ сѫщата нощь, та казалъ на попа, че Кузманъ кърчмарина, неговия ортакъ, обралъ все, що имало готова пара у кърчмата, па възсѣдналъ поповия хайгъръ и хваналъ дългия!... Попа, на две-на три, ритне съ кракъ вратата на яхѫра, иде дома си, вземе кобуритѣ, възсѣдне другъ конь, па се пустне да гони ортака си. Кузманъ на ли е цинцаринъ, онъ е живъ дяволъ: вмѣсто да бѣга, онъ забиколилъ селото, па се скрилъ у гората, край гробищата. Но попа го подушилъ. Той одсѣдналъ коня, вземалъ у рѫцѣ кобуритѣ, па, дебнишкомъ, напипа Кузмана у срѣдъ гората. Кузманъ не можилъ нито дума да продума, а крушума отъ поповия кобуръ пронизалъ гѫрдитѣ му. Като го убилъ, онъ взелъ да дири паритѣ. Претарашувалъ и пазвата му, и кемера му, и дисагитѣ му — нигдѣ нищо!... Кузманъ ги закопалъ види се нѣкѫдѣ, па и до сега никой не може да ги намѣри. Когато се чуло гръмътъ у селото, отишли селянитѣ да видатъ какво е. Попа се толкова залисалъ покрай търсенето на паритѣ, щото не му дошло на умъ да бѣга. Чакъ като видѣлъ селянитѣ, онъ се спустналъ, като пѣкоя хала, прѣзъ гробищата. Селянитѣ го погнали, но едва ли би го стигналъ нѣкой, ако да не бѣше Божи пръстъ се вмѣшалъ въ тая работа. Ти слушалъ ли си, господине, да може мъртавъ човѣкъ, изъ гроба си, да улови живъ хайдукъ? Ако не си слушалъ, а ти чуй, па казвай по свѣтътъ!... Както бѣгалъ попа, прѣзъ гробищата, стѫпилъ и на гробътъ на покойния Гето, талигаджията. Не знамъ, да ли земята била ровка, какво ли се случило, но лѣвата нога на попа се продънила въ Гетовия гробъ. Като се опинялъ да ѫ извади, а онъ насипилъ толкова яко, щото ставата на колѣното пукнала, сѫщо така и на това мѣсто, както е счупенъ и кракътъ на дѣда Коля. Да не си бѣше счупилъ ногата, попа щѣше пакъ да избѣга, но, отъ болки, не можа да се помѣсти отъ мѣстото си. Божа работа!... Богъ кога сака, онъ лесно свършва!... Све село е благославяло душата на покойния Гето, че уловилъ изъ гроба си своя душманинъ и душманинъ на цѣлото село! Бабичкитѣ му носихѫ и колево на гроба и прѣливахѫ го съ винце и съ ракийца,... зематъ що е обичалъ сиромахътъ, па, казватъ, баремъ гроба му да прѣлятъ, ако не могѫтъ да го почерпятъ за това добро, що е сторилъ на селото!... До като да уловѣтъ попа, а селянитѣ видѣли че и Клативрато избѣгалъ. Онъ се пустналъ по дирята на попа. Като съгледалъ, че попа одсѣдналъ коньтъ, па тръгналъ, съ кобуритѣ въ рѫцѣ, къмъ гората, той си скроилъ тутакси работата. Хваща поповия конь и намислилъ съ него да избѣга. Вече дизгинитѣ му били въ рѫцѣтѣ и лѣвата нога у зенгия и, тамамъ да възсѣдне и съ дѣсната, добичето, като равналия, сопне се на веднѣжъ, исправи се

на задни крака и се пустнало, като бѣсно да бѣга. Единия кракъ на Клативрато останалъ заглавенъ въ зенгията, та го повлѣкълъ съ себе си! . . . Но-натамъ, ти и самъ можешъ да се досѣтишъ какво е било. Когато коня се спустналъ, тичешкомъ къмъ селото за да си влѣзне въ яхърътъ, то завлѣкълъ и Клативрато. Чакъ въ яхърътъ му извадили заглавения кракъ изъ зенгията! . . . Клативрато бѣше толкова испрѣбитъ, тато че го е млатило цѣло село съ тояги! Поливахъ го съ студена вода, увивахъ го въ овчи кожи, налагахъ го съ какви ли не лапи, та едвамъ можи да се свѣсти. Началнико поржча, та ги турнахъ, заедно съ попа, въ една кола, па ги закарахъ джандармета у градъ. По едно врѣме, чухме, че го излѣкували, ама и двамата останали сакати. За попа, рѣкохъ, че дѣдо владика заржчалъ да му обръснатъ брадата и го распопилъ. Послѣ се чу у селото, че щѣли да ги сждятъ. Едни думахъ, че ще ги обѣсатъ, други думахъ, че ще ги удавятъ, а па нѣкои отъ седянитѣ казвахъ, че като имали пари, они щѣли да се откупатъ! . . . Ехъ, оно, знаешъ, свѣтъ, господине, . . . какво не може да стане на тоя пусти свѣтъ?! . . . . . .

Луличката на дѣда Пуня бѣше позагаснала. Той извади на ново огнивото си и праханьта, хвана огънь, нагнете го съ палецъ върху тутунътъ и запуши. Както дѣдо Пуньо, тъй и азъ седѣхме мълчешкомъ нѣколко минути на редъ: азъ се бѣхъ замислилъ върху това, което чухъ отъ него сега, а той мислѣше — и азъ не знамъ на що; вѣроятно на работитѣ, които се вършятъ на тоя пусти свѣтъ! . . . Като прѣкарахъ прѣзъ мислитѣ си всичката драма на Сврачево, сѣтихъ се за воденицата на дѣда Коля и запитахъ Мигалото: — Какво стана тя? —

— И отъ нея седянитѣ хаиръ не видохъ! . . . Дойде вода, господине, па ѝ отвлече, па сега и мѣстото ѝ не се познава! — додаде дѣдо Пуньо и мигна бързо-бързо три пати.

www.libtool.com.cn

СТИХОТВОРЕНИЯ.

(Изъ IV-та часть на „Novissima Verba“).

I.

Горесть.

Горчива е маслината, и даже
Отъ много диви билки по́-горчива . . .
Но щомъ човѣшката ржка я смаже
Захваща сладко масло да разлива . . .

Горчиви сж и монтѣ сждбини . . .
Но азъ не се оплаквамъ, милий Боже:
Прѣзъ горести догдѣто не прѣмине
Човѣшкий разумъ да цъвти не може!

II.

Животъ.

Едно приятелство прѣходно, —
Една цалувка бърза
Която само за недѣля
Сърцата ни привърза, —

Една мелодия далечна,
И цѣла недочута, —
Или едно априлско цвѣте
Държано за минута, —

Едничъкъ погледъ само, хвърленъ
Къмъ небесата ясни, —
Една расходка лѣтна само
По брѣгове прѣкрасни, —

Едничко милване само
На драголибни чада, —
И майчина едничка дума
Прѣпълнена съ услада, —

На бѣлий свѣтъ да се родиме
Туй само е доволно!
Недѣй осжжда вечь живота,
О сърце мое болно!

III.

www.libtool.com.cn

Афоризмъ.

Случай! . . . тъзи рѣчь необяснима
На прѣмждрий Богъ е псевдоним а!

IV.

Сърдцето,

Сонетъ.

На своето сърце бѣхъ обѣщанье далъ
Че всичкитѣ добри нѣща щѫ му доставѫ, —
Поезия, възторгъ, наука, идеалъ, —
Че въ книгитѣ си най подиръ щѫ го прославѫ.

Отъ тъзъ програма часть испълнихъ .. Сладострастье
Намѣрихъ въ знаньето, триумфътъ на дѫхътъ
Почувствовахъ, вкусихъ отъ туй велико щастье
Което въ школата философство зовѫтъ. . . .

Съсъ пѣсни се опихъ, и позлатихъ си днитѣ
Съ художеството, сънъ свещенъ на младинитѣ. . .
Увлѣченъ отъ една мечта великодушна —

Извикахъ: — „Нѣма нощь, Идея дѣто свѣти!“.
. . . . Горкото сърдчице най-сетне ми пришушна:
„— И мънинко любовь да ми дадешъ, поете!“

V.

Задъ гроба. . . .

1.

Душата ми роди се мирна, тиха, —
И само алитѣ хора я смутихѫ. . . .

Сърдцето ми роди се обичливо, —
Потъпка го свѣтътъ немилостиво. . . .

Умътъ ми чистъ, кат' бѣлий снѣгъ роди се,
Но най-подирь въ теглото помрачи се. . . .

www.libtool.com.cn

2.

Защо? . . Отъ восъка по блѣденъ ставамъ,
Такъвъ въпросъ когато си задавамъ. . .

Защо? . . И нѣма кой да отговори, —
Като че нѣкое дѣте бърбори. . . .

3.

Но не . . . Прости ма, Боже мой, прости ма,
Отвѣтъ на моитѣ въпроси има. . . .

И ето го: — „Страданьето е сила! . . .
Вселенната въ скърби се е родила!

Човѣщината трѣба да узнае
Какво е зло, — добро за да желае!

Отъ злото ще излѣзнатъ добринитѣ
И отъ глубокий хáосъ свѣтлинитѣ!

Задъ гроба другий Миръ стои, кждѣто
Ще се избавимъ отъ теглото клето!“

. . . . Тозъ отговоръ, Ти, Боже, ми го даде,
Да, Ти, поетъ когато ме създаде! . .
. . . . . .

4.

Благодарьк ти, свѣтлий, мощний Боже,
Духътъ ми пакъ да се надѣе може! . . .

Очитѣ ми пакъ гледатъ къмъ небето,
И сладостно запѣ ми пакъ сърцето!

Ст. Михайловски.

www.libtool.com.cn

БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО.

(Изъ книгата „Княжество България“, съставена отъ Д-ръ Константинъ Иречекъ.)

България е страна, въ която нѣма съсловия, по нашитѣ понятия,— нѣма богати и сиромаси. Тука има само селяни, овчари, градски дребни търговци и занаятчии; има народно духовенство и новитѣ интелигентни класси, които по происхождението си сж блізски на туземцитѣ. Всѣкой има свое умѣрено притѣжание и малцина сж отъ тѣхъ, които живѣятъ вънъ отъ семейния си кржгъ. Поради първобитността на индустрията, страната още нѣма никаква стройна работническа класса. Отсжтствието на едро имотопритежание отъ благородна каста прави България еднаква съ Сърбия и Гърция. Както тамъ, така и тука, обществений животъ се прѣвѣва отъ демократически духъ, съ открито отвращение спрѣмо привилегированитѣ класси, титли, ордени и униформи. Съ исключение на военнитѣ знакове за отличие, орденитѣ сж изрично запрѣтени отъ Българската конституция и на тѣхъ не се гледа съ добро око, защото е общеприето, че, въ Турско врѣме помежду Българитѣ носѣха подобни „нишани“ само „прѣдателитѣ и шпионитѣ“. Княжескитѣ установления за орденитѣ неможеха по никакъвъ начинъ да изглдатъ този прѣдразждъкъ. Униформирани сж отъ чиновницитѣ само ония, които служатъ по пощитѣ и въ полицията.

Въ Турско врѣме висшата класса отъ народътъ се образуваше отъ така наречените чорбаджии — прозвище, позаимствовано отъ водителитѣ на отдѣленията въ нѣкогашната Яничарска орда. Тѣ — чорбаджиитѣ — сж били това, което бѣха въ Гърция така названитѣ „Коджабашии“, „Простоти“ или „Архонди“ — т. е. по-богатитѣ граждани, чифтликъ-сайбийтѣ, прѣкупцитѣ на държавнитѣ даждия, търговцитѣ и капиталиститѣ, които играяха роль на посрѣдници между турскитѣ държавни власти и християнския народъ. Въ Източна Румелия пъкъ, имаше нѣкои отъ раитѣ, които бѣхж се възвисили още повече, именно, бегликчийтѣ, които — като прѣкупци — събираха данъкътъ „бегликъ“ по всичкитѣ села и планини на европейска Турция за смѣтка на Портата. Повечето помежду тѣхъ бѣхж родомъ отъ Копривщица и отъ Котелъ и живѣеха въ Пловдивъ; отъ тѣхъ происхождатъ и политически отличившитѣ се фамилии: Богороди, Вълковичъ, Каравеловъ и пр.

Между народътъ и чорбаджиитѣ сжществува една дълбоко-вкоренивша се ненависть, която образува ядката на настоящитѣ мѣстни партии; въ всѣкой малъкъ градъ има „аристократи“ и „демократи“. Повечето измежду чорбаджиитѣ бѣхж набожни и патриотически людье, които не малко нѣща се изръшили въ полза на черковитѣ и училищата, но като се занимавахж съ лихоимство, по усвоенитѣ мѣстни високи цѣни за лихвата, тѣ — често пжти, въ послѣдния периодъ прѣди освобождението — се считаха несправедливо, като туркофили. Тѣхната горделива обноска съ занаятчиитѣ и съ по-незаможнитѣ хора ни напомнюва надутостьта на нашитѣ Пърхналовци отъ малкитѣ градове; но добродушието на послѣднитѣ липсуваше у тѣхъ, и въ тѣхната горделива обноска често пжти имаше и примѣсь отъ една безчувствена надмѣнность. Па даже и въ настоящето още врѣме сжществува туй съотношение въ най-изостренъ видъ въ Габрово, Елена и въ Котелъ. Но въ естественно богатата Румелия този раздоръ бие по-малко въ очи, види се, за това, защото тамъ хората иматъ несравненно по-голѣмъ шлифъ и по-добъръ начинъ на живѣенье. Това сж явили,

каквито ги имаше по-напрѣдъ почти на всѣкждѣ между раитѣ каквито въ свое врѣме можеха да се намѣрятъ и въ Тесалия, а особенно, онія, които съ своя ясенъ колоритъ се появиха въ обществото на Хидра при избухването на гръцката революция. Но въ България чорбаджиитѣ не достигнаха никога до оная сила, която имахж кнезоветѣ въ Сърбия и коджабашийтѣ въ Гърция — водителитѣ на Еленското въстание отъ 1821 год.; тѣ неможаха като послѣднитѣ, да бждатъ и водители на политическото движение въ България противъ турското владичество.

Между селянитѣ и гражданитѣ сжществува единъ контрастъ отъ по-голѣмъ размѣръ, особенно на западъ; колко по-неразвито е селското население толкозъ по-голѣмъ е и контрасътъ, защото отсжтствието на образование благоприятствува на дребнитѣ градски търговци и лихвари за експлоатация на селянитѣ. Дълготрайното турско владичество бѣше изработило единъ общъ характеръ у селянитѣ: безъ всѣкакво партизанство — тѣ сж споени яко помежду си и, при всѣка своя официална работа, умѣятъ доста хитро да прикриватъ себе си и да се прѣдставляватъ, като най-бѣднитѣ, най-проститѣ и най-тихитѣ хорица. Чрезъ училищата, обаче, чрезъ военната служба и чрезъ участвованието въ окржжнитѣ прѣдставителства и въ Народното Събрание започна да се измѣнява духътъ на селянитѣ.

Най-голѣмия контингентъ отъ чиновници, политици и министри дава Търновский окржгъ, заедно съ Свищовъ, Русчюкъ и Шуменъ, отъ сѣверна България; Котелъ, Сливенъ, Калоферъ, Копривщица, Стара-Загора — отъ южна. Поради множеството градски организми невъзможна е никаква силна централизация. Но съ усрѣдоточението въ себе си на интелигентнитѣ сили, новата столица зе да има надмощие.

Властвующата класса е така прозванната „интелигенция,“ т. е. учившитѣ се и образованитѣ людье. Тѣхното количество мжчно се опрѣдѣля, защото то бржѣ расте и се поглъща обратно отъ народнитѣ слоеве безъ всѣко точно ограничение. Има ги вече сега много хиляди мжжье като: държавни и общински чиновници, юристи, лѣкари, офицери, инжинери, духовници, учители и отъ всичкитѣ класси, търговци, строители — прѣдприемачи и пр. Най-голѣмата часть отъ тази интелигенция се намира по настоящемъ сѣ на държавна служба или пъкъ е само врѣменно отстранена отъ службата. Съ пълно юридическо образувание адвокати, самостоятелни лѣкари и инжиниери, обучени окржжни или общински чиновници, както и фабриканти съ по-високо училищно образование сж рѣдкость, а духовенството е пъкъ безсилно. Отъ фонкционаризъма страдае България отъ деня на освобождението си. Всѣко промѣнение на министерство носи съ себе си и едно промѣнение на чиновницитѣ. най-вече по администрацията, а по-малко по училищното дѣло. Но чиновницитѣ н. пр. въ министерството на финанситѣ, безъ разлика на партии, сж по-постоянни, защото иначе щѣше да бжде назамѣнимо загубена служебна опитность. Чиновницитѣ по администрацията сж често пжти повечето партизански агенти, като прѣдставители на държавата. За зачисляването на нови чиновници отсжтствува всѣко точноопрѣдѣлено правило. Прѣдпочитатъ се свършившитѣ висши училища, за това всѣкой отъ тѣхъ, който завърши наукитѣ си и се завръща дома, е обиколенъ съ прѣдложения; въ всѣки случай често пжти се случва да получи по-висока служба оня, който е свършилъ наукитѣ си по-напрѣдъ, а оня, който случайно е позакжснѣлъ, да получи по-нисъкъ постъ по нисходящата степенна градация! Заплатитѣ не сж малки, тѣ сж по-голѣми отколко сж н. пр. въ Италия. Слѣдствията на единъ такъвъ фонкционаризмъ сж упадъкътъ на търговията и на индустрията слѣдъ освобождението; по-износно стана на търговецътъ да стане ковчежникъ

или митничаръ, а на занаятчията — да стане разсиленъ въ нѣкое учреждение или стражаръ въ нѣкоя митница.

Съставътъ на тази интелигенция е много пъстъръ. Тя происхожда отъ всичкитѣ мѣста, дѣто има българи, както отъ сегашното книжество, така и отъ Македония, отъ Едренската провинция, отъ Цариградъ, отъ Бессарабия и пр. Тия мѫжье сѫ получили образованието си въ всевъзможни разни училища: въ Цариградъ, въ Русия, въ Ромѫния, въ Австро-Венгрия, въ Германия, въ Швейцария, въ Франция, по-рѣдко въ Англия, въ Италия или въ сѣверна Америка; да, азъ намѣрихъ хора, които сѫ се учили въ коллегиитѣ на Малта и Бейрутъ. Покрай тѣхъ има и въспитанници, които сѫ се учили само въ мѣстнитѣ домашни училища, както и нѣкои други почти самоуци. Повечето отъ тѣхъ прѣди освобождението сѫ били учители или търговци. Историята на мнозина отъ тѣхъ е чрезмѣрно пъстра, почти романтична. Между тѣхъ има хора, които сѫ биле заточавани, като опасни бунтовници, отъ Портата, дору въ Диарбекиръ, въ Сенъ Жанъ д' Акръ или пъкъ въ Африканския Триполисъ. Други отъ тѣхъ сѫ живѣели въ странство; като търговци въ Одесса, Виена или въ Англия; като турски военни лѣкари въ флотата, или въ разнитѣ гарнизони въ Босна, па дору въ Сана въ Арабия; като Английски чиновници по телеграфътъ въ Индия; като руски офицери на Кавказъ, още и таквизъ, които сѫ служили при французитѣ въ Алжерия или въ източна Азия. Най-голѣма е била емиграцията въ Ромѫния. Мнозина отъ тѣхъ бѣхѫ се задомили въ Цариградъ; тамкашната голѣма българска колония се разиде слѣдъ освобождението на отечвството имъ. По този начинъ потекоха многобройни бессарабци и българи изъ Русия за да се настанѫтъ на служба въ освободеното отечество, което на мнозина отъ тѣхъ бѣше отечеството само на родителитѣ имъ. Изобщо, наддѣля по-младий елементъ; отъ чиновницитѣ повече отъ половината бѣхѫ по-млади отъ тридесеть години.

Числото на нѣкогашнитѣ турски чиновници е чрѣзмѣрно малко: нѣколко юристи, цензори, телеграфисти, чиновници отъ правителственни фабрики, консулски секретари и пр. Покрай хората съ достоуважаемъ характеръ има и такива, които като настоящи „bandiera d'ogni vento" умѣятъ твърдѣ скоро да обърщатъ кожухътъ си споредъ вѣтърътъ и сѫ отборъ екземпляри отъ старата византийска хитрость на евнухитѣ, която сѫ наслѣдили, види се.

Не малко е числото на онния хора, които сѫ служили въ Русия и въ Ромѫния (Бесеарабия). Въ Русия — види се — прѣднамѣрено сѫ били повикани прѣзъ 1877 година на държавни служби български емигранти отъ всевъзможнитѣ разни отрасли.

Единъ отъ силнитѣ елементи сѫ нѣкогашнитѣ учители. Отъ това произлиза и оня извѣстенъ дребнавъ педантизъмъ на много импровизирани политици. Както у всичкитѣ ориенталски народи, така и въ България, лѣкаритѣ играѫтъ голѣма роль. Тѣхното влияние не е толкози чувствително, колкото е било въ гръцката революция, но въ Източна-Румелия тѣ рѣшително държахѫ първото мѣсто, па и въ Българската дипломация тѣ сѫ пакъ на чело. Извѣстнитѣ министри на външнитѣ дѣла Вълковичъ и Странски принадлѣжѫтъ на това съсловие и тѣ непрѣставатъ въ интервалитѣ на политическитѣ си дѣятелности да нѣгуватъ здравието на домородцитѣ си. Мнозина сѫ свършили теологията въ гръцкитѣ или пъкъ въ рускитѣ училища, безъ да сѫ влѣзли въ духовно звание, както н. пр. министритѣ Бурмовъ, Балабановъ и Икономовъ. По врѣмето на освобождението бѣха твърдѣ малко юриститѣ, защото съ тази профессия неможеше да се направи карiера въ Турция. Па и туземни инжинери нѣмаше почти никакви; тѫзи отрасъль на профессия бѣше по-напрѣдъ

непристжпна за туземцитѣ, защото въ училищата имъ малко се прѣподаваше рисуването.

Образованието е пò-вече или пò-малко нешлно и повърхностно. Хора съ академически степени, съ исключение на лѣкаритѣ, сж въобще рѣдкость измежду пò-старата генерация. Та нѣмаше и потрѣба отъ много знание за домашенъ блѣсъкъ, па и училищата, било въ Русия или въ Франция, сѐ равно, бѣха доволно много снисходителни спрѣмо християнитѣ отъ Турция. За това е и съвсѣмъ малъкъ доктринаризъмътъ въ България. Тукъ има практически мъжье; учени теоретици би загубили главитѣ си въ хаосътъ на ново развивающий се държавенъ животъ. Никждѣ неможе да се почувствова толкози близко помежду си сгжстено влиянието на разнитѣ училища отъ образований свѣтъ. Възпитанницитѣ отъ теологическитѣ и педагогическитѣ училишавъ въ Русия сж повечето педантични, скромни и боязливи; а получившитѣ образованието си въ западнитѣ училища гледатъ пòвече на външноститѣ на културния животъ и радушно парадиратъ съ иноземнитѣ „termini techici“. Много изрядни мжжье има между ония, които сж получили свое домашно образование, полуавтодидакти, съ една жива жажда за знание и наука, съ желѣзно прилѣжание и съ двигателенъ патриотизъмъ. Като изрядно срѣдство за образованието на търговцитѣ сж послужили тѣхнитѣ пжтешествия въ странство.

Науката и литературата не сж освѣнъ прѣдмѣти, които служатъ още като луксъ за мнозина отъ българитѣ, защото тѣ, слѣдъ като свършатъ наукитѣ си, много малко се занимаватъ съ четение, съ исключение на вѣстницитѣ и на ржководства, потрѣбни за службата, и тъй, скоро губятъ контактътъ съ напрѣдъкътъ на свѣтътъ. Въ обществото на София вие лесно ще познаете единъ редъ хора, които сж черпали възпитането си отъ французскитѣ школи още отъ врѣмето на краля Лудвика Филипа и отъ русскитѣ — отъ врѣмето на царь Николая, и всичкитѣ тѣ стоятъ замързнали на точката, при която сж напуснали университетътъ. Да, азъ видѣхъ тамъ человѣци, наукитѣ по които, като нѣкой лошавъ лакъ, сж се забрисалъ отъ тѣхъ; но сжщеврѣменно намѣрихъ пъкъ други хора, не напусвали никоги България, но които сж се занимавали прилѣжно и които ме изнанадаха съ любознателнитѣ си запитвания върху нàй-отдалочени подробности отъ разнитѣ науки. Това обстоятелство започна сега да се измѣнява съ растящето влияние на младата литература, която прави очевиденъ напрѣдъкъ, и съ бързо усиливающето се множество на пò-млади и пò-добрѣ образовани мжжье.

Прибираньето чуждъ елементъ въ това общество е незначително. То се ограничава съ поединичнитѣ полу — или съвсѣмъ българизиранитѣ образовани Ромжни, Гагаузи, Ерменци, филибелийски полугърци или небългарскитѣ Бесарабци. Отъ чужденцитѣ на туземна служба малцина сж приели българско подданичество, съ раздаването на което е компетентно ссамо народното събрание.

Чудесно е язикознанието на това общество. Ориенталецътъ е полиглотъ; всѣкой единъ, па било че той знаялъ стотина думи или фрази само отъ нѣкой чуждъ язикъ, изговаря ги добрѣ и безбоязнено. Въ училищата, на пр. въ Цариградъ, изучването на язици за практическати потрѣба има широко поприще. Турския язикъ е на мнозина съвсѣмъ познатъ, само знанието на арабската писменость е било, както и у самитѣ Турци, малко распространено. Въ разговора и сега още вплитатъ много турски пословици, обрати и термини. Знанието на новогръцкий язикъ, толковъ общеизвѣстния вечь въ търговскитѣ кржгове, е съвършенно занемарено; знанието му се ограничава само у ония мжжье, които сж живѣели въ Цариградъ, Пловдивъ и въ Солунъ, както и у старитѣ търговци, лѣ-

кари и учители, учившитѣ се още въ нѣкогашнитѣ полугърцки мѣстни училища и покончившитѣ по-нататъшното си образование въ гърцкитѣ училищни заведения въ Букурещъ, Цариградъ или въ Атина. Общопознатъ е русский языкъ; всичкитѣ образовани мжжье, па дору и обявенитѣ противници на русската политика, четжтъ руски книги и периодически списания. Сърбски говорятъ мнозина отъ гражданетѣ по дунавскитѣ градове до Свищовъ, поради търговскитѣ сношения съ сърбия. Знанието на румжнския языкъ е распространено отъ врѣмето на емиграцията. Между западнитѣ язици доминира знанието на френский языкъ; распространението му има да благодари отъ една страна на цариградското „европейско“ общество съ неговитѣ дипломати, на роденитѣ Французи въ Пера и Галата („левантинцитѣ“) и на французскитѣ училища и мѣстнитѣ вѣстници, а отъ друга страна, — на прѣобладающето господство на сжщий языкъ у висшето общество въ съсѣднитѣ държави — Румжния и Русия.

Въ всѣки случай, обаче, знанието на френски е тъй прозваното *языка на драгоманитѣ* отъ „Сладкитѣ води“ на Стамбулъ. Италиянския пъкъ языкъ, който покрай Гръцкия, едно врѣме господствуваше въ търговията на Въстокъ, се пропжди полегка-легка отъ французския отъ врѣмето на Наполеона I, но, при всичко това, този языкъ започва пакъ да печели отъ влиянието на съединената вече Италия. Английский языкъ стана извѣстенъ благодарение на Американскитѣ училища. Знанието на германския языкъ започна да се распространява по-чувствително едва въ по-новото врѣме чрѣзъ търговскитѣ сношения съ Вѣна и прѣзъ добиваното учение въ Австрия, Германия и въ Швейцария. Възпитанницитѣ отъ Русскитѣ школи, поради училищния тѣхенъ редъ, види се, сж най-малко познакоменитѣ съ чуждитѣ язици — нѣщо, което при извѣстното языкознание *на висшата Русска класса,* немалко бие въ очи; на пр. министритѣ Климентъ, Каравеловъ, Икономовъ, Теохаровъ и други не говорятъ освѣнъ Български и русски.

Земленното притѣжание е още твърдѣ скудно распрѣдѣлено и числото на „висшитѣ десятисещници“ е много ограничено. Въ България е твърдѣ лесно да минувашъ за богатъ човѣкъ, защото при сжществующата скудость на паритѣ може още съ малко пари да се върти добра работа. Отъ освобождението насамъ се показва че расте благосъстоянието, но то може лесно да се распилѣе при по-дълготрайни войни и революции. По врѣмето на Турското владичество всѣкий грижливо потайваше своя имотъ, за да бжде той запазенъ както отъ разбойницитѣ така и отъ хищничество на чиновницитѣ по данъцитѣ и по администрацията. И днесъ още малко се отличаватъ богатитѣ балкански скотовъдци и заможнитѣ селяни въ западнитѣ планински мѣста по облѣклото и по домакинството си отъ тѣхнитѣ по-незаможни съсѣди. Па и чиновницитѣ живѣятъ много скромно, макаръ че получаватъ добри заплати. Повечето отъ политическитѣ водители сж бѣдни малодоволствующи се людье. При това, Българитѣ сж въобще честни хора. По държавното имъ съкровище до колкото азъ знаж, не сж произлѣзли никакви кражби; по-рѣдкитѣ случаи на злоупотрѣбления пари сж се оказали съ паритѣ, вложени въ политическитѣ и сждебнитѣ канцеларии. Несправедливо се постжпа съ Българитѣ, когато се обвиняватъ тѣ въ лакомство за пари; жаждата за имотъ е единъ естественъ резултатъ на бѣдствията отъ Турското управление, и на бурнитѣ врѣмена отъ 1876 до 1878 години, както е и послѣдствие на материалистическото направление, което владѣеше въ цѣлия народенъ битъ.

Неможе да се не признае патриотизъмътъ на Българитѣ. Съ стотини години се прѣзираше Българинътъ отъ всичкитѣ негови съсѣди, но това не попрѣчи за подиганието на националното му самосъзнание. Провира-

нѣнето му въ масситѣ е най-голѣмий тріумфъ на българското движение отъ послѣднитѣ двадесять години прѣдъ освобождението. Туй отечество-любие се придружава и отъ единъ непоклатимъ оптимизъмъ, съ какъвто прѣкара този народъ критическитѣ си години отъ 1876 до 1878 и отъ 1885 насамъ. Младий народъ както и всѣкой младъ човѣкъ, твърдо вѣрва на щастието и на бѫдѫщето си. Както всичкитѣ малки народи съ новъ политически животъ така и Българитѣ сѫ много чувствителни спрѣмо чуждитѣ сѫждения; всѣко недоброжелателство причинява двойна болка, и всѣка похвала прави двойна услуга.

Българинътъ нерадушно развързва кесийката съ спечаленитѣ си съ потъ парици, но той умѣе да прави и великолѣпни подаръци. Това доказватъ многото блѣстящи завѣщани учрѣждения отъ патриотическитѣ мѫжье, които сѫ живѣели въ Русия и Румѫния, дѣто сѫ забогатѣли. Реалката въ Габрово се поддържа отчасти отъ фондътъ на Априлова; лѣкарьтъ Д-ръ Петъръ Беронъ († 1871) остави единъ фондъ отъ 400,000 лева за Български училища; търговецътъ Петъръ Кереметчиевъ отъ Търново завѣща 300,000 лева за стипендии на учащитѣ се въ чуждестраннитѣ висши удилища; митрополитътъ Панаретъ остави всичкия свой имотъ за гимназия и за богословско училище въ Търново, и пр.

При всичко, че помежду тѣхъ, както и на всѣкѫдѣ, има и поединични храбри лѣнивци, но темпераментътъ на Българскитѣ политици и чиновници е лесноподвиженъ. Вие ще ги видите че съ една особенна лесното и безъ специална подготовка да боравятъ съ разнитѣ служебни отрасли, па сега на послѣдне и съ самото ново за тѣхъ дѣло по направата на желѣзницитѣ; тѣ сѫ остри человѣкоиспитатели и иматъ едно твърдо чувство на служебна привързаность въ немирни врѣмена. Импровизираната сърбска война излѣзе сполучлива за тѣхъ, защотъ всѣкой, отъ министръ и началникъ па частитѣ, па до послѣдния селски коларь, испълни точно своята обязаность. Помежду планинскитѣ Българи и нѣкогашнитѣ емигранти има мнозина храбри мѫжье. Българетѣ сѫ въобще народъ порасналъ въ революции, войни и въ нужди, и привикналъ на катастрофи, лишения и на кръвопролития. Неще съмнение, че бурнитѣ врѣмена и занемареното тѣлесно отгледване сѫ повлияли противоположно на по-слабитѣ натури; въ по-добритѣ градски класси има многобройни хора нерѣшителни и нещастни страхопъзли.

И самитѣ обстоятелства неблагопріятствуваха за образованието на характеръть. Едно много размножено свойство е завистьта, която е продуктъ на примитивното материално състояние и която много прѣчи на развитието на обществения животъ; много добри работи не се постигатъ, защото единия на другия не помага, или поради проста ненависть му разваля дѣлото. Не се гледа съ добро око даже и на това, ако нѣкой похвали нѣкого прѣзъ печатно слово; това ще му създаде неприятели.

Скорокипящий животъ на въстокъ не търпи никакво установено крѣпко придържване у едно политическо направление. Впечатленията не сѫ тамъ толкози дълбоки, както сѫ у насъ. Не е нѣщо мѫчно за приетитѣ въ България политици съ леко сърдце да измѣнятъ образътъ на своето *вѣрую,* и по такъвъ начинъ мнозина отъ по-важнитѣ у тѣхъ лица направихѫ безъ трудъ и въ кратко врѣме една цѣла стълба отъ измѣнчия на своя фронтъ. Въ края на царуването на княза Александра I видѣхме неговитѣ нѣкогашни главни врагове като негови най-прѣданни привърженици а други пъкъ, отъ неговитѣ прѣдишни подкрѣпители и приятели да се числятъ въ лагера на неговитѣ противници или же да се намиратъ въ броя на равнодушнитѣ. Главнитѣ неприятели на генералитѣ Скобелева и Каулбарса въ камарата отъ 1882 и 1883 сѫ днесъ русски

партизани, а пъкъ, напротивъ, нѣкои отъ ония, които сега плетжтъ непріятелство съ Русия, обсипваха прѣдъ нашитѣ очи съ възклицания русскитѣ генерали и дипломати. Съ повърхностьта на впечатленията е свързана и чувствителностьта на политическата память. Политический мжжъ въ България се поглъща отъ настоящето положение на работитѣ и не мисли той по-далеко, или пакъ радушно се обръща напрѣдъ или назадъ. Отъ това се извлича впечатлението, като че ли твърдѣ малцина съзнаватъ колосалнитѣ промѣнения, станали въ разстояние на петнадесеть години отъ врѣмето на Мидхадъ-паша до принца Кобурга. Но личната память на Българитѣ е иначе почти по-силна отколо нашата, освѣнъ ако дѣтето на природата не наддѣлява изобщо въ това културния мжжъ, комуто всичко съ печатъ и перо се прѣдписва.

За начинътъ на животътъ въ България слѣдва да сжществува още много разногласия въ избора — между подражанието на чуждото и придържанието до отечественната си националность. Сѣмейний животъ е редовенъ и нравственъ; повечето хора се женатъ много рано. Споредъ приетий въобша обичай на югъ, хората се срѣщатъ по улицитѣ и въ расходкитѣ: тамъ имъ ставатъ разговоритѣ. Гостиннический животъ, както у странитѣ, дѣто се пие бира, липсува; вмѣсто него тамъ се посѣщаватъ кафенетата и се преминува врѣмето въ громки разговори и въ обикновенна на страната адска дървория. Повечето отъ срѣщитѣ имъ ставатъ вечерно врѣме въ частни кжщи или въ кржга на семейството съ чай и цигарети. Разговоръть се върти около дневнитѣ произшествия, около историческитѣ въспоминания отъ послѣднитѣ врѣмена и се говори за мѣстни работи, за народни дѣла, за разни лица и пр. При такива случаи Българинътъ развива своя добърг талантъ за приказки, който е дарба на народитѣ отъ тѣзи страни. Госпожитѣ не се исключаватъ отъ разговоритѣ; турский обичай, да се затваря женский полъ, не е заразилъ Българитѣ, съ исключение на ония градове, въ които християнитѣ сж съставлявали едно изчезващо меншество. Българитѣ много обичатъ да се посѣщаватъ помежду си, особенно тѣ праватъ това по Великдень и по праздницитѣ на Рождество Христово, когато цѣлий градъ търгва на поклонение отъ кжща въ кжща. Излизания вънъ отъ града на зелено ставатъ само при угощения подъ открито небо или на топлитѣ извори и до близкитѣ монастири. Гимнастическитѣ увеселения по обичая на нашитѣ страни още липсуватъ; има пристрастни ловджии и ѣздачи, но нѣма гимнастическитѣ и стрѣлковитѣ общества, клубоветѣ на туриститѣ, велосипеднитѣ и ѣздачнитѣ кржгове. Въ мое врѣме въ София въ официалнитѣ кржгове владѣеше една голѣма колегиялность; хората стоятъ въобще по-близско помежду си, отколкото у нашитѣ многонаселени градове съ тѣхния комфортъ и етикети. Българитѣ сж едно самобитно общество, което може да расчитва на едно свое бждще, ако то се придържа твърдо у своя националенъ, простъ и естественъ характеръ.

Въ София и голѣмитѣ градове се забѣлѣзватъ и много безнравственности. Туземни журнали често пжти се оплакватъ отъ службогонитбени подкупничества, отъ политически и градски интриги, отъ отсжтствие на наклонность къмъ духовна дѣятелность и отъ разваленъ животъ. Произникването на подобни недостатки трѣба да се вземе прѣдъ видъ. Дѣлата на Турскитѣ чиновници неможеха да послужатъ като моделъ; специално за нравитѣ на турскитѣ и християнски ефендета въ резиденцията на Вилаетътъ — Русчукъ, се чуваха чудновати работи. Цариградъ и голѣмитѣ градове на Румжния не сж и тѣ нѣкоя „Мастерска на добродѣтелята“. Съ приобщението на мжжската младежь съ тия мѣста изникна нѣкой и другъ непатриахаленъ елементъ помежду патриахалнитѣ нрави на страна-

та. Въ София едни прокарватъ врѣмето си въ политически празнословия, други — по цѣли нощи не напусватъ картофорната маса, върху която, по румънския и русския образецъ, постоянно и до призори звънти златото и среброто, а пакъ други сж яко привързани на шумно — развеселенитѣ храмове на граціитѣ, които пълнятъ една по-отдалечена часть на градътъ.

Покрай образованата нѣкогашна емиграция има и такава знаменита необразована. Румъния бѣше прѣдъ освобождението прибѣжище на мнозина градинари, тухлари, малки търговци и занаятчии, които въ отечеството си бѣха прѣслѣдвани, и часть отъ тѣхъ — горски рицари. Туземний терминъ за названието на този родъ хора е „хъшъ“. Отъ този „десперадосъ“ състоеще главното стебло на нѣкогашнитѣ въстанически легии и най сетнѣ на доброволческитѣ дружини въ русската война. Тѣ образуватъ сега въ България покровителствуемата класса на съ медали украсенитѣ „борци за свободата“, названа Опълченци или Поборници, настанени отчасти като единъ видъ римски ветерни съ подарени тѣмъ отъ държавата ниви и ливади; тѣ сж единъ родъ хора храбреци и ратоборци, — сжщитѣ македонски харамии. Въ по-дълготрайни войни тѣ биха си спечелили едно по-видно политическо влияние, както паликаретата на Гръция съ тѣхнитѣ капитани отъ войнитѣ за освобождението.

Прѣвелъ отъ нѣмски **Д. Каранфиловичъ**

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Парижската съборна църква Св. Богородица (Nôtre Dame de Paris) часть II прѣв. Д. Х. Ивановъ. Съ 72 фигури въ текста. Издава К. Самарджиева въ Солунъ. 1891 цѣна 3 лева и 50 ст.

Викторъ Хюго е писательтъ, който, сравнително, е най-много познатъ на българската интелигенция, измежду всичкитѣ западно-европейски писатели. Той е даже билъ любимиятъ авторъ на нѣкои наши писатели; влиянието на духътъ на неговата поезия безъ мжка може да се съгледа въ нѣкои произведения на новата българска литература. Това не е никакъ за чудене, защото Хюго половина вѣкъ всесилно е троиувалъ въ европейската литература и неговий творчески геній дълго е плѣнявалъ умоветѣ на маситѣ и на интелигенцията на цѣла Европа. Всяко негово произведение е имало многобройни прѣводи на всичкитѣ културни язици и е намирало всякога жедни и ентузиазмирани читатели, благодарение на обаятелната сила на фантазията му, на прѣлестьта на стила му, на смѣлостьта на мислитѣ, и хумантата идея. До колкото знаемъ, първо негово нѣщо, прѣведено на български, е повѣстьта му *Сиромахъ Клодъ* „(Claude Gueux“) отъ г. С. Бобчевъ. Послѣ се прѣведе *Деветдесетъ и трети годинa* отъ г. Ив. Ев. Гешовъ въ сп. „Наука,“ нѣколко стихотворения (отъ Ив. Вазовъ и К. Величковъ) въ Българската Христоматия, издани на Д. В. Манчова, а попослѣ — *Историята на едно пръстжление*, *Клъпницитъ и Парижска Св. Богородица* — отъ г. Д. Х. Ивановъ. Послѣдний отъ тие романи, е току що излѣзълъ цѣлъ отъ печатъ. *Парижската Св. Богородица* е единъ отъ голѣмитѣ краежгълни камъне на зданието на романтическата школа, създа-

дена отъ Хюго като противодѣйствие на класическата. и най-силното изражение на неговата творческа фантазия и висока художественна живописна мощь. Въ тоя романъ Хюго ни раскрива въ поразителна яркость и релѣефность животътъ и нравитѣ на най-тъмната епоха на срѣдний вѣкъ и възсъздава тогавашното грубо, фанатично и полуварварско общество. Главниятъ стожеръ, около който се въртятъ всичкитѣ дѣйствия и картини на романа, е любовьта на единъ дяконъ и на единъ уродъ, Квазимодо, къмъ циганката Есмералда. Тукъ Хюго е изразилъ своята мощь на психологъ — аналитикъ до една висока степень. Романътъ е крайно увлѣкателенъ и сцениченъ, както сж всичкитѣ романи на Викторъ Хюго, и прикова до послѣднята страница вниманието на бълг. читатель. На това способствова още и гладкиятъ и равенъ прѣводъ, естественното и свободно течение на фразата, и яснostта, качества, които отбѣлѣзватъ и другитѣ прѣводни трудове на г. Иванова. Но заедно съ добринитѣ, *Света Богородица Парижска* пази и тѣхнитѣ недостатки: и тука това голѣмо изобилие отъ галицизми, турцизми и руссизми; особенно русизмитѣ така пълнатъ книгата, щото ти се иска да повѣрвашъ, че тя е прѣведена отъ русски, а не отъ оригинала! И тукъ тая очевидна бързина въ прѣвожданието, отъ която остая една стъпка до нехайството, (тая чърта, особенно поразява въ прѣвода на „Les Miserables“.) Но вопрѣки тие недостатки прѣводитѣ на г. Иванова стоятъ неизмѣримо пò-високо отъ стотина други въ нашата книжнина и тѣ изобличаватъ обладание на литературно образование и на забѣлѣжителна лесностия на перото.

Една дума за названието на романа „Nôtre Dame de Paris“: то би трѣбвало да бжде: *Света Богородица Парижска,* или ако щете, *Парижката Света Богородица*, а не както е сега („Парижката съборна църква св. Богородица“). И въ най-добрия русски прѣводъ е: *Парижская Богоматерь.* Тоя пжть г. Ивановъ не бѣ щастливъ, както съ „Les Misérables“, които прѣведе до немай-каждѣ сполучно съ *Клетницитѣ.*

Книгата е иллюстрирана съ нѣколко фигури въ текста, но твърдѣ зацапани.

Ние горещо прѣпоржчваме *Света Богородица Парижка,* като единъ отъ рѣдкитѣ хубави романи, свѣстно прѣведена на языка ни.

Хамлетъ, трагедия въ 5 дѣйствия, отъ Шекспира. Прѣвелъ и издава Т. Ц. Трифоновъ. Руссе, 1891, цѣна 2 лева и 50 ст.

Името на г. Трифонова най-часто хвана да се появява въ нашата прѣводна литература. Както сж забѣлѣжили читателитѣ, изборътъ на г. Трифонова е падналъ прѣимущественно на творенията на Шекспира, съ който се е наелъ да запознае българската публика, въ най-прѣкраснитѣ му трагедии. За да се нагърби человѣкъ съ така трудна задача трѣбва да е въодушевенъ и проникнатъ първо: отъ силното обаяние на мировата и джлбока Шекспирова поезия, и второ: да се чувствува приготвенъ и силенъ за да излѣзе на глава на такъвъ единъ подвигъ. Ние трѣбва да вѣрваме че първото сжществува у г. Трифонова: той даже прави рискътъ да издава на собственни срѣдства прѣводитѣ си. Колкото за второто условие, дали го притежава напълно, ние сме принудени да се произнесемъ не до тамъ утвърдително. Принудени сме, при всичкото ни желание да насърдчимъ горещо г. Трифонова, да констатираме, че „Хамлетъ,“ въ много отношения стоящъ пò-високо отъ другитѣ му Шекспирови прѣводи, запазилъ е, за жалость, масса отъ тѣхнитѣ грѣшки противъ языка и противъ добрия вкусъ.

На пр. г. прѣводачьтъ би могълъ да ни пощади отъ подобни грозни изопачавания на языка, или нечистотии:

Стр. 44:

Очитѣ ти, като звѣзди небесни,
Би *изкнжли* (испъкнали?) отъ своитѣ мѣста.

Стр. 105:

Полный: надъ майка ти се ужасъ носи.

Стр. 130:

Въ искуството да владамъ мечь и *шпага (?)*

Стр. 131:

Лаерте, милъ ли е баща ти,
Или си скърби ти, като на платно
И безъ сърдце?

Не се разбира. А у Шекспира е така: „Лаерте, обичашъ ли баща си? Или скръбьта ти е само подобие на скърбь? Сичко — лице, никакъ сърдце!“

На сѫщата страница още:

Азъ зная, *любовьта твори врѣмѣто. . .*
Правдивъ, озлобенъ, безъ да се догади.
Рапирата той нѣма да прѣгледа
И лесно ти, *въ незабѣлѣжна иримна*,
Съсъ *острий връхъ рапирата ще земешъ.*

Върволици отъ неразбранцини.

Стр. 153:

Жемчужината, (вмѣсто: бисеръть) Хамлете, е твоя.

Стр. 155:

У тебе е *измьнната рапира.*

Вмѣсто: У тебе е издайническата, или коварната сабя.

Много сѫ подобни грѣшки въ прѣвода на „Хамлета“ Ние се коснахме повече до лексическитѣ; невѣрности съ оригинала сѫщо ги има, но мѣстото не ни дозволява да ги цитираме. Г. Трифоновъ, би могълъ, мислимъ, да избѣгне, както пьрвитѣ, така и вторитѣ, ако обработеше подълъшко врѣме прѣвода си, който въобще, отива доста гладко и цѣли сцени има хубаво искарани, което доказва, че му иде отъ-ржки. Да, бързалъ е много прѣводачътъ, и сбъркалъ е. Ако сѫдимъ по датитѣ, които сѫ на коритѣ и подъ прѣдговорътъ на книгата, трѣбва да мислимъ, че тя въ едно врѣме се е прѣвождала и печатала! Старото педантическо изрѣчение на Буало: „Vingt fois remettez vôtre ouvrage sur le metier“ е още много умѣстно да бѫде наумѣвано на нашитѣ български литератори и особенно прѣводачитѣ, това трѣбва толкосъ повече, когато иматъ работа съ гениалнитѣ Шекспирови произведения. Самъ г. Трифоновъ въ прѣдговора си, дѣто наивно нарича Шекспира „знаменность“ (?) ни учи че „*нито една отъ Шекспировитѣ драми не е била расчетквана съ такова внимание, нито за една негова нисса не е било писвано толкова на всевъзможни языци, колкото за „Хамлета“. Положително можe да се кажe, че всякой редъ въ нея е билъ издебнатъ прѣтълкувинъ, обмисленъ и прѣброенъ (?)* Ако е така, то г. Трифоновъ много лекомисленно и невнимателно се е отнесълъ къмъ величайшето Шекспирово творение, та ни го поднася въ недодѣланъ видъ на български.

Книгата, доста изящно издание, с иллюстрирана съ образа на Шекспира и съ нѣколко картинки къмъ текста. Те сѫ твърдѣ примитивна работа и наумѣватъ картинкитѣ въ нѣкогашната книга: *Мудрія хитрости. височайшаго Бертолда.*

При всичко това „Хамлетъ“ заслужва да се прѣпоржчи на българската публика, която ще може доста пакъ да се наслади отъ първото запознаване съ най-хубавата драма на поета.

Баташкото клание. Трагедия въ IV дѣйствия, отъ А. Шоповъ. Издава книжарницата на А. Шоповъ въ Станимака. Пловдивъ 1891 година цѣна 1 левъ.

„Тоя слабъ, съ *неособенно книжовно достоинство,* трудъ, ако и да надминуватъ силата ни, нъ горчивото минало, оная страшна, жива трагедия. която се испречва, като страшилище прѣдъ очитѣ ни, прѣдъ която неволно треперамъ, когато си наумя за нея, накара ме да се заловж съ такава тежка работа.“

Тие нѣколко редчета, извадени изъ прѣдговора на книгата, освѣтляватъ харно както авторскиятъ обликъ на г. Шопова, така и цѣлта която е прѣдизвикала написването ѝ. Освѣнь Скайлеръ, Макъ-Гаханъ, двама чужденци, никой у насъ не е писалъ за Батакъ. А Баташката трагедия която разлюлѣ вселената съ екотътъ си, има величайше значение въ сѫдбинитѣ на Българскій народъ; на тая кървава трагедия почиватъ най-скрититѣ основи на новото политическо здание, косто се нарѣче „Свободна България“. Безъ ужаситѣ на Батакъ немислима бѣше русско-турската война; безъ Батакъ химера ставаше нашето освобождение. Бѣше нуждна една катастрофа, като баташката, за да издаде Провидѣнието декратътъ си за разсипването на Турция. Като удобряваме намѣрението му да ни прѣдаде личнитѣ си въспоминанння за клането въ Батакъ, отъ дѣто е родомъ, ние съжаляваме, че г. Шоповъ *) не е ни ги прѣдалъ въ нѣкоя по-проста форма, като записки или историческа статийка, а се е наелъ да ни пише трагедия—нѣщо косто съвсѣмъ не е по силитѣ му. По тоя начинъ нито просвѣтената публика, нито историографътъ на описваното събитие нѣма нѣкаква полза да извлѣчѫтъ отъ *Баташкото клание.* Сбъркалъ е много г. Шоповъ.

Георги

Приеха се въ редакцията и слѣдующитѣ нови издания:

Европейска библиотека. Отъ (изъ?) рѣчитѣ на Викторъ Хюго до изгонването му. Книга I прѣводъ и издание отъ Ян. А. Енчевъ Свищовъ 1891 цѣна 50 ст.

Военно-углавно право, часть I и II (Курсъ за военното училище). Съставилъ Майоръ Георги В. Агура София, 1889—1890 г.

Русская мысль, Ежемѣсячное литературно-политическое издание, мартъ: редакторъ-издатель В. М. Лавровъ. Москва 1891.

Начала отъ политическа икономия, отъ Емилъ Де Лавле, прѣ. отъ френски Г. С. Писановъ. Търново 1891 цѣна 3 лева.

Отчетъ на бълг. народна банка за 1890 год. София, 1891.

---

*) Читателитѣ не трѣбва да го смѣсятъ съ извѣстнията нашъ писатель г. А. Шоповъ, бивший секретарь на Екзархията

www.libuol.com.cn

Критика, мѣсечно списание, априли, книжка II редакторъ К. Кръстевъ, издание и печатъ на Д. В. Манчовъ, Пловдивъ 1891.

Трудъ, литературно-научно списание ноември 1890 г. книга IX Търново 1891.

Свѣтлина, журналъ за наука, искуство и индустрия, брой 2 редакторъ-издатель Іорданъ Михаиловъ София, 1891.

Периодическо списание на българ. кн. др. въ София. Подъ редакцията на В. Д. Стоянова — година седма книжка XXXVI, Срѣдецъ 1891.

ВѢСТИ.

Das Fürstenthum Bulgarien. При цѣлий редъ сериозни свои трудове по изучването на България, г-нъ Д-ръ К. Иричекъ иде да прибави и новъ единъ на нѣмски езикъ, подъ названието: „Das Fürstenthum Bulgarien" *(Княжество България)*. Това е една огромна книга, дѣто България е прѣдставена въ всичкитѣ отношения, и то по начинъ най-подробенъ и по възможности вѣренъ Книгата е украсена съ една малка, но хубава карта на княжеството, и съ множество изображения на български типове, носии и мѣстности. *Княжество България* е отъ голѣмъ интересъ за насъ и ние бихме желали да вивидимъ тая книга по-скоро прѣведена на язика ни,*) както и прѣдшествующата я „Césty po Bulharsku" *(Пѫтувания по България)* обнародвана по-лани отъ сѫщий авторъ, на чески.

Турската литература. Въ най-новий випускъ отъ *Всеобщая исторія литературы* на В. Корша, намираме доста любопитенъ очеркъ на турската литература. Оказва се, че и днесь поезията на турцитѣ запазва еротически и сладострастенъ характеръ, и жената, която не играе никаква роля въ обществото и въ живота на турцитѣ, държи пьрвенствующе мѣсто въ поезията имъ. Много романи се прѣвождатъ и отъ френски, особенно на писатели отъ родътъ на Дюма, Монтепена; а оригиналниятъ романъ е рабско подражение на френския. Политическитѣ вѣстници, обаче, стоѫтъ на по-самобитна и трѣзвенна почва, и при всичкитѣ цензурни спѫнки и мѫчнотии, може да се каже, че не падатъ по-долу отъ европейскитѣ.

Бѫдѫщий романъ на Зола. Парижский вѣстникъ „Figaro" съобщава, че бѫдѫщий романъ, надъ който сега работи Емилъ Зола, ще се нарича: „La Guerre" *(Войната)*. Тоя романъ, който ще е и послѣдниятъ отъ циклътъ на „Rougon-Maquart" (Histoire naturelle et sociale d'une famille sous le scond empire) е посветенъ исключително на френско-прусската война. Съ тая цѣль Зола е посѣтилъ нарочно всичкитѣ мѣста, бивши театри на военнитѣ събития. съ които се свързва дѣйствието въ романа, за да събере необходимий исторически материалъ и документи за съграждане скрѣбната си епопея. — Тя ще се свърши съ разгромътъ на Комуната въ Парижъ, дѣто умиратъ и героитѣ на романа — два френски войника, приятели, които

*) Въ настоящата книжка даваме едно извлѣчение отъ нея: *Българского общество*. Р.

www.infoolstan.ru

се убиватъ единъ други, безъ да знаятъ. Тоя романъ е единственний отъ всичкитѣ романи на Зола, дѣто не играе роля никаква жена. Това дава основание да се мисли, че ще липсватъ изъ него и циническитѣ страници, които тъй зацапватъ и популяризиратъ всяко творение на знаменитий глава на натуралистическата школа въ Франция.

Ж. Сулари. Умрѣлъ е французский лирически поетъ Жозефенъ Сулари. Той е авторъ на множество сбирки отъ стихотворения, които главно блѣщжтъ съ крайно придирчивата техническа отдѣлка и гладкость на стиха. Той е авторътъ на деликатното стихотворение: „Deux cortèges“ *(Двѣтѣ шествия)*, което фигурира, като образцово, почти въ всяка френска христоматия.

Прѣводи изъ бълг. литература на чужди язици. Явили бѣхме пò-прѣди, че г. Страусъ, маджарски филологъ и кореспондентъ на вѣстникъ „Nemzet,“ е прѣвелъ на маджарски голѣмо количество наши народни пѣсни. Учимъ се сега, че отъ сжщий била вече прѣведена на маджарски и *Руска*, драмата на Ив. Вазова, съ нѣкакви сценически измѣнения, и „Прѣдставлението на Геновева“ глава отъ романътъ *Подъ Игото*. Прѣведена е сжщо на словенски повѣстьта *Немили — Недрани* на И. Вазова.

Театралната цензура въ Франция. По поводъ скандалътъ произлѣзълъ по случай прѣдставлението на „Термидоръ“ драмата на Сарду, г. Антоанъ Прустъ, депутатъ, а пò-прѣди министръ на просвѣщението въ Франция, е подалъ едно прѣдложение въ камарата за унищожението на цензурата, която сжществува за театралнитѣ пиеси. Французското народно събрание, прѣди да се произнесе по въпроса, обърнало се къмъ директоритѣ на театритѣ и къмъ първокласнитѣ френски писатели да явжтъ своето мнѣние върху нуждностьта на театралната цензура въ Франция. Голѣмото болшинство се произнесло противъ цензурата. — Между малцината други, и Дюма синъ, който е драматически писатель по прѣимущество, отговорилъ че не е противъ сжществующата цензура, защото я намира твърдѣ мека и сниходителна.

Bulharska literatùra. — Въ литературната притурка на ческий вѣстникъ Narodni Listy отъ 14 априлий е публикуванъ доста подробенъ очеркъ на повѣйшата литература българска, написанъ отъ Йосефъ Карасекъ. При оригиналнитѣ нѣща, авторътъ е изредилъ и пò-виднитѣ прѣводи на български изъ западноевропейската и славянскитѣ литератури. Той прави доета внимателенъ прѣгледъ и на периодическата литература, специално на *Сборника* на Мин. на Нар. Пр., *Денница*, *Библиотека Св. Климентъ*. Въобще, отъ край-врѣме чесската литература най-отъ близо и най-съчувственно слѣди за напрѣдъка, който българитѣ праватъ въ сферата на културний животъ.

Словенското дружество Св. Мохоръ г. Безенщекъ, прѣподавателъ на степографията въ пловдивската мжжка гимназия, е приготвилъ научевѣ трудъ (на словенски): „България и Сърбия въ георафическо, етнографическо, историческо и икономическо отношение“. Тая интересна книга, която е богато иллюстрирана, ще бжде издадена отъ словенското литератур-

но дружество *Св. Мохоръ* въ Цѣловецъ (Klagenfurt), което брои 50,000 членове. Въ такова количество екземпляри ще се печата и г. Безеншековата книга. Чини ни се, че до сега още никоя книга за България не е била напечатвана въ 50,000 екземпляри!

www.bjool.com.cn

——

Б. Шкорпилъ. Съ удоволствие се учимъ че „Централната Дирекция на императорский археологически институтъ“ въ Берлинъ (Institutum archaelogicum Imperii Gfermanici) е избрала за свой членъ познатий нашъ геологъ и археологъ г. Шкорпила, прѣподаватель въ Софийската мжжка чимназия.

——

Фелдмаршалъ Молтке, който се помина миналий мѣсецъ, е авторъ и на нѣкои исторически трудове, които по своитѣ достоймства, стожтъ твърдѣ високо. Между другитѣ, ние ще упоменемъ само оние, които се отнасятъ до балканский полуостровъ: *Писма за събитията въ Турция отъ 1835—1839 година. Русско турската война презъ 1828—1819 год.* — Въ послѣдний трудъ се намира твърдѣ поетическото описание на Розовота Долина, прѣзъ която му се е случило да пжтува, въ врѣме на своето служение въ турската армия. То е прѣведено и напечатано, както може да помнатъ много отъ читателитѣ, въ Цариградското списание *Читалище*. Молтке е извършилъ и нѣкои твърдѣ важни кортографически работи, като *Картата на Цариградъ и на Босфора; Картата на Мала Азия* и пр.

——

25 годишний юбилей на Ромжнската академия. На 2 априлий е отпразднувано въ ромжнската столица, съ чрѣзвичайна тържественность 25 годишнината отъ основанието на *Ромжнското книжовно дружество*, прѣвърнато пò-послѣ въ *Ромжнска академия*. Тържеството се е открило отъ самия краль, който въ прочувствоване рѣчь изброилъ заслугитѣ на академията въ подигането ромжнската култура. Подиръ словото на прѣдсѣдателя на академията, ромжнската кралица, която се ползува съ общеевропейска извѣстность като поетка и философка (подъ псевдонимътъ *Кармен Силва*), прочела една своя повѣсть, на която сюжета билъ зетъ изъ войнственний животъ на древнитѣ даки, завоевани отъ императора Траяна. Публиката ù ржкоплѣскала въодушевенно. Единъ хоръ отъ 120 души е испѣлъ знаменитата кантата на поета Александрù: „Ginta Latina“ (латинското племе). Дѣятелностьта на ромжнската академия е била твърдѣ широка и плодотворна и е дала голѣмъ потикъ на ромжнската наука и книжнина. Отъ едно скромно литературно дружество това учреждение е достигнало до значението на главно огнище на образованностьта у ромжнский народъ, който справедливо се гордѣе въ академията си, като съ една национална слава.

Какво станахж надеждитѣ, които се градяхж на нашето многословуто българско книжовно дружество? Ще ли то най-сетне да съзнае призванието си или ще продължава да плѣсенясва въ летаргически сънь?

Ц-въ.

www.libtool.com.cn

ДЕННИЦА.

ТЪМЕНЪ ГЕРОЙ.

расказъ

отъ И. Вазовъ.

I.

Ненко се върна късно у тѣхъ си. Той и тая вечерь си идеше намръщенъ и оклюхналъ. Младъ човѣкъ още — той мязаше на старецъ: станъ наведенъ, чело набърчено отъ грижи, погледъ убитъ и смутенъ, а ходъ тежъкъ и провлѣченъ, като на боленъ човѣкъ; лицето му носеше строгъ, несимпатиченъ и грубъ отпечатъкъ, какъвто даватъ дълговрѣменнитѣ кахърни или всегдашната раздражителность. Той се скара на дѣцата, които крѣщяхж на двора, и влѣзе въ една отъ двѣтѣ стаички, въ дъното му. Тамъ бѣше запалена вече газева лампица. Въ хгъла лѣжеше една жена съ още младо, но испито лице. До нея момиченце въ съдрана роклица подаваше ѝ въ прьстена паница нѣщо да пие.

Когато лѣгналата видѣ Ненка че влѣзе, тя си поисправи главата и попита съ слабъ гласъ:

— Какво е, Ненко?

Ненко хвьрли шапката си, сѣдна тежко на ковчега и подпрѣ мрачно главата съ ржцѣтѣ си, безъ да отговори на жена си.

Тя разбра онова, което питаше.

— Та нищо пакъ? пошушна тя болезненно.

— Какво си? попита той рѣзко, като стана.

— Пакъ тъй, отговори жена му.

— Не усѣти ли нѣщо отъ тоя лѣкъ?

— Не. Не сме купували, Ненко.

Ненко се обърна гнѣвно къмъ момичето:

— Дѣло, нали ти дадохъ левъ, кждѣ го дѣна? Дъщеря му измъпка нѣщо, па се прозълзи.

— Слушай, Ненко, не се сърди, продума болната прѣблѣднѣла; — Ний купихме хлѣбъ съ половината левъ, защото, нали знайшъ?... дѣ-

цата неможешъ да ги прѣдумашъ. . . . А съ другото купихме гáзецъ и сапунъ. . . . .

www.libtool.com.cn

Ненко се отвърна отъ жена си; люта мжка се изрази по лицето му. Той закрачи изъ стаята съ очи втренчени къмъ земята.

— И утрѣ пакъ пари трѣбатъ. . . Осемъ гърла — и нито счупена пара нѣмамъ, избъбра той.

— Майчице! испъшка болната. . . какво да ги правж тия. . . Утрѣ пакъ като ревнатъ да яджтъ. . . Додѣ имаше здраве — работеше се, та що-годѣ. . . Сега и азъ съмъ се тръшнала — какво ще се прави, не знаж. . . Вижъ, Ненко, вижъ. . . като те гледамъ сѐ така угриженъ, че и азъ нѣма да се дигнж. . . Вижъ, вижъ, Ненко!

— Какво да видж, Ано? Става толкова врѣме хлопамъ по хилядо порти — нищо. . . Трудѝ се и бай Филипъ да ме тури на бачътъ — други се намѣсти. . .

— Какво ще ти чини бай Филипъ? Еснафъ човѣкъ. Ти голѣмцитѣ дръжъ, Ненко. . . Иди пакъ при господинъ Хайкова.

Ненко се намржщи — При Хайкова? нѣма да идж вече: — сѐ „би-щемъ и видѣ-щемъ“ колчимъ идж да го помолж. . . . Грижа го е много. Азъ му бѣхъ потрѣбенъ когато трѣбваше депутатъ да го избираме. . . Тогава какво не ми врѣче, само да съборимъ Стояна Кунчовъ! А сега? . . Сиромахътъ и Господъ го забравя.

— Иди утрѣ пакъ, настоя жена му. . . Той и на менъ бѣше казалъ, че ще се потруди за тебе. . . Той ще може, голѣмецъ е.

Ненко си тури шапката и се запжти къмъ вратата.

— Кждѣ сега?

— При бай Филипа пакъ, той е сега на дюкяна. . . Щж му искамъ пари на заемъ. Утрѣ трѣбватъ за лѣкъ и за едно-друго.

— Боже, поживи тоя човѣчецъ, че ни пригледва, че има милость. Като синъ те има, Ненко.

— Досрамѣ ме, Ано, и при бай Филипа да ходж. . . Сѐ го лъжж, че ще му се исплатж, че днесъ утрѣ щж намѣржа работа. . . И той пакъ дава. . . Казвамъ ти, срамъ ме е вече. Но ти трѣбва да се цѣришъ. Щж примижж и сега. . . па послѣ дяволитѣ да ме зематъ.

И Ненко искокна на вънъ.

II.

И наистина, тежко бѣше положението на тоя човѣкъ. Ненко бѣше сетень сиромахъ. Да бѣше самичъкъ, тая дума не би била на мѣстото си у насъ: една душа какъ да е, нахраня се; но Ненко имаше многобройна челядь: шесть дѣца, отъ които най-малкото на петь мѣсеца, и майката болна — пакъ отъ толкова врѣме насамъ, вслѣдствие на добиването. Тие шесть дѣца искахж да ядатъ зарань и вечерь — всѣки день — безъ да иматъ всѣки день да яджтъ; болната неможеше нищо да хване, и не оздравяше. Казватъ че теглото ни е по-леко, когато го спо-

дѣлятъ и други; вѣрното е, че нѣма мѫка по-ужасна за единъ баща въ положението на Ненка. Единъ редъ несполуки въ живота бѣхѫ докарали Ненка до тая печална крайность. Дребенъ, но честенъ търговецъ прѣди русско-турската война, той биде съвършенно разсипанъ прѣзъ нея, както хиледи и хиледи българи въ Тракия. Подиръ свършването на войната, той се задоми въ полуразрушений си роденъ градъ, който нещя да напустне вече. Тамъ задавя разни търговии, занаяти и работи, но въ всичко се опари, всичко му вървеше на поразия, и отъ година на година сѐ риташе назадъ додѣто му хвъркна нищожния капиталецъ. Лани той затвори бакалничката, която му остави и единъ дългъ на бай Филипа. Отъ тогава той е празенъ и търси нѣкаква службица за да се помине той и челядьта му.

— Въртяхъ, сукахъ — не би; пакъ служба ще ме опере. Голѣми търговци сторихѫ като мене — зарязахѫ търговия и се заловихѫ за мѣсечинитѣ, казваше си Ненко.

И търсеше служба. Най-напрѣдъ търсеше разсиленъ да влѣзе въ нѣкоя канцелария (той бѣше малограмотенъ и по-високо не диреше), послѣ се помѫчи да се настани служитель въ нѣкоя митница, или нѣйдѣ на станция, па най-послѣ стана благодаренъ и да го турятъ на бариерата, да наглежда за *бачгтъ;* но никѫдѣ мѣсто за него не се отваряше. Истина, дваждъ бѣ подушилъ праздно мѣсто за служба на разсиленъ, но когато се бѣшн прѣдставилъ да я иска бѣхѫ му отговорили че немогѫтъ да го приематъ, защото не е „поборникъ.“ — Изгорѣлъ съмъ! отговори той, но напраздно... И така той ходеше празенъ повече отъ година и половина вече въ безплодно тъпчене праговетѣ и тропане по портитѣ — за служба. Всѣки день наложението му ставаше по-тежко; най-напрѣдъ оскудията, послѣ нѣмотията, проникнахѫ изъ сичкитѣ врати и прозорци на кѫщата му. Жена му денѣ и нощѣ прѣдеше, като една машина, и само отъ дребната печалба отъ прѣждата се хранеше кѫщата; но отъ петь мѣсеца тя легна болна, па и до днесь — и гладътъ дойде на гости... Ненко по цѣлъ день липсваше изъ кѫщи и само кѫсно вечерь се връщаше съ едно чело натоварено отъ сърдити бръчки и черни облаци. Дѣцата се омълчаваХѫ щомъ се подадеше баща имъ Тѣ му се вниждахѫ, като малки мѫчители и тирани — пратени отъ Бога за негово наказание, па които гърлата вѣчно зѣяхѫ да ядѫтъ, а той имъ се вниждаше, като плашило съ намрѫщенията си образъ, и на всички кѫщата бѣше черна и прилична на тъмница, която ги притискаше и душеше съ голитѣ си стѣни, но отъ която не можяхѫ да се отървѫтъ. . . . .

III.

Щомъ забѣлѣжихѫ, че баща имъ излѣзе, дѣцата шумно се втурнахѫ вѫтрѣ при майка си съ по коматъ въ рѫцѣ. Боси, дрипави, съ поблѣднѣли лица, тѣ ръвахѫ гладнишки хлѣбеца; тѣ наобиколихѫ майка си и се вгледвахѫ невинно — очудено и тѫжно въ испитото ѝ отъ дълго боледуване лице. Тя бѣ замижала и се унесла като въ дрѣмка. Одевѣш-

www.ibook.com.cn

ният тежък разговоръ съ мжжа ѝ, въ който дѣйствителността се раскри пакъ прѣдъ очитѣ ѝ въ сичката си безутѣшность и безпомощность, я растрои силно и умори. Тя търсеше сега да си почине, при всичко, че немирнитѣ дѣца правяхж шумъ въ стаята. Дѣла шъташе нѣщо ту вънъ, ту вжтрѣ, но не вечерята тъкмеше тя за баща си — той не ядеше въ кжщи отъ какъ бѣ лѣгнала болна жена му. Макаръ още и малка, нуждата я отъ рано научи на трудъ и грижи, и тя бѣ поела сички кжщни грижи, гледаше болната, ходеше по пазарь и до аптеката, и носеше на Соломона евреина едно по друго послѣднитѣ сждове и покжщнини. . . . Но оголѣлата кжща и опустѣлитѣ полици показвахж, че отдавна нѣмаше вече какво да се носи и продава. . .

Изъ единъ пжть дѣцата се омълчахж и исхвръкнахж изъ кжщи. Тѣ чухж че вратнята се хлопна и че баща имъ трѣбваше да иде. Наистина, Ненко се връщаше съ едно вързопче въ ржка. Чудно нѣщо, лицето му сега бѣше съвсѣмъ друго: една блага усмивка го освѣтляваше, то отдавна не бѣше така привѣтливо и добро.

— Анке, заспа ли? попита той болната.

Тя отвори очи и тутакси забѣлѣжи изражението на физиономията му. Тя се подпрѣ на лактитѣ си и се поиздигна на возглавницата.

— Добра е работата, каза ѝ той.

— Какво? Бай Филипъ? запита развълнувано жена му.

— Бай Филипа видѣхъ, но прѣди да идж при бай Филипа срѣщна ме господинъ Хайковъ и ми каза, че нарочно ме дирилъ днесь да ми обади, че ми намѣрилъ служба, сигорно, та утрѣ да се явж въ полицията.

Лицето на болната свѣтна.

— Каква служба, Ненко?

— Жандаринъ! отговори Ненко.

Той произнесе тая дума безъ въодушевление. Очевидно, че не му бѣше по воля тая служба: той не бѣше нито дирилъ, нито мислилъ жандаринъ да става.

И по лицето на жена му, заедно съ радостьта се изобрази очудване.

— Господинъ Хайковъ тая работа можалъ да сполучи за мене, прибави Ненко: отъ търговецъ жандаринъ; щж приемж, какво щж правж, нѣма да идж да крамъ. . . . Слава Богу и това че се намѣри. . . . .

— Света Богородичке, сполай ти пакъ, избъбра Ана, като се прѣкръсти трогната.

— Дѣ сж малкитѣ? Нека дойджтъ да вечеряме сички заедно, купилъ съмъ едно дружко, каза Ненко, като развързваше кърпата.

— Хж, Дѣлке, повикай ги сега, малкитѣ оние чапкжни . . . . . .

Отъ много мѣсеци Ненко не бѣше се усмихвалъ въ кжщи и не бѣше казалъ ласкава дума на дѣцата си. Сега, като се усмихваше и нему сждбата, добритѣ чувства и бащинската нѣжность пакъ заговорихж въ неговото естественно добро сърдце. Дѣцата съ очудени очи, овлажнѣли отъ дѣтинска безконечна радость, наобиколихж баща си, който пръвъ

пѫть, вмѣсто груби погледи или плѣсници, раздаваше имъ кротки усмивки... Доброто прави добъръ човѣка. По едно тайнственно психическо въздѣйствие, и майката изведнажъ се сѣти по-добрѣ. Тя зе участие въ вечерята и пи съ голѣмо наслаждение чашка хубаво винце, което Ненко прати Дѣла да купи. Ненковата кѫща тая вечерь свѣтеше отъ обща и задушевна радость; надеждата, наконецъ, бѣше гостянка тука.

IV.

Новата служба, колкото и да не бѣше по сърдце и по характера на Ненка, намѣри въ него разбранъ и дѣятеленъ испълнитель. Той съзнаваше, че тая служба бѣше неговото спасение, и спасението на семейството му; за това той я прѣгърна съ горещина, и почти съ любовь.

Началството забѣлѣжи скоро пъргавината и досѣтливостьта му, и по-важнитѣ поржчки възлагаше на него. И инакъ Ненко се съживи, ободри и измѣни: лицето му се изесни и подмладѣ, очитѣ загледахѫ живо и самоувѣренно. Тъмно-жълтеникавата жандармска форма му прилѣгна и стоеше красиво на исправената сега снага. Дѣцата му съ въсторгъ се спущахѫ на него, за да му пипатъ чьрвенитѣ екселбанти, и да му повдигатъ тежката сабя, когато той наминеше у тѣхъ си. Тѣхната радость бѣше неисказанна, дѣто гледахѫ баща си въ такива шарени „капитански“ дрѣхи. Ана и тя скоро-скоро захвана да оздравя, тя вече можеше да походва изъ кѫщи и да похваща едно друго. Съ заплатата отъ пьрвия мѣсецъ Ненко се доста позакърпи: кѫщата му се снабди съ нѣкои най-необходими нуждни нѣща и скромната вечеря го чакаше всяка вечерь, когато не дежуреше, а съ часть отъ заплатитѣ на слѣдующитѣ мѣсеци той тъкмеше да исплати дългътъ си на бай Филипа. Бързо се завдигаше кѫщицата на Ненка, благодарение на разумното распрѣдѣление на малката мѣсечина. И Ненко повече и повече се прилѣпаше на длъжностьта си, която правеше свѣтла епоха въ неговото тьмно и многотрудно сѫществование. Това залѣгане негово се подгрѣваше още отъ доброто отнасяне на пристава — правиятъ му началникъ, человѣкъ строгъ, но разбранъ.

На втория мѣсецъ той бѣше още по-добрѣ. Прѣдишний му прѣдразсѫдъкъ противъ полицейската служба съвсѣмъ исчезна. Ненко разбра, че това ще бѫде попрището му за напрѣдъ и рѣши здраво за него да се държи. Но въ срѣдата на втория мѣсецъ единъ облакъ мина прѣзъ кржгозора на Ненка: назначихѫ другъ приставъ. Тоя чиновникъ бѣше грубъ, свирѣпъ и доста блъснатъ. Той не притежаваше нито способностьта на прѣдшественника си, нито неговата справедливость, за да оцѣни качествата на подчиненитѣ си и да имъ вдѫхне привързанность къмъ себе си; той успѣ само да имъ вдѫхне страхъ. . . Но тѣ забѣлѣжихѫ, че той бѣше по-силенъ отъ пьрвия приставъ. защото правеше разни произволи, безъ да се бои отъ нѣкаква отговорность; очевидно, той се опираше на силенъ гръбъ. Ненко утрои енергия и усьрдие, за да не даде ни най-малъкъ

поводъ за незадоволствие. Той прѣнасяше търпеливо всички грубости и несправедливости на новия си началникъ. Той се възмущаваше, но се мирѣше съ това. Призракътъ на прѣдишната сиромашия го плашеше и правеше да прѣтърпя леко сегашнитѣ несгоди. Тѣ бѣхѫ тъй нищожни въ сравнение съ първитѣ! Но и тѣ исчезвахѫ завчасъ отъ ума му щомъ се озовеше въ кѫщи, въ кржга на семейството си, на което бѣше той сега провидѣнието. Кѫщата искупуваше мрачния и студенъ участъкъ. И Ненковото сѫществование продължаваше да тече така тихо, почти благополучно..

V.

Третиятъ мѣсецъ отъ служението му, а той бѣше августъ 1886 г., донесе познатитѣ исторически смутове, които се отразихѫ силно и на Ненковата сждба. Дѣятелностьта на полицията закипѣ трескава и страстна. Както всичкитѣ затвори и участъци, и Ненковия се напълни съ затворници. Ненко усърдствуваше най-много за тая работа. Той бѣшехвъркатъ.. Човѣкъ простъ и съ твърдѣ ограничено гражданско развитие, той мѫтно разбираше значението на събитията, въ които и нему се падаше да играе ситна роля. Той виждаше въ тѣхъ главно сгоденъ случай да развие още по-голѣма дѣятелность и енергия и да спечели чрезъ това расположението на началника си. Никакво друго нравственно побуждение, или политическа страсть не го движеше. „Политиката е за голѣмцитѣ, а намъ, на дребнитѣ хорица, се пада само да слушаме каквото ни кажатъ, и да пазимъ залъкътъ, дѣто ни дава царщината“ мислеше си Ненко. Въ продължение на цѣла недѣля той падаше, като молния, на всички, които му се посачаха отъ пристава за арестување. Въ него се пробуди инстинктътъ на копоятъ, и той намираше вече даже наслаждение въ тоя човѣшки ловъ.. — Единъ случай само го наскърби: той бѣ принуденъ да закара въ затвора и бай Филипа, който го улесняваше въ тежкитѣ врѣмена. Когато обади вечерьта на жена си тя страшно се разядоса, но скоро и тя се убѣди, че Ненко не можеше друго-яче да направи, като бѣше подъ заповѣдь. Въобще, прѣзъ тие тревожни дни, Ненко малко врѣме оставаше у тѣхъ си, той нáдвѣ-нáтри хапваше и тичаше на участъка, дѣто говикахѫ купъ работи и дѣто нощуваше.

Една вечерь, единъ часъ слѣдъ като бѣхѫ испратили Ненка отъ вечеря и току що се готвяхѫ да си лѣгнатъ, вратнята се потропа. По тропанието Ана позна, че мѫжъ ѝ се връща — за какво ли? помисли си тя..

— Дѣло, иди отвори на баща си.

Скоро Ненко се зададе въ двора. Ана го прѣсрѣщна, но той не продума нищо и влѣзе въ стаята. На свѣтлината на лампицата жена му видѣ, че лицето му е много тѫжно. Тя го попита безпокойно какво се е случило.

Той сложи на ковчега жандармската си шапка, отри потътъ, който обилно течеше по челото му, и испъшка дълбоко и мрачно.

— Тичалъ си пакъ много нѣкждѣ, та си се испотилъ.... Какво е Ненко? повтори тя.

— Лошо, лошо, Ано, не питай . . . избъбра той глухо.

На Ана се прѣмѣтна сърдцето при тие страшни думи. Сълзи завчасъ бликнахѫ на очитѣ ѝ.

www.libtool.com.cn

— Какво е, извадихѫ те мигаръ? попита тя съ схванатъ гласъ.

Ненко се уплаши, като видѣ какъ страшно поблѣдня Ана и се растрепера; той побърза да я успокои:

— Не, не това, Ано . . . слушай. . . .

— Не? Ами какво е? защо дойде?

И тя впиваше болезненъ, пламналъ погледъ въ неговия.

— Не, казвамъ ти, Ано . . . слушай. . . бърбореше той.

— Ненко, та кажи каква е работата!

Ненко въздѫхна дълбоко и продължително.

— Работата ето каква е, захвана той като стана правъ и втрепчи рѣшителенъ погледъ въ блѣдното лице на жена си. . . Приставътъ тая вечеръ ме вика въ канцелярията си. . . Намирамъ го сърдитъ, пиянъ, проклетъ, както всякога. Казва ми: — Ненко, долу въ избата на участъка колко души си турилъ? — Единайсеть души, господинъ приставъ има . . . . — Тамъ е и Стоянъ Кунчовъ? — И той е тамъ, казвамъ азъ . . . . — Земи, каже, та ги искарай отъ тамъ, тури ги на друго мѣсто, а само Кунчовъ да остане въ избата. — Добро, господинъ приставъ, и тѣ ме молихѫ днесь да ги прѣмѣстимъ, че ще се издушатъ. . . — Много не бъбри, слушай какво ти казвамъ: Кунчова само ще оставишъ въ избата — и ще му вържете рѫцѣтѣ. — Слушамъ, господинъ приставъ, казвамъ. — Слушай още, казва ми пакъ: видишъ ли оная пръчица? И азъ гледамъ въ кюшето: пръчица не, ами цѣло кросно. . . Хванахъ да разбирамъ кѫдѣ отива думата. . — Земи, каже, тая пръчица, ти имашъ здрави рѫцѣ, и тупай, тупай, тупай додѣто не остане ни единъ кокалъ здравъ. . . Слушашъ? Мене ми щрькнахѫ космитѣ на главата. — Господинъ приставъ, казвамъ, прощавай, но азъ немогѫ такова нѣщо. . . азъ съмъ билъ търговецъ човѣкъ. . — Какъвъ чортъ си билъ, незнаѫ; сега служишъ на отечеството си, и за отечеството не това, ами и животъ да жертвувашъ! Чувашъ ли, животъ да жертвувашъ за спасението на отечеството! А ако разсуждавашъ — сваляй формата и сабята, този часъ! . . Очитѣ му свѣтнахѫ, като на звѣръ. Азъ се слисахъ. Какво, да идѫ да прѣбиѫ човѣкъ, съ дърво, като куче! Сторилъ ли ми е нѣщо Кунчовъ? Какъ да дигнѫ рѫка възъ човѣкъ невиненъ и да берѫ грѣхъ?. . Рѣкохъ да кажѫ тие работи на пристава, но той какъвто е лудъ. . . На помислихъ и за тебе и за дѣцата, пакъ ще останемъ безъ хлѣбъ, като ме испѫдатъ. . . Само като си напомнѫ, Ано, това, свѣтътъ ми се завьртява. Мислихъ, мислихъ, па си рѣхохъ каквото ще да става, и . . .

Ненко се прѣсѣче и недоиздума.

— И ти отиде въ избата да бийшъ човѣка? искрѣщя Ана, уплашена.

Той я изгледа прѣхласнатъ.

— А какво да правяхъ? попита той плахо.

— Да си дадеше оставката! извика Ана, като го устрѣли съ лютъ погледъ.

— Жена, и азъ тъй сторихъ, и никого не бихъ. . . И пакъ ще се гладува, продума ниско Ненко.

— Така? добрѣ, азъ оздравямъ вече, щѫ работа... Господъ нѣма да ни остави!... извика дѣтински радостно Ана. Но слѣдъ двѣ минути, когато Ненко пакъ излѣзе да си донесе вещитѣ отъ участъка, нѣщо я стисна за гърлото и тя се тръшна на земята и захълца като луда: гладътъ, мѫкитѣ и нещастията отъ утрѣ пакъ наставахѫ.

VI.

На сутрешния день въ участъка ставаше веселъ разговоръ между жандаритѣ.

— Ама гѫска а! чудеше се единъ, — да си плюй на хлѣба за хатѫра на Кунчовия дирникъ. . . Па помогна ли съ това? Кунчовъ пакъ ѣде боятъ. . .

— И бой какъвъ, ще му държи влага доръ е живъ, допълни другъ остроумно.

— Наистинна, страшлива баба излѣзе тая маскара, Ненко.

— Ще ли сега Кунчовъ да му вържи мѣсечина?

— Ама и ние тупахме до воля. Менъ ми се поизмѣтна рѫката, каза единъ сухъ и черъ жандаринъ, като си протягаше дѣсната рѫка изъ въздуха.

— Колко му ударихте на Кунчова, бе, броихте ли?

— Азъ ги броихъ до едно мѣсто сопитѣ, па зарязахъ.

— Азъ ги броихъ, отзова се единъ младъ съ едвамъ наболи мустаци жандаринъ.

— Колко сѫ? Деветнайсеть и шесть?

Младото жандарче изгледа гордо, па каза:

— Много си далечъ, Христьо; колко пѫти пука топа по байрамъ въ Цариградъ, ти си билъ тамъ?

— Сто и единъ пѫть?

— Да!

И жандарчето пакъ хвърли побѣдителенъ погледъ на другаритѣ си.

— И сѣ по голо?

— Да.

— А бе даулъ сте го направили? изсмѣ се весело и гръмогласно единъ.

— Ама и той ревеше като една турска бурия.

— А бе защо го бихѫ него?

— Кой го дяволъ знай? Хайковъ и пристава нѣщо си шъпнахѫ снощи, па тогава. . . Ама кефъ ми ставаше, като пръскаше отъ мѣсата му оня чьрвенъ шадраванъ.

И сичкитѣ се изсмѣхѫ.

Послѣ отъ тие лакоми подробности пакъ минахѫ на Ненка, и засипахѫ присмивки и укори на неговата страшливость, която показалъ оная вечерь. И имаше защо: за тия хорица бѣше непонятно и непостижимо това Ненково отказване отъ службата, за такава нищо и никаква работа.

О жестоки врѣмена! О жестоко племе!

Героизмътъ на милостьта е непознатъ за твоята душа! Жестокостьта е елементъ присѫщъ на нашата българска природа. тя е проникнала въ плътьта и въ кръвьта ни, заедно съ първитѣ дихания на живота, заедно съ отровеното мляко на нашитѣ майки — робини. Не говорете ми за изключителнитѣ врѣмена; не оправдавайте чрезъ политическитѣ бури, които разлюшкахѫ страната ни, това ужасно проявление въ наший народенъ характеръ. Историята на никоя европейска революция въ XIX вѣкъ не е отбѣлѣжена съ такива безпощадни звѣрщини и мискински жестокости. Ни една отъ тия революции нѣма Конаритѣ, Старопатицитѣ, съ звѣрскитѣ истезания! Текли сѫ кървави рѣки, падали сѫ хиляди глави, сривали сѫ се тронове и царства, но тие събития сѫ биле само страшни, — не гнусни по жестокостьта си. Да убиешъ единъ въоръженъ и опасенъ за тебе неприятель, е простително, то е природниятъ, жестокиятъ природенъ законъ на самозащитата, макаръ че и него графъ Толстой счита за прѣстѫпление и дѣло несъвмѣстимо съ високий идеалъ на християнството. Но да истезявашъ, или да накарашъ да истязаватъ, една вързана и беззащитна жертва, безъ полза, безъ нужда, често безъ да я познавашъ, това е варварщина на канибалъ, обяснима само чрѣзъ найниското културно равнище; а понеже ние сме европейци и прогресивенъ народъ, то какъ инакъ да се истълкува у насъ сѫщото грозно явление, ако не чрѣзъ вроденото въ душата ни, срастнатото съ насъ още отъ дѣца чувство на жестокость и немилосердие къмъ ближния? Ние видѣхме не прѣди много въ столицата обѣсването на нѣколцина злодѣйци. Знаете ли кой извърши тоя ужасенъ и отвратителенъ актъ? Нѣколко стражари, които доброволно приехѫ ролята на джелати... Нѣкои отъ тия хора, безъ друго сѫ женени, иматъ семейство, и вечерьта ще прѣгръщатъ безъ трепетъ невиннитѣ си дѣчица съ сѫщитѣ ржцѣ, съ които сѫ прикачвали съ позорното му було обѣсника на въжето. Въ Франция, дѣто сѫщо сѫществува смъртна казнь, властьта би се харно поиспотила додѣ да намѣри за каквото щешь възнаграждение охотници да замѣстатъ „казйонниятъ“ джелатинъ, въ случай, че той исчезне нѣкѫдѣ. Това жестокосърдие не е дѣлъ само на хора отъ нискитѣ слоеве, на декласиранитѣ — то е природно и на просвѣтенитѣ, и на университантитѣ! Не смѣя да привождамъ примѣри, че срамъ ми облива челото!... Изгони природата изъ вратата, тя ще влѣзе прѣзъ прозореца, казва една свѣтовна пословица. Така и у насъ, книгитѣ, науката, идеологията успѣватъ само на врѣме да поприсѫтъ свирѣпитѣ инстинкти въ душата ни, но не да ги изгонатъ отъ нея. Такива прѣрождения не ставатъ така лесно, трѣбва за тѣхъ да работатъ цѣли поколения; трѣбватъ исполински усилия за да се смегчѫтъ нравитѣ у тоя народъ и да накарашъ

оня, който носи сабята, и оня който държи книгата, да познаятъ, че прѣди да бждатъ българи и тигрове, сж *человѣци*. Азъ бихъ желалъ щото въ нашитѣ училища при другитѣ науки да се въведеше и нова наука: *за человѣколюбието*. — Нека тозъ великъ принципъ на хуманность да проникне и въ колибати, и въ палатътъ, и въ черковата. Вмѣсто думитѣ: „Съединението прави силата“, девиза високо политическа, нека се туратъ надъ вратитѣ на Народното Събрание кроткитѣ думи на Исуса Христа: „**Любите другъ друга!**“ девиза високо человѣческа! У насъ сж проникнали отъ прѣзъ—море разни нови прогресивни учения: имаме вече партизани на социализмътъ, имахме ги на демокрацията, имаме партии народни и ultra — народни. Нѣма ли кой да основе партия на милосърдието? . . .

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Монологътъ на Родрига,

(Изъ *Сида*, отъ Корнейля.)

О Боже, Боже! . . Поразенъ въ сърдцето
Отъ ударъ неочакванъ, смъртоносенъ,
За дѣло право жалостенъ мститель,
Играчка клета на неправди хорски,
Безсиленъ съмъ! . . Противъ бѣдитѣ нѣма
Въ замаяний ми духъ съпротивленье!
Уви! . . Каква насмѣшка зла! . . Тогази
Когато щастьето ми се усмихна —
Баща ми бѣ нападнатъ отъ бащата
На моята възлюбленна Химена!

Борба безсмисленна! Борба жестока! . . .
Честьта ми става срѣщу любовьта ми, —
Да отмъстиж съмъ длъженъ за баща си, —
Но ще изгубиж тъзъ, която либиж! . . .
Единъ ме праща, — друга ме въздържа. . .
Отидж ли? Самъ себе ще разбиж!
Не идж ли? Въ позора щиж се влачиж!
И въ двата случая — каква неволя! . . .
О, да простиж ли грозната обида, —
Да съкрушиж ль отецътъ на Химена?

Любовница, родитель, — длъжность, обичь, —
Свещенно иго, драго притѣсненье! . . .
Погина радостьта ми, въ нощь глубока

Потжна слънцето на младостьта ми. . .
А ти, надежда свѣтла и горчива —
Въ душа безстрашна отъ любовь обзета,
На моето блаженство честний враго,
О мечо мой, причина на скърбьта ми,
Защо ми си? . . . Честьта си да омыж —
Ил' да изгубыж сладката Химена?

О, много по-добрѣ е да загинж! . . .
Не си ли отмьстыж — на менъ съ прѣзрѣнье, —
Възлюбленната моя ще погледне, —
А отмьстыж ли — ще ме ненавижда! . .
За нея най — достоенъ за да бждж —
Отъ нея трѣба азъ да се откажж! . . .
О крыгъ безъ исходъ! . . . Моята неволя
Усилва се, вмѣсто да намалява. . . .
Понеже трѣба да се мре, о душо,
Да мрѣме безъ да оскърбимъ Химена!

Но мре ли се, уви, съ пятно подобно? . .
И има ли въ срама успокоенье? . .
Испания ще ме кълне за дѣто
Въ безчестия оставилъ съмь рода си! . . .
О моя обичь, що си толкозь сладка —
Когато си обрѣчена на гибель?
Не! . . . Тъзи мисьль дързостьта ми стжпква!
Отъ нея иде всичката ми горесть. . . .
Напрѣдъ! . . . Честьта си нека да избавыж,
Нек' кажж вѣченъ сбогомъ на Химена!

Да! Моя умъ въ измама бѣше падналъ. . . .
Родительтъ! Той по-напрѣдъ отъ всичко!
Въ сраженье ли умрж, или отъ жалость,
Поне кръвта ми чиста ще остане. . . .
. . . . Азъ посмѣйхъ синовната си длъжность
Да прѣнебрегнж, — и на двоумѣнье
Прѣстжпно се прѣдадохъ . . . Но доволно!
Напрѣдъ! . . Да тичаме за отмьщенье! . .
Напрѣдъ! . . Баща ми люта е прѣтеглилъ
Обида отъ бащата на Химена! . . . *).

Ст. Михайловски.

*). Книжари, които би искали да отпечататъ цѣлия прѣводъ на „Cid“, отъ Корнеля, — могатъ да се отнесатъ до г-на Ст. Михайловски.

www.libtool.com.cn

ИЗВѢНЪ БЪЛГАРИЯ

Пѫтни записки. *)

XII

Славянското благотворително общество. Славянофилската партия за България. Годишно събрание на обществото. Сръбско-българската война ирьдъ русить.

Близо до залата, дѣто Брандесъ даваше лекцинтѣ си, се събира петербургското Славянско благотворително общество. Подиръ затварянето московското, то стана центръ на другитѣ клонове въ Русия. Това учреждение е еманация отъ славянофилската партия. Тя види великото призвание на Русия въ духовното и политическото обединявание на славянството. Цѣлъ редъ талантливи поети, излѣзли изъ срѣдата на славянската партия: Хомяковъ, Майковъ, Розенгеймъ, Аксаковъ, Тютчевъ, сж прокарвали тая идея въ съзнанието на русский народъ. Тѣхната дълбока вѣра въ тая грандиозна мисия на Русия дохожда да мистицизмъ. Иввѣстни сж стиховетѣ на Тютчева. който бѣше и философъ:

Умомъ Россіи не понять,
Аршиномъ общимъ — не измѣритъ:
У ней особенная стать: —
Въ Россію можно только вѣрить.

Не могж да се одържж да не турж тука и пророческото възвание на Хомякова къмъ Русия, въ което ѝ посочва славното послание на земята:

Высоко ти гнѣздо поставилъ,
Славянъ полунощный орелъ.
Широко крылья ти расправилъ,
Глубоко въ небо та ушелъ . . . . .
. . . . . .
И ждутъ окованные братья —
Когда же зовъ услышутъ твой,
Когда та кралья, какъ объятья,
Прострешъ надъ слабой ихъ главой.
О, вспомни ихъ, орелъ полночи!
Пошли имъ звонкій твой привѣтъ
Да ихъ утѣшитъ въ рабской ночи
Твоей свободы яркіи свѣтъ!
Пытай ихъ пищей силъ духовныхъ,
Пытай надеждой лучшихъ дней
И хладъ сердецъ единокровняхъ
Любовью жадною согрѣй.

*) Продължение отъ книжка 5.

Въ стихотворението „Россія“ сжщий поетъ ѝ казва:

www.libtool.com.cn

Тебя призвалъ на брань святую,
Тебя Господь нашъ полюбилъ,
Тебѣ далъ силу роковую,
Да сокрушишъ ты волю злую
Слѣпыхъ, безумныхъ, дикихъ силъ.

Востань, страна моя родная,
За братьевъ! Богъ тебя зоветъ
Чрезъ волны гнѣвнаго Дуная . . .
. . . . . .
И бросься въ пыль кровавыхъ сѣчъ!
Борись за братьевъ крѣпкой бранью,
Держи стягъ Божій крѣпкой длантью,
Рази мечемъ — то Божій мечь!

Съ такива вджхновени звукове славянофилскитѣ поети подготвяхж въ душитѣ великата война за освобождението на България.

Петерб. слав. благ. общество е посветавало грижитѣ си най-много на България, и повечето отъ пожертвованията на русский народъ за славянството, сж отивали за дѣлото на България, всегда галеното дѣте на Русия. Прѣзъ априлия се отвори тържественното годишно събрание на обществото и се казахж нѣколко рѣчи. Речьта на професора Миллера бѣ посветена на памятьта на неотдавна умрѣлий даровитий славянофилски поетъ Розенгейма. Г. Василчиковъ, подпрѣдсѣдатель на обществото, прочете отчетъ на по-ланското си пжтуване изъ България. Той привлѣче внимание върху успѣхитѣ на чуждитѣ миссии въ страната ни и посочи мѣрки за утвърждание православното чувство у наший народъ. За съврѣменнитѣ събития въ България не стана дума. Руситѣ и избѣгватъ да си ги напомнатъ. Нещастнитѣ ни отношения съ Русия извпкахж силно ослаждение къмъ славянский въпросъ, въобще; тѣ расклатихж дълбоко чувствата на най-добритѣ ни приятели и даже ги поставихж въ твърдѣ неловко положение. Тѣ играятъ роль на хора измамени, кото мамили и другитѣ. Противницитѣ имъ — либералитѣ — злорадствуватъ и се ползуватъ отъ всеобщото разочарование, за да унизжтъ великодушната иденя на славянското обединение и самитѣ славянолюбци. Това горко съзнание се изрази и въ рѣчьта на знаменитий професоръ Ореста Миллера.

Кървавий епизодъ на срьбско-българската война отъ своя страна дойде да расклати вѣрата на славанофилитѣ въ възможностьта на славянското обединение. При разговоритѣ, които се случи да имамъ, видѣхъ, че руситѣ укоряватъ на равно и насъ и сърбитѣ за тая братоубийственна война, тѣ вѣрватъ, че тя бѣше извикана отъ съединителното ни движение. Измама. Сръбското нападение бѣше историческо — фатално, неминуемо. То висеше, като Дамоклевъ мечъ надъ насъ. Двѣ години прѣди Сливница, Брѣгово щеше да го свали възъ главата ни, или друго, най-слабо подухване на случая, по-послѣ. За война всякога има прѣдлози. Тѣ сж по-нищожни, колкото е по-несправедлива войната. Така бѣше и горѣпоменатий

прѣдлогъ. Защо това? Защото сме виновати, че побъркахме на нѣкои сладки сънища на сръбското честолюбие. Послѣ: има една Македония на срѣдата. Тая Македония сърбитѣ не могатъ да ни я отстъпатъ, защото тамъ нѣкадѣ се пѣли царь Лазареви пѣсни; ние не можемъ да я прѣжалимъ защото тамъ и хората, и горитѣ, и камънетѣ говоратъ и чувствуватъ по български. И сърбитѣ ни не прощаватъ това. Обладанието на Македония е прѣобладанието на полуострова. Това прави и идеята за балканска конфедерация мъчноосъществима; тя стана химера подиръ Сливница. Братски дѣлежъ наслѣдието на турчина е още по-немислимъ. Само бойнитѣ полета на Македония ще рѣшатъ кому да бъде тя. Може да иде тя съвсѣмъ другиму. Злата съдба на южното славянство е немилостива. . .

Печатний органъ на обществото е мѣсечното издание *Славянскія Извѣстія*. — То посвѣтява статиитѣ си изключително на дѣятелностьта на сл. благ. общество и на по-важнитѣ политически и културни явления у малкитѣ славянски народи. Въ послѣднята книжка съ особенна жедность прочетохъ нѣкои съждения по сръбско-българската война, влѣзли въ началото на една критика върху „Сливница“.*) Отзивътъ изобщо е благоприятенъ, но критикътъ е строгъ колкото се касае за самата тема. Той казва съ негодование: *авторътъ поднася народу си кървавъ поетически вѣнецъ за тая война, вмѣсто да я прѣдаде на забвѣние!* Това негодование е прѣдизвикано отъ стихотворенията, въ които е изказано радость за побѣдата ни одържана надъ сърбитѣ. И тоя фактъ характеризува едностранчивиятъ възгледъ на русското общество къмъ нашето сблъкновение съ Сърбия. Тоя възгледъ отъ идеална и славянска точка зрѣние е вѣренъ; неправиленъ е — отъ историческа и естественна. Да съжеляваме за тая война — кой не съжелява? — е право; да я замълчаваме — е невъзможно: значи, да свържемъ езика на историята. За да се забрави тая злощастна война — трѣбваше да не става. Сърбитѣ съ наши братя, като човѣци и като славяне. Но тѣ изгубихъ това качество щомъ нападнахъ огнището ни: ние бихме неприятели, това ще каже и историята. Прѣдаде ли на забвение русский народъ и интелигенцията му Минина и Пожарски защото прогониха поляцитѣ отъ Москва? За забвение ли говоратъ тѣхнитѣ бронзови статуи на Красная Площадь?

Колкото за мъмърътъ, че българската литература е изказвала радость за успѣхитѣ на българското оржжие въ *оние моменти*, той би билъ справедливъ ако се отправяше къмъ едно общество отъ безстрастни и ледни философи, а не къмъ единъ младъ и впечатлителенъ народъ, който при Сливница хвърляше на *зарь* своята честь, непокътнатость, може би и съществуванне. Ако единъ български поетъ поискаше да бъде тогава моралистъ, а не българинъ — съ българска кръвь, душа и чувство — той щѣше да бъде фалшивъ и смѣшенъ. Цѣлъ свѣтъ ръкоплѣщеше на България, сирѣчь, на тържеството на правото дѣло — камо ли бъл-

*) Сбирка отъ стихотворения отъ Ив. Вазовъ — Пловдивъ 1886 год.

гарското сърдце! . . . Но сърдцето на България, като изливаше радостьта си, лѣеше и кръвь и сълзи въ широката ѝ струя. Единъ другъ критикъ русинъ, г. Каплуновскій, уме да съзрѣ въ сжщата книга и изражението на това болѣзненно чувство. За любопитство ние и цитираме нѣкои отъ куплетитѣ, които г. Каплуновскій привожда изъ *Сливница*, въ русски прѣводъ. *)

Не хочу я злаго ликованья, —
Дорогъ намъ досталья лавръ! Не стану
Ликовать! Восторгъ зажжетъ страданья,
Какъ ножомъ, внесетъ мнѣ въ сердце рану —

Сколько слезъ мои мнѣ пѣсни стоютъ!..
Каждый кликъ восторга, это злоба!
Ей одной кумиръ безумно строютъ:
Каждый лавръ — тріумфъ у двѣри гроба.

Нѣтъ, нѣтъ, прочь отъ радости безумной —
Кровь, что льютъ, вѣдь наша, не чужая.
О, зачемъ вы ждете пѣсни шумной:
Горѣ въ ней живетъ не изсякая.

Шумъ борьбы въ васъ пробудилъ желанья,
Васъ волнуетъ славы лучь блестящій,
А могилы, матерей рыданья —
Ихъ сочтетъ одинъ поэтъ всезрящій.

XIII.

„Домоветъ, квартири. Моята на „Малая Садовая“. Една петербурска Гретхенъ. Съюзъ иротивъ Англия. Петербургскитѣ нощи.

Ние, българитѣ, които рѣдко имаме случай да навѣстимъ нѣкои отъ голѣмитѣ европейски градища, си правимъ голѣма иллюзия относително щастието да ги обитаваме. Ние, доморасляци, сме расли и живѣли въ села и градчета, на които всѣка кжща има своето дворче и градинка съ нѣколко сѣнчасти овошки; на което всяко прозорче види най-малко половината отъ небесний сипь връшникъ, нѣколко планински врьха, отъ които слазятъ водопади, или зелени долини, съ бистри рѣчици, и съ клонясти орѣшаци, и брѣстове, и тополи; дѣто лучезарното слънце прѣзъ всѣки отворъ и дупка пуща широка радостна струя отъ свѣтлина. Ние нито си въобразяваме, че може да се живѣе и живѣятъ милиони хора въ жилища, на които сичкий кржгозоръ сж нѣколко високи стѣни, и които оставатъ да се вижда само кжсче отъ небето, като изъ дъното на единъ кладенецъ. Говорж за голѣмитѣ домове въ столици, като Петербургскитѣ, — които побиратъ по нѣколко стотинъ души жители. Тие грамадни петоетажни здания отъ двѣтѣ страни на „проспектитѣ“, отъ въпъ тъй привлекателни и нагиздени съ балкони, съ корнизи, съ гипсови барелйефи,

*) Вжждъ журналитѣ: *Дъло* отъ 1886 г. и *Пантеонъ Литературы* отъ 1887.

съ дорически колони, често съ мраморни статуи по фасадитѣ и по покривитѣ, иматъ два вида стаи: едни къмъ улицата, широки и богато мобилирани за охолни хора, и други — къмъ вѫтрѣшний дворъ — задницата, — за бѣднитѣ. Тѣсна, извита, тъмна стълба, се върти изъ зданието, като чърво, и води въ тие стаички, направени за единъ човѣкъ, а често натъпкани съ многобройна челядь сиромашка. Изъ прозорчето на тие скръбни и задушени стаички влазя скѫпливо виделината и въздухътъ, заедно съ смрадътъ и влажностьта, по никога почти — слънцето. Вечерь, ако не бѫде само силенъ дъждъ, защото всяко друго врѣме е добро за петербуржеца, обитателитѣ на тие затвори излазятъ на улицата да подъхнатъ чистъ въздухъ и да се потласкатъ изъ тълпата. Тамъ ще срѣщнешъ рояци напѣти, нагиздени жени, искокнали прѣди малко изъ горнитѣ мрачни вертепи, дѣто оскудната трапеза, уваляното легло, сиромашката покѫщнина, унизено поглеждатъ къмъ непрѣмѣнно богатий гардеробъ. Гардеробътъ за столичнитѣ жителки е безцѣненъ чародѣй, който ги смѣся и уравнява на улицата съ княгинитѣ и графинитѣ и имъ отваря вратата на лекитѣ случайни удоволствия. . .

Моята стая на Малая Садовая гледа сѫщо къмъ задний дворъ. Моятъ кръгозоръ се простира до срѣщната висока жълта стѣна, продупчена съ много прозорци. Понеже повечето врѣме се занимавамъ дома си, погледътъ ми неволно бѣга изъ едничкий прозорецъ на вънъ, на видѣлото, и срѣща сѣ сѫщата жълта стѣна, задъ която живѣе цѣлъ свѣтъ непознатъ за мене, сѣ тие нечисти и мазни прозорци на кухнитѣ, сѣ това дебело глупаво лице на една слугиня чухонка, която на всяка минута надниква изъ прозореца да види нѣщо на срѣщниятъ. По нѣжно-телешкитѣ ѝ усмивки сѣщамъ, че тя има нѣкой възлюбленъ, който ѝ хвърля Купидоновски погледи отъ своя прозорецъ. По нѣкой пѫть тя любовно му маха съ готварската лъжица. Азъ съмъ челъ за голѣмото искуство на въсточнитѣ жени да изражаватъ сърдечнитѣ си чувства по шаритъ на цвѣтята, съ които се кичатъ; чувалъ съмъ и за испанкитѣ, които приказватъ на любовницитѣ си чрѣзъ разни движения на вѣялото си, но никакъ не можахъ да схвапѫ тайний смисълъ на махането съ лъжица. Това взаимно размѣнение на чувства чрѣзъ погледи и разни сѣчива готварски слѣдва цѣлъ день, и могѫ да кажѫ, до срѣдъ ношь, защото, когато по дванайсеть часътъ, прѣди да си лѣгнѫ, дръпна завѣсата, азъ пакъ виждамъ въ видѣлата петербургска ношь влюбената чухонка, исправена мечтателно на прозореца, като Маргирита въ „Фауста.“

Петостайната квартира, въ която е моята стая, има и други любопитни страни. Тя е населена съ космополитическо население. Шестьтѣ жители, които го съставляватъ, прѣдставляватъ шесть разни народности въ Европа. Бабичката хазяйка е ирландка, моятъ съсѣдъ, г. Коксъ, е чистокръвенъ англичанинъ, младата съсѣдка, гувернантка въ една руска фамилия, французскиня, четвъртий жилецъ т. е. м я малость, е българинъ, слугинята е рускиня, швейцарътъ*) долу, е полякъ. Бихъ могълъ да приложѫ, че

*) [illegible] наричатъ въ Русия вратаритѣ, които пазатъ при главнитѣ, лицевитѣ порти на

тоя космополитически домъ прилича малко и на стълпотворение вавилонско, защото всѣки народъ знае само своятъ языкъ, така щото твърдѣ голѣми недоразумѣния ставатъ, особенно между мене и ирландката. Отъ най-напрѣдъ тя се отнасяше къмъ мене сопнато, почти неуважително, и ме изглеждаше съ недоволно лице. Като се условихме посрѣдствомъ слугинята за наема, тя ме повика въ стаята си и хвана да ми говори сърдито, като че ми четеше нѣкаква потация, както ми се сторп. Неможахъ да схвана нищо отъ рускиятъ ѝ языкъ, но съобразихъ, че тя желае да ѝ прѣдплатя половината наемъ, както е обичай. За да я успокоя, азъ ѝ прѣдплатихъ цѣлия. За мое очудване, тя се развика: поп, поп, поп, мосю! Тогава слугинята влѣзе и ми обясни, че хозяйката не е искала отъ мене прѣдплата този часъ, но просто ми е давала наставления за реда, който съмъ длъженъ да пазя въ кѫщата. Ирландката счела за нужно да ми забѣлѣжи това защото, прѣди мене, живѣлъ въ стаята другъ единъ кавказецъ, отъ Грузия, твърдѣ безпорядъченъ человѣкъ. Но нѣкои южни чърти, тя зела и мена за такъвъ! Кога азъ ѝ явихъ, че съмъ българинъ, лицето ѝ прие по-кротко изражение, тя даже съ участие хвана да ме распитва (слугинята бѣше тълмачъ), за кървавитѣ руссчушки събития прѣзъ февруария, като въсклицаваше трагически: „Бѣдно pauvre Bulgarien!“ Отъ тие три думи едната приличаше на руска, другата бѣше френска, третята английска. Като ирландска патриотка, тя ненавиждаше сичкитѣ англичани. (съ исключение на Гладстона и на г. Кокса), и наопаки, обичаше Русия, като непріятелка на Англия. Отъ Русия, политическитѣ ѝ симпатии падахѫ естественно и на българитѣ. Тие чувства сподѣляше и Аграфевна, слугинята. Отъ тоя день, якъ тройственъ съюзъ се заключи между Ирландия, Русия и България противъ коварната Англия. Съ гордость могѫ да кажа, че и до тоя часъ, нашата опасна за британското могѫщество коалиция цъвти, безъ да подозира нѣщо бѣдниятъ г. Коксъ. Не е падналъ случай, още а то распалената парнелистка би привлѣкла и Франция т. е. гувернатката, въ съюза, за да го засили. Надѣвамъ се, обаче, скоро да имаме и нея въ съвѣщанията си...

Г. Коксъ, който нищо не знае, почти всяка вечерь ми иде на гости. Той говори английски прѣвъсходно, френски — криво-лѣво, — руски — горѣ-долу. Азъ говоря български добрѣ, руски — иди-доди, френски — прѣзъ купъ за грошъ. Прочее, да се разберемъ, ние употрѣбляваме и петьтѣ языка. Г. Коксъ, макаръ и англичанинъ, не притежава въ характера си оние несимпатически чърти, които съотечественницитѣ му разнасятъ по цѣлъ свѣтъ. Напротивъ, той е общителенъ, приказливъ, говори даже много, ако и безцвѣтно; но твърдѣ често се прозява. Това дѣйствова заразително на мене, и азъ хващамъ да си отварямъ още по-застрашително устата. Захваща се небивалъ до сега конкурсъ — на прозяване. Но Англия не може да търпи никакво съперничество и заотваря така отчаяно устата си, щото ми се чине че ще лапне цѣлата Русия — залѣпени на стѣната. Разговоритъ между прозѣвкитѣ се касае повече за тая държава, и скоро се обръща на гореща прѣпирня, която всѣки пѫть

се свърша сé съ сѫщия резултатъ: г. Коксъ излазя тържествующъ на своето мнѣние, азъ остаямъ побѣдоносенъ — на моето.

www.libtool.com.cn

За шестия обитатель, полякътъ — панъ Пшедуховски, говорихъ по́-рано.

Казахъ по́-горѣ нѣщо за нощьта — въ Петербургъ нѣма почти нощи, по това врѣме. Това е крайно любопитно явление и очудва единъ южен чов҃ѣкъ. Петербургскитѣ нощи сѫ видели, като единъ облаченъ день, или като дрезгаво утро, и фенери съвсѣмъ се не палатъ сега на улицитѣ. Е̑двамъ кѫдѣ 12 часътъ се постъмни и подиръ половина часъ съмва вече! По тоя начинъ може да се каже, че деньтъ на сѣверъ лѣтно врѣме трае шесть мѣсеца. Тукъ нагледно испитахъ вѣрностьта на Пушкиновитѣ стихове въ „Мѣдний Всадникъ,“ съ които се обръща къмъ Петербургъ:

Люблю тебя, Петра творенье,
. . . . . .
Твоихъ задумчывихъ ночей
Прозрачный сумракъ, блескъ безлунный,
Когда я въ комнатѣ моей
Пишу, читаю безъ ламбады. . . .
И не пуская тьму ночную
На золотые небеса,
Одна заря смѣнить другую
Спѣшитъ, давъ ночи полчаса. . .

Разумѣва се, че осталитѣ шесть мѣсеца, есеньта и зимата, въ тия севѣрни облачни прѣдѣли трѣбва да приличатъ на непрѣкъсната нощь.

Това е дало и поводъ на нѣкой френски остроумецъ, мисля Волтеръ бѣше, да пише, че руситѣ спѫтъ деветь мѣсеца прѣзъ годината.

XIV.

Финский заливъ. Кронщадъ. На брега на Финландия. Плуване къмъ Ладожско езеро. Александровский каналъ. Шлиселбургска крѣпостъ. Ладожско езеро.

Прѣзъ малкото добри дни на май направихъ нѣколко кратки пѫтешествия изъ вънъ Петербургъ. Първото бѣше по Финский заливъ до островъ Кронщадъ. Нарочни параходи до Кронщадъ тръгватъ нѣколко пѫтя прѣзъ деня по Нева. Скоро минахме край цѣлъ редъ корабостроителници, варки, фабрики, брореносци на якоръ, и влѣзохме въ морето. Врѣмето стана вѣтровито. Талазитѣ наголѣмяваха колкото отивахме на вѫтрѣ. Тѣхнитѣ бѣли гриви покриваха водното равнище, което побѣля отъ тѣхъ. — Омиръ ги нарича: „морското стадо не Непгуна“ и нѣма по́-вѣрно сравнение. Отъ лѣво и дѣсно се чернѣяха ниски брѣгове, покрити съ лѣсове. Надъ насъ се грамадяха пепеляви облаци. Това сѣверно небе, което и когато е ясенъ день, не е много весело, сега даваше още по́-строгъ и безутѣшенъ видъ на тая природа, която застилаше съ тъменъ мракъ. Чувствувашъ, че се намирашъ въ обезнаслѣдени прѣдѣли, въ които царува не животворящий гений на южното слънце,

а мрътвящето дихание на Борея. Само това небе е могло да даде рождение на суровата митология скандинавска. Тукъ сме въ скандинавский миръ — съ неговий намусенъ рай, дѣто праведницитѣ миинуватъ врѣмето си въ вѣчни битки изъ мъглата. . . .

www.libtool.com.cn

Между това Петербургъ, задъ насъ, потъваше въ бездна. Скоро изчезнахъ далечнитѣ звънарници, и адмиралтейската, и Петропавловската игла. Само единъ Исакиевский куполъ остаяше на оризонта, като скала или морски фаръ. Въ замѣна на Петербургъ показа се Кронщадъ.

Островъ Кронщадъ е стражата на Петербургъ, вѣчно будниятъ часовой, въоръженъ отъ глава до крака, който пази входа му. Петръ Великий отъ пръвъ погледъ съзналъ голѣмата стратегическа важность на това мѣсто, и когато заложилъ пърдий камъкъ въ основата на Петербургъ, той заложилъ два въ темеля на Кронщадската крѣпость. Благодарение на това, пѫтьтъ за Петербургъ биде здраво завардень. Той отъ всички континентални столици единъ остана дѣвица, и ще остане такъвъ, навѣрно, и въ бѫдѫще. Отъ къмъ западъ островътъ е въоръженъ съ страшенъ редъ батареи, а растоянието между него и брѣговетѣ на Финляндия и Естляндия, е посипано съ редъ фортове на искуственни островчета. Крѣпостьта на Петра Великий е порасла въ голѣмъ цвѣтущъ градъ съ пристанище оживлено отъ търговски и флотски кораби. Въ Кронщадъ е морската академия.

Направихъ една расходка до Финландия, границата на която е блиско до Петербургъ. Ако да бѣхъ единъ отъ оние туристи, които само съ въображение сѫ видѣли странитѣ, които ктзватъ че сѫ посѣтили, азъ можахъ да раскажѫ за хълядитѣ езера на Финландия, въ кристалнитѣ вълни на които се огледватъ чьрвени гранитни скали; за прочутиятъ ѝ водопадъ Иматра; за вѣчно зеленитѣ ѝ лѣсове, за многобройнитѣ ѝ канали, за трудолюбивиятъ и мирний животъ на жителитѣ ѝ; за конституцията ѝ, напрѣдкътъ ѝ и образованностьта ѝ, които я правятъ най-щастливата страна не само Россия, но и въ Европа. Но азъ четохъ ти работа само въ книгитѣ: а Финландия видѣхъ, само половина часъ. и то отъ прозорцитѣ на вагона, а финландцитѣ — пакъ въ вагона. Тѣ сѫ хора добродушни и мирни, но съ много неприятна фигура, испити, блѣдни и хлътнали, и по тѣхъ не можешъ да заключишъ за благоденствие. Языкътъ имъ е крайно неблагозвученъ. Макаръ, че едвамъ бѣхме стѫпили въ Финляния, спчко измѣни характера си, като по вълшебство: чиновници въ желѣзницата се появихѫ финландци, обявленията и правилницитѣ въ вагонитѣ на финландски языкъ, който стана и господствующий, названията на станцитѣ финландски, вѣстницитѣ, що се продаваха тамъ финландски, и ни едно русско слово вече се не чуеше. Сякашъ че се намирахме въ Америка, а не въ Русия и прѣдъ вратата на Петербургъ!

Расходката на Ладожско езеро бѣше по-любопитна. Въ единъ великолѣпно хубавъ день азъ се качихъ съ нѣколко приятели на парахода, който ни понесе на горѣ къмъ Нева. Слѣдъ три часа плаване между зелени брѣгове, тукъ тамъ окичени съ горици и селца, ние стигнахме

Шлиселбургъ. Той стои на брѣга на езерото, при самото начало на Нева. Нѣмаше какво любопитно да гледаме въ тоя глухъ и задрѣмалъ градъ и побързахме да се качимъ на другъ параходъ, който отиваше на Ладога, важно пристанище на Ладожско — езеро. Параходътъ забълва гѫсти облаци пушакъ и тръгна, като распѣни вълнитѣ. Азъ се вече готвяхъ да се любувамъ съ гледката на безкрайното езеро, което никога въ живота си не бѣхъ мислилъ че щѫ видѫ, и което, още въ първий класъ въ училището, азъ съ мѫка намирахъ на картата и често го смѣсяхъ съ Аралско море, въ Тюркестагъ. Заедно съ възрастьта у мене се появи наклонность къмъ природнитѣ видове, и постепенно това чувство мина въ слабость за пѫтешествия. Сега тя у мене е страсть, и доволно едностранчиво. Единъ скалистъ и дивъ горски връхъ, една усойна долина, едно кѫтче отъ синето море, видено изъ между два палата въ града, една гола и безплодна пустиня, единъ дълбокъ, глухъ лѣсъ, засипанъ въ снѣгове, даже една тревясала развалина на край нѣкой цвѣтущъ градъ, винаги подкупуватъ погледа ми и го отвличатъ отъ най-изящнитѣ произведения на зодческий гений. Това показва, че съмъ лошъ туристъ. На атинский Акрополисъ кога бѣхъ, взорътъ ми оставяше мраморнитѣ харити на Фидиаса и величавата грамада на Партенонъ, и бѣгаше по голитѣ и изгорѣли плещи на планина Химетъ, или се спущаше въ синитѣ вълни на Фалерно. Въ Римъ най-много ме въсхищаваше пущинашката до страхотия Campagna di Roma и Колизеятъ. Колизеятъ не е вече човѣшко създание: той е скелетъ отъ единъ умрѣлъ свѣтъ, свѣтъ който петнайсеть вѣка сѫ посипали съ прахътъ и бурена си. . .

Сега щяхъ да видѫ Ладожско езеро, тая дива красота на сѣверна Русия. Нови картини и нови впечатления. Слънцето печеше силно. Въздухътъ дрѣмеше. Параходътъ пъплеше полека, като Язоновитѣ кораби, изъ нѣкаква тѣсна рѣка съ изгладени брѣгове, изъ която, естественно, трѣбваше да влѣзе въ езерото. Но напраздно очаквахме да се лъсне неговътъ синь просторъ. Доста врѣме измина и сѐ тая тѣсна ивица вода съ два високи брѣга. Нетърпѣнието ни растеше заедно съ монотонията на пѫтуването. Имахме другари още единъ руссинъ съ жена си. Макаръ, че говоряхме по български, той разбра недоумѣнието ни.

— Напраздно, не се вижда отъ тука езерото, каза той. — А кога ще влѣземъ въ него? — Нѣма да влѣземъ, тоя параходъ отива за Ладога по канала, поясни руссинътъ. Ние останахме смаяни! Излѣзе, че трѣбва да пѫтуваме шейсеть и петь верста съ тоя параходъ, които вървеше съ бързината на костенурка, въ тая страшна мараня и задуха, изъ еднообразния като улукъ каналъ, додѣ достигнемъ Ладожско-Езеро, което въ Шлиселбургъ бѣше подъ носа ни. Расходката ни зимаше съвсѣмъ неприятенъ характеръ. Тя не бѣше вече расходка, а едно изгнание! Подиръ това печално откритие, тоя параходъ ни стана още по́-несносенъ и еднообразнитѣ високи насипи на канала още по́-противни. Ние зашумѣхме страшно. Русскинята примираше отъ смѣхъ, кога разбра измамата ни. Що по що трѣбваше да се съкрати това наказание. Но на нашитѣ

отчаянни вопли, капитанътъ се само ухили и отговори равнодушно, че трѣбва да чакаме най-блиското пристанище, дѣто ще спре параходa, та тамъ да излѣземъ и да нощуваме. Азъ не бѣхъ противенъ да опитамъ гостоприемството на чухонската колиба, но другаритѣ ми силно въстанаха противъ тая мисьль. Единий отъ тѣхъ, Д. викаше, че той е дошълъ да дири по-силни ощущения, а не да прави познанство съ чухонцитѣ. Капитанътъ излѣзе человѣкъ благороденъ. Той взема въ внимание молбата ни и ни искара на сѣверний насипъ. Подиръ това, параходътъ зави и се изгуби изъ канала. Ние останахме самички на това пусто мѣсто, като нови Робинсоновци. Искачихме се на врьхъ на насипа и видѣхме въсхитени, безкрайното езеро, гладко и лъскаво, като огледало. Отъ истокъ и западъ се зелѣнѣяха ниски брѣгове, а отъ сѣверъ то се сливаше съ небето. Ние не можахме да се нагледаме на тая велика панорама на сѣверната природа. Всичко бѣше пусто, мълчаливо и грандиозно въ нея, никакво платно не се мѣркаше по задрѣмалитѣ вълни. Само скали стърчаха по края, като скелети отъ нѣкои огромни животи. Тие скали са твърдѣ опасни въ буря, а тя тука е честа. Бѣсни сѣверни вѣтрове ненадѣйно избухватъ и разиграватъ спящитѣ вълни. Тогава, тѣ, тласкани и гонени отъ вѣявицата, съ голѣма бързина достигатъ противоположний брѣгъ, удрятъ се, врьщатъ се още по-силни, сблъскватъ се съ новитѣ талази, въ страшна шумотевица. Завчасъ Ладожско-Езеро заприличва на единъ котелъ, който кипи и клока надъ силенъ огънь. Тогава за кораба нѣма спасение: той безъ друго ще бѫде натъкнато на нѣкоя скала. Петръ Великий се намѣрилъ веднажъ въ такава буря, вѣтърътъ строшилъ мачтата, вълнитѣ нахлули въ ладията. Кормчиятъ и хората му обезумѣли отъ страхъ, гибельта била неизбѣжна. Петръ се показалъ и тукъ великъ: опасността, която унищожава дребнитѣ души укрѣпява великитѣ. Десетгодишното чиракуване у холандцитѣ го направило добъръ морякъ: той съ невѣроятни усилия и вѣщина спасява ладията въ устието на рѣка Свиръ. Кога излѣзълъ на брѣга царьтъ заплашилъ съ бича си вълнитѣ. — „Высѣчь надо“ — Ксеркъсъ нѣкога бѣше заповѣдалъ да вържатъ Егейскитѣ... Тая Петрова борба съ стихията е минала въ легенда, а картината ѝ ще срѣщнешъ на сякждѣ въ Русия.

За да се избѣгне тоя бурливъ пѫть, ископалъ се, при покойний царь Александра II, каналътъ, съ който се запознахме тъй неожидано.

Ние вьрвѣхме нѣколко врѣме по насипа на канала, който го дѣли отъ езерото, додѣто зърнахме една лодка, която ни прѣкара въ Шлисельбургъ. Пладнешната жега бѣше силна. Градътъ съвсѣмъ оглушалъ. Ние влѣзнахме въ единъ видъ трактирна градинка, осѣнена съ нѣколко бѣдни дрьвчета и обѣдвахме криво-лѣво, каквото ни поднесе трактирщикътъ. Но цѣлта на нашето пѫтешествие остаяше недостигната. Ние повикахме единъ старъ лодкаръ. Той свали шапка и заяви, че е готовъ да ни вози по езерото. Единъ отъ другаритѣ ми го попита здрава ли е ладията му. — Крѣпка, ваше благородіе, съ парусомъ. — А что, плавать по озерѣ опасно? — Ничего, небойтесь.. — А если буря будетъ? — Не извольте

думать этого, ваше благородіе. Не утонемъ, ручаюсь. — Если ручаетесь, хорошо. Сколько трѣбуете за двухчасовую прогулку по озерѣ? — Не буду торговаться, стыдно мнѣ, ваше высокоблагородіе. — Нѣтъ, скажи сколько хочешъ? — Я на вашу совѣсть.... — Нѣтъ, скажи, мы можемъ тебя обыдить. — Не обыдите старика, ваше высокоблагородіе... Разъ благородные люди — и благородное сердце. Съ тия чародѣйски думи хитрилтъ старецъ ни поведе къмъ брѣга, при ладията си. Тя бѣше голѣмшка и доста окърпена. По направа тя приличаше на своитѣ прародители при Петра Великий, така щото имаше класическа прѣлесть. Ние се нагуркахме въ нея, старецъръ сѣдна на носа да гребе, момчето му, съ гуреливо, но живо лице, сѣдна на кърмата. По примѣра на лодкарьтъ сички се прѣкръстихме, и ладията се понесе къмъ коварнитѣ вълни изъ които истича Нева. На входа на езерото, възъ островче, стои Шлиселбургската крѣпость, която приема гости отъ Петропавловската—вѣчнитѣ затворници.

Тежки мисли събуждатъ тие крѣпки стѣни, които затулятъ отъ свѣта толкова човѣшки страдания. Надъ тѣхъ се дига високо, като надъ гробъ, крьста на крѣпостната черква, дѣто божието милосърдие никога не слазя. Вълнитѣ издаватъ плачевенъ стонъ въ подножието на крѣпостьта. Азъ си наумихъ Шилйонскій замъкъ на Бойрона. Тая скрьбна гледка загрозява и така скрьбний видъ на безлюдната околность. Сякашъ, че надъ портата на крѣпостьта се четяхж думитѣ: „Lasciate ogni sperauza.“ Лодкарътъ поглеждаше боязливо и крадишкомъ къмъ островчето, и ни климаше състрадателно. На нашитѣ запитвания той хвана да ни расказва нѣкои трагически епизоди . . . Но момчето му направи знакъ, като ме видѣ, че бѣлѣжж нѣщо въ портфеля си, и той веднага се стрѣсна и ми каза съ гласъ уплашенъ:

— Не погубите, баринъ, я человѣкъ семейный!

Ние го успокоихме, но остахме подъ удара на тежкото чувство, като человѣкъ, който е срѣщналъ погребално шествие.

Скоро лодката отмина пататъкъ. . . Словоохотливий старецъ хемъ гребеше, хемъ расказваше разни истории по ловътъ на дивитѣ патки въ това езеро. Между другото — и за една страшна буря, която хвърляла лодката му, въ която лежалъ пиянъ, три дена и три нощи по разяренитѣ талази До едно мѣсто езерото бѣ гладко и съ кристална повръхность, хвана да ес кадри и бърчи, вѣтрецъ повѣя и наду силно платното. На сѣверний край на езерото затъмнѣ нѣщо, прилично на вихрушка въ полето — Ничего, ваше благородіе, это параходъ, забѣлѣжи ни лодкарътъ, като загреба въ направление къмъ брѣга. Но насъ ни безпокоеше мжглявото нѣщо, което никакъ нѣмаше прилика на параходъ. . . — Ничего, небойтесь, повтори старецътъ, па прѣдложи да ни искара на доста близкий брѣгъ, който се зеленѣеше весело. Па безъ да чака съгласието ни обърна ладията право къмъ брѣга. Очевидно опова, що се мжглѣеше, не сгрѣваше и стареца. Мѣжду насъ и брѣга стърчахж изъ водата сини камънаци, изъ между които извиваше ладията. Изведнажъ, страшенъ трясъкъ. Кормма на ладията се удари въ подводна канара, която едвамъ

я не извърна. Дъното се пропука и вода заблика подъ нозетѣ ни. Опасностьта бѣше очевидна. За да избѣгнемъ Сцила, налѣтѣхме на Харибда. — Ничего! извика гръмогласно старецътъ, като напинваше съ лопатата подводнитѣ камъни. Пакъ „ничего“? Мене ми дойде на умъ „ничегото“ на Бисмарка. . . Ние се развикахме какъ какъ — да ни искара на пустий брѣгъ, че ще потънемъ. За голѣмо наше смайване, старецътъ свали паруса и удари на вѫтрѣ изъ разиграните вълни, за да се върне назадъ. Той бѣше силно развълнуванъ и често поглеждаше мѫглата, която наголѣмяваше. Ладията попадна въ теченията, което я понесе надолу, като една черупка. Водата шумѣше и правеше бѣлогривести могилки, изъ които ладията се люшкаше, като патарокъ. Вълнитѣ, като помирисахѫ, че тя дава гостоприимство отъ долу, хванахѫ да се прѣхвърлятъ и отъ горѣ и прохладихѫ гърба ни. Зароси и небето и намѣрихме се, като въ тушъ. Локвата стана вече блато, а блатото стана езеро, а за да не стане море, ние всички загребахме трудолюбиво съ шьпи водата. Г. Д., който търсяше силни ощущения, не можеше да се оплаква сега. . . Той показа най-голѣмо усърдие и употрѣби капелата си за водохвъргателна толумба: тя ще пази вѣчно спомена на тая неожидана служба. На конецъ, благодарение на тия усилия и на жилавитѣ мишци на лодкаря, ние се изсулихме изъ лоното на бѣдоносното езеро и влѣзохме въ тихата Нева. Задъ насъ вече езерото кипѣше и бѣснѣеше. Цѣлий оризонтъ се замрачи и въздухътъ стѣнеше жално отъ първитѣ писъци на бурята. Лодкарьтъ се прѣкръсти.

— Я вамъ говорилъ, что не утонемъ, каза той.

Ние му забѣлѣжихме, че благодарение на неговата безгрижность, малко остана да станемъ и ние и той жертва на бездната.

— Наплевать! каза той лаконически.

Тая дума изражаваше цѣла философия. Азъ я записъхъ въ портфеля си. Старецътъ се обърна къмъ мене неволно:

— Ваше благородіе, запишете и мое имя и отпечатать вѣлите въ Питерѣ. Я Егоръ Димитровъ, (той произнесе именно *Димитровъ*, съвсѣмъ по български) служилъ тридцать лѣтъ дворецкимъ у господъ, у князей Боровецкихъ; теперъ съ сыномъ Игнаткой зарабатываемъ свой хлѣбъ на Ладожскомъ, и веземъ благородныхъ господъ. Пишите: Егоръ Димитровъ, изъ Непомяки, добрый русскій человѣкъ, и православный!

Азъ му се врѣкохъ да напечатамъ рекламата му и испълнямъ обѣщанието си — тука.

XV.

Оставяне Петербургъ. Лунната нощь на сѣверъ. Нови изгледи. Второ прощаване съ Москва.

Тъй и тъй излѣзохме изъ Петербургъ, нека да не връщамъ читателя въ нажежеритѣ му улици съ смрадна атмосфера, — защото май е сезонътъ на чистенето улицитѣ и стоковетѣ (гиризитѣ) на руската столица, и да

го поведѫ съ мене прѣзъ зеленитѣ и свободни лѣсове, въ които се озовахъ на 28 май, като напуснахъ столицата. Азъ отивахъ пакъ за Москва, отъ дѣто трѣбваше да се опитѫ къмъ руската граница.

Влакътъ летеше сега изъ зелени лѣсове, често изъ прѣкрасни кадифени поляни и ливади, посѣяни отъ гиздави лѣтни кѫщици, по които се е пръснало околното Петербургско общество. Тѣ поглеждахѫ весело изъ градинкитѣ си; рояци жени и моми, въ живописенъ руски народенъ костюмъ, и съ Зола въ рѫцѣ се трупахѫ по станциитѣ, за да причакватъ своитѣ домашни, или обожателитѣ си. Нощьта бѣше видела. Изгрѣ и мѣсечина и подъ нейното електрическо освѣщение картинитѣ придобихѫ новъ, фантастически видъ. Лунната нощь на сѣверъ има особенна хубость отъ нашитѣ южни ароматни нощи, които испущатъ поетически въздишки; тазъ — ти шепне тайнствени легенди. Ти се намирашъ въ свѣтътъ на привидѣнията и по въздушнитѣ елфи, и неволно погледътъ ти дири да зърне прѣзъ дърветата нѣкакво хоро отъ русалки, полуосвѣтлени отъ синьото сияние на мѣсеца, защото то е сине. Това се забѣлѣжва, особенно, на сѣверъ. Френцитѣ приписватъ Виктору Хюго откритието на синий цвѣтъ на луннитѣ зари; тѣ не знаятъ, че прѣди него, другъ руски поетъ, бѣше казалъ.

Въ небесахъ торжественно и чудне
Спитъ земля въ сияньи *голубомъ*. . . .

Скоро се сипна и зората на въстокъ, оризонтътъ пламна и хвърли млѣчна видѣлина по небето и земята. Подаде се слънцето, и залѣ всичко съ потопъ свѣтлина: природата блѣсна въ най-ясна зеленина. Картинитѣ, които минувахѫ нрѣдъ насъ, станахѫ очарователно хубави. Какъ бѣше скръбенъ и грозенъ тоя пѫть кога го минувахъ прѣди два мѣсеца! Чародѣецътъ май бѣ извършилъ чудеса и въ тие сѣверни крайща. Азъ не дрѣпахъ очи отъ дѣвственнитѣ стройни елови лѣсове, тая благодать и красота на Русия. У насъ растѫтъ само тукъ-тамъ ели по непристѫпнитѣ урви на Стара-Планина, дѣто български топоръ неможе да достигне. Тукъ тие прѣкрасни величественни гори покриватъ хиляди версти отъ равнината, и при всичко, че отъ вѣкове снабдяватъ Русия съ топливо и градиво, — не се нашьрбяватъ, благодарение на разумната експлоатация.

Въобразявахъ си какво нѣщо ще бѫде ако една отъ тие гори, по магия, минеше въ голитѣ Плѣвенски полени на България! Прѣсъхналитѣ рѣкички щѣхѫ да потечѫтъ, кичести села щѣхѫ да изникнатъ, споръ и благословия божия щѣхѫ да направятъ рай тие придунавски пустини, най-грознитѣ въ цѣла Европа. А тая магия може да се направи. . . И отъ насъ зависи. . . Уви, за това е невъзможна, като поетическа мечта.

Цѣлъ день вървимъ изъ една безконечна листната аллея, на която не може да се нарадва окото. Тукъ-тамъ се отваря мѣсто и се зеленѣѫтъ великолѣпни паши и при тѣхъ красиви селца, съ горделиви куполи и звънарници. . . На мѣста се откриватъ широки ниви отъ вълнующа се зелена рѫжь. Надвечерь се показахѫ въ оризонта безчисленнитѣ кули на Москва, дѣто стигнахъ по мрѫкнало. Въ тая по-южна широта има вече

сериозно мръкване и съмване. Въ Москва се забавихъ тридни. Поискахъ да се възползувамъ отъ случая да посѣтя графа Толстой. Но току да тръгнемъ (азъ бѣхъ придруженъ отъ студента Т.) за селото му Ясная-Поляна, научихме се, че той билъ излѣзълъ пѣкждѣ и го нѣмало въ селото му. Прочее, нѣмахме щастие да се поклонимъ на мждреца отъ Ясная-Поляна, съ която цѣль иджтъ нарочно туристи отъ Америка. Купихъ си тогава една позлатена малка куничка отъ Китай-Городъ и една чьрвена селска риза отъ Замоскворѣчието, за да си наумявамъ златний и чьрвений цвѣтъ на Москва, сърдцето на Русия, която скоро напущахъ.*)

Х.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Мы любимъ жить чужимъ умомъ.
И. С. Аксаковъ.

И кряскаме: равенство, правда, свобода!
По всички пазари, площади и друми;
На вѣка си чада, ний хранимъ народа
Съсъ фразички гръмки, съ мѣхурясти думи.

А мжки позорни, тегла околъ нази. . .
Не бърчатъ обаче тѣ нашето чѐло:
Мижимъ. и крѣщимъ пакъ любими си фрази,
До насъ не касае се живото дѣло.

———

Вълнуватъ ни страшно неволитѣ чужди,
И плачемъ надъ чуждитѣ гробове клети:
Не видиме само тукъ нашитѣ нужди,
Тазъ область е тѣсна за наш'тѣ полети.

Намъ трѣбватъ простори далечни, широки.
Въпроси всемирни рѣшаваме смѣло,
И лѣемъ потоци отъ фрази джлбоки.
На дѣло, о братя, на дѣло. . .

———

Ний знаймъ ли живота и тежка му мжка?
Влѣзнáхме ли лично въвъ българска хижа?
Станáхме ли откликъ, прострѣхме ли ржка
Не нашъ братъ въ неволя? . . Ехъ що ни е грижа,

Че близо до нази човѣци страдаятъ —
За *цьлъ свѣтъ* сж нашитѣ модни въздишки:
Намъ трѣбва да кажеме сичко до краятъ
Каквото сме чели въвъ чуждитѣ книжки.

И.

---

*) Счетохме за възможно да прѣкъснемъ тукъ тие нѣгни бѣлѣжки; вмѣсто тѣхъ, мислимъ, да дадемъ въ слѣдующитѣ книжки на „Денница“ нѣкои картини отъ нашето отечество. Р.

www.libtool.com.cn

КАЛИНАТА ВЪ БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЯ.

Отъ А. Т. Илиевъ.

И ти дърво калинчица,
Мило било за гледанье,
Горко било за ручанье!
(Народ. пѣсень.)

Калина (viburnum opulus) се зове у българитѣ едно малко дръвче отъ рода на бъзоветѣ съ срѣщуположни троедѣлни листа. Цвѣтътъ му стои на върха на клоноветѣ въ голѣма китка, въ срѣдата на която се намиратъ малки жълтобѣли цвѣтовце, а по края — по̀-голѣми. То дава единъ червенъ горчивъ плодъ, на голѣмина колкото ягода. Въ градинитѣ се развъжда особна порода отъ това дръвче, нарѣчена по турски *картоаъ* или снѣжна топка, понеже цвѣтътъ му стои на топка; тази порода калина е безплодна.

Съ сѫщето название това дръвче е извѣстно у всичкитѣ словѣнски народи; само у сърбитѣ калина значи друго дръвче, нарѣчено по латински ligustrum vulgare. Между българитѣ на много мѣста калината е извѣстна само съ тур. название картопъ, а пъкъ въ Родопитѣ и Македония калинка зовѫтъ въ обикновенния разговоръ и наръ̀тъ (punica granatus). Една порода отъ калината (по лат. viburnum lantana), която е доста распространена въ Софийско, се зове и *тутунига*. (Мпн. Сбор. IV, науч. отд. страница 583).

Отъ изучването словѣнската народна поезия изобщо излиза на явѣ, че калината е най-любимо дърво въ народната поезия на българитѣ и малорусситѣ. Това обстоятелство служи като ново доказателство за относително по̀-тѣсното общение между тѣзи два сродни народа. Тука не може да има нито дума за нѣкое заимствуванье на едното племе отъ другото. Самото прасловѣнско, споредъ г. А. Будиловичъ, название на калината и малко-многото ѝ распространение въ народната поезия на всичкитѣ словѣни изобщо, напротивъ, ни наклонява къмъ мисъльта, че въспѣваньето на това дръвче, особно въ свадбарскитѣ пѣсни, води своето начало още отъ врѣмето, когато всичкитѣ словѣни сѫ живѣли като единъ народъ въ своята прародина.

Ний ще разгледаме тука случаитѣ, при които се въспѣва калината въ българската народна поезия, като посочваме, кои отъ тѣхъ сѫ най-распространени само въ малоруската.

Прѣди всичко ще забѣлѣжимъ, че и това хубаво дръвче не е избѣгнало сѫдбата на ясиката или трепетликата въ легендарнитѣ наши пѣсни. И то е прѣтърпѣло клетвата на св. Георги, когато този светецъ на Гергевъ день е ходилъ да обиколи житата и ловята. Като миналъ той прѣзъ гората, всичкитѣ дървета, що го видѣли, поклонили му се; само калината не му се поклонила, и си истеглила. Въ гнѣва си

Проклелъ го е свети Георги:
И ти дърво калинчица,
Мило било за гледанье,
Горко било за ручанье!

www.libtool.com.cn

Така си тълкува хубавитѣ снѣжни топки на калината — и румения, а при това горчивия неинъ плодъ, народътъ въ с. Рила, дѣто е записана пѣснята отъ г. Д. Вълчевъ.

Обаче въ клетвата пострадалъ само вкусътъ на плода отъ калината — станалъ горчивъ за ядене — самото дървче не прѣстанало да бѫде хубаво — мило за гледанье, особно за дѣвойкитѣ, които го развъждатъ въ градинитѣ си. Въ единъ голѣмъ брой народни пѣсни се споменува, че тѣ обичатъ да сѣдятъ подъ това дървче и тамъ да си работатъ. Колкото за примѣръ нека послужи този откъслякъ:

Влѣзла й Марийка въ градинка,
Подъ червената калинка
Седна Марийка на гергьовъ
Бѣла махрама да шие. . . .

(Dozon, стр. 96 № 58)

По нѣкога любимото това дърво се явява и на сънѣ на дѣвойката, като едно отъ украшенията на добрѣ уреденъ дворъ, както се види отъ слѣднето начало на една пѣсня изъ Родопитѣ:

Сънъ съмъ сънила
Въ сѫбота вечерь
Срѣщу недѣля,
Да си имѣхме
На дворъ калинка. . .

(Мин. Сбор. I, стр. 35 № 13).

Нерѣдко сладкогласниятъ славей, като посѣщава дѣвойката, за да ѝ донесе нѣкоя вѣсть, пада въ градината тъкмо на това дърво.

Славей пѣе въвъ градинка,
Въвъ градинка на калинка,
Никой му се не разбира. . .
Разбрала се бѣла Рада. . . .

(Период. Спис. 1886 год. V, стр. 490).

Калината въ народната поезия по прѣимуществото е свързана съ любовьта на момъкъ и мома. Тя най-често е свидѣтель на тѣхнитѣ свиждания. Обаче специално назначение при тѣзи свиждания калината придобива, като служи да върза любовникътъ на неѫ коня си. Въ една пѣсня дору се говори, че тъкмо за тази цѣль се сади това дръвче. Напр. Тодориното първо либе забѣгнало, станало вече деветь години. Тя чула, че си иде и се развеселила. Попитана отъ славея, неинъ обикновенъ събесѣдникъ и утѣшитель въ врѣме на тежката раздѣла, съ какво се наима да посрѣщне либето си, Тодора отговаря:

Посадила съмъ на дворъ калинка,
Излѣзамъ, влѣзамъ и заржчамъ и:
Расти ми, расти, тънка калинко,
Да ми порастешъ тънка висока,
Га си ми дойде първоно(-то) любе,
Да си ми вързе бързана(-та) коня
И да закачи тънката пушка. . . .

(Мин. Сбор, I, стр. 32 № 3).

Въ една коледна пѣсня мома кръчмарка между подробнитѣ наставления, какъ да постжпи любовникътъ ѝ при едно нощно свиждание съ нея, не забравя да му напомни да си върже коня на калината. Ето какъ трѣба да извърше момъкътъ тази любовна авантюра:

Далъ е Господь тъмни други,
Тъмни други, кални нощи!
Ти си яхни бърза коня,
Та си ела на механа,
Вързи коня за калина,
Та па ела на вратница,
Та почукай, та потропай —
Момата е досѣтлива,
Та ще станж да отвори. . .

(Илиевъ. Сбор. стр. 28 № 13).

Единъ откъслякъ отъ друга сжщо коледна пѣсня, като че служи за продължение и край на токо що приведената. Въ нея се разказва, че двамата млади си дали дума да се срѣщнатъ у момата вечерьта. Въ урѣченото врѣме момъкътъ отишелъ у „момини равни двори“; ала момата токо що била заспала. Найпослѣ тя чула глъчка по двора,

Та искочи гола боса,
Гола боса по ризица,
По ризица копринена,
По чорапи памучени,
Че прѣхвана врана коня,
Заведе го въвъ градинка,
Привърза го за калинка. . . .
Пакъ се върна малка мома,
Че прихвана добъръ юнакъ,
Заведе го на чердаци. . .

(Общъ Трудъ, кн. I, стр. 92—4).

Хубавиятъ бѣлъ цвѣтъ и румени зрѣли ягоди отъ калината се взематъ въ нашата народна поезия за сравнение съ моминскитѣ бузи на българкитѣ. Въ една пѣсня трима турци се чудатъ на хубостьта у българскитѣ моми съ слѣднитѣ думи:

Милитѣ моми, моми каурски
Сичкото лѣто, лѣто лѣтомно
Жетва ми жниjтъ, море, чапа копатъ
Та па сж бѣли, бѣли, цървени,
Бѣли, цървени, като калина! . . .

(Верковичъ, Нар. песм. Мак. Буг. стр. 192 № 180).

www.fbtool.com.cn

Подобно на нашитѣ пѣсни и у малорускитѣ се сравняватъ моминскитѣ уста съ плода отъ калината. Поетитѣ обикновенно въспѣватъ „кораловитѣ устници“, а пъкъ въ малоруската народна поезия не по-малко поетически се казва: „уста твои румьяни якъ калина“. Освѣнъ това въ малоруската, както и въ нашата народна поезия червената боя на зрѣлитѣ ягоди отъ калината служи за изображение изобщо на моминска хубость. Тъй напр. малоруситѣ често употрѣбяватъ това сравнение: „Ой ты, дѣвчино, червена калино!“ И българитѣ пѣятъ:

Хей мори, Керо Керано,
Гиди цървена калино! . . .

(Мин. Сб. IV, стр. 36).

Или: Яно, червена калино!
Видѣ ли поле широко. . . .

(Жеравненска).

Освѣнъ китки отъ разни видове цвѣтя и китки отъ калина се даватъ отъ дѣвойката на момъка въ знакъ на любовь. Тъй въ една наша народна пѣсня нѣкой си момъкъ моли леля си да го похвали на своята зълва за да си напомни за него, па

Рано да подрани
Китка да накичи
Китка отъ калинка. . .
Мене да ѫ даде. . .

(Търновска).

Въ една малуруска тъй сѫщо китки отъ червенитѣ калинови ягоди (малор. *изучечки)* се хвърлятъ на момъка за знакъ на любовь. Ето откъслякъ отъ неѫ:

Ой на горѣ калина;
Тамъ ходила дѣвчина,
Калиноньку ламала
Та въ пучечки вьязала,
На казака кидала [1]) . .

(Костомаровъ, Объ истор. знач. рус. нар. поезіи, стр. 44).

Да се рони плодътъ на калината, да се зоби той отъ птички, да се кършатъ нейнитѣ гроздове и най-послѣ да се искорени съвсѣмъ цѣлото дръвче — всичко това прѣдставя разнитѣ стѫпала, които прѣкарва дѣвойката прѣзъ живота си, до като вече се омѫжи. Тука сходството между българскитѣ и малорускитѣ народни пѣсни, особено свадбарски и други обредни, е най-голѣмо. Въ малорускитѣ пѣсни да кърши и отсѣче нѣкой калина значи тъй сѫщо да си вземе дѣвойка за жена. [2])

Сватуванье на дѣвойка напр. се исказва чрѣзъ роненье калина въ една прѣкрасна наша коледна пѣсня, която се пѣе на малка мома. Ето самата пѣсня:

1) Хвърляла.

2) Върху значението на калината въ свадбарскитѣ пѣсни и обреди на малоруситѣ сравни Сборникъ за нар. ум. наука и книж. IV, науч. отд. стр. 206, 249, 221, 224.

www.libtool.com.cn

Долетѣхѫ два гълѫба,
Та паднахѫ у калинка,
Па си рана(тъ) калинчица.
Да не сѫ ми два гѫлъбе,
Нело сѫ ми годежняци.
А мома ги подшъкува:
— Ишу, ишу, два гълѫбе,
Не ронете калинчица,
Калинчица още сочна,
Не е, каже, за зобанье,
И мома е още малка,
Не е, каже, за женидба.
Ка ушнемъ свиленица,
Ка направимъ бѣли дари,
Ка пораснемъ като моми,
Тогай язе че се женимъ. . .

(Мин. Сбор. III, стр. 16 № 18).

Въ друга наша пѣсня самъ момъкътъ се отнася направо къмъ моми да ги пита, да ли могѫтъ да се любѫтъ, т. е. да ли не сѫ вече обѣщани другиму. Въ този случай любенье дѣвойка се изобразява съ кършенье червена калинка. Момъкътъ станалъ сутринь рано и отишелъ на кладенеца, дѣто заварилъ три моми (годени) и имъ задалъ това питанье:

Гази ли се тазь вода студена,
Кърши ли се тъзь калинка червена,
Любатъ ли се до три моми (сгодени)?

Момитѣ отговарятъ отрицателно: не се кърши червената калинка — не се любатъ сгодени вече моми (Миладин. стр.340, № 326).

Кършенье и въ сѫщото врѣме зобанье калина значи обладанье момата, както се вижда ясно отъ слѣднята коледна пѣсня, сравнена съ по-горнитѣ. Малка мома заградила градъ (замъкъ) и казала: който го разбие, той ще ѫ вземе. Нѣкое си „лудо младо“ подигнало тежка войска, било се, ала не могло да разбие града. Най послѣ „младо змѣйче“ (което значи тука пакъ момъкъ младъ и хубавецъ) подхвъркнало и кацнало

У градинка на калинка.
Калинката съ крачка кърши,
Съ крачкѧ кърши, съ крила брули,
Съ крила брули, съ уста зоби.

(Ловченска).

Разумѣва се тука, че този послѣднятъ момъкъ е сполучилъ да влѣзе въ града и да земе момата.

Както даванье китка отъ калина значи исказванье любовь, тъй сѫщо зобанье вѣнецъ отъ калина значи сполука въ любовьта на момъкъ къмъ мома. Това се види отъ слѣднята наша пѣсня. Дошла голѣма вода, донесла дърво и на него мома Ангелина:

На глава ѝ вѣнецъ отъ калина,
На страна ѝ китка отъ латина.

Момъкъ Марко ходилъ покрай и като видѣлъ момата, попиталъ я:

www.libtool.com.cn

Зобе ли се вѣнецъ отъ калина,
Зема ли се китка отъ латина,
Люби ли се мома Ангелина?

Тя му отговорила положително и Марко нагазилъ водата, та извадилъ момата,

Че узоба вѣнецъ отъ калина,
И си узе китка отъ латина,
И залюби мома Ангелина.

(Войниковъ, ржкоп.)

Напоконъ съвършеното искореняване калината значи омжжване на момата. Въ една наша свадбарска пѣсня, която се пѣе, когато вече доведжтъ невѣстата въ зетевата кжща, се казва, че момъкъ искоренява калина и взима я съ себе си на коня, ала тази калина е невѣстата, както се вижда и отъ самата пѣсня:

Изникнала калинчица
На два пжтя, на два друма;
Кой помина, сѐ откине.
Дѣ помина прѣмладъ Стоянъ,
Какъ га хвати отъ вършето,
Искара га отъ корено,
Наметна га на върхъ коньо,
На врьхъ коньо, отзадъ него,
Отъ далеко иде и вика:
— Излѣзи, мале, излѣзи,
Да видишъ, мале, да видишъ,
Каква ти отмѣна азъ носиж. . . .

(Верковичь, стр. 228 № 217).

Изобщо въ свадбарскитѣ пѣсни калината се явява въ значение на невѣста. Това се види отъ слѣдния откжслякъ отъ пѣсня, която се пѣе въ Дебърско, кога махкатъ прѣвеза (будото) на невѣстата.

Калинчице ле дробно и цървено,
Да що ми си дробно останало?
Дал' си расло въ дробни каменье,
Дал' си пило вода бигорлива,
Дал' си яло хлѣба просеница?

Калината отговаря отрицателно и тъй обяснява причината, дѣто останжла малка:

Токъ ме майка мало оставило,
За това сумъ дробно и цървено. . .

(Мин. Сбор. III, стр. 60)

По свадбитѣ въ с. Ржжъ, Прѣславска околия, на засѣвки въ петъкъ вечерьта въ момковата кжща пѣжтъ една пѣсня, която захваща тъй:

Истекла ми е тънка калина,
Тънка висока, столовата кръстовата. . .

(Блъсковъ, Ружа, стр. 46).

Ако и да се разбира въ народнитѣ пѣсни изъ Македония изобщо подъ названието калина сжщото дръвче, както и въ княжеството, види се обаче, че е взело да приниква въ тѣхъ и по-новото му значение на наръ. По този начинъ обикновенното кършене калина се е употрѣбило въ нѣкои случаи за чупенье и раздаванье наръ. Напр. Мена дѣвойка съвѣтватъ да не ходи на далеко за вода, че се канилъ да я срѣщне нѣкой момъкъ. Тя отговаря:

Ако ме стрѣте, що ке ми чини?
Стомна ак' строше, нова ке купи;
Не сумъ калинка да ме соскърши,
Да ме раздаде на дружината. . .

(Милад. стр. 411, № 382).

Подобно на гори отъ други дървета, напр. „лилякова гора" срѣща се, ако и рѣдко, и "калинова гора". Напр. въ една коледна се казва, че се събрали седемь кехаи,

Да си отидатъ въвъ гората,
Въвъ гората калинова,
Да зимуватъ, да кжшлуватъ. . .

(Русенска).

И въ такава гора, вижда се, отива момъкътъ (войно) да сѣче калина и малина за да направи кошара, както се пѣе въ една лазарска пѣсня:

Войнова мале, кждѣ е войно?
— Нѣма го тука, отишелъ ми е,
Отишелъ ми е въвъ долня Влашка,
Сѣче калина, сѣче малина,
Да си загради нови кошари. . .

(Ловченска).

Това хубаво дръвче е обърнало тъй сжщо вниманието на Божа майка, която и си е послужила съ него при направата на люлка за млада Бога. Напр. една коледна пѣсня захваща тъй:

Божа майка люлка прави
На двѣ вѣйки калинчови,
Да люлѣе млада Бога. . .

(Илиевъ, Сбор. стр. 173 N-о 123).

Подъ калина, посадена въ лозье, се слага трапеза, на която обикновенно се гощаватъ нѣкои светци, както стои въ слѣдния откжслякъ отъ една коледна пѣсня:

Свети Петъръ лозье сади,
Ново лозье съ бѣло гроздье,
Въвъ лозьето каленинка,
Подъ каленинка трапеза. . . .

(Ibid. стр. 84 N-о 61).

Отъ българскитѣ коледни пѣсни може да се прѣдполага, че калината е прѣнесена и въ влашкитѣ подобни пѣсни. Напр. единъ влашки вари-

www.libtool.com.cn

ятъ отъ най-разпространената у насъ коледна пѣсня съ мотивъ: търсенье младъ царь и намиранье такъвъ у извѣстенъ домакинъ — захваща тъй:

Sub zare de sòre,
In ostrov de mare,
Nascut-a, crescut-a
D'un verde darvonu.
D'un rumen calinu [1]) . . .

(Веселовскій, Разыск. въ обл. рус. дух. ст. VI—X, стр. 269).

Най-послѣ калината, това тъй често въспѣвано и толкози забѣлѣжително дръвче въ нашитѣ обредни пѣсни, служи дору да свърши живота си на него злочестата невѣста. Любопитно е тука обстоятелството, че по този случай калината, като дръвце, се зове „мома калина“. Селски кметове отрѣзали голѣма давнина на Стояна и му се присмѣли, че невѣстата му е немита и неоплетена. Стоянъ, докаченъ, казалъ ѝ, че той ще отиде на дърва и докато се върне, да ѫ не свари у дома си. Петкана го испроводила, заржчада на съсѣдитѣ си да ѝ наслушватъ дѣтето, па извадила „дари и месали“ и отишла

На дърварската пѫтека,
Подъ червената калина.
Извади дари, месали,
Сета е гора дарила.
Токо остала (мома) калина,
И тя на калина думаше:
— Мома червена калино,
Я си клонето посведи
И тебе дарба да дарѫ. . . .
Тя си калина не дари,
Най се за гуша вързала. . .

(Ловченска).

И тъй отъ всичко казано до тука излиза, че въ народната наша поезия калината е дърво, посветено на жената. То придружава дѣвойката въ всичкитѣ важни моменти отъ нейния животъ: въ любовьта, свадбата и дору въ смъртьта ѝ. Обаче при всичката знаменита роля, която е прѣдоставена на калината въ нашата народна поезия, тя изобщо малко е позната въ всичкитѣ крайнини на нашето отечество, особно въ градищата. Причината на това е обстоятелството, че това дръвче, садено отъ край врѣме въ градинитѣ, се е замѣстило подъ влиянието на новата култура съ други растения, напр. съ тринадафила. То е останало да се въспѣва токорѣчи само въ онѣзи пѣсни, които сѫ свързани съ извѣстни праздници и обреди, особно коледни, лазарски и свадбарски, и които носатъ печата на много по-дълбока старина отколкото останалитѣ народни пѣсни.

---

1) Подъ слънчевата заря, на морския островъ, повдигнало се, израсло едно зелено дърво, една румена калина. . . .

www.libtool.com.cn

ХРИСТО БОТЕВЪ

Критическа студия.

I.

Каквото и да се казва, епохата, която непосрѣдственно прѣдшествува освобождението на България, ще остане най знаменитата въ историята ни. Духовний подъмъ на българина въ никое друго врѣме не е билъ на такава висота; никой другъ периодъ отъ новата ни, току рѣчи, едновѣка история, не е билъ така богатъ съ жизненни явления, съ такива страстни борби и стремления, съ толкова едри характери, силни духове, голѣми исторически образи, както тоя. Само възъ тоя периодъ, който би трѣбвало да нарѣчемъ *периодъ — прѣдтеча*, (и той не захваща даже четвъртина столѣтие), ще се приковава по-дълго и съ повече любовь нашето внимание, както и вниманието на оние поколения, които идатъ подиръ насъ. Ни прѣди него, ни послѣ него ние нѣма да намѣримъ въ наший народенъ животъ такъвъ високъ драматизмъ на събитията, такава грандиозность на борбитѣ и жертвитѣ, такава ясность, опрѣдѣленность и нераздѣлность на идеала, който е питаялъ и възвишавалъ надеждитѣ на цѣло поколение и който е галванизиралъ отъ вѣкове приспанитѣ сили на една пълна съ жизненни задатки нация. Милъ ни е този периодъ, защото само той хвърли въ историята ни едно свѣтло съзвѣздие отъ велики имена, които ни свѣтатъ съ лучезарния си блясъкъ и повдигатъ у насъ чувство на самоуважение, като народъ. Истина, и послѣдующиятъ периодъ — отъ освобождението ни до днесь — инакъ бѣше пъленъ съ знаменити работи, съ остри прѣходи и потресения, и той бѣше чреватъ съ бурни събития, но той обогати историята ни само съ бурни събития, но не съ славни имена. Защото ние разбираме подъ славни имена такива, които дълъжатъ блясъкътъ си и безсмъртието си на едно съзнателно и безкористно самопожертвование за свобода на отечеството, на единъ беззавѣтенъ и чистъ отъ всякакви себелюбиви смѣтки героизмъ; повечето отъ ефемернитѣ, надутитѣ и искуственно създадени *слави* отъ новѣйшето врѣме, могатъ да бждатъ само слави на партии, на клики, но не исторически и достояние на сичкия народъ. И вината за това не е въ днешното поколѣние, защото то въ голѣма часть е пакъ сжщото, което дѣйствуваше въ прѣдидущата епоха: вината на това отсжтствие стои въ самитѣ нови обстоятелства, които се сложихж за насъ, и които тъй могушественно и рѣшително повлияхж на самата сжщность на нашій народенъ характеръ и внесохж въ него много несимпатични чърти. Тие несимпатични чърти зиматъ заплашителни размѣри: широкиятъ просторъ отворенъ на всичкитѣ честолюбия и широки размахвания, пробуди и

www.libtech.com.mk

китѣ алчности, ненаситни лакомии и груби ламтения за обезпечение лото благо въ врѣдъ на общественното. Новото врѣме създаде нови уреси, ново общество, нови хора. Свободниятъ политически животъ, е да даде рождение на талантливи държавници или на шумящи езидейни демагоги, но не може то да роди ни Раковски, ни Любена авеловъ, ни Ботева, ни Левски, ни Каблешкова, ни Коча Чизмарьтъ Перущица. Героитѣ и нравственнитѣ великани нито могатъ да тжтъ, нито трѣбва да се търсатъ въ днешно врѣме: това ще да бжде и шно и безсмисленно. Само една благоприятна почва сжществува за ива цвѣтя: борбата за свободата. Наслаждение отъ свободата, спе-ена вече, и отъ други, дава пища на съвсѣмъ другъ родъ знамени-ти: тѣ сж толкова по-лесни и по-многочисленни, колкото опасноститѣ по-малки и личнитѣ самопожертвования не нуждни. Днесъ фразата и мътъ напълно замѣнятъ дѣлото и кръвьта, за това и всѣки день почти ни дава нѣколко „картонни“ герои, които сж дълговѣки не повече отъ мухи — еднодневки, които утрѣньта акламира, а вечерьта забравя. . . Не съмъ отъ оние, които иматъ навикъ и наклонность, — уви, твърдѣ свойственни на человѣческата природа — да въздигатъ миналото, за да покрусатъ настоящето. За насъ българитѣ, особенно, такова нѣщо е съвсѣмъ невъзможно и безсмисленно; нашето минало е така тъмно и безутѣшно, така малко съблазнително, щото никому не може да дойде на умъ да тегли паралелъ между него и настоящето, съ желанието да го найде по-хубаво и по-завидно! Да пази Богъ сѣкиго отъ такава помисъль. Може би миналото, частно на сѣкиго отъ насъ, колкото и мрачно да е било, да крие нѣкои очарователни образи, нѣкои свѣтли минутки, които неодолимо те маматъ къмъ себе си и те теглатъ отъ живата дѣйствителность, и ти искренно би желалъ да се повърнешъ да заживѣешъ въ това драго минало, на което отдалеченностьта отнима всичкитѣ сѣнки; но миналото на наший народъ, минало испълнено съ позорно и многовѣковно търпѣние, съ ужасни насилия на тиранитѣ, съ страхотии и съ кървави порои, може намъ да се гледа само като единъ прѣминалъ, страшенъ и удушителенъ сънь; като една мрачна нощь, пълна съ вампири и привидѣния. Но за това толкосъ повече ясно и радостно, и божественно-хубаво ни свѣтатъ рѣдкитѣ оние заристи метеори въ нея, които блѣсватъ моментално въ непроницаеми мракъ и освѣтляватъ перспективитѣ на бжджето... Образътъ на тие феноменални явления прониква дълбоко въ душата, на насъ живущитѣ въ друго врѣме и подъ свѣтлика на ясното слънце на свободата. Тѣ се запечатватъ толкосъ по-дълбоко въ душата ни, че тѣ сж безвъзвратни и свързани съ една друга епоха, много далечъ отхвъркнала отъ насъ. Тѣ сж ни по-мили и за това още, че ние чувствуваме, дълбоко и искренно сме убѣдени, че влиянието на новото ни материалистическо- въспитание така коренно е измѣнило нашиятъ нравственъ свѣтъ, щото, ако по едно чудо ни прѣхвърлихж въ оная мрачна епоха, на която сме прости зрители вече, ние не бихме намѣрили въ душитѣ си оня пеначетъ капиталъ отъ енергия, оня високъ

идеализъмъ и оная чиста любовь къмъ отечеството, съ които тъй богато е располагало прѣжнето поколение, не познало още ни свободата, ни растлѣнието.

www.ibtool.com.cn

Впрочемъ, трѣбва да съзнаемъ това, възможно е и да прѣувеличаваме значението и подвизитѣ на дѣятелитѣ отъ прѣдишната епоха; може-би тѣхнитѣ неуморими борби съ стихийното зло, тѣхнитѣ геройски смърти на бойното поле, на бѣсилото, въ тъмницитѣ, или въ изоставеността, да ни се видатъ така сюблимни и велики, защото гледаме великитѣ послѣдствия на тѣхнитѣ трудове и жертви, защото гледаме че идеалътъ, на който сѫ служили, е постигнатъ; може-би въ упоението си, да дохождаме до тамъ, щото да гледаме на днешната си свобода, като на цвѣте, откъснато отъ тѣхнитѣ гробове, и даже забравяме, че между нея и тие послѣднитѣ стърчѫтъ гробоветѣ на двѣста хиляди братя руси. И ние го осѫждаме строго това прѣкалено патриотическо вѣяние, това доброволно самозаблуждение и мижение прѣдъ съкрушающитѣ факти на историята; но, като гледаме право на тоя въпросъ, и съзнаваме всичкото величие на подвига на руский народъ и вѣчната признателность, що му длъжимъ, ние не смѣемъ да отнемемъ нито една листенце отъ вѣнецътъ на нашитѣ борци, и нашето благоговѣние и адмирация къмъ тѣхъ ни най-малко не се накърняватъ. Тѣ нѣмаше да се накърнѫтъ и при другия случай. И да не бѣхѫ съотвѣтствували резултатитѣ на тѣхнитѣ ламтения и надежди, и да не се бѣхѫ осѫществили тъй блѣскаво и по-скоро отъ колкото тѣ сѫ смѣли да мечтаятъ, тѣхнитѣ идеали — възрождението и освобождението на български народъ, ако даже, подиръ Батакъ, вмѣсто освободителната война, бихме забравени отъ свѣта, би настѫпала за насъ още по-мрачна и безнадежна епоха на робство, то образитѣ на тие труженици и мѫченици за светата народна идея, щяхѫ още повече да нарасватъ въ въображението на бѫдѫщитѣ поколения, и ореолътъ имъ щеше да става повече и повече лучезаренъ, колкото повече потъваше въ миналото епохата, въ която сѫ се подвизавали.

Младитѣ народи, които сѫ влѣзнали въ новъ животъ, иматъ това прѣимущество прѣдъ народитѣ, които брояѫтъ съ много вѣкове своето независимо политическо сѫществуване, че началото на новата имъ история много прилича на най-увлѣкателенъ романъ, на една сцена, дѣто играятъ ясни, съ пъленъ релйефъ, живи лица, отъ които ни иде освѣжителния дихъ на живота на едно юношество.

Ето защо историитѣ на еманципацията на всичкитѣ нови народи и господарства въ Европа, сѫ така любопитни, пълни съ високъ интересъ и поезия. Тѣхнитѣ увлѣчения и борби за независимость уплѣняватъ ума ни, подкупуватъ нашето участие и будатъ въ душитѣ ни въсторгътъ на великодушнитѣ движения. Маджарската история е по-поетична и грандиозна съ своитѣ Гергеевци, Кошутовци, Зриниевци, отъ колкото съ Андрашевци и Калайевци; сърбската съ хайдутъ Велка, съ Карагеоргя, Милоша и сподвижницитѣ имъ, нежели съ Ристича и Милана; гръцката съ Мяули, Канарисъ, Боцарисъ, както и италианската, както и нашата.

Съ прѣставането на робския животъ, прѣставатъ и смѣлитѣ борби противъ него, сирѣчь, прѣсушаватъ се изворитѣ на юнашкитѣ вдъхновения. Политиката замѣня патриотизмътъ и фразата — кипежътъ на сърдцата. Рицарското увлѣчение отъ благородни идеали се замѣня съ студеното прѣсмѣтване на своекористнитѣ домогвания. Настава периодътъ на дребнитѣ боричкания на страститѣ, на партийнитѣ вихрушки, на газетарскитѣ героизми, съ една рѣчь на пошлата проза на парламентарний животъ. Не изключаваме и тука благородни и патриотически устреми (пориви), възвишенни цѣли, доблестни дѣла. Но, уви, колко е мъчно да проникнешъ въ чистотата на побужденията, да отдѣлишъ интересътъ на личностьта отъ интересътъ на добрата кауза, които винаги така неразкъсваемо свързани вървятъ! А ние всякога сме повече наклонни да вѣрваме на оногова, който принася мълкомъ жертви, безъ надежда и безъ възможность да добие облага; ние повече благоговѣемъ прѣдъ абнегацията, отколкото прѣдъ житейската ловкость и успѣхи; за насъ дяконъ Левски стои неизмѣримо по-високо на бѣсилницата си, отколкото ако щастието му го бѣше възвисило до екзархийския тронъ; величественъ е Христо Ботевъ, когато

. . . тамъ на Балкана,
Потъналъ въ кръви, лежи и пъшка;

но прѣдставете си какъ пазарски-обикновенъ и малъкъ щеше да ни се покаже, ако, подиръ *Думата си*, подиръ *Прощаването*, подиръ *Молитвата*, го видѣхме въ едно министерско кресло, че подписва назначението или отчислението на нѣкое чиновниче, вмѣсто декларация къмъ капитана на параходътъ „Радецки!“

II.

Именно, Христо Ботевъ е единъ отъ най-необикновеннитѣ образи отъ епохата, за която захванахме да говоримъ. Той се появи на попрището въ едно врѣме на най-силно кипѣние на пробуденій народенъ духъ, когато силнитѣ умове и силнитѣ характери, послушни на тайний гласъ на призванието си, се являватъ да ржководатъ или да изразятъ общественного съзнание на масситѣ. Неговътъ оригиналенъ силуетъ испъква най-релйефно въ роякътъ други дѣятели, негови съврѣменници. Той е една типическа, самобитна личность. Смѣсь отъ ярки контрасти, свѣтлини и сѣнки; у него крайноститѣ въ хубавото и грозното се прикасаватъ, сублимнитѣ чувства на трубадуръ на свободата братуватъ съ най-безнравственнитѣ житейски правила. Героятъ у него върви ржка подъ ржка съ нощния кассотрошитель, но и тоя послѣдниятъ не е гнусенъ, а симпатиченъ даже, защото го освѣтлява и почти извинява человѣческа идея, искренно възприета, злѣ разбрана и злѣ прилагана. Но сѣ едно — идея висока. Въ всѣки случай, натура необикновенна, богата. Единъ Раковски поставенъ да дѣйствува въ по-тѣсна рамка, въ много чърти по-дребенъ отъ него — несумнѣнно по-голѣмъ — по конеца си... Може-би за това Ботевъ захваща такова голѣмо мѣсто въ въображението ни, нежели каквото е захващалъ въ дѣй-

ствителностьта: прѣзъ кратковрѣменното си подвизаване на общественото поле, подвизаване, което до тръгването за България, бѣше единъ редъ отъ тежки борби съ живота и тъмни авантюри, той нѣма врѣме, нито възможность, да развие широката, плодовита дѣятелность на Раковски и на Любена, нито да упражни силно влияние на съврѣменницитѣ си. — Той успѣ само да блѣсне и веднага да угасне, като единъ заслѣпителенъ метеоръ прѣдъ взора ни, и ни остави омаяни и обзети отъ адмирация. Той биде по-щастливъ отъ много други свои сподвижници, защото сждбата му прати една завидна и величественна смъртъ, която обезпечи безсмъртието му. Ботевъ зная тъкмо на врѣме да умре: идеята, на която той служи, загуби единъ могущественъ ратникъ, но историята ни спечели единъ славенъ ликъ, а това е повече.

Биографиитѣ му ни разказватъ и обясняватъ първоначалнитѣ причини, подъ влиянието на които се е формиралъ нравственний ликъ на Ботева. При естеството, което е посѣяло въ него още отъ дѣте основнитѣ принципи на единъ буенъ и неукротимъ характеръ, поработили сж. още два могущи факторе — възпитанието му — въ Русия, и тежката школа на хѫшовский животъ — по-послѣ въ — Ромѫния. И едното и другото способствуваха за образуването у него на оня ратоборенъ духъ, на онне социално-политически възрѣния, които тъй нагло се проявиха въ практиката. Умъ прозорливъ и високолѣтящъ, начетенъ на Чернишевски, Герцена, Бакунина и пр., надѫханъ отъ литературата на революционна Русия, Ботевъ отъ рано съзрѣ неравенството въ обществото, не можа да се помири съ несправедливостьта на сѫществующий редъ и се намѣри отъ сичко недоволенъ, на сѣкѫдѣ на тѣсно, на сѣкѫдѣ чуждъ. Вѣчно безпокоенъ, бунтующъ се противъ всичкитѣ приети правила, традиции и общественъ моралъ, той стана невъзможенъ и въоржжи противъ себе си обществото... Само въ разгулната и родна атмосфера на хѫшоветѣ, въ кржгътъ на които можеше свободно да диша, той се чувствуваше въ елемента си. Той си ги подчини всичкитѣ чрезъ духовното си прѣвъсходство. Той радостно дѣлеше съ тѣхъ гладъ, лишения и неизвѣстностьта за утрѣшний день, както и надеждата да развѣе хайдушкия байракакъ въ Стара-Планина. И като очакваше тоя день на борба за свободата на България, той проповѣдваше свободата на цѣлото человѣчество, всемирното равенство, — което видѣ въ формата на кумунизмътъ. Натура убѣждена, гореща, увлѣкаюша се, у него словото и дѣлото вървѫтъ заедно; той се залови, въ съдружество съ нѣкакви тъмни чужденци, рицари на рисковетѣ и на мрака, да прилага въ живота комунизма съ една прѣданность, безстрашливость и дарба, прѣдъ които блѣднѣятъ прочутитѣ италиански „bravi“. Отъ 1869 до края на 1874 г. сѫществуването на Ботева не е освѣнъ единъ синджиръ отъ невъобразимо-дързки авантюри, отъ скитания, страдания, расправии съ полицията и посѣщаване влашкитѣ затвори. Името му добива въ срѣдата на емиграцията една трагическа извѣстность. Лесно може да се прѣдвиди дѣ-

щеше да стигне Ботевъ, хлъзнатъ низъ тая гибелна стръмнина на комунистическото увлѣчение...

Азъ бѣхъ почти наклоненъ най-напрѣдъ да кор Захария Стояновъ за оная извънредна тщателность и религиозна точность въ изложението и най-малкитѣ похождения на Ботевия авантюристски животъ изъ Ромжния; человѣку става и чудно и мжчно, като гледа съ каква добросъвѣстность и даже самодоволство той рисува заблужденията на героя си и не пропуща нито една чьртица, която може да увеличи нравственната грозота въ Ботевия обликъ. Сега съмъ на мнѣние, че биографътъ на Ботева е добрѣ постжпилъ — така, картината, колкото и да бжде некрасива, е пълна и цѣлна; може-би чрезъ това дигане на булото му се отне легендарността, която обвива образа на Раковски, но историята му спечели. ако и да не спечели славата му. Впрочемъ, това е въпросъ на личното оцѣнение на сѣкиго. Заблужденията и вагабондствата на Ботева не проистичахж отъ една развратена душа, а бѣхж продуктъ на горещо убѣждение въ правотата на една честна идея, но утопия. Въ името на тая идея и подъ заслона на тая идея, той мислеше, че може безъ стѣснение да потжпче человѣческия законъ и моралъ, и да гледа съ друго око на нѣкои дѣйствия, които християнството и цивилизацията, и самата человѣшка съвѣсть, сматрятъ за позорни и прѣстжпни. Тръгналъ отъ такава гледна точка, Ботевъ храбро се впустна въ една дѣятелность, която безъ спасителний гръмоотводъ — походътъ за Козлодуй — щеше да го заведе въ *окната.**) Още по-гръмко свидѣтелствува за Ботева самата му писателска дѣятелность. И въ вѣстницитѣ си и въ стиховетѣ си, той прокарва своитѣ социално-политически идеи, пледира страстно дѣлото на комунизмътъ въ Франция, дѣло, което той счита право и честно. Прочее, словото и дѣлата сж въ хармония, пѣснитѣ сж отзивъ на живото дѣло, трошението на касситѣ е синонимъ на трошението на веригитѣ. Принципътъ е единъ и нераздѣлимъ. Ботевъ въ Козлодуй е продължение на Ботева въ Фокшанския затворъ. Колкото и да е грозенъ и безобразенъ Ботевъ въ периода на своята *тъмна* публична дѣятелность, той е необходимъ за цѣлостьта на характеристиката на героя Ботевъ, и като бъркаме въ мръснитѣ бордеи на Брайла, на Галацъ и на Букурещъ, виждаме какъ се подсказва и приготвя тамъ оная безумно рицарска чърта, която даде на нашата история невѣроятний подвигъ на „Радецки“.

Но комунистическата пропаганда на Ботева не намѣри благодарна почва въ емиграцията. Българската емиграция, съ малки исключения, нито бѣше узрѣла въ такъвъ смисълъ, нито имаше потрѣба да разбере и прѣгърне едно учение, което далеко задминуваше границитѣ на националнитѣ лжтения нейни — освобождението България отъ турско робство. Било въ комунистическитѣ членове, които запаленій проповѣдникъ пишеше въ „Дума на българскитѣ емигранти“, било въ социалистическитѣ му пѣсни, емиграцията схващаше и прочувствуваше само онова, което отговаряше на ней-

*) Ромжнската каторга.

ното българско патриотическо чувство, останалото не я интересуваше. Напразно въ първата — Ботевъ ржкоплѣщеше на пожара на Парижъ и плачеше надъ разгрома на комуниститѣ, а въ вторитѣ (пѣснитѣ), развѣнчаваше Бога на дѣдитѣ си и на дѣтинството си, той не намираше никакъвъ откликъ: Думбровски и комуниститѣ не имъ говоряхъ нищо, а султанътъ имъ правеше зло и само отъ султана искахъ да се освободятъ; колкото за другиятъ Богъ, *Богътъ на разума*, той бѣше още по-непостижимъ и ненаходимъ за бѣднитѣ изгнанници, отколкото Богътъ въ небето, въ когото вѣрваха и комуто се молеха. (Сѣмето на неговитѣ социално-анархически проповѣди, пръснати чрѣзъ пѣснитѣ му, се хвана, но не тогава, и не въ емиграцията, а въ друго врѣме, и въ друго общество, на който прѣдмѣтъ ще се спрѣмъ при разглеждането поетическата му дѣятелность). И гласътъ на Ботева бѣдствуваше.

. . . да прѣмине
Тихо, като прѣзъ пустиня,

ако едноврѣменно съ космополитическитѣ позиви, не звучеше въ словото му оная силна патриотическа нота, отзивающа се съ такова искренно и огненно чувство, скоро послѣдвана отъ личното самопожертвуване на поета за отечеството. Само когато Ботевъ стѣсни рамката на своята дѣятелность до ясната и опрѣдѣлена область на чисто народнитѣ въждѣления, само тогава стана великъ и влѣзе въ ликътъ на първостепеннитѣ дѣйци изъ емиграцията.

Много е любопитно да се сличатъ отличителнитѣ чърти въ характеритѣ и мировъззрѣнията на Ботева съ другитѣ знаменити двама писателя — революционери на емиграцията: Раковски и Каравеловъ. Интересно е да се види какъ се кръстосватъ у тие трима корифеи на революционната епоха достойнствата и недостаткитѣ. По писателска дарба и по модерното направление, Ботевъ повече прилича на Каравелова, като го надминува по творчески даръ въ първото, и по прѣкаленость и абсолютность въ второто, а по пламеность, смѣла рѣшителность и фантазия, той е повече роднина на Раковски, който, въ замѣна на поетическия талантъ, който горещото въображение напразно се сили да замѣсти, располага съ колосална енергия, съединена съ огромна начетенность и ерудикция. Това послѣдно качество, като го приближава до Каравелова, туря и двамата по-високо отъ най-младия — Ботева. Но и Ботевъ и Раковски сж по-оригинални и по-симпатични отъ Любена. Като ржководяща личность и като характеръ, Любенъ стои много блѣденъ и прѣдъ двамата; той не обладава нито великата инициативна мощь на Раковски, нито младежката буйность и цѣленъ характеръ на Ботева; а може-би му липсва и оня неугасимъ патриотически огънь, който гори гърдитѣ и на двамата други. Той се вижда по-студенъ и по-прѣсмѣтливъ, даже неблаговидно своекористенъ, ако слушаме общий отзивъ на емиграцията, която успѣ наконецъ да въоржжи противъ себе си, а най-много самия Ботевъ. Но има, при всичко това, една главна духовна

чърта, основна чърта, за която загатнахме по-горцѣ, и която държи Ботева и Каравелова по-тѣсно свързани и усамотява Раковски: тя е сродството на тѣхното социално-политическо мировъззрѣние, съвършенно противоположно на Раковсковото, сродство, което само се нарушава отъ нѣкои крайности въ Ботевото. Причината на това радикално раздвоение между Каравелова и Ботева отъ една страна, и Раковски отъ друга — стои въ условията на тѣхното развитие и въ обстоятелствата, които сж окржжавали живота имъ. Това ще стане ясно изъ единъ пжть, като кажемъ само, че първатѣ двама сж се въспитали *въ Русия,* а послѣдният — *вънъ отъ нея:* въ Атина и Парижъ. Както е извѣстно, ни единъ живъ и мислящъ умъ, какъвто сж обладавали Ботевъ и Любенъ, не е можалъ да се не увлѣче отъ протестующето и отрицателно вѣяние въ Русия противъ сжществующия режимъ. Въ своята отлична студия за Любена Каравеловъ, печатана лани на тие сжщитѣ страници, г. Величковъ ни е обяснилъ процесътъ на подобенъ умственъ прѣломъ въ една възприемчива българска душа и влиянието му на по-нататашното ѝ развитие. И по свойственната на всички прозелитѣ въ ново учение распаленность, Ботевъ и Каравеловъ, като оставихж Русия, отъ дѣто изнесохж съ себе и новитѣ си убѣждения и идеи, продължихж да ги распространяватъ въ сичката имъ непакърненость, безъ да обръщатъ внимание на измѣненитѣ условия и срѣда. Това настроение бѣше толкова по-естестьенно и по-логично у тѣхъ, че повото имъ поприще бѣше пакъ борба противъ деспотизмъ. Но Ботевъ има нещастието да падне въ отчаяпни крайности... И така, като имахж цѣлта еднаква съ Раковски — освобождението на отечеството — тѣ стояхж на два различни полюса съ него, по разликата на своитѣ вжтрѣшни, философски мирове. — Тѣхният религиозенъ индеферентизмъ, или безбожие, се счукваше съ горещата вѣра на Раковски, прѣзрѣнието имъ къмъ *илъсеннсалото минало,* намираше отпоръ въ въспѣваемата *старославна дрьвность* на Раковски; и додѣто Любенъ скептически игнорираше българската история и въспитателното ѝ значение, а Ботевъ разбиваше сичкитѣ бивши и настоящи авторитети на небето и на земята, Раковски, тоя мечтатель и съновидецъ, очароваше поколението си съ тайнствено-величавитѣ образи на „благовѣрнитѣ“ български царе, съ славата на които заливаше цѣла Европа. Еднитѣ виждахж само въ бжджето цѣлта си, идеала си; другиятъ викаше изъ прахътъ миналото величие, та отъ останкитѣ му да изгради подножие, на което да заложи бжджето... И Ботевъ и Каравеловъ не бѣхж способни да разберѫтъ значението на борбата за черковна независимость, въ която Раковски приемаше пай-силенъ интересъ и участие. Така сжщо и по недовѣрието въ освободителната мисия на Русия, прѣдсказана отъ дълбокий народенъ инстинктъ, тѣ се дѣляхж съ Раковски, фанатическия славянинъ; знаемъ какъ бѣхж излъгани, впрочемъ... Да, два полюса, два мира. Любопитенъ щеше да бжде сблъсъкътъ имъ, ако се бѣхж появили едновремепно съ Раковски на попрището тие двама прѣдста-

вители на единъ новъ духъ, който бѣше радика лно отрицание на всички светини, въ които той беззавѣтно вѣрваше! Какво скрѣбно недоумѣние за Раковски! Той не прѣдчувствуваше, че неговитѣ обширни исторически трудове, плодъ повече на едно огненно патриотическо въображение, отъ колкото на спокойни научни изслѣдвания, и чужди на всяка критичность, тъй скоро щели да бѫдѫтъ забравени въ архивния прахъ! Заедно съ тѣхъ и паметьта на Раковски увѣхна. Сѫдбата го онеправдá. Потомството, което се отнесе много съчувственно къмъ двамата му достойни приемници, не стори доста за да засвидѣтелствува своето удивление и благодарность къмъ него. И въ нашата литература и въ нашата память Каравеловъ и Ботевъ сѫ по́-живи. Това не значе че сѫ по́-голѣми. И, ако първиятъ *за да е живъ*, създаде една литература и една школа, а вториятъ — пѣ вдѫхновенно и умрѣ въ зеления Врачанския балканъ, вмѣсто въ задушения Филаретъ,*) то за родоначалникътъ на българската революция, Раковски, стига ако кажемъ това само: че отсѫтствието му изъ нашето историческо минало би окъснило за много врѣме часътъ на нашето влазяне въ свободенъ политически животъ. Cuique suum.

(слѣдва).

КАМИЛЪ ДЕМУЛЕНЪ**)

Изъ „Понедѣлнешни бесѣди" отъ Сентъ Бёва.***)

Имахъ намѣрение, слѣдъ като показахъ съвършений язикъ отъ вѣка на Лудовика XIV въ неговата послѣдня цвѣтистость и изящность у най-прѣлестната възпитанница на госпожа Ментенонъ, слѣдъ като разгледахъ стилътъ на XVIII вѣкъ въ най-шълната му мощь и блѣсъкъ у Жанъ-Жакъ Руссо, да се занимаѫ съ революционний язикъ на человѣкътъ, който се счита, че го е владѣлъ съ най-голѣма распаленость и талантъ — Камилъ Демулена. Така ще имаме тритѣ момента, тритѣ най-раздалечени и противоположни тона; и самото съпоставление ще породи много размишления за съвършенството, за напрѣдъка или за повтарянето на единъ язикъ. Единъ отъ уважаемитѣ ми събратия по критиката, ме прѣвари въ *Журналъ де Деба*, като почна да говори за Камилъ Демулена, но той не е казалъ още послѣднята си дума. Съжелявамъ, че рискувамъ тука идеитѣ си прѣди да мѫжахъ да се ползувамъ отъ вкупностьта на неговитѣ идеи. Впрочемъ, моята гледна точка е органичена, и азъ, безъ да избѣгвамъ

---

*) Болница въ Букурещъ, дѣто издъхналъ на 1867 г. Раковски, пропадналъ и изоставенъ.

**) Революционеръ и духовитъ памфлетистъ прѣзъ първата френска революция. Подиръ, като дълго врѣме насъсква революционеритѣ къмъ кръвожадни отмъщения, Демуленъ най-послѣ се стрѣсна прѣдъ размѣра на ужаситѣ, и хвана да проповѣдва въ знаменитий си памфлетъ „Vieux Cordelier" умѣренность и великодушие. Това даде поводъ Робеспиеру да го обяви врагъ на отечеството и да го чогуби на гилотина, заедно съ Дантона.

***) Най-знаменитий френски критикъ, умрѣлъ на 1869 г. Той е обнародвалъ въ разни френски вѣстници голѣмо количество критически членове и статии, които послѣ сѫ събрани и издадени въ отдѣлни томове, подъ название *Понедѣлнешни бесѣди.* (Causeries de lundi), *Критики и литературни портрети, Съврѣменни портрети* и пр.

онова, което ми се чини, че трѣбва да кажж въ отношение на политиката, ще се ограничж, до колкото ми е възможно, въ въпроса за языка и вкуса.

Камилъ Демуленъ остави едно име, което отъ далечъ възбужда интересъ: споменътъ за послѣднето му дѣло, за онія листове отъ Vieux Cordelier, дѣто той се осмѣли подъ терюра, до тогава и той самъ почти терористъ, да произнесе словото за милость; гнѣвътъ, що възбуди въ тиранитѣ, кървавий му свършакъ, който послѣдва — всичко това го въздигна въ историята, като единъ видъ мжченикъ, и днесъ, ние си го прѣдставляваме само въ това послѣдне движение на сърдцето и въ това благородно положение. Обаче, ако искаме да го изучимъ, като човѣкъ, и като писатель, а не само да го поздравимъ пжтйомъ, като една статуя, то трѣбва да го земемъ отъ началото му и да вървимъ по дирята на дѣлата и съчиненията му. Камилъ Демуленъ пишеше на жена си отъ тъмницата: „Моето оправдание се намира цѣло въ *осемь* тома републикански. Тѣ сж една добра возглавница, на която съвѣстьта ми заспива, въ ожидание на сждилището и на потомството.“ Сиромахъ Камилъ! страшна измама си правеше той и въ отношение на сждилището, и въ отношение на потомството. *Студията,* която публикувà г. Флерй, и многобройнитѣ извлѣчения, които ни дава отъ вѣстницитѣ и отъ памфлетитѣ на Камилъ Демулена отъ 1889 година до 93, много малко могжтъ да му направатъ честь, или да го възвеличжтъ прѣдъ очитѣ на потомството, разбирамъ, прѣдъ разумнитѣ хора на всичкитѣ режими и на всичкитѣ врѣмена. Искахъ самичъкъ и лично да се запознаж съ текстоветѣ и да се ползувамъ отъ источницитѣ: имамъ на стола си сега осемьтѣ тома на *Резолюциитѣ въ Франция и Брабантъ,* вѣстникъ, който Камилъ издавà отъ декември 1789 г. до края на 93, тие томове възъ които той казваше, че ще си почине и заспи съ такова довѣрие. Трѣбва да се съгласимъ, че много лоша возглавница. Притежавамъ повечето отъ брошуритѣ му и отъ памфлетитѣ му, и моето впечатление, слѣдъ прѣглеждането имъ, е сжщото онова, което изнесохъ отъ извлѣченията на г. Флери, или пò-добрѣ — още пò-лошо е.

Нѣма обаче да забравж послѣднето дѣйствие на Камилъ Демулена. Рѣдко нѣщо. Слѣдъ като бѣше започналъ злѣ, той свърши добрѣ. Онія, които се намирахж въ затворитѣ прѣзъ декември 93 г. и прѣзъ януария 94, сж казвали и много пжти повтаряли слѣдъ избавлението си, какви впечатления имъ е причинило появлението на първитѣ броеве на Vieux Cordelier: то бѣше, шесть мѣсеца прѣди Термидоръ, като първата слънчева луча, която проникваше прѣзъ желѣзнитѣ прѣчки на тъмничния прозорецъ. Человѣкътъ, който достави на своитѣ ближни притѣснени и невинни една такъвзъ заря отъ надежда и който заплати съ главата си и съ кръвьта си това добро движение, заслужава много да му се прости. Но нека бързаме да притуримъ, че той има голѣма нужда отъ прощка!

Камилъ Демуленъ се е родилъ на 1760 г. въ Гизъ въ Пикардия, отъ баща чиновникъ. Той са е въспиталъ въ колегията Louis le Grand, въ началото е ималъ за другаръ Робеспиера. Единъ сродникъ на семейството му издѣйствувалъ за него една стипендия, и не безплодно. Неговитѣ литературни и класически изучения, както се види, сж биле твърдѣ разнообразни и той знаеше отъ дрѣвностьта всичко онова, което единъ образованъ момъкъ, единъ отъ добритѣ ученици на университета, можеше тогава да знае. Неговъть революционерски слогъ е цѣлъ подмирисанъ и натъпканъ съ цитати заети отъ Тацита, Цицерона, и отъ всичкитѣ латински писатели, които той постоянно приспособява на самитѣ обстоятелства. Това е една чърта отъ начина на писането му. Чудно се виждаше какъ единъ писатель, който претендираше, че се обръща прѣди всичко къмъ народа, говореше щяло и не щяло по латински, и на всѣки часъ отпущаше алюзии, които мо-

жехж да разбиратъ само ученички хора. Той иска да се оправдае за това въ единъ отъ първитѣ броеве на журнала си *(Революцшитѣ въ Франция и въ Брабантъ)*:

„Искамъ ви прошка за моитѣ цитати, драги читателю. Знамъ че това прѣдъ очитѣ на мнозина ще се покаже педантизмъ; но азъ имамъ слабость къмъ грьцитѣ и римлянитѣ. Чини ми се, че нищо не хвърля толкова свѣтлина върху идеитѣ на единъ авторъ, както сближванията, фигуритѣ. Тие примѣри, пръснати изъ моя журналъ, сж единъ видъ иллюстрации съ които обогатявамъ моятъ периодически листъ, а колкото за фразитѣ, що цитирамъ отъ дрѣвнитѣ писатели, понеже съмъ убѣденъ въ великата смисъль на девизата: Nihril sul sole novum, *нищо нъма ново подъ слънцето*, — кражба за кражба, — прѣдпочитамъ да бждж отзивъ на Омира, на Цицерона и на Плутарха, нежели на клубоветѣ и на кафенетата, които инакъ твърдѣ уважавамъ."

И наистинна, той твърдѣ уважаваше кафенетата, и той смѣша, да му се чудишъ, стилътъ и тонътъ имъ съ откъсляцитѣ отъ Тацита и отъ старитѣ автори. Като говори въ едно отъ първитѣ си писанета за кафе Прокопъ, блнжно на Корделиерский окржгъ, той ще каже въ отношение на духовититѣ хора, които го посѣщавахж въ XVIII вѣкъ: "Тамъ човѣкъ като влазя испитва религиозното чувство, което направи да бжде спасена отъ пламъцитѣ Пиндаровата кжща. Нѣмаме вече, това е вѣрно, удоволствието да слушаме тамъ Пирона, Волтера и пр." Пиронъ и Пиндаръ!*) Ето ти Камилъ Демулена цѣлъ цѣлиничъкъ! Той влазя съ едно *религиозно* чувство въ едно кафе, и би пародиралъ зевзешки Евангелието.

Демуленъ сполучи да го приематъ адвокатъ: адвокатъ безъ дѣла, той, естественно, се намираше празенъ и на расположение въ прѣдвечерието на 89 г. и съвсѣмъ готовъ да стане агитаторъ, памфлетистъ и вѣстникарь. Той стана такъвъ още отъ първитѣ часове, и съ такова едно распаление, съ такова увлѣчение, щото става явно, че това му е било призванието за всяко врѣме. Впрочемъ, той захвана съ стихотворство, съ ода (на Бриенна, на Ламоаніона, на Некера**). . . Въ недѣля на 12 юлий 1789 г. два дена прѣди прѣвземането на Бастилията, тоя самий Демуленъ се качваше въ Палероіалъ на една маса и обявяваше на парижанитѣ за испжданието на Некера и извърши толкосъ повтаряния фактъ: истегли сабята си, посочи пищовитѣ си и си втъкна една зелена кокарда, като знакъ на освобождение и на надежда. Демуленъ, обаче не бѣ ораторъ; вънкашностьта му не бѣше до тамъ привлѣкателна, произношение имаше тежко; той стана ораторъ само него день. Но онова, което той стана, бързо и за дълго врѣме, то бѣше писатель пьргавъ, веселъ и безуменъ на демократическата анархическа партия. Той бѣше пьрвиятъ *лила* на революцията; той не прѣстана да бжде такъвъ и да върви напрѣдъ и да вика прѣдъ колесницата, тласната по стръмната урва, даже въ деньтъ, когато се сѣти внезапно да се обърне и да каже: *Въспрете!* Колесницата, която той прѣдупрѣждаваше за пьрви пжть, не послуша и го смазà.

Пьрвитѣ му два памфлета, по-ранни отъ журнала му, сж *Свободна Франция* и *Ржцѣта на Фенеря къмъ парижанитѣ*. *Свободна Франция* е единъ памфлетъ чисто демократически и републикански отъ 1789 г. Земете въ смѣтка възбуждението на оная епоха, пиянството, което зашематяваше тогава почти всичкитѣ глави, допуснете, че имаше една минута, когато тѣ всичкитѣ почти бѣхж се завьртѣли, земете всичко това прѣдъ видъ и ще се намѣрите още-ниско отъ нуждното расположение на духа, за да мо-

*) Поетъ французски въ XVIII вѣкъ, забравенъ сега.

**) Видни велможи на монархията.

жете да четете първий памфлетъ на Камилъ Демулена; вие не сте още *на висотата* (стилъ на епохата). Защото въ основата си, и въ много свои части, тоя памфлетъ не е само безуменъ, но е още и звѣровитъ. Като говори за побѣждението на непріятелитѣ на общественно благо, Камилъ Демуленъ ще каже, на примѣръ:

„Тѣ сж принудени да искатъ прошка на колене. Морѝ е испжденъ отъ хозяинътъ си; Д'Еспременилъ самитѣ му лакеи му подсвиркватъ, министрътъ на правосждието го испоьржа и заплю тълпата; парижскій архіепископъ го прѣбихж съ камъне; единъ Конти, единъ Канде, единъ Д'Артуа бидохж публично пожертвувани на адскитѣ богове. Патриотизмътъ се распространява всякоій день съ бързата прогресія на единъ голѣмъ пожаръ; младежитѣ се распалятъ; старцитѣ, за първи пжть, не съжелявать миналото врѣме, тѣ се чървжтъ отъ него."

Тие послѣднитѣ редове принадлѣжжтъ на единъ писатель, но останалитѣ сж на единъ подпалвачъ. А какво да кажемъ за тие думи, отправени къмъ ония, на които чистата ревность на единъ безкористенъ патриотизмъ не стигаше, и които имахж потрѣба отъ единъ *по-могжщественъ* потикъ?

„Никога по-богата плячка не е била поднасяна на побѣдителътъ. Четирийсеть хиляди дворци, хотели, замъци; двѣтѣ пети отъ имуществата на Франция, назначени за раздаване — ето *цѣната на юначеството*. Тезъ, които се наричахж наши завоеватели, сж завоевани на реда си. Народътъ ще бжде очистенъ, и чужденцитѣ, лошитѣ граждани, всички ония, които прѣдпочитатъ частний си интересъ отъ общото благо, ще бждатъ *истрѣбени*. . ."

Истинна, Камилъ прибавя тутакси подиръ: „Но нека да отвърнемъ погледитѣ си отъ тие ужаси". Той ги отвръща, обаче, толкосъ малко, щото въ една бѣлѣжка на брошурата си, той се спира самодоволно върху произволното погубване на нещастнитѣ Лоне, Флесель, Фулонъ и Бертие: „Какъвъ урокъ на тѣмъ подобнитѣ, извиква той, когато парижскиятъ управитель срѣща натъкната на една метлява дръжка главата на тъста си; а единъ часъ по-послѣ неговата собствена глава, или по-добрѣ, остаткитѣ отъ главата му се набучватъ на едно копие!"

Скратявамъ отвратителнитѣ подробности. И не вѣрвайте, че като описва тия грозотии, той се възмущава, и че онова человѣколюбие, което ще се разбуди твърдѣ кжсно у него, дава най-малкій знакъ, изявлява най-малкото прѣдчувствие. Той бърза да прибави:

„Но ужасътъ на тѣхното прѣстжпление надминува още ужасътъ на тѣхното наказание."

Той възвеличава на друго едно мѣсто начинътъ за бързо правосждие на *Месинския Саветиеръ*, този човѣкъ, „обладанъ отъ ревность за общото благо", който се наймаше самъ да извърши една вечерь, съ помощьта на една вздушна пушка, наказанието възъ виновницитѣ, които той и работницитѣ му бѣхж осждили, при затворени врата, прѣзъ деня. Можешъ ли да имашъ куражъ въ такъвъ единъ памфлетъ да забѣлѣжишъ какво да е движение отъ талантъ, нѣщо живо, бойко, подчъртано, и способно да увлѣче тогава ония, които не разсжждавахж?

Вториятъ памфлетъ, *Рѣчьта на Фенеря къмъ парижанетъ*, въ която Камилъ оправдава прозвището, което самъ си е далъ: *Главенъ прокуроръ на Фенеря*, е произведение пакъ на подобна полуда... Нѣма съмнѣние за кой *Фенеръ* *) говори Камилъ. Тоя Фенеръ именно той държи за връвь и движи и злобно прави да играе призракътъ му прѣдъ очитѣ на противницитѣ.

*) Фенеритѣ по улицитѣ, на които тълпата обѣсваше привържениицитѣ на монархията

му; съ него той играе като *разглезено дѣте*, ще каже Робеспиеръ, а ние ще си кажемъ, като безочливо, безгрижно и жестоко хлапе, което нѣма въ себе си съзнание за доброто и злото, което ще има късно и мудно това съзнание, и което ще погине отъ онова, съ което твърдѣ си играе. Като четешъ безумствата, ругателствата, смѣлитѣ самохвалства на тоя публиченъ оскърбитель, който единъ день ще стане хуманень, и който, него день, ще бѫде жертва, не можешъ да си не казвашъ на всяка минута:

Nescia mens hominum fati sortitque futuroe!

„О колко человѣкъ е невѣжественъ въ отношение на своята сѫдба и на участьта, която го очаква утрѣ!“

Като говори, прочее, отъ името на *Фенеря* на сутрешний день отъ нощьта на 4 августъ, по срѣдъ многото хвалби къмъ членоветѣ на Народното Събрание и къмъ парижанетѣ, той ще го накара да каже:

„Врѣме е да размѣсѫ въ тие похвали справедливи оплаквания. Колко злодѣйци ми избѣгнахѫ! Не за това че обичамъ едно твърдѣ спѣшно правосѫдие; вие знаете, че азъ исказахъ незадоволство по случай въснесението на Фулона и на Бертие. Азъ два пѫти скъсахъ фаталниятъ клупъ. Азъ бѣхъ добрѣ убѣденъ въ прѣдателството и зловрѣдноститѣ на тие двама мръсници: но столяръть туряше много бързина въ работата си. Азъ бихъ искалъ едно слѣдствие. . .“

Виждате тона, виждате драголибностьта и игривостьта, и какъ тая веселость е на мѣстото си. Жестоко и безжалостно дѣте, кога ще добиете възрастьта на человѣкъ и ще усѣтите въ себе си какво има человѣческо?

Въ тая омерзителна по духъ и по *тенденция* брошура, има страници наистинна твърдѣ весели, остроумни; има истинско одушевление. Г. де Лани посрѣдъ нощь на 4 августъ, когато се струпалятъ привелегии на всяка страна, е хванатъ, че викалъ въ своето сантиментално увлѣчение на роялистъ: *Да живѣй царьтъ! да живѣй Лудовикъ XVI, възстановитель на французската свобода!*

„Бѣше два часътъ тогава подиръ полунощь. Добрятъ Лудовикъ XVI, находящъ се безъ съмнение въ обятията на съня, съвсѣмъ не се надѣваше на тая прокламация, да приеме при събужданието си една медаль и че ще го накаратъ да запѣе съ цѣлия си дворъ единъ неприятенъ благодарственъ молебенъ за всичкото добро, което е направилъ. Господинъ де Лани, *нищо друго не е хубаво, освѣнъ истината!*“

Въ славословието си на нощьта отъ 4 августъ. Камилъ запѣва единъ видъ химна, въ който захваща съ пародиране черковнитѣ химни, и свърша съ нѣщо подобно на бдѣнията на Венера:

„Нбе nox est. . . Тая нощь, френци, трѣбва нѣ-добрѣ да кажеме, а не прѣзъ нощьта на Великата Сѫбота, излѣзохме ние изъ нещастното робство Египетско. Тая вечерь истрѣби глиганитѣ, заицитѣ и всичкитѣ гадове, които изядохѫ жьтвитѣ ни. Тая нощь унищожи десетъка и случайнитѣ приходи. Тая нощь унищожи попскитѣ доходи и разрѣшенията отъ грѣховетѣ. Папата нѣма да налага вече данъкъ на невиннитѣ милувки на братовчедътъ съ братовчедката. Лакомнятъ вуйка. . .“

Но това става твърдѣ рѣзко. И той продължава въ двѣ страници въ тонътъ на духовнитѣ литании по рождество:

„О нощь съсипителна за сѫдилищата, за писцитѣ, за комисаритѣ, за прокурористѣ, за секретаритѣ, за подсекретаритѣ, за хубавитѣ просителки, за вратаритѣ, за слугинитѣ, за адвокатитѣ, за царскитѣ хора, за всичкитѣ грабливи человѣци! Нощь съсипителна за всичкитѣ държавни пиявици, за финансенитѣ, за куртизанитѣ, кардиналитѣ, архиепископитѣ, игуменитѣ, игуменкитѣ, настойницитѣ и наднастойничкитѣ! Но, о нощь прѣкрасна,

o vere beata nox за хиляди млади затворнички, бернардинки, бенедиктинки, визитандинки, когато хванатъ да приматъ визити. . . .“

www.hotool.com.cn

Ето Камилъ, който захваща да се изказва съ своитѣ сатурналски вкусове, съ своята „изобилна“ република, както той сънува, тая република, която той почти въздигна на 12 юлий срѣдъ Пале — Роялъ, и която винаги ще се върти въ въображението му. Споредъ него, за да заприлича Парижъ съвсѣмъ на Атина, не би трѣбвало друго нѣщо, а само да отмахнемъ всякаква полиция и да оставимъ продавачитѣ на вѣстници да викатъ колкото щатъ по улицитѣ. Това ще бѫде вѣчното и единственното Камилово желание за всеобщото щастие: всичко да бѫде разрѣшено, всичко да се прави свободно, или поне да се оставя да се казва свободно. Пакъ той сѫщий, даже когато се бѣше пострѣсналъ, казваше въ Viex Cordelier: „Азъ щѫ умрѫ съ убѣждението, че за да стане Франция републиканска, щастлива и цвѣтуща, доста е малко мастилце и една само гилотина.“ Гилотината на Лудовика XVI, очевидно!

Камилъ, бѫдѫщи авторъ на Vieux Cordelier се намира цѣлъ цѣлничъкъ въ тая брошура на *Фенеря* по естеството на таланта си и по пошлоститѣ. Той скача по епохитѣ, съвъкуплява имена, най-очудени да се срѣщатъ: Лудовикъ XVI и Теодосий Великий. Г. Байли и *кметътъ на Тива* — Епаминондъ. Това е една лудешка распаленость, распаленость нескромна, зевзешка, неуважителна, едно обезюздено дърдорене, размѣсено тукъ-тамъ съ нѣкакви сполучени остроумия. То съставя върволица отъ думи, пълни съ пустословие. Има Фигаро въ тоя журналистъ, има и Вилъона. Това е Базошскиятъ клеркъ, въскаченъ на масата на едно кафене и въздигнатъ до важностьта на единъ политически агитаторъ. Не сте ли виждали безерамливи хлапаци, които вървѫтъ прѣдъ музиката на регимента, тръгналъ въ походъ, като пародиратъ кларнистътъ и барабанътъ, а най-паче талбуръ-мажоръть!

Камилъ Демуленъ, тоя импровизиранъ кларнистъ на революцията, и който ще си свири дори до деньтъ, когато ще се научи на своя смѣтка, че съ тигрътъ се не играе. Казватъ ми, че г. Мишле го нарѣкълъ *геніаленъ безчинникъ*; мислѫ, че ще бѫде доста, като прочетемъ неговата *Рѣчь на Фенеря* и *Революцията на Франция и Брабантъ* да го нарѣчемъ распаленъ и даровитъ безчинникъ Твърдѣ лесно ще ми бѫде да докажѫ това чрѣзъ примѣри; като казвамъ *твърдѣ лесно*, азъ се хвала, защото ако се опитахъ да цитирамъ, това ми би било мѫчно и твърдѣ често — невъзможно, по причина на цинизмитѣ и грубостьта на пасажитѣ, даже и тамъ дѣто сѫ духовити. Не отричамъ, че въ дъното на тие безерамства и възбужденность има едно чувство отъ патриотическо вдъхновение, ако щете, и отъ искренна любовь къмъ свободата и модерното равенство. Може-би, за привзимането чрезъ приступъ стария режимъ и за съвършенното струпаляне феодалната Бастилія, нуждни сѫ биле и подобни безразсѫдни писукни и пропаднали дѣца, за да вървѫтъ прѣдъ саньо;итѣ на регимента; но здравия разумъ, като четемъ днесь тия страници, види ни се че твърдѣ отсѫтствува отъ тѣхъ; разсѫдъкътъ никога не се бърка въ тая върволица отъ безумства. Тамъ намирашъ повече единъ заврѣлъ мозъкъ, отъ колкото едно сърдце истински разгорещено; би казалъ човѣкъ, че писательтъ има въ главата си запалена главня, която непрѣстанно се върти и не му дава мира.

Мирабо, съ своето прѣвъсходство, пръвъ разбра каква полза може да се извлѣче отъ тоя распаленъ момъкъ, както и нуждата да не си го прави поне неприятель; той го зе съ себе си въ Версайлъ, държа го, като секретарь петнайсетина дена, послѣ го гледаше отъ далечъ, и до такава степень му втълпи идеята за своя гений, щото и послѣ, когато се бѣше съв-

сѣмъ еманципиралъ отъ влиянието му и въ пълно възбунтуване, Камилъ винаги уважава великия трибунъ, даже и тогава, когато размѣсяше въ похвалитѣ си и нѣкакво неизбѣжно нападение. Вие по-харно отъ мене познавате принципитѣ, казваше му веднъжъ Мирабо, за да го погъдълчка, но азъ познавамъ по-добрѣ человѣцитѣ.“

И Дантонъ направи като Мирабо: тури ржка на младия човѣкъ и го държа дори до края подъ своето влияние. И наистина, Камилъ бѣше само едно перо, единъ пламъкъ, една буйность назначена да служи на една по-силна глава.

Имаше въ XVI вѣкъ, подъ лигата, проповѣдници смѣшни, глумци, сатирици, нѣкои отъ тѣхъ надарени съ извѣстенъ талантъ за популярность, и които проповѣдваха анархия и въстание изъ парижскитѣ улици: това бѣха вѣстникаритѣ демократи на онова врѣме. Камилъ Демуленъ игра въ революцията ролята на тие проповѣдници. Като нихъ той е шутникъ и глумецъ, и като нихъ сѫщо мѣси въ рѣчьта си латански цитати, които приспособява на обстоятелствата, като ги изопачава.

Революцитѣ на Франция и на Брабантъ (1799—1791) сѫ едно дълго и непрѣкъснато ругателство на всичкитѣ обществени власти, които се опита да основе или съхрани чрѣзъ възродяването имъ първото Учредително Народно Събрание (Constituante); това е една дифамация, повечето пѫти клеветническа на всичкитѣ видни тогава хора, които Камилъ Демуленъ похваляше за минута, за да ги струполи този часъ и да ги опозори. Степеньта на своеволството и на псуването, които си позволява въ вѣстника си тоя писатель, който отъ далеко и *сравнително* може да мине за умѣренъ, надминува всичкитѣ прѣдполагаеми граници. Единъ брой отъ вѣстника му излазяше всѣка сѫбота, съ едно изображение, което повече приличаше на карикатура. Авторътъ се занимава съ всичко, което може да дразни любопитството въ Франция: „Всичкитѣ книги, каква той въ проспекта си, захванати отъ in-folio-то, до памфлета; всичкитѣ театри, отъ Карла IX, до полишинела (карагйозъ-пердеси); всичкитѣ тѣла, отъ президента на народното събрание, прѣдставитель на законодателната власть, до г. Сансона, *прѣдставитель на изпълнителната власть*, ще бѫдѫтъ подложени на нашето еженедѣлно обозрение.“ Г. Сансонъ бѣше джелатинѣтъ. Съ една рѣчь, у Камила сѣ тоя видъ гаврене, което мирише на гилотина; сѣ движение на злостна и жестока маймуна, съ което весело ни посочва острилото на сѣкирата! — Това начало на проспектуса обѣщава, и писательтъ испълня добрѣ обѣщаното си. Да не бѣхме виждали днесь въ тоя вѣстникъ само едно свидѣтелство на далечното минало, само единъ памфлетъ отъ врѣмето на фрондата, ние бихме могле да намѣримъ литературно любопитни портрети, прѣвесели карикатури. Колчимъ авторътъ усѣти че огъньтъ му поистинва, той го съживява изново, чрѣзъ отсичането по нѣкой кѫсъ на аббата Морй или на Мирабо-Тоннѳ. Той е твърдѣ увеселителенъ за извѣстни хора, а за повечето — той е умразенъ и мръсенъ: азъ немогѫ да намѣрѫ по-добра дума. Други ще издигнатъ съ ржцѣтѣ си ешафота за Байли, но никой не е помогналъ отъ напрѣжъ колкото той; никой, може да се каже, не му е приготвилъ по-добрѣ частитѣ. Камилъ е единъ членъ, единъ типъ на оние поколения, които, като влѣзатъ въ живота, не почитатъ нищо и никого отъ оние, които сѫ биле прѣди тѣхъ. Той бѣше го казалъ въ своята *Свободна Франция:* „Смьртьта унищожава всяко право. На насъ, сѫществующитѣ, които притежаваме сега тая земя, принадлежи да правимъ закони за нея.“ Но понеже никога тая земя неможе да бѫде пълно притяжение, и понеже никога не може да остане съвършенно праздна, то трѣбва да изгонимъ оние, които се баватъ, да ни отстѫпатъ мѣстото си и които ни прѣчатъ: тая работа прѣдприима Камилъ въ вѣст-

ника си, на нея той не пръстава да се прѣдава цинически, като клевети всичко що притежава каква-годѣ добродѣтель, свѣтлина и умѣренность въ учрѣдителното събрание, и като разрушава ежедневно това събрание въ цѣлостьта на работитѣ му, и въ всѣкиго отъ влиятелнитѣ му членове.

Той никакъ не може да бѫде извиненъ чрезъ незнание или вѣтърничавость. Той знае добрѣ какво върши; той съзнава силата на журнала, познава могуществото на орѫдието, което употрѣблява, и на което, рано или късно, казва той, нищо не може да противостои. Той разгорещява мнѣнието, страститѣ, въ смисълъ какъвто той желае, и се хвали че винаги стои шесть мѣсеци или даже осемнайсеть, напрѣдъ отъ другитѣ. Той притежава инстинктътъ на нападението, съ единъ погледъ само схваща уязвимата, смѣшната точка на противника си, и всичкитѣ срѣдства намира за добри само да може да струполи. . . .

Нѣколкото пассажа отъ единъ доста възвишенъ тонъ, нѣколкото прочувствовани страници върху Милтона—памфлетистъ и публицистъ,—или пъкъ краятъ на едно писмо отъ Камила до баща му, не сѫ въ състояние да ни накаратъ да замижимъ нито прѣдъ умразнитѣ му теории, нито прѣдъ ругателствата и псувнитѣ, съ които Камилъ счита че е въ правото си да прослѣдва най-достойнитѣ за почитъ хора. Той приимаше тогава ролята на публиченъ *обвинитель* и на *доносчикъ*, която по-послѣ ще жигоса (заклѣйми). Въ една полемика съ Лахарпа, той не се бои да каже:

„Азъ се мѫчѫ да направѫ почтенна тая дума *донось*. Въ днешнитѣ обстоятелства имаме нужда щото думата *донось* да бѫде на почетъ, и ние нѣма да оставимъ г. Лахарпа, въ качеството си на академикъ, да злоупотрѣбява съ властьта си въ рѣчника, и да позори това слово. . . . .

Трѣбва да съпоставимъ тие прискърбни думи съ третий брой на Vieux Cordelier, който ги искупува.

Андрей Шение бѣше обнародвалъ на 1790 г. една брошура: *Обаждане на Французитѣ тѣхнитѣ истински непріятели*, въ която се опитваше, съ умѣренностьта и твърдостьта, които отличаватъ благородното му перо, да начъртае раздѣлителната чърта между истинский патриотизмъ и лъжливата екзалтация, която тласкаше къмъ погибель. Той казваше: „Народното събрание направи грѣшка, защото е съставено отъ хора. . . но то е послѣдниятъ якоръ, който ни държи и ни пази да се не разбиемъ.“ Той бѣше осѫдилъ, безъ да назове никого, но съ енергически и язвителни думи, оние лъжовни приятели на народа, които подъ пустословни титли и чрезъ надути лигавения печеляхѫ довѣрието му та да го тласнатъ къмъ всеразрутение, „човѣци, на които честностьта се варди най-тежкото отъ всичкитѣ ига. Тѣ мразятъ стария режимъ, не защото е лошъ, а защото е режимъ.“ Въ тие думи не щѣшъ ли, Камилъ Демуленъ, да му скимне да види за себе си, жестоко нападна и наклевети „нѣкой си Андрей Шение“. Бѣдниятъ Камилъ! Въ едно отъ писмата на Андрей Шенié найдохѫ слѣдующитѣ редове по тоя случай, които съ една прѣсѫда за Камила: „. . . . . Исповѣдвамъ, че не можахъ да видѫ безъ удивление една подобна глупавщина отъ страната на единъ человѣкъ, за когото ме бѣхѫ увѣрили, че не е съвсѣмъ лишенъ отъ умъ. Допитахъ се по-послѣ съ приятелитѣ си дали трѣбваше да му отговорѫ за да изобличѫ неразбранщината му, да го накарамъ да се чърви за недобросъвѣстностьта си и да унищожѫ, до колкото могѫ, отровата съ която новата му статия е прѣпълнена; всичкитѣ едногласно ми забѣлѣжихѫ, че когато единъ авторъ изопачава или фалшифицира всичко каквото цитира, извращава смисъльта му, приписва ви намѣрения, които вие, очевидно, не сте имали, то единъ честенъ човѣкъ не трѣбва да му отговаря, защото е недостойно за единъ честенъ человѣкъ да зима перото противъ нѣкого само за

това, за да го изобличи въ лъжа; че да искамъ да го накарамъ да се чърви отъ срамъ това е едно безумно прѣдприятие, което надминува човѣшката сила; че е безполезно да разбивамъ словата му, защото тоя човѣкъ е твърдѣ познатъ, за да бѫде опасенъ: че даже между хората, които нарича своя партия, той минува за шутникъ, често твърдѣ забавителенъ, и че мѫчно нѣкой може да го прѣзира толкова, колкото самитѣ му приятели, зящотя приятелитѣ му го познаватъ пò-добрѣ отъ всѣкиго другиго. Азъ се съгласихъ съ тие резони, на които почувствовахъ силата и истината".

Тая ужасна страница на Шение, сѫждение на почтенъ човѣкъ, заслужава да остане прикачена на осемьтѣ тома отъ *Революциитѣ въ Франция и въ Брабантъ*, като жигъ, който имъ се дължи. . .

Най-послѣ, подиръ толкосъ много пророчествуваната Республика отъ Камила, дойде: на сутрѣньта на 10 августъ, той биде възвисенъ съ Дантона до министерството на правосѫдието, въ качество на главенъ секретаръ. Той пакъ съ Дантона излѣзе изъ министерството и слѣдвà сѫщото поведение въ Конвента. Той продължи, като памфлетистъ, занаята и на доносчикъ (противъ Жирондинцитѣ). . .

Избиването Жирондинцитѣ, прѣзъ октомврия 93 г., го порази страшно. Расказватъ, че той падналъ почти въ несвѣсть когато чулъ за смьртната имъ прѣсѫда, и извикалъ: „Азъ ги убихъ!" Чувствата на человѣколюбие прѣодолѣхѫ най-послѣ въ него, и като ги намѣри съгласни съ своитѣ партийни интереси, той улови пакъ вѣстникарското перо и обнародвà първатѣ броеве на Vieux Cordelier.

Който само по слухъ знае тоя прочутъ памфлетъ, па захване да го чете, то той ще има нужда отъ малко размишление за да забѣлѣжи че това е едно повръщане къмъ добритѣ чувства, къмъ умѣреностьта и справедливостьта. Ще кажешъ най-напрѣдъ че това е писано подъ непосрѣдственното вдѫхновение на Робеспиера, до такава степенъ е надуто възхваляването на тоя честолюбецъ и зловрѣдникъ. За да прокара новата си увѣреннность Камилъ усѣща нуждата да я прикрие повече отъ всѣки пѫть съ *чървената шапка*. Той се не срамуваше да тури палфлета си подъ покровителството на Марата, когото се осмѣлява да нарича *божественъ*. Двѣ години пò-напрѣжъ той бѣше пò-малко учтивъ съ тоя побѣснѣлъ, когато му казваше, по случай на една полемика съ него:

„Псувай ме колкото щешъ, Марате, отъ шесть мѣсеца насамъ, а азъ ти обявяваиъ, че додѣто те гледамъ че безумствовашъ въ смисьлъ на революцията, азъ щѫ упорствовамъ да те хвалѫ, защото мислѫ, че ние сме длъжни да запазваме свободата, както градътъ Сенъ-Мало, не само съ човѣцитѣ, но и *съ кучетата*".

На гледъ, Маратъ е много пò-добрѣ третиранъ въ Vieux Cordelier; но всѣки разбира защо: това е дѣло на риторска и тактическа прѣдпазливость. Както и да е, въ цѣлото това начало на Vieux Cordelier чувствувашъ человѣкътъ, който така много се е уклонилъ, щото за да се възвърне въ правий пѫть, непрѣмѣнно му е нуждно да мине пакъ прѣзъ тинята и прѣзъ калта.

Нуждно му е да мине прѣзъ кръвь; не само да прославя Маратовци, Бильо — Варенновци, но много пѫти да поздравлява гилотината на 21 Януарий (убиването на Лудовика XVI) и да крѣщи съ тонътъ на герой: „Азъ бѣхъ революционеръ прѣди всички васъ: азъ бѣхъ *разбойникъ*, и гордѣѫ се съ това."

Колко заблуждението и полудата трѣбва да сѫ биле голѣми, щото да е било нуждно само чрѣзъ такива думи да се повърне къмъ доброто Камилъ!

Всичко е относително, и Камилъ, вчерашний анархистъ въ борбата си противъ подлията Еберъ, прѣдставлява наистина цивилизацията и социалний гений, както Аполлонъ въ борбата съ змията Питонъ.

Много куражъ и самоотвержение му е било нуждно за да продължава да пише въ новиятъ духъ отъ вторий брой нататъкъ: Маратъ бѣше достигналъ до крайната точка на *патриотизмътъ*, пò-нататъкъ нищо нѣмаше. Пò-нататъкъ отъ Марата имаше само безумствуване и лудость, имаше само *пустини и диваци, ледове и волкани*. Много късно съгледа Камилъ, че революцията трѣбвало да има една граница, но както и да е, той я съгледа и я тури.

Третиятъ брой изображава пò-добрѣ мисъльта на Камила: подъ прѣдлогъ че прѣвожда Тацита и изброява споредъ него *подозрителнитѣ* подъ тиранията на императоритѣ, той дава, подъ едно прозрачно було, картината на подозрителнитѣ подъ Републиката. Тукъ, подъ единъ шеговитъ видъ, той става сериозно краснорѣчивъ, и рѣшително смѣлъ. Въ 4-й брой, той отива пò-далеко и произнася знаменитата си дума: „Азъ мислѫ съвсѣмъ друго яче отъ оние, които ви казватъ, че трѣбва да оставимъ *террора* на дневенъ редъ. Напротивъ, увѣренъ съмъ, че свободата ще укрѣпне и Европа ще бѫде побѣдена, ако имахме *единъ комитетъ за опрощаване*. Словото е пустнато; той ще се опита послѣ да го обясни, да го ослаби, да го намали: но викътъ на сърдцата отговори на него, и гнѣвътъ на тиранитѣ не пò-малко ще му отговори.

Камилу принадлежи честьта че пръвъ, изъ купа потисници, терористи, е казалъ, като се е отдѣлялъ отъ тѣхъ: „Не, свободата . . , това не е една оперна нимфа, това не е чьрвена шапка, нито мръсна риза, нито парцали. Свободата е щастието, разумътъ. . . Искате ли да я припознаѫ, да падна̀ въ краката ѝ, да пролѣѫ сичката си кръвь за нея? Отворете тъмпицитѣ на двѣстетѣ хиляди граждани, които наричате *подозрителни*...“ Такива позиви искупуватъ много, най-паче, когато ставатъ високо и отъ едного само, посрѣдъ тая глупава безчувственность на сганьта и срѣдъ тая *извращена безопасность*, която той енергически жигосва, и съ една дума, тоя пѫть, наистина достойна за Тацита.

Подиръ това, не искайте отъ Камила, въ тие броеве, нито вкусъ, нито сдържанъ тонъ. . . Той продължава да си говори въ Vieux Cordelier по начинътъ на онова врѣме; стилътъ му е распустнатъ, безъ достойнство, безъ оня почетъ къмъ себе си и къмъ другитѣ, който е свойство на нормалнитѣ епохи и законъ на здравитѣ души, даже и въ нравственнитѣ крайности, дѣто могѫтъ да бѫдѫтъ хвърлени.

Казахъ, че Камилъ на едно мѣсто въ Vieux Cordelier дѣйствително се възвишава; то е въ 5-ий брой, когато той не цѣни живота си и се показва готовъ да го жертвува за каузата на человѣчеството най-сетнѣ, и на правдата, то е когато се обръща къмъ коллегитѣ си отъ Конвента съ тия думи:

„О другари, азъ щѫ ви кажѫ както Брутъ на Цицерона: *Ние твърдѣ се боимъ отъ смъртьта, отъ изгнанието и отъ сиромашията*. Nimium timemus mortem et exilium et paupertaten. Заслужва ли тоя животъ, щото единъ народенъ прѣдставитель да го продължи въ ущърбъ на честьта? Нѣма ни единъ отъ насъ, който да не е пристигналъ до върха на планината на живота. Остая ни да слѣземъ по нея прѣзъ хиляди пропасти, неизбѣжни даже за най-тъмний человѣкъ. Това слазяне нѣма да ни открие никакви непознати картини, никаква хубава мѣстность, каквито да не сѫ се прѣдставили хилядо пѫти пò-прѣлестни на Соломона, който казваше, срѣдъ своитѣ 700 жени, и като риташе съ кракъ всичкото това дви-

жимо имущество отъ щастие: *Убѣдихъ се, че мрѣтвитѣ сж ищо-честити отъ живитѣ, и че най-честитъ отъ всичкитѣ е оня, който не се е раждалъ*".

Но вижте какъ тая възвишенность въ началото не може да се подържи, и какъ се озовава тамъ Соломонъ съ своето *движимо имущество отъ щастие*, за да развали всичко. — Вѣтърничавото дѣте, което познаваме, шутникътъ съ распустнатата и чапкѫнска фантазия, иде да си играе дори срѣдъ умилението. Сѐ така е съ Камила; той е човѣкъ способенъ да сближи подъ перото си Пиндара и Пиррона, Корнейля и Матиѫ, Палѐ-Ройялъ (Боже, прости ме!) и Евангелието.

Могълъ бихъ да приведѫ още слѣдующата страница на сѫщий брой отъ Vieux Cordelier, която е пѫ-безукоризненна, и истински краснорѣчива: „Да се погрижимъ, другари, не за запазването на живота си, като болни. . ." Тая страница е даже единственната истински прѣкрасна на тоя Vieux Cordelier, който въ най-страшнитѣ отъ кризитѣ, прѣзъ които е минала една велика нация, заслужва несумнѣнно да остане, като единъ великодушенъ сигналъ на повратъ и раскайване, но който нѣма никога да добие мѣсто между твореният, които праватъ честь на человѣчеството.

Това мѣсто е запазено на трѣзвитѣ произведения, на произведенията, които сѫ остали чисти отъ тие амалгами, отъ тия низости на мисъльта, както и на язика, на ония произведения, въ които патриотизмътъ и человѣщината не търпѧтъ никакво прикосновение съ човѣцитѣ на кръвьта.

Остая ми да кажѫ още нѣколко думи за Камилъ Демулена. Той умрѣ на ешафота 5 априлий 1879 г. Младата му жена го послѣдва осемь дена пѫ-послѣ, сѫщо така погубена. Камилъ се бѣше оженилъ на 29 декемврий 1790 г. съ тая млада Луцила, която обичаше. Отъ *шейсетъ* души, депутати и вѣстникари, които подписахѫ брачний му контратъ, остаяхѫ въ декемврия 1791 г. (когато започена Vieux Cordelier) само *двама приятели*, Дантонъ и Робеспиеръ: всичкитѣ други, на тоя часъ бѣхѫ емигрирали, или заклани. На свадбата си имѫ *петь* свидѣтели: Петионъ, Бриссо, Силлерй, Мерсиера и „драгиятъ" Робеспиера; тие петима свидѣтели обѣдвахѫ него день фамилиярно съ двамата младоженци. Извѣстно е какво станахѫ. Всичкитѣ тие свадбари (съ исключение на Мерсиера, който избѣгна смъртьта, благодарение на затвора), всичкитѣ погинахѫ отъ насилственна смърть, включително и двамата супрузи, и всичкитѣ по волята на другия гостянинъ, драгиятъ Робеспиера. Хиената бѣше се вмъкнала въ мандрата, и по инстинкта на природата си, сичко удави тамъ.

Прѣв. **Ц-въ**.

www.libtool.com.cn

ЦИВИЛИЗАЦИЯ НА КРАЙНИЙ ИСТОКЪ.

(Съврѣменна Япония.)

Покушението възъ живота на руския прѣстолонаслѣдникъ изново обърна вниманието на Европа върху Япония, страната на „Изгрѣвътъ на Слънцето“ и на удивителнията моментъ, който прѣживѣва дрѣвната ѝ цивилизация. Въ тая островна империя, въ тая „Англия на Истокъ“ кипи сега жестока борба между двѣ стихии — туземната и европейеката, и послѣднята зима голѣмо надмощие надъ първата и прави бързо и рѣзко завоевание. Но това завоевание далеко не е завършено, както показва нестколѣпното прискърбно събитие и редъ още фактове, за които ще спомѣнемъ. Прогресивната партия въ съврѣменна Япония, на чело съ правителството, си е поставила цѣль да въдвори въ най-кратъкъ срокъ европейската култура. Това стремление обаче въ буйностьта си често отъ величавость, дохожда до смѣшность. Като не сж бале никога завоевавани насилственно, японцитѣ се отличаватъ съ своята страсть да се подчиняватъ доброволно, и както едно врѣме се трудяхж какъ-какъ да станатъ китайци, така сега сж полудѣли пò-скоро да станатъ европейци. Като присадихж у себе си науката (чистота и прикладната), която нѣма националность, японцитѣ присаждатъ и всичкитѣ външни форми на живота, законитѣ, облѣклата, уредътъ, обичаитѣ, печата, парламента, съ распрѣдѣлението на партии и пр. Не прѣди много вѣстницитѣ разнасяхж невѣроятния слухъ за намѣрението на правителството да введе не само християнството, но даже—английския язикъ въ качество на официаленъ язикъ, като пò-осъвършенствовано орѫдие на мисъльта. Стремлението къмъ напрѣдъка дохожда по нѣкога у японцитѣ до мания, до маймунство. Напримѣръ, Япония, която никога не е имала държавенъ дългъ, побърза да се сдобие и съ тая принадлежность на всяка просвѣтена държава. Страна не богата и малко разработена, съ малко капитали, Япония устроява още акционерни дружества за разработване рудници — въ Перу, съ несъмнѣнната вѣроятность, че тие прѣдприятия ще се провалѫтъ, както и подобнитѣ европейски. Но това и утѣшава японцитѣ. Обаче не трѣба да се отрича и положителний и твърдѣ сериозний резултатъ отъ сближението на Япония съ Европа: страната се покри съ желѣзни пѫтища, устрои си редовна войска, едва ли впрочемъ нуждна, и флотъ, и промишленность, покри се съ училища и множество културни учреждения, така щото по народното образование Япония днесь е петь пѫти пò-горѣ отъ Русия. Най-първиятъ вѣстникъ се появи тамъ на 1871 години, а слѣдъ $6^1/_2$ години брояхж се вече 275 периодически издания, отпечатвзни въ 29 милиона екземпляри! По числото на пэчатанитѣ произведения, Япония надминува сега даже Англия: само прѣзъ 1879 г. тамъ сж се издали повече отъ 500 съчинения по политиката, и почти толкова по педагогията, географията и пр. Романи излѣзли 2,925! Истина, повечето отъ произведенията сж прѣводни, но за това имената на Дарвина, Спенсера и т. п. сж толкова популярни въ Япония, колкото и въ Европа. Въ много градове се основаватъ компании, парни и даже електрически фабрики. Всичкитѣ желѣзни пѫтища, мостове, канали се правятъ вече отъ самитѣ японски инженери, пакъ самитѣ японци правятъ параходитѣ си и лѣятъ топоветѣ. Явихж се даже

учени, които печататъ трудоветѣ си въ европейскитѣ журнали. Японскитѣ градове се освѣтляватъ съ електричество, иматъ водопроводи, телефони и пр. Японцитѣ вече истикахѫ чужденцитѣ изъ вѫтрѣшния пазаръ, а подиръ нѣколко години за американцитѣ и европейцитѣ съвсѣмъ не ще да остане какво да правятъ тамъ. На всичко това спомага хубавиятъ климатъ, евтинията на работата и особенний културенъ гений. Хелмхолцъ, като сравнява своитѣ студенти европейци и японци, свидѣтелствува за изредната способность на послѣднитѣ въ усвояването, за матиматическитѣ изчисления, за необикновенно силната память и естествена лекость на пдхватътъ, отъ които европеецътъ стои много далеко. Вѣнецъ на новата ера въ послѣднитѣ двайсеть години е конституцията въ строго европейски духъ. Първото японско народно събрание се събра лани, и завчасъ надмина Европа. Додѣто въ Европа партиитѣ се образуватъ постепенно, на дълга парламентарна практика, въ Япония още прѣди отварянето парламента, се озовахѫ радикали, прогресисти, умѣренни прогресисти, автономисти, консерватори, независими и диви. Въ парламента най-много сѫ радикалитѣ (114 души), послѣ идатъ крайнитѣ прогресисти (50) и т. н. т. Отъ триста души депутати само 4 сѫ се обявили за консерватори. По родътъ на занятията си, японскитѣ депутати пакъ наумѣватъ европейскитѣ: всичкитѣ сѫ чиновници, общински члонове, вѣстникари, адвокати, професори, учители, службаши въ банкитѣ и акционерскитѣ дружества, лѣкари и пр. Дрѣвната цивилизация се прѣдставлява само отъ тѫжитѣ фигури на 4 Буддийски жреци. Още една европейска чърта: не се отворилъ още парламента, а депутатитѣ отъ единъ окрѫгъ бидохѫ прѣдадени на сѫдъ, наклопани, че сѫ подкупували избирателитѣ! Прѣди да се свика още парламента, захванахѫ се „министерски кризиси“ и то пакъ съ европейска бързина. Правителството съ най-голѣма бързина и спѣшность изработва и внася на разглеждане въ парламента проекти на реформи, и не по единици, а на цѣли върволици; прѣдложи да се прѣустрои сичкия господарственъ строй въ законодателно, сѫдебно и административно отношение. Най-горещитѣ прѣпирни изиикватъ на почвата на бюджета. Впрочемъ, въ тая область още помирисва на Азия: изъ $84^1/_2$ милиона йени (доллари) на бюджета, депутатитѣ на основание императорский укавъ, иматъ право да сѫ досѣгатъ само до $12^1/_4$ милиона, останалитѣ $72^1/_2$ милиона не сѫ подложени на обсѫждане и се харчатъ отъ министерството безконтролно.

Тоя шеметенъ прогресъ на Япония има горещи поклонници не само въ Япония: нейний примѣръ захваща да молепсва и други въсточио-народни господарства, като Корея, Сиамъ, Китай.

Освѣнъ интелигенцията, на въстокъ обаче има и национална партия, па и простий народъ, който както на всякѫдѣ, показва упорство въ усвоението на реформитѣ. Тѣ гледатъ съ негодование на прѣобладанието на чуждата култура въ страната и се отнася враждебно къмъ чужденцитѣ, особенно, къмъ англичанитѣ. Не прѣди много се държахѫ митинги въ всичкитѣ японски градове, въ които се приехѫ резолюции за испѫждането на всичкитѣ англичани. Ораторитѣ на митингитѣ се възмущаватъ най-много отъ високомѣрното поведение на англичанитѣ, които като че прѣзиратъ японцитѣ и не искатъ да признаятъ тѣхнитѣ културни успѣхи. Продуктъ на тая вражда противъ чуждото влияние е и сектата на *Сошитъ*. Тя се състои повече отъ недоразвити млади хора, стремящи се да унищожаватъ чужденцитѣ съ всичкитѣ позволени и непозволени срѣдства. Парламентарната „свобода на митингитѣ„ още повече развърза ржцѣтѣ на тая партия; *сошитъ* поведохѫ дѣятелни пропаганди и уловихѫ даже срѣдствата на терора. Прѣстѫпникътъ Тсуда, който нарани руския прѣстолонаслѣдникъ, принадлежи на тая партия. Много подобни зло-

дѣйства възъ европейци се длъжатъ вече ней. Пакъ тие сѫщи *соши* прѣди нѣколко мѣсеца изгориха японския парламентъ. Прѣди това, тѣ бѣха надинали 75 неприятни тѣмъ депутати въ единъ клубъ, прѣбили ги и изранили и спокойно си отишле, безъ да ги закачи полицията, понеже правителството счита това съвсѣмъ въ редътъ на конституционния животъ, и стои на страна. Често даже, както прѣдполагатъ нѣкои японски вѣстници, министритѣ тайно подстрекаватъ *Сошитѣ* противъ депутатитѣ, за да ги сплашатъ. Онова, което прави особенно опасни тие *Соши*, то е обичаятъ имъ сами да си распарятъ корема послѣ направеното покушение. При такава отчаянность и при голѣмото уважение, съ каквото се ползуватъ на въстокъ самоубийцитѣ, тая фанатическа партия отива на проломъ. Едни я сравняватъ съ нѣкогашнитѣ френски якобинци, други съ италианскитѣ разбойници, трети — съ римскитѣ гладиатори, разумѣва се, сичко това въ азиатски вкусъ.

Отъ сичкитѣ чужденци, японцитѣ най-добрѣ гледатъ на руситѣ. Руското православие се развива тамъ успѣшно. Така, днесь въ Япония сѫществуватъ вече 215 енории съ повече отъ 17,000 православни туземци. Само миналата година сѫ се покръстили 1,152 японци, при всичко, че само двама руски проповѣдници има въ Япония. Често, обаче, и тѣ сѫ изложени на яростьта на буддиститѣ — привърженцитѣ на старата язическа религия. Въ японската столица нàскоро е съградень огроменъ православенъ съборъ, нарѣченъ отъ японцитѣ „Николай Кио — доо,“ въ честь на тамошний русски епископъ Николая. Отъ 19 януарий тая година руситѣ получихѫ право да живѣятъ и да купуватъ недвижимо имущество, дѣто искатъ въ Япони.

Изъ „**Недѣля**“.

ЦАЛУВКАТА НА ЮДА.

Кога безумний Юда на връвьта увисна,
Изъ тъмний Адъ, на огненни крила,
Черъ демонъ прилѣтя—отъ радость пѝсна
И грозний трупъ изъ воздуха люшнà.

Па грабна го за клупа, въ ада скóчи,
Въ пламтящето го езеро цопнà,
Дѣ жупелъ ври и смрадна пѣна клочи:
Мѣсо се пържи, кожата капнà. . . .

Тогасъ ужасний адский царь, въ полуда,
Изсмѣ се бѣсно, съ ревъ прѣграбчи Юда
И върна му по чернитѣ уста
Цалувката, що оскверни Христа.

Римъ 1883.

И. Вазовъ.

---

www.libtool.com.cn

ОТВОРЕНО ПИСМО.

(До редакцията на „Денница“)

Въ послѣднята 5 книжка отъ *Денница*, на най-послѣднята страница, като говори за 25 годишний юбилей на ромѫноката академия, г. Ц-въ свърша съ слѣдующия скърбенъ въпросъ: „какво станахѫ надеждитѣ, които се градяхѫ на нашето многословуто българско книжовно дружество? Ще ли то най-сетне да съзнае призванието си или ще продължава да плѣсенясва въ летаргически сънь?“ Тие думи сѫ, колкото строги, толкова и умѣстни да се кажатъ днесь, и то по поводъ на горѣпоменатий юбилей на ромѫнската академия. Именно, нашето българско книжовно дружество е врьстникъ на ромѫнското, и то навърши своята двайсетъ и петгодишнина, но уви, то нѣма какъвъ юбилей да празднува — едно безсъдържателно сѫществувание нѣма защо да се раскрива прѣдъ свѣтътъ. Защото, при всичкитѣ горди обѣщания, които ни се дадохѫ при основанието му, при всичкитѣ относително благоприятни условия на сѫществуванието му, то остана и до днесъ едно ялово учреждение, и българската мисьль, както и българската интелигенция много малко иматъ да му дължѫтъ. Сичката дѣятелность на дружеството се ограничи само въ издаванието на *Периодическото списание*, пѫ-напрѣдъ въ Браила, а послѣ въ София. Но то, ако и да завзима почтенно мѣсто въ наший периодически печатъ и да опровергава крайното твърдѣние на г. Ц-ва за *плѣсенясванието* на дружество въ *летаргически сънъ*, е резултатъ съвсѣмъ малъкъ и несъразмѣренъ съ грамаднитѣ материални и морални срѣдства, съ които разполага дружеството и съ цѣлта, която лежи въ основанието му; при това, казаното периодическо издание е станало пословично по своето непростително — нередовно излазяние и по окъсняванието на книжкитѣ му. Въ това отношение, както и по ограничената му распространненость (увѣряватъ ме, че то нѣмало въ България повече отъ 250 абонати), то рискува да остане пѫ-долу едва ли не отъ всичкитѣ сѫществующи у насъ периодически списния, прѣдприети отъ частни лица и далеко не фаворизирани като него. Тие факти навождатъ на печални размишления за сѫдбата на рѣдкитѣ добри начинания у насъ, които апатията или некадѫрностьта успѣватъ въ късо врѣме да убиѫтъ; това съзнание става двойно пѫ-тежко когато погледнемъ на кипящата и плодоносна духовна дѣятелность на подобнитѣ корпорации: („матицитѣ“, „ученитѣ дружества“, „академии“ и пр. у Гърция, Хърватско, Сърбия, Ромѫния, които безъ нашиятъ самохвалски шумъ и часто въ много пѫ-лоши условия сѫ отишле много пѫ-далеко отъ насъ и служатъ за гордость на своитѣ народи.

Коя е причината на това мрътвило и прозябание на нашето книжовно дружество? Азъ се осмѣлихъ да побутна тозъ въпросъ, като го сматрямъ отъ общъ интересъ, защото това учреждение, ако не се лъжа, не принадлежи на дружество, или на партия, а на български народъ, който го поддържа и очаква отъ него много. Сега длъжность е на печата и на интелигенцията ни, а особенно на оная, която влазя въ състава на бълг. кн. дружество, да размислятъ.

София, 12 Май 1891.

Боянъ Благомировъ.

www.libtool.com.cn

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Источни цвѣтя, нови лирически стихотворения отъ Александръ Узунувъ. 1889—1891 г. София. Цѣна 1 левъ.

Въ послѣднитѣ години у насъ се появиха нѣколко млади поети и поетчета. Въ общо, тѣ всички произвеждатъ почти еднакво впечатление и ако би поискалъ човѣкъ да ги характеризира, да види съ какво се отличава всѣки единъ отъ тѣхъ, какви тенденции и направления прѣдставлява, мжчно би могълъ да ги отличи единъ отъ другъ. Напримѣръ, тѣ всички възпѣватъ красотата, любовьта, природата. Но красотата, любовьта и природата сж до толкозъ разнообразни, сложни, съдържатъ въ себе си такива „прѣлести тайни", щото стига човѣкъ да бжде талантливъ поетъ, за да схване тия понятия отъ разнообразни страни и ги прѣдаде въ „вълшебни форми". Всѣки единъ такъвъ поетъ, споредъ характера си, ще намѣри нѣщо особенно въ тая природа, въ всѣко красиво нѣщо. Но работата е че нашитѣ поети, като се занимаватъ съ едни и сжщи теми не показватъ особенно разбиране въ разнообразнитѣ черти, малко се отличаватъ съ оригиналность и, въ общо, много приличатъ единъ на други.

Освѣнъ поклонението на красотата, често ще забѣлежите у тия поети едно неудоволство отъ окружающата среда, едно разочарование, като че ли младитѣ поети сж се борили за нѣкакви си идеи, водили жестока борба и най-послѣ паднали сломени въ тая неравна борба. Но напразно ще търсите причинитѣ на това разочарование, напразно ще искате да узнаете кои сж били неусжщественитѣ идеали, коя е била тая ужасна борба, дѣто е сломила толкозъ сжщества въ най-крѣхката имъ младость.

Единъ отъ тия поети е и г. Узуновъ, който напослѣдъкъ, ни е подарилъ новата сбирка стихове подъ заглавие: „Източни Цвѣтя". Авторътъ е извѣстенъ въ нашата литература съ друга една своя сбирка стихове излѣзла прѣди двѣ години и съ редъ стихотворения, печатани въ разни периодически списания. При другото, г. Узуновъ се е отличавалъ, между споменатитѣ български поети, съ единъ пò обработенъ стихъ, съ языкъ пò гладъкъ. Но въ послѣдната сбирка, поетътъ вмѣсто да напрѣдне въ това отношение, като че ли е направилъ крачка назадъ. Тукъ пò-често се срѣщатъ лоши стихове, не точни опрѣдѣления на понятията и чувствата, даже цѣли непонятни фрази и пр. За да не се запремъ повече на тия недостатъци, ние ще отбѣлѣжимъ нѣкои отъ тѣхъ пжтемъ, въ примѣритѣ, когато говоримъ за поезията на г-на Узунова,

Стихотворенията въ тая сбирка сж лирически, слѣдователно, изобразяватъ вътрешния миръ на поета, неговата душа. Тука ще имаме възможность да видимъ какви мисли занимаватъ поета, какви чувства го вълнуватъ, за какво „мечтае" той. Сбирката е раздѣлена на три части: първата съ общъ характеръ, втората, като че ли трѣба да съдържа любовни пѣсни, а третята — епиграми. Но и въ тритѣ части, почти всѣкогашъ, за каквото и да говори поета, той не забравя, да спомене и за своитѣ мжки и за своето разочарование и за своята безпадеждность. Има, слѣдователно нѣщо главно, което на всѣкждѣ занимава поета, и за това нека се постараемъ да разберемъ какво е това главното.

Безъ време гаснѫтъ *нащѫ* сили
Живота става нетърпимъ,
Крьвьта застива въ *слаби* (!) жили
И чувствата въ *сѫнь недвижимъ* (?)

www.libtool.com.cn

Надежда вѣра и търпѣнѣе
Ги колебанието сломи,
Едно озлобно съмненье
Като демонъ въ духътъ ни стои.

(Стр. 41)

„Гаснатъ нашитѣ сили". „Чувствата спѫтъ". „Кръвта застива". Трѣбва да има нѣкаква причина; една млада натура, каквато вѣрваме да е на поета, трѣбва да кипи, сърдцето му да е источникъ на широки желания, душата му да ламти за велики подвизи. Виждаме противното: надеждата, вѣрата сломени; поетътъ се колебае обзетъ отъ едно озлобено съмнение. Това не е нѣщо невъзможно; твърдѣ често прѣдъ насъ стоѫтъ двѣ противоположни пѫтища и насъ ни мѫчи едно колебание; често силната ни вѣра въ нѣкой идеалъ, още при пьрвитѣ ни стѫпки се разрушава и ний се запираме вкаменени прѣдъ по̀-нататъшний пѫть на живота. Ние се лутаме отъ полумисъль на полумисъль и не знаемъ въ кое най-послѣ да вѣрваме. А може би тия неразрѣшими задачи, които се испрѣчватъ предъ насъ сѫ достояние на цѣло общество? Може би, като насъ се мѫчатъ и блуждаятъ още хиляди сѫщества? О тогава ние стоимъ прѣдъ една обществена дилема, нашата мисъль колкото и да е безрезултатна, се ще е съ значение и ползотворна, защото е плодъ на обществена мисълъ. Продължението, отъ горнето стихотворение, гласи:

А ти ощь слѣдвашь да мечтаешь,
Съ крила високо да летишь,
И братски пориви желаешь
Въ вселенната да заявишь.

Силитѣ гаснатъ, надеждата, вѣрата сломени и въ сѫщо врѣме високолетение съ крила и желание да се заявѫтъ братски пориви въ *вселенната!* Едно отъ двѣтѣ: или има таквизъ пориви въ душата на поета и тогазъ силитѣ не могѫтъ да [гаснатъ; или пъкъ ако поета е сломенъ тогава не разбираме какъ може да става дума за крила, за пориви. Но може, би поетътъ е разбитъ, сломенъаи тихо си мечтае: „Какво хубаво би било да питаѫ братски пориви, да очуда вселенната, да хвърчѫ високо, високо! . ."

Унинне въ душитѣ *мрачни* и *свободни* (!)
И скрита тайнственна тѫга
Въвъ чувствата и въвъ сьрдцата благородни
Унинне владѣй сега!

(Стр. 43)

Такова е врѣмето вижда се; „благороднитѣ сьрдца" ги е завладѣло унинение; защо ли?

Наврѣдъ мълчанието [като страшенъ духъ царува
. . . . . .
И нѣкой демонъ въ *нащѫ* сьрдца негодува
И вдига нашитѣ гѫрди.
. . . . . .
И въ туй мълчание убийственно и гробно
Застива нашия огънь

(Сѫщото стихотвор.)

Като че ли мълчанието е причина на тежкитѣ страдания на поета. Вижда се поетътъ има да каже нѣщо, сьрдцето му е прѣпълнено отъ нѣкакви

си дълбоки чувства, които той споредъ обстоятелствата на врѣмето, не може да ги искаже. Ако е така, тогава до нѣйдѣ си ще бѫде разбранъ. Но когато имаме нѣщо на сърдцето си, колкото и да се криемъ, сѐ пакъ неволно ще си искажемъ мисъльта. Ще ни разберѫтъ поне на кѫдѣ клонимъ. Но какво крие г. Узуновъ въ сърдцето си?

Години изминаха прекрасни години!
Въ борба безплодна въ шумъ голѣмъ.
И днесь заспали въ туй врачно уныние
Назадъ поглеждаме съсъ срамъ!

(Сѫщото стих.)

Имало е борба, но безплодна; владѣло е шумъ голѣмъ, а днесъ сме заспали. Лошо е било когато ставало шумъ, лошо е и сега защото „мълчанието къмъ страшенъ духъ царува“! Но може би поетътъ не одобрява шуматъ, който е билъ, мечтае за другъ шумъ, други подвизи, друго слово?

Далечъ съмъ азъ отъ тебе. . . . Ний не можемъ
Кумиритѣ си да съединимъ (да съединимъ кумиритѣ?!)
Ний двама днесъ различно се тревожимъ:
Тебъ щастие и покой (тревога ли е това?) *менъ — божемъ*
Обществений режимъ.

(Стр. 37)

Очевидно, поетътъ иронически се отнася къмъ такова едно обяснение на душевната му тревога и пустота. Но той продължава:

Гдѣ (гдѣ именно?) всичко слабо се измѫчва, гази
И губи своя гласъ
Гдѣ всичко е борба, порой, талази. . .

Тия думи сѫ вѣрни, и невѣрни: дѣйствително, въ всѣко общество по силнитѣ, по достойнитѣ зиматъ връхъ надъ пò-слабитѣ, пò-ничтожнитѣ; но тѣ сѫ и невѣрни, защото въ обществената борба нѣма таквизъ силни талази. които да завличатъ всичко слабо. Има мѣсто и за слабитѣ и за малкитѣ, но мѣсто съотвѣтствонно на силитѣ имъ. Обаче всичко не обяснява причината на разочарованието на поета.

Неволно азъ се лутамъ въ моя кѫтъ
И на Шекспира минавамъ сетнитѣ страници,
Унинието ме гризе до смъртѣ
И скуката ми нѣма вечъ граници

(Стр. 41)

Скуката на поета е безгранична и даже Шекспиръ, както се вижда, не може да го пробуди отъ тоя сънъ, да му вдъхне пò-свѣтли мисли!

Напрасно азъ се ровѫ въ тоя миръ духовенъ
Живота ми испитва нѣкой сънъ гробовенъ
И въ *непоносна скука* падамъ азъ

(Стр. 42)

Но да оставимъ вече, тая необяснима (?) скука на поета и да погледнемъ и на другитѣ страни отъ поезията му. На много мѣста, той като че ли иска да разбере общественитѣ нужди на средата въ която живѣе, да се отзове на стремленията на народа, да се „слѣе“ съ тоя народъ.

Непрѣзирай безжалостно свѣтътъ
Не страни отъ тежкитѣ му нужди
И въ полето гдѣ кипи шумътъ
Нестой съ погледъ равнодушенъ, чужди.
Дай ржка и *съ неговата честь* (!)
Приеми и ти въ редътъ участье (!). . .

(„Къмъ поета“)

Westminster Review, единъ отъ важнитѣ англійски журнали, е обнародвалъ въ послѣднята си, майската, книжка единъ анализъ на „Записситѣ на единъ осжденъ“ отъ г. Ив. Ев. Гешова, обнародвани въ XXXV и XXXVI книжки на „Периодическото списание“. Авторътъ, който запознава англійската публика съ интереснитѣ въспоминания на г. Гешова, е извѣстний на българитѣ г. Морфилъ, професоръ на славянскитѣ язици въ Оксфордъ.

Синтаксисъ на славянскитѣ язици. Г. Т. Ржига авторътъ на *Сравнительныя Этимологическія таблицы славянскихъ языковъ*, е издалъ въ Москва новъ филологически трудъ по синтаксисътъ на слав. язици. Въ него той главно се занимава съ основнитѣ видове на прѣдложението и чрезъ множество сличения на днешнитѣ славянски язици съ дрѣвнийтъ славянски, (старобългарски), доказва тѣсната имъ зависимость единъ отъ други и взаимното влияние, което сж си упражнили прѣзъ течението на вѣковетѣ. Тие сличения и сравнения, въ които ясно се вижда на кои отъ славянскитѣ язици е най-близъкъ и родственъ българскийтъ, сж любопитни не само частно за славиститѣ. Ето, напр. два примѣра, отъ оние, които привожда г. Ржига.

Цьрковно — славянски: **Званнїи не быша достоѝни,**
Руски: Званные не были достойни,
Полски: Zaproszeni nie byli godni,
Лужицко — сърбски: Hosco njebechu hodni,
Чески: Kteri pozvàno bylo, nebyli hodni,
Словенски: Povabljeni niso bili vredni
Сръбски: Званице не бише достојне,
Български: Призванитѣ не бѣхж достойни.

Мат. 22, 8.

„Другъ примѣръ:

Цьрковно — славянски: **Ѧзъ же не ѩщѹ слáвы моеѧ,**
Русски: Впрочемъ я не ищу моей славы,
Полски: Jac nie szukam chvały mojej,
Луж. — сръбски: Je pah svoju cest njepitam,
Чески: Ale ja pehledam slavy svè,
Словенски: Pa jaz ne iscem svoje slave,
Сръбски: А я не тражим славе свое,
Български: А азъ не търсж моята слава.

Иоаннъ 8, 50.

На края на книгата авторътъ е приложилъ поетически образци изъ сичкитѣ славянски язици: отъ русскийтъ (Пушкинъ), отъ полскийтъ (Мицкевичъ) отъ лужицко-сръбскийтъ (Пфулъ), отъ чеський (Колларъ), отъ словенский (Преширенъ), отъ сръбски (князъ Никола Черногорский), отъ български (Вазовъ).

Теодоръ де Банвилъ. Неотдавна се помина въ Парижъ извѣстний францѣзски поетъ Теодоръ де Банвилъ, роденъ въ 1823 г. Банвилъ е написалъ голѣмо количество поетически и драматически произведения. Най-добритѣ му сж знаменитата сбирка отъ стихотворения „Odes funambulesques,“ единъ видъ голѣма лирическа породия. **Ц-въ.**

www.libtool.com.cn

ДЕННИЦА.

СРѢЩА

разказъ

отъ

Ивана Вазова.

Въ една отъ крайнитѣ улици на София, отъ скоро прокарани и недоправени още, вървеше една не едра, но стройна и напѣта селянка, прѣмѣнена празднично, (тоя день бѣше недѣленъ), съ пъстрообшитъ сукманъ, съ чистъ бѣлъ нагрѫдникъ, по който лъщѣхѫ огърлици отъ маниста, съ нова, алена прѣстилка, забрадена гиздаво съ чървена кърпица, както ходятъ невѣститѣ кѫдѣ Вакарелъ. Тя носеше една шарена торбица.

Слънцето припичаше нетърпимо; нажеженията калдѫрѫмъ незасипанъ още съ пѣсъкъ, тукъ-тамо само позатрупанъ съ жлътъ *чакълъ*, още повече нагорещяваше атмосферата на улицата, сега съвсѣмъ пуста и глуха. Невѣстата вървеше бързо отъ страна, сирѣчь по тротуара, сега състоящъ още отъ безобразни хълмове и долове, направени отъ исхвърляната прьсть и които даваха твърдѣ мѫченъ проходъ на минувачитѣ. Когато селянката стигна кѫдѣ края на улицата, тя се спрѣ при една вратня, отворена въ единъ дълъгъ, високъ стоборъ. Тоя стоборъ заграждаше доста голѣмъ дворъ съ градина, насадена съ нѣколко дръвчета, — дребни и мършави, както сѫ всичкитѣ въ София,—и развеселена съ мораво-кадифени теменуги, съ киченста ралица и нѣколко стръка смѣсна-китка, сичкитѣ клюмнали подъ жежкитѣ лучи на слънцето. Въ дъното на двора се издигаше двоетажна кѫща, съ балконъ, и съ нѣкакво триѫгленно украшение отъ рѣзни дъски на челото, като на „шалé“.

Младата невѣста погледна прѣзъ пречкитѣ на [illegible] вратня, бутна я и влѣзе въ двора боязливо. Дворътъ бѣше пустъ, както и улицата; на прозорцитѣ не се показваше никой, макаръ че съ отварянето на вратнята издрънка и звънчето, което я съобщаваше съ кѫщата. Се-

ляпката се поозърта. и чака. Мина се нѣколко врѣме, никой не излазяше, нито пъкъ се чу нѣкакъвъ шумъ отъ вѫтрѣ, който да обади че тамъ имало живи хора. Тя си отри потътъ по лицето и пристѫпи още нѣколко крачки до кѫщата, да се намѣри на сѣнчица. Като чака и слухтѣ доста очудена нѣколко врѣме, тя похлопа на входнитѣ врата и извика:

— Стоене!

Но и на викътъ ѝ никой не излѣзе. Тя тогава забѣлѣжи, че на прозорцитѣ на долний катъ бѣхѫ спустнати завѣситѣ. Тие закрити прозорци посрѣдъ пладнѣ и това мълчание я направихѫ да помисли, че хората ги нѣма тука, оставили сѫ тая кѫща, а може-би и София. Така приличаше да е работата. При тая мисьль едно скърбно недоумѣние се исписа по челото ѝ. . . Мигаръ да си иде безъ да види Стояна, а тя е ходила осемь часа пѫть до тука, и кой знай кога ще откраднe врѣме пакъ да дойде на София. Трѣбваше поне да се увѣри, да попита на кѫдѣ е сега Стоянъ. А отъ кого да научи? Селянка проста, отдалечъ, тя никого не познаваше въ града. Тя съ голѣма мѫка намѣри кѫщата на офицерина, дѣто Стоянъ служеше денщикъ.. Тя пакъ излѣзе на улицата, за да види нѣкого. Тя съ радость сега видѣ, че тя не бѣше пуста. Изъ съсѣдната вратня излѣзохѫ нѣколко дѣца и заиграхѫ тамъ на „топъ“. Селянката се обърна къмъ по-голѣмшкото отъ тѣхъ:

— А бре срина, я слушай, камо е нашъ Стоенчу? Ти знайшъ ли нашъ Стояна?

Дѣтето я погледна очудено, па пакъ потърча да грабне топа, и не ѝ отговори нищо.

Тя повтори питанието си: тя бѣше увѣрена, че това дѣте сѳ ще да знае що-годѣ за онова, което я тъй силно интересуваше. Но и тоя пѫть тя нѣмá успѣхъ; хлапачето бѣше твърдѣ улисано съ играта си и нито се вече извърна къмъ нея. Тя изгуби надежда да заприказва съ дѣцата и хвана да назърта за другиго. Но улицата остаяше пуста нататъкъ. Минахѫ по едно врѣме двамина, троица хора, но тѣ идяхѫ отъ други улици, и неможехѫ нищо да знаятъ. Тѣ я изгледахѫ внимателно и съ нѣкакво безочливо любопитство, хубавото ѝ лице пламна отъ чървенина, и тя се извърна на друга страна. Тя бѣше забѣлѣжила днесь много подобни погледи у оние, които я срѣщахѫ, но нейнитѣ очи искахѫ погледътъ на Стояна, когото направдно дирeше. Два часа се минахѫ така, а тя стоеше исправена до стобора на тѣсната ивица отъ сѣнчица, която той правеше. Сърдцето ѝ притреперваше отъ нетърпѣние и скърбь. „Бари живъ ли е да знаѫ,“ помисли си тя. На отиде та почука на съсѣдната вратня, може тука хората да ѝ обадатъ. И тука нѣмá отзивъ; надникна даже въ прозорцитѣ на долния катъ отъ улицата, но вѫтрѣ никого не видѣ. Тя остана слисана.

— Та тука свѣтó е измрѣлъ, подума си тя, като стисна зѫбитѣ си нетърпѣливо.

Слънцето бѣше на пладнѣ. Врѣме не ѝ остаяше да чака: тя трѣбваше да тръгне и да се върне тая вечерь, макаръ и въ мракъ, въ село, ако не искаше да остане да нощува въ тоя непознатъ градъ. Другаркитѣ ѝ я оставихѫ. Тя се поозърта още малко — нищо. . . . Най-послѣ тя видѣ, че не ѝ остаяше нищо друго да прави, ами като да си тръгне, Въздѫхна дълбоко и си зе торбичката, дѣто стоеше армаганчецътъ за Стояня. Очитѣ ѝ се налѣхѫ съ сълзи при тоя видъ. Тя неволно хвьрли послѣденъ погледъ прѣзъ прѣчкитѣ на вратнята въ двора, дѣто нито я посрѣщна, нито я испраща нѣкой. Той пакъ стоеше умрѣлъ и мълчаливъ. Ненадѣйно, една врата се хлопна на дѣсно отъ нея, отгорѣ, надъ главата ѝ. Тя дигна очи и видѣ, че тая врата се отвори, на балкона на съсѣдната кѫща, обърнатъ къмъ двора, въ който тя дирѝ Стояна. Изъ вратата излѣзе една жена на години, съ достопочтенъ видъ, облѣчена въ черно, и сѣдна на хладовина на единъ столъ на балкона, наредень съ саксии съ молоха. Младата селянка рипна отъ радость, като видѣ живъ човѣкъ, съ когото да прикаже.

— Бабо, бабо! извика тя съ единъ гласъ, отъ който екна цѣлата улица. И тя залѣпи въ нея соколовиятъ си погледъ, като че ли искаше съ него да я улови и задържи, да не би пакъ да исчезне.

Госпожата, която селенката така неласкателно извика, се наклони надъ желѣзний пармаклѫкъ и я погледна съ любопитство и съ добродушенъ видъ.

— Какво е, невѣсто? попита, като гледаше хубавичкото и развълнувано лице на селянката.

— Ами дѣка се е дѣналъ капитанино, дѣто е тука?

— Нѣма ги, невѣсто, сега.

— Дѣка сѫ, бабо?

— Отишле сѫ на баня. . . въ планината. . . Сега нали видишъ — жежко, невѣсто. . . Защо ти сѫ?

Но селенката вмѣсто да отговори, попита:

— Та и момчето е съ тѣхъ, така ли?

— Кое момче?

— Момчето ми, бабо, солдатино, нали е при капитанино?

— Ха, денчикътъ ли?

— Той, той, бабо, — та ти го знайшъ! извика възхитена селянката.

— Знамъ го. . . Какво ти е то, момчето, братъ ли ти е? попита госпожата, като не можеше да прѣдполага, че то ще е синъ на тая толкова млада жена.

— Не, не, не, невѣста му съмъ! поправи я бързѣ селянката.

Госпожата се поусмихна.

— Да ти е живъ, невѣсто, добъръ юнакъ си имашъ. . . Та него ли дирѝ?

— Него, него, бабо, момчето. . . Та и то ли е съ тѣхъ?

— И то ще е, разбира се.

— Ами ти кога си го видѣла Стояна? Здравичъкъ ли бѣше? попита сега вече поуспокоената селянка.

www.libtool.com.cn

Госпожата ѝ обясни, че прѣди двѣ недѣли нѣщо го видѣла, че шъталъ по двора, здравъ и юнакъ, а прѣди десетина дена офицеринътъ тръгна за банитѣ, и разумѣва се, съ него и денчикътъ. Трѣбва да се завърнатъ слѣдъ двѣ недѣли, до колкото тя знае. Много добро солдатче, Стоянъ, и разумно. . . Тя го знае. . . Селянката зяпаше въ устата на госпожата и гълташе всяка нейна дума. Тя я запитвá още и узна всичко онова, което госпожата знаеше за Стояна; тя не знаеше какъ да се отплати на тая добра жена, дѣто я пораздума и зарадва.

— Ехъ, то, бабо, като си доде Стоянъ, поздрави го отъ мене, да му рѣчешъ три-пѫти, Мúна, невѣстата, много здраве рѣче да ти кажѫ. . . Доходú за тебе, ама те нѣмá та се не видохте... Чу ли, бабо? И кажи му, че му доносихъ нѣщичко, чурапци и дружко. . . . Ехъ, че какъ не го заварихъ. . . Сполай на тебе, че се случи. . . Селянката се наведе, развърза торбичката, загреба шъпа череши и ги поднесе къмъ балкона, отъ който я дѣляхѫ десетина метра.

— Бабо, какъ да ти дамъ да позобнешъ черешки. . . За момчето ги носяхъ. . . Заповѣдай. . .

И като видѣ, че е невъзможно да досѣгне балкона, тя направи движение да влѣзе въ портата, за да занесе черешитѣ на госпожата.

— Благодарѫ, невѣсто, недѣй се труди... Черешарка не съмь. . . Занесъ ги въ село на дѣцата. . . Имашъ ли дѣчица?

— Нѣмаме си. . . Лани се женихме.

— Отъ кое село бѣше ти?

— Отъ Поповци, ей, тамъ далекъ въ планината, задъ Вакарелъ, сега него щѫ гонѫ. . . отговори селянката, като завърза торбата си.

— Далъ ти Господъ сила, булка, каза госпожата, като гледаше прѣзъ покривитѣ жълтеникавитѣ баири въ оризонта на истокъ, задъ които бѣше селото на селянката. Стояновица нарами торбата, па се обърна, като да каже сбогомъ на госпожата; но тя се замисли малко, лицето ѝ се позамрачи и стана меланхолическо; тя пристѫпи пò-близо до балкона за да може пó-ниско да говори:

— Ехъ, азъ щѫ си вървѫ, а на Стояна нашъ, като си дойде много здраве му кажи. . . Три пѫти, кажи, Мина заржча да ти рѣчѫ много здраве. И кажи му, бабо, че много ми жали душата за него. . . Милѣѫ си го, милѣѫ си го, та, така е. . . Криво ми е много. . . И тамъ ме много мѫчатъ, на село. . . . свекъръ и свекърва. . . . Искахъ да го видѫ, та да му се поплачѫ и нему, да знае баремъ и онъ. . . . . Имаше още много, много да му кажемъ. . . . Нѣма го, нѣма го, нали видишъ? Очитѣ на селянката се насълзихѫ и гласътъ се растрепера отъ вълнение. Но тя се догади, че е неприлично така прѣдъ чужди човѣкъ да говори такива нѣща, и тури край на излиянията си:

— Прощавай, бабо, и кога дойде Стоянъ, три пѫти му кажи много здраве отъ мене. . . Милѣе те, кажú, много Мина. . .

Стояница отмина нататъкъ. Тя вървеше съ олекнало сърдце и радостна, че пакъ разбра Стояна, че знае какъ е и кѫдѣ е — тая добра жена я утѣши и зарадва. Тя тъй много ѝ разправи за Стояна — сѣ едно, като че го е видѣла самичка, като че е приказвала лично съ него. Добрѣ, че я проводи Господъ да излѣзе на чердачето, а то насмалко щеше да тръгне така, като дива... Но жалбитѣ, които така случайно повѣри, и непълно — на чужди човѣкъ, размѫтиха ѝ душата, раната ѝ се разврѣди, заболѣ я, заболѣ я много. . . А сега, — пакъ на село отива, самичка и безпомощна тамъ, и мѫкитѣ я пакъ чакатъ, черенъ животъ при лоши хора. . . Охъ какъ е лошо. . . Едвамъ се истърва да дойде тука. . . Послѣ, мислитѣ ѝ минахѫ на по-ясна картина: види Стояна сега, тамъ нѣкѫдѣ въ планинитѣ, дѣто го е завелъ капитанина, — дѣ ли ще е, тя не знае. . . . но види зелена шума тамъ, стръмни борови гори и сѣнчасти долини, дѣто шурти пѣнлива бистра рѣчица... Навѣрно, такова е мѣстото дѣто е сега Стоянъ, въ планина такова сѣ бива: зелено и хладовина. . . . И дойде ѝ на ума рѣкичката и долинката въ тѣхната планина, дѣто тя бѣлѣше платно, и старата клоняста върба: тамъ най-напрѣдъ бѣ се срѣщнала съ Стояна... тамъ се бѣхѫ залибили... Колко врѣме, много ли мина отъ тогава?.. Много се вижда, а нѣма двѣ години. И какви години? Два мѣсеца стояхѫ сгодени, мѣсецъ женени; послѣ отиде Стоянъ на война и тя остана, като вдовица. . . Па черно чернило. . . . Ни радостьта си не усѣти, ни булчинството си видѣ. . . Па и отъ Стояна най-напрѣдъ жаленъ хаберъ довтаса: и Стоянъ се мѫчалъ тамъ, дѣто го турили въ войската, дѣто го учили да играе съ пушка. Оня капитанинъ бѣше лошъ, бийше го съ юмруци въ лицето, когато не можеше да стѫпне право, горкиятъ Стоенчо, и веднажъ му бѣше счупилъ челюстьта, но тя узна това само когато той излѣзе здравъ изъ болницата. . . Послѣ отъ много вървежъ на нѣкѫдѣ пакъ бѣше падалъ тежко боленъ — не бѣше наученъ Стоенчо на такъвъ другъ животъ — хеле пакъ оздравѣ. . . . Не видѣ и той бѣлъ день, клетиятъ, подъ оня капитанинъ. . . . Току отъ три мѣсеци си отдѫхна, когато го ве сегашниятъ му капитанинъ. . . . Той ѝ се хвалѝ много въ писмо: отъ сѣка страна по-добро било. . . . А сега Стоянъ е още по-веселъ тамъ въ планинитѣ, на зелено, на хубаво. . . Колко остая още докатъ го пустнатъ? Една година. . . Една година е день, ама една година е и вѣкъ. . . . Не, ама тя пакъ ще дойде слѣдъ мѣсецъ, каквото да стане, ще хвръкне и дойде да види Стояна. — Съ подобни мечтания въ главата, Мѝна продължаваше да върви изъ улицитѣ, безъ да обърне внимание на нѣщо, безъ да види нѣкого отъ стотинитѣ хора, мѫже и жени, които срѣщна. Тя нѣмаше какво да вижда, градътъ бѣше мрътва и глуха пустиня за нея щомъ нѣмаше въ него Стояна. Тя машинално само се отбиваше ту на една страна, ту на друга, за да даде пѫть на пайтонитѣ. Тя се бѣше озовала въ многолюдната Витошка улица, и вървеше изъ срѣдата ѝ. Изведнажъ Мина съгледа, че право срѣща нея се зададе нѣкакъвъ черенъ купъ, нѣкакво странно нѣщо, за което никога не може да си въобрази какво ще е. То-

гава тя се отби на тротуара и се спрѣ да види какво минува: видѣ едни черни кола, цѣли почернени, и малко друго-яче, които тегляхѫ полека два черни коня; вѫтрѣ въ колата лежеше само единъ дългъ черъ ковчегъ, а отъ прѣдѣ бѣше сѣдналъ при возача-солдатинъ, попъ съ кръстъ въ рѫка и съ патрихилъ на рамена. Задъ колата вървѣхѫ на два реда солдати. Мина зяпаше въ недоумѣние; тя се не догаждаше, че вижда погребението на единъ войникъ, разбра само че това шествие има нѣкакво черковно, религиозно значение, разбра това по попа, който стоеше на колата съ кръстъ и по мѫжетѣ, които си сваляхѫ шапката, при срѣщата на черната колесница. . . . Тя си продължи пѫтя пакъ. Тя не попита никого какво бѣше това, за да удовлетвори любопитството си... Градски работи. Малко ли чудесии вижда въ тоя градъ, които нито е сънувала? Но ней що ѝ трѣбатъ сичкитѣ тие чужди хора и чужди работи? Само Стоянчо ѝ е милъ, друго нищо нѣма за нея интересно, и въ тоя градъ, и на свѣта. Едничкото нѣщо, което ѝ поговори на сърдцето бѣхѫ войницитѣ, тя виждаше въ тѣхъ Стояновитѣ другари, кой знай, може-би и нѣкой отъ тие момци да се познава, да сѫ приятели съ Стояна. И тя се пакъ извърна и гледа нѣколко врѣме съ умиление отходящия нататъкъ взводъ на войницитѣ. . .

Когато Мина щеше току да улови друга улица, тя видѣ на желѣзната чешма, че се мияхѫ нѣколко солдати, и инстинктивно хвърли очи на тѣхъ, като че искаше въ тѣхъ да види мѫжа си, макаръ че тя хубаво знайше, че мѫжътъ ѝ не може да бѫде тука. Но пакъ това не биде напраздно. Тя видѣ единъ отъ солдатитѣ съ отхлупена назадъ шапка, който си обрисваше лицето съ кърпа, и го позна. Той бѣше отъ село. Тя тиришката отиде при него.

— Димитре! извика тя весело.

— Добрѣ дошла, Минке?

Войникътъ я присрѣщна и ѝ подаде рѫката си. Първата дума на Мина бѣше за Стояна: виждалъ ли се е скоро съ Стояна, какъ е Стоянъ, и му расправи какъ го дирила, но билъ отишълъ съ капитанина си нѣкѫдѣ. . .

Войникътъ я изгледа позачудено.

— Кѫдѣ е отишълъ? попита той.

— Ами на банитѣ, съ капитанина си и съ жена му.

Димитровото лице доби недовѣрчиво изражение.

— Наздраво знайшъ ли, Мино? Кой ти каза?

— Те нали ти азъ думамъ, Димитърчо, оная жена нѣма да ме лъже? каза убѣдено селянката.

— Какъ? чудно. . . . . Та той излѣзълъ изъ болницата? извика смаянъ войникътъ.

Селянката го изгледа сърдито.

— Та ти сънувашъ, ти нищо не знайшъ, Димитре. Отъ болницата Стоенчо е излѣзълъ още миналата година... Той два-пѫти бѣше въ болницата, а сега слугува при капитанинъ, въ кѫщата му, и капитанина го завелъ съ себе и на банитѣ. Та единъ часъ нали приказвахъ съ старáта жена!

Войникътъ климна съ глава отрицателно. Той разумѣ заблуждението на Мина, стана му много жално за нея. Но строгоститѣ на войнишкия животъ затвърдѣватъ чувствителностьта на сърдцето, и той каза безъ забикалки:

— Какво ми пѣйшъ ти, Мино? Стояна го запесохѫ на болницата. Злѣ билъ, казватъ... Я по-добрѣ иди да го видишъ, хазяръ си тука,.. Хай иди, поздрави го и отъ мене... Хей, тамъ болницата... Прошавай...

И Димитръ, като ú расправи посоката на болницата, се затече да стигне другаритѣ си, които се бѣхѫ запѫтили къмъ казармата.

Краката на Мина се подкосихѫ. Свѣтътъ хвана да ú се върти прѣдъ очитѣ, и мислитѣ ú се забъркахѫ. . . . . Тие страшни думи на Стояновия другарь изгониха всичкитѣ благи чувства и сладка увѣренность въ душата ú. Тя незнаеше защо, но Димитровото съобщение миришеше така на истина, на най-страшна истина. . . Пакъ въ болницата, пакъ въ болницата, Боже! Страшно ú бѣше сега. Като се посвѣсти малко, тя се запѫти, като пияна, излѣзе на полето, на зелената равнина, и видѣ бѣлитѣ сгради на болницата. Подиръ много лутане и распитване тамъ, тя узна къмъ кого трѣбва да се обърне за да пита за Стояна и да поиска да я пустнатъ при него.

— Какъ му е името на болния? попита нетърпеливо чиновникътъ, човѣкъ барачестъ и намръщенъ, като я изгледа строго отъ глава до крака.

— Казахъ ти я: Стоянъ го викатъ, отговори Мина съ схванатъ гласъ и съ глава зашеметена отъ миризмитѣ на болничнитѣ лѣкарства.

— Стоянъ, кой? чий? името на баща му?

— Стоянъ Тасковъ, Таско думахѫ баща му.

— Отъ кое село?

Мина обади името на селото.

— Кога е постѫпилъ тука?

— Че знамъ ли? Димитръ ми каза, че десетина дена има отъ ка' го докарали тука.

Мина впери уплашено очи въ лицето на чиновникътъ, който хвана бързо да прѣлиства нѣкакъвъ тефтеръ.

Двѣ-три минути той търси, съ начумерено чело, па най-послѣ каза:

— Нѣма го тука, не е постѫпалъ тука такъвъ болникъ.

Сърдцето на Мина се прѣмѣтна отъ радость. Надеждата я съживи.

— Нали го нѣма тука? Оная старáта жена право ми казваше, че е отишълъ съ капитанина си на баня, въ планината. . . Защо ме излъга Димитръ, та ме уплаши? Азъ знаяхъ, че Стоянъ е далеко сега, азъ знаяхъ... знаяхъ. . . гълчеше радостно Мина на чиновника, като че искаше да дѣли съ него щастието си. . . Какъ ú се видеше добъръ тоя човѣкъ

сега. Макаръ, че е така начумеренъ и лошъ отъ пръвъ пѫть, пъкъ стои нѣкакъ-си хубаво лицето му сега, и ти се иска да го гледашъ. . .

— Нѣма го тука! повтори чиновникътъ, като оттикна тефтеря и се залови за първата си работа.

www.libtool.com.cn

Мина разбра, че нѣмаше вече тука работа, и излѣзе въ двора. Гѫрдитѣ ѝ се распустнаха на свободния въздухъ. Тя се запѫти къмъ вратнята. Но въ това врѣме я извикаха отъ прозорца на кантората, отъ дѣто току-що излѣзе. Тя се извърна, па извика плахо:

— Ухъ, забравихъ си торбата.

И тутакси се повърна тамъ дѣто я повикаха, за да си я земе. Тя я намѣри до вратата, дѣто я бѣше сложила, грабна я и тръгна да излѣзе.

— Чакай, булка, кѫдѣ отивашъ? извикаха изъ писалището. Тя се извърна и видѣ тамъ сега двама души, надъ единъ тефтеръ. Очевидно, не за торбата я викаха — тѣ на-дали бѣха я забѣлѣжили, а друго нѣщо имаше да ѝ кажатъ.

Тя се повърна и се спрѣ зачудена.

— Какъ викаха твоя мѫжъ? — попита другиятъ голобрадъ чиновникъ, когото одѣвѣ нѣмаше въ писалището.

— Стоянъ Тасковъ, отъ село Поповци — отговори натъртено Мина.

— Отъ Поповци: Стоянъ Атанасовъ, прѣдаденъ отъ капитанъ Начевъ . . . . произнесе голобрадиятъ чиновникъ, като натискаше нѣщо съ пръсти на тефтеря.

— Да, той е, избъбра другиятъ.

Послѣ и двамата се посшушукаха. Голобрадиятъ чиновникъ искокна.

— Тука ли билъ?

— Почакай малко, невѣсто! каза ѝ другиятъ, като запали цигаро и зе перото отъ ухото си да пише.

Мина остана като закована. Какво имаше? Стояна ли щяха да изведатъ?

Върна се скоро младиятъ чиновникъ, съ една вълнена торбица съ черни рѣзки, въ ржката.

— Стрино, земи тая торбица, та си я носи!

Мина пое торбата неволно и зачудена.

— Стояновата торба! искрѣщя тя, и погледна въ недоумѣние двамата чиновника.

— Да, занеси я у васъ. . . Тукъ сѫ неговитѣ вещи. . . Господъ го прибра, невѣсто. Днесь го закопаха, каза бързо чиновникътъ, за да не продължава неприятнитѣ обяснения.

Мина се хвана за главата, искрѣща, та понесе цѣлото здание. Па се тръшна до вратата, отчаяна и луда; тя захълца и вайкаше и стискаше Стояновата торба. Тие раздирателни викове пронизваха душата на човѣка.

Чиновникътъ скоро изгуби хладнокръвието си; той извика сърдито:

— Булка, стига, стига, иди си. . . Мѫжътъ ти умрѣлъ — е, умрѣлъ; и у васъ да бѣше пакъ щеше да умре... Хай не пискай, върви си...

Мина го не чуваше въ отчаянието си.

Тогава той сериозно се ядоса:

— Чувашъ ли, извика той, като стана, — не обичамъ да ми пискатъ! . . Едно солдатче, а прави салавать и олелия, като че е умрѣлъ фелдмаршалъ. . . Чортъ побери! завърши той ниско.

Когато Мина излѣзе изъ вратнята на болницата, съ двѣ торби на гръбъ, намѣсто една, тя тръгна на посока, безъ да знае на кждѣ отива. Така, тя се озова пакъ въ града, въ Витошка улица. Тя вървеше и хълцаше, и очудваше оние, които я срѣщахж. Но скоро тя се сепна, озърна се, и се спрѣ. Тя се спрѣ именно на онова мѣсто, дѣто се бѣ спрѣла и по-напрѣдъ—за да гледа любопитно погребалната колесница. И изведнажъ ѝ дойде на ума тая колесница, и попа, и войницитѣ, и дългия черъ ковчегъ. И ужасно откровение озари умътъ ѝ сега.

— Майчице! ами, че той е билъ одевѣ! извика тя и заплака съ сичкиятъ си гласъ, като се облѣгна до стълпа на фенеря.

Единъ стражаринъ я приближи и бутна за рамото:

— Невѣсто, не смущавай публиката на улицата! каза ѝ той строго.

Мина се отплѣсна отъ него и бързо се запжти на горѣ: сега тя вече съзнателно отиваше, тя отиваше по диритѣ на черната колесница, на гробищата. . .

Мина замръкна не много далечъ отъ София и ношува въ едно кжрско ханче. Тя пакъ видѣ тая нощь Стояна — видѣ го въ нѣкаква весела планина, дѣто широки сѣнки падатъ отъ кичеститѣ джбове, а шуртенето на хладната балканска рѣчка вечерникътъ разнася на далечь... Тя си спомни, че бѣ сънувала, че Стоянъ билъ умрѣлъ, че тя е ходила и падала на гроба му. Какъвъ страшенъ и лъжливъ сънь! Тя благодареше Бога, че било това сънь. . . . Цѣла нощь бълнува и пъшка тя. . . И кога се пробуди, тя сичко помнеше, сичко, но не можеше да разпознае кое бѣше истинното, и кое бѣ чисто сънь.

Изведнажъ съзрѣ торбичката съ чернитѣ рѣзки! . . .

---

www.libtool.com.cn

ХРИСТО БОТЕВЪ.

Критическа студия. *)

III.

Подиръ това общо бѣжливо очертание нравственната личность на Ботева и отношението му къмъ епохата, въ която се е появилъ и работилъ, ние ще се спремъ върху неговата поетическа дѣятелность. Именно, тя е и най-важната за насъ, защото тя е главната титла на популярностьта на името му днесь; на нея той длъжи дѣто се запазва блѣсъкътъ на ореола му, прѣдъ който блѣднѣятъ ореолитѣ на другитѣ войводи и революционни дѣйци, инакъ храбри синове на България и не по-малко геройски умрѣли за нейното освобождение. Въ лавровий вѣнецъ на Ботева — героятъ, се вплитатъ и вѣчно зеленитѣ листа на миртътъ, който киче челото на пѣвецътъ. Тие послѣднитѣ и запазватъ неувѣдаемостьта на тоя вѣнецъ. Кернеръ въ Германия, Петефи въ Маджарско, Ботевъ у насъ сж типоветѣ на оние герои-пѣвци на свободата, която сж запечатали съ кръвьта си своитѣ пѣсни, и които сж толкова рѣдки въ аналитѣ на историята. Смъртьта въ Врачанский балканъ на Ботева едва ли ни се би виждала така величава, ако да я не прѣдшествуваxж пѣснитѣ, а пѣснитѣ на Ботева едва би имали това живо обаяние на насъ, ако да ги не бѣше послѣдвала и оправдала казанната геройска смрьть — И талантътъ и доблестьта често иматъ нужда отъ едно щастливо групиране на обстоятелството за да оставатъ едно по-далечно ехо въ бждщето. Само гениятъ се отнася съ прѣнебрѣжение къмъ тие или други окржжающи условия, и смѣта само на себе си, за да си оздрави властьта възъ врѣмената и поколенията, които иджтъ. Той стои вънъ отъ епохитѣ и по-горѣ отъ человѣчеството.

На Ботева се е паднала честьта, — единъ отъ всичкитѣ български дѣятели, — не само да има най-подробна биография, **) да бжде най-релйефно туренъ въ новата ни история, да бжде въспѣтъ отъ поезията ни; но още да се радва на единъ видъ *безусловенъ* култъ, който повече почива на едно патриотическо екзалтирано чувство, нежели на зрѣла и трѣзва оцѣнка на заслугитѣ му. За неговитѣ жарки поклонници малко е било да го признаятъ герой и талантливъ поетъ, сирѣчь, да останатъ въ границитѣ на истината: тѣмъ сж трѣбвали епитети още по-силни и гръмливи, възхваления високопарни, оцѣнки безгранично ласкателни, биющи въ очи съ

*) Продължение отъ книжка 6.

**) *Опитъ за биография на Христо Ботевъ*, отъ З. Стояновъ; *Критика* на сжщата книга съ допълнителни свѣдѣния, отъ Ст. Заимовъ; характеристика на Ботева въ расказа *Неотдавна* (сп. „Наука“ год. I;) и пр.

www.libfool.com.cn

своята страстность и неумѣренность. Тая идолатрия въ крайноститѣ си достига даже до комизмъ. Така, Ботевъ бѣше нарѣченъ просто на просто *поетъ-гений* и *гений-поетъ;* биде нарѣченъ *Байронъ* на България и български *Лермонтовъ* (въ поезията) и *Безконеченъ;* *) Ботевъ е *роденъ отъ необеснимить стихии (?) да бѫде голѣмъ човѣкъ, да води подиръ си тълпитѣ, да заповѣдва и да прави епохи!* Ботевъ не е отъ *обикновеннить смъртни сѫщества;* Ботевъ на свое врѣме билъ: и *царь, и законъ, и народна воля, и бюджетъ и заемъ и сичко!* (?!) Останалитѣ петь милиона българи биле *стадо отъ животни. (!) Такива хора* (като Ботевъ) *правятъ исключение отъ общия кодексъ (?), тѣ и тѣхнитѣ дѣла* (думата е за кражбитѣ и прѣстѫпленията) *не сѫ подсѫдни на общитѣ сѫдилища на обикновеннитѣ хора* **); да бѫде *Дантонъ*—за Беотева е малко—той би могълъ да бѫде пьрвий консулъ въ Франция—*Наполеонъ Бонапартъ!* ***) Въ тържественнитѣ празднувания годишнината му чухѫ се въстържени панегиристи, отъ словата на които се добиваше заключение, че комахай не Ботевъ ли е освободительтъ на България! „Du sublime au ridicul il n'y a qu' un pas“ ****) е казалъ пó-горцѣ споменатий великъ мѫжъ. Обаче, тие и подобни прѣхласнати хвалби, които повече правятъ честь на нашето национално самоуважение, нежели хвьрлятъ свѣтлина възъ дѣйствителний образъ на Ботева, и те правятъ да се усмихнешъ, имать нѣщо добро и достопохвално въ себе си: това чувство на собственно достойнство заслужва даже да бѫде насърдчено у единъ народъ, който прѣзъ цѣли вѣкове е навикналъ да гледа че го прѣзиратъ и самъ се е прѣзиралъ. Отъ тая гледна точка, това невинно самообожание намира своето оправдание, то е натурално, то е исторически право; да. единъ отъ вчера политически заживѣлъ народъ, като нашиятъ, богатъ съ едно дълго минало отъ срамове и унижения, има право да цѣни и да възвеличава великитѣ си синове, особенно, като сѫ тъй малко. Патриотическиятъ шовинизмъ, осѫдителенъ и грозенъ, защото е застрашителенъ — у голѣмитѣ народи, съставляющи стари и велики политически тѣла, е повече нуженъ на новитѣ държавици, на малкитѣ народи; той държи на щрекъ тѣхното национално съзнание и ги държи будни — прѣдъ тѣхнитѣ исторически задачи. Ако самоунижението и самобичеванието е висока христианска, добродѣтелна чьрта, у единъ частенъ човѣкъ, то тя е негодна въ характера на единъ народъ, окръженъ отъ условия, заплашителни за неговата самостоятелность и самобитность. Въ тоя случай смиренността е самоотричане отъ историческата си роля. Разумѣва се, че това чувство, довѣдено до крайния си прѣдѣлъ, се прѣвръща въ националенъ порокъ, богатъ съ гибелни послѣдствия, които въ всемирната история носатъ названията Ватерло, Седанъ, Сливница. . . . Впрочемъ, ако ние допущаме до извѣстна степень намѣсата на това егоистическо чувство въ парадното прославление на нашитѣ народни дѣйци, то ние

*) Ст. Заимовъ.
**) З. Стояновъ.
***) „Неотдавна.“
****) Отъ великото до смѣшното има една стѫпка.

му непризнаваме никакво мѣсто въ критическата оцѣнка на тѣхната дѣятелность, особенно, когато тая оцѣнка правимъ за сами насъ си, и вече въ епоха, сравнително отдалечена отъ тѣхната. И двѣтѣ тие обстоятелства налагатъ, и позволяватъ въ сѫщето врѣме, на българския критикъ съвършенно обективно, спокойно и сериозно отношение къмъ задачата му.

Прочее, нека да оставимъ на страна и *геній-поетъ* и *Лермонтова* и *Байрона* и пр. „трескучи“ думи и да вземемъ Христа Ботева, писателтъ, самъ по себе си, какъвто си е той прѣдъ насъ и за насъ, безъ патріотическата мѫгла, съ която е завиванъ. Той и нѣма нужда отъ нея.

IV.

Въ Ботева — писателя, на първи планъ излазя поетътъ. По събранитѣ въ едно и обнародвани поетически произведения негови, лесно може да се констатира талантътъ му, както и да се схване прѣобладающий елементъ въ поезията му, да се опрѣдѣли духа ѝ, да се измѣри кръгозорътъ ѝ. Това е задача толкова по̀-лесна че поетическото творчество на Ботева се е проявило въ твърдѣ ограничена и несложна форма: то се състои всичко-всичко въ двайсеть стихотворения. Но тие стихотворения, или повечето отъ тѣхъ, сѫ достатъчни за насъ за да видимъ въ Ботева единъ природенъ, силенъ, оригиналенъ, поетически талантъ, почти винаги подгрѣнъ отъ истинско вдъхновение, отъ неподдѣлно и искренно чувство. При една жива фантазия и смѣлъ полетъ, той съединява яркостьта на формата, байкостьта на фразата, леснотията и техническото владѣние на стиха. Въ това отношение мѫчно може да се прослѣди какво-годѣ постепенно развитие и градация въ таланта му. Той е излазялъ еднакво завършенъ и въ най-първитѣ стихотворения, както и въ най-послѣднитѣ; тамъ нѣма да видишъ ученикътъ прѣди майсторътъ, невѣрнитѣ стъпки, боязливостьта на първия опитъ, прѣди укрѣпването и самоувѣренната смѣлость на похвата. Талантътъ на поета какъвто се е проявилъ въ най първитѣ пиеси: *Хайдути* и *На ирощаване* (1866—1868) такъвъ отива, такъвъ си остава, съ сичкитѣ си достойнства и недостатки, и до най-сетнешното му стихотворение: *Обѣсването на Василя Левски;* никаква кулминационна точка, каквато трѣбва да се намира въ всяко нормално развитие на каквато и да бѫде духовна сила. Той си замръзва на една точка, той си намира формата, и не я напуща вече, той си запазва първолначалний печатъ и си остая навредъ оригиналенъ, своеобразенъ и едностранчивъ; недостатъченъ, но силенъ. Било въ стихотворенията, написани въ духа на народнитѣ пѣсни, било въ чисто искуственнитѣ, обладающи условнитѣ форми на съврѣменното стихосложение, тие чърти на Ботевия талантъ личѫтъ и се поддържатъ упорно. Ботевъ, както и другитѣ писатели-революционери, не е можалъ да избѣгне неблагодарното влияние на нѣкои условия, които сѫ могле сѫмо злѣ да повлияятъ на осъвършенствованието на неговото писателско дарование. Всевъзможни тревоги отъ политически или отъ частенъ характеръ, послѣ, великата цѣль, която е засло-

нявала всички други интереси въ областьта на чистото искуство, сж се отразили и възъ художественното творчество на Ботева, и то неблагоприятно, макаръ и далеко не въ такъва степень, както у Любена, напримѣръ. Бързината на всякждѣ е оставила своитѣ слѣди. Ни едно стихотворение на Ботева, даже отъ най-хубавитѣ, не е на сякждѣ издържано въ формата си, не въ всичкитѣ си части еднакво удовлетворява художественнитѣ изисквания, естетиката или просто добрия вкусъ. Ири нѣколко прѣвъсходно испълнени куплети, изведнажъ се спъвашъ въ единъ слабъ, или неправиленъ, или лошавъ. Това чредуване на слабото съ изрядното, особенно се забѣлѣжва въ художественнитѣ стихотворения, за техниката на които сжществува неоспоримъ критериумъ. Така, въ прѣкрасното стихотворение *Хаджи-Димитръ,* (за насъ то, съ *На прощаване,* сж двѣтѣ най-изящни и поетически между сичкитѣ Ботеви), въ което вѣе силна фантазия, и е наръсено съ поетически чаровни картини, стои технически такъвъ куплетъ:

Лежи юнакътъ, а на небето
Слънцето спрѣно, сърдито *пече;*
Жътварка пѣе нейдѣ въ полето
И кръвьта още по̀-силно *тече!*

По сила и по о́бразность тоя куплетъ не пада по́-долу отъ другитѣ, но *технически* той е неправиленъ въ вториятъ си и четвърти стихъ, тѣ ритмуватъ съ думи, които иматъ ударението си на послѣдний слогъ, а би трѣбвало, еднакво съ сичкитѣ стихове въ пиесата, да го иматъ на прѣдпослѣдний слогъ. Това отклонение, още по́-добрѣ се забѣлѣжва при пѣнието на *Хаджи-Димитра:* за да запази кадансътъ, пѣющиятъ се принуждава да произнася присилено „слънцето пе́че," и „кръвьта по́-силно те́че," (т. е. вмѣсто настояще — минало врѣме!) Тая погрѣшка за жалость се повтаря и въ най-послѣдний куплетъ, и спрѣпа музикалностьта и неприятно нарушава армонията на цѣлото стихотворение.

Въ пълното съ искренно и тжжно чувство стихотворение *Майцѣ си,* слѣдъ прѣкрасното начало:

Ти ли си, мале, тъй жално пѣла,
Ти ли си мене три годинъ клела,
Та скитникъ ходж, злощастенъази,
И срѣщамъ това, що душа мрази,

иде куплетъ, който се завърша съ слѣдующитѣ стихове:

Та мойта младость, мале, зелена,
Съхне м *въхне,* люто *извѣхна.*

Малко по́-нататъкъ иде тоя куплетъ:

Освѣнъ тебъ, мале, никого нѣмамъ,
Ти си за мене любовь и вѣра;
Но тука вече не се надѣвамъ
Тебе да любж: (?) сърдце догаря.

Подчъртанитѣ отъ насъ два послѣдни стиха сж съвсѣмъ слаби, и по формата си (тѣ сж ритмувани лошо: *надѣвамъ* съ *нѣмамъ, вѣра* или *вяра* съ *догаря*) и по мисъльта си, която е расточена, безжизнена и тъмна.

И по́-послѣ:

Много азъ, мале, много желаяхъ,
Щастие, слава да видимъ двама;
Сила усѣщахъ — що не желаяхъ?
Но за вси жалби приготви яма.

Четвъртиятъ стихъ е присиленъ, па и безсмисленъ.

За жалость, това стихотворение, единственното въ което се чуе задушевна и нѣжна лирическа нота, е пълно повече отъ всичкитѣ други съ подобни небрѣжности въ отдѣлката си. Но, като подтвърждава нашето твърдѣние за дакунитѣ въ таланта на Ботевъ, то дава ни възможность да се убѣдимъ въ неговото вѣрно поетическо чутие и способность на самокритика — въ поправкитѣ на сжщото стихотвврение.*)

Ние цитираме тие поправки въ паралелъ съ първообраза:

Съхне и вѣхне, люто извѣхна, —

е исправено така:

Съхне и вѣхне, люто ранена;

Но тукъ вече не се надѣвамъ
Тебе да любж: сърдце догаря! —
На нищо вече не се надѣвашъ,
Сърдце е пълно съ злъчка безъ мъра

Но за вси жалби приготви яма —
Сждбата моя ископа яма —

Ние счетохме за нужно да се спремъ на тие поправки**) и за друга една причина: тѣ ни доказватъ, че ако Ботевий поетически талантъ е останалъ на една точка, доста висока, но много далечъ отъ съвършенството, то той е билъ способенъ за по́-нататъшно и успѣшно развитие, при по́-благоприятни условия, които на Ботевъ сж липсвали.

Подобни несъвършенства, небрѣжности въ обработка на формата, дисонанси въ музикалноетьта и пластиката на стиха, не сж рѣдкость и въ другитѣ пѣсни, било въ просодията, (тя съвсѣмъ липсва въ стих. *До моето първо либе*), било въ ритмуването. — Въ отношение на ритмитѣ, оосбенно, се забѣлѣжва нехайство, непозволително за единъ поетъ, който е доказалъ, че обладава *чувството на формата*, за единъ поетъ — *художникъ*, какъвто е Ботевъ. Много е пострадало отъ къмъ тая страна напоеното съ хайдушки духъ стихотворение, което се захваща съ стиха: *Зададе се облакъ теменъ*. Въ него мжчно можешъ да познаешъ

*) Виждъ сбирката отъ Ботевитѣ стихотворения, издадена отъ З. Стояновъ, стр. 18.

**) Ботевитѣ стихотворения, обнародвани най-напрѣдъ въ вѣстници, бѣхж прѣпечатани, въ *поправенъ видъ*, въ отдѣлна книжка („Пѣсни и стихотворения на Хр. Ботевъ и Ст. Стамболовъ“ 1875 г.).

автора на музикалното стихотворение *Хаджи-Димитръ*, писано и то въ 1873 год., нѣколко мѣсеца по́-рано отъ прѣдмѣтното; не допускашъ, че това е Ботевъ който ритмува *темень* и *дребень*. *балкана* и *страшна*, *влдчи* и *очи*, *помна* и *Стойна*, *питамъ* и *отивамъ*; съжелявашъ това още повече, като видишъ че тие прѣсилени, лоши ритми се чредуватъ съ други — богати, пипани отъ майсторска ржка.

Ние указахме тука само на вънкашнитѣ грапавини и недостатки, и не се още коснахме до вжтрѣшната, идейната страна на Ботевитѣ стихотворения. Колкото и да е второстепенно нѣщо формата, тя е тѣсно свързана съ вжтрѣшното съдържание и когато послѣднето е добро и изящно, то проси да се изрази въ изящни форми. Сжщностьта на поетическиятъ талантъ собственно и състои въ съчетанието, обладанието на тая двояка способность за възприимането хубавото и възпроизвеждането му въ прѣкрасенъ образъ. А понятието за прѣкрасното е несъвмѣстимо съ недостатъчното, съ грубото, или слабото. — Отъ единъ талантливъ и художникъ поетъ, какъвто е тоя, съ когото се занимаваме, критиката има право да иска да съединява еднакво силно и двата горѣказани духовни факултети, и да бжде строга къмъ дисхармонията въ тѣхъ. Възражението, че Ботевъ се е намиралъ въ несгодни обстоятелства, за да дообработва стихътъ си, или пъкъ това, че ако той би искалъ само, би могълъ да го направи съвършенъ, или, че за хатжръ на вжтрѣшното съдържание трѣбва да се примижи прѣдъ външнитѣ кусури — твърдѣ слабо пледира за поета. Единчкото, що може то да стори, е да ни обясни присжтствието на тие послѣднитѣ — не да ги направи невидими. Сждътъ на художественатa критика, която се опира само на незиблемия принципъ на истинното и изящното, е много по́-строгъ отъ сждътъ на заклетитѣ сжници, и не припознава никакви смекчителни обстоятелства. Той трѣбва да бжде толкосъ по́-съвѣстенъ въ опрѣдѣлението добринитѣ и недостаткитѣ въ произведенията на поета, когато тѣзи произведения се поставятъ за образци на юношество.

Като изключимъ горѣпосоченитѣ погрѣшки, прѣимущественно въ формата имъ, Ботевитѣ стихотворения, — тоесть, повечето отъ тѣхъ — притежаватъ цѣнни достойнства, образцови страни. Въ тѣхъ българската рѣчь е излѣзла удивително енергична, изразителна, добила е звучность и музикалность; мисъльта му, кипяща и моментална, е намѣрила и подбрала силни ноти и ярки форми за изражението си. Язикътъ въ ржцѣтѣ на Ботева е единъ непокоренъ инструментъ, но който той умѣе да пипа смѣло и вѣщо, макаръ и не всегда внимателно; той съ лесното искарва отъ него мощни звукове — покъртевающи, и хармонирующи съ чувствата, които сж ги родили:

Тежко, тежко! Вино дайте,
Пиянъ дано азъ забравж,
Туй, що, глущи, вий незнайте
Позоръ ли е, или слава.

Да забравж край свой роденъ
Бащина си мила стряха,

И тѣзъ, що въ менъ духъ свободенъ,
Духъ за борба завѣщахъ.

www.libtool.com.cn

(Въ механата).

Ботевъ има нѣкои цѣли лѣни отъ бронза, или гранитни, стихове, отъ които не можешъ да откъртишъ нищо, които се втълпяватъ незалѣчимо въ душата; стихове — мозаики, които не даватъ една думица, една запетя да измѣнишъ въ тѣхъ:

Вдъхни сѣкиму, о Боже,
Любовь жива за свобода,
Да се бори кой какъ може
Съ душманитѣ на народа. . . .

(„Молитва“.)

Давно болесть те налѣгне,
Болесть, дъщи, живеница,
И Дойчинъ да не убѣгне,
Отъ въже, или тъмница!

(„Пристанала“.)

Въ тие и въ послѣдующитѣ цитати ние сме рѣшили да не обрьщаме внимание на волноститѣ въ просодията на Ботевитѣ стихове, именно, хореическитѣ, защото Ботевъ искусно прави това бунтуване противъ законитѣ на пиитиката, и като се съобразува съ свойствата на языка, вмѣсто да ги загрози, чрезъ това нарушение имъ печели странна живость и енергия. За примѣръ, по-горниятъ куплетъ, въ който първий, вторий и четвъртий стихове не сж правилни хореи.

Ботевъ притежава и четката на живописецъ; той знае съ нѣколко чъртежа само да ни даде поразително ярки картини. Има една такава въ *Хаджи — Димитра*, и тя ни се чини, че е върхътъ на пластическо съвършенство:

Настане вечеръ — мѣсецъ изгрѣе,
Звѣзди обсипатъ сводътъ небесенъ;
Гора зашуми, вѣтъръ повѣе, —
Балканътъ пѣе хайдушка пѣсень.

Съ каква вълшебность поетътъ ни рисува единъ моментъ въ Стара-Планина! Такава проста и грандиозна живопись рѣдко има друга въ нашата художественна поезия; тя се не срѣща вече никждѣ въ Ботевитѣ стихотворения. — Природата малко, или съвсѣмъ нищожно мѣсто, завзима въ Ботевото творчество. По сангвинический си темпераментъ и по ратоборното си настроение, той не е билъ способенъ на тиха съзерцателность, всрѣдъ постояннитѣ тревоги на безпокойното си сжществование.

Въ това сжщо стихотворение поетътъ е проявилъ сила на раскошна фантазия при изображението самодивитѣ „въ бѣла прѣмѣна,“ които обикалялятъ съ сестрински грижи умирающия юнакъ. И когато той се обръща къмъ една отъ тѣхъ и пита:

Кажи ми, сестро, дѣ Караджата?
Дѣ е и мойта вѣрна дружина?

www.libtool.com.cn

То самодивитѣ, послушни на молбата му,
. . . . . плѣснатъ съ ржцѣ, па се прѣгърнатъ,
И съ пѣсни хвръкнатъ тѣ въ небесата, —
Летжтъ и пѣятъ, дордѣ осъмнатъ,
И търсатъ духътъ на Караджата.

Величественъ полетъ на фантазията!

Добра и трагическа картина ни създава фантазията на Ботева и въ *Обѣсването на Василя Левски*. Тя е именно въ послѣднитѣ два куплета, които сж и едничкитѣ добри въ казанното стихотворение:

Гарванътъ граче (при бѣсилото на Левски) грозно, зловѣщо,
Псета и вълци виятъ въ полята,
Старци се молатъ Богу горещо,
Женитѣ плачатъ, пищжтъ дѣцата.
Зимата пѣе свойта зла пѣсень,
Вихрове гонатъ трѣне въ полето.
И студъ, и мразъ, и плачъ безнадеженъ
Навѣватъ на тебъ скрѣбь на сърдцето.

Ние цитирахме тие стихове само за картинността, но не и за образецъ на техническа отдѣлка; при това, подчъртаний отъ насъ стихъ, като че е неправдоподобенъ: само лѣтось се случва изображаемото явление. — Пб е чуждъ патосътъ и деликатното, нѣжното чувство на Ботевата поезия -- Ние сме увѣрени, че той е умѣлъ да люби силно, както силно умѣлъ и да мрази, но въ пѣснитѣ му не се зачува оня живъ откликъ на интимний животъ на сърдцето, който винаги е една струя отъ поезия.... Въ едничката любовна пѣсень: *Къмъ моето първо либе*, ние не виждаме да говори языкътъ на любовьта — вопълътъ на патриотическата скрѣбь го заглушава. — Едничкитѣ сантиментални и патетически мѣста срѣщаме въ *Прощаването*. Поетътъ кани майка си, като се научи, че е загиналъ юнашки въ планината, да излѣзе и погледа на хорото:

Тжжно щешъ, майко, да гледашъ
Ти на туй хоро весело,
И като срѣщнешъ погледа
На мойто либе хубаво,
Джлбоко ще ми възджхнатъ
Двѣ сърдца мили за мене —
Нейното, майко, и твойто!
И двѣ щжтъ сълзи да капнатъ
На стари гжрди и млади . . . .

И на друго мѣсто, (пакъ къмъ майка си):

Освѣнъ тебъ, мале, никого нѣмамъ,
Ти си за мене любовь и вяра.
. . . . . .
Една утѣха мене остана —
На гжрди твои, майко, да паднж,
Та сърдце младо и душа страдна
Да се наплачатъ прѣдъ тебъ, горкана.
(Майцѣ си).

Или:

www.libtool.com.cn

Ще излѣзе стара майкѧ
Да посрѣщне мила сина,
Ще заплаче, ще завайка:
„Синъ дочакахъ отъ чужбина.“

Забѣлѣжително е, че у Ботева, само когато се обръща къмъ майката, лирата му зема да издава истинско нѣжни ноти. На вредъ другадѣ тѣ отсѫтствоватъ.

Както се вижда отъ горнитѣ примѣри, поетътъ е усвоилъ добрѣ и формитѣ отъ народната поетическа рѣчь. Нѣколко отъ художественнитѣ му стихотворения (*Хаджи-Димитръ, Майцѣ си, Обѣсванието на Василъ Левски, Борба* и др.) сѫ заели формата си отъ нѣкои народни пѣсни. Тая форма е десетосложенъ стихъ съ цезура (прѣсичане) въ срѣдата. Той е игривъ, въ сѫщото врѣме напѣвенъ и кадансиранъ. Чини ни се, че Ботевъ пръвъ го е ввелъ въ нашето стихосложение. Слѣднитѣ два примѣра, зети изъ народнитѣ пѣсни, нагледно доказватъ какъвъ естественъ музикаленъ тактъ сѫ притежавали съчинителитѣ имъ — селскитѣ наши пѣснопойки:

Ой мале, мале, ой милѫ мале,
Юбѫво гледай юбѫвѫ Мила:
Вечеръ ѝ давѫй печену ягне
И пу ягнéту, бре, руйну вину;
Утринъ й давѫй вързѫ рѫкия
И пу рѫкия черни стѫфиди,
И пу стѫфиди бѣли симиди.

(Илиевъ, Сбор. стр. 358 № 306).

Сирота Яна либе си нѣма,
Она залиби църно арапче,
Църно арапче, голо татарче,
Па се почуди що да го прави. . . .
Па го отведе на жежка баня;
Два-дни го трила, три-дни го мила.
Па го качила на бѣло конче:
Конь се бѣлѣе, онъ се църнѣе.

(Шапкаревъ, Сбор. стр. 136 № 1223).

Да, изъ между всичкитѣ български поети, Ботевъ най-блиско е можалъ да се приближи до народната поезия, да се напоѝ отъ духътъ ѝ, да усвои формата ѝ до неподражаемость и въ нея да облѣче съ голѣма сполука своитѣ мечти и идеали. Той е ималъ случай отъ малъкъ още да чуе и разбере мотивитѣ на народното творчество, да се плѣни отъ простата и чиста поезия на старо-планинскитѣ долини; душата му отъ рано се е била сродила съ народната душа. Безъ това, не би било възможно да напише нито *Хайдути*, нито *На прощаване*, нито първатѣ два куплета въ *Майцѣ си*, отъ дѣто вѣе такава балканска свѣжесть и поетическа простота. Единъ само Ковловъ, авторътъ на *Хайдутъ Сидеръ*, надминува Бо-

тева по богатиятъ подборъ на поетически фигури и картини, всичкитѣ откъснати отъ градината на народната поезия, неговата поема цѣла благоухае и е напоена отъ аромата на народната пѣсень. За жалость, Козловъ, който се види да е добъръ поетъ по природа, е лошъ по искуство: той е загрозилъ неподражаемитѣ си перли, като ги е задушилъ въ калъпа на искуственния стихъ и ги е заразилъ съ безобразни ритми. Ботевъ не располага до тамъ съ това богатство, което Козловъ е умѣлъ съ пълни шѣпи да си загребе, но обладава тънко-художественното чутие да ни го прѣдстави въ видъ и въ форма най-свободна и най-естественна— създадена отъ самия народъ*). Той не е можалъ да намѣри по̀-силенъ и изразителенъ инструментъ, когато иска да възпѣе балканскитѣ хайдути, единъ отъ идеалитѣ си, освѣнъ инструментътъ на народната пѣсень. Какъвъ мощенъ, юнашки духъ вѣе, какъвъ широкъ размахъ, въ тие стихове:

Я надуй дѣдо, кавала,
Слѣдъ тебъ да викнѫ, запѣѫ
Пѣсни юнашки, хайдушки,
Пѣсни за вѣхти войводи. . . .
За Чавдаръ страшенъ войвода.
Да чуѫтъ моми и момци
По сборове и по сѣдѣнки;
Юнаци по планинитѣ
И мѫже въ хладни механи:
Какви е дѣца раждала,
Раждала, ражда и сега
Българска майка юнашка,
Какви е момци хранила,
Хранила, храни и сега
Нашата земя хубава!
. . . . . .
Тѫжно ми й, дѣдо, жално ми й,
Ала засвири, не бой се:
Азъ носѫ сърдце юнашко,
Гласъ имамъ мѣденъ, загорски—
Ако ме никой не чуе,
Пѣсенъта ще се прѣнесе
По гори и по долища:
Горитѣ ще я поематъ,
Долища ще я повторѫтъ. . . .

(*Хайдути*). Ма

А каква епическа сила — въ другата хайдушка пѣсень, какъ покърти, какъ хваща за сърдцето! Говоримъ за *Прощаването*. Само тая пѣсень да бѣше написалъ Христо Ботевъ, само тя стигаше!... Я слушайте що говори той на майка си, кога ѝ кажатъ, че хайдутинъ падналъ въ планината:

. . . Тогазъ, майко, не плачи,
Нито пъкъ слушай хората
Дѣто ще кажатъ за мене:

*) Хубаво написана въ духа на народната поезия имаме още *Пѣсенъта на Бойко Войвода*, отъ неизвѣстенъ авторъ; сѫщо и хумористическата поема *Долабомъ-Войвода* — отъ Ст. Становолова, другъ популяренъ поетъ на революцията.

„Нехрани-майка излѣзе,“
Но иди, майко, у дома,
И съ сърдце сичко раскажи
На мойтѣ братя неврьстни,
Да помнатъ и тѣ да знаятъ,
Че и тѣ братъ сж имали;
Но братъ имъ падна, загина,
Затуй че, клетникъ, не трая
Прѣдъ турци глава да скланя,
Сюрмашко тегло да гледа!
Кажи имъ, майко, да помнатъ,
Да помнатъ, мене да търсатъ,
Бѣло ми мѣсо по скали,
По скали и по орляци,
Черни ми кръви въ земята,
Въ земята, майко, черната!
Дано ми найдатъ пушката,
Пушката, майко, сабята,
И дѣто срѣщнатъ душманинъ
Съсъ крушумъ да го поздравжтъ,
А пъкъ съсъ сабя помилватъ...
Ако ли, майко, не можешъ
Отъ милость и туй да сторишъ,
То 'га се сбержтъ момитѣ
Прѣдъ *нази*, майко, на хоро,
И дойдатъ мойтѣ врьстници
И скрьбно либе, съ другарки,
Ти излѣзъ, майко, послушай
Моята пѣсень юнашка
Защо и какъ съмъ загиналъ
И какви думи издумалъ
Прѣдъ смьртьта и прѣдъ дружина. . . .
Тжжно щешъ, майко, да гледашъ
Ти на туй хоро весело,
И като срѣщашъ погледътъ
На мойто либе хубаво,
Джлбоко ще ми възджхнатъ
Двѣ сърдца мили за мене —
Нейното, майко, и твойто!
И двѣ щжтъ сълзи да капнатъ
На стари гжрди и млади
. . . . . .
Ако ли, мале, майно ле,
Живъ и здравъ стигна до село,
Живъ и здравъ съ байрякъ въ ржка,
Подъ байрякъ лични юнаци,
Напѣти въ дрѣхи войнишки,
Съ левове златни на чело,
Съ иглянки пушки на рамо,
И съ саби — змии на крьста,
О тогасъ, майко юнашко,
О либе мило, хубаво!
Берете цвѣтя въ градина
Късайте брашлянъ и здравецъ,

Плетете вѣнци и китки
Да кичимъ глави и пушки. . .
И тогасъ съ вѣнецъ и китка,
Ти, майко, ела при мене,
Ела ме, майко, прѣгърни,
И въ красно чело цалуни,
Красно съ двѣ думи завѣтни:
Свобода и *смрѣтъ* юнашка!
А азъ щѫ либе прѣгърна —
Да чуй то сърдце юнашко
Какъ тупа сърдце, играе;
Плачътъ му да спрѫ съ цалувка,
Сълзи му съ уста да глътна!...
. . . . . .

www.libtool.com.cn

Чини ни се, че ние успѣхме до тука да опрѣдѣлимъ приблизително вѣрно Ботевия поетически талантъ — съ добринитѣ му и недостаткитѣ му, и да констатираме силното прѣобладание на първитѣ. Талантъ симпатиченъ, мощенъ, самобитенъ, както и самата личность на поета; дѣвственъ отъ влиянието — врѣдно или добро — на каквато и да е школа, на какъвто и да е майсторъ.

Колкото за Ботева — прозаика — той стои далечъ отъ Ботева — поета. Политическитѣ му статии, дишатъ както всичко, що е излѣзло отъ перото му, съ остроумие, страстность, съдържатъ възврѣния смѣли, логика; нарѫсени сѫ още съ сумма сравнения — изъ историята, които исказватъ значителна начетенность; фейлетонитѣ му сѫ бойки, саркастически — на мѣста съ истински хуморъ, но и въ еднитѣ и въ другитѣ *стилътъ* отсѫтствова. Мислитѣ се нищатъ доста распасано, не сбито, на дълги периоди; има вода доста — видишъ, че имашъ прѣдъ себе си вѣстникарска статия — нищо повече. Въ прозата на Ботева се е отразило доста живо влиянието на Любена, и на тая почва Ботевъ е ученикъ на Любена, комуто подражава на приемитѣ, улавя духътъ му и избититѣ мѣста даже, но никога не успѣ да се доближи до Любена — *стилиста*, какъвто се проявлява въ литературнитѣ си работи — не въ политическитѣ статии.

(Слѣдва).

www.libtool.com.cn

ТРЪНОСЛИВКАТА.

На буйната трева на „Весела-Могила“ *),
Посипана съ синчецъ и теменужка мила,
Сѣдяхъ замисленъ самъ. И моя смаянъ взоръ
Потъваше, пиянъ, въвъ чудний кржгозоръ:
Въ зеленитѣ нивя, долини съ видъ градински,
Обгърнати съ вѣнецъ отъ върхове планински;
И кацахъ ту на Комъ, ту другъ балкански врьхъ.
Приимаше ме гостъ. . . И сладъкъ полски дъхъ.
Разливаше се тамъ — отъ хиледи букети,
Бликнали, кат' гора, на Бога подъ ржцѣтѣ. . .
По нявга пѫтпждъкъ изъ шубръката, самъ,
Обажда се, лукавъ, и пита: кой е тамъ?
И славей, нѣженъ синъ на Музитѣ и Мая,
Прощалний си куплетъ допѣваше. . . .

Не знаж
Какъ тжй, отъ дѣ, кои — изъ ближния шумакъ
Исхвръкнахж съсъ викъ дѣвойченца роякъ,
Засмѣни, гиздави, напѣти пеперуди,
И на едно дръвче хвърлихж се, кат' луди,
(То тръносливка бѣ, нависнала отъ плодъ,
Величествена цѣль на тѣхния походъ).
О щурмъ, юрюшъ! Берѫтъ, нападатъ, брулатъ бясно
Незрѣли плодове и кисели ужасно —
Съ омбрелки и съ ржцѣ; и шмулатъ и ловѫтъ,
И тръносливкитѣ надъ тѣхъ, катъ градъ валѫтъ,

*) Нѣкогашното име на Куру-Багларъ (шумястата могила на юго-истокъ отъ София). Това название отдавна, види се, излѣзало изъ употрѣбление и забравено въ София, още можело да се чуе (отъ нѣкои стари хора) въ село Драгалевци. Впрочемъ, и г. С. В. увѣрява, че е чулъ отъ стогодишнятъ софийски житель дѣдо Димо Кацарътъ, умрѣлъ миналата зима, че е наричалъ Куру-Багларъ „*Висла*-Могила.“ Освѣнъ за тая причина, названието „Весела-Могила,“ е прѣдпочитително и за своята изразителность и музикалность, прѣдъ чуждото и ухораздирателно „Куру-Багларъ.“

Дръвчето пѫшка злѣ, клоноветѣ се чупатъ;
По-малкитѣ безъ страхъ катератъ се по трупътъ
Потъватъ въ шумата. . . Ужаснятъ грабежъ
Кипи и всѣки мигъ той става по-горещъ. . .
Отъ гласове и шумъ дръвчето заехтява
Цѣлъ облакъ отъ врабци, катъ че тамъ зацвъртява..
— Този клонъ брули, мари! — Качи се, Кино, тамъ!
— Що грабашъ кичоръть! — Ралу́, не е те срамъ!
— Я тръскайте, мари! — Берете! — Уха! Буря...
— Охъ мале, джебътъ пълнъ, и нѣма дѣ да туря!
И бѣдното дръвче пращи и скърца съ плачъ
И позивъ праща глухъ къмъ полския пазачъ. . .
И, кат' че градъ го би, посла земята съ шума
Съсъ чѐкори и плодъ и, като боленъ, клюма.
А малкиятъ *аскеръ*, съ великъ трофей богатъ,
Съ побѣдоносенъ смѣхъ побѣгна пакъ назадъ,
Прѣзъ шубръкитѣ тамъ, край сѣнчаститѣ дѫби,
Съсъ бузи румени, съ искоминѣли зѫби. . .

Дѣца, завиждамъ ви! Завиждамъ отъ сърдце,
На ваший кръшенъ смѣхъ и весело лице,
И кражба ангелска. . . (Когато порастете,
Вий съ повече успѣхъ сърдцата ще крадете).
Завиждамъ ви, дѣца! Напомнямъ си и азъ
Кога съмъ радости испитвалъ, като васъ,
Печелялъ съмъ трофеи и сѫщитѣ побѣди
Надъ вошкитѣ незрѣли на нашитѣ съсѣди;
Когато бѣхъ честитъ и въвъ живота — новъ,
Незнаяхъ що е скръбь, умраза и любовь.
И вѣрвахъ въ единъ Богъ, тамъ горѣ въ небесата,
Кой пали слънцето, нагледува земята. . .
Кога безгриженъ бѣхъ, кога, шастливъ и простъ,
Не се замислювахъ прѣдъ никакъвъ въпросъ
И тоя свѣтъ не бѣ за менъ една проблема
Обгърната съсъ мракъ, коя отгадка нѣма,
И никой нѣмахъ азъ порутенъ йощ' кумиръ,
И бѣхъ най-веселъ гостъ на жизненния пиръ
И бѫдѫщето ми съ надежди бѣ богато,
Кат' съ кичоритѣ туй дръво, отъ васъ обрато;
И любяхъ всичко азъ въ вселенната широка:
Възду́хъ, свобода, звѣръ, челякъ, (освѣнъ урока
По аритметика, и селския пѫдарь! —

Дѣца, що не бихъ далъ да имахъ ваший жаръ
Въвъ чувствата, въ кръвьта; отъ зло да не разбирахъ,

И въ нищо изворъ живъ отъ щастье да намирамъ;
Въ смѣха да сѣщамъ драгость и въ съня покой,
А праздникъ доде ли — цѣлъ свѣтъ да бѫде мой;
А не като сега — съ безчувствье по челото,
Да срѣщамъ равно азъ и злото и доброто,
Зората и нощьта, Декемврия и Май. . .
И въ общия тръумфъ душа ми да ридай. . . . .
Дѣца, отдалъ бихъ азъ — тъй смазанъ, бозутѣшенъ —
(Прости ми, Боже мой, този егоизъмъ грѣшенъ):
Широки си мечти, полетитѣ си смѣли
И тежкий капиталъ отъ знанья, опитъ зрѣли,
И скудний лавъръ мой, съсъ кървавъ трудъ добитъ,
Да можахъ тоя часъ, кат' васъ да съмъ честитъ,
Да се повърна, младъ, въвъ ваший свѣтъ вълшебенъ —
Отдавна вечь за менъ изминалъ и погребенъ —
Да пиѫ радостьта изъ извора ѝ чистъ.
Да почнѫ книгата отъ първиятъ пакъ листъ,
Дѣ йоще е далекъ трагизмътъ на конеца,
Додѣ е неначетъ и росенъ йощ' вѣнеца
На мойтѣ блѣнове; да могѫ, като васъ,
Живота — този пелинъ, да найдѫ меденъ азъ,
И тръносливкитѣ, прѣкисели, зелени,
По́-сладки отъ нектáръ да се покажатъ мене!

31 Май. 1891.

И. Вазовъ.

www.libtool.com.cn

ИЗЪ НАШЕТО МИНАЛО.*)

Исторически записки

отъ Ст. Заимовъ.

Хасковскитѣ административни власти на дълго и широко, съ рапортъ, разказахѫ за покушението върху хаджията**) тому́ва, комуто трѣбваше да разкажатъ за всяка по́-важна случка. Негово високопрѣвъсходителство Х. Езедъ-Паша — одринския валия, собственно-ушно изслуша писменния разказъ на Хасанъ-бея. Въ рапорта съ чудни и грозни краски се рисуваше *капфетътъ* на прѣстѫпника, дързкото му поведение и начина на покушението. Види се, че нѣкой конашки поетъ съ арабско въображение бѣ авторъ на това конашко литературно произведение. Рапорта бѣ посоленъ съ очудване, чиновническа злоба и нѣкакъвъ си вѫтрѣшенъ страхъ. При рапорта бѣ приложенъ прѣписъ отъ *пълномощното*. Високото прѣвосходителство не се уплаши, като автора на рапорта, но се разсърди нѣкому си за нѣщо си. Навѣрно, той се разсърди по адре́сса на оние раи, които не си гледатъ царския рахатъ, алѫшь-веришитѣ, занаятитѣ, ами тръгнали по ума на *Московеца*, та смущаватъ единъ другиго, врѣдѫтъ само на себе си, безпокоѭтъ него самаго, който и безъ това има хиляда главоболия. Главния секретарь, Садуллахъ-бей, на прьсти бѣ изучилъ *табиѫетитъ* на вали-паша. По степенъта на срьднята му, разбра и пашовската му воля. Камѫшевото перо заскърца по мазната *сердъ-дже гидъжеядѫ*. Садуллахъ-бей пишеше окрѫжната телеграмма: заповѣдваше се на висши и нисши полицейски агенти да си отварятъ очитѣ на четири, а ушитѣ на шесть, защото *нехранимайковци* се скитатъ между мирното население. Арести́тѣ въ Хасково даватъ да се разбере, че прѣдмѣтнитѣ нехранимайковци иматъ най-близко сношение съ учителитѣ, особенно съ онѣзи, които „получили ученето“ си вънъ отъ прѣдѣлитѣ на отоманската империя. Слѣдователно, полицията трѣбва да обърне особено внимание върху поведението на учителитѣ и тѣхнитѣ приятели. Окрѫжното се разлѣ по телеграфнитѣ жици и се влѣ въ ушитѣ на мютесарифи, каймаками, мюдюри, жандармски миралаи, бинъ-башии и юзъ-башии. Спокойно дрѣмящата полицейска машина се сепна и оживѣ; заптии и юзбашии се размърдахѫ по ханища и кафенета, назъртахѫ въ читалищата и училищата, търсяхѫ съ окото си *нѣкого* и готвѣхѫ рѫцѣ да уловѧтъ този *нѣкой си*. Пѫтници се задържахѫ, тщателно имъ се разгледвахѫ тескеретата. . . . .

— Забравихме старото гнѣздо на бунтовницитѣ. Навѣрно, хванатия въ Хасково *комита* е изхвръкналъ отъ това гнѣздо. Заповѣдвамъ на

*) Откѫслякъ отъ неиздадената V часть на „Миналото“.

**) Хаджи-Ставри. Гледай *Хасковский меджлисъ*, „Денница“ книги 3 и 4.

Пашата, инакъ, бѣ простакъ турчинъ, но бѣ византиецъ при такива обстоятелства, — той чу това, което самъ бѣ рѣшилъ да направи, но за да избѣгне неприятноститѣ отъ обиска, рѣши да употрѣби за ржкавица българскитѣ първенци.

— Виждъ, това не ми дохаждаше на ума. Благодаря за съвѣтитѣ ви. Но, мисля да не бързаме съ обиска: злото и въ дънъ земя да го скриятъ пакъ ще го намѣримъ — съвѣщателно отговори простакътъ паша.

На другия день бѣ праздника св. Кирилъ и Методий. Читалището, училището, кафенето въ Клоцухоръ, кѫщата на Савва Райновъ, бѣха окичени съ вѣнци. Прѣзъ деня сказки се държаха въ черквата и училището. Нѣколко гайди свириха, хора се играха, наздравици се пиха за Султана, за Екзархията и за Петка Славейкова. Една тълпа отъ 200 души, на чело съ учителя Христо Гендовича, (баронътъ) направи овации на пашата. Гендовичь на турски държа рѣчь; около стотина гърла извикаха по негова команда: „падишахъмъзъ бинъ яша!“ Пашата се показа отъ конашкия балконъ и поблагодари лично Гендовича. Мрькна се, настѫпи прохладна майска нощь. Полицията прибра по улицитѣ и кафенетата пияницитѣ отъ „да живѣйлерденъ.“ Сливенъ онѣмя. Сегизъ-тогизъ кучетата отъ Клоцухоръ се разговаряха съ кучетата отъ салханитѣ. Въ апаратната стая на телеграфната станция лампица се мъждѣше. Едно младо ерменче приемаше лентата. По лентата то четеше: „молѧ, проводете подъ строгъ конвой даскалъ Гереновъ. . .“ Телеграммата бѣ отъ Ески-джумайский каймакаминъ до сливенския мютесарафъ-паша. Обстоятелството бѣ такова: по поводъ окржжната телеграмма на Х. Езедъ-паша, ески-джумайския каймакаминъ направи опитъ да прѣтършува кѫщата на едно младо попче, което си *пошавнувало,* т. е. приказвало неприлични думи прѣдъ покорната рая за султана и неговото свободолюбиво правителство. Намѣрили се *покорни* раи и прѣдали попа на юзъ-башията. Направили му обискъ: той далъ добъръ резултатъ: намѣрили въ попчето нѣколко номера отъ „Свобода,“ единъ уставъ на комитетитѣ и едно *бунтовно* писмо съ подпись *Гереновъ.* Дръпнали на попчето единъ полицейски *иердахъ* и то си казало правичката.

Телеграммата отъ Ески-Джумая съвсѣмъ развърза ржцѣтѣ на пашата. Той сега бързаше съ аресититѣ и обискитѣ. Бѣше 12 май; прѣхубавъ пролѣтенъ день бѣ: земята и небето дишаха майски ароматъ. На небето нито облаче, а по трѣвата срѣбърна роса. Върволица отъ магарета, пѫтуваше къмъ Балкана за дърва, когато полицейскитѣ свикваха на съвѣщание членоветѣ на управителния съвѣтъ. Училището се напълни съ ученици; учителитѣ, махмурлии отъ вчерашното тържество, единъ по единъ се явяваха въ учителската стая. Управителния съвѣтъ, подъ личното прѣдсѣдателство на пашата, кроеше планътъ на аресититѣ и обискътъ; а учителитѣ подиграваха колега си Гендовича за вчерашното му „падишахъмъзъ бинъ яша.“ — Планътъ бѣ натъкменъ: едно отдѣление отъ заптии отиде да прави обискъ въ Клоцухоръ, друго въ читалището и по кѫщата на заподозренитѣ младежи, а цѣлия съвѣтъ, на чело съ пашата, се задигна къмъ главното училище. Учителитѣ бѣха на *иръдание* (въ класъ):

Чунтуловъ расказваше на аспаруховитѣ потомци за литературната дѣятелность на Кантемира, Крилова и Державина; Михаилъ Грековъ — химическия съставъ на водата; Иванъ Гереновъ — за откритието на Америка, а Христо Гендовичь имъ расправяше съ ржцѣ и крака какъ се пишатъ и произнасятъ титлитѣ: *саадетлю, мерхаметлю, азиметлю* и *фетифетлю*.

Училищнитѣ порти широко се растворихѫ. Училищния дворъ почервенѣ отъ фесове. — Тѣ принадлѣжяхѫ на съвѣтницитѣ и заптиитѣ. Учители и ученици изтръпнахѫ отъ страхъ. Вѣнцитѣ на вчерашното тържество, висящи още по прозорцитѣ на училишето, навѫсихѫ увѣхналитѣ си чела. Съвѣтътъ се установи въ широкия училищенъ салонъ. Юзъ-башията събра учителитѣ въ една стая, а на ученицитѣ показа пѫтнитѣ врата. *Старши* и *младши* се растѫршуваха по класнитѣ стаи. Пашата заповѣда да му прѣдставатъ учителитѣ. Приставътъ ги нареди въ фронтъ прѣдъ съвѣта.

— Кой отъ васъ се казва Гереновъ? — попита пашата.

— Азъ — се обади единъ младъ, високъ, черноокъ момакъ.

— Ти си родомъ отъ Шуменската Ески-Джумая?

— Да.

— Тамъ сте учителствовали прѣди година врѣме?

— Да.

— Познавате ли попъ Христя?

— Да, билъ ми е другарь въ училището.

Пашата се увѣри, че лицето, което се искаше отъ Ески-Джумая, бѣ сѫщия господинъ, когото распитваше. Той даде знакъ съ главата си. Приставътъ се сѣти; любезно покани Геренова, заведе го въ една отъ стаитѣ и го арестува.

— Тукъ ли е Михаилъ Грековъ? — попита пашата.

Грековъ чу името си, но неразбра за какво го пита пашата.

Той незнаеше нито гъкъ по турски. Учитель Гендовичь, прѣподавателтъ на турския язикъ при главното сливенско училище, излѣзе на сцената въ качеството на прѣводачъ.

— Отдѣ сте родомъ?

— Отъ русска Бессарабия.

— Чий поддапникъ сте?

— Русски.

— Отъ каква народностъ сте?

— Българска.

— Какъ така? Хемъ българинъ, хемъ русски поддапикъ, хемъ учителъ въ Сливенъ.

— Българи русски поддапици има много, а на длъжноста учитель съмъ поставенъ отъ училищното настоятелство.

— Отъ какви людье се състои улилищното настоятелство?

— Отъ мѣстни граждане.

— Не ме разбрахте: съ какво поведение людье сѫ твоитѣ настоятели?

— Това не могѫ да знамъ: не ми е работа.

Пашата и *турското ухо* се спогледахѫ. Тие очно размѣниха нѣкакви си мисли.

www.libtool.com.cn

— На какво учите дѣцата?

— На четмо и писмо.

— На московско или на френско?

— На български.

— Русска история прѣподавате ли имъ?

— Програмата не позволява.

— Ти ли си главенъ учитель?

— Да.

— Ти знаешъ *московска команда*, на ли?

— Военна команда не знамъ, но знамъ училищна гимнастика.

— Сѐ едно — убѣдително каза пашата.

— Разликата е голѣма.

— Ески *калпаама аннадъ сенъ**) — иронически произнесе пашата. Пашата бѣ убѣденъ, както всичкитѣ турски чиновници—отъ везиря до послѣднето заптие и отъ шехъ-юлъ-исляма до послѣдния софта — че всѣко гимнастическо упражнение е въ сѫщо врѣме и *военна команда;* това заблуждение и днесь още живѣе въ азиатскитѣ мозъци на турскитѣ чиновници.

— И тазъ хубава! московски челякъ, училъ се въ Московията и да не знае московска команда?! така се лъжатъ дѣца и стари баби, но не и побѣлѣли глави! — внушително каза Мехмедъ-бей!

Грековъ кипна, но не отговори.

— Ти собственно на каква наука учишъ дѣцата?

— Прѣподавамъ: химия, физика, ботаника, зоология и минералогия.

Произнесенитѣ думи едвамъ се побрахѫ въ устата на прѣводача и безмисленно пробръмчахѫ въ ушитѣ на съвѣтницитѣ.

— За какво расправятъ тѣзи науки?

Грековъ вкратцѣ разказа Гендувичу за прѣдмѣта на всяка една отъ споменатитѣ науки, но прѣводача бѣ невѣжа по естественнитѣ науки, за това и смутулеви отговора му. Мехмедъ-бей се похвали, че когато се училъ въ Цариградския лицей, учили го на такива науки, но сега той ги е съвсѣмъ забравилъ. Похвали се сѫщо, че го учили и на френски; прѣдложи на Грекова да напише по френски името на първата наука. Грековъ написа на едно кѫсче книга думата chimie. Беятъ прочете неправилно и високо думата. На съвѣтницитѣ се дочу думата *шемшие*

— Белкимъ има книга, която учи какъ се правятъ шемшиета? отъ овчедушие попита единъ дебелакъ — ага.

Беятъ се засмѣ подъ мустакъ. Това показваше, че агата каза голѣма дивотия.

---

*) — Турска фраза: Расправяй на старата ми шапка.

— Въ коя кѫща живѣете?
— Тукъ въ училището, въ една отъ стаитѣ.
— Самъ или съ другаръ?
— Съ Геренова живѣемъ въ една стая.
Пашата заповѣда да се направи обискъ въ стаята.

Арестуване на Пушкина и на земното кълбо.

Грековъ въ пѫтуването си отъ Николаевъ за Сливенъ, миналъ прѣзъ Руссе. Като руски поданикъ, явилъ се въ руското вицеконсулство, за да ревизира паспорта си, при това, заявилъ на консула, че отива въ Сливенъ за главенъ учитель. Княжеский, драгоманинъ тогава на руското агентство, далъ Грекову единъ глобусъ отъ срѣдня величина, съ молба да го прѣдаде на сливенското училищно настоятелство. Това учебно пособие било проводено отъ Одесското Славянско Благотворително Дружество до Княжеский, за да го подари на нѣкое отъ българскитѣ училища. Сѫщо му прѣдалъ една сбирка отъ съчиненията на Пушкина, между които се намирало *Капитанская Дочь*. Грековъ донесълъ учебния подаръкъ и го прѣдалъ по принадлежность. Гереновъ, гладенъ и жеденъ за „русска книга", прибралъ сбирката въ стаята си и подъ рѫководството на Грекова, се училъ на руски. Въ свободни часове отъ училищни занятия, Грековъ прѣвелъ отъ руски на български повѣстьта „Капитанская Дочь". Училищната стая, въ която живѣяхѫ Грековъ и Гереновъ, имъ служеше и като спалня, и като трапезария, и като читалня: книги, лажици, паници, чехли, панталони — всичко туй другаруваше въ скромното жилище на просвѣтителитѣ български.

Пашовата заповѣдь се испълни. Сѫра-оглу, Мехмедъ-бей и приставътъ прибрахѫ каквито книжа намѣрихѫ по масата и долапитѣ на учителската стая. Едно старо заптие ги сложи при нозьетѣ на пашата. Вниманието на мютесарифъ-паша се спрѣ върху единъ купъ отъ рѫкописи.
— Кому принадлежѫтъ тѣзи рѫкописи? попита важно пашата.
— Мои сѫ — смѣло отговори Грековъ.
— За какво се разсказва въ тѣзи рѫкописи?
— Прѣвелъ съмъ на български една руска повѣсть.
— За кого се разсказва въ тази приказка?
— За бунта на Пугачева.
— Отъ кого е написана?
— Отъ Пушкина.
— Съ какво заглавие?
— *Капитанска Дъщеря.*

Пашата и съвѣтницитѣ му подъ мустакъ се спогледнахѫ. Грековъ разбра значението на глупавитѣ спогледвания, т. е. че тѣ считатъ повѣстьта за *прѫстѫна книга*, той расправи на прѣводача, че книгата по съдържанието си е исторически романъ, и че въ него нищо противно

не се говори за Султана и неговото правителство. Гендовичь бѣ профанъ не само по естественнитѣ науки, но и по изящната словесность; той не можа да схване расказа на Грекова, вслѣдствие на което и невѣрно прѣдаде неговитѣ разяснения. Пашата и съвѣтницитѣ му разбрахѫ отъ думитѣ на прѣводача това, което имъ се искаше да разберѫтъ: — капетанска дъщеря! . . . — демекъ, дъщеря на московски капитанъ — демекъ, за московски капитани се расказва въ книгата — демекъ, московскитѣ капитани сѫ по-храбри отъ турскитѣ бинъ-башии — демекъ, московцитѣ и българитѣ сѫ отъ една вѣра — демекъ, Султана е лошъ, а руския царь е добъръ — демекъ, станете българи на бунтъ, а ние московцитѣ ще додемъ да ви помогнемъ! . . . така нелогически се нищехѫ въ просташкото съзнание на пашата традиционнитѣ прѣдставления относително московската книга, каквато и да била тя, на турската управляюща класса.

— *Пугачевъ*, демекъ не демектѫръ? . . . попита Мехмедъ-бей.

— Самозванецъ, който се обяви за руски императоръ и се опита чрѣзъ бунтъ да свали отъ прѣстола императрицата Екатерина.

— Въ Султанския лицей ни учехѫ на историята за всичкитѣ *мелети* (народи) и девлети (държави), но за такъвъ меллетъ и девлетъ, Пугачевъ дедеклери, не чухме; това е московска хитрина, за да се не разбере, че книгата е бунтовна. Такива хитрини ти расказвай на пияницитѣ отъ Клоцухоръ, а не намъ, които знаемъ на пръсти въ кое царство колко хаскеръ има, каза бея и се наду, като новозагорския фитъ. Съ това си надуване той показваше на колегитѣ си, че той знае на пръсти всемирната политическа история.

Аргументитѣ на бея бѣхѫ толкова силни, щото Грековъ се засрами прѣдъ себе си за „просвѣтената честь“ на султанския лицеистъ.

Отъ аргументитѣ на бея-лицеистъ, пашата и съвѣтницитѣ му сѫ убѣдихѫ въ прѣстѫпностьта на ржкописитѣ. Прѣбърникаха книгитѣ. Доде редъ до сборника на Пушкина. Грековъ, за да запази Геренова и училищното настоятелство, рѣши да каже че сѫ негова принадлежность.

— Кому принадлежатъ тѣзи московски книги?

— Мои сѫ.

— Отъ кого сѫ написани?

— Отъ сѫщия авторъ, който е написалъ *Капитанска дъщеря*.

Гендовичъ високо прочете: *сочиненія Пушкина*.

— Пушкинъ демекъ не демектѫръ? — попита пашата.

— Това е името на единъ русски поетъ.

— За какво се расказва въ тѣзи книги?

— За есеньта, за пролѣтьта, за зимата, за лѣтото, за любовьта, за циганитѣ, за полтавския бой и проч.

— Е, даскале, уловихъ ти лъжата! *Пушкинъ* ще рече *пушка*, а пушка ще рѣче *тюфекъ*. Ти мислишь че не знамъ български а? — каза съ дълбока увѣреность пашата, и на лицето му се разлѣ усмивката на самодоволствието, като че ли бѣ открилъ Америка.

— Московска книга, въ която се расказва за любовь, за есень, за зима, за лѣто и за пролѣть, не дохожда отъ толкозъ далечно мѣсто чакъ тукъ, даскале! Такива книги, за каквито прѣпоржчваше тѣзи тукъ, трѣбватъ на московеца въ Московията, а за тукъ тѣ проваждатъ книги, въ които се расказва за пушки, за топове и за *аскеръ-талими*, надуто произнесе бившия въспитаникъ на султанския лицей.

Грековъ отвори уста; начена да просвѣщава пашата и съвѣтницитѣ му по литературата и да имъ доказва, че въ прѣдмѣтнитѣ съчинения на Пушкина нѣма нито сѣнка отъ политика. Пашата му тропна съ кракъ и даде знакъ да замълчи. — Грековъ млъкна бидейки прѣпълненъ отъ досада.

— *Арестувайте Пушкина!* заповѣда ядосано пашата и ритна съ крака си ржкописитѣ и „сочиненія Пушкина“.

Приставътъ испълни заповѣдьта. Тури ржкописитѣ и московскитѣ книги въ единъ съдранъ чувалъ. Грековъ протестира, но дадоха му да разбере, че може да получи нѣколко плѣсници.

Единъ отъ младшитѣ стражари се приближи до пристава и му пошушна: „въ една отъ стаитѣ намѣрихъ едно нѣщо шарено та валчесто, а че стѣгнато въ два златни обржча и подпрѣно на дървенъ триножникъ“. По заповѣдь на пристава „шареното и валчесто нѣщо“ стражарътъ сложи при нозетѣ на пашата.

— А това чудовище? попита съ удивление пашата, като посочи съ крака си къмъ глобуса.

— Земното кжлбо — спокойно отговори Грековъ.

Гендовичь се затрудни да прѣведе на турски думитѣ на Грекова. Лицейстътъ-бей му помогна, като се похвали, че такива *кжлба* имало и въ лицея, че на турски се казвало *кюрее-арзъ*. Грековъ се приближи до глобуса, разясни на пашата, че кжлбото служи за учебно пособие по географията и че по него сж отбѣлѣжени сушитѣ, водитѣ, горитѣ и рѣкитѣ, при това завьртя кълбото за да покаже на простака паша движението на земята около осьта си. Пашата се въсхити, но не отъ истината, че *земята е валчеста и се върти около осьта си*, а отъ движението на кълбото между двата „златни обржча“. Наведе се надъ кълбото; втренча се въ шаркитѣ му и отъ дѣтинско любопитство го завьртя съ кутрето си. Кълбото се повьртя и се спря.

— За *девлетитъ* и *миллетитъ* това кълбо не казва ли нищо?

— Казва, но само за великитѣ държави.

— Кое царство лежи тукъ? — попита пашата, като тури съвършенно случайно кутрето си върху Британия.

— Царство на Ингилизитѣ.

— А гдѣ е царството на френеца и нѣмеца?

Грековъ съ кибритна клечка очерта предѣлитѣ на Франция, Германия и Австрия.

— Покажи гдѣ се пада девлетъ-османието (Турция)?

Грековъ очерта съ кибритината клечка територията на османската държава. Пашата я прѣмѣри съ показалеца си и начумери челото си,

това бѣ знакъ на патриотическото неудоволствие: хичь — ти, бива ли такава голѣма империя, като *Девлетъ-Османието*, а такова малко мѣсто да ѝ се отстжпи на *Нюрси-арзъ*? Това бѣ очевидна несправедливость и нарочно извращение на истината прѣдъ очитѣ на негово прѣвъсходителство; за него най-голѣмата империя въ свѣта бѣ Турция. . .

— Покажи царството на Московеца.

Грековъ показа. Една третя отъ кълбото влѣзе въ царството на Московеца. Пашата покани бея. Двамата измѣриха нѣколко пжти съ пръсти московското царство и царството на *Османието* и съ недовѣрие изгледаха момъка, който даромъ ги учеше на география.

— Кому принадлежи това кълбо?

— Мое, отговори Грековъ и съ това спаси Училищното Настоятелство.

— На какъвъ азикъ е написано?

— На руски.

— Хж, дѣ, така кажи, че да се разберемъ. Сега чакъ разбрахме защо руското царство се растакало колкото биволска кожа върху кълбото, а Девлетъ-Османието колкото единъ калпавъ бешликъ. И ти вѣрвашъ а, даскале, че московското царство е толкова голѣмо, а турското толкова малко — както е отбѣлѣжено на това московско кълбо? О, заблуждение, о български серсемликъ! Това, вие българитѣ трѣбва да исхвърлите отъ главитѣ си тия московски лъжи, инакъ ще ни накарате да ги испждимъ съ куршумъ изъ главитѣ ви. И ти си дошълъ чакъ отъ Русия да учишъ дѣцата на такава лъжа? Ти знаешъ ли че Девлетъ-Османието има сто миллиона войска и биръ-бинъ миллионъ раи? Че отъ като се родишъ дордѣ да остареешъ, сѣ да ходишъ, пакъ неможешъ исходи царството на Османлиитѣ? Знаешъ ли ти, дѣ е Хиндостанъ? — Хж, отъ тамъ се начева нашето царство и чакъ до Шкодра се свършва. Само да си го помислишъ, акжлътъ ти ще искочи! Впрочемъ, напрасно си хабж думитѣ, ти си московецъ — българинъ, дошълъ си съ московското кълбо за да заблуждавашъ мирнитѣ раи.

— Юзъ-баши, арестувайте *московското кълбо!* — заповѣда пашата, като ритна съ патриотическа злоба въ нищо неповинния глобусъ.

Земното кълбо бѣ арестувано. Приставътъ му даде мѣсто при московкитѣ книги. Лицеиста-бей се похвали че когато го учили въ Цариградъ по *джографията*, показвали му *курее-арзъ*, но безъ московското царство; и извади заключение, че прѣдмѣтното кълбо е донесено въ Сливенъ съ бунтовническа цѣль. Похвали се още, че когато живѣлъ въ Цариградъ, ходялъ по френскитѣ книжарници въ Пера, виждалъ много френски глобуси, но ни на единъ отъ тѣхъ не било отбѣлѣжено московското царство, или пъкъ ако по нѣкои било отбѣлѣжено, то толкова малко се виждало, щото съ едно петаче можело да се закрие.

Случайно откритие.

Съдбата на българското съзаклятие злобно се пошегува съ Геренова и Грекова. Тя проводи развратното заптие, извѣстно на цѣлия Сливенъ по скандалитѣ си, въ стаята на арестованитѣ учители, за да открадни паритѣ имъ. Развратникътъ се ползуваше отъ случая за да краде; той прѣтършува креватитѣ, постелкитѣ, юклюцитѣ, но вмѣсто злато или сребро, намѣри непрани дрѣхи, скъсани панталони и закърпени чепици; растърьшува и сламения мендерликъ, но намѣри скъсани парцалетини. Гения на крадцитѣ му внуши, че паритѣ сж подъ мендерлика; той раскова прѣднята дъска, извади шашката си и начена да обшарва тъмното пространство изъ подъ дървенния мендерлика. Върхътъ на шашката му се закачи у нѣкакъвъ си длъгнестъ прѣдмѣтъ. Съ първо тегляне, прѣдмѣта искочи на свѣтлина. Това бѣ единъ вързопъ отъ книжа, обвитъ въ тънка мушама и запечатанъ съ бѣлъ дебелъ ширитъ. По голѣмината и тежината на вързопа, крадецътъ — заптие разбра, че въ него нѣма злато. Шашката втори пѫть прошъдзя надъ мендерлика. Тя напипа нѣкакво си *буквариче* и го извади на свѣтлината. Върху дебелитѣ и червени корички на *букварчето*, окото на крадеца видя изображението на „рошево куче“ и „инглишки алтапатлакъ“; ритна *букварчето* и отново прати шашката да търси не книжа, а мушама или гърне съ пари. Шашката намѣри по-голѣмъ вързопъ, но съдържанието му бѣ пакъ книжа. Крадеца се отчая и въ отчаянието си за послѣдень пѫть прати шашката си да тършува въ най-тъмнитѣ кюшета на подъ-мендерлика. Тозъ пѫть шашката неизлазя: тя напипа нѣщо тежко; сърдцето на крадеца трепна отъ радость; вѣчно праздната му кесия, сѣкашъ, че отвори уста за да налапа даскалския келепиръ. Тежкото нѣщо испълзя въ стаята на свѣтлина. Вързопътъ тежеше около двѣ оки. Крадецътъ съ растреперени ржцѣ го развърза и . . . о ужасъ! вмѣсто злато, окото му видѣ револверни патрони и нѣкаква си желѣзна машинка. Вързопътъ съ патронитѣ прѣдаде вързопитѣ съ прѣстжпнитѣ книжя. Въ мозака на развратника полицейски като свѣтулка прѣхвръкна мисъльта, че „буквариче“ и вързопитѣ съ книжята сж комитетски припадлежности. Духътъ на кражбата на минутата го напустна, а гения на полицейщината се мрждна въ него като напълни цѣлата му нервна система. Прѣди малко той бѣ пъленъ отъ чувството на крадцитѣ, а сега треперяше отъ полицейска радость. Перспективата за единъ голѣмъ *бакшишъ* въ пари или повишение, испълни неговото полицейско съзнание. Той на бързо прибра вързопитѣ и „буквариче“ и отиде та ги сложи прѣдъ стжпитѣ на негово прѣвъсходителство въ този моментъ, когато бея се хвалеше, че по френскитѣ книжарници въ Пера много „френски кълба“ е виждалъ, но безъ „московско царство“. Макаръ, че патронитѣ мълчехж, но пашата и съвѣтницитѣ му разбрахж, че училището е складъ на „бунтовнически припаси“. „Буквариче не мълчеше, защото на коричкитѣ му бѣ отпечатано: „*Уставъ на Бълг. Цент. Револ. Комитетъ*. Женева 1870. Изображеното „рошево куче“ бѣ емблемата на бунтовническата храбрость, а изобра-

жения револверъ — оржжието на свободата. Гендовичъ растълкува заглавието на „букварчето“, а Сарж-огду значението на „кучето“ и *алтжипатлака*. Отъ вързопитѣ наискачахж „бунтовни книги“ и комитетска кореспонденция. За всички бѣ ясно, че училището е архива на прѣстжпни книжя и писма. Всичкитѣ училищни мендерлици бѣхж расковани и прѣтършувани, но освѣнъ извѣстнитѣ вързопи, нищо друго не се намѣри. Грекова и Геренова отведохж въ тъмницата, оковахж ги въ желѣза и ги турихж на единично заключение — заптиитѣ съ чували отнесохж намѣренитѣ книжа и вързопи въ канцеларията на пристава. Развратникътъ — заптие задигна арестованото „московско кълбо“, обиколи съ него главната чаршия, похвали се на турчетата, че намѣрилъ подъ мендерлика комитетски книги, а пъкъ за глобуса имъ разправи, че това валчесто нѣщо било бомбата на комититѣ, проводена тѣмъ отъ московеца, и че фитилитѣ на тази бомба той намѣрилъ подъ мендерлика въ кюшето. Въ голѣмото турско кафене „комитетската бомба,“ около единъ часъ врѣме приема на себе си дивашкитѣ погледи на сарачи, табаци, ходжи, софти, молли и разни писарушки, и най-сѣтнѣ, бѣ отнесена въ канцеларията на пристава.

Кратката историйка на патронитѣ, букварчето, вързопитѣ съ писмата и книжлето е слѣдующата: Ат. Узуновъ прѣзъ 1871—72 година бѣ учитель въ Сливенъ и прѣдсѣдатель на Сливенското съзаклятие, и живѣеше въ сжщата стая, въ която живѣяхж подиръ него Гереновъ и Грековъ. Като прѣдсѣдатель на съзаклетието, той кореспондира съ Левски, Кжнчева, Коле Ганчева, Христо Сярова и съ Михалъ Грекова въ Николаевъ. Слѣдъ самоубийството на Ангелъ Кжнчева въ Руссе, той получилъ покана отъ Левски да напустне учителството и да застжпи мѣстото на Кжнчева. Узуновъ приелъ поканата, прибралъ всичката си кореспонденция, свързалъ я въ вързопъ, сжщо и „бунтовническитѣ книги“ — свързалъ въ другъ вързопъ и ненуждитѣ му патрони, останали отъ разваления му револверъ; расковалъ прѣднята дъска на мендерлика, захвърлилъ подъ него приготвенитѣ вързопи, но прѣди да закове дъската забѣлѣжилъ, че между книгитѣ му се червенѣе единъ екземпляръ отъ устава̀тъ на Б. Ц. Р. Д., захвърля и него подъ мендерлика, приковава здраво дъската и безъ да каже нѣкому отъ другаритѣ си за това, „прѣстжпно скривалище“, заминалъ за Калоферъ. Гереновъ и Грековъ не знаяхж, че подъ мендерлика на стаята имъ квартируватъ такива компрометирани господиновци. Тѣ опулихж очи когато имъ се обяви, че кореспонденцията и *„букварчето“* сж намѣрени въ тѣхната стая.

Въ сжщия день когато арестувахж Геренова и Грекова, сливенската полиция направи обискъ у роднинитѣ на Х. Димитра, Панайота Хитовъ, въ кжщата на Савва Райновъ, Мирковичъ и други заподозрѣни младежи. Обискътъ излѣзе яловъ. На читалищнитѣ врати увисна полицейски куфа̀ръ. Той се махна слѣдъ като специалната цензурна коммиссия прѣгледа и растършува книга по книга библиотеката и по таванитѣ паяжината.

За подробното изучване на арестуванитѣ книжя и кореспонденция, пашата назначи специална цензурна коммиссия, състояща се отъ членоветѣ Мехмедъ-бея, Сарж-оглу, Киркоръ — ковчежникъ, по народность ерменецъ, градския аптекаръ, по народность гръкъ, и членъ — прѣводачъ, Христо Гендовичъ. Коммиссията засѣдаваше всѣки день. Книжлетата и писмата се изучвахж отдѣлно и подробно. Беятъ, като прѣдсѣдатель, ржководеше сждебното слѣдствие. Отъ писмата и книгитѣ ясно се разбираше, че арестуванитѣ учители сж отъ „новата мода политически чапкжни“. Грековъ и Гереновъ отричахж категорически познайнството си съ „бунтовническитѣ възгопи“. Грековъ се отказваше да отговаря на въпроситѣ и дързко се държеше прѣдъ слѣдственната коммиссия. Той напираше на обстоятелството, че е руски поданникъ и като такъвъ, не подлежи нито на турското правосждие, нито на турската административно полицейска власть. Енергичнитѣ му протести възмущавахж, и слѣдователя, и пашата. Гереновъ, като турски поданикъ, държеше се смиренно прѣдъ коммиссията и въ показанията си даде да се разбере, че намѣренитѣ нѣща подъ мендерлика трѣбва да принадлежатъ на нѣкой си Атанасъ Цвѣтковъ — Узуновъ, бивши учитель, който живѣелъ въ сжщата стая. Гереновъ, (както и Грековъ) прѣди да бѣ арестуванъ, знаеше за хасковската участь на Узунова и неговото дързко поведение прѣдъ властьта.

— Дѣ се намира за сега Атанасъ Цвѣтковъ — Узуновъ? — попита бея.

— Незнамъ, но вѣроятно е, че сега трѣбва да е въ Цариградъ, при родителитѣ си, — каза Гереновъ, като насочи полицейскитѣ погледи на комисията къмъ Цари-градъ, а не къмъ Хасковския зандanъ, въ който пжшкаше Узуновъ.

Съ окржжна телеграмма мютесарифъ паша извѣсти на голѣмитѣ и малки административни центрове за да се преслѣдва нѣкой си Узуновъ. бивши Сливенски учитель. Турската полиция отъ двѣтѣ страни на Балкана вардеше на пжть и кръстопжть за да арестува бившия Сливенски учитель. Вглеждаше се въ всѣки пжтникъ, желаейки да узнае въ неговото лице прислѣдуемия бунтовникъ — учитель. Окржжното прилетѣ и въ Хасково. Хасковската полиция се растича по ханища и кжрища да лови Узунова, който бѣ въ ржцѣтѣ ѝ. Търновската полиция обади на Сливенската, че прѣзъ януарий мѣсяцъ избѣгалъ изъ ржцѣтѣ ѝ нѣкой си бунтовникъ *Цвѣтко Крадликовъ*, арестуванъ въ Габрово на Паскалева ханъ.

Между Търновската, Хасковската и Сливенската полиция се размѣниxж много депеши за бившия Сливенски учитель, за избѣгналия *Крадликовъ* изъ ржцѣтѣ на Търновската полиция, и за хванатия пристжникъ въ кжщата на Х. Ставри. Отъ телеграфическитѣ разговори нищо неизлѣзе, защото хасковската гатанка — человѣкъ нищо не казваше за себе си и за миналото си. Вслѣдствие на горнитѣ обстоятелства турската полиция дирeше двамина бунтовника; единъ подъ името *Крадликовъ*, другия подъ името *Цвѣтковъ — Узуновъ*, бивши сливенски учитель.

Както виждатъ читателитѣ положението на турската полиция бѣ комично. Въ нейнитѣ очи една и сѫща личность имаше три лица: фактически бунтовника бѣ въ рѫцетѣ ú, а тя преслѣдваше имената му, които не се ловѣтъ нито съ сертме, нито съ рѫцѣ.

Сливенската администрация и полиция чакаше да ú обадатъ отъ нѣйдѣ че Узуновъ е задържанъ. Надеждата ú се сбѫдна. Отъ Охридъ мютесарифъ паша извѣсти, че учительтъ Узуновъ е задържанъ и се испровожда въ Сливенъ подъ надзора на полицейски конвой. Дѣйствително, въ Охридъ се намѣрилъ нѣкой си учитель Узуновъ, който нѣмаше нищо общо съ Атанаса Узуновъ. Окованъ въ белезици, при това, пѣшкомъ, невинния Узуновъ прѣмина градове, села, рѣки и балкани и съ душа подъ зѫби се исправи прѣдъ сливенската комисия. Отъ пьрвитѣ още показания се разбра че е станало голѣнъ *янглѫшлѫкъ*. Смазания отъ пѫть и теглила учитель освободихѫ и го оставиха на срѣдъ пѫть безъ пара, безъ пулъ. Съ послѣднитѣ си физически силици той се домъкна до Одринъ и тамъ въ единъ отъ мръснитѣ ханища даде Богу духъ! . . . . Добръ янглѫшлѫкъ. . . . Отъ 15 май до 15 юний специалната комисия изучва книжата и писмата и разслѣдва арестованитѣ учители. Членътъ прѣводачъ — Христо Гендовичъ подробно ни расказа за разслѣдванията на тази комисия. Той се старалъ всячески да прѣкрие кореспонденцията на Левски съ Узунова, но Сарѫ-Оглу му побъркалъ, защото му се искало да смаже вирнатитѣ носове на „*сливенскитѣ момчетия*“. Комисаритѣ получили орденъ за „заслуга“. Само членътъ — прѣдводачъ билъ лишенъ отъ това нравственно удовлетворение.

Грековъ посрѣдствомъ тайната поща увѣдомилъ руското агенство въ Руссе, че е арестованъ и поискалъ защита. Агентинътъ го познаваше лично и му симпатизираше; той поиска освобождението му. Руссенския генералъ губернаторъ (вали-паша) отказа съ мотивировка, че прѣдмѣтния Грековъ е българинъ и служи на българското общество. Агентинътъ се обърна съ докладъ до генералното консулство въ Цариградъ. Министра на вѫтрѣшнитѣ дѣла телеграфически заповѣда на сливенския мютесарифъ-паша да проводи арестованитѣ учители въ Руссе и ги прѣдаде въ рѫцѣтѣ на сѫдебнитѣ власти. Грековъ и Гереновъ, оковани въ вериги, натоварени на конье отпѫтувахѫ на 15 юний отъ Сливенъ за Руссе. Руссенската тъмница прие *неблагонадежнитѣ* въ своитѣ мрачни обятия. Русския консулъ енергически се застѫпи за Грекова. Той бѣ освободенъ подъ гаранция; прѣнесе се въ квартирата на патриотката — баба Тонка. Слѣдъ мѣсецъ врѣме, той изчезна изъ Руссе; завърналъ се въ Русия, а прѣзъ врѣмето на окупацията бѣ околийски началникъ въ Сливенъ.

Геренова, като български поданикъ осѫдихѫ на 9 годишенъ затворъ въ желѣза; проводихѫ го на заточение въ крѣпостьта Синапъ при брѣга на Черното Море. Тукъ той остави коститѣ си за свободата на тогавашната робиня — България.

Отъ хванатата кореспонденция между Левски и Узунова правителството разбра, че се организира нѣкакво си тайно съзаклетие въ Одрин-

ския и Дунавския вилаети. Вземахѫ се строги мѣрки. Край строгото и страшното имаше и смѣшно; напримѣръ: 1) отъ двѣтѣ страни на Балкана турската полиция кѫсаше емении за да арестува бунтовника, който бѣ вечъ отдавна арестованъ въ Хасково: 2) глобусътъ на Сливенското училище бѣ обвиненъ въ бунтовническа пропаганда и проводенъ на заточение въ архивата на Цариградската сѫдебна палата; 3) отъ административно-полицейския серсемлякъ на бургасскитѣ власти въ Анхило бидохѫ арестувани грьцкия учитель и свещеникъ, а кѫщитѣ имъ бидохѫ притършувани, като се прѣдполагаше, че общото събрание на *тракийското сѫзаклетие* е станало въ Анхило (гледай „Хасковския меджлисъ," кн. 3 на *Денница*).

Аресттѣ въ Сливенъ, раскриването на комитетската кореспонденция, освобождението на Грекова, по натиска на русския консулъ, бѣхѫ новъ материалъ за патриаршескитѣ вѣстници. Тѣ повторно оклеветихѫ Екзархията въ панславизмъ, а Русия въ подклаждания на вѫтрѣшенъ смутъ. Сливенъ и Хасково бѣхѫ героитѣ на деня. Отъ тѣхъ извирахѫ прѣсни новини за Цариградската пресса. Шпиони явни и тайни попѫлдахѫ низъ градове, паланки и села. . .

СТИХОТВОРЕНИЯ

Изъ неиздадената IV часть на „Novissima Verba".

I.

Къмъ нея. . .

Прѣдъ твоитѣ коси свѣтлоструисти,
Очарователни,
Прѣдъ твоитѣ гѫрди бѣлосрѣбристи,
Прѣдъ твоитѣ очи бистролучисти
И обаятелни, —

Безцвѣтна е природата, дѣвице,
Зората блѣдна е . . .
И всѣко израженье въ твойто лице,
И всѣка твоя дума, хубавице,
Мошь всепобѣдна е!

II.

Басня.

www.libtool.com.cn

Еднъжки *Правдата* и *Любовьта*, —
Вечь уморени да сѣдѫтъ
Бездѣйственни въ свѣта, —
Рѣшили нѣщичко да създадѫтъ . . .
Рѣшили — и рѣчьта си удържали:
Надеждата създали. . .

III.

Учений Просякъ,

басня.

Въ единъ отъ най-прóчутитѣ изъ нашенско пазари,
Посрѣдъ една тълпа отъ градинари,
Дърварп, въглещари,
Овчари, биволари,
Падари и гайдари,
Еднъжки *Найдинъ-Граматѝка*
Съ въсторженность извпка:
„— Елате тукъ, бре хора,
„На Мѫдростьта да слушате говóра!
„Елате! . . . Азъ сьмь ваший просвѣтитель,
„Духовний вашъ рѫководитель!
„У мене има всичкитѣ Науки,
„Отъ Гръцкото до Нѣмското Азбуки,
„Отъ Ботаника
„До Механика!
„Азъ сьмь поетъ най-сладкодуменъ,
„Ораторъ сьмь най-уменъ!
„Азъ сьмь Географъ,
„Азъ сьмь Астрономъ,
„Азъ сьмь Агрономъ,
„Палеографъ и Историографъ!
„Елате, и се научете, —
„И разберете
„Защо задъ всѣка физика
„Се крие Метафпзика!
„Елате, чуйте ма, станете геолози,
„Станете геолози,
„Станете филолози,
„Станете моралисти,

„Станете като менъ всевѣдущи артисти!
„Да, виждате го, да,
„Господа!
„Не е у мене умъ единъ, а умове безкрайни,
„Безбройни умове! . . . Вземете ги,
„И присвоете ги. —
„Узнайте свърхприроднитѣ и свърхчеловѣшки тайни! . . .
„Отъ говедари —
„Ще ви направѫ Господари! . . .
„ . . . Но мънинко парички ми сѫ нужни;
„Отъ васъ, о людие великодушни,
„Отъ васъ ще ги попросѫ —
„За помощь на науката, която въ себе носѫ!“

Единъ свинарь тогава —
(Главата на свинаря е корава)
Отвърналъ: — „Твърдѣ хубаво! Но обади ми, тоже,
„Наукитѣ защо не те научихѫ че трѣба
„Человѣкъ да знае най-напрѣдъ да си печели хлѣба,
„И че прѣмѫдрость най-добра е тъзъ която може
„Да на избави отъ просия? —“
Великий нашъ мѫдрецъ разбралъ,—но късничко, горкия!

IV.

Епиграмма.

За Х. . . (вѣстникарь).

Признавамъ го! Сегисъ-тогисъ, безъ да се колебае,
И тозъ человѣчецъ истина говори . . .
Но той го прави съ лоша цѣль! Въ языка му, той знае
Че Истината ще се опозори!

V.

Като гледахъ една мома да чете. . .

Защо не сьмь, о Боже мой,
И азъ книжлѣ приятно,
Нашарено и лъскаво,
Подвързано изящно —

Да ме държи въ ржцѣтѣ си,
Тъзъ хубава дѣвица,
Въ полата си да ме държи,
Да ме разгръща и чете
Страница по страница. . .

А надвечерь прѣдъ ламбата,
Наведена надъ мене,
Да рони сълзи сладостни, —
Въ лъжитѣ ми безчисленни
Да търси утѣшенье!

VI.

На бала. . .

Въ деня когато Богъ създаде
Всѣпрѣлестната тъзъ дѣвойка,
Отъ всичкитѣ нѣща небесни
Размѣсе той въ плътьта ѝ бойка,

Отъ шароветѣ на дъгата,
Отъ сладостьта на херувима,
Отъ всички чудеса каквито
Въ сърдцето на Едема има. . .

И най-подирѣ Богъ извади
Отъ небесата двѣ звѣздички,
И даде ги на тъзъ дѣвица, —
Прѣобрази ги на очички!

Ст. Михайловски.

---

www.libtool.com.cn

НАШИТѢ НАРОДНИ БИТОВИ ПѢСНИ.

отъ Г. Попова,
Професоръ по филологията въ висшето училище въ София.

Къмъ тази категория се отнасятъ твърдѣ много пѣсни, които въ сбиркитѣ сж извѣстни подъ различни названия: семейни, пѣсни на хоро, пѣсни на свадба, жетварски, смѣшни, лазарски и др. Въ всичкитѣ тие пѣсни, много добрѣ се прѣдставлява живота на българинътъ, съ всичкитѣ му добри и лоши чърти; но тие пѣсни, ний можемъ много хубаво да прослѣдимъ всичко онова, къмъ което българинътъ е привързанъ, което той обича, и това, което той мрази. Съ една дума, по *битовитѣ* пѣсни ние можемъ да видимъ какъвъ е българинътъ, като човѣкъ, — можемъ да прослѣдимъ неговия идеалъ, който, прѣзъ дълго врѣме на своето историческо сжществуване, той е можалъ да си изработи.

Отъ многото подобни пѣсни, нашето внимание се спира прѣди всичко на *лирическитѣ*, които друго-яче се наричатъ *женски*, но се пѣятъ у българитѣ не само отъ женитѣ, но и отъ мжжетѣ. Тие пѣсни сж забѣлѣжителни по силата и дълбочината на лирическото си чувство, което толковъ живо е прѣдставено въ тѣхъ. Мотивитѣ на нашитѣ лирически пѣсни сж различни. Така, напр., въ една пѣсня (Чол. N-о 1), много живо е изразена оная дълбока скърбь, която испитва въ сърдцето си една булка, по случай на насилственно оженване. Случило се на булката да минува есенно врѣме прѣзъ гората, листата на която биле вече попарени отъ сланата: невеселия видъ на гората затрогнала дълбоко душата на булката, и тя захванала да плаче и да нарежда:

„Чернѣй, горо, чернѣй, сестро, двама да чернѣйме:
Ти за твойтѣ листи, горо, азъ за първо либе;
Тебе те е, горо ле, сестро, слана осланило,
Мене ме е, горо ле, сестро, мама оженила,
Мама оженила, горо ле, сестро, за лудо, младо либе“.

Въ прѣведенитѣ думи ний се възхищаваме отъ поетическото сравнение на скърбьта на булката съ външното състояние на осланената гора. Пó-нататъкъ, отъ думитѣ на булката се научавме, че тя била оженена, по воляна на майка си, за хайдутинъ, който не се прибиралъ у дома, а се скиталъ постоянно по широко поле и низъ дълбоки доли, а вечерь си дохождалъ у дома и донасялъ на булката си армаганъ: „сé кървави дрѣхи, сé търговски глави“. Плаче булката, като си помисли, че младостьта ѝ тъй напраздно се изгубила и като си припомни още, че причината на нейното нещастие е майка ѝ. Пѣснята се свършва съ тѣзи силни думи:

„Чернѣй, горо, чернѣй, сестро, двама да чернѣйме:
Ти за твойтѣ листи, горо, азъ за първо либе;

Твойтѣ листа, горо ле, сестро, пакъ щѫтъ да покаратъ,
Мойта младость, горо ле, сестро, не ще се повърне".

www.libtool.com.cn

Дѣйствително, въ живота на българитѣ се забѣлѣзва тъзи несимпатична чърта, че родителитѣ у насъ често насила оженватъ или омѫжватъ дѣцата си, безъ да даватъ внимание на сърдечното имъ чувство: въ този толкова важенъ случай, тѣ иматъ прѣдъ видъ своя личенъ интересъ, който бива обикновенно користенъ; не е, споредъ това, чудно, ако дѣцата имъ падатъ въ нещастие, защото источникътъ на истинското щастие лежи въ душевното спокойствие, а не въ изобилието на материалнитѣ срѣдства.

Влѣчението, което двама младежи отъ различенъ полъ могѫтъ да питаѫтъ единъ къмъ другъ, бива до толкова силно, щото родителската намѣса въ тоя случай бива причина на едно голѣмо нещастие, за което и сами родителитѣ съзнаватъ сетнѣ, но напраздно, понеже вече не могѫтъ да поправѫтъ грѣшката. Колкото се касае до дъщерята, то майката обикновенно сполучва да ѭ прѣдума да вземе оногова, когото ѝ прѣпоръчва, макаръ че дъщерята не го иска и излага себе се на едно патило, което така художественно е прѣдставено въ пѣснята, съдържанието на която изложихме по-горѣ; нъ не всѣкогашъ майката сполучва да прѣдума *сина си* да постѫпи по нейното желание, защото синътъ, въ желанието си да се ожени за любимата дѣвойка, като вижда спънка отъ страна на майка си, се рѣшава да наложи на себе си рѫка или пъкъ да се ожени за любимата дѣвойка, противъ волята на майка си, безъ да му мисли този часъ за сетнинитѣ отъ непокорството на родителската воля. Ето какъ трагично свършва живота си Рачо, комуто майка му не дозволявала да се ожени за Пена, въ която той билъ залибенъ. Безъ да подозира нѣкаква спънка отъ майка си, Рачо веднѫжъ попиталъ откровенно Пена:

„Пено ле, пирунюгуле!
Пено ле, теменугуле!
Чо ти ма, Пено, ни рачишъ?
Що ми махѫнѫ находишъ?
Да ли сѫмъ грозенъ, умразенъ,
Или не зная да думамъ,
Да думамъ, да сѫ шегувамъ,
Или чи сѫмъ спрачи?"

Но Пена направо му отговаря:

„Рачѫ тѫ, Рачо, и плача!
Ала ма нище мама ти.
Мама ти, провалницата,
Мама ти проседницата."

Рачо поискалъ да убѣди Пена, че това сѫ хорски думи, които сѫ пуснѫти отъ душманитѣ на Рача и Пена съ цѣль да имъ разстроѫтъ свадбата, но Пена отговорила, че това е истина, понеже на нея лично майка му ѝ казала:

„Азъ нищѫ теби за снаха,
Чи си сирмашка дѫщеря:
Азъ щѫ за Рача да зема,
Попска Питровска дѫщеря:
Ще зема Кера Попува,
Попува попъ Николува,
Ги има много даруве:
Ленени бюрюнтюгени,
Сѣкнѫти притакавани.
Ша даря свадба голямѫ,
Ша даря сети руднини,
Чи ми й идно момчету —
За сина и за дѫщеря“

Като чулъ тѣзъ думи, Рачо вече явно видѣлъ, че Пенка не се е съгласявала до сега да го вземе, понеже майка му не ѭ рачила за снаха; тогава той се люто разсърдилъ, отишълъ си у дома и поискалъ отъ майка си остъръ ножъ подъ прѣдлогъ да разрѣже ябълка, за да си искваси устата; но когато майка му му подала ножа, той се ударилъ съ него въ сърдцето и хвърлилъ на майка си такъвъ укоръ:

„Земай си, мамо, коя щешъ,
Която веки харесашъ;
Ти ни щешъ Пена за снаха,
Чи си й сирмашка дѫщеря.
Ти щешъ за Рача да земишъ
Попска Питровска дѫщеря.“

Майка му видѣла, че сгрѣшила, и викнала да плачи, но вече било късно. . . (Гл. у Бонч. № 3). Така постѫпватъ обаче онние синове, които, отъ една страна, не искатъ да идатъ противъ волята на родителитѣ си, а отъ друга страна, пъкъ и не искатъ да се свържатъ съ човѣкъ, къмъ когото сърдцето не имъ се прилѣпа. Но не така постѫпилъ Иванъ, комуто майка му тоже не дозволявала да се ожени за Руска мома, въ която той билъ залибенъ. Отъ първо Иванъ послушалъ майка си и билъ вече се сгодилъ за Кера попъ Николова; но сетнѣ той си взелъ мѣната обратно и, по волята на майка си, се сгодилъ за Русска, която за това „му рѫка цалунала“. (Б. № 135).

По користни мотиви се водатъ обаче, въ въпроса за женението и за мѫжението, не само родителитѣ, но и самитѣ дѣца, които, даже безъ родителскитѣ съвѣти, искатъ да се вематъ съ човѣкъ, който има нѣкое видно положение въ обществото и е богатъ. Така именно постѫпя мома Недѣля. Веднъжъ тя казала на майка си:

„Да знаишъ, мамо, да знаишъ,
Да знаишъ, ала ни знаишъ:
Снощи за уда утидухъ,
На алтѫнъ бунаръ кладенецъ,
Цудну сѫмъ цуду гледала:
Юнаци, мамо, слягухѫ
Утъ вржхъ утъ Стара-Планина,
Съсъ дранкалий тасуви,

Съсъ пюскюллий фесуви,
Пуслахж черги шерени,
Съкалпакъ дукати диляхж,
Секи му пу дѣлъ дадухж
Буйчину даватъ два дѣла;
Азъ щж Буйчину да зема,
Чи си е, Буйчинъ чурбажий,
Чи има млогу дукати.“

www.libtool.com.cn

Майката съвѣтва дъщеря си да не зема Бойчина, понеже не му траяли нито женитѣ, нито дѣцата. Но Недѣля отговаря на майка си:

„Майно ле, стара майно ле,
Да зная, мамо да зная
Чи щж гу два дни пуводи,
Пакъ щж Буйчина да зема,
Чи си е, Буйчинъ, чорбаджий
Чи има млого дукати.“

(Бонч. № 127).

Лошо впечатление ни праватъ думитѣ на Недѣля, понеже тя се рѣшила да отхвърли на страна всичко друго, рѣшила се да прѣжали даже и живота си, само да се ожени за Бойчина, за да ѫ видатъ комшиитѣ поне единъ-два дни богата чорбаджийка. За жалость е само това, че постѫпката на Недѣля не е единственна у насъ, но тя е примѣръ отъ много подобни постѫпки на много други лица, които на семейния животъ, въобще, на щастието, гледатъ чисто отъ грубо-материална точка зрѣние. Несъмнѣнно е споредъ това, че колкото по̀-много такива случаи се повтарятъ у насъ, толкова по̀-рѣдко ще се срѣщатъ щастливи бракове.

Справедливостьта обаче изисква отъ насъ да кажемъ, че материалния расчетъ не е най-главния мотивъ, споредъ който българитѣ се водатъ въ въпроса за женението или мѫженнето: освѣнъ взаимната наклонность на младитѣ, голѣмо значение въ тоя случай има младостьта и способностьта за физически трудъ. Ще раскажемъ тука на бързо съдържанието на нѣкои и други пѣсни, въ подтвърждение на изложенитѣ мисли. Двама братя (К. № 55) се карали помежду си заради една мома, кой отъ тѣхъ двамата да ѫ вземе. По̀-стария казалъ на по̀-младия:

„Немой, брате, да се не ка̀раме,
Свѣтъ сосъ насъ да се не смѣе;
Ти удари го̀ра бершлянова,
А я че удримъ го̀ра чемширо̀ва,
Кой претечѐ на мо̀мины двори,
Онъ че земе текмена девойтя.“

Но и двамата братя пристигнали на момининтѣ дворове въ едно и сѫщо врѣме. Момата ги дарила:

„По̀старіѐ свилена кошуля,
По̀младіѐ дуня стогодкина.“

Пакъ братята захванали да се каратъ, дордѐ най-сетнѣ момата продумала:

„Кому дàдо свилена кошуля,
Онъ да биде мой стари деверъ,
Кому дàдо дуня стогодкина,
Очемъ него за любе да ми е.“

www.libtool.com.cn

Иванчо пъкъ иска да напусне либовницата си Иринка, по край нейната хубость и младость, по край мѫдрото ѝ ходене и низкото ѝ гледане единствено зарадъ това, че тя не била опитна въ кѫщната работа. На прощаване той ѝ каза:

„Иринке либе, Иринке!
Я давай ржка, прощавай:
Азъ щѫ на Сливенъ да ида,
На Сливенъ на панаиря,
Сливенка мома да зема;
Че знаѫтъ тънко да предѫтъ,
И още сѣкнату да такѫтъ,
Тънки януви да такѫтъ,
Съ торунджияни кинари.“

Забѣлѣжително е, че собственно физическата хубость, макаръ тя и да е несъмнѣнна, се цѣни отъ българина много низко, сравнително съ способностьта на дѣвойпата къмъ физически трудъ или съ способностьта да държи, както у насъ се казва, кѫщата. Нѣкой си Стоянъ билъ харесалъ отъ първо едно момиче (Бонч. № 107), което се отличавало по своята извънмѣрна хубость. Ето какъ тая хубость се описва въ пѣсеньта;

„На снага тънку високу,
На лици бялу червену:
Учи му черни чиреши,
Вѣжди му вѝти гайтани,
Уста му чаша срѣбѫрна,
Зѫби му дребенъ маргаритъ.
„Думи му сладка стафида.“

Хубостьта на момичето е била толкова голѣма, щото Стоянъ билъ намислилъ даже да го испише

„На турска бяла хартия
Съсъ Цариградску мастилу,
Съсъ Дренуполску калеми,“

и да испрати образа му на родителитѣ, за да видатъ, какво е либе залибилъ; но сетнѣ той се пометналъ и не рачилъ да се ожени за това толкова физически хубаво момиче, понеже то било хубаво, ама глупаво:

„Ни знае прѣжда да приде,
Ни знае таканъ да тѫче,
На костенъ гюргювь да шии,“

и казалъ, че ще го вземе само подъ условие, ако майка му го научи на всичкитѣ тия работи. Това уважение на българина къмъ способностьта на дѣвойката за физическа работа си има, несъмнѣнно, разумно основание: ний, въобще, не можемъ да се похвалимъ съ изобилие на материални

срѣдства, и това, което имаме, сме го добили чрезъ усиленъ трудъ, който за българина е билъ всѣкогашъ единственното, при това, и най-главното основание на неговото благосъстояние. Естественно е споредъ това, че българинътъ, при въпроса за жененето, способностьта на дѣвойката къмъ физическа работа трѣбва да туря на първо мѣсто, понеже жената ще трѣбва да му служи, като главна помощница въ катадневния му трудъ, съ който единственно се добиватъ срѣдства за прѣхрана; а физическата хубость не може да има за българина особенно важно значение вече и споредъ това, че тя е едно много нетрайно нѣщо, което скоро прѣминава. Но колкото българитѣ и да се отнасятъ съ уважение къмъ способностьта за физическа работа или въобще къмъ имотната страна на човѣка, пакъ не може да се каже, че чисто вънкашната страна, именно, физическата хубость или поне обикновенното благообразие се изоставя съвършенно на страна; дѣвойкитѣ ноне въ това отношение не сж до тамъ равнодушни. Ето какво по тоя случай се расказва въ една пѣсень (№ 129 у Бонч.). Нѣкоя си Неда, като се научила, че домашнитѣ ѝ искатъ да я сгодятъ се рѣшила да попита буля си:

„Булне ле, драго, булне ле,
Като едете, пиете
За мене гудежъ гудите,
Чи пада ли ви на сърдце?
Мене ми, леле, ни пада;
Пита ти ли хората,
Хора имотни ли са
Съ кумшии животни ли са?
Хората почитни ли са,
Сѫбиратъ ли са съ комшии,
Да едѫтъ, буле, да пиѫтъ
Висилба да си висилѫтъ?“

Буля ѝ отговорила, че хората, за момчето на които Неда ще се сгоди, именно сж такива, каквито тя иска да сж,

„Ама имъ лошу харуту,
Хемъ, слѣпу, буле, хемъ нѣму
Дважъ гу е зѫмя хапалу,
Трети пѫть мечка давила.“

Тогава Неда почнала да плаче и да нарежда:

„Божне ли, вишни, Господи,
Божне ле, ни стигна ли ми,
На деветь майки шетани,
На деветь майки мащехи,
Дисета майка руждена;
Али йощи да теглѫ,
Слѣпу, хару, да водѫ,
Хемъ слѣпу, Боже, хемъ нѣму,
Дважъ гу е зѫмя хапалу,
Трети пѫть мечка давила!“

(Слѣдва).

www.libtool.com.cn

ИСТОРИЯТА НА „ШУМИ МАРИЦА“.

Отъ д-ръ И. Д. Шишмановъ.

„*Шуми Марица*“ не е въ правата смисъль на думата „националенъ химнъ“, като напримѣръ „God save the Queen,“ „Heil Dir im Siegeskranz“, „Gott erhalte, или „Боже Царя храни“. Нейниятъ ритмусъ, колкото полека и да се испълнява, не носи отпечатъка на вдъхновенната възторженность, на величественното спокойствие, на грандиозния духъ, които характеризуватъ всѣкий химнъ и го отличаватъ отъ всѣки други родъ музикални съчинения. —

Както въ поезията, тъй и въ музиката химнътъ служи за изражение на най-високитѣ чувства, които вълнуватъ човѣшката душа. Измежду тия високи чувства, едно отъ първитѣ мѣста заема патриотизмътъ, който може да се изкаже или въ възторжена любовь къмъ висшия неговъ прѣдставитель или въ любовь къмъ самото отечество.

Тая любовь намѣрва своето най-високо изражение въ националнитѣ химнове—произведения на отдѣлни поети и композитори, които най-добрѣ сж успѣли да дадатъ форма на тия чувства, да ги избистратъ, да ги сгъстятъ, да ги кристализиратъ.

Нѣма културенъ народъ безъ националенъ химнъ или поне националенъ маршъ или пѣсень. Много пати химноветѣ прѣдшествуватъ на организацията на националноститѣ, които въ тѣхъ изливатъ всичкитѣ свои надежди, своитѣ най-високи идеали. Значението на химноветѣ се усѣща даже въ борбата на социалнитѣ класове: *Марсейлезата на работницитѣ* или la Carmagnole, не отстжпватъ нито по въодушевление, нито по мощь на изразенитѣ въ тѣхъ чувства и идеали на никой политически химнъ.

Въ народния химнъ поезията и музиката, текстътъ и мелодията се съчетаватъ въ единъ мигъ на най-голѣмо въодушевление, на страстна любовь. Именно отъ пароксизма на двата елемента химнътъ черпи своята най-голѣма сила, своята вълшебна мощь надъ душитѣ.

Думитѣ и гласътъ — въ *идеалнията* химнъ сж еднакво значителни. Тѣ трѣба тѣсно да се прѣгрящатъ и пронизватъ. Думитѣ трѣба да пѣятъ, гласътъ да говори. Когато тия условия сж испълнени, когато поетътъ и композиторътъ сж конгениялни творци, химнътъ е съвършенъ, но това е рѣдко. Малко национални химнове достигатъ тая стъпень на съвършенството. Въ повечето случаи между гласътъ и думитѣ нѣма пълно съгласие. Много пати текстътъ е само случайна причина, causa occasionalis на мелодията. Популярностьта на народния химнъ се дължи въ такъвъ случай единственно или прѣимущественно на композитора. Дѣто химнътъ и безъ всѣкакво вжтрѣшно достойнство е сполучилъ да

ежегодишно цѣлъ истокъ — и свирѣлъ тамъ всѣкий день въ една гостилница, която била посѣщавана главно отъ поселенитѣ тамъ нѣмци и отъ други чужденци. Една отъ дамитѣ пѣяла пѣсеньта: „Wenn die Soldaten durch die Stadt marschieren“ (Когато войницитѣ минаватъ прѣзъ града). Понеже мотивътъ (на тая пѣсень) билъ познатъ на Нѣмцитѣ — то всѣкий день искали да го повтарятъ и по тоя начинъ мотивътъ станалъ популяренъ въ Едрене. Въ това врѣме избухнала руско-турската война и се съставили български дружини отъ доброволци, които приели руския солдатски обичай, когато маршируватъ, да пѣятъ пѣсни и понеже нѣмали други подобни пѣсни, освѣнъ рускитѣ, които били научили отъ рускитѣ солдати, то единъ учитель, който се намѣрвалъ мѣжду доброволцитѣ, рѣшилъ да напише такава една солдатска пѣсень и така написалъ текста на Шуми Марица. Само мотивътъ липсвалъ още. Тогава той си спомнилъ едренския мотивъ и понеже мелодията и текстътъ си прилѣгали, той научилъ солдатитѣ да я пѣятъ и тъй се образувала Шуми-Марица. Въ това врѣме имало съ доброволцитѣ и една руска дружина съ музика, капелмайсторътъ на която, Маречекъ на име, съставилъ отъ мотива на Шуми-Марица и отъ нѣколко народни мотива цѣлия маршъ. — Ето цѣлата истина, както самъ азъ се потрудихъ да ѭ изслѣдвамъ. Още искамъ да поправѭ и слѣдующето, което невѣрно е съобщено въ Липиския Дневенъ Листъ: Оня който учалъ Турцитѣ сигналитѣ билъ Маджаринъ на име Шафрани и билъ въ това врѣме капелмайсторъ въ Едрене и отъ него азъ узнахъ отъ дѣ се е распространилъ мотивътъ на „Шуми-Марица.“

„Азъ дойдохъ въ 1878 год. въ България; бѣхъ тогава въ Франция, въ Ницца, и бидохъ прѣпоржчанъ отъ едно княжеско лице. Азъ намѣрихъ въ България музикалнитѣ отношения още въ люлката имъ и положихъ всичкия си трудъ, да въздигна българската музика и дѣйствително сполучихъ.“ —

Г-нъ Шебекъ расказва по-нататъкъ, че станалъ любимецъ на княза Александра, че го придружавалъ съ музиката си въ всичкитѣ му пѫтешествия, че получилъ за заслугитѣ си орденъ св. Александръ и медалъ за искуство, че при Сливница всичкитѣ военни музики по заповѣдь на князь Александра свирили неговия „Сливница-маршъ“ — и че напустаплъ България защото му отнели суммитѣ, които му се давали въ видъ на субвенция за музиката. — По-нататъкъ г. Шебекъ се впуща въ нѣкои подробности, относително издаването на марша, които не ни интересуватъ. Повече внимание заслужва една случайна бѣлѣжка въ писмото, отъ която виждаме, че прѣди Циммермана — Гутхайлъ билъ издалъ „Шуми-Марица,“ прѣработена отъ Славянскій.

Интересенъ е и слѣдующийтъ пассажъ: „Като дойдохъ въ България, намѣрихъ Шуми-Марица, толкова лошо нагласена (in so elender Harmonisierung), че трѣбаше цѣлия маршъ да го хармонизирамъ и инструментирамъ; сега тамъ го свирѣтъ навредъ, както азъ го прѣработихъ.

Толкова г. Gabriel Sebek, тогава живущъ въ Прага, Palacky Strasse 565, Weinberge.

Отъ това важно за историята на нашия маршъ писмо изваждаме слѣдующитѣ четири точки:

1) Мотивътъ на Шуми-Марица не е оригиналенъ. Мелодията е заета отъ една нѣмска пѣсень, която г. Шебекъ изрично привежда, и която случайно станала популярна въ Едрене и отъ тамъ, вѣроятно, въ други нѣкои по-голѣми български градища.

www.libtool.com.cn

2) Въздигането ѝ въ националенъ маршъ се дължи на автора на текста и на доброволческитѣ дружини. Ако да не бѣше приспособилъ Никола Живковъ къмъ нея познатия текстъ и да не бѣше станала популярна между опълчението, тя нѣмаше, навѣрно. да достигне честьта, отъ която се ползува днесь.

3) Цѣлиятъ маршъ, както се свири отъ военнитѣ музики, е съставенъ отъ пѣсеньта Шуми-Марица и отъ нѣколко народни мотива отъ капелмайстора Маречекъ.

4) Пьрвата правилна хармонизация и инструментация на марша се дължи на капелмайстора Шебека. —

Пьрвата точка не подлѣжи на никакво съмнѣние. Мотивътъ на Шуми Марица е безспорно чуждъ. Тя нѣма нищо общо съ характера на нашитѣ народни пѣсни. Не е нужно да е вникналъ човѣкъ дълбоко въ духа на нашата национална музика, за да се увѣри че Шуми Марица е чужда импортация, като много други пѣсни, станали у насъ модни и популярни, на които европейското происхождение въ много случаи едвамъ вече може да се узнае. — (Сравни напр. въ III дѣйствие на Traviata отъ G. Verdi, арията на Violetta: „Addio del passato bei sogni ridenti, le rose del volto già sono palenti“ и мелодията на II. Ивановата пѣсень „Вдовица: Нощь е ужасна, зима студена“ и пр. както се пѣе обикновенно въ затънтенитѣ провинциални градовце у насъ, дѣто рѣдко нѣкой е ималъ честьта да чуе чудесния италиянски оригиналъ и дѣто сички мелодии минуватъ задължително прѣзъ устата на циганскитѣ пѣснопойци, които ги расчекватъ съ своитѣ своеобразни, оріенталски fioriturі до обезобразяване.

Отъ изслѣдванията на г. Шебека и показанията на неговия приятель Шафрани, нѣкогашенъ капелмайсторъ въ Едрене, излиза, че мотивътъ на Шуми-Марица е нѣмски.

Наистинна пѣсеньта, която г. Шебекъ дава за пьрвообразъ на нашия народенъ химнъ прилича на „Шуми-Марица.“ — Началото: „Wenn die Soldaten durch die Stadt marschieren,“ напълно се покрива съ пьрвата музикална фраза на Шуми-Марица. По-нататъкъ мелодиитѣ малко се разиждатъ, но ритмътъ си остава сжщия.

Ний помнимъ само пьрвия куплетъ, но читателитѣ могатъ да сждятъ отъ него за баналностьта на цѣлата пѣсень:

Wenn die Soldaten durch die Stadt marschieren
Öffnen die Mädchen Fenster und Thüren!
Warum? Darum? (повтаря се).
Alles wegen dem Tschindadaratta, Tschindadaratta,
Tschindadaratta (повтаря се).

(Когато солдатитѣ маршируватъ прѣзъ града,
Момитѣ отварятъ врати и прозорци.
Защо ли? Ей защо;
Сѣ заради чиндадарата и пр.)

www.libtool.com.cn

Къмъ точка 3 и 4 нѣма какво да забѣлѣжимъ.

Къмъ втората теза сме въ състояние да направимъ нѣколко поправки и допълнения, благодарение на любезността на самия авторъ на текста, г. Н. Живковъ. Отъ желание да си обяснимъ, какъ е било възможно, нѣмската кафешантанска мелодия, да стане български народенъ химнъ, ний се отправихме писменно къмъ господина Живкова и го помолихме да ни разправи всичко, каквото помни за генезиса на най-популярната въ България пѣсень. Ний прѣдполагахме, че г. Живковъ е билъ прѣди войната учитель въ Едрене, именно въ това врѣма, когато нѣмската дамска капела е сполучила да популяризира пѣсеньта „Wenn die Soldaten durch die Stadt marschieren“ и че г. Живковъ отъ тамъ ѭ е занесълъ въ кишиневския лагеръ, дѣто ѭ е приспособилъ къмъ извѣстния текстъ. Отъ писмото на г. Живкова, нѣколко пасажа отъ което ще съобщимъ по́-долу, се вижда обаче, че мелодията на Шуми-Марица *не е заета направо отъ нѣмската*, а отъ една българска пѣсень „съ глупаво съдържание“, която по онова врѣме се пѣяла изъ България. Намъ тази пѣсень не е извѣстна. Г. Живковъ казва, че била *близу до напѣва на Шуми-Марица*. Можи да се прѣдположи, че тя е била горѣ-долу вѣрно копие на кафешантанската арийка, която още тогава трѣба да е добила голѣма популярность извънъ границитѣ на Едрене. Пѣсеньта „Слънце зорница“ може да се смѣта прочее за прѣходна форма между „Wenn die Soldaten“ и „Шуми-Марица.“ Това посрѣдственно заимствуване обяснява и отстѫпванията на нашия народенъ химнъ отъ нѣмския оригиналъ.

Ето какво самъ г. Живковъ ни пише:

„Сега, за работата по „Шуми Марица“ ето какво има да ти кажа: Прѣди, въ турско врѣме съмъ билъ главенъ учитель, но не въ Едрене, а въ Велесъ, *ала* не съмъ чувалъ на нѣмски подобна пѣсень, *а близу до напѣва ѝ* имаше на български, която е съ глупаво съдържание, ала въ напѣвътъ ѝ бѣхъ се влюбилъ, ето какъ бѣше:

„Слънце зорница тукъ се разбира
Въ младия възрасть, който извира,
Умната сила, крѣхката младость.
На человѣка драга до старость.“

„Толкозъ помнѫ отъ съдържанието ѝ, та като се върнахме изъ сръбско-турския бой на 1876 год., отъ командата на генерала Черняева, азъ си въспѣвахъ тамошнитѣ подвиги на доброволцитѣ и другари въ стиховци, и при другитѣ, които не съмъ ни писалъ, намислихъ въ г. Плоещъ „Шюми Марица,“ която белки не щѣше да види толкози свѣтъ, ако не бѣхме играли моята пиеса въ ржкописъ „Илю Войвода,“ дѣто е употрѣбена и Шюми Марица, кояго и по съдържание като се хареса на другаритѣ, запѣхѫ ѭ за винаги, и азъ като видѣхъ, че се харесва на свѣта.

проводихъ и ѫ печатахъ въ българския вѣстникъ „*Новинарь*“ издаваемъ въ Букурещъ. Тамъ е напечатана тъкмо тъй, както въ „Гуслата“ ми, стр. 23. Казано е:

www.ibtook.com.cn

„Вижте деспоти генерала нашъ,
Чуйте запъйте Черняевъ маршъ!

Защото ний знаяхми, че руския царъ прислѣдва генерала Черняевъ, че той — Черняевъ — избѣгалъ изъ Русия и дошалъ да се бори за България.“

Тукъ се свършватъ свѣденията за Шуми Марица. Бѣлѣжкитѣ на г. Живкова сѫ важни особенно за историята на текста, но тѣ освѣтляватъ и допълнятъ и историята на мелодията. Ний узнаваме, че текстътъ на Шуми Марица билъ съчиненъ въ Ромжния, още въ 1876 година подиръ сръбско-турската война и че още тогава пѣсеньта била добила извѣстна популярность подъ название „Черняева маршъ“ чрезъ прѣдставянието на трагедията Илю Войвода. Шебекъ се лъже слѣдователно, като прѣдполага, че Шуми Марица за първи пѫть е пѣна отъ доброволческитѣ дружини въ руско-турската война.

Вѣрно е обаче, че тя нѣмаше да се распространи тъй бърже, ако да не бѣхѫ ѫ усвоили дружинитѣ. Тѣмъ и на увлѣкателната мелодия има да се дължи, дѣто Шуми Марица станѫ най-сетнѣ националенъ химнъ.

Оня брой отъ в. „Новинарь,“ въ който за първи пѫть е печатанъ текста на Шуми Марица, не сѫществува въ тукашната библиотека. Ний притежаваме само единъ брой отъ първата му годишнина (№ 20, отъ 1877 година). Заглавието му е: „Сѣкидневний Новинарь.“ Урѣдникъ: П. С. Бобековъ. Форматътъ му е малъкъ, като сегашнийтъ форматъ на в. „Свобода.“ На първата страница сѫ напечатани подъ претенциозното заглавие: „Service particulier du journal le nouvelliste“ и нѣколко депеши отъ агенция Хавасъ на френски и български.

Отъ сбирчицата „*Гусла* съ пѣсни,“ въ която оригиналнийтъ текстъ е прѣпечатанъ за първи пѫть, притѣжаваме двѣ издания, първото печатано въ Свищовъ, въ печатницата на Асѣня Паничкова 1878 година, другото въ Търново, въ печатницата на Петра Стоянова въ сѫщата година. Авторътъ ѝ ѫ посвѣщава „като първа книга, която се печата въ свободна България въ вѣчна спомѣнь майору Н. А. Киряеву, първий гениалний прѣдводитель на българскитѣ юнаци въ Сърбия, и който първи проля благородната си кръвь въ священната война, когото съмъ придружавалъ въ бойоветѣ до смъртний часъ, и видѣхъ „какъ умрѣ тогасъ, като съживи насъ.“

Въ първото издание на „Гусла“ Шуми Марица е напечатана на стр. 15—17, въ второто на стр. 23—25, подъ заглавие: „Черняева маршъ.“

Текстътъ на нашия народенъ маршъ е прѣтърпѣлъ, както е извѣстно, нѣколко измѣнения. Не ще бѫде за това излишно въ тая малка студийка, която се занимава специално съ историята на Шуми Марица, да го приведемъ въ първообразния му видъ. Ний задържахме и оригиналното правописание на автора:

Черняева маршъ.

www.libtool.com.cn

1.

Шюми Марица
Укарвавена,
Плачи вдовица
Люту ранена —
Маршъ! маршъ
Съ Генерала нашъ
Разь, два три
Маршъ! войници

2.

Напрѣдъ да ходимъ,
Войници мили,
Тимокъ да бродимъ
Съсъ спчки сили —
Маршъ! маршъ! и пр.

3.

Юнака донскый
Намъ іе водитель,
Съ пряпорецъ львскый
Вождъ побѣдитель —
Маршъ и пр.

4.

Вижте, деспоти,
Генерала нашъ
Чуйте запѣйте
Черняева маршъ —
Маршъ и пр.

5.

Войници храбри
Слѣдъ него лѣтятъ,
Порятъ ваздухътъ
И громко викатъ
Маршъ и пр.

6.

Съ кървавъ остаръ, мѣчъ
Генерала напрѣдъ
Възглавя на сѣчь!
Гръмъ огжнь на вредъ. . , .
Маршъ и пр,

7.

Труба низъ гора
За звони напрѣдъ!
Хей ура, ура!
Ура напрѣдъ!
Маршъ и пр.

———

Споредъ признанието на г. Живкова Шуми Марица нѣмаше да добие такава популярность, ако да не бѣше влѣзла въ неговата драма Илью Войвода, играна въ Ромжния на разни мѣста въ ржкописъ още въ 1876 година.

www.libtool.com.cn

Тая драма биде печатана едва въ 1888 год. въ София въ скоропечатницата на Янко Ковачева, въ собственно издание на автора.

Шуми Марица тукъ се пѣе отъ цѣлата Ильова дружина на края на третьото дѣйствие, при излѣзването ѝ отъ сръбската крѣпость Кладово и заминаването ѝ за България. (Стр. 63—65).

Всички войници: Ура! Ура! да живѣе войводата, ура!!

Илю войвода. Мирно! На *лсее*-во! (войницитѣ са обращатъ на лево, знаменосеца въ срѣдата имъ).

Илю войвода. Пѣснопойци! на походъ Шуми Марица. На праа-во маршъ!

(Войницитѣ тръгватъ и запѣватъ):

Шуми Марица и пр.

(Слѣдъ, като прѣминаватъ войницитѣ нѣколко пъти прѣзъ сцената пѣейки на свършване на пѣсеньта завесата пада).

Прѣзъ мракътъ азъ погледнахъ на далече:
И видѣхъ едно слънце тамъ да грѣй.
И чухъ гласъ таенъ, кат' ми рече:
„Туй слънце цѣлий свѣтъ ще да огрѣй...

Лучитѣ му ще пржскатъ тъмнината
И мракъ тогасъ не ще да има вечъ.
Да поздравимъ виделината,
Макаръ че йоще е далечъ!

И низко се наведохъ азъ тогази —
И туй свѣтливо слънце поздравихъ:
Въспѣхъ го въ пѣсень чудна ази —
И низко му се поклонихъ.

А тъмното на около ми стана
По-тъмно. И свѣтлика въ мигъ закри...
Но въ менъ надежда пакъ остана —
Че пакъ ще свѣтнатъ тѣзъ зари...

Напраздно мракътъ иска да владѣе,
Напразно той обвилъ е цѣлий свѣтъ...
Другари! Слънце ще изгрѣе —
И то ще пржстне мрака клетъ!...

П. Даскаловъ.

www.libtool.com.cn

ЕДИНЪ ДЕНЬ НА ВИТОША.

Пѫтни бѣлѣжки.

O altitudo!
Horatius.

Доста далеко прѣди изгрѣвъ слънце, колата ни се тръкаляхѫ по Княжевското шоссе. Ние, (азъ имахъ единъ другарь — учитель въ София), бѣхме побързали да стигнемъ рано въ Владая, отъ дѣто, като си земемъ водачъ, да поемемъ възъ урвитѣ на Витоша, отъ тука по-леснодостѫпна, прѣди да се засили маранята. Сутрѣньта бѣше ясна, тиха, прохладна. Витоша се издигаше мълчалива, строга и величественна прѣдъ насъ; нейнитѣ гористи хълбоци и поли, още по-зелени въ тоя часъ на утрѣньта, приятно се спущахѫ и незабѣлѣжно сливахѫ съ широкото, голо и пущинашко софийско поле. а скалиститѣ зѫбери на чукáритѣ ú рѣзко се вписвахѫ въ чистиятъ лазуръ на небето, още незаруменени отъ пьрвий отблескъ на зората. Сьрдцето ми тупаше отъ дѣтинска радость като си мисляхъ че слѣдъ нѣколко часа щяхъ да бѫдѫ гость на тие високи врьхове, тъй отъ тука горделиви, царствени и непристѫпни. Когато погледътъ ми падна пакъ долу, азъ видѣхъ, че сме дошле успоредъ съ лагера, който се бѣше вече пробудилъ. Пробуждането на полето, на града или на селото, пьрвитѣ трептения на живота, който се обажда въ тѣхъ, винаги иматъ особенна прѣлесть; убѣдихъ се, обаче, че пробуждането на единъ лагеръ — български — нѣма нищо привлѣкателно за пѫтника. Отъ двѣтѣ страни на пѫтя ни, на длъжъ въ рововетѣ, и на равнището, бѣхѫ накацали, като витошки орли, стотина храбри войници, които се занимавахѫ да облагоухаятъ отъ рано пѫтя къмъ Софийския Версайль. . . Минахме и него, безъ да се спремъ, и влѣзохме въ Владайския проходъ. Тукъ бѣхме принудени да се закопчѣемъ добрѣ, за да се запазимъ отъ студената струя на единъ вѣтрецъ, който ни посрѣщна въ тѣсninата. Между това, гледката въ нея ставаше сé по-дива и по-живописна. Владайската рѣка, бистра и сребропѣняста, шумеше гръмливо прѣзъ многобройни прагове на длъжъ по пѫтя ни, между високитѣ урви на Витоша и Люлинъ-Планина, цѣли облѣчени съ зеленъ шумакъ. Тукъ тамѣ мѣжду рѣката и шоссето се мѣркахѫ, на случайнитѣ малки поленки, зелени нивици отъ висока рѫжь; на мѣста дѣсната намъ урва се поголваше и озѫбваше своитѣ грозно ископани ребра отъ пороитѣ или отъ камъняритѣ и пѣсъко-копачитѣ; на нѣкѫдѣ, високо надъ пѫтя, висяхѫ изроненитѣ насипи на желѣзната линия къмъ Кюстендилъ, захванатa и парясана отъ турцитѣ на 1874 г. Погледътъ прѣдпочиташе да отива да играе по зеленитѣ и весели урви на Витоша, отъ лѣво, които продължавахѫ, покрити сé

съ раскошна гора, да се нижатъ вълнообразно край рѣката. Азъ съ радость чухъ изъ тѣхния шумакъ нѣколко рулади на славеи, които вече сж замлъкнали въ софийското поле. Слънцето, което вече огрѣ, постопли гърбоветѣ ни и даде ново освѣтление на живописнитѣ зигзачи на клисурата. Най-послѣ, пжтьтъ ни изведе на една по-широчка долина, въ глъбината отъ лѣво на която, прѣзъ сѣнчастъ дръволякъ, се мѣрнахж червени покриви. Това бѣше Владая, залѣпена въ политѣ на високитѣ западни урви на Витоша. Колата оставихж шоссето и се отбихж въ единъ отъ вжтрѣшнитѣ ханища на селото. Ние попитахме ханджията не може ли ни намѣри нѣкой селянинъ, съ конь, и вѣщъ въ Витоша, който да ни разведе изъ нея и покаже природнитѣ забѣлѣжителности, а на коня си да натовари вещитѣ ни (палтата и провизията ни). Ханджията ни посочи на срѣща писалището на кмета, който би могълъ да ни съдѣйствова. Кметътъ, младъ шопъ, съ доста интелигентно лице, въ народнитѣ си дрѣхи, работеше на единъ писменъ столъ, закритъ съ алено сукно. Като чу просбата ни, той проводи писарчето си да повика „Ранко“ или „Будина“ — Владайци, които, обикновенно ставатъ водачи изъ Витоша на рѣдкитѣ халосници — туристи, като насъ. Додѣто очаквахме връщането на писарчето, и понеже не щѣхме да загълчаваме кмета, който се бѣ навелъ важно надъ стола си и работеше и прѣобръщаше нѣкакви тефтери, заразглеждахме канцелярията на висшия владайски магистратъ: нѣколко прикази, налѣпени по стѣнитѣ, отъ софийский окржженъ управитель, и други официални хартии, пратени за знание и ржководство на властитѣ; портретътъ на княза, и въ дъното — картата на Софийското окржжие, на което петьтѣ околии сж вапцани съ петь разни шарове. Понеже тая карта е отъ най-голѣмъ масщабъ, азъ полюбопитствувахъ да се запознаж съ пжтекитѣ и топографическата физиономия на Витоша. Но твърдѣ се излъгахъ: никаква Витоша не сжществуваше въ тая карта! Вмѣсто нея — поле; стояхж само нѣколко многовлакнести звѣздици: тѣ означаваxж връховетѣ на една несжществующа планина. Оставяше се на твоята досѣтливость да разберешъ, „че полето“ между тие врьхове е високо надъ морето около 2000 метра. Въ поле бѣше на картата прѣвърната и Стара-Планина, на сѣверния край на окржжието. Азъ, обаче, си обяснихъ присжтствието на тая невѣжественна и топорна работа, когато прочетохъ отдолу ѝ, че тя е печатана въ София, въ българската народна печатница и е чьртана отъ българинъ. И твърдѣ просто нѣщо, наистинна: какво ни насъ интересува Витоша, какво ни трѣбва да се церемонимъ съ нея, да я изучаваме и знаемъ, когато отъ нея друга облага нѣмаме освѣнъ едни мразове, вѣтрища и урагани, които тя и зимѣ и лѣтѣ пуска на насъ, и внася ипохондрия въ душитѣ ни! И така нейното сжществование е бѣдоносно за столицата ни и за окржжието ѝ — можемъ поне да я изличимъ изъ картата имъ. . .

Писарчето се завьрна и слѣдъ него дойде и *водачьтъ:* излѣзе че тоя водачъ не бѣ нито *Ранкд,* нито *Будинъ,* — тѣ отишле на работа по кжра — а се наричаше *Дойчинъ,* и нѣмаше конь. Ние оста-

нахме доста разочаровани, — едно отъ това послѣдне обстоятелство, друго — отъ ограниченитѣ познания на бай Дойчина по географията на Витоша: той не бѣше чувалъ нито за *Камънецъ-Дѣлъ*, или за *Кикешъ*, нито за *Рыжоветъ*, нито знаеше пѫтеката къмъ Драгалевци, дѣто искахме да се спустнемъ на връщане; а познаваше само оная область на планината, която спада въ землището на Владая. Нѣмаше обаче, що да сторимъ, пазарихме го за цѣлъ день, натовари се съ лекия багажъ, който назначавахме за добитъка, и ни поведе на горѣ по Витоша.

Ние още отъ пьрвъ пѫть уловихме една стръмна и изровена въ политѣ си урва, обрасла не гѫсто съ низъкъ храстълакъ. Слънцето, излѣзло високо надъ върха ѝ, и право срѣщу насъ, заливаше ни съ една лава отъ нажежени лучи, които ни заслѣпяваха и топяха. Очевидно, късно тръгвахме. Слѣдъ десеть минути, азъ облѣнъ въ потъ и запъхтянъ, бѣхъ принуденъ да се спра на минута и почина. Станциитѣ на спирката зачестиха колкото повече отивахме нататъкъ. Скоро навлѣзохме въ гѫста лѣскова гора, която ни даваше сѣнчица и прохлада; пѫтеката ни вече не я оставяше и кривулеше нагорѣ сѣ между трептущия зеленъ шумакъ, изъ ровътъ, направенъ отъ дъждовнитѣ порои. Тая нова обстановка на пѫтуването правеше ме да забравямъ умората чрѣзъ очарованието, което упражнява всяка гора на единъ пѫтешественникъ. Отъ двѣтѣ ни страни привѣтливо надничаха доста високи шумаци отъ ясика, отъ лѣска, отъ габъръ, отъ благуня, прошарени отъ диви шипки съ нѣжно-румени цвѣтове. Между дънеритѣ на дръвчетата, изъ красивия папрѫтъ и по слоговетѣ край пѫтя стърчаха весело главичкитѣ на горскитѣ цвѣтя; тѣ бѣха особенно обилни на малкитѣ рудини, които се отвариха тукъ-тамъ на пѫтя ни; тая щедра растителность вмѣсто да намалява спорѣдъ, възвишаването ни, още повече богата ставаше; милиони нѣжно-сини *модрики*, златни игличета, огненно-чьрвени перуники, невѣни и други цвѣтя, за имената на които уморявахъ бай Дойчина, засипваха раскошно планинскитѣ полянки и ливадки, и сѣ отъ хубави по-хубави, отъ нѣжни по-нѣжни, отъ свѣтли по-свѣтли. Тѣ скоро прѣставаха да ти се молатъ да ги погледнешъ — тѣ ти заповѣдваха да ги откъснешъ. И ти неволно се привождашъ и откъснешъ ту тукъ, ту тамъ, и слѣдъ нѣколко минути гледашъ въ ржката ти се озовала прѣлестна китка достойна да я поднесешъ на една царица; но тя вече линѣе и вѣхне, отскубната отъ родната почва. . .

Отбихме се при *Студено кладенче* да пийнемъ водица. То е бѣдно изворче, задънено въ гѫстака. Но трудно можахме да пиемъ или почерпимъ отъ него, защото е въ трапчина. Бай Дойчинъ ни дойде на помощь съ една съобразителность, която не прѣдполагахме у него. Той зави чашка отъ голѣмото листо на едно ниско растение и по тоя начинъ азъ се освѣжихъ съ нѣколко животворни глътки балканска водица; подиръ мене другарьтъ ми поиска да си послужи съ импровизираната чашка, но когато я доближи до устата си, тя отзина отъ долния край и всичката вода се излѣ въ ухото му. — Тя сбърка адреса си. . . За моя другарь трѣбва да кажа това, че той като по-младъ отъ мене и съ доста скромно тѣлце

(само една муха би го зела за Крали-Марко), прояви голѣма чевръстина при възлазянето до тука. Азъ му се и любувахъ и завиждахъ, като го гледахъ какъ тичаше на горѣ съ лекостьта на кошута и често се изгубваше напрѣдъ въ завоитѣ на пѫтеката ни. Благатки младини! Наумихъ си думитѣ на Мицкевича, който кара младостьта да граби лаври отъ небето. Мене ми се чини, че той разбира не само духовнитѣ устреми на младостьта, а самата физическа младость. Другарьть ми, за сега, обаче, нѣмаше намѣрение да стига небето, а се спираше на рѫтоветѣ, дѣто ни очакваше милостиво. Той помиряса и се сбарабари съ насъ само когато бай Дойчинъ распозна въ пѣсъка на пѫтеката слѣди отъ мечешки кракъ....

Доста още врѣме минувахме прѣзъ гора, па излѣзохме на една каменлива поляна, наричана *Гробища*, съ която се захващаше областьта на планинскитѣ голини и пашп. — Ние сме вече на планината, макаръ, че още твърдѣ далеко отъ врьха ѝ. Отъ тука ни се прѣдстави богата панорама. — Цѣлата западна половина отъ софийското поле, съ старопланинскитѣ вериги, обвити въ тънъкъ лазуренъ прахъ, и сливпишкитѣ могили и ридища, черпитѣ връхове на пиротското поле въ Сърбия и вълненията на планинитѣ кждѣ Трънско съ горделивата Руй-Планина; а по-насамъ — голата Люлинъ-планина, която губеше вече това качество — тя приличаше на обикновенна могила, унизено пълзяща въ политѣ на Витоша; на югъ отъ нея — вълшебното растилане на цвѣтущи хълмове, падини и долини, изъ които извиваше младата Струма, за да иде да мине край старославнитѣ развалини на Перникъ, съ който ме свръзватъ такива скжпи въспоминания. . . . Отсамъ, прѣзъ дълбокий долъ, изъ който се спуща съ гръмъ Владайската рѣка, се издига остъръ каменистъ ридъ — *Черний Връхъ*; — не знаменитиятъ, височайшиятъ *Черенъ Връхъ* на Витоша, — а другъ по-нисъкъ — неговъ омонимъ. На истокъ пъкъ, високо въ небесата се забива, като мечъ, острия връхъ на една гранитна пирамида, на която основанията се захващатъ отъ глжбинитѣ на дола. Ние остаяме прѣхластнати и въ нѣмо въсхищение прѣдъ дивата величавость на тоя планински колосъ; той единъ господаруваше отъ лазурната си височина, надъ всичкитѣ околни чуки, ридове и пространства, и като че се вслушва мечтателно въ шумътъ на рѣката, която извира не — а ручи на голѣми талази отъ каменнитѣ му недра. Никога не съмъ виждалъ такъвъ грандиозно високъ връхъ, съ такава царствепна смѣлость, стърчащъ въ облацитѣ; той много наумява величественния остъръ ридъ на Суха-Планина, който стърчи на истокъ отъ Нишъ. За жалость, тозъ е обърнатъ къмъ вжтрѣшната страна на планината и е невидимъ отъ полето. За довръшване на обаянието, нѣколко орла се виякж горделиво надъ него; павѣрно, тѣ сж и едничкитѣ му обитатели. Изъ пръвъ пжть азъ го зехъ за главниятъ Черенъ Връхъ, който се издига 2285 метра високо, и веднага ми хрумна да възлѣземъ на него.

— Какъ викатъ тоя връхъ? попитахъ бай Дойчина.

— Тоя ридъ ли, господине? *Боерица.*

— Боерица?

Очевидно, това не бѣше Чѣрни-Връхъ; споредъ картата на австрийския главенъ щабъ, която имахъ съ себе си, главниятъ Витошки великанъ трѣбваше да отстои по-нататъкъ, на юго-истокъ. Полюбопитсвовахъ да узнаж защо тоя връхъ носи името Боерица. Забѣлѣжително, че повечето планински върхове у насъ иматъ женски имена.

— Така му казватъ отъ врѣме людѣто.

Бай Дойчинъ неразбра харно въпроса ми, затова му го повторихъ, сирѣчь, попитахъ го не знае ли по каква причина е дадено това име на рида.

— По каква ли причина? За да се распознава отъ другитѣ ридища, — не сж единъ, не сж два въ Витоша. . . Ако нѣма име едно мѣсто, какъ ще го намѣратъ людѣтѣ?

Слѣдъ такова прѣмждро пояснение отъ бай Дойчина, азъ турихъ точка на монтѣ любознателни запитвания за генеалогията на имената въ тая крайнина.

Не по-щастливъ излѣзе и другарьтъ ми, комуто скимна да попита защо паричатъ *Гробища* полянката, на която стоимъ.

— Трѣбва нѣкои хайдути да сж биле закопани тука, други людѣ какви ще дойдатъ да умиратъ тука! отговори бай Дойчинъ, като показваше съ очи балванитѣ (каменни блокове), разсѣни по полянатa.

Азъ пакъ възджхнахъ за Будина и за Ранкóте. Явно бѣ, че азъ щж минж Витоша, по политѣ и ребрата на която сж написани цѣли страници изъ нашата стара история, безъ да изнесж отъ нея ни едно име, ни едно поетическо прѣдание, ни единъ споменъ отъ миналий неинъ животъ.

Но бай Дойчинъ внезапно ни изненада съ такъвъ въпросъ:

— Искате ли да ви заведемъ на *Златнитѣ-Мостѣве?*

— Златнитѣ Мостове? Това име ни плѣни.

— Тамо долѣ въ дола, въ рѣката, допълни бай Дойчинъ.

Бѣше още 10 часътъ, имахме врѣме да посѣтимъ Златнитѣ Мостове и послѣ пакъ да възлѣзимъ на върха. Ние тръгнахме по Дойчина на долу по склона, обрасълъ съ гжста гора, слѣдъ като бѣхме до сега вървѣли сé на горѣ. Слѣдъ двайсетина минути озовахме се въ дола. — Тамъ бухтеше буйна и бистра, като сълза рѣка, засѣнена съ кичести шубржки по двата си брѣга. По на горѣ отъ насъ, по възвишението, което образува полата на Боерица, спуща се на самъ съ глухъ подземенъ тътенъ сжщий потокъ. — Той минува тамъ дѣйствително подъ *мостове*. Мостоветѣ сж цѣли отъ камъкъ и ни единъ инженеръ и архитектъ на свѣта такива не е сънувалъ. Тѣхнитѣ майстори сж Витошкитѣ урагани и порои: тѣ сж насваляли отъ околнитѣ върхове милиони канари, които сж помазали рѣката и сж се наслали така правилно, гладко, симетрично, щото мислишъ, че човѣшка ржка ги е намѣщала. По тие камъне може свободно да се иде на горѣ. Водата никждѣ не излазя между тѣхъ, а си е отворила пжть и раздълбочила матката подъ тѣхъ, и бучи страшно гръмовито подъ

тая гранитна броня. Дивашка и величава игра на природата. Естественно, азъ не счетохъ за нужно да се обръщамъ къмъ ученността на водача, за да узнаѫ защо тие *мостове* посатъ такъвъ привлѣкателенъ епитетъ. Мисля, обаче, че той нѣма историческо, нито сантиментално значение; вѣроятно е, че името *Златни* Мостове е получило това мѣсто на рѣката въ епохата, когато ще се е събиралъ тукъ златенъ пѣсъкъ Това прѣдположение е допускаемо. Зрънца отъ самородно злато, споредъ геолога г. Златарски, и днесь се събиратъ въ друга една Витошка рѣка — Палакария, която се втича въ Искъръ, отъ къмъ Самоковъ.

Половина часъ нѣщо почивáхме на моравата, край струястата рѣка, въ сдружеството на двама още говедаря, отъ които никакви любопитни подробности за тие мѣста неможехме да добиемъ. Узнахме само, че лѣвия склонъ на тоя долъ е владѣние на Панагюрската община, и носи названието „Панагюрско“. Какъ това — не можахъ да узнаѫ. Тоя склонъ е покритъ цѣлъ съ габрова и дѫбова гора, но ниска; тукъ тамъ изъ нея стърчѫтъ сухитѣ гигантски стволове на нѣкаква силна гора, станала прѣди много години жертва на пожаръ. Напихме се отъ студената вода, наплискахме се веднѫжъ и двáжъ, па хванахме нàпрѣки урвата, която ще ни искара отъ дѣсна страна на Боерица. — Въскачването по тая стръмнина, най-напрѣдъ мочурлива, а послѣ камъниста, бѣше съсипително. Ние съжелявахме сега, дѣто се смъкнахме отъ *Гробищата*, а не продължихме пѫтя си по гърба на билото, което непрѣкъснато отива до самата Боерица, истина, пакъ на нагорнище, но не така върло стръмно. Тукъ-тамъ стръмнината се оживѣваше отъ чърди говеда, които обръщахѫ безпокойни и очудени погледи на насъ. Трѣбва да кажѫ, че тука тревитѣ на вредъ сѫ невъобразимо буйни, сочни и постилатъ съ меко кадифявъ дюшекъ голинитѣ. На всяка минута ходътъ ми ставаше пó-муденъ, азъ си натегвахъ и струваше ми се, че сичко каквото е по мене става неспосно тежко — сетрето ми, което бѣхъ съблѣкълъ, револвера, даже бинокла. Особенно револверътъ ми тежеше, като желѣзенъ топузъ на кръста, но азъ не желаяхъ да прѣтоварямъ съ него водача, па и безсмисленно бѣше, защото губеше тогава всѣко значение това оръжие. Именно, на най горния край на урвата, дѣто тя е съвсѣмъ пуста и непристѫпна, и дѣто нѣма никакви слѣди отъ човѣкъ и животно, ние минахме по край една каменна дупка, изградена отъ огромни канари, наслагани по разни посоки и образуюши пещеря съ двойно отверстие. Дойчинъ каза, че това не е нищо друго, а мечешка бърлога; за щастие, косматиятъ царь въ Витоша бѣ излѣзълъ на расходка нѣкѫдѣ, а то не би ни посрѣщналъ съ хлѣбъ и соль на входа на палата си. . . Азъ мисленно си прѣдставихъ случайната срѣща съ него, и какво бихъ сторилъ съ револвера си, и на ума ми дойде прикаската за евреина, който уловенъ отъ разбойницитѣ и попитанъ защо носи пушка, отговорилъ, че я носи за *зоръ заманъ*... По случай на тая бърлога, бай Дойчинъ ни расказа истории на ловъ за мечки въ Витоша, отъ една потресающа страховитость. Той ни назова нѣкои юнаци отъ ближното

село *Кладенци*, които отивали въ самитѣ имъ дупки да търсятъ мечкитѣ и имъ обявявали отчаянъ дуелъ на животъ и на смъртъ. Тѣ влазятъ при звѣра просто съ единъ ятаганъ въ дѣсна ржка, цѣла — отъ пръститѣ до лакътя навита съ въжа. Мечката се хвърля съ ужасенъ ревъ върху нападателя си, а той съ хладнокръвие ржгва ножа въ растворенитѣ ѝ челюсти, и вече не го изважда, додѣ не повали мечката въ агония. . . Тая неустрашимость далеко надминава смѣлостьта на прочутитѣ лапонски ловци на бѣли мечки. Ние продължавахме да вървимъ, или повече да стоимъ: другарьтъ ми констатира, че почивкитѣ зачестихж на всяка една и половинъ минута. Рѣшително, сбъркахме страшно, Златнитѣ мостове на бай Дойчина коварно ни подлъгахж, — ние и отъ тука харно ги виждахме. . . Но раскайването, както всяко раскайване, бѣше безполезно и глупаво. Вървенето ни трая около единъ часъ, и когато, разбити и омалѣли, съ душата въ зжбитѣ, дѣто се казва, стигнахме на върха на урвата, сир. до рамената на Боерица, ние бѣхме изгубили вече всяка пб-пататашна охота да гонимъ другитѣ върхове на Витоша! Пжтуването по платото на Витоша е мжчно и за това, че то е силно вълнообразно и процѣпено отъ долове съ мжчни пролези.

Отъ тоя гребенъ, макаръ и по-нисъкъ, ние видѣхме почти цѣлото Софийско поле, и по него рѣзко очърталитѣ прави линии на шосетата, които тръгватъ отъ столицата; на сѣвероистокъ само го закриляхж високитѣ скали на Рѣзговетѣ. Слънцето заливаше цѣлата картина прѣдъ насъ съ мжгловита златиста вѣдрина. . . Истина, то печеше доста и почти отвѣсно надъ главитѣ ни, но планинскиятъ хладецъ постоянно ни лъхаше и освѣжаваше благодѣтелно. Сѣднахме на една скала, която увѣнчаваше върха, и дълго врѣме се любувахме прѣхластнати на очарователното зрѣлище прѣдъ насъ. Но като паситихме колко годѣ очитѣ си, трѣбваше да удовлетворимъ и потрѣбностьта на желждъцитѣ, които ревяхж неистово сега подиръ тоя свирѣпо-изпурителенъ вървежъ. Рѣшихме на самото онова мѣсто, прѣдъ величественната панорама да обѣдваме. Бай Дойчинъ щеше да иде на ближното изворче задъ насъ да истуди обѣтѣ стъкла съ виното и краставичкитѣ. Но самата природа ни показа едно пб-удобно мѣсто за нашето балканско пиршество: не далеко прѣдъ насъ, въ единъ длъгнестъ долъ на полянята, обрасълъ съ ниски ели, лъсна нѣщо. Въ сжщий мигъ ние различихме и глухия шумъ, какъвто издава една буйна рѣка, която се удря о камънаци. Тръгнахме къмъ тамъ. Колкото се приближавахме надъ тѣсния долъ, толкосъ по-силно бученето се чуваше. Кога надникнахме къмъ самия брѣгъ, ние останахме замаяни отъ възхищение, ние просто не вѣрвахме очитѣ си. На 1400 метра надъ софийскитѣ кжщи, на върхъ на Витоша планина, по гърбътъ, бухтеше, хвърляше се, пѣнеше се една великолѣпна рѣка; многобройни водопадчета срѣбропѣнясти и шумливи, бѣлѣяхж се по канаристото дъно на дола, оросяваxж въздуха съ лъскавиятъ си прахъ и развеселяваxж пущинакътъ съ праздничната си пѣсень. Каква радость, какво тържество, каква поезия.

Бистри, кристални, дълбоки вирове, образувани между ископанитѣ канари, въ които се огледвахж кичести боровини съ алени, като мерджанъ чушки, свѣтло-портокалеви нѣкакви си цвѣтове и други ярки прѣдставители на Витошката флора, сега въ разцвѣта си — тука е още май . . . Какъ тие чудни подоблачни вирове те блазнатъ да се потопишъ въ благотворнитѣ имъ струи, които слънчевитѣ зари заливатъ съ ялмазенъ блѣсъкъ и умегчаватъ температурата имъ! . . . Чувството, което ме упояваше тукъ, не може да се опрѣдѣли съ думи, то може само да се испита на това сжщо мѣсто. По посоката, която зимаше теченнето ѝ, азъ разбрахъ, че тая рѣка ше е сжщата, която се спуща надъ село Бояна и образува величественнията и недостжпенъ водопадъ, виденъ добрѣ и отъ София. На картата на австрийский воененъ щабъ тя не е отбѣлѣжена; тя трѣбва да извира, или по-добрѣ — да ручи — изъ нѣкакво гранитно отверстие въ въсточната часть на Витошкия гребенъ. Ние разложихме трапезата си на една моравка до самитѣ вълни. За да не ни додѣва слънцето, импровизиряхме съ бай Дойчина шатъръ, посрѣдствомъ забучени въ земята баровинки, възъ които мѣтнахме и закрѣпихме една връхна дрѣха. Нѣма нужда да казвамъ направихме ли честь на господската трапеза. . . Подъ тая малка подслона ние и поспахме послѣ, подъ звучнитѣ ноти на рѣчната мелодия.

Бѣше два часътъ слѣдъ обѣдъ, когато оставихме рѣката и се опжтихме на сѣверо-истокъ да се въскачимъ поне на срѣщний Витошки връхъ — на Рѣзноветѣ.*) Рѣзноветѣ се нарича високия връхь на источната страна на Витоша, който се види отъ София. Тоя връхъ е съ двѣ бърда — едното — на лѣво, е забѣлѣжително по прѣспата снѣгъ, която почти никога не се маха отъ него; по отсамното, което е и по-ниско, прѣдставлява една сива, остра каменна грамада. На югъ се възвишава, скаченъ съ тѣхъ чрѣзъ една плитка сѣдловина, другъ врьхъ още по-високъ, но разлатъ, комуто Дойчинъ не можа да ми обади името.**) Той се види отъ София, въ дъното на оризонта, между Рѣзноветѣ и Кикешъ, и се завърша съ една канара. Нея, мислж, г. Иричекъ оприличаваше съ изсипания зжбъ на нѣкакво великанско прѣдпотопно животно. . .

Като го гледамъ днесь отъ прозореца пакъ, за да провѣржа това сравнение, азъ зачуденъ забѣлѣжвамъ самитѣ Рѣзнове, че иматъ приликата на слонова глава (горнята ѝ половина). Именно, испъкналото и не остро очъртание на оттатъшното бърдо, изображава профилътъ на слоновото чело и носъ; прѣспата, залѣпена отъ страна, е безмѣрното му голѣмо око, а отсамното бърдо, по-ниско, и спуснато широко надолу — е

*) Това название ние знаемъ посрѣдственно — отъ георграфията на Бр. Шкорпилъ; въ картата на австрийский воененъ щабъ, тоя връхъ не е забѣлѣженъ, а въ картата на руский воененъ щабъ той е забѣлѣженъ малко сгрѣшено: *Разновьта.*

**) По-послѣ въ София, и то когато бѣше подъ печатъ тая статия, узнахъ че това било сжщиятъ Черни-Връхъ — най-високиятъ на Витоша. Азъ самъ бихъ се догадилъ за това, ако географията на Бр. Шкорпилъ не ме бѣ вкарала въ заблуждение: Тя увѣрява че Черни-Врьхъ *не се видялъ отъ столицата.*

грамадното ухо на звѣра. На тая измама спомага лекото засѣняне сега на тоя врьхъ отъ бѣли облачета. Впрочемъ, планинскитѣ врьхове, както и облацитѣ, при една добра фантазия, се вдаватъ лесно на каквито щешь оподобления съ животни и пр. Нали сички увѣряватъ, че Монъ-Бланъ, гледанъ отъ Женева, има профилътъ на Наполеона I?

Тие Витошки вишини сж непогрѣшимиятъ барометръ на София: когато се запушатъ съ облаци, непрѣмѣнно иде лошо врѣме; въ турско врѣме тѣ сж испълнявали и друга важна служба: служили сж за повѣрка *(аяръ)* на часоветѣ: когато надвечерь сичката Витоша падала въ сѣнка, а само на тѣхъ още трептѣли послѣднитѣ лучи на заходящето слънце, почтеннитѣ Софиянци сж знаяли, че часътъ е тъкмо 12 и сж поправяли часоветѣ си, а ходжитѣ сж се покачвали на викалата. . .

Ние се запжтихме най-напрѣдъ до по-малкото скалисто бърдо, което стои на лѣво отъ прѣспата. Кога доближихме до самото него, ние се намѣрихме въ присжтствието на цѣла планинка, състояща отъ голѣми блокове канари, натрупани расхвърляно и хаотически, но по начинъ да изобразжтъ единъ правиленъ купенъ. А ние прѣдполагахме да намѣримъ цѣлокупна скала! Сичкитѣ камъне иматъ еднакво сивъ цвѣтъ, какъвто е цвѣтътъ и на другитѣ камъне по Витоша; всичкитѣ, подъ дѣйствието на нѣкаква оксидация, или пъкъ отъ залѣпването на лишай, носатъ на себе си жълтозелени петна, сякашъ че нѣкой е ударилъ печатъ на своя стока. Като стжпашъ по тѣхъ, тѣ често се клататъ коварно, а въ отзѣвкитѣ, които остаятъ между тѣхъ, виждашъ тъмнина и бездни, които правятъ твърдѣ опасно пжтуването.*) Това грамадно натрупване на скали, закрѣпени на единъ остъръ връхъ е доста чудно и необяснимо, разбира се, за насъ — профанитѣ. Мислишъ, че нѣкой отъ небето е изсипалъ съ чувалъ тие камъне, съ каквато легенда черногорцитѣ обясняватъ изобилието на камъняци въ своята земя; или пъкъ, че хиледи едноврѣменни молнии, сж разбивали съ шиповетѣ си цѣлната по-напрѣдъ тукъ скала, та сж я прѣвърнали въ такъвъ дребосъкъ, или — защото тукъ се отваря широко царство на прѣдположенията и на фантазията — нѣкоя войска отъ гиганти сж нанесли тукъ тие гранитни блокове, за да бомбардиратъ и помажатъ единъ день София въ полете. . . Въ всѣкий случай, образуването на тая исполинска грамада, трѣбва да се дължи на страшни физичесски катаклизми, които геологитѣ би могле да ни обяснжтъ.

Съ голѣма мжка, съ голѣмо прѣдпазване и рискове ние минахме по наостренитѣ, слабо закрѣпени единъ на другъ, камънаци. По нѣкждѣ се явявахж малки зелени тръкала отъ дивата смрика, прилични на полянки, но въ сжщность тая растителность коварно прикриваше дълбоки дупки, зиящи между скалитѣ. Бѣхме принудени още да се озъртаме на четире страни за змии, които жежкото слънце би извикало на припекъ по нагорещения камънякъ. Това похождение бѣше доста безумко: едно просто падане влечеше подиръ себе си непрѣмѣнно трошене на кости.

*) Сжщитѣ явления забѣлѣжилъ по Рила и по Родопитѣ ботаникътъ г. Ст. Георгиевъ, неуморимиятъ експлораторъ на тие планини. (Сборникъ на мин. на нар. просвѣщение: *Родопитѣ и Рилската планина и тѣхната растителность*).

Най-послѣ, ето ни на самия врьхъ, на около 2000 метра високо надъ морската повръхнина!

Хоризонтитѣ отъ тука се отварятъ широки и безконечни; погледътъ, омагйосанъ, обхваща изведнажъ безкрайната панорама на софийско поле, която заграждатъ силуети отъ лазурни планински врьхове; виждамъ отъ сѣверъ цѣлата двойна верига на Стара-Планина съ гигантитѣ ѝ: Комъ и хайдушкия Мургашъ, испъкналъ съ сичкото си величие; на дѣсно отъ мене въ кржгозора хаотическото награмадяване на срѣднегорскитѣ бърда, дълбоко разсичани отъ Искръ, и родопскитѣ великани, още исшарени съ бѣли прѣспи. Ето и усамотений, скалистъ Мусъ-Аллахъ, испъкналъ въ небесата; Софийско поле, прилича на зелено море, което стои дълбоко, като че го гледашъ отъ облацитѣ, и добива нѣкаква чаровна призрачность. Всичко тамъ е измѣнено, ново, красиво и мозаично: грапавинитѣ на почвата се губятъ, възвишенията се слѣгатъ, формитѣ се оглаждатъ; най-противорѣчующитѣ шарове се сливатъ армонически въ една вълшебна картина, която услажда окото съ благитѣ тонове на краскитѣ си. Надъ веригата планини, що отъ сѣверъ праватъ рамка на картината, виси вѣнецъ отъ бѣли срѣброруняти облаци; тѣ плаватъ тихо надъ върховетѣ и пущатъ фантастически сѣнки възъ тѣхъ и възъ самото поле. Картината е величественна, тя обхваща душата сѣ повече и повече. Хващашъ да мислишъ, че присжтствовашъ на една фантасмагория: погледътъ, не привикналъ на съзерцание отъ подобна височина, лута се като замаянъ изъ чудесния просторъ подъ себе си и мисли, че това е едно дивно видѣние, което на всѣки мигъ трѣбва да исчезне. Ами Буе, който се е възхищавалъ отъ тукъ на Софийската котловина, въ своятъ възторгъ я е намѣрилъ равна по хубость на раскошната Гренадска котловина, окржжена на сѣверъ отъ великолѣпната Сиерра-Невада. Истина, че г. Лавеле я пъкъ уприличава съ голата и скрѣбна равнина при Римъ (Campagna di Roma), но той я е гледалъ, като е вървѣлъ по шоссето, което иде отъ Сливница, дѣто сж го задавяли облаци прахъ и не е намиралъ нито листце, подъ което да се подслони на сѣнчица. Софийското поле, както и въсточнитѣ градища, е хубаво отъ далеко да го гледашъ... София се види, като на блюдо. Тя е расхвърлена и раздърпана неправилно и е цѣла чървена отъ покривитѣ си, понеже само тѣ се видатъ отъ тая висота — на птичи полетъ. Поради тая причина можешъ да я земешъ за една голѣма тухларница. Но благодарение на сжщото горне обстоятелство, тя весели погледа срѣдъ зеленото поле, въ което стои, като чървено островче, съ прибранъ и мозаично хубавъ видъ. Сега е ясно и азъ, безъ помощьта на бинокла, могж да познаж мѣстноститѣ тамъ; най-красивъ ефектъ прави тъмнозеленій длъгнестъ четверокгленикъ въ срѣдата ѝ — градската градина; — Витошката улица цѣла се види и прилича на правъ, широкъ каналъ, който прѣсича града на двѣ половини. Рѣзко се очьртаватъ правитѣ линии на шосетата, които, прилични на златисти ленти, излазятъ изъ столицата по всяка посока. Симетриченъ и красивъ изгледъ прѣдставлява лагеръть до Княжевското шоссе — той

прилича на кичесто германско градче; а въ политѣ на стръмнитѣ урви, на върха на които сме кацнали, стоятъ въ сѣнкитѣ на своя дръволякъ: Бейлеръ-Чифликъ, Драгалевци и мънастиръть му; страшни сипеи, отвѣсни като стѣни, и зжбести скали сърдито висятъ надъ старославната обитель на царь Ивана Александра; на дѣсно отъ насъ, издига се другото бърдо на Рѣзноветѣ, съ своята голѣма прѣспа и импозоантно скалисто чело.

Искаме и тамъ да идемъ за да подиримъ съ погледитѣ си голѣмия витошки великанъ Черни-Връхъ, (понеже тогава не знаяхме, че той е цѣлъ прѣдъ насъ и се подсмива на невѣжеството ни). Черни Връхъ е високъ 2285 метра, сирѣчь по-нисъкъ шестотинъ метра отъ Мусъ-Аллахъ. Но въ старо врѣме въображението на народитѣ му е приписвало непостижима висота: вѣрвали сж, че отъ него може да се види Черно-Море, Бѣло-Море, Дунавътъ и Алпитѣ! За да се наслади отъ такава една чудна гледка, Филипъ III, македонский царь, 181 г. прѣди Христа, билъ потеглилъ отъ Македония, съ цѣла войска, за да се покачи на върхътъ на Витоша, тогава наричана *Дунаксъ*. Отъ южнитѣ поли на Витоша, които тогава покривали непроходими гори, до горѣ царьтъ се искачилъ за три дена. Но паднала мъгла на Витоша и не се вдигала вечѣ. Филипъ чакалъ още два дена безполезно, и безъ да види нѣшо, смъкналъ се пакъ долу. При тая несполука присъединили се и други бѣди: той трѣбвало да издържи нѣколко сражения съ Бастарнитѣ, варварскитѣ прѣдѣди на днешнитѣ шопи, които подушили, че е дошълъ безъ паспортъ въ земята имъ...

Но гледаме — часътъ е 4, боимъ се да не закъснѣемъ, и рѣшаваме да тръгнемъ по противоположна посока. По първиятъ си планъ, трѣбваше да слѣземъ на Драгалевския мънастирь. Но страшнитѣ урви по които бѣше пжтя ни, ни уплашихж съ своята шеметна стръмнина. Рѣшихме тогава да слѣземъ въ Княжево, отъ дѣто съ кола можахме да се върнемъ въ столицата. Бързо напущаме демоническата грамада, която ни достави такава приятна гледка. Но това не безъ мжка: новата гимнастика по камънетѣ сега е още по́-трудна, защото се спущаме на долу. Когато, наконецъ, честито се измъкваме изъ Сцила, налитаме на Харибда: насѣватъ пжтя ни, който сега е надлъжъ по билото, досадителни мочури, пакостни острови отъ жилава смрика, камъняци, коварни трапове и бари съ вода, които на всяка стжпка ни спъватъ. Това е областьта на тръсивищата, които покриватъ голѣмо пространство отъ поляната на Витоша. Като вървишъ, на много мѣста, слушашъ подъ краката си, че гърми вода, която не се види: тя върви подъ земята. Ние продължаваме да газимъ съ голѣми кривулення напрѣдъ, между мочури и прѣзъ безчисленнитѣ мравуняци, които другарьтъ ми геройски разрушава съ бастуня си. Трудолюбивий тукъ мравешки народецъ ще има вече и той въ историята си своя Тамерланъ.. Ние се спущаме по билото, което се накланя колкото отива на западъ къмъ Владайский проходъ. Тъй ние постоянно имаме отъ дѣсната си страна изгледа на Софийското поле или на части отъ него. На югъ, надъ гребена на срѣщното възвишение, испъква само горний

край отъ върхътъ на Боерица. Той досущъ мяза отъ тукъ на срѣдневѣковенъ замъкъ. Настѫпваме най-послѣ въ прѣлестенъ ливадякъ, който се захваща надъ Бояна. Отъ тука вече намъ се открива хоризонтъ — на югъ. Видимъ западнитѣ възвишения на Рила, завити съ нѣкаква прозрачна сива мъглица, а задъ тѣхнитѣ рамена и на западъ, други планини, а задъ тѣхъ пъкъ други се диплатъ една задъ друга въ дѫлбокий кръгозоръ! Най-заднитѣ, които се издигатъ въ хоризонта, сини вече и полувъздушни, сѫ Осоговскитѣ планини — въ Македония . . . Азъ се спирахъ на всяка минута да се въсхищавамъ на кръгозоритѣ, които ми се откриваха отъ западъ, както и другарьтъ ми бѣ се заловилъ съ важната обязанность, да испѫжда съ бастуня си изъ сичкитѣ тръкала отъ смрика, що насѣваха равнището, прѣпелцитѣ, които обичатъ да се укриватъ подъ ниската стрѣха на тие игловидни растения. При всяко исхвръкване на прѣпелеца той оглашаваше въздуха съ тържествующи ура. Слънцето затуляха леки срѣбристи облаци и хладовинката бѣше най-приятна. Нѣколко снопа отъ пролѣтенъ дъждецъ надаха изъ облацитѣ въ зелената брѣзнишка долина; тѣ идеха и насамъ, но това ни не смущаваше.

Нагазваме изнова въ гѫста дѫбова и габрова гора. Това значи, че вече оставяме върхътъ на планината и се спущаме по плѣщитѣ ѝ. Навредъ почти тѣ сѫ гористи. Два часа кривуличимъ изъ единъ камънливъ стръменъ пѫть, който е издълбанъ отъ колелата на боянскитѣ кола, що излазятъ на върха да прибиратъ сѣното отъ ливадяка! Тежко на тие добичета!

Прѣди, обаче, да слѣземъ долу въ Княжево, дъждовний облакъ, който росеше брѣзнишката околность, дойде и надъ насъ и ни порасхлади леко, па отмина другадѣ, като единъ попъ, който минува съ китката изъ православния народъ. Ние стигнахме въ Княжево на 7 часътъ. Значи, тъкмо 12 часа бѣхме прѣкарали на Витоша, на 13 юний.

. . . . . .

По 8 часътъ влазяхме съ пайтонъ въ София. Азъ се извърнахъ и погледнахъ Рѣзноветѣ. Завиваше ги, както тѣхъ, така и цѣлия връхъ на Витоша, дебела мъгла сега. Азъ неможахъ да видя поднебесната височина, на която бѣхъ днесь, но това не ми бъркаше да здрависамъ приятелски Витоша и да я благодаря мълкомъ за любезното ѝ къмъ насъ гостоприемство, което тя, въ каприза си, прѣди двѣ хиляди и седемдесеть и двѣ години бѣше гордо отказала на единъ наслѣдникъ на Александра Великий.

Демократката педна!

И. Вазовъ.

София 16 юний 1891 г.

www.libtool.com.cn

МИКЕЛЪ АНДЖЕЛО

Италиянски ваятель, архитектъ и живописецъ.

Микелъ Анджело — Бонароти, се родилъ на 6-й мартъ 1475 год. въ село Капрезе, въ Казентинскитѣ ржтове, близо до Флоренция, дѣто баща му, Лудовикъ Бонароти Симони, билъ потеста (видъ кметъ). Майка му се викала Франческа Сера и го дала на кърмачка—на една селенка, жена на каменодѣлецъ, съ което послѣ Микелъ Анджело се гордѣялъ, като казвалъ че сукалъ още съ млѣкото си любовьта къмъ скалпелътъ (рѣзецъ за мраморъ).

Баща му искалъ да го научи да му свири съ флаута, но тойималъ голѣма любовь къмъ пластическитѣ искуства. Слѣдъ голѣма мжка сполучилъ да убѣди баща си да го прати да се учи при живописеца Гирландая, когото скоро надминалъ по масторство. Послѣ постжпилъ въ градинитѣ на св. Марка, дѣто Лоренцо ди Медичи билъ събралъ много скулптурни-древни работи, служащи за обучение на младитѣ артисти, които Лоренцо приемалъ у себе си за усъвършенствуване. На четирнадесеть години, Микелъ Анджело изваялъ, въ тѣзи градини, маската на „Фаунътъ“ (горско божество), която се намира въ Флорентинский Народенъ Музей. Микелъ Анджело не се е луталъ въ искуството, не е търсилъ и откривалъ малко по малко истината въ него: неговътъ геній билъ тъй могжественъ, щото той изведнъжъ захваналъ да сътворява велики и образцови творения.

Видѣлъ Лоренцо ди Медичи „Фаунътъ“, разумѣлъ, че Микелъ Анджело е надаренъ съ високи художественни дарби, и го взелъ при себе си, а на баща му далъ хубава служба и гоималъ много на почеть. Въ кжщата на Лоренцо захванало се истинското въспитание на Микелъ Анджело; тамъ той стоялъ и обѣдвалъ заедно съ най-знаменититѣ тогавашни учени и философи; слушалъ *Диалогитѣ на Платона* и можалъ да се наслаждава отъ гръцката поезия. Отъ гърцката философия и литература, той си присвоилъ онѣзи високи мисли, които, за да изрази посрѣдствомъ искуството, той употрѣбилъ всичкия си животъ. Въ сжщото врѣме слушалъ проповѣдитѣ на Савонаролла*) въ катедралната черква и въ Санъ-Марко душата му получила другъ видъ впечатления, и той си спечелилъ онуй дълбоко религиозно чувство, което придава на Сикстинската капелла толкова величие и толкова ужасъ. Почти по сжщий начинъ билъ въспитанъ и Милтонъ отъ классицитѣ и Свещенното Писание. И двѣтѣ тѣзи строги натури си присвоили отъ языческото искуство и отъ еврейскитѣ пророчества двойний елементъ, отъ който имали нужда за своето въображение. Ако и да показватъ и двамата своятъ класически стилъ, една пропасть отъ еврейско и християнско чувство отдѣля отъ гърцкий свѣтъ толкозъ Микелъ Анджела, колкото и Милтона.

Умрѣлъ Лоренцо; наслѣдилъ го Пиетро ди Медичи, който наскоро билъ изгоненъ изъ Флоренция, като тиранинъ, и била въстановена Флорентинската република. Прѣди изгонването му, Микелъ Анджело отишълъ въ Болония, дѣто изучилъ Данте. Но щомъ му се прѣдставилъ случай, той пакъ се върналъ въ Флоренция, дѣто изработилъ „Спящий

*) Знаменитъ проповѣдникъ—аскетикъ, въ Флоренция, изгорѣнъ живъ по папска заповѣдь.

Купидонъ", който билъ продаденъ на единъ кардиналъ за дрѣвно творение: до толкова художникътъ умѣлъ да подражае на дрѣвнитѣ.

Распратa възникнала по поводъ на този Купидонъ, станала причина Микелъ Анджело да отиде въ Римъ — въ 1496, дѣто той прѣминалъ по-голѣмата часть отъ живота си, и дѣто произвелъ най-знаменититѣ си творения. Прѣди да отиде въ Римъ, той билъ вече изработилъ разни митологически произведения отъ голѣма цѣнность, но не билъ още достигналъ до своята Микелъ-Анджеловска оргиналность. Въ Римъ, обаче, дѣто Боржитѣ биле обърнали Ватикана въ палатъ на оргии и злодѣйства, въ свърталище на велики коронясани развратници, на ужасна сцена, на която първо мѣсто захващали разврата, виното, отровата и кръвьта, Микелъ Анджело изваялъ своята най-чиста статуя „Ла Пиетà" (милосърдна Богородица). Христосъ лежи умрѣлъ въ политѣ на божественната си майка; съ дѣсната си ржка тя му подпира раменетѣ, а лѣвата е леко издигната като че иска да каже „гледайте". Непорочната дѣвица не плаче на тѣлото на единственния си синъ, ней, на божата майка, сълзи не приличатъ, тя е по-силна отъ скърбьта, тя знае че синъ ѝ е откупилъ человѣческий родъ съ мжкитѣ и смъртьта си, че той е умрѣлъ за да избави цѣлъ свѣтъ, и свѣтлото и хубаво лице тжжно и ясно гледа на прѣкраснитѣ членове на небесния синъ. Всичко що може да направи искуството, за да расхубави смъртьта и възвеличи скръбьта, е извършено въ туй образцово творение, хубостьта на което Микелъ Анджело не надминалъ никога. И туй образцово творение, туй чудо на искуството, художникътъ извършилъ когато билъ на двайсеть и четири години; да, на двайсеть и четири години той билъ усъвършенствувалъ своята, тъй наречена, ужасна манiера; въ главата му се въртѣла вече онъзи сганъ отъ свърхчеловѣчески сжщества, които станали послѣ иероглифитѣ на неговитѣ страстни вдъхновения. На двайсеть и четири години той билъ най-славний италиянски майсторъ, което значи първи ваятель въ цѣлъ свѣтъ. Тѣзи, които въ 1500 видѣли тъзи „Пиетà", трѣбва да сж разбрали че въ скулптурата се е появила нова сила, способна да прѣдстави наистина душевнитѣ вълнения. И при всичко туй, въ Римъ, между куртизанитѣ на Боржия, кой биималъ сърдце и разумъ да разбере подобни нѣща?

Въ 1501 Микелъ Анджело се върналъ въ Флоренция, дѣто останалъ до 1505. Въ този периодъ той извършилъ много прѣвъсходни творения, между които най-забѣлѣжителни сж колосалната статуя „Давидъ" и картонътъ на „Сражението при Пиза", направенъ въ конкуренция съ Леонарда ди Винчи. Картонътъ е изгубенъ. „Давидъ" се намира въ Флоренция, въ академията на изящнитѣ искуства, въ нарочно направено за него отдѣление, нарѣчено Давидова трибуна.

Тъзи колосална статуя Микелъ Анджело трѣбвало да извая въ единъ мраморъ, който билъ вече почнатъ отъ другиго за друга статуя, но могжщий гений съумѣлъ да извади и отъ тъй ограниченитѣ контурни на мрамора чудесно хубаво произведение. Разказватъ, че когато свършилъ статуята, дошле да я видятъ всички голѣмци на чело на Гонфалоньеръть на репубанката, Содерини, който като такъвъ, мислялъ че разбира и отъ искуство, та казалъ че носътъ на статуята е дълъгъ. Бонарроти, безъ да каже дума, качилъ се по стълбата и се приторилъ че пили носътъ, като пускалъ само по малко мраморенъ прахъ; когато слѣзълъ, Содерини намѣрилъ, че сега носътъ билъ по-малъкъ и останалъ твърдѣ много задоволенъ отъ своитѣ художотвенни познанив. Както виждате, гениалний артистъ горчиво се присмѣлъ на високопоставений чиновникъ, който мислилъ, че отбира отъ всичко. Содерiновцитѣ сж биле всѣкога или отчайвание или подигравка за артиститѣ.

Статуята прѣдставлявала Давида, като младъ юнакъ, съвсѣмъ голъ, съ изящни силни форми, като да сж живи; въ едната си ржка държи камъкъ, а другата е издигната и допира до рамото. Въ неговия дълбокъ, мраченъ, мраморенъ погледъ, въ неговитѣ набжсени вѣжди се чете онзи рѣшителенъ и фаталенъ ударъ, отъ който зависѣше животътъ на цѣлъ единъ народъ. Флорентинцитѣ поставили въ онуй врѣме този синъ на народа, този защитникъ но свободата, при входътъ на палата на Синьорията, сѣдалище на републиката.

Въ туй врѣме билъ избранъ новъ папа и Микелъ Анджело билъ повиканъ въ 1505 въ Римъ. Въ всичкия си животъ, той се колебалъ по този начинъ между Флоренция и Римъ; Флоренция — градъ на прадѣдитѣ му и Римъ — градъ на сърдцето му; Флоренция, дѣто научилъ искуството си, и Римъ дѣто показалъ що може да направи искуството най-величественно. Той намѣрилъ въ папа Юлия достоенъ другарь и покровитель: и двамата биле съ ужасенъ характеръ, и двамата бълнували пространни и грамадни планове, и двамата оставили върху вѣкътъ, въ който живѣли, неизгладимия печатъ на своята индивидуалность.

Юлий заповѣдалъ на ваятеля да му направи гробница. Микелъ Анджело попиталъ: — дѣ трѣбва да я туря? Юлий отговорилъ: — Въ Св. Петра. Но малката черква на Св. Петра била малка за да побере гробътъ, който билъ измислилъ дързостний артистъ за властолюбивия пьрвосвещникъ. Заповѣдало се прочее построението на новъ Св. Петръ. По този начинъ, двѣтѣ най-колосални творения на врѣмето биле оставени на Микелъ Анджело. На черквата Св. Петръ той поставилъ онъзи гордость на искуството, онъзи грамадна и удивителна купола (кубе), голѣмината на която и до днешенъ день не е надмината отъ никоя друга черква, и която трѣбвало да служи за гордъ балдахинъ на мавзолея. Отъ самия мавзолей, съ който ваятеля се занималъ четирийсеть години, и който нарічалъ *Трагедия на гробницата*, било свършено само статуята „Мойсей,“ и други статуи на възрани роби. Всичкитѣ статуп на тъзи гробница трѣбвало да се въскачатъ на четирийсеть. Този мавзолей билъ за Микелъ Анджело творението, което най-страстно любилъ поради негвата грамадность и величественность Ако да би билъ свършенъ гробътъ на папа Юлия, той щѣлъ да бжде най-чудесний паметникъ на свѣта. Тъзи мраморна планина, покрита съ бронзови и мраморни фигури, трѣбвало да бжде изваляната въ камъкъ поема на мисъльта за „Смъртьта“. Всичко що облагородява человѣчеството, искуство, наука и закони; побѣдата, която увѣнчава героическитѣ усилия; величественностьта въ умозрѣнието, и енергията въ дѣйствието, биле символизирани въ толкозъ подвигающи се редове върху грамадната пирамида, а за подпорка на отворений гробъ, дѣто лежалъ покойний, като чакалъ въскресението, виждали се духовнитѣ гении на небето и земята.

Въ туй врѣме когато Микелъ Анджело билъ въ Карара за ископаването на мермеръ за казаната гробница, въ умътъ му миналъ дързкия и гигантски проектъ да обърне една планина въ статуя, която да държи въ ржцѣтѣ си два града.

Като се върналъ въ Римъ и като поискалъ да прѣдстави смѣтка на папата, за да му даде срѣдства да продължава памятникътъ, отказали да го пустнатъ въ Ватикана: разни интриганти надули ушитѣ на Юлия и той почти се отказалъ отъ своята гробница. Микелъ Анджело, сърдитъ, качилъ се на коня си и си тръгналъ за Флоренция. Слѣдъ малко папата се раскаялъ за тъзи си постжпка и пратилъ скороходци да го върнатъ, но тѣ го стигнали когато той вече билъ на Флорентинска територия, и не можле освѣнъ да го помолятъ да се върне. Той казалъ на папскитѣ пратеници

че въ Римъ неще се върне, а ще отиде въ Цариградъ, дѣто го викалъ Султанътъ да му построи мостъ отъ Пера въ Стамбулъ. Когато обаче пристигналъ въ Флоренция, Содетин който билъ помоленъ отъ папата, принудилъ Микелъ Анджело да поиска прошка и да се върне.

www.libook.com.cn

Въ туй врѣме Юлий се намиралъ въ Болония, и Бонароти отишелъ тамъ, дѣто и направилъ една негова статуя отъ бронза, за която, като го попиталъ артиста какво да ѝ тури въ ржцѣтѣ, книга или мечъ, папата казалъ мечъ, защото отъ книга малко отбиралъ. Тъзи статуя била послѣ стопена отъ Алфонса Феррарский дукъ въ бронзовъ топъ нарѣченъ *Юлия*.

Когато папа Юлий се върналъ въ Римъ на 1508 година, той вече немислилъ за своята гробница, а поискалъ щото Микелъ Анджело да му испише съ аффрески Ватиканската Сикстинска Капелла. На ваялеля било противно да изображава, защото той казвалъ, че туй не му е занаята, и много му се щѣло да работи на любимия си памятникъ, но нѣмало що да се прави и той нарисувалъ картонитѣ въ сѫщото лѣто.

Легендата ни разказва. че въ тъзи работа Бонарроти направилъ невъзможни нѣща, т. е. че самъ си построилъ скелитѣ, самъ си чукалъ и правилъ боитѣ, самъ копировалъ и вапцалъ всичкия таванъ въ двайсеть мѣсеца; но историята казва, че той извършилъ тъзи колосална работа въ четири години и съ нѣкои помощници.

Микелъ Анджело работилъ въ Сикстинската Капелла при затворени врата, ялъ малко и спялъ малко, а въ свободнитѣ си часове четялъ своитѣ любими автори: Данта, Савонаролла и Еврейскитѣ Пророци.

„Като влеземъ въ Сикстинската Капелла, пише Саймондъ, и като си вдигнемъ очитѣ за да погледнемъ на кимерлията таванъ, виждаме тамъ горѣ да се простира едно дългнесто пространство, повече тѣсно, подпрѣно отъ кржгли арки (сводове) и покрито съ една мрѣжа отъ человѣчески фигури. Колоритътъ, който господствува въ всичката композиция, прилича на колорита на облацптѣ, когато се приближава бурята, посинѣли, мрачни и черни. Тукъ нѣма великолѣпие и раскошъ отъ декоративно искуство, не сж употрѣбени нито злато, нито чинабро (червена боя), нито зеленатa зюмрюдена краска. Мрачни и въздушни се трупатъ по туй пространство, като сѣнки отъ сгжстена пара, или като сънища, родени отъ *Иесиона* върху мъглитѣ на утрѣнната зора или вечерната дръзгавина, фантазиитѣ извикани отъ ваятеля.. Деветь композиции, прѣдставляющи свещенната история отъ сътвореиието на свѣтлината, до първий грѣхъ, ствр҃енъ въ Ноевата кжща, испълватъ срѣднитѣ отдѣления на тавана. Подъ тѣзи, сѣдящи въ трижгълнитѣ пространства надъ прозорцитѣ, се намиратъ Пророцитѣ и Сибиллитѣ, всички дванайсеть. . .

„Има право Мишлѐ като казва, че въ тѣзи аффрески се съживѣва духътъ на Савонаролла. Двайсеть и четиртѣхъ старици, които, наредени прѣдъ града Бреша, мъмратъ Италия за грѣховетѣ ѝ; гласътъ който вика на Флоренция: „Погледни саблята Господня, погледни я този часъ, ето и азъ ще потопя свѣтътъ,“ се виждатъ и се чуватъ въ творенията на Микелъ Анджело. Но въ туй негово пророчество не чуваме само отзивътъ на Савонаролловитѣ заплашвания; то съдържа тъй сѫщо и строгия духъ на Данте, пристрастѐнъ къмъ правосждието, и распаленъ отъ любовь къмъ отечеството, и олицетворява Платоновата философия. Богъ-създатель, който отдѣля свѣтлината отъ тъмнината, който образува Адама отъ каль и сътворява Ева сияюща отъ чудесна хубость, е Демиургътъ на древнитѣ Гърци: а послѣ гнѣвътъ на Исаия, дивитѣ заплашвания на Езехилла, монотонния пришѣвъ на Иеремия: „Господи! Господи!“ Класическитѣ Сибилли пѣятъ своитѣ тайнственни химни: Делфийската, въодушевена при триножника, Еритрейската—наведена надъ своитѣ пергамени, пригорѣлата отъ слънцето

Либийска пророчица, набръчканата Кумийска вѣщица, всички като че ли викатъ въ единъ гласъ: „Кайте се, кайте се, защото е близу царството духовно! Събудете се и кайте се, защото наближава деньтъ на послѣдний сждъ!“ И различенъ отъ всички тѣзи гласове, чува се единъ плачъ: „Настанала е за народитѣ минутата да се родятъ, но липсва имъ силата за туй“. И този биде викътъ на възраждането, което се появи тогава въ Италия. Тя, която бѣше първа между народитѣ, била сега послѣдня; робиня и окървавена лѣжала върху прага на този храмъ, който тя сама отвори. На Микелъ Анджело ее паднали не прѣвликателнитѣ тайни на новия вѣкъ, не радоститѣ на възраждающия се свѣтъ, не възвишенията и упоенията на младий животъ, съ които се наслаждавахъ Леонордо и Раффаело; но твърдѣ горчивата тежина на онуй чувство, което ни казва, че да се ражда нѣкой, само по себе си е една мѫка, че съзнателно освобождение на душата, е само по себе си единъ послѣдень сждъ, че свѣтлината свѣти а свѣтътъ не иска да я признае. . .

„Пространствата, които се намиратъ между тѣзи двѣ голѣми групи, по тавана и до прозорцитѣ, сѫ заняти отъ множество фигури, голи и облѣчени, жени и дѣца, момци и момчета, групировани въ спокойни положения или тъй натъкмени въ разни мѣста, щото безъ усилие слѣдватъ кржговетѣ или жглитѣ на архитектурата. Въ тѣзи второстепенни композиции Микелъ Анджело благоволилъ да остави своя ужасенъ стилъ, за да покаже каква е сладостьта и очарованието, което можеше, когато щеше, да присъедини на искуството си. Прѣлестьта на колорита въ нѣкои отъ тѣзи млади и атлетически форми, е тъй странна и таквази, щото никаква копия не може ни да точно понятие. Виждаме изобразени въ тѣзи отдѣления всичкитѣ положения, които може да вземе человѣческото тѣло, като поставя на гледъ своята сила и хубость.

„Да отдадемъ пълна справедливость на тѣзи поеми отъ живописство, било би невъзможно. Види се, че съ тѣхъ Бонароти е искалъ да покаже, че человѣческото тѣло има свой язикъ, неизчерпаемъ въ своя символизмъ, всѣко положение е, за който разбира, дума пълна съ значение, точно както музиката е язикъ, въ който всѣка нота, всѣка струна, всѣка фраза, отговаря на нѣщо си въ духовний свѣтъ. Масторътъималъ на расположението си единъ язикъ, съ който си служилъ на всѣкждѣ въ искуството, язикътъ на пластическата человѣческа форма, който за него билъ толкова богатъ и разнообразенъ, колкото армониитѣ за Беетховена“.

Въ 1521, деветь години послѣ свършването на знаменититѣ аффрески на Сикстинската Капелла, начналъ Микелъ Анджело въ Флоренция Сакристията (часть отъ олтаря, дѣто се обличатъ поповетѣ) на Св. Лоренцо, съ гробоветѣ на Медичитѣ. Съ туй ново прѣдприятиие се занималъ до 1534 г., и то отъ врѣме на врѣме. Въ туй врѣме се рѣшила сждбата на Медичитѣ въ Флоренция, и щомъ умрѣлъ папа Климентъ VII, той захвърлилъ сѣчивата си, и не стѫпилъ вече въ Флоренция, която била покрита съ срамъ и поробена.

Сакристията на Санъ-Лоренцо била построена и облѣпена съ мраморъ отъ Микелъ Анджело по такъвъ начинъ, щото да получи добрѣ статуитѣ, които мислилъ да постави. Въ тъзи Капелла Микель Анджело съединилъ архитектурата съ скулптурата. Не е на шега дѣто казватъ че отъ даамата Медичи, Урбинский дукъ е най-неподвижний спектръ, който нѣкога е билъ увѣковѣченъ въ мраморъ; другата е по-грациозна и елегантна фигура. Алегорическитѣ фигури, които лѣжатъ върху гробоветѣ на Медичитѣ, прѣдставляватъ „Нощьта“, „Деньтъ“, „Вечерьта“ и „Сутриньта“.

Ето що пише върху тѣзи скулптури Саймондъ:

„И така, въ сѫщитѣ статуи на генитѣ, които придружаватъ гробницитѣ, имаме единъ редъ отъ отвлѣчени нѣща, които символизиратъ сънятъ и пробужданието на живота, дѣйствието и мисъльта, ужасътъ отъ смъртьта и сиянието на живота, и помежду стоящитѣ стадии (пространства) отъ скрѣбь и надѣжда, които означаватъ границитѣ на горнитѣ. Животътъ е сънь между два съня; сънятъ е близнакъ на смъртьта; нощьта е сѣнката на смъртьта; смъртьта е вратата на живота: ето тайственната митология, прѣобразена въ мраморъ отъ ваятеля на новия свѣтъ. Всички тѣзи фигури, въ които изражението е тъй силно и тъй неопрѣдѣленъ символизмътъ, принуждаватъ ни да размишляваме и да се питаме, напр. каква мисъль занимава умътъ на Лоренца? Съ тѣло наведено на напрѣдъ, съ подпрѣна върху ржката си челюсть, когато другата спокойно стои върху колѣното му, що мисли вѣчно тъзи фигура? Този видъ, както каза Рожеръ, „обайва и е несносенъ“. Визирата (прѣднята часть на шлема) на шлемътъ, засѣнява челото на Лоренца и наведената му глава поставя въ тъмнина всичкото лице. Цѣлото тѣло на този могѫщъ человѣкъ е отождествено съ една дълбока и господствующа мисъль. Прѣживѣлъ ли е той самъ себе си, и сега е оставенъ на вѣчно съзерцание? Мечтае ли, може-би, безчестенъ и прѣзрѣнъ, върху своята собственна сѫдба и върху уничтожения свой коренъ? Осѫденъ ли е да гледа вѣчно неподвиженъ нещастията на Италия, които той самъ спомогна да се умножѫтъ? Или може-би ваятельтъ поискалъ да символизира въ него тежестьта на онъзи персоналность, която носимъ всички въ този свѣтъ; и ще носимъ послѣ вѣчно когато се събудимъ на онзи. Подъ туй въплощение на отегчителната мисъль, лѣжѫтъ голи фигуритѣ на „Нощьта,“ „Деньтъ,“ „Вечерьта“ и „Утриньта.“ Когато стоимъ и се чудимъ прѣдъ тѣзи статуи, не ни дохожда да въсклицаемъ: „Колко сѫ прѣкрасни!“ Но повече ний мърморимъ съ низъкъ гласъ: „Колко сѫ ужасни, колко сѫ грандиозни!“

При всичкитѣ молби на Козима ди Медичи, Микелъ Анджело оставилъ не свършени Медицейскитѣ гробове, и никога вече не стѫпилъ въ Флоренция. Сѫдбата поискала щото почти всичкитѣ негови творения да останатъ не свършени.

Бонароти билъ достигналъ вече своята 59 година; и Раффаело и Леонардо не сѫществували, а биле само славени, като гиганти на единъ миналъ знатенъ вѣкъ. Той билъ прѣживѣлъ вече величието на отечеството си, но при всичко туй, не му било писано да живѣе още тридесеть години и да види съвършенното съсипване на Италия. Ето защо билъ тъй мраченъ неговътъ гений, ето защо той произвелъ въ туй врѣме етрашната аффреска „Послѣдний Сѫдъ“ въ Сикстинската Капелла.

Тъзи аффреска била заржчана отъ папа Павла III и артистътъ работилъ върху ѝ тъкмо осемь години. Ако и туй творение да стои много подолу отъ живописитѣ по тавана на сѫщата Капелла, които артистътъ изобразилъ въ младостьта си, но самитѣ тѣхни недостатъци т. е. невъзможнитѣ и измѫчени положения, извънмѣрното напрѣжение на мускулитѣ, намръщенитѣ чудовищни лица, показватъ, че художникътъ искалъ да покаже нагледно болкитѣ и страститѣ на своето врѣме, голѣмитѣ злощастия които сполетели Италия. Той не можалъ да бѫде хладнокръвенъ къмъ срѣдата, въ която живѣлъ, къмъ бѣдствията на отечеството си, и въспѣлъ съ своята мощна ужасно-мрачна четка трагедията на человѣческий родъ: прѣдставилъ разгнѣвенний Богъ на християнството, съ своитѣ неумолими апостоли — сѫдници, като сѫди свѣта и проклина немилостиво грѣшницитѣ, силенъ и могѫщъ, безъ страхъ и безъ милость, непрѣклонимъ, такъвъ, какъвто го направили грѣховетѣ на Италия.

Когато открили аффреската, развалената публика на онуй врѣме неудобрила това, дѣто Микелъ Анджело оставилъ съвсѣмъ голи фигуритѣ. Папский церемонмайстеръ, Мессеръ Биажило най-много говорилъ, че подобни сцени били прилични да се пишатъ въ механитѣ, а не въ черквитѣ. Знаменитий художникъ, за отмъщение, исписалъ го между адскитѣ грѣшници, тъй сѫщо голъ. Мессеръ Биажило се оплакалъ на папата, който му отговорилъ, че ако Бонароти бѣше го турилъ въ Чистилището, то би могълъ да го извади, но тъй като нѣма власть да вади отъ пъкъла, то жално му е че не може да му помогне. Биажило останалъ въ пъкъла и до сега и на вѣки.

Аффрескитѣ на Сикстинската Капелла сѫ много развалени отъ прахътъ, димътъ и врѣмето, но при всичко туй, тукъ трѣбва да се изучва Микелъ Анджеловия гений въ всичката си ужасность.

Най-послѣ, остава ми да кажѫ двѣ думи и за послѣднето грамадно творение на Микелъ Анджело.

Съ постановление отъ септемврий 1555 г., папа Павелъ III назначилъ Бонарроти за главенъ архитектъ, ваятель и живописецъ на Светото Сѣдалище. По този начинъ, той билъ повиканъ да нагледва работитѣ по построението на колосалната Св. Петрова черква. Грамадната куполла която отъ далечнитѣ римски равнини, прилича на синъ облакъ, висящъ надъ вѣчния градъ, е негово творение. Тъзи куполла има 139 метра отъ земята до върха на кръста, а самото кълбо, върху което стои този кръстъ, събира 16 души. Построението на тъзи черква костувало 300 милиона франка и строила се три вѣка. Всичката постройка не е по плана на Микелъ Анджела, който по злощастие, билъ измѣненъ много отъ неговитѣ наслѣдници — архитекти, а най-вече нещастенъ е фасада (лицето) — отъ Бернини, който закрива куполлата отъ къмъ площадьта.

Микелъ Анджело не билъ хубавецъ. Още като билъ момче, скаралъ се и се сбилъ съ единъ свой другарь, който му смачкалъ носътъ. Той ималъ малка кѫдрава брада, кѫдрава коса, меланхолно лице, сиви малки очи, сплѣснатъ носъ и тежко испъкнало чело. Като че ли нарочно природата поставила печатътъ на грозотията и меланхолията на избранний человѣкъ, който трѣбвало да бѫде пророкъ на врѣмето си въ искуството, за да го прѣдпази да не би лекомисленната любовь да се подиграе съ него. Но неговата душа била величественна, той страстно обичалъ хубавото и горещо желаялъ любовьта. Като гражданинъ, като патриотинъ, като человѣкъ, той може да послужи за великъ примѣръ на всички. Прѣзъ цѣлий му животъ въ трагичната му душа се вършила страшна борба между художникътъ и гражданинътъ: като художникъ, той билъ задлъженъ отъ признателностьта за възпитанието си къмъ Медичитѣ; като гражданинъ, той неможалъ да търпи тѣхний деспотизмъ и много пѫти укрѣпявалъ Флоренция и се билъ противъ тѣхъ. Като родолюбецъ, като обожатель и ученикъ на Данте и Савонаролла, Микелъ Анджело мразилъ тиранитѣ. Когато билъ принуденъ отъ Климента да направи гробоветѣ на Медицейскитѣ дукове, той съ раскървавена душа, постави въ устата на статуята „Нощьта,“ слѣдующитѣ великолѣпни стихове:

Caro m'é l'sonno e pui l'esser di sasso
Mentre che l'danno e la vergogna dura;
Non veder, non sentir m'é gran ventura,
Però non mi destar' deh! parla basso.

(Милъ ми е сънътъ и още повече ми е милъ, че съмъ отъ камъкъ, до когато нещастието и срамътъ царуватъ; да не гледамъ, да не чувамъ за мене е голѣмо щастие, за туй говорѝ полечка, не ме събуждай!)

Той обичалъ много фамилията си и испращалъ всичкитѣ си пари у дома си въ Флоренция. Живѣлъ твърдѣ скромно; обличалъ се просто и често ялъ само веднажъ въ день и то само хлѣбъ съ вино. Спялъ твърдѣ малко и ставалъ нощя да работи на статуята си, съ шапка на главата си, за която привързвалъ свѣщь да му свѣти. Въ всичкия си животъ билъ съмичъкъ, защото тъй обичалъ, защото любялъ много искуството и идеала, и защото съ своитѣ обноски отдалечавалъ хората, не по причина че билъ високомѣренъ и грубъ, но защото казвалъ ясно и отворено туй що мислилъ; не можалъ да търпи той блудкавитѣ хора и лесно се ядосвалъ. Но врѣмето умегчило характера му, неговитѣ съперници изчезнали, всички припознали величието му; князоветѣ го обикаляли, а чужденцитѣ съ почетъ гледали неговото чудо въ вѣчний градъ. Старостьта му била ясна, сияюща вечерь на единъ утомителенъ день; въ старость той се насладѝлъ и отъ любовьта и отъ приятелството. Негова приятелка била Виттория Колонна, която се занимавала съ философия и религия, и която той познал̀ъ въ 1534. Когато умрѣла Виттория, която той много обичалъ, избралъ си за приятель единъ младъ, хубавецъ момъкъ на име Томмазо Кавалиери.

Микелъ Анджело билъ тъй сѫщо и поетъ, и неговитѣ соннети къмъ Виттория Колонна и Кавалиери сѫ пълни съ чиста и гореща вѣра, прѣдложена на хубостьта отъ единъ художникъ, на когото душата била още млада, когато тѣлото било достигнало прѣдѣлитѣ на человѣческий животъ.

Слѣдъ 89 години животъ, на 18-и февруарий 1564 умрѣлъ въ Римъ величайшиятъ италиянски художникъ Микелу Анджело Бонарроти. Тѣлото му било прѣнесено въ Флоренция, погрѣбено съ голѣма честь и великолѣпие отъ страна на дука, на града и академията, въ флорентинский Пантеонъ, Санта Кроче, до великий поетъ Данте.

А. Митовъ.

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Ревизоръ, комедия въ 5 дѣйствия отъ Гоголя. Прѣвелъ Ив. Ивановъ. Шуменъ 1891.

Чрѣзвичайно художественната комедия на Гоголя е прѣведена добрѣ. Ние констатираме това съ особенно благодарение, въ едно врѣме когато манията за прѣвождане изъ руската литература е въ разгара си, както и невѣжеството, или немарливостьта, съ които се извършва това прѣвождане. Г. Ивановъ е умѣлъ да ни прѣдаде не само вѣрно мислитѣ и духътъ въ „Ревизора," но още, така да кажемъ, да го *побългари*. Подъ *побългарявание* разбираме не онова, което разбиратъ мнозина наивни прѣводачи: прѣкрьщаването на български собственнитѣ имена въ писата, то е най-калпаво и възмутително литературно насилие — а обличането въ естественна българска рѣчь мислитѣ на автора, или говора на героитѣ му. Истина, че това умѣние со прѣобрьща въ недостатъкъ, щомъ прѣводачътъ отива до крайность, щото да накърни цѣлостьта на оригиналний печатъ, който си има всѣки единъ авторъ. Г. Ивановъ е избѣгналъ тая грѣшка, до колкото това му е било възможно. „Ревизоръть" се чете гладко. Удоволствието, което се получава при четенето му, не се нарушава отъ груби или при-

силни изопачения на българската рѣчь. Бие не до тамъ приятно въ очи само частото употрѣбление на ругателнитѣ турски думи: *будала, диване, бозлукъ*, които макаръ и да сж вече достояние на български язикъ, не трѣбва да иматъ право на свободенъ входъ въ областьта на литературата.

www.libook.com.cn

Прѣпоржчваме „Ревизора“ на българскитѣ читатели, като едно образцово творение, въ което най-силно се е изразилъ комический гений на Гоголя, а на българскитѣ прѣводачи, като примѣръ на свѣсенъ прѣводъ.

Бѫлгарски народни пѣсни, собрани одъ братья Миладинови Димитрія и Константина и издадени одъ Константина, въ Загребъ на 1861 година. *Второ издание* отъ Митра, съпруга на Д. Миладиновъ. Въ София, въ печатницата на „Либералний Клубъ“. 1891. Цѣна 5 лева.

Излишно е да прѣпоржчваме на читателитѣ си знаменитий сборникъ отъ български народни пѣсни на братия Миладинови; тѣхното значение и цѣнность сж познати на всѣки колко-годѣ просвѣтенъ българинъ. Ние само сърадваме супругата на Д. Миладинова за дѣто е прѣпечатала второ издание отъ сборника. Той отдавна бѣше станалъ библиографическа рѣдкость, а между това интересътъ къмъ него и днесь не е прѣстаналъ, макаръ, че първото издание е прѣди трийсеть години. И дѣйствително, никоя българска библеотека, за да бѫде такава, не трѣбва да се лишава отъ тая важна книга. Издателката е имала грижата да прѣпечата сборника вѣрно и съобразно съ първото издание, въ всяко едно отношение, нищо нѣма отнето, или измѣнено; даже и самата нумерация на страницитѣ е сѫщата, обстоятелство доста пригодно за цитиранията.

Това второ издание се прѣдшествува отъ единъ прѣдговоръ отъ издателката, наджханъ отъ възторжено патриотическо чувство; ние привождаме само краятъ му:

„Ще има ли щастието този Сборникъ да дочека и трето издание?— Дано има. Но това издание да се извърши при водитѣ на Дримъ и Охридското Езеро, при огнището на приснопаметнитѣ братя и при положение сходно съ това, съ което се наслаждаватъ нашитѣ братя.

Това е нашето послѣдне желание.“

Георги.

Приехж се въ редакцията слѣдующитѣ нови книги и списания:

Русская мысль, ежемѣсячние литературно-политическое изданіе. Май и Юнь, книга 5 и 6. Редакторъ-издатель В. М. Лавровъ. Москва 1891.

Критика, мѣсечно списание книжка V за юний. Редакторъ Д-ръ К. К. Кръстевъ. Пловдивъ.

День, мѣсечно списание, мартъ. Редактор-издатель Янко Сакѫзовъ. Шуменъ. 1891.

Царь Самуилъ, трагедия въ V дѣйствия отъ Д. Стеревъ. Свищовъ. 1891. Цѣна 1 левъ.

Сждебна библеотека, книга II и III за февруарий и мартъ. Редакторъ-издатель И. Н. Минтовъ. Ямболъ 1891.

Искра, иллюстровано-научно списание, Редакторъ-издатель В. Юрдановъ. Брой 4, априлъ, 1891. Шуменъ.

www.nbuot.com.cn

ВѢСТИ ИЗЪ КНИЖОВНИЙ СВѢТЪ.

История на Всеобщата Литература. Съ удоволствие се учимъ, че г-нъ К. Величковъ приготвялъ за печатане обширна история на всеобщата литература. Тая книга се състои отъ три части. Пьрвата часть, която скоро щяла да бѫде турена подъ печатъ, ще съдьржа: Въсточнитѣ литературн (индийската, еврейската, арабската, персийската, китайската), грьцката литература и римската. Втората часть ще съдьржа историята на западнитѣ ново-европейски литературн, третята — историята на славянскитѣ литературн.

Намъ е драго, че съ съставянето тая важна книга, която до сега липсваше на нашата учебна литература, се е завзелъ именно г. Величковъ. Той ще умѣе съ талантъ и съ вѣщина да испълни тая си задача. Ето защо е желателно да видимъ часъ по́-скоро излазянето на бѣлъ свѣтъ тая *История на Всеобща Литература;* тя, и като учебно пособиени и като книга отъ високо занимателенъ прочитъ, ще бѫде съ радость посрѣщната отъ всѣки просвѣтенъ българинъ.

Прѣвождане Пушкина на турски язикъ. Г-жа Олга Лебедева, рускиня заселена въ Цариградъ, се е заловила съ прѣвождането рускитѣ класици на турски язикъ. Тя издала вече на него *Капитанската дъщеря* и *Фѫртуна* (мстель) повѣсти отъ Пушкина. Трудоветѣ на тая руска ориянталистка сѫ се печатали най-напрѣдъ въ турский вѣстникъ „Терджумани Хакикашъ,“ който се редактира отъ извѣстний у турцитѣ писатель, Мидхадъ ефенди, а послѣ сѫ излѣзли на отдѣлни книги. Турскитѣ вѣстници твърдѣ хвалатъ г-жа Лебедева, която намира горещъ приемъ въ висшето турско общество въ Цариградъ. Тя прѣдставила трудоветѣ си и на султана, който я наградилъ съ орденъ „Шефекатъ,“ втора степень, и ѝ съобщилъ чрезъ секретаря си високото си благоволение.

Souvenires des Ralkans. Г. Рене Милѣ, французски пѫтешественникъ прѣзъ балканскій полуостровъ е обнародвалъ забѣлѣжителна книга подъ горнето название: (Въспоминания отъ Балканитѣ). Въ нея той съ голѣмо съчувствие говори за българитѣ, и констатира поразителний напрѣдъкъ, който сѫ направили отъ освобождението си насамъ. Турски либераленъ вѣстникъ „Turquie contemporaine“, органъ на „Млада Турция,“ който се издава въ Парижъ, като говори за испадналото положение на турската империя, цитира нѣколко пассажа отъ горнята книга, за да постави въ паралелъ тая послѣднята съ Българското Княжество; което полага за примѣръ на османлиитѣ.

Нова българска история. Учимъ се, че Ф. Калишъ работилъ отъ дълго врѣме надъ една пространна българска история. Той билъ дошълъ до краятъ на XII вѣкъ, сирѣчь въ периода на борбитѣ на кръстоносцитѣ съ българитѣ въ Тракия и Македония. Ние не можемъ да знаемъ още отъ каква научна стойность ще бѫде тоя трудъ на г. Калиша, на който, споредъ както увѣряватъ, сж дадени голѣми размѣри, и самата българска история на г. Иричека, щяла да остане твърдѣ малка по обемъ, сравнително съ г. Калишовата. Въ всѣки случай ние желаемъ отъ сѣ сърдце да видимъ появлението на бѣлъ свѣтъ тоя трудъ по нашето далечно минало.

Ц-въ.

ПОПРАВКИ:

Въ 5 книжка на 213 стр. въ най-долнятъ редъ, вмѣсто: сърдцата на жестоки, чети: сърдцата ни жестоки.

Въ 6 книжка, на 280 стр. редъ 12, вмѣсто: ни гласътъ, чети: на гласътъ.

Въ 7 и 8 книжки, на стр. 316, редъ 5-й отъ долу, вмѣсто: С. В. увѣрява, чети С. З. увѣрява.

На стр. 363, редъ 4, вмѣсто: зигзачи, чети: зигзаги.

---

www.libtool.com.cn

ДЕННИЦА.

БУРНАТА НОЩЬ.

разказъ

отъ **Ив. Вазовъ.**

На 188. . . г. гостувахъ около единъ мѣсецъ на единъ отъ тракийскитѣ мънастири. Тоя мънастиръ е заложенъ на полянката на единъ отъ гориститѣ хълбоци на планината и се радва на широкъ кржгозоръ. Макарь и не твърдѣ отстраненъ отъ ближний важенъ градъ, той бѣше, като забравенъ, и почти никакъ гости не приимаше отъ тамъ — тѣ, по навикъ и по мода, бѣгахж лѣтѣ на другий съсѣденъ нему, по-богатъ мънастиръ. И той цѣло лѣто остаяше съвършенно глухъ и спокоенъ.

Едно за тая причина, друго — за неговото великолѣпно мѣстоположение, азъ бѣхъ избралъ тоя мънастиръ за мѣсто на почивка и прохлада прѣзъ нестърпимитѣ лѣтни марани.

На дохаждане въ мънастиря, както се и надѣвахъ, ненамѣрихъ много свѣтъ. Освѣнь ратаитѣ мънастирски, двамина братия и игумена, дребенъ седемдесетгодишенъ старецъ, забогатѣлъ въ нѣкой си гръцки мънастиръ, съ сбърчено и сухо лице, което обладаваше нѣкакво си тънко и лукаво изражение, но приказливъ и любезенъ, и единъ охтичавъ человѣкъ отъ кждѣ старо-заторско, дошъдъ за здравето си, други нѣмаше. Да, и единъ двайсеть годишенъ момъкъ, бѣдно облѣченъ въ френски дрѣхи отъ шаякъ, който ми се прѣпоржчи за учитель въ мънастирското школо — защото, за голѣмо мое очудване, тоя сиромашки и заглъхналъ мънастирь подьржаше училище съ петнайсетина селянчета и съ единъ учитель. Испитътъ бѣше свьршенъ и дѣцата бѣхж распуснати и отишле по селата си.

Тоя момъкъ (когото азъ щж наричамъ Ивановъ), съ мургаво и блѣдно лице, съ развитъ умъ и съ живъ погледъ, ми стана почти всегдашния другарь въ расходкитѣ ми изъ планината.

Отъ свѣнливъ и стѣснителенъ най-напрѣдъ, той скоро стана довѣрчивъ и излителенъ и ме посвети въ своитѣ най-скрити въждѣления и интереси. Узнахъ, че той е свършилъ гимназия, че не желае вече да учителствува тука, че той се приготовлява за да може да постжпи въ висше русско училище. Той очакваше нетърпеливо послѣдствието отъ прошението си за стипендия, което бѣ подалъ въ Дирекцията на Просвѣщението. За тая цѣль той билъ слазялъ често въ Пловдивъ, но никакъвъ ходъ не билъ даванъ още на просбата му, и нетърпѣнието му нарасваше заедно съ страхътъ, че може да му откажатъ.

За жалость, лошитѣ прѣдчувствия на учителчето се сбждахж: единъ день той се върна попаренъ отъ Пловдивъ и ми обади, че му било отказано окончателно. Тая неволя го порази. Той се промѣни, стана мраченъ, лицето му се прибули съ джлбока, строга тжга. . . . . Огнените му очи съсрѣдоточено падахж и остаяхж дълго врѣме на нѣкой прѣдмѣтъ, като, че нѣкакво смжтно още и крайно рѣшение запимаваше и поглъщаше всичкия му умъ. Той вече рѣдко идеше съ мене.

Азъ едвамъ сега разбрахъ колко силно, колко нѣжно е коткалъ въ душата си тая надежда да иде да се учи, надежда тъй жалко прьсната съ всичкитѣ свѣтли сънища, които я забикаляхж. Но Ивановъ ми се показа да е една силна натура, която мжчно може да се помири съ фактитѣ и да се откаже покорно за всегда отъ цѣльта.

— Не, азъ щж да идж, азъ щж да сподучж! избъбра ми той съ зжбитѣ си, когато двайсетиятъ пжть ми изливаше горчевината отъ неволуката си.

Азъ му посъвѣтвахъ да се обърне къмъ щедростьта на дѣда игумена; обѣщахъ му, въ такъвъ случай, и азъ горешо да ходатайствувамъ прѣдъ стареца.

Ивановъ поклати глава съ прѣзрителна полуусмивка.

— Искахъ му, но не даде да издумамъ . . . Гжбавъ е съ пари, но тѣ сж закопани, и счупена пара не дава... Сѣкашъ — змия му е въ кисията. Не толкова, че му се свиди, ами го е страхъ да се разчуе, че има пари, че е богатъ. . . Отъ това го е най-много страхъ.

— Не разбирамъ това; кажи по̀ добрѣ, че си е стипца, че е скжперникъ, като сѣки калугеръ. . .

— Увѣрявамъ ви, че не е съвсѣмъ стипца. . . На̀, мънастирскитѣ доходи каквито сж нищожни не могжтъ да покриятъ нито половината разноски за училището. . . Той доплаща отъ своитѣ пари, но тай това, за да го не помиришатъ, че разполага. . . Вѣрвайте.

Той хвана вече по̀-често да липсва отъ мънастиря. Азъ вече правяхъ расходкитѣ си повечето самъ, изкръстосахъ сичкитѣ самотии на околнитѣ гори и винаги намирахъ въ тая дива природа нова услада за очитѣ, нови впечатления за душата си. Но уединението даже и за любительтъ си става отегчително, когато то се проточи дълго, безъ да бжде освѣжено отъ какви-годѣ нови жизнени ощущения. Това едно, а друго появяването въ планината нѣкаква хайдушка чета, за гонението на която дваждъ

вече минуваха стражари прѣзъ мънастиря, ме заставихъ да мисля че е дошълъ края на гостуването ми тамъ и да се готвя да го напустна.

Но мене ми не бѣше сждено да се раздѣля отъ тихата и гостолюбива обитель, безъ да изнеса изъ нея едно силно и потресающе впечатление.

Два деня прѣди да тръгна, именно въ края на юлия, небето надвечерь се замрачи и страшна буря избухна, съ силенъ дъждъ, съ свѣткавици и заглушителни гръмотевици. Скоро съвсѣмъ мръкна и потъмнѣ. Азъ загасихъ свѣщьта въ килията и съ трепетно удоволствие слушахъ стихийний ревъ на бурята отъ вънъ, а мълниитѣ на сѣки мигъ зловѣщо освѣтляваха стѣнитѣ на стаята ми съ свѣтло-зеленикава видѣлина, която се смѣняваше отъ непроницаема тъмнота. Ненадѣйно, между трещенията на гръмотевицата, чухъ силенъ блъсъкъ на вратата си. Тоя необикновенъ блъсъкъ показваше, че има нѣщо неоферно въ мънастиря. Скимна ми, че има гости разбойници. И машинално се затекохъ къмъ жгъла, къмъ исправената тамъ лушка, която игумена прѣди нѣколко дни ми даде да се намира за сѣки случай. Блъсъкътъ на вратата се повтаряше и азъ чухъ и уплашения гласъ на игумена. Нѣмаше сумнѣние — той просеше прибѣжище. Отворихъ. Старецътъ се втурна въ тъмнината. Азъ заключихъ вратата пакъ.

— Какво стана? питамъ.

Той ще се задуши отъ запъхтяване и страхъ. Но успѣ да ми проговори на прѣкъслеци.

— Хай-ду-тти! . . Обиратъ мънастиря. . . Охъ. . . Господи, владико святий, помилуй насъ! . .

Послѣ ми расправи, че, като се връщалъ отъ магерницата, видѣлъ че трошн нѣкой вратата на килията му, а той, като извикалъ, билъ спогнатъ отъ единъ въоржженъ човѣкъ. Тъмнината го спасила.

Бурята едвамъ кждѣ срѣдъ нощь прѣстана. Въ мънастиря въцари се пакъ обикновенната тишина. Игуменътъ спа у мене, или по-добрѣ — нашка до заранья. Когато се съмна хубаво, ратаитѣ почукаха на вратата, но успокоителпо. Излѣзохме. Този часъ разбрахме характера и размѣра на нощесното нещастие. Черковата не бѣше закачена, но вратата на игуменовата килия бѣше счупена съ топоръ, както и единъ ковчегъ, сжщо и единъ миндеръ, подпрь като му расхвърляли килимитѣ и възглавницитѣ. Когато видѣ сичко това, игуменътъ побѣлѣ, като стѣна. истика ни, заключи вратата и слѣзна изъ стълбитѣ, като бъбреше нѣщо на себе си.

Азъ го видѣхъ че влѣзе въ черквата.

Прѣстояхъ още единъ день тука и бѣхъ свидѣтель на късното и безполезно щуряне и шетня на повиканитѣ стражари изъ мънастиря и околноститѣ. Доказа се само това, че разбойницитѣ (колко души неизвѣстно) се биле прѣхвърлили прѣзъ ниския зидъ на задния дворъ, отъ тамъ влѣзли и излѣзли, както свидѣтелствуваха изпочупенитѣ керамиди. А нашле ли сж прѣдполагаемото богатство на игумена, това остаяше тайна

за мене. Но единъ отъ братията ми пошушна, че по самото лице на игумена се познава, че дребно нѣщо трѣбва да му е грабнато, и че сѫщото си съкровище той държи другадѣ нѣкѫдѣ скрито.

На слѣдующий день, като водяхъ коня си изъ стрьмната пѫтека, която слазя къмъ полето, срѣщнахъ Иванова. Той отиваше за мънастиря. Извѣстието за нападението не бѣше ново за него: той се бѣше научилъ още въ града, дѣто бѣше спалъ нея нощь. Особенно съжаление не забѣлѣжихъ въ лицето му. Той даже злорадо каза:

— По-добрѣ, че пакъ ще се нахранатъ нѣколко гладни хора съ тие пари. . . Па може и по-добро да излѣзе. . . . А то, като умре ще останатъ да гниятъ въ земята. . .

— А какъ отиватъ твойтѣ старания?

— Още не губѫ надежда, каза той. Слѣдъ нѣколко думи още ние се рѫкувахме сърдечно и раздѣлихме.

На другата година, прѣзъ октомврия, имахъ честьта да приемѫ посѣщението на дѣда игумена. Той бѣше дошълъ до Пловдивъ и бѣ пожелалъ да се види съ мене. Той бѣше доста веселъ, бъбривъ, и лицето му нѣкакъ странно свѣтеше отъ щастие и удовлетворение. Питахъ го за училището — добрѣ е, новъ учитель е хванатъ, гимназистъ отъ Стара-Загора.

— А Ивановъ кѫдѣ се дѣна? попитахъ — той желаеше да иде да се учи.

— И учи се, отговори игумена натьртено и, сякашъ, гордо.

— Да? той намѣри срѣдства? Вие му помогнахте, дѣдо игумене? попитахъ стареца, като видѣхъ изразителностьта на лицето му.

— Да, господине, Ивановъ е наше чадо. . . На, четете, за това дойдохъ най-много да ви видѫ, и старецътъ измъкна изъ пазвата на расото си едно писмо, което ми подаде съ растреперана рѫка.

Азъ растворихъ писмото. Вѫтрѣ бѣхѫ приложени четире тримѣсечни свидѣтелствува отъ университета съ най-добри бѣлѣжки. То се захващаше тъй:

„Любезний и дълбокоуважаемий мой благодѣтелю!

„Късно макаръ, азъ спѣшѫ да испълна единъ святъ дългъ, за който съвѣстьта и сърдцето ми напомнятъ постоянно. Отъ друга страна, вашето добро сърдце, въ което безшумно и неугасимо тлѣе пламикътъ на горещо българско чувство, ми дава смѣлостьта да направѫ такава *отважна* постѫпка прѣдъ васъ. Прочее, идѫ днесъ, благодѣтелю мой, дълбоко да ви искажѫ благодарность за едногодишната поддържка отъ 58 лири, които дължѫ вамъ, отъ 28 юлий 188. . . г. Безъ тая сумма азъ не бихъ билъ въ състояние да осѫществѫ любимия си идеалъ а то би било равносилно съ моята нравственна смрьть. . . Не се удивлявайте, като четете тие редове, глѫбокоуважаемий отче! Когато бѫдѫ честитъ да ви повидѫ, и това надѣвамъ се да бѫде прѣзъ ваканциитѣ на идушата

година, азъ съ припадане на колене прѣдъ васъ и съ обливане съ сълзи нозетѣ ви, щѫ ви расправѫ всичко каквото има неясно за васъ въ настоящето ми и каквото още се таи въ дъното на моята душа, и вие ще ме простите великодушно, както самъ Спасительтъ прощава.“ —

Остатъкътъ отъ писмото съдържаше свѣдѣния за живота му и за успѣхитѣ му въ университета и убѣдителна молба да му продължи великодушно поддържката и за идущата година, всичко това написано въ сѫщий тържественъ и прочувствованъ тонъ.

Азъ погледнахъ въ очитѣ игумена, за да ми обясни онова, което въ първата половина на писмото ми се видеше покрито, като съ една нарочна тъмнина.

Той каза:

— Ами не сѣщате ли се, господине, какво иска да каже той съ тие пари дѣто сьмъ му ги далъ?... Не помните ли когато бурята?...

И като си приближи старческитѣ сухи бърни до лицето ми, пошушна ми нѣколко думи, които най-напрѣдъ ме вкаменихѫ, и послѣ растрогахѫ.

Тие думи ми бѣхѫ пошушнати, като тайна, и азъ нѣмамъ право да я разгласявамъ на всеуслишание.

По очитѣ на стареца се показахѫ сълзи.

Като ми прѣмина пьрвото стрѣскане, азъ го попитахъ:

— Ще испълните ли, дѣдо, молбата му да го поддържате и за напрѣдъ?

— Ами какво да го правѫ, пиленце, когато иде съ такива сладки думи та ми муши сьрдцето? . . . . Много ли има на тоя свѣтъ такова смирение человѣчество и искренно раскаяни? . . По неволя захванахме доброто — нека го довършимъ съ радостно сьрдце. . . И Богу е по-угодно тъй. . .

Когато старецътъ си излѣзе, азъ дълго врѣме останахъ замисленъ. Образътъ на Иванова ми се пакъ мѣркаше изъ въздушното пространство, строго замисленъ и мраченъ, но подиръ това писмо, още по-чуденъ и загадочепъ. . .

www.libtool.com.cn

ЕДИНЪ КЪРДЖАЛИЙСКИ ЦАРЬ*).

Исторически записки

отъ Ст. Заимовъ.

Хасковскиятъ занданъ и неговия пазачъ *Сайдъ-Кучката*, съ два прѣдмѣта нарочно оставени отъ врѣмето, за да съживѣтъ въ душата на хасковскитѣ арестовани съзаклетници**) злата памѣть за злитѣ кърджалийски врѣмена. — Тѣ съ два прѣдмѣта — двамина свидѣтели отъ варварскитѣ нашествия на *Кърджалъ — Еменъ-аа-Балталъ*, който цѣли 13 години безнаказано е вѣрлувалъ по тракийскитѣ полета, родопскитѣ дерета и старо-планински дефилета, и най-сетнѣ свършилъ позорно на Хасковския мегданъ, дѣто днесъ стърчи кулата на градския часовникъ. . . . . Да ни извинѣтъ читателитѣ, дѣто се връщаме сто години назадъ отъ разсказътъ си. Това го правимъ за да ги запознаемъ съ кърджалийскитѣ движения, съ тѣхния главатарь Кърджалъ — Еменъ-аа-Балталъ, отъ когото бѣхъ останали зънданътъ и тъмничарътъ Сайдъ-Кучката. И така, ние ще разскажемъ за хасковскитѣ кърджалии, които начинаха разбойнически грабежи на 1792 година и ги свършиха на 1809 година т. е. когато румелийския бейлербей-Мустафа паша, окончателно ги разби и тури точка на тѣхнитѣ варварствани опустошения. . .

Тъкмо прѣди 102 години избухна французската велика революция. Знамето на „свободата, братството, равенството“ се развѣвало по четиритѣхъ кюшета на побѣснѣлитѣ отъ партизански страсти и отъ политически принципи фракции. Рѣки отъ человѣшка кръвь текна въ Парижъ, Лондонъ и областьта Бретань. Народитѣ въ цѣла Европа мръдна; мръднало и населението на Балканския полуостровъ. Мръдна Египетъ дори и Мала-Азия. Царуваше тогава Султанъ Селимъ III. Както казватъ французскитѣ историци, „той билъ заразенъ отъ принципитѣ на французската революция, и въ страха си да не би да испие горчивата чаша на несчастния Людовикъ XVI, побързалъ да направи реформи въ държавата си.“ Вслѣдствие великата французска революция, станала мода за интелегентсвующата Европа, и въ видъ на мода, тѣ проникнали въ политическата сфера, въ която Селимъ III се е вьртялъ. Стамболскитѣ либералствующи по модата паши, приели султанъ Селимовия проектъ за реформитѣ, и на чело съ великия визиръ Юсуфа напрѣгнали всичкитѣ си сили да прѣобразуватъ дебелашкия режимъ на великата отоманска империя. Еничерскиятъ корпусъ, лич-

*) Откъслякъ изъ неиздадената V часть на „Миналото“.

**) Виждъ статията „Изъ нашето минало“ въ кн. 7—8 на *Денница*.

ната гвардия на Селима III се намѫчила, а провинцията отговорила съ бунтове срѣщу реформитѣ, които централното стамболско правителство тѫкмяло да прокара. Каква разлика между тогавашната Франция и отоманската империя! — между Стамболъ и Парижъ!

www.libtool.com.cn

Реформитѣ на Селима III не закѫрпихѫ, както той мислеше, но раздрахѫ великата империя на нѣколко самостоятелни парцали, които историята нарича: *начало разлагането на Отоманската империя*. Турската провинция енергически отритна стамболскитѣ реформи; много области се обявихѫ противъ стамболското, централно — реформаторско правителство. Великия визиръ Юсуфъ, потурнакъ, билъ обявенъ за измѣнникъ на корана, а Султанъ Селимъ III — негова невинна жертва. Наченали се вѫтрѣшнитѣ смутове: Джезанъ-паша се обадилъ отъ Сенжандакъ (Аке-калеси); Абдулла — отъ Дамаскъ; въ Шкодра Мохамедъ Башатлѫ, въ Епиръ и Тесалия знаменития Тепеля-Али-паша; въ Видинъ хитрия бошнякъ Пазванъ-оглу; въ — Египетъ бившия стамболски кафеджия, албанецъ — Мехмедъ Али-паша — всички се обявили противъ *низамие джедитъ* на великия визиръ Юсуфа. Руско турския миръ въ Яшъ се подписалъ (1792 год.) Мародеритѣ отъ турската армия се впуснахѫ да плячкосватъ земледѣлческото население; родопскитѣ дрянкоджии-даалии се размѫрдахѫ; въ контрастъ на французското знаме: свобода, братство и равенство, *Кѫрджалѫ Еменъ-аа* разви знамето на *грабежа*. Тѣзи двѣ противни, по принципъ, знамена, едноврѣмепо се развѣватъ въ двѣ велики империи — едното въ велика Франция, другото въ велика и груба Турция.

Пьрвитѣ кѫрджалийски движения се наченахѫ близо при Хасково въ село Паша-кьой, два часа разстояние на югъ отъ Хасково, расположено върху дѣсния брѣгъ на рѣката Улу-дере (Стара-рѣка). Кѫрджалѫ—Еменъ-аа събралъ подъ знамето си изгладнѣлитѣ родопски даалии въ сборния пунктъ, Паша-кьой, и отъ тукъ обявилъ война на стамболския диванъ и на тракийското население. Мародери — солдати (аскеръ-качкѫнѫ), катили, избѣгали отъ тъмницата, пропаднали търговци, распопени попове, обикновенни убийци, всевъзможни рецидивисти, неудачни любовници, пропаднали отъ развратъ ходжи, въобще, всичко гладно за отмъщение, за чужди имотъ, за човѣшка кръвь, за луда отвага (бабантликъ) се събрало подъ знамето на Кѫрджали Еменъ-ага. Подъ това знаме, въ качеството си на бюлюкъ-башии, служили и българитѣ: Кара-Георги — братоубиецъ, забѣгналъ отъ ново-загорско въ селото Еробосъ; Кара-Иванъ отъ село Еробосъ неудаченъ любовникъ, впослѣдствие нарѣченъ *Кара-Фенѕъ;* и Пехливанъ-Кузю, отъ сѫщото село, гладникъ за чуждото и жаденъ за человѣшка кръвь. Тѣзи трима селени — българи — сѫ биле най-близкитѣ и най-вѣрни другари на Кѫрджали — Еменъ-ага; командували сѫ отдѣлни билюци отъ Кѫрджалии, които съставлявали часть отъ шесть-хилядната шайка на Еменъ-аа Освѣнъ прѣдмѣтнитѣ трима, имало още, споредъ разсказитѣ на Кара-Иванъ — Кара-Фенза, около 600 души българи подъ знамето на *грабежа*. Тѣ биле почти всичкитѣ селени, между, които имало

едно распопено попче и двамина испаднали търговци. За главенъ лагеръ, за „зимовище“ и въ случай на защита отъ султанъ Селимовитѣ орди биле избрани селата: Паша-Киой и Теке-Киой. Тѣзи двѣ села биле оградени съ кули, високи стѣни и окопи, които и днесъ още свидѣтелствуватъ за разиграната отъ тѣхъ роля, между годинитѣ 1792—1808—1809. Първата жертва на Еменъ-аговата шайка е било селото Еробосъ; това станало по настояването на Пехливанъ Кузю и Кара-Иванъ — Кара-Фейза. Първия искалъ да ограби богаташитѣ селени; вторія да отмъсти на любовницата си, Кузю извършилъ своето, пъкъ Кара-Иванъ заклалъ мжжътъ на бившата си любовница, вземалъ я съ себе си и я водилъ съ бюлюка си въ качеството на *гевендия*. Слѣдъ разграбването на Еробосъ, посѣгнали върху Хасково. Хасковци — турци и българи се — защищавали; шайката била отблъсната, но слѣдъ мѣсецъ врѣме тя отново се явила около града въ по-голѣма численность. Хасковци платили 50,000 гроша контрибуция, но не пустнали кжрджалитѣ въ града. Слѣдъ това кжрджали Еменъ-аа потеглилъ за Станимака съ 1000 души конници и пѣшаци: шпионитѣ му расказали, че Станимака е пълна съ злато, коприна и джамфесъ. На пжтя си за Станимака шайката на Еменъ-аа се събрала съ кжрджалийската шайка на *Деведжи-оглу*, „кескинъ даалия“, както го характеризира Кара-Иванъ — Кара-Фейза. Отъ дума на дума началницитѣ на кжрджалийскитѣ шайки се разбрали, че плана имъ е единъ и сжщъ, т. е. да ограбятъ златото, коприната и хубавитѣ жени на Станимака. Шайката на Деведжи-оглу състояла отъ двѣста души, сѣ отборъ даалии. Еменъ-ага пошушналъ нѣщо си въ ухото на Кара-Георгия. Прѣзъ нощьта отрядътъ на Деведжи-оглу до кракъ загиналъ подъ пожа на Еменъ-аговитѣ другари. „Голѣмитѣ кжрджалийски бюлюци стжпкавахж малкитѣ, за да имъ не бъркатъ въ грабежа“, —!казва дѣдо Иванъ Кара-Фейза. Шайката на Кжрджали-Еменъ-аа дѣбнешкомъ се доближила до Станимака. Въ призори изгърмяла първата кърджалийска пушка; тюлембеджитѣ забили, шайката съ пристжпъ се вмжкнала въ града; цѣлъ день грабила, клала, плѣнила и надвечерь се оттеглила при Бачковския манастира съ двѣста катжра натоварени съ иманье (пари, чуха, коприна, бурюндчукъ и жени). Опитали се да оберждтъ и Бачковския мънастиръ; цѣла седмица го окопавали, но напусто; доволни отъ Станимашката плячка, тѣ се завърнали на лагеръ въ Паша-Киой, дѣто прѣкарали въ пиянство и разврать цѣлата зима; плѣнницитѣ жени имъ слугували; която отказвала, расчекновали я на два катжра, т. е. вързвали единия й кракъ за единъ катжръ, другия — за другъ, обърнати въ противоположни направления, и имъ удряли по нѣколко камшика. Отъ Станимашката плячка, Кжрджали Еменъ-аа спастрилъ единъ биволски толумъ съ злато въ никому недостжпното подземие на неговата собственна кула. Зимнитѣ оргии се свършили; дошла пролѣть, славеятъ се обадилъ въ Пашакьойския гжсталакъ. Кжрджали Еменъ-аа, облѣченъ въ сжрма, чуха и коприна, сжщо и началницитѣ на бюлюцитѣ му, напустналъ лагера и се отжтилъ съ още по-голѣмъ отрядъ къмъ Стара-Загора. Въ щаба му имало

около 25 гевендии и десетина олани, (красиви момчета), облѣчени въ сѫрма, чоха, коприна и бурдонджукъ. Старо-загорско и Чирпанско писнали отъ кърджалийскитѣ злодумлуци. Планътъ билъ да се ограби Стара-Загора, както Станимака. Шпионитѣ разсказвали, че Стара-Загора била десеть пѫти по-богата отъ Станимака. Градътъ билъ обсаденъ; четири кърджалийски бюлюка нападнали отъ четиритѣхъ страни на Старата *Верея*. Распопеното попче играло ролята на шпионинъ, влѣзло въ града и повече не се върнало. Кузю, Кара-Георги, Кара-Иванъ, самъ Кърджали Еменъ-аа напрѣгали всичкитѣ си сили, за да прѣвзематъ града; защитницитѣ на града — турци и българи — храбро се защищавали; слѣдъ десеть дни обсадата се дигнала; шайката съ праздни ржцѣ отпѫтувала за Казанлѫкъ. Тукъ се случило сѫщото, съ тази разлика само, че вземали нѣколко хиляди гроша контрибуция отъ защитницитѣ и нѣколко лактя коприна, чоха и сѫрма. Слѣдъ това ограбили Шипка, Елена, Габрово; на връщане се раздѣлили на три бюлюка: една подъ началството на Кара-Георги ударили на Калоферъ; другия попъ началството на Кара-Ивана ударили на Сопотъ; а третия подъ началството на самия Еменъ-аа ударилъ на Чирпанъ. Настѫпала есень, тюлюмбецитѣ задръпкали къмъ лагера — Паша-Киой. Богатствата на Габрово, Калоферъ, Чирпанъ, Енина, Шипка биле стоварени въ мрачнитѣ кули на Паша и Теке-кьой. Зимнитѣ оргии се наченали при новъ персоналъ отъ плѣнени красавици, на сила истеглени отъ ржцѣтѣ на тѣхнитѣ родители и любимци. На третята пролѣть Кърджали Еменъ-аа насочилъ своитѣ хищнически взори къмъ Сливенъ, Ямболъ, Жеравна, Котелъ. Сливенъ и Котелъ му дали плѣсница, но Жеравна, Тича, Градецъ, Ямболъ станали жьртва на неговитѣ жадни за кръвь и иманье даалии. Кърджалийския отрядъ на Еменъ-аа стигналъ чакъ до Върбица. Върбишкия султанъ го приелъ тържественно; нахранилъ и напоилъ другаритѣ му; размѣнили по между си подаръци въ *знакъ памяти*. Дядо Иванъ — Кара-Фейза получилъ кехлебарно цигаре; Кара-Георги муска противъ куршумъ; Пехлеванъ-Кузю — емфе-кутусу отъ слонова кость, а самъ Еменъ-аа получилъ въ подаръкъ първата красавица на село Върбица и единъ бѣлъ атъ. Върбишкиятъ султанъ съвѣтвалъ Хасковскитѣ кърджалии да дѣйствуватъ задружно съ Пазвантъ-оглу противъ „Стамболския диванъ“. Наговора билъ: Върбишкия султанъ да се върскачи на прѣстола, Пазвантъ-огду да стане великъ-визиръ, а Еменъ-аа хазнатарь (държавенъ ковчежникъ). Еменъ-аа се съгласилъ, но не удържалъ честната си дума. Слѣдъ завръщането имъ на зимовище въ Паша-киой, на другата пролѣть миналъ прѣзъ Тракия *Капуданъ-паша* съ голѣмъ отредъ за да разбие Пазвантъ-оглу. Еменъ-аа се присъединилъ къмъ отряда му, отишълъ противъ Пазвантъ-оглу; стигналъ до Плѣвенъ и Враца; оплѣнилъ Троянъ, Арбанаси, Търново, Севлиево и заедно съ разбититѣ войски на Капуданъ-паша се завърналъ въ лагера си. „Ограбеното иманье бѣ неизброимо; ние — главатаритѣ на бюлюцитѣ, и всичкитѣ долни *нефери* ходехме съ златни чапраци и сребърни халки на пушкитѣ и пищовитѣ си“ — казва дядо Иванъ — Кара-Фейза. Богат-

ствата, силата, властьта на Еменъ-аа отъ година на година растеше; той е почувствовалъ че е сила отъ първа величина; прѣдложилъ на Хасково да му се прѣдаде, инакъ ще го направи на прахъ и пепеля. Града се прѣдалъ; Еменъ-аа прѣнеслъ столицата си въ Хасково; укрѣпилъ го съ кули и окопи; направилъ *дебой* (складъ) за оржжия и припаси; прѣнеслъ отъ Паша-киой фабриката на кърджалийскитѣ пушки и ножове; сжщо и куршумо-ливницата. Хасковскитѣ богати българи и турци той обралъ, като имъ харизалъ само живота, и цѣлитѣ имъ домочадия. Отдѣлнитѣ кърджалийски шайки сложили оружие прѣдъ грозния и силния Еменъ-аа, тѣ се присъединили къмъ неговата шайка, която достигнала цифрата 12,000 души. Хасково взело да дава тонъ на Стамболския диванъ. Великия визиръ проводилъ съ по нѣколко еничери измирския паша и Гюрджи-паша за да смажятъ Хасковския нагълъ самозванецъ. — Визирскиятъ отрядъ и отрядътъ на Еменъ-аа се срѣщнали между Мустафа-Паша и Харманлии. Кърджалитѣ побѣдили: Гюрджи-паша се спасилъ задъ стѣнитѣ на Едирне; повече отъ войската му дезертирала и се присъединила къмъ Еменъ-аа. Гюрджи-паша се завърналъ въ Цариградъ съ разбита войска; пашитѣ го обвинили въ измѣна и подкупъ; Султанътъ заповѣдалъ, главата му отлетѣла, а имуществата му взели въ смѣтка на султанската хазна. Еменъ аа добилъ крила; тжпани и зурли цѣла седмица оглушавали околноститѣ на Хасково. Въ това врѣме Мустафа-Кара-Фейзъ прѣхвърлилъ шайката си отъ Софийското поле въ Тракия, види се, всичко въ тогавашна западна България е било ограбено, та не е имало какво да граби. Ограбилъ Панагюрище, Копривщица и се спусналъ между Срѣдня-гора и Стара-планина; прѣминалъ въ Казанлжшката долина, доближилъ Сливенъ и Ямболъ. Шпионитѣ на Еменъ-ага разказали въ главната кърджалийска квартира въ Хасково за дѣйствията на Кара-Фейза. Еменъ-аа повикалъ Кара-Ивана, заповѣдалъ му да приготви бюлюка си и да тръгне въ диритѣ на Кара-Фейза. „До крakъ да избиешъ шайката на Кара-Фейза, а него самаго или живъ да ми го доведешъ, или главата му да донесешъ“ — заповѣдалъ хасковския самозванецъ на Кара-Ивана, както разсказва самъ Кара-Иванъ. 400 души хасковски кърджалии, во главѣ Кара-Ивана, настигнали шайката на Кара-Фейза въ околността на града Айтосъ. Кара-Иванъ надхитрилъ прочутия Кара Фейзъ: божемъ, обявилъ се противъ Еменъ-аа; божемъ, избѣгалъ отъ стана му; божемъ, дошълъ при него да се присъедини отъ голѣмо уважение на славата и юначеството му. Кара-Фейза повѣрвалъ на Кара-Ивана; дали си ржка; задружно нападнали на Айтосъ, ограбили го до *конецъ* и *игла* и се остановили на лагеръ въ Енидже-кьой. На втория день прѣзъ нощьта въ лагера се разнесло цвиленето на коне, звъкането на оржжие и неравенъ пищовенъ гърмежъ: шайката на Мустафа-Кара-Фейза била избита, самъ Кара-Фейзъ закланъ отъ собственната ржка на Кара-Ивана. Ограбили имаиьето на унищожената чета, натоварили Айтоската плячка на нѣколко кола и тържествено съ тюлюмбеци зурли, тжпани и пушчени гърмежи влѣзли въ столицата на кърджалийския царь. Хасковци,

столичнитѣ жители, посрѣщнали съ хлѣбъ, вино, ракия и разни гощи побѣдоноснія отрядъ на Кара-Ивана. Прѣдъ общето събраніе на кърджалийскитѣ голѣмци, въ присѫтствието отсѣчената глава на Кара-Фейза, Кърджали-Еменъ-аа кръстилъ Кара-Ивана съ името Кара-Фейза; отъ тогава Кара-Иванъ официално носилъ прозвището *Кара-Фейзъ*. Около това врѣме единъ отрядъ отъ около 500 души еничери напуснали Едирнескитѣ укрѣпленія и се присъединихѫ къмъ Еменъ-аа въ Хасково. Това обстоятелство подбутнало Еменъ-аа да нападне Пловдивъ и Едирне, и отъ ограбеното имане да украси столицата си, като я силно укрѣпи съ много кули, високи и дебели стѣни, съ дълбоки и широки окопи. Цѣлото столично население на града Хасково излѣзло съ мотика и лопата, съ търпокопъ и копачь да укрѣпява кърджалийската столица. За хазнатаръ на кърджалийския царь билъ избранъ гражданина Христодулъ, младъ, красивъ българинъ, който до привземането на Хасково и обръщането му въ столица, игралъ, при *щаба* на Еменъ-аа ролята на лазутчикъ, съгледатай, таенъ куриеръ и шпионинъ. За хатѫра на красивото му лице, за еластичния му умъ, за прѣданностьта му и за неисчерпаемата му енергия, Еменъ-аа го обикналъ и, по довѣрение на цѣлия щабъ, далъ му длъжностьта хазнатарь на кърджалийския царь. Хазнатаря останалъ съ единъ бюлюкъ кърджалии да пази и окрѣпява столицата Хасково, а единъ отрядъ отъ 8,000 души, на чело Еменъ-аа, се отправилъ за въ Пловдивъ. Въ това врѣме се разнесла новината, че султанъ Семидъ III заедно съ неговитѣ паши реформатори билъ свалепъ отъ прѣстола, и на негово мѣсто турнатъ на прѣстола *Мустафа IV*. Стамболскитѣ улеми и еничери бѣхѫ извършили низвержението на *реформатора-султанъ;* либералствующитѣ по тогавашната мода паши биле изклани до единъ на *Атъ-мейданъ;* а Селима арестували на хлѣбъ и вода, въ стария византийски палатъ. Куриери се разшавахѫ изъ отоманската велика, а (въ това врѣме раздрана на парцали) империя, за да съобщѫтъ на правовѣрнитѣ мюслюмани радостната вѣсть, че гяуритѣ-паши и лудия султанъ сѫ низвергнати отъ властьта и на тѣхно мѣсто сѫ турнати сѫщински мюслюмани-паши и сѫщински „замѣстникъ на аллаха и пророка“: *Мустафа-Байряктарь, Трьстенекли* се обявилъ противъ узурпатора султанъ Мустафа IV и противъ централното узурпаторско правителство. Распратилъ куриери до началницитѣ на кърджалийскитѣ отряди съ предложение да се съединѫтъ съ него, да отидѫтъ въ Стамболъ за да освободѫтъ „благородния Селимъ“ и да накажатъ виновницитѣ на низвержението. Байрактаровиятъ куриеръ намѣрилъ Еменъ-аа прѣдъ стѣнитѣ на Пловдивъ. При всичкитѣ усилия на кърджалийтѣ Пловдивъ се непрѣдалъ; нѣколко хѫанъ-топу (мортири) се обхождали отъ крѣпостьта му; топовнитѣ гърмежи плашели недресированитѣ коне на грабителитѣ кърджалии. Най-послѣ Филибе се съгласило да плати една ничтожна контрибуция на Еменъ-аа: „падна се по десеть гроша на глава, — казва Иванъ — Кара-Фейза, — отъ суммата, която ни заплатихѫ филибелишкитѣ челебии и бееве.“ Кърджали Еменъ-аа приелъ прѣдложението на Мустафа-байрактарь и устремилъ своитѣ орлини погледи

къмъ столицата на турската империя. Отъ Пловдивъ до Цариградъ слабоукрѣпенитѣ села, паланки и градове били ограбени отъ Хасковския царькѫрджалия. При стѣнитѣ на стара Византия се съединили бюлюцитѣ на Байрактаря и Еменъ-аа. Пьрвото дѣло било да се споразумѣятъ за богата плячка, която обѣщавала столицата на падишаха.

Споразумѣли се, че плячката ще дѣлѫтъ на половина. Стамбулъ слабо се защищавалъ. Еменъ-аа и Байрактаря тържествено влѣзли въ стамболскитѣ улици; свалили Мустафа IV, потърсили „Селима благородния;“ намѣрили го одушенъ и захвърленъ въ единъ хамбаръ. Мустава IV и неговитѣ биле наказани съ бѣсилка; иманьето имъ влѣзло въ хазната на Еменя и Байрактаря. При прѣвземането на палата, бюлюкя на Еменъ-аа дѣйствувалъ съ брадви; Кара-Георги и Пехливанъ Кузю разсѣкли съ брадва дебелитѣ врата на палата. Дѣдо Иванъ Кара-Фейзъ измѫкналъ изъ юклюка, затрупанъ съ юргани, султанъ Мустафа IV-и го прѣдалъ въ рѫцетѣ на Еменъ-аа и Мустафа Байрактаря. Така, като бюлюка на Еменъ-аа прѣзелъ съ брадви (балтии) султанския палатъ, нарѣкли го *Кѫрджали-Еменъ-аа-Балталѫ*. Така фигурира името на Хасковски кѫрджалийски царь въ официалнитѣ книжа на Високата Порта. Столичното население било ограбено; много кръвь се пролѣла по улицитѣ на Константиновия градъ. Провинцията наказала столицата; турили на *тахта* (прѣстола) Махмудъ II, человѣкъ заразенъ отъ реформаторскитѣ начала на „Селима благородния“. Мустафа-Байрактарь-Тръстенски станалъ великъ-везиръ на младия и благороденъ въ душата си Султанъ, а кѫрджали-Еменъ-аа-Балталѫ поискалъ да бѫде хазнатаръ, но Тръстеникли му далъ да разбере, че хазнатарството не е лажица за неговата уста. Балталѫ-Еменъ аа се намръщилъ, станалъ мраченъ. Тръстеникията билъ обожатель на султанъ Селимовитѣ реформи, събралъ, въ качеството си на великъ-везиръ най-голѣмия съборъ отъ паши и прѣдложилъ на разискване *низами-джеди*. Единственний, по численность на пашитѣ, съборъ въ историята на пашовскитѣ велики събрания, рѣшилъ се да прѣорганизира армията и полицията по французската система. Наполеонъ Бонапарте билъ на мода въ Стамболъ. Великото пашовско събрание постановило: *низами-аскерие* (редовна армия, по Наполеоновската система) и *низаме-сегмение* (редовна полиция, каквато французската), която въ народнитѣ пѣсни е известна *Сеймени*.

Балталѫ-Еменъ-аа отказалъ да засѣдава въ събора на гяуритѣ — паши и заплашилъ съ смъртъ мнозина отъ румелийскитѣ бейлербейовци, бееве и паши, (които надошле на събора), ако тѣ вематъ участие въ неговитѣ разисквания. Румелийскитѣ прѣдставители се стрѣснали отъ заканванията на Балталията и, безъ да се явяватъ на събора, напустнали Цариградъ. Кѫрджали Еменъ-аа се присъединилъ къмъ негодующитѣ еничери противъ *джедиди низамие* и *джедиде сегмение* (нови закони, нова войска, нова полиция). Подиръ това, той напустналъ Стамболъ, като се заканилъ и на султана и на великия везиръ, че скоро ще да ги види обѣсени на Атъ-Мегданъ. Той билъ въ заговоръ съ еничерския корпусъ

противъ Трѫстепеклията. На чело на своитѣ даали, раздѣлени на три бюлюка, той се впусналъ да граби околията на Гили-боли. Богатата плячка, плѣчкосана въ Стамболъ, вървяла на кола подиръ бюлюка му. Гелиболския военни паша въоржжилъ гръцкото и турско население въ Гели-болско и задружно съ войскитѣ нападналъ на хасковския царь. Гърцитѣ излѣзли герои: накарали бюлюка на дѣда Ивана Кара-Фенза да си обърне гърба и да бѣга къмъ Едерне. Това обстоятелство направило силно впечатление дѣда Ивана-Кара-Фенза; ето защо той впослѣдствие избѣга въ Гърция и тамъ се би за *християнство*. Сѫщата участь постигнала и другитѣ два бюлюка. Тежкото имание било отнето отъ ржцѣтѣ на хасковския царь. Всичкитѣ кола паднали въ ржцѣтѣ на Гелиболския паша. Отъ *тежкото имание* една часть влѣзла въ хазната на Гелиболския паша, друга въ хазната на Трѫстенеклията, а третята часть въ султанския ковчегъ. Гелиболския паша прѣслѣдвалъ хасковскитѣ кърджалии до града Мустафа-паша. Еменъ-аа се завърналъ въ Хасково, столицата на неговото кърджалийско царство. Много отъ бюлюцитѣ му се отдѣлили отъ него и се распръснали по Едринско и южнитѣ страни на Родопитѣ да грабатъ и опустошаватъ населеннето. Трѫстенеклията, въ качеството си на великъ везиръ, обявилъ съ *ілямпамие* Балталъ Еменъ-аа за *измѣнникъ* на прѣстола и отечеството. Обѣщалъ баснословно количество грошове на тогози, който му донесе главата прѣдъ трона на падишаха. Около 50 души царски куриери разнесли височайшето иламинамие. Балталъ Еменъ-аа се укрѣпилъ въ Хасково и чакалъ душманитѣ си отъ Стамболъ. Той станалъ мраченъ, недовѣрчивъ и къмъ най-вѣрнитѣ си другари. Въ душата му се промжкнало съмнѣнието и подозрѣнието. Той станалъ недовѣрчивъ къмъ Христодула и българитѣ — началници на бюлюцитѣ му. Сторило му се, че има заговоръ противъ живота му; заподозрѣнитѣ лица биле погубени по срѣдъ пладня на градската площадь. Нѣколко отъ гевенднитѣ распралъ съ ножа си въ минутата когато тѣ му се кривили и кълчели, както и по-прѣди, за да му доставятъ еротически наслаждения. Дѣдо Иванъ-Кара-Фенза, Кара Георги и Пехливанъ Кузю се спасили съ бѣгство отъ ржцѣтѣ на „полудѣлия Еменъ-аа Балталъ“. Той ги заподозрѣлъ въ измѣна; тѣ подушили работата, прѣоблѣкли се въ овчарски дрѣхи, напълнили си чантитѣ съ алтѫни и се изгубили отъ кърджалийската столица. Кара-Фенза и Кара-Георги отишле при япенския Али-паша и отъ тамъ въ Гърция, за да се биятъ за *християнска слобода*. А Пехливанъ-Кузю избѣгалъ въ Габрово; тамъ се оженилъ и слѣдъ шестъ години се завърналъ въ родното си село Еробосъ. Хазнатарьтъ на кърджалийското царство, Христодулъ, разбралъ, че царството на Еменъ-аа е на свършване; задигналъ отъ общата хазна на кърджалитѣ единъ биволски толумъ пълненъ съ алтѫни, разровилъ гроба на дяда си, бутналъ въ него толума съ алтѫнитѣ; напълнилъ единъ тестемеръ съ злато и пѣшкомъ, нощно врѣме, хванналъ пѫтя за Станимака; присторилъ се на нощастникъ; цѣнилъ се за слуга, и слѣдъ три години се завърналъ въ Хасково, когато Мустафа-

паша бѣ истрѣбилъ вече до кракъ кърджалийскитѣ разбойници. Женилъ се, направилъ конаци, отворилъ магазии, станалъ първи хасковски чорбаджия. Днесь сж живи синоветѣ и внуцитѣ му, извѣстни въ Хасково подъ фирмата *чорбаджи-оларъ*—най-богатитѣ търговци въ Хасковското окржжие.

Прѣданието за смъртьта на кърджали-Еменъ-аа — Балталж говори че всичкитѣ негови богатства останали въ рѫцѣтѣ на чорбаджи Христодула. Но разсказитѣ на дяда Ивана Кара-Феиза опрѣдѣляватъ само биволски толумъ съ жлътици.

Тѣзи бѣгства отъ лагера на Еменъ-аа го направили да стане още по-мрачешъ и още по-подозрителенъ. Въ това си мрачно настроение той обвинилъ нѣколко граждани — българи и турци—въ измѣна и съзаклетие противъ живота му; набилъ ги на колове и заповѣдалъ да ги забучатъ по окопитѣ на града. Хасково потреперало; гевендиитѣ млъкнали, началницитѣ на бюлюцитѣ се умислили; полудѣлия тиранинъ по цѣли нощи тичалъ изъ града съ голъ ножъ и убивалъ вѣрнитѣ си патрули.

Таково е било положението на кърджалийската главна квартира, когато Мустафа паша — *Румелийския-бейлеръ-бей*, прѣданния защитникъ на *низамие-джидидъ* и вжрлия душманинъ на Кърджали-Еменъ-аа Балталж излѣзлъ отъ Цариградъ съ 20 хиляди войска, 4 топа и се отпжтилъ къмъ столицата на родопскитѣ кърджалии. По заповѣдь на великия визиръ той трѣбвало да вземе главата на измѣнника и да истрѣби въ корена хасковския кърджалжкъ. Голѣмия отрядъ на Мустафа-паша пристигналъ въ Харманлии и се остановилъ. Стотина куриери — кавалеристи разнесли по цѣлата Тракия султанския манифестъ, въ който се говорило: *Султанътъ прощава всичкитѣ до сега извършени злодѣйства на хасковскитѣ кърджалии; прѣдлага имъ да се обезоружатъ и да захванатъ мирнитѣ си занятия, а иска само главата на Еменъ-аа—Балталж — измѣнника на прѣстола и отечеството.* Височайшиятъ манифестъ проникналъ въ срѣдата на Хасковския лагеръ; начепало да се шушне нѣщо страшно, нѣщо грозно мѣжду „неферитѣ“ на Еменъ-аа. 20 хилядния отрядъ се приближилъ до хасковскитѣ окопи; нѣколко каменни гюлета паднали въ окопитѣ. Еменъ-аа се уплашилъ. Посрѣдъ нощь, въ дъждь, каль, само съ 16 души другари (тѣзи сжщитѣ даалии съ които наченалъ кърджалийскитѣ си грабителства) отпжтувалъ за Паша-кьой. На другиятъ день останалитѣ бюлюци се разбѣгали кой на кждѣто видѣлъ, а населението съ сълзи на очи, съ хлѣбъ и соль въ рѫцѣ излязло та посрѣщнало *истинския си спаситель*. Окопитѣ и кулитѣ биле на часа срутени; фабрикитѣ за пушки, барутъ, куршумъ, пожове биле въ рѫцѣтѣ на румелийския бейлеръ-бей (князъ). Мнозина отъ кърджалиитѣ се подчинили на Султанския манифестъ; прѣдали си оржжието и отишле по мирнитѣ си занятия, а избѣгалитѣ продължали да нападатъ малкитѣ села въ южнитѣ Родопи. Прѣди да избѣгне въ Паша-кьой, Еменъ-аа десеть дни прѣди това, проводилъ харема си, състоящъ отъ гевендии, между които била и *Гюзелъ-Гериана*, най-любимата жена на тиранина.

Даалийската пѣсень рисува съ идеална красота потурчената българка, Тя, пѣсеньта, нарича *Гюзелъ-Гергана* прѣдателка на агата. Сжщо казва и прѣданието, че Гергана е прѣдала Еменъ-аа. Гергана била въ това врѣме трудна отъ агата. Щомъ прѣстигналъ прѣзъ ношьта Еменъ-аа въ Паша-кьой и Гергана разбрала какво има да стане съ нейния тиранинъ мжжъ; нощемъ избѣгнала изъ кулата; боса пристига въ Хасково при Мустафа-паша и прѣдава узурпатора си мжжъ. Едно отдѣление конници и пѣхота заобиколили Паша-кьой. Слѣдъ тридневна битка Еменъ-аа докарали живъ и здравъ съ 6 души другари, въ конака на Мустафа паша. Уловенитѣ гевендии въ Паша-кьой и Теке-кьой сжщо ги арестували. Само Гюзелъ-Гергана била освободена: Мустафа-паша ѝ даруваль не само живота, но и чифлицитѣ на Еменъ-аа въ Теке-кьой за услугата, която тя му направила съ прѣдаването въ ржцѣтѣ му *злия гений на хасковскитѣ Родопи.*

Тръстенеклията тържествувалъ, че *кръволочното куче* Еменъ-аа Балталж е въ ржцѣтѣ на неговото правосждие. Една часть отъ богатствата на Еменъ-аа се раздала на неферитѣ, които сж го уловили живъ въ Паша-кьой; другата влѣзла въ султановата хазна и джеба на Тръстенеклията, а сжщо и въ джеба на румелийския бейлеръ-бей.

Наченали се истезанията. Очевидци разказватъ, че цѣла седмица виселъ Еменъ-аа живъ на бѣсилката, обѣсенъ то съ глава надолу, то прѣзъ кръста, то подъ мишницитѣ: извързвало се мало и голѣмо да го плюе; свикани биле отъ чирпанско, старо-загорско, пловдивско и други градове първенцитѣ — българи и турци — за да гледатъ, какъ ще се накаже кжрджали Еменъ-аа Балталж за неговитѣ 13 годишни опустошения на тракийскитѣ села, градове и градовце. Нѣкои отъ гевендитѣ му биле натжкпати на колове. Едни отъ другаритѣ му на колове набили; други въ дебоя исклали (сжщия дебой, въ който Узуновъ бѣ арестованъ). Послѣднето истезание било: извадили чървата на Еменъ-аа отъ задъ, натжпкали ги прѣзъ устата му, послѣ го набили на колъ, отсѣкли му главата и я поднесли на златна тепсия прѣдъ неумолимия Тръстенекли. Шесть мѣсеца Мустафа-паша сѣдѣлъ съ отреда си въ Хасково, и въ продължение на това врѣме клалъ, бѣсилъ, набивалъ на колъ закаленитѣ въ грабежъ кжрджалии.

Хасково се обърнало на човѣшка касапница. Даалийската пѣсень казва, че румелийския бейлеръ-бей распарвалъ дѣца въ утробата на майка имъ, ако е подозрѣвалъ, че плода е отъ Еменъ-аа или отъ нѣкой неговъ вѣренъ другаръ. Даалиеца — пѣвецъ се обръща къмъ румелийския байлеръ-бей и го пита: „защо удушихте султанъ Селима? защо обѣсихте султанъ Мустафа? . . . А ние за това ли сме грѣшни прѣдъ Аллаха и Падишаха, защото качихме султанъ Махмуда на прѣстола?“

Горнитѣ свѣдѣния за дѣлата на Кжрджали Еменъ-аа Балталж и за коренното уничтожаване на хасковскитѣ кжрджалии заехме отъ неиздаденитѣ още записки на г. Нестора Марковъ. Той ги събиралъ отъ очевидци и дѣйци на прѣдмѣтнитѣ събития, особенно отъ дѣда Ивана Кара-Феиза

и пехливанъ Кузю, които се завърнали въ селото си, слѣдъ дълго скитане по чужбина, та прожившѣли старинитѣ си. Марковъ е събралъ тѣзи свѣдѣния прѣзъ годинитѣ 1866—69, бидейки главенъ учитель въ Хасково. Дѣдо Иванъ Кара-Фейза ослѣпялъ и умрѣлъ, а пехлеванъ Кузю умрѣлъ отъ дамла, споредъ казването на Маркова. Марковъ е родомъ отъ село Еробосъ; той лично се е познавалъ съ дѣда Ивана Кара-Фейза и пехливанъ Кузя, които сж му расказвали за дѣлата на Еменъ-аа-Балталж и за своитѣ подвизи при разбиването на султановитѣ палати.

Стамболскитѣ улеми и еничери биле въ заговоръ съ Еменъ-аа противъ живота на реформатора Мустафа Тръстенекли. Това съзаклетие е знаялъ великия везиръ Тръстенекли и ето защо е настоятелно искалъ главата на хасковския кжрджалийски царь. Както казахме, главата на Еменъ-аа била донесена въ Стамболъ и поднесена върху златенъ подносъ на Тръстенеклията. Улемитѣ и еничеритѣ побѣснѣли, като узнали за донесената глава. Отдавна приготвения /заговоръ вземалъ широки размѣри между стѣнитѣ на еничерскитѣ казарми и медресетата на света София. Главата на Еменъ-аа Балталж изѣде главата на Тръстенекли Мустафа-Байрактаръ: два мѣсеца слѣдъ посичането на Еменъ-аа, въ Стамболъ избухна революция. . . . . Улемитѣ и еничеритѣ подпалихж Цариградъ; по улицитѣ и мегданитѣ человѣшки трупове се търкаляхж. Султанския палатъ потжналъ въ димъ и пламъкъ; Махмудъ II се спасилъ съ бѣгство на азиатския брѣгъ. Реформатора — Тръстенекли се защищавалъ до едно врѣме; послѣ съ вѣрната си дружина се скрилъ въ една кула, и заедно съ нея загиналъ въ пламъцитѣ и дима на подпалената кула.

www.libtool.com.cn

ИСТОРИЯ НА ЕДНА ДУША.

La science sans vénération est stérile, peut-être vénéneuse... L'homme qui ne peut pas vénérer, qui ne sait pas habituellement vénérer et adorer, — quand il serait le Président de cent Sociétés Royales et quand il porterait dans sa seule tête toute la Mécanique Céleste et toute la philosophie de Hegel, et l'abrégé de tous les observatoires avec leurs résultats, — n'est qu'une paire de lunettes derrière laquelle il n'y a point d'yeux!

(Carlyle. — trad. Taine).

L'être supérieur — ce n'est pas l'homme d'esprit, c'est l'homme de cœur! . . .

(Inédit).

La bonté l'emporte sur le génie, — voilá ce que les savants ne peuvent pas toujours comprendre! . . .

(Inédit).

I.

„...— Напрѣдъкъ!.. О нищожна рѣчь, о тъмно игрословье
„На иступленници, или на духопомрачени! . . .
„Безсмислица оставена отъ старитѣ Софисти, —
„Достигнала, отъ вѣкъ на вѣкъ, до насъ, псевдоучени!

„Ний мислѣхме че нашето глубоко философство
„Ще ни покаже дѣ сѣди доброто неизмѣнно. . .
„Послѣдний абисински Негръ по близо е отъ нази
„До туй сжществование желанно, прѣблаженно!

„Уви! . . Човѣшкий родъ е тъй естественно безуменъ,
„Щото да търси человѣкъ прѣмждрость, — туй е тоже
„Своебразна лудина! . . . На всяка тварь мислящa
„Прѣдвѣчната История е тъзъ: — „*Не знай! . Не може!.*“

. . . . . Тѣзъ бѣхж размишленьята на клетия учитель. . .
Прѣдъ него купища книжа лежахж на земята,
Оцапани, испрашени, причупени, раздрани,
Изложени на всичкитѣ прищѣвки на дѣцата. . .

Дѣцата, — сирѣчь малката Иванка, сладко дѣте
На шесть годишки, — и Драганъ дванадесетгодишенъ,
Здравъ, руменъ, снаженъ младенецъ. . . . Горкичкитѣ! тѣ бѣхѫ
За ѹчения си баща, — бѣда, товаръ излишенъ! .

Да, лошъ родитель бѣше той, и лошъ съпругъ, нещастний,
Прѣзъ дълги, нескончаеми години. . . . Господъ знае
Какви злини бѣ сторилъ той, — въвъ книгитѣ захласнѫтъ. .
Но сéга. . . . Наближаваше часътъ да се покае. . . .

Минута наближаваше да се покае Геро,
Чутовний Даскалъ Геро, Волхвъ на българскитѣ Волхви,
Този който бѣ посѣлъ у насъ безвѣрието скверно,
Нечистий Гений, пѣната на даскалскитѣ локви. . .

Минута наближаваше, — туй чудо да се види:
Блистателний архидидактъ и злий вѣроотстѫпникъ,
Глубокий тайновѣдъ и врагъ на всичкитѣ Олтари,
Да плаче. — съ кървавъ плачъ, като раскаляний прѣстѫпникъ.

II.

Туй бѣ една година слѣдъ войната Русско-Турска,
Въ единъ тракийски мрьсенъ градъ. . . Тамъ дѣто и небето
Съ бѣлѝло се краси, като владишка парамана. . .
На византийщината зла тамъ дѣто бѣ сърцето. . .

Тамъ дѣто българинътъ бѣ ту подълъ Гьркоманинъ
Ту Варваринъ прѣзиранъ и прислѣдванъ. . . . Тамо дѣто
Раскапалостьта турска бѣ достигнала до гнилость. . .
Тамъ бѣше на героя ни живѣлището клето. . .

. . . . . .
. . . . . .

Въ едно лѣгло, на дъното на собата, лѣжеше
Съпругата му, болна злѣ, отъ три години болна,
И вече на умиранье. . . И мѫчеше се, бѣдний,
Да удуши въ гѫрдитѣ си въздишката неволна. .

„— Защо ми бѣше знаньето, си шушнеше той тѫжно,
„И тридесеть години трудъ защо ми бѣ, когато
„Не знаѫ ни страданьята на тъзи мѫченица
„Да намалѫ? . . Не знаѫ, да, о божье име свято!“

И зърна злополучний мжжъ купъ книги на земята, —
Кантъ, Хегелъ, Фихте, Локъ, Волтеръ, Паскалъ, Русо́, Спиноза,
Кювье, Бюфонъ, Хюмболдъ, Лапласъ, Дарвинъ и Хербертъ-Спенсеръ,
И турн гнѣвно кракъ на тѣхъ, — изохка: *„Думи! Проза!“*

. . . . И ето че, изъ одъра на болната, внезапно,
Стенание се глухо чу. . . . Агóния то бѣше,
Най-тихата, най-сладката агóния. . . Горката,
Заспа спокойно, най-подпрь; отдавна тя не спѣше!

Заспа тя вѣчний сънъ. . . О Смьрть, на тайнитѣ потайность,
Небесна Избавителко, Посланнице Свещенна,
Когато ти я взе, — животъ безгрѣшенъ не прѣкъсна,
А на душа прѣблага ти въздаде жизнь блаженна!

Едничъкъ погледъ тя успѣ къмъ мжжа си да хвьрли,
Едничъкъ само, пълненъ съсъ безименна тревога,
Безгласно завѣщание на чувства милосердни, —
Послѣдне заявление на твърда вѣра въ Бога! .

III.

. . . Философътъ разбра тогасъ. . . Тогазъ, въ една минута,
Минута дълга, като вѣкъ, като разгромъ горчива,
Той видѣ цѣлий си животъ, безумно истощаванъ
Въ преслѣдваньето на една химера измамлива. . .

Тогазъ, той видѣ празностьта на всичкитѣ науки
Зарадъ които, — клетника! — той всичко бѣ жертвýвалъ,
Любовь и щастие, — покой и здравие, — семейство! .
Тогазъ, той видѣ дребностьта на туй що бѣ мждрувалъ! .

Той, който надъ едно словце на Омира стоеше
По три нощи безъ сънь, — разбра, тогазъ, злочестий даскалъ,
Че Омиръ цѣлъ не струва ни плашилото, което
Синъ му Драганъ по бѣлий зидъ съсъ въгленъ бѣ надраскалъ.

. . . . . .

IV.

И, растреперанъ, надна той прѣдъ смьртнитѣ останки
На тъзь която, въ земний миръ, бѣ пълна съ обичь чиста,
Прѣдъ непорочната жена, прѣдъ скромната невѣста,
Прѣдъ майката, евангелски починала, лучиста. . .

„— О Господи! извика той, разбирамъ най-подирѣ,
„Благодареніе на тѣзь светица прѣблаженна,
„Че разумътъ човѣшкий е самопоклонство жалко,
„Че заблужденьето стои въ науката надмѣнна!

„О Боже, вѣрвамъ, вѣрвамъ, да, че ти си който имашъ
„Пристжпъ до вѣчний источникъ на истинското знанье,
„И само Ти, — а ний, зрѣпца въ пустиня безпрѣдѣлна,
„Блѣщукаме, и губимъ се прѣдъ твоето сиянье!

„Прости ме, Господи, прости! . . Не знаяхъ че, безъ тебе,
„Човѣшката Книжовность се на тлѣнность прѣобръща;
„Лъжливата Просвѣта ни отъ тебе отстранява —
„Но истинската мждрость пакъ къмъ тебе ни повръща!

„Прости ме, Творче мой, прости! . . На страститѣ подъ гнѣта,
„Излъгахъ се! . . Прѣдадохъ се на гордостьта човѣшка!
„Вмѣсто добро да правж, — азъ задачи разрѣшавахъ,
„Потайности откривахъ, — и въ неволя паднахъ тежка.

„Разбирамъ вече, Господи, че Человѣшкий Геній
„Е малко димъ и малко прахъ, прѣдъ добрината мощна
„На майчино едно сърце. . . Разбирамъ, че сърдцето
„Е Слънце, — а Идеята свѣтулка е нищожна!

„Разбирамъ че, въ човѣшкий родъ, (тъй, Творче, Ти си искалъ!)
„Пьрвовьрховно сжщество е туй, което люби, —
„А никакъ туй, което на Искуството се вдава! . .
„Разбирамъ, че безвѣрна жизнь въ безплоденъ трудъ се губи!“

V.

. . . . . .
. . . . . .

На другий день, въвъ дома на раскаянний мечтатель
Не се намѣрваше, освѣнь Псалтиря, друга книга;—
Вмѣсто Книгохранилище — Икона; — а прѣдъ нея
Едно кандилце висеше подъ срѣбърна верига. . .

Ст. Михайловский.

www.libtool.com.cn

НАШИТѢ НАРОДНИ БИТОВИ ПѢСНИ. *)

отъ Г. Попова,

Професоръ по филологията въ висшето училище въ София.

Освѣнъ материалната страна и физическата хубость, дѣвойкитѣ, въ въпроса за омжжване, обръщатъ внимание и на нравственнитѣ достоинства на своятъ бждащи другарь: ако тоя другарь притежава нѣкоя слабость, дѣвойката не се рѣшава да го земе, понеже знае, че ще има сетнѣ голѣми главоболия и съпружеския ѝ животъ ще се лиши отъ своята необходима прѣлесть. Не трѣбва, впрочемъ, да мислимъ, че българската дѣвойка изисква отъ бждащиятъ си другарь нѣкакви особенни нравственни качества; никакъ: нейната претенция се спира само на обикновенното, тъй да кажемъ, добро поведение на мжжа, съ което той да не я туря въ неловко положение прѣдъ хората, да не я кара да се чърви и да съжалява за напраздно изгубената младость, и главното, което дѣвойката изисква отъ бждащия си съпругъ, е благонравието: той трѣбва да бжде човѣкъ въздърженъ и да не си позволява излишекъ въ употрѣблението на спиртнитѣ питиета; съ една дума, дѣвойката не се рѣшава да земе единъ *пияница*, отъ когото сетнѣ тя ще има да страда. Този страхъ отъ бждащия мжжъ — пияница е толкозъ голѣмъ и основателенъ, щото единъ такъвъ субектъ, покрай всичкитѣ други добри страни, не може да расчитва, че дѣвойката ще го хареса. Въ подтвърдение на казанното, тукъ ще приведемъ нѣкой и другъ случай отъ народнитѣ пѣсни. Нѣкой си Първанъ (Бонч. № 128), човѣкъ заможенъ и даже съ добро положение въ обществото, билъ харесалъ мома Петранка и искалъ да я земе. Бащата прѣдумва дъщеря си да земе Първана,

„Чи си е Първанъ чорбаджий;
Портитѣ му сж желѣзни,
Дворитѣ му сж каменни;
На портитѣ синджиръ срѣбжренъ.“

Но Петранка не рачила да послуша баща си и му отговорила така:

„Би щешъ ма, тейно, да щешъ ма,
Да щишъ ма, тейно, Парвану. . . . .
. . . . . .
Тебъ ти гу фалатъ старитѣ,
Менъ ми гу куржтъ младитѣ;
Чи ми е, Парванъ, дилия,
Дилия, Парванъ, бикрия;
На винуту е дилия
На ракията бикрия.“

*) Продължение отъ кн. 7 и 8.

Пиянството на бъдащия мъжъ е толкова страшно и нежелателно нѣщо за една българска дѣвойка, щото тя се рѣшава да се възпротиви даже на волята на баща си, което, ще го кажемъ въ похвала на нашитѣ моми, е въобще, явление рѣдко между българитѣ. Жално е, може би, само това обстоятелство, че родителитѣ, като се основаватъ на своето естественно право върху чедата си, съвършенно забравятъ правата и интереситѣ на послѣднитѣ, а споредъ това, въ желанието си да задомятъ дѣцата възможно по-добрѣ, отъ своя точка зрѣние, често имъ докарватъ нещастие, понеже съвсѣмъ игнорираятъ законнитѣ права на дѣцата си. Случва се по нѣкогашъ така, че дѣвойката се омъжва за човѣкъ, който обѣщава да ѝ бъде и добъръ другарь, и добръ ступанинъ, но сетнѣ обстоятелствата се измѣняватъ: мъжътъ захваща да пиянствува, и съ това произвежда цѣлъ прѣвратъ въ къщата; благосъстоянието му захваща полекалека да се подкопава, самъ той изгубва прѣдишното си положение въ обществото и не се ползува вече отъ уважение прѣдъ познатитѣ нему хора, но се прѣзира отъ тѣхъ: тѣ вече го избѣгватъ, странятъ отъ него, понеже имъ е срамъ да се разговарятъ или да имать работа съ такъвъ субектъ. Можете да си прѣдставите тогава какво нещастие захваща да тегли оная жена, мъжътъ на която е почналъ да пиянствува! И добрѣ бива още, ако този мъжъ-пияница е миренъ, сир. не вика въ къщи, не се кара, не псува; но често бива така, че пияницата, щомъ се върне у дома, дига страшна гюрюлтия: всичкитѣ домашни му съ крива, нищо не го задоволява; той даже захваща да се бие и, разбира се, жената, на която простия българинъ у насъ гледа още като на същество много по-долне отъ мъжа, търпи най-много. Нѣкои отъ женитѣ, като виждатъ, че не могатъ да излѣзатъ на глава съ мъжътъ-пияница, се рѣшаватъ да го оставатъ. Така именно постжпила Рада, която се рѣшила да побѣгне отъ мъжътъ си Никола, по причина на пиянството му. макарь че съ побѣгването си тя се лишавала отъ добрѣ обставения въ материално отношение животъ. Пѣсеньта (Бонч. № 101) така расправя за тая случка:

Бѣгала Рада, Радуле,
Прѣзъ двѣ ми, прѣзъ три планини
И прѣзъ двѣ уди гулеми;
Голичка безъ ризица,
Босичка на превушъ (?)
Назадъ са не обращала.
Най са на Бога молеши:
„Дай ми, Боже, юкъ вѣтръ
Да ма ни дири Никола.“

Но Никола усѣтилъ пжтя, по който побѣгнала жена му и се пустилъ да я стигне.

Най-сетнѣ той я стига и я попиталъ за „зулума“, който бѣ я накаралъ да бѣга:

„Дали си гладна устана?
Или си жедна устана?
Или за пари неволна?“

Но Рада му отговорила направо:

„Никола, луда гидио!
www.libtool.com.cn
Нито сѫмъ гладна устала,
Нито сѫмъ жедна устала,
Нито за пари ниволна.
Зулума ми е утъ тебе!
Утъ де кѫкъ идишъ лудъ пиянъ
Сѐ пиянъ, холанъ, сѐ залянъ;
Дица си съсъ конь тѫпчеши
Мени си съсъ ножь биеши".

Никола се опиталъ да успокои жена си, като ѝ казалъ, че той вече нѣма да се упива, но, за жалость, пияницитѣ всѣкой пѫть даватъ такива обѣщания, но никога не ги испълняватъ.

Не не само пияницитѣ сѫ нетърпими, и не само тѣхъ, нѣкои жени се рѣшаватъ да напуснатъ: има други, мѫже съ лошъ характеръ, които постоянно намѣрватъ махана на женитѣ си и постоянно ги гълчѫтъ, макаръ че такива едни мѫже и да сѫ свободни отъ слабостьта къмъ виното или ракията. Естествено е, че на една жена не ѝ е приятно да слуша всѣкогашъ симо укори отъ мѫжа и да вижда явно, че той се обрѣменява отъ нея, мрази ѫ; такава една жена, щомъ намѣри нѣкаква възможность, се рѣшава да напусне мѫжа си, и да пристане другиму. Така именно направила Тодора, млада невѣста, (Бопч. № 11), която постоянно слушала само укори отъ мѫжа си Павла.

„Мѫмри си Павелъ булката,
Мѫмри я, Павелъ, гидия,
Добра ѝ дума ни дума,
Сладокъ ѝ залагъ ни дава".

Но по край взаимното влѣчение, което двама младежи отъ различенъ полъ трѣбва да иматъ прѣдварително, прѣди да се вземѫтъ, по край физическата хубость и младость на бѫдащитѣ мѫжъ и жена, по край добрата материална обстановка на момъка, по край способностьта на жената за физически трудъ и опитностьта ѝ въ кѫщната работа, по край другитѣ добри качества и у двѣтѣ страни, по край тѣхнитѣ нравствени достоинства, едно отъ главнитѣ условия за благополученъ и приятенъ съпружески животъ сѫ дѣцата, които не у всѣка една сѫпружеска двойка биватъ; въ нашитѣ народни пѣсни много добрѣ е прѣдставена оная дълбока, искренна скрѫбь, която булката испитва, когато нѣма рожба; тази скрѫбь бива толкозъ силна, щото се прѣдставлява, като цѣло нещастие и лишава съпружеския животъ отъ оная приятность, която той би ималъ въ случай на рожба у извѣстна двойка; тъй щото даже голѣмото материално богатство, къмъ което българинътъ винаги е твърдѣ привързанъ, не прѣдставлява утѣшение. Источникътъ на тази съпружеска скрѫбь трѣбва да търсимъ, мисля, въ силно развития у българина инстинктъ за продължението на родътъ. Интересна е по съдържанието си пѣснята, напечатана въ сборника на г. Чолакова подъ № 3.

Павле попиталъ жена си;

„Отъ дѣ какъ си дода, Нацкеле, сѐ та заварвамъ,
Се си кахжрна, Нацкеле, сѐ си плакала,
Дали пари немашъ, Нацкеле, и жълти жълтици,
И жьлти жьлтици, Нацкеле, и бѣли бешлици?“

www.libool.com.cn

Но тя му отговорила:

„Пусти ти остали, Павлю ле, жьлти ти жьлтици.
Жьлти ти жьлтици, Павлю ле, бѣли ти бешлици,
Коги си нѣмамъ, Павлю ле, отъ сърце рожба.“

Павле поискалъ да утѣши жена си, като ѝ казалъ, че ще иде въ Цариградъ и тамъ ще ѝ яптардиса „отъ злато дѣте, отъ сребро люлка“; но тя му отговорила:

„Пусту ти останалу, Павлю ле, отъ злато дѣти,
Отъ злато дѣти, Павлю ле, отъ сребро люлка,
Кога не грачи, Павлю ле, кога не плачи, —
И азъ да гу бавиж, Павлю ле, и да гу гадиж.“

Така сжщо силна скрѣбь отъ отсжтствие на рожба исказва прѣдъ мжжа си Петра каджнъ-Тодорка (Бонч. № 43). Мжжътъ ѝ ѫ попиталъ, защо тя плаче и защо жали: да ли е гладна или е жедна, или нѣма тежко имане. Въ отговоръ на всичкитѣ тия въпроси, кадънъ-Тодорка отговорила на мжжа си слѣдующето:

„Ой ми та тебе, сжрмалиж Петре,
Кату ма питашъ, азъ да ти кажа,
Защо си плача, защо си жалиж:
Нито сжмъ гладна, нито сжмъ жедна:
Сноши утидухъ у братувити,
У братовити, у булинити,
Че ги намерихъ на синията
Кату вечерятъ, кату хлябъ ѣджтъ;
Укулъ синията насядали,
Сѐ дребни дѣца, сѐ мжжка рожба,
Да видишъ хубость, да видишъ прилика...
Пжкъ ний нѣмами бари едничку,
Ако хлябъ месиж, хляба си стуи,
Хляба стуи, стуи ни начупенъ;
Ясте наготвимъ, ясте безъ вуда,
Ястету стуи ни наченату“.

Петръ поискалъ да утѣши жена си по сжщия начинъ, по какъвто и Павле иска да утѣши своята, но напраздно, понеже забѣлѣзалъ, че материалното богатство не може да замѣни всичката прѣлесть на такава една картина, каквато каджнъ-Тодора е видѣла въ кжщата на брата си.

Отсжтствието на рожба често служи за причина на голѣма умраза къмъ булката отъ страна на мжжътъ; така щото животътъ имъ се минува не въ миръ и съгласие, но въ каранне; по нѣкогашъ мжжътъ даже се рѣшава да убие жена си и да се избави отъ неиж, именно за това,

че тя нѣма рожба. За такъвъ случай се расправя въ пѣснята подъ № 5 въ извѣстната сбирка на В. Чолакова. Никола казалъ на брата си такива думи:

www.ibtool.com.cn

„Добрѣ ми дошълъ, братколе,
Да пораздумашъ бачя си,
Бачя си йощи буля си:
Ний смы са снощи карали,
Лоши си думы думали;
Нищж ѫ, братко, нищж ѫ,
Нищж ѫ, нищж буля-ти;
Черна й кату циганка,
Малка й кату маймунка,
Тънка й кату пръчица:
Каква щи рожба да роди,
Каква щи кѫща да държи?“

И му казалъ да вземе ножче черепче и да иде въ тъмни зимници, защото самъ ще проводи въ зимника буля му подъ прѣдлогъ да наточи червенъ пелинашъ: когато буля му влѣзе въ зимника, той да я заколи: Драгинко испълнилъ желанието на брата си и отрѣзалъ главата на Радка.

„Радина глава скачаше
И язика й думаши:
Като ми глаза отрѣза,
Сърдце-то да ми распоришъ,
Та дано да повѣрвати,
Както ще бѫди за вярж“
. . . . . .
„Като й сърдце пореши,
Отъ сърдце дѣти падаши,
Падаши и говореши:
„Та що ви стори майка ми,
Та що ви стори, направи?“
Като е зачюлъ татко му,
Камто зимници тичаши,
Тичаши още викаши.
Грабна ножче отъ брата си
И са въ сърдцето прободи,
И си на Радка думаши:
„Спи, Радке, да спимы
Съ наш'то мѫжко дѣтенци“.

Отъ самоубийството на Никола видимъ, че той съзналъ своята грѣшка и пожелалъ ди ѫ заглади. Дѣйствително, самоубийството на Никола извинява до негдѣ неговата жестокость спрямо Радка и прави на читателя добро впечатление; но не такова впечатление бихме получили ний отъ пѣснята, ако би Никола останалъ живъ... Съ такъво сѫщо съдържание има пѣсня подъ № 12 въ сбирката на Бончева. Сѫщото отсѫтствие на рожба, накара Стояна да каже на жена си Добрана такива думи:

„Дубранчице ле, Дубрано!
Ти бѣши клету сирачи,
Азъ бѣхъ си чуздо ратайчи;

Зехми са голи и боси,
Съ ведрици уда носехми,
Съсъ делви уда топлехми,
Та си ризитѣ церяхми;
Синкуту доста стигнахми;
И идна махана имахми,
Златна синия нѣмахми:
Вчера златари минахѫ
И синия си купихми;
Снощи на нея ядухми.
Идна махана имами:
Утъ сѫрце рожба нѣмами".

www.libtool.com.cn

Сетнѣ Стоянъ казва още на жена си, че ще ѭ напустне, по тя го моли по-добрѣ да ѭ заколи, за да не ходи като вдовица, което, споредъ нейнитѣ понятия, било едно много грозно нѣщо (Бѣлч. № 96).

И така, ясно е, че цѣлта на съпружеския животъ, споредъ нашитѣ народни пѣсни, не се постига, щомъ оженената двоица „нѣма отъ сърдце рожба." Но друго е, когато такава една двоица бива честита да има дѣца: тогава животътъ имъ е испълненъ съ радость, и тѣ се считатъ щастливи. Тъзи приятность и щастие се чувствуватъ отъ родителитѣ много повече, ако дѣцата имъ сѫ мѫжки, макаръ и да сѫ много. Самата бѣдность, въ която се намиратъ такива едни родители, не се чувствува особенно силно: родителитѣ знаятъ хубаво, че дѣцата имъ, щомъ дойдатъ на възрасть, ще имъ бѫдатъ добри помощници въ трудътъ, и споредъ това, тѣ употрѣбяватъ най-голѣми старания, за да ги прѣхранятъ и облѣкѫтъ, докато тѣ порастнѫтъ. Сетнѣ, обаче, щомъ дѣцата израснѫтъ и захванѫтъ да работатъ и да поддържатъ родителитѣ си, послѣднитѣ захващатъ да се чувствуватъ на най-високата степень отъ своето благополучие; тѣмъ имъ е много драго, и тѣ вече мислатъ само за едно нѣщо — да ги задомѫтъ възможно по-добрѣ. Въ една пѣсня (Кал. № 76) се расказва, че нѣкоя си майка имала деветь сина, които съставлявали нейното най-голѣмо щастие, макаръ че тя е била много бѣдна, понеже

„Съ игла шила, та ги е ранила
Съ вурка прела, та ги обличала".

Щомъ синоветѣ ѝ израснали, тя намислила да ги ожени и отведнѫжъ всичкитѣ. Отъ първо майката немогла да намѣри деветь снахи, които би напълно приличали на синоветѣ ѝ,

Си-те деветь една лика да са,
Една лика и една прилѝка.

Най-сетнѣ намѣрили се деветь добри снахи у „Лендера града", и можете да си прѣдставите, каква весела свадба се подкачила, колко много гости биле се събрали на тая свадба и колко добрѣ тѣ сѫ пили, яли и сѫ се веселили! . . .

Ще прѣминемъ къмъ другитѣ мотиви на битовитѣ пѣсни. Една отъ несимпатичнитѣ чърти въ животътъ на българитѣ е злобното отношение на свекървата и въобще на родинитѣ на мѫжа къмъ булката му. Тази ум-

раза къмъ булката често бива толковъ силна, щото прѣдизвиква противъ неѭ непрѣставни прѣслѣдвания, и положението ѝ въ домътъ на мѫжа ѝ е цѣло нещастие, което тя незаслужено търпи. Обяснение на това злобно настроение къмъ булката трѣбва да търсимъ, мисля, въ онова обстоятелство, че тя се явява въ фамилията на мѫжа си, като човѣкъ съвършенно новъ, който, както това обикновенно бива, не може да се хареса съ своитѣ чужди навикновения, съ своитѣ манери и въобще съ цѣлата, тъй да кажемъ, „иноземна“ отхрана. Къмъ булката роднинитѣ на мѫжа се отнасятъ твърдѣ строго и трѣбователно, защото къмъ себе си се отнасятъ много снисходително; въ неѭ съглеждатъ всичкитѣ кусури, защото не забѣлѣзватъ своитѣ, та и не могатъ да ги забѣлѣжатъ, тогава като булката, като външенъ човѣкъ, е много удобна за наблюдение, и обичьта къмъ неѭ може да се появи само съ течение на врѣмето, когато навикнатъ къмъ неѭ, защото обичьта често бива резултатъ на едно навикновение къмъ човѣка. Но докато роднинитѣ на мѫжа навикнатъ къмъ булката, тя ще се намира въ незавидно положение, и често даже за най-малката грѣшка, която е направена отъ булката, не прѣднамѣрено, разбира се, тѣ ще гледатъ да ѭ осждатъ Въ единъ само случай свекървата има основание да се отнася враждебно къмъ невѣстата, именно тогава, когато синъ ѝ си избира булка самъ, безъ да пита майка си: естественно е, че тогава той довежда въ родителската си кѫща чуждъ човѣкъ, когото родителитѣ му не сѫ искали да видятъ, и споредъ това такава една невѣста и не може да изисква да ѭ обичатъ. Прѣслѣдванията на свекървата противъ такава невѣста се захващатъ още отъ самото начало, щомъ тя се посели въ дома на мѫжа си. Въ една пѣсня (подъ № 60 у Кач.), се расправя именно за такъвъ единъ случай, когато свекървата е била незадоволена отъ невѣстата по причина, че синъ ѝ ѭ взелъ въпрѣки майчинитѣ си съвѣти. Майка му му казвала:

„Не мой, синко, Петкана да земешь –
Петкана си е много больняива
Больняива и па айнаджіа:
Зимѣ (е) глава, лѣтѣ пановика“.

Но Иванъ не послушалъ майка си и се оженилъ за Петкана. Невѣстата се оказала въ сѫщность такава, каквато е била прѣдварително описана отъ свекървата на сина. Но нѣмало какво вече да се прави, и ето свекървата се опълчила съ всичката си свекървинска злоба противъ Петкана, и като не е можла да ѝ направи никакво зло чрѣзъ посрѣдство на сина си, се опитала да си послужи съ магии, въ които нашитѣ прости българи така силно вѣрватъ. Но Иванъ се догадилъ за умислитѣ на майка си и се опиталъ да прѣдпази булката отъ нещастието; за жалость, обаче той самъ го испатилъ, защото прѣзъ пощьта Иванъ и Петкана си промѣнили лѣглата, а, свекървата, като не е знаяла това, по погрѣшка, е употрѣбила магиитѣ надъ сина си, и той се обърналъ на змия усойница. Принудили се да занесѫтъ Ивана въ ливадата и тамъ да му носѫтъ храна; сетнѣ, както забѣлѣзва пѣвеца, и сама Петкана се обърнала на змия-усойница, та е испила на свекърва си очитѣ!

Такива случаи, какъвто е расказания, сѫ рѣдки въ народнитѣ пѣсни, понеже дѣцата у насъ обикновенно сѫ съвършено покорни на родителитѣ си и, при въпроса за жененето си, повечето пѫти слушатъ родителитѣ. Но именно въ тѣзъ случаи, когато спахата бива прѣдварително избрана отъ свекървата, послѣднята пакъ злѣ се отнася къмъ неѭ и не може да ѝ приеме даже най-малката грѣшка. Така напр. една свекърва казала на сина си (гл. № 48):

„Сино Стоіене, Стоіене!
Напусни, сино, булкѫ-тѫ,
Чи ми е грозна, умразнѫ:
Ф' кѫщи ми й пѫтя минѫлѫ,
Камо ли сино прет 'ора;
Прет 'ора тя ма засрами".

Но Стоянъ помолилъ майка си да опрости този пѫть булката му,

„Чи е бѫрзалѫ да мини:
Мѫжко ѝ дете плакало".

Въобще, булката, по убѣждението на свекървата, много нѣща прави по инатъ, а много ѝ се отдава на нейната глупость: тя не знае ни дума разумна да каже, ни честь да направи, комуто слѣдва, ни даже да сѫпи човѣшки.

Разнообразни сѫ срѣдствата, съ които свекървитѣ прѣслѣдватъ булкитѣ: тукъ тѣ отхвърлятъ на страна всѣко благоразумие и даватъ на своето чувство, на умразата си, пълна свобода. Тѣ обикновенно набѣдяватъ булката прѣдъ мѫжътъ ѝ въ различни измислени прѣстѫпления, които навѣрно не ѝ дохождали даже на умътъ, но мѫжътъ, като не смѣе да се съмнѣва въ думитѣ на майка си, въ угода на послѣднята, се рѣшава да накаже тежко булката си: той обикновенно ѝ отрѣзва главата; но щомъ се научи, че булката е била наклеветена, той на часътъ самъ се убива, като изрича прѣдъ смъртьта си укорни думи на майка си. Една свекърва, като мразила снаха си, поискала да ѭ накаже чрѣзъ сина си и казала на послѣдния ведпъжъ такава неправда:

„Синку, Стефане, Стефене!
Я одсуди ми булката,
Че ми се вече не срамьа:
И вечеръ ходи по дукяне,
Та сосъ терзіи играе".

Синътъ повѣрвалъ на майчинитѣ си думи и, безъ да мисли много, взелъ сабя френгия и отрѣзалъ на жена си главата, но

„Главица-та ѝ хемъ скачаше
И со-съ языкъ думаше:
Стефане, первно любне!
Што ти на срѣшта путъ преминахъ,
Што ти лошо продумахъ?
Та послуша майка ти —
Тя ми е големъ душманъ?"

По тѣзъ думи Стефанъ позналъ, че той напрасно така жестоко постѫпилъ съ булка си; той много се нажалилъ и, за да загладн грѣшката си, се рѣшилъ самъ да се убие. (Край въ идущата книжка).

www.libtool.com.cn

БЪЛГАРСКИТѢ СЪЗАКЛЯТИЯ И БУНТОВЕ.

(Изъ новата книга на Д-ра Иричека: „Княжество България").

Политическото самосъзнание на Българитѣ, което не бѣше никога угаснало, но което прѣди началото на наший вѣкъ бѣше дълбоко заспало, се събуди пакъ полека-лека и се устреми къмъ едно ново българско движение. Туй движение, което за дълго врѣме имаше характеръ на единъ патриотизмъ ограниченъ на педагогическа и църковна почва, имаше сѣдалището си въ Цариградъ въ българската черква „Св. Стефанъ," основана отъ Стефана Богориди и образуюша националния центръ. Това движение влѣзе слѣдъ Кримската война въ една нова фаза и започна да се усилва чрѣзъ намножението на интелигентнитѣ класси и чрѣзъ влиянието на вѣстницитѣ, които издаваха *Цанковъ, Славейковъ* и др., както и съ размножението на училищата, ржководени отъ учители съ слаба педагогическа подготовка, но съ добъръ агитаторски духъ. Революционната мисъль не бѣше близка на по-старитѣ ратници по новото българско движение, тя излѣзе най-вече отъ *българската емиграция*, но не отъ заселената въ Ромжния и въ Бесарабия на 1829., а отъ скитническата и отъ постоянно растящето множество събудени бѣжанци.

Отецътъ на българската революционна идея бѣше *Георги Раковски*, отъ Котелъ; той се занимаваше съ вѣстникарство, съ поезия, съ историография и съ организация на емиграцията. Той умрѣ въ Букурещъ на 50 годишна възрасть въ крайна бѣдность. Той заедно съ Кръстевича, сетнешний главенъ управитель на Източна Румелия, се бѣхж учили въ Парижъ съ поддържката на Стефана Богориди, но Раковски напусна много скоро своя благодѣтель, защото нему не лѣжеше въ сърдцето службата при Портата, а — революцията. Той живѣ въ Турция, въ Ромжния, въ Русия, въ Сърбия и Маджарско и водеше единъ вѣчно безпокоснъ животъ; той бѣше приятель съ Ристича и Братияна. Вѣстницитѣ му, които се издаваxж въ Нови-Садъ, въ Бѣлградъ и въ Букурещъ, бѣхж първитѣ български вѣстници, които се намирахж вънъ отъ областьта на турската цензура. По врѣмето на бомбардуването Бѣлградъ въ 1862, Раковски организува тамъ, съ разноски на български търговци, единъ *български легионъ* отъ студенти и отъ хайдуци. Той знаеше, че съ народно въстание не можеше да се постигне освобождението на България. За това той съ приятеля си *Панайота Хитовъ*, който сега е още живъ въ Русчукъ и получава отъ държавата пенсия, се постарахж да сбержтъ балканскитѣ хайдуци, които често играяхж роля на отмъстители и покровители на селенитѣ противъ турскитѣ разбойници — и да ги организиратъ за едно политическо хайдутуване.

Българскитѣ емигранти въ Ромжния по това врѣме бѣхж раздѣлени на два лагера, на „стари" и на „млади;" първитѣ се състояхж отъ търговци, банкери, лѣкари, богаташи и пр., а вторитѣ съставяхж немирната и безпомощна младежь, състояща се отъ студентитѣ, които не намирахж поминъкъ въ угнѣтеното си отечество, и отъ занаятчиитѣ-доброволци и хжшове. Руската дипломация въ Букурещъ се споразумѣваше съ „старитѣ." Раковски по смъртьта си, биде замѣстенъ отъ починалия въ 1879 *Любена Каравеловъ*, който бѣше сжщо така журналистъ и поетъ, (по-старий братъ на извѣстния бивший министръ Петка Каравеловъ, затворенъ поради из-

вършеното прѣди малко покушение). Любенъ Каравеловъ измисли девизътъ — „България трѣбва да се освободи съ свои собствени сили“ и организува първия опитъ за изпълнението на тая задача.

Прѣдъ видъ на страха за едно спричкване съ Портата, сърбското правителство организува отъ скитающитѣ се български емигранти прѣзъ зимата на 1867—68 новъ български легионъ, състоящъ отъ 200 души; но на пролѣтьта пакъ го распусна. Растуренитѣ легионери заминахѫ въ Ромѫния; тука ги въодушеви Каравеловъ за едно нашествие въ България. 150 души отъ тия млади „desperados“ (отчаяници), еднакво униформирани и въоржжени, заминахѫ Дунавътъ, прѣдводителствувани отъ *Хаджи Димитра Асѣновъ* и отъ *Стефана Караджа*. Но слѣдъ храбри борби тѣ се разсипахѫ отъ турскитѣ войски. Тамъ, на мѣстото, дѣто е падналъ Хаджи Димитръ съ послѣднитѣ си 25 вѣрни другари, на височинитѣ на Бузлуджа, се издигна паметникъ на 1885 година. Туй неожидано нашествие не извика, наистина, нѣкакво въстание, но то произведе дълбоко впечатление въ страната.

Не дълго слѣдъ това, българскитѣ революционери основахѫ едно *тайно съзаклятие*, подобно на гръцкитѣ „хетерии“. Главата на този заговоръ бѣше диакона *Василъ Левски*, роденъ въ Карлово на 1837 год. Слѣдъ като се запозна съ Раковски, Левски захвърли калугерското си рассо, излѣзе изъ България, служи въ легионътъ въ Бѣлградъ, стана учитель, и послѣ — другарь на Панайота. Въ марта 1870 г. засѣдаваше едно събрание въ Букурещъ отъ 20 делегати, половината отъ които бѣхѫ дошле изъ Турция; Каравеловъ, Левски и Кънчевъ ржководехѫ съвѣщанията. Тукъ се състави единъ уставъ, въ-главнитѣ точки на който гласехѫ: освобождение на България съ въоржжена революция, нареждане формата на управлението слѣдъ освобождението, сключване приятелство и съюзъ съ Сърбия, Черна гора и съ Ромѫния, а може би и съ Гърцитѣ, ако тѣ се откажатъ отъ претенциитѣ си върху негръцкитѣ страни, и най-сетнѣ обявяване, че борбата не се води противъ турцитѣ, а само противъ турското правителство. Въ споразумѣние съ двата революционни комитети въ Букурещъ и Ловечъ, мѣстнитѣ тайни комитети ржководехѫ приготовленията, като събирахѫ потрѣбнитѣ парични помощи. Споразумѣнията ставахѫ чрѣзъ организираната тайна поща, която работеше прѣзъ Гюргьево и прѣзъ Турну-Магурели, прѣнасяна отъ капчиитѣ на търговцитѣ отъ тѣзи мѣста. Печатанитѣ писма и пр. се распращахѫ съшити въ семери или упаковани въ тенекийни кутии, обвити въ турски тютюневи бандероли. Каравеловъ бѣше прѣдсѣдателъ на комитета въ Букурещъ, а Левски бѣше началникъ на пѫтующитѣ „апостоли“. Въ печатницата на Каравелова въ Букурещъ уставътъ се написа отъ единъ отъ съзаклятницитѣ, именно, Олимпий Пановъ — подирѣшний майоръ Пановъ, (застрѣлянъ въ Русчукъ на 1887, поради участието му въ бунта противъ регенството на Стамболова), а Левски въртѣше ржчната преса за напечатването на устава.

Извѣстията на централния комитетъ се раздаваха по всичката България, безъ да могѫтъ да узнаѫтъ нѣщо турскитѣ шпиони. Една мрѣжа отъ 200 тайни мѣстни комитети се простираше отъ Дунава до Родопитѣ и на западъ прѣзъ София до Кюстендилъ. Главнитѣ мѣста бѣхѫ Русчукъ, Ловечъ и Стара-Загора. Пропагандата работеше прѣимуществено помежду долнята класса на народътъ. Най-главнитѣ членове бѣхѫ селенитѣ, на които най-теготѣше гнетътъ отъ турскитѣ злоупотрѣбления и които отъ дълги вѣкове на самъ бѣхѫ привикнали на сговоръ и мълчание; слѣдъ тѣхъ идѣхѫ скотовъдцитѣ, абаджиитѣ и обущаритѣ въ градоветѣ, както и духовенството отъ манастиритѣ и отъ селата и учителитѣ или лѣкаритѣ; малкитѣ и голѣмитѣ търговци, а особенно заможнитѣ граж-

дани правехж исключение. Новопосветенитѣ членове трѣбаше нощно врѣме да се закълнжтъ прѣдъ една икона върху ножъ и револверъ; адептътъ земаше крушумъ въ устата си, исплюваше го и цалуваше оржжията и Евангелието. На края на проповѣдитѣ си, както въ свое врѣме и хетериститѣ, „апостолитѣ“ обаждахж, че ще се вѣсти Русия, макаръ, че ни най-малко вѣрвахж въ подобно нѣщо. Кореспонденцията запазваше търговската форма на писмата, исжалѣпена въ единъ системъ най-вече отъ исторически псевдоними; пълни кутии съ фалшиви турски паспорти и печати фабрикуваше единъ зографъ въ Чирпанъ; една тайна полиция надзираваше членоветѣ и извършваше, както при всичкитѣ други тайни общества, и всѣкакви тайнствени убийства, както н. пр. застрѣлването на подозрителния дяконъ въ Орхание. Левски самъ развиваше една неуморна дѣятелность и той пропжтува страната прѣобличанъ въ всевъзможни облѣкла, сжществующи на балканския полуостровъ, ту като селянинъ, ту като търговецъ, ту като турчинъ и пр. Турскитѣ власти намирисвахж по нѣщо за този загадоченъ пжтникъ, но неможахж да го намѣратъ.

Движението умрѣ прѣждеврѣменно, поради невнимателното съединение съ единъ разбойнически елементъ. Главниятъ помощникъ на Левски бѣше извѣстния въ България *Димитри Общий*, единъ космополитически скитникъ, родомъ отъ Косовския вилаетъ, съ тревожно минало, като бивший доброволецъ въ Критъ, въ Италия, въ Сърбия, разбойникъ въ Ромжния и пр. Той играеше роль на оцедарь и главната му квартира бѣше въ двѣ села кждѣ Ловечъ и София, отъ дѣто той съ нѣколцина хайдуци излизаше по нѣкого на ловъ противъ турскитѣ разбойници. Веднжжъ, въ септемврий, на 1872 год., той съ своитѣ хора, прѣоблечени като турски солдати, нападна при севѣрний склонъ на Араба-Конашкий балканъ турската поща, придружена съ заптии и носяща 136,000 гроша. При всичко, че облѣклото даваше поводъ да се мисли, че распуснати солдати отъ видинския гарнизонъ сж извършили разбойничеството, то пакъ случайно се изнамѣрихж дѣйцитѣ. Като диреше да намѣри проститѣ разбойници, властьта съ очудване откри едно широкорасклонено политическо съзаклятие. По всичкия Балканъ се прѣдприехж и правяхж затваряния. Най-сетнѣ сполучихж да нападнатъ неожиданно и да уловятъ самия Димитра „Общий“ и нѣ-послѣ — Левски, — послѣдния слѣдъ отчаянно съпротивление и съ една тежка рана на главата му. Въ чудноватия процессъ, разгледанъ отъ единъ особенно съставенъ сждъ, Димитри съ истинно разбойническо равнодушие расказа всичко, тогасъ когато Левски упорно мълчеше, като само увѣряваше, че и да падне той, неговото дѣло ще покаратъ и ще продължжтъ други стотини хора. И двамата ги обѣсихж въ София на февруарий 1873. Полумъртавъ докарахж Левски до бѣсилката, защото той още въ затворътъ бѣше си испочупилъ главата о зида. На мѣстото на бѣсилката, тогазъ около „циганскитѣ колиби,“ на края на София, а сега на кръстопжть на елегантно направени улици, се издигна недавно единъ паметникъ на Левски. Остатъкътъ 80 присжденици се заточихж въ „Диарбекиръ на Тигръ. Каравеловъ бѣше тежко компромитиранъ и бѣше принуденъ поради турски рекламации да напусне Букурещъ и да замине въ Сърбия, но слѣдъ не дълго врѣме той пакъ се завърна въ Букурещъ.

Ударътъ попадна само върху западния отдѣлъ на тайния заговоръ, а источнитѣ комитети още въ февруарий 1873 имахж общо засѣдание въ Стара-Загора и избрахж за „главенъ апостолъ“ *Атанаса Узунова*, отъ Одринъ, младъ учитель, въспитанъ въ Русия. Той рѣши да въведе терроръть въ борбата, по ирландский образецъ, но слѣдъ два мѣсеца се улови и заедно съ 25 свои другари се испрати на заточение сжщо въ Диарбекиръ. Отъ тази двойна несполука уплашенъ, Каравеловъ прѣстана да издава въ Бу-

www.rbtool.com.cn

курещъ революционната си газета „Независимость“ и се посвети на редактирането педагогически и белетристически списания—обстоятелство, което го направи да стане умразенъ на нѣкогашнитѣ си другари. Тогава съ воденето революционното дѣло се завзе *Христо Ботевъ*, роденъ въ Калоферъ синъ на единъ учитель. Той свърши своя пъленъ съ приключения животъ съ достославна храбра смърть. Той е билъ едно слѣдъ друго гимназистъ, селски учитель, доброволецъ въ донскитѣ и въ турско-полскитѣ казаци на Чайковски (Саджъкъ-Паша), коректоръ, журналистъ, актеръ, калпазанъ на монети и разбойникъ на касси, до дѣто най-сетнѣ Каравеловъ му помогна да излѣзе изъ тинята.

Сега, когато херцеговинското възстание въ юлий 1875, бѣше произвело силно вълнение по всичкия балкански полуостровъ, а българския печатъ въ Цариградъ заявляваше, щото половината отъ чиновницитѣ да бждатъ българи, да стане и българский языкъ официяленъ и да се приематъ и християнитѣ на военна служба, — емигрантитѣ не кроеха вече какъ да се приготовляватъ, но какъ да направятъ възстанието. Въ Букурещъ се образува единъ *новъ революционенъ комитетъ* подъ прѣдседателството на войвойводата *Панайота* и подъ ржкозодствата на *Ботева*. Въ това врѣме стана извѣстенъ, като агитаторъ на 20 годишна още възрасть, *Стефанъ Николовъ Стамболовъ*, синъ на единъ гостинничаръ въ Търново, който бѣ получилъ образованието си въ мѣстнитѣ български школи и съвсѣмъ кратковрѣменно бѣ ученикъ въ семинарията въ Одесса; младъ човѣкъ, съ внушителенъ ораторски даръ и съ глумливо присмѣтвие на духътъ, слѣдъ 12 години министръ-прѣдсѣдатель при княза Фердинанда. Но първото опитване за възстание, въ септемврий на 1875, нѣмà сполука. Една възстаническа чета, състояща отъ 20 души, излѣзе отъ Стара-Загора подъ прѣдводителството на *Стамболова* и на извѣстния *Захария Стояновъ*, който е билъ едно слѣдъ друго овчаръ, абаджия, селски учитель, чиновникъ въ желѣзницата, журналистъ и депутатъ, до дѣто най-сетнѣ, като прѣдсѣдатель на камарата прѣждеврѣменно умрѣ. Повече отъ 10,091 селяне бѣхж въ споразумение, но турскитѣ войски распръснахж четата. Затворихж се тогава до 800 души, а малко по-късно се обѣсиха осемъ души отъ тѣхъ. Двама селски учители бѣхж извършили прѣдателството. Разочарованъ отъ несполуката, и Ботевъ, както по-напрѣдъ Каравеловъ, оттегли се отъ Комитета.

Тогава останалитѣ революционери, сѣ млади хора, образувахж съ голѣма тайна единъ новъ революционенъ комитетъ въ Гюргево, който незакъснѣ да стжпи въ дѣйствие и да направи да избухне *възстанието въ Средня Гора*.

България бѣше раздѣлена на 5 революционни окржга: Търново, Сливенъ, Пловдивъ, Враца и София; за всѣки окржгъ се назначихж „апостоли“ съ помощници и секретари. Съзаклетницитѣ, снабдени съ паспорти отъ сърбския агентъ въ Букурещъ, работяхж тихо, и прѣзъ декемврийскитѣ нощи минахж въ Турско по помръзналия Дунавъ. Както числото на участницитѣ, така и рѣвностьта имъ къмъ дѣлото бѣхж сега по-голѣми отъ по-прѣди. Явно се кореспондираше прѣзъ турската поща съ писма писани съ химическо мастило. Най-мжчната страна на дѣлото и най-главната причина на несполукитѣ бѣше скудностьта въ оржжията. Имаха се на расположение само кремикови пушки; търговията съ крушума бѣше запрѣтена и само малцина търговци въ Турция се занимавахж съ продажба на единъ лошавъ барутъ. По примѣра на сърбитѣ отъ врѣмето на Карагеоргия се изготовихж дървени топове отъ черешово и орѣхово дърво, продълбано и съ желѣзни обржчи обковано, а вмѣсто гранати служехж металически парчета. Въ Срѣдня-Гора и въ западната часть на Родопитѣ агитацията имаше голѣмъ успѣхъ. Срѣдня-Гора се намираше фактически

въ ржцѣтѣ на революционнитѣ власти. При изгрѣването на мѣсечината момчетата се обучавахѫ по горскитѣ ливади; виното и ракията бѣхѫ забранени тамъ. Центрътъ се намираше въ Панагюрище, подъ главното началство на *Гавриилъ Груевъ Хлѫтевъ*, абаджия отъ Копривщица, около тридесеть годишенъ, буенъ, безъ образование, но съ повелителни манери човѣкъ. Съзаклетницитѣ го познавахѫ подъ името *Георги Бенковски;* така се називаваше той поради французския си паспортъ, който отначало принадлѣжалъ на нѣкой си полякъ *Бенковски,* откаранъ въ Сибиръ и побѣгналъ отъ Сахалинъ прѣзъ Япония въ Турция и тамъ, въ Диарбекиръ, той далъ паспорта си на *Стояна Заимова*, заточенъ тамъ отъ процеса на Узунова. Кога Заимовъ побѣгналъ въ Ромѫния, той прѣдалъ сѫщия паспортъ на Хлѫтева. Заимовъ е сега единъ отъ виднитѣ български литератори и историци и е професоръ въ Кюстендилъ.

Около срѣдата на априлий 1876, 300—350 съзаклетници държахѫ засѣдание въ ливадата *Оборище,* една горска котловина, извѣстна само на ловцитѣ и на хайдуцитѣ, въ срѣдата на една стара букова гора, сѣверозападно отъ Панагюрище. Тамъ, слѣдъ божественната служба и слѣдъ едно пиршествование, се рѣши общо народно въстание за 1 маи. Хлѫтевъ-Бенковски пое на себе си диктатурата. Всичкитѣ пѫтища и проходи трѣбаше да се затворятъ, работенето на желѣзницата и на телеграфътъ да се прѣкѫсати, голѣмитѣ градове: София, Пловдивъ, Златица, Карлово и пр. да се запалятъ, както и всичкитѣ непотрѣбни за военна цѣль села да се изгорѫтъ, за да не могѫтъ послѣ турскитѣ войски веднага да прѣвзематъ градоветѣ. Слѣдъ това, ще се повдигне всичкото население и ще се прѣмине въ Балкана, за да се води така названата война: *Гверилла.*

Едно прѣдателство направи да се ускори избухването на въстанието. Единъ селянинъ обадилъ работата на турскитѣ военни власти, които тутакси испратихѫ двама жандармерийски офицери за рекогносцировка къмъ Срѣдня-Гора. Единий отъ тѣхъ възбуди вниманието на съзаклетницитѣ въ Копривщица, които, развълнувани, нападатъ на 20 априлий на конакътъ, закалятъ мюдюрътъ заедно съ тримата му заптии и тогасъ изсичатъ всичкитѣ мухамедански цигани изъ градътъ, около 70 мѫжье на брой. Още вечерьта въстанието се провъзгласи въ Панагюрище. Написанитѣ прокламации се ознаменуваxѫ и съ по единъ кръстъ отъ турска кръвь и се распратихѫ. Прѣзъ сѫщитѣ тѣзи дни се проточихѫ въ театрални шествия четитѣ, облечени въ въстанически униформи, подъ звънътъ на камбанитѣ и при тържественното освѣщение на знамената.

Собственно, възстанието отъ Срѣдня-Гора не трая повече отъ 10 деня, но битвитѣ на турцитѣ съ поединичнитѣ чети се продължихѫ по̀нататъкъ. Понеже по всичката пловдивска провинция нѣмаше никакъвъ гарнизонъ, главний комендантъ, Азисъ паша, организува въоружено опълчение отъ мохамеданци. Тази тъй импровизирана военна сганъ, присъединена съ нàскоро пристигналата разбойническа армия на башибозуцитѣ, произведе тогазъ ужаснитѣ клания, извѣстни въ историята подъ названието „Български ужаси.“

Въ първитѣ дни въстанницитѣ бѣхѫ побѣдители; малкото турски солдати, които излѣзохѫ на срѣща имъ, се разбѣгахѫ испоплашени отъ дървенитѣ топове; тогасъ Бенковски влѣзе побѣдоносно въ Бѣлево, но нàскоро слѣдъ това той биде разбитъ при Клисура. Най-мѫжественно и храбро се борихѫ на 29 априлий 1000 мѫжье отъ Панагюрище противъ 3000 души регулярна войска, подъ командата на Хафѫзъ паша. Но градътъ биде зетъ отъ турцитѣ, които три деня го плѣнихѫ и исклахѫ 280 жени и 217 дѣца! Часть отъ разбититѣ въстанници се съсрѣдоточихѫ въ горскитѣ мѣстности при Лисечъ, (?) подъ управлението на не-

давно умрѣлия Крайча Самоходовъ; но тѣ отъ 200 души въ началото, се смалихѫ най-сетнѣ на 9 души. Между това, съ 75 свои другари Бенковски се промъкна презъ Златишката кутловина въ Балканътъ. Тамъ почти отъ гладъ умирахѫ. Най-сетнѣ, той, съ трима съзаклятници, между които и *Захарий Стояновъ*, Бенковски се скри въ една пещера, но тука биде издаденъ отъ двама български овчари. Тѣ сполучихѫ да го измамятъ съ лъжливото извѣстие, че турцитѣ се оттеглили и че ужъ топовни гърмежи се чували на сърбската граница, и току-що излѣзълъ изъ пещерата билъ убитъ отъ една пусия. Извѣстно е, впрочемъ, че по това врѣме Сърбия бѣше започнала войната.

Между това, нарастналата орда до 68,000 души на башибозуцитѣ, не прѣдвождана отъ никакъвъ турски офицеринъ, вършеше разни убийства по всичката България. Въ разстояние на 20 деня тъзи башибозушка орда запали 58 села и 4 мънастиря, уби повече отъ 10,000 хора и открадна 35—50,000 говеда. На края на юний имаше плѣнни българи до 200 души въ Пловдивъ, 1200 въ Одринъ и 500 въ Тървово! Всичкитѣ образовани хора бѣхѫ изловени.

А българскитѣ емигранти въ Ромѫния, които не вѣрвахѫ на съкрушението на възстанието, въоружихѫ единъ легионъ подъ командата на Ботева. Легионеритѣ, на число 195 момчета, облѣчени, като градинари и работници, излѣзохѫ отъ разни ромѫнски скели, та се покачихѫ на австрийския параходъ „Радецки“. Помежду Ряхово и Козлодуй, на 17 май около 11 часътъ прѣдъ обѣдъ, изсвири една тънка свирка на парахода. Въ единъ мигъ пътницитѣ се прѣмѣнихѫ въ униформа, въоружихѫ се и завзехѫ параходътъ. Капитанинътъ на парахода се принуди да влѣзе въ миролюбиво споразумѣние. Слѣдъ два часа легионътъ излѣзе на сухо и потегли къмъ Враца. Въ сѫщия день слѣдъ жестока борба съ едно отдѣление турска войска, Ботевъ прѣвзе Враца, (?) дѣто сѫщеврѣменно бѣше избухнало възстание. Тогазъ пристигна съ войскитѣ си Хасанъ паша и въ една битва, като се сражаваше, Ботевъ падна при могилата *Волъ*, на 20 май, и четата му бѣ разбита. Днесь живѣѭтъ отъ легионеритѣ още 50—60 души.

Току-що на 2 юлий Сърбия и Черна Гора бѣхѫ прогласили войната противъ Турция, веднага навлѣзе въ България единъ новъ легионъ отъ 1300 души подъ управлението на хайдутскитѣ войводи Панайота, Иля, Тотя и пр. Но той бѣше тутакси принуденъ да се повърне назадъ, доброволцитѣ му се присъединихѫ къмъ сърбската армия и се борихѫ храбро при Алексинацъ.

Тогава българитѣ отъ Цариградъ испратихѫ една депутация до великитѣ сили; тя се състоеше отъ *Драгана Цанковъ* и *Балабанова* и имаше миссия да работи за едно самоуправление на България. По това врѣме стана и Цариградската конференция отъ 1876|77; слѣдъ нея послѣдва войната и руската окупация, и най-сетнѣ послѣдва организацията на България, като васално княжество, подъ Александра Батемберга. Послѣднитѣ слѣдъ това събития сѫ извѣстни.

Българскитѣ тайни заговори, прѣдприятията на които се свършихѫ колкото кърваво, толкосъ нещастно, постигнахѫ най-сетнѣ това, къмъ което се стремехѫ — освобождението на отечеството си отъ турското иго.

Прѣвелъ отъ нѣмски **Д. Карамфиловичъ.**

www.libtool.com.cn

УЧЕНИТѢ. *)

Отъ Жулъ Леметра.

Отъ когато ни сж заказали, че именно *привитъ-доцентитѣ* **) спечелихж боя при Седанъ, много разумни человѣци у насъ си помислихж, че непосрѣдственното, но сигорно, срѣдство за да си приготвимъ *отвръщането* (реваншътъ) състои въ обясняването на гръцкитѣ, латинскитѣ, или римскитѣ текстове; и ученността завлада Франция. Тя царува въ нормалното училище и въ факултетитѣ; царува даже въ лицеитѣ, дѣто боравятъ съ филология и посвещаватъ въ „новитѣ методи“ хлапачетата съ голѣмитѣ яки и кжситѣ гащи.

Почитамъ твърдѣ тази мания. Да бѣше тя и съвсѣмъ безплодна, (което не е), азъ не бихъ дръзналъ да се оплаквамъ отъ нея: защото тя испълня съ радость оние, които се прѣдаватъ на нея, и въ сжщото врѣме, развеселява други, чрезъ леснитѣ присмивки, на които дава възможность. Признавамъ още, че може-би е дребнавость да се присмивашъ на ерудицията ***) изцѣло, както е дребнавость да се пъчишъ съ нея, както правятъ нѣкои си.

Вие си прѣдставлявате всичко онова, което може да се каже по тоя прѣдмѣтъ.

„— Да, безъ съмнѣние, ерудицията, както я видимъ, че се упражнява отъ три четвърти отъ ученитѣ, въпрѣки важниятъ видъ, който си прѣдава, е най-нищожното отъ человѣшкитѣ занимания. Не е още изгаснало племето на хората, които въ врѣмето на Лабрюйера, издирвахж страстно дали лѣвата или дѣсната ржка на Артаксеркса бѣше по-дългата. Деветь десети отъ вариантитѣ, които еди-кой си филологъ, подиръ дълговрѣменно работене надъ ржкописитѣ, внася въ текста на единъ гръцки или латински писатель, сж съвършенно безъ значение. Никакъ не любопитствовамъ да знаж колко именно има родителни прѣдложни падежи въ Виргилия. Съвсѣмъ не ме е грижа, че не знаж точната дата на всяка Плавтова комедия. Отъ сто надписа, които изнамиратъ и които разчепкватъ, нито два има, които да ни открияТъ нѣщо колко-годѣ интересно. Оня, който прѣкарва цѣла година да ископава въ нѣкое село на Италия и класира стари гърнета и се пита да ли сж остали отъ Етрускитѣ или не, върши една работа, къмъ която никога нѣма да успѣжъ да се пристрастж, и ако ми кажахж, че сж открили единъ алманахъ на сичкитѣ римски чиновници, отъ еди-коя си година, азъ щж приемж извѣстието хладнокръвно и щж се помолж да ме не заставятъ да го четж. Тритѣ четвърти отъ текстоветѣ на срѣднитѣ вѣкове, усърдно установлени и обнародвани отъ неуморими человѣци, даватъ въ резултатъ само една несносна досада и ни научватъ по-малко сжществени нѣща, отъ колкото главната врата на Nôtre Dame въ Парижъ. Упоритата работа на почти всичкитѣ учени по миналото, повечето пъти се свърша съ откритието или истълкуването на дребни нѣща чисто случайни, съвсѣмъ лишени отъ значение, и отъ които

*) Извлѣчено изъ „Les contemporains, études et portraits literaires.“
**) Единъ видъ професорска степень.
***) Широки познания, многоученность.

нищо не можемъ да извлѣчемъ за упознаването человѣчеството и историята му.

www.libtool.com.cn

„Нѣма нищо по-безполезно и по-пусто отъ тие издирвания. Освѣнъ това, тѣ прѣдполагатъ у оние, които сж се прѣдали тѣмъ, само едно търпѣние, една неголѣма прозорливость и вкусъ къмъ една извѣстна дѣятелность, безъ изобрѣтение, която може твърдѣ добрѣ да се оприличи съ една лѣность на ума. Тѣ сж прибѣжище на почтеннитѣ хорица, които сж лишени отъ голѣмо любопитство, отъ чувство къмъ хубавото и отъ дарбата на израженпето. И при все това, тие посрѣдственни занятия, които „забавляватъ ума имъ чрезъ лесни мжчнотии," както казва нейдѣ Флоберъ, ги праватъ да се надуватъ отъ самодоволство и отъ високомѣрие. Ученията се радва отъ знанието на работи, които другитѣ хора не знаятъ. Ученията въ душата си прѣзира поетитѣ, романиститѣ, критицитѣ, вѣстникаритѣ. Ученията е пъленъ съ надмѣнность, защото той прави часть отъ единъ видъ братство, занято съ тайнственни нѣща, което си има традициитѣ, обредитѣ, говора. Ученията е упоритъ: той толкозъ повече държи за резултата на своитѣ издирвания, колкото той е по-малъкъ: той не иска да мисли, че е изгубилъ врѣмето си. Ученията има късъ умъ: епиграфията му прѣчи да разбере историята; филологията му бърка да разбере литературата; археологията му прѣпятствува да разбере искуството. Ученията ограниченъ въ своята боязлива и безплодна задача, живѣе вънъ отъ дѣйствителностьта, отъ голѣмата човѣшка комедия, и нито подозира до каква степень тя е увеселителна и разнообразна. Ученията има слабость къмъ Германия, устата му сж пълни съ нея, съ „нѣмската наука" и на късо, ученията е едно ужасно, нищожно и непотрѣбно сжщество!"

Но колко нѣща сжщо могжтъ да се кажатъ въ полза на ученията!

Най-испърво, кол отъ двѣтѣ работи е по-пуста: работата на ученията ли, който изнамира непотрѣбнитѣ нѣща отъ миналото, или на *хроникера**) който се гаври съ учения и който расказва и расправя непотрѣбнитѣ нѣща отъ настоящето? По ли е интересно да знаешъ, че Вултенусъ билъ кждѣ 125 г. кметъ въ едно италианско село, или че г-жа де Сентъ-Велутинъ носяла оня день единъ зеленъ корзажъ съ пюскюли отъ черъ агатъ? Послѣ, ученията има това достойнство, че пишо само за нѣколко стотинь учени, както поетътъ пише за петдесетина поети. А да работишъ за едно толкосъ ограничено число хора и да считашъ тѣхното уважение за достатъчна награда за труда си, това не прѣдполага ли една гордость, която има своята благородна страна? Прибавете още, че тоя трудъ е най-безкористенъ отъ всички други. Ученията търси истинната за самата нея: той я обича не само вънъ отъ всяко практическо приложение, но я обича каквато и да е тя, даже безполезна и незабѣлѣжима. Той прѣдварително допуща възможната маловажность на резултата на усилията си. Това самоотрѣчение, като си помислишъ хубаво, нѣма ли въ себѣ си нѣщо героическо и умилително? Но, обаче, ученията е крѣпенъ отъ тая идея, че той работи на едно голѣмо, колективно дѣло, дѣто усилието на всѣкой работникъ може да се чини малополезно, но съединението усилията на всичкитѣ е плодообилно. Ако деветдесеть и деветь надписа не ни научватъ нищо, стотиятъ може да утвърди една важна историческа истина. Ако деветдесеть и деветь варианти не прибавятъ ни красота, ни смисъль на единъ дрѣвенъ текстъ, стотиятъ може да ни даде единъ прѣкрасенъ стихъ. Точната дата на едно твърдение може да бжде безразлично нѣщо, а може сжщо да отбѣлѣжи ясно влиянието на една литература върху други, или на политическитѣ събития върху литературата. Хиляди мънички гърненца

*) Писачъ на ежедневнитѣ случки въ вѣстницитѣ.

отъ чървена или тъмна пръсть, ще си останѫтъ гърненца: хилядо и едното ще бѫде скѫпоцѣнно за историята на искуството, или на религиитѣ, ще допълни за насъ значението на едно митическо прѣдание, ще ни направи по-добрѣ да познаемъ душата на дрѣвнитѣ човѣци.

www.tbtool.com.cn

Търпеливиятъ ученъ, е както добриятъ срѣдневѣковенъ занаятчия, който залѣгаше да издѣла добрѣ камъка си за бѫдѫщата черкова, безъ да знае дѣка тоя камъкъ ще бѫде поставенъ, и да ли ще може да бѫде вижданъ отъ богомолцитѣ, и се счита, при всичко това, щастливъ, че спомага отъ своята скромна страна за въздигането паметника въ слава божия. Трѣбва да обичаме ученитѣ, да имъ прощаваме малкитѣ слабости, тѣхното тѣсногледство на специалисти и тѣхното късогледство. Тѣ сѫ прѣданнитѣ и богобоязливитѣ работници на красивитѣ архитектури, въздигнати отъ вѣчкитѣ умове. Чрѣзъ тѣхнитѣ открития се разширочава философията на мѫдрецитѣ, и се обновява вдъхновението на поетитѣ и любознателността на дилетантитѣ. Тѣхнитѣ мравешки работи, измѣняватъ, въ продължение на врѣмето, възгрѣнието на свѣта и на историята у най-умнитѣ сѫщества отъ нашия родъ. Тѣ съдѣйствоватъ за повече и повече растящето самопознание, което человѣчеството придобива. Тѣ сѫ като черноземътъ, изъ който никнатъ такива духовни цвѣтя, като геният на единъ Тенъ или на единъ Ренанъ. Още повече усѣщамъ уважение къмъ ученитѣ, понеже тѣхната мания налага любовь къмъ миналото, а тая любовь е единъ видъ благочестие и добродѣтель. Насъ ни е създало миналото: горко томува, който не се интересува за него, и срамъ на оногова, който го прѣзира. Нищо нѣма за мене по-трогателно, отъ колкото да знаѫ какви сѫ биле моитѣ далечни бащи, какво сѫ казали, какво сѫ мислили, какво сѫ страдали, какъ сѫ прѣкарали жизненний сънъ, и да намѣрѫ душата имъ въ моята. Миналото прави цѣната на настоящето и то му дава формата. Трѣбва да живѣемъ въ миналото, ако не за друго, то поне за да го съжаляваме: като се умиляваме надъ дѣдитѣ си, ние се умиляваме надъ насъ си. Приятно ми е, като се чувствовамъ, че цѣлото ми сѫщество има коренетѣ си въ отдалеченитѣ врѣмена и че съмъ толкова много живѣлъ, прѣди да видѫ свѣтлината. Бѫдѫщето е само тъмнина и страхъ: колчимъ съмъ опитвалъ да си въобразѫ какво ще стане свѣтътъ послѣ сто години, подирь хиляда години, азъ излазямъ изъ това сънуване испълненъ отъ ужасна лошота, отъ ярость дѣто не знаѫ, отъ отчаяне дѣто съмъ роденъ толкова рано, отъ страхъ прѣдъ неизвѣстното. Напротивъ, сънътъ на миналото е пълненъ съ тайни очарования: той продължава живота ни оттатъкъ люлката, той буди въ мене живописното въображение и ме прави да усѣщамъ, че сърдцето ми е добро. Прибавете къмъ това, че изучението на миналото е често единъ изреденъ урокъ за мѫдрость и че то ни являва кротко суетността на нѣщата, като сѫщеврѣменно ни заинтересува съ тая сѫща суетность.

Приятно ми е, прочее, да вѣрвамъ, че повечето учени иматъ въ сѫщность, души добри. Много отъ тѣхъ се отстраняватъ грижливо отъ горчивитѣ борби на настоящето, и усѣщатъ се добрѣ въ своитѣ templa serena, които сѫ много блізки съсѣди съ храмоветѣ на философията. . . Ученитѣ занятия иматъ способность да развиятъ въ насъ духа на самоотрѣчението милостьта, добротата.

На знамъ по-прѣкрасно опрѣдѣление на сциентифическиятъ духъ отъ колкото онова, което дава г. Гастюнъ Парй въ единъ отъ уроцитѣ си за *Роландовата пѣсень*, въ французската коллегия:

„ . . . Исповѣдвамъ, казва той, напълно и безъ прѣдпазване, че науката нѣма друга цѣль освѣнъ истината, и истината сама по себе-си, безъ никаква грижа за добритѣ или лошитѣ послѣдствия, които тая истина би

могла да има въ практиката. Оня, който по една патриотическа, религиозна, даже морална причина, си позволява най-лекото изопачаване, най-малкото прикриване. въ дѣлата, които проучава, въ заключенията, които прави, не е достоенъ да има мѣсто въ голѣмата лаборатория, дѣто честностьта е едно условие за приимане, по-необходимо отъ способностьта. Така погледнато, общитѣ науки, разработвани съ сжщий духъ въ всичкитѣ просвѣтени страни, съставляватъ, отъ горѣ надъ отдѣлнитѣ народности, различни, и твърдѣ често враждебни, едно велико отечество, което никоя война незапетнява, което никой завоеватель не застрашава, и дѣто душитѣ намиратъ прибѣжището и съединението, които Господнятъ градъ имъ даде въ други врѣмена".

Прѣв. **Ц-въ.**

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ.

Книжици за прочитъ. *Книжка* VIII — X. Издава г. Самарджиевъ. Солунъ 1891.

Съ издаденитѣ заедно три книжки, които имаме прѣдъ себе-си, българското периодическо списание „Книжици", което излиза въ Солунъ, е сключило, ако и слѣдъ двѣ години, своята първа годишнина. Ние не можемъ да знаемъ условията, при които става изданието на списанието. Твърдѣ е възможно да не е зависяло съвсѣмъ отъ волята на издателитѣ му да излиза по-редовно, и за това не искаме да имъ натякваме, че сж испълнили така кжсно задълженията си спрямо своитѣ абонати. По-добрѣ, най-сетнѣ, кжсно отъ колкото никога. Имаме право обаче да очакваме, че, тъй като се бавихж толкова дълго врѣме, послѣднитѣ книжки ще ни дойджтъ съ едно отборъ съдържание. За жалость, никога може-би „Книжици" не сж излизали съ съдържание по-бѣдно и по-слабо. Не прѣди много врѣме единъ приятель, като ми пишеше въ едно частно писмо, между другото, за послѣднитѣ книжки на „Книжици," казваше, че впечатлението, което му сж произвели, е повече отъ никакво. Ние нѣма да подтвърдимъ жестоката прѣсжда на своя приятель, но не можемъ да не признаемъ, че оние които се занимаватъ съ редактирането на списанието, сж се отнесли твърдѣ небрѣжно къмъ своята работа. Толкова повече съжеляваме за това, че както ни увѣряватъ, редактирането на списанието е било повѣрено, въ началото поне, на единъ комитетъ, избранъ за тая цѣль отъ учителский персоналъ на Солунската българска гимназия. Продължавалъ ли е тоя комитетъ да ржководи и до край редактирането на списанието, — това за насъ е неизвѣстно. Ако това е било така, трѣбва да приемъ, или че той е състоялъ отъ люде, които сж се нагърбили съ работа не по силитѣ имъ, или че и въ тоя случай е намѣрила оправдание българската поговорка: много баби, килаво дѣте.

Беллетристиката занимава най-видно и широко мѣсто въ послѣднитѣ книжки. Два оригинални и четире прѣводни расказа и двѣ стихотворения сж, мислж, повече отъ достатъчни за да оправдаятъ думитѣ ми. И двата оригинални расказа, по едно съвпадение, съвсѣмъ нечаянно, навѣрно, расправятъ за вампири, което дава незнаж каква вампирска краска на „Кни-

жици“ и налага неволно сравнение между двата разказа. Първий носи название „Даскалъ Тоде“ и е подписанъ съ началнитѣ букви В. К. Вторий разказъ, подъ название „Отецъ Панфутий“, принадлѣжи на Ст. Божова. При всичко че „Даскалъ Тоде“ е написанъ съ литературни претенции, а въ „Отецъ Панфутий“ Божовъ ни се прѣдставлява, като да разказва просто едно истинско происшествие, като имаме прѣдъ видъ релативното достойнство на двата разказа, не можемъ да не дадемъ прѣдпочтението си на послѣдния.

www.libtool.com.cn

Авторътъ на „Даскалъ Тоде“ е искалъ да ни разкаже измамата, до която прибѣгналъ единъ лукавъ слуга, Пантели, за да оплѣни господарката си, подиръ смъртьта на мжжътъ ѝ, механеджията Симо, като се прѣсторвалъ на вампиринъ, и срѣдствата, съ които селский даскалъ, Тодоръ, раскрилъ измамата, въ наградата на което зелъ дъщерята на селский чорбаджия. Разказвачътъ не си е далъ трудъ да изнамѣри темата: бихме могли да му покажемъ отъ дѣ я е земалъ, но ни най-малко не бихме го винили за това. ако, за да прикрие че е усвоена отъ другитѣ, не би счелъ за нуждно да я размие въ толкова вода, щото е изгубила и вкусъ и краска. За да дойдете до това, което съставлява ядката на разказа, трѣбва да имате търпение да исчетете масса страници, дѣто се расправя ab ovo какъ е билъ пазарènъ даскалъ Тоде, какъ е слисалъ и мало и голѣмо съ дълбоката си наука, какъ е наредилъ училището, какъ е пѣлъ въ черкова, какъ е живѣлъ, какъ се е хранилъ, и прочее и прочее. По-голѣмата часть отъ съдържанието на разказа не се отнася до разказа. Раскази, като тия, посветени на подобни незамисловати теми, нолучаватъ извѣстна стойность само ако сж въспроизведени въ една художественно прибрана, конкретна и жива форма. Провлечени, размазани, тѣ губжтъ всѣки интересъ. Авторътъ на „Даскалъ Тоде“ е ималъ прѣдъ видъ само да направи разказа по-дългъ, безъ да мисли дали самата тема позволява това, и го е растягалъ, развличалъ така немилостиво, щото е искаралъ отъ него единъ видъ дългъ Тодоръ безъ кокали Независимо обаче отъ своята литературна слабость, даскалъ Тоде носи единъ недостатъкъ, който му отнима и стойностьта, която би можалъ да има като разказъ съ поучително съдържание. Даскалъ Тоде е изоставенъ отъ всички селени, които истеглятъ и дѣцата си отъ училището, защото, противъ убѣждението на цѣло село, не иска да вѣрва въ вампира. Но той не губи сърдце и една зимна нощь съ единъ вѣренъ другаръ издѣбватъ Пантели около механата тъкмо когато излиза да разиграва своята вампирска роль, но Пантели осуетява, съ куражътъ си и хитростьта си, кроежитѣ на двамата юнаци! Що мислите че ще прави подиръ това даскалъ Тоде? Ще се опита втори пжть да ловне Пантели? Той се снабдява съ още двама вѣрни другари и работата става по-лесна. Това така, но не така мислилъ авторътъ. Да изложи още веднажъ даскаль Тоде! Но ако го стигне бѣда, какво ще прави той безъ герой, когато му трѣбватъ да напише още 20-тина страници? За да помогне и на себе-си и на героя си, той ни раскрива неожидано, че хитрий Пантели ималъ една още по-хитра съучастница въ лицето на нѣкоя си баба Буряна, 60 годишна съ лошо минѫло (sic). Не сѣщате ли се какво става по-нататъкъ? Работата не е ни хитра, ни сложна. Даскалъ Тоде съ трима още други юнаци навлизатъ една нощь прѣзъ прозорцитѣ на баба Буряна, и, подъ страхъ да я „испечжтъ жива“ на ражень, накарватъ я да искаже че сж скрити у нея вещитѣ, които Пантели е кралъ отъ Симовица. Тая развѣзска разрѣшава всички въпроси и мжчнотии, но тя е достойна само за нравитѣ на нѣкое диво африканско племе и стой по-долу отъ всѣка критика. Безъ може-би да знаемъ нравитѣ на българскитѣ селени така както трѣбва да ги знае онзи, който се завзема да ги описва, смѣемъ да утвър-

димъ, че, по благополучие, за тѣхъ е чуждо тоя видъ юначество, което разиграва даскалъ Тоде съ своитѣ трима левентъ другари, и което е така далече отъ истинското юначество, колкото „Даскалъ Тоде“ е далече отъ единъ истински художественъ разказъ.

Г. Божовъ е сполучилъ, защото не е ималъ прѣдъ видъ да ни замае съ своитѣ литературни способности. Той ни разказва просто, безъ претенции, какъ нѣкой си калугеръ, отецъ Панфутий, за да се обогати, се прѣторилъ на вампиринъ и обиралъ пжтницитѣ, които се спирали да прѣнощуватъ въ единъ ханъ, находящъ се на пжтя за Света-Гора. Страхъ и трепетъ обладаватъ цѣлата околность. Никой христианинъ не смѣялъ да иде на Света-Гора. Самъ ханджията не смѣялъ да остане нощѣ въ ханътъ си. Намиратъ се обаче най-сетнѣ трима пжтници, които се рѣшаватъ да прѣкаратъ нощьта въ ханътъ и, съ жертва на едного отъ тѣхъ, успѣватъ да хванжтъ дявола за роговетѣ и да свалжтъ вампирската маска на страшний отецъ Панфутий. Божовъ има способность да расказва, и ние очакваме да видимъ за напрѣдъ още по-сполучени раскази отъ него, но длъжни сме да го помолимъ да ее откаже отъ севдата да пише стихове, или поне като пише да ги държи за себе-си и да ги не обнародва. Защото отъ него сж двѣтѣ стихотворения, които украсяватъ беллетристический отдѣлъ на послѣднитѣ книжки отъ „Книжици“. Г. Божовъ може да мисли че лирата му издава твърдѣ хармонични звукове, но това не стига, трѣбва тѣ да се виджтъ такива и на другитѣ. А не мислимъ че съ подобно мнѣние ще бждатъ ониж, които ще четжтъ „Злощастникъ“ и „Клѣвета“. Да не бждемъ голословни, ще прѣведемъ нѣколко стиха отъ „Клѣвета“. Духни нощѣ вѣтъръ и облаци затжтъ звѣздитѣ, духне другъ облацитѣ се дигатъ и

Звѣздитѣ свѣтнатъ по-силно
С' по-свѣтлива свѣтлина:
Всичко става драго, мило,
Вездѣ й радость, красота.

Така сж и клѣветитѣ
На подлѣцитѣ въ свѣта:
Затъмнѣватъ добротитѣ —
Покриватъ ги с' тъмнота.

Но пакъ не слѣдъ много врѣме
Правдата и честностьта
Бутватъ ги кат' гнусно бреме
В' смѣтътъ гнусенъ низъ калта.

Бихме желали да кажемъ по нѣщо и за четиритѣ прѣводни раскази, но ако не правимъ това, вината не е наша. Ако прѣводачитѣ се считатъ онеправдани, нека се сърдятъ на другаря си, Ив. Василиева, който ги е помрачилъ и не ни е оставилъ възможность за другиго. Ние сме чели български прѣводи разнаго сорта, но такова чудо, като прѣводътъ на почтения Ив. Василиевъ („Младата вдовица“ отъ Софронимъ Лудие) не бѣше ни се случвало още да видимъ. Г. Василиевъ владѣе така въ съвършенство и френский язикъ и българский, щото ние ще имаме причини да се удивляваме на неговата скромность, ако не е подалъ вече заявление да го приематъ като членъ на Бълг. Книжовно дружество въ София и на френската академия въ Парижъ. Ето нѣколко извлѣчения, които, вѣрваме, ще убѣджтъ читателитѣ ни въ справедливостьта на думитѣ ми:

„Всичко което би могла досѣгне усѣтливостьта на жената чрѣзъ своята хубость и приятность, биде турено въ дѣйствие, само и само да се угоди на хубавата вдовица. . .“

„Додѣто Севастиена и леля ѝ се качвахѫ на каляската, г-нъ Жерлипъ нарѣждаше багажътъ въ задницата ѝ.“

„Тя, отъ мнозина французски младежи, живущи въ Форъ-де-Франсъ, биде поискана и то много пѫти, нъ го не приемаше отъ страна на г-нъ Дорисинала, отъ незачитание на просителитѣ, мислящецъ себе си за още по-важно, или по причина на личнитѣ отказвания на самата Севастиена, работитѣ сѫ останали тъй.“

Това, мисльѫ, стига. Съ „Младата вдовица“ на г. Василиева оставаме и беллетристичний отдѣлъ на „Книжици“.

Слѣдва описанието на долината на рѣка Струма отъ г. Кѫнчевъ. Излишно е да говоримъ за полезностьта на тоя видъ описания, които, въпреки и нѣкои неточности, които могѫтъ да съдържатъ, ще послужатъ като материялъ на ония, които бихѫ се завзели единъ день да съставѫтъ пространна география на отечеството ни. Съ удоволствие виждаме, че подобни описания на разни части отъ Македония се срѣщатъ вече доволно често въ наший периодически печатъ. Такива описания особенно си иматъ мѣстото въ „Книжици“. Учителитѣ въ Македония много могѫтъ да направѫтъ въ това отношение, толкова повече, че тука се изисква главно добра воля, която, надѣваме се, не отсѫтствува у никого отъ тѣхъ. Географическо-етнографический отдѣлъ съдържа още едно дълго описание на Корча и околностьта ѝ, отъ което би било много по-умѣстно да се направеше едно извлѣчение, като се при това поправятъ и допълнятъ свѣдѣнията на гръцкий писатель. Така както е помѣстена цѣла, съ нѣкои само твърдѣ недостатъчни бѣлѣжки, изглежда да е обнародвана само да захване повече мѣсто.

Г. Дриновъ е обнародвалъ въ тия книжки нѣколко интересни бѣлѣжки за тризичната солунска книга, една отъ най-любопитнитѣ книги, печатани въ първата българска печатница въ Солунъ. Тая книга има за насъ това голѣмо значение, че българската и гръцката нейни части (третята е караманлийска), сѫ взети отъ четвероезичний лексиконъ, съставенъ въ миналий вѣкъ отъ Москополский икономъ и перокириксъ хаджи Даниила и вмѣстенъ въ една негова книжка, печатана въ 1770 г. въ Москополь. Книгата е написана на Прилепско-Битолски говоръ и служи като най-блѣскаво опровержение противъ ония, които сѫ се сѣтили днесь да опровергаватъ българщината въ Македония, когато прѣди сто и двайсеть години отъ единъ гръцки писатель се е признавалъ за български говоримий язикъ въ Македония. Усилията на ония, които искатъ да прѣдставѫтъ Македонцитѣ за сърби или за нова нѣкаква славянска народность, сѫ така смѣшни и глупави, щото едва ли заслужватъ внимание отъ наша страна. Не можемъ обаче да не бѫдемъ благодарни на ония наши учени, които възъ основание на чисто научни данни защищаватъ българската народность на Македония. За останалитѣ статии въ „Книжици“ не заслужва и да се говори, тѣ сѫ помѣстени за да се испълнѣтъ само нуждното число коли. Послѣднята статия за винарството би могла да бѫде полезна, ако, намѣсто да е единъ прѣводъ безцѣленъ, бѣше съставена отъ нѣкое компетентно лице, което би означило какви нововведения и подобрѣния е мислимо да се усвоѫтъ отъ нашитѣ винодѣлци и само на тѣхъ би обърнало внимание. Въ статията има толкова и такива подробности, за много отъ които ще бѫде рано може-би да се говори и подиръ 25 години. При това, въ нея има такива тъмни мѣста, които мислимъ, че и прѣводачътъ не е разбралъ. Ние сме готови да се хванемъ на басъ било съ него, било съ всѣкиго другиго, който би се наелъ да ни обясни на страница 225, 226, 227 описанието и фигурати за пастеризиране на виното. Не може да се очаква голѣма облага когато за единъ специяленъ прѣдмѣтъ, ка-

което е винарството, се завзиматъ да пишатъ люде, които го не познаватъ. Не стига да знаешъ какъ стои винарството въ Европа, трѣбва да знаешъ какъ стои у насъ. Само въ такъвъ случай можешъ да се обърнешъ къмъ нашитѣ винари съ наставления дѣйствително цѣлесъобразни и полезни. Когато, напротивъ, се пише по чужди книги, може нѣкои добри съвѣти да дадешъ, но тѣ ще бѫдѫтъ придружени съ толкова други непонятни, неудобоизпълними подробности, щото и отъ тѣхъ нѣма кой да поиска да се възползува.

„Книжици“ могѫтъ да бѫдѫтъ едно твърдѣ полезно списание, и ние желаемъ отъ сърдце да продължѫтъ да излизатъ и за напрѣдъ, но, за да отговарятъ на назначението си, трѣбва да имъ се даде една по-опрѣдѣлена программа, и да се бди повече отъ колкото се е правило до сега въ изборътъ на съдържанието. Издателитѣ на „Книжици“ се обръщатъ въ послѣднитѣ книжки съ горѣщо възвание къмъ българската читающа публика да имъ купи нераспродаденитѣ до сега тѣла. Разбираме това имъ желание, но, ако иматъ много нераспродадени тѣла отъ „Книжици“, вината за това не е въ отсѫтствието у българската читающа публика на желание да ги поддържа, а въ отсѫтствието у списанието на программа и на избрано съдържание. Нека се постараятъ да подигнѫтъ списанието, и то ще намѣри абонати, безъ да става нужда отъ тѣхна страна да прибѣгватъ до своята проза Тѣ сѫ впрочемъ длъжни да сторѫтъ това за да оправдаѫтъ щедритѣ жертви, които се правѫтъ за издаването на списанието. Ако свѣдѣнията, които имаме, не сѫ невѣрни, тия жертви възлизатъ на една доволно почтенна сумма. Най-сетнѣ ония, които праватъ тия жертви, би трѣбвало да слѣдѫтъ по-внимателно за начинътъ по който се употрѣбяватъ. Инакъ се насърдчава само просията, а никакъ не се помага на литературното дѣло.

И. Д.

Кратки бѣлѣжки и свѣдения върху Земското Чешко изложение въ Прага 1891 година, отъ С. Ж. Дацовъ.

Пражското Земско изложение, това свѣтло тържество на науката, на человѣческий умъ и трудъ, което отъ три мѣсеци привлича погледитѣ и удивлението на цѣлий образованъ свѣтъ, твърдѣ слабъ екъ има у насъ. Наший периодический печатъ до днесъ не е счелъ за нужно да занимае читателитѣ си съ едно велико културно събитие, което става прѣдъ очитѣ ни въ центърътъ на Европа, да ни заинтересува съ грамадний напрѣдъкъ извършенъ отъ единъ родственъ намъ славянски народъ, да каже права дума за онова, което сѫ направили другитѣ въ пѫтя на прогреса и онова, което намъ липсува още. Съ изключение на нѣколко повърхностни дописки за пѫтуването на българския тренъ за Прага и единъ два политикански членове за чехитѣ и за изложението имъ, членове написани безъ никаква топлина и съчувствии и почти враждебно, ние не видѣхме и не видимъ нищо дѣлно и человѣчески исказано у насъ за сѫщностьта и значеното на чехския праздникъ. Истина, имаме причини още да се надѣваме, че може нѣщо да ни напишатъ, да ни кажатъ двѣстатината интелигентни наши съотечественници, отишле гости въ Прага, главно, благодарение на улесненнето, което имъ даде правителството. Но ние, незнаемъ какъ, сме станали малко недовѣрчиви къмъ силата на излиятелната способность у българина, който е скѫпъ не думи, и въобще, не обича да споделя съ другитѣ впечатленията си, кагато тѣ не сѫ отъ чисто партизанско естество.

Или пъкъ това е лѣность? . . . Ако нѣкой поиска да ни възрази, то ние ще му посочимъ тозъ часъ краснорѣчивъ примѣръ: *Парижското всемирно изложение презъ 1889 г.* Малко ли българи ходихж и тогава да посѣтѧтъ всемирното изложение въ Франция, едни на собственни разноски, други — и тѣ бѣхж мнозина — на смѣтка на държавното съкровище, за да утолѧтъ своята любознателность, та послѣ да научатъ и насъ на нѣщо по-добро? Да, стотина туристи отидохж и тогава, а смисли ли нѣкой да напише нейдѣ поне два реда за величайшето културно събитие въ XIX вѣкъ? Нищо. Тѣ помислихж че сж свършили голѣмъ подвигъ, като сж се качили на Ейфеловата кула и не счетохж за нужно да направятъ друго нѣщо, като се завърнахж, освѣнъ да забравятъ всичко, каквото сж видѣли. И парижското всемирно изложение не остави никаква слѣда въ литературата ни, не внесе нищо въ убогий складъ на нашето умственно богатство, не пробуди никакви инициатива, не даде никакъвъ потикъ на наший економически животъ. Нѣма ли да мине тъй безрезултатно и пражското изложение? Ние ще чакаме. Ние се надѣемъ, че поне нарочно съставената „Коммисия", испратена отъ правителството, ще вникне въ всичко и проучи всичко добрѣ, за да може съ успѣхъ да пристѫпи къмъ нареждането нашето *първо Земско Изложение*, което ще стане идущата година въ Пловдивъ — инициатива достойна за най-голѣма похвала.

За сега поне имаме едно утѣшително нѣщо въ горѣпоменѫтата брошура *) на г. Дацова. Г. Дацовъ е ходилъ на Прага, и се е постаралъ да ни прѣдаде, макаръ и бѣжишкомъ, резултата отъ своитѣ наблюдения. И на това да благодаримъ. Брошурата, състояща отъ 14 голѣми страници, се захваща съ нѣколко обяснителни думи къмъ министра на Финанситѣ, и послѣ пристѫпя къмъ излагането историята на изложението — понеже и то имало своята история — многогодишна борба съ всякакви прѣпятствия и противодѣйствие отъ стране на нѣмцитѣ —; подирь това, расправя за устройството му, за сградата му, павильонитѣ, и за всичкитѣ произво дителни и индустриални чешки групи въ него. Ние съ особенно удоволствие прочетохме общитѣ бѣлѣжки за Чехия и статистическитѣ данни за културното, поминъчното състояние нейно, които искарватъ въ най-релиефенъ видъ високата точка до която е достигналъ чесский прогресъ и благосъстояние. Г. Дацовъ е придалъ още по-живъ интересъ на тая часть отъ книжката си, като ни туря въ паралелъ съ чехитѣ, паралелъ, който е способенъ да искара срамъ на челото ни за нашата изостаналость, но като истина, много по-полезенъ отъ оние неискренни ласкателства, съ които ни обсипватъ заинтересувани чужденци, па и наши хора... Ние мислимъ, че ще способствоваме на цѣлта, която има брошурата на г. Дацова, именно. запознаването по-широкъ кржгъ български граждане съ чехитѣ и тѣхния напрѣдъкъ, като направимъ изъ нея нѣкои извлѣчения:

„Кралството Чехия—явява ни г. Дацовъ, е една отъ цизлайтанскитѣ провинции, които влизатъ въ състава на Австро-Унгарската монархия, подъ скиптра на Императора Францъ-Іосифа I-й. Чехия лѣжи въ срѣдня Европа, между 48 1/2 — 51 градуса сѣверна и 30 — 34 1/2 източна широчина (по Ferro), въ единъ неравенъ четвержгленикъ, и обема близо 50.000 □ килом. — на половина отъ България, която обема 99.276 □ килоетри.

„Отношенията на Чехия съ монархията и съ короната сж опрѣдѣлени отъ договора отъ 1.713 година, тържествено приетъ отъ Чешкия народенъ съборъ на 1.820 г. споредъ който Австрийския Императоръ, отъ рода на Хабсбургитѣ, *е наслѣденъ Краль на Чехия*. За вѫтрѣшното управление важи

*) Собственно, тя е напечатана най-напрѣдъ въ „Държавний Вѣстникъ", въ видъ на рапорть къмъ г. министра на Финанситѣ.

още и устава отъ 1867 г., споредъ който върховния надзоръ на цѣлокупното управление въ Чехия принадлѣжи на централното правителство въ Виена, гдѣто, въ парламента отъ 350 депутати Чехия праща 90 души — почти $^1/_3$ отъ всичкитѣ; а въ такъвъ случай Чехия сѐ упражнява едно малко-много влияние върху общото управление.

„Отъ всичкитѣ Австро-Унгарски провинции Чехия е най-гѫстонаселената страна. Споредъ прѣброяването отъ 1880 г. тя има 5,803.211 жители, отъ които Чехи сѫ 3,470.252. а останалитѣ сѫ Нѣмци и др. На 1 □ километръ въ Чехия се пада да живѣятъ срѣдно число 107 жители. Тоя размѣръ е два пѫти по-голѣмъ отъ размѣра въ Щирия; три пѫти отъ Тиролъ и три и половина пѫти отъ България. По-голѣмъ е и отъ Унгария въ която на 1 □ к. м. живѣятъ само 85 жители. Въ България, споредъ прѣброяването отъ 1888 год. живѣятъ 3,124.375 жители и на 1 □ километръ се пада да живѣятъ само $31{,}_7$ жители.

„Освѣнъ съ гѫстотата на населението Чехия напрѣдничи и въ всѣко друго отношение, и въ културно и въ економическо. Процента на неграмотнитѣ ѝ жители е около 7 % за мѫжкий. а 10 % за женский полъ — това, което у насъ е обратното; защото процента на грамотнитѣ мѫжье у насъ е 8.68, а на женитѣ едвамъ 2·03 — общия проценетъ около $11{,}^1/_2$ %!

„Голѣмия успѣхъ въ това отношение се дължи на твърдѣ много развитото учебно дѣло въ Чехия. Освѣнъ първоначалното образование, което е задължително, както и у насъ, Чехия има още: 214 училища продължителни (skol pokracovacich) каквито у насъ нѣма. Тѣ сѫ продължение на първоначалнитѣ и подготовителни за класнитѣ и др. специални училища; отъ тѣхъ 173 сѫ промишлени, 2 сѫ търговски и 3 пловидбени; има 70 срѣдни учебни заведения, отъ които 53 гимназии и реални гимназии а 17 чисто реални. Въ тѣхъ прѣподаватъ 1.087 учители, а се посѣщаватъ отъ 16.444 ученици отъ които 11.153 души сѫ Чехи. На 85.585 жители, или на всѣки 742 □ километра се пада по *едно* срѣдно учебно заведение. Освѣнъ тѣхъ Чехия има: педагогически училища 17; търговски — 27; специални — 26; земледѣлско-горски — 42; рударски — 2; ремеслени — 5: музикални — 92; акушерски — 1; теологически — 4; техническо висше — 1; търговски академии — 4. Отъ тѣхъ двѣ Чешки и двѣ Нѣмски. А надъ всички тѣзи стоѫтъ 2 университета въ Прага: Чешки и Нѣмски. Въ Чехия се издаватъ 364 вѣстници и списания, отъ които 119 сѫ политически. Останалитѣ сѫ по другитѣ отрасли, между които — по селското стопанство и по земледѣлието сѫ 26, а по търговията и инду стрията сѫ 24.

„Колко надиря сме останѫли ний въ това отношение! Ний нѣмаме и неможемъ да поддържаме даже единъ вѣстникъ съ специално съдържание по земледѣлието, а пакъ се четемъ че сме народъ прѣимуществено земледѣлчески, което въ сѫщность е така, защото, отъ 100 жители въ България, 73 сѫ земледѣлци и скотовъдци и тоя размѣръ е почти двоенъ отъ Чехския, гдѣто земледѣлци сѫ само 46 души, и тѣ, по-малко на брой отъ насъ, иматъ 35 вѣстници и списания специално и само по земледѣлието".

По-нататъкъ авторътъ изрежда многовидната фабрична дѣятелность въ Чехия, богатата индустриална производителность, леснотията и обилието на разновиднитѣ съобщения, които даватъ такъвъ силенъ потикъ на търговското движение въ страната и на сношенията ѝ съ свѣта, както и многобройнитѣ банкови и прочее кредитни учреждения, които турятъ въ расположението на населението своитѣ капитали, които достигатъ огромната сума 780,000,000 флорината, или 1, милиардъ 800,000 лева, независимо отъ външния кредитъ, цифрата на който не може да се знае.

„Едно сравнение съ насъ, прибавя авторътъ, и въ това отношение поразява человѣка. У насъ дѣйствуватъ:

„а) Народната банка съ своитѣ три клонове, въ Руссе, Варна и Пловдивъ, съ единъ капиталъ отъ 10,000.000 лева. б) 79 Земледѣлчески каси, собственния капиталъ на които е около 18,000.000 лева, и в) Единъ клонъ отъ Банка Отоманъ. Нѣколко новосъставени спестовни дружества и частни банкери, капиталитѣ на които не могатъ да се знаятъ, но които въ никой случай неще да надминуватъ суммата отъ 1,990.000 лева, и ако приемемъ тая цифра за вѣрна, тогава, *всичкия кредитъ въ България ще възлъзе на 33,000.000 л*, а въ такъвъ случай, до като въ Чехия на единъ житель се пада 134,48 fl. (около 300 лева) кредитъ, у насъ, въ България, на единъ житель се пада само *около 11 лева!*“

По професия жителитѣ ни Чехия се дѣлятъ тъй: Отъ 100.000 жители 46.800 души се занимаватъ съ земледѣлие и лѣсоводство, 35.300 души съ индустрия и рудокопство. Останѫлитѣ принадлѣжатъ къмъ другитѣ свободни занятия.

Отъ общото пространство на цѣла Чехия (51.948 □ к. м.) дрната и и обработената земя заема $^2/_3$, а подъ гори е $^1/_3$. Дива, неплодна и необработена земя, едва достига 2% отъ общото пространство. — Прочее, вѣрно е това, дѣто казватъ за Чехия, че прѣдставлява една грижливо обработена и цвѣтуща градина.

Земледѣлието, лѣсоводството, скотовѫдството, въобще, селското стопанство, домашната индустрия, твърдѣ развита въ Чехия, сѫщо обрѫщатъ вниманието на автора. Споредъ него, ржчната домашна работа (шити, плетени и пр. издѣлия) прѣзъ една година възлизатъ на стойность около 8 милиона фиорина.

„При това, домашната индустрия, освѣнъ женскитѣ издѣлия и ржкодѣлия обема още кѫщ дребни промишленности, съ които въ свободното си отъ други работи врѣме, се занимава и мѫжката человѣдь въ Чехия, каквото сѫ кошничарството, плетачеството, дребното дърводѣлство и дърворѣзство и пр. и пр. — които не сѫ недостѫпни и за нашия българинъ, но които трѣбва да се изучѫтъ и да му се посочатъ. По программитѣ въ нашитѣ дѣвически училища на ржкодѣлието е отстѫпено доволно мѣсто. Едно обстоятелственно изучване въ Чехия и Моравия, вѣрвамъ, че би внесло нѣкои допълнения не само въ программитѣ на дѣвическитѣ, но и въ тия на мѫжкитѣ училища, особенно, въ балканскитѣ гористи мѣстности, дѣто нашия селенинъ „*отъ цѣла бука искарва едно врегено,*“ а Чешкия и нѣмския—отъ нея изработва безбройни талерки, чукчета, играла и пр. и пр., които пращатъ за проданъ намъ.“

Явно е, че г. Дацовъ съ особенно внимание е изслѣдвалъ до подробность тие работи и се е пазилъ да бѫде повърхностенъ, макаръ, че обемътъ на брошурката го е задължавалъ да бѫде кратъкъ.

Въ заключение той казва слѣдующето:

„На единъ Френецъ, Нѣмецъ, Англичанинъ или Италянецъ чешкото изложение не може да направи таково потрѣсающе впечатление каквото то прави на единъ Българинъ... Българинътъ обаче, като се намира прѣдъ величественността на това, и като си науми за насъ си, за нашитѣ поминъчни потрѣби, за нашата производителность и индустрия — потъ го избива по челото. Сравнение абсолютно е немислимо. Оетанали сме много, твърдѣ много надиря! . . .

„Намъ прѣдстои усиленъ трудъ, и мѫжки трѣбва да се заловимъ, не да стигаме напрѣднѫлитѣ европейци, — туй не можемъ го стори, — но да подкрѣпяме това, що имаме и да го усъвършенствуваме споредъ съврѣ-

менния вкусъ и нужда, а въ това отношение правителството у насъ е, което трѣбва да дава потикъ и насърдчение още за много врѣме, до дѣто се събуди заспалата у насъ частна инициятива.“

www.lbtool.com.cn

Трудецътъ на г. Дацова заслужва вниманието на всѣки българинъ.

Френска читанка, съ много примѣри и упражнения, наредена съгласно програмита за пьрвитѣ классове на дьржавнитѣ и общински училища. Съставилъ Иванъ М. Лилловъ, Пловдивъ — София. 1801. Цѣна 1 левъ.

Сѫществующитѣ буквари и читанки за французскей языкъ, изучението на който е введено въ нашитѣ учебни заведения, притежаватъ извѣстни недостатъци и непълноти. Горѣпомемѫтата *Френска читанка* отъ г. Ив. Лилловъ, иде да даде едно сѫществено улеснение въ рѫцѣтѣ на учители и на научащи се по френский языкъ у насъ. Тамъ е посветено много мѣсто на правилното четене френскитѣ думи и на произношението; съдьржатъ се многочисленни и вѣщо съставени примѣри за упражнения, които се послѣдватъ отъ едно кратко словарче на най-употрѣбителнитѣ френски думи. Г. Лилловъ е приложилъ и нѣколко твьрдѣ дѣлни и необходими наставления къмъ учителитѣ, чрезъ които имъ се уяснява начина на разумно прѣподаване. Както за тие послѣднитѣ, така и за ученицитѣ, така сѫщо и за самоуцитѣ по фр. языкъ *Френската читанка* ще може съ голѣмъ успѣхъ да бѫде употрѣбена и затова заслужва особенно прѣпоржчване.

Георги.

Приехѫ се въ редакцията ни слѣдующитѣ нови книги и списания:

Сборника за народни умотворения, наука и книжнина, издава министерството на Народното просвѣщение, книга V. София, дьржавна печатница, 1891.

Критика, мѣсечно списание, книжка VI за юлий. Редакторъ Д-ръ К. Кръстевъ, издание на Д. В. Манчовъ. Пловдивъ 1891.

Българска читанка за пьрви классъ на гимназиитѣ и трикласнитѣ училища. Съставилъ И. Ивановъ. Търново 1891. Цѣна 1 л. и 40 ст.

Свѣтлина, журналъ за наука, искуство и индустрия, книжка V, VI и VII. Редакторъ и издатель Іорданъ Михайловъ. София 1891.

Дѣятель, научно-книженовенъ и обществено-политически вѣстникъ излиза три пѫти въ мѣсеца, брой 1, 2, 3 и 4, Редакторъ-издатель г. А. Кѫрджиевъ. София 1891.

Нова свѣтлина, или тълкуване на тайнитѣ явления въ природата. Мѣсечно издание, книга V. Редактор-издатель Д-ръ Мирковичъ. Сливенъ 1891.

Русская мысль, Августъ, Москва 1891.

Самовили и самодиви, отъ Св. Петъръ Цв. Любеновъ. София 1891. Цѣна 1 левъ.

Гражданско учение или читанка за малкитѣ граждани и гражданки отъ III и IV отдѣление. Отъ П. Н. Г. Търново 1891. Цѣна 1 левъ.

Български периодически печатъ отъ възраждането му до днесь, книга II. Нарежда и издава Ивановъ. София-Пловдивъ 1891. Цѣна 1 левъ.

Съчинения въ двѣ части, стихотворения отъ Елисавета и Мария Т. Ценови. София 1891. Цѣна 1 левъ.

www.libtool.com.cn

Цѣль въ естеството и нѣколко теории. Събралъ и наредилъ А. С. Цановъ 1891. Цѣна 3 лева.

Курсъ на срѣдневѣковната история, отъ В. Я. Шулгина. Прѣвелъ Г. Пенковъ Руссе 1891. Цѣна 3 лева.

Сама-Китка, отборъ стихотворения, първий и втори стрѣкъ. Прѣдлага Т. Н. Шишковъ, учитель отъ Варненската Държавна Гимназия. Собственно издание. Варна 1891. Цѣна 60 ст. всякой стрѣкъ.

Сѣмейно съкровище (домашна енциклепедия) книга потрѣбна за всѣко сѣмейство и за всѣкиго. Часть I. Свитъкъ I. Съставилъ и издава А. Н. Дѣлевъ. София 1891. Цѣна 1 левъ.

Елененитѣ дъщери и букурещкия вампиринъ, иллюстрирана оригинална повѣсть отъ Леонъ Волфъ. Прѣвелъ и издава Ставри Кировъ. Видинъ 1891. Цѣна 1 л. и 20 ст.

Нѣколко мисли за народния учитель, като учитель и на обществото отъ Т. Г. Влайковъ. Пирдопъ. Цѣна 50 ст.

ВѢСТИ.

Не мили — не драги. Прѣводътъ на повѣстьта подъ това название на Ив. Вазова е захваналь да се печата въ словенското издание: „Slovanskè Pohlady.“

Българска картина. Г. Ив. Ангеловъ, учитель по рисованието въ Пловдивската гимназия, е свършилъ вече една отъ доста голѣмъ размѣръ картина, прѣдставляюща една българска жътва. Ние имахме удоволствието да се понагледаме и порадваме на тоя трудъ на младия художникъ и да констатираме една нова стѫпка на напрѣдъ на раждающето се българско искуство. На първий планъ на картината привлича вниманието група отъ наши селени жътвари, на работа въ нивата, а въ тѣхъ особенно релиефно и мило пепъква фигурата на мурголика, стройна дѣвойка, която прави, пие вода изъ стовната Твърдѣ живо е изобразена нивата съ нѣколко натръкаляни снопа; тя се жълтѣе и простира нататъкъ, и между вълниститѣ ѝ класове се съзиратъ, въ перспективата, други купъ жъртвари. На страна, отпрѣдѣ, е распрѣгната отъ черга колибка въ полумрака въ която личи дѣтска люлка. Въ фонда на тая идилическа картина се синѣе мекий сплуетъ на Люлинъ-Планина, при политѣ на която происхожда жътвата — всичко това освѣщение отъ златното лѣтно слънце. Въобще, тоя трудъ на г. Ангелова е едно живо доказателство за неговото дарование по живописа. Той е рѣшилъ да създаде цѣлъ редъ подобни жанрови картини, на които темата да бѫде българската природа и животъ. Желаемъ горещо напрѣдъкъ и пъленъ успѣхъ г. Ангелову въ благородното му поприще.

Молткевитѣ мемоари. Сега се обнародватъ на нѣмски въспоминанията на покойний фелдмаршалъ Молтке, за прусско-френската война прѣзъ 1870 година. Тия въспоминания на великий пълководецъ сѫ написани много сериозно и обективно и сѫ наржсени съ лични размишления по войната, които прѣдставляватъ крайно важенъ интересъ и авторитетность. Фран-

пузскитѣ вѣстници прѣпечатватъ множество извлѣчения отъ онѣ страници, дѣто Молтке посочва недостаткитѣ или достойнствата на френската армия и на генералитѣ ѝ. Съ тая книга ще се допълнатъ и освѣтлятъ пò-хубаво много страници на тая кръвопролитна война.

www.libtech.com.ua

Донъ Педро де-Аларконъ. Испания е изгубила напослѣдъкъ единъ отъ най-първатѣ си и популярни романисти — Педро де-Аларконъ. Той е авторъ на купъ повѣсти дѣто съ тънка и художественна четка сѫ изрисувани различни съврѣменни испански типове. Аларконъ, при това е билъ и политически дѣятель, билъ е депутатъ въ камарата на кортеитѣ, и сенаторъ, по назначение на краля. На тоя почетенъ постъ поетътъ е и умрѣлъ слѣдъ тригодишна болезненна мизантрония.

„Punch“. Английский иллюстрованъ хумористически вѣстникъ „Punch“ е отпразднувалъ 50 годишний юбилей на сѫществуването си. Тоя листъ, който нѣма на себе подобенъ другадѣ, е ималъ за сътрудници и нѣкои отъ най-знаменититѣ писатели на Англия, като Текерея, Теннисона, Томасъ Худи и пр. Въ него най-напрѣдъ се е появила знаменитата *Пѣсень на ризата*, отъ Худа, която произведе на врѣмето си потресающе впечатление въ Европа, като утрои числото на абонатитѣ на „Punch“. Трѣбва да забѣлѣжимъ, че макаръ и шеговитъ и сатирически, тоя листъ никога не се е закалюзалъ съ срамотни или порнографически статии, съ каквито хранатъ читателитѣ си повечето негови събратия. Това е било и една отъ първатѣ причини на извънредната му распространенность и дълготрайность. И редакторътъ въ юбилейний брой съ справедлива гордость завърша уводната статия съ слѣдующитѣ думи: „Никога още на свѣта не е било напечатвано толкова книга, въ която да е имало толкова прѣдмѣти за смѣхъ и толкова малко причини за стидъ, толкова много шеги и толкозъ малко врѣдъ.“

Юбилеенъ театръ въ Бернъ. Прѣзъ миналий мѣсецъ августъ въ Бернъ, въ Швейцария, се е отпразднувало твърдѣ тържественно седемстотната годишнина на града Бернъ. Тамъ, при другитѣ национални игри и исторически шествия, билъ е устроенъ и единъ театръ по гръцки образецъ. Подъ открито небе, въ видъ на амфитеатръ, е сѣдѣла публика повече отъ 20,000 души. Тоя Festspiel (празднично прѣдставление) прѣдставлявалъ въздигането на градъ Бернъ до днесь; играли съ повече отъ 1000 души актери; хоръть, (който игралъ ролята на хора въ классическата драма) състоялъ отъ около 5,000 души. Това прѣдставление е било нѣщо високо оригинално и национално-швейцарско.

Лордъ Теннисонъ. Тазъ година знаменитий английски поетъ, лордъ Теннисонъ, авторъ на поемата *Майска царица*, прѣведена и на български, е навършилъ своята 82 годишнина. Забѣлѣжително е, че съ подобна дълговѣкость се наслаждаватъ почти всичкитѣ съврѣменни велики мѫже на Англия. Теннисонъ носи още почетната титла на „Дворцовъ поетъ“ (poeta laureatus). Тоя санъ му налага обязанность всяка година да написва по двѣ оди на английската кралица, едната на 1 августъ, а другата на деньтъ на възшествието ѝ на прѣстола. По старъ обичай, той, въ качество на „дворцовъ поетъ“ получава годишно възнаграждение 127 гвинеи и еднобуре испанско вино!

Янъ Неруда. Миналий мѣсецъ се помина̀лъ,въ Прага знаменитий чешски поетъ, романистъ и фейлетонистъ, Янъ Неруда. Чешский народъ е испиталъ голѣма скрѣбь отъ тая невъзвратима загуба на единъ отъ корифеитѣ на чешската национална мисъль. Нѣкои негови неща бѣхѫ прѣвеждни и обнародвани въ ланската *Денница*. **Ц-въ.**

www.libtool.com.cn

ДЕННИЦА.

ВПЕЧАТЛЕНИЯ ВЪ РИЛА.

„Рылскаѧ горо̀ взыграй, окрестныѧ созывающи горы и хо́лмы!“

Изъ службата на Св. Иванъ Рилски.

I.

Въ лоното на Рила.

Сега съмъ у дома. На окол' планини
И върхове стърчѫтъ; гори вѣковни, диви
Шумѫтъ; потоцитѣ, кристални и пѣнливи,
Бучѫтъ — животъ кипи отъ всичкитѣ страни.
Природата отвредъ, кат' майка нѣжна сѫща,
Напѣва ми пѣсни́, любовно ме прѣгръща.

—

Сега съмъ у дома. Надъ менъ Еленинъ-Връхъ
Бодé лазурний сводъ и вика ме къмъ себе,
Отсрѣща — Бричеборъ ми праща здравий дѫхъ
На своитѣ елхи и бори — въ сине-нéбе,
А Царевъ-Връхъ отъ югъ издига се огроменъ
Съ плѣшивия си лобъ и царския си споменъ.

—

Сега съмъ у дома, сега съмъ въ моя миръ,
Миръ въжделенъ и драгъ. Тукъ волно дишамъази,
По́-свѣтло чувствовамъ; свещенъ, отраденъ миръ
Испълня ми духътъ — отъ новъ животъ талази
Нахлува въ менъ, трепти отъ нови ощущенья,
Отъ нова сила, мощь, и тайни пѣснопѣнья.

—

Сега азъ съмъ у дома. Сега съмъ пакъ поетъ
Въвъ лоното на тазъ пустиня горска, свята:
Разбирамъ на лѣса любовний, тихъ привѣтъ
На струитѣ шумътъ, на бездната мълвата.
Размѣнямъ тайна рѣчь съ земя и синий сводъ
И сливамъ се, честитъ, съсъ тѣхния животъ.

—

Сега съмъ у дома. Въ сърдцето съмъ на Рила!
Свѣтовнитѣ злини, тревоги сж далечъ:
За тѣхъ е тя стѣна до небеса турила.
Усѣщамъ се добъръ, почти невиненъ вечъ.
Духътъ ми се цѣри, слѣдъ жизнената битва;
Вкушавамъ сладъкъ миръ въвъ пѣсни и молитва.

—

Сега съмъ у дома. По часове, благатъ,
Край бистрата рѣка, при звучната ѝ пѣсень,
Мечтаж ил' четж. . . Ил' самъ, безъ гласъ, надвѣсенъ
Надъ бездництѣ стоіж, и моятъ умъ, хвъркатъ,
Блуждае въ хаоса, до Господа отива,
На мирозданьето въвъ тайнитѣ се впива.

—

Сега съмъ у дома, не съмъ тукъ страненъ гостъ.
Природата всегда, но буйната природа,
Що пълни я животъ, шумъ, пѣсень и свобода,
Бѣ моятъ идеалъ величественъ и простъ.
Поклонъ, скали, води! поклонъ, елхи гигантски,
Вамъ бездни, висоти! Вамъ чуда великански!

—

Сега съмъ у дома — участникъ въ рилский хоръ.
Азъ тукъ не се родихъ, — тукъ бихъ желалъ да тлѣя —
Подъ горский вѣченъ шумъ — дълбока епопея —
И на Еленинъ-Връхъ подъ вѣчно будний взоръ. . .
Да имамъ гробъ — подиръ животъ — тъмница гнила —
Величественнитѣ обятия на Рила.

II.

Двата бука.

Видѣхъ два прѣгърнати бука въ гората,
Прѣгърнати нѣжно, кат' либета въ жаръ;
Отъ коренъ до връха обвили се двата —
Столѣтия пиjтъ любовний нектáръ.

О буки, казахъ имъ, вий тъй сте прѣкрасни:
Сѣ дружни въвъ радость и въ бѣдствия али;
Гръмъ, бури не плашатъ прѣградки ви страстни,
Цалувка ви жежка и смръть не дѣли.

Завидна е ваш'та любовь безконечна,
Тя пътника радва, прославя лѣсътъ.
Какво я направи тъй вѣрна и вѣчна?
Какво запечата съюза ви тврѣдъ?

Магия ли страшна, ил' брачно вѣнчанье,
Ил' клетви любовни — кажете, да знамъ?
Прѣзрително букитѣ пазатъ мълчанье
И още по́-силно прѣгръщатъ се тамъ.

III.

Нощь въ мънастиря.

Луната изгрѣла надъ Царевий-Връхъ.
Рѣкитѣ екливо бучатъ и приспиватъ;
Чердацитѣ нѣми вѣковний сн дъхъ
И тайни легенди въ покоя разливатъ.

Намусено старата кула стърчи,
Срѣбрятъ се на храма кубетата мошни,
И сякашъ, при златнитѣ. тихи лучи,
Отъ тѣхъ се възнасятъ моления нощни.

И тихо и чудно. Душата мечтай:
Ту въ старата дрѣвность дълбоко се ввира,
Ту въ своитѣ спомени сладко блуждай,
Ту просто унеса се нѣйдѣ въ ефира. . .

И тихо и чудно. Луната сияй.
Сни сводътъ. Потоцитѣ пѣятъ дълбоко:
Поемата нощна плѣнително трай
И дрѣмка не иде до будното о́ко.

IV.

www.libtool.com.cn

Горѣлата елхова гора въ Илина-рѣка.

Войска замръзнала отъ великани сухи,
Печално ти мълчишъ, джбраво изгорѣла;
Безъ шума и безъ звукъ, като скелети глухи,
Елхитѣ ти стърчѫтъ въвъ дрѣмка вледенѣла.

Прѣкрасна си и ти шумѣла тукъ, и въ тебе
Кипѣлъ е младъ животъ и исполински сили;
Уви, пожаръ мина́, и часъ единъ истрѣби
Туй, що столѣтия отгледали, крѣпили.

И между толкова гори зелени, прѣсни,
Ти като гробище парясано мръвтвѣешъ. . . .
И вечь нито́ зефиръ, ни пиленце, ни пѣсни
У тебе не гостѫтъ. . . Уви, и пакъ живѣешъ.

Живѣйшъ — да чувствовашъ какъ младость околъ блика,
Да хвърляшъ трауръ черъ въ природата, що пѣе. . . .
Недавай никому, о Боже, тазъ велика
Бѣда — да умре тукъ — и да се прѣживѣе.

V.

Хоръ̀тъ на Мусалла.

Le Mont-Blanc que cent monts entourent. . . .
V. Hugo.

Тамъ въ свѣтлото небе, изъ хаоса плани́нски,
Испъква Мусалла, левентътъ исполински,

Единъ въ лазура синь, безъ равенъ, безъ другарь, —
Надъ всички планини възвишенията царь.

Високо той надъ тѣхъ издига лобъ гранитенъ,
Съсъ вѣченъ снѣгъ вѣнчанъ и съ облаци укитенъ.

И гледа горделивъ въ далекий хоризонъ,
До самиятъ Олимпъ — на боговетѣ тронъ.

А около — тълпа гиганти горделиви,
Чука́ри, върхове и чалове плѣшиви

И страшни ридища съ изгризани чела,
Въ смирение стоятъ прѣдъ вѣчний Мусалла.
www.libtool.com.cn
И всички съ единъ гласъ гиганта пръвъ вѣнчаватъ,
Върховната му мощь и висота въспяватъ.

„Ти нашъ си царь и вождъ, планинский хоръ мълви, —
Прѣдъ твоята глава ний скланяме глави;

Високъ си ти надъ насъ, отишълъ си въ небето,
Съперникъ нѣмашъ другъ, царувашъ въ вишинето.

Слънечнитѣ зари най-първо тебъ златятъ,
И орлитѣ едни по тебе се вѣстятъ;

Тамъ, дѣто видишъ ти, не стига другъ отъ нази,
И вѣчна дѣвственность чело ти гордо пази:

Осанна тебъ! Вѣнецъ и слава ти си намъ,
Най-пръвъ и най-свѣтливъ, най-чистъ и най-голямъ,

И горди сме съсъ тебъ, прѣдъ кой сме сички мали,
И хора ний да сме, — ний бихме те псували.

VI.

Въ Илина рѣка.

Хубава си, моя горо,
Миришешъ на младость.
Л. Каравелов.

Отъ двѣ страни гори високи, черни;
Ливади между тѣхъ зелени; тамъ
Коси звънтятъ; багровенъ лучъ вечерни
Усмихва се отъ върховетѣ намъ.

Рѣката пѣй, гърмятъ вълни срѣбристи,
И пѣсня горска пятя ни дружи;
Лица ни милватъ буковитѣ листи,
И славей нѣйдѣ за любовь тжжи. . .

А тамъ — звънливо изворче се нише. . .
Гърди, поемайте въздухъ, — сърдце,
Съ животъ упий се тука. . . Охъ, мирише
На боръ, на горски здравецъ, на сѣнце!

VII.

Планински цвѣтя.

www.libtool.com.cn

Планинскй цвѣтя, цвѣтя прѣлестни,
Кой ви тукъ сади, полива, гледа?
Кой ви дава шаркитѣ чудесни,
Тая роскошь, о ефирни чеда?

За кого изниквате, цъвтите
Тукъ високо, дѣ оредъ се вие?
За коя дѣвойка — да се кити?
За коя любовь — вѣнецъ да свие?

Кой юнакъ ще тука увѣнчѣйте?
Кой триумфъ ще кичете богато,
Та балкана голи, — дѣ вирѣйте,
Стелете съ пурпуръ, сафиръ и злато?

Ехъ, тукъ драга би смрьтьта човѣку!
Милъ би гробътъ близо тукъ до свода. . .
Какъ не би се спало тука леко,
Въ толкова цвѣтя, покой, свобода!

VIII.

На връхъ Кадиинъ-Връхъ.

Не е поезия това, да се въсхищавашъ отъ природата и да запашъ въ нея. . .

Единъ български критикъ.

Не, има, брате мили, поезия висока
И въ чудната природа, да, има я навредъ:
Въ гората и въ полето, въ мълвата на потока,
И въ пиленцето пойно, и въ благовонний цвѣтъ;

И въ облацитѣ леки, въ летежътъ на орлитѣ,
Въвъ блѣскътъ на лазура и въ тие планини —
Грамади исполински, творенья страховити,
Издигнати до Бога замръзнали вълни;

И въ тѣхний миръ дълбоки, и езера кристални,
Що дрѣматъ въ небесата, и въ страшний хоризонъ,
Въ стихийното диханье и сили колосални
На тоя миръ гранитенъ, до божий близко тронъ.

И ти, омаянъ, слисанъ, прѣдъ гледка безконечна,
Обръщашъ се на арфа, на пѣсень, на крила...
О има поезия въвъ тазъ природа вѣчна. . .
На ли тъй, рилски орли? На ли, о Мусалла?

www.libook.com.cn

IX.

Поемата.

Весденъ по урви, върхове призвѣздни
По карпи, изъ гори, вървишъ, блуждаешъ,
При езера стоишъ, кличишъ надъ бездни. . .
Изъ Рила шъташъ, мислишъ и мечтаешъ. . .

Работи твоятъ умъ възъ чудна тема. . .
Кажи, що пишешъ съ толкова тревога?
— Не, грандиозна азъ четж поема. . .
— Отъ Гете, Данте, Омира?
— Отъ Бога.

X.

Лудата мома.

Тя луда е, и азъ съмъ нейна майка.
Я вижте я какъ бъбри, какъ се смѣй!
По цѣли ноши, клетата, се вайка —
Душата ми копнѣй.

Цѣрихъ я сякакъ — нищо не помага.
Вий знайте? разболѣ се отъ любовь!
Свети Иванъ не ѝ прати́ облага —
Кажете ми лѣкъ новъ.

Тъй, отъ любовь е луда. Хора клети
Двѣ либета разлжчихж — за грѣхъ.
Любовь е страшно нѣщо, помислете:
Не е, не е за смѣхъ.

Съ ржка въ сърдце ѝ клето се не бръква,
Та да извадж болката отъ тамъ,

Сé *него* мисли — съмва или мръква —
Какво бѣ туй — не знамъ!

www.libtool.com.cn

Нá, вижте — болна, а пъкъ млада, здрава...
Тинтява пú, баяхѫ й — туй сé пакъ.
Свети Иване, подари й забрава,
Пратú ú на сърдцето лякъ!

XI.

Клепало бие, утренна почена.
Да идѫ Господу да се помоля
Съсь чиста мисьль и глава склонена
За моята великата неволя;

Да се помоля, милость да излѣе —
На тѣло, на душа да прати здраве,
Смутений разумъ въ новъ пѫть да управи
И съ искрица любовь сърдце да сгрѣе;

Да могѫ азъ да любѫ и страдаѫ,
И да търпѫ безъ гнѣвъ, и да прощавамъ,
Да носѫ кръста си безъ да роптаѫ,
Съ умразата да го не унизявамъ.

XII.

Друшлявица.

Денѣ, нощѣ те слушамъ, че шумишъ,
О Друшлявице хладна,
На врѣмени, като дѣте хленчишъ,
Ту смѣешъ се, ту нѣкому гълчишъ,
Ту плачешъ безотрадна.

—

По цѣла нощь ти слушамъ азъ шумътъ—
Ту стонъ, ту смѣхъ, ту пѣнье —
Но скръбнитѣ ти ноти ме плѣнѫтъ,
Вълнуватъ ме, душата ми дробѫтъ —
Накарватъ я да стѣне.

—

Въскръсватъ споменитѣ сладки пакъ,
И прѣжнитѣ страданья,
И болнитѣ, останали безъ лякъ. . .
И много, много спомня въ нощний мракъ
Мечти, тжги, названья. . .

—

И плаче тя. . . И твоятъ шумъ тогасъ
Плачъ непрѣкъснатъ бива,
И сладко й е, че въ тоя тежъкъ часъ,
Поне една душа ѝ се откликва съ гласъ—
Дѣли скръбьта ѝ жива.

XIII.

Заровихъ ги, кумиритѣ, безъ врява,
Безъ жаль ги закопахъ!
На Музи, на Любовь, Свобода, Слава —
Азъ тжжний гробъ видяхъ.

Заровихъ ги кумиритѣ свѣтливи —
Кат' всяка суета. . . .
Видѣхъ ги мръсни, пусти, ил' лъжливи, —
Видѣхъ имъ азъ смрьтьта. . .

И въвъ душата ми — сега пустиня. . .
Природо, ти, една
Остаяшъ ми кумиръ, олтаръ, светиня —
Въ живота — свѣтлина.

Една ме ти плѣнишъ, очаровавашъ,
Въвъ тебъ се не лъгàхъ:
Ти въ себе всичко скжпо съвмѣщавашъ,
Каквото закопахъ. . . .

(Слѣдва).

www.libtool.com.cn

ХРИСТО БОТЕВЪ.

Критическа студия. *)

V.

Вътрѣшното съдържание на Ботевитѣ пѣсни, въ които се е изразило главното мировъзрѣние на поета, не е нито сложно, нито многостранно; господствующиятъ мотивъ току-рѣчи въ всичкитѣ е единъ; за това и трудътъ на критикътъ, който иска да улови нравственната физиономия на Ботева, да ни обрисува Ботева-гражданина — ние не казваме — Ботева-человѣка, — е твърдѣ лесенъ. Беззавѣтна любовь къмъ свободата, подплатена съ безгранична ненависть къмъ тиранитѣ — ето главниятъ елементъ на поезията му. Това горещо свободолюбиво чувство заглушава проявлението на всичкитѣ други чувства въ душата му, то дава пища на вдъхновението му, резонъ на пѣснитѣ му, животъ на мислитѣ му. Въ това отношение, Ботевъ, както и Каравеловъ, както и Раковски, е всецѣло синъ на своето врѣме, цѣлъ е погълнатъ отъ интереситѣ му; личнитѣ, человѣческитѣ чувства, въ които се изразява интимний животъ на душата, крияТъ се прѣдъ гражданина и патриота. Както въ произведенията на пьрвитѣ двама, така и въ Ботевитѣ — идеята за отечеството и свободата захващатъ сичкото мѣсто, и той, както и тѣ, е трѣбвало да се върти изъ сжщи омагьосанъ миръ, да не пристжпи извънъ неговитѣ граници, подъ страхъ да не бжде разбранъ, или да бжде смѣшенъ. Това явление е естествено, то е охарактеризувало литературитѣ и на други народи, които сж минали прѣзъ подобна фаза, които сж прѣкарали такава епоха на силни патриотически въждѣления и копнѣяния за свободенъ животъ. Тѣхнитѣ литератури, като сж биле главни прѣводници и разсаднитѣ на националната мисъль сж запазили своятъ оригиналенъ, своеобразенъ печатъ, както и извѣстна тѣснота на мировъзрѣнията, извѣстна ограниченость на кржгозора, въ който се е движила общественната мисъль на епохата имъ. Особенно тая окраска пази поезията имъ. У чехитѣ Колларъ, та даже и сегашнитѣ поети, у сърбитѣ Радишевичъ, у гърцитѣ Цуцу, у насъ всичкитѣ поети, пишущи извънъ границитѣ на Турция, свидѣтелствуватъ за това. По тоя начинъ поезията, като става могущественъ инструментъ за изражение и въсплеменяване чувствата на народа, въ които се поглъщатъ и потъватъ всичкитѣ лични и субективни чувства на поета, става нѣкакъ си безлична. Земете, напр. Раковски, Каравеловъ, Ботевъ, сжщо и другитѣ емиграционни поети

*) Продължение отъ кн. 7 и 8.

наши. Въ всѣки тѣхенъ стихъ царува и се чуе патриотическа нота, или революционна, или пъкъ песемистическа, (както у Каравелова), която е сродна съ първитѣ. По тѣхнитѣ пѣсни ще узнаете патриота, но нѣма да видите *человѣка*, колкото и да човъркате. За да уловитѣ тѣхнитѣ индивидуално-человѣчески физиономии трѣбва да четете живота имъ, а не пѣснитѣ имъ. Въ тѣхъ тѣ сж жреци и пророци, но не обикновенни смъртни сжщества съ собственъ сърдеченъ животъ, съ афекти, слабости, страдания и пр. Така, отъ биографията на Ботева видимъ, че той е страстно любилъ величественната природа на България, ималъ е силни сърдечни привързанности, радости и страдания, испиталъ е свирѣпи борби съ живота, ималъ е богато жизненно съдържание — но никждѣ той не изнася на показъ прѣдъ нашитѣ очи своятъ *вжтрѣшенъ* животъ. Въздишалъ е и той, обичалъ е, любилъ е, както сѣки отъ насъ, познавалъ е горчивитѣ разочарования, които пасѣватъ жизненнията ни пжть, падалъ е и ставалъ е, ималъ е страшни душевни борби, които никому не е повѣрилъ, но това всичко за насъ е остало тайна. Поетътъ се е погълналъ въ патриота, чувството въ идеала. Това, като обяснява еднообразието въ темитѣ на патриотическата поезия, ще ни обясни и факта защо съ течението на врѣмето, при постоянното измѣнение на условията на живота ни, на вкусоветѣ ни, при разширочаването хоризонта на нашитѣ потрѣбности и обществени идеали, тя, патриотическата поезия, въобще, като запазва винаги своята цѣнность и историческо значение, губи отъ своя жизненъ интересъ за новитѣ поколения и не може да бжде откликъ освѣнь сѐ на по-тѣсенъ и по-тѣсенъ кржгъ отъ обществото. Мицкевичъ не би живѣлъ вѣчно, — не въ историята — а въ сърдцата на поляцитѣ, ако да се бѣше ограничилъ да остане само полски поетъ-патриотъ, и не бѣше ни оставилъ оние раскошни китки отъ поезия, накъсани и набрани отъ дъното на неговото страдално и любвеобилно сърдце. Защото человѣкъ, колкото и да люби отечеството си, не може всякога да мисли и чувствова прѣзъ ума и прѣзъ душата на патриота. Има области въ нашата душа, има кжтчета въ нашето сърдце, до които не могжтъ да пристигнатъ никакви отзиви отъ политико-националнитѣ интереси и идеали, или ако стигнатъ тамъ — тѣ се раздаватъ нѣкакъ-си фалшиво и остаятъ непонятни и безслѣдни. Патриотическата поезия, прочее, носи печатътъ на врѣменность. Откликъ на идеалитѣ и страститѣ на извѣстна епоха отъ живота на единъ народъ, тя пази своето животрепещуще обаяние само прѣзъ траянето на казаната епоха. Чувството, което я поражда е наистинна честно и възвишенно, но то не е общечеловѣческо, и не е вѣченъ елементъ на поезията. У насъ отдавна вече „Горския Пжтникъ“ на Раковски е забравенъ и има само археологическа цѣнность; не четжтъ се вече и Караведовитѣ повѣсти, съ своята патриотическа тенденция, както и цѣлата емиграционна литература. Патриотическитѣ пѣсни, що сж растепервали сичкитѣ фибри на нашата душа, днесь пѣкжтъ само солдатитѣ. Въпросътъ стои малко друго яче, колкото за Ботева: и духътъ на поезията

му, и силата на таланта му, и обстоятелствата на живота му сж го поставили въ привилегировано положение. Ние ще говоримъ тутакси за това.

www.libtool.com.cn

VI.

Съ малко псключения всичкитѣ стихотворения Ботеви носатъ своболюбиво-революционенъ характеръ. Идеята, която се прокарва въ тѣхъ, е сжщата която е ржководила Ботева на всяка стжпка прѣзъ тревожний му животъ: умразата и борба противъ „човѣшкитѣ душмани“. Тая идея, това чувство, той го е исказалъ въ три разни форми, въ три разни категории стихотворения, сродни по между си, именно, въ формата на хайдушки, на бунтовнишки — и на социалисто-анархически пѣсни. Въ всичкитѣ диша сжщия протестъ противъ угнетителитѣ на роба, само, че тоя протестъ отива до по-тѣсни, или по-широки граници. Въ тие три групи стихотворения, Ботевъ, като излазя на сякждѣ оригиналенъ и искренъ, не на всякждѣ излазя еднакво симпатиченъ за насъ.

Първата категория пѣсни — именно: *Хайдути, На ирощаване, Пристанала, Зададе се облакъ тменъ,* въплощаватъ горнето основно чувство на поезията му, въ образътъ на балканския хайдутинъ. Забѣлѣжително е колко тоя образъ е любимъ и галенъ на поета; виждашъ, че за него хайдутинътъ е идеалъ, къмъ който той се стреми съ сичката си душа и сърдце. Както Раковски, той постоянно говори съ възторгъ за балканския хайдутинъ. Само въ него вижда той образеца на свободний человѣкъ въ България, а сжщо и единственъ мститель на турскитѣ звѣрства. Чудна бодрость и сила вѣе въ пѣснята му, колчемъ тя се косне до тоя сюжетъ. Хайдутинътъ, чието име се облагороди въ нашитѣ умове, като пръвъ изразитель на българския въорженъ протестъ, като прѣдтеча на бунтовника, е на всякждѣ идеализиранъ отъ Ботева; въпрѣки общия прѣдразсждъкъ, той уважава хайдутина; сичкитѣ му тъмни и несимпатични качества, логически съпрежени съ сжществуването на разбойника, исчезватъ прѣдъ очитѣ на пламенний пѣвецъ и хайдутинътъ испъква прѣдъ него въ нѣкакъвъ рицарски ореолъ. Поетическото вджхновение винаги го придружава когато той заговори за хайдутина. За „Чавдаръ войвода“ ли ни пѣе подъ кавала на неизвѣстния дѣдо, за „Стояна“ ли ни расправя какъ побѣгнала въ гората при либето си Дойчина-хайдутина, стареца-орачъ ли слуша, който му разказва какъ загинали деветьтѣ му сина-хайдути въ планинитѣ, Ботевъ е цѣлъ лиризмъ. Като гледа человѣкъ страшното увлѣчене негово отъ тие „горски пилета“ дохажда до заключение, че Ботевъ ако не би умрѣлъ бунтовникъ, щеше да умре хайдутинъ въ Стара-Планина. Незнаемъ у кого да приписнаемъ повече екстазъ, повече ентузиазмъ за балканскитѣ хайдути: у Раковски ли или у Ботева? И за двамата тайнственний образъ на хайдутина служи за вджхновляюща тема, той дава първата пища на тѣхнитѣ лири и тѣхнитѣ най-първи звукове сж посветени на волнитѣ юнаци въ Стара-Планина. Ако Раковски стои далечъ, много далечъ отъ Ботева по

хайдушкитѣ си пѣсни, искуственни, присилени и съвсѣмъ непоетични, тотой бѣ по-щастливъ отъ него: самъ става хайдутинъ и лично испита гордото чувство на волния юнашки животъ въ планинскитѣ пущинаци. Впрочемъ, освѣнъ нееднаквата сполука съ която сж пѣли двамата барди на хайдутството, сжществува и една друга разлика между тѣхъ. Тая разница състои въ гледнитѣ имъ точки на българския хайдутинъ, на неговото значение, на неговата мисия. Раковски го въспѣва просто, като мститель, като народенъ герой, който се явява защитникъ на безпомощнитѣ си братя и страшило за господаритѣ имъ, *невѣрнитѣ агаряни;* Ботевиятъ хайдутинъ се отстранява въ планинитѣ, не само за да води кървава война съ турцитѣ, но да бѫде и бичъ за самитѣ лоши българи. . . . . Така, Чавдаръ войвода

. . . Страшенъ бѣше хайдутинъ
За *чорбаджии* и турци.

Ботевиятъ хайдутинъ питае еднаква ненависть, къмъ турския потисникъ и къмъ българския изѣдникъ; даже първиятъ по-рѣдко дохожда подъ перото му, когато за вториятъ той пази ужасна умраза и прѣзрѣние. Сжщий Чавдаръ говори:

„Що ма си, майко, продала,
На чуждо село аргатинъ:
Овци и кози да пасж,
Да ми се смѣятъ хората
И да ми думатъ въ очитѣ:
Да имамъ баща войвода
Надъ толкозъ мина дружина,
Три кази да е наплашилъ,
Да владѣй Стара-Планина —
А азъ при *вуйча* да сѣдж —
При тозъ *сюрмашки изѣдникъ*
Копелето му да бавж. . . .
Проклетъ да е, вуйка ми.“

Въ противность на Раковски, който вижда само двама непріятели на български народъ — фенерското духовенство и турския потисникъ,

Турчинъ врагъ всеазлодѣй
Горко тебе озлобилъ,
Гръкъ-духовникъ-чародѣй,
Съ татулъ те напоилъ. . . . .

(Горски пжтникъ).

Ботевъ вижда и други непріятели на български народъ въ лицето на чорбаджиитѣ и „сиромашкитѣ изѣдници“ и ги посочва, като жертва на своитѣ хайдути:

Добро му добро да прави,
Лошия съ ножа по глава. . . .

По-послѣ, въ своитѣ специално-бунтовнически пѣсни, а особенно, въ социалисто-анархическитѣ, Ботевъ, тръгналъ отъ тая негативна точка, и подъ влиянието на убѣжденія, за които бѣгомъ по-напрѣдъ споменахме *),

*) Виждъ книжка 7 и 8 на „Денница“.

разширочава границата на своята умраза и не се задоволява вече да вижда само въ турчина и въ българския чорбаджия душманитѣ на народа.

Въ Механата, напримѣръ, той въ горчива тъга иска да пие, за да забрави

Тезъ, що залъка наѣденъ (на народа)
Грабатъ съ благороденъ начинъ. . .

Граби *подълъ чорбаджия,*
За злато *търговецъ жаденъ*
И *поиъ съ божа литургия!*

Тука вече се чувствоватъ нотитѣ на онне прѣкалени отрицателни мотиви, които ни пѣе другадѣ неговата лира, *(Борба* и *Молитва)*.

Втората категория пѣсни: бунтовнишкитѣ и вдъхнатитѣ му отъ хъшовския животъ дишатъ пакъ съ сжщото искренно и беззавѣтно чувство и любовь къмъ свободата народна. Но въ отличие отъ първитѣ, надъхани отъ нѣкаква балканска свобода и свѣжества, и съ епическа ясность и простота, тие носатъ мраченъ печатъ; злость, досада, горка скрѣбь, по нѣкждѣ отчаянни въздишки — излазятъ изъ тие пѣсни.

Тежко, тежко, вино дайте!
Пиянъ дано азъ забравж
Туй що глупци, вий не знайте
Позоръ ли е или слава.

Въ механата, Къмъ брата си, До моето първо либе и пр. — всичкитѣ оставятъ нѣкаква безпросвѣтна, тежка тъга въ душата си. Въ тѣхъ се чуватъ воплитѣ на патриота, на скитника, на страдалеца, на неотпадналий прѣдъ общата апатия борецъ. Той не сдържа умразата си, той не поглъща проклятията си противъ „неразбранитѣ глупци“ които остаятъ нѣми и безотвѣтни „на гласъ искренъ, благороденъ“, „на плачъ народенъ“. Единчкото стихотворение, което се дѣли отъ тая мрачна група по величавата ясность на скрѣбното чувство е *Хаджи Димитъръ*.

Третята група стихотворения сж онне, които носатъ чисто общечеловѣчески, или по-право социаленъ характеръ. Важна часть отъ поетическия си престижъ Ботевъ тѣмъ дължи. Въ тѣхъ той съ тонътъ на единъ пророкъ хвърля прѣдъ български народъ *нови идеи*, ново слово; той раздира обвивката си на „народенъ“ поетъ, и испъква прѣдъ насъ въ видъ на интернационаленъ пророкъ, който ратува за свободата на всичкитѣ народи; той вече не се задоволява да води борба съ турцитѣ и съ чорбаджиитѣ — той я обявява на царетѣ, и на папитѣ, и на патриарситѣ, и на Бога, и на религията, и на всичкитѣ вѣковни традиции, той забива топоръ си въ стълповетѣ, на които стои человѣческото общество, и на конецъ, той заедно съ парижскитѣ комунари, заглушава ни съ тоя страховитъ викъ: „хлѣбъ или свинецъ!“

Всичкитѣ тие нови и крайни идеи, признаваме го, криятъ въ основата си истина, има нѣщо великодушно въ тие дръзки позиви за борба съ свѣтовното зло, съ вѣковѣчната кривда, която царува и е царувала

www.nbkod.com.cn

въ свѣта. Една неразвалена, особенно, когато е млада, душа, не може да се не откликне съ чувство на подобни звукове, въ които трептятъ ноти отъ любовь къмъ страждущето человѣчество. Всѣки здравъ и развитъ умъ, който мисли и наблюдава, не може да не съгледа массата несправди, въ нашето общество; не може да си не задава на всяка стѫпка въпроситѣ: защо? че какъ тъй? и да не желае да види въстържествованието на правдината и на всеобщето благо. Повече отъ всички насъ, може-би, Ботевъ е билъ поставенъ въ оние изключителни обстоятелсува, изъ който най-зорко и най-добрѣ се виждатъ и испитватъ неравенството, несправедливостьта, експлоатацията на силний възъ слабий, които вирѣятъ подъ сѣнката на законитѣ, въ нашето врѣме. Прѣди него, Любенъ Каравеловъ вече прокарваше въ свонтѣ писания социало-демократически идеи, но тактично, прѣдпазливо; послѣ, той си туряше една граница, отъ която не пристѫпаше нататъкъ. Ботевъ смѣло мина тая граница и влѣзе въ една арена пълна съ търсавища, трапове и непзвѣстность. Той се опълчи противъ злото съ сичката страстность на своята буйна душа. Той отважно хвърля ржкавица на обществото, той отива на проломъ. Злото е всемогущо, всемирно, непобѣдимо — толкосъ по-добрѣ — той му обявява отчаяна борба. Отчаяната борба заповѣда отчаяни срѣдства. И Ботевъ се не колебае. Той ги намира готови. Складътъ е прѣдъ него. Тѣ сж *Разрушението*. Разрушението е лѣкътъ противъ злото. И той ни пѣе:

Ще викнемъ *ние*: „хлѣбъ или свинецъ!“

Чувате ли вие въ тоя кликъ страшната закана на отчаяното человѣчестви? Не дѫха ли тя на миризмата на петролеятъ, съ който комунаритѣ заливатъ Тюйлеритѣ и Парижската библиотека? Не схващате ли въ тие думи малко трясъкътъ на бомбата на русския нихилистъ?

VII.

Въ *Моята молитва* Ботевъ, като се възнася до една голѣма висота въ сферата на напрѣдничавитѣ и хуманни идеи, прави сѫщеврѣменно единъ ужасенъ и скърбенъ спускъ въ „баналното“ безбожничество. Това пѫчене съ невѣрие би ни поне поразило, като новость, ако да не бѣше прѣзъ тоя вѣкъ, на хиляди начини повтаряно прѣди Ботева, отъ всичкитѣ радикални и апархически лагери, отъ всичкитѣ модни libre-penseur'я. Но чини ни се, че на никой културенъ язикъ такова дебелашко и *ненужно* богохулство, не е било написвано, нито четено безъ скрюпюли отъ такава масса млади читатели! Ботевъ въ тая си „молитва“ безъ никакво историческо оправдание и безъ *никаква нужда*, плюе на всичкитѣ симпатии, традиции, вѣрвания на обществото, на народа, отъ който е той, — защото той пише на български и за българитѣ, —

О, мой Боже, правий Боже! . .
Не ти, комуто се кланятъ
Калугере и попове,
И комуто свѣщи палятъ
Православнитѣ скотове.

„Православнитѣ скотове“ сж бащитѣ му, братята му, майка му, цѣлиятъ му страдалчески народъ, комуто тоя *православенъ Богъ* е помогналъ да запази националната си личность прѣзъ петь вѣка чудовищно робство, египетско робство, и къмъ когото той вика за помощь. Мислилъ ли е Ботевъ за това нѣкой пжть? Навѣрно, не. Ботевъ е ималъ твърдѣ прѣвратно попятие за ролята на религията у насъ, и специално за значението на черковний въпросъ. Както Каравеловъ, и той, подъ влиянието на антирелигиозни вѣяния, съ които се е срѣщалъ въ чужбина, не е можалъ достатъчно да разбере политическата миссия на черквата въ нашата историческа сждба, както и гигантската борба на народа за духовна независимость, борба възродителна, борба, която го-кали и приготви за слѣдующата — кървавата. Въстържествованието на българската правда, постигането гонимата цѣль — самостоятелна народна черква го очудва неприятно. Устройството на национална Екзархия, крайното изражение на тая трийсетгодишна война го възмущава. Въ единъ членъ на „Дума“ той като говори за рѣшението ни въпроса, казва слѣдующето:

Рѣши се въпросътъ, но наший политический тиранъ не бѣше толкова глупавъ за да не разбира, че съ духовенството той изгубва орждията на властьта си, шпионитѣ и заслѣпителитѣ на народа съ страхътъ кжмъ Бога и почетьта къмъ царя, кои едното олицетворяватъ съ себе си, другото съ самия тиранинъ. Видѣ туй турското правителство и употрѣби слѣпиятъ си вандализмъ (?) за да задржи тая добрина за подданницитѣ ви. Въпросътъ зе друго направление, влѣзе въ нова фаза: обърна се отъ въпросъ за освобождение отъ една власть, на въпросъ, да се замѣни тая власть.

И ето защо и по какви мотиви се основала българската Екзархия! Турското правителство създало българска Екзархия не защото това е искалъ народътъ и защото това е било нуждно, а за да има готови орждия, шпиони и заслѣпители на подданницитѣ си! Человѣкъ не може да повѣрва, че това го е писалъ единъ българинъ на 1871 година!

Но по-нататъчко Ботевъ ни поразява съ още по-голѣмо неразбиране и враждебно отношение къмъ освободената черква.

И наистина, какво ново и полезно ще внесе въ живота народенъ туй ново духовенство? Съ какво ще улесни то напрѣдъкътъ на тези неразвити още сили? Съ какво ще облегчи сждбата на поробения народъ? Видѣхме и прѣдставляваме си вече: кжрджалии съ Златоустови проповѣди(!) затжпителни семинарии, раскошно младо духовенство (sic), гласни всенародни лжжи и всичко, що е могло да даде кое да било духовенство вредомъ и и сѣкога послѣ епохата на христианството. Въпросътъ се рѣши само за духовенството, а за народа ще се рѣши само когато той остане безъ духовенство!

Би било банално да станемъ да доказваме противното на онова, което Ботевъ утвърдява. Прѣдъ насъ стана историята на нашето възрождение и тя най-краснорѣчиво говори за ролята на нашата народна черкова, която е тогава още велико значение имала, а и днесь го има за оние наши братя, които остаятъ въ границитѣ на турската империя. Но Ботевъ

е мижалъ прѣдъ историята, той съ упорството на единъ *новопросвѣщенъ* въ нѣкое учение или ересъ, е отричалъ, противъ всичката очевидность, онова, което и за слѣпитѣ е било явно.

www.libtol.com.ua

И съ какво може да се обясни тая непримирима и неоправдаема ненависть противъ българското духовенство, това жестоко приписване най-унизителни мисии на черквата, това абсолютно отричане нейно въ едно врѣме, когато тя още бѣше благодѣтеленъ факторъ въ нашата история? И, когато четешъ въ Ботевитѣ стихотворения слѣдующитѣ апострофи:

И на обществен(ий) тоя мжчитель
И *попъ и черква съ вѣра слугуватъ*. . . .

Кой те въ тазъ рабска люлка люлѣе?
Този ли, що толкозъ годинъ ти пѣе:
„Тжрпи и ще си спасишъ душата?“ . . .

Прѣдателъ вѣренъ и живъ прѣдвѣстникъ
На нови тѣла за сирожаси. . . .

Жертви ли иска? иска овчарътъ
Гладното гърло, *попътъ цвени*, . . .
И хвалатъ съ *попътъ Бога и цирътъ*. . . .

Граби (народа) подълъ чорбаджия,
За злато търговецъ гладенъ,
И попъ съ божа литургия. . . .

като четешъ, казваме, тие нападки на български попъ, който се туря на единъ редъ съ народнитѣ тирани и изедници, пó ти иде да повѣрвашъ, че той говори за друго нѣкое духовенство, а не за нашето, което еднакво съ народа влачеше тежкия си крьстъ. Може нѣкои да ми възразжтъ, че Ботевъ дѣйствително се е запозналъ съ подобно ниско свещенство въ самата България и отъ тамъ е изнесълъ това прѣзрително мнѣние за него? Както е извѣстно, Ботевъ е живѣлъ само въ Калоферъ, родното си мѣсто, и само тамъ е можалъ да направи такива мрачни наблюдения. Пишущий тие редове е живѣлъ почти едноврѣменно съ Ботева, въ сжщий Калоферъ и познава добрѣ тогавашнитѣ Калоферски свещенници. Тѣ бѣхж хорица прости, добродушни; сжществованието си поддържахж не чрѣзъ грабежъ заедно съ турчина и съ чорбаджия, а чрѣзъ единъ видъ скудно подаяние, почти милостиня, която отпущаше православното паство; тѣ ходяхж кирливи, вѣхти, бѣлитѣ конци на окжрпенитѣ имъ раса се озъбвахж на рамената; не държахж никога проповѣди, било да спасяватъ душитѣ на стадото, било да подкрѣпятъ властьта на султана, когото псуваxж и тѣ заедно съ „православнитѣ скотове“ и неоставяхж нищо здраво въ харема му; при това, веселъ народъ бѣхж тие добри попчета, знаяхж дѣ бѣше най-хубавото вино и ракия, ставахж единъ видъ обществени шутници, и често — членове на комитетитѣ. Ето какви бѣхж калоферскитѣ и българскитѣ попове тогава! Въ своето атеистическо иступление, Ботевъ, напротивъ, би трѣбвало да се отнесе съчувственно къмъ тѣхъ, като неволни съдѣйци въ обезхристианяването и изневѣряването на българитѣ. Находящи се така ниско

поставени материално и нравственно, лишени отъ всякакъвъ престижъ, българскитѣ попове вмѣсто да укрѣпятъ религиознитѣ чувства въ народа, вмѣсто да подигнатъ прѣдъ него авторитетътъ на черквата, убиваха и едното и другото; тѣ подържаха само външната, обредовата страна на православието, и то, като на шега, а нравственитѣ идеали, — добри или лоши биле тѣ — на християнството, нѣмаха дълбокъ коренъ, ни въ тѣхъ, ни въ паството имъ. Грубий, нѐ съзнателний, религиозенъ индиферентизмъ, съ който се отличава български народъ между сичкитѣ други на въстокъ, тая хладина къмъ вѣрата, не длъжи ли се главно на това невѣжество и материална и умствена изпадналость на бѣлото му духовенство? То и днесь е въ такова незавидно състояние, ако не и въ още нѐ-лошо... При всичко това, то, на онова врѣме, бѣше една полезна историческа сила, въ смисълъ на съхранението нашата народна личность и единство, и, ако то не ни даде никакви Богословци и Златоустовци, то ни надари съ много добри патриоти и съ нѣколко герои.

(Може-би поетътъ неволно да е мислилъ за поповетѣ въ Русия, които дѣйствително стоятъ на висотата си, като охранители на религията и господарството — и за това сж опасни за неговото учение; може-би да му сж се мержелѣяли въ ума католическитѣ попове въ врѣмената на инквизицията, или въ наше врѣме — поповетѣ на легитимизмътъ въ Франция, или оние на донъ-Карлоса, претендентътъ испански... Въ всѣки случай той е побъркалъ адреса си.)

Видимъ тукъ, че Ботевъ не е гледалъ прѣзъ своитѣ очи, а прѣзъ очитѣ на четенитѣ книжки въ странство; тукъ вече имаме прѣдъ себе си не българскиятъ, нашиятъ, истинскиятъ Ботевъ, а „книжниятъ“ Ботевъ, който мисли съ чуждъ умъ и мѣри съ чуждъ аршинъ. (Само въ тая точка Ботевъ не е разбралъ епохата си и е махалъ да сѣче въздуха. Той е ималъ право да бѫде и социалистъ и анархистъ и комунистъ, но е билъ длъженъ, както е билъ, прѣди всичко, патриотъ. Той е билъ много въ едно врѣме. Той не е можалъ да съгласи принципитѣ на разнитѣ отрицателни учения съ религиозний принципъ, който е една отъ главнитѣ основи на националнизмътъ, и се е забъркалъ и е дошълъ въ пагло противорѣчие съ себе си, съ историята.)

Всичко това, което казахме нó-горѣ, както е явно, не е една защита на черквата у насъ и на служителитѣ ѝ, а едно желание да докажемъ, че Ботевъ е ималъ лъжливъ погледъ на тѣхното влияние у насъ и че се е заблуждавалъ дълбоко.

Още нó-малко намѣрение имаме тука да защищаваме християнската религия, изобщо; това не е нито по силитѣ ни, нито му е мѣстото тука. Ще кажемъ само, че Богътъ, който Ботевъ подиграва и нарича „Богъ на калугери и попове, на царе, и на глупци и пр.“ е сѫщиятъ Богъ, чини ни се, който е и на цѣлото остало просвѣтено человѣчество, Богътъ, който биде распнатъ на кръста, който проповѣдваше милостьта, любовьта, истината, който дойде на земята не за силнитѣ, а за малкитѣ и слабитѣ; тоя сѫщий Богъ, който бѣ казалъ велики принципи, които ще живѣятъ съ вѣковетѣ,

той, дѣто бѣше казалъ: *Обичайте се единъ други; Обичай ближния си, като самого себе си; Миръ вамъ!; Ако имашъ двѣ ризи отдай едната на сиромасить* и пр. . . Ако тоя Богъ биде експлоатиранъ отъ силнитѣ на земята, то не той бѣше виновать, а человѣческата подлость и невѣжество. Колкото за „Богътъ на разума“ къмъ когото се обръща Ботевъ и който прѣпоржчва на български народъ, спрѣчь Богътъ на студений материализмъ, и който, мимоходомъ да кажемъ, е доста старо нѣщо на западъ и обезмоденъ вече, (още въ края на миналий вѣкъ френската революция като бутна олтаритѣ на христианството, обоготвори „божеството на разума“ на което култътъ трая день до пладнѣ), любопитно е да узнаемъ по-добрѣ принципитѣ и атрибутитѣ на тоя Богъ „защитникъ на робитѣ, комуто ще празднуватъ деньтъ скоро народитѣ.“ Тие думи сж тъмни и ние пакъ не можемъ да видимъ характерътъ и сжщностьта на тоя Богъ. Дали той е въплощение на принципа на науката, на свѣтлината, чрѣзъ които ще се избави человѣчеството отъ страданията? Но ние не видимъ никждѣ Ботевъ да проповѣдва свѣтлина, знание, като могущественни фактори въ человѣческото освобождение отъ злото. Той не вѣрва въ еволюцията, чрѣзъ която се постигнахъ чудеса въ XIX вѣкъ, той иска революция. Или тоя „богъ на разума“ който се намира въ „сърдцето и душата“ на поета, ще е сжщиятъ оня, който удобряваше трошеното на каситѣ, като справедливость, и кражбитѣ, като подвигъ, и който му нашъпва стихътъ: „Ще викнемъ ние хлѣбъ или свинецъ“? Дали е той богътъ, комуто поетътъ прѣдвижда на скоро въцаряването, — на какво основание, неизвѣстно — богътъ на сблъсъкътъ на двѣ груби сили, богътъ на кръвьта, на разоренията, на ужаснитѣ человѣчески бѣдствия? Очевидно, него разбира Ботевъ и него проси на помощь въ борбата. Но това не е „Богъ на разума,“ а Ваалъ — гладенъ за човѣшки жертвоприношения! Както щете, тоя Богъ е звѣровитъ, мръсенъ и отвратителенъ, като главата на Медуза, и азъ по-прѣдпочитамъ, безпрѣдѣлно по-сбожавамъ распетиятъ Богъ, който пръвъ произнесе въ свѣта сладкитѣ думи за помирение, за братство и за емансипация на человѣка!“)

VIII.

За честьта на Ботева, трѣбва да кажемъ, че той самъ не е ни свирѣпъ, ни кръвожаденъ, неговата природа е била мека и богътъ на „свинецътъ,“ не е живѣлъ въ неговото добро сърдце, а въ стиховетѣ му и въ вѣстникарскитѣ му статии. Ратоборенъ, непримиримъ, безпощаденъ, додѣто умътъ му се скита изъ неяснитѣ области на теорията, Ботевъ изведнажъ налаля другъ, щомъ се косва до почвата на живата дѣйствителность, щомъ отъ фразата минува на дѣло. Всеразрушающиятъ комунаръ въ Ромжния, става милостивъ человѣкъ, человѣколюбивъ и снисходителенъ бунтовникъ въ България. Той става такъвъ какъвто го е направила природата: добрякъ, рицарь и поетъ. Чавдаръ

. . . Страшенъ бѣше хайдутинъ
За *чорбаджии* и турци,

www.libtool.com.cn

пѣеше ни той прѣди, а когато въ Козлодуй улови скритий въ единъ долапъ селский чорбаджия „изедникъ надъ изѣдницитѣ“ *), отъ когото го просили да отърве селото, Ботевъ „дигналъ ржка да го убие, но послѣ махналъ и казалъ: „— На дяволитѣ! Не сме дошле да убиваме хора изъ долапитѣ!“ И чорбаджията останалъ непокжтнатъ... Когато минували по-нататъкъ нощемъ прѣзъ село Борованъ, на което жителитѣ сички се затворили и искрили изъ дупкитѣ, вмѣсто да посрѣщнатъ уморената чета и да се присъединжтъ къмъ нея, както биле обѣщали по-напрѣдъ, и дружината му прѣдложила за наказание да подпалатъ селото, той казалъ: „— Зорлянъ гюзелликъ олмасъ“ и напустналъ селото. Истина, и въ двата случая той ималъ работа съ съотечественици, а не съ враговетѣ, които сж биле цѣлта на борбата му. Но природната мекость на героя още повече се иллюстрира отъ слѣдующия случай: въ гората оттатъкъ Борованъ уловили единъ черкезинъ, като обиралъ единъ български керванъ. Какво мислите че направя Ботевъ съ тоя разбойникъ? Задоволилъ се да му удари нѣколко юмруци и го отпустналъ на воля. „— Господъ го убилъ! Нимá сме главорѣзи да убиваме отдѣлни хора по пжтищата? Това е унижение за нашето знаме“ казалъ той, когато черкезинътъ хвърчалъ като стрѣла къмъ селото си, за да обади и да дигне потеря...

Тая мекота и благородство въ характера на Ботева, която въ данний случай е една слабость, е чърта присжща Ботеву и искарва прѣдъ насъ съвсѣмъ въ друга свѣтлина тоя рицарски образъ на борецъ-идеалистъ, който има отвращение отъ кръвопролитието. Ако чрѣзъ това войводата излаза лошъ, то човѣкътъ излаза по-добръ. Биографътъ му, впрочемъ, тука не може да се одържи да не направи слѣдующето меланхолическо размишление: „Человѣколюбието и бунтовничеството сж идеални работи, но да ги четешъ по бѣлата книга, а не и да ги практикувашъ въ Борованската кория!“ И при расказването и на по-горнитѣ два случая, З. Стояновъ се спира пакъ на нѣкои размишления, доста прави, извикани отъ тая чърта на героя му. „Това милосердие (къмъ Бороваичане), казва биографътъ, ние никакъ нѣма да простимъ на Ботева въ качеството му на революционеръ и въобще на разрушитель. Той не разбиралъ истинското значение на единъ истински революционеръ, той билъ огненъ и горещъ теоретически въ колонитѣ на вѣстницитѣ. Въ това отношение той е генералъ, неподражаемъ, а долу на земята между хората, въ дѣйствителностьта, въ Борованъ, той е солдатинъ...“ По поводъ на това, че Ботевъ е рѣшавалъ нѣщо, слѣдъ като е земалъ мнѣнието на момчетата. З. Стояновъ казва: „Той не застаналъ на войводска почва, не станал диктаторъ въ най-силна смисъль на тая дума, водилъ се е по вишегласъ и свободно мнѣние, парламентарно, така да се каже. Сѣки ще да разбере колко е била погрѣшна почвата. Вишегласието, свободна сѣкия воля, филантропия и прочее още принципи, можатъ да се съблюдават само тогава, когато се пише уводна статия за вѣстникътъ!“

*) Виждъ *Христо Ботевъ*, стр. 400.

Ние цитирахме изцѣло тие редове, едно защото тѣ подтвърждаватъ нашитѣ думи за благата и человѣколюбива душа на Ботева, а друго, защото ни раскриватъ душата на биографътъ му, тоже важенъ дѣятель, и неговитѣ политически принципи, истина не до тамъ високи, но въ всѣки случай твърдѣ полезни, и характерни за това, че сж общи и на другитѣ ни политически дѣятели.

www.libtool.com.cn

IX.

Попрострѣхме се малко върху Ботевитѣ заблуждения, защото тѣ и днесъ иматъ още екъ у насъ. Макаръ, че той ги искупи, бихме казали, опроверга́, чрѣзъ славната си смъртъ за свободата на своя народъ, но тѣ останахж живи въ пѣснитѣ му, и подъ сѣпката на благороднитѣ чувства и идеи, исказани въ тѣхъ, тѣ правятъ своята пропагандица изъ незрѣлитѣ и несамостоятелни умове у насъ. Защото, уви, плѣвелитѣ всякога по́-лесно се хващатъ въ дѣвственната почва отъ добритѣ растения. Ботевитѣ малки заблуждения трѣбваше да бждатъ забравени прѣдъ геройската му смрътъ, чрѣзъ която ни завѣща́ безсмъртенъ примѣръ на самопожертвований за отечеството. И ние всички, нашитѣ сърдца и нашитѣ души, искаме да разбираме, че Богевъ въ мжжественнитѣ стихове:

Подкрѣпи и менъ ржката,
Та кога въстане роба
Въ редоветѣ на борбата
Да си найдж и азъ гроба,

се обръща не къмъ Богътъ на разума — свинеца — какъвто се прозира въ неговитѣ писания, а къмъ нашиятъ, християнския Богъ, Богътъ на любовьта, който самъ се принесе жертва за человѣка.

Втората половина отъ Ботевата „Молитва“ или по́-добрѣ, послѣднитѣ четире куплета, сж високи, благородни и человѣчески, но прѣднитѣ — съ своя цинизмъ внушаватъ на здравата душа едно противно чувство, прилично на отвращение. Тая първа половина на „Молитвата“ и не е поетическа, тя е само единъ остъръ памфлетъ, сборъ отъ дръзки фрази и епитети, едно риторическо блудкаво повторение на едни и сжщи мисли. Нѣма поезия, дѣто нѣма топлина! И тамъ Ботевъ е искренень, но не е въ истината, за това отъ стиховетѣ му джха нѣкакъвъ фалшъ и болѣзненна раздразнителность на душата. А при това, именно тая първа половина отъ „Молитвата“ се декламира и пѣе у насъ съ възторгъ, безъ никакво намржщване, безъ никакво протестуване на чувството на истината, ако не на естетиката — тѣ и двѣтѣ липсуватъ у насъ. И колко е тжжно, колко е грозно, когато въ врѣме на народни тържества, чуешъ тълпа млади хора, които ревжтъ изъ въздуха тие дебелашки цинизми:

О мой Боже, прави Боже. . .
Не ти, комуто се кланятъ
Калугери и попове
И комуто свѣщи палатъ
Православнитѣ скотове. . .

Ние ги чухме на 1885 година, че се пѣяхж въ Пловдивскитѣ улици тозъ часъ подиръ свършването на божественната служба въ память на Ботевата годишнина, 20 Май.

www.hbtoof.com.cn

И комуто свѣщи палятъ
Православнитѣ скотове. . .

Има нѣщо не само безмисленно, но и подло въ това грубо самооплюване; има нѣшо жестоко въ това тържественно повтаряне на една профанация, която за честьта на Ботева, като поетъ и българинъ, би трѣбвало да се остави въ вѣчна забрава. . .

. . . . . *)

X.

Нашиятъ кратъкъ очеркъ за Ботева — писателя се свърша. Както е забѣлѣжилъ читательтъ, ние се мжчихме безпристрастно да покажемъ на добринитѣ и на кусуритѣ въ талантътъ и въ мировъззрѣнията на Ботева. Ще е забѣлѣжилъ, че ние повече налѣгнахме възъ отрицателнитѣ страни на поета-патриотъ. Това нарочно. Да възнасяме незабравимия нашъ пѣвецъ, да се присъединяваме и ние къмъ гжстий хоръ на безусловнитѣ хвалби, счетохме за излишно: студията ни не би имала ни цѣль, ни оправдание. Името на Ботева си е оздравило безсмъртието и ще се произнася съ гордость въ България, додѣто има България на свѣта. Защото

Тозь, който умре въ бой за свобода,
Той не умира. . . .

особенно, когато е подплатенъ съ единъ даровитъ поетъ.

Но Ботевъ, като дѣятель и като поетъ има у насъ възпитателно значение. Наивнията и довѣрчивиятъ патриотизмъ може да земе за идеалъ, може да посочи за подражание живота му и идеитѣ му, — съ сичкитѣ увлѣчения на първия и заблуждения на вторитѣ. — Може той да не види двойната личность на Ботева, и да го земе за съвършенъ и за недосегаемъ образецъ на човѣкъ и на писатель. Даже това стана и сжществува. Видѣхж се повърхностни наставници на юношеството, които направихж това безъ никакво критическо отношение. Истина, че за да го имахж, трѣбваше да бждатъ освѣтлени отъ критиката. Ние се опитахме въ тоя трудъ, като извадимъ по-релиефно онова, което е добро въ Ботева и достойно за уважението ни, да покажемъ несъвършенствата, или тъмнитѣ петна въ нравственний му образъ. Това въ интереса на истината, на моралното повдигане на новото поколение и на вѣчнитѣ начал на доброто, правдата и красотата.

X.

---

*) Виде пропустнато осталото отъ тая глава, дѣто въ свързка съ прѣдмѣта на студията, третирать се нѣкои съврѣменни обществени явления и въпроси.

Б. Р.

www.libtool.com.cn

СТРАНИЦИ ИЗЪ МОИТѢ „СУЛТАНСКИ ПОЕМИ.“

„Умопродавецътъ.“

La servilité des Arabes était aussi grande que la magnificence des Califes. — V. Duruy,
(Histoire Universelle).

Пакъ облаци . . . пакъ дъждъ! . . За да прѣминемъ часоветѣ,
Ще ви прикажѫ приказчица стара —
По стара и отъ любовьта на Българската Мара
Съсъ Турския Султанъ Мурадъ. . . . Добрѣ я запомнете,
И на дѣцата си я прикажете. . . . . .

Наситенъ на ласкателства, наситенъ на похвали,
На лицемѣрни почести и поклони прѣситенъ,
Абдулрахманъ, — Халивъ въ Исляма пьрвобитенъ,
Еднъжки стапѫлъ любопитенъ
Да посѣти различнитѣ квартали
На столния си градъ
Багдадъ. . . . . .
Рѣшилъ се, — и подпѫтилъ се — прѣдрѣшенъ, безъ другари,
Безъ свита отъ войскари, —
Явилъ се въ многолюднитѣ мегдани и пазари. . . . .

На древний миръ Арабски —
Багдадъ е билъ великото свѣтило. . . . . .
Тамъ срѣдище е било
На рбскошитѣ Азиятски;
Исляма
Билъ стигнѫлъ тамъ до сила най-голѣма. . . .

Дукенитѣ прѣпълнени съсъ хубави нѣща
Донесени отъ най-далечнитѣ мѣста
На свѣта, —
Неуморимостьта на вси работници, тъкачи,

Зидари, желѣзари,
Касапи, дърводѣлци, ботушари,
Златари и шивачи, —
Безбройнитѣ училища, прѣпълнени съ дѣца,
Засмѣнитѣ лица
На продавачи
И куповачи, —
Безкрайното одушевленье,
Минуванъето на керванъ подиръ керванъ
Прѣзъ сѣка площь, — прѣпълненитѣ стаи въ сѣки ханъ,
Туй всичко се показало на мждрия Султанъ
Кат' прѝзнакъ за доброто положенье
На цѣлото народонаселенье,
Кат' прѝзнакъ за небесното благословенье. . - . . .

Сѐ пакъ, Абдулрахманъ
Останѫлъ недоволенъ. . . . . Хубавий му планъ,
Безъ всѣка церемония да ходи,
Incognito по цѣлъ Багдадъ да се расходи, —
Внезапно билъ осуетенъ. . . . Тълпата го познала,
И почести халифски му отдала. . . . .

(Сирѣчь, жени, мѫжье, — па даже и дѣцата, —
Припаднѫли на колѣнѐ,
Пригърбили се и крьстосали рѫцѣ, —
И послѣ челото си до земята
Смиренноподданически допрѣли,
И на корема си, — най сетне, — се прострѣли;
. . . . . Такъвъ билъ обичая на страната,
Старинский редъ, и пазяли го строго,
Макаръ разумни нѣколко народни първаци
И голѣмци
Да искали, да настоявали прѣмного,
Другъ рѣдъ да се введе —
Съ достоинството человѣшко
Съгласенъ . . . . Мѫчно е било, обаче, тежко,
Реформи да прѣкарвашъ подъ Арабското небе;
И, даже, тъзи работа е трудна навсѫдѣ. . . .
Народъ не се движи като единъ човѣкъ!
Единъ човѣкъ се въ петъ години просвѣщава,
А пакъ за да се просвѣти една държава
Не стига ни цѣлъ вѣкъ!)

. . . . А между туй, догдѣто цѣлъ народъ стоялъ
Въ праха прострѣнъ тъй раболѣпно,
Абдулрахманъ съзрѣлъ —
Въ едно дюкенче тѣсничко и бѣдно, —
Единъ Дервищинъ, старецъ побѣлѣлъ,
Изнемощѣлъ, —
Но правъ, — и чудо! прѣдъ единъ Халифъ! — исправенъ смѣло,
Съсъ вирнѫта глава, съсъ гордо чело,
Замисленъ, тихъ, съ очи въ небето впити. . . . .
Халифътъ съ бързо краченье се приближилъ
До тѣсния дукенъ, и изявилъ
На стареца желанье —
Да знай какво продава той. . . . — „Владѣтелю честитий,
Отвърнѫлъ дъртия Дервишъ, — продавамъ *Знанье*,
Прѣдавамъ *Умъ*, продавамъ *Свѣтъ*;
Продавамъ тайната на тайнитѣ; — свѣтовни
Задачи разрѣшавамъ, — и задачи задгробовни; —
Продавамъ земна опитность, — и пѣрове духовни. . . . .“

— „Добрѣ! . . . . Продайге и на менъ, тогасъ,
„Отъ тѣзи драгоцѣнности! . . .“ — изрѣкълъ господаря,
Слѣдъ като сложилъ на земята —
Въ прѣдплата —
Стотина златни икосаря. - . . .

(Понеже доде рѣчъ за тлъстичка заплата,
Азъ ще ви кажѫ — между скобки, — тука,
Че тъй би трѣбало навредъ да плащатъ за наука,
За разумъ, за просвѣта; тѣзъ нѣща
Най много сѫ потрѣбни на свѣта, —
Отъ Индустанъ
До Туркестанъ и до Арабистанъ; —
Свѣстете се, о книгоиздавачи
Изъ нашия назадничавъ и слѣпъ Болгарпстанъ,
Възнаграждавайте злочеститѣ писачи. . . . .)

. . . . Дервишинътъ погледнѫлъ къмъ небето съсъ вниманье,
Като че търсѣлъ нѣкакво таинственно сиянье;
Слѣдъ туй, подостривъ си калема,
И съсъ дѣсница бърза, дързновенна,
Надраскалъ тъзи кратичка поема, —
Посвѣтена
„На Царската Особа Просвѣщенна:“

— „Тозъ свѣтъ е дребничко зрънце
„На погибель обрѣчено;
„Върху това зрънце пълзи, —
www.libtool.com.cn
„Съ владичество облѣчено
„И гордо, — пасѣкóмото
„*Величество* нарѣчено! . . . .“

Абдулрахманъ разбралъ
Дервишкия урокъ, — и въ сѫщий день издалъ
Високо повеленье
За беззабавно прѣкращенье
На унизителното туй и глупо поклоненье, —
„*Багдадский церемониялъ.*“

Историята даже утвърждава
Че многомѫдрий тозь арабски властелинъ
Поставилъ нѣкакъвъ Дервишъ, На име Хáфзъ-Емúнъ,
На челото на своята Държава, —
Като му далъ Везирски чинъ. . . . .
Но, въ сѫщность, кой е той? . . . .
Да ли е нашия герой,
Да ли е продавача на Наука? . . . .
Незнайно. . . . Приказката ми се спира тука.
Сега, читатели обични,
Тълкувайте и критикувайте,
Но нищо злѣ на прѣтълкувайте;
Отъ тъзи чума Българска, — нападки лични,
Богъ да на пази —
И менъ и вази. . . .

Юлий 26, 1891. Кронщадъ (Трансилвания).

Ст. Михайловский.

www.libtool.com.cn

НАЗАДЪ.

отъ Д. Т. Стр.

I.

О, какъ ще могѫ азъ безъ тебъ! каза тя съ сълзи и се хвърли на шията му. А той, почти съ скръстени ржцѣ, едвамъ се окопити да изговори сбогомъ. Отиваше въ странство да се учи.

Любѣхѫ се отъ двѣ години. Случаятъ ги бѣше срѣщналъ въ единъ малъкъ градецъ, дѣто тя бѣше учителка. Неотдавна свършила педагогическото училище въ своятъ роденъ градъ, тя напустна родителския си домъ за да учителствува. Тукъ, въ чуждий градъ, независимия отъ родителска опека животъ, ѫ съжили; това бѣ една новость за нея. И сѐпакъ една желателна, щастлива новость. Поне тъй ѝ се стори. Едвамъ още въ шеснайсетата си година, тя замисли за своето бѫдѫще; него трѣбваше тя вече сама да устрои за по-нататъкъ. Наистина, какво можехѫ да желаѭтъ за нея родителитѣ ѝ, какво можеше тя да очаква отъ тѣхъ? Истината бѣ напрѣдѣ ѝ: всички жени, които срѣщаше и видѣше, бѣхѫ безропотни жени на мѫжътъ; тѣ бѣхѫ мрътви, а тя чувствуваше, че иска да живѣе.

Той работеше, за да спести пари и да отиде да слѣдва въ странство.

Мисъльта, що е животъ и за какво е роденъ самъ той, силно го нѫчеше. Той си разясняваше, че да живѣе ще рѣче, да обхване всичко, каквото е направено отъ прадѣдитѣ до него и да се опита да го поведе по-нататъкъ. И вѣрваше, че всѣкой е натоваренъ съ тая задача. За туй го виждахѫ рѣдко да ходи, а по-вече да чете. Околнитѣ го уважавахѫ, но нѣкакъ му се бояхѫ или поне се назѣхѫ и странѣхѫ отъ него; защото често се увличаше и въ името на истината, правеше несносни забѣлѣжки. Въ едно събрание, дѣто случайно бѣше и тя, каза: „хора срѣщамъ всѣкѫдѣ, въ сѫдилището, на пазаря, въ читалището, по митинги и други събрания, но това сѫ само мѫже; женитѣ трѣба да не сѫ хора.“ Тя захванѫ да търси по-често неговото общество. Една вечерь, като я съпровождаше самичъкъ до дома, каза ѝ на прошаване току безъ да иска: „Желаѭ ви щастие; струва ми се, че бихъ завиждалъ томува, когото може да обичате — О! отговори тя, тая нощь ще спѫ спокойно.

Нему се зави свѣтъ.

II.

Отиде въ Германия. Въ града, въ който спрѣ, видѣ се наведнажъ съвършенно осамотенъ, самъ саминичъкъ, тихъ; четири стѣни и книги.

Струваше му се, като да му е олекнало нѣщо; като ходѣше изъ градътъ, чувствуваше се съвършенно свободенъ, гледаше кждѣто искаше. Наистина, никой не обръщаше внимание, никой го не познаваше и като че не искаше да го познава; защото всѣкой бързаше, всѣкой бѣше занятъ по своему́, безъ да гледа другиго. Често, а особенно когато излизаше слѣдъ нѣколко часа умственна работа, прѣдставяше си, че това грамадно множество е человѣчеството, и че въ вѣчния пжтъ на това человѣчество той занема извѣстно мѣсто. Туй го правѣше по́-сериозенъ. По нѣкога прѣстояваше цѣли часове срѣдъ грамадната навалица у желѣзнопжтната станция; тамъ, дѣто всѣкой часъ влизатъ нови хиляди лица и скоро пакъ исчезватъ. Тамъ се чувствуваше най-свободенъ, най-съсрѣдоточенъ въ себе си.

Въ такива минути неволно му идѣше на умъ животътъ въ неговото отечество; тамъ сж му познати почти всички. Отъ всѣка страна е обвързанъ съ силни вжзли: да рече да отпжтува, напримѣръ, обикалятъ го, питатъ го, че и плачатъ даже. Отведнажъ му идѣше сетнѣ *тя* на умъ, и той си тръгваше нѣкакъ мжтенъ къмъ кжщи; тамъ го чакахж книгитѣ, въ тѣхъ и търсѣше забвение. Но да го памѣри, не бѣ тъй лесно; отъ невидѣло и нѣкакъ некапено възникваше въпросътъ въ главата му: защо да си вързанъ за другитѣ, защо тѣ да сж вързани о тебъ? Животъ ли е това? Свободенъ ли съмъ азъ, живѣжъ ли самъ по себе си, когато безъ други не могж да живѣжъ?

По нѣкога му дотрѣбваше да си купи туй-онуй за въ кжщи; и скоро привикна сѣ отъ едно мѣсто да пазарува. Продавачка бѣше една руса, хубава мома. Впрочемъ, той едва ли ж гледаше; той знаеще, че го обикалятъ отъ всѣкждѣ непознати хора. Слѣдъ нѣколко врѣме тя случайно го запита:

— По васъ употрѣбляватъ ли много чаятъ?

Той ж погледна въ очитѣ: — Какво искате да кажете?

— Въ вашата земя, повтори тя полузасмѣна, употрѣбяватъ ли го често?

— Та отъ дѣ знасте, че не съмъ тукашенъ?

— Тъй, знаж, отговори тя съ едно чисто моминско извиване на главата и го погледна по́-засмѣно.

Отъ тоя день нататъкъ, сѣ като минуваше прѣдъ заведението, чувствуваше, че го гледатъ двѣ очи. А скоро вече и не му избѣгна, че тѣ бѣхж хубави. Той не намѣри причина да ги отбѣгва. Единъ день, направо отъ обѣда, бързаше да се върне въ кжщи, нѣщо въ двайсеть и половина часътъ. Тя си бѣше сѣ тамъ. Отби се за нѣщо и неусѣтно ж заговори.

— Та вие никога не почивате, госпожице, азъ ви видж винаги на крака.

— Не, каза тя, и за почивка има врѣме; денътъ скоро минува, па и работата ми не е кой знае какъ тежка.

— Какъ, нима по цѣлъ день значи стоите тукъ?

— До деветь-десеть, часътъ вечерьта.

— Че, право, не ви ли омръзва, не ви ли умаря всѣкой день тъй?

www.libtool.com.cn

— Не, не, отговори тя, като го гледаше привѣтливо, трѣба за туй за онуй да се тича, па и тате и мама, щомъ като сж свободни, идѫтъ наврѣмени при менъ да ме обиждатъ. А тамъ ето че недѣля дошла, та и други праздници се случватъ — тогава е пъкъ съвсѣмъ весело. Та най-послѣ човѣкъ сé трѣба по нѣщо да работи.

— Тъй?

— А може-би вамъ омръзва наший градъ!

— Не, защо? Той е твърдѣ приятенъ.

— Въ недѣля и по праздници всички се расхождатъ, кое изъ градътъ, кое въ околностьта, а тамъ е тъй, тъй весело! По васъ не е ли тъй? Тамъ хубаво ли е? т. е. тамъ може би е нó-хубаво отъ тука?

— А, хм, да, впрочемъ.

Въ това врѣме влѣзохж майка ѝ, и току слѣдъ неѭ баща ѝ; тѣ го поздравихж вѣжливо. А тя продължи, като да си бѣхж сé сами.

— А какъ би било съ моята работа тамъ? Бихте ли ми помогнали да дойдж въ вашата земя, да търгувамъ? — Тя се позасмѣ, сѫщо и родителитѣ ѝ. А той почти не знаеше какво да отговори.

— Съ удоволствие, само елате.

— Тъй? но ще ли искате да ми помагате?

— Но вий ще трѣба да ме научите, какъ да ви помагамъ: нали? Тогава, вѣрвамъ, ще тръгне добрѣ; инакъ азъ не много разбирамъ отъ работата ви.

— Но какъ ще могж да знаѭ врѣмето?

— Добрѣ, азъ ще ви обадѭ, кога трѣба — прибави той, и като поздрави неѭ и родителитѣ ѝ, излѣзнж си съвършенно засмѣнъ.

Родителитѣ заслушахж съ внимание дъщеря си, като чухж, че е студентъ и чужденецъ. При туй бащата прибави: „Изглежда солиденъ мѫжъ, и ако свърши, ще има добро положение у тѣхъ въ обществото“. Майката пъкъ допълни: „Та изглежда мѫжъ и е красивъ по себе си“ — и погледна своята дъщеря нѣкакъ доволно. Отъ тогава тъзи удвои вниманието си върху чужденецътъ. Тя даже помечтаваше за отиштуване къмъ далечни страни, за освобождение отъ родителска, макаръ и нетягостна опека, и отъ вѣчно еднообразнитѣ занятия. А най-послѣ и той бѣ тъй хубавъ, тъй любезенъ; щѣше да си тръгне съ него, тъй—блиско, щѣше да го обича, и да се обичатъ.

А него го нападнахж изведнажъ хиляди мисли. Той не можеше да отблъсне отъ паметьта си образътъ ѝ. Различнитѣ обрати на нейното лице, хубаво и умно, говорливостьта и свободата ѝ спрямо него и родителитѣ си — всичко туй се редѣше въ ума му едно по друго и се повтаряше. Той виждаше тая привѣтлива и независима жена, каквато тя му се струваше, да го придружава прѣзъ цѣлий му животъ; виждаше се нѣжно обгръщанъ и милванъ отъ сѫщество, което заслужваше уваже-

нието му. И не смѣеше да ѫ сравнява съ оная страхлива и почти робска прѣданность. Всичкото негово минѫло му се виждаше слабо и дѣтско.

III.

Тя го прѣдстави на родителитѣ си, и той стана единъ отъ редовнитѣ посѣтители на домътъ. Единъ праздиченъ день, на мръкване бѣхѫ останали тя и той сами въ приемната зала. Бащата бѣше излѣзълъ на нѣкѫдѣ, а майката се извини и отиде да приготви нѣщо въ кѫщи. Залата бѣше широка и прѣкрасно облѣчена. Тѣ прѣминахѫ прѣзъ неѫ и се спрѣхѫ прѣдъ една отъ картинитѣ. То бѣ Отелло. Мечтателнитѣ му като вѫгленъ очи гледахѫ къмъ небето; едно безкрайно страдание блѣщеше по тѣхъ, страдание, което прави очитѣ да гледатъ едноврѣменно небето и пропастьта на душата. Челото, отважно и високо, блѣщеше подъ смоленитѣ къси, кѫдрави коси. Цѣлий образъ бѣ обликъ на огненность и рѣшимость. О, любовь! каза той за себе се и се вврѣ съсрѣдоточенъ въ картината. Тя го погледна продължително и той ѝ се видѣ особенно нѣженъ и привлѣкателенъ, стори ѝ се, че е тъй приятно, тъй плѣнително да стои близо до него. Но моментално се размърда; помисли, че трѣба да го занимае съ нѣщо. Случва се, че въ такива моменти момата се затича да отвори прозорцитѣ или вратата, безъ да се е почувствувала особенна нужда отъ това.

— Обичате ли? азъ бихъ ви посвирила нѣшо; не отдавна ми е дадено, и едвамъ туку шо съмъ го научила.

— Ахъ, съ удоволствие, свирете само.

Тя сѣдна до клавира и захвана. Мѣстото бѣ отъ операта „Трубадуръ“. Задушевни, нѣжни звукове се разнесохѫ по въздуха. Тия божественни вълни трептѣхѫ и като да бързахѫ къмъ вѣчностьта; и той като да слушаше прощалнитѣ думи на осѫдения на смъртъ Трубадуръ: „О, Леоноро, душата ми остая при тебъ!“ Въ тоя мигъ животътъ му се прѣдстави, като движението на музикалнитѣ вълни; той сѫщо тъй тече, но неговата душа е любовьта, а тя е вѣчна. Любовь! помисли той и очитѣ му се спрѣхѫ върху неѫ. Чудното ѝ очъртание се рисуваше въ полумрака. Затъналъ въ единий край на креслото, той се почувствова да е обгърнатъ отъ сладкото ѝ дѫхане. Тя стоеше прѣдъ него. Той ѫ погледна захласнатъ и хвана ѝ рѫката, като искаше да ѝ благодари; но въ сѫщность нищо не ѝ каза. Тя се испоти; хареса ли ви се? попита, и като му стисна тоже рѫката, прибави съ живость: А я виждте, какъ е приятно вънъ; тукъ е вече тъмно! и го потегли къмъ отворений прозорецъ. Мѣсецътъ бѣше още блѣденъ, но сѐ пакъ посвѣтваше, а вѣчната му съпѫтница тóку едвамъ захващаше да се провижда. Небето простираше далечъ своя ясенъ покровъ. Къмъ истокъ се очъртавахѫ борови гори, високи, прѣкрасни.

— Погледнете, колко е тамъ прѣкрасно, каза тя, като сочеше на тѣхъ, къмъ тамъ искаме да се расходимъ веднажъ; нѣма ли да дойдите съ насъ?

Той погледна. Мислитѣ му мигомъ полетѣхѫ далечъ-далечъ. Тамъ нейдѣ бѣше родното му мѣсто, отечеството му. Той си поклати мечтателно главата и се обърна къмъ неѭ, като ѝ държеше още ржката. Погледитѣ имъ се срѣщнахѫ. Тя неволно му стисна ржката и се доближи по-вече до него.

— Бихте ли дошли далечъ нататъкъ съ менъ? ѭ попита.

Тя си отпустнѫ главата на гѫрдитѣ му.

IV.

Бѣше въ началото на май. Необяснимо нѣкакво желание бѣше го завлѣкло вънъ отъ градътъ. Широко се простираше надъ него майското небе; то е всѣкога тъй привѣтливо и безкрайно въ прѣдобѣднигѣ часове на майскитѣ дни. А нему въ душата сѫщо тъй бѣше нѣщо свѣтнало; тамъ бѣше сѫщо тъй широко и ясно. Той бѣ свършилъ, той бѣ докторъ. Струваше му се, че безкраенъ пѫть лѣжеше отворенъ прѣдъ него; а той трѣбваше само да тръгне. А кой, на кѫдѣ бѣше тоя пѫть? Що бѣше неговътъ животъ и що трѣбаше да бѫде? Бѣше врѣме, когато съ младежка огненность мечтаеше за дѣлата на прадѣдитѣ, за пѫтя, който тѣ сѫ провървѣли. Тоя пѫть той трѣбаше да продължи; това бѣ неговиятъ животъ. Хората, които тукъ запозна, не живѣяхѫ ли всѣкой за себе си? т. е. нѣмаше ли у всѣкого отъ тѣхъ свои планове, свои желания? И, ако той заживѣе съ тия, не забравя ли своето минало, не унищожава ли себе си? И, напосѣка, не бѣше ли прѣстаналъ да живѣе? Какво бѣше направилъ той и какво правеше? Бѣше забравилъ себе си, бѣше забравилъ оная и онія, които плачехѫ за него, които желаяхѫ и мечтаяхѫ да живѣѭтъ, но да живѣѭтъ и умрѫтъ съ него. — Що значи да живѣѭ за себе си, да съмъ самъ за себе си? се изтъргна изъ гѫрдитѣ му. — Значи да съмъ мъртавъ, да не живѣѭ. Додѣто бѣхъ тукъ, азъ бѣхъ мъртавъ.

И недоволенъ отъ себе си, убитъ въ душата, се отправи назадъ, къмъ кѫщи.

— О, та кѫдѣ си се забравилъ и си забързалъ? викна му нѣкой по едно врѣме отъ страна. Това бѣше тя, която стоеше на вратата у заведението. Ела да видишъ, какво ще ти кажѫ, ела.

Болезненно му се сви сърдцето, но той се покори, тя го хвана засмѣно за двѣтѣ ржцѣ и го завлѣче до креслото.

— О, ако да знаеше, колко би се радвалъ, подхвана тя; колко ми е драго, колко се радвамъ! Гледай колко е добъръ тате; днесь ми каза, че ще ми даде всичко. що ми трѣба и ми се пада; стига само да искаме да отпѫтуваме. Ахъ, какъ хубаво ще бѫде! Нали? Нали той е добъръ? Но защо мълчишъ, защо сте наскърбени? Кажете ми най-послѣ! Ахъ, та ти идешъ отъ университета; трѣбаше днесь да направишъ послѣдний испитъ. Слушай, каза тя, като се исправи, какво ти е, да не си пропадналъ?

— Да, пропаднахъ, каза той, като скочи.

Една блѣднавина обхвана лицето ѝ. Тя си притисна гърдитѣ:

— А сега?

www.lotool.com.cn

— Сега, каза той натъртено, сега ще замина за другадѣ.

— А ако и тамъ пропаднете?

— Ще си ходя дома.

— О, какво ще кажатъ тате и мама! заплака тя и си спустна главата.

Той ѝ подаде ржка и бързаше.

— Но нали ще ни пишете? попита тя; а той бѣ излѣзалъ вече.

Полетѣ право дома, и безъ да губи ни минута, зе да си прибира вещитѣ. На мигъ погледна прѣзъ прозорецътъ. Насрѣща се издигахя наредъ една до друга прилѣпени кжщи; петь реда единъ върху другъ прозорци. Въ всѣкой два отъ тѣхъ живѣеше отдѣлна фамилия. Стори му се, че това не сж нищо друго, освѣнъ малки съдружия. Една жена и единъ мжжъ или двѣ жени и два мжжа живѣятъ наедно, т. е. не живѣятъ на едно, но сж съединили своитѣ пари, своитѣ състояния, за да продължаватъ своята търговия — своятъ животъ. — Търговци! каза той, дѣ е тукъ животътъ, дѣ е човѣкътъ? Правимъ усилия за да продължимъ животътъ и размножението на паритѣ; живѣемъ за да живѣятъ паритѣ? Дѣ остава туй, което *азъ* желая? къмъ което азъ се стремя? Дѣ е тукъ животътътъ? Това, което азъ желая, което азъ любя, не е ли само то моя животъ!

Тренътъ бържѣ го понесе къмъ роднитѣ му полета. Тежко недоволство мжчеше душата му. Отъ начало на своето отсжтствие, бѣше отговорилъ нѣкой и другъ пжть на писмата ѝ. По-сетнѣ тя му писва, заклева го да ѝ не забравя, да ѝ се обади; и дълго врѣме продължи тя да му пише. Но писмата ѝ ставахя сѐ по-рѣдки и по-рѣдки; и найпослѣ съвсѣмъ прѣстанахя.

А ако за винаги е умрѣла? продума той, и кръвьта нахлу въ главата му, очитѣ му се напълнихя съ сълзи.

www.libtool.com.cn

НАШИТѢ НАРОДНИ БИТОВИ ПѢСНИ. *)

отъ Г. Попова,

Професоръ по филологията въ висшето училище въ София.

Друга една свекърва (Чол. № 7), като искала да смрази сина си Стояна съ булката му, не давала на послѣднята да се гизди и въобще да има приличенъ видъ, тъй щото тя винаги ходила „рохава, като чумата, кирлива, та неопрана, шудрава, като циганка“. Непривлѣкателния видъ на булката накаралъ Стояна да ѝ каже веднъжъ такива думи:

„Иди си, либе, нищжта.
Азъ щж за дърва да ида,
За дърва съсъ дървари-ти:
Тебѣ те тука оставамъ, —
Тука да не та заваря,
Че ти глава-та отрѣзвамъ,
Като на агне гергйовску,
Като на пиле петровску“.

И Стоянка станала, за послѣдень пжть прибрала въ кжщи най-добрѣ; сама тъй сжщо се прѣмѣнила съ най-хубавитѣ си дрѣхи и тръгнжла да си иде прѣзъ дърварската улица. На срѣща ѝ идѣлъ младъ Стоянъ, но той не ѭ позналъ и исказалъ таквизъ думи:

„Благатка, Боже, благатка!
На мень мжжя жена-та
Какъ не бѣ, Боже, на меня!“

Стоянка наближила Стояна и поискала да се прости съ него, но тогава той ѝ рекълъ:

„Вжрни се, либе, ела си. —
Ази са съ тебѣ шегувахъ.
Клета му душж, проклета,
Кой са съсъ либе шегува;
Съсъ либе шега не бива“.

А тя му отговорила:

„Какъ ша са вьрна, Стоене,
Отъ твой-та стара майчица,
Отъ мой-та стара свекърва?“

И обяснява по-нататъкъ, че свекървата не ѝ давала да се уплита гладко и да се прѣмѣнява хубаво, като ѭ укорявала, че тя се гиздила съ цѣль да се харесва на чуждитѣ мжже, а не на Стояна.

Третя пъкъ свекърва постжпила съ снаха си така: синъ ѝ Стоянъ отишълъ на зефетъ и заржчалъ на булка си:

*) Продължение отъ кн. 9 и край.

www.libtool.com.cn

„Борянке, либе Борянке!
Мене ма викатъ на зефетъ,
Горѣ въ горня-тѫ махалѫ,
Азъ щѫ на зефетъ да идѫ;
Ты да ма, либе, почакашъ,
До дѣ пѣтли-ти двашъ пѣѭтъ,
Двашъ пѣѭтъ и да потретятъ:
Азъ, като, либе, похлопамъ,
Да додишъ да ми отзоришъ.“
. . . . . .
И Борянка е седяла,
Седяла седѣнкувала,
Додѣ пѣтли-ти двашъ пѣли,
Двашъ пѣли и потретили;
Товаръ борина изгори,
Три юза памукъ опрѣди:
Чи ѝ са мрѣжа домрѣжи,
Чи ѝ са дрямка додряма.
Борянка дума мами си:
„Майноле, стара свекърво!
До сиги ми си свикърва,
Отъ сиги ми си майчица:
Менъ ми са дрямка додряма —
Майно ле, ша си полегна,
Ти като чюишъ младъ Стоянъ,
Ти да ма, мамо, повикашъ
Да стана да му отворѫ“.
Тамамъ Борянка заспала,
Стоянъ на порти похлопа,
Мама му стана отиди,
Чи на Стояна отвори.

А когато Стоянъ си милвалъ заспалото булче, майка му казала:

„Стоене, синко Стоене!
Що толкосъ си милвашъ булчи-ту?
Цяла нощь е игралу
Съ твой-тѣ десеть шигѫрти;
Сега що легна та заспа!“

И Стоянъ повѣрвалъ:

„Извади ножчи черенчи,
Чи си Борянка прободи“.

Но когато се научилъ, че майка му била наклеветила Борянка, самъ се въ сърдцето проболъ и изрекълъ такива укорни думи на майка си:

„Легни, либеле, да легнимъ, —
Мама ми да са нарадва“! (Ч. № 8).

Урга невѣста (Чол. № 50) била набѣдена отъ свекърва си, че ужъ издала отъ амбаритѣ пшеницата

„На Мина на дюгенджѝя
За вино и за ракиѫ“.

Стоянъ нищо не сторилъ съ булка си тозъ часъ, но ѝ каза да му донесе „топла обяда въ гората," кѫдѣто той отивалъ на работа. Когато Урга му донела въ гората обѣдъ, Стоянъ распрегналъ руситѣ си биволи и впрегналъ нея:

„Уралъ е Стоянъ що уралъ,
Отъ обятъ дури до пладня.
Отъ пладнѫ дор' до вечерѫ",

Дордѣ Урга най-сетнѣ захванала да му са моли:

„Либе Стоіене, Стоіене!
Аку та не с отъ 'ора,
То да та й баримъ отъ Бога!
Угаръ сѫсъ мляку побѣля!
Мѫшко ми й дѣте умрялу".

И Стоянъ тогава ѭ отпрѣгналъ. Когато Угра си дошла у дома, кравата ѝ ревяла на двора, а тя ѭ попитала:

„Краво лйо, краво бѣлудо!
Защо ми ревешь, криво льо,
Али ти няма теле ту!"
Крава невѣсти продума:
Невлсто, младѫ 'убавѫ!
Мене ми й тука теле-ту,
Ами дѣ тебе дѣтету?

Но дѣтето било мъртво въ люлката:

„Като гу видя невяста,
И тя при люлки умряла".
Кога си доде млатъ Стоянъ,
И видя дѣте умрялу,
И невястатѫ до негу,
Той си амбари утвори,
Амбари пѫлни съ пшеницѫ;
Стоянъ извади, влашки ношь,
Та са Ф' сѫрцету удари;
Трапенъ му языкъ думаше:
Мамо лйо милѫ драгайо!
Амбари пѫлни съ пшеницѫ!
Вари си сега пшеницѫ,
Та поменувай троица,
И копай, мамо, три гроба!
Като това Стоянъ издума,
Отъ душа си са раздѣли.

Ако клеветитѣ не помагатъ на свекървата въ желанието ѝ да потуби невѣстата, тогава тя прибѣгва къмъ магіоснически срѣдства и съ помощьта на тѣхъ се опитва да смрази сина си съ булката му. Така напр. Стояновата майчица,

„Петкани върла душманка".

питала циганкитѣ за биле

„Омразно, та па отдялно:
Да си омрази Петкана,

Омрази та па отдѣли
Отъ ноинъ сына Стояна“.

www.libtool.com.cn

Циганкитѣ ѝ дали „биле омразно“ и ѝ казали:

„Да си варишь былето
Въ петъкъ спроти сѫбота,
Въ кѫща запустеница,
Въ гѫрне необжежено,
И съ водѫ неначетенѫ,
И гола, и гологлава;
Така да полѣешъ Петкана“.

Когато циганкитѣ си отивали, Петкана ги срѣщнала изъ пѫтя и по-Стояновата риза, която свекървата, заедно съ други нѣща, била дала на циганкитѣ за билето, познала, че циганкитѣ биле у свекърва ѝ и ги по-питала за ризата. Циганкитѣ ѝ расправили всичко и ѫ научили спроти сѫбота да си промѣни лѣглото.

„Ти ако лягашъ отъ дѣсно,
Ти да си легнешъ отъ лѣво:
Дѣту тебе полѣе,
Тя да полѣе Стояна“.

Така, наистинна, и станало: когато свекървата полѣла прѣзъ нощьта сина си Стояна, той до половината се обърналъ на шаренъ змѣй: изнесли го вънка, а

„Кокошкы крякатъ отъ него,
Кучета лаятъ отъ него,
Хората бягатъ отъ него“!

Стоянъ помолилъ Петкана да го запише въ бащината му ливада и тамъ да му донася млѣко; въ ливадата пъкъ се залюбила въ него една змѣица. Когато за това се научила Петкана, тя отишла при циганкитѣ за „биле-омразно“, за да отдѣли Стояна отъ змѣицата. Циганкитѣ ѝ дали биле-омразно и ѝ казали да го свари и да полѣе Стояна. Когато Петкана това направила, Стоянъ станалъ

„Колко-то хубавъ, още по-хубавъ“.

и си отишълъ у дома,

„Па заклалъ крава ялова,
Па събралъ всичкы роднины,
И нейны, и неговы;
Та па е фаналъ майка си,
Съсъ рогозина я обиви,
И съсъ катранъ я намаза;
Па я съсъ огънь запали;
Три дни горяла, тлѣяла, —
Госте-то пиле и яле“.

Съ подобно съдържание намираме друга една пѣсня въ сборника на Бончева подъ № 10, но съ тая само разлика, че майката кара́ сина си Стояна да напустни булка си, защото тя нѣмала рожба:

„Тѫкмо ми деветь години —
Нѣмаме си рожба никаква“.

Но Стоянъ не рачилъ да послуша майка си, и споредъ това, послѣднята, както това видѣхме и въ прѣдидущата пѣсня, се обърнала къмъ магйоснические срѣдства. Сждбата на втория Стоянъ била сѫщата, която постигнала и първия. само че втората пѣсня нищо не казва, какъ е постѫпилъ втория Стоянъ съ майка си.

Ако ли пъкъ и магйоснические срѣдства непослужѫтъ на свекървата въ желанието ѝ да се отърве отъ ненавистната снаха, тогава тя, безъ да се замисли нито най-малко надъ прѣстѫплението, се рѣшава да погуби снаха си съ отрова. По всѣка вѣроятность, такива събития сѫ ставали не еднократно въ семейния животъ на българитѣ, и споредъ това народнитѣ пѣсни разказватъ за тѣхъ често. Въ извѣстната сбирка отъ български народни пѣсни на братия Д. и К. Миладинови има пѣсня подъ № 265, въ която се разказва за такъвъ случай: Стояновата майка попитала сина си, мила ли му е булката и на сърдце ли му е; а той отговори на майка си, че булката му е много мила и му е на сърдце, защото е млада, и едвамъ недѣля се е изминала, откакъ ѫ взелъ; при това, тя е отъ богата кѫща, отъ голѣмъ родъ и има много братя. Товъ отговоръ не хареса на майката, която мразяла невѣстата и искала да ѫ погуби. Споредъ това, тя казала на сина си такива думи:

„Дель ти іе мила невестата,
Лель ти толку въ сѫрце влегла,
Ясъ ке сѣ, сину, отруямъ“.

Но Стоянъ, като поискалъ да намали впечатлението на думитѣ, които казалъ на майка си, ѝ отговорилъ, че той по-добрѣ ще отрови булката си, защото

„Невѣста се пакъ на'отде.
А майка не сѣ на'отде„.

И майката взела думитѣ на сина си за истински, на часътъ купила отрова и ѫ дала на невѣстата. като взела сѫщеврѣменно и прѣдпазителни мѣрки, именно: тя строшила стомнитѣ и разлѣла водата, за да не може Стоянъ да подаде помощь на булката си. Когато Стоянъ чулъ виковетѣ на булката си, той се спусналъ да ѝ помогне, като нагребалъ вода съ калпака си и ѝ подалъ, но не можалъ да ѝ помогне, защото отровата успѣла да извърши своята работа. Отъ ядъ Стоянъ извадилъ острия си ножъ и самъ се въ сърдцето проболъ. Прѣдъ смъртьта той хвърли на майка си такъвъ укоръ:

„Отъ бога, мале, да найдешъ!
Находи се, наширн се,
Кат' безъ снаха и безъ сина;
Ка ке плаче нейна майка,
Ка ке плаче за невѣста.
И ти да плачишъ за сина“.

Като разказвахме дотука за прѣслѣдванията, които булката търпи въ домътъ на мжжа си отъ свекървата, ний имахме прѣдъ видъ два случая: първо, свекървата естествено мрази оная снаха, която е взета отъ синътъ противъ волята на майка му; второ, свекървата мрази и прислѣдва сжщо и оная булка, която е доведена въ кжщата именно по съгласието на самата майка: на пръвъ погледъ тукъ умраза отъ свекървата къмъ невѣстата не би трѣбвало да има, обаче, тази умраза сжществува, и ний можемъ, може би, и неудовлетворилелно, да си ѭ обяснимъ само съ едно обстоятелство: снахата, макарь да е доведена въ домътъ на мжжа си по съгласието на майка му, сѣ пакъ, до поселването си у свекървини си, не е била извѣстна, а сетнѣ тя могла да обнаружи прѣдъ свекърва си нѣкои лоши чърти въ характера си или да извършва нѣкои недобри постжпки, отъ точка зрѣние на свекървата, и съ това да настрои послѣднята противъ себе си и да прѣдизвиква даже цѣли прѣслѣдвания, които, както видѣхме, така трагически се свършватъ за невѣститѣ. Но както и да е, сѣ пакъ въ приведенитѣ два случая ний можемъ да намѣримъ какво-годѣ обяснение на злобното настроение на свекървата спрямо снахата. Но нашитѣ народни пѣсни не прѣмълчаватъ и за такива лоши случки отъ българский семѣенъ животъ, които вече мжчно могжтъ да се обяснѭтъ колко-годѣ разумно. Азъ имамъ прѣдъ видъ тукъ онзи случай, когато младата булка отведнъжъ враждебно се посрѣща отъ свекървата още, тъй да се каже, на прагътъ на кжщата, въ която това сжщество е имало нещастието да стжпи. Въ подтвърждение на това азъ ще раскажя тукъ нѣкои случаи. Нѣкои си Марко (Бонч. № 122) билъ залюбилъ Тодорка и се рѣшилъ вече да се ожени за неѭ, по прѣдварително попиталъ майка си:

„Майно ле, стара майноле,
Рачишъ ли мене за сина,
Я пжкъ Тудорка за снахѫ?“

Майка му отговорила:

„Коя бяга, синко, утъ помушъ,
Да бягамъ и азъ утъ помушъ“.

Тогава Марко на часътъ отишълъ за Тодорка и ѭ довелъ въ кжщата си. На срѣща имъ излѣзла Марковата майка съ двѣ чаши въ ржцѣтѣ:

„Въ едната чаша ракия,
Въ другата вжрла утрова;
Ракия Марку пудади,
Утрова дади Тудорки“.

По такъвъ начинъ Тодорка загинала, безъ да поживѣе поне извѣстно врѣме при свекърва си. Сжщо така загинали една подиръ друга тамамъ осемь булки, за които се бѣше оженилъ Янко (Качан. № 59): щомъ булкитѣ стжпвали въ двора на Янка, майка му ги прѣсрѣщала съ отрова въ ржката и ги погубвала. Най-сетнѣ Янко се оженилъ за девета дѣвойка, нѣкоя си Мария. Тозъ пѫть мжжътъ прѣдупрѣдилъ булката, като ѝ казалъ, че свекърва ѝ ще ѭ прѣсрѣщне съ чаша, въ която ще има „зехеръ“,

но тя не трѣбва да пие, а, като поемне чашата, да ѫ подаде на деверя. Булката така и постѫпила, и дѣверътъ, като се напилъ отъ чашата, тутакси се отровилъ. По такъвъ начинъ Янко отървалъ отъ смъртьта деветата си невѣста, но съ жертвата на най-малкия си братъ, понеже той е билъ деверътъ.

www.libtool.com.cn

Справедливостьта обаче изисква да кажемъ, че булкитѣ, макаръ и да се изложени на голѣма умраза и прѣслѣдване отъ страна на свекървитѣ, отъ своята страна по нѣкогашъ много жестоко отмъщаватъ, и вече не само на свекървата, но и на всичкитѣ роднини на мѫжътъ. Това впрочемъ обикновенно бива: слабия, колкото и да търпи различни мѫки и страдания, най-сетнѣ се рѣшава да си отмъсти на притѣснителитѣ; и въ този случай ний нѣмаме никакво право да очакваме, че той ще бѫде милостивъ къмъ ненавистнитѣ нему хора. Ето какъ се расплати за своитѣ дълги теглила отъ роднинитѣ на мѫжа си Стоянка. Веднѫжъ, прѣзъ Великата недѣля, тя отишла у бачови си Колйови

И на бача си думаше:
„Байниле, бачу Никола,
Менъ ми са, байки дудея,
Утъ свекри и утъ свекѫрви,
Утъ Кѫнка и утъ Ниделя,
Куга щешъ, байки, да додишъ,
Да додишъ да ги исколишъ?“

Бачо ѝ казалъ да почака, докато се измине Великъдень: тогава той ще повика още нѣкои други добрѣ познати нему въ Дрѣново лица и ще испълни просбата на сестра си. Никола испълнилъ думитѣ си, но не заклалъ само Недѣля, понеже тя му се помолила да ѝ харижи живота. Никола ѫ послушалъ, но сестра му, като се научила, че Недѣля е останѫла, казала на бача си да заколи и пѫкъ, понеже тя е била „голѣмия чишитинъ“. Никола закладъ и Недѣля, по такъвъ начинъ отмъстилъ за мѫкитѣ на Стоянка, които тя теглила отъ роднинитѣ на мѫжа си.

Тежко впечатление ни правятъ всичкитѣ тия мрачни картини отъ живота на българитѣ и ний не можемъ по тоя поводъ да кажемъ нищо друго, освѣнъ да изразимъ едно дълбоко чувство на скърбь и жалость: такива умразни картини, ако и не въ сѫщия грубо-жестокъ видъ, въ какъвто тѣ сѫ прѣустановени въ пѣснитѣ, се повтарятъ, може-би, всѣкидневно въ българскитѣ фамилии и ни навождатъ на мисъль, че българинътъ ще е доста грубавъ и жестокъ, че ще се измине още не малко врѣме докато нашитѣ нрави, подъ влияние на цивилизацията, се облагородѫтъ колко-годѣ, а въ могѫщественото дѣйствие на цивилизацията именно въ такъвъ смисъль ний не можемъ да се съмнѣваме.

Тъй като снахата се мрази и по различенъ начинъ се прѣслѣдва отъ свекървата, то за насъ ясна става оная душевна скърбь, която булката испитва, ако мѫжътъ ѝ нма да замине за нѣкждѣ: въ отсѫтствието на мѫжътъ свекървата дава пълна свобода на своята злоба по отношение къмъ снахата, тогава като съ присѫтствието си мѫжътъ, единственния за-

крилникъ на булката, удържа до пѣкждѣ злобното настроение къмъ неж отъ страна на родителитѣ си. Много трогателно е прѣдставено прощаването на булката съ мжжътъ ѝ въ нашитѣ народни пѣсни, отъ които ще прѣведемъ тука една отъ по-типичнитѣ (Чол. № 36).

www.ibtool.com.cn

Отвождамъ си, бяла Радо, отвождамъ!
Днеска, утрѣ, бяла Радо, на долу;
Тебъ юставямъ, бяла Радо, юставямъ
Ня двѣ майкы, бяла Радо, мащехы
И на третьж, бяла Радо, свекръвж.
— А Рада му тыхо люто говори:
„Тежко менѣ, Иване ле, и горко!
На двѣ майкы мащехы и на третьж свекръвж,
Кога не е самъ-си Иванъ при мене,
Да ми свири зарань вечерь съ кавале,
Да хоратимъ вѣрны думы сговорны.
Иванъ Ради тыхо лѣшо говори:
Оставямь ти враня коня храняна,
Оставямъ ти чифте кубуръ пищове
И оставямъ остра сабіе френгіж;
Па кога ти на умъ доде за мене,
Ты облѣчи сичкж мож прѣмянж,
Запаши червенъ силяхъ на кръстътъ
И втикни си чивтиліе пищове,
И нарами тънкж пушкж бойліж,
И намѣтни остро сабіе френгіж,
Та са качи на вран' коня храпена,
Та си излязъ на връхъ Старж-Планинж,
Та погледай горѣ-долу къмъ Тунджж:
Ты ще видишъ до два огня дѣ горятъ,
И ще видишъ до дзѣ стада дѣ лѣжжтъ,
И ще чуешъ двѣ кучета дѣ лажтъ,
И ще чуешъ два кавала дѣ свирятъ;
Кое-то ти е, бяла Радо, отдѣсно,
А то ти е, бяла Радо, либе-то;
Кое-то ти е, бяла Радо, отлѣво,
А то ти е, бяла Радо, милъ братецъ".

Освѣнъ изложенитѣ до тукъ мотиви, въ нашитѣ народни битови пѣсни се охарактеризувани твърдѣ добрѣ и много други страни, както отъ общественния ни животъ, така и отъ личния и националния характеръ на отдѣлни лица или на цѣлия народъ. Прѣкрасно сж отбѣлѣзани въ тия пѣсни лошитѣ страни въ отношенията на дѣцата къмъ родителитѣ: (Бонч. № № 1, 14, 15, 51), или на родителитѣ къмъ дѣцата; (Бонч. № № 34, 36, 38), прѣкрасно сж характеризирани и лошитѣ отношения на мащехата (Бонч. № 2 и № 6) къмъ заварenитѣ отъ неж дѣца; не е забравена и жадностьта на българина къмъ имането, (Бонч. № 4 и № 40), вслѣдствие на което той не се запира даже прѣдъ най-трагическитѣ крамоли, като се рѣшава напр. да убие родния си братъ съ единственната цѣль да му завладѣе собственостьта, понеже неговото състояние не му испълвало очитѣ; еднакво съ това не е забравена и нашата спо-

собность да се докачаме отведнѣжъ (Бонч. № 17) и то най-силно по поводъ на заслуженъ укоръ или на най-обикновенна забѣлѣжка, за която ний се рѣшаваме жестоко да отмъстимъ на въображаемия докачитель, макаръ той и да е нашия близъкъ роднина, даже баща. Отбѣлѣзали сж, съ една рѣчь, всичкитѣ, и добри и лоши, чърти, които ни отличаватъ, като българи, отъ другитѣ славянски и неславянски народности.

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Попѣй ми, поете,
За лунната нощь.
Въспѣй ми, поете,
Чаровната нощь,

Какъ шушне зефирътъ
Въ гжститѣ листа,
Какъ чудно въ ефирътъ
Вѣе любовьта.

— Дѣвице, азъ пѣлъ съмъ
За лунната нощь,
Мечталъ съмъ, летѣлъ съмъ. . .
Напомнямъ си йощ';

Когато сьрдце ми
Живѣйше съ мечти,
Съ надежди голѣми
Знайше да тупти,

Кога чиста вяра
Даваше ми мощь
И на злото твара
Не чувствувахъ йощ',

И хладно съмнѣнье
Кат' вихъръ въвъ храмъ
Не гасеше въ мене
Божественний пламъ.

Азъ любяхъ луната,
Свѣтлъкътъ ѝ благъ,
Шумътъ на листата,
Тайнственнията мракъ,

Звѣздитѣ Небесни
Съ дивнията имъ хоръ,
Съ фситѣ чудесни
Тайний разговоръ.

www.libtool.com.cn

И прѣдъ менъ послушни
Призраци безъ брой,
Въ образи бездушни
Летяхѫ, кат' рой.

www.libtool.com.cn

Усѣщахъ що пѣйше
Славей въ нощний часъ,
Що зефиръть вѣйше
Тъй нѣжно тогасъ. . . .

Азъ гълтахъ и дѝшахъ
Страстиятъ имъ дихъ,
Съ тѣхъ ведно въздишахъ.
И пѣяхъ съсъ нихъ

Азъ знаяхъ да любѫ,
Да плувамъ въ мечти,
Съ въсторгъ да се губѫ
Въ други висоти.

Но то врѣме мѝна,
Мина радостьта,
Жестока сѫдбина
Слетѣ ме въ свѣта.

Пробудихъ се вече,
Въвъ другѝ съмъ миръ,
Стоѫ азъ далече
Отъ жизненний пиръ.

. . . . . .
. . . . . .

И слушамъ стенанья,
Вопли, плачове,
Море отъ страданья
Околъ менъ реве

. . . . . .

Охъ млъкни, недѣй ми
Повтаря туй йощ':
„Посте, пощѣй ми
За лунната нощь!"

1881.

Z.

www.libtool.com.cn

У ВИКТОРА ХЮГО.*)

Въ една отъ многочисленнитѣ парижски гостилници съ табл' д'отъ, случайно се запознахъ съ нѣкой си Н., богатъ и извѣстенъ търговецъ отъ Техасъ (Америка). Той, въ разговорътъ си, часто употрѣбяваше възклицания и убѣдителни тѣлодвижения, съ което неволно привличаше вниманието на присѫтствующитѣ. — „Въ Парижъ — казваше между друго тоя господинъ—има двѣ личности, съ които безъ друго трѣба да се запознаѫ; тѣ сѫ: Ренанъ и Викторъ Хюго. Желалъ бихъ да знаѫ въ кои дни приематъ публиката". Колкото и да убѣждавахъ почтенния Техаски търговецъ, че казанитѣ лица не „приематъ публика", както той разбира, но той не искаше да ме разбере, и въ единъ прѣкрасенъ день отишълъ при своятъ консулъ да иска рекомендателни писма до тия двѣ свѣтила на Франция. Консулътъ, разбира се, не му далъ никакви рекомандации, но съ това не умалилъ горещото желание на своятъ съотечественникъ. Търговецътъ отишълъ безъ рекомендации у Викторъ Хюго, но за жалость, върналъ се опечаленъ: не го приели. „— Глупавата слугиня — разказваше той послѣ, не ми обясни нищо. Разбрахъ само, че стареца не билъ дома и че сега на дали ще се върне нѳ-рано отъ половина година. . . — Е, сиръ, недѣйте ми говори за прѣувеличената французска любезность. Каква любезность! Въ Техасъ и послѣдния капелдинеръ, нѳ-вѣжливо ще се отнесе съ васъ. . ."

Епизодътъ съ Техаския търговецъ ме накара да повѣрвамъ въ слухътъ, който се бѣше разнесълъ въ Парижъ, че Викторъ Хюго билъ принуденъ да остави квартирата си въ Rue de Clichy, само по причина на англійскитѣ и американскитѣ туристи. Помислете си само: ако на тия прости, необразовани търговци, които сами се признаватъ, че никогашъ не сѫ чули названията на съчиненията му, се иска да се запознаятъ съ великятъ поетъ, то какво остава за оная масса англійски и американски туристи, които сѫ се възхищавали отъ „Dôtre Name de Paris," „Les Miserables," които сѫ изучвали на изустъ стихотворенията отъ „Chatiments" и др.? Помислете си, какъ обикалятъ тѣ бѣднятъ поетъ и какъ му е трудно на послѣдния да се отърве отъ безбройнитѣ имъ посѣщения! Французитѣ, напр., при всичко, че сѫ най-близкитѣ съсѣди на Хюго, никогашъ нѣма да му дотѣгнатъ съ своето знакомство, ако непринадлѣжатъ къмъ нѣкоя политическа партия, на която за глава се счита поетътъ, и даже въ такъвъ случай не всичкитѣ. Азъ намѣрихъ за нѳ-добрѣ да послѣдовамъ благоразумнияѣ примѣръ на французитѣ и прѣстанахъ да мисліѫ за знакомство съ Хюго, когато, нечакано, обстоятелствата се сложихѫ съвършенно иначе и азъ отидохъ у него. Ето какъ стана това:

На 4 априлий 1879 година, сѣдѣхме съ И. С. Тургенева въ неговата библиотека и се разговаряхме за съврѣменното плачевно положение на Русия, за мѣркитѣ на руското правителство противъ социалиститѣ и пр. Неусѣтно разговорътъ прѣмина къмъ либерална Франция, нейната политика и литература, а сетнѣ и къмъ литераторитѣ.

*) Горната статия е напечатана въ американския журналъ: „Montly Magasine", подъ заглавието: „Two visite of Victor Hugo", очевидно отъ нѣкой русинъ. Викторъ Хюго е такъвъ виденъ прѣдставитель на европейската мисъль, щото подробности за живота му и личностьта му, още за дълго врѣме ще се прочитватъ съ интересъ.

— „Да, каза г. Тургеневъ, вамъ трѣба да ви е интересно да се запознаете съ нѣкои отъ тукашнитѣ литератори; съ повечето отъ тѣхъ съмъ запознатъ и на драго сърдце бихъ ви рекомендувалъ. Искате ли да видите Алфонсъ Додѐ? Той е много симпатиченъ и произвожда сѫщото впечатление, както и романитѣ му. Но може би вий сте голѣмъ поклонникъ на реализма и се въсхищавате отъ Емилъ Золà? Въ такъвъ случай идете у него и азъ ви увѣрявамъ, че той е човѣкъ, съ когото струва да се запознаешъ. Още кой? Викторъ Хюго; пò-напрѣдъ бѣхме съ него съсѣди, но сега се прѣмѣсти на дуга квартира и не ми остави адресса си, но, ако искате да го видите, ще се постараж да узнаж, дѣ живѣе“.

Подиръ една недѣля отъ горниятъ разговоръ, Тургеневъ ми вржчи рекомендателно писмо до Викторъ Хюго и азъ се опѫтихъ къмъ Avenue Eylau, дѣто не отдавна се бѣше прѣселилъ поетътъ. Той приема гости отъ 9 до 11 часа вечерьта. Avenue Eylay е една дълга, еднообразна улица, която се простира до Arc de Triomph къмъ прѣдмѣстието Passy, и се отличава отъ останалата часть на градътъ. Тиха, спокойна, отъ всѣкѫдѣ окржжена съ прѣдмѣстия, тя ви накарва да забравите за недалечниятъ и шумниятъ Парижъ. Тая тишина на рѣдко се прѣкѫсва отъ виковетѣ на разносячитѣ и еднообразнитѣ пѣсни на просящитѣ, които запѣватъ марселезата съ сънливитѣ си отъ ракия гласове. Трамваитѣ тука ходятъ подиръ всѣки половина часъ, но обикновенно пасажери има твърдѣ малко; и тия които ги има сж едни хора тъмни, затворени, между които рѣдко ще срѣщнете истински парижанецъ, който пò-голѣмата часть отъ животътъ си прѣкарва по булеваритѣ и кафенетата съ чашка шоколада отпрѣдѣ и брой отъ вѣстникъ „Фигаро“ въ ржцѣтѣ си. На парижанеца, никакъ не му е по душата уединението, а пъкъ Хюго е парижанецъ до мозъкътъ на коститѣ си; какво го е накарало да се прѣмѣсти тукъ, далечъ отъ центра на градътъ? — Славата. Да, славата е неговия идеалъ. Всѣка вечерь, приятелитѣ и почитателитѣ на талантътъ му, отъ всѣкѫдѣ, съ проводници и рекомендателни писма, окружавали нещастния писатель и го накарвали най-сетнѣ да изгуби всѣко търпение. Той билъ принуденъ да избѣга, като криялъ, до колкото е можалъ, разбира се, адреса си. И тука поета не е можалъ да се отърве отъ почитателитѣ си, но както и да е, тука проникватъ само истинскитѣ цѣнители на талантътъ му, на които нищо не струва да прѣминатъ значително растояние отъ центра на градътъ, заради него.

Когато пристигнахъ до квартирата на Виктора Хюго, прѣдъ мене се прѣдстави една малка двоетажна кѫща съ проста архитектура и съ градинка отъ прѣдѣ. Азъ се приближихъ до кѫщата, но неволно чувство, като че ли съмъ виновенъ прѣдъ поета, ме спрѣ. И наистина, какво право имахъ да го безпокоя, когато тъй строго осѫждахъ другитѣ? Но .. както и да е, азъ съмъ челъ неговитѣ произведения, въсхищавалъ съмъ се отъ тѣхъ и бихъ искалъ да зная, такъвъ ли е той въ дѣйствителность, както ми се прѣдставляваше въ съчиненията си и др. т. Нѣколко минути си мислѣхъ така, до като се убѣдихъ, че стоя пò-горѣ отъ тъй наречената „публика“ и, че имамъ право, да посѣщна на врѣмето на Виктора Хюго. Като се успокоихъ отъ тия доводи, азъ се приближихъ до пѫтнитѣ врата и така силно издрънкахъ звънчето, щото уплашената слугиня ми отвори бърже вратата и ме погледна очудена. Тя бѣше една приятна бабичка съ приятно лице. Азъ ѝ подадохъ рекомендателното писмо и тя ме заведе въ една свѣтла зала, въ която Викторъ Хюго приемаше гости. Въ стаята се чувствоваше лекъ ароматъ. Тавана бѣше украсенъ съ хрусталенъ люстръ — венецианска работа; отъ сѫщиятъ хрусталъ бѣхж и лампитѣ накичени по стѣнитѣ, които наедно съ запаленитѣ свѣщи даваxж нѣженъ и привлекателенъ видъ на цѣлата кѫща. Залата бѣше раздѣлена на двѣ части съ

завѣса отъ тъмно-червенъ цвѣтъ, съ която бѣхж покрити и стѣнитѣ и всичката мебель. На всѣкждѣ изъ стаята натуряни много дребни и скжпоцѣнни работи, отъ които особенно ми привлече вниманието единъ фарфоровъ слонъ. Тъй сжщо много хубави бѣхж и голѣмитѣ огледала въ художественни бронзови рамки. Двѣ японски картини, рисувани на платно, хубаво украсявахж стѣнитѣ; на едната отъ тѣхъ се виждаше изобразено езеро, обраснало съ трѣва, надъ което хвърчи орлякъ жерави. На другата картина . . . не помня какво. Въ кюшето, до входнитѣ врата, бѣше расположена красивата статуя на самията стопанинъ. Той е прѣдставенъ облегнатъ на една колона, подпира съ едната си ржка наклонената си глава, а до краката му расхвърлени книги съ надписи: „Les misérables," „Nôtre dame de Paris." „Le travailleurs de la mer" и др. Въ друго едно кюше на стаята се виждаше друга бронзова статуйка, която прѣдставляваше французската республика: съ едната си ржка тя грозно държи меча, а съ другата се опира на скрижалитѣ на законитѣ, на които е написано: „конституцията отъ 25 февруарий 1875 година".

Подиръ петь минути отъ моето дохождане, въ залата влѣзе още единъ господинъ. Той не обърна на мене никакво внимание, а се отдалечи въ едно кюше, извади отъ джеба си една исписана хартия и начена да чете за себе си. Мене ми се показа, че той изучва рѣчьта, съ която ще се обърне къмъ Викторъ Хюго. Въ такова положение, ние седѣхме нѣколко минути. Отъ нѣйдѣ си изъ вътрѣшнитѣ стаи се зададе дѣтински плачъ; вижда се, че сж карали да спи нѣкой пеленакъ гражданинъ на републиката, а той не щѣше да се покори. Гласътъ ставаше сѣ пò-високъ и пò-високъ, подирѣ захвана да говори единъ мжжки гласъ, който трѣба да убѣждаваше непослушния да се успокои. Вижда се, дѣтето каза нѣщо смѣшно, защото човѣкътъ силно се засмѣ. Къмъ неговиятъ гласъ се присъединихж още нѣколко гласове. Подиръ това, вратата за въ залата се отвори и се появи Викторъ Хюго, заедно съ нѣколко лица. Поетътъ водѣше за ржка една красива брюнетка, която имаше не пò-вече отъ 35 години. Когато дойде до срѣдъ залата, той се запрѣ, церемонно цалуна ржка на своята дама, подирѣ хвърли бързъ погледъ на всичката стал, приближи се до мене и подаде ми ржката си. Вижда се, че бѣше забравилъ фамилията ми, защото ме погледна въпросително и продума: „— Monsieur..monsieur l'ami de monsieur Tourguenieff? Приятелитѣ на г-на Тургенева всѣкогашъ сж желаемитѣ ми гости. Позволете ми да ви прѣдставж: г-жа Локруа."

Подиръ това, той се обърна къмъ моятъ другаръ, който начена да говори изучената на изусть рѣчь, но по срѣдата забжрка се, засрами се и млъкна.

Въ това врѣме г-жа Локруа ме занимаваше по най-приличенъ начинъ. Тя почна да говори за руската литература, за Тургенева, когото нарѣче руский Викторъ Хюго. Азъ турямъ пò-горѣ чисто реалнитѣ произведения на Тургенева отъ плодоветѣ на капризната фантазия на Викроръ Хюго, но не възразихъ, като казахъ само, че дѣйствително, Тургеневъ се ползува съ сжщия авторитетъ въ Русия, както и Хюго въ Франция. По такова направление се продължи нашиятъ разговоръ още нѣколко врѣме твърдѣ одушевенно и блѣскаво, благодарение краснорѣчието на моята събесѣдница.

Г-жа Локруа била оженена за пò-голѣмиятъ синъ на поета, Шарла, и подиръ неговата смъртъ, се оженила за Едуардъ Локруа, депутатъ въ парижский законодателенъ корпусъ.*) Отъ първия бракъ тя имала двѣ или три дѣца (вижда се едно отъ тѣхъ ни задаваше пò-напрѣдъ концерта, като

*) По-късно Локруа стана министръ на просвѣщението.

не искаше да си легне, а Викторъ Хюго го уговаряше. Поета много обича и бави своитѣ внучета, които сѫ единственитѣ потомци на многочисленната му фамилия). Г-нъ Локруа е твърдѣ симпатиченъ и оригиналенъ. Той е много красивъ, и красотата неволно ви очудва, понеже главата му е съвършенно побѣлѣла. Нѣкогашъ г-нъ Локруа е билъ журналистъ. Послѣ кореспондентъ на единъ илюстрированъ парижки журналъ, когато се намиралъ въ Азия. Веднажъ той прѣдприелъ опасно пѫтешествие въ Сирия, дѣто искалъ да снеме нѣколко картини отъ Ливанскитѣ планини за по-точна характеристика на избиението на християнското население отъ мохамеданитѣ. Въ това прѣдприятие, той почти щѣлъ да си изгуби живота. Ренанъ, който въ това врѣме тъй сѫщо се намиралъ въ Сирия, случайно го намѣрилъ въ една проста турска кѫща, почти мъртавъ, и го прѣнесълъ въ Парижъ. Но тука Локруа не седѣлъ дълго врѣме. Щомъ се поправилъ отъ тежката си болѣсть, той пакъ отишелъ да пѫтува по полудивитѣ мѣста на Азия. Скоро слѣдъ това, избухнало въстанието въ Италия и той влѣзълъ въ войнишкитѣ редове на Гарибалди, дѣто се намиралъ до свършването на войната; така щото не само на слова, но и на дѣло доказалъ своята непримирима вражда къмъ империята. Вѣроятно, това негово направление му е спомогнало да стане не само депутатъ въ законодателния корпусъ, но и роднина съ Викторъ Хюго.

Като говоря за семейството на поета, не трѣба да замълчя още за едно лице, което може би, има по-голѣмо значение въ неговиятъ кржгъ. Това лице е г-жа Друе, приятна и съ побѣлѣла коса бабичка, защото има повече отъ 60 години. Въ младостьта си тя е била актриса въ театра „Renaissance“ и се славила съ красотата си. Но драматическата ѝ карiера не била твърдѣ дълга, защото когато Викторъ Хюго билъ изпѫденъ отъ Франция, тя отишла съ него на островъ Гернесей Отъ тогава, тя никога не се е раздѣлила отъ поета. Въ печалитѣ и нещастията на живота му, тя е била като ангелъ-утешитель за него, въ тежкитѣ години на изгнанието.

До като ний съ г-жа Локруа се разговаряхме за руската литература въ залата, влизахж сѐ нови и нови посѣтители, тъй щото ступанинътъ едвамъ успѣваше да се ржкува съ гоститѣ и да целува ржцѣтѣ на дамитѣ. Това послѣднето, виждаше се у него се е обърнало въ привичка: каквато и да е посѣтителката, богата или бѣдна, стара или млада, поетътъ всѣкога се наклоняваше съ особенна лекость и изящество и непрѣмѣнно целуваше ржката на всѣкоя дама. Всичко това, той правеше като единъ двайсеть годишенъ момъкъ. Въобще не тп се вѣрва, че поета има 87 години. Рицарскиятъ му видъ, твърдиятъ и ясниятъ му говоръ, голѣмитѣ му сини огнени очи, го показватъ много по-младъ и само дълбокитѣ бръчки на лицето му, и късоостриганитѣ му бѣли косми на главата, говорятъ за дългиятъ и многострадалниятъ му животъ. Благородната фигура на поета съвършенно хармонира съ добрѣ-начертаната му глава. Вижда се, природата е била много щедра, когато е създала Викторъ Хюго, защото го е надарила съ такива прѣвъсходни физически и нравственни качества. До като азъ се забавлявахъ и мислѣхъ това, поетътъ свърши разговора си съ господинътъ, които се бъркаше при появлението му и ми показа на празниятъ столъ при него. Азъ сѣднахъ, и ние почнахме да говоримъ отпървомъ за най-обикновенитѣ работи. Подиръ малко, нашиятъ разговоръ прѣмина къмъ политиката, подирѣ къмъ неотдавна казаната рѣчь на поета за французскитѣ колонии въ Африка. Тука не ще е неумѣстно да кажа, че Хюго, при всичко, че е живѣлъ деветь години на единъ английски островъ, не знае ни едно слово по английски. На това е способенъ само французинътъ. Викторъ Хюго, може да се каже, е единъ отъ

първитѣ французски шовинисти, защото говори само на роднятъ си езикъ, ако не смѣтаме дѣто разбира малко нѣщо по испански.

Щомъ спомѣнахъ за рѣчьта му, на поета му свѣтнахѫ очитѣ. Той ме погледна пò отъ близо и ме попита челъ ли съмъ тая рѣчь.

Азъ отговорихъ утвърдително и прибавихъ, че тя не ме убѣди въ прѣдположенията за бѫдѫщностьта на Африка

— Азъ не прѣдполагамъ, но съмъ увѣренъ въ това, което изказахъ въ рѣчьта си — отговори той — и вие ще видите, че съ развитието на цивилизацията, планътъ, който начъртавамъ за бѫдѫщностьта на Африка, напълно ще се осѫществи. Тоя материкъ ще бѫде и трѣба да бѫде центра на цивилизацията въ XX-тия вѣкъ, — прибави той съ високо издигнатъ гласъ.

Послѣднитѣ думи чухѫ двама души, които се прѣпирахѫ за нѣщо си наблизо: единия поетъ, другия депутатъ. Тѣ прѣкъснахѫ разговоръ си и се приближихѫ до насъ; слѣдъ тѣхъ дойдохѫ и други лица, тъй щото около насъ се образува цѣло общество По свѣтналитѣ очи на поета, по величественната му поза, всички виждахѫ, че ще бѫдѫтъ свидѣтели на една отъ блѣскавитѣ му рѣчи, съ които той достойно се хвали.

— Франция и Англия — начена поетътъ подиръ минутно мълчание, — тия два главни двигатели на цивилизацията — едната прѣдставителка на южнитѣ латински племена, другата на сѣвернитѣ готически, държѫтъ вече въ ржцѣтѣ си сѫдбата на Африка. Франция като водителка на Алжиръ и сѣверното прибрѣжие, Англия съ завоюванията си въ Трансвалъ и носъ Добра Надѣжда. И двѣтѣ държави сѐ повече и повече ще распространяватъ влиянието си къмъ центра на материка, дѣто ще се срѣщнатъ, но ще се срѣщнатъ тогава, когато цѣлата обширна и богата страна ще бѫде подъ тѣхно умствено влияние. Африка ще бѫде раздѣлена на двѣ половини; всѣка половина ще се държи за държавата, подъ влиянието на която се е развилъ.

— Позволете ми да ви попитамъ — обърнахъ се азъ къмъ поета — каква роля ще играятъ чернитѣ туземци въ тая драма на цивилизацията? Ще бѫдѫтъ ли покорени отъ европейцитѣ или само ще приематъ тѣхната цивилизация? Мисля че африканцитѣ не ще бѫдѫтъ твърдѣ доволни, тъй като не вѣрвамъ европейцитѣ да бѫдѫтъ безкористни въ распространението на цивилизацията. Безкористното помагане не е свойственно на човѣшката природа.

— Човѣкътъ природно е много пò-добъръ — отговори поетътъ, — отъ колкото мислите вий. При това, азъ говоря за хората отъ двайсетия вѣкъ, които навѣрно ще бѫдѫтъ много пò-добри отъ насъ.

— Вие мислете?

— Не мисля, но съмъ убѣденъ.

— Ако е така, кажете ми, какъ ще се смѣсятъ двѣтѣ раси? Ще ли чернитѣ да умиратъ повече, или като се смѣсатъ съ бѣлитѣ европейци, ще изгубатъ малко по малко черния си цвѣтъ!

— Азъ мисля и по единия и по другия начинъ. Всичко въ природата се усъвършенствова, за това и раситѣ се стремѫтъ да достигнатъ пò-съвършенната—бѣлота. Съ измѣнението на кожата африканцитѣ ще приематъ европейската образованность; мирнитѣ, добродушнитѣ африканци ще притурятъ нови добри черти на цивилизацията отъ XX вѣкъ. Кой знае, може би на Африка е сѫдено да направи голѣми прѣврати въ свѣтътъ! И наистина, какъвъ пò-голѣмъ прѣвратъ, — да се прѣсели многочисленната бѣдна класса отъ Европа въ Африка? Помислете си, какво щастие за Франция, ако голѣмата часть отъ бѣдното ѝ население се прѣсели въ плодороднитѣ, небутнатитѣ полета на Африка! Какво благодѣяние ще бѫде

такова прѣселение за бѣднитѣ французски сѣмейства, които пълнатъ подземията на нашитѣ градове? Какъ свободно ще въздѫхнатъ тѣ въ пространнитѣ дѣвственни полета на Африка! Като иматъ възможность да си придобиватъ хлѣба съ собственния си трудъ, тѣ ще погледнатъ съ пò-голѣмо уважение къмъ себѣ си, ще исправятъ изгърбенитѣ си тѣла отъ многовѣковнитѣ грижи, и гордо ще издигнатъ главитѣ си. Тамъ ще имъ улекне на душата, защото нѣма да бѫдѫтъ прѣзрѣни човѣци, въ тягость на обществото, а нейни честни членове. Живота нѣма да имъ се покаже мраченъ, стремленията имъ ще станатъ пò-ясни, пò-възвишени. Да, съ пò-правилното распрѣдѣление на народонаселението, съ испразването градищата отъ излишнитѣ хора, що пълнятъ кръчмитѣ, ще се въздигне и нравственността, ще изчезнатъ много пороци и прѣстѫпления, които сега ставатъ по нужда; ще се увеличѫтъ срѣдствата за честенъ и самостоятеленъ животъ, защото всѣки ще си придобива хлѣба съ честенъ трудъ. . .

— Какъ, вий искате да испѫдите отъ Франция всичкитѣ бѣдни? — се обърна къмъ Викторъ Хюго една скромна бабичка, която съ жадность го слушаше до сега.

Тя не можеше да си обясни, какъ може да се остави Франция и мислеше, че такова наказание е много тѫжко даже за прѣстѫпницитѣ. На нейния въпросъ поетътъ отговори сериозно:

— Да, азъ бихъ искалъ това, за ползата да Франция, за благото на тия бѣдни хора.

— Но французитѣ не обичатъ да се прѣселяватъ. Англичанитѣ или нѣмцитѣ, напр., отиватъ въ чужда страна, свикватъ се съ мѣстността и ставатъ нейни постоянни жители. Тѣ французитѣ, ако отидатъ да си търсатъ щастието въ Алджиръ или Америка, ще спепелятъ хубави пари, и пакъ ще се връщатъ да живѣятъ въ Франция, въ Парижъ.

Викторъ Хюго се замисли.

— Да, — каза той слѣдъ малко — вий имате право. Но азъ сѐ пакъ мислѫ че французитѣ ще бѫдѫтъ принудени да се настанѫтъ въ Африка.

— И климатътъ въ Африка — обади се единъ дипломатъ — до колкото зная, лошо влияе на европейцитѣ. Азъ мислѫ, напротивъ, че африканския климатъ ще способствува за развитието на чернокожието.

— Климатътъ на Африка е много пò-добъръ, отъ колкото мислятъ нѣкои, а слѣдъ врѣме, когато Африка стане цивилизована страна, и климатътъ ѝ ще стане пò-здравъ. Разумѣва се, ще има и жертви, защото ни единъ обществен прѣвратъ не става безъ жертви. Първото поколѣние ще пострада, но слѣдующитѣ, които вече се родѫтъ тамъ, ще се чувствоватъ сѫщо тъй добрѣ, както и ний въ Франция.

Послѣднитѣ думи поетътъ ги исказа съ тонъ, който показваше, че той не ще да продължава повече тоя разговоръ. Лицата събрани около него малко по малко се распръснахѫ и захванахѫ други разговори. Азъ сѐ още сѣдяхъ до поета и се рѣшихъ да му задамъ още единъ въпросъ, който отъ начало ми се въртеше въ главата. Врѣмето бѣше сгодно, защото възбуждението на поета прѣмина и той си зе обикновенния величественъ видъ

— Кажете, моля ви се, — обърнахъ се азъ къмъ него — защо мислите, че въ историята на двайсетиятъ вѣкъ, главната роль ще играе Африка, а не Америка? Защо мислите, че Англичанитѣ ще обърнатъ всичкото си внимание на Африка и ще оставятъ Америка, която по своитѣ подземни богатства и плодородни земи, нà-дали не стои пò-горѣ? Колкото за Американския климатъ, извѣстно е, че е много пò-добъръ отъ Африканския.

Не зная до колко вѣрно съмъ схваналь отговора на Викторъ Хюго, защото той говореше полека, а въ залата владѣеше шумъ, но приблизително смисъльта на словата му бѣше слѣдующето: Америка не може да бѫде

двигателница на цивилизацията въ идущето столѣтие, защото въ много мяза на по-старата си сестра — Европа. Тя не може да даде оня подновителенъ елементъ, който упѫтва общественното развитие по новъ, по-правиленъ пѫть. Такова благодѣтелно влияние може да има само дѣвствената африканска страна. Америка не може да се смѣта вече за дѣвственна. Въобще може да се забѣлѣжи, че Хюго не е твърдѣ добрѣ расположенъ къмъ Америка, и се старае да не говори за нея; а като доде дума за нея той повърхностно споменува за най важнитѣ ѝ събития и за главнитѣ ѝ дѣятели. Тъй напр. като хвалеше дѣятелностьта на англійскитѣ изслѣдователи въ Африка и укоряваше бездѣятелностьта на французитѣ, той не спомена ни дума за знаменития американски изслѣдователь, комуто принадлѣжѫтъ най-важнитѣ открития въ Африка.

Азъ обърнахъ още вниманието на поета върху обстоятелството, че подъ влиянието на тропическия климатъ, кожата на европейцитѣ почернява, и не ще ли бѫде по-правилно да предположимъ, че слѣдъ врѣме, когато европейцитѣ се изнесѫтъ въ Африка, ще станатъ съвсѣмъ черни, и че смѣсването на бѣлата и черната раса ще стане въ полза на послѣднята, поне, колкото се отнася до цвѣтътъ на кожата. Освѣнъ това, азъ се съмнявахъ за благотворното влияние на смѣсването и въ умственно отношение, защото забѣлѣжено е, че африканцитѣ нѣматъ склонность да възприематъ европейската култура, и се отличаватъ съ естественна тъпость.

Моитѣ думи не направихѫ никакво впечатление на Викторъ Хюго. Той, както се вижда, до толкова е убѣденъ въ справедливостьта на теорията се, щото не забѣлѣжва нейнитѣ разногласия съ научнитѣ факти и дѣйствителния животъ. Но трѣба ли да го обвиняваме за това? Азъ мислѫ — не трѣбва. Той искренно вѣрва, че плановетѣ му ще се сбѫднатъ въ бѫдѫщето, че сбѫдването имъ ще бѫде полезно за идущето столѣтие; вѣрва, че ще настанатъ по-добри врѣмена за человѣчеството, и прѣзира песимиститѣ, съ тѣхниятъ мраченъ погледъ на живота. Защо да го укоряваме? Такива оптимисти рѣдко се срѣщатъ въ наше врѣме, и по всичка справедливость заслужватъ напълно нашето уважение, ако и да не сподѣляме убѣжденията имъ, не подкрѣпени съ доказателства. У насъ, въ Америка, има единъ такъвъ оптимистъ, — Емерсонъ, — човѣкъ уменъ, и вече много старъ. Азъ споменахъ за него на Хюго, и му описахъ на кратко свѣтлитѣ надежди на Емерсона.

— Много ми е драго да чувамъ — каза любезниятъ ступанинъ, че въ Америка има такива хора. Тѣ сѫ необходими на всѣкѫдѣ; Емерсонъ трѣба да е уменъ и проницателенъ човѣкъ, защото само проницателнитѣ хора могѫтъ да бѫдѫтъ оптимисти; тѣ нѣматъ оня малъкъ кржгозоръ, оная хладнокрьвность къмъ всичко, съ която се отличаватъ скептицитѣ и които сѣкогашъ отъ муха правятъ слонъ. Нека нѣкой отъ привърженицитѣ на песимизма, които на всѣкадѣ виждатъ смъртъ и нещастия, ми покаже макаръ едно съопитие въ историята — разбира си, азъ не говорѫ за частности — което да не е крачка напрѣдъ въ общия вървежъ на прогреса. Азъ съмъ увѣренъ, че нѣма да намѣри. Всичкитѣ тия малки недостатъци, като убийства, беззакония, и даже всичкитѣ врѣменни тържества на порока, ако и да задържватъ вървежатъ на цивилизацията, но при общото развитие и усъвършенствоване, не значатъ нищо. Въ силата на обстоятелствата, тѣ малко по малко изчезватъ, и двайсетото столѣтие ще се избави отъ безбожнитѣ прѣстѫпления които ни ядосватъ всѣки день. . . .

Като свърши, поетътъ тури си ржката на колѣното ми и каза:

— И тъй не забравяйте това.

— Може би, вий ме смѣтате за песимистъ?

— Не знамъ, но като че ли съчувствовате на тия безсилни, низки човѣци (?), когато тѣ не заслужватъ съчувствие, а съжаление. Ахъ, колко ги мразж! прибави той.

Въ това врѣме се приближи до насъ сжщия дипломатъ, който пò-напрѣдъ спореше съ поета за африканскиятъ климатъ.

— Вие казахте, ако не се лъжа, — обърна се той къмъ поета, — че скоро ще изчезнатъ всичкитѣ злини, които разоряватъ народитѣ и имъ пречатъ въ развитието. Войната, напр., е голѣмо зло, разорява цѣли области, какъ мислите, ще прѣстанатъ ли нѣкогашъ да воюватъ?

— Азъ съмъ увѣренъ въ това. Разумѣва се, трудно е да се опредѣли кога ще настане това блаженно врѣме, но азъ прѣдчувствовамъ и, по много работи забѣлѣжквамъ, че това врѣме е близко. Скоро ще дойде врѣме когато по причина на постояннитѣ усъвършенствования на орѫжията, войната ще стане невъзможна. Тя ще иска много жертви и народитѣ ще бѫдатъ принудени да се сближатъ по между си; родственнитѣ народи ще си подадатъ рѫка въ името на общата безопасность; южнитѣ народи: испанци, италианци, французи и гръци, ще се съединятъ въ единъ общи „латински“ съюзъ, другитѣ народи ще направятъ сжщето. Тука вече нѣма да има дипломатически хитрости, всичко ще се основава на взаимно национално влечение на родственнитѣ народи, а съзнанието на общитѣ интереси и необходимостьта да бѫдатъ силни ще накара народитѣ да се сдружатъ на здраво безъ да обръщатъ внимание на нѣкои малки разногласия. Тия съюзи ще бѫдатъ до толкова силни, щото ни единия нѣма да рискува съ благосъстоянието си, за да обяви война на другия. Въобще може да се каже, че въ XX столѣтие, народитѣ ако и да не достигнатъ до най-високата степень на умственното развитие, но условията на войната ще станатъ до толкова сложни, слѣдствията разорителни, щото никой нѣма да се рѣши да воюва.

Съ тия слова Хюго свърши рѣчьта си. Нѣщо вдъхновенно, пророческо блѣщеше въ очитѣ му; лицето му бѣше въодушевено, съ такава гореща вѣра, съ таково убѣждение въ истинностьта на плановетѣ си, щото неволно увличаше и слушателитѣ. Моето увличение прѣмина, и азъ попитахъ поета ще ли ми позволи да раскажж въ кореспонденцията си всичкитѣ му оригинални мисли, които ги указа тая вечерь.

— Съ голѣмо удоволствие — отговори той; — ще бѫдж много доволенъ ако тѣ сж распространятъ колкото се може пò-надалечъ.

Като зехъ позволение отъ поета, трѣбаше да побързамъ да запиша гореказанното, до като бѣхъ още подъ свѣжото впечатление на словата му. За това простихъ се съ Хюго и влязохъ въ близкиятъ ресторанъ, дѣто, подъ прѣдлогъ на вечеря, заехъ единъ столъ за да запишж бѣлѣжкитѣ си.

Слѣдъ нѣколко врѣме, пакъ ми се случи да идж въ Парижъ и азъ се възползовахъ отъ случая да посѣтж за вторий пѫть Викторъ Хюго. И тоя пѫть, както и въ първия, у поета имаше много гости, между които и нѣкои извѣстни личности въ Парижъ. Тѣ бѣхж блѣстящитѣ свѣтила на политическиятъ хоризонтъ на Франция. Освѣнъ това, азъ забѣлѣзахъ нѣколко млади писатели, а между тѣхъ особенно се хвърлѣще въ очи една млада писателка — поетка, съ цѣла градина цвѣтя на главата си. Тя донесла съчиненията си, да ги оцѣни искусния писатель, и не си намираше мѣсто отъ радость, понеже поетътъ я бѣше похвалилъ. Трѣба да се каже, че постътъ никогашъ не чете безчисленнитѣ произведения на младитѣ поети, съ които го натрупватъ тия послѣднитѣ. Съ тая тежка задача, той натоварва г-жа Локруя и г-жа Друе, които отпослѣ му разказватъ на кратко съдържанието на всѣка книга. Но когато се срѣщне съ младиятъ авторъ,

поетътъ безъ друго ще похвали произведението му, и ще го насърдчи. Може да си представи човѣкъ щастието на тия млади хора, когато се видатъ похвалени отъ такъвъ заслуженъ литераторъ.

Тоя пѫть искамъ да зема факсимилето (ржченъ подписъ) на Хюго за литографированиятъ му портретъ и да снема изображенията на статѣ му. Първото ми желание поетътъ испълни на драго сърдце, на второто — ми отказа, защото квартирата му била нова и не била свързана съ никакви въспоминания отъ творчеството му. — „А кѫщата ми въ Гернсей, — прибави той, — дѣто писахъ и живѣхъ толкова врѣме, отдавна е снета отъ г-на Лалона, и фотографически карточки отъ нея ще намѣрите на всѣкѫдѣ въ Парижъ.“

Скоро слѣдъ това прочетохъ въ „Evenement“ единъ любопитенъ анекдотъ за Хюго, който ще си позволж да приведж тукъ: „Въ 1848 година, когато поетътъ живѣялъ въ „Place Royale,“ постоянно ходѣлъ у единъ и сѫщи берберинъ — Бразиѐ. Веднажъ единъ отъ съсѣдитѣ на Викторъ Хюго като билъ у Бразиѐ, попиталъ го, какъ му вървѫтъ работитѣ? — Добрѣ, господине, даже твърдѣ добрѣ, — отговорилъ Бразиѐ — слава Богу, имамъ много мющерии. Ето, на, днеска не знамъ какъ ще се справж. Прѣдставете си, до довечера трѣба да хода у тридесеть госпожи да ги изчешж. Ако не вѣрвате, да ви покажж и списъка. . . .“ Слѣдъ нѣколко часа, сѫщиятъ господинъ пакъ миналъ покрай берберинътъ Бразиѐ, но тоя пѫть го видѣлъ сърдитъ и намусенъ. — Какъ е, Бразиѐ, какъ сѫ още твоитѣ 30 мющерии? — Ехъ, господине, нѣ-добрѣ недѣйте ме пита. Не можахъ да изходя и половината отъ тѣхъ. — Какъ това? — Като си отидохте вий, подиръ малко доде Викторъ Хюго. Азъ помислихъ, че иска да се бръсне, и му вързахъ чаршафа на шията. Когато искахъ да му усапунж брадата, той ми хвана ржката и каза да почакамъ. Сетне, начена да бара изъ джобоветѣ си, извади единъ карандашъ (моливъ), зе отъ конторката ми едно парче хартия и начена да пише. При всичко че нѣмахъ врѣме, но си помислихъ че ще свърши скоро и рѣшихъ да почакамъ. Напрасно. Той забрави за моето сѫществование. Азъ го гледамъ отъ страна и си викамъ: пиши си, пиши, но не знамъ ще ли разберешъ и самичекъ какво си писалъ. Бога ми, господине, таково лошо писмо не бѣхъ видѣлъ още. Буквитѣ му мязахѫ на гарги. А казватъ още, че хубаво пишелъ! — Чувайте, господине, му казвамъ, — умръзна ми да ви чакамъ. — Ей сега, сега, отговаря, а пъкъ сѐ продължава да дращи. Почакахъ още малко. — Чувайте, господине, азъ нѣмамъ врѣме, бързамъ. . . — А, вий бързате и азъ бързамъ. И излѣзе отъ мене. — Забравихте си шапката, му крещж отъ задъ. — Да, да, право казвате, благодарж ви. — Ха, сега казвамъ на момчетата, да не загубитѣ ни минута. Да идете по адреситѣ, дѣто ще ви дамъ, и да бързате, за да изходите всичкитѣ мющерии, защото закжсняхме. Дѣ е листа? — Тамъ на конторката. — Какъ, тука ли? Тука, на конторката ли бѣше? Ахъ, Господи, Боже мой! Можете си прѣдстави такова нещастие: Хюго надраскалъ гаргитѣ си на листа, на който бѣха адреситтѣ на мющеритѣ. Разбира се, повечето отъ тѣхъ не помнѣхъ; и тъй споредъ Викторъ Хюго изгубихъ си мющеритѣ. — Успокойте се, любезний Бразиѐ, отговорилъ съсѣдътъ на Викторъ Хюго; вий изгубихте нѣколко мющерии, за това пъкъ благодарение на вашиятъ листъ, французската литература се обогати съ още едно талантливо произведение на знаменитиятъ поетъ.

Ето още единъ анегдотъ за Викторъ Хюго, който ми разказахѫ въ Парижъ:

Преди много години, още когато живѣялъ Ламартинъ, на Хюго донесли едно писмо съ слѣдующиятъ адресъ: „До най-великиятъ поетъ на нашиятъ вѣкъ.“ Безъ да го распечати Хюго го испратилъ на Лемертина,

понеже него смѣталъ за най-великъ поетъ на столѣтието, но Ламертинъ го испратилъ назадъ на Викторъ Хюго. И така това писмо е ходило дълго врѣме отъ единиятъ поетъ до другиятъ и не се знае кой отъ тѣхъ го е распечатилъ. Ако би донесли сега на Хюго такова писмо, азъ мислѫ, че той безъ да се колебай, би го распечатилъ и би ималъ на туй пълно право; защото безъ да гледаме на страстниятъ му язикъ, до нѣйдѣ растегнатиятъ му слогъ и чувствителностьта, която изобилва въ произведенията му, Викторъ Хюго, пакъ си остава най-великиятъ поетъ на нашиятъ вѣкъ, по енергията и дълбокиятъ анализъ на човѣшката душа, по силата на писателскиятъ му талантъ.

Прѣвелъ **Г. Занетовъ.**

ХЕКЗАМЕТРИ.

I.

О, не зови равнодушенъ поета, че той отминува,
Въ дни на неволи и скърби, съсъ кротка усмивка и пѣсни
На примиренье, край грозний кипежъ на борбитѣ свѣтовни!
И състраданье, и обичь сърдце му незлобно испълнятъ,
Яката вѣра въ човѣшкото щастие тѣхъ ги поддьржа —
Тази му вѣра говори, че не съ изтрѣбленье и кърви
Се искупува това възрождение негово бѫдньо,
А съсъ търпение, кротость, и трудъ и любовь. . . .

II.

Ясни звѣздици трептѫтъ въ небесата лазурни, и важний
Мѣсецъ изстѫпва между имъ, като царь горделиво, спокоенъ,
Златни лучи му въ росата елмазна сиятъ вълшебно;
Хладниятъ вѣтрецъ подухва отъ нѣгдѣ надъ сънитѣ ниви,
И класоветѣ приведени плахо надъ брѣгътъ ронливий,
Нѣщо таинственно шепнатъ съ струитѣ на тихиятъ ручей,
Който се вие, и блѣска, и губи далечъ низъ полето.
Царствува миръ надъ природата — миръ въвъ душата изгрѣва:
Буди най-чистиятъ гласъ изъ Светая Светихъ на сърдцето,
И го въздига съсъ благиятъ пѡмисълъ въ вѣчното божие лоно.

III.

Мила другарко, отивашъ ти въ висшитѣ ясни селенья,
Чужд' отъ тревогитѣ земни, тамъ дѣто животътъ е вѣчний!
О, не спѣши ти, единственна моя надежда и радость —
Кой ще ти бѫде прѣдмѣтъ тамъ на нѣжнитѣ грижи и обичь?
Кой ще ти бѫде тукъ ясна звѣзда пѫтеводна?
Ние сме брънкитѣ отъ безконечна верига, която
Слѣла е свойта любовь всемогуща съ омайни си чѫри,
Има ли власть пѡ-могѫща отъ нея, която ни може разлѫчи
Да не възлѣземе заедно въ висшитѣ вѣчни селенья? . . .

П. П. Славейковъ.

---

www.libtool.com.cn

ПО ВЪПРОСА ЗА МЕТОДИТѢ

и начинитѣ въ водените ученическитѣ съчинения.

отъ С. В. Преображенски.

Отколѣ още и навсѣкждѣ се чуватъ оплаквания, че ученицитѣ сж прѣтрупани съ работа, която надминува силитѣ имъ. Отколѣ и навсѣкждѣ много лица си посвещаватъ трудоветѣ да изучжтъ подробно въпроса за умственото прѣтоварване на учащитѣ се и зематъ различни мѣрки за да се намалжтъ мжчнотиитѣ на ученето. Ще минжтъ нѣколко години и модния сега терминъ „умственото прѣтоварване на учащитѣ се," поне за нѣколко врѣме ще се забрави.

Но струва ми се, че до днесъ още никой въ утвърдителна форма не е подигалъ и по сжщество разгледалъ въпроса *за прѣтоварването на учителя по матерния языкъ и словесността* съ такива и толкева писмени работи, които надминаватъ силитѣ му. Този въпросъ толкова повече заслужва внимание, защото прѣтоварването учителя по казанитѣ прѣдмѣти всѣкогажъ по най-необходимъ начинъ се отразява и ще се отразява върху прѣтоварването на учащитѣ се: учительтъ, като не може да си отпочива въ учебното врѣме, не може да бжде жикъ, бодъръ, какъвто трѣбва да бжде; той става вялъ, безжизненъ, съ болна глава, растроени нерви, болни очи, шумящи уши, — такъвъ учитель създава явление най-нежелателно въ нормалното училище. Това послѣднето особено се казва за тѣзи учебни заведения, въ които центърътъ на тежината отъ учебното дѣло, особено отъ общото умствено развитие на учащитѣ се, пада върху учителя по матерния езикъ и словесността. Такиви сж първоначалнитѣ училища, класнитѣ общински училища, женскитѣ и мжжки гимназии. Между това, съвсѣмъ важното дѣло, като прѣподаването на матерния езикъ и словесността, е оградено съ толкова многочислени и многообразни работи, щото учительтъ нѣма никаква физическа възможность, при всичкото си желание, да си испълни длъжностьта както трѣбва. Вънъ отъ класса учительтъ по матерния езикъ и словесността работи повече отъ всѣки други прѣподаватель. Малко е това, въ никое друго учрѣждение нѣма чиновници съ висше и срѣдне образование, които да сж турени въ необходимость толкова много да се трудятъ, колкото се труди учительтъ по матерния языкъ и словесността. Въобще може да се каже, че отъ всичкитѣ професии, на които се посвещаватъ лица съ висше и срѣдне образование, учителската професия по казанитѣ прѣдмѣти е най-тежката, въ повечето учебни заведения най-отговорната и, както ѣ наричатъ, най-неблагодарната.

За да се даде наредъ съ другитѣ професии приличното мѣсто на учителската въобще професия, а слѣдъ това на учителя по матерния езикъ и словесността, споредъ нейната трудность, отговорность и пр., не е злѣ да ѣ сравнимъ съ другитѣ професии, та по този начинъ да ѣ прѣдставимъ въ всичката ѝ рельефность.

Освѣнъ администрацията и пощитѣ, гдѣто, както е извѣстно, нѣма комахай лица съ висше и срѣдне образование, чиновническия, трудъ до-

хождя до възможенъ минимумъ. При всичко това, тѣзи чиновници въ материално отношение, сравнително съ учителитѣ, сж туряни въ повече износни условия; освѣнь това, тѣхний трудъ се цѣни високо, и неговото количество се намира въ право пропорционално отношение къмъ жизненитѣ посрѣби. Съвсѣмъ друго трѣбва да кажемъ за учителитѣ изобщо и за учителя по матерния езикъ и словесността въ частности. Прѣди всичко, числото на работнитѣ часове у тѣхъ не само че прѣвишава въ чиновницитѣ, нъ твърдѣ много надминува тъзи норма, която се опрѣдѣля отъ хигиениститѣ за лица, които се занимаватъ съ умственъ трудъ. Плодовитостьта и енергията на тѣхния трудъ въ повечето случаи не се намира въ правопропорционално отношение къмъ жизненитѣ потрѣби, съ други думи, старателний и натрупаний съ работа учитель, който успѣшно испълнява длъжноститѣ си, *нѣма никакви особени насърдчителни възнаграждения, дори не винаги се насърдчава.* [1])

Нъ това сравнение още не се свършва само съ туй: учителската служба се отличава отъ другитѣ служби съ много непривлѣкателни особености. Тука ще посочж само на една. Дѣятелностьта на много чиновници се ограничава само въ присжтственитѣ мѣста, гдѣто тѣ служжтъ; щомъ искокнжтъ отъ тука, тѣ вече не щжтъ да знажтъ за работа. Нѣкакво си писмо или дори нѣкакъвъ си проектъ, съставенъ отъ единъ чиновникъ се поправя отъ другъ, подиръ това се преписва, поднумерова, внася се въ „исходящата“ и съ това се свършва работата. Ако всичко това се испълни акуратно, съ разбиране на работата, въобще добросъвѣстно, то чиновникътъ е осигуренъ отъ забѣлѣжки, подканания, заплашвания, мъмрания и пр. Съвсѣмъ друго нѣщо прѣдставлява учительтъ. Той е работилъ добросъвѣстно, при това цѣли години въ извѣстенъ классъ; всичко е прѣминжлъ *точно,* и споредъ распрѣдѣлението, дадено въ началото на учебната година, и споредъ программата и споредъ добросъвѣстностьта. Дохожда испита: коммисията (ассистентитѣ, директора, пратеника и пр.) намира съвсѣмъ добри писменитѣ и умственитѣ отговори на ученицитѣ: министерский пратеникъ остава доволенъ отъ испититѣ. „Приятно ми е да ходж на такива испити!“ казва той на прѣподавателж. Но този послѣдния, наученъ отъ опита, не вѣрва на своето щастие. Дѣйствително, слѣдъ нѣколко врѣме сжщитѣ ученици държжтъ испитъ въ друго учебно заведение и до тука е прѣподавателската радость, — нѣкои ученици „пропадатъ“! Може ли това да бжде и отъ какво? Да, читателю, това става и то твърдѣ често, а то зависи отъ най-прости причини. Младитѣ момчета, оставени на свобода, не погледватъ никаква работа, събиратъ се по затънтенитѣ кръчми и кафенета, правятъ твърдѣ шумни веселия и често си отиватъ съ болни глави въ кжщи. Кога дойде врѣме да държжтъ испита, тѣ нищо не знажтъ, всичко забравили. Надъ главата на прѣподавателя се завива буря и той ще е щастливъ, ако не испита цѣлъ кошъ ругания отъ новата испитателна комисиж; думитѣ „неспособенъ“, „некадренъ“, „не си гледа работата“ почватъ да се пущатъ по адресса на учителя, или най-лесно работата може да се свърше така: ревизорътъ като срѣщне прѣподавателя, ще му забѣлѣжи: „разбира се, вие не сте съвсѣмъ виновати. . . . Вашата добросъвѣстна и плодотворна работа е извѣстна, но все пакъ обърнѣте внимание. . . . Знаете, това може да бжде неприятно за началството.“

1) Това особено е вѣрно за учителитѣ въ България, дѣто нѣма никакъвъ законъ за повишенията. Безредицата, която се е вжкнала при повишенията на учителитѣ въ държавнитѣ училища, прави много чувствителни и способни учители да напущатъ учителството, тъй като тѣ не само страдатъ материално, но и нравствено сж потжпкани.

Б. пр.

За да прѣдставя картината на труженическия животъ на учителя по материния езикъ и словесността, ще се помжча макаръ въ общи черти, да нарисувамъ картината отъ живота и дѣятелността на учителя въобще и тогава къмъ мжчнотитѣ, които испитва послѣдния, ще прибавя това, което особено прѣтоварва, истощава и прѣждеврѣмено прави да остарѣва учителя по словесността.

I.

За лица, които умствено се трудятъ, е прието отъ хигиениститѣ за норма осемъ работни часове. Но има особенъ классъ лица, за които осмочасовата работа е вече не норма, а максимумъ. Това сж тѣзи лица, трудътъ на които състои не само въ възприемание на идеи, но и въ тѣхното възпроизвеждание, при това идеи ассоцировани. Ако такъвъ умственъ трудъ се придружава съ обстоятелствата, които прѣдизвикватъ разни аффекти, напримѣръ, гнѣвъ, сърдение, стѣснено душевно състояние, и ако при това е необходимо всичкитѣ тѣзи аффекти да се потжкватъ, като се исказва видимо невъзмутимо спокойствие, — то този умственъ трудъ рано ще докара первната система на такъвъ труженикъ до състояние на раздразителна слабость и жестоко ще расклати неговото здравье. Знайно е, колко силно влияжтъ на човѣка нравственитѣ потресения.

Умственій трудъ на учителя въ това отношение не може да се равни съ никакъвъ други умственъ трудъ. Дамата, която се увлича отъ четението на нѣкой романъ и майката, която изучава, напр., книгата на д-ра Жука „майка и дѣца“ не се трудятъ еднакво. Трудътъ на професора, който събира материялъ за своитѣ лекции отъ купове книги и който слѣдъ това произнася своитѣ лекции отъ катедрата, е много пò-сложенъ отъ труда на първитѣ и поради това е по изнурителенъ. Но нито двѣтѣ първи, нито този послѣдний похарчва толкова душевни сили, особено воля, а сжщо и физически сили, колкото расхарчва учительтъ, намирайки се подъ влиянието на аффектитѣ, които той трѣбва да потжква. Излизайки отъ тѣзи съображения, може да се утвърди, че врѣмето, употрѣбено отъ учителя за такъвъ трудъ, трѣбва да бжде пò-малко отъ осемъ часа, тъй като, пакъ повтарямъ, нищо не уморява тъй скоро и тъй силно, колкото волевата, съзнателната дѣятелность. Но на учителя, безъ да се гледа, че условията на труда му сж лоши, се докарва постояно да работи повече отъ осемъ часове.

Извѣстно е, че условията, при които се извършва работата нѣкога твърдѣ много поддържатъ трудящия се. Това отколѣ вече се е признало за музиката и пѣснитѣ, напр. въ военното дѣло. Хубавата, а много пжти и прѣкрасната обстановка, вердъ която повечето работжтъ ученитѣ, възможността на послѣднитѣ да располагатъ съ врѣмето по своето щение благотворно влияжтъ на тѣхнитѣ занятия; най-сетнѣ, самитѣ въпроси, за разработванието на които ученитѣ посвещаватъ трудоветѣ си, зависжтъ отъ тѣхъ, но не наопаки: сир. ученитѣ не зависжтъ, тъй да се каже, отъ обектитѣ на своята дѣятелность.

Относително учителя трѣбва да кажемъ, че той дѣйствува посрѣдъ най-неблагоприятни, дори гибелни за него условия. Учительтъ има работа съ ученици, числото на които въ всѣки отъ долнитѣ классове често достига до 50, а въ всѣки отъ срѣднитѣ и горнитѣ рѣдко слиза пò-долу отъ 30. Тѣзи ученици, често галени момчета, мамини синове, „нехранимайковци,“ или дѣца на такива родители, които не ги наричатъ другояче, освѣнь Колчо, Гочо и други умалителни названия. Отъ различни мѣста

въ училището постжпватъ дѣца, повечето несдържани, груби, распустнжти, расхайтени, съ понятие и възгледи своеобразни, каквито въобще излизатъ отъ прости, слаби и безхарактерни майки и бащи. Би трѣбвало училището пò-напрѣдъ да се обърне въ исправително и опитомително заведение, та че тогава чакъ въ учебно и въспитателно. Ето съ какво сборище отъ субекти недисциплировани, незнаежщи да се въздържатъ, субъекти, които възмущаватъ всѣкиго, комуто се случи да има съ тѣхъ нѣкаква работа, ето съ каква необуздана тълпа учительтъ трѣбва *да води едва ли не война*. Ако чадолюбивитѣ родители не сж могли да „поправжтъ“ своитѣ дѣца, то какво трѣбва да се каже за положението на учителя, на когото се повѣряватъ отведнжжъ до 40 — 50 души (ами 70 и 80!) такива копелтии? Удивителна е, отистина, мжчнотията въ положението на учителя. Той трѣбва *да води война* безъ шумъ, скрито; той трѣбва да вижда своитѣ врагове не въ училището, а въ тѣхнитѣ лоши наклонности. Неговото положение може да се сравни съ положението на болничнитѣ посѣтители. Въ едно медицинско съчинение сж изложени обязанноститѣ на лицата, които посѣщаватъ и нагледватъ болнитѣ, така:

„Онѣзи, които посѣщаватъ и нагледватъ болнитѣ, трѣбва да бждатъ бодри, любезни, засмѣни, трѣбва да приказватъ и работятъ сърдечно. Всичко това подкрѣпява болния, внушава му довѣрие къмъ доктора и болницата. Служителитѣ на болнитѣ трѣбва да бждатъ добри, търпѣливи, безъ намръщено лице да прѣтърпятъ отъ болния всичко, въ всѣко врѣме съ радость да му помагатъ, да подаватъ, което трѣбва, безъ да показватъ ни най-малко нетърпѣние или неудоволствие. . . . . Тѣ трѣбва да иматъ спокоенъ духъ, при най-малката промѣна на болния къмъ лошо, безъ да доказватъ страхъ, удивление, а да работятъ спокойно, тихо и невъзмутително. . . . Въобще въ всичкитѣ си движения и дѣйствия служителитѣ трѣбва да показватъ знание, смѣлость и положителность. Всичкитѣ имъ движения трѣбва да бждатъ тихи, но не бавни, — плавни, но не прѣкжсвани. Незачитания, сърдитни, и дръпнжтости отъ страна на служителитѣ сж неприлични.“

Ако на доктора е необходимо довѣрието на болния, то още повече е необходимо учительтъ да има довѣрието въ своитѣ пациенти — ученици. Както служителитѣ на болнитѣ, така и учительтъ трѣбва да бжде бодъръ, засмѣнъ, добъръ, търпѣливъ; той трѣбва да помага на ученицитѣ, безъ да показва ни най-малко нетърпѣние или неудоволствие, да работи спокойно, тихо невъзмутимо; така сжщо нему не е прилично незачитанието, прѣзирането, мусенето, сърдитнята, сокашкитѣ хокания и пр. [1]) Поради това, колко различни постжпки груби и наивни, учительтъ трѣбва ò врѣме и хладнокръвно да прѣкрати, да възнагради всѣкиму по дѣлата, безъ да закача честолюбията, безъ да оскърбява, безъ да раздразня, а да примирява всичкитѣ и оспокоява всичко?! Колко аффекти трѣбва въ такива

1) Това мнѣние на почитаемия авторъ особено трѣбва да се земе въ внимание отъ нашитѣ народни и държавни учители. Мнозина отъ учителитѣ не само че нѣматъ никакъвъ педагогически такъ въ обръщанията къмъ ученицитѣ, за да укротжтъ грубитѣ инстинкти и лошитѣ привички, но тѣ сами ги поддържатъ, като ги постоянно дразнятъ и прѣдизвикватъ. Ний познаваме учители, които нѣматъ рѣшително никакво търпѣние когато испитватъ ученицитѣ, особено слабитѣ. Учительтъ се исправилъ надъ ученика, който работи на класната табла и съ така силно забива писклявия си гласъ въ ушитѣ му, щото сиромаха ученикъ досущъ изгубва присжтствието на духа си и отъ главата му отлѣтяватъ всичкитѣ прѣдставления, които той гласялъ криво — лѣво да каже. Такъвъ ученикъ ще бжде щастливъ, ако не испита дѣйствието на учителската ржка по лицето или нѣколко хамалски епитети; или, ако ученикътъ е отъ горнитѣ классове, нѣма да бжде пуснжтъ на мѣстото си, до като не истърпи едно карикатурно описание отъ главата до краката отъ страна на учителя.

Б. пр.

случаи да потушава учительтъ! Кръвьта бликва по лицето му отъ ядъ и досада, а трѣбва да приказва и работи спокойно, душевно и сърдечно.

Здравословнитѣ условия на нашитѣ учебни заведения отколѣ още се обърнѫли вниманието на докторитѣ. Непривикнѫлий човѣкъ, щомъ постѫпи въ училищната атмосфера два часа, излиза съ главоболие или, най-малко, съ писъкъ, бученне и гръмъ въ ушитѣ. Високата температура на класснитѣ стаи, която зимно врѣме въ края на уроцитѣ е до 20° Реомюра, довършва картината. Въ края на уроцитѣ учительтъ съзсѣмъ си изгубва силитѣ, чувствува се смазанъ, главата му бучи, ушитѣ му пищѫтъ. Въ такъво състояние той не може вече да поддържа дисциплината; ученицитѣ като че ли сѫ свободни отъ бдителното око на учителя; но и съ тѣхъ е станѫло нѣщо подобно: тѣ ставатъ вяли, халтави, отпустнѫти, апатични и дори оглупяватъ. Сами по себе си се разбиратъ слѣдствията отъ това. Такъвъ классенъ въздухъ отравя чрѣзъ бѣлия дробъ кръвьта, прѣдизвиква растройства, свързани съ дѣйствието на кръвьта, нарушава службата на нервната система и т. н.

II.

Но всичкитѣ тѣзи трудове на учителя, въобще за които говорихме по-горѣ, за учителя по матерния езикъ, сѫ минимумъ отъ онзи трудъ, който той извършва, защото, освѣнъ това, което трѣбва да прави като всѣки прѣподаватель, той испълнява още и други длъжности, като употрѣбява за тази цѣль и това врѣме, съ което той може да се възползува за отпочивка. Тука се отнасятъ: а) приготвяне и произнасяне рѣчи, б) водене на литературни бесѣди, в) ржководство за четене на ученицитѣ и г) поправяне на сумма писменни ученически работи.

а) До послѣдне врѣме въ много учебни завѣдения се поддържаше добрия обичай да се говорятъ рѣчи на годишнитѣ актове Тѣзи рѣчи сѫ съставятъ и произнасятъ повечето отъ прѣподавателитѣ по словесността. Прѣди нѣколко години въ нѣкои учебни завѣдения въ Русия било признато за по-справедливо и цѣлесъобразно, щото рѣчитѣ да се произнасятъ и съставятъ отъ всѣки прѣподаватель по редъ. Но обстоятелството всичкитѣ учители да държѫтъ рѣчь едва ли би улеснило тие по словесността, тъй като често се случватъ разни тържества, панахиди, праздници, умиране на знаменити хора, минуване на високопоставени лица, — случаи когато рѣчитѣ трѣбва бързо да се съставятъ, а въ такива случаи учительтъ по словесността е незаминимъ. Такива сѫ сѫщо и рѣчитѣ, произнесени по различни литературни вечеринки, дадени въ честь на нѣкои патриоти.

б) Исключително отъ прѣподавателитѣ по словесността се нареждатъ *литературнитѣ бесѣди*. Подъ тѣзи бесѣди въ насъ трѣбва да се разбира избиране на теми за ученически рѣчи, избиране на стихотворения и песни за ученически декламации, прѣдставления и концерти. Приготовлението на всичкитѣ тѣзи работи и ржководенето на репитициитѣ едностранчиво е отнесено право къмъ длъжноститѣ на прѣподавателитѣ по матерния езикъ и словесността. Всѣко отъ тѣзи нѣща отнѣма по цѣли часове, а прѣдставленията отнѣматъ комахаи цѣлата коледна ваканция на учительтъ.

в) Но много пѫти повече врѣме и трудъ употрѣбява учительтъ по словесността въ *ржководенето по четенето* на ученицитѣ. Въ нѣкои учебни завѣдения то се отнася къмъ обязанноститѣ на особенни възпитатели, но въ повечето това ржководене официално лежи върху гърба на учительтъ по словесността. За мѫчнотията на тази работа говори това обстоятелство, че ржководството въ четенето на учебницитѣ до днесь съставя една отъ

най-мѫчнитѣ и забъркани за рѣшение училищни задачи. Ние ще се повърнемъ на тоя въпросъ.

г) У прѣподавателитѣ по езика и словесността има още една такава работа, съ която тѣ едва ли могѫтъ да се расправятъ дори въ такъвъ случай, ако нѣмаха никаква друга работа. Ние разумѣваме тука поправянето на масса разнообразни писменни ученически работи: ту диктовки, ту скратени или распространенни изложения, съ или безъ измѣненъ планъ, ту съчинения отъ всевъзможни видове, съставени по най-разнообразни рецепти. Интересно е да се знае, какво количество отъ този материялъ трѣбва да поправи учительтъ по словесността, колко врѣме му трѣбва за това, на какво трѣбва да обърне своето внимание, какъ ще извърши работата си и, най-сетнѣ, при какви условия.

Поучително ми се прѣдставлява това обстоятелство, че дори другаритѣ на прѣподавательтъ по словесността нѣматъ ясно прѣдставление за врѣмето и труда, които той трѣбва да похарчи за поправката на ученическитѣ съчинения. Всѣки отъ тѣхъ, дори прѣподавательтъ по чуждитѣ езици, който прѣдлага двѣ-три прѣдложения за прѣводъ, съ съкрушено сърдце казва, че той има много такава работа. Сѫщото мнѣние има и учительтъ по аритметика и дори учительтъ по география. Що се отнася до учителитѣ по история, законъ божи и естественна история, тѣ едва ли иматъ и други прѣдставления за тѣзи работи. Поради това за другаритѣ на прѣподавательтъ по словесността, вѣроятно, ще е това мнѣние, че послѣдний губи много повече врѣме и употрѣбява много повече трудъ за прѣглеждане и поправяне на писменнитѣ ученически упражнения, нежели всичкитѣ му другари, земени изедно. Лесно е да се убѣдимъ въ това, щомъ прѣсмѣтнемъ, какво извършва учительтъ по словесността и материния езикъ. Нека кажемъ, че учительтъ прѣдава езикътъ въ I-й классъ, дѣто има три паралелки съ по 34 души всѣка една (у насъ тъкмо три паралелки се даватъ на единъ учитель, защото числото на часоветѣ, 3 × 6 = 18, добрѣ приляга). Да речемъ, че учебната година, като извадимъ всичкитѣ праздници и ваканции, е осемь мѣсеца; прѣзъ всѣки мѣсецъ учительтъ задава по четире писменни упражнения (двѣ классни и двѣ домашни) въ всѣка паралелка. За единъ мѣсецъ той ще има 408 тетрадки (писменни упражнения), за 8 = 3264. Отъ тази смѣтка се вижда че за учительтъ по материния езикъ *едва ли ще ими празднична почивка,* защото всѣки недѣленъ день на неговата маса се набиратъ по 102 тетрадки, които чакатъ прѣглеждане и поправяне. Той сѣда отъ сутринь на работа и ще се счита за твърдѣ щастливъ, ако до вечерьта ги прѣгледа и си исправи гърба, като мръдне на страна стола съ думитѣ: „най-сетнѣ, свършихъ се!“ Въ теченето на идущата недѣля той пакъ донася вързопъ тетрадки, — плодове отъ нова жътва; набира се нова недѣлна работа. . . и каква *масса* тетрадки отъ ученически съчинения учительтъ трѣбва да прѣглежда и поправя прѣзъ цѣлата учебна година, или по-добрѣ, отъ 15 септемврий до 20 юний!

За да имаме вѣрно прѣдставление за това, колко врѣме е потрѣбно за поправянето на толкова тетрадки, трѣбва да посочимъ, макаръ въ общи черти, въ що състои това поправяне. Опитний учитель по материния езикъ, като чете ученическото съчинение, бърже се запознава съ всичкитѣ му особености; ако може така да се рече, изведнѫжъ, още при пърния погледъ; той тутакси забѣлѣжва достоинствата и недостатъцитѣ на читаемото съчинение, забѣлѣжва безредицата въ изложението; заедно съ нѣкои логически недостатъкъ той забѣлѣжва и правописни погрѣшки, заедно съ послѣднитѣ — исторически грѣшки и т. н. Но въ общи черти поправянето на ученическитѣ съчинения състои въ слѣднето:

1) Дали съчинението е направено по планъ или безъ планъ. Въ първия случай учительтъ трѣбва да разгледа планътъ отъ къмъ развитието на темата, пълнотата на съдържанието, подчинението или съподчинението на отдѣлнитѣ прѣдложения и пр.; сетнѣ, като чете съчинението, той гледа съгласува ли се съчинението съ плана или не, развити ли сж главнитѣ страни пò-подробно и пò-обстоятелно, сѫществува ли връзка между главнитѣ мисли и доказателства, разнообразни ли сж доказателствата и т. н. *) При това трѣбва да се обръща внимание ту къмъ началото на ученическата тетрадка, дѣто е написанъ плана ту къмъ срѣдата или края на съчинението, като се постоянно обръщатъ листоветѣ. Ако ли пъкъ плана не е написанъ въ началото на съчинението, то учительтъ трѣбва да го търси въ четенето на писменното упражнение.

2) Едноврѣменно съ това учительтъ си съставя мнѣние за това, какъвъ е материяла, отъ който се ползувалъ ученикътъ, какво е прочелъ послѣдний, прочетеното разбрано ли е както трѣбва и т. н.

3) Като чете учительтъ съчинението, гледа какъ сж свързани частитѣ му помежду си, какъ тѣ сж наредени споредъ важностьта си, правилно ли сж изказани мислитѣ, какъ сж съединени прѣдложенията (въ отривиста или въ периодическа рѣчь), правилна ли е граматическата връзка и пр., — съ една дума, учительтъ трѣбва да разгледа съчинението отъ къмъ стилистическа и синтактическа страна.

Слѣдъ свършването на урочитѣ учительтъ просто *бѣга* отъ училището дома си, като се надѣва, че ще се успокои и отпочине малко. Него го чакатъ жена, дѣца и обѣдъ. Бързѣ се вижда съ жена си и дѣцата си, пошегува се и прѣбързва да похапни какво да-е, защото до това врѣме той нѣмалъ възможность да се подкрѣпи съ нѣкаква храна; пра това, той яде само защото съзнава необходимостьта, че трѣбва да се храни, отколкото по желание, тъй като апетита му, благодарение на класния въздухъ, е съвсѣмъ слабъ или даже никакъвъ.

По-горѣ се каза, че човѣкъ може да работи умственъ трудъ осемъ часа; осемъ часа той трѣбва да си почива и толкова да спи. По тази смѣтка учительтъ, който е работилъ въ училището 5—6 часа, трѣбва въ кѫщи отново да работи 1—2 часа. Наистина, безъ да се гледа на това, че отъ учебното заведение той се връща въ кѫщи съвсѣмъ смазанъ нравствено и физически, учительтъ отново пакъ трѣбва да се залавя за труда. Хайде да речемъ, че този трудъ вече не иска отъ учителя силно умствено и нравствено напрегание, но сé пакъ за него се губятъ сили. Къмъ домашнитѣ занятия се отнасятъ такива, които иматъ повечето учебно и въспитателно значение, а имено:

1) Приготвянето на учителя за прѣподаване.

2) Съставяне на планове и подробни распрѣдѣления учебния материалъ на срокове по учебнитѣ дни и часове, съ подробни съображения, дѣ може да стане пò-добрѣ обяснението на извѣстенъ урокъ и какво да се зададе за слѣдующия день, дѣ трѣбва да се поспре човѣкъ, дѣ да бърза, дѣ се иска подробно обяснение, дѣ кратко и общо и най-сетнѣ какво трѣбви да се задава да изучаватъ ученицитѣ безъ расказване; какъвъ урокъ, съобразно съ материяла, трѣбва да се прѣдаде по единъ методъ и какъвъ по другъ. [1]) Особено е важно и за учителя мѫчноопрѣдѣлението на схемата при повторението не учебния материялъ (нашето „рекапитулирание“).

---

*) Това най-много се отнася къмъ писм. упражнения на ученицитѣ отъ горнитѣ классове.

1) Това особено се отнася къмъ математиката, езицитѣ и словесностьта, дѣто единъ урокъ е пò-цѣлесъобразно да се прѣдаде аналитически, а други — синтатически.

Б. пр.

3) Съставяне и изборъ на задачи и теми за писмени ученически съчинения.

4) Прѣписване въ два екземпляре на распрѣдѣленията учебния материялъ по срокове за цѣлата учебна година.

Заседаване въ разни комисии, прѣдмѣтни и классни, и въ педагогическитѣ учителски съвѣти. Въ тѣзи съвѣти се разглеждатъ всевъзможни училищни и дисциплинарни работи; тѣ се продължаватъ по 5 — 6 часа, като се захване по 2 слѣдъ обѣдъ, та че до 7 — 8. Въ годината такива учителски съвѣти ставатъ около 50, ако не и повече.

Въ всичкитѣ общински и държавни училища прѣподавателитѣ на науката испълняватъ и възпитателски длъжности, подъ название классни наставници. Отъ това тѣхний трудъ още повече се увеличава. Къмъ класическитѣ длъжности се отнася между другото и слѣднето:

1) Съставене на възпитателенъ планъ и испълнението му. *)

2) Посѣщаване на ученицитѣ въ тѣхнитѣ квартири, прѣимущественно вечерно врѣме.

3) Ржководителни бесѣди съ родителитѣ на слабитѣ и дяволититѣ ученици.

4) Съобщаване на родителитѣ или наставницитѣ за лошитѣ успѣхи, поведения и отсжтствия ва ученицитѣ.

5) Прѣглеждане на разнитѣ забѣлѣжки, писани отъ другитѣ прѣподаватели за поведението и успѣхитѣ на ученицитѣ.

6) Частенъ съвѣтъ съ нѣколко прѣподаватели за мѣркитѣ, които бихж могли да се употрѣбжтъ за исправлението на нѣкои пакостници.

7) Съставяне на азбучни списъци, отчети и вѣдомости за състоянието на повѣрения классъ. И пр. и пр.

Прѣвелъ **Н. С.**

(Слѣдва).

ЯНЪ НЕРУДА.

Чешката литература понесе не прѣди много тежка загуба: умрѣ Янъ Неруда, единъ отъ най-даровититѣ и заслужени нейни прѣдставители, писательтъ, който се радваше на огромна популярность, горещий патриотъ, който бѣ отдалъ всичкитѣ си сили на служението на родината си.

Извѣстно е, че Янъ Неруда е единъ отъ създателитѣ на чесската литература. Още прѣди трийсеть години той излѣзе на литературното поприще и веднага се постави въ глава на единъ младъ кржгъ писатели, които виждахж цѣлта на своята дѣятелность — най-напрѣдъ въ сближението литературата съ народътъ, въ освобождението ѝ отъ чуждитѣ валяния, и въ сжщото врѣме, въ задружно вървене напрѣдъ съ умственний животъ на западна Европа. Това бѣше въ 1854 г. Неруда посочи на чесската литература и на периодический печатъ пжтя, изъ който вървжтъ отъ трийсетъ години насамъ и до днесь; отъ най-младитѣ си години и до послѣднето си изджхване Неруда се трудѝ за умстенното повдигане на сънародницитѣ си.

---

*) Впрочемъ, класснитѣ наставници у насъ малко мислжтъ за такова нѣщо. Има учители, които, вдепжжъ опредѣлени за въ нѣкой классъ, не рачатъ да го приематъ по единъ-два мѣсеца. Други пъкъ, освѣнъ като незапознаватъ нито едного отъ ученицитѣ на класса си, хичъ дори не се интересувать за тѣхната сждба.

Б. пр.

Нерудовиятъ рѣдъкъ талантъ, свѣтълъ умъ, дълбоко образование създадохж, въ всяка областъ на творчеството, първокласни произведения, най-хубави образци отъ истинско писателска дѣятелность. Въ качество на поетъ, беллетристъ, критикъ, публицистъ, туристъ той написа прѣкрасни нѣща, въ всякой отъ тие родове литература. Чесската лирика пръвъ пжть се излѣ въ такива прѣкрасни и вджхновенни стихове, каквито сж „Гробнитѣ цвѣтя“, сбирка стихотворения, излѣзли на 1858 г. или „Книга съ стихове“ (1868 год.) или пъкъ „Космически пѣсни“ (1879 г.). Беллетристиката въ Чехия, благодарене на Неруда, получи нови форми и ново съдържание: истинска епоха въ тая область на литературата създаде сбирката му, „Арабески“ излѣзла въ 1864 г. Тие „Арабески“ сж сжщински маргарити въ литературното творчество; тѣ сж редъ очерки и етюди, които се отличаватъ съ голѣма наблюдателность, и сж зети изъ живота на Прага, чесската столица, която Неруда обичаше съ синовна любовь. Въ тие мънички очерки, написани съ прѣвъсходенъ языкъ, откроявать се, като живи, характерни типове, изрисуватъ се картинки отъ столичния животъ, пълни съ истинска поезия и проникнати отъ тънъкъ хуморъ, който е отличителна чърта въ талата на Неруда. Съ особенна любовь той рисува живота на сиромаситѣ. Тукъ неговото перо печели удивителна сила и прави читателя да прѣживѣва самъ участьта на героитѣ, да дѣли скрѣбьта имъ и радоститѣ имъ. Освѣнъ „Арабескитѣ,“ съ подобна увлѣкающа сила се отличаватъ още и „Разнитѣ люди“ и „Малостранни раскази“.

Отъ 1862 до 1872 год. Неруда много пжтешествувà, изходи Франция, Италия, Германия, Унгария, Гърция, посѣти Балканский полуостровъ и Истокъ. Въ „Картини отъ чужбина“, които бѣхж плодъ отъ тѣзи пжтешествия, той пакъ даде нова, непзвѣстна до тогава въ чесската литература, форма на описателни произведения; художественността на изложението, заедно съ солидните знания, съ които се отличаватъ тия очерки, направихж ги най-популярно произведение у чехитѣ. Но особенна популярность придоби Неруда съ фейлетонитѣ си, които сжщо той пръвъ въведе въ чесската журналистика: той наистина може да се назове единъ отъ най-блѣстящитѣ съврѣменни фейлетонисти. Въ продължение на 27 години той пишеше фельетона въ вѣстника „Народни Листи“; тѣзи фельетони се отличаватъ съ своята горещина, благородство на тона, отбѣлѣзани съ силенъ хуморъ, а по-нѣкога съ остра сатира, и по-нѣкога поражаватъ съ блѣсъкъ на най-тънко остроумие. Неруда, като фейлетонистъ, нѣмаше съперникъ въ Чехия, даже и въ цѣлата славянска журналистика прѣзъ послѣднитѣ двадесетъ години едва ли ще се намѣри равенъ нему въ това отношение авторъ. Не малко заслуги направи той и въ попрището на публицистиката.

Сжщото това трѣбва да се каже и за дѣятелността му като критикъ: прѣзъ послѣднитѣ двайесеть години той стоеше на чело на чесската литературна и театрална критика, която сжщо отъ него получи своето начало.

Най-послѣ, той опита своитѣ сили и въ областьта на драматическата литература, написа трагедията „Франческа да-Римини“, комедията „Годенникъ отъ гладъ“, „Продажна любовь“ и др. — но тѣзи произведения нѣмахж успѣхъ, и наистина, тѣ сж твърдѣ слаби.

Неруда бѣше редакторъ на нѣколко периодически издания; а много други се появихж на божи свѣтъ благодарение на грижитѣ му — такива сж „Поетически бесѣди“, издание, посветено главно на произведенията на чесската лирика и епика.

Янъ Неруда бѣше настоящ поетъ-идеалистъ, не лишенъ, привсе това, отъ здравъ и трезвенъ погледъ на живота. Както въ своитѣ „Космически пѣсни“ той се отричаше отъ егоизма, отъ собственното „Азъ“,

и въспѣваше не радостьта или страданието на отдѣлната личность, а на вселенната съ всичкитѣ нейни сили и закони, така и въ всичката своя дѣятелность той всѣкога се държеше като членъ на обществото и за него само мислѣше, за него работеше и живѣше съ него единъ и сѫщъ животъ. При все това той не бѣше доктринеръ, и метафизиката, която се озоваваше въ неговитѣ „Пѣсни“, не убиваше въ него лириката. Въ честния и общественъ животъ той бѣше единъ и сѫщъ; писатель надаренъ съ обширни знания и голѣмъ талантъ, той всѣкога се ослушаваше на гласътъ на сърдцето, на чувствата и неизмѣнно се държеше за своя девизъ: „любовь и трудъ“. До послѣднитѣ си минути Неруда си остана вѣренъ на този девизъ, който го спаси отъ всичкитѣ съблазни на новия сега пессимизмъ.

Янъ Неруда се е родилъ въ Прага на 10 юлий н. ст. 1834 година и е получилъ образованието си въ пражский университетъ, дѣто изучваше юриспруденцията и философията. Той стѫпи на литературното поприще въ 1854 год. и се помина на 22 августъ н. ст., (тая година) на 58 години, като остави подиря си, като человѣкъ, честно и незапятнено име, а като списатель — почти четиридесетгодишна талантлива дѣятелность въ полза на отечеството си.

Янъ Неруда, както и всичкитѣ видни и първокласни писатели на славянский свѣтъ, твърдѣ слабо е познатъ на единъ ограниченъ кржгъ читатели въ нашето отечество. Нашата апатия въ това отношение е безгранична, и, разбира се, не ни прави много честь. Първитѣ и единственнитѣ беллетристически нѣща отъ Неруда се прѣведохѫ въ *Денница.**) Отъ поетическитѣ му творения намираме само двѣ кратки стихотворения въ списанието *Наука,* година II. Тѣ сѫ съ патриотическо съдържание и твърдѣ кѫси, затова ги привеждаме тука:

Ний йоще не умѣеме да мремъ
За родинатайси, за волностьта си,
И съсъ бездушность, кат' Евреи зли,
Ний полза чакаме отъ гибельта си.

Ний йоще не умѣемъ да мреимъ,
Нито пъкъ мѫже да сме ний умѣемъ;
Но ако умре наш'та родина света
То какъ сами ще мощемъ да живѣемъ?

Отъ коля насъ сѫдбата зла потиска,
Но тоя натискъ насъ не ще убий,
И нека храма, що деня градиме,
Тя нощемъ злобно пакъ да го разбий!

За всѣки нови ударъ на сѫдбата
Ний длъжни сме да ѝ благодаримъ:
Тя съ свойта вѣчна злоба ни приучва
Денѣ да рабо́тимъ, нощѣ да бдимъ!

X.

*) *Йона Диваховъ,* изъ „Арабескитѣ.“ „Денница“ 1 година.

www.libtool.com.cn

БИБЛИОГРАФИЯ.

Пѫтеводитель за рилскиятъ мънастирь, съ пѫтна карта. Издава рилский мънастирь. София 1891. Цѣна 1 левъ.

Като *Пѫтеводитель* тая книжка е доста непълна и недостаточна за единъ туристъ, желающъ да се запознае добрѣ съ великата национална светиня, рилскиятъ мънастирь, и съ Рила-Планина. Очевидно, тя е написана изключително за благочестивитѣ поклонници на Св. Иванъ Рилский, безъ никаква претенция на единъ истински Guide, въ европейски смисълъ. И картата е доста неточна и грубичка работа. Ние напраздно търсихме въ нея очъртанието на Рила!.. При всичко това, тая книжка е пакъ едноз начително улеснение и за поклонници и за туристи. Вѣрваме, че при второто издание, ще се положи грижа да се поправи и допълни тоя пѫтеводитель въ всѣко отношение, като не бѫде забравено да се спомене нѣщо и за величественитѣ и лесностижни върхове, езера, изгледи и пр. забѣлѣжителности на Рила, които окржжаватъ мънастиря и съставляватъ истинска съблазънь за пѫтешественника.

Сборникъ отъ български народни умотворения. Часть първа, книга IV и V. Два тома. Събралъ и издава К. А. Шапкаревъ. София 1891. Цѣна: първий томъ 1 левъ и 75 ст.; вторий — 3 лева и 20 ст.

Г. Шапкаревъ продължава да издава своитѣ сбирки отъ народни умотворения. Ние и въ тие нови материали намираме сѫщата многоцѣнна важность и голѣмъ научень интересъ, както и въ пѳ-напрѣжъ обнародванитѣ. Г. Шапкаревъ прави голѣма услуга на българската филологическа наука и история съ това си прѣдприятие. Надѣваме се, че ще бѫде великодушно подпомогнатъ и отъ публиката и отъ Министерството на Просвѣщението за доиздаването и на осталитѣ си материали отъ български народни умотворения, събрани съ много рискове и трудъ въ Македония, въ продължение на много години.

Евреитѣ и кръвьта. Издирвания по въпроса: употрѣбляватъ ли Евреитѣ Христианска кръвь. Написалъ д-ръ Симеонъ Данковичъ, главенъ раввинъ въ България. София 1891. Цѣна 20 ст.

Почтенний г. Д-ръ Станковичъ се е постаралъ въ настоящата си брошурка да опровергае, като една безсмислица, извѣстното прискърбно суевѣрие, което сѫществува въ простолюдната масса на народитѣ почти на цѣла христианска Европа. Най-напрѣдъ авторътъ се занимава съ произхождението на „баснята по кръвьта“ и доказва нейната нелѣпость съ купъ доводи основани на здравий смисълъ и на самата еврейска религия. Макаръ че у насъ не сѫществуватъ никакви религиозни ненависти, още

по-малко антисемитическото движение, което вълнува периодически Русия Германия и даже Англия, появлението на подобни книжки проникнати отъ духъ на умиротворение и еминсипиране отъ предразсѣдки, заслужва съчувственъ приемъ

Отговоръ на единъ филологъ, отъ И. Пѣевъ-Плачковъ.

Авторътъ отговаря на рецензията на г. Милетича върху неговътъ филологически трудъ: *Идеологическа Класификация на Българскитѣ Предлози*, рецензия, обнародвана въ V книга на сборника на Министерството на Народното Просвѣщение. Не влазяме въ сѫщностьта на предмѣта на тая полемика, само ще забѣлѣжимъ, че споредъ сѫществующата литературна практика у насъ, тя се води не безъ страстность и безъ рѣскость въ язика. Особенно на 17 стр. г. Пѣевъ-Плачковъ се разгорещява веднага по поводъ на една безобидна фраза на рецензента, криво прочетена отъ него, и тонътъ на отговора му става още по-горчивъ. . . Ние разбираме и споделяме болката на авторското самолюбие на г-нъ Пѣевъ-Плачковъ, чийто трудъ въ всѣки случай, е дѣло сериозно и плодъ на внимателно взиране. Но нека ни позволи да съжалимъ дѣто началото на *Идеологическата Класификация на Българскитѣ предлози* счелъ е за необходимо да захване съ подобни дразнителни думи: „Днесь, когато научната филология у насъ се занимава почти изключително *съ букви*, такива издирвания може да се видятъ на *нѣкои наши учени мѫже* съвсѣмъ еретични. . . .*)

Защо му е трѣбвало на г. Пѣева-Плачкова, веднажъ стѫпилъ на мирното поле на науката, да хвърля камъчета въ дворътъ на съсѣда?

Георги.

ВѢСТИ.

И. А. Гончаровъ. Поминалъ се е знаменитий русски романистъ Гончаровъ. Гончаровъ, който се е отличилъ съ даритъ на високо художественъ и спокоенъ рисувателъ е авторъ на нѣколко прочути въ Русия романи, въ които е изобразилъ характерни типове, имената на които сѫ станали нарицателни. Такива сѫ *Обломовъ*, *Обикновенна история*, *Обривъ* и пр.

Юбилей на поетъ-войникъ. Прѣзъ миналий септември мѣсецъ цѣла Германия тържественно е отпразднувала стогодишнината отъ рождението на Теодора Кернера. Той се е обезсмъртилъ съ своитѣ патриотически пѣсни, съ които е въодушевлявалъ цѣлската нѣмска младежъ на 1812 г. въ борбата противъ Наполеоновото владичество. Кернеръ самъ е билъ тогава солдатинъ и е падналъ на 22 годишна възрасть, геройски въ една битка за свободата на отечеството си.

Ц-въ.

ПОПРАВКА

На стр. 442, редъ 2: *болнитѣ*, чети: *болкитѣ*.

---

*) Да се забѣлѣжи, че критикътъ на г. Пѣева-Плачковъ, г. Милетичъ, е извѣстенъ филологъ у насъ и е писувалъ учени статии за членоветѣ и за *буквитѣ*.

www.libtool.com.cn

ДЕННИЦА.

ВПЕЧАТЛЕНИЯ ВЪ РИЛА.

(Продължение отъ кн. 10).

XIV.

Като влазяхъ въ обятията на Рила.

Отъ тебе въспріехъ тазъ жажда жива
За красното, великото, светото,
И този въсторгъ — къмъ всяка хубость дива —
И поклонение на естеството.

На тебь дължж туй, дѣто любж ази
Свободний свѣтъ, картинитѣ му сяйни:
Ширъ, оризонти, шумове, талази,
Гори дълбоки, самотни тайни;

И снѣжний връхъ и чудний сводъ лазурни,
Орлитѣ горди, дѣто тамъ се вият,
Скалата въ мъхъ, и водопада бурни,
И дивата поезия, що въ себе криятъ;

И плѣскътъ на поточето сърдито
И пáкитътъ на цвѣтенцата лѣпи,
И всички чудосии, прѣдъ конто
Мнозина — хиледи минуватъ слѣпи!

И — дѣт' съмъ влюбенъ въ горската свобода
И идж гостъ на Рила вседържавна. . .
О майко, за любовь е тазъ природа,
Нали? — тазъ българска природа славна!

XV.

www.libtool.com.cn

Пиринъ.

(Гледанъ отъ Кадиинъ-Връхъ).

Иринъ-Пиринъ! Поклонъ, грамада чудна
Отъ прѣспи, хаосъ, облаци, гранитъ;
Въ пебето сине, кат' легенда будна
Стърчишъ, кат' призракъ страховитъ.

Поклонъ, Пиринъ! Какъ царственно се перишъ!
Кой богъ възъ твойто чело има тронъ?
Съ кой другъ гигантъ тъй гордо ти се мѣришъ?
Какво мечтаешъ въ тайний небосклонъ?

Не отговаряшъ. . . Като сфинксъ чудесни,
Нѣмѣешъ, глухъ. . . Да те не знай челякъ
Не бя вѣрвалъ, че въ тебъ шуми роякъ
Орли, хайдути, самодиви, пѣсни. . . .

XVI.

Еленинъ-Връхъ въ мѫгла.

Стигнàхъ въвъ небесата, а сѫмъ въ бездна.
Не виждамъ нищо: облаци, мѫгли
Безгласно трупатъ се; свѣтътъ исчезна,
Завѣса гѫста нази раздѣли.

На призрачна скала срѣдъ океана
Прилича тѣсний кржгъ, на кой сѫмъ азъ,
Мѫгли бурливи душатъ великана,
Талазъ залива го подиръ талазъ.

И знамъ, подъ мень е свѣтло, день тихъ, зраченъ,
Залива слънце долний миръ честитъ,
А само азъ съмъ тука плѣнникъ мраченъ,
И, като Юпитера, въ облаци обвитъ.

И тѫжно, мѫчно минватъ часоветѣ
На тазъ надземна, мрачна висота. . .
О Славо, и на тебе връховетѣ
Тъй често тънатъ въ бурна тъмнотата!

XVII.

www.libtool.com.cn

Боръ.

Ein Fichtenbaum steht einsam
Im Norden auf kahler Höh.

Heine.

На дивия сѣверъ стърчи боръ печаленъ,
Самичъкъ на голия брѣгъ,
И дрѣмишкомъ клати увиснали клони,
Засипани съ зимния снѣгъ.

И борътъ сънува въсточна пустиня,
Дѣ златното слънце владѣй,
И тамъ, на нажежений пѣсъкъ — че палма
Самичка вирѣй.

*

На връха на Рила стърчи боръ изсъхналъ, —
Отъ мълния страшна убитъ,
Самичъкъ, забравенъ на голото бърдо, —
За сичкитѣ вихри открить. . .

И борътъ отдавна мълчи и мрътвѣе;
За нищо не хае, не жали:
Ни мисли за слънце, за пролѣть, за птички,
Не мисли за зими и хали.

XVIII.

Облаци.

Отъ Лермонтова.

Облаци скитници, облаци странници,
Вѣчно се рѣете, тихо си плувате.
И, като мене, печални изгнанници,
Сѣверъ оставяте, югомъ пжтувате.

Злата сждба ли ви гони за мщение?
Завистъ потайна ли, злоба открита ли?
Или на вази тежи прѣстжпление?
Или сте тежка измѣна испитали?

Не—васъ не свърта ви,—мирно не траете;
Страсти не мжчатъ ви, нито страдание.
Вѣчно свободнички: — вие незнаете
Нито отечество, нито изгнание.

www.libtool.com.cn

XIX.

Нощь въ гората.

Мракъ. Сѣнки, глухо. Тайнственность дълбока.
Върхъ подъ тъменъ сводъ. Видѣнья странни
Въ нощьта се мѣркатъ. Пътя — на посока —
Оставямъ го на коня си разбрани.

Мълчанье страшно — повече отъ мрака.
Ни клонъ заскръцва, нито шумка пада;
Лѣсътъ нѣмѣй зловѣщо, бди и чака. . . .
Като разбойникъ нощенъ въвъ засада.

Върхъ въ тъма, потъвамъ нѣйдѣ въ бездна. . ..
Сегисъ-тогисъ исписка пиле диво,
Страшливо нѣкога лучица звѣздна
Пробий листакъ — и скрий се мълчаливо.

И тихо, тъжно мърдамъ изъ букака. . .
И нѣма що да бързамъ въ мраковѣтѣ:
Мень сърдце трепетно сега не чака
И на прозореца ми свѣщь не свѣти. . . .

XX.

Царевъ-Връхъ.

Деветь вѣка връщамъ се назади,
Кат' те гледамъ, върхо голи, славни;
Махватъ се епохи и прѣгради
Между мень и старинитѣ давни.

Виждамъ поколения корави,
Чеда вѣчни на полята бойни,
Образитѣ родни, величави
На царе — боговѣнчани войни.

Виждамъ вѣка на дълбока вяра —
И горитѣ рилски непроходни,
И прѣдъ пещерата тъмна, стара
На молитва Постникътъ Господни,

И възъ тебе, тамо въ небосклона,
Въ ясното пространство на ефира,
На колене старецъ благъ съ корона
Къмъ пещерята рѫцѣ простира.

XXI.

Долино райска, тихи като щастливи!
www.liberal.com.cn
Отъ много вѣкове съ твои гости
Тълпи поклонници благочестиви,
Смирени постници, и братя прости.

Отъ вѣкове покоятъ ти събужда
Клепалний звънъ, що вика на молитва,
Тъга и радость свѣтска тебъ е чужда,
И врявата на жизненната битва. . . .

А твойтѣ самотий съ тъй омайни,
И тукъ фантазията тъй се дразни!
И хрумва ми съ богини, съ нимфи тайни,
Съ любовни, поетически съблазни

Да те населя, тишина ти свята
Да стрѣснѣ на русалкитѣ съ игритѣ. . .
Ала свети Иванъ на канарата
Излазя, прави знакове сърдити. . . .

XXII.

Срѣщнáхъ въ горитѣ арка триумфална, —
Надъ пѫтя ми висеше, колосална.

Но китки, надписи тамъ не стърчахѫ.
И шарени платна не я красяхѫ;

Отъ никой кметъ заржчана не бѣше.
Ура тълпата глупа не ревеше. . .

И съ тая арка искренна и проста
Посрѣщаше си Рила стара госта, —

Поклонника смиренъ, пѣвеца скромни —
Безъ много блѣскъ, безъ харчъ, безъ шумъ огромни:

Два бука — третий имахѫ на рамо,
(Нощешний ураганъ игралъ си тамо),

И тазъ дъга и стълпове гигантски
Обвиваше ги бѣли мъхъ исландски,

И „самодивски ги коси“ красяхѫ —
Кат' свилени рѣси отъ тѣхъ висяхѫ.

А около — народъ отъ буки прави
Здрависвахѫ спокойни, величави,

www.libtool.com.cn

Съ любовь, безъ хлѣбъ и соль, и безъ поклони;
(Въ туй царство владатъ други пъкъ закони), —

Пѣвеца драгъ, пристигналъ отъ далече;
И вмѣсто всякакви цвѣтисти рѣчи,

И хиледи ура и „Да живѣе“
Пратихѫ славейче едно да пѣе.

XXIII.

Не хулете ме за мойтѣ пѣсни —
Че напуснахъ ваший вóздухъ болни,
Че оставихъ градищáта тѣсни
И мѣнихъ ги съ планинитѣ волни.

Много сили, много днесь поети
Душатъ се въ тревогитѣ ви смѣшни;
Но духътъ, кой тръпне за полети,
Изворъ жизненъ въ тѣхъ не ще да срѣщне.

Рабски е живота вашъ, и жалъкъ. . .
Мѫжки чувства леденъ сънъ заспали.
Сичко пъпли; за насѫщний залъкъ
Жертвуватъ се гордость, идеали.
. . . . . .

Оставете ме да дѫхамъ, братя,
Воздухъ, лучи, и лазуръ небесни;
Да летѫ въ планúнскитѣ обятия. . .
Не корете ме за мойтѣ пѣсни!

Нека малко слънце съ тѣхъ, горкúтѣ,
Да проникне въ рабский мракъ у нази,
Малко духъ свободенъ — отъ горитѣ —
Той у тѣхъ се само йоще пази.

---

www.libtool.com.cn

ПОЛЯКЪ.

Очеркъ отъ П. П. Славейковъ.

Ние лѣниво вървехме безъ пжть, напрѣко прѣзъ посърналото Гладно-Поле. Смѣтахме да стигнемъ тази вечерь въ Бѣлащица, да прѣспимъ тамъ, а рано зарана да прѣвалимъ въ Родопитѣ.

Бѣше тжжна, задушна вечерь, една отъ обикновеннитѣ вечери, каквито въ пловдивско наставатъ слѣдъ нетърпимо зноенъ день. Въ полъхванеьто на тихий вечерникъ вѣеше не бодро дихание на успокоителна прохлада, а нѣкакъвъ сладъкъ, но тежъкъ джхъ, като отъ токо що покосено сѣно, или отъ прѣзрѣло конопье. Пепеливото вечерно небо почна пакъ да се омодрѣва, а съ това заедно като че ли се възземаше по на вись и по на вись; тукъ-тамъ заблѣщукаха плахи звѣздици, — и нощьта бързо и неусѣтно нависна надъ заглъхналата земя. И глухо, и странно се счуваха нашитѣ стжпки срѣдъ окружающата тишина. Тъкмо прѣдъ назъ прѣбърмча подранилъ нощенъ сѣчко. Нататъкъ въ полето се съзираха крьсци разнебитени, или сбрани на купъ; отъ тамъ се счуваха рѣзки възгласи на будництѣ още прѣпелици. Още по-надалечъ отпрѣдѣ ни, прѣзъ прозрачната мьглевина, ту ясно се очертаваха, ту бѣгаха сѣнкитѣ на бѣлащенскитѣ кжщици; тукъ-тамъ блѣщука слабъ огънь. . . .

Поехме по нанагорнището; до въ селото оставаха още стотина крачки.

Изведнъжъ другарьтъ ми се обьрна къмъ мень, и таинствено нѣкакъ подхвана:

— Да ти кажа ли азъ тебе едно като сто?

— Е?

— Тукъ наблизу, въ лозята, е колибата на бѣлащенский полякъ: я да свьрнемъ при него ний. Бога ми, какъвъ бѣсъ ще дирнемъ въ село, по бълшивитѣ кръчми. . . . Ами пъкъ пошь ли е! . . Ние ще се разположимъ въ колибата, ще нагостимъ бае Донча съ що имаме, а той ще ни посвири; той не се упира. . . . чувалъ ли си ти кавалъ? — хе-е, брайновата. — (Тукъ, на моя отрицателенъ отговоръ, другарьтъ вирна носъ и съ покровителственно очудванье подсвирна съ устни). — Вѣрвай, нѣма да се каешъ; ти незнаешъ бае си Дончa! Ей тука е, близичко е...

Азъ за прьвъ пжть пжтувахъ по тия мѣста, а моя другаръ—спжтникъ бѣ тждешенецъ и добрѣ ги познаваше. Наистина, нему румна щастлива мисьль. Въ село нѣмаше гдѣ да спремъ, освѣнь въ кръчмата; а нощьта е ведра и морна — нищо по приятно отъ да спишъ подъ открито небо, въ такава чудна нощь. Ние се отбихме на дѣсно изъ една долчина и влѣзохме въ лозята. Тръгнахме по тѣсна пжтечка, която криволи между синуритѣ; отъ двѣтѣ страни сж надвиснали заплетени шу-

браци брей. които, за да прѣминемъ, ние отмахвахме съ ржцѣ. Тукъ-тамъ у пешевитѣ ни упорито впиваше ногтье дива кжпина.

А другарьтъ ми все продължаваше да разправя, като какъвъ чуденъ човѣкъ билъ бай Дончо каваладжията, какъ на младо врѣме билъ овчарь татака негдѣ по чепеларскитѣ помашки села, какъ послѣ избѣгалъ въ Влашко, та се завърналъ чакъ подиръ десетина години да полякува въ свободна Българія.

— И той не си е малко такова, ама все пакъ кавалътъ щѣлъ да му изѣде главата, заключи моя другарь като се спрѣпна за една кжпина, и безъ малко щеше да пооре по очи. — Туу, врагъ го зелъ! Тъмно като въ рогъ! . . Та ще ти кажа че бѣлоликитѣ помакини излизали по мѣсечина да го слушатъ, което се зловидело на помацитѣ, та се заканили да го прѣмахнатъ, ала той очистилъ пердухътъ, прѣди тѣ да испълнятъ заканата си.

Отпрѣдѣ ни заджавка малко куче, и задъ повисокъ единъ синуръ се испрѣче сѣнка на спаженъ човѣкъ:

— На кждѣ тъй прѣзъ лозята, байновци, ни въ туй ни въ онуй врѣме? запита той.

— А, а! Вълкътъ въ кошарата, чичо Дончо! — При тебе, ами кждѣ!

„Чичо Дончо“ види се, позна гласътъ, свика на кучето да млжкне, и се спусна при насъ. Той патрани и на двамина ни тежката си ржка. Запрѣплита се „живо здраво“ „какво добро ви гони тука“, и полякътъ ни поведе къмъ колибата. Пжтемъ, догдѣ стигнахме до колибата, другарьтъ ми свари да му каже кой сьмь азъ, и купъ други ни врѣли, ни кипѣли дреболии. Азъ чухъ само като полякътъ казваше че безъ малко не сме щели да го сварнмъ — билъ се накапилъ за въ село „отъ нѣмай кждѣ“. Колибата — четире колье, покрити отгорѣ само съ шума — стоеше на върхъ единъ ржтъ, срѣдъ лозята отъ гдѣто може да се вижда по всички краища. Отъ страна колибата се въсправя високъ, старъ миндалъ; и миндалътъ, и колибата се възправяха като привидѣния срѣдъ околната нощна мьглевина. Гостолюбивий ступанъ стжкна на-двѣ — на-три огънь подъ миндалътъ, попита ни да ли сме вечеряли, и измъкна изъ подъ една стара лоза похлупци и шарена плоска. Набра гроздье, па най сетнѣ и самъ сѣдна при насъ. Малкото сиво куче мирно клекна край лѣвото му колѣно и се заоблизва. Азъ извадихъ изъ пжтнишката си чанта що имаше за ѣденье, а другарьтъ ми подаде жебеничето пълно съ прѣварена сливовица. Огъньтъ се възвземаше, прьщяха сухитѣ сжчки, и буенъ пламъкъ се изви и по напуканий стволъ на стария миндалъ, и по широкитѣ лозови листа. Огрѣя и широкото загорѣло лице на полякътъ. Той беше около на четиридесеть годишна възрасть човѣкъ, съ полегато широко чело, вакли очи и вити черни мустаци. Въ кожений *селяхъ* прѣпасанъ прѣзъ крьстътъ му, се подаваха цѣвитѣ на вълшебний кавалъ. Сегисъ-тогисъ той потхвьрлеше нѣкоя и друга коричка хлѣбъ на кучето. Навечеряхме се, дѣто го рекли, бейски.

Едвамъ сега ни запита бай Дончо, като на кждѣ сме се наканили. (Види се той, по пѫтнишкитѣ ни чанти и опинци, да бѣше се подсѣтилъ, че ний не сме отъ бѣлашенскитѣ лѣтни *муаджири*, и че па другадѣ ни лѣжи пѫть,). Другарътъ ми отговори — и разговорътъ се почна: послѣвечеренъ тихъ, спокоенъ и благъ разговоръ. . . .

— Наканихме се къмъ Чепеларе, а че да видимъ, ако е рекалъ Господь, — подмѣтна повторомъ другарътъ ми.

— Кам' да бѣхъ хайлакъ, та да дойдѣхъ и азъ съ вази, — отговори пóлякътъ, и въ гласътъ му трепна двоумѣние: „Дали, наистина, да дойде и той съ назъ, или не!“

— Че защо да не дойдешъ и ти, бае Дончо? — подхванахъ азъ, колкото да кажа нѣщо, да се вмѣся въ разговорътъ.

— Туй тя! Ами виноберма утрѣ — други день? А дошелъ бихъ; ехъ, дошелъ бихъ, завелъ бихъ ви. . . Нали сьмь, пусто, тамшенецъ! Да ви преведа азъ вази, прѣзъ мѣста да ви прѣведа — каквито ни на сънь не сте видвали. . . Отъ тукъ прѣзъ Яворово, до Бѣла Цьркова, и тъй и онъй, ала отвждъ. . . Кам' да бѣхте прѣзъ Горѣшницитѣ, да ви заведѣхъ азъ вази. Всѣка пѫтечка знамъ азъ, да ви покажа. Да ви изведа азъ на Прѣсникъ, — да погледате, та да се на нагледате. Вижда се Мара-Гидия, и Странджата се вижда, и гдѣто се губи луда Арда, и Мусаллахъ, гдѣто Марица искача. Да се загледашъ, та да се изгубишъ... А ониями-ти борове шумятъ ли шумятъ, та те унасятъ. . . Тамъ е то, момчета, тамъ; тамъ е отрастналъ бае ти Дончо. . .

И красивото лице на пóлякътъ се проясни; той млъкна и бързо замига, като че ли погледътъ му бѣше се уморилъ да гледа неогледнитѣ простори отъ врьхъ Прѣсникъ.

Пълния мѣсецъ се ухлебна на истокъ; слабо огрѣни отъ сребьрнитѣ му лучи, родопскитѣ голи върхове се очертаха на модритѣ небеса. Тихийтъ вечерникъ лъхна по бодъръ и по свѣжъ. Лозовитѣ листи се сѣпнаха, зашумолеха. Разговорътъ малко по малко прѣстана. Нѣколко врѣме просѣдехме мълкомъ. На нѣколко пѫти азъ изгледвахъ пóлякътъ и зѣпвахъ, да го покия да посвири, но все се не рѣшавахъ, да не би да разваля работата. Другарьтъ, ми богъ знай кждѣ беше се заплѣсналъ, та не поглеждаше ни мень, ни него. И нетърпѣние, и досада се сбираха на душата ми. Но изведнаждъ неволно като да трепна нѣщо въ гърдитѣ ми. Азъ зарпахъ какъ пóлякътъ ни изгледа и подигна ржка къмъ селяхътъ си. Той недочека нашата покана. Отдрьпна се заднимъ и се прислони о дънерътъ на стария миндалъ. Додѣ той нагласи кавалътъ, петърпѣние здра душата ми. Азъ се взрѣхъ въ него. Той поприведе малко на подплѣдъ глава и заклони очи; прьститѣ му трепнаха и мудно се запрѣплитаха; кавалътъ глухо забуче . . . . . Изъ-подъ накрпвений калпакъ падаха снопъ черни кждрци на широкото му чело, прѣпрѣчено отъ горѣ до долу отъ една дебела бръчка. Широкий кржгъ отъ огньтъ ту трептеше и се сбираше, ту отново разширяваше, и причудливо си играеше съ сѣнкитѣ на широкитѣ люлѣяши се лозови листи, съ натегналитѣ, увиснали

гроздове и тънки стъбла. Пламъкътъ се виеше на горѣ и спопове искри отъ часъ на часъ избухваха и се разсипваха изъ освѣтленитѣ гъсто увиснали, остри листа на миндалътъ. Извънъ огневий кржгъ мракътъ бѣше се сгжстилъ и тамъ нищо неможеше да се разпознае. Далечъ, далечъ само се съзира Пловдивъ: тамъ трептяха хиледи звѣздици отъ запалени огнове. Пловдивскитѣ тепета личаха на фантастични триумфални арки, обкичени съ безчетни мьждеющи кандила. Ведросиното небо съ таинствено великолѣпие разстилаше своя ясенъ модьръ плащъ. Азъ се загледахъ и прѣхласнахъ въ него. . . . И загледанъ, като че ли прѣзъ просъница, счувахъ тихи вълшебни звукове, които ми се сториха въздишки на заглъхналата нощь! . . . Другарьтъ ми отново хвърли снопъ сжчки надъ почти потухналийтъ огънь.

Погледътъ ми отново се спрѣ на полякътъ: той бѣше се унесалъ въ свирнята си; бръчката на челото му бѣ испжкнала още повече. Бучеше глухъ, дрезгливъ тонъ, подобенъ на плахо шушнене отъ листи, прѣзъ кжсна есень. Изъ тоя общъ тонъ едвамъ чути се отдѣляха мегки, скърбни звукове, прилични като на плачь отъ майка, що испраша мило чедо по печала на пуста чужбина, и парича по него: пжть е дългъ — или се върне, или не! . . . Познати ми се тие сълзи; азъ съмъ чувалъ тази пѣсень — но дѣ, и кога? — Азъ се залутахъ въ паметьта си. . . . . Изъ глухото адажно еднообразно се отдѣлеха петь—шесть ноти, несвързани въ опрѣдѣленъ мотивъ и безконечно провлечени. Но скърбьта свързваше тие нестройни рулади въ една възвишена и потресающа хармония.

Слѣдъ една такава провлечена рулада, той спрѣ за минута и своеобразно, но майсторски промѣни мотивътъ. Заизнизваха се по скори, но сжщо тъй глухи и скърбни звукове. . . Този пжть азъ схванахъ пѣсеньта. Той свирeше, съ оригинални прибавки и отстжпления „Ти ли си майко тъй жално пѣле“ и прѣдъ очитѣ ми се прѣмѣржуляха цѣла тълпа бѣдни скитници, посърнали съ дене подъ непосиленъ крьстъ, изгубили и сила и младость по тая пуста чужбина, немили, клети, не драги. Звуковетѣ просеха отзивъ и неувѣрено трептеха, като че ли свирачътъ не имъ даваше воля. . .

Азъ неволно се обърнахъ къмъ другарьтъ си. Той беше се навелъ надъ огъньтъ и излегка ровеше пепельта съ обгоряла една сжчка; кучето свито на кълбо спокойно дрѣмеше.

Сжщо тъй оригинално прѣсичане; пакъ своеобразенъ прѣскокъ къмъ другъ мотивъ. Той подкара нѣкаква си полунашенска, полувъсточна любовна мелодия. Прѣпрѣно се залѣха задушевни страстни звукове, като въздишки отъ покъртено сърдце, увлѣчено отъ честити блѣнове, омаено отъ беззавѣтни надѣжди за взаимность и щастие. . .

Внезапно изшумолѣ ближнийтъ шубарлакъ: бързо прѣмина тамъ нѣкаква — дали не женска — сѣпка. Кучето изджавка и се впустна. Полякътъ сѣпнато прѣкжсна свирнята. Той спогледа изпжрвомъ назъ, а послѣ се озърна нанататъкъ. . .

— Нищо, нищо... прѣсторило се е на псето, низко промъмра той, — постоя замислено, изгледа ни пакъ и изново излегка допрѣ кавалътъ до устнитѣ си.

www.ltstool.com.cn

Моето внимание отвлече това внезапно появяване на таинствената нощна сѣнка, та азъ неспазихъ началото на новата мелодия на свирачътъ; но скоро ме сѣпнаха чевръсти, несдържани звукове, които се надпрѣварваха като бранове въ нѣкой стремителенъ потокъ. Това бѣше пѣсень на бурна стихия, разиграна на широко поле. . . Спираше се неочаквано, мѣтваше се, като жегната, отъ единъ къмъ другъ край, подобно на вихъръ въ безумна игра. . . Това не бѣше едни пѣсень, а майсторски подборъ на късове изъ най-веселитѣ народни пѣсни. Прѣдъ мене като че ли лудо хоро се люлѣе, прѣмѣта, хвърка и ехти непринуденъ смѣхъ; като че ли се надпрѣварватъ млади сили, за които всѣко море е до колѣно. . .

Но ето че свирачътъ се поизправи малко, пое отъ цѣли гърди и завърши веселата мелодия съ единъ необикновенно високъ и пронизителенъ звукъ. Дебелата брѣчка беше изчезнала отъ неговото ведро чело, и азъ съзрѣхъ една мимолѣтна усмивка какъ трепна и се изгуби на лѣвий кжтъ на устнитѣ му. Дордѣ си помислихъ, че той съ това белки завършваше свирнята, кавалътъ изново поспна мудни, тихи, тжжовни звукове, като че полякътъ завръщаше пакъ къмъ тжжний мотивъ съ който почна. Не за пръвъ пжть чувахъ азъ спокойноскрѣбната народна пѣсень:

Горо ле, Мургашъ планино
Много си, Мургашъ, хубава.
За стадо, за зимовище
А най повече за паша!
Ала ме, Мургашъ, расплаквашъ
Всѣка година съ кръвнина, —
Туй лѣто, тази година
Кръвнина двама овчаря,
А съ тѣхъ и Грую кехая. . . .

— но сега за пръвъ пжть почувствувахъ и разбрахъ всичката дълбина на чувството вложено въ нея. Помня, твърдѣ отдавна, единъ зименъ вечерь азъ се случихъ на тлъка, въ едни старопланински колиби. Въ широката низска стая бѣха се събрали десетина млади моми и момци, — безгрижно се подкачаха и лющеха царевица. На страна, край буйната камина, седѣха трима бѣловласи старци и тихо си приказваха за „едно врѣме“ за радостнитѣ и нерадостни свои дни: — именно за тази тжжка, си спомнихъ азъ сега подъ тжжовната пѣсень на кавалътъ. И душата ми нападна тежка скърбь, като че почна да я притиска неотвязенъ кошмаръ. А пѣсеньта се лѣеше по-широка и по-безотрадна. . . Но въ тая безотрадность не ечи никакво негодование, не се изявява никакъвъ гнѣвъ — тя изказваше разочарование на душа, която въ тиха, прѣдсмъртна жалба дири успокоение. . .

Другарьтъ ми държеше още въ ржка обгорялата сжчка, заровена въ пепельта на потухающий огънь, но не ровеше вече съ нея, а бѣше надникналъ изъ-подъ вѣжди свирачътъ. Пѣсеньта се повтори, до полвинь,

и неусѣтно промѣни. „Слънце зайде, мракъ по поле падна,“ подзѣ кавалътъ. Звуковетѣ се лѣеха широки и омайни, възвземаха се въ ефирната вись, като че ли обземаха безкрайнитѣ ведри небеса, като че ли въ нея вѣеше упоителний дъхъ на възхитителпата нощь. Азъ се унесохъ въ сладкий говоръ на кавалътъ, и като че схващахъ въ него шепотътъ на природата — нашата балканска природа, — като че на моето младежко сърдце, въ тая тъмна, величественна нощь, се откри книгата на битието, по чиито замъгливени страници ме водѣха тие омайни звукове. . . Окото ми не се спрѣ на никой опрѣдѣленъ образъ, не подхванахъ никаква опрѣдѣлена мисъль: азъ чувствувахъ *душата* на необятнитѣ простори, що се разстилаха прѣдъ менъ, чувахъ въздиханията на тая душа — въ шумътъ на вѣтърътъ, въ ръмоленьето на рѣкитѣ. . . Останахъ смаенъ отъ нейната поезия — въ величественний размахъ на широкитѣ поля, и въ сѣнкитѣ на вѣковнитѣ гори. . .

Пѣсеньта спрѣ, като да се прѣкъсна изведнажъ, случайно. Пблякътъ излека снѣ кавалътъ отъ устнитѣ си. Той ни изгледа тъпо и безсмисленно, като да не ни виждаше, или не искаше да ни види, и обори глава на гърди. Той свърши.

Ний мълкомъ се спогледахме съ другарьтъ си. Огъньтъ бѣше почти загасналъ, само на отвъднята страна бързо и ярко догаряха двѣ тънки дръвчета. Пламъкътъ отъ тѣхъ биеше право въ лицето на пблякътъ и трептеше въ едритѣ капки потъ, що обсипваше челото му. По едно врѣме той се сѣпна и възчудено ни подзе:

— Ехъ, момчета, момчета, — въздъхна той и излека посви съ глава, като че го побиха леки морници.

Слѣдъ половина часъ врѣме ний се натъркаляхме да спимъ на голата земя. Скоро моятъ другарь дълбоко захърка. Пблякътъ безпокойно се запрѣмѣта и невнятно заблѣнува; стана по едно врѣме и се изгуби татъкъ изъ лозята, къмъ село. . . Мень не ме хващаше дрѣмка и азъ се загледахъ въ бездънното звѣздно небо; квачката високо беше се възвзела. . . Въ село пропѣха втори пѣтли. . . .

София, 1888.

www.libtool.com.cn

ИЗЪ „ПОДМѢТАНИЯ И ЗАГАТВАНИЯ,“

(Откъслеци изъ неиздадената ми сбирка отъ сатири и епиграмми).

„—Qui bene amat, bene castigat! —“
“—Castigat ridendo mores! —“
„—Една свѣсна сатира отъ петь реда спомага толкова за пробуждането на обществото — колкото диссертациитѣ на двѣ дузини моралисти. —“
„Swift,“

(Политическа Псевдология. —)

I.

За едно високомѣрно семейство, изъ нашенско.

Въ тщеславието си тѣзь прости хора
Наричатъ себе си аристократи. . . —
Не се чудете! . . Плѣвникътъ, колибата, обора,
Подпалватъ се по-лесно отъ голѣмитѣ палати!

II.

За антагонизма между Z. . . и X. . . —

Зьмя да гони и да изеде зьмя, —
Туй най-утѣшно зрѣлище е върху тъзь Земя.

III.

Да можеше и Чумата възмездия да дава,
Би се намѣрилъ вѣсникарь за да я защищава.

IV.

Всевѣковниятъ и неизмѣнниятъ Иванъ.

www.libtool.com.cn

Иванъ мълчи, Иванъ търпи,
Иванъ едвамъ яде, Иванъ не знай да пий,
И работи кат' волъ, и лѣга си да спи,
И става раничко, — и сѣ мълчи, търпи.

Читателю, Иванъ ако попиташъ кой е, —
Навредъ въ България когото срѣщнешъ — той е!

V.

Чиновничество.

„— *Panem et circenses*“ — бѣ
Викътъ на бездѣлницитѣ Римски, въ старо врѣме;
Днесь, подъ нашето небе,
Този гласъ се чува: „— Служби! гладни да не мреме!“

VI.

За Х. . . У, газетарь.

Не си писатель ти, нитò мислитель, а дѣтѐ
Което сучи пръста си, — и мисли че яде.

VII.

Ругай, бѣснѣй вседневно, о драскачо, —
Не се боиж отъ твойто злоязичье. . .
Освѣнь псувни, кой търси друго пѣщо
Въ газетката, издавана отъ тебе?
Кой търси въ карнавалъ благоприличье?

VIII.

Градътъ Срѣдецъ не занимава
Едничко мѣсто само въ земний миръ;
Той е всрѣдъ Африка прѣзъ Юлий,
А прѣзъ Декемврий — той е всрѣдъ Сибиръ.

IX.

www.libtool.com.cn

Чиновницитѣ сѫ прилични
На книгитѣ — въ Библиотекитѣ публични:
Високо сѫ поставени — които сѫ излишни!

X.

За I. I. . . .

Срамотно върши ли се пѣкждѣ дѣянье,
Драганъ е тамъ, — но безъ посраменъ да остане;
Честьта на този мѫжъ чудесно е имание:
— Той сѐ го пръска, распилява,
А то сѐ цѣло си остава. . .

XI.

За. . . .

Кат' Димча вѣтърничавъ нѣма мѫжъ, на бѣлий день;
Но трѣба да го извинимъ: въвъ Вѣтренъ е роденъ.

XII.

Попитахѫ въ едно събранье Петка
Да ли е синъ незаконороденъ. . . .
„— Не съмъ поискалъ отъ баща си смѣтка,
Отвърнѫ той, — по знамъ, че е ергенъ!“

XIII.

За вѣстникаря Н. . .

Що тъй злослови този драскачь? — Да привлѣче вниманье
На себе си, страхъ да внуши, голѣмъ човѣкъ да стане, —
Тъй щото никой вечь лакей,
Или метачь да не посмѣй
Да му рѣче: — „Приятелю Първане!“

XIV.

Тлъстѣй, Драганчо, дебелѣй и се расхубавява;
Въ глупавината, здравьето се бърже подобрява.

XV.

За Z. . . .

„—*Лъживостьта е майката на всичкитѣ пороци!*“
Говорѣтъ старитѣ книжя. . . Ако не е лъжлива
Тъзь притча, бай Иванко, ти ще турнѣтъ върху гроба
На майка си тозь епитафъ: „— *Тукъ лъжостьта почива!*“

XVI.

За периодическитѣ списания „X. . .“, „Z. . .“, „У. . .“, и проч.

Когато и таквизъ нищожни вещи
Съ туй име украсяваме — Списанья,
Защо ли и на лоянитѣ свѣщи
Не даваме названьето — Сиянья,
Защо ли и на мърщитѣ вонещи
Не туримъ името — благоухания? . . .

XVII.

Излъга ти свѣта че истински си левъ,
О грозно муле, но лъжата малко трай:
Ще доде день, и ще се чуе твоя ревъ,
И кой си ти — тогава сѣкий ще узнай!

XVIII.

За Z. . .

Отъ днесь нататъкъ тозь писатель смята
Оригинални сѣ нѣща да пише и печата. . . .
Заклела се Луната
На Слънцето да не приема свѣтлината!

XIX.

www.libtool.com.cn

Тозъ человѣчецъ мразѣлъ ушъ глупцитѣ! . . Чудно нѣщо,
Тогава себе си защо обича тъй горешо?

XX.

За многоучения и многоразвратния X. . . Z. . .

За развратений человѣкъ
Наукитѣ сж ржководства —
Да може безнаказанно
Да върши сѣкакви злотворства!

XXI.

„— Прѣзъ бурно врѣме трънъ бѫди въ долина,
„А не липа висока на ржтлина! . . . .“
Тъй казва нашъ Иванъ, голѣмъ мѫдрецъ,
Заслуженъ гражданинъ, добъръ отецъ,
Добъръ съпругъ, — и сто пѫти подлецъ! . .

XXII.

Върху корицитѣ на една „читанка.“ —

Всичкитѣ гадове и звѣрове
сж Божии създанья. —

Да, всички звѣрове сж Божии създанья. . . .
Но всички звѣрщини човѣшки сж дѣянья!

Ст. Михайловски.

---

www.libtool.com.cn

ДОБРЯКЪТЪ.

Разказъ отъ **Калмана Миксата***).

Да, да, има още на свѣта добряци! Тъй да се каже, титулътъ добрякъ е даже нѣкъкъ си унизителенъ: той е почти равносиленъ съ титулътъ простакъ. Това е отъ всичкитѣ названия най лошото. Титулътъ *пръвъсходителство*, напримѣръ, костува обикновенно скъпо, но затова пъкъ има и нѣкаква цѣна; а пъкъ титулътъ добрякъ, костува много по-скъпо, и между туй, не струва колкото едно изѣдено яйце.

Лошитѣ на този свѣтъ хора отиватъ въ ада, защото биле лоши, (въ което, впрочемъ, се съмняватъ невѣрующитѣ); добряцитѣ пъкъ, безъ никакво вече съмнѣние, още сега на този свѣтъ, горѣтъ въ ада, благодареніе единственно на своята извънмѣрна доброта.

Ако добрякътъ заеме високо обществено положение, (като прѣдполагаме, че това може да се случи нѣкога), всѣки се старае да извлѣче отъ него каква и да е полза за себе си. У него има добро сърдце, меко, като масло, и всички бързатъ да намажатъ отъ него своитѣ филийки хлѣбъ. Неговата приемна стая е вѣчно пълна, а кисията му всѣкога празднa. Всичко, което той има, даже самитѣ негови мисли, принадлежѫтъ не нему, а на другитѣ. Него постоянно го мѫчѫтъ и му постоянно додѣватъ.

Освѣнъ туй, съвѣстьта у него не е съвсѣмъ чиста, защото той обикновенно толкова много обѣщава, че не е въ състояніе послѣ да испълни и половината. Но затова пъкъ е той и добрякъ, защото никого не отпраща безъ надежда. Затова е той и добрякъ, за да наобѣщае и като не е въ състояніе да испълни своитѣ обѣщания, вѣчно да се мѫчи съ това.

Между другото да кажемъ, че прѣди петдесеть години, сѫдбата на добряка въ нашето отечество, бѣше несравненно по-добра. Тогава го обичахѫ и го не мѫчехѫ. Всички тѣзи досадителни хора, които го мѫчятъ и ядосватъ сега, тогава бѣхѫ готови главата си да заложѫтъ за да могѫтъ само и само да му доставатъ нѣкакво удоволствие. Тогава го канѣхѫ на свадби, на кръщавания, на пирове, и това бѣше награда за неговата доброта; отъ него не искахѫ друго освѣнъ да дохожда, да яде и да пие. Въ онова врѣме и лошия бѣше принуденъ да се прѣправя на добъръ, за да живѣе хубаво; а сега на опаки, добриятъ се прѣправя на лошъ за да може да поживѣе поне както далъ Господъ.

Затова, оцѣнете, молѫ ви се, както трѣбва това, дѣто азъ намѣрихъ екземпляръ отъ съврѣменъ добрякъ, и се завзехъ да го опишѫ.

---

*) Съврѣменъ маджарски писатель.

Името му е — Ниеки Дйордъ*); званието му — депутатъ въ сейма. По врѣмето, въ което го описваме ний, той бѣше, освѣнъ туй, членъ въ съвѣта на кралския комисаръ по възстановяването на наводненія градъ Сегединъ.

www.libtool.com.cn

Наистина, тѣзи събитія въ градъ Сегединъ станахѫ не толкова отдавна; мнозина, които играхѫ въ тѣхъ видна роля, сѫ още живи. При все това, всичко туй отиде вече въ минѫлото, и затова авторътъ мисли че има право да се докосне до тѣхъ.

Господинъ Ниеки се събужда въ срѣда, въ квартирата си, въ Будапеща. Приемната му вече е пълна съ гости. Тука има всевъзможни типични личности: единъ наконтенъ господинъ който тънъника оперна ария, е дошълъ да го моли за секундантъ; строенъ единъ юноша, който тракаше съ ржка по гърбътъ на креслото: той бѣше студентъ, пропадналъ на екзамена и дошълъ да проси *Дюри-бача***) да употрѣби влиянието си, за да му улесни пѫтя къмъ дипломата. А онази дама въ пстритото мантилъо и съ силна миризма отъ пачули продава на лотарія исписана съ маслени бои картина (остатъкъ отъ нѣкогашно величие), и се надева, че „милостивия господинъ племянникъ“ не ще откаже да вземе двѣ билетчета. . . Разчорлавения оня младъ човѣкъ съ блѣдно, отслабнало лице, държи книга съ златни краища. Той е единственний, който носи нѣщо: всичкитѣ други дойдохѫ за да изнесѫтъ. Той носеше своитѣ първи стихотворенія, като бѣше посветилъ книжката си на господина Ниеки. Младиятъ този човѣкъ се канеше да вземе мѣстото на съдебенъ приставъ и затова бѣше поднесълъ своята лира прѣдъ стѫпкитѣ на господина депутата. Това е съвсѣмъ естественно: добрякътъ никому не отказва! Ако младиятъ този човѣкъ даже и да кажеше, че иска да стане главенъ-секретаръ, Ниеки и тогава би му отговорилъ съ своята стереотипна фраза: „добрѣ, азъ щѫ поговоря съ министра.“

А оня господинъ съ разрошавенитѣ вѣжди и съ внушителния пакетъ книжа подъ мишница, нервно се сѣпа всѣки пѫтъ колчимъ откадѣ спалнята се раздава шумъ. Едно дѣло отъ голѣма важность го е докарало тукъ. Той е изнамѣрилъ новъ способъ за възстановение равновѣсието въ финанситѣ на Унгария. Той всичко е изчислилъ по-ясно отъ слънцето, (своето собственно състояние съвсѣмъ оставилъ на страна), но сега той е вече умренъ, разбитъ човѣкъ, който нѣма вече никакви тщеславни кроежи и който се не ползуваше съ довѣрието на висшитѣ сфери, и затова за добри пари той на драго сърдце ще отстжпи своето откритие на Ниеки Дойрдъ, за да може той да се докопа до министерский портфейлъ. Барбкаи Якошъ е человѣкъ безкористенъ: той ще се задоволи и съ петдесеть гулдена. . . Разбира се. . . струва сé нѣщо (у Барбкаи има добро, патриотическо сърдце), да уреднишъ, както прилича, милото отечество.

---

*) Дйордъ (Георги) е собственното име, а Ниеки — прѣкоръть. Въ маджарский языкъ тоя послѣдният обикновенно прѣдшествува кръстното име.

**) Умалителното на Георги.

Но, ако бихме поискали да опишемъ подробно всичкитѣ посѣтители, това ще ни отнеме много врѣме: ето, напримѣръ, единъ дебелъ, тлъстъ господинъ въ национални дрѣхи, съ лице обкржжено съ брада. Той има отдавнашенъ невъзможенъ процесъ въ кралския сждъ, и той проси господина Ниеки да му даде „една мъничка рекомандателна записчица“ докладчикътъ на дѣлото, за да ускори процеса, а додѣто трае дѣлото, разбира се, той не ще се откаже отъ нѣколко гулдена. (Да не дава Богъ, при все това, да се свърши дѣлото: той ще изгуби прѣдлогътъ да иска пари).

Не, не, азъ нѣма повече да ги описвамъ! Оставямъ на страна вдовицата на депутата, която искаше да открие лотария; Поткáши Гаспара, който искаше разрѣшение да обработва тютюнъ; оставямъ на страна и всевъзможнитѣ блюдолизци изъ избирателний окржгъ, които се стараяхж при всѣко дохождане въ столицата за изчепкатъ нѣщичко отъ своя депутатъ (при всичко че гласоветѣ си тѣ дадохж за кандидата на противната страна). Минувамъ направо къмъ най-интересната личность, която първа се промъкна до добряка.

— Азъ съмъ Перйéши Кáролъ де-Мишке и Бланица, въ оставка капитанъ на императора Максимилианъ Мексикански.

— Молж сѣднете. Запушете.

— О, много ви съмъ благодаренъ! Но, прибавя той съ треперящъ отъ разочарование гласъ: — азъ, както ми се види, се лъжя. (Почва да отстжпа къмъ вратата).

— А защо това?

— Азъ очаквахъ да видж старъ приятель, пакъ Ниеки, който служи́ съ мене въ Мексика . . . Прѣгледахъ списъка на депутатитѣ и се много зарадвахъ, като намѣрихъ туй име.

— Ахъ, да! Той е други Ниеки, отъ фамилията Ниеки отъ Толнауския окржгъ.

— Не могж да ви изразж какво нещастие е туй за мене!

— Ехъ, каза весело добрякътъ, — да прѣдположимъ, че азъ съмъ сжщия товъ Ниеки, говорете ми сърдечно, господинъ капитане.

Капитанътъ заговори съ патосъ и вълнение.

— Азъ стоjж прѣдъ васъ, tekintetes úram, голъ, като соколъ. У менеянщо друго нѣма освѣнъ минжлото ми и билети отъ заематателната касса.

При тѣзи думи той извади изъ джеба си свръска квитанции, тѣзи паспорти въ страната на бѣдствията.

— Ето това е послѣдния мохиканъ, каза капитанътъ съ горчива ирония, защото азъ нѣма вече какво да залагамъ.

Депутатътъ по видимому се трогна.

— Но защо вий не търсите мѣсто?

— Отдавна търсж, но безуспѣшно.

— Тогава азъ ще се погрижа за вашата сждба; азъ ще останжа тука малко врѣме, но азъ ще ви рекомандувамъ, или въ министерството, или на желѣзницата. А дѣка да ви напишж за резултата?

— Колкото за туй . . впрочемъ, не, азъ по-добрѣ самъ ще дойдѫ за отговора.

www.libtool.com.cn

Ниеки именно това искаше да избѣгне.

— Това е съвършенно безполезно, побърза той да каже. — Азъ както и да е ще ви извѣстѫ.

— Но ако забравите? Позволете ми по-добрѣ да дойда при васъ. Молѫ ви, не ми отказвайте!

Ниеки не може да противостои на просбата му.

— Знаете ли що, господинъ капитане? Ако азъ до свършека на слѣдующата недѣля не ви извѣстѫ, та тогава вий елате право при мене въ Сегединъ, и тамъ азъ щѫ се постарая да ви настанѫ въ канцеларията на комисаря.

Въ сѫщото врѣме добрякътъ си мислѣше: да те настанѫ не могѫ, защото всичкитѣ мѣста сѫ завзети вече. Още тази недѣля азъ ще извѣстѫ на бѣдния, че нищо не могѫ да направѫ за него: нека се обърне на друго мѣсто.“

Но да не стори нищо на този човѣкъ е извънъ неговитѣ сили, и той изважда изъ паричникътъ си банкнотъ отъ петъ гулдена.

— Нѣма да се откажете, за сега, да приемете отъ мене една малка помощь?

— Ахъ, защо? бърбори като обиденъ капитанътъ.

— Да, но азъ, разбира се, ви давамъ това взаимообразно, смутено се оправдава депутатътъ.

Тогава капитанътъ се съгласява да приеме банкнотитѣ, отговаря съ воененъ поклонъ и се отдалечава. Ниеки добродушно го испраща съ думитѣ:

— До свиждане, капитане!

II

Ниеки никакъ и не мислѣше даже, че това свиждане ще стане, а между това то стана. Само по себе се разбира, че добрякътъ трѣбва да бѫде и разсѣянъ, за това не е чудно че не му дойде на ума даже да извѣсти капитана: разбира се, у него сѫ стотина такива Перйѣши, и всѣки часъ тѣхното число се увеличава: увеличава се на улицата, и на желѣзната станция, и на всѣкѫдѣ, въобще, дѣто той и да се покажеше; увеличава се баснословно скоро, а се умалява мудно, като на жабата ходътъ, защото окрѫжающитѣ до такава степенъ бѣхѫ завладѣли добряка, че даже той нѣма врѣме. . . да почне. Той едвамъ е въ състояние да работи; а между туй, вѣчната тревога и безпрѣстаннитѣ посѣтители придаватъ на неговото бездѣлие видъ на трескава дѣятелность.

Въ Сегединъ той сѫщо така живѣе, както и въ Будапеща. Тука, както и тамъ, разни непци и просители го обикаляхѫ въ коридоритѣ на гостиницата, щомъ той излѣзе отъ стаята си. Единъ получилъ отъ пра-

вителството лошъ участъкъ, другъ бърбори за прибавка на възнаграждението, трети пъкъ желаялъ да прѣдприеме нѣкаква постройка.

www.libtool.com.cn

Съвѣтникътъ на кралския комисарь всичко обѣщава, всички приема любезно и, като не подозира нищо, протяга си ржката на най-блиската фигура до него отъ тълпата търговци и землѣделци, безъ да прѣдчувствува, че това не е другъ никой, а Перйеши.

— Молж, азъ дойдохъ!

Ниеки изведнажъ усѣти че този не е Сегединецъ, а, вѣроятно, нѣкой дошълъ отъ Сентеша, или отъ Гадмезье-Варшагелъ, но тъй като не бѣше навикналъ да оскръбява когото и да било съ признанието че го не познава, или пъкъ го е забравилъ, то той прѣдлага на непознатия общи въпроси.

— Наистина! Добрѣ, добрѣ! Кога пристигнахте?

— Вчера вечерь.

— А какъ сж по васъ нивята?

Перьеши съвсѣмъ остава поразенъ отъ послѣдния въпросъ. Нивята? Дѣ? На луната ли? Его вече става двайсеть години отъ какъ той не е помислилъ даже за вълнующитѣ се ниви.

— Ами семейството ви какъ е?

Димящий се коминъ, играющи дѣчица на двора, цвѣгуща стопанка при огнището . . . . . Ако даже той и да мечтаяла нѣкога си за туй, то бѣше много отколѣ, много отколѣ. . . . . .

— Вий, навѣрно, ме вземате за другъ. Азъ съмъ Перйеши Кáролъ.

Единъ лучъ свѣтлина озарява Ниеки.

— А-а, мексиканския капитанъ? Да, добрѣ направихте, любезний приятелю, че дойдохте. Въ Будапеща азъ нищо не можѣхъ да сторж за васъ, а тука днесь азъ щж поговорж съ кралския комисаръ.

Днитѣ на добряцитѣ сж твърдѣ еднообразни. На другия день отново коридорътъ се напълва отъ двайсеть, двайсеть и петь души, а двайсть и шестия е Перйеши. Като го вижда, Ниеки съ ядъ се удря по челото.

— Ахъ, азъ съвсѣмъ забравихъ! Но днесъ непрѣмѣнно ще поговоря съ комисаря. Потрудете се да дойдете утрѣ сутрѣшьта.

На сутрѣшния день, едвамъ съмнало, Перйеши вече тука. Изразителното лице на съвѣтника леко се вжси, но той изведнажъ добива самообладанието си и се рѣшава.

— Азъ говорихъ съ кралския комисаръ!

Отъ недоволния тонъ съ който бѣхж казани тѣзи думи, отставния капитанъ заключи че дѣлото отива злѣ; неговата рошава глава се скрива между рамената му, той става блѣденъ, като платно, и само неговия носъ не изгубва своя свѣтло-чървенъ цвѣтъ; слѣдъ туй кръвь му нахлува въ главата и отъ очитѣ му закапватъ сълзи.

Доброто сърдце на Ниеки се свива; той нерѣшително погледва наоколо, захапва си устнитѣ, като че ли спира нѣкоя дума, готова да се откъсне отъ язика му и, най-сѣтне, казва:

— Азъ говорихъ съ него и той ви прие.

— Много ви съмъ благодаренъ, — почти хленчи Перйёши, цѣлъ почървенялъ отъ радость.

— Той ви прие въ сжщата канцелярия, която се намира подъ мое вѣдомство. Отъ първо число вие стжпвате въ длъжность.

И той побѣгна изъ стълбитѣ, като недослуша благодарноститѣ.

— Сега вече, бърбореше прѣзъ зжбитѣ си Ниеки: — трѣбва най-сетнѣ да поговоря съ коммисара.

Но чака врѣме; сега още е десето число. Въ двайсеть дни много вода ще истече! Канцелярията може да остане праздна, нѣкой може да умре: той самъ ли, или кралския коммисаръ, или най-сѣтнѣ самъ Перйёши, и тогава дѣлото ще се разрѣши само по себе си, безъ никакво усилие отъ страна на Ниеки.

Обаче излѣзе, че прѣзъ тѣзи двайсеть дни Ниеки съвсѣмъ забрави за капитана, като че ли да не бѣше го виждалъ, и не се сѣти даже тогава, когато послѣдния тъкмо на първо число се яви въ канцеларията. Само когато Перйёши се спрѣ въ ожидающа поза между столоветѣ, като се не мѣсеше въ тълпата отъ просители, Ниеки си малко припомни за всичко.

— Ахъ ето! Та вие вече сте дошле на служба? Добрѣ, добрѣ.

Що му оставаше да прави друго? Той се постара да скрие своето смущение и само едно нѣщо го затрудняваше: каква работа да даде на новия „чиновникъ“?

— И така, милий мой . . . прѣди всичко нека слугата ви донесе маса, ако има . . . . и нека да я постави нѣкждѣ, ако се намѣри мѣсто; а колкото за вашитѣ обязанности, то това послѣ . . . като какъ да ви кажа? . . . ще опрѣдѣлимъ. А додѣто. . . . (Тука той въ замислюване почна да ходи напрѣдъ и назадъ по канцелярията), да! до тогава вий ше запечатвате пакети.

И като човѣкъ, който е свалилъ отъ себе си голѣмъ товаръ, Ниеки като си подсвирваше, отиде къмъ своя кабинетъ, съ твърдо рѣшение.

— Е, вече непрѣмѣнно трѣбва да се говори на кралския коммисаръ.

Бѣдниятъ мексикански капитанъ мжчно можа да привикне на канцелярския животъ. На свободната птица е тѣсно въ клѣтката. Человѣкъ, който е проливалъ кръвьта си, плюе сега на мастилото. Героятъ търси непріятель, когото да може да побѣди, а тука на Перйёши бѣше се испрѣчилъ единъ непріятель — ортографията, а да я побѣди съвсѣмъ не можеше. Тези, които служехж на сжщото мѣсто се отнасяхж небрѣжно къмъ него и не искахж да се запознаватъ съ него: мжчно му бѣше. Напстина, и самата работа не бѣше до тамъ интересна. Канцелярията завѣждаше распрѣдѣлението на участъцитѣ, опустѣли слѣдъ наводнението, и подлежаши на ново распланирване и измѣнение. Това бѣше придружено съ много мжчнотии. Никой не искаше да вземе назначения за него участъкъ даже въ такъвъ случай, когато новия бѣше по-добъръ отъ прѣдишния и всички водяха непрѣстанно прѣговори за възнаграждения. Чиновницитѣ се високо оплакваxж, че тази процедура ще се продължи още петь години.

На тѣзи жалби „тлъпоглавиятъ“ (име дадено на Перйе́ши) отговаряше този часъ, че той би свършилъ всичкото това дѣло въ петъ недѣли.

Само това недостигаше. Другаритѣ му — чиновници, този часъ рѣшиха че той е полудѣлъ. Нѣкои се присъединиха къмъ тѣхното мнѣние. „Ахъ, помисли си той, какъ щеше да е добрѣ ако той и наистина бѫде лудъ; азъ щѣхъ да се избавя отъ него“. Но като хвърли крадишкомъ единъ погледъ на капитана, Нѣкои забѣлѣжи на лицето му слѣди по́-скоро отъ гладъ, нежели отъ лудостъ. Неговото сърдце пакъ се умили.

— Перйе́ши, казва той, азъ увеличихъ вашата плата. Сѣднете, напишете разписка, на́ ви шейсетъ гулдена.

При броенето послѣднитѣ десетъ гулдена, Нѣкои дълбоко въздъхна — той самъ не бѣше богатъ — и въ тази въздишка се изрази твърда рѣшителность: „сега вече трѣбва да се поговори съ кралския комисаръ!“

Очитѣ на Перйе́ши трѣскаво заблѣстяхѫ: отколѣ той не бѣше виждалъ толкова голѣма сумма! Главата му се завьртѣ, устнитѣ му почнѫхѫ да бърборятъ неразбрани думи . . — Както се види у него наистина всичкитѣ винтове не сѫ въ редъ, си шъпнѣхѫ чиновницитѣ.

Сѫщото мислѣше и Нѣкои, и се рѣши да го наблюдава вече.

— Да, милий Перйе́ши: прѣди тридни вий казвахте, че, ако да ви дадѣхѫ распрѣдѣлението на участъцитѣ, вий сте щѣли да го свършите въ петъ недѣли?

— Азъ и сега ще кажѫ това.

— А какъвъ планъ имате вие?

— Вий бихте узнали туй, господинъ съвѣтнико, ако ми дадѣхте дѣлото само за единъ часъ.

Нѣкои високо се засмѣ.

— Бива! Ако Анка Барнемисса можа да стане за единъ часъ кралица, защо пъкъ вий да не можете да станете прѣдсѣдатель на бюрото поне за единъ часъ?

— Само че не днеска.

— Ами кога?

— Утрѣ, ако искате

Щръкна косата на чиновницитѣ при мисъльта, че „тлъпоглавиятъ“ ще прѣдсѣдателствува. Такива нѣща се случватъ само въ опереткитѣ, и то въ най-глупавитѣ. Сега нѣма и защо да се съмнѣватъ: той тръгна напрѣдъ!

Нѣкои пъкъ разсѫждаваше така: „този човѣкъ или е непрѣмѣнно лудъ, което нѣщо ще се види ясно утрѣ, или е просто самохвалецъ и ще побѣгне съ своитѣ шейсетъ гулдена, като се не осмѣли да се върне пакъ на служба. Tertium non datur. Въ всѣки случай, азъ ще се отървѫ отъ него. Какъ хубаво стана, дѣто не съмъ говорилъ още съ кралския комисаръ!“

На другия день цѣлата канцелария се сбра по́-рано отъ обикновенно врѣме, като очакваше невиденото до сега зрѣлище.

Бѣхѫ повикали даже градския лѣкарь, за да наблюдава симптомитѣ. Когато стрѣлката се приближи до деветь часа, едва ли не се хващахѫ на басъ, ще дойде ли или нѣма да дойде.

III.

Перйе́ши закъснѣ мало, но сѣ пакъ дойде. Всичкитѣ извикахѫ отъ удивление, когато той прѣстжпи прага. Едвамъ можехѫ да го узнаятъ даже: вчерашния дриплю имаше сега твърдѣ прѣдставителенъ видъ. Шейсетьтѣ гулдена направихѫ чудо. Неговата брада бѣше подбръсната отдолу, чървеникавата му коса бѣше гладко счесана, той бѣше прѣмѣненъ въ контешки костюмъ, на носътъ му лъщеше пенсне, а въ кончето на сетрето му бѣ вгжкнато цвѣте. Съ една рѣчь, Перйе́ши изглеждаше, като настоящъ прѣдсѣдатель.

При вратата той се обърна назадъ и съвѣтваше нѣкого си, стоящъ задъ него, да се ободри.

— Влѣзте, влѣзте, драга! Не се бойте отъ нищо.

Въ стаята влѣзе хубавелка млада жена. Тя срамливо бѣше навела своитѣ голѣми черни очи, но на свѣжото ѝ розово лице се забѣлязваше дяволита усмивка. Раскошнитъ ѝ бюстъ бѣше прикритъ съ голѣмъ шалъ, краищата на който се люлѣяхѫ при всѣка нейна стжпка. Изъ подъ късичката ѝ роклица се виждахѫ мънички хубави крачка въ шарени обуща.

— Сѣднете на този столъ, Рикп Панна, покани своята другарка Перйе́ши.

— Прѣдавамъ вамъ своето мѣсто, каза Ниеки съ комически пато съ, като скокна отъ своя столъ.

— Заповѣдайте, господинъ прѣдсѣдателю! Ний се вече бояхме, че нѣма да дойдете.

— Трѣбваше да почакамъ тая млада госпожа.

— А що ще прави тя тука? попита го Ниеки тихо.

— Тя е моята помощница.

— А! . . .!

— Тя е сжщо тъй необходима за дѣлопроизводството, както перото и мастилото.

— Що за дяволъ! смъика съвѣтникътъ, като се спогледа многозначително съ доктора.

„Тжпоглавиятъ“ нищо не забѣлѣжи; той спокойно сѣдна на прѣдсѣдателското мѣсто, и служительтъ доведе едного отъ просителитѣ, които чакахѫ при вратата, господина Борза Мария.

Той бѣше най твърдоглавя човѣкъ въ цѣлий градъ, прѣдводитель на всичкитѣ зидари и занаятчии, дързъкъ, хитъръ и грубъ. На служительтъ по-отрано още бѣше заповѣдано да доведе него първ.

Бо́рза Мария, високъ човѣкъ, съ дълга, кадѣляста брада и съ разбойнишки очи, при всичко, че още младъ, както може да се заключи това

по името му „Мария“, се представи. Трѣбва да кажемъ двѣ думи за името Мария, съвсѣмъ неподходяще за мжжъ. Женски имена носяхж въ Сегединъ повече оние мжже, които се бѣхж родили между 1850 и 1860 год. Това се случи тъй, защото въ онова врѣме даже кръстницитѣ баби бѣхж горещи патриотки и се съгласяваxж, щото новороденитѣ момченца да се кръщаватъ и записвътъ, като момиченца. Само по такъвъ начинъ бѣше възможно да се отърве отъ Свещенната Римска империя (Австрия) поне единъ полкъ солдати.

— Е, господинъ Бо́рза, почна Перйе́ши, вий ще получите участъкътъ, принадлежащъ прѣди на Ке́за-Матия, както е забѣлѣжено на този планъ.

— Чухъ вече, отговори Бо́рза. Този участъкъ нека остане на кучетата, — а мене дайте първия ми участатъ, дѣто се намѣри баща ми, като дойде отъ оня свѣтъ.

Бо́рза загатваше за обстоятелството, че въ врѣме на наводнението, въ горнята часть на града, вълнитѣ измихж гробищата и отнесохж гробоветѣ. Гробътъ на умрѣлия Бо́рза Га́баръ, по чудната игра на случая, бѣше занесенъ въ неговия собственъ дворъ.

— Първия си участъкъ нѣма да получите, той почти цѣлъ отиде въ регуляция. Затова и не мечтайте за него, любезний Бо́рза, а по́-добрѣ вземете, безъ да се прѣпирате, новия.

— Безъ никакво възнаграждение? заявява ухилено Бо́рза.

— Разбира се! той не е ни по́-голѣмъ, ни по́-малъкъ, а сжщо не е по́-евтинъ отъ първия ти, но за туй пъкъ той е по́-правиленъ. Онзи имаше форма на острожгъленъ тржгълникъ, а този съставява правиленъ квадратъ. Какво ви трѣбва друго?

— Оцѣнете моя участъкъ и ми го заплатете, или ми дайте други. Този е неравенъ и лежи на стръмно, а моя бѣше равенъ, като масата. Послѣ, каква е тая земя? Въ моята градина растехж дини, голѣми колкото тумбакътъ на градския сждия въ Мака, а тука почвата е глинеста: на нея не може да расте и слънчогледъ.

— Ако вие го не искате, енергично заявява Перйе́ши, ще се намѣри други, който да земе тоя участъкъ.

— Съ прибавочно възпаграждение го зимамъ, прѣкъсва го Бо́рза.

— Вдовице Рики Панна, обръща се Перйе́ши къмъ младата жена, нѣма ли вий да земете тоя участъкъ?

— Зимамъ го съ всѣко удоволствие. (Рики Панна е твърдѣ скромна. Нейния участъкъ се намира на най-прѣкрасното мѣсто).

— Ако го вземете вие, то нека остане вамъ. Елате къмъ масата и имайте добрината да подпишите протокола.

При тѣзи слова, Бо́рза почва да се почесва по врата, сърдито гледа изъ подъ вѣжди на приближающата се жена и прѣдсѣдателя, побарва си съ ржка шията и съ прѣсѣчени думи говори:

— Кога е тъй . . . чункимъ така я карате . . . дяволъ го зелъ тоя участъкъ; нека остане на мене!

— Така и трѣбваше отъ пръвъ пжть. . . . . Доведете други!

Съ цѣлъ потокъ жалби влиза Каналó Иштванъ (Стефанъ), съ жена си и дъщеря си. Тѣ сж сжщо тъй недоволни отъ прѣдлаганий тѣмъ участъкъ. Перйѐши пакъ се обръща къмъ младата вдовица: „Нѣма ли вий да го вземете, Рики Панна?“

Рики Панна съ най-голѣмо удоволствие приема, както участъка на семейството Каналó, така сжщо и този, отъ които се отказватъ и другитѣ жители, които заявяваж ожесточено: „пó-добрѣ нека да остане намъ, отъ колкото на Рики Панна!“ Чиновницитѣ слушахж и гледахж, съ растворени уста това, което правеше „тжпоглавий“. Въ единъ часъ той рѣши толкова дѣла, колкото не бѣше възможно да се рѣшжтъ пó-прѣди въ една цѣла недѣля. И какъ гладко всичко вървеше! Безъ дълги и умразни прѣговори, безъ тънки оцѣнявания и безконечна процедура на експедицията. Ниеки въ възторгътъ си го тупна по рамото:

— Вие сте просто гений! Рики Панна е славна измислица. Ний ще я одържимъ тукъ.

Отъ този день работата въ Ниекиевото отдѣление закипѣ, другитѣ отдѣления не можѣхж да се начуджтъ и рѣшихж, че при сьвѣтника на кралския комисаръ се намира нѣкакъвъ си Велзевулъ.

Дѣйствително, въ лицето на младата Рики Панна, която негласно прикомандировахж въ канцеларията въ званието „младата госпожа-помощница“.

Отъ този день и Перйѐши назоваваж, не „тжпоглавий“, а „великий мексиканецъ.“ Добрякътъ Ниеки положително се гордѣеше съ него.

— Той не само, че не се лиши отъ ума си, ами помогна и на нашия . . . Трѣбва, при първи удобенъ случай, да се поговори за него съ кралския комисаръ.

Това рѣшение той вземаше всѣки пжтъ, а особенно въ началото на всѣки мѣсецъ, когато той трѣбваше да плаща на Перйѐши изъ собственний си джебъ, но мина се цѣла година, а той сѐ си оставаше на своето прѣкрасно намѣрение.

Около срѣдата на втората година Перйѐши се ожени. Ако неговий хлѣбъ е осигоренъ, то трѣбва да се погрижи и за особата, която би го пекла. Той се ожени за своята помощница Рики Панна. Акотѣ съставяхж прѣкрасна чиновническа двойка, защо пъкъ и да не съставжтъ брачна двойка? Перйѐши я намѣри и ú помогна да влѣзе на длъжность, която тя испълнѣше съ честь. Перйѐши бѣше прѣлъстенъ отъ красотата на младата жена, безъ да говоримъ за нейния участъкъ, а тя се прѣлъсти отъ титула чиновникъ. Свадбата бѣшо отпразднувана въ най-строго съгласие съ обичаитѣ. Слѣдъ вѣнчаването, Перйѐши даде такъвъ пиръ, който още и до сега си припомнятъ сегединцитѣ.

Всичката градска администрация бѣше на неговата свадба, тамъ бѣше Дйордъ Ниеки, семейството Рики, и духовенството, и много други знатни особи. Негово прѣвъсходителство кралския комисаръ би дошълъ сжщо, ако случайно по това врѣме не бѣ на банитѣ. Нищо не липсваше; имаше даже единъ прѣдметъ за роскошь, а именно: угоено съ млѣко прасе

(истина че безъ него трудно щѣше да бѫде да се доскара до край разказаната тука история).

Това прасе стана причина да пръѣде кумътъ на невѣстата, Нѣеки Дьордъ. На другий день той заболѣ отъ възпаление, дълго боледува, съвършенно омършавѣ, измѫчи се и стана хипохондрикъ. Докторитѣ го пратихѫ въ Карлсбадъ, той трѣбваше, слѣдователно, да се откаже отъ мѣстото си като съвѣтникъ на кралския комисаръ, и отиде, като остави „великия мексикапецъ“ безъ покровитель.

Отъ най-напрѣдъ Перйеши не забѣлѣзваше нѣкаква загуба, и само на първото число отъ слѣдующия мѣсецъ той имá малка неприятность: не получи заплатата си. Ехъ, та това е дреболия, само да се иде въ главното ковчежничество.

Ковчежникътъ бѣше старъ, сърдитъ човѣкъ.

— Що желаете? попитва той Перйéши.

— Дойдохъ за заплатата си.

— А какъвъ сте вий? дръпнато го попитва ковчежникътъ, като си квасѣше пръститѣ и се готвеше да брои пари.

— Азъ съмъ Перйéши Кáролъ де-Мишке и Бланица, чиновникъ на кралския комисаръ по въстановение на града.

Ковчежникътъ съ удивление поклатюва глава.

— А отъ кога служите тукъ?

— Година и половина.

— Това не може да бѫде!

— Молѫ ви се, мене ме знае цѣлий градъ, заявява Перйéши, като се изсмива яката; недѣйте се вшутява съ мене.

— А отъ кого до сега получвахте своята заплата?

— Господинъ съвѣтникъ Нѣеки всѣкога ми допасяше заплатата и вземаше отъ мене расписка. При васъ трѣбва да има доста отъ тѣхъ.

— При мене нѣма нищо такова. Отъ ковчежничеството не сте получили ни грошъ.

Смѣхътъ застина по лицето на Перйéши.

— Никакъ немогѫ да разберѫ, казва той.

— Та повѣрвайте ми, приятелю. Ако азъ ви казвамъ, че вий не сте чиновникъ при кралския комисаръ, бѫдете увѣрени, че туй е дѣйствително така, и извадете изъ главата си всѣка мисъль за заплата.

Това извѣстие бързо се распространи по града и произведе дълбоко очудване. Процесътъ на Тичибарна не бѣше далъ на Лондонъ толкова много храни за разговори, колко този случай на Сегединъ. За Перйéши говорехѫ на всѣкѫдѣ: въ кафенетата, гостилницитѣ, градината, на расходитѣ. Такава нелѣпость никога не бѣше ставала въ Сегединъ: единъ човѣкъ година и половина да служи на коронна служба, акуратно да получва заплата и, изведнажъ, въ единъ прѣкраснъ день да узнае, че той никакъ не е чиновникъ. Та отъ туй може човѣкъ да полудѣе! Кой знае, че не намира близко до лудость този мексикански капитанъ? Въ долнитѣ слоеве на обществото мнѣнията се раздѣлихѫ. Но нема той не бѣше при

все това чиновникъ? Хиляди свидѣтели могатъ да се закълнатъ за това. Умнитѣ хора си бъхтѣха главитѣ за да рѣшатъ тази загадка. Панна Перйѐши обикаше праговетѣ на висшитѣ сфери и застрашаваше даже да отиде до самия краль, ако дѣлото на нейния мжжъ не се разясни; тя нѣма да допусне, щото да лишатъ мжжътъ ѝ подъ какъвто и да е прѣдлогъ, отъ парчето хлѣбъ. Вълнението въ градътъ растѣше, извѣстието достигна до кралския комисаръ, а до Ниеки летѣха телеграмми, додѣто най-сетне дѣлото се разбра.

Тогава цѣлий градъ почна да се смѣе.

— Клети Перйѐши! съжаляваше го обществото.

— Само единъ Ниеки е способенъ да постжпи тъй лекомисленно, казваха членоветѣ отъ съвѣта на кралския комисаръ.

— Да го накаже Господъ! гръмко проклинаше добряка „великия мексиканецъ“; — излъга ме, мазникътъ недни!

Прѣв. **Б. В.**

СТИХОТВОРЕНИЕ.

Въ самотия.

I.

Кат' слушамъ звукътъ на рѣката руйна
И плѣскътъ ѝ звънливъ,
Азъ мислж си за мойта младость буйна —
Азъ мислж, мълчаливъ.

Така блѣстеше, пѣеше, играйше,
Така *търчеше* тя;
Не тя цѣната си, уви, незнайше,
Безслѣдно отлетя.

Защо ѝ се дали бѣхж сили мощни,
Простори и крила?
На що служихж чувствата раскошни?
Дѣ славнитѣ дѣла?

II.

Избѣгахъ отъ свѣта и отъ борбата,
Отъ людский глъчъ и шумъ,
И казахъ: Душо, гълтай тишината,
Почивай си, мой умъ!

И казахъ на сърцето: пѣй тукъ, брдтко,
Съ планѝнский хоръ пѣй, —
Каквото имашъ — горко, или сладко —
Свободно си излѣй!

Но не слѣдъ много — тримата ми дружно
Мълвятъ: о тукъ е благодать,
Но вѣчно миръ омръзва, тукъ е душно:
Насъ тегли на назадъ.

Лантимъ да плувнемъ въ вихъртъ свѣтовни,
Да любимъ, да кипимъ. . .
Неволитѣ и мжкитѣ вѣковни
Съсъ всички да дѣлимъ.

III.

Когато младъ бѣхъ, страстно азъ живѣяхъ,
И жадно пияхъ жизненний нектаръ, —
За мойтѣ пръснати надежди пѣяхъ,
За скърбитѣ въ разгаръ.

Обичахъ гордо ази да въздишамъ,
Да стѣнж мрачно, да кълнж свѣта,
И продължавахъ страстно пакъ да дишамъ
Живота, радостьта.

И гордъ бѣхъ съ мойта скръбь, и въ пѣсень
Душевнитѣ изливахъ си вълни;
Сега, като скжпецъ, ги пазж въ плѣсень
Въ дълбоки тъмнини.

И чужди погледъ отъ сърдце си гонж,
Потаж се въ нощьта:
Кому е драгъ, кому се слуша стона
Убитъ на есеньта?

IV.

О спомени, кждѣто и да идж,
Кждѣто по свѣтътъ,
Сѐ васъ, невидимитѣ, срѣщамъ, видж —
Сѐ вий на моя пжть.

Но въ тѣзъ мѣста съсъ по́-голѣма сила
Испъкватѐ прѣдъ мень,
Кат' образи въвъ своитѣ кръжила,
Кат' плачъ въ лѣса зеленъ.

Защо, кажетѐ ми, рояци клети,
Недавате ми миръ?
Мина́ли радости и скърби вѣти
Разбуждате безъ спиръ?

Z.

ИЗЪ РОДОПИТѢ*)

пътни бѣлѣжки отъ **Н. Начева.**

Отивахмѐ отъ Садово да направимъ една екскурзия въ Родопскитѣ планини, на 11-ий юний 1889 г.

Колата още отъ вечерьта бѣхѫ огледани, стъкмени и намазани. Заинтересованата дружина**) стана много рано — още въ дрѣзгаво — расшава се, растича се и се развика. Шумъ и гръмъ испълни дворътъ. Всичко набързо се приготви и часътъ въ $3\frac{1}{2}$ сутриньта, ний тръгнахмѐ, на брой 60—70 души. Всички по очитѣ се познавахѫ чѐ бѣхѫ радостни, задоволни и жадни за волность, да си починатъ, да си отдѫхнатъ, да си паприпкатъ на широко, като птички испуснѫти изъ нѣкой кафезъ: испититѣ бѣхѫ свършени и актътъ бѣше станалъ на 9-ий сѫщий. Тежкитѣ германска система кола, теглени отъ исполинскитѣ чершеронски конье — мудно завървѣхѫ изъ еднообразното равнище по мекия прахъ на пътьтъ, който се извиваше като змия между нивитѣ, напъстрени съ групи дървета, и желѣзнитѣ главини на колелетата задрънкахѫ и затропахѫ. Пѫтувахмѐ по солдатски. Като погледнѣше человѣкъ отдалечъ бѣлитѣ дрѣхи и фуражки и чизмитѣ на ученицитѣ, би си помислилъ чѐ това сѫ 2—3 роти „печенеги“ въ походъ, които отиватъ въ Родопскитѣ гори да накажатъ свирѣпия кръвопиецъ, прѣдсѣдателя на Тѫмрѫмската республика — Ахмедъ-ага — и да прѣвземѫтъ неговото царство, или да гонѫтъ прочутия едно врѣме разбойникъ Спаноса, или най-послѣ, чѐ това е авангардътъ на корпусътъ войска, който отива да тласне прѣдѣлитѣ на България до Срѣдиземно море, до Солунъ, до Охрида . . . . . .

Сутриньта бѣше приятна, но сѐ пакъ бѣше горещо прѣзъ тоя тежкъкъ мѣсецъ на годинята. Никакъвъ вѣтрецъ нѣмаше: една тишина,

---

*) Настоящата статия е откѫслякъ отъ описанието на едно пѫтуване отъ Садово до мънастирьтъ Бѣла-църква въ срѣдъ Родопитѣ.

**) Ученицитѣ отъ Садовското училище.

единъ застой царуваше въ това море отъ топълъ въздухъ, който изнурява тѣлото и го прѣдразполага на лѣность.

Изъ пжтя ний настигахме или ни настигажъ, когато се спирахме да поправимъ нѣщо колата, подранилитѣ почърпѣли и обжхтани селени отъ Садово — пѣшѣ или съ кола, — които отиваха на нивитѣ си, или пъкъ — ранобудницитѣ селски моми, които още въ зори се омили и оплели, испълнили всичкитѣ изискания на селския туалетъ, и забучили въ главитѣ си стръкове цвѣте, окачили по шиитѣ си гердани отъ разни маниста и припнали боси на работа. Здрави, яки, бѣли-червени, весели, безгрижни, като полски яребички, тѣ припкахж изъ пжтя, или пъкъ се гонѣхж изъ пожънатитѣ ниви, изъ бустапитѣ и изъ порасналата вече царевица и по нѣкога се събирахж, шъпнѣхж си нѣщо, и крадишкомъ нѣкакъ исподъ вѣжди кокетно набързо ни поглеждахж и пращахж нѣкой невиненъ викъ или смѣхъ на нашъ адресъ.

Изъ пожълтѣлитѣ ниви бѣхж натрупани безбройни спопове въ пирамидовидни кръстци, или пъкъ нѣкждѣ бѣхж небрѣжно расхвърляни и налѣгали изъ цѣлата нива, както труповетѣ на бойното поле слѣдъ боя. Царевицата имаше вече человѣчески бой, бѣше вече искласила, вързала едри съ гжсто-бѣло млѣко зърна и голѣмитѣ кочáни бѣхж се напрѣчкали надѣсно и налѣво по нѣколко на единъ стржкъ и по тѣхъ вече жълто-червената коприна бѣше засъхнала. Дългитѣ тъмно-зелени царевични листа, увиснали по стъблата, едвамъ, едвамъ шумолѣхж. Трѣбва да се ослушашъ за да чуешъ тоя тѣхенъ шумъ, приличенъ на далечно ехтение. Рѣдко по тия мѣста е ставала такава добра царевица, както тая година. Врѣмето ú пригоди. Отъ тропотътъ на колата и говоръ на дружината, исхвръкваше по нѣкога изъ пожънатитѣ ниви, изъ кръстцитѣ, изъ расхвърлянитѣ снопи или изъ зеленатa и гжста като кория царевица, нѣкоя птичица, замръкнала въ нѣкоя бразда или въ гнѣздото си; събудена и подплашена отъ шумътъ, тя набързо искачаше, глухо хвърчеше изъ дрѣзгавината и отиваше негдѣ далечъ да се скрие, а пъкъ тамъ на срѣща, до сѣнчеститѣ върби въ една зелена посѣта съ просо нива, единъ пжтпжджкъ се крие, потая и обажда: „пжтпжджкъ! . . . . пжтпжджкъ!“ . . . като че ли той ни дразни и ни вика: „тукъ съмъ скритъ! . . . не можете ме намѣри“! . . .

Слънцето ни огрѣ, но то като че ли бѣше въ яра. Отъ часъ на часъ ставаше сé пó-горещо и пó-задушнинá.

Родопитѣ съ своята неправилна контура и шаренъ релйефъ бѣхж испрѣчили прѣдъ насъ раскошнитѣ си гржди; тѣ изгледваxж като че ли сж залѣпени на хоризонта и като че ли нѣкаква полупрозрачна, полусвѣтла и подобна на бѣлъ вуалъ мжгла ги обгръщаше и трепереше върху тѣхъ. Най-горнитѣ върхове бѣхж се лъснали на слънцето, а долѣ — при политѣ имъ — въ долинитѣ имъ бѣше въ сѣнка. Тъй като по тия планини, по тия могили и долини, по тие пжтеки, прилични отдалечъ на бѣли лепти, които почнуваxж и се издигахж до върховетѣ, щѣхме да се скитаме, да се катеримъ, да се моримъ и испотяваме, ний отъ врѣме на

врѣме радостно изглеждахме планината и не искахме да си отвадимъ очитѣ отъ нея. Ние се радвахме,. като малки дѣца.

Едни отъ момчетата бѣхж се накачили на колата, а други вървѣхж пѣшкомъ. Тѣ щѣхж да се промѣнявать изъ пжти, защото колата бѣхж малко. Отъ врѣме на врѣме тѣ запѣваxж нѣкоя българска пѣсень. И много хубави, и по съдържание, и по мотиви пѣсни се испѣхж. Слънцето пече, колата вървжтъ и желѣзнитѣ имъ главини еднообразно дрънкать изъ еднообразния тоже пжть, на всждѣ около ти се прострѣла една гола равнина — нивитѣ сички ожънжти, трѣвата пожълтѣла, листата по дърветата изгубили своятъ тъмнозеленъ цвѣтъ: всичко изиграло своята роля, изживѣло своятъ животъ и клони къмъ есень, къмъ зима, къмъ смърть. . . Ти се размислишъ за едно, за друго (а пжтуването, както и нощьта, много располагатъ человѣка да мисли), па като викнешъ да запѣешъ, всичко забравишъ. Та и какво друго ще правишъ, за да минува врѣмето? Минахме прѣзъ селата Кучашово, Караджово и Катуница.

Ето прѣдъ насъ стои селото потънало срѣдъ върбитѣ, ябълкитѣ, крушитѣ, сливитѣ и орѣхитѣ, изъ които простиrѣ низки кжщици поглеждатъ привѣтно и засмѣно. Тукъ-тамъ се пуши пѣкой комишъ, и надъ селото залѣгнжлъ единъ пласъ синя мъгла. Негдѣ окото ти съзре нѣкоя кошара, нѣкоя плѣвня, нѣкое порутено дуварче, нѣкой разнебитенъ плетъ, а още по-нататъкъ — една селска градинка, грижливо наредена. Отъ нѣкоя кжщица 2—3 дѣчица, само по едни ризки, станали, оттърчали на двора, гледатъ полузаспало, разсѣяно и си търкатъ очитѣ. Подранилитѣ селени, снажни и здрави, пръскатъ се изъ селото и се губатъ изъ всевъзможнитѣ пжтища, под[illegible]на вени и артерии по тѣлото. Ето изъ една пжтечка излиза нѣкоя [illegible]ка, кара една крава и шиба ж по-скоро да върви на края на селот[illegible] при другитѣ събрани вече крави. Отъ друга пжтечка излиза едно мъничко селенче, неомито, кирливо,. съ съдрани потурца, босичко стжпва върху покрита съ роса трѣва, води съ поясътъ си телето и скача, като че ли мократа земя го боде по напуканитѣ пети, които виждатъ чорапи и царвулки само на Коледа, на Великдень и кога се причести. Отъ друга пъкъ страна, една сербезъ мома бързо, бързо плете между боситѣ крака бѣлитѣ поли, дрънчжтъ по гжрдитѣ ѝ тежкитѣ нанизи отъ мъниста и разни бѣли пари, води една кобила и чъвръсто веднага си заминува. На полянката подъ селото се събрали вече говедата и чакатъ говедаря да ги подкара на богата паша изъ пожънжтитѣ вече ниви. Нѣкоя и друга крава измучаватъ гръмогласно, а черпитѣ и окаляни биволи и биволици съ голѣмитѣ си и бистри очи страшно поглеждатъ. По-нататъкъ, — до селската вадичка и до голѣмия брѣстъ — се събрали 10—20 гжски, стоjжтъ. мждржтъ се, сговарятъ се, разсжждаватъ сериозно и отъ врѣме на врѣме поправятъ съ човкитѣ перата си, като че ли — подобно на кокетливитѣ кокони по Хисарскитѣ бани—ги е страхъ да се бумнатъ въ водата, да не би да оквасятъ чистата си мека и бѣла, като снѣгъ перушина и тѣхнитѣ червеножълти крака и човки. Кой знае? може би пъкъ тѣ сега расправятъ какъ тѣх-

нитѣ прадѣди спасили Римъ и сж се набрали да правятъ нѣкаква демонстрация за изгубенитѣ си правдини и почести, защото изведнажъ всички искрикахж силно и остро. На двайсеть раскрача отъ тѣхъ, въ блатистата поляна, други едни животни — нека имъ кажж името: свини — се растичали, като луди и бѣсни, рижтъ ли рижтъ земята съ тѣхнитѣ отъ стомана по-яки и отъ американскитѣ орала по-добри зурли и искатъ да докажжтъ на своитѣ изнѣжени и деликатни съселепи отъ птичата порода, че днесь е вѣкътъ на работата, че не чини вече праздното разсжждение, че грѣхота е праздно да се сѣди и че храната трѣбва съ потъ да се искарва. Най-послѣ, оттатъкъ на друга страна, до плетътъ на една градинка, се мждри едно опеправдано добиче — нека пъкъ сега не кажж името му. Тихичко гложди по тръпитѣ и стоически цѣло се прѣдало въ размишление за себе си, като не иска ни правдини, останжли въ наслѣдство, нито проповѣдва принципитѣ на сегашния вѣкъ, нито пъкъ иска да погледне на природнитѣ хубости. . .

Виждали ли сте какъ се събужда едно българско село? . . . . .

Колко е хубаво, колко е приятно да пжтува человѣкъ, особно сутринь, по край тия селца, наредени едно до друго изъ тая часть на Тракийското поле!... И само туй да бѣхъ видѣлъ, пакъ щѣхъ да останж доволенъ отъ расходката. Азъ винаги обичамъ да пжтувамъ по българскитѣ селца, да ги гледамъ безъ насита и да имъ се радвамъ до полуда. И азъ самъ не могж да разберж отдѣ неволно дохожда у мене тая радость и отъ що ми ставаше тъй леко и приятно!.... Но, чуденъ съмъ! Какъ да не, когато всичко това напомня селския невиненъ и простъ животъ, напомня дѣтинството, напомня земята, която ни е родила, напомня Отечеството? . . . . . О Боже, би ли могло да се схване и опише въ най-разнообразнитѣ си чърти тая толкова сложна картина: видътъ на едно село сутринъ рано прѣзъ единъ пролѣтенъ или лѣтенъ день? —

* * *

На Караджово се спрѣхме малко да си починимъ. Познатий намъ дѣдо попъ Г. ни посрѣщна, распрнказа се, разсмѣ се и искара изъ широкия джебъ на расото си едно шишенце съ малко мжтна ракийка. Той какъвто е любезенъ и разговорливъ, доста ни забави съ майтапи тѣ си. Пийнахме по една, двѣ ракийки, и отъ двѣтѣ страни се хвърлихж нѣколко благословии, и ний пакъ изновэ тръгнахме.

Отъ Катуница до Станимжка пжтътъ е шоссе, та добрѣ се върви по него. Слѣдъ цѣли 5 часа бавно ходене, ний наскочихме Станимжкитѣ лозя и градини и доближихме вече Станимжка, която бѣ начнала да се вижда още отъ 20 километра, но сега. тя, потънала и удавена въ море отъ бѣло-кори тополи, орѣхи чърници и други овощни дръвета, крпеше се отъ насъ и като че ли, колкото повече ний до нея отивахме, толкова повече тя лукаво бѣгаше отъ насъ. Долината, въ която лежи градътъ,

се отваряше постепенно прѣдъ очитѣ ни. Родопитѣ закачихѫ да стават по-ясни, по-релиефни, по-високи. Сега вече явно можехме да забѣлѣжимъ видътъ на синитѣ скали, да различаваме зеленината на шубрѣкитѣ, жълтитѣ пѫтечки, които се катерехѫ по всички възможни посоки на върховетѣ и падинитѣ, и многото разпръснати селца по сѣверния склонъ на Родопитѣ, заглѫхнали също въ гѫста гора отъ овощни дървета. Отлѣво до планинскитѣ поли ний оставихме българския манастиръ Св. Петка, а отдѣсно — гръцкия манастиръ Св. Врачъ, Воденъ, прочутъ по виното си, Кукленъ, прочутъ по своитѣ скорозрѣйки череши, едри, пълни, бѣли, червени като момински бузи, а най-горѣ, до самата произволно накривенъ контура на върховетѣ — кацнало селото Яворово, прочуто съ своето бистро, пивко и като рубинъ червено вино. Его, ако щете най-послѣ, и гръцкий мънастиръ Св. Кирикъ и Юлита е тамъ, дѣто се бѣлѣѫтъ неговитѣ стѣни на една скала върѣдъ тъмната гора. Тука, прѣзъ горещитѣ мѣсеци на годината, една часть отъ Пловдивската аристокрация, обезпокоявана отъ нетърпимата горещина и смъртоносний ядъ на милиардитѣ комари и мушици, бѣга да намѣри въ светата обитель почивка, отдихъ и растуха. . . . . По Станимѫшкитѣ балри, покрити съ лозя, се бѣлѣѫтъ расхвърлени безбройни параклиси. Види се, че Станимѫка отъ най-напрѣдъ иска да се прѣпоржчи на пѫтника съ своята набожность. Не знаѫ другъ градъ въ България, който да има толкова черкови, навѣрно всичкитѣ светии въ календаря — всевъзможнитѣ халдеи египтяни, еврей, еллини... — иматъ по единъ параклисъ, който, може би, се посѣщава отъ набожнитѣ станимѫкалий само кога отиватъ да обработватъ лозята си. Отъ митологическитѣ врѣмена сме вече много отдалечени, а то, навѣрно Бахусъ би силно протестиралъ за свой храмъ. — Вървѣхме, извивахме, най-послѣ влѣзохме въ града. Тежкитѣ кола стрѫшно тропахѫ и друсахѫ по лошитѣ едноврѣмѣшни станимѫшки калджѫми, групи отъ дружината пѣехѫ по отдѣлно пѣсни, та любопитнитѣ жители излизахѫ по вратитѣ да гледатъ каква артилерия минува. Тукъ за малко се спрѣхме да починемъ на единъ вѣхтъкъ ханъ.

* * *

Его ни най-послѣ въ Станимѫка, прочута по много работи: по своитѣ вина, балсуджуци развалени мостове, буйни глави, турски фесове, лантерни, кларнети, вингери, разнообразно население и съ своята мегали идея. Станимѫка е миниатюръ на *пъкоташний* Пловдивъ. Распаленитѣ гърци я величаѫтъ: малка Еллада. Градътъ е старъ и въ допотопната му чаршия сѫ наклѣкали низки, черни, окадени и оплескани малки дюкенчета. Тукъ ханнахме, починахме, видѣхме се съ нѣкои приятели и познайници — учители и чиновници, върнахме колата и наехме мудета за стръмнитѣ родопски пѫтеки. Отивахме за Бачковския мънастиръ. Околийското управление ни даде единъ жандармъ да ни води и показва пѫтя, придружаваха ни три четири лангери, стопани на наетитѣ добичета.

Часътъ по 12, срѣдъ най-голѣмата горещина, ний излѣзохме изъ Станимѫка и почнахме да се катеримъ по южнитѣ голи, пусти и жълти стръмнини на Родопитѣ, по една много лоша — камениста пѫтечка, която върви по лѣвия брѣгъ на Станимѫшката рѣка. Мѫчно се върви по стръмната пѫтека, напълнена съ дребни камъни, пъкъ и страшна горещина бѣше, отъ която дѣто го рекли — и куршумътъ се топи. Виждахме, какъ въздухътъ отъ горещина мълчаливо трепереше и навсѣдѣ бѣше тихо и глухо: и птици, и насѣкоми, като че ли бѣхѫ избѣгали отъ тия напечени урви, по които всичко бѣ изсъхнало; само цикадитѣ и щурцитѣ, затулени на сѣнка подъ листата на черешитѣ и лозитѣ, оглушаваха въздуха съ досадителното си и монотонно сопрано. Гласътъ отъ звънцитѣ на десетината мулета допълняше дивата хармония. Сегизъ-тогизъ по урвитѣ се стрѣлкаше или ни прѣсичаше пѫтьтъ нѣкое гущерче, което се прѣпичаше на падилното слънце върху нажеженитѣ камъни. Но нѣкога и нѣкой отъ лангеритѣ извикваше на испотеното-муле, удряше года върви по̀-бързо изъ урвата, псхокваше го и му отправяше нѣкоя и друга псувня. Искачихме се на единъ върхъ. Задъ насъ, налѣво, се виждаше цѣлата Станимѫка. Изминахме 2—3 параклиса и доближихме до лозята. Гроздието, скрито въ листата на лозитѣ, бѣше се вече избистрило и чакаше да дойдо еднажъ августъ, да се зачърви и налѣе още повече, и между чърьенитѣ пръчки и нажълтѣлитѣ листа да увиснатъ едри голѣми и тежки гроздове отъ гранатовъ *шамидъ*, турмалиновъ *гарванъ* или кехлибарена *разакия*, сладко, сладко грозде, което се лѣпи по пръститѣ, кога го ядешъ. Листата на лозитѣ бѣхѫ повѣхнали, и ти се чудишъ какъ ли тѣ отрайватъ на това толкова силно слънце и въ пѣсъклива земя, въ която нѣма никаква влагица. Налѣво отъ насъ, на единъ усамотенъ и обрасълъ съ малки шубрѫчки каменистъ върхъ, надъ страшната пропасть, въ която долѣ течеше рѣката, видѣхме едно старовѣковно, срутено здание. Жителитѣ отъ Станимъка го наричатъ „Калето.“ То е двуетажно, цѣло отъ тухли и хурусанъ, долний етажъ е билъ нѣкаква изгорѣла сега катакомба, а горний — църква съ много старъ живописъ и гръцки надписи. Това озѫбено и на скелетъ прилично здание се опрѣло на развалата, на врѣмето, на природата и сега печално напомня за непостоянните сѫдбини на държави и народи... Сега то е съвсѣмъ изоставено: въ него, въ долния му етажъ, се разполагатъ прилѣпитѣ, а въ горния бухалитѣ, кукумявкитѣ и други нощни птици. Щомъ като влѣзохме въ него, една голѣма птица глухо исхвръкна и бързо избѣгна. Неволно си наумявашъ, да не би тая птица да е нѣкой духъ заклетъ да варди денонощно това здание прѣзъ всичкитѣ вѣкове. Прѣданието за тая развалина е тъмно. Гръцитѣ казватъ, че е гръцка, а българитѣ — че е българска. Може би, че претенциитѣ и па еднитѣ на другитѣ сѫ законни, тъй като тия погранични мѣста често сѫ попадали ту въ една, ту въ друга държава. Показаха ни мѣстото, дѣто имало единъ надписъ отъ Ивана Асѣна, но прѣди нѣколко години изкъртенъ нарочно отъ гръцитѣ. И дѣйствително, по бѣлитѣ нови мѣста.

на единъ камъкъ личеше нѣщо отскоро истрито. Казахѫ ни още, че оттука — отъ „Калето“ — имало единъ таенъ подземенъ ходъ, който излизалъ нейдѣ далечъ на неизвѣстно мѣсто.

www.libtool.com.cn

Колкото повече ний вървѣхме, толкова повече голѣмий долъ, изъ който тече Станимѫшката рѣка, се растваряше прѣдъ насъ, родопскитѣ расклонения отъ минута на минута ни заграждахѫ и обсаждахѫ. Самата долина не прѣдставлява никаква хубость, защото урвитѣ ѝ — както на сѣкждѣ изъ България — сѫ съвсѣмъ голи и измити и завлѣчени отъ порoитѣ. Само негдѣ, тукъ-тамъ, ще видишъ нѣкой нисъкъ плъстивъ, и искривенъ габъръ или други нѣкой трънъ, че се заловилъ съ жилавитѣ си корени въ скалитѣ, или пъкъ по тѣхъ се озѫбили голѣми камъни съ чудни уподобенія. Нѣкои отъ тѣхъ се тъй надвѣсили, щото мислишъ' че ей-сега ще се търкулнатъ изъ урвата чакъ долѣ въ рѣката. Горещината намаляваше, ний почнахме да усѣщаме планинский прохладенъ вѣтрецъ, който долѣ въ Станимѫка е извѣстенъ на гръцитѣ подъ думата: „о вечерникосъ“. Пѫтечката ни бѣше сѣ по теченнето на рѣката; негдѣ тя се отдалечаваше повече или пó-малко, а негдѣ тя отиваше успоредно съ нея. Изъ пѫтя любителитѣ на ботаниката събирахѫ всевъзможни цвѣтя и съ най-голѣма грижа ги полагахѫ въ приготвенитѣ вече хербариуми. Урвата, по която ходѣхме бѣше наистина стръмна и мѫчна, но не пъкъ толкова опасна, колкото искахѫ нѣкои да ни я прѣдставятъ: по нея съ кола да се мине е невъзможно, но съ конь или муле — твърдѣ лесно. Налѣво оставихме вече Станимѫка, изгубихме ѫ, тя исчезна въ дълбочинитѣ подъ насъ. Отъ врѣме на врѣме ний хвърляхме погледъ върху Тракийското поле, което излека се затуляше и се изгубваше. Прѣдъ насъ, на югъ, се издигахѫ мрачнитѣ и високи върхове на Родопитѣ, а ний сѣ пѫплѣхме по планинскитѣ ребра изъ тѣсната и крива пѫтека. Дружината бѣше се наредила на една дълга върволица, на чело съ жандарина, послушенъ и вѣжливъ. Едни отъ момчетата бѣхѫ отишле много напрѣдъ и се спирахѫ само кога доближаваха нѣкоя чушмичка съ сладка планиска водица да я опитатъ и да въсчакатъ другитѣ останали надирѣ. Изведнажъ, пакъ всичкитѣ събрани, тръгнуваха и се нарѣдяваха изъ тѣсната пѫтечка. Слънцето отиваше вече къмъ западъ, за долинитѣ то бѣше вече зайдѣло, но то още освѣтяваше околнитѣ гористи върхове. Въздухътъ ставаше сѣ пó-сладъкъ и пó-приятенъ. Веселата дружина пъкъ не се отказваше да испѣе нѣкоя и друга народна пѣсенъ или нѣкой куплетъ отъ „новитѣ,“ като че ли съ това искаше да забрави мѫчнотитѣ на пѫтуването и уморяването. А ний бѣхме се много уморили отъ трудниятъ ходъ. Вече почнахме да слизаме надолѣ. Прѣваляхме единъ върхъ. Налѣво отъ насъ и до самата рѣка, до политѣ на единъ хълмъ, обърнатъ къмъ насъ, ний видѣхме селцето Бачково всрѣдъ една хубава горица. Това балканско селце отдалече изгледва много приятно и весело, макаръ и вѣтхитѣ му и покрити съ плочи кѫщици да го прѣпоржчатъ за старо. Близо до него има два параклиса, по подражание, види се, на набожната Станимѫка. Вече отъ часъ на

часъ планинскитѣ върхове се покривахѫ съ гора отъ дѫбъ, габъръ, лѣска, а още по-нататъкъ отъ букъ и хвойна, и всичко туй благодатно се отразяваше върху ни. Повървѣхме още малко, и ето най-сетнѣ надѣсно се лъсна прѣдъ насъ Бачковский мънастиръ, скритъ и изгубенъ въ Родопскитѣ расклонения и кацналъ на една издигната полянка, заградена съ високи върхове и всрѣдъ хубава гора отъ овощни и други дървета и вѣковни чинари, между които се бѣлѣятъ дебелитѣ му и единозрѣмешни стѣни. Прѣдъ насъ се виждаше бистрата рѣка; тя ни загражданше пѫтя за мънастиря, лъкатушеше около него и кокотливо го обвиваше. По чистото ѝ дъно бѣхѫ натрупани и разсхвърлени бѣлитѣ камъни, които тя е откъртила, извлѣкла и донесла отъ далечнитѣ върхове въ бѣсното си и буйно прѣдохаждане. Щомъ минахме грамадний мостъ (правенъ въ 1866 г.), двѣ, три жени и нѣколко дѣца отъ Бачково ни присрѣщнахѫ още отдалечъ: тѣ прикахѫ изъ селото по теченнето на рѣката да ни стигнѫтъ. Като видѣли на върхътъ бѣлитѣ дрѣхи и шапки на ученицитѣ, помислили си, че това сѫ войници. Тѣ ни настигнахѫ запѫхтени, уморени.

— Иде ли си нашъ Богоя? ни попита една нажалена бабичка, и безъ да чака за отговоръ, търсеше бързо и нетърпеливо съ очитѣ си дано го познае измежду момчетата. Като не можé да го види, тя пакъ повтори сѫщото питане.

Изведнажъ ний разбрахме каква е работата и расправихме на жената, че синъ ѝ го нѣма съ насъ, но че той може скоро да се върне, кога узрѣе гроздето, че е живъ и здравъ. . . . . Милостивата майка нажалено изслуша всичко, ний си заминахме, а тя остана за дълго врѣме като закована на мѣстото, да гледа подиръ насъ и да мисли за нейния милъ синъ Богоя. . . . Близо до рѣката подъ единъ чинаръ ний, българскитѣ поклонници, се събрахме всички да си отърсимъ праха и да се стѣгнемъ. Най-послѣ, прѣзъ мънастирскитѣ градини ний доближихме до мънастиря. Извънъ голѣмитѣ му, дебели и тежки врата дѣдо игуменъ привѣтливо ни посрѣщна и засмѣнъ и веселъ ни въведе въ неговото царство.

* * *

Щомъ влѣзохме въ мънастиря, първата ни работа бѣше да отидемъ въ църквата и да испълнимъ християнскитѣ длъжности. Оттука, като испотени, набързо излѣзохме и дѣдо Игуменъ ни изведе на горния етажъ на кѫшкътъ да си починемъ. Тука ний намѣрихми двѣ, три познати нам станимѫшки фамилии, дошле да се скрийѫтъ отъ горещината. Догдѣ с мръкне, имаше още врѣме (часътъ бѣше около 5) за това рѣшихме д обиколимъ и да разгледаме цѣлия мънастиръ съ безбройнитѣ му кели

Той е едно старо двуетажно здание — прилично на нѣкой срѣдн вѣковенъ замъкъ или, по-добрѣ, на нѣкоя тъмница — съ дебели хур сапени зидове: цѣлъ лабиринтъ. Спроти както можихме да забѣлѣжим въ него има до 5—6 калугера, млади и стари, и много слуги и ратаи Архитектурата му е проста и груба. Раздѣленъ на двѣ части — дв

www.libtool.com.cn

дворъ; въ единия се намира църквата Св. Богородица, а въ другия — малката църква Св. Никола. Ний влизахме само въ първата. Тя е направена малко въ земята, извънъ и извътрѣ е покрита съ груба живопись, която изгледа не до тамъ стара, и потъмѣла е въ злато и сребро. Показахъ ни и чудотворната икона на Св. Богородица. Бачковский мънастиръ заслужва да се види; той е вторъ въ България, слѣдъ Рилския. Той е много богатъ: има нѣколко воденици, цѣли чаршии отъ магазии и дукени въ Станимака и Пловдивъ, и много лозя, ниви и ливади. Цѣли вѣкове въ него е било трупано богатство, и, като гръцки, сѣ не ще да е билъ изложенъ толкова на грабежи. Прѣзъ цѣлата година, а най-вече на сборътъ му — 15-й августъ — отъ всичкитѣ околни села и даже отъ цѣла Южна България набожното българско население дохожда да испълни оброка си, да принесе лептата си и изъ едро дава и наддава за да измоли, съ най-пълна надежда, отъ небето *прощение грѣховъ* и *исцѣление души и тѣла*. Дѣдо игуменъ, безъ да се гледа на старостьта му, навсѣкждѣ ни придружаваше и най-любезно ни обясняваше за всичко, което попадаше прѣдъ очитѣ ни или нъкъ, за което ний го запитвахме. Близо до външнитѣ врата на църквата той ни показа изображението на Алексея Комнена, — основателя на мънастиря, споредъ него. Види се, че тукъ дѣдо игуменъ смишлява Алексея I Комненъ (1081—1118) съврѣмеппикъ на първия кръстоносенъ походъ, защото отъ 6-тѣ императори отъ династията на Комненовцитѣ, имало е и другъ Алексий (II) но той, както е извѣстно, е билъ малолѣтенъ и е царувалъ само три години. Дѣдо игуменъ ни показа и друго едно изображение, всрѣша и горѣ. То прѣдставляваше една процесия отъ калугери и миряне съ разни национални — български, разбира се — костюми. Въ тая група ний тоже видѣхми Алексия Комнена и брата му Григория, който, както ни разправи дѣдо игуменъ, билъ византийски генералъ и послѣ се покалугерилъ и дошълъ тукъ. Чудесно, сладко, увлѣкателно, съ евангелска кротость ни приказваше дѣдо игуменъ, когато заговори за отричането отъ свѣтскитѣ грижи, за спасението на душата и за миналитѣ християнски врѣмена; намъ се стори много възможно единъ византийски генералъ да остави всичко, да се отрѣче отъ всичко и да дойде тукъ да стане калугеръ и да се затвори въ тоя глухъ и уединенъ мънастиръ... Слѣдъ това, ний се искачихме на вторія етажъ на мънастиря и разгледахме всичкитѣ келии и стаи. По стѣнитѣ на нѣкои отъ тѣхъ сж надраскани, и доста подробно, имената на набожнитѣ поклонници. Това свършено, ние излѣзохме да се расходимъ извънъ манастиря и да разгледаме живописнитѣ му околности,

Заведохж ни и въ мънастирската гробница. Тя е едно мрачно каменно здание извънъ мънастиря и положено върху една издигнатина. Прѣдъ вратата ѝ си напомнихъ за надписа, който Данте видѣлъ надъ входа на Inferno. Щомъ ж отворихж и влѣлохме вжтрѣ, единъ тежъкъ, смрадливъ, влиженъ, студенъ и мухлясалъ въздухъ ни задави. Като че ли влизахме въ нѣкой гробъ... Уви, може тъй да мирише въ неге!... Та

и туй дѣйствително бѣше гробъ, но на безчетъ хора. По земята бѣхж — негдѣ наредени, негдѣ небрѣжно расхвърлени безчислени грозни почърнѣли и пожълтѣли черепи, бедра, ребра и други кости, — това което не могло да изгние въ земята. Прѣдъ насъ лежеше цѣло едно поколение на което само имената сж останали, или пе — записани въ мънастирскитѣ архиви; — не казвамъ въ наметьта на тѣхнитѣ роднини и приятели, защото и тѣ сами отдавна сж изгинжли и изчезнжли. Боже мой, каква пуста участь человѣческа!.. Всѣки единъ отъ тѣхъ е живѣлъ, мислилъ, скърбилъ, радвалъ се, мечталъ, любилъ, ималъ родители, роднини и приятели събиралъ богатство, трепералъ отъ едно най-малко главоболие, отъ една най-малка трѣска, гнусилъ се е отъ мръвгитѣ кости, ... А сега? Сега всички сироти произволътъ на мънастирския слуга е събралъ наедно, и черепа на нѣкой богатъ здравъ, тлъстъ-дебелъ, облѣченъ въ злато и коприна игуменъ сѣди наредъ съ тоя на бѣдния, окжсанъ, дрипавъ и болнавъ калугеръ, умрѣлъ отъ гладъ. А ребра, бедра и други кости — всичко събрано на купове, купове . . . Его дѣ се постигнало пълното ревенство. Когато на второто пришествие засвири ангелътъ съ тржбата и всичкитѣ мъртви се пробудятъ отъ вѣчния сънь и излѣзатъ изъ гробоветѣ си, какъ ли ще се разпознаятъ и отдѣлятъ тия кости и какъ ли тѣ ще се държатъ — като сж вече тъй изгнили — за да се образува отъ тѣхъ скелетя, който ще се прѣдстави прѣдъ всевишния на сждъ засвоитѣ грѣхове? . . Сгига! тъмнини . . мжчни въпроси! Господи, защо е това съзнание, което си далъ на человѣка? трѣбваше или повече, или пб-малко! Мжчно, тежко ни ставаше и ний побързахме да излѣземъ изъ това страшно свъргалище. Единъ грубъ, равнодушенъ калугеръ затвори набързо вратата и мушна ключа въ джеба си. Натрупанитѣ кости останжха пакъ затворени. Ние всички изведнажъ си отджхнахме и насила се помжчихме да забравимъ грозната гледка, която растресе нервитѣ ни и напълни душата ни съ една таинственна скърбъ, та сѣкашъ развали веселата ни расходка. Ний бързо се върнахме въ мънастиря.

До дѣ туй онуй, слънцето се вече скри задъ горнститѣ върхове, а долината стана тайнствена и мрачна; като че ли околнитѣ високи върхове се пвече надвѣсихж къмъ мънастиря, къмъ насъ. Чудесенъ, сладъкъ бѣше станжлъ въздухътъ. Вѣрѣдъ дворътъ ни привлече вниманието една хубава чушма. Прѣзъ двата нейни голѣми ламиеобразни чучура, течехж изобилно, богато, раскошно двѣ голѣми струи студена и бистра, като сълза вода, която се обръщаше на шумлива кипяща бѣла пѣна въ каменното корито. Вѣрвамъ, че прѣдъ нея всѣки житель отъ Пловдивъ, дѣто не сжществуватъ чешми, би испустналъ единъ викъ на очудване и би завидѣлъ на мънастирскитѣ калугери.

Надвечерь любезний дѣдо Игуменъ ни пригласи на трапезата при него, на кйошка. Той благоволи да укуснимъ отъ една много приятна, приготвена съ разни миризми и подсладена, мънастирска ракийка, която още отъ рано се распоредилъ да изстине въ коритото на чушмата. Единъ отъ мънастирскитѣ слуги съ почитание донесе едно много хубаво пишенце

отъ зелено и нашарено съ алтънъ-варакъ стъкло, сжщо и такива 4—5 чашки, и ги сложи на масичката, покрита съ чисто хасе. Не трѣбва да ви казвамъ, че ний му хвърлихме съ голѣмо наслаждение по двѣ три чашки отъ *икрото,* което тъй магически повлия върху насъ, както никакъвъ цѣръ, никакъвъ митологически балсъмъ, никакъвъ еликсиръ. На трапезата дѣдо Игуменъ покани за компания и една позната намъ гръцка фамилия отъ Станимжка, и съ своятъ сладъкъ и любезенъ язикъ водеше най-разнообразенъ и най-занимателенъ разговоръ. . . . . Но въпросътъ за националноститѣ отъ деликатность, не се покжтна отъ никоя страна: Дѣдо Игуменъ ни расказа на кратко и биографията си, съ нѣкои малки — носка ми се да допустнж — измѣнения и съкращения. Името му е Константинъ, родомъ негдѣ отъ Старозагорскитѣ села, на възрасть 70—80 години, макаръ че е доста трудно да се опрѣдѣлятъ по видъ годинитѣ на хора отъ неговата професия, растъ възвисокъ, коса побѣлѣла, лице чървендалесто, гладко, движения спокойни; на кратко: интелигентенъ игуменъ, любезенъ старецъ, сладъкъ человѣкъ. Той говореше тъй чисто български, щото намъ не ни бѣше възможно да повѣрваме, че той е гръкъ. Вечеряхме богато. И едно българско хорце се изигра на мънастирскитѣ одрове, съ позволението — още повече — съ инициатива отъ негова страна. Сутринтьта трѣбваше да тръгнемъ за гората Пепелашъ; заради това, още отъ вечертьта помолихме дѣда Константия да ни расправи, отгдѣ е най-добрѣ да минемъ. Имаше два пжтя: единий шоссе, по самото течение на Станимжшката рѣка, а другий — но той не може да се парѣче пжть — стръменъ, мжченъ, прѣзъ гори и банри, прѣзъ селото Добралжкъ, но по-прякъ. Говорихме, разсжждавахме и най-послѣ, за икономисването на врѣмето, ний избрахме послѣдния, макаръ и труденъ повече отколкото си го мислѣхме. За спане дѣдо егуменъ ни даде една добрѣ мобелирана килия. Уморени отъ пжтя, ний набързо се натъркаляхте на чистичкитѣ легла и веднага заспахме, като кжпани. Нѣма ни дървеници, ни комари, ни мушици, ни тежката горещина.

Сутриньта рано — часа въ 6 — ний се събудихме бодри, весели, гладни за новъ трудъ, за ново уморяване, за ново катерене по стръмнитѣ родопски ребра. Прѣдставете си само колко е приятно таково събуждане въ тая живописна мѣстность!

Дѣдо егуменъ бѣше станалъ по-рано отъ насъ: сварихме го на кйошкътъ, сѣдналъ да гълта прѣсенъ горски въздухъ. Щомъ ни видѣ, пакъ тъй веселъ и любезенъ ни попита какъ минахме нощьта. Не можехме да му се нахвалимъ и да му благодаримъ. Сутриньта отидохме на литургия въ църквата. Привлѣче вниманието ни това, че отъ лѣвата страна пѣхжа по-български; незнаж дали всѣкога правжтъ това, или — само сега. Само нѣколко калугера имаше въ храма. Въ единъ тронъ да олтаря съзрѣхъ че се сгушилъ единъ старъ, дребенъ, нисичъкъ, прѣгърбенъ калугеръ съ испито и жълто, като восъкъ лице, съ орѣдѣла и побѣлѣла коса и брада и съ костиляви ржцѣ — цѣли мощи. Той изглѣдваше цѣлъ вдаденъ въ себе си, въ молитвата, и нищо не искаше да види, що става

около му. Но — не е чудно — той и да не виждаше отъ старость, или пъкъ у него е убито вече всѣко любопитство. Той, може би, не пропущаше ни една служба. Цѣлъ единъ вѣкъ се събралъ въ единъ тропъ! И старецътъ и пеленачето еднакво ни карать да се замислимъ, и мрачни, тяжни мисли навѣватъ тѣ въ душата ни. Между тия два полюса на человѣческий животъ колко борби, мечтания, радости, скърби! . . Много съжелявахъ, че щѣхме наскоро да тръгнемъ, та нѣмаше врѣме да се запознаж съ стария калугеръ пб-отблизо. Искаше ми се да го распитамъ за неговото име, народность, години, рбда и приятели; искахъ да узнаж, какъ му се е видѣлъ тоя изминатъ дългъ пжть въ свѣта, любилъ ли е нѣкога, какво е мнѣнието му за вѣрата, какъвъ балзамъ тя излива сега върху страдалческата му душа при входа на гроба, какъ мисли той за *оня свитъ*, не плаши ли го смъртьта или хладнокръвно ж очаква, коя причина го е тласнала и затворила въ тѣсната, усамотена мънастирска келия — набожность? любовно разочарование? тежъкъ грѣхъ? клетва? оброкъ на родителитѣ му? . . . . .

Излѣзохме изъ храмътъ. За малко врѣме се събра цѣлата дружина, лангеритѣ натоварихж всичко на мулета, и ний вече бѣхме готови за пжть. Испълнихме нѣкои малки мънастирски обязанности, простихме се съ дѣда Константия, благодарихме му за гостопримството и искахме прошка за главоболието, което му направихме. Когато цѣлата дружина се прореди да му цалува ржка, очитѣ му се напълнихж съ сълзи.

Ний оставихме Бачковския мънастиръ съ най-добри въспоминания и уловихме пжтя къмъ вжтрѣшностьта на Родопитѣ.

www.libtool.com.cn

ПО ПОВОДЪ НА ЕДИНЪ ЩУРМЪ.

О не, но не, защо? Що полза отъ това?
Отъ дѣ такъвазъ мечта въвъ моята глава —
Да искамъ връщанье — къмъ дѣто се не връщатъ,
Да жалж зарадъ дни, кои се не размѫщатъ
Отъ нищо — дни безъ цѣль, безъ бури, безъ животъ,
Дѣ волята не знай ни гордость, ни хамотъ. . .
Далечь, далечь отъ мень желанье дѣтско, смутно,
Пръкна́ло въ моя умъ въ унинне минутно:
Душата ми жалѣй не васъ, безалобни дни,
Безпечни радости, безгриженъ смѣхъ, пѣсни
Възторги милички и сладко прозябанье —
Животъ на птичето, безъ цѣль сѫществованье; —
Не васъ жалѣй сега душата ми, не васъ,
Когато тя позна другъ свѣтъ, и друга сласть,
И въ ваш'тѣ яснитѣ, но тѣсни кржгозори
Не би желала тя сега да се затвори.
Не можете ми да́ вий истински животъ —
Животъ богатъ — животъ съ борби, и трудъ и потъ,
И страсти и любовь; нито това блаженство,
Което състои въ полетъ къмъ съвършенство,
Въ свободни ўстреми, въ възвишенни мечти
За слава, за добро, и въ трудове свети.
И въ гордото онуй мѫжественно съзнанье
На нашата въ свѣта задача и призванье. . .

Така. И що отъ туй, че мѫкитѣ, скръбьта
Намъ всѣки свѣтълъ часъ отравять съ тегота?
Че наший пѫть е вечь верига отъ сумнѣнья,
Несбѫднати мечти, измами, заблужденья,
Че младнята мина́ и блиско е нощьта,
Когато ще „прости“ да кажемъ на свѣта,
На синиятъ лазуръ, на слънце, на земята, —
Тазъ люлка жалостна на злото, на теглата!
Ехъ толкосъ по́-добрѣ. Законъ неотмѣнимъ
Виси възъ сички насъ и сички ще платимъ
Даньта си на Скръбьта, на тлѣнна си Природа,
И гробътъ е исходъ за вѣчната свобода.

Дѣца, вий, чийто викъ и музика въ смѣха
И жизнерадостность смутихѫ ми духа —
И вий ще стигнете въвъ оня трѣзвъ прѣдѣлъ
Кога живота ви ще има смисьль, цѣль,
И кржгозоръ широкъ откриe се прѣдъ вази.
Богатъ съ вълнения, съсъ други вечь талази,
И съ нови жажди тамъ, и мѫки, и мечти
Сърдцето ви горкó безумно затупти;
Когато любовьта — даръ лютъ и благодатенъ,
На всичкий живи свѣтъ отъ Висшия испратенъ,
У вази заяви велики си права,
И въ вашитѣ сърдца и въ вашата глава
Новъ богъ се въцари и новъ ви миръ посочи. . .
И страсть, любовь, тжга засвѣтатъ въ ваш'тѣ очи.
Дѣца, ще дойде часъ — не е той тъй далечъ —
Когато мжчно вий ще се познайте вечь
И кукли, книжки, бѣгъ, и дневната охота
Къмъ щурмъ — ще се смѣнѫтъ отъ други щурмъ въ живота, —
Душата кой кали, — и славното си брѣме
Ще всякоя отъ васъ юнашки да приеме,
И ще узнаете какво е нѣщо то
Общественъ идеалъ, призвание свето —
Кат' майки, либета, съпруги и гражданки. . .

Дѣца! вий мънички Ралýй, Маняó, Иванки,
Лудувайте сега — прѣдъ васъ е още май —
Нектáръть въ чашата испийте го до край,
Вкусете радостьта на вашитѣ годинки,
Бѫдете хубави, щастливи, кат' богинки. . .
Желаѫ ви, дѣца, това и за напрѣдъ —
Прѣзъ дългия ви пѫть прѣзъ тоя шуменъ свѣтъ...
Щастливи сте сега — бѫдете и до гроба —
И завистъ никога, раскайванье ил' злоба,
Въвъ ясни ви души черъ мракъ да не внесѫтъ,
Нито отровенъ ядъ, и никой, никой пѫть
Да нѣмате защо годинитѣ си тие
Нито на мигъ, кат' менъ, да пожалѣйте вие. . .

*

www.libtool.com.cn

ЛИТЕРАТУРНИ ФАНТАЗИИ.

Отъ Алфонса Доде

Кучето и Вълкътъ

(въ една гостилница.)

Журналистътъ, (при една маса). — Гарсонъ, донеси ми Остендски стриди, полуизпечено филе и вино.

Поетътъ, на съсѣдната маса. — Его человѣкъ, който се храни добрѣ. (високо) Господинъ гарсонъ, благоволете да ми принесете, моля ви, двѣ яйца на блюдо и мъничко оцетъ.

Журналистътъ, (на масата си). — Горкия закусвачъ, трѣба да е нѣкой, който очаква отъ ажио.

Поетътъ, (на своята маса). Той е, безъ съмнение, нѣкой повишитель на цѣнитѣ въ борсата.

Журналистътъ. — Какъвъ е тъженъ погледа на тоя бѣднякъ! Па освѣнъ това, и неговата голѣма сиромашия ще ми додѣва много. Добритѣ стомаси не сж самолюбиви.

Поетътъ. — Този человѣкъ е разположенъ да яде прѣмного: това ми дѣйствува неприятни.

Журналистътъ. — За Богъ да прости щж му прѣдложж половината отъ моето ястие.

Поетътъ. — Слѣдъ малко ще му поискамъ въ заемъ една четвьртъ отъ филето.

Журналистътъ. — Да се опитамъ да влѣзж въ разговоръ съ него.

Поетътъ. — Да се помжча да сж приближа до него.

Журналистътъ. — Да, но срѣдството?

Поетътъ. — Туй, което липсва, е поводътъ.

Журналистътъ. — Обаче трѣбва да побързамъ; той изѣде половина отъ едното яйце.

Поетътъ. — Вече шесть стриди изгълта; — ще видите, че нѣма да остане ни една.

Журналистътъ. — Една добра идея! Азъ не виждамъ горчица при него.

Поетътъ. — Той нѣма горчица на масата си; туй е едно срѣдство. И двамата изведнъжъ, като си предлагатѣ всѣки горчицата). — Употрѣблявате ли я? да ви поканж ли?

Журналистътъ, — (смѣе се). — Двамина, които язикътъ ги сърбяше. . . . както виждатъ.

Поетътъ. — Това показва, че вие гледате прѣзъ очитѣ на единъ духовитъ человѣкъ.

Журналистътъ. — А вие — че говорите чрѣзъ неговитѣ уста.

Поетътъ. — Вие сте много добъръ, господине, (ниско) — Какъ хлапа скоро! . . . Още една!

www.libtool.com.cn

Журналистътъ. Е добрѣ, господине, като разбранъ человѣкъ, какъвто сте, нѣма да ви се види чудно това, дѣто усѣщамъ нужда да имамъ единъ събесѣдникъ, и дѣто ви молж да сподѣлите обѣдътъ ми.

Поетътъ. — По сжщата причина — като уменъ человѣкъ, недѣй се очудва за дѣто приемамъ.

Журналистътъ, (ниско). — Сѐ едно, това не стена безъ мжка.

Поетътъ. — Охъ! добрѣ го пипнахъ. (Сѣдатъ на една маса и се нахранвать отъ едни блюда.)

„Нашуснете лъсоветь, ще направитъ добрь.)*

Журналистътъ. — Вие казвахте, прочее, че се занимавате съ поезия?

Поетътъ. — Боже мой, да, господине; — а вие съ журналистиката?

Журналистътъ. — Както казахте; — азъ съмъ помощникъ на вѣстникътъ на дѣда Д. . . . дѣто пишж антрефилета нѣкогажъ, хроники отъ врѣме на врѣме, и различни работи редовно; смѣж да се нарѣкж, че азъ съмъ единъ отъ стълбоветѣ на вѣстника.

Поетътъ. — Азъ прѣдставлявамъ авторътъ на единъ томъ стихове, които имахж извѣстна сполука; гордѣж се съ тѣхъ. *La Revue de Deux-Mondes* обърна внимание на мене.

Журналистътъ. — О! о! Поезията е деликатно ястие, което се поднася само на срѣбърно блюдо, и азъ смятрямъ *Revue de Deux-Mondes* за единъ добъръ буржуа, който, не яде отъ просто блюдо. — Защо не се занимавате съ журналистика?

Поетътъ. — Ха! Защото пишж поезия.

Журналистътъ. — Занимавайте се съ вѣстникарството; вѣстникарството ще ви снабдява съ вино и Остендски стриди, когато поезията не ви дава друго освѣнъ яйца съ оцетъ.

Поетътъ. — Но за да сте толкозъ печаловити, вашия занаятъ трѣбва да ви създава голѣми неприятности?

Журналистътъ. — Неприятности ли? Нѣма никакви — освѣнъ да ни направи името извѣстно на цѣлия свѣтъ, да ни съдѣйствува за свободенъ входъ въ театритѣ, да ни доставя безплатни билети за всичкитѣ балове, покани отъ голѣмцитѣ на соаретата, погледитѣ на всичкитѣ актриси, да ни пропуща свободно по всичкитѣ линии; пари колкото щешь, нови панталони, широки палта, лакировани ботуши, килими, покривки отъ пухъ, сребърни пародръжки, иностранни цигарки, гладки книги за писване и здрависвания съ шапка по-често отъ колкото здрависванія съ бастунъ.... безъ да продължаватъ по-нататъкъ . . . А? сравнете малко нашитѣ двѣ положения!

Поетътъ. — Признавамъ, че моето положение е далеко отъ да има тази приятна и сладка страна: влюбенъ до полуда въ полето, азъ наехъ

*) Стихъ отъ баснята на Лафонтена: *Вълкътъ и Кучето.*

www.fbtool.com.cn

въ Шавилъ една стая, голѣма колкото единъ напръстякъ, и тамъ прѣживѣвамъ тритѣ четвърти отъ годината; единъ или два пѫти прѣзъ седмицата дохождамъ въ Парижъ, — пѣшакъ най-често, и отивамъ да прѣдложѫ нѣколко стихове на нѣкои вѣстници.

Журналистътъ. — Туй то: положение не редовно, распуснато; скитническо: отваряте свободно вратата на гладътъ.

Поетътъ. — Истина, че имамъ нѣкои развлѣчения; отивамъ дѣто ми е угодно, ставамъ отъ леглото, когато поискамъ; ако ми се иска да лежѫ цѣлъ день, никой отъ това не сѫ възмущава. Работата ми не е плодотворна, както трѣбва, но има тазъ добрина, че могѫ да я упражнявамъ на всичкитѣ мѣста, дѣто се намирамъ, а азъ се намирамъ само на онѣзъ мѣста, които ми сѫ се харесали. Въоруженъ съ ръженъ хлѣбъ и орѣховъ бастунъ, отивамъ да обикалямъ лѣсоветѣ, съсѣдитѣ си; да бруля овощията на дръветата — приятелкитѣ си; да поздравлявамъ славеитѣ, колегитѣ си; да се нагълтвамъ извънмѣрно отъ плодътъ на черницитѣ и да се напивамъ, като кърпачъ отъ водитѣ на изворитѣ. Старитѣ дървеса на Шавилъ ме познаватъ всички по името ми; живѣя въ най-голѣма интимность съ Орсейскитѣ лѣсове, прѣпълнени съ диви кози, които поздравлявамъ, съ диви котки, които ми говорятъ на „ти“. Много често прѣзъ лѣтнитѣ нощи изгѣбамъ се по високитѣ зелени трѣви при оградата на Сенъ-Клу. Прѣдъ мене, една черна линия отъ лѣсове; подъ краката ми една безмѣрна замѫглена долина, дѣто се зарнуватъ тукъ — тамъ въ тъмнотата нѣкои распръснати блѣщукания; тамъ, заспивамъ съ посътъ нагорѣ, гърбътъ върху трѣвата и когато нѣкой шумъ отъ листата ме събуди, азъ виждамъ налѣгали въ кржгъ около мене хубави бѣли сърни, ползующи се отъ дълбоката нощь, главата дигнали високо, а поздритѣ къмъ вѣтърътъ.

Журналистътъ. — Вземете прочее малко повече отъ този антрекотъ; антрекотътъ трѣбва да се яде топълъ! Ахъ! господинъ поете, ахъ господинъ съблазнителю, ахъ! господинъ бездомнико, ето какъ вие разбирате положението! Както обичате, но съгласете се съ мене, че тамъ се намира много зелена трѣва, а много малко бифтекъ.

Поетътъ. — Признавамъ, че . . . .

Журналистътъ. — Мълчете! вие сте цѣло дѣте. Не бихте ли направили по-добрѣ да се раздѣлите съ този безуменъ животъ, пъленъ съ скудности, които ви истощаватъ и, съ страдания, които задушватъ таланта ви! Не дѣй да се надвигате толкозъ високо, малкий майски брѣмбаро; слушайте ме; ботушитѣ ви закърпени, яката по палтото ви е заприличила на мѫховата боя отъ лѣсоветѣ ви, ами тѣзи гащи, ами тази шапка! Захванете се за журналистиката. Азъ щѫ ви дамъ едно писмо съ прѣпоржка до единъ управитель на главенъ журналъ, и слѣдъ единъ мѣсецъ вие ще можете да ми прѣдложите единъ обѣдъ, като настоящия.

Поетътъ. — Бога ми! да бихъ могълъ да намѣржѫ . . .

Журналистътъ. — Ето; сега е много късно; но елате утрѣ тукъ по-ранко и азъ ще ви заведѫ при г. Д.

Поетътъ. — Да бихте можле да ме заведете още сега тамъ; приятнията вкусъ на журналистиката ми зашеметява главата и нѣмамъ освѣнъ едно желание. . . .

www.ibtool.com.cn

Журналистътъ, (като изважда часовника си). — Колко е часътъ? Десеть! Тю-бре! Азъ съмъ закъснѣлъ. . . . Не е възможно днеска, мой любезний.

„Помощниче! каза вълкътъ, вие нѣма да бързате, прочее!“ *)

Поетътъ. — (става и съ дебелъ гласъ). — Невъзможно! Да се закъснѣе! Какво ще рече туй? да се закъснѣе, до десеть часътъ! Да се закъснѣе, и защо?

Журналистътъ. — Трѣбва да отидж въ канцелярията.

Поетътъ. — Въ канцелярията ли? Прочее, тамъ има и канцелярия? и така, вие сте задължени да отивате въ канцелярията?

Журналистътъ. — Задълженъ? не.

Поетътъ. (съ страшенъ гласъ). — Още!

Журналистътъ. — Трѣбва поне да напишж отдѣлътъ на разнитѣ.

Поетътъ, (повече и повече заплашителенъ). — И туй всѣки день ли?

Журналистътъ. — Да! защото вѣстникътъ е всѣкидневенъ.

Поетътъ, (гръмогласно). — Какъ, вие отивате всѣки день въ канцелярията, като нѣкой дѣловодитель или чиновникъ по желѣзницата? Що ми дрънкате за вашата журналистика? Азъ въ десеть часа още съмъ въ лѣглото,, въ десеть часътъ не съмъ си още и лѣгналь даже. И вие сте дошле да ми говорите да стана журналистъ? Не, не, обичамъ повече моята лѣность и моитѣ закуски отъ червенитѣ плодове на черницата и моитѣ ненадѣйни обѣди край нѣкое лозье; обичамъ повече моята сиромашия, о, веселость! обичамъ повече моята сиромашия. — Охъ, моитѣ Шавилски лѣсове, моитѣ голѣми лѣсове, моитѣ похождения. моитѣ възхищения, моитѣ дълги кефове! Ахъ! вие завиждате на моето богатство, на моята независимось и искате да ми вържете краката съ окови; свободата ми ви кара да ми завиждате, искате да ми я отнемите. . . . Ахъ прѣлъстнико! Ахъ! хайдутино! Ахъ! обирнико! Шапката ми! шапката ми! Сбогомъ, господине, по вѣрвай Бога! азъ не съмъ вашиятъ человѣкъ! (като каза туй поетътъ се оттеглюва, но още не избѣгва.)

Това което не казва Лафонтенъ.

Поетътъ, (като се спира на нѣколко раскрачи въ гостилницата). — Сѐ едно, ако и да крѣщяхъ, този человѣкъ може-би да има право; особенно неговитѣ антрекоти много ми се усладихж. Наистина, живота, който живѣж, не подобава вече на моитѣ прошарени косми; — трѣбва да се свърши единъ пжть, и може-би, журналистиката. . . . . Да си помислж . . . а! а! имамъ голѣми желания . . . (Той се отдалечява, като размишлява).

*) Стихъ отъ сжщата, по-горѣ споменута, Лафонтенова басня.

Журналистътъ, (въ гостилницата). — Бога ми, този человѣкъ е лудъ! Обаче, неговитѣ думи за минута ме смутихѫ; азъ си прѣдставлявамъ, че се намирамъ при оградата на Сенъ-Клу заспалъ подъ хубавата луна; на мѣсто това, трѣбва да отидѫ въ канцеларията да захванѫ накъ, това е като прѣядката (le déssert) на обѣда ми.... Бога ми, не, нещѫ да отидѫ днесь... Небето е ясно, въздухътъ животворенъ, щѫ идѫ нѣкждѣ да се търкалямъ по трѣвата. Незнаѫ даже ако... а! а! Ще видимъ. (излиза)

На другия день, г. Д. . , главенъ редакторъ на . . . отваря слѣдующитѣ двѣ писма:

Господине.

Азъ съмъ уморенъ отъ положението, което ми е създала журналистиката до този день; обичамъ да се прѣдамъ на независимостьта и фантазиитѣ на циганина, дѣто хлѣбътъ по нѣкогажъ не е осигуренъ, но ненадѣйностьта е всѣкогажъ.

Молѫ ви, прочее, да ми приемете оставката.

Кучето, журналистъ.

Господине,

Уморенъ отъ единъ лѣнивъ и смахнатъ животъ, отнасямъ се къмъ васъ, като къмъ пастирь на съчинителитѣ, за да ми отворите вратитѣ на вашата мандра. — Нѣмате ли въ вашия вѣстникъ нѣкое мѣсто да ми повѣрите? — Каквото и маловажно да е, обѣщавамъ ви, господине, да ви послужѫ съ всичкия си талантъ, съ всичката си рѣвность.

Вълкътъ, поетъ.

Прѣв. **Д. Христовъ.**

ЕСЕНЬ.

Дойде ти есень бързокрила,
Дойде и ти на своя редъ;
Прѣвржщашъ свѣтлото въ унило
И прьскатъ скрѣбь на цѣлий свѣтъ.

Жьлтѣй гората и прѣмира,
Усѣща близко старостьта,
Не пѣе птичка и зефира
Смѣни виелица въ нощьта.

И ази тукъ, създане бѣдно,
Посрѣщамъ те като напрѣжъ,
Съ зловѣща мисъль, съ чело блѣдно
И съ ядъ въ душа, въ гърди съ мятежъ.

Ф. Панайотовъ.

---

www.libtool.com.cn

НИТО ЕДИНЪ ДЕНЬ?!

(Новогодишенъ расказъ).

— О, колко е лошавъ този свѣтъ, който е пъленъ съ лъжи и прѣструвки, колко сж нищожни хората съ тѣхнитѣ лицемѣрни думи и измамливи обѣщания! Земята щеше да бжде рай, ако да не бѣше лъжата пуснала такива дълбоки коренье! Проклета да е тя, съ всичкитѣ нейни послѣдователи!

Така викаше вечерьта срѣщу нова година единъ младъ момъкъ на име Генелъ, който сѣдѣше на край постелката си, та се съблачеше, и при всѣко възклицание, отзлобно захвърляше на далече отъ себѣ си принадлежноститѣ на туалета си.

— Какво не очаквахъ азъ отъ миналата нова година! Какво ми хората обящаваxж и какво испълниxж? Но това е проклятие на сегашното врѣме — врѣмето на лъжата, измамата и лицемѣрието!

Отъ отчаяние той легна на постелката си и тъкмо когато се приготвяше да се обвие хубавичко въ покривката си и да се завие чакъ прѣзъ глава, за да неслуша нищо повече и да не вижда тоя лъжовенъ свѣтъ, ненадѣйна, безъ да ще, отпусна си ржката. На завивката му се образува едно свѣтливо търкало, по срѣдата на което сѣдѣше едно мъничко човѣченце, не по голѣмо отъ палецъ, и насмѣшливо гледаше Генела съ своитѣ умни и свѣтливи очички.

Наистина, това човѣченце имаше чудесни очи, тѣ се показваха ту зелени, лазурни, ту пъкъ чървени, черни, пепедяви и сини — това той никакъ неможеше да разбере — и измѣняваха всѣки пжть цвѣтътъ си, колчимъ човѣчето го погледнеше. Да бѣше си останадо сѐ такова човѣченце, то иди-доди, но моментално се прѣобърна на сбърчена бабичка, като задържà въ сжщето врѣме своето дѣтинско, мило лице.

— Коя си ти? попита Генелъ, който си отваряше очитѣ на широко.

— Азъ съмъ *Лжата*, отговори мъничкото сжщество, като го хитро погледваше.

— Лъжата ли? извика Генелъ сърдито, като се повдигаше отъ възглавницата. — Ела тука, ти дърта брантио! Сега му е врѣмето да те смажа, за да освободж тоя свѣтъ отъ мърсотията!

Той се опита да улови мъничката фигурка, но въпрѣки неговитѣ усилия, това му се невдаваше, тя постоянно се изхлузваше отъ ржцѣтѣ му, но той продължаваше да я гони, до като най-сетнѣ отъ уморяване се остави отъ тая рѣвность.

— Не е тъй лесно да уловишъ Лъжата, каза засмѣно фигурката. Но защо ти се иска толкова да ме уловишъ? Незнаешъ ли, че много лошава заслуга щеше да направишъ на свѣта, ако го лишеше по тоя начинъ отъ най-добриятъ му другарь?

— Отъ на-добрия му другарь ли?

— Да. Не ти, но ни едно отъ дългоногитѣ сродственни на тебе създания, не могло би да сѫществува безъ мене.

— Защо да не може?

— Азъ ти казвамъ правдата, ако и да съмъ Лъжа. Нема ти мислишъ, че можешъ да прѣживѣешъ единъ само день безъ моитѣ услуги?

— Съ удоволствие бихъ прѣкаралъ цѣлия си животъ безъ тебе!

— Даже и съ удоволствие, а? Хубаво, но искашъ ли да направишъ опитъ? Казвамъ ти, че не само прѣзъ цѣлия си животъ — това би било много жестоко отъ моя страна — но само сутрѣшния день не ще бѫдѫ съ тебе. Никога нѣма да ти дойдѫ на помощь, като не съмъ ти нужди. Утрѣ вечерь ще дойдѫ да те позабиколѫ и да те попитамъ нѣмашъ ли отъ ново нужда отъ мене.

— Ти има да чакашъ мно-о-го врѣме за отговоръ, негодно създание!

Като каза това, той замахна възъ скокливата прѣдъ него фигурка, но ударътъ не сполучи, а се зачухѫ подъ леглото слѣдующитѣ думи: „Прощавай, до утрѣ! Вѣрвамъ че утрѣ ще ме посрѣщнешъ по-добрѣ“.

— Ще видиме, продума Генелъ и заспа.

* * *

— Господине, желаѫ ви голѣмо щастие тази година, привѣтствуваше на заранѣтъ Генела неговата стара слугиня, която влѣзе въ стаята му съ чаша кафе; — желаѫ ви още и голѣма сполука въ всичко. Да даде Богъ да прѣкараме съ тебе още още много години весели и здрави.

— Това никакъ не желаѫ, измърмора Генелъ, като си триеше сънливитѣ очи и като неподозираше, че бѣше се зарѣкълъ днесъ да не каже нито една лъжлива дума. Колкото по-скоро се избавѫ отъ вашето кисело лицеце, което ми напомнюва кисела краставица, толкозъ повече ще ми бѫде приятно!

— Лицето ми приличало на кисела краставица, тъй ли? отговори слугинята, много хубаво, азъ подобно нѣщо нѣма да позволѫ никому да говори. Чувашъ ли? Азъ съмъ честна жена.

— Да, да, колко си ме ти мене поиалъгвала, прѣкъсна я Генелъ.

— Излъгвала ли! Тогазъ можете свободно да си намѣритѣ друга шътачка, която по-хубаво да служи на такъва благороденъ господарь, който за нова година намѣсто да подари нѣщо на слугата си, както прилича, той я ругае. . . .

Генелъ дигна ботушътъ си съ такова заплашително намѣрение, щото слугинята намѣри за по-добрѣ да си отиде.

— Самъ си слугувайте, отивамъ си! извика тя, като затваряше слѣдъ себѣ си вратата.

— Не знаж, наистина, защо ли ми трѣбваше да се карамъ съ тази самодива и то именно днесь? Че ме е излъгвала, излъгвала е, но и друга да зема пакъ нѣма да бѫде по-добра отъ нея. Да видимъ днесь какъ ще можя да се облѣчѫ самъ безъ нейната помощь.

Съ пъшкане почна той своя туалетъ. До като си очисти ботушитѣ, дордѣ да си пришие копчета на ризата, да се обръсне съ студена вода и да си намѣри ржкавицитѣ — отдавна бѣше минало врѣме за почнуване визититѣ.

— Прѣди всичко трѣбва да отидж при вуйча да го поздравѫ съ Новата Година, размислюваше Генелъ. — Зная го добрѣ, че той е привикналъ да го поздравявамъ много рано. Сега обаче, като е боленъ и скоро ще да мре, не ми трѣбва да го сърдж.

* * *

— Честита ви Нова Година, вуйчо! извика той, като влизаше при страдающия отъ ревматизмъ на членоветѣ си старецъ, който бѣше се истегналъ на едно широко кресло. — Драго ми е че те виждамъ такъвъ бодръ, искаше да каже Генелъ, като знаеше, че вуйчо му никакъ не обичаше да говоратъ за неговото боледуване, но думитѣ му се заплетохѫ и уплашено слушаше че говори: „Радвамъ са че си боленъ, боледувайте и не ме оскърбявайте съ своето оздравѣване“.

При туй ненадѣйно поздравление, лицето на вуйча му се намржщи.

— Драгий ми племяннико! каза старецътъ ядосано, ти по всѣка вѣроятностъ се сбърка: ти или си разсѣянъ днесь, или пакъ желаешъ умирането на твоятъ старецъ-вуйчо, който е толкова много расположенъ къмъ тебе.

— Желаж ви бърза и лека смърть, драгий ми вуйчо, испъшка Генелъ, като отриваше студения потъ по челото си — Вий знаете че за мене сте биле всѣкога драгоцѣнни . . . заплете се въ тия думи, но както и да е, съ голѣма мжка ги исказа до край, тъй като той дѣйствително, бѣше всѣкога доволенъ отъ вуйча си, ако и да желаеше да получи по-скоро наслѣдството; — но вѣчно, подзе той, човѣкъ не може да живѣе; двѣ три години не съставляватъ смѣтка. . . . и днесь за мене би било много по-сгодно. . . . . да те постигне нѣкакъвъ си мъничакъ ударъ. . - . или. . .

— Стига! махни се отъ тука, поразнико недни! хортувашъ ли ти подъ влиянието на винните пари или дѣйствително хранишъ къмъ мене такива чувства, за мене е едно, но между насъ вече неможе да има ниш общо. Очаквай смъртьта ми, обаче знай, че слѣдъ мене нѣма да получишъ ни ботка. А сега махай се оттука, или ще заповѣдамъ да те изгонатъ като псе отъ домътъ ми!

Генелъ като излѣзе на улицата отъ отчаяние се улови за главата.

— Охъ, Боже! Какво се случи съ мене? Какъ тъй нахортувахъ толкова горчиви думи и нѣща на вуйча си? Цѣли години се мжчихъ да при добия любовьта му, а сега! Има защо да си строшѫ главата о стѣната

Дѣйствително, той се удари не о стѣната, а о главата на единъ человѣкъ, който идеше насрѣща му и когото не виждаше въ снѣжната виелица, и който така сѫщо като Генела вървеше съ наведена глава.

— Г-не, бѫдете по́-внимателни! развика се удареният.

— Дяволъ да те земе! извика Генелъ, но веднага промѣни тона на говорението, понеже позна че тоя човѣкъ бѣше неговъ кредиторъ. Ахъ! ... господинъ Гé, твърдѣ ми е при . . . но язика му се заплете и каза: твърдѣ ми е неприятно че ви виждамъ"!

Гé се помжчи да се засмѣе и рѣче: — радвамъ сé, че сте въ такова весело настроение! Както виждамъ, вий идете отъ вуйчови си. Много е добъръ старецъ! Ами какъ е работата съ завѣщанието? До колко мислите че ще ви остави?

— Ни ботка, отговори Генелъ.

— Ни ботка! това е невъзможно; вие се шегувате!

— Ахъ, да знаяхте . . . не щѣхте да ми говорите така: нѣмамъ никаква охота за шеги.

— Ами той, самъ ли ти каза това?

— Да, ей-сегичка идѫ отъ кѫщата му.

— Като е такава била работата, то, молѭ, хубаво си расмислете за това, което ще ви кажѫ. Слѣдъ една недѣля искамъ да ми внесете паритѣ, що ми длъжите, иначе ще бѫде принуденъ да ги съберѫ по сѫдебенъ редъ. Разбрахте ли ме?

— Само туй ми още недостигаше! продума Генелъ и продължи пѫтя си.

Като не намѣри началника си на кѫщата му, което бѣше за него неочакванно щастие, понеже не му се щѣше да се увлѣче въ нови неприятности, остави му карточка и малко се поуспокои. — Какво ли значение иматъ: вйучо, кредиторъ и готвачка? философствуваше той, като избираше въ единъ дюкянъ най-хубавия букетъ отъ цвѣтя. Тие тропцата не можахѫ сериозно да побъркатъ на щастието му, докато бѣше увѣренъ въ любовьта на годеницата си, а въ това, слава Богу, той бѣше на пълно увѣренъ. Той бѣше поканенъ да отиде на обѣдъ у лелята на годеницата си, която бѣше стара дама, но още се младѣеше и застѫпяше мѣстото на майка. И сега като тръгваше за кѫщата, въ която живѣяхѫ лелята и годеницата, твърдо рѣши да не дава воля на язика си. Срѣщането му съ младата мома, която искренно обичаше, прѣмина благополучно, обаче при разговорътъ съ лелята, той неможеше да попадне въ този любезенъ тонъ, който тъй лесно му се вдаваше други дни. Самитѣ обикновенни привѣтливи думи запирахѫ се на гърлото му и отъ страхъ да не би да пропусне нѣщо оскърбително, захвана единъ малъкъ незначителенъ разговоръ.

Но злата сѫдба не го оставяше тоя день. При свършването на обѣда, когато лелята вдигна чашата и се обърна къмъ него съ думитѣ: — О, ако годинитѣ да прѣминуваха безъ да оставятъ слѣда върху насъ — той неможѣ да се въздържи и извика:

— Вий, драгоцѣнна лельо, нѣма защо да се оплаквате отъ годинитѣ, вий сé младѣете — искаше да каже, но въ сжщность излѣзе: *старѣете.*

www.libtool.com.cn

Лелята се помжчи да скрие неудоволствието си подъ кокетливата си усмивка и го попита: — Споредъ васъ на колко години съмъ?

— Нѣмате нито трийсетъ, казалъ би още вчера безъ никакво запъване — но вмѣсто това, сбърка се та каза: повече отъ петдесетъ.

Изведнажъ се случи припадъкъ на лелята, вслѣдствие ни силната кашлица, що имаше, и биде принудена да се оттегли отъ трапезата. Слѣдъ малко върна се племянницата — годеницата му — сърдита при възлюбленитъ си.

— Защо бѣше това отъ тебе днесь? защо обиди така леля и то на новата година?

— И самъ, азъ не зная, отговори Генелъ — нема тя нѣма петдесетъ години?

— Разбира се, че има и повече, но това порядочнитѣ хора никогашъ го не казватъ. Трѣбва да знаешъ, че това нѣма никогашъ да ти го прости!

— Простила ме би само ти, пришъпна Генелъ, като привличаше къмъ себе годеницата си. Сега се почна разговоръ мѣжду двоицата, какъвто правятъ само залюбенитѣ. Ни единъ пжть, даже и при въстрененитѣ увѣрения въ любовь, Генеловътъ язикъ не изигра съ него зла насмѣшка, ако и годеницата му да не заслужваше въ дѣйствителность нито половина отъ расточаемитѣ хвалби; но въ очитѣ на залюбения тя заслужваше много повече. Това, което се говори съ пълна вѣра, неможе да се брои за лъжа. Обаче, блаженството му скоро се прѣкрати.

— Ако бихъ знаяла — прѣкъсна го тя на едно отъ увѣренията що ѝ исказваше — че дѣйствително азъ съмъ твойта първа любовь, както това често ми говоришъ. . . Кажи си правичката, не си ли се признавалъ въ любовь на други моми, прѣди да се признаешъ мене?

Това питане го смути. Той чувствуваше, какъ го хвърлятъ въ жерава и се мжчеше съ удвоена нѣжностъ да отстрани това питане, но тя настояваше.

— Най-първомъ отговори на въпроса! — повтори тя — коя бѣше първата ти любовница, на която си говорилъ за любовь?

При тия думи той се намираше въ критическо положение и ту се червеше, ту се потеше, ту блѣднѣеше, но нищо не му помагаше.

— Първата, до колкото помнж . . . ако не се лъжж, посмънка т (понеже тоя день не му бѣше позволено да каже ни най-малк лъжа) бѣше дъщерята на единъ полковникъ, малката Мери. Ког ходеше на училище, азъ я причаквахъ на пжтя, за да ѝ кажж д думици или пакъ да ѝ прѣдамъ писмо.

— И така, Мери бѣше първата? продума натъртено годеницат Ами коя бѣше втората?

— Втората . . . втората . . . отговори той заплетено, бѣше Ли

съ която се запознахъ въ танцовалното училище, тя бѣше много хубавица, блондинка и . . .

— А подиръ нея, коя бѣше третята?

— Подиръ нея, — отчаяно заговори той — една хубавичка стайна слугинка, която много любезно се усмихваше . . .

— Ами слѣдъ нея?

— Лъскавата субретка отъ театра.

— Още по-нататъкъ — на коя?

— На тебе, моя мила. И съ дълбока въздишка се паведе да ѝ цалуне ржката.

Тя стана и очитѣ ѝ така заблѣщяхж, като че ли излазяхж изъ тѣхъ искри.

— И това не е ли отъ твоя страна подигравка? Ти на сичкитѣ тие моми си се кълнялъ въ любовь, както и на мене!

— Да, на всички тия моми съмъ се клелъ въ любовь, повтори той механически.

— И вий слѣдъ това се одързостявате да се приближавате до мойта ржка! Махнете се отъ тука, идете си и не смѣйте вече да се явите прѣдъ очитѣ ми?

Той небързаше, но движението на ржката ѝ бѣше така повелително, щото не му оставаше друго, освѣнъ да си излѣзе.

Съвършенно оскърбенъ и растроенъ, слѣдъ половина часъ той сѣдеше въ едно кафене и държеше вѣстникъ, който и не мислеше да чете.

Мечтанията му — наслѣдство, кредитъ и свадба — изведнажъ изчезнахж. Имаше ли послѣ това причини още да живѣе?

— Съ новата година ви поздравлявамъ, мой скжпоцѣнний приятелю! зачуха се думи надъ главата му. Прѣдъ него стоеше д-ръ Лонъ, прочутъ театраленъ рецензентъ, който заедно съ поздравлението, привѣтливо му се усмихна. Имамъ приятни новини за васъ, продължи той, четохъ вашата пиеса, що ми испратихте на разглеждване. Написана е съ талантъ. Много добра свръзка има, бързо дѣйствие, живъ разговоръ, ефектенъ край, мислж да я прѣпоржчж за да я поставятъ на сцената.

Генелъ гледаше на сѣдящия прѣдъ него, както осждения на смъртъ, който гледа на извѣстителя за помилване. Ако може още нѣкой да го спаси, то той бѣше именно д-ръ Лонъ.

Ако неговата пиеса се постави и понрави на публиката, то всичко още не бѣше изгубено. На поета, увѣнчанъ съ слава, навѣрно не щеше да му откаже годеницата, паричнитѣ му работи щѣхж да се поправятъ. и той щѣше да бжде въ състояние да докаже на вуйча си, че нѣма никаква нужда да очаква облага отъ неговатъ смъртъ.

— Струва ми се, че възможно е даже да се почне репетицията идущата недѣля, тъй щото пиесата може да мине още тая зима. Но да дойдж на прѣдмѣта си. Вий трѣбва на врѣме да сте получили моитѣ стихотворения, имахте ли врѣме да ги разгледате?

— Да, да, почна съ мѫка той, като чувствуваше, че отъ ново се приближава критическата минута, прощавайте, че не могѫ по-дълго да оставамъ при васъ. По-послѣ . . . .

— Отдѣлете ми поне една минутка, рече докторътъ и улови Генела за рѫката. Кажете ми вашето мнѣние, но искамъ напълно откровенно, безъ лъжа; нѣма да се докача отъ истината. Какво мислите за стиховетѣ ми?

Генелъ неможеше по-нататъкъ да се противи на сждбата.

— Мислѫ, начна той, че тия стихотворения сѫ едни отъ най-несполучливитѣ, до колкото съмъ ималъ случай да четѫ въ живота си. Само едно не могѫ да разберѫ, какъ челѣкъ, като васъ, съ такова голѣмо развитие, може да губи врѣме на подобни празднн работи? Какможе да сте до толкова тщеславни да не съзнавате, че такива произвѣдения сѫ по-долу отъ всѣка критика? Грѣшки въ изложението. . . . .

— Не се мѫчете да продължавате, скѫпоцѣнний ми приятелю! отговори Лонъ. Вашиятъ вердиктъ е строгъ; повече строгъ отъ колкото може да бѫде, но азъ не се докачамъ, за дѣто ми казахте истинната и правдата. Благодарѫ ви. Обаче, азъ не съмъ се още допсказалъ, слушайте ме: прѣзъ тази зима ще бѫде мѫсно да се постави вашата пиеса, толкозъ повече, че тя е много сериозна, а на публика се харесва веселото. Може би да поискате да я прѣработите и слѣдъ година или двѣ, възможно е да се постави.

Като каза тия думи, д-ръ Лонъ се оттегли.

— И туй ли ми дойде до главата! продума Генелъ, като гледаше подиръ Лона, слѣдъ което излѣзе изъ кафенето и тръгна за квартирата си. Като влѣзе въ своята тъмна, студена и разсфвърлена стая, безъ да си съблѣче дрѣхитѣ, съ такава сила се тръшна на кревата, щото той запращѣ.

Той скочи . . . Какво е това?

Прѣзъ прозореца се промъкваше утрѣнната свѣтлина, а при кревата стоеше неговата стара слугиня, на която сбръченото лице се осѣтляваше отъ слънчевитѣ лучи, и го поздравляваше съ новата година, като му подаде горещa чаша съ кафе.

— Желаѫ ви голѣмо щастие въ тази година, голѣмъ успѣхъ въ всичко и желая дълго врѣме да прѣкараме наедно съ тебе!

Генелъ скочи на крака. — Що говорите? Нѣма днесь е нова година

— Да, ами какво е? вижда се че вие не сте спали нощесъ добрѣ. Бънували сте!

Генелъ дойде до прозореца. По улицитѣ се мѫкаха нагорѣ надолу въ празднични дрѣхи облечѣни хора, чуваше се звънливия гласъ на камбаната, а срѣщу вратата стоеше хазяинътъ му, които весело му се поклаияше: — Честита ви нова година! За много години!

И така, наистинна е вѣрно, днесь е нова година!

Генелъ подскочи отъ радость къмъ старата слугиня и, о чудо! — за това расказваше до послѣдния день на живота си — обви съ рѫцѣ главата ѝ, прѣгърна я, и я цѣлуна по набърчената буза.

— Ахъ, колко е хубава новата година! Каква радость! всичко е цѣло и неповрѣдено! И наслѣдство, и годеница, и никого не съмъ оскърбѣвалъ. това е било нáсъщѣ! Сега не трѣбва да говоря грубости, правдата и истинната; днесь могж отъ ново да заговорж пакъ какъвто поискамъ. О, сега азъ съмъ най-честития отъ всичкитѣ смъртни! Отъ сега нататъкъ сé тебе ще благославямъ, мъничка Лъжице!

Прѣв. **Ив. Ноневъ.**

ПО ВЪПРОСА ЗА МЕТОДИТѢ*)

и начинитѣ въ воденето ученическитѣ съчинения.

отъ С. В. Прѣображенски.

Пр. Н. Станевъ,

При разглежданията съчиненията на ученицитѣ, изцѣло, прѣподавателтъ, освѣнь забѣлѣжкитѣ, които прави на бѣлото поле въ съчинението, пише единъ видъ рецензия, въ която изказва мнѣнието си за: а) разбирането на темата отъ ученицитѣ, б) плана на съчинението, в) съдържанието на съчинението, като не испустне случая да обърне вниманне върху начитаностьта на ученика — авторъ, г) стилистическата и синтактическата страна на съчинението, д) правописанието к прилагателнитѣ бѣлѣзи и е) прѣписано ли е отъ нѣкждѣ съчинението. Такова всестранно разглеждание на ученическитѣ съчинения, учителтъ прави по много причини. Най-главнитѣ сж слѣдующитѣ: 1) внимателното отнасяньо на учителя къмъ писменнитѣ упражнения, възбужда въ ученицитѣ сжщото отношение за тѣхното съставянье; 2) такова поправлье твърдѣ много улеснява успѣха въ водението на съчиненията.

Това не е нѣщо идеално: много учители съ това не се ограничаватъ и отиватъ много по-нататъкъ. Но до всичкитѣ начини, по които ставятъ поправянията на писменнитѣ работи, азъ нѣма да се досѣгамъ, защото въ дадения случай, тѣ сж интересни не сами по себѣ си, а само отъ къмъ страна на мжчнотията. Но сé пакъ не могж да не напомня на читателя за още едно изискзанье, извършването на което нѣкога става необходимо. Азъ тука разбирамъ статистиката на разнитѣ видове грѣшки: стилистически, правописни и т. н., която се прави отъ учителтъ по словесностьта съ двойна цѣль: а) да се разбере кои сж слабитѣ страни въ съчинението на всѣки ученикъ и б) да се узнае, върху какво трѣбва да се обърне повече вниманието на цѣлия классъ, за да се достигне по-добрѣ цѣлта, съ която се правятъ съчиненията. Необходимитѣ за тази цѣль статистически свѣдѣния, се добиватъ по този начинъ: слѣдъ прочитанието на всичкитѣ съчинения, написани върху извѣстна тема отъ нѣкой классъ, учителтъ раскъсва (ако не си държи особни бѣлѣжки за това), три-четири листа отъ бѣла хартия на части, четвъртини, и на всѣки отъ тѣхъ прави надписъ, който показва какви грѣшки ще бждатъ отбѣлѣзани на нея; тъй напр. на I-та надписва „погрѣшки въ правописанието на коренитѣ“, на

*) Продължение отъ книжка 10.

II-та — „погрѣшки въ правописанието на флексиитѣ“, на 3-та — „погрѣшки въ правописанието на суффикситѣ (или прѣффикситѣ)“, на 4-та — „погрѣшки въ съгласуването“, на 5-та „погрѣшки въ грамматическата връзка“, 6-та „погрѣшки въ прѣпинателнитѣ знакове“, 7-та „погрѣшки стилистически“ и т. н.; подиръ това прѣподавателтъ прѣглеждм всичкитѣ отъ по-напрѣдъ прѣгледани и поправени съчинения, изважда забѣлѣзанитѣ грѣшки на тѣзи четвъртинки: най-сѣтнѣ прочита въ классъ раздѣленитѣ така на групи погрѣшки и кара ученицитѣ сами да си ги поправятъ. Ето какъ трѣбва да се води поправката на ученическитѣ съчинения, ако искаме работата да има нѣкакъвъ си успѣхъ. Авторитетни педагози се произнасятъ, че практическа и сѫщинска полза извличатъ ученицитѣ само тогава, когато се прави критически разборъ и внимателни поправки надъ тѣхнитѣ съчинения. Необходимо е да се втренчва човѣкъ най-внимателно въ всичко, което ученицитѣ работятъ, да имъ посочва погрѣшкитѣ и да забѣлѣзва съ одобрително внимание това, което е хубаво. Ако това не се прави, то ученицитѣ нѣма да се научатъ да съчиняватъ добрѣ, тѣ цори могатъ да станатъ небрѣжни, като се надѣватъ, чѣ никой нѣма да се вгледа въ тѣхния трудъ. . . Забѣлѣжкитѣ върху тетрадкитѣ никога не трѣбва да състоятъ въ обща похвала или укоръ (напр.: хубаво! лошо! небрѣжно! сполучливо! нищо не си разбралъ! и т. н.); тъй сѫщо не трѣбва да се изброятъ само грѣшкитѣ и съ това да се свърши, но трѣбва, което е най-важно, до нѣкадѣ да се посочатъ причинитѣ на лошата работа, които ученикътъ самъ да намѣри чрѣзъ подсѣщание и донѣкадѣ да се упати къмъ нѣкое ржководство, въ което той (ученикътъ) самъ да намѣри най-добрия начинъ за изложението на мислитѣ за дадения прѣдмѣтъ.

Всичкитѣ тия наглед дреболии изискватъ отъ учителя срѣдно число 2—3 часа въ день, което, събрано съ прѣброеното по-горѣ врѣме съставя 8—10 часа катадневна работа. Ако прибавимъ къмъ това 1—2 часа, които учителтъ трѣбва да употрѣби, като баща къмъ дѣцата си, толкова още за прѣглеждане на педагогически и други журнали, а така сѫщо за прѣгледване на съчинения по своята специалность, то ще се получи до нѣкадѣ пълната картина отъ труженическия животъ на учителтъ. 12—14 часове катадневна умствена работа, свързана съ силни нравственни потърсвания, бързо правятъ да остарѣе най-здравия човѣкъ, съ най-силнитѣ нерви. Ето защо у нѣкои, които стоятъ близо и твърдѣ добрѣ познаватъ учителското занятие, отколѣ вече се е съставило убѣждение, че учителитѣ нѣматъ възможность да се занимаватъ съ свободно разработване на науката. Това мнѣние се сподѣля и отъ нѣкои доктори — хигиенисти и учени администратори.

Тежината отъ такъвъ напрегнатъ трудъ, то се знае, по-малко щѣше да се осѣща отъ учителя, ако материялното му положение е нѣкакъ си по-добро или понѣ удовлетворително. Но въ повечето случаи това го нѣма, а има нѣщо „подобно на свършване.“

Като имаме прѣдъ видъ характерътъ на учителското занятие, въ това положение, при което работи и въ неговото материално състояние може да не стане явно за всѣкиго това, че учителтъ, безъ да се глед на правилния му животъ, често заболѣва. Има болѣсти, които много чес хващатъ учителитѣ. Такива сж. напр., лошото храносмилане, повръда на стомашнитѣ органи, атрофиране на мускулнитѣ влакна, гръдни болѣсти гърлови катари, главоболие и пр. Впрочемъ азъ се отказвамъ да рисувамъ тази страна на учителския животъ и молж читателтъ да прочете нѣкоя докторска книга, въ която се говори за учителското здраве.

III.

www.libtool.com.cn

По-напрѣдъ казахме, че комахай всѣки добъръ прѣподавателъ, за да испълни възложенитѣ му обязанности, катадневно трѣбва да работи не по-малко отъ деветь часа и дори 12—14, т. е. толкова врѣме, колкото не може никога да се работи безъ голѣмо поврѣждание на здравието. Прѣподавательть по словесностьта, освѣнъ това, трѣбва да приготовлява рѣчи за особенни случаи, да ржководи ученицитѣ въ четение и литературни прѣдприятия и въ течението на 7—8 мѣсеца да прѣгледа, поправя и ренензии повече отъ 3200 писменни упражнения.[1])

Прѣди всичко не може да не обърнемъ внимание на това, че прѣзъ учебното врѣме за учителя по словесностьта, нѣма почивка нито въ недѣленъ день, нито въ други свободни отъ класени занятия дни. Всѣки недѣленъ день на неговата маса се набира цѣлъ възелъ ученически тетрадки, които чакатъ прѣглежданье и поправянье. Той сѣда на стола сутринь и се счита за щастливъ, ако може късно вечерь да си исправи грѣбнака, като отмахне на страна стола съ думитѣ „най-сетнѣ свършихъ се“!... Ако прѣподавательть работи по 12 часа отъ всѣки такива дни, а тѣ сж въ осемь мѣсеца 30—35, то ще поправя само извѣстна часть отъ тетрадкитѣ; другата часть трѣбва да се поправя въ учебни дни, въ които и безъ това трѣбва да работи около 12—14 часа. По този начинъ едва, щото учительть по матерния языкъ и словесностьта да работи по 14, 15 и 17 часа делнични дни, а по 10—12 празднични. Отъ дѣ се зема това врѣме? Учительть често поправя тетрадки, кога пие чай, кога закусва, кога трѣбва да си отпочива, когато би трѣбвало да се погрижи нѣщо за кѫщата си и дѣцата си. И какъ той спечелва туй врѣме! Но ето че настѫпи срѣдъ нощь: наоколо мъртва тишина; само чукането на махалото и биението на часовника ѫ нарушаватъ и усилаватъ страданието на учителя. Стана вече кѫсно“! казва той, а колко работа има още... Отистина учительть е поправилъ много тетрадки, но има още непоправени. А ето ти ржката умалява, на очитѣ притъмнява и мигълитѣ се затварятъ! Малката расходка изъ сталта, пластина, донѣкѫдѣ поулеснява затѫпителното състояние на сиромаха труженникъ, но ето часовникътъ бие вече два! Трѣбва да се работи, а не да се отпочива. Както изсвирването на маневрирующия локомотивъ докарва въ пасажеритѣ, които бързатъ за вървежъ, безспокойство, вълнение, страхуване отъ закъснѣване и ги кара да прѣстигатъ на гарата по-бързо, така и биението на часовника казва на учителя: „работи, по-добрѣ работи, а за почивка и не мисли!“ ... И този *отъ никого незабелязанъ* труженникъ отново зема карандаша и хайде на работа... Но нѣма физическа възможность да се свърши всичко прѣзъ деньтъ! И ето учительть право отъ писменната маса се хвърля на постелката. Загубата на силитѣ му е доста голѣма. Чини ти се, че щомъ си сложи главата този труженникъ тутакси ще заспи. Но въ сѫщность това не става: измѫченитѣ нерви, главоболието, — кѫсо речено, — тетрадковата треска не му позволява да заспи, толкова повече, че учительть се безпокои още за нудовършенатъ работа, заради която сутриньта рано трѣбва да става. Настѫпва утрото, учительть бърза да стане, омива се, облича се, пие на-двѣ,-на-три чай и хайде пакъ въ тедрадкитѣ. Но часътъ вече наближава 8 и учите-

1) Авторътъ сигуръ смѣта, че има учебници и ржководства, печатани по езика и словесностьта. Но, както е у насъ, при липсването на такива учебници и ржководства, всѣки трудолюбивъ учитель знае какви мѫки тегли, додѣ събере матерпялъ и съставя записки за ученицитѣ, особенно додѣ намѣри образци изъ нашата расхвърлена литература. Б. Пр.

лътъ бърза да иде въ классъ съ поправенитѣ тетрадки; слѣдъ свършването на уроцитѣ той бърза пакъ къмъ писменната си масса! Така върви врѣмето на учителя по матерния езикъ из-день въ день, из-недѣля въ недѣля, отъ половината на септемврий до половината на юний. Така катадневно се повтарятъ атакитѣ на тетрадковата треска, която за разлика отъ другитѣ видове трески, не испуща *пациента си* ни дѣня, ни нощьа, отслабва го по пладнѣ и че усилва до най-голѣма точка по срѣдъ нощь. Да, съвършено е вѣрно мнѣнието, че при дѣйствующата сега система *преподавательтъ по матерния езикъ се намира отистина въ нещастно положение.* И този бѣденъ труженикъ, постоянно нервно растроенъ, безъ да гледа на своето „дѣйствително нещастно положение“, спорѣдъ твърдѣ распространеното мнѣние, има най-силно влияние върху нравстоенното направление на ученицитѣ.

Тетрадкитѣ стоятъ като Дамоклевъ мечь надъ главата на спромаха труженикъ, безъ да му даджтъ мира нито праздниченъ, нито делниченъ день, нито нощьа, нито день. Поради това, учительтъ, като става дори безгриженъ къмъ домашнитѣ си, добива единъ особенъ отпечатъкъ на човѣкъ замисленъ, огриженъ, нервозенъ, бързъ особенно . . . къмъ тетрадки!

IV.

Онія, които стоятъ близо до педагогическитѣ кржгове и които добрѣ познаватъ особенната часть на учителя по словесностьта (макаръ за съжатение такива лица има твърдѣ малко), знаятъ, какво си испащатъ нѣкои отъ тѣзи прѣподаватели, особенно младитѣ, отъ тази тетрадкова треска, и тѣзи лица достигатъ до най-неутѣшителни заключения за нещастното положение на тѣзи труженници. Азъ ще кажж тука нѣколко думи за двама-трима такива труженици, които сж работили въ извѣстни учебни заведения. Първия го наричамъ А., втория — Б., третия — В.

А. е свършилъ курса на университетскитѣ науки. Подготвенъ твърдѣ добрѣ и ориентиранъ въ различнитѣ литературни ржководства по въпроса за воденето на ученическитѣ съчинения, той се заловилъ на работа съ всичкитѣ правила на искуството, хвърлилъ се въ областьта на тетрадкитѣ, съставени по най-разнообразни рецепти. Въодушевенъ отъ работата си, той разглеждалъ ученическитѣ упражнения на обѣдъ, сутринь, вечерь, деня, нощьа и пр. Ученическитѣ съчинения му станжло единственно четене, което рѣдко дори се замѣнявало съ четене на други съчинения, зети отъ литературата. Общественнитѣ отношения, дори приятелскитѣ, другарскитѣ разговори — всичко това било забравено и прѣнесено въ жертвата нѣ тетрадкитѣ. Отъ година въ година, за А. липсвали праздници, ваканции и пр. За него нѣмало „отдихъ“. Ясно е, че такава нареда на работата не е можла да се продължава безнаказано за А. Дѣйствително, още на четвъртата година отъ неговата дѣятелность се явили признаци на дълбока поврѣда на здравето му, безъ да не гледа на това, че ималъ силно тѣлосложение и водилъ редовенъ животъ. Нощьа захванжлъ да се сепва, надвечерь и сутринь осѣщалъ главоболие и буценье въ ушитѣ. По-прѣди спокоенъ, той сѣтнѣ зелъ да проявява нервозность въ класса; нѣкога падалъ въ състояние, прилично на замисленность. Винаги и въ всичко внимателенъ, той зелъ да се носи небрѣжно, въ писмата си пропущалъ букви, особенно въ окончанието или по два пжти писалъ нѣкои думи, забравялъ си често шапката, умбрелата и пр., а сжщо забравялъ названието на мѣстата и фамилиитѣ на познатитѣ си. А. говорилъ само за погрѣшкитѣ, забѣлѣзани въ ученическитѣ съчинения или се въсхищавалъ отъ гладкия

скогъ на послѣднитѣ. Станало очевидно, кждѣ се насачатъ мислитѣ му и какво значи това. Страстьта да поправя ученически съчинения достигнала до тамъ, щото той захваналь да поправя изреченията на слугинята си, бѣзъ, разбира се, да се казва за разговора съ жената и дѣцата му. Всичкитѣ осѣщали това негово промѣнение, всичкитѣ забѣлѣзвали неговото болно състояние, но никой, дори и единъ знаменитъ докторъ, не можалъ да угади, че болѣстьта на А. е тетрадкова треска. Такава съсрѣдоточенность на много учители е станала почти пословична. Учительтъ иска да запали парче книжка, запаля кибритената клечка съ цѣль да запали книжката, па отъ нея цигарата; но на книжкитѣ се видѣли правописни и други прѣслѣдвани отъ учительтъ по словесностьта грѣшки. Изважда цвѣтния карандашъ, поправя грѣшкитѣ, та че тогава чакъ запали друга кибритена клечка, а отъ нея книжката съ поправянитѣ грѣшки и запаля цигарката. Близкитѣ лица на А. го съвѣтвали да си „пази здравето“, но той малко вниманіе обръшалъ на тѣзи съвѣти. Настжпала критическа минута, на петата година отъ службата си А. трѣбвало да си даде оставката. Сега той живѣе въ имуществото си, събира народни произведения, пѣсни, прикаски и пр., изучава народния животъ, наглася пѣснитѣ на музика и приготовлява обширенъ трудъ за това. Тука здравето му твърдѣ много се поправило. Той станалъ по-спокоенъ, но резултатитѣ отъ тетрадковата треска не исчезнали бѣзслѣдно, дѣцата му, родени прѣзъ учителството му или скоро слѣдъ това, сж крайно нервозни, извънредно и дори изумително възприимливи — нѣщо, което съдържа неблагоприятни условия за правилното имъ възпитание и здравото образованіе. Тригодишното му момченце знаяло вече 150 названия на животни по езика си и по латински и около 200 названия на растения.

Б. е учителствувалъ около десеть години. Классоветѣ, въ които е прѣподавалъ, сж много, поради което е ималъ не малко и писменни упражнения. Като поддържалъ фанатически, че учителското врѣме принадлежи на уяеницитѣ, че, прѣдаденъ на покой, учительтъ посѣга на собственостьта на ученицитѣ и съ това може да стане причина на неизбродми тѣхни бждщи нещестія, Б. катадень билъ принуденъ да си лѣга за сънь въ 1—2 прѣзъ нощьта, твърдѣ често закъснѣвалъ до 3—4 ч., като съсрѣдоточавалъ всичкото си врѣме върху поправката на ученическитѣ съчинения съ юношески сили. Познато е, *колко пагубно влияе на човѣка еднообразного занятіе, особено, ако то е продължително.* Такова влияніе бърже се отразило и на Б.; него зели да го считатъ за побъркаоъ. Иакто казахме, сънътъ билъ кжсъ: срѣдне той е спалъ 4—5 ч. въ денонощието и заради това силитѣ му лошо се възобновявали. При това, безъ всѣка почивка прѣзъ спане, отивайки да сши въ напрѣженно и възбуденно състояніе, той често се събуждалъ: ту потреперваль съ цѣлото си тѣло, ту осѣщалъ нѣкакви си студени тръпки по много части на организма си. Послѣднето състояніе той испитвалъ и въ врѣме на занятіе, когато за почивка походвалъ малко изъ стаята. Лишенъ отъ възможность да прави гимнастически упражнения понѣ часъ на деньтъ, постоянно прикованъ къмъ писменната маса, той скоро си повредилъ храносмилителнитѣ органи, като добилъ между другото и тъй-наречената диспепсия. Болникаво-блѣденъ, съ свѣтжщи очи, бързопипливъ, омисленъ, той произождалъ неприятно впечатленіе върху всичкитѣ, а особено върху ученицитѣ, хеля тогава, когато той, по казаньето на послѣднитѣ „се втренчва въ нѣкого и съвсѣмъ продължително го гледа“. Въ това врѣме въ класса се въдворява необикновенна тишина; ученицитѣ едвамъ джхатъ. Заедно съ това забѣлезало се, че Б. зелъ да не говори вече толкова ясно, плавно и послѣдователно. Аккуратенъ въ всичко, Б. въ началото на учебната година си съставялъ подробенъ планъ

за всѣки урокъ и въ прѣдвечерието всѣкогажъ обмислялъ това, което ще прѣподава сутриньта на ученицитѣ. Уроцитѣ му вървели прѣвъсходно. Тсърдието и любовьта му къмъ труда се прѣдавали и на ученицитѣ, които благоговѣяли прѣдъ своя любимъ учитель. По едно врѣме расказа на Б. станжлъ разсѣянъ: започнжлъ да расказва за единъ прѣдмѣтъ, той неволно прѣминава къмъ другъ, повръща се върху казаното и прѣдъвква това, което пѣ-напрѣдъ твърдѣ хубаво е развилъ, като испусне и нѣкои неумѣстни думи; зелъ да заеква, мжчно намиралъ избрани думи за исказванье и пр. Ученицитѣ вече зели да не го разбиратъ. . . . Имало случаи на поразителна разсѣянность въ тая жертва на тетратковата треска; вмѣсто въ единъ клаксъ, Б. влизалъ въ другъ, спокойно сѣдалъ . . . . ; вмѣсто тебеширь, земалъ книга, вмѣсто книга — друго нѣщо. Въ послѣдне врѣме на службата си него го считали неспособенъ за работата си. Като се научилъ за това, Б. тутакси напуснжлъ своята професия, на която той посвѣтилъ добритѣ години отъ своя дѣятеленъ животъ ги прѣминжлъ въ титницата, гдѣто получилъ мѣсто помощникъ на окржжния надзиратель съ плата много пѣ-вече, нежели учителската. Тука, безъ да се гледа на неговото примѣрно усърдие, ималъ по малко работа, та и работа съвсѣмъ отъ други характеръ. Като ималъ възможность много да ходи по чистъ въздухъ, да не стои постоянно при писменната маса, занятъ съвсѣмъ съ нова работа, Б. подиръ двѣ години ,съвършенно се измѣнилъ; сега вече никой не го нарича побърканъ· Сегашната служба той нарича рай и благодари бога, за гдѣто не се е женилъ, до като е билъ учитель. Често и сега се чуватъ отъ него думитѣ: „щастливъ съмъ, че не съмъ се женилъ *тогива!*“

Кжсъ, но твърдѣ е чечаленъ расказа за третята жертва на тетрадковата треска. В. на третята година отъ учителиката си служба се оплаквалъ, че го болжтъ очитѣ; испървомъ той осѣтилъ слабость въ очитѣ, сетнѣ болѣстьта всѣ повече и повече се осложнявала; зели да се явяватъ червени точки и ивици на тетрадката при нетното четенье; подиръ това очитѣ станжли прѣрасположени къмъ разни видове въспаления токо-речи постоянни. Станжло необходимо да си пази очитѣ отъ свѣтлината на слънцето, блѣсъка на снѣга, студения дъждъ и вѣтъръ. Извѣстно е, че никждѣ не е тъй распространено носението на очила, колкото между учителитѣ. В. още отколѣ се въоружилъ съ три чифта очила, които носилъ споредъ обстоятелствата: въ клисеъ — едни, на улицата други, вечерь — трети. Той дълго се лекувалъ при знаменити доктори, което му струвало твърдѣ скъпо, но безъ никаква полза, тъй като тѣ повече настоявали, щото г. В. да прѣкрати усилнитѣ знания и особено нищо да не чете писано за нѣколко години. Нему се вжждало невъзможно да испълни това. Сега подиръ осмогодишна трудна работа има опаснасть, щото В. да остане безъ очи, която, опасность впрочемъ, е налѣтяла вече на дѣсното око. Тежко нѣщо е да чете човѣкъ извѣстие за смъртьта на учитель, който е оставилъ подирѣ си, безъ всѣкакви срѣдства, млада жена и три-четире дѣца; но азъ мислж, че много пѣ-тежко ще бжде извѣстието, че единой-си учитель, вслѣдствие ослѣпяванието си отъ 8—9 годишна учителска дѣятелность, съ семейство отъ 5—6 члена, търпи голѣма нужда за най-необходимато. да не дало Господь, щото В., повѣкъ заслужилъ и семеекъ, да бжде приписленъ къмъ онѣзи отъ най-послѣдната категория.

V.

Познато е, че специалностьта налага на человѣка, който ѭ слѣдва, своя особенъ печатъ. Учительтъ, по примѣрътъ на другитѣ специалисти, испитва върху себе си това нѣщо. Постоянно въ кжщи и училището, раз-

мисляйки повече и по-малко напрѣгнѫто, той скоро става намръщенъ, човѣкъ съ сериозно настроение, замисленъ, — нѣщо коего е съвсѣмъ разбрано за всѣкиго. Впечатленията испитани въ класса, сѫ толкова силни и разнообразни, щото учительтъ живѣе съ тѣхъ и вънъ отъ класса. Той наединѣ обмисля разни училищни случаи. Поради това, неговия погледъ е неподвиженъ, спокоенъ. Постоянно изложенъ подъ наблюдателното око на ученицитѣ, прѣподавательтъ строго обсѫжда и оглежда своитѣ движения. Ето защо и въ това отношение прѣподавательтъ добива само нему свойственни качества. Той, зето въобще, има толкова отличителни и общеизвѣстни черти, щото не е хичъ мѫчно да го познаемъ дори въ най-многолюдното общество. Но не сѫ само вънкашнитѣ черти, които отличаватъ учителя и ясно го отдѣлятъ отъ реда на другитѣ. Умственний му животъ прѣтърпѣва измѣнение и така сѫщо има свой отпечатъкъ. Много се е писало по тоя поводъ, при това въ недоброжелателна за учителя посока. Но нито да похваляваме, нито да укоряваме прѣподавателитѣ сме се заели; това не е съвсѣмъ важно; важно е просто да се констатира факта — а именно въ какво умственно състояние се намира прѣподавательтъ по словесността. Ученицитѣ, както е познато, извършватъ различни писменни работи: диктовки, скратени или распространени изложения, извлѣчения, самостоятелни съчинения и т. н., при което всичкитѣ ученици отъ единъ классъ пишѫтъ върху една тема. Споредъ това, учительтъ по словесността трѣбва да чете едно и сѫщо сумма пѫти. Ако 40 души ученици има въ единъ классъ, учительтъ е принуденъ 40 пѫти наредъ да прѣглежда и прочита една и сѫща тема, едни и сѫщи мисли, едни и сѫщи почти прѣдложения, тъй като мислитѣ на нашитѣ ученици сѫ доста еднообразни и дори съвсѣмъ малко; а тази еднаква работа е отмѫчителна. Ето съ каква умствена храна се храни учительтъ по словесността ката година. По-горѣ се каза, колко той отъ врѣмето си може да отдѣля за четене и разговори съ другаритѣ си. Подиръ това, естествено е, че неговиятъ умственъ кржгозоръ се намалява, интереситѣ му се досущъ ограничаватъ. По работата си той проявява и краснорѣчие, и знание, и доказателства, но *по обществените въпроси*, той „пази мълчание"; дори въ педагигическитѣ съвѣти отсѫтствуватъ педагогически съображения,[1]) особенно тъкива, които да покажѫтъ, че той слѣди педагогическата литература. Поразителенъ ми се прѣдставя тоя фактъ, че, макаръ въ нашитѣ срѣдни учебни заведения да има нѣколко стотини прѣподататели по материния езикъ, но измежду тѣхъ едва ли има само нѣколко, които сѫ станѫли извѣстни съ свойтѣ учено-литературни трудове. На литературното поприще се подвизаватъ само тѣзи, които се намиратъ въ по-благоприятни условия и не сѫ до толкова притиснѫти съ толкова много писменни ученически упражнения или пъкъ урочни записки. Въобще, трѣбва да се признае, чѣ учителитѣ по материния езикъ и словесността работатъ повече, нежели всѣки други прѣподаватель по своята специалность.

---

1) Такива педагогически съображения, за каквито говори почтенния авторъ, трѣбва да притежаватъ не само учителитѣ по материния езикъ и словесността, но и всичкитѣ учители — възпитатели по другитѣ прѣдмѣти. Обаче, такъво нѣщо съвършенно липсва у насъ. Любопитни сѫ нашитѣ педагогически съвѣти въ това отношение. Вие въ учителскитѣ съвѣти ще чуете всѣкакви други разсѫждения, но не педагогическа. Нѣщо повече, необяснима реакция сѫществува противъ педагогиката. Щомъ единъ учитель спомене въ съвѣта нѣкакъвъ педагогически принципъ, троица-четворица други учители подсмихнѫтъ се подъ мустакъ, спогледатъ се многозначително и произнасѫтъ иронически „*пакъ педагогика*"! Хеля обсѫждането простѫкитѣ на ученицитѣ често става досущъ оригинално. Едвамъ се произнесе името на ученика, прѣди още да се каже въ какво състои работата му, ето вече нѣколко учители — възпитатели дигатъ ржцѣ за изключването му изъ училището. Изключването се счита за най-вѣрно срѣдство противъ лошитѣ ученици. Колкото за слѣденето на педагогическата литература и дума не може да стане, защото журналитѣ (наши или чужди), които по прѣдание се получаватъ въ нашитѣ училища, стоѫтъ съвършенно неразрѣзани. Б. Пр.

www.libtool.com.cn

ПЕТДЕСЕТЛѢТИЕ ОТЪ СМРЪТЬТА НА ЛЕРМОНТОВА.

На 15 юлий, тазъ година, на всѣкждѣ изъ Русия се празднува паметьта на Лермонтова по случай 50-та годишнина отъ смьртьта му. Както е извѣстно, Лермонтовъ твьрдѣ младъ загина отъ насилственна смрьть: той умрѣ на дуелъ, убитъ отъ единъ русски офицеринъ, Мартиновъ. Тая ранна смьрть, лиши Русия отъ единъ великъ гений, който имаше нужда отъ врѣме за да даде всичко, каквото можеше даде. — По поводъ на тая безсмисленна смрьть *Русская Мысль* прави слѣдующитѣ размишления, проникнати отъ чувотвото на горка скрьбь и негодование противъ владѣющитѣ въ Русия прѣдразсждки, на които жертва стана едно отъ най-лъскавитѣ слави на отечеството:

„Скрьбно въспоминание за всичкото русско общество прѣдставлява този день 15 Юлий. Поетьтъ умрѣ въ пъленъ разцвѣтъ на своя гений като даде на Русия може-би само половината отъ онези съкровища на творчеството, каквито е можалъ да създаде. И той, като Пушкина, не можа да се уварди, та и обществото не можа да го защити, и нелѣпитѣ и мрьсни сплетни погубихж два велики таланта, несравними по сила, многостранность и по непосрѣдственното сближение съ самата душа на русското общество.

„Всички помнатъ онази ядовита скрьбь и страстно негодование за смьртьта на Пушкина, каквито излѣ Лермонтовъ въ своето стихотворение: *На смьртьта на Пушкин*; той се яви сждия и отмъститель на извѣстенъ кржгъ свѣтски интригенти и клюкари, жертва на които стана Пушкинъ. Но Лермонтовъ, като падна почти въ сжщитѣ условия, нѣма своя отмъститель. Неговата паметь още чака това отмъщение и ще го получи до нѣкога въ справедливата и нестѣснената история на литературата, изложена въ свръска съ общественнитѣ нрави.

„Тя ще поясни, между другото, и това, какъвъ е билъ истинский духъ на въспитанието въ онзи царскоселски лицей, на който името на Лахарпа е усвоило репутация на хуманность и гражданственность, а славата Пушкинова и талантитѣ на осталитѣ негови другари създадохж ореола. Едно пòточно изслѣдване ще покаже, усвоявали ли сж въ тогавашний лицей такива възгледове на человѣческата личность, на разликата между възвишенното и дребното въ общественния животъ, които бихж съвсѣмъ отличавали това прославено училище отъ друго привилегировано заведение — отъ школата на гвардейскитѣ юнкери, дѣто попадна Лермонтовъ, безъ да довърши университета, и дѣто другарството го вмѣкна въ чужда срѣда, въ висока степень неблагоприятна за неговата генналпа природа.

„Ний виждаме само послѣдствията, и тѣ се явихж твьрдѣ сходни по отношения къмъ Пушкина и Лермонтова.

„У двамата сжществуваше природенъ великъ инстинктъ, свойство на възвишенна душа, който се яви въ тѣхнитѣ пьрви поетически стжпки, като протестъ противъ твьрдѣ тѣснитѣ рамки и тежкитѣ условия на тогавашния животъ, и имà за послѣдствие тѣхното изгонване въ южнитѣ краини на Русия. При това, и въспитанието съ врѣме зе своето: то ги завлѣче въ срѣдата на хора, които пó-горѣ отъ всичко туряли сж кариерата, външнитѣ отличия, раскошеството, удоволствията и които не бѣхж способни да разбержтъ, че Пушкинъ и Лермонтовъ, великитѣ русски поети, трѣбваше да

стоѣтъ на неприкосновенна височина, както за народа, тъй и за всички онѣзи, които заематъ своя блъсъкъ само отъ златния шевъ на дрѣхитѣ.

„Другото се свърши само по себе. Неразбрани отъ своята най-близка срѣда, взаимно и постоянно възбуждани противъ нейната дребнавость — и раздражавани отъ нейнитѣ убодвания, тѣ и двамата намѣрихж единъ край.

„Не е ли за чудене, че когато ставахж сплетнитѣ, а послѣ и прѣговоритѣ, които застрашавахж съ нелѣпиятъ и глупавъ крушумъ славата на Русия — Пушкина и Лермотова, — окржжавшитѣ ги не намѣрихж въ себѣ си енергия, настойчивость, убѣдителность, па макаръ и самопожертвование, за да предупрѣдятъ позорното събитие — убийството на двама велики поети, тѣхни съграждани? Знае се, че Дантесъ бѣше само орждие, а Мартиновъ бѣ налѣзълъ изъ себе си не толкова отъ шегитѣ на Лермонтова, колкото отъ прѣтълкуванията и подстрекаванията на тогавашната офицерска срѣда и на провинциалния *бомондъ*, който сполучливо подражаваше тогава на петербургскиятъ *бомондъ*, понеже нѣма нищо по-леко, отъ колкото да подражавашъ на шаблоннитѣ външни обноски и на пълната душевна пустота.

„Не можемъ да кажемъ дали дълго врѣме ще трѣбва да чакаме всестранна и справедлива обществено-литературна история, за каквато спомѣнахме. Но въ всѣки случай, нашето врѣме още не е напълно благоприятно за нейното появление; при празднуването паметьта на Лермонтова и Пушкина, можеше още да чуе человѣкъ около си случайни отзиви отъ онази отдавнашна вече, но не съвсѣмъ още минала епоха, която ни дада тие гении, може-би, твърдѣ рано, та затова ги и затри.“

По сѫществующий въ Русия законъ, подиръ истичането на петдесеть годишний срокъ отъ смьртьта на единъ писатель, свьршва се и правото на наслѣдницитѣ му върху произведенията му, на които принадлежи исключителната привелегия на издаването имъ. Вслѣдствие на това изведнажъ бликнахж едноврѣменно многобройни евтини издания на Лермонтовитѣ трудове, които се пръснахж съ стотина хиляди екземпляра и направихж гениалний руски поетъ да стане достѫпенъ сѣкиму и насѣкждѣ въ обширната руска империя. Така сѫщо се случи, не прѣди много, и съ Пушкина.

Но тоя продължителенъ срокъ се вижда твърдѣ дълъгъ и приносящъ голѣмъ ущербъ на името и влиянието на писателя, затова руский печатъ, като указва на несправедливостьта на закона, апелира къмъ правителството за измѣнението му въ смисълъ на съкращение срока на исключителното право на сродницитѣ на умрѣлий, въ полза на обществото и на славата на самия писатель, на което той принадлежи.

---

www.libtool.com.cn

СЛИВНИШКАТА ГОДИШНИНА.*)

Война позорна, война проклета! —
(О Боже, всяка война таквасъ е!) —
Рано ти наш'тѣ мирни полета
Съ гроби насѣя, съ кръви нахваси.

Умразна ми си съ твоята слава,
Съ кървавий праздникъ, що завѣща ни;
Радость на други нека внушава —
Въ менъ буди болки, негодованье.

Помнѫ азъ живо врѣме нещастно,
Кога ти пламна съ фурий си блѣди,
И звѣрски страсти раздуха бясно
И два народа трепетни сведе —

Не на тихъ праздникъ, на пиръ домашни,
А на сѣчъ кървавъ, на смрьть, проклятья. . ..
Братъ на братъ гнѣвно дигна мечь страшни,
Вмѣсто да падне нему въ обятья. . .

* * *

Сливнице, ти си гробъ, кой погълна
Хиляди сили, надежди, вѣри. . .
Враждата само тамъ не потъна:
Тя дѣбне злобно, за кръвь трепери. . .

Сливнице славна, кому трѣбвá ти
Съ твоята слава, ужаси, лаври?
Кой два народа при тебъ испрати?
Кой се жестоко надъ тѣхъ погаври?

*) Това стихотворение е обнародвано вече прѣди три години въ „Библиотеката Св. Климентъ“ подъ название: *Четвърта годишнина на Сливница*, и безъ подпись. Ние го прѣпечатваме тука, като съврѣменно пакъ. Читателитѣ ще ни простѧтъ тоя малъкъ диссонанесъ хвърленъ въ дружний хоръ воинствующи ликования, що и днесь споменътъ на сливнишкий бой навиква у насъ. Ред.

Слѣпъ ли ги случай на бой спогони?
Жажда за кръвь ли? ицеалъ честни? —
Ти бѣ потрѣбна на двѣ корони
Слабо скрѣпени на глави тѣсни!

Тебъ те подготви злъ гений адски,
Та съ твойтѣ вѣнци, срамове, гроби,
Вѣчно да будишъ въвъ души братски
Радости звѣрски и звѣрски злоби.

* * *

И мойта Муза въспѣ тазъ слава!
И сви на гроба вѣнецъ кръвнишки!
И слѣ гласътъ си съ шумната врява, —
Заглуши въ гърди честни въздишки!

И не каза́ тя думи високи
За любовь, прошка и примиренье,
И ненавлѣче трауръ дълбоки
Посрѣдъ народний триумфъ пиени;

И въ пѣсеньта ú звучеше ярость —
Отъ страшний вихъръ и тя обзета —
Господи, ти ще простишъ, отъ жалость,
Човѣка слабий, но не поета.

Ноември 1888. **И. Вазовъ.**

---

www.libtool.com.cn

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ.

Българский периодический печатъ отъ възраждането му до днесь. Нарежда и издава Ю. Ивановъ. к. I и II.

Трудътъ на г-на Иванова е полезенъ вкладъ въ българската литература. Нашата книжнина, ако и да е млада, но тя брои вече нѣколко десятки години, имала е своитѣ дѣятели, принесла е очевидни полезни резултити; за това, не само че струва да се изучи като любопитенъ прѣдмѣтъ за изслѣдване — плодъ на човѣшки духъ, на единъ националенъ организмъ — но освѣнъ това, тя е полезна за изучване особенно за насъ българитѣ, като часть отъ нашето битие, основа на настоящето ни мировъзрѣние безъ знанието на което ние не можемъ да минемъ.

И дѣйствително, ний живѣемъ освѣнъ като честни лица, но още и като народъ; като народъ, чувствуваме, живѣемъ между другитѣ европейски народи, имаме извѣстни стремления, имаме честолюбието да работимъ по пѫтя на прогреса въ своитѣ национални условия. Но за да работимъ на туй поне достойно, да можемъ да влѣземъ и ний като равни въ общото семейство на европейскитѣ културни народи, прѣди всичко трѣба да работимъ разумно съ познаване себе си и силитѣ си. А за това трѣба да знаемъ своето минало, какви сме били, отъ дѣ сме минали и какво можемъ да правимъ. Безъ знанието на миналитѣ борби, на спѫнкитѣ, които сме срѣщнали въ пѫтя на нашето развитие, ний не можемъ отиде напрѣдъ, наредъ съ другитѣ народи. Ако не знаемъ това и ако не се проникнемъ отъ задачитѣ, които ни се налагатъ отъ нашето минало, ний никогашъ нѣма да разберемъ положението си и нашитѣ дѣйствия постоянно ще се уклоняватъ отъ пѫтя, който би трѣбало да държимъ. България преди насъ е имала доблестни дѣятели на разни поприща, тя постепенно постепенно е усвоявала европейскака култура и цивилизация. Много пѫти тия дѣятели сѫ се уклонявали отъ прекиятъ пѫть и сѫ търсили народното благо тамъ, дѣто по-мѫчно сѫ могли да го намѣратъ. Ето добъръ урокъ за нашата интелегенция, която иска да бѫде полезна на народа си. Нашата история и особенно нашата история на литературата, дава масса примѣри на нашата младежь, жадна за дѣятелность, като какво да прави, какво да работи. Ний всички трѣба да имаме прѣдъ видъ тия самоотвержени дѣятели, да се надъхваме отъ тѣхната дѣятелность и енергия, ако искаме да не бѫдемъ обвинявани и прѣзрѣни. Любовьта на българскитѣ дѣятели къмъ народа и страната, по нѣкогашъ достига до такива размѣри, щото въ нашитѣ дни на материализма и стремлението къмъ личното благо, ако само до нѣкѫдѣ ги послѣдваме, то пакъ ще принесемъ значителна полза на страната, която ни храни.

Историята на нашата литература, особенно на най-новата — когато тя стана по-значителенъ факторъ въ живота на народа ни — би ни прѣдставила редъ картини отъ дѣятелностьта на прѣдишнитѣ ни дѣятели, би ни прѣдставила какъ стѫпка по стѫпка сме извоювали настоящето си положение. Но таквази история на литературата ни ний нѣмаме. Може

още да го нѣма историкътъ, който да ни раскаже миналий ни обществен животъ въ всичката му пълнота; може би, още за дълго врѣме нѣма да го имаме. Обикновенно такива трудове не се пишатъ изведнажъ. Както по съставянето на всѣка история, и тука ще се изисква събиране на материали, напиване отдѣлни монографии. А у насъ, има ли нѣщо подобно? Твърдѣ малко. Г. Ивановъ право казва въ прѣдисловието на трудътъ си, че ний нѣмаме още пълний списъкъ на периодическитѣ ни издания. А като нѣма това, значи още много работи нѣмаме. При такова положение на работитѣ, появлението на книжкитѣ „Български Периодически печатъ“ на Ю. Иванова, заслужаватъ особенно внимание. Г-нъ Ивановъ подхожда къмъ оная задача, за която спомѣнахме по-горѣ. Нѣмаме пълна картина на нашето минало; г-нъ Ивановъ ни дава очеркъ на българский печатъ отъ възраждането му до днесь. Той испълнява часть отъ важната задача и ний за това трѣба да му сме благодарни. Въ трудътъ на г-на Иванова ще видимъ да ни се излага въ общи черти това, което ще е задача на подробно изслѣдване на бѫдѫщий историкъ. Въ книжкитѣ на г-на Иванова ний ще да намѣримъ слабото изображение на нашето минало, тѣ ще ни напомнятъ много събития и лица, които ни сѫ близо до сърдцето.

Нѣма да изложимъ съдържанието на горепоменатитѣ двѣ книжки, нито даже въ общи чарти. Ние мислимъ че всѣки интелегентенъ българинъ е длъженъ да ги прочете, да се старае да вникне въ смисъльта на фактитѣ и събитията, за които се говори въ тѣхъ, защото въ журнална рецензия не може да се искаже това, за което сѫ биле нуждни цѣли книжки за да се изложи. Нашата цѣль е да обърнемъ вниманието на читателя върху трудътъ, да му кажемъ какво значение има той Длъжностьта на журналистиката е да отбѣлязва всичко хубаво въ литературата, да укаже на произведенията, които заслужватъ особенно внимание, защото твърдѣ часто такива произведения по една или по друга причина оставатъ незабѣлѣзани. Но прѣди да свършимъ ще си позволимъ да прѣдадемъ нѣкои характерни черти отъ горнитѣ книжки, да съпоставимъ нѣкои любопитни факти, отъ които само по себе си излизатъ извѣстни заключения.

Казахме, че по трудътъ на г-на Иванова може да се прослѣди въ общи черти движението на българската образованность до послѣднитѣ години. За иллюстрация на тази мисъль, ний ще се запремъ на нѣколко примѣри. Като разгледваме двѣтѣ до сега издадени книжки на г-на Иванова, прѣдъ насъ минуватъ цѣлъ редъ български дѣйци, всѣки съ своя опредѣленна физиономия, съ свои възрѣния на обществото, съ свои трѣбования къмъ своята дѣятелность. Ето го прѣдъ насъ основателя на българската журналистика К. Фортинвъ. За първитѣ години на живота му има твърдѣ кратки свѣдения. Кой му е вдъхналъ мисъльта да работи за обща полза? Родомъ отъ Самоковъ, той ходи въ Пловдивъ и въ Атина да се учи, вржща се въ родний си градъ да помага на ближнитѣ си, но той не се удовлетворява съ държание на проповѣди въ черква, той иска да издава вѣстникъ да бѫде полезенъ на цѣлия си народъ. За тази цѣль той отива въ Цариградъ, но тъй както само въ Смирна имало типография съ славянски букви, той отива въ Смирна и почва да издава своето знаменито „Любословие“. И за какво се е скиталъ тоя човѣкъ по свѣта и се е завзелъ за издаване вѣстникъ на български, нечувано нѣщо до тогава? Отъ книжката на г-на Иванова не се вижда да е билъ той патриотъ въ съврѣменний смисъль на думата. Но стремлението да принася полза на ближнитѣ си, се е вгнѣздило, като червъ въ сърдцето му и не му давало покой, до като не си намѣри удовлетворение въ издаване на български журналъ. Той знае, чувствова, че човѣкъ трѣба да се стреми къмъ нѣщо по-високо, че прѣкарване живота само съ интереси отъ

всѣки-дневни нужди на частенъ човѣкъ е недостойно за човѣка, надаренъ отъ Бога съ по-високи стремления. „Богъ е создалъ човѣка, любезний читателю — казва той въ прѣдисловието на журнала си — словесна: сирѣчъ сосъ умъ и разумъ; за това кото е човѣкъ словесенъ, а не безсловесенъ, като добитокъ, има должность да уработи дарбата, сирѣчъ словесността, която е приелъ отъ Бога, создателя своего“. . . „защото, както тѣлото на всичкитѣ животни по земята храни се сосъ ястие и пиение, и утвърждава се, така и душата на човѣка, сирѣчъ словестноста му, въспитава се и храни сосъ поучение, прочитание полезнихъ вѣщей и съ позиание на създанията Божия и величината Божия“. и пр.

Но ето, по-сетне, единъ другъ български дѣецъ, съ по-широки познания, Иванъ А. Богоровъ. Той свършва висше учебно заведение въ Лейпцигъ, зима се за издаването на нѣколко вѣстници, писва учебници като съзнава че той служи и трѣба да служи на народа си. Заедно съ Александра Екзарха тѣ се стараятъ да прѣставятъ българитѣ, като отдѣленъ народъ, съ литература, училища и права. Българската мисъль захваща по-широко движение, образованисто пуща корени въ България, но при всичко това, българскитѣ дѣятели, като Богорова, Екзарха и Добровски прѣдставляватъ отдѣлни личности и . . . ексцентрически характери, които ний можемъ да нарѣчемъ стари дѣятели. Но скоро дохождатъ други борци, съ по-свѣжи сили, по-голѣма енергия, вече съ ясно начертана програма, съ почва подъ нозетѣ си и рѣшени за никаква цѣна да не отстжпятъ. Училищата се умножаватъ, литературниятъ български языкъ се обработва, българската читающа публика се увеличава, явяватъ се вѣстници съ разнообразни програми. По-виднитѣ дѣятели на това врѣме сж: П. Р. Славейковъ, Раковски, Бурмовъ, Цанковъ и др. Още нѣколко години — и въ България имаме не само читатели, но и цѣлъ редъ литературни дѣятели и много вѣстници. Вече такива лица, като Т. Икономовъ, Хр. Ваклидовъ, Войниковъ, Т. Запряновъ и пр. не сж рѣдкость. Българската книлнина и журналистика прѣимуществено се развива подъ двѣ напревление: по умѣреннитѣ дѣятели се усрѣдоточаватъ въ Цариградъ и въ вътрѣшностьта на България; по-буйнитѣ, хора които не обичатъ да се тургатъ пречки на убежденията и дѣйствията имъ, се отдалечаватъ въ съсѣдна Ромжния и отъ тамъ неуморно работатъ за своята родна страна. И какви дѣятели, какви фанатици на своята идея! Може би по между тѣхъ нѣма хора съ голѣми таланти, но тѣхната ревность на народното поприще е поразителна. Въ всѣки ромжнски градъ дѣто има нѣколко семейства българи, тѣ съумѣватъ да ги сгрупиратъ, да отворатъ българско училище — и на мѣсто тия единични фамилии да се изгубятъ въ грамадното болшинство, на мѣстното население, както се изгубили тѣхнитѣ прѣдшественници, български поселенци въ Ромжния и другитѣ страни, както се губятъ и сега подиръ освобождението на България, тѣ сж се развивали въ националенъ духъ, подържвали своитѣ братя подъ Турското иго и съ испращали отъ помежду си чети да се сражаватъ за свободата на България! Да. четитѣ на Х. Димитра, Ботева и др. сж се съставлявали отъ лица въспитани и вджхнати отъ тия скромни труженници на народното дѣло.

Нѣма да отбѣлѣзвамъ по-нататъшното развитие на българската журналистика и просвѣщение. Стига да напомнж на читателя, че по-нататъкъ се являтъ такива видни дѣятели, като Л. Каравеловъ и Хр. Ботевъ, за да се знае какви размѣри зема българското образование и каква сила става българската журналистика. Г-нъ Ивановъ по редъ отбѣлѣзва всичкитѣ явления на българската журналистика и любопитниятъ читетель ще прочете книжкитѣ му.

Г. З.

Лъча (Луча), научно, литературно и обществено списание, излазя на 1-й и 15-й всѣки мѣсецъ, редакторъ Б. Величковъ. Брой 1-й (Ноември) 1891. Т. Пазарджикъ. Год. абон. 12 лева.

www.libtool.com.cn

Първий брой на това ново списание съдържа доста интересни научно-обществени статии, оригинални и прѣводни и написани на единъ гладъкъ языкъ. Между другитѣ, съ особенно наслаждение прочетохме *Музеятъ на статуитѣ въ Ватиканъ*, статия отъ г. К. Величкова. Ние сърдечно желаемъ успѣхъ и дълъгъ животъ на *Луча*.

Свѣтлина, журналъ за наука, търговия, книжка X. Октомврий 1891 г. София, редакторъ И. Михаиловъ.

Послѣднята книжка на *Свѣтлина* свидѣтелствува за усилията, които си дава редакцията, за да я направи единъ добъръ иллюстрованъ журналъ български. Четиритѣ фотолитографични картини прѣдставляющи пейзажи изъ нашата природа, даватъ на тая книжка особенъ интересъ за насъ. Тие картини сѫ: многовѣковий дѫбъ въ Горублени, видътъ на Искъръ при Куриловский минастиръ, видътъ на рилский мънастиръ и на Сандровский дворецъ, тоя послѣдний — съ краски. Всичкитѣ сѫ извършени по фотографическитѣ снимки на Софийский фотографъ г. Ив. А. Карастояновъ, който усердно обогатява колекцията си съ фотографии отъ български пейзажии.

Сама-китка, други стрькъ (съвремени мисли и расправи) отъ Т. Н. Шишковъ. Варна 1891 г. Цѣна 60 ст.

Това е продължение отъ извѣстната вече на българската читающа публика поетическа сбирка *Сама-Китка*, (първи стрькъ) отъ г. Шишкова. Тая книжка, както и названието ѝ показва, състои отъ двѣ различни половини, едната въ проза, другата въ стихове. Първата (съврѣмени мисли и расправки) съдържа биографически бѣлѣжки отъ живота на Алфредъ де Мюссе и отъ части — на самия авторъ. Тие послѣднитѣ, носящи названието „Апология," сѫ всячески любопитни. За втората, поетическата половина на *Сама-Китка*, ще се здоволимъ да приведемъ прѣдъ взора на любопитнитѣ си читатели XXIII-то стихотворение, носяще название: *Аспарухъ во Варна**). То ще послужи за иллюстрация, както на поетическиятъ талантъ на г. Шишкова, така и на напрѣдъка, който прави съврѣменната българска Муза.

Аспарухъ во Варна.

(Прѣди 1212 години)

Ой Варна, Варна,
Одесса стара.
Близу Каварна
Ти се докара. . .

Въ твои прѣдѣли
Аспарухъ съ врѣме
Щѣлъ да засели
Съсъ свое племе.

Кубратовъ синъ билъ
Не тъй прѣдвидливъ:
Не са заселилъ
На твой брѣгъ красивъ;

Доволенъ салтъ билъ
Отъ негова видъ,
И го заградилъ
На-около съ видъ!

*) Това поетическо произведение е придружено съ много пояснителни бѣлѣжки, отъ които прѣинтересна е етнографическата бѣлѣжка въ четвъртата страница, носяща внушителното название: *А proros: Нѣщо за нашитѣ гагаузи въ Варна.*

Пакъ я нарекълъ
Одессусъ — Варна,
И са завтекълъ
Кждѣ Каварна.

Тамъ, дѣто *Визонъ,*
Старъ градъ, отдавна
Съспанъ билъ онъ,
Каварна станѫ;

Тамъ днеска, дѣто
Мисъ *Калиакра*
На-длъжъ въ морето
Проточенъ дóкрай.

А самъ Кубратичъ
Върнѫлъ са тозчасъ
Назадь у Добричъ —
Скития тогазь

Тя са зовяла!
И тамъ той скоро
Кат' одовяла
Страна природно

Богата, здрава.
Останѫлъ самъ-си
Покрай Дунава
Съ малцина свой-си

Най-вѣрна *банда.*
Повечь непращa
Навредъ съ *команда:*
„Да са не враща

„Дружина вѣрна.
„Прѣд' да обсебе
„*Мизия* цѣла
„Не ради себе;

„А за Славене,
„За цѣло племе,
„Съсъ общо име —
„Ний *българи* сме! . . .“

Вѫждь какъ отдавна
Града, нарѣченъ
Съ името Варна,
Намъ билъ обрѣченъ.

На Петровденъ 1891 год.

Г. Шишковъ е старъ и заслуженъ труженикъ по народното възраждане. На тая титла той има нашето уважение, както и мѣстото си въ историята на българската образователна литература. Но той се не е задоволилъ съ това и се домогва за лавритѣ на поетъ. Това е една прискърбна грѣшка, за която съжеляваме и ние и всички, навѣрно, които ще прочетѫтъ горнето стихотворение.

Георги.

Нови книги и периодически списания.

Дѣятель, научно-книжовенъ и общественно-политически вѣстникъ. Врой 6, редакторъ-издатель Г. А. Кѫрджиевъ. София, 1891.

Живота (тъ) на Ромула и Рома, основателитѣ на Римъ, отъ Плутарха, прѣвелъ Никола К. Лица. Пловдивъ, 1891. Цѣна 70 ст.

Сѣмейно съкровище, часть втора, отъ А. Н. Дѣлевъ. София 1891. Цѣна 1 левъ.

Дума, литературно-научно-общественно списание, година I книж. I. Септември, издание на Н. Ф. Чипевъ 1891 г.

Ржководство по особенната часть на наказателнитѣ закони. по Н Л. Неклюдова и рѣшенията на върховни касационни сѫдъ отъ Г. Цукевъ. Книга I, II и III, 1991 г.

Сѫдебна библиотека книга IX — 8 редакторъ издатель И. Н. Митовъ Ямболъ 1891 г.

Стилистика, учебникъ за IV классъ на държавнитѣ и общински училища. Съставилъ Н. Станевъ. Изданіе на Д. В. Манчевъ. Пловдивъ 1891. Цѣна 1 л. и 30 ст.

Семейний животъ, неговитѣ радости и скърби. Книжка II, прѣвелъ и издава Илия М. Добревъ. Варна, 1891.

Младина, научно-забавителенъ вѣстникъ, Книжка I и II. Редактира и издава дружеството „Отецъ Паисий“ въ Казанлжкъ. Шуменъ, 1891.

Учителски другарь, научно-възпитателенъ вѣстникъ, брой 5. Руссе, редакторъ-издатель Ч. Поповъ.

Искра, иллюстровано-литературно списание. Година третя, брой 7. Шуменъ. Редикторъ и издатель В. Юрдановъ.

Граматически упражнения, курсъ за третя и четвърта учебна година. Написалъ Д. В. Манчовъ. Пловдивъ, 1891. Цѣна 50 ст.

Наставление къмъ противогнилостното бабуване и родилния периодъ слѣдъ бабуването. Прѣвела и издава Надежда Хр. Бъчварова. София, 1891. Цѣна 60 стот.

Срѣдня история (съ 39 фигури въ текста). Съставилъ Георги Дерманивъ. София, 1891. Цѣна 3 ½ лева.

ВѢСТИ.

Повѣсти и раскази. Къмъ края на текущата година ще излѣзе отъ печатъ първий томъ прозанически съчинения на Ив. Вазова, състоящи въ повѣсти, раскази, очерки изъ българский животъ и природа и пр. Прѣдполага се въ началото на идущата година да бѫде туренъ подъ печатъ другъ томъ — съ стихотворения и поеми на сѫщия авторъ.

Физическото испичане (каляване), като срѣдство за възпитание. Единъ руски педагогъ обнародва доста интересна статия, въ която исказва нѣкои идеи по горний прѣдмѣтъ, които заслужватъ внимание. Като възпитателно срѣдство физическото испичане се е практиковало още въ глухата старина, та и днесь, доста широко се практикува въ много европейски мѣста. Но, както справедливо забѣлѣжва авторътъ, то става, макаръ и систематически, но съвсѣмъ не рационално, поради незнанието физиологията на човѣшкий организмъ и най-проститѣ изисквания на хигиената, и за това не е чудно, дѣто то докарва често голѣмъ и непоправимъ врѣдъ на организма. Такова систематическо и извънмѣрно закаляване има за слѣдствие пълното истощение на организма. Защитницитѣ на усиленото закаляване обичатъ да посочватъ на селското съсловие, което е прѣминало прѣзъ училището на суровий животъ за това е най-много прѣносливо и най-много физически развито. Но ако вникнемъ добрѣ, ще дойдемъ до заключение, че това съсловие не е и *най-здравото*. Едностранното развитие на тие или оние органи е явление твърдѣ обикновенно у селенитѣ. Не свидѣтелствуватъ още за здравие силнитѣ ржцѣ, способни да подигатъ голѣми тежнини; то не говори още въ полза на това, че обладателитѣ имъ иматъ така сѫщо здрави дробове, силно сърдце, здравъ желѫдъкъ. Здравето отъ научна точка зрѣние, се заключава въ хармоническото развитие на органитѣ и въ съвършенно правилната имъ

дѣятелность. Ако нѣма такава хармония, нѣма и здраве. Отъ друга страна, неволното каляване организма у селското население, което му е наложено изключително отъ тежкитѣ условия на сѫществуването му, костува твърдѣ скѫпо: организмътъ, за да се приготви за физическа приспособляемость къмъ тие тежки условия, принуждава се да губи много жизненна енергия, и не е чудно дѣто статистиката на поболяването и смъртностьта у селското население (особенно срѣдъ дѣцата) дава по-голѣми цифри, нежели сѫщата статистика за градскитѣ населения. Авторътъ завръшва статията си съ указание на разумнитѣ хигиенически правила, при варденето на които само, испичането може да стане силно срѣдство за физическото въспитание.

——

Скулпторътъ Брианъ. Въ Парижъ, въ „Ecole des Beaux Arts“ привлича вниманието на цѣнителитѣ на искуството бронзовата статуя на „Меркурий, който вади тръне изъ петата си.“ — Мнозина, едно за това, че ѝ липсува една ржка, а друго — за благородството на линиитѣ, зиматъ я за произведение на старогръцкий миръ. А въ дѣйствителность, тая статуя е послѣднето творение на нещастний френски ваятель Брианъ, който при своята генialность, цѣлъ животъ прѣкара въ нужди и лишения. Брианъ получи първата римска премия, а остава безъ залъкъ хлѣбъ! Манзардътъ (стаички, направени въ таванътъ на голѣмитѣ кѫщя), му служила за жилище, спалня и работна стая. Тука въ жестокитѣ мразове той работилъ своятъ „Меркурий.“ Стайчката му се топлила съ въглища, купени съ послѣднитѣ му срѣдства, и то само въ оние работни часове, когато е присѫтствовалъ човѣкътъ, който е служилъ за моделъ. Останата часть отъ деня Брианъ прѣкарвалъ безъ огънь. Една нощь станало толкова студено, щото Брианъ никакъ неможалъ да се сгрѣе въ постелката си, макаръ че натрупалъ върху себе си всичкитѣ си дрѣхи. Внезапно се сѣтилъ, че мокрия гипсъ на статуята му може да се повреди отъ дѣйствието на студа. Той скочилъ и съ всичкитѣ си дрѣхи обвилъ почти довършената статуя на богътъ, а самъ останалъ да зѫзне. Когато на заранта приятелтъ му Кавалйе дошълъ у него, той намѣрилъ Бриана вкоченясълъ, а на статуята дѣсната ржка паднала отъ студа. Бриановитѣ приятели рѣшили да излѣятъ изъ бронза Меркурия, но за вѣчно напоминание за спомашията на ваятелтъ, тѣ излѣли статуята безъ дѣсна ржка, както я нашле при смъртьта на твореца ѝ. Тая статуя днесь е едно отъ първитѣ украшения на „Ecole des Beaux Arts.“

——

Въ книжката отъ мѣсецъ ноември на словацкото списание „Slovansky pohlady“ видѣхме продължението отъ прѣвода на *Немили недраги*, за който бѣхме извѣстили вече по-прѣди. Намираме въ сѫщата книжка слѣдующата бѣлѣжка отъ редакцията до прѣводача: „Вазовъ е твърдѣ симпатиченъ намъ. Българскитѣ събития прѣди освобождението, както ги той изобразява, дълбоко се врѣзватъ въ душата на словака: засрамяватъ го, убодряватъ го, послѣ го въодушевляватъ. Ний, които се оплакваме отъ положението си, добрѣ е да се запознаемъ съ такива като Левски, Ботевъ, Каблешковъ, Бенковски!“

——

Историята на Марсельезата. Любопитна е историята на извѣстнат французска революционна пѣсень, която е направила голѣмъ шумъ въ цѣлъ политический сьвѣтъ. Тя е съставена отъ единъ инжинеренъ офицеръ французинъ, на име Руже де Лилъ, който я испѣлъ първий пѫть прѣдъ

нощьта между 24 и 25 априлия 1792 год. въ Страсбургъ. Отъ него самаго тя била наречена: „Le chant de guerre de l'armée du Rhin — Военна пѣсень на Рейнската войска“.

По онуй врѣме, въ голѣмия разгаръ на революционеритѣ въ Парижъ, марсилскитѣ федератисти (или жирондисти), който билъ повикалъ въ Парижъ тѣхния виденъ съотечественникъ отъ тъзи патриотическа партия — Барбару (1767—94) пѣяли тъзи чудесна пѣсень при влазянето си въ французската столица на 30 юлия 1792 год.; а защото тогазъ още не се знаяло добрѣ нейното происхождение възторженния народъ ѝ далъ названьето „Hymne des Marseillais — Химнъ на Марсилцитѣ, и оттогазъ тя се нарича La Marseillaise — *Марсельезата*.

Въ периода на първата Империя и прѣзъ рестатаврцията, Марсельезата се считаше за революционна демонстрация, и чакъ по юлската революция на 1830, и пакъ въ 1884 при Луй Филиппа, тя отново излѣзе на сценатa, за да се прѣкрати прѣзъ сичкото врѣме на втората Империя, на-сила създадена отъ Наполеона III . . .

По мнѣнието на *Мейста* въ своето съчинение „Версалски писма“. печатани прѣзъ 1872 год., мелодията на въпросния химнъ почива върху една нѣмска народна пѣсенчица; а по F. Hamm, той билъ идентиченъ съ Credo-т (Вѣрую на една Messa (католич. литургия) отъ Holtzmna.

Градиво за българский рѣчникъ. Г. Н. Начевъ, директоръ на Варненската мжжка гимназия е прѣдприелъ единъ доста интересенъ филологически трудъ подъ горнето название. То е сбирка отъ 4—5000 областни и въобще малопзвѣстни или неизвѣстни въ книжовний ни езикъ думи, прѣимущественно отъ македонскитѣ говори. Тълкуванието на думитѣ се придружава повечето съ примѣри отъ живата народна рѣчь, записани възъ основа на фонетиката и често изразяющи нѣкоя битова чърта Всѣка рѣчь е обяснена, освѣнъ на български, още на русски и французски, а имената на животни и растения ся опрѣдѣлени и съ съотвѣтствующитѣ имъ латински. Покрай лексикологосический материялъ, въ сбирката се съдържатъ пръснати и доста свѣдѣния по българската етнография.

Сжщий работялъ и надъ единъ *Пъленъ русско-български рѣчникъ*.

Мохамеданский печатъ въ Русия зема прѣзъ послѣднитѣ години силно развитие. Всяка година въ Русия излазя голѣмъ брой книги на татарски, турски и туркестански язици. На 1890 година сж биле обнародвани около триста съчинения на тия язици. Нѣкои отъ тѣхъ сж биле печатани въ 200,000 екз. Издателитѣ сж мохамедански книжари, тѣ ги распращатъ по Кримъ, Кавказъ, Туркестанъ и другадѣ. Вѣстникарството, обаче, е слабо развито. Иматъ само два вѣстника: *Терджуманъ* (тълмачъ), който излазя въ Казанъ, дѣто се типосватъ пѣ-многото книги на тие язици, а други листъ излазя въ Туркестанъ.

Алгиеро де Квенталъ. Знаменитий португалски поетъ Алгиеро де Квенталъ не прѣди много се е самоубилъ на единъ отъ Азорскитѣ острови, Санъ-Мангуело Той е прѣкратилъ насилственно живота си на 48 г. за да се избави отъ една лоюта и неизцерима болесть въ гръбняка. Португалския народъ оплаква въ него единъ отъ най-даровититѣ си и любими поети и го е наричалъ Камоенсъ.

Александръ Екзархъ, единъ отъ най-старитѣ ветерани по българското възраждане се помина не прѣди много въ София въ прѣклонна възрасть. Покойний Екзархъ заедно съ Ивана Богорова е родоначалникътъ на бъл-

гарското вѣстникарство. Той е билъ редакторъ на *Цариградскій Вѣстникъ*, и въ продължение на 12 години въ колонитѣ на тоя листъ той енергично е воювалъ за българскитѣ правдини, като е билъ единъ отъ първитѣ пионери на нашето възраждане и духовно емансипиране.

www.libipol.com.ua

Прѣзъ миналий Октомврий помина се Иванъ Даневъ, на 38 годишна възрасть. Покойниятъ бѣше единъ отъ образованитѣ членове на столичната интелигенция и симпатиченъ на всички по благородство на характера, сериозния си и развитъ умъ. Той е авторъ на драмата *Ангелъ и Миланка*, издадена на 1879 г. а по-послѣ на една поема *Богданъ*, обнародвана въ Пер. Списание на бълг. кн. дружество.

Аида. Въ края на мѣсецъ Ноемврий се даде въ Славянската бесѣда прѣдъ една отборна и многочисленна публика, която едвамъ побираше залата, операта *Аида*, раскошното музикално творение на Верди. Оперната трупа испълни доста добрѣ ролитѣ си, особенно главнитѣ роли излѣзоха успѣшно. За жалость, операта бѣше така окастрена, съкратена и сиромашка съ ефекти, щото изгуби половината отъ прѣлестьта си за оние, които сж имали щастието да присжтствуватъ на тая опера въ нѣкои отъ европейскитѣ театри. Декорациитѣ бѣхж доста прилични, но не отговаряхж на ожиданието, което бѣ възбудила рекламата въ афишитѣ. Но онова, което е най-непозволително, то е липсването на оркестръ. Прѣдставете си опера безъ оркестръ! Едно глухо пиано го замѣщаше. На това отсжтствуване на оркестръ се длъжи и това, дѣто публиката се лиши отъ удоволствието да чуе великолѣпниятъ триумфаленъ маршъ на Фараоновото шествие. Тия небрѣжности и упущения, диктувани до нейдѣ си и отъ дребнави смѣтки на оперната трупа сж непростителни, когато тя намира такова жежко насърдчение отъ столичната публика.

Ц-въ.

3